DE ORBIS TERRÆ concordia Libri Quatuor,

MVLTIIVGA ERVDITIONE ac pietate referti, quibus nihil hoc tam perturbato rerum ſtatu uel utilius, uel accommodatius potuiſſe in publicum edi, quiuis æquus lector iudicabit.

GVLIELMO POSTELLO BARENTONIO MATHEMATVM IN ACADEmia Lutetiana profeſſore regio, *authore.*

Adiectæ ſunt quoq; Annotationes in margine à pio atque erudito quodam uiro, ne delicatioris palati, aut iniquioris etiam iudicij aliquis, ut ſunt ferè hodie quamplurimi, offenderetur. Proinde ut pectore candido accipere, quæ in Eccleſiæ miſerè adeò afflictæ utilitatem ſcribuntur, Lector uelis, per Chriſtum & animæ tuæ ſalutem obteſtatum te uolumus.

Singulorum librorum argumenta ſequenti mox pagina, capitum uero ac rerum catalogum ad libri calcem reperies.

Cum Cæſ. Maieſt. & Chriſtianiſſ. Galliarum regis priuilegijs ad quinquennium.

LIBRORVM DE ORBIS CONcordia, Argumenta.

Primo, religionis Christianæ placita rationibus philosophicis docentur.

Secundo, uita, educatio, mores q; Muhamedis legislatoris Arabum, eius q; sectatorum traditur: demum Alcoranum à capite ad calcem ex Arabico excutitur, & refutatur.

Tertio, quid commune totus orbis tam iure humano, quàm diuino habeat.

Quarto, qua arte sine seditione falsæ de Deo, dijs ue persuasiones, ad ueram pertrahi possint.

LECTORI CANDIDO.

Te obtestor, quisquis es candide Lector, si non uacat, ut totum hunc librum perlegas, saltem percurras cap. 3. 4. 7. 8. 10. 14. 20. 21. 22. aut si pauciora licet, lege 3. 4. 20. & 21. Id enim unum sine temeritate affirmare non dubito, futurum, ut quisquis discendi, non contradicendi animo, ea Capita attentè legerit, possit ratione sibi non tantum in arduis rebus satisfacere, sed & cæteris quantumuis à uero alienis, modo rationem ducem sequantur, eadem persuadere.

GVLIELMVS POSTELLVS PRINCIPIBVS MAGNATIBVSQVE VERAE IN DEVM *Pietatis conſeruatoribus & amplificatoribus, totiusque ſanctæ Eccleſiæ conſortio S.*

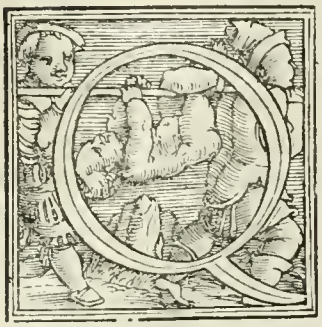

QVID tanto dignũ feret hic promiſſor hiatu? Libet hoc uerſu Horatiano, Principes, cœtusq; integerrimi, ne præueniar, quibuſdam occurrere: quos non dubito ſtatim ab operis titulo, primiq; libri argumento dicturos, qui tam arduа & inaudita polliceatur, aut parum prudenter, aut parum ſanctè abſoluteq; eſſe præſtiturum: quum in rebus minimis tractandis, non raro parum perpenſæ uires ſuccumbant. Præterquam quod enim res in toto orbe ſumma, et quæ uniuerſos maximè occupare poſſit, à tenui eruditione uiro explicanda ſuſcipitur: etiam & ratio & autoritas huiuſmodi tractationi, quo minus abſolui poſſit, refragantur. Quum fidei Chriſtianę rationes à ſummo ingenio uiris & diuina & humana autoritate confirmatas, rationibus à philoſophorum præſtantiorum placitis non alienis probare et cõfirmare coner: uidebor illis D. Gregorij Ro. pont. ſententiæ cõtrauenire. Scriptũ enim reliquit: Fides nõ habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum. Quamuis autem poſſet contra hoc axioma aliquid rationi conſentaneum adferri: tamen ut probatum recipiamus, ſat fuerit docere, à uulgari, & in eccleſia Chriſti ad hanc diem recepta opinione me non recedere. Illis qui ſacris myſterijs imbuti Dei ſpiritu aguntur (quamuis id unũ ſibi imprimis perſuadere debent, autorem rationis Deum, nil quamuis arduum & obſcurum, ſine ratione præcepiſſe aut docuiſſe) non eſt rationibus confirmanda fides, quam iam ſatis perſuaſam habent. Itaq; nec hoc operis ſuſcepi, ut apud uos philoſophum agam Chriſtianũ. Quid enim aliud eſſet hoc tam erudito ſeculo, partim excitatis partim inſtauratis diſciplinis, ingenijs tam illuſtribus, tanta doctorum hominum copia, quàm ſecundum prouerbium γλαῦκας εἰς Ἀθήνας; At illis qui alieni à noſtra perſuaſione ſunt, in diuinis uero rebus ſua etiã autoritatè, à noſtra diuerſa utuntur, nituntuŕq;, certe ea ratio exponenda eſt, quam à ueritatis autore Deo dimanaſſe credimus. Quis enim unquam finis erit altercandi, & ſua pertinaciter ſimplici autoritate defendendi, niſi ratio ueri & falſi diſcrimẽ fecerit, et inter litigatores ueluti arbiter compoſuerit? Licet itaque mihi, quum cauſa nationum à uero felicitatis ſcopo aberrantium

ſcribam, rationibus ea tradere, quæ nobis cum lacte inſtillata, & perſuaſa ſunt. Naſcente eccleſia Chriſti, miraculis: nunc ſeneſcente, & tantum nõ afflicta pietate, rationib. eſt agendũ. Verum liceat apud exteras nationes ratione per noſtrorũ autoritatẽ agere. Sibi certe multi perſuaſere leuibus quibuſdam argumentis, nunquã demonſtrari poſſe ea dogmata quæ à nobis probãtur, quod elemẽta ſint et principia indemõſtrabilia, ut et geometricę. Vt aũt pace eorũ dicã, hac in re hallucinantur, dum quæ ſibi perſuaſa habent, putant natura æquè omnibus hominib. atq; ſibi fide indubitata cognita. Si enim quæ ſunt diuinitus à nobis accepta haberent elementa naturaliter omnibus cõmunia, proculdubio in illis orbis pridẽ cõueniſſet, nec reuelatione fuiſſet opus, ut nec in mathematicis. Alia quidẽ certe lex eſt hic obſeruãda. Quemadmodum enim diuina prouidentia dedit animis noſtris quoddam rationis ſeminariũ, quo in rerum cognitionem cauſa uel effectu ueniremus: ita ſecundum ea principia quæ nullus negare poteſt, poſſumus de cauſis naturalib. et ſupernaturalibus agere, inductionibusq; & ſyllogiſmis ita ſuadere et demonſtrare, ut ab effectibus ſaltem diuinarum rerum natura aparia-tur: quod non pauci philoſophi fecere. Cæterum Paulus etiam illos ex ratione creaturæ in Creatoris cognitionem ueniſſe affirmat. Reſperſas itaque in philoſophis, quatenus ad uerum propius accedunt, rationes collegi, expoſui, locupletaui, & ueluti ab iniquis uendicando poſſeſſoribus, ad noſtrorum cõfirmationẽ aptaui. Refutaui in ijſdem quæ autoritate tantum, aut contendendi libidine aut hallucinacione (nam quandoq; bonus dormitat Homerus) nõ raro ab ipſis ſunt ſcripta, leuiterq; probata. Quid uero præſtiterim in toto opere, tum potiſſimũ iudicabit, quiſquis attentè legerit cap. de Trinitate, de creatione mũdi, de ſubſtantijs ſeparatis, animorũ immortalitate & reſurrectione. Sum adductus ad hanc tractationẽ duplici nomine. Quũ enim uideã literas præſtantiſſimũ huius mortalitatis ornamentũ, multis hac tempeſtate ueluti ad cæterorum hominum perniciem, aut ad oſtentationem tantum & cõtentionem datas: ſit uero huius uitæ munus feliciſſimũ, ab hominum mentibus eas tenebras diſpuliſſe, quæ immortalitatis uiã præpediunt, putaui eſſe ex officij mei ratione, ſi quibus literis ad hanc diem animum excolere ſum conatus, illis ad uerũ animis caligine falſi occupatis exponendũ & ſuadendũ utar. Suſcepti operis altera cauſa fuit huiuſmodi. Quum à plurimis inſigni & ſacrarũ & humanarũ diſciplinarũ cognitione uiris, tam uerũ affirmatũ cõfirmatumq;, quàm falſum refutatum, partim ratione, partim autoritate uideam, cæterum illa præclara opera inter noſtros qui de uero nõ ambigũt, delitеſcere cernã, conſtitui apud

me,

me, dum quæcunque & uerum probant & falsum improbant, tam ex aliorū laborib. quàm à nostra, licet tenui, industria, ratione duce, collegero, cœtuiq; uestro sanctissimo opus excutiendum permisero, hoc ipsum in eorum populorum linguas, contra quorum errores scribo, conuertere, adq; eos deferre, & aperire, ut contra se obiecta aut diluant & satisfaciant, aut reiectis falsis uera suscipiāt. Puto enim Deum Opt. Max. ideo mihi hanc tam uariarum linguarum licet mediocrem peritiā, uelut talentū cōmisisse, credidisseq;, ut inde aliquis fructus in cæteros homines, quib. sum natus, redūdet: utq; animos saltē faciat prouidentia, hoc meæ tenuitatis & superficiariæ rerum omniū cognitionis exemplo, magnis & absolutis omni genere uirtutū doctrinarumq; uiris, ut quæ in uotis saltem habui, ea re ipsa exequātur. Hoc Opus quū magnitudine animi non deiecta, opibus autē & magno Principū magnatumq; adiumēto & fauore egeat: à me tamē quamuis tenuissimo, & ab externa felicitatis parte omnino imparato, ideo posse susci pi iudicaui, quod animo ad ucrū suadendū & Remp. Christianam iuuandā bene affecto, à nemine me posse facile uinci spero. Quod autem ad facultates peregrinationi necessarias attinet, si aliunde non adfuerint, à meipso accipiam. Necessitatis uidelicet leges, abstinentia resciso etiā utiliū rerū usu, & quib. artibus potero à me depellam: fame, siti, nuditate, patientia certabo, ὥστε καὶ ἄβιον βίον ζῆν. Si defuerint homines, nō est, qui animos ad hanc rē fecit, defuturus Deus. IESV Christi fauore fretus, prouinciā adeunda rū urbiū, in quib. uigent Arabici eloquij studia, suscipiā, eiusq; linguæ quæ tota fermè in Africa et Asia cōmunis est (si erit uita ualetudini prosperæ comes) cognitionē eatenus assequar, quoad meū opus de Orbis cōcordia in eā transferre liceat, et cū illis cōmunicare, & familiari colloquio exponere, qui in philosophicis et literis humaniorib. sunt uersati. Vt enim uulgus Muhamedicorū, & qui in superstitiosa persuasione tātum formati sunt, sunt Alcorani obseruātiss. persuasioniq; addictissimi: ita q Euangeliū, aut philosophiā attigere, sunt ab eo alieniss imi. Ideo nō pauci Chaliphę scholas publicas cōstruētes sanxere, ne ullus q in philosophicis, aut Euāgelio esset uersatus, in illis admittat. Secūda cura erit, ut eorū literis et opinionib. copiose instructus, in eos armari undiq;, & nostris hominib. tela extorta ad eos impetēdos suppeditare ualeā. Si uerò inter peregrinandū forte fortuna quidā Græci autores se offerēt, nō potero autem (ad quam rem opus est pecunia) illos redimere, aut amanuensibus satisfacere, indicabo saltē illos regi Francisco, ut in suam prę clarā Fōtebellensem bibliothecā cōuehēdos curet. aut uiris & diuitib. & literarū amatoribus: ne diutius sub barbaris tanti delitescāt thesauri.

Ea

Ea uero etiam inſtituti operis ratio eſt, ut nõ tantum in Arabicam atq; Hebraicam linguam mea uertere uelim: ſed & ſacras literas, & ſi quid ad lucem hominibus obcæcatis reddendam facere uidebitur. Nam, quid aliud rogo eſt quàm σκιαμαχεῖν, cõtra alienas à noſtra perſuaſione & dogmatibus nationes agere, niſi proprijs ipſarum linguis, quæ contra ſe dicuntur, audiant, legant, & intelligant? Si ſcopum nõ attingam, ſternam uiam noſtris monachis & ſacrarum literarum profeſſoribus, qua ſe Chriſto probare poſſint. Falſò enim illi tempus aſſerendi uitę periculo Euangelij tranſiſſe aſſerunt, quandiu ab ulla mundi regione abeſt Chriſti ueríque cognitio. Iam pridem ab orbe exulaſſet fœda & abſurda perſuaſio, ſi ſingulis ſeculis ſinguli fuiſſent, qui eius literis inſtructi & Principes commonefeciſſent, & cũ doctis fuiſſent congreſſi. Verum uix unus aut alter, à quo receptũ eſt Alcoranũ, Arabib. ſcripſit Arabicè, contra impietatem illam & naturæ perniciem. Opus quidem certe, ut uiribus impar ſum aggredi auſus, ita abſolui uerborum & ſententiarum tam tenui apparatu & facundia, ut perfunctoria opera uideri poſſit. Si enim ſummos eloquentiæ proceres reſpicio, eorũ princeps me intemperanter abuti & ocio & literis dicet, quod quæ recte ſentio, politè eloqui nõ poſſim, nec ulla dicendi delectatione allicere lectorem atq; retinere ualeam. Sed ab eo ad uos, Principes, cœtusq; ſanctiſſimi, prouocabo, ſatisq; ſum habiturus ſi res à me tractatæ adferant orationi uel inornatæ lucem, non contrà. Humili & ad demonſtrationes accõmodato dicendi genere, quale amplector ego, & quotquot naturæ obſcuritatem tractant, nunquam uſus eſt Cicero. Ideo naturalis rerũ tractatio & explicatio, mathematum & dialectices, diſciplinarum ad demonſtrandum aptiſſimarum expoſitio, niſi ut ſparſim paucis in locis tradidit, in eo deſiderant lumen Latinarum literarum. In illis enim more diſciplinæ tractandis, ſeges & ubertas dicendi, amplificandi licẽtia, orbis orationis, fucus, uerborumq; lenocinium, & magnus ille eloquẽtiæ apparatus, quo nunquam non eſt uſus Cicero, non ſe ſatis aperuiſſet. Hæc eò dico, ne exibilatis cæteris quibus ætas deeſt, uelint ſuo more ſuadere quidam noſtri γεροντοπαιδες locutuleij, formularijq;, Ciceronem cum paucis alijs tantum inter Latinos habendum. Id enim ſtatim in ore habent, non eſſe bene latinum, aut legendum, quod phraſim Ciceronis, aut Cæſaris, aut Liuij non ſpiret: quum tamen maximo ætatis, rei in uita præſtãtiſſimæ, diſpendio uix illius ſimiæ fieri poſſint. Nõ ſunt ergo Latini mille aut plures autores, qui animi ſenſa ita latinè et clarè iam ante mille & quadringentos annos expreſſere, ut quæ ſcripta uoluerint, capiat poſteritas? Sunt certe. At eorum nullus eſt Ciceronianus,

nus, aut Cęsarianus. Adde, nulla arte ita fieri posse imitatores, ut ijdem (suus enim cuique stylus & phrasis est) cum primis autoribus sint. Verum quæro inertiæ & infantiæ meæ præsidium, dum quæ assequi nec curo, nec possum, eleuare uideor. Non imminuit auri, gemmarum, aut chrysoelectri æstimationem, quicunq; & argẽto & uitro et æri Cyprio suum etiam esse in Rep. locum dicit. Quorundam damno præposteratiudicia, qui cum in uerborũ obseruationibus consenescant, semper (ut inquit Paulus) discentes, & nunquam ad ueritatis cognitionem peruenientes, ad hoc uidentur nati, ut aliorum labores carpant, uituperent, uellicent, eleuent. Verum satis latine scripsi, si sat uere. Ea enim est naturà ueritas, ut quo minori uerborum fuco tractatur, eo altius in hominũ animos penetret. Cæterũ maledicorum hominum de me iudicium facile contemno, ut qui nullam humanam gloriam aut famam ab hoc opere aucuper. De industria sanè illis uocabula scripta reliqui, in quibus uellicandis occupentur: quoniam in sacris autoribus leguntur, & rebus nascentibus sunt usitata uocabula aptanda. Valete.

VERAE RELIGIONIS, ID EST CHRISTIANAE PROBATIO, EX PHILOSOPHIA DESVMPTA, LIB. I.

TSI arduũ, & ſupra uires humanas eſt, quicquam de ijs quæ ſub ſenſum non cadunt, tractare, quod ægrè etiam confeſſa apud multos locũ habeant, multi aſſenſum à manifeſtiſſimis cohíbeant, ſenſu percípi ſolita ſu perficie tenus cognoſcantur: ratio ſit quùm ad omnia, tum maximè ad res diuinas, & ab hac feculenta materia ſeparatas, perpendendas inefficax: tamen & conatus probandi ſtudio, & ſumma cõſequendi deſiderio, ſatius experiri iudico, quid uires humanæ poſſint, q̃ deſidia, animiq̃ deiectione intentatum relinquere, quod uel ſola aſſequendi cogitatione, non parum utilitatis huic mortalitati adferat. Dum enim in cogitatione magnarum rerum animus occupatur, quamuis id non ſoleat conſequi, quod ſibi propoſuit, aſſequendi tamen ſtudio dum tenetur, totusq̃ in contemplando occupatur, multis moleſtijs careat neceſſe eſt. In rei enim cogitationem, cum totus adeò feratur, ut planè rapiatur ab ipſo affectu, fit, ut quibus cæteri premũtur moleſtijs, illas ne ſentiat quidem: ueluti qui ſanguini & uindictæ attentus eſt, non ſentit quæ uulnera accipiat, niſi reſederit, affectu ipſo rapiente: fœlicitates uerò cæteras ita per tranſennam uideat, admireturq̃, ut qui propoſito felicitatis ſcopo, nil planè cæterorum donec ad eum peruenerit, aſpiciat curét ue. Quum itaq̃ uideam felicitatem eſſe huius uitæ ſcopum, quam naturaliter omnia appetant, eaq̃ uario iudicio in uarias partes ſit diſſecta, dum alius aliam eius partẽ ſibi proponit, alius multas partes conſequi ſatagit, ſolidam nemo non adpetit, de ea ipſa ut ſumma abſolutaq̃ cogitari poteſt diſceptando: ſta tui ita tractare, ut ex ijs ſenſilibus eius ueſtigijs, ſpectris, & coniecturis in cognitionem ueniam, quatenus animo ergaſtulis corporis clauſo licet attingere, diuinitatemq̃ ſummi numinis & rerum omnium opificis demonſtrare, ut & hoc labore, interim à cęteris rebus auocante, diſtractus, dum mihi ſatisfacere conor, etiam ſi argumentum huic ętati traditum prodeſſe poterit, id uerò me magnum precium operæ feciſſe uidear. Quod ut paulo altiori ſumma repetatur, à totius naturæ contemplatione incipiendum eſſe iudico, non ſine illius quem quærimus, fauore & gratia id aggredi auſus: quem ideò omnibus uotis oro & obſecro, ut quam de eo cognitionem ſua miſericordia ad hanc diem nobis per ſacras ſcripturas eiuq̃s filiũ Ieſum Chriſtum θεάνθρωπον aperire dignatus eſt, eandem ueluti ab eius autoritate uindicatam, in rationis poteſtatẽ aliquantiſper tranſire permittat, faciatq̃. Quamdiu durauit innocentia, proſcripta ambitio eſt, ſucus in ſacra loca non irrepſit, præſensq̃ adfuit ſcelerum uindex, miraculorumq̃ effectrix prouidentia, ſatis ipſa ſe mundo aperuit: quicquid eius nomine ſacra edixit religio, receptum eſt. Tempora uerò iſthæc periculoſa, quæ prædixit Petrus, nil ſanæ doctrinæ recipiunt, autoritatem rident, ad fabulas conuertuntur, reſiliunt ab omni antiquitatis autoritate, ut ſua ſectentur ſomnia: quibus ut ſint inexcuſabiles, & meritò ab hominũ numero, ſi ueritatem rationi iunctam non audiant, ſeparentur, hæc propoſita uolo. Vt uerò qui falſa autoritate ad hanc diem ſunt occupati, uerum ſuſcipiãt, hoc opus ſi alijs quàm mihi profuturũ eſt, ſcriptum cupio. Non ita ſanè me miſeret multorũ, qui poſt agnitam ueritatem

aut uerbis & factis eandē insectantur, aut ritu uiuendi planè explodunt: ut com moueor errore & infelicitate tam multorum populorum, qui quamuis à uero omnino absint, falsaq; sectentur, nil tamen prætermittunt earū rerum, quas ad summam felicitatem facere persuasum habent, ut tandem illa potiri liceat. Quis enim non defleat tot perire labores, tot præclaros conatus admisso uitio & pro uirtute recepto perire, liquores suauissimos admixtis labefactari absinthijs, uitamq; perpetuo mortis comitatu nunquam uiuere? Alius uendicat sibi Mosis sententiam, Muhamedem alius autorem legis probat: non paucis dæmonis tetraeffigies se colenda exhibet: territantur alij lemuribus, illisq; sacra faciunt: quiduis cæteris oblatum, loco Dei habetur. Et interim ipsa apud nos latet ueritas, nostra socordia delitescit, multis incognita nominibus. Verū potissimum nostro uiuendi ritu, etiam si qui essent sponte illam subituri legem, quam de summa felicitate pendere probamus asserimusq;, in diuersum omnino traherentur: quod iniquum uideatur, communem uitæ actionem usq; adeò à sancto differre præscripto: precipuaq; exempla neglectæ persuasionis non à plebe petantur, non in exlege militia pateant, non in aulis principum ita se exhibeant, quin sint in mystis ipsis longè deterrima. A communi rerum humanarum stre pitu usuq; splendidiore semotos dira torquet ambitio, fumorumq; captatio: transuersos agit diuites fastus, superbiaq;: mediocres maiorum uitijs aucti, omnia sibi licere putant. In summa, uniuersum ordinem inficit ignorantia, uanitas, cupiditas: ut rarissimi sint, qui nomini tam sancto respondeant, quos intactos cupio. Cæteræ nationes nullum non mouent lapidem, ut falsarum persuasionum seminaria ubi uis dissemínent, captant muneribus, amicitia pelliciunt, autoritate cogunt, ui attrahunt, persuadendo nullos non sibi adiungere nituntur. At nos inertes & supini altum dormimus, satis habentes nobis habere rem præclarissimam more auarorum, sine ullo ipsius usu. Tertia causa est in rei diffi cultate, quæ nō raro præstantissimos homines à se reijcit. Quamuis enim simus benè erga res ipsas affecti, fidesq; ipsa Dei donum, rationeq; destitutum, diuina fultum autoritate fidem per se facere debeat, tamen dum ubiq; ipsa se offert autoritas, uidetur omnino ius idem omnium, nisi ratione delectū feceris. Omnes enim aut quærunt, dum se habere putant, aut profitentur Deum. Iudæi, Muhamedici, Indi creatorem unum cœli & terræ aut colunt, aut agnoscunt: itidem & nos facimus. Esto aduena, nil unquam de Deo (quem tamen à natura habendum censes) audiueris: certum est tibi esse dubium, cui omnium credas. nisi te ratio cogat in alteram potius, quàm in alteram partem deflectere. Si sola autoritas legem faciet, omnium erit par ratio, quum nulla erit. Nullus sanè mortalium non maximè præscripta nostra probaret, si omnia ipso ab ingressu caperet. Verùm quum multos admodum ethnicorum, Iudæos uerò & Muhamedicos omnes à nobis difficultas alienos faciat, ratione cum illis agendum censeo, cùm in omnibus, tum maximè in his quę sibi persuadere nequeunt. Qualia sunt ista: Condonandum esse non solum iniuriam, uerum & talionis loco beneficijs rependendam. quod non solum ei, qui quietem in hac uita cōplectitur, sed omnino est homini Christiano agendum. At quid mirum si recusет hoc credere Iudæus, Turca, Persa, Maurus: cum nos ore tenus sacrosanctū illud præceptum obseruare soleamus? Alijs uerò etiam suadeamus, id quod basis est & probatio uerè pij hominis, esse non præcepti, sed consilij. Rationibus ergo erit agendum cum Iudæo & Mahumedano, ut ueniam uindictæ anteponendā omnino censeat, nisi quatenus ad legū animaduersionem spectat. Iam uerò ipsa sacrosancta trinitas alienos à Christo & Mauros, & Mosaicos fecit: quòd nulla ratione uideatur,

deatur, ut idem ſimpliciſſimumq; ſit tria: & ediuerſo, quod etſi arduum eſt demonſtrare, & penè ſupra facultatem humanã, conabor tamen ut quatenus autoritati ratio ſuffragari poterit, illam ex ſacroſanctis philoſophiæ penetralibus propalare, ueſtigijsq; indicare, acicíq; mẽtis offerre liceat. De aductus Ieſu Chriſti neceſſitate & ratione ſi quid poterit haberi, quod non facilè iudicium rerum humanarũ non imperitũ concipiat & probet, faciam periculum: quamuis cum illis ſit mihi agendũ (intelligo Moſaicos & Mahumedicos) quos propria ipſorum legislatorum autoritate poſſim uincere. Animorũ immortalitas ſuo loco rationi conſentanea neceſſario argumento probabitur. Coronis erit, ut philoſophicis contra philoſophos argumentis agamus, atq; totius præſentis uitæ cataſtrophen in animorũ immortalitatem, reſurrectionem, & uitam æternam, materiæq; immutationem ducendam eſſe oſtendamus. Nam & maior Iudæorum pars hanc habet perſuaſam, & Muhamedici ſexcenties in ſuo Alcorano legũt, creduntq;. Vt aũt contra falſo philoſophiæ nomen præferentes armari undiq; noſtra perſuaſio poſſit, ab ipſis mundi cauſis in primam ueniemus, mundumq; & ex Deo ortum habere, & in eundem finem referri debere, demonſtrare, ſuadereq; tẽtabimus. Cætera omnia quæ nõ uidẽtur prima fronte habere principia per ſe nota, atq; ideò fidem ægrè merentur, inde primo libro tradituri. Secundo Muhamedis uita & perſuaſio Alcorani tradetur & excutietur, noſtrisq; adhuc incognita ex illorũ literis uertentur. Et ne quicq; huic argumento deſit, in quibus principijs tam legum prophanarum quàm ſacrarũ conueniant omnes homines, cuiuſcunq; perſuaſionis, modo adultæ & excultæ, ut etiam in hac parte labefactata noſtris non defuiſſe uidear, tertio libro ſubiungam. Satis enim non eſt, uerum ipſum adſeruiſſe demonſtraſſeq;, niſi etiam ſi qua parte differat, explices, tueris, ac ueluti in libertatẽ planè uindices atq; adſeras. Quid autem de ſua perſuaſione Iudæi, quid Mauri Ethnicíq; ſentire debeant, quibusq; rationibus in noſtrã tranſire, refutatis uanis ipſorũ opinionibus, & noſtris ſubſtitutis, ubi ex ipſorum placitis docuero, finem dicendi faciam, adnotatis, quæ in unaquaq; perſuaſione ad rem faciunt, excuſſisq;. Nunc uerò ſtrictim de ſumma rerũ, Deo ſcilicet, mundoq; eſt in primis agendum.

DE MVNDO ET DEO. CAP. I.

IN dubium mihi reuocandum non cenſeo, ſit ne unus tantum mundus, an plures, quiſue præſtantior: cùm iam inter philoſophorũ principes, ueluti decretis omnium iudicio receptis ſit probatiſſimum, nec plures, nec diuerſos eſſe poſſe: tantũ abeſt, ut diuiſione ulla anteq; definiã, mihi utendum eſſe iudicem.

Quamuis enim rationibus & demonſtrationibus mihi agendum ducam, tamen quia placita Ariſtotelis, Galeni, Abenreis, omnibus eſſe loco rationis iudico, illorũ autoritatem pro ratione haberi debere, ut nemini non probatã, certum eſt. Plures ergo mũdi à Democrito, ne nil uideretur præter cæteros ſapere, introducti, exploduntur his rationibus. Nam & in cauſa & in effectu ſequerentur abſurda: plures autores eſſe ſequeretur, pares aut impares. Si pares, ſuperfluos. Si diſſimiles, perpetua in lite: quod cauſę primę repugnat. In effectu uerò, ſeu in materia, nil ſuperius aut inferius uideretur, confuſe omnibus in quamcunq; partem procumbentibus, eſſetq; potius chaos quàm mundorum diſtinctio. His & multis alijs rationibus refutarunt inanium hominũ & ad nugas cõtentionesq; natorum opinionem, ſummi philoſophi. Vnũ ergo eſſe mundum, eumq; finitum ſi quis ambigat, inter ueri indagatores habendus non eſt. Ratio alia olim fuit de omni re ambigendi, duabus potiſſimum cauſis rerum obſcuri-

rate adactũ ſunt priſci in dubiũ omnia uocare, non contentionis, ſed ueri ſtudio. Veritatis enim indicia, quamuis animis noſtris ueluti cognata natura fecerit: tamen ut in illius occupatione perpetuò retineremur, tam à rebus ipſis, quàm à noſtri ſenſus infirmitate difficultas oborta eſt. Et tam diu inter ſummos philoſophiæ proceres eſt agitata, quoad eatenus illam adipiſcerentur, quatenus noſtro iudicio poteſt cõcipi. Succeſſit obſcuritati & difficultati peruicacia quorundam hominum opinione gloriæ captorũ: qui dum ea recipere, quæ rationi ſunt obnoxia, nolunt, ſponte à ueritate reſiliunt, noua excogitant, obtrudunt, aſſerunt: tum ut propria inueniſſe, tum ne alienæ ſentẽtiæ ſubſcribere uideãtur, ea cauſa ueri tandiu perquirendi, opinionesq; uarias ſeciãdi fuit. Hic enim omnia poſſe ſciri affirmat, alius à rebus omnibus aſſenſum cohibet, dubia omnia tertius facit: nonnulli homin. m exuere malunt, quàm manifeſta ſenſibus ita eſſe probare: quum tamen ipſi fateri cogantur, uel hoc ipſum ſcire ſe, quòd nil ſciant. Ea cauſa ueri tandiu latentis fuit. Quum ergo exibilata ſint ea placita uanitatis, fidemq; ipſis ſenſibus & rationi ueluti mentis oculo habendam ſciamus, nil eſt quod opinione paucorũ rationem in ſe eſſe negantium, à ſtatis fixisq; demonſtrationibus dimoueamur. Mũdus ergo eſt unus, finitus, undiq; ornatiſſimus. Ornatum eſſe, etymon omnium gentium ſignificat, res ipſa aperit. Quodcunq; uerò ornatum eſt, à cauſa pendeat, regatur, agiteturq; neceſſe eſt: unde ſequitur finitum eſſe. Nam infinitum nulla potentia detineri poteſt. Mundum ergo eſſe aſſerimus, hoc naturæ templum, quod omnia quæcunq; ſenſibus obnoxia ſunt, complectitur. Quòd alij uniuerſum, alij quicquid id eſt, appellant: uocabulis, non rebus differunt. Verum quum temeritas fortunæ (uolui dicere opinionis inſanæ fortunã excogitantis) rerũ corruptibilium continua mutatio, ueri ignorantia, & mentiendi libido, fortunam, caſum, ac neſcio quæ monſtra, in cauſis tantæ molis ponant, (quamuis nullus philoſophorũ id amittit) Deumq; tam magni, & ſe reuera digni operis autorem, uerbis è ſuo cœlo quidam deijciant: mundum ipſum prouidentiæ arbitratu regi, paucis admodũ perſequendo docebimus: ſubiuncturi de æternitate, an æternus in forma, formæ úe cauſa, an etiã in materia ſit futurus mundus, an uerò etiam utraq; unà iuncta erit æterna natura. Si omniũ omnibus obiectionibus eſſet attendendũ & ſatisfaciendũ, plus in parergo, quàm in opere eſſet immorandũ. Relicta ergo quæſtione, an mundus ſit animatus, aut animal, an extra ſe cauſam habeat, (quę ſuo loco tractabuntur) ad demonſtrationes ex intima philoſophia petitas uenio: Deumq; eſſe ita demonſtro: à ueri cõtemplatione & natura, à rerũ omniũ cõpoſitione, à motu, à remota, ab ordine, à perfectione boni, à felicitate, & rerum omnium fine.

1 Eſſe uerum in rerum natura, & multiplex, id in confeſſo omnibus eſſe puto: eſt enim falſum, & falſo falſius. Verum illud eſt maximè, in quo perpendendo non hallucinatur ſenſus aut intellectus omnium, ſed potiſſimũ ſapientum, cuiusq; ipſa aſſertio maximè fidem facit, eo quod maximè ita eſt: uerbi gratia, Qui dicit lucem eſſe in ſublucidis tenebris, uerũ attingit aliquatenus: paulò magis, maiori lumine maius afferens: uerius, qui lumen lunę: ſolis demũ lumen (quod ad oculorũ ſenſum attinet) ſi dicat ueriſſimum, procul dubio nõ errabit. Vnde nobis apparet, quod eſt maximè & perfectiſſimè ens, & in quo falli non poteſt iudicium, id eſſe ueriſſimũ. Sunt itaq; parum uera, quę uulgò putantur maximè eſſe. Quæ craſſa ſunt, tantũ ſunt, feculentaq;: digniora ſunt & ueriora, quæ ſunt & uiuunt: magis digna, quæ etiam ſenſum & uitam habent: longè ueriora, quibus accedit intellectus, materici infuſus: ueriſſima, quæ expertia corporis: intellectu ſolo ualent uigentq;, inter quæ illud digniſſimũ eſt & ueriſſimum, cuius

animus

animus omnia percurrit. Est ergo Deus ipse ueritas, & ueri totius scopus, tanto uerior, quanto magis per se subsistit. Hæc enim inferiora quũ à se nõ sint, à principio longè uerissimo pendêre certũ est. Nam basis omniũ, esse scilicet, in causa perfectissimæ perfectionis est, totius materiei expers. Ideo ueritas illa summa, non per sensum, ut cætera, uerũ per priuationẽ, & cæterarum rerũ remotionem adpetitur, magis quàm attingitur, quem reuera esse (& si ex effectibus tantum) cognoscimus. Animi enim nostri natura id maximè indicat, dum nunquam à cõtemplatione, & ueri adpetentia cessat, quamuis sensibus obnoxia omnia eatenus ceperit, quatenus capi possunt. Natura enim Deusq; ipse naturæ parens, nunquam animũ ulterius progrediendi tam auidum creasset, nisi illi esset positus finis, in quo quiesceret: quiq; immensitate & gloria sciendi, illã cupidinem exsatiaret. Videmus enim cæteris in rebus, quarum obiectu aut intrinsecus aut extrinsecus mouemur ad cupiendum, nos tunc desiderio modum ponere, quũ sumus eas consequuti. Itaq; Deus est uerissima perfectissimaq; omnium causa, à qua omnia, per quam omnia consistunt, ad quam demum omnia mediatè uel immediatè tendunt, ut in quietem felicitatemq;.

2 Rerum etiam omnium perfectio cõpositioq; arguit esse mentem omnium ornatricẽ. Quũ enim omnia materia & forma constent, materiaq; informis per se formæ accedere non possit, & non subsistat, nexum aliunde pendêre certum est. Cœlestia enim etiamsi carerent motu, tamen & materia constant, quinti & per priuationem cogniti elementi, & forma quę uidetur. Quis uerò ista humentia siccis, calida humidis omnino componi credat, nisi summa quadam & præpotente causa in unũ coalescant, atq; eatenus durent, quatenus nexum illum à spiritu omnia penetrante conceptũ seruant? Deus itaq; ubiq; est. Ea sanè causa fuit, ut quidam philosophi animatũ dixerint mundum, Deumq; animã mundi uocauerint, & loco cõpræhensam infinitã potentiam uoluerint. ad quorũ opinionem refellendã, (si loco circunscriptũ Deum capiunt) nil aliud adferam, q; quod sequeretur: scilicet æterna omnia futura, si intra subsitãtię diuinitatis ulnas caperentur. Omnia enim sibi assimilat intellectus: qui quum sit substantia æterna, omnia æternum animaret. Quamuis ergo sit summè potens, omniaq; penetrans, potissimum tamen lationibus corporum superiorum per ordinem in inferiora ista agit, à materia semotissimus.

3 Nullum puto tam stupidum aut peruicacem, ut more quorundã antiquorum, ambigat de motu mundi, negetq; quicq; moueri: quùm sensu ipso oculorum & experimento pateat contrarium. Quicquid aũt mouetur, ab aliquo mouetur, siue de generatione ad corruptionem, siue ediuerso, seu in quamuis partem, aut dispositionem. nam multiplex est motus. Motus uerò ut genere conuenit, est secundum locum uel affectum, mutatio successiua. Aut ut breuius, est actio motoris in moto. Aristot. Phys. 3. Quæcunq; sunt in rerum natura, motu quodã actu uel potentia constante, moueri constat. Nam grauia & leuia, quamuis in loco suæ quietis sunt quieta, id tamen est secundum magis & minus: nataq; sunt, quandiu absunt à uero consistendi puncto, eò tendere. Ea aũt quibus inest etiam uita, à uitali principio motum capere certum est. Aliundè uero moueri, quicquid mouetur, constat. Nam alioqui, si seipsum quicquam moueret, partim quiesceret, partim moueretur: tunc totũ ipsum, cuius quędam pars quiescit, non ratione sui, sed ratione partis, nec totũ moueri posset: & si pars illa mouens quiesceret, totũ quiesceret. Cuius aũt quies ad quietẽ alterius contingit, & motum etiam inde sequi oportet. Ergo nil à se, sed aliundè mouetur. Entia simpliciter aptitudine à primo motore procedente mouentur, animata ab anima,

animæ à ſumma quadã mente. Nam niſi motus in aliquo cõſtanti, perpetuò immobili ſiſterentur, indeq; principiũ facerent, omnia in infinitũ procedere opus eſſet. Vnde multa inconuenientia ſequerentur. Omne enim quod mouetur, ſit diuiſibile oportet. Et omne diuiſibile, finitum, & finitũ tempore finito moueretur & moueret. Ergo infinita illa mouentia & mota mouerentur tempore finito, ut unumquodq; certo tempore: quod eſt impoſſibile. Ergo eſt quidã primus motor, qui & Deus eſt, quem Græci, quòd eius actus in ſe conſtante principio per omnia currat, motum largiatur, ἀΐδιον nuncupãt. Ita enim uocant ἐκ τοῦ ἀΐδιος πάντα ἀΐδιον, ab æterno curſu. Eſſe impoſſibile motores procedere in infinitũ, hac etiam ratione patet. Nam inter illos nil eſſet primum mouens. At ubi non eſt aliquod primum mouens, nõ eſt motus: ergo nil moueretur. Opus eſt ergo, cùm motus ſit, unum eſſe primum motorem. Deus igitur eſt.

4 Demonſtratio etiã à rebus motis ita fit. Quod more inſtrumenti moueri natum eſt, à primaria præcipuaq; cauſa moueri opus eſt. Idq; mutuò aliquatenus fieri, donec ad aliquod primum pertingamus: qui primus motor eſt. Nam alioqui inconuenientia prima ſequerentur. Res corruptibiles agunt ui cœli: cœlum ui primi impulſoris: qui ipſe Deus eſt.

5 Argumento eſt peritiæ artificis opus ipſum. Quamuis enim leui quodã indicio res ipſæ autorẽ & cauſam demonſtrant, tamen cõparatione effectorum omnium facile uter fuerit præſtantior, iudicare poſſumus. Qui enim domũ abſolutam omnibus numeris condiderit, certè maior iudicari debet, quàm qui mapalia erexerit, cauernas effoderit, caſas ue cõſtruxerit. Nam qui quod maius eſt peragit, ei licet & quod minus eſt exequi: at nõ ediuerſo. Quo igitur maior & cõſtantior ordo in rebus uidetur, eo peritior artifex cenſendus eſt. At qui mundo ornatius, maiori ordine cõſtantioriq; nil reperire licet. Habet ergo mundus prudentiſſimã ſapientiſſimamq; cauſam Deum. At quũ de ordine & cõſtantia ago, & omnia agere ordinatiſſimè ſuadeo, ſtatim oborientur, qui fortunam, qui caſum, qui temeritatem loco fati rebus humanis præeſſe aſſerant. Quibus tanto ægrius medeare, quanto difficilius morbũ ſuum ipſiusq; cauſam ſunt agnituri. Quamuis tamen animi morbo magis q; ulla rerũ natura ad eas obiectiones moueri ſciam, cõtendendiq; et repugnandi libidine potius quàm ueri amore actos perſuaſum habeã, conandũ nihilominus eſt, ut contra illorũ rationes paucis agamus: non quo reſipiſcant ipſi qui ſibi ita perſuaſum uolunt, ſed ne illorũ uirus in plures ſerpat, eorũ dicta refellenda ſunt. Ex Peripateticorũ ſententia cauſarũ genus eſt multiplex. Quædã enim propinquæ ſunt, quędã remotæ: patẽtes alię, aliæ occultæ: antecedentes aliæ, aliæ cõſequentes. De quibus potiſſimũ nobis hic agendum eſt. Nam de uniuerſo genere cauſarum agere, eſſet alterũ opus. In toto ergo cauſarũ numero quatuor eſſe receptum eſt, quibus nulla res naturalis poteſt deſtitui. Nil enim quod ſub ſenſum cadat, ſuiipſius cauſa eſſe poteſt. Eſt ergo cauſa primaria, quæ efficiens uocatur, primo in loco. Materia quadã cõſtare omnia quũ ſit in confeſſo, cauſam materialem in ſecũdo loco ponemus. Tertia erit, quæ à forma nomen habet. Finis uerò gratia agere omnia certũ eſt. Nam fruſtra cætera omnia adeſſent, niſi cuiuſdã uſus gratia fierent omnia. Exẽpli gratia: Aedes anteq; fiant, oportet præexiſtere fabros & architectos non ineptos, qui rem animo cõcipiant, anteq; fiat. Si deſint facultates, ſaxa, cæmenta, trabes, & cętera, nil fit. Opus uerò ipſum diſtingui abs quouis alio uſuiq; aptari poteſt: fruſtra aũt cætera adſunt, niſi finis cuiuſdam utilitatis cauſa. Duæ mediæ cauſæ ſunt, propinquę & coniunctæ. Extremæ ſeparatæ ſunt, & ab animo artificis aut domini profectæ. Quo ex loco neceſſariò patet, omnia cauſa primi autoris, &

eius

eius cuius est res, fieri. Autoris enim gratia fieri ea quę fiunt, certū est. Sunt quidem non raro plures causæ antecedentes ante artificiosam seu efficientē: uerum una summa est necessariò, cuius gratia finis est. Itaq; uidemus ea quæ subsunt sensibus, materia & forma constare, ut elementa, quę iam ab aliqua causa necessariò coaluisse, essęq; gratia eorū qua cōpositā inde sunt, cōstat. Nam ex elementis omnia mutationi obnoxia nata sunt, eoq; redeunt. Inde cōposita uita est; sensu destituta in usum uiuentiū tendūt: uiuentia in usum intelligentiū: intelligentia ipsa necessariò in suū usum, felicitatemq;, & causæ primæ honorē. Quæ dum ipsa per se beata & felix nullius indiga ad se trahit, tunc felicitatē & summū scopum illis donat. Est enim substantijs separatis scopus in primæ causæ cōtemplatione: nō secus atq; domui & cęteris rebus, in usu domini sui. Si aūt essent felicitatis ullius capacia insensibilia, tunc demū summo gaudio in summo fine posita fruerentur. In his itaq; causis nondum est ulla fortuna, ullá ue temeritas. Totus igitur naturæ ordo illis maximè caret. At in causis, fatum, fortunā, casum posuit antiquitas. Posuit certè, sed in quibus uidere licet fatū ipsum, quod ij εἱμαρμένην, alij εἱρμὸν dixere: quodq; nil aliud est quàm æternus ille & semel pręscriptus rerum ordo, de quo diximus. cuius & si causas non uidemus, nihilominus tamen ob nostrā ignorationē non minus est in ordine. Nostra enim cognitio ad ueritatem causarū se habet nō secus, atq; noctuæ oculi ad solem. Notissima enim naturæ sunt nobis obscurissima, & e diuerso. De fortuna & casu dicendū supereſt. Hoc quidē cōmune habent casus & fortuna, quòd propriè dicuntur cōtingere in his, quæ non secundū uoluntatē sunt, effectumq; diuersum à scopo agētis ex deliberatione faciunt. Itaq; rarò & per accidens fiunt. Differūt uerò, quòd casus aliunde, fortuna ab agente sit. Verbi gratia: adeo urbē; cōtigit casu lateris, ut lædar, aq; scopo distrahar: aut ut ipse mihi desim, negligētia. primū accidēs à casu, secundum à fortuna est. Ideo meritò locū posuit, huic fortunę monstro Philosophus, in anima, id est in opinione: dixitq; esse qualitatē uitæ nobilis, neq; enim solet esse in ordine naturæ. At quia crebro in his rebus accidit quæ ab humano pendent arbitrio, atq; ob oculos eorū hominū uersatur qui raro aut nunq; primam certamq; causam perpendunt: ideò hanc ob oculos perpetuò sibi proponunt, quamuis longissimè absit. Ideò à fortuna mundū regi, summa impietate asseuerare nō dubitant. Meditantur reges regna, opes, uictorias, gloriā, fumos, famā: dant operā quibusuis artibus, ut quę cupiūt, assequi possint: & ueluti eorū uoluntas & arbitriū leges rebus imponat, statim nisi ex libidine succedāt, fato, fortunæ, casui, omnia adscribere nō uerētur. Dumq; sua somnia sectātur, se suis legibus infelices cōstituūt, & prouidentiā deturbarè statuūt. Meditatur aliquis, sibiq; fingit ob merita, sacerdotia, dignitates, præmia: in quibus si anteuertitur abs quouis, statim audias, Nō est deus, fortuna dominatur. Perinde atq; si ex anteuersa libidine deterrimi nebulonis tota rerum natura mutetur, ea una iniuria, quòd nemo cupiditati modum ponat. Hoc est in causa, ut nil aliud ab impijs audias. Omnia à casu & fortuna pendēt. O cæcitatē nō ferēdā. Atqui ex dicētibus (nā ita uocāt philosophi homines ex fide prouidentiā credētes) hæc habetur autoritas. Nā in Solomone (aiūt) ueteris testamēti cultore, hæc habetur sententia: Estq; casus unus omnibus (alij euentum, alij occursum uertūt:) ergo nō est improbāda sententia eorū. Perpendant in eo loco, de qua re agat, quid cōsequens, quid pręcedēs, quis cōtextus: patebit, illū nō adscribere casui omnia corruptibilia, sed fato, & finiēdi legibus, à quibus nec opes, nec robur, nec sapiētia eximūt. Ergo locus ille nil facit pro impijs, qui prurientes auribus omnia detorquēt in suam sententiam. Vt nephandissimus ille nebulo P. Pomponatius in gratiā cuiusdam

iuſdam ſummi Pontificis detorſerat autoritates ex Ariſtotele, Galeno, & Abenreiſſo, ut mortales animos probaret. proh ſecula. Verũ ad cætera ueniendũ eſt.

6 Eſſe bonũ & malum in natura, illud ueluti habitũ, hoc ueluti priuationem boni, & annihilationem, doctorum nemo in dubium uocat. Eſt autem tam magna differentia bonorũ, non quidem per ſe, ſed augmento & diminutione, ut ſint captu impoſſibilia, niſi per genera diuidas, & perpendas. In triplici differentia ſunt partiri ſolita. Aut enim ad animũ, eiuſq; felicitatem, aut ad corporis uſum ſpectant, aut partim: quæ quidẽ externa uocantur, & fortunæ. Nam quãuis res externæ nil ad animorũ perfectionem pertinent, tamen dum falſis imaginibus gloriæ & ambitionis mens ducitur, obſequiturq; corpori, inſtrumenta à rebus externis quærit, arundiniq;, ut ſic dicam, innititur. Bona cuiuſcunq; generis ſint, per magis & minus, ut Græci dicunt, quũ differant, certũ eſt eſſe mediocria, infima, ſumma. De rebus corpori & opinioni adminicula præſtãtibus, quas externa & fortunæ bona uocant, quia nullus adhuc in illis potuit reperiri ſcopus & modus, qui explere ullius ſatietatem atq; habendi libidinem poſſet, quamuis ex eo potiſſimũ pateat ignorantia cauſæ, à qua proficiſcuntur: tamen ideo nõ loquor, quòd nullus poſſit, dum iſta ſectatur, in uerorũ bonorũ cauſam contendere. Nebulo ille euerſor Aſiæ, Dei flagellum Alexander, eò cupiditatis agebatur, ut nondum deuicta & ſpoliata orbis uiceſima parte, iam meditaretur alios mundos ſibi ſubiugandos. Quo quidem iniquiſſimo exemplo tamen diſcimus id eſſe præſtantiſſimũ, quod eſt in ſumma potentia unitiſſimũ: indeq; ſi affectibus ſuis quis imperauerit primũ, eo præſtantiorem futurũ, quo pluribus imperat, & iura dicit. Porrò in animi bonis, ex æterna ſit rerũ illarũ quas contẽplatione acquirimus, ſentimus, aliquid eſſe ſummũ neceſſariò, in quo animo ſit conſiſtendum. Nam igniculos illos nunquã natura omnibus dediſſet, niſi eſſet quo poſſent ſatiari. Eſt aũt hoc neceſſarium intellectui, non ſecus atq; corpori cibus. Ideò nos elementis illectos ad utramq; partem rapit natura: partim ne corpus ipſum periclitetur, quod ideò undiq; deſtitutũ dedit: partim ut animus ad ueri & ſummi boni contendens cognitionẽ, ſaltem priuatione ſummũ bonum eſſe cognoſceret. Si ergo bonũ eſt, & bono maius, uerumq;, & uerò uerius, ne in infinitum procedatur (à quo niſi in prima cauſa exhorret natura) certũ eſt, unũ eſſe boni fontem, ubi illæ perfectiones, quibus animus corpusq; ornantur, ſunt abſolutiſſimæ, & omnino materiei expertes. Eſt ergo Deus apex boni totius. nam alioqui nec finis, nec perfectio ulla in rerum natura eſſet: quod contra aſſenſum pugnat.

7 Felicitatis uerò conſideratio præcedens argumentum confirmat. Nam dum alius felicitatem in corpore ponit, quo maiore fruitur, eo maiori uoluptate eum perfundi (quamuis umbram & falſa ſectetur) certum eſt, eſſeq; quandam omnium præſtantiſſimam, qua nulla maior ſentiri poteſt. Qui ſummum bonum in contemplatione ueri ponit, eodem affectu duci certum eſt, dum quæ ſequitur, quo magis aſſequitur, minus ſibi ſatisfacit, maioriq; interim & uoluptate & deſiderio fruitur. Quod manifeſtum facit, eſſe aliquid ſummũ, ad quod aſpirare animo, nõ in hac uita pertingere poſſumus. Idem uix poteſt cõtingere ei qui uoluptatibus corporis fruitur, inq; illis felicitatẽ ponit. Nam præterquã quòd uoluptates corporis uires animi eneruant & effeminant, à ueriq; contemplatione abducũt, id mali ſecũ adferunt, quod tædio etiã amareſcere ſolent, niſi illas cõmendet rarior uſus. Atq; ex eo patet, quòd ſit maximè proprium animi cõtemplari & uerũ uenari. Eam ob rem magis in dies atq; magis ab eo rapitur, poſtq; ad uiuũ guſtauit, cõtendens interim in ſuũ finem, ſummã ſcilicet felicitatem,

tem, Deumq; benedictum. Quamuis sequentia argumenta ex ui & illatione superiorum dependent, tamen quia cardo rerum uertitur in hoc argumẽto, quod nobis est cæterorum basis, confirmandi magis ueri gratia, etiam illud addam.

8 Mundus aut à se, aut ab arte, aut à fortuna, aut à prouidentia factus est. A se nequit, quum nil seipsum creet. Arte nõ potest, quoniam esset sumenda (etiam si ars id posset) ex eo materia, & sic semper aliqua parte infectus esset. Fortuna illic nil potest, quia nil ordine aut constanter agit. Atqui omnia ordinata & constantia in suis speciebus & naturis uelint nolint, sunt. Ideo fato mundus regi dictus, quod prouidentiæ imperio necessariò pareat, nec à genere aut specie discedere possit. Autor ergo mundi Deus est, suo fato, id est imperio, omnia creans, alens, absumi & perire permittens.

9 Ab omnium gentium consensu. Quicquid in omnibus eiusdem speciei à natura inditum est, id falsum aut frustra persuasum esse non potest. Atqui nulla gens est, quæ & si qualem habere Deum debeat, ignoret, tamen Deum esse credendum, non sentiat. Ergo quod omnibus naturaliter est aliquatenus suasum, uerum est. Deus ergo est.

10 Iudicium & intellectus est examen ueri cognoscẽdi: quo qui magis pollet, eo ueriora censet, & asserit. Atqui non tantum uulgares, quibus etiam persuasio posset imponere, esse Deum putant, sed philosophorum præstantissimi affirmant demonstrationibus, igitur est.

11 Autoritas & legum ueneranda maiestas antiquitatis decretis probat. Ad hæc historiæ, quæ plurimorum & bonorum testimonio narratæ aut scriptæ sunt, idem docent.

12 Præterea experimenta quotidiana non debent reijci: alioqui nil ratum aut sanctum inter nos esset. Atqui legibus, historijs, experimentis, constat, esse substantias separatas: quod & Peripatetici affirmare audẽt. Quòd si sunt, est summa quædã, quę multitudini præest. Deus ergo est, sub quo angeli & dęmones sunt, & tremiscunt, parentq;. Superest nobis his demonstrationibus colophon imponendus, argumentum scilicet certissimum, & sensibili demonstratione nitens.

13 Quamuis omnia præcedentia sint necessaria, tamen quia ui animi magis q; sensuum istorum facultate innotescunt, non possunt ita suaderi reluctantibus, & illis tantum assentientibus quæ sub sensum cadunt. Verum nisi mathematũ, id est primorũ demonstrandi principiorum erũt periti lectores, etiam ista non capient. Constat ex per se notis principijs, & nullius sensum fugientibus, duas rectas lineas non claudere superficiem. antequam ergo claudatur, opus est, ut minimum, tres rectas concurrere ad primæ figuræ & ex rectis lineis constantis formationem: quæ ideò triangulus dicitur. Ex una quidem in orbem ducta, aut quouis modo, præterquam in rectum protracta, surgunt figuræ: ita etiam ex duabus, sed præter circulum, non dicitur regularis, quòd regulis careat. Ab huiusmodi triangulo, seu isopleuro, seu isoscele, produci quinq; corpora regularia, manifestum est non experti geometricæ demonstrationis. Hæc ergo corpora, quæ ipsa sub sensum cadunt, à proprietate quadam persimili, quinq; elementis comparauit antiquitas. Nec erat quod ob ea dogmata Pythagoram imperitię damnaret Aristoteles, iniquior alieni laboris iudex: quasi elementorum formas esse persimiles uellet formę horum corporum. Non erat tam ineptus, ut illam elementorũ formam rotundam, uellet angulari & polygoniæ adscribere, qui rerum naturæ, ut suo seculo, ueritate adhuc in Græcia latente, fuit peritissimus. Sibi certè potius adscribere debebat, quod præclara dogmata capere non posset, nisi aliunde excerpta limaret: quod ipsum in sua πυμπανοσφαῖρα terra monstrat,

ſtrat, ubi de uentis agit. Vt ergo ipſo ſenſu quatuor in per ſe corruptibili materia elementa comperimus, ignem, terram, aërem, aquam: & quintum, ex quo cœlorum & aſtrorum natura conſtat, & (ut uult ipſe philoſophorū deus Ariſtoteles) etiam animorum origo hinc deciſa eſt: præter quæ quinq; corpora in rerum natura nil reperire licet, quod ſenſibus ſe offerat, niſi ab illorum compoſitione. ita ſiue mathematicus, ſiue quiuis alius, etiam ſi totū orbem terræ proſcinderet, dolando expoliret, omnia metalla, & liquabilia, millies effingere in alias formas regulares, & ijſdem partibus conſtantes conaretur: tamen præter quinq; illa corpora regularia, nil poſſet omnino regulare formare. Vnde conſtat, planè affinitatem eſſe formæ inter hæc prima principia, quemadmodum & numeri. Ideo meritò hæc corpora ex triangulo producta quinq; elementis com parauit antiquitas. Quod quum cogito, certè & ſi multa admodum per ſe poſſe humanum intellectum non ignoro, tamen non poſſum credere, qui diuinitus iſta acceperit, quiſquis primus poſteris tradidit: aut quin decies ut minimum, noſtram uiuendi periodum, etiām cogitando, & aſſiduè formas effingendo ſuperauerit, eo potiſſimum argumento, quòd ſi uelis diuerſam unam mixtarum baſium, cuiq; peritiſſimo artifici præſcribere, ne decennio quidem toto fecerit periculum unius, quod ipſum in experimentis eſt. Nam multi artifices id aggredi auſi, re diutiſſimè tentata, tandem reſipiſcendo, & uerum et temeritatē agnouere. Nunc uerò quàm bene rebus comparatis conueniant, eſt attentiſſimè perpendendum. Vt ergo eſt omnium ſuperficierum regularium minima triangulus, ita & minimum omnium corporum regularium eſt tetraëdron, id eſt quatuor baſium, triangulis iſopleuris cōſurgens. Nec poteſt fieri ulla ratione, ut in eo admittas aliam ſuperficiem. Nam ſi accedat cum triangulis quadratum, iam erit pentaëdron: ſi pentagonum, fiet heptaëdron: ſi duo quadrata, tertium accedat neceſſe eſt, cum duobus triangulis, fiatq; pentaëdron: ita minus corpus regulare non poteſt dari. eam ob rem antiqui comparauerunt igni, qui inter elementa eſt tenuiſſimus: & niſi adſit materia, in qua alatur aut ſeruetur, ſenſum effugiens. Quamuis quum agit in materia, etiam flammæ non male in acutum, à latiori tendendo, tetraëdri repreſentent pyramidem. Verum præcipuè conſideratio eſt circa baſes attendēda. Quia terra ipſa cōuenit qualitate ſicca cum igne, ideo ſecundo loco poſuere eius ſymbolum ἑξάεδρον, quod ſit omnium figurarū conſtantiſſima, & baſis, ut eſt ipſe cubus, teſſerá ue ſex latera habens: quorum in quoduis incumbens ſtat immotus. Id melius nouêre aleatores. Quadratū uerò ex triangulis duobus oppoſitis, iſoſcelibus, aut æquicruris conſtare, non eſt in dubio. Terræ ergo omnium elementorum baſi, cōuenit figura conſtantiſſima, non figuræ, ſed proprietatis gratia. Octaëdron aëri ideò comparatur, quòd iam ſit ad motum longè procliuior ipſa terra, longè tamen ad caloris actionem ipſo igne hebetior. Aquam repreſentabant ideò εἰκοσαέδρῳ, quòd eſſet motui quidem apta, uerum hebete admodum actione. Nam quamuis ſit fons humiditatis, tamen eſt ipſe longè potentia humidior. Illa enim niſi admoueatur, aut reſoluatur ui aëris & ignis, nil planè actionis habet: loco itaque circunſcribi facilius aqua ſolet. Aër ipſe penetrat omnia, & humectat etiam ſaxa & metalla, quod in reſudatione: & rerum adſtrictione reſoluta patet. nam ſtillæ à ſolidis politisq; fluunt corporibus. Poſt ingentia enim frigora reſoluente ſe humido ui caloris, ipſa ſaxa, & columnæ æreæ reſudare ſolent: non aquam quidem, quæ admitti in ſolidis corporibus non potuit, ſed aërem, qui ſua tenuitate ſe corporibus immiſcuit, & in aquam redit. Hoc conuenit cum tribus ſuperioribus, quod figuræ illis aptatæ ſurgunt immediatè ex triangulis,

ob

ob actionis & passionis maiorem celeritatem, terra mediatè. Nam quadratum ex duobus oppositis isosceli bus, ut dictum est, constat: terra uerò sex quadratis. At quemadmodum ex hypothesi quinq; sunt tantum corpora regularia, ita ad eorum formationem ultra pentagonum progredi nō licet. Pentagonis itaq; duodecim corpus duodecim basium componitur, quod dodecaēdron nominant, cœloq; ideò aptant, quòd quemadmodū 360 gradibus ambitus cœli constat, ita duodecim pentagonis constans eundem numerum reddit. Etenim singuli pentagoni quinq; triangulis, quorū item singuli sex scalenis constant, qui numerus in se ductus procreat gradus maximi circuli 360. Qua re credo factum est, ut ille numerus graduum, quamuis à Chaldæis & diuinis potius (quicunq; fuerint) quàm humanis repertus sit, in toto orbe terrarum locum habuerit. Quamuis enim annorum uaria fuit supputatio, tamen ex eo graduum numero seruari annū oportuit. Iam ergo uisum est, quatuor elementa, & entelechiam omnino quadrare cum quinq; corporibus regularibus. Superest figurarum omnium capacitate, forma, & motu facile princeps, omnia ista in se complexa: quæ etsi non uidetur oculis, tamen quia præter illas est in rerum natura, suum etiam necessariò habet archetypum, & imaginem, cum qua conuenire in multis, si non in omnibus debeat, quæq; ipsa Deus est, per omnia quantum fieri potest circulo cōueniens. Nam circulus moueri unà natus est sursum & deorsum: progreditur antè & retrò unica actione, atq; quæcunq; sunt in alijs rebus, & formis, una repugnantia (ut motus & quies, & ut semel dicam omnia) comprehendit, quæ habitu, & non priuatione constant. Vbiq; habet principium, medium, finem: nec habet principium, mediū, aut finem. Nil illi potest sine corruptione addi uel adimi, ut cæteris formis. Ab alijs uerò potissimū differt corporibus regularibus, quòd mensura certa, quanta sint, comprehendi potest, adq; quadraturam, qua omnia metiri possunt, reducuntur. Circuli autem quadratura erit perpetuò in potentia scibilis, nec præcisè ab ullo metiri potest. Itaq; elementa ipsa, & cœlestes orbes ad digitos uenêre, præter lineam à centro: Dei uerò immensi nulla cogitatio modum capere unquam poterit, quoniam finiti ad infinitum non est proportio. Ideo aūt imperfecta alia omnia dici possunt, quòd manente appellatione, possit eis addi uel minui. Circulo nil possis adimere, adiungere ue, quin euertas. Itaq; maximè secundum unitatem est circulus ille primus, perfectus, & materię minimè obnoxius, quum etiam Aben reis maximus ueri secundum intellectum indagator, dicat orbis substantiam nec materiam nec formam habere: quod quàm uerum sit, uiderit. De illis enim quæ per priuationē cognoscimus, ut sunt cœlestia omnia, & causa prima, nil possumus asserere, nisi ab effectis. Fuisset certè Aben reis longè præstantissimus mortalium, si tantum operæ ad probandam causam primam, & persuasionem de Deo toto in orbe receptam uoluisset impendere, quantum ad eam è mentibus hominum euellendam laborauit. Fuit in causa absurdissima de Deo persuasio, quam reliquit scriptam Muhamedes (ut suo loco patebit) qua à pueris imbutus & diligenter instructus, ut par est uirum principem, qualis fuit: quum ad ueri uenit cognitionem, non per legis ineptæ & nefariæ prescripta, sed rationis ductu: tanto flagrauit contra illam ineptiam & imposturam incendio, ut non tantum contra eam sub qua miser fuerat diutius captiuus, & ignorātiæ tenebris sepultus, ut nō tantum, inquam, cōtra eam religionem arma sumpserit, sed omnes euertere sit conatus, atq; fatum quoddam, & Deum impotentissimum, id est, libertate arbitrij destitutum orbi conatus sit obtrudere: ea una re, quòd uideret multos eius persuasionis placita probantes, præcipueq; Gezelem quendam contra philoso

phiæ

phiæ placita insurgere, & absurdam de Deo suasionem uelle mundo suadere. His miseris hominum opinionibus suos affectus potius quàm uerum quærentium, labefactatus mũdus est, ab oculis sublata ueritas. Deus ergo ille, Deus est super omnia benedictus, cuius imaginẽ uidemus in sexto corpore alia quinq; cõprehendente, singulaq; angulis attingente, atq; tegente, aut medias omnium lineas (si quadruplo illo potentiora & maiora fieri possent) contingente, à materia tantum distans, quantum lux à tenebris. Nam si cœlum ipsum & dodecaëdron conueniens cœlo caret materia, uide quàm longè ab ea distet suprema omnium causa. De qua plura longè dicerem, & ab exemplo eius, si non satis eius admiratio patéret, & eius natura omnino fugeret huius debilis intellectus aciẽ, nisi quũ priuatiuè illam his uocibus aggreditur: O sacrosancta sapientia, quam per meam insipientiam & rerum istarum cognitionẽ maximè quæro, & ignoro: O immensa bonitas, quam quo magis quæro, eo minus illius sum capax. Sed eo fœlicior, quòd istâ ignorantiâ, saltem ad mortem & operis huius uitæ finem, te sim quæsiturus: non secus atq; sculptor, quam cõcœpit animo speciem, per remotionem omnium quæ sunt in lapide, ligno, uel quauis materia, quæq; non sint id quod quærit, & tandẽ in fine laboris inuenit quod quærebat, imaginem scilicet: ita ad finem usque humanæ uitæ est summopere conandum, ut quod ab effectibus maximè esse scimus, id tanto ardentius sequamur, quanto minus apprehendimus.

DE DEI QVALITATIBVS. CAP. II.

ANtequàm ad sacrosanctæ Trinitatis rationes ueniamus, descriptio quædam umbratilis boni eius, quod procedentibus argumentis demonstrauimus ita in rerum natura subsistere, ut cognoscatur apex, finis & principium rerum omnium, est paucis facienda. Quum Deus ergo sit principium rerum omnium, & earundem finis, ut patuit, patebitq; necessariò, eius esse, & essentia idem est. Neq; enim est unquam in potentia, sed perennis est actus, quæcunq; uirtutis, iustitiæ, & cuiuscunq; bonitatis instrumenta homini data, quotquot à sensibus humanis suauiter excipiuntur, etiam quæcunq; natura illectamenta & corpori & animæ obtulit, ea omnia habere in seipsa originem par est: non quidem ut affectiones & mutationes, passiones ue, qualia solent in corporibus esse, sed ut sunt simplicissimæ habitudines, ita illi innatæ, ut simplicissima illa natura, tamen nil extra se inde habeat, sed congenita sint, ita ut seorsim esse non possint. Nam nec alioqui hic quidquam esset iustum, laudabile, honestum, bonum (quamuis sint animæ qualitates accedentes) nisi radix inde proueniret, qualitatis tamen expers: non secus atq; omnis motus periclitaretur necessariò, si motor ille primus immotus in se permanens, actu æterno non daret principium. & quamuis nil aliud extra se uelit, & agere contra quàm agit, non possit, quum eius uoluntatis nil possit esse in causa, tamen destitui libero arbitrio non debet. Siquidem libertas arbitrij quum sit sui causa, nulli conuenit magis quàm primæ causæ, sui causa omnia agenti: non secus atq; in substantijs separatis, esse creditur. ueluti uirũ iustissimum, etsi posset fieri, qui nec peccauisset unq;, nec peccare ob insitam iustitiam posset, tamen libero arbitrio destitui non crederemus. Verum nulla humana comparatio est Deo ipsi ex infima hac fece elementari componenda. quid enim cõmune habeat corruptio cum immortalitate? In Deo idem est habere & haberi: paria in eo sunt agere & pati (si tamen pati posset.) Licet enim ob sensus nostri incapacitatem uti uocabulis nobis cognitis, quamuis reuera eius esse exprimi nunq; possit, nisi ænigmate quodam: ut meritò

ritò asserebat noster Paulus, qui eloqui quidem nunquam potuit, quæ in raptu uiderat, longissimè tamen à summa beatitudine. Eam ob rem immeritò nos insectantur philosophi, quasi uelimus qualitates & uarias actiones mutationiq; obnoxias adscribere simplicissimæ bonitati, parum certè conditionis humanarum rerum iusti æstimatores. Illos rogauerim, quæ sint principia nostræ cognitionis totius illius scilicet, quæ non à natura aut cõstitutione speciei pendet, sed ab eruditione proficiscitur. Nunquid omnia (imbecillitatis nostri intellectus causa) uerbis opus est sibi inuicem homines aperire, etiam in rebus facillimis & uulgaribus? Vsq; adeò sumus rudes rerum omnium, ut nisi uerbũ accedat, aut uice uerbi lectio, nil capiamus. Alioquin ipsæ disciplinæ quæ perfectissimæ in animo docentis sunt, transire in nos non possunt, nisi & rerum & uerbi obiecto quodam. Quantominus (quamuis ibi non eo modo, quo hic actiones uidentur) animorum nostrorum à rerum sensu omnia æstimantium naturâ, & rei magnitudine, possumus tam altam cõcipere cogitationem. Vtimur ergo de diuinis agendo, uerbis more humano, intercapedinibus temporum, circumstantijs rerum, & cæteris, quibus nostri sensus possunt moueri, ut tandem earũ rerum argumento in sublimiorem cogitationem, quæ animo tantum conijci potest, ueniamus, quæ ipsa uerbis explicari nequit. Nec anthropomorphitæ sumus, nec passiones ullas aut actiones nouas in Deo ponimus: quum ab æterna dispositione omnia pendêre, & constituta esse sciamus. Ideò quum nos utimur præsentibus uerbis, id fit, quia aliter exprimere & notionem de Deo explicare nequimus. Sensus enim quamuis maximus, quantumuis se explicet, sibiq; in multis faciat satis, tamen nisi se uerbo promat, ignoratur: & in his inferioribus multa cognoscunt etiam peritissimi, quæ minimè explicare queunt. Det mihi peritissimus philosophus descriptionem eorum hominum, aut animalium, aut quarumuis rerũ, etiam familiarissimarũ, quas nouit, aperire certè nisi aliunde μεταφορικῶς acceptis uocabulis, non potest. Ita & nos quam de diuinis rebus cognitionem, aut ex sacris literis, aut diuinitus conceptam habemus, nec prodere uerbis, nec scribere possumus, nisi uerbis ad nostrum sensum & rerum usum accommodatis. Eam ob rem diuina prouidentia nostros miserata errores, quoties aliquid de se mortalitati huic aperire uoluit (quum inspiratio ipsa sit parum fida & somnijs affinis, nisi illã miraculis & insolitis facinoribus in te esse ostendas) assumpto quodam corpore aut nobis aut innocentissimo cuidam animali persimili, seipsam substantiarum separatarum opera, uocibus etiam more humano editis, manifestauit: familiariusq; suos angelos cum hominibus uersari uoluit, atq; ea de rebus diuinis & humanis secreta sæpissimè aperuit, quæ nullo humano ingenio comprehendi, aut intelligi potuissent. Hinc magos illos & Indos in summa corporum præstigiosorum familiaritate fuisse si quis neget, consensum omnium hominum improbabit, rationemq; exuet. Verum contingit quibusdam philosophis, sed potissimũ ipsi Aben reisso, Galeno, & nonnunq; Aristoteli, ut quæ ipsi animo capere non poterant, tanquàm omnia nossent, ea esse in natura negarent. Quasi non longè plura sint in nostra ignoratione, quàm in scientia, qui à periculis colligimus. Disciplinarum omnia genera percurramus. Quid de epagoge, aut paradigmate natum non est? Vnde sunt habitæ conclusiones primæ, nisi ab experientijs sensim in idem genus concurrentibus? Quis dubitat, secula proficere semper? Negabimus naturam etiam nobis reliquisse, in quibus nos probaremus? Sunt quidem certè, sunt longè plura ignota cognitis. Ad hæc, cognitio illa quam de rebus habemus, ita cæca est, manca, & lacera, præter quædam communia principia, ut nõ res, sed earum

ſuperficiem noſcamus: & plura longe ab autorum placitis ſint habenda, quàm à demonſtratione. Nam alioqui niſi per incognita & indemonſtrata crederemus primùm, proculdubio nullus eſſet ſcientiæ locus. Quis uellet eum in diſciplinis formandum recipere, qui quandiu nõ eſt demonſtrationum capax, non aſſentiretur axiomatibus præceptoris: quiq; abrogaret fidem ſtatim ei rei, quam à præceptoribus acceperit, ea una re quod cauſas non capiat? Mihi crede, niſi plura conſenſui & iudicio hominũ & præcipuè peritorum tribueremus, quàm noſtræ capacitati, equidẽ aſſenſum à rebus ferè omnibus cohiberemus. Magnæ conſtructionis Ptolemæi arduas demonſtrationes, quotuſquiſq; poſſit capere? ferè nemo, aut perpauci. Attamen nullus eſt ueri amator tam impudens, qui neget terram eſſe lunę uiginti ſeptuplam, ſolem ucrò 166. terræ & aquæ globũ excedere. Itidem dicas de mathematicis, & numeris. ut conſtet, nos non debere ideo res eſſe negare, modò contra rationem non ſint conditoris, quòd illarum ſumus ignari, & incapaces. Itaq; impudentiam, & contradicendi libidinem cohibere debent philoſophi. Si hiſtorijs omnium mortalium iudicio, aut ſaltem præſtantiſſimorum conſenſu receptis, & effectibus ipſis cognitis, fidem dent, nos qui ſcopum longè ipſorum opinione certiorem nobis propoſuimus, ſequentur. Eò autem infelicitatis & dementiæ traduxit eos ambigendi, aliena euertendi, ſuaq; ſubſtituendi libido, ut quæ res eſt in tota rerum natura maximè laborioſa, illam infrugiferam ſtatuerint, & laborem ſui cauſa, id eſt ærumnarũ, ſitis, famis, uigiliarumq; ergo (nil ultra petentes præter gloriolæ aucupium) debere ſuſcipi, ſuaſerint: uirtutem uerò, ſcientiam, & quæcunq; ſunt præclariſſima in uita humana, ſibijpſis eſſe præmium. Vnde non mirum eſt, tot ſocordibus hominibus labefactatum orbem. Ita enim iudicant, qui tantum philoſophorum audiunt dogmata. Ad quid ipſa uirtus, loco ſui, nónne cauſa gloriolæ, quæ quidem mortuos iuuare nõ poteſt, in tantis ærumnis uitam agam? in perpetua cura, & labore, miſeriaq; fumi cauſa degam? Præſtaret canem aut equum repręſentare, nec ullis agendi legibus teneri, quàm pro tam inani laboris precio ſemper torqueri, & felicitate omnino deſtitui. Quo ſanè argumento conijcere poſſumus, eos in reprobum ſenſum & interitum actos. Quum enim omnia finis maioris quàm operis gratia fieri cognouiſſent, in portu impegerunt. Rebus medijs infimisq; eſſe ſuos fines conſequutiuos, longeq; (ſi res ſpectes) præſtantiſſimos, quum aſſeruiſſent, in rebus inter mortales præſtantiſſimis nullum præter miſeriam ſtatuerũt. At famam ſunt inde aucupati: fumum potius. Rei ergo tam excellentis, atq; eſt ipſa uirtus, præmium nullum in hac uita dignum eſt. Ipſa uirtute prædítis debetur immortalitas, immarceſſibilisq; apex rei præſtantiſſimæ, Dei ſcilicet contemplatio, & ſocietas: quoniam maximè uoluere beneficio in omnes homines, pietate in Deum, innocentia in ſe, eſſe ſimiles numini. Quòd iſta non perpenderunt philoſophi, famæ aucupio incitarunt tyrannos, & perditos homines, ut facinoribus Heroſtraticis famam promererentur, longamq; ſui memoriam maximè efficere ſtuderent: dum interim miſera mortalitas non attendit, quod quæ ſine utilitatis aut honeſtatis iuſtitiæq; uſu relinquitur fama, ſtatim ubi liberè de rebus abſente tyranno iudicare licet & aſſerere, fama illa fit infamia. Agnoſcit in illis poſteritas occupatos mortales, cæteris defuiſſe rebus, dum obſequendum fuit magnati, profligatam pecuniam publicam aut priuatam, undiq; corraſum, iure uel iniuria impenſum, eam ob unam rem, ut uideatur ædificiũ cornicibus frequẽtius quàm hominibus habitandum, aut inutile quoddam tale opus. Hæc debemus præclaris iudicijs philoſophorum. Non eſt ergo ſtatim falſum quod ipſi refutant, nec uerum quicquid aſſe-

runt.

runt, quia bona pars eorum expectata est ad pœnitentiam, ad mortem usq; ideo Deum esse negarunt, qui tandiu eorum impietati parceret. Licet ergo nobis, licet uocabulis ex hac mortalitate decerptis de Deo explicare, quod alioqui non possumus, resq; ut licebit describere, quicquid à rerum istarum usu repugnare contendant philosophi. Si ergo dicere de qualitatibus Dei pergamus, inueniemus ista in eo peculiaria, potentiam, sapientiam, amorem, charitatem, benignitatem, ut ipse Deus bonitatis, charitatisq;, & amoris nomen obtinuerit apud doctissimos scriptores. Sed inter primos prodeat diuinus ille Plato philosophorum deus: cui etsi in plurimis contrauenire Aristoteles parum erga præceptorem gratus uoluit, tamen has illi de Deo sententias, ueluti uerissimas, minimè uellicandas iudicauit. Id de homine φιλαυτοτάτῳ dictũ uolo: quoniam quæcunq; potuit à præceptore decerpere, sibi suppresso eius nomine adscripsit: quæ uidebantur in dubium uenire posse, edito nomine refutauit: cætera usus est silentio probare, eisq; subscribere. Socrates uerò de Deo ita dicit, in Theæteto: Atqui mala ex hoc orbe omnino depelli possibile non est, ô Theodore. Aliquid enim semper bono repugnans oportet esse, quod in Deũ referri non decet. Hanc uerò mortalem naturam locumq; infimum necessariò ambit malum. Ideo enitendum est, ut quàm primum inde fugiamus. Fuga uerò non loco intelligenda est, sed ad Deum accessus, cumq; eo maxima similitudo. Habetur uerò ea similitudo, quum quis iustitiam & innocentiam cum prudentia cõiunxerit. Et paulò post: Re uera sic dicimus, Deus nunq; ullatenus iniustus est, sed quantũ fieri potest iustissimus: nec illi quicq; similius est, q; quum quis nostrũm fit iustissimus. Adscribit uir ille summus iustitiam Deo, nec qualitatem repugnantem se adiungere putat, bonum uerò eundem sæpius multisq; in locis nuncupat. in libro de Rep. non solũ bonũ, sed præstantissimũ adserit. In Timæo, ob bonitatem, quam nemo bonus alteri inuidet, creasse hunc mundum dicit: perse ctissimè bonũ in Protagora ait, qua qualitate nemo potest diutius in hac uita dò nari. Cæterũ & in Theæteto, & in 2. de rep. usq; adeò bonum suadet, ut ne mali quidem autor esse possit. Ideoq; sua rep. eiiciendum censet Homerũ, cæterosq; poëtas, qui temerè de Deo scribentes, nõ tantum malorum, sed & scelerum autorem faciunt. Necesse autem est ideo amorem esse in Deo, quod sit summa bonitas. Sed charitatem esse summũ bonũ, impius ille Plinius dixit, dum quem in natura Deum esse, nisi materiæ immersum, negat, in humana actione consistere affirmat. Deus est (inquit) mortali, iuuare mortalem, & hæc ad æternã gloriam uia: hac proceres iere Romani, hac, &c. Viam sanè qua est ad Deũ iter, pro Deo posuit: ut si quis sitim pro potu, pro cibo famem, pro habitatione domum, pro labore quietem ponat. Ita tamen, ut naturã diuinitatis proximè attigerit. Charitas enim est in proximo iuuando, ueluti fratrem & eodem patre Deo natum, non quidem usq; adeò fratris causa, ut patris amore, & legitimi hæredis, sociq; testimonio. Cæterũ quod addidit, hanc ad æternam gloriam uiam, id consentaneum est. Verum quod sequitur, Hac proceres iere Romani: si nunc uiueret, ui deret quàm falsum dixerit. Orbis totius pestes, tyranni inexplebili cupiditate, sanguine, euersionibus urbium, prouinciarum uastationibus, hominum (quorum causa natura cætera omnia creauerat) oppressionibus, & cædibus grassando, orbem totũ depopulando, id immortalitatis sunt consequuti, ut sceleris memoria quàm uirtutis, quæ nulla aut perpauca in illis fuit, fuerint celebriores, ex hominum uerò memoria penè abierint. Cæterum congesserunt & conuexere Romam totius orbis prædas, & ciuilis discordiæ æterna semina, æternãq; à deprædatis populis iniquitatis notam. Ea uerò est egregia immortalitas, insignis,

æterna gloria. Contigit autem idem Plinio, quod Auerroi (quem Aben reis Arabes dicunt) idq; non dissimili ratione. Quod enim nullum, aut non curantem humana, arbitrioq; ferè destitutũ Deum etiam uix admiserit: ei fuit in causa absurditas persuasionis Muhamedicæ. Ita rituum uarietas & deorum indies ex improbis hominibus recipi Romæ solitorum colluuies in immensum aucta fecit, ut Plinius, qui nullum in templis uerum Deum inuocari uidisset, nullum esse crederet, libereq; de religione impia & falsa sententiam ferret, quam imposturis natam & auctam cerneret. Vtriq; contigit (ut & Lucretio) cum de Deo cogitarent, ut si quis quod nunq; rectam lineam uidisset, sed innumeras obtortas quotidie ob oculos haberet, negaret in rerum natura ullam esse rectam. Verum id ex eo habemus, proprium esse Dei, beneficum esse, & in plures sua distribuere. Sed ad cætera ueniendum. Descriptio enim diuina reuera animis tantum cogitari, uerbis explicari nequit. Nam tam magna bona, iustaue adscribere infinitæ potentiæ non possumus, quin longè excedat omnia, quę de ea dici possent. Ad ipsum esse est ueniendum, atq; ex ratione animi nostri, rerumq; ab ipsa prouidentia dependentium cognitione, & contemplatione, attentius etiam mentis oculũ in causam primam oportet defigere: si fortè natura & ratio quicquam iuuabit, ad sacrosanctæ trinitatis demonstrationem. quod ut fiat melius, diuinam bonitatem hac oratiuncula aggredior. Summa & incomprehensibilis (nisi ipsa te aperueris) ueritas, lumen tuæ benignitatis tenebris animi nostri immittere digneris, ut quod humanis rationibus in te attingere non possumus, tuo beneficio consequamur: Amen.

DE SACROSANCTA TRINITATE ET TRINO Deo. CAP. III.

VEstri potissimum causa ô Muhamedici, qui à Deo excidistis, is labor suscipitur. Nam qui inducti Dei omnipotentia ex falsis & absurdis persuasionibus in ueram transeunt, facilius longè omnia de eo dici solita, & quo magis ardua, eo ardentius suscipiunt, nulla ratione earum quęsita: quæ etiam si illis demonstraretur, uix capere rationes possent. uos uerò qui ob unius Dei cultum uobis omnia, quæ sunt credenda, adesse putatis, difficilius quæ uera sunt, admittitis. At quia tam ex conuersatione uobiscum, quàm libris, & multorum sermonibus cognoui, uos admodum illud in uotis habere, ut summa illa trinitatis mysteria intelligatis: ideo ad uos primùm ô uiri in uestra religione primarij, demum ad cæteras orbis nationes à uero alienas hæc scripta destinata uolo. Attendite ergo diligenter. Necessarijs argumentis suprà satis est demonstratũ, Deum unũ esse huius mundi arbitrum & moderatorem: in quo quamuis nil sit qualitatum, tamen quæcunq; in bonis meritò habentur, sunt amplissima & perfectissima ueluti in suo fonte. Vnum uerò & trinum esse, trinitatemq; in unitate & ediuerso in se continere, nec posse animo ullo pacto eius imaginem concipi absq; trinitate, sequentibus pergo demonstrare.

PRIMA DEMONSTRATIO TRINITATIS.

Tres istæ proprietates naturæ diuinæ, potẽtia, sapientia, amor siue

1 Quum Deus sit & naturæ totius autor & causa, potentissimus sit oportet. nam alioquin nil ab eius uoluntate fieri potuisset. Fuerit autem potentissimus, si deesset illi sapientia, qua antequam res existant, omnia cognosceret, disponeret, præpararet, & seruaret, nil conferret quantáuis potentia. Quamuis autem esset potentissimus & sapientissimus, ut qui posset & nosset omnia, tamen nisi illi adesset ad res ipsas uoluntas & amor, ut eas cuiusdam finis gratia crearet, nec potentia nec sapientia quicquam proficeret. Opus ergo fuit, antequam quicq; à Deo

à Deo in esse deduceretur, fuisse in illo potẽtiam, sapientiam, & amorem. Quoniam autem potentia prima in ordine, non in tempore est, patri Deo adscribitur, sapientia autem quia à summa potentia procedit, filius dicitur, metaphora à naturali generatione ducta: at quia à sapientia & potẽtia procedit beneuolentia amorúe, spiritussancti appellatione nuncupata est. hæc nõ sunt tres dij, sed unus Deus. In potentia tota deitas est, in sapientia pariter: similiter in amore, charitate & beneuolentia totus Deus est. Quemadmodum quum de re quadam facienda cogito, totam illam animo uoluo, anteq; aggredior: totam etiam in uerbo exprimo, & totam in re ipsa exequor, aut exequi curo: & tamen nõ sunt tres res, sed unica, alijs atq; alijs rationibus perpensa. Itaq; Deus unus est pater & filius (à similitudine ita dictus) & spiritussanctus, potentia, sapientia, amor: mens eius uerbum (etiam à similitudine) spiritus, tota diuinitas in singulis, & tota unaq; tantum in omnibus.

bonitas intelligũtur in tribus personis, patris, filij & spiritus sancti. quæ distinguuntur ita, quod pater generat, filius gentus est spiritus sanctus ab utroq; procedit.

ALTERA DEMONSTRATIO.

2 Mens intellectusúe diuinus, ut iam docuimus, est potentissimus. mens uerò omniũ rerũ imagines & ideas perfectissimè in se habet & creat (quod etiam in nostro isto debili intellectu patet) nam omnium rerũ sensibilium concipimus effigies. Quum ergo Dei intellectus sit potentissimus & infinitus, nec nisi sibi ipsi compræhensibilis, etiam sui cognitionem in se reflectit, & uidet: fitq; tunc in eo intellectus cogitans, et intellectus cogitatus à primo & cogitante genitus. Nam nulla esset in Deo felicitas, si ignorationem sui in se haberet. Quum ergo intellectus ille cogitans, & intellectus cogitatus seu genitus, se mutuò cognoscant, id fieri non potest sine magna delectatione, amore, & gloria. Itaq; unus idemq; Deus & mens mundi, est intellectus seipsum intelligens, & intellectus à se cognitus, & amor delectatioúe ex sui cognitione proueniens. Nec enim seipsum posset nosse, & in quo essent omnia perfectissimè uelut in animo & consistentia, quin magnus idem amor & alacritas eius cognitionis in eũ redundet. est uerò tota diuinitas in mente intelligente, tota in mente intellecta, & tota in amore et gloria illa. Voluere ideo non immeritò Platonici, omnium specierum ideas in mẽte diuina ueluti in proprio subiecto cõsistere. Nec enim potest quicquam in rerũ natura consistere, quin fuerit in mente diuina, quum produceretur. Nec potest meo iudicio subsistere, quin eadem ui conseruetur. quemadmodum in corpore animato nullus motus secundũ naturam, quin à ui animæ procedat, & si satis haberet perfectionis, cognosceret etiã quæ eius impulsu in corpore aguntur. Quemadmodũ ergo si quicq; scribo, quod proferam, una & eadem actione cogito, loquor, & scribo, unam tamen actionem simplicissimam exequor: ita Deus ab æterno seipsum cognoscens & cogitans, generat ex se filium ab æterno ex eo procedentem, & ab utroq; prodit etiam una & eadem actione amor, quæ omnia Deitas una & tres hypostases sunt.

TERTIA.

3 Prouidentiam etiam in se habere amorem perfectissimũ, nullus nisi idem in se esse rationẽ neget, potest ire inficias. Nam Deus (ut inquit Plato) quũ bonus sit, uult suum beneficium latissimè in omnes patêre, eo quod omnia amet. Nam suprà diximus, illũ in se amare omnia. Inde illud Aristotelis nullis gẽtibus non probatũ: bonũ, quo communius, eo diuinius. Cõstat itaq; mundus iste amore, lite & odio soluitur, ut bene ait in Physicis Empedocles. Diligentius ergo est diligentius amoris natura. Opus est in amore charitateúe, quæ Deus est & omnium nexus, esse amantem, amatum, & amorem: alioquin amor dici etiam in inferioribus non potest. Est igitur Deus, cuius amore consistunt, quęcũq; sunt,

amor maximè amans. Quum uerò maximè omnia in ſeipſo amet (in ipſo enim uita eſt amore illius conſtans) maxima amoris unitate id facit. nam ut eſt perfectiſſimus, ita perfectiſſimè unit. Quum aũt ſit ſummus amor, in eo eſt ipſa amoris ęqualitas (nam alioqui nil amaret, niſi ęqualitas amoris ſe illi ex ſeipſo repręſentaret) reſpondens amanti, ita ut ſit in eo amans, & amatus, à quibus procedit cõmunis amor. Amans amicitia Dei patris loco eſt: amicitia, qua uigẽt omnia, filius eſt: amor ab amante & amato procedens, ſpiritus ſanctus dicitur: tota amicitia in amante, tota in amato ſeu amabili, tota in amore eſt: & tamen non ſunt tres amicitię, ſed una amicitia. Dum enim ſeipſum in ſe cognoſcit Deus, amore maximè uniente ſe in ſui cognitione amat (quemadmodum qui ſeipſum in ſpeculo uidet, maximè ſe amat, eo quòd maxime diligit formam ſuam) & amatum amorem generat, quem filiũ Dei dicimus: à quibus procedit nexus, quę tres res una ſunt. Veluti aqua una eadẽq; eſt, differens tantũ per prius & poſterius, quæ à fonte per fluuiũ in ſtagnũ currit. A fonte enim procedit alueus, à fonte & alueo ſtagnũ. Et ut clariori exemplo demonſtrem: Fons ſibiipſi reddens aquas & emittens Deo cõparari poteſt: Scaturiat aqua in loco uno, et ſtagneſcat: demum imoibatur rurſus in uenas terræ, una eademq; aqua eſt ſcaturiens, ſtagneſcens, recedens, in qua nil prius aut poſterius. Nam unà hoc agit, ſi diligenter aduertimus. Nil penè agimus, quin una uoluntas, actio, & paſſio concurrant: ut ſi bile actus percutiat hominem, uoluntas mea, ictus, & illius paſſio unà concurrunt. Amor humanus etiam imitatur diuinũ. Nam non poteſt amari, quin ſit amans, amatum, & ab utroq; procedens amor: de quo poſtea.

QVARTA.

In rebus uniuerſi multitudinem eſſe & numerũ, nullus eſt qui ambigat. Atqui ante omnẽ numerũ & multitudinem præcedere unitatem ſimpliciſſimam oportet. Nam ea ſublata, numerus conſurgere non poſſet. Eſt igitur ſacroſancta & primigenia unitas Deus. Inter res creatas numero differentes eſt neceſſariò quædam inæqualitas. Nam alioqui omnia eſſent unum, & ſimile. Porrò nil eſt alteri etiam ſub aliqua ſpecie tam ſimile, quin aliquatenus differat. Quum ergo ſit inter res ſingulas differentia & inęqualitas, ante omnium rerum creationem fuit æqualitas. inęquale enim nec in re, nec in animo nouit: niſi qui prius nouit æqualitatem qua iudicet de inæquali. eſt ergo etiam ante omnia æqualitas, quæ etiam Deus eſt unus ſibiipſi æqualis.

Res omnes quatenus per ſe notioni ſenſuum ſe repræſentant, ſunt ſeparatæ. Nam de confuſis nulla syncera notio haberi poteſt. Verũ ante omnem ſeparationem præcedit nexus, quo res ſunt, quod ſunt. Natura enim præcedit coniunctio ſeparationem, nec in ſenſu poteſt eſſe alterum ſine altero. Nexus itaq; ille æternus uocatur Deus. Quum itaq; ſit unus ſimpliciſſimus, tamen etiam æqualitatem & nexum in ſe habet, eſtq; in unitate ſimilitudo & nexus: in nexu æqualitas & unitas: in æqualitate, qua nec minus nec maius ſunt, ſpecies & formæ, eſt etiam nexus & unitas. Tres in uno, & unus in tribus unà exiſtentibus, nec confuſis, nec ſeparatis.

QVINTA.

Res ſingulę ſeu à natura Deo ũe, ſeu ab arte ſint factæ, autorẽ (quod dici cõſueuit) teſtari ſolẽt, eiusq; referre ueſtigia. Hinc peritia & imperitia artificũ dignoſci ab operibus ſolet. Quũ itaq; omnia naturalia ſint à Deo ueluti cauſa prima per naturæ uiã & artificiũ producta, in hoc autoris naturã teſtãtur, quod quemadmodũ ille unus eſt, & trinitatẽ tamen in perſonis ita habet, ut ſine illa eſſe nõ poſſit: ita & ſingula cõpoſita naturalia habent uſq; adeò connexã in ſe eius imaginem,

ginẽ, ut ab illa perire non possit, quin res ipsæ pereant. Quemadmodũ igitur ab æterna potentia Dei procedit ab æterno eius sapientia, & ab utraq; beneuolentia & amor erga se resq; creatas: ita etiam in singulis rebus est secundum suam naturã agendi fœcunditas, seu potentia, à qua fit inexhausta suæ actionis & uirtutis progressio, quæ amore quod agendi nunq; sua à natura cessat, & ueluti delectũ agendi facit. exempli gratia: Piper quandiu piper est, potentiam inexhaustam agendi habet, id est calfaciẽdi, aut urendi, à qua procedit illa ustio aut actio, amans naturaliter agere. Nam quamdiu est piper, tandiu potest urere linguam, si atteratur: nec unquam ea uis ab eo deficit quamdiu est, sed progreditur, et agit suo more à quo incœpit proficisci, ueluti delectum faciens. Nam potius agit in sudantem cutem quàm nõ apertis poris, potius in excoriatam quàm integram, & in linguam gustui aptam quàm in cęteras corporis partes. Pariter ignis quantumuis parua quantitate fuerit, habet indefessam potentiam, à qua indesinens progressio calfaciendi & urendi manat, suum etiam delectum et delectationem in agendo habens. Ita minima scintilla est tanta ui, ut syluas & orbem possit urere, & delectum ita facit cũ delectatione & amore agendi, ut stipulam & tenuia sicca corpora anteferat humidis & crassis, & ita ex ordine eligat, ut nunq; fallatur. Sic in nobis facultas uitalis, naturalis, animalis, ita agunt in ea, quæ corpori adduntur aut demuntur, ut nil illis potentius, nil fœcundius & abundantius, nil prudentius fieri posse uideatur. Ita aluntur arbores, animalia ita conseruantur, rerum omnium naturæ cum illa sancta trinitate omnia uegetante, ut quum in illis periit ea uis & imago, amplius non sint. Tota uis rerum est in potentia, tota in progressu, tota in delectu & amore: & tamen non sunt tres res, sed una, ut potentia sapientia, & amor, unus Deus tantum est.

DEMONSTRATIO A REBVS CREATIS, PRIMOq; *ab animis & animabus.*

6 Hominem cõstare corpore & animo à nemine ambigi uideo. De altera eius parte excellentissima primum dicamus: ut quum sit maximè una & simplex, ut sensum corporis fugiens, effectibusq; tantum patens, imaginem Dei in ea tamen uideamus. Anima, ut generali uocabulo dicitur, unaq; est, tribus partibus proprietatibusue constat, uita uitali, sensitiua, & discretiua: quamuis in plantis esse animam uolunt, attractiuam, retentricem, & expultricem facultatẽ habentem. Brutorum uita constat, uita, sensu, electione. Prima agit quiescente altera, & tertia. à prima procedit secunda, tertia ab utraq;. Quod do electiuam brutis, non intelligo liberum arbitrium, uel intellectum, sed cognitionem fugiendi & expetendi: sine qua facultate uitam prorogare non possent, nec sibi prospicere. Sunt illæ tres partes etiam hominibus communes. Vita enim uitali dormiens uiuit, & animatur. Sensus inde proficiscitur, quo quiescente non eligit. Itaq; ea electio procedit à uitali, & sensitiua, & non contrà. At ratio eidem accedens, constat intellectu, ratiocinatione, reminiscentia. In brutis enim reperitur appræhensio, cogitatio, memoria: at ut intelligant ea quæ à corporis sensu sunt remotiora, aut ratiocinentur, & colligant, aut discursu reminiscantur, ueluti homo, fieri nequit. Pater est ueluti appræhensio, id est fons. Filius, id est progressio ab appræhensione est cogitatio. Spiritus est ipsa memoria, quæ ab utraq; facultate proficiscitur. Eodem modo ratio, mens, seu intellectus, seu animus (uocabulis enim, non rebus differunt ista) producit ratiocinationem & sapientiam: hæ procreant reminiscentiam. Nam (ut inquit Philosophus) in hac feculenta materia, nil potest reperiri, quod intelligendi, colligendi, remi-

niſcendiq; rationem habeat. Et eam ob rem originem animorũ in entelechiam illam, & quintum elementũ (unde perfectio rebus accedit) retulit: unde etiam eos eſſe immortales certum eſt. Diuinitatis etiam, ſi prudentia adeſt, in ratione apparet imago: ut poſſimus dicere mens, ratio: collectio ſeu inductio, ratio: reminiſcentia, ratio. Certe agere prudenter ſine illius ſimilitudine nõ poſſumus. Nam ſi ratio non apprehendat firma & conſtanti imagine, quod deliberatum uellet, ratiocineturq; eſſe in ſe poſitum, nunquam quicquam ſuo arbitrio aggredietur homo. Fruſtra enim uellet, quod nec ſciret, nec poſſet. Itaq; plura naturæ quàm noſtri intellectus ductu fiunt. Impeditur enim uoluntas noſtra frequenter, natura nunquam, aut rarò.

A CORPORIBVS.

7 Iam à corpore ipſo, quod ſub ſenſum cadat, manifeſtiora erunt etiam argumenta. Nullũ in tota rerum natura poteſt dari corpus, quin & unum ſit per ſe, & forma materiaq; conſtet. Itaq; dicebat Plato, tria rerũ omnium eſſe principia, materiam, formam, Deũ. Cui contraueniens Ariſtoteles, tanq; aliquid præclari excogitauiſſet, loco Dei, poſuit priuationem: quàm, benè iudicent illi qui nõ autoritate, ſed ratione ducuntur. Melius et accõmodatius utercq; dixiſſet, formam, materiam, & diuinam unitatẽ. Eſt tamẽ ueritati propinquior Plato. Itaq; forma ipſa dans eſſe rei, ponit materiam in eſſe: à quibus duobus procedit compoſitũ. Nec licet formam ſine materia, & ediuerſo, ita nec totũ compoſitũ ab inuicem mutuò ſeparare, niſi ipſo intellectu. Si enim ſepares, iam res non eſt. Vnde ſanctæ trinitatis & unitatis myſteriũ clarũ, quomodo unum ſit tria, et tria unum: ut meritò ille atheos Lucianus & Iulianus deſertores rationis ſanctæ, ſint non tantum è numero noſtrorum exſibilandi, ſed etiam philoſophorum, qui tam clara argumenta nunquam capere potuerunt, aut cognita fateri noluere.

A PARTIBVS CORPORVM.

8 Sed fortaſſe materia iam ſoluta à ſuo compoſito, et ſeparata, aut partes toti inhærentes, non id habent ut trinitatis imago in illis ſit. Perpendamus. Homine certe corrupto, forma præſtantiſſima, animus ſcilicet et anima diſcedunt. uerum & cadauer exanime ſua forma & materia conſtat: nec unitate materia & forma poteſt deſtitui, quoad generationis principium, locũ ſcilicet perdiderit, elementisq; ſuas partes reddiderit. Idem planè de partibus ſentiendũ, ſeu ſimilares ſeu compoſitæ ſint, ubiq; materia & forma, & unitas ſeu nexus. Quod exemplo familiari in magnete uideas. Cõſtat lapis ille parte una meridiana, et altera ſeptentrionali: quibus ſi attingas & defrices ferri ligulas, parte una ad ſeptentriones uergere cogetur, altera ad meridiem. Seca utram uolueris partem à toto, & conare ut partem meridianam ab aquilonari ſepares, nunq; poteris. ſeca laminulam quãtumuis tenuem à quauis parte: in ea erit pars utraq;, uti in toto, quaqua uerſus ſecueris. Ita & in rebus humanis omnibus patet maximè uis unitrina Creatoris. Nam (ut in magnete) ita connexæ ſunt duæ differentes partes, ut earum nexus ab illis diuelli nequeat.

A LVCIS RATIONE.

9 Nil maius aut celebrius in luminis natura poteſt in medium adduci, ipſo ſole: quo nil admirabilius Creator ipſe contemplandum oculis mortalium obiecit. Ea propter minus mirũ eſt, ignaros Creatoris homines loco Dei eum habuiſſe, quum illi qui maximè prudentiæ nomen ſibi prætexebant, huic prætulerint nebulones & perditos, atq; in cœlo collocauerint uix cloacis dignos homines, nomineq; præclaro ornauerint maximas orbis peſtes. Vſqueadeò Satanæ poteſtas miſeras hominum mentes excæcat, ut ſuis miſerijs delectentur. Sed ad

rem.

rem. Solem ipsum esse corpus ueluti luminis centrum, nemo diffitetur, ut nec ex eo proficiscí radios. Nam radios & luminosi potentiam maximè differre constat, quod latissimè illi pateant, corpus minimè. Ast effectus seu splendor, & maturitas, aut quæcunq; inde utilitas ad nos proficiscitur, etiam differt ab ipso sole. Est itaq; ueluti pater solis centrum, omnia in potestate habens, æternum generans à se radios, quibus utrisq; uegetatur in cœlo, & elementis, quicquid ab eius potentia moueri, iuuari, aut mutari natum est. Est uerò clarissimum exemplum. Primò centrum corpusue ut pater filium, radium à se ab æterno procreatum, in quo potestatem rerum omnium ponit, non secus atq; in se habet. Effectus ipse, non genitus, sed procedens à corpore & radijs patet. Oportet ergo necessariò fateri, archetypum simili natura, & hypostasi simplicissima esse, quum nusquam illius exemplum desit.

Solis exemplũ aliqui sic adhibuerunt, ut uibratus sit pater, lux filius, calor spiritus sanctus.

AB VNIVERSITATIS RATIONE.

10 Cœlum ipsum à potentia perpetuò constanti & stataria moueri, & necessariò parêre, nec habere arbitrium, quo moueatur, nullus negat præstantissimorum philosophorum. Vnde cõstat, triplici etiam hypostasi uniuersum cõstare. Nam quamuis Dei uis, maiestas & actus ubiq; diffunditur, loco alioqui non egens: tamen ob essentiæ præstantiam, supra cœlos propriè esse dicitur, ubi maior & nobilior eius operatio cernitur. Secundo in loco est mundus medius, cœlestis scilicet regio: quem antiqui medium ideo dixere, quod innumeræ substantiæ separatæ illic sint constitutæ, indeq; defluat in inferiora rerum motus, actio, & uicissitudo. Tertio est iste corruptibilis nobis cognitus, & imperfectissimus, à primo & secundo dependens: quem si admirabilem cernimus, quid iudicandum de excellentia aliorum est? Hic nisi ob formas in eo admixtas, & spiritum res ipsas uegetantem, non satis respondet comparationi. Si formas & uim uitalem spectemus, per omnia quadrat. Veluti si pater mundus sit sublimior, filius mundus medius, æternum à patre genitus, spiritussanctus mundus inferior, nõ genitus, sed procedens. Ab omnibus uniuersi partibus satis demonstratum est, autorem necessariò habere in se perfectissimè unitatem in trinitate, & trinitatem in unitate. Verum fortasse obijciet aliquis, in rebus natura constantibus demonstrationem habere locum, sed humanas actiones eximi ab eo symbolo. Quæcunq; sanè sunt ex deliberatione quamuis parum perpensa & inutili, non potest fieri, quin illis à uirtute ipsa animi cogitantis adsit necessariò trinitas.

A REBVS HVMANA INDVSTRIA FACTIS.

11 Quicquid unquam conemur, opus est ab animi cognitione, sapientia, & uoluntate proficisci. Nam nisi comprehendo, & facultatem habeo, quid uelle possem libere? Velle enim & non posse, seruitus, non libertas arbitrij est. Antequam uerò ad opus ueniamus, etiam extra animum, artifice, instrumentis, materiaq; opus est. Sine illis enim non consurgit opus. In amicitia est amans, amatus, amor utriusq; nexus. Nam nec amans est amatus, nec ediuerso: ita nec amor, qui ab utrisq; procedit. Etiam in neutris actionibus patet. Vt in cursu est actio, & passio, & utriusq; nexus ipse cursus: unde minus uenit mirandum, quum in diuina bonitate actio passioq; idem sint: quum tamen nil pati possit simplicissima. sed ita dicimus, quoniam in se reflectit, quæcunq; sunt præstantissima, modo nobis incognito.

AB ORDINE MAGISTRATVVM.

12 Quamuis ipsa hominum natura alioqui felix, heu æternum felix futura, si innocẽtiã à Creatore datam cõseruassel, & ex imperfectione, necessitate, uitioq; coacta fuerit ordinem magistratuum ad conseruandos inuicem homines instituere:

tuere; tamen quia duce ratione & intellectu remedium rebus humanis adinuenire est coacta, nõ potuit fieri, quin etiam ipsa sancta trinitas dederit exordium, & ubi res adoleuere etiam in falsis, & à Deo alienis religionibus, ordinẽ ad sui effigiem formauerit. Omnes itaq; magistratus in triplici fuere differentia. Aut enim animorum, aut corporum, aut rerum externarum curam gerunt, sacrifices, iudices, reges: quę tres personę in prima Rerumpublicarum institutione in uno erant. Nam paucis populis coactis, ambitione dominandi incognita, unus idemq; erat sacerdos & iudex & dux. A sacris causas audiens, necessitate oboriente, sacris peractis, felix dux erat militi sua defendenti, non aliena appetenti. Auctis demum rebus, singulis officijs terni hominum gradus sunt introducti. Rebus sacris unus impar, iam superior factus, cæteris in locis constituit alios: inter quos si contentio oboriretur, ne nimium laborarent, ius tam longè petendo, uoluit esse quosdam mediæ potestatis, quibus suam est impertitus autoritatem, quatenus uoluit. Ita tota potestas in summo, tota in medijs omnibus, tota in infimis esse cœpit: & tamen non tres potestates, sed una potestas. Secundi à primo, inferiores à primo & medio, sua autoritate utuntur. Idem in re militari, de rege, ducibus, et milite: pariter de iudicibus, summa autoritas, media, infima, tota in singulis & tota in toto, in trinitate unitas. In summa, nil non repręsentat sacrosanctam illam diuinitatis proprietatem. In rebus omnibus, principiũ, medium, finis. In motibus, sursum deorsum, ante retro, dextrorsum finistrorsum. nec enim differunt, nisi quia impulsione, & tribus rectis lineis, transuersis constant. Nutrimenta rerum, introrsum, extrorsum, aut utrinq; tracta. Tempus, præteritum, præsens, futurum. In figuris nulla regularis, angulosaq; ante tres lineas rectas concurrentes compositioni in corporibus regularibus, tres tantum superficies concurrere, triangulum, quadratum, pentagonum. In summa, nil mysterio illius triados uacat.

Christus abundé sufficiẽs omnibus gubernandis, Apostolis & apostolicis uiris parẽ dedit potestatẽ, cuiq; in sua Ecclesia & prouincia. Ne quisq; forte existimet suã hinc tyrannidem approbari.

TESTIMONIVM ET AVTORITAS PHILOSOPHORVM *de Trinitate.*

13 Veritatis philosophus Aristoteles in primo libro de Cœlo & mundo, de trinitate ita scribit: Scientia (inquit) de natura plurimum uersatur circa corpora, & magnitudines, eorumq; passiones, & motus, atq; circa principia: quotquot sunt eiusdem substantiæ. Ex ijs enim quæ natura constant, quædam sunt corpora & magnitudines, alia corpus & magnitudo, alia principia sunt horum. Continuum ergo est semper diuisibile, corpus uerò quaquauersum partiri licet. Magnitudo porrò, modò in unam partem diuidi potest, ut linea; modò in duas, ut superficies: modò in tres, ut corpus: & præterea non est magnitudo, eò quod tria sint omnia, & ubiq; trinitas. Vt enim Pythagorici aiunt, uniuersum & omnia tribus terminantur. Principium enim, medium, & finis, numerum habent uniuersi. Intelligo hic trinitatis numerum. Ideo à natura accipientes uelut ipsius leges, in sacris utimur hoc numero, nominationesq; numerorum ei damus. Duos enim non omnes, sed ambos: tres uerò, omnes dicimus. Et item Physicorum octauo, ait, tribus regi mundum, motore nõ moto, motore moto, & moto non mouente. id est ac si diceret: Pater increatus generat æternum filium, à quo & à patre procedit spiritus sanctus, in quo est finis diuinitatis, si licet comparare corruptibilia æternis, finita infinitis. Si de mente & genitore essent mihi adscribenda, quæ in Plotino, Porphyrio, Proclo, Maximo, Amelio, Iamblicho, Hermete ter maximo, & eorum præceptore Zoroastre, proculdubio nunquam esset finis. Nil enim fuit omnibus seculis magis persuasum doctis hominibus, quàm esse necessariò mentem procedentem à summo genitore. Itaq;

eorum

corum de hac mente opiniones & autoritates relinquens, uiso quid de nostra triade senserint. Philosophorum diuinorum deus Plato, illam ænigmate isto aperuit Dionysio tyranno. De natura primi (id est Dei, inquit) ænigmate est apud te agendum, ne interceptæ literæ ab ullo intelligantur. Sic accipe: Circa omnium regem omnia sunt, & illius causa omnia, & ille est causa omnium bonorum. Secundo circa secunda, & tertio circa tertia. Quæ uerba postq̃ à Christianis didicisset explicare Porphyrius, exponit de unitrino Deo: primam esse hypostasim summum deum, secundò omnium opificem, tertiò animi mentem. quæ quũ miser ille cognouisset, mirum tanti eum fecisse gloriolam humanam, ut à uero ipso quod fateri necesse habebat, resilierit, & ueluti Maximus, Amelius, Plotinus, sua à nostris habuerit. De Amelio interim non est illud omittendum, quod quum legisset Euangelium Ioannis, ab ipso statim principio exclamauit, Dispeream (inquit) nisi barbarus ille (Ioannem intelligens) breuiter compræhendit, quæ de diuina ratione, principio, dispositioneq̃ Plato & Heraclius tradidere. Nullum est dubium, Platonem longè plura fuisse proditurum de sancta trinitate, quæ scilicet à prophetis didicerat, nisi religioni duxisset sancta publicare mysteria, quæ ægrè obtinuerat, & ut sibi soli haberet. Quæ ne prodere quidẽ uoluit tyranno, à quo maxima beneficia acceperat. Ita ambitio perdidit uerum, & à consortio nostro expulit. Quid non declarasset Pythagoras ille post uisos Gymnosophistas, Magos, Aegyptios, prophetasq̃ diuinos homines, nisi ut admirationi esset, ea reticere uoluisset? Et ne proderet sanctam trinitatem, quam in Trismegisto legerat, obtrudit discipulis tetractyn, id est quaternarium, quo idem innuebat, sed inuolucris tegendo. Erat enim pater, filius, spiritus sanctus, deus, genitor, mens, genitus & anima mundi deus uel causa, res una. Hac ratione Græci τρισμάκαρες uocabãt absolutè felices, quibus nil deerat. Intelligebant uerò deos planè dignos hoc uocabulo. Latini ter beatos dicunt more Platonico, quaterq̃ more Pythagorico. Aegyptij sapientes, teste Damascio Platonico, ter acclamabant numen ex usu religionis, & aram habebant Mineruæ dicatam, in cuius templo erat hoc scriptum: ἐγὼ εἰμὶ πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὂν, καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδεὶς πω τῶν θνητῶν ἀπεκάλυψεν. id est, Ego sum, quod factum est, aut fuit, & quod est, quodq̃ erit, & meum peplum nemo mortalis adhuc aperuit, reuelauitue. Quod nebulones illi poetæ Græci, Orpheus, † Linus, Homerus, & cæteri ad deos trahentes, dum dissimulant sua, orbem labefactant, erroribusq̃ omnibus faciunt uiam. Sed nunc ad religionis scriptis proditæ placita est ueniendum.

† *Insunt quidẽ in lege obseruãda usq; ad tẽpus correctionis, et pædagogia deducẽs ad Christũ, qui perficit omnia*

PROBATIO EX VETERI TESTAMENTO *& Cabala & Thalmud.*

Quia lex † Mosaica fuit uelut rudimentum quoddam legis diuinæ, in qua remedia peccati quærebantur, nec inueniebantur, ostendebatur delictum, non tollebatur, permittebantur ob duritiam cordis ipsis Iudæis multa, quæ non tantum ipse Christus sustulit, sed & prophetæ ante ipsum plus sexcentis annis, iam improbare uidebantur. In ea lege, ut in summa dicam, Deus fecit cum Israële, quòd optimus præceptor cum adolescente admodum discipulo, cui cum radicibus disciplinæ ob ætatis tenerítudinem & ignorantiam etiam ludos solitos permittit. quia inquam, illa lex est prima Dei (quę literis extet) autoritas: in qua se aperuit suis seruis: nulla erit maior ratio, quàm ut inde confirmemus præposteró ordine, quæ ex philosophia sunt probata. Præposteró dixi ordine, quoniã etiam in tradẽdis disciplinis autoritas est ratione prior. Vnde meritò scriptum est: Nisi crediderítis, non intelligetis. Quod non solum in sacris, sed & in humanioribus

Non est tamen negandum, quin totũ Christi mysterium & theologia sit à Mose tradita.

nioribus literis locum habet. Quis enim posset puerum formare statim ab ipsis elementis refractarium? Debebat itaq; præcedere religio, sequi ratio. Sed habenda fuit ratio eorum ad quos scribimus, qui autoritatem, ut & nos, sibi uendicant. Iudæorum uerò causa, quia hæc scripta uolumus, etiam utemur autoritatibus omnibus, quas probant. Habuere Hebræi, præter sacram scripturam, etiam suos in eam interpretes duorum generum. Nam ab ipso Mose usq; ad Christū fuere insigni innocentia uiri, quos à uocabulo græco συνέδρους, סנהדרין, uocauere, quasi assessores dicas, quòd in senatum unum aut curiam, quum esset de rerum summa agendum, coirent, deq; rebus sententiam ferrent, quæ legis & iudicati loco erat. Hi duabus linguis (ut ita dicam) loquebantur, quum autoritate scripturæ sacræ niterentur. Nam inter illos & prophetas erat quædam communis mysteriorum reuelatio, quam literis prodere nephas iudicabant. Ideò uerbo tantum successoribus, & pro uitæ meritis ad id munus uocatis explicabant, & eam ob rem Cabalam קבלה uocabant, quod mutuò reciperetur. Ea uerò certè maxima mysteria continebat, eratq; nostro sensui anagogico, quo mentes à corruptibilibus ad cœlestia traducimus, persimilis. Alia lingua erat interpretatio omnibus doctis communis, allegoriam repræsentans, quæ scriptis mandari seruariq; solebat. Dicti itaq; sunt anagogici Cabalistæ, allegorici multo post Thalmudistę. Quum autem uenisset Christus Iesus temporibus Symeonis, quem non tantum euangelium, sed & illi uocant iustum & sanctū: tunc defecit doctor & legislator ex Israël, rexq; alienigena rerum potitus est. Tunc etiam recessit ab eis spiritus sanctus. nec ulla fuit postea inter Iudæos prophetia, aut doctrinæ traditio. Tunc sapientes & reliquiæ Iudæorum, quæ potuerant colligere, ex utraq; interpretatione in unum corpus, ne periret, coēgerunt, primumq; uocârunt משנה תורה, id est legem secundariam. Demum accedentibus alijs opinionibus, ut tempus illos autores, qui reperiebantur, producebat, ex Misne & alijs scripserunt primum Thalmud, coactis undiq; Iudæis Hierosolymam, uocaruntq; Thalmud Hierosolymitanum, anno plus minus 300. à Christo passo. Subinde alijs obortis, composuerunt circiter 70 pòst annis aliud Thalmud, coactis in Babylone Iudæis, quos ex toto orbe aduocauerant doctores. eo nunc Thalmud utuntur. Traditiones cabalisticæ in eo multæ scatent. Sed tamen seorsim multis in uoluminibus sunt respersæ. Quia ergo Iudæi tribus autoritatibus utuntur, sacra, mixta, & humana, cum illis agam tribus illis, à sacra originem sumens.

Ita fermè Picus Mirand. et Petrus Galatinus.

Quî fit prudentissimi (utinam possem dicere sapientes) Iudæi, ut Moses in principio creationis mundi, usq; ad eum locum, Istæ sunt generationes cœli & terræ: quum tricesies quinquies nominauerit Deum, plurali nomine semper usus sit? Quum singularis uox (scientibus legem dico) אלוה ש אל extet, & in multis locis sit usitatissima, & frequentissima? quî fit ut in periodo, Hæ sunt generationes, posuerit אלהים יהוה dij dominus. Pluralitatem certè personarum in diuinitate indicare uoluit: demum colligere eam pluralitatem in unitatem. Quod toto scripturæ transcursu fit: unde uos agnoscere sacrosanctum mysterium oportet, esseq; plures in Deo proprietates. At ex usu linguæ est, ponere eam dictionem in plurali cum uerbo singulari, dicet aliquis. Ergo fieri non debet, ut pluraliter ponatur nomen, uerbumq; suppositum sit singulare. In creatione hominis dicitur, Et dixit dij, faciamus. Nonne est incongruitas? Est certè eadem ratio, & prophetæ intentio, uolentis indicare pluralitatem in Deo. Sexcenta sunt similia loca, ubi uerbū singulare, nomen plurale: aut ediuerso, quum de Deo loquitur, scriptum uoluit non sine grandi mysterio, ut scitis. Quia in sa-

cris

eris omnes literæ sunt numeratæ, nec ulla est uacans. At uerò pluralitatem in Deo admittendam non ignoramus, deum, & spiritum eius. Nam utrunq; legimus in Gen. cap. 1. Est ergo expressius uidendum. Iesaias cap. 6. dum refert uoces angelorum, Deum laudantiũ ita dicere ait: קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות מלא כל הארץ כבודו, Sanctus, sanctus, sanctus, dominus exercituum, plena est omnis terra gloria eius. Triplex illa repetitio an caret mysterio? Caret, dices fortasse. Interpretes uestri fidem faciant. Ionathas Vzielis filius, quem meritò sanctum creditis, ita in sua paraphrasi Chaldaica uertit, קדוש אבא קדוש ברא קדוש רוחא קדושא id est sanctus pater, sanctus filius, sanctus spiritus sanctus. At quia sanctus ille posset aperire oculos multorum, si uideretur: ideò uestri Rabini, uosq; omnes, qui clauditis regnum cœlorum paruulis, nec intrantes, nec intrare permittentes, occultatis illum, ne uestra uaframenta prodat, & Ancelo utimini. Verum nõ tantum ille prodit uestram peruicaciam, sed Symeon ben Iohai, quẽ improbare nõ potestis, eadẽ in eodẽ loco dicit, קדוש זה אב קדוש זה בן קדוש זה רוח הקודש, id est sanctus, id est pater: sanctus, id est filius: sanctus, id est spiritus sanctus. Ab autoritate, non minus sanctam paraphrasim Ionathæ credam ipso originali exemplo, quum proximè ante Christum 42 annis aut circiter traduxerit, cõdiscipulumq; habuerit Symeonem iustum, qui in ulnas suas receperit Christum, ut responsum à spiritu sancto acceperat, non uisurum se mortem, nisi prius uideret Christum Domini. Verum sicubi est Ionathas, uos laceratis, aut occultatis. Illiq; Ancelos supponitis, & Iosephum cæcum, aut Akilam, atq; alios. Habeatis saltem fidem Rabi Nehumiæ sancto, qui se abesse 50 annis à Christi aduentu asserebat. Sed paulo latius sunt explicandæ Thalmudicorum sententiæ de gloriosa trinitate, si admonuerimus uos, diligentius esse uerba Zachariæ secundo capite perpendenda, ubi ait: Lętare filia Zion, &c. Ibi enim sunt præclara de Deo mittente, & deo misso, quẽ uocat Thargum ibidem שכינת יהוה, sapientiam dei, & quod in medio hominum sit habitatura. In Midras thehillim super Psalmum 50. ubi ait Dauid, Deus deorum dominus, deus locutus est, & uocauit terram: ita scriptũ reperietis, Quare uocatur nomen Dei sancti ter? Ad indicandum, quod in tribus nominibus laudandus est creator benedictus, mundi autor ob tres proprietates, in quibus est creatus mundus, quæ sunt חכמה הרעה והבינה, id est sapientia, scientia, prudẽtia. De prima Prouerb. 3. Dominus in sapientia fundauit terram. De secunda, In scientia eruperunt abyssi ibidem. De prudentia ibidem: Stabiliuit cœlos prudentia. Propterea Exod. 20. scriptũ est, כי אני יהוה אלהיך אל קנא, Quoniam ego sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator, zelo plenus. & propterea filij Gad & Reuben dixerunt, Iosuæ 22. אל אלהים יהוה אל אלהים יהוה הוא יודע, id est Deus deus dominus, deus deus dominus, ipse nouit: & multa alia, quæ sequuntur in eandem sententiam. Quoniam autem ista è medio Thalmud sunt deprompta, negare non potestis. Eadem enim confirmantur à Rabi Mose Hadarsan in principio Geneseos, super dictione Elohim, quam pluraliter scriptã asserit ob tres מדות, id est proprietates, ipsi scitis. Non est uobis obscurum plura eiusce modi esse in toto Thalmud, & Midrassim uariorum librorum sacrę scripturæ. Verum si istis acquiescitis, alijs non opus est: si improbatis, probatiora uobis adferri non possunt. Vertenda est oratio nostra ad sensum anagogicum, quo altius attollamus animos per Cabalam, atq; sacrosanctam trinitatem uobis digito monstremus. Rabenu haccados primus, qui & tempora Christi præcessit: quem ideo uocauerunt Magistrum nostrum sanctum, quod esset summa uitæ innocentia (nam alio nomine Rabi Iehudah dicebatur) ille scriptum reliquit librum uobis non

incognitum, quem nominauit גלי רזי, id est reuelatorem secretorũ, ubi multa de Deo & filio eius hamassiah, sed potissimũ de trinitate scripsit. Inter quæ ista faciunt ad rem. Rabi Nehumias Hacanæ filius (qui fuit temporibus Antonij consulatus) in epistola ad Hacanam filium, quam אגרת הסרות epistolam secretorum uocat, ita scribit: Quæsiuit aliquando Antonius consul Romanus à Rabenu haccados, ut doceret eum de ueritate proprietatũ nominis quatuor literarum, & 12. & 42. qui ita respondit: Quod ueritatem nominis, 4. & 12. & 42. literarum scire cupis, scias hæc esse arcana diuina, quæ latere homines debent. Veruntamen quia discendi, nõ cõtradicendi studio te hoc quęrere uideo, aperiam. Scias deũ non habere nomen, cuius cognitionem habere possimus: quandoquidem eius substantia, eius nomen est, & contrà. Et sicut illius substantię cognitionem habere non possumus (nam ei similes essemus) ita nec nominis habemus. Attamen nomina eius sunt attributa. Et quia nomen 4. literarum est operibus eius peculiarius, ostendit eius notionem ampliorem, & commodiorem captui nostro. Ex eo procedunt omnia alia nomina. Ideò hoc nomen יהוה dictum est השם המיפרש nomen expositum, non quod sit eius nomen substantiale, sed quatenus capere possumus. Nomen uerò duodecim literarũ, & 42. nõ sunt uocabula, ubi sint tot literæ, sed unumquodq; plura uerba sunt. hæc Nehumias ex Rabi Iuda prisco, non illo quem occidit Hadrianus: cui tamen Iudæi adscribũt opera alterius, tanq; solus fuerit. Rabi Mose Aegyptius ueri amantior, quàm nunc sitis, in eandem planè sententiam scribit cap. 60. primæ partis More, esse scilicet omnia nomina ab effectis indita, præter יהוה. Et paulo pòst. Rabi Eliezer ברקיר ait: Cum mundus nondum esset creatus, erat tantũ deus benedictus & nomen eius (super locũ Zachariæ scribit ca. 14. In die illa erit dominus unus, & nomen eius unũ.) Vnde est animaduertendũ, quod omnia hæc dei nomina sunt nouiter, & post creationem facta. & hoc certũ est, quia ab operibus Dei inuentis in mundo denominantur. Itaq; si perpendis deum per se, est nomen eius שם המיפרש &c. amplissima ex eodẽ Rabi Mose. Et item, ex quo fuit mortuus Symeon iustus, cessauerunt fratres eius sacerdotes populo benedicere cum nomine 4. literarum, & benedixerunt cum nomine 12. His uerbis Mosis cõfirmatur epistola secretorũ. Verũ ipsissima secreta audiatis, & resipiscite. Ait itaq; Rabenu hacados: Aduerte nomen 4. literarũ, ut scriptio eius est. Sic enim scribitur יהוה, ipsumq; Deum generantem significat. Et quia non potest esse generans absq; generato, necessariò amor à generante in generatum, & ediuerso procedere debet: quoniam alioqui non generaret. Si etiam non procederet amor à generato in generantẽ, differretq; generatus à generante, duæ substantię essent. Propterea nos uolumus generantem & generatũ, esse unam substantiam: unde necesse est ex utroq; procedere amorem mutuum. Ideo ex hoc יהוה deriuatur nomen 12. literarũ. Est enim אב בן רוח הקודש, pater, filius, & spiritussanctus: ita sunt duodecim literæ. Quoniam aũt non inuenitur aliquid in Deo, quod non sit Deus, ex nomine 12. prodit nomen 42. literarũ, hoc modo אב אלהים בן אלהים רוח הקדש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה, pater Deus, filius Deus, spiritussanctus Deus, tria in uno, & unum in tribus. Quæ sunt 42. literæ, quæ celare conuenit, quoad ueniat Messias iustus, iustus noster. ea aperui, ea cela. hęc ille. Quę item confirmat Rabi Moses Aegyptius in libro More, prima parte. cap. 61. ubi ait, hoc nomen 12. literarum non fuisse unum, sed duo, uel tria nomina: quo sancti patres proferébant nomen יהוה, ut nunc proferimus per אדני, id est adonai. Licebat autem omnibus hoc nomen literarum 12. scire, nõ autem יהוה. Quum uerò cępissent homines abuti eo nomine, etiam occuluerunt ob hominum nequitiam.

quitiam. De nomine 42. literarum idem doctor Rabi Moſes, cap. 60. ubi hiſtoriam Rabi Tarphon recitat. Itaq; patet per utrunq;, aut ſaltem per alterũ, quem refutare non poteſtis, clarum eſt. Quod autem patres ueſtri nomine יהוה intelligerent trinitatem, etiam figura abbreuiandi monſtrabant ג tres proprietates in unitate & paritate ſpiritus eſſe. Hoc uerò non tantum in ueſtris literis patet, ſed & Samaritanorum characteribus, qui olim ueſtri erant, manifeſtum eſt. illi ſic ſcribunt ₃³₃ ſine circulo, quod & ipſi facitis, non ſine miraculo, nec caret ipſum nomen ſua proprietate. Nam Iod principium eſt, quod omnis literæ ſit principium: He ſignificat eſſe: Vau nexum amoris, creatoris, & ſapiẽtiæ ſeu eſſentiæ. Præterea ita explicatur, היה הוה, & יהיה יהוה ויהו, fuit, eſt, & erit. ob id dicitur Deus אהיה אשר אהיה, id eſt Sum qui ſum, ero qui ero. Nam ante materiam fuit, & poſt materiam defecatam erit. Innumera ſunt ſimilia apud uos, quę ipſi improbare non poteſtis, nec à nobis ficta aſſerere. Agite ô Hebræi, quî fit, ut in ueſtra lingua, quam meritò creditis Deo autore Adamo reuelatam & inculcatã, quî fit inquam, ut nulla uox primigenia ſit, quæ ad cuiuſcunq; rei ſignificationem plureis tribus literis aut pauciores habeat? Nónne illa ſunt ueſtigia trini Dei, quum tribus unũ ſignificatur, & exprimitur? Alioquí, ſi caſu fuiſſet factum, certe plura eſſent alia uocabula. Verũ ſi ulla ſunt, 4. 5. aut 6. ea omnino ſunt peregrina, aut duplicata: quod in nulla alia lingua fit. Eſt igitur Deo unitrino ſimilis ueſtra rerum omnium expreſſio.

MVHAMEDICORVM PLACITA DE *Dei natura.*

15 Paucis nunc agam, uiri ueritatis cupidi, & egentes, quia ſuo loco familiarius & attentius uobiſcum congrediar. Scio enim, poſt probationem meam de trinitate & Deo ratione demonſtratam, autoritate & humana & diuina roboratam, exemplis fultam, nullum eſſe apud uos dubij locum. Verum quia in lege ueſtra ſunt quàm plurima, quæ contraueniunt his quæ demonſtraui de trinitate, excutienda mihi uidentur, ut & ego uos, & me ipſi capere poſſitis, communiaq; habeamus principia. Quod nunquàm ferè non loquatur Muhamedes ueſter de Deo, niſi in plurali uoce, ut nec Moſes: ita nec ab re, quamuis non caperet, in Alcorano, factum puto. Deum enim ipſum ſimpliciſſimum in ſe habere aliquid numeri certum eſt. Alioquí nunquam ferme ubiq; eſſet factum, niſi de induſtria inſtituentium Iudæorum. Verum nunquam quid illa pluralitas in Deo ſibi uelit, eſt traditum, aut explicatum. Imò in omnibus locis uidetur ſibi contrarius ipſe Muhamedes, quum aſſerit, ſe de unitate Dei primum dicturum, & Deo non eſſe participem, & Deum non generare, nec generari. In quem ſcopum uidetur ueſtra religio ſcripta, fauore Neſtorij, cuius diſcipuli à nobis ad uos defecerãt. Perpendamus igitur quaſdam ſententias ex Alcorano, ubi uidetur ſibi contraueníre ueſter propheta. Nam unum Deum aſſerere eum ſatis conſtat. at in pluribus locis etiam ſpiritũ Dei ſubinfert, quo fieri uidentur omnia. Iam itaq; per uos binarius in diuinis eſt. Videamus ergo ab ipſo textu. Scriptum eſt in ſora Elmeide id eſt menſæ, quæ quarta eſt, Deũ uocaturũ in die iudicij prophetas, & inter cæteros alloquuturum ita Ieſum: Heus Ieſu fili Mariæ, recordare beneficij mei erga te & generationem tuam, quòd formaui te de ſpiritu ſancto, & alloquebaris homines in cunis & faſcijs, & quod docui te librum, ſapientiam, & legem, &c. Ex hoc loco uidemus eſſe Deum & ſpiritum eius. Et item uerſus finem ſoræ Bacara, id eſt bouis, ſcriptum eſt: Hos prophetas diſtinximus ordine certo, uerbo Dei, & inſtituimus inter eos gradus, & dedimus Ieſu filio Mariæ ſapientiam, & formauimus eum de ſpiritu ſancto, &c.

Habemus hic Deum, uerbum Dei, ſapientiam, & ſpiritum eius. Eandem ſententiam paulo antè ſcribit, ijſdemq; uerbis. Dicit enim: Et dedimus Ieſu filio Mariæ ſapientiam, & formauimus de ſpiritu ſancto. Hic eſt Deus, qui dat, ſapientia quæ datur, & ſpiritus ſanctus. Atqui quum Deus ſit unus unitiſſimus, & tamen à ſe mittat ſapientiam, uel uerbum, & ſpiritum ſanctum, eſt neceſſarium etiam ex ueſtro propheta, inferre trinitatem in unitate, & unitatem in trinitate, ut à neceſſarijs in principio monſtrauimus. Nam ſi eſſet una tantum qualitas, nil planè in eſſe prodiret, niſi concepta à patre, per ſapientiam ſuam, quam æternùm generat, in ſpiritu & uoluntate omnia creauiſſet. Nam ut eſt oſtenſum, fruſtra imagineris, niſi ſcias & ſapias: & fruſtra cogites & ſcias, niſi uelis. Oportet enim omnia: ut diximus, concurrere, ut noſter etiam intellectus, niſi fiat trinus & unus in cogitando, nil unquam ab eius motu faciemus. Nam cogitet, ſciat, uelit oportet, antequam effectum producat. Non oportet ergo uos ſolos mortalium (ô præclariſſima mundi ingenia, quandiu libere iudicabitis) non oportet inquam, rationi manifeſtæ & omnibus ſapientibus probatæ ſine cauſa refragari, etiam ſi ueſtra perſuaſio contradiceret. At ubi illam in hac re nobis ſuffragari uidetis, & Deum, ſapientiam, & ſpiritum eius admittere & probare, quantomagis accedere & ueritati herbam porrigere debetis? Dicet Muſſulmanus: Lex noſtra alibi repugnat, ubi dicit Deum non generare, nec generari, quòd non habeat fœminas, & quòd non ſint ſpiritus in cœlo maſculi uel fœminæ. Certum eſt, Deum more noſtro, & per inſtrumenta naturæ nec generare, nec generari. At ut uidimus, ita neceſſarium eſt, æternum generare filium ſapientiam, ut mundus ipſe alioqui non poſſet conſiſtere. Filius enim Dei non eſt res corporea, quatenus Deus, ſed res merè ſpiritualis, quæ generatio neceſſaria eſt. Itaq; utrunq; conſtabit, ut ſuo loco amplius aperiam, uitam Muhamedis & legem ueſtram explicando. Videtis ergo (ô Mahumedici, quos magis amo, quia eratis pars noſtri, quę periit) ratione & diuina, & humana, autoritate philoſophorum omnium, & Moſis, & ueſtra, noſtram de trinitate fidem eſſe ueriſſimam, eſſeq; Ieſum Chriſtum Dei filium, uerbum, ſapientiam: quam humanitati ſalutis omnium cauſa hic iunxit. Verum de his ſuo loco.

DE CREATIONE MVNDI, ET AN MVNDVS SIT *ab æterno*. CAP. IIII.

HVcuſq; mihi fauere uiſa eſt tota turba philoſophorum, cuiuſcunq; hæreſæos ſint. Nam cauſam huius uniuerſi per ſe quidem corruptibilis, à qua, per quam, & in qua omnia conſiſtant, omnes admittere neceſſarium habent, aut omnino rerũ naturam nil eſſe aſſerere. Nunc uerò mihi bellum eſt uniuerſę genti philoſophicæ indicendum, & pax demũ cum illis componenda. Magna eſt inprimis diſſenſio inter omnes, ut ſi potuiſſet fieri ex natura rei, etiam hic uidiſſes quot homines, tot ſententias de conſtitutione mundi. Verũ his quinq; non potuerunt eſſe plureis. Nam quod ad uniuerſum attinet, non pauci, & qui plures autoritatis ſacramento ligant, aſſerunt ab utraq; parte ęternum, id eſt nec principium habuiſſe, nec finem ſenſurum. Alijs placuit, ortum quidem eſſe, uerum non interiturum. Nonnulli æternum quidem fuiſſe ab æterno, ſed tandem ſenſim defecturum. Ortum & interitum illi ex uoluntate motoris adſcribimus. Si qui eadem & ſuapte natura attribuant neſcio: ſunt certè, ſi qui ſunt, in errore magno, & ſenſu communi priuati, qui hunc rerum ordinem, & tam magnam molem carere cauſa affirmant. Inter quos omnes iudicare, ut non caret maxima totius orbis difficultate, ita mihi uidetur affine eſſe, atq; ſi qui domeſtici princi-

pis

pis cuiuſdam, de illius maieſtate ita altercarentur, ut ſi de ſuis rebus notiſſimisq; agerent, eumq; aut imprudentia & maieſtatis capiendæ impotentia, aut etiam contentione & uoto, ſuis ſententijs de ſuo imperio deijcerent, dum eius iura aut tutari non poſſunt, aut auertere etiam conantur. Hoc in ueritatis ſede ſeminarium ab aduerſario humanæ mentis iactum eſſe certum eſt, ut perpetuò in uero quærendo hic eſſent homines miſeri altercando, gloriaq; contenderent: non ut plura uero ſuffragia emendicarent, ſed ut ſua ſomnia poſteritati obtruderent, atq; ſe uixiſſe nephario ſcelere teſtarentur. Non nego, quin ueri amor plures perplexos fecerit, ueriq; perquirendi ſtudium: ſed longè plures tranſuerſos egit libido. Hoc (ut multa bona) nos debere Græciæ certum eſt, ut ſua peſte etiam res præſtantiſſima non careret. Sententiæ iſtæ ſunt attentius excutiendæ, nec irreligioſe terminandæ. De Peripateticorum ſententia, quæ autoritate & loco prima eſt (quia plures habet qui eam approbent, & tutentur, ut uero ſimiliorem) poſtremo loco dicendum erit, rationibus & autoritatibus ultro citroq; adhibitis. Plato partim ſentit nobiſcum: cuius axioma ſecundo loco eſt. Habuiſſe enim ortum hanc materiam neceſſitate compulſus nouerat, uel poſterioritate, tantum, cauſa prima inferiorem. Nam quicunque cauſam ponit (ponunt autem omnes docti) ab effectu differre neceſſariò dicet: alioqui cauſa & effectus unum idemq; eſſent: quod repugnat ſenſui. Nam nil ſeipſum producere poteſt. Et preterea ipſa materia mundi eſſet pars Dei, nec differret cauſans à cauſato: quod eſt omnino abſurdum. Principium ergo neceſſariò adſcripſit mundo Plato. Quod uerò finem & interitum illi ſubſtraxerit, non argumentis aut ſtrophis ex uſu rerum iſtarum deſumptis probat, ſed id beneficio Creatoris futurum affirmat, quod bonus ſit, & ſuam bonitatem nemini inuideat. Ideo etiam ſubſtantijs ſeparatis, & materia carentibus itidem attribuit, per ſeq; eſſe mortales dicit, niſi de uoluntate Creatoris uitam illis prorogantis ſua humanitate. Verum non ſatis diligenter, meo iudicio, de dæmonum natura, quos angelos tum bonos tum malos dicimus, conſideratione habita. Quum enim ſint meræ formæ immateriales, uigente & non percunte prima, eſt impoſſibile illas perire. Sed id faciebat, meo iudicio, non tam opinione de illis rebus falſo concepta, quàm religioni ducens, à uoluntate potentiaq; Creatoris quicquam ſubſtrahere. Non aduertebat bonus ille uir, ut iudico (ſalua meliori ſententia) quod ſæpius aſſeruit, non ens eſſe malum, quod à Creatore non fit, ſed ex parte materiæ accidit, per boni & eſſentiæ priuationem. Itaq; nobiſcum ſentit, præter materiæ immutationem: quam religione tenemus futuram omnino. Nam quamuis ortum mundo demus, non tamen interitum eius admittimus, ſed immutationem, quam & Deus & natura facit, omnino in melius futuram, ut omnis abſit in poſterum corruptio, affirmamus. Verū de hac poſtea utriq; conuenimus & facto et modo à principio, à fine uero modo tantum differimus, reipſa pares. Ille æternam corruptionem, nos æternam incorruptionem, & longè ipſa maieſtate Creatoris digniorem credimus. Quod ſi mihi negabunt philoſophi ueritatis amatores, ex eorum principijs neceſſariò Cap. de immutatione extorquebo. Qui à fine tantum corruptibilem, & ab æterno ad certam periodum, firmum conſtantemq; mundum affirmant, ab una parte cum Ariſtotele ſentiunt, à fine nobiſcum, niſi quod corruptionem loco mutationis & perfectionis introducunt. Vna fidelia utrunq; parietem inducam, quum de principio agetur. Quod ſert rerum natura, nos tenemus, ut iam patet, & latius patebit. Vt omnino ratione ſunt deſtituti, ita

nec egent refutatione, qui eò impudentiæ uenerint, & temeritatis, ut ipsi fortunæ & casui, quæ sunt constantissima ordinatissimaq́, adscribant, atomosq́ Deo sapientiores, & tota natura nobiliores cum suis uncinis affirmant, electionemq́ illis tribuunt, ut se eligere, mutuoq́ connectere, & res inde generare possint. Tædet, pudetq́ istius opinionis: hominesq́ uocare, qui gloriolæ captatione maluerunt in se rationem esse negare, quàm reliquorum mortalium consensui & sensui subscribere. Ea monstra genuit natura, ne torpescamus reperto uero. Nunc ad Aristotelem, & eius in secta alumnos uenio. Heus tu quisquis es, qui assensum à manifestis cohibendum non censes, attende. Causa, quam omnes præesse huic orbi probamus, affirmamusq́, necessariò præcessit effectum, saltem temporis respectu, aut ordinis ratione. Siue enim causa sit antecedens, remota ue, seu coniuncta, propinquaue, rem cuius causa est, præcedit: efficiens finalisq́ est tempore prior, formalis & materialis saltem intellectu antecedit effecta. Quamuis enim præexistat corruptibilibus materia, tamen nondum existente re, antequam illi iungatur materia, non dicitur illi præexistere. Verum ne ulla sit ambigendi occasio, causam hic dico efficientem, non cæteras, nisi & formalis etiam admittamus similitudinem. Fac ergo quantumuis continuum & æternum mundum, causa necessariò posteriorem admittes, alioquin uel causam, uel causæ partem dices: quod est absurdissimum. Nam causam & effectum differre nosti: & nil posse dici causam, nisi causati respectu. Præterea, causa partim seipsam necessariò crearet, si esset coniuncta: quæ omnia sunt manifestè absurda, & inconuenientia, impossibiliaq́. Habuit ergo principium, quantumuis antiquum feceris. Tempus nunc nil moror, de eo enim suo loco agam. At quicquid habuit initium (modò forma materiaq́ constet) etiam quod ad se attinet, sensurum ruinam certum est: quod de inferiori quidem & elementali materia Aristoteles probat. Debet uerò etiam de cœlo intelligi. Nam in eo, uelit nolit Aben reis, est materia & forma: quod non improbat Aristoteles. Ratione ergo corporis (quod quamuis modo his inferioribus simili, non habet formam materiæ annexam) tamen habere inde necesse est, quòd corpus est aptum corruptioni, & principio obnoxium. Patet etiam ratione quantitatis. Nam quæcunq; sunt corpora, quia finita eadem per se sunt corruptioni obnoxia, nisi propter infinitam potentiam mouentem. Atqui cœlum finitum esse, uel oculis patet: & à circuli finiti, scilicet corporis natura demonstratur, & Græco etymo constat. Est enim οὐρανὸς ὄρος τῶν ἄνω, ut bene inquit Plato: terminus superiorum est cœlum. Quodcunque tale est, finitũ est, ergo corruptibile. Quod quidem & ipse Philosophus octauo Physicorũ, & 12. Metaphys. & secundo de Cœlo & mundo adfirmat: etiam probat Aben reis tertio de Substantia orbis. A qua opinione nõ abhorret Alexander Aphros. Præterea quæcunq; potentiam habent, sunt etiam per se obnoxia corruptioni: quum æternum per se nil esse possit, nisi merus actus. At ex occasione attigi nodum plusquam Gordium, & uix etiam machæra Alexandrina soluendum. Quod enim Deus sit actus purus, siue potentia (intelligunt philosophi potentiam ad agendum & non agendum, non quod ad naturæ potentiam: nam Deus est potentissimus) inde magna difficultas oboritur. Ipsius itaq́ Dei natura, non à diuini numinis autoritate, sed è carceribus philosophorum, ipsum cancellis & repagulis coartantium, est petenda: ut uideamus, quum cætera sint necessaria, licebit ne etiam per facultates ipsi Deo à philosophis datas, eadẽ dici uera, ut quòd sensu patet, ratione etiam constet. Nam miser

Deus

Deus, niſi illi per philoſophos liceat, ne regnare quidem pro arbitrio poterit. Certè ſi agit ex neceſſitate in materiã, & inuitus, nec poteſt niſi ab externo moueri obiectu, uicerunt: ratio manus impijs dabit, cedet. Verum ſententia eius, qui eſt uiſus iniquior, & ſemiimpius, erga cauſam primam (quam innectere materiæ modo formæ & animæ eſt conatus) Aben reis, etiam Deo autoritate ſua concedet, quod ſecundum rationem in eo ponimus. Idq; concedit merè, ei aduerſario, cui frequentius aduerſandi ſtudio, quàm ob uerum eſt iniquus, Algezeli ſcilicet, his uerbis 3. Diſceptationis dubio 2. Patet ergo ex iſtis, inquit, quod argumentum Algezelis non impetit philoſophos. Illi enim ſemper cenſuerunt actionem dei procedere de ſcientia, abſq; neceſſitate inducente eum ad agendum. Aut ex ſe, aut ex aliqua re intrinſeca, quin potius ex mera bonitate agit. Et ideo neceſſariò uult & eligit, præſtantiſſimo modo uolendi & eligendi. Nec enim unquam in illis errorem cõmittit, quale hic in mundo agimus. Hæc ille. Ex quo loco mihi hoc deſumendum eſt. Poſtquàm uoluntatem & electionem habet agendi, illam uniuerſaliter habere certum eſt: id eſt, & in re & in tempore, (ſi eſſet obnoxius tempori, quo eſt longè ſuperior) quum itaq; uoluit egit, & eo modo, quo uoluit. Ergo non fuit illi neceſſe ab æterno agere in materiam, quamuis ſit actus purus. At dices, ſi eſt actus purus, ergo (fac eum obnoxium fuiſſe tempori, antequam eſſet motus, aut tempus, ut tibi facias ſatis) perpetuò agere oportuit. Fateor. In materia nego. Nam ſi non poſſet niſi cum materia agere, eſſet impotentior animo, & ſubſtantijs ſeparatis. In quo ergo egit & quicuit tandiu? In ſuijpſius contemplatione, & ſapientia omnia futura entia compræhedente, in qua uoluntas non erat coacta agere ſecundum perfectionem & ideam, quam in ſe uidebat. Nam ſi in ſe uniuerſa uidebat, ut uidebat certè, non potuit illi accedere ulla perfectio ex materia producta à mente eius in eſſe, ita ut nunc non iuuatur ab ea. Alioquin imperfectio compleret perfectionem, quod eſt contra aſſenſum. Vnde conſtat, actione perpetua poſſe per ſe feliciter agere, etiam pereunte toto mundo: ſiquidem eius perfectio inde non dependet, ſed e diuerſo. Alioqui rebus immerges, obnoxiumq; corruptioni facies, ſi eget materia. Mundus ergo non eſt ab æterno, ſed habet principium, ut oſtendimus. At mihi dices: Quid in tanta æternitate agebat in ſui contemplatione? Nempe tu tibi fingis tempus, ubi & quando non eſt. Sed fac eſſe, uolo, do. Quum ipſe in hac parte tibi potius deberet ſatisfacere ſua ſingulari ſapientia (certè ſi eſſet ad ſalutem hominis, cuius cauſa corruptibilia omnia, quum uoluit, fecit, ea cognitio neceſſaria, aperuiſſet, & ſatisfeciſſet) tamen nõ inepta quadam cõparatione facere ſatis in re ardua conabor. Scis enim omniũ artium principia eſſe ſumenda ſine magna diſquiſitione, & pro probatis eſſe recipienda. Nam ſi quis à præceptore quæreret, quare ignis eſt calidus, nix alba, terra ſicca, linea linea, punctus punctus: nil aliud dicere poſſet, quàm quia ita eſt, & ita à prima cauſa habet. Ita in ijs quæſtionibus de ſummo bono ſimplici, non poſſet aliquis aliud dicere, niſi quia ita eſt. Sed attende, & in te fac periculum. Si eſſet aliquod regnum & tibi formandum & regendum, aut quælibet alia ſumma res aggredienda (quum illa nil ad tuam felicitatem, niſi quoad gloriam, & tuæ uirtutis oſtenſionem faceret) fieri ne poteſt, ut diutius in eius cõtemplatione retinereris cum ſumma & planè æquali cum facto opere uoluptate? (ſi uoluptatem extra te petere liceret) nónne poſſet etiam uſq; ad ſecula infinita ea cogitãdi uoluptas protrahi? demũ opus ipſum pro tuo arbitratu quũ uiſum fuerit tẽpus, nõ regno (quod nondum eſt) cõmodum, ſed meræ libertati

& uoluntati tuæ decretum ? Certum eſt, nos ſimilibus indies retineri uoluptatibus, & maximè affici poſſe, tamen differre, quoad uiſum ſit nobis. Nam quod facultas deficit nobis in plurimis uotis, noſtrum id eſt, nil commune cum Deo habens. Nos enim quum adeſt animis ſapientia, uoluntas, facultas ſi adſit, neceſſariò agimus. Deus uerò in æterna trinitate agens, animo per ſapientiam compræhendente rerum naturæ ſpecies, uoluntatem habuit etiam perpetuò comitem, qua quidem ſemper uoluit res eſſe. Sed quum haberet liberam temporis electionem, in quo uellet eas fieri, in eo fuit poſitum, ut quum uellet crearet, quod æterna meditatione & gaudio in ſe agitabat, interim nec facultate, nec uoluntate unquam deſtitutus. Sunt enim etiam in nobis duo uolendi modi. Nam rem uolumus ſimpliciter ſine ulla temporis ratione, aut uolumus tali aut tali tempore. Tu autem qui tædio rerum humanarum afficeris, motu cœli iactaris, generationibus & corruptionibus moueris, longitudine etiam temporis à motu cœli ſupputati rerum omnium conditionem metiris, non potes ipſe perpendere, quomodo ſupra & ante motum mille anni ſint ſicut dies unus, & unus dies ſit ut mille anni, ut ſcriptum reliquit cum Dauide Petrus. Tibi ergo ſatisfacias his rationibus, ſi potes: aut meliores perquire, & conſidera tuam perfectionem in boni deliberatione non eſſe diuina prouidentia maiorem. Præterea non debere dici nouam in Deo uoluntatem, quod aliquo tempore ſibi præfixo uoluerit mundum producere, quum non ſit diuina uoluntas noua: quòd quotidie noua naſcantur, quæ ante eſſe noluit. Sed obijcies: Quid ergo tandiu delituit ille Deus ? Aut ſocordia (inquies) aut inuidia laborabat, quòd rem ita præclaram tandiu in ſua mente ſeruaret. Socordia eſſe non poteſt, niſi ubi eſt deſignati officij & neceſſarij neglectus, & mora. Neutrum eſſe poterat in Deo. Res enim quæ nondum erant, obligare non poterant: illi præſcribere nemo poterat. Inuidia non obſtabat, quod nulla res præter illum erat. At impartiri ſtatim quod habes, id diuinum eſt. Bonum enim quo communius, eo diuinius. Quantum conducant mundana nobis habentibus, & quàm debebat eſſe dandi & creandi cupidus, ex his eſt attendendum. Latus uerò ſe hic campus aperit. Pergo in comparatione iam ante cœpta de noſtra facultate. Tu quum de illo tuo regno cogitas, & feliciter cognitione paſceris, ſæpiſſimè longè magis quàm ab ipſo opere reficeris. Si illud opus (quod te nec meliorem nec perfectiorem reddere poteſt, tuiq; honoris tantum & gloriæ cauſa eſt comparatum) conſtat opera & diligentia quorundam, qui dum tuum opus exequuntur, ut tibi placeant, & ad te ueluti ad ſummam eorum felicitatem contendant, illiſq; difficultate adminiſtrandi eſſet ſumma infelicitas ſubeunda toto uitæ curſu, ut nunquam in opere ipſo eſſe felices poſſent, nónne mora tua eſſet inuidia ? minimè uerò. Præterea eos ſeruos qui in opere tuo ſunt, quo ſint attentiores ad rem, oportet libertate eſſe donatos, ut agere & non agere poſſint. Qui enim ſine arbitrio facit, ſit bonus aut malus ſine ſuo merito aut culpa oportet. Itaq; quum ipſe non eſſes inuidus, ſi ita erga futuros ſubditos differres munera pœnis admixta, quum potiſſimum par ſit omnibus futurum præmium, etiam poſt centies centena annorum milia, & pares pœnas luerent imperia detrectantes, aut diſſimulantes. Nónne uis deteriore conditione fuiſſe Creatorem benedictum, iuſtiſſimum, dum differret eas uitæ pœnas homini, & ea præmia quæ ab æterno diſpoſuit, quum præcipue in mora nil ſit damni, ſeu tardius ſeu citius exhibuerit ? Vide ergo, quod Creator ipſe nec ab actione perpetua etiã abſente mũdo ceſſauerit, nec ſocordia aut inui

dia

dia laborauerit, quum iudicio humano, in quo eſt uis æquitatis cognoſcendæ, nil te in duobus poſtremis peccaturū fuiſſe morando aſſeras, nec à prima actione, conſiderando omnia, diutius unquam ceſſaueris, quod quidem in multum tempus facere hominem poſſe certum eſt. Acquieſce ergo, acquieſce omnipotentiæ Conditoris, cuius in animis noſtris & deliberationibus cernimus manifeſta indicia & ænigmata. Verum, ut perſiſtam adhuc in exemplo, quî fieri potuit, ut ſumma illa ſapientia, quam nil futurum latêre poſſibile erat, uellet homines ad futuras miſerias, & uitia ſponte declinaturos, à libertate ſua omnino ad nequitiam declinando, contra præſcripta facturos: quî, inquam, fieri potuit, ut uellet ea conditione creatos? Nunquid fuiſſet præſtantius longè non creari, quàm ea cõditione fieri, quæ poſſet ipſa perire, & à Creatore omnino excidere. Nam & non natum eſſe, quàm natum malè perire, præſtat. Attende diligenter, uter duorum hominum eſſet perfectior imperfectior úe: ille qui timore ruinæ, quæ comes neceſſariò adeſt materiæ (unde & malum ab ipſo autore non proficiſcitur) nunquam quicquam præclari aggrederetur, ne eſſet inſtaurandum ſæpius materiæ uitium: an ille qui cognita imperfectione materię, nihilominus opera præclara inſtitueret, inſtauraturus quoad finem omnia conſequerentur? Clarum eſt, iſtum longè eſſe præſtantiſſimum, animoſum, fortem, bonum, qui nihilominus præclara ageret, quòd aſſidue eſſent innouanda & ſarcienda. Primum puſillanimitate deiectum eſſe, inutilem, abiectumq; cõſtat, & ueluti nihil. Præſtantius ergo fuit longè, emendandum quotidie & innouandum hominem, qui apex & ſcopus eſt mundi inferioris, produxiſſe, quàm timore erroris & uitij orbem deſertum reliquiſſe. Itaque & præſciuit, & uoluit. At malum in mundo non fuiſſet, ſi materiam perfectam feciſſet. Non mala de ſe materia eſt, quum omnia ſint ualde bona ab optimo facta. Sed ne prima uita in hoc feculento orbe eſſet immortalis, & tolleretur arbitrium hominis, qui ſine arbitrio ex perfectiſſima materia formaq; ſimili creatus, non potuiſſet peccare: ideo non malam, ſed fluxam materiam uoluit eſſe Deus, ut renitentia eius & formæ, eſſet in arduo magnarum rerum uictoria: interim dum purgatur uniuerſa elementorum moles, in finem omnino extra corruptionem deducenda, ut æternitate omnia ad felicitatem neceſſaria potiantur. Non progredi uerò malum à creatore & materia ex ſe, facile inde diſces, quòd aquam, argillam, lapides, aut quiduis aliud, per ſe bonum, ſi in ædificio benè fabricato poſueris, atq; iniuria temporis labatur, non eſt à te uitium, nec à re ipſa, ſed à conditione rerum, & motu, qui quotidie innouat, & corrumpit inferiora. Nam materiam ipſam ad quaſcunque formas ſequacem oportet quotidie in uarias partes diſſecari, adiungi, mutari. Vnde innumeris caſibus contingit, compoſita ipſa labefactari & affici: ut etiam uideatur quandoque materia uictrix, formasq; aliquas ita obducat, ut non facile agnoſcas in indiuiduo, ueluti in monſtris: quæ quia monſtrant ſua ueritate quicquam, ita dicta ſunt. Quibus (ut credo) careret rerum natura, ſi iuſta rerum æſtimatione ad agnoſcenda Dei beneficia, admirandaq; moueremur. Quum enim ſolita uileſcunt, tunc raris mouemur: non quidem rarorum ulla auguſtiori & maiori natura, quàm uel formiculę, aut herbulę, uel cuiuſcũq; alterius rei, ſed negligentia ſolitarum rerũ, cõtemptuq;. Quoniam quodcunq; ignoramus, ut primũ apparet, ſi uitam, molem, proprietatẽ úe habet inſolitam, ad id obſtupeſcimus, quodq; à noſtra ignoratione procedit, id ſæpe uti naturæ & creatori omniſcio nouũ credimus. Vſq; adeò tamen ea quæ ignoramus, numero, magnitudine, potẽtia in infinitũ ſuperare putârim ea, quæ fuere cognita, etiam totius orbis maximo philoſopho. Quod itaq; nunquã fieri aut eſſe uidimus,

mus, id ſtatim non eſſe, quoniam in ſenſu noſtro non eſt, iudicamus: quum ab experimentis, ut ante dixi, diſciplinas collectas, & cognitiones habeamus. Et quia unus modus generationis & corruptionis cognoſcitur, alius eſſe non creditur, quum tamen uitali ſemine iſta omnia ſint commixta. Ob id uaria ſemina, uariæ animantium ſpecies quotidie in terra & mari emergunt, quæ duplici ratione nobis noua & monſtro ſimilia uidentur, quòd iam ab orbe condito creata, nobis non innotuerint, aut ex putrefactis elementorum partibus prodeant, ut multa ſerpentum in cloacis genera, in paluſtribus locis aphyæ, & multa alia in mari, innumeraq; ſuper terram. Nemo enim præter ſolum creatorem nouit formarum numerum, & earum ſpecierum, quæ de potentia ad actum uenire poſſunt. Quod etiam inde patet, quòd arti humanæ obſequens eſt natura, & mixtas ſpecies à prima differentes ſpecie produci indies ab induſtria uidemus, mulos, bucephalos, & cætera innumera, quæ prorogare ideo ſpeciem non poſſunt, quod à forma diuina exciderint, cogimurq; quotidie in uſum emendicare à natura ipſa animantia, fructus, arbores, herbas. Quare patet ea exijſſe à creatoris imperio, quæ ſe per ſpeciem prorogare minimè poſſunt. Cæterum tam uariæ ſunt paſſiones cauſarum tam naturalium & patentium & latentium, quàm caſu fieri ſolitarum, ut nullus mortalis eas animo comprehendere queat. Vnde nos in tanta cæcitate uerſari, atq; ſurſum deorſumq; iactari, tam à nobis quàm à rebus proficiſcitur: omnia tandem in ſuam laudem uertente Creatore, præter ipſa noſtra peccata: quæ quum ſint habitus diuini priuatio, Deo non nocent, nos miſere perdunt. O miſerum hominem, qui arbitrio, quod erat illi ſalutiferum, ita abutitur, & ex naturæ finibus exit, ut ſolus ille contra autorem inſurgat: cætera omnia, quæ in rem eius erant à Deo creata, legibus Creatoris obſequantur, non ſine gemitu, eo quòd æterno motu & rotatione agantur fermè fruſtra. Nam illa finem ſuum conſequuntur, dum iuuant hominem in hac materia uerſantem: ſed uerum finem & ultimum non attingunt, quum homo, cuius finis erat in Dei cognitione & fruitione, ſuum finem aſſequi non ſtudeat, ſed ſibi & cæteris exitio eſſe ſoleat, ſuisq; capi in hoc mundo tormentis, & æternam pœnam laboribus ſibi comparare ſatagat. O miſeras hominum mentes, ô pectora cæca. Contingit itaq; perinde rebus homini inferioribus, & ſibi addictis, atq; ſaxis & marmori & cuiuis materici ad ædificandum aptæ contingeret, ſi æternis indefeſſisq; laboribus ſecarentur, dolarentur, polirentur, in altas & magnificas ædes componerentur: illas uerò ædes, quarum cauſa tot labores ſunt ſuſcepti, nemo unquam inhabitaret, ſed inutiles permanerent, nunquam uſui futuræ. Quos gemitus futuros putas ab ipſis lapidibus, ſi ſenſum & uocem haberent? quas querimonias? Itá ne ſemper torquebimur? Itá ne inutiles poſt tormenta manebimus? nónne nunquam erit quies ab hac actione inutili? Si ille, cuius cauſa ſunt ædificia, ſuo fine frueretur, ſatis nobis eſſet felicitatis: non moleſtè ferremus hæc tormenta agitationesq;. At non ſolum fruſtra creati ſumus, ſed etiam poſt creationem aſſiduè torti propter uos. O infelices domos, in quibus noſtrum eſſe perit, finis perditur. Equidem eadem totam hanc machinam dicturã contra hominem qui finẽ conſequi non ſtudet, ſi eſt ullus in natura ſenſus, non eſt dubium. Verũ benè diſpoſita formarũ ad materiã actione, non eſt quòd malum autorẽ, aut materiã credamus, dicamús ue, quod inde multa mala naſci uideantur: eo quòd reuera nil malũ in tota natura præter peccatũ ſit. Cætera omnia in malis ſunt ponẽda opinione tantũ, nõ eſſentia. At objicies: Quę bona poſſunt eſſe in ſerpẽtibus, omniq; genere animantiũ nocentiſſimo? Si quę cõmoda poſſet habere homo ex illis, ſuiſſet expertus, aut expertus illorum

illorum bonorum, æquè atq; malorũ, meminiſſet. Certè nil eſt creatum, quod in creationis eſſe durans, non facile, multipliciterq; mala bonis compenſet. At id non fit. Tibi & ſocordiæ ignorantiæq; adſcribe, non rebus. Quot homines à uipera morſos & necatos dabis? Paucos admodum. At ſexcenta milia reperias, quibus antidotum ex uipera contulit, contra cætera animantiũ genera. Si quæ bona ſunt in creaturis, illa uenari ſtudioſius eſſemus conati, nil certè in malis poneretur, quin mala bonitate ſuperaret. Nobis, ſocordiæ, & opinioni, non ipſis rebus mala adſcribamus. Si quid malum eſt, id ab arbitrio proficiſci debet. Hoc uerò rebus abeſt, niſi homini & ſubſtantijs ſeparatis. At mala non uocas morbos, mortes, immerita, infortunia, &c. genera eius quam infœlicitatem uocant? Sunt certè, ſi malo homini contingunt; quoniam illi, etiam quæ non ſunt mala, ſed in bonis habentur, ea uertuntur in perniciem, utiturq; illis ut morbis, ucluti hydropicus potu, πληθωρικὸς cibo, auarus auro, furioſus gladio, tyrannus regno. Nil ergo in bonis debẽt impij & iniqui ponere, quoniam reipſa omnia eis mala ſunt, & quæ bona, & quæ mala. Alij multis rationibus loco bonorum habent, quæ in malis habentur. Primum mors ipſa, quæ cenſetur malorum maximum, eſt illis loco ſummi boni, atq; quotidie exoptata, ut ab hac mutatione diſcedere, pacemq; petere liceat, uiuereq; feliciſſimè. Quod quia impij non habent perſuaſum, ideò peſſimum putant, quod optimum eſt. Quid iudicemus de morbis? Aut ſunt medela corpori, aut animo, aut utriq;. Quot genera morborum deuitari uidemus, alterius præcedentis morbi & minoris præuentione? Quot febres abſumunt in nobis eos humores, unde totius corporis periculum procederet? Ad quid præcautiones, flebotomiæ, cauteria, inediæ, labores, (quæ omnia mala dicuntur) à prudentibus medicis præſcribuntur, niſi ut deteriora fugias? Quòd ſi præſagio hominis, uides in magna cęcitate, morbum morbo pelli, ex malisq; contractis, aut noſtro aut compoſiti uitio, aut utroq;, minoribus maxima auerti & euitari, quid de illa diuina ſapientia iudicabis? Nónne ueluti parentem etiam illam ferula licebit filios ab errore reuocare, & afflictione minima morbos & animo et corpore contractos deturbare, ſibiq; hominem perditum reddere? Reuera quòd malum impij uocare ſolent, illud ipſum ſit præſtantiſſimum, non uelut in ſe, ſed ueluti cauſa maioris boni, quàm ſit ipſum malum. De infortunijs dicam, quũ præter uſum nil hic fortunæ ſplendor adferat? Vt ſorte naſcendi & moriendi, ita & rebus utendi pares ſumus. Ergo nihili putas in præclara fortuna conſtitutũ eſſe regem agere? Alterum probo: improbo ſecundum. Quid enim uocas præclaram fortunam, niſi ut liceat uno bolo plura deuorare, quàm 1000 homines una die poſſint? contendereq; pompa, gula, cum Sardanapalo, Hæliogabalo, Cleopatra, & eiuſmodi monſtris in reipub. & rerum humanarum perniciem natis? Si eris itaq; malus, addunt opes faſtum, ſuperbiam, iram, inſolentiam, atq; adeò malorum lernam: ut tibi eſſet longè utilius in infima fortuna agere. Taceo hic nautas toto orbe uagãtes, luxuum omnium undiq; quæri miniſtros, ut libidini neſcio quot diuitum fiat ſatis. Expilantur eam ob rem toto in orbe tenuiores, quorũ laboribus res partæ ſunt. Hæ ſunt ſplendoris dotes, hi ſucceſſus: quum interim miſer ille quibus iſta parantur, nunq; quieſcat, ut libidini ponere modum conetur. Atqui nolo mãlè uti: uolo ſuccurrere egenis: diſtribuere in plures ſoleo. Quid ergo tibi perit, ſi diſpenſatio eſt alteri cõmiſſa? uſus neceſſarius certè deeſſe nõ poterit. Non poteſt ergo in malis eſſe infortuniũ, quũ omnium ſit par uſus. Si es nequam, & amittis, meritò, aut ut res ſeruentur, aut ut conualeas, aut utrunq;. Nam abutenti nil habere eſt ſatius. Si bonus, tuam diſpenſationem eſſe alij creditam non

debes

debes molestè ferre. Si mediocris, dimidio fis sanior ex infortunio, quoniã instrumentum ad peccandum deest, instrumenta ad sarciendum necessitatem nõ desunt. Sum perculsus corpore: quanto citius perieris, tanto citius felix eris: Sensim absumor rerum penuria: Deo tanto charior, qui defecata corpora cum animis quærit. Itaq; nisi ipse tibi defueris, nil in malis est ponendũ. Doctè eam ob rem quidam putauerũt affirmaueruntq; malum non habere subsistentiam. Atqui quum Deus rerum, non priuationis sit autor, mali causa esse non potest. Meritò itaq; Plato diuinis scriptu proximus scripsit, Deum non esse mali autorem. Quum ergo uiderimus multis argumentis, mundũ aliquando non fuisse, Deum esse purum actum, sed liberum, & in se sine materia æternum agentem, nec socordem, nec inuidum, sed per omnia bonum, ut autor esse mali non possit, naturamq; ipsam mali non subsistere, restat, ut ad confirmationẽ pergamus.

A MATERIAE CONTEMPLATIONE PRIMVMQVE A *natura aëris, mundum habuisse principium probatur.*

Etsi puto iam tractatis me abundè satisfecisse, de creatione mundi, quum dixerim partim necessaria, partim nõ repugnantia, & quibus cum ratione occurri non possit: tamen confirmandum id duco aliquot sequentibus argumentis. Primum à materiæ ipsius, quæ oculis patet, consideratione. Nam ea quæ sensibus obijciuntur, faciunt ualidius argumentũ uulgo, quàm quæ ratione tantum suaderi solent. Dico ergo mundum habuisse principium, nec æternum fuisse: aut si creatus non sit, sæpius ex integro instauratum fuisse, non tantum innouatione antiqui, quod admittunt philosophi, sed etiam instauratione & incremento materiæ. quod ita probare aggredior. Videmus sensili argumento, non tantum alterari ipsa elementa, sed omnino perire mutua actione, igne potissimum agente. Primum argumentũ erit ab aëre, qui absumi ab igne solet. Nam ea ratione cucurbitæ à medicis, & mechanicis æolipylæ sunt inuentæ. Quum enim in tantillo æris, quanta est capacitas cucurbitæ, adhibito igne fit consequentis obturato uase, prohibitio: tunc depasto eo, ubi respiratio deest, ignis moritur incluſus: atq; quantum aëris absumpsit, tantum natura corporis carnei restituit, ne sit uacuum in ea. atq; ita fit attractio humoris ad scarificationem, ut dicunt, attrahendi. Esse uerò omnino ferè consumptum aërem, indicat illa uis attrahendi tam potens, & dolorem ita inferens, ut maiores uires in forficibus, aut quibuscunq; instrumentis nõ possint attrahendo probari. Potest quidem comprimi aliquantulum, & cogi uehementi flatu aër, & mole minori esse quàm natura ferat, ut probamus in ὥσις ἰατρικοῖς, à quibus ex fugendo aërem, aliquid aquæ admittitur, exprimẽdoq; emittitur. tamen ea quantitas parua est, nec absumens corpus. Ignis uerò usqueadeò eget aëre, quo uigeat, ut sine illius usu nil ignis nisi latentis & in potentia sit. Patet longè clarius in æolipylis. Nam usqueadeò omnino hauritur & destruitur aër in illis, ut angusto foramine, exiliq; pylo uix peruio tantum aquæ hauriant, quanta est corporis capacitas. Nam quicquid est reliquum aëris, est tenuissimum, ignisq; similimum. Itaq; non tantum absumit, sed residuum ita rarefacit, ut loco faciat satis, non accedente corpore denso & frigido, qualis est aqua. Si ergo ista quotidianis experimentis digito tangimus, dubitamus tantundem fieri in reliquo aëre, & multum quotidie absumi suppleriq; ex aquea materia se sensim resoluente? Egere etiam ignẽ aëre ad agendum, id argumento est, quòd incitato, & uehementiori accedente accenditur, ablato extinguitur. Flammæ itaq; sunt aëreæ partes ex aqua resolutæ. Quum uerò cõstent ista in aëre, certũ est imminui, & tandem absumi posse exinde etiã aquam & terram. Igitur iampridem defeciſſet mundus, si ab æterno esset: opusq; fuisset,

sæpius

ſæpius recreatũ eſſe: quod nemo admittat. Nam ſi creatum fuiſſe ſemel negant, multo magis & bis & ter. At diluuies & cõflagrationes repurgarunt. Ignis minuere quidem, augere non poteſt: & eo magis, quo maior. Aquam aut ex hac natura multiplicari oportet, aut nouam à creatore creari: quæ ſola inſtaurare nil poteſt, præterquam aëris aliquantum.

AB AQVAE EXPERIMENTIS.

Coarctanda etiam hic natura eſt in locum, ubi nil depereat, quod ſenſum fugiat: ut uidere liquidò poſſimus agente igne quid patiatur, quomodo alteretur, pereát ue. Ponatur in uaſe quouis materia ſolidiſſima conſtante, quæ nullã perſpirationẽ aut expirationẽ admittat, certa aquæ quãtitas: ſitq; hoc uas diſtillatoriũ, quale nos uocc Arabica alenbic dicimus, omni ex parte luto forti oblitũ, ne quid aëris euaporetur. Demum admoto igne ſub uaſe curemus, ut diſtillet, quod ignẽ fugerit in aliquod uas aliud etiã obturatũ, et cum primo iunctũ, ita ut nil aëris effugiat (quamuis aër non preſſus nõ petat infima proprio motu) tum demum aqua diſtillata, uidebimus non ſupereſſe octauã partem. Igitur reliquas abſumpſit ignis, quoniam non potuit alio quàm in igne conſumi, aut in uas inferius labi. Quid? quod idem quotidie in omni feruenti aqua experimur, partibus omnibus cõſumptis? Nónne idem in toto iudicandum eſt? Nam ex ea quæ à calore ſolis, ex tota humida natura in pluuias eleuatur, certum eſt partem abſumi, eo uno argumẽto, quòd exhalatio eius quæ eleuatur in ſublime, alit quandoq; diutius ignes in aëris regione ſumma, unde impreſſiones uariæ fiunt. Inflammari uerò aërem craſſum & putrem, ſunt argumento noſtræ corporis miſeriæ, pueris teſtibus ex flatu uentris flammas fœtidas accendẽtibus. Inde in regione illa aëris uidentur cometæ, bothyni, trabes, & neſcio quot rerum ſimilitudines. Inde ſtellæ deciduæ, inde fulgura, fulgetraq;. Iam ergo ſi ab æterno erat mundus, habuiſſet ſæpius finem. Quis neſcit à lignis aridis ardentibusq; lachrymas aqueas prodire ab extremis, indeq; fumũ aqueum planè & craſſum, quem in locum ſtatim craſſiore humore depulſo ſe proripit flamma, ita ut mutuò ſuccedant, quoad humor exſudauerit omnino? quod uſq; adeò fuit multis philoſophis probatum, ut etiã ipſa aſtra ali inferiore exhalatione, quamuis falſò affirmarint. Videtur uerò iſta conſumptio aquæ atq; imminutio etiam in lacuſtribus locis, ubi ipſa putreſcit, & abſumitur, aëremq; inficit, uelut moriendo, ut inde epidemia morbus paſſim ſerpat. Non tantũ itaq; perit, ſed cum uicinorum diſpendio locorum. Fontes quotidie in ſublimioribus locis euaneſcunt, in inferioribus ægrè reperiuntur, (quũ omnes aquæ naturaliter in terra ſolcant ſe habere ad libellam) quod imminutionis ſignum eſt. Verum nullum manifeſtius eſt aquarum diminutarum, & indies abſumi ſolitarum argumentũ, quàm quod in multis locis olim erat mare, ubi nunc terra eſt: altiſſimumq;, ubi nunc uadoſum. quod hiſtorijs cõfirmat Ariſtoteles in Meteorologicis. Poſſum uerò multis exemplis locupletare. Conſtat ordine elemẽtari orbem terræ naturaliter debuiſſe ipſa aquea natura undiquaq; ambiri, more cæterorum elementorum & cœlorum, ueluti ouorum aut ceparum inuolucris ſe complectentium: ſed imperio creatoris abſceſſiſſe, non naturali motu, certũ eſt. Nam prudentia in elementis non eſt, nec ſaluti animantium poterat inſenſibilis natura proſpicere. Ambiuit ergo totum orbem, quod in omnibus locis uideas. Nam nulla pars terræ eſt, quin in ea oſtreorum omnium generum ueſtigia (niſi ubi humus putruit) reperias, ut in harenis, aut in ſaxis durioribus. Fuit uerò item tempore diluuij ambitus ille. Inde non fuit omnino terra obuoluta. Quod uerò etiam ab eo tempore mare ſit plurimum diminutum, multis hiſtorijs probabo. Mihi quidem in

confesso ponit alterari loca Aristoteles: uerum minui etiã demonstrabo. Nam nunc totus orbis est apertus, unde licet coniecturam capere totius globi terrestris. Primum quidem olim fuisse summersam aquis Aegyptum Homerus testatur, refert Aristoteles. nunc partim est æquò siccior. Venetorum regionem quam Paduanam & Marcam Teruisinam uulgò dicunt, fuisse aliquando mare istis patet. Quum effodias altius (uel 20 milibus passuum, ab eo loco ubi mare est) illic summersorum nauigiorum fragmenta reperiri, etiam nostra ætate, iuxta Antenoris urbem, quum alueus aquæ ductus foderetur, probatũ est. Quod mirum uideri non debet, cum à quercu & alno, multisq; alijs lignis æterna sit palatio, ut quidam scribunt hyperbolicè. Nisi hodie Veneti diligenter prospicerent, ut pro saluandis alueis, & urbe, canales sæpius defecarentur, iampridem in terra esset urbs Venetiæ. Rauenna ante 1500 annos erat omnino similis Venetijs, nam pontibus, & lembis in ea ire licebat. Nũc uero duobus ferè passuum milibus à mari distat, tanti est sedulitas. Venetiæ iam à 1100 annis, & suprà, conditæ, diligentia cuitarunt, quòd eadem temporis periodo contigit Rauennatibus. Ptolemæus Adriaticum & Aegeum mare diligenter fuerat perscrutatus: tamen longè plures insulæ uisuntur in utroq;, quàm ipse, uel Plinius ex Strabone scripserit. unde subsedisse mare clarum est. In humilioribus Asiæ minoris locis maritimis, pariter & Africanis, idem contigit. Nec tantum in mari aqua salsa, sed & palustris euanescit. Nã multæ regiones olim ob palustria loca incultæ, nunc incoluntur, siccatis aquis. In extremis Galliæ & Germaniæ oris id patet, qua ad Oceanum uergunt: nec eò procedunt æstus, quo olim. Ipsa in Græcia argumenta eadem sunt. Perfossus Athos (nisi à ramento montis Hemi) erat aqua cinctus: alioqui si fuisset atq; nunc est, promontorium esset: nec fossa uidetur, cum aruerint omnia. In Peloponneso multa admodũ indicia. Quid regno Tyndari clarius? At hodie fermè tota peninsula sterilis est, ossaq; terræ ostentans. Quid de Argiuis & Mycænensis dicã, qui intra annos plus minus quadringentos desiccari immensas paludes monstrarũt? Palus Mæotis, sexaginta annis ita mutata tempore Aristotelis erat, ut longè minorum quàm ante nauigiorum esset patiens: nunc uerò præter lembos, nulla fert, nisi secundum alueum fluminis Tanais. Aristoteles dat etiam flumina mutari, & siccari; quod certũ est. Nam anno ante hunc tertio, Christi scilicet 1539. fuit tantus ardor æstatis, ut multa euanuerint in Gallia flumina, omnes puteorum aquæ plusquam cubitali spacio desederint. est ubi hexapeda & decempeda, quod imminutæ quantitatis elementaris & ab igne absumptæ certum indicium est. At obijciunt: Non negamus minui, sed aliò concedere, & inundare quasdam regiones nobis incognitas affirmamus: quomodo etiam immissum mare inter orbis partes celeberrimas cernimus. Miror impudentiam, aut certè supinam negligentiam hominũ, qui ueri cognitionem profitentur, quomodo in fabulatorum uerba iurare ita in quibusdam soleant, ut rerum rationem post eos spernãt. Si admissum mare aliquando à columnis Herculis est, antequam admitteretur, quò ponebant aquas Iberus, Rhodanus, Padus, Danubius, Boristhenes, Tanais, Phasis, Thermodon, Nilus, Bagradas, maxima omnia flumina. quorum unus Danubius, conuehit 60 secum flumina nauigij patientia: alter, Nilus uidelicet, à tropico fermè brumali ad nostrũ decurrit. Taceo plusquam trecenta alia, nauigabilia omnia. Quò tandem illæ aquæ concedebant, antequam præclarus ille Deus admitteret mare? Heus uos, non pudet ineptiarum? Quum omnes aquæ necessariò sint ad libellam positæ in uicinia (nec enim ignoro globum ex aqua & terra fieri) qui posset fieri, ut illa aqua non impleret stagnum? & locum illum quò mare conceditu-

rum

rum aduentu illius Dei esset, ab æterno credo, sibi seruabat id miraculi: & aquæ contra naturam euanescebant. O Græciæ uanitatem, ô amentiam philosophorum, qui illis nugis fidem adhibent. Illos non nomino, ne stultitiæ hoc in loco notentur. Necesse certè fuit ad libellam eam semper ab imperio creatoris fuisse aquam: quę tantum abest ut admittatur ex Oceano in nostrum mare, ut contrà nostrum in Oceanum inundet, & tam uehementer, ut à Propontide molas omnis generis impetu rapacissimo agat. Quæ causa est, ut natura Oceani æstu reciproco non uideatur in nostro, unde tot argutationes inter philosophos. Arcet impetus aquarum exundantis nostri Oceani æstus, ne consentiant, nisi in ipsis faucibus. Nam ad columnas Herculis est æstus penè par Oceani. Interius iuxta Hispanias, & Mauritanias sensim minuitur, ut uix maximus sesquipede Romæ & Carthagini uideatur. Venetijs arbitro Adriæ flante, fit paulò maior: alioqui uix semipede attolli solet. In mari Pontico & Propontide ne sentitur quidem, nisi quum flantibus austris in Propontide spitamæ crassitudine attollitur. Iam ergo non est admissum, sed emittitur. Quomodo tandiu salsum? Ex alterius commixtione instauratur, quod aquis dulcibus deperire posset. Itaq; est salsius ad fauces, quàm in recessu. Vnde in toto Oceani littore aqua desiccatur in sales ui solis, quod intrà ultra Italiam nõ fit. Atqui admitti in terra quandoq; constat. Non nego ui tempestatis aut uoluntate Creatoris in scelerum animaduersionem immitti, sed si motu naturali id fit, statim se recipit, ut uidetur, paucis post annis. Nam ea quantitas quæ iam tot annorum milibus deperdita est in nostro orbe, quum aquæ ipsæ sedatæ, & à uentorum agitatione quietæ, sint ad libellam positæ, deberet perpetuo cursu etiam inundare, modo hos, modo illos populos, ut nil esset inundatione familiarius: aut saltem quibusdam in locis in tumulum attolli, & libellam excedere. quod neutrũ uidetur. Absumitur ergo. Non recedunt statim diluuia, dices. nam Athlantis insula ante columnas Herculis olim posita, illuuie perijt. Egregium commentum Aegyptiacum, & indignum quod Plato in Athlantico & Timæo (alioqui à temeritate falsa asserendi alienior) scriptum reliquerit. Quasi uerò perierit, quod non aditur amplius, aut quod fortassis nunquam fuit. Verum fac fuisse, & Platonẽ ut suos ciues antiquissima origine donaret, uera dixisse. Est etiam hodie magna admodum continens, extrema pars Asiæ ab ortu per antipodas occasum petentis pars. Latissima certè, & supra memoriam omnium literarum (nisi de hac intellexit) nostro tempore aperta, regum Galliæ, Lusitaniæ, & Hispanię opera, perlustrataq;, nec perijt. Verum cõmentum Aegyptium, aut Platonis autoritas illam à faucibus Herculis paulo longius ponat necesse est. Certè quum à polo ad polum pateat, non potest nõ obijci freto maris nostri. Itaq; nil est illic summersum. Quasdam urbes absorberi, sismis quassari, aquis demũ inuolui, quis neget? Fiunt tamen ista frequentius loco depresso & humili. Alibi enim post pauca temporis interualla se aquæ recipiunt in alueum, quod nec Græca nugacitas negabit. Diluuia enim ea quæ sibi finxit, imitatione diuini, de quo audierat, excogitauit: ut in nulla re non fuit simia alienorum inuentorum. sed reuera simia, id est deprauatrix. Oportebat ergo eam molem aquæ ab eo loco statim committere alibi diluuia, præcipuè in mari nostro, tantæ molis non capaci. Facile sanè adducor ut credam, diuinã prouidentiam (nam alioqui motu naturali fieri nequit) in illos populos qui falsis opinionibus orbem essent peruersuri, in arumẽtaq; dæmonum futuri, animaduertisse aquarum illuuie. Verum hæc satis sunt, ut pateat aquas hinc deperditas in diluuies nõ transire, sed sensim exhalationibus absumi, dum in aërẽ soluuntur, aër ipse est ignis flammãtis pabulum. Vnde & ab aëris & ab

aquę natura patet, ab æterno nõ fuiſſe mundum: nam pridem eſſet abſumptus.

A TERRAE CONTEMPLATIONE.

Terram aſſiduè deperire ui imbrium, & torrentium & fluuiorum curſu aliò trahi, et ſenſim euaneſcere, et relinqui tandem ueluti eius oſſa nuda, in exemplo ſunt, quæ ſunt uicina torrentibus & fluminibus. Nam quotannis quippiam abrodi, ſenſu percipimus: quod nec ipſe negat Ariſtoteles. Futurum ergo erat ab æterno ijſdem actionibus durantibus, ſæpius perijſſe: & quum nũc ſit, creatum denuò fuiſſe. Quod nec ipſi philoſophi hoc uno argumento concedere uolunt, quòd non poſſint animo concipere, quid in uaſtitate illa ęterna, tandiu delituerit Deus ipſe αὐτοφυὴς. Equidem ſi æqui rationis æſtimatores eſſe uolent, quam ſe quærere dicunt, ægrius longè concipient, quomodo mundus ipſe, cuius partes omnino pereunt, poſſit tandiu in rerum natura conſiſtere, quàm æternam illam prouidentiam, per ſe felicem, nullius egentem, ab æterno ſine hac feculenta materia ſubſtitiſſe. Fac age exemplo diſcamus, ut à finitis infinita. Aedificet aliquis caulam, uel caſam, mapale, aut quiduis aliud, quod ex natura materiæ fluxum ſit, cuiusq; partes ipſis oculis deperire quotidie uideamus, ut ex materiæ fluxu itidem à principio ſit neceſſariò paſſa ea domus, atq; non poſſe ferre ætatem decem annorũ iudicemus. ſi quis aſſereret iam ita totos quinquaginta annos duraſſe, quoniam qui eam conſtruxit, eius ætatis eſt, à quo conſtruere potuit: utrum facilius concipies, quũ liber ille ſit, nec coactus illam fecerit, domum iam 50 annis duraſſe cum autore, aut ipſum autorem per ſe ſine domo felicem quadraginta annos uixiſſe, demum domum illam fragilem ædificaſſe? Si rationem eam te capere negabis, adpellabo ad totius orbis conſenſum, & iudicium. Verum uſq; adeò ueri deprauandi ſtudio flagrant, dum uerbis Deum fatentur, & operibus eius effectisq; agnoſcunt, ut toto conatu, & ſcriptis, & uerbis, & uitæ tenore illum eſſe negent. Nam ſi omnipotentẽ, ſi perfectiſſimum, ſi liberum, non coactum, ſi infinitum, ſi felicíſſimum, ſi perpetuum actum in ſe omnia (ſint uel non ſint) agitantem agnoſcerent, ut uerbis fateri neceſſe habent, nunquam illi materiam iſtam ueluti ad complementũ neceſſariam adiungerent: quũ ante creatam materiam & creata ipſa, & poſt immutatam & defecatam, aut ab actione uindicatam, ſit par eius felicitas. Volunt materiæ molem perfectiſſimo addere perfectionem. O ſtupidos homines, & cæcos. Quàm meritò dixit noſter Paulus, ſecretorum cœli cõſcius: Volentes eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & euanuerunt in cogitationibus ſuis, eſtq; amentia correptum inſipiens cor eorũ. Quum enim Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerunt. Ideo ſapientia carnis mors eſt, inimica Deo. Quum ergo terram ipſam ſenſim deperire conſtet, æternitatem illi deeſſe ex ſua natura, neceſſariò iudicandum eſt. Ergo quatuor elementorum moles ſenſim iam perijſſet, cauernis ipſis terræ ſtillantibus aquas, uaporibus à terra opera ſolis in dies extrahi ſolitis, aqua in aërem degenerante, aëre ab igni depaſci (quũ alimentum & baſis flammarũ adeſt) ſolito. Nil ſupereſſet pridem. At quũ aſſero (quod patet ſenſui) montes ipſos aquarum lapſu alijsq; temporis iniurijs ſenſim abrodi & perire, decliuia imbribus abluí, & tergeri, obijciet mihi recutitus ille Philo, quem miror à ſanctæ legis præſcripto imbutum uoluiſſe ob has nænias quas Theophraſto adſcribit, à ſancto præſcripto recedere. Verum quidem eſt, inquit, montes abrodi & abſumi: ſed interim à uí ignis in terra incluſi, alij naſcuntur, dum ignis erumpere tentat, atq; ita emergunt, dum exit, ſequente ipſa terra ignem erumpentẽ. O cõmentum Theophraſto dignum. Ita ſuas nugas adſcribunt autoribus magnis, qui mentiri impunè uolunt. Quis credat tam doctum Ariſtotelis diſcipulum, ut quem ille ſcholæ

præſtan-

præſtantiſſimæ moderandæ delegerit, eò impudentiæ contra præceptoris placita ueniſſe, ut aſſerat ad ignis motũ ſequi fluxum terræ? Vehementẽ quidem in aëre motum alium trahere, ignemq; ignem, & aquam fortaſſis aquam, fuga uacui admitti poteſt. At terram corpore ſolidam, duram, eadem pati, quis adeò impudens, ut cogitet? Verũ habeat ſuas opiniones, argumentũ eius iudicij. Montes ſolent quotidie igne actiuo diſſolui, omniaq; rumpi, ab eodẽ uult naſci, conſiſtereq;, quũ ignis actiuus niſi in materia non poſſit eſſe, ueluti in ſulphuroſis: quale eſt in Islandia, Sicilia, Veſuuio mõte, & multis orbis partibus, nõ ligans, ſed abſumens. Egregius ille homo non potuit diſcernere, quid inter potentiam & actum ſit. Eſt quidem in toto terrenæ naturæ uinculo aliquid ignis ſpiritalis admixtũ; unde reſudationibus et uegetatione creantur in terra omnia, mediante ſpiritu. Verum ut unquam erumpat iſte, aut uim inferat, longè abeſt. Sed ad alia pergo. Ab artium inuentione. Nam & terrã abſumi cõſtat, & friuola eſſe Philonis obiecta. Quî fit ut artium inuentio indies emergat, & non pridem omnia ſint aut per manus tradita, aut ſcriptis prodita? Etiam res neceſſariæ nouũ commentum ſunt, & hominũ nuper mortuorum. Frugum uaria genera indies emergunt, ſpecies fructuũ adiuuante naturam ingenio humano uidentur, addunturq; potẽtię naturali. Quid plura? Diluuia generalia (inquient) conflagrationesq; omnia memoria hominũ tollunt. Vnde à principijs eſt denuò repetendum & diſcendum. Igitur omnes ad eam potentiam pares, & ſi qui ſunt maiori ingenio, eo præſtantiores. Quî fit ergo ut Græci hominũ genus feliciter natum, & cui ut Ariſtoteles ſcriptũ uoluit, nec cœli, nec ſoli, nec ingenij, nec corporum uires optimæ unquã defuere, longè cæteris mortalibus præſtantius, omnia quæ ad uitæ humanæ uſum naturamq; locupletandam faciunt, non longè ante cæteros mortales repererint, Athenienſes præcipuè? Quare mille annis poſt barbaros (ut uocabant Chaldæos, & Magos, Aegyptios, Prophetas, & id genus) religio, artes, literæ ad Græcos acceſſerint ante incognitæ? Vnde ea opinio prodijt, ut quotquot inſignes in Græcia fuere, barbaros diſciplinæ cauſa adierint? Quod obſeruabatur Athenis ante 1500 annos, ubi ea diuina uis ingenij quæ à barbaris uincitur, docetur, formatur. Ergo quum poſt diluuium generale Deucalionis (ut uocabulum Noachi Græci mutauere, ne quicquam ab externis hauſiſſe uiderentur) omnium hominũ eſſet par conditio, quum barbari ſint rudiores Græcis autoribus, quî fieri potuit ut tot genera diſciplinarũ maximarum habuerint tanto antè tempore? Græci Græci ſemper pueri eſtis, nec eſt in uobis (ut aiebat ille) ulla ſenex eruditio. Oportuit ergo ſuperſtites illos homines fuiſſe diluuio, ut ſacra habent, & à maioribus eas accepiſſe diſciplinas, quæ ſtatim exultæ fuerunt, indeq; paulatim in totũ orbem diffuſæ ſunt multis poſtea ſeculis. At illi idem quorũ placitis eſt neceſſariò credendum, tradiderunt, mundum ortum habuiſſe, & ante ſe à numine datas rerũ diuinarũ ſcientias. Cæteras artes, ut non ita ad uitam neceſſarias, inuenit neceſſitate docente poſteritas. Sed illi adminiculis rerum à patribus acceptarũ priores omnia didicere. A quibus poſtea Græci, inde Latini. Quũ itaq; ſuperſtites aquis fuiſſent in Aſia, certã de rebus tranſactis ſcientiam habebant. Artes igitur humaniores, quas nondum prior ætas melioribus occupata (diuinis ſcilicet) nondum repererat, etiam eo tempore latebant. Ergo mundus habuit principium. Eſt ergo à philoſophis ſubſcribendum ſacræ autoritati, quæ iſta tradidit, ſine adiuncta ratione, quæ eſſe uera oportet, poſtquam ratio laborioſè quæſita eò nos uel inuitos ducit. Sed de mundo hactenus. Nam ubi corruptibilia omnia & recentia in eo uidentur, habuiſſe originem conſtat.

MVNDVM ESSE CREATVM EX NIHILO. Cap. V.

QVicunq; admittit mundum à cauſa pendêre, Deumq; eſſe ſupra rerum omnium naturam, atq; αὐταρκῆ, αὐτοφυᾶ, βυ ſ αίμονα, ut uno uerbo dicam, ab omni parte beatũ, illi nõ eſt ſuadendum, mundum fuiſſe ex nihilo in eſſe deductum. Si aũt cum eo qui ab uniuerſo tollat cauſam & prouidentiam, ſit agendum, poſtquam nec proprio ſenſu mouetur, nec rationẽ admittit neceſſariam, nec autoritatẽ ullius quantumuis magni nominis & iudicij probat, nil niſi ſua ſomnia ſectatur: certè luderetur opera, aër uerberaretur. Itaq; ut obſcuritati rerũ præcedentium aliquid lucis accedat, ueritatiſq; paulatim ſe prodat natura, iſta tractabimus. Bonis enim uiris & pijs cõfirmabimus, quæ ſunt iam tradita, uiãq; ad ſequentia ſternemus. Quod ut facilius fiat, cauſæ omnes rerũ ſunt iterũ referendæ. Sunt ergo duorũ generum cauſæ, concauſæq;. Primæ, ſine quibus ſecundæ eſſe nõ poſſunt, ſunt primũ agens, aut prouidentia, & finis. Concauſæ ſunt, quæ ita adnexæ ſunt rebus, ut nullo modo poſſint ſine illis eſſe, ſcilicet materia & forma. Primam & ſecundam conſiderat metaphyſicus, ſecundam & tertiam mathematicus & artifex. Quamuis ergo non poſſint eſſe ſecundæ ſine effectu primarum, tamen cõiungi ſemper neceſſe non eſt. Quamuis enim domus non ſit facta ſine mente & opera artificis, nec niſi cuiuſdam uſus gratia, tamen poteſt domus conſtructa artificis præſentia eſſe deſtituta atq; inhabitata. Niſi autem ſit quædam habitationis forma, & ex quacunq; materia, domus iam nõ eſt. De ratione uerò uniuerſi idem cenſendum eſt. Eſſe unũ artificem, à quo ſubſternatur ipſi formę materia, cuiuſdam finis gratia. Si igitur uniuerſi eſt primus motor, & prouidẽtia, ut neceſſariò eſt, ergo omnia ex nihilo creauit. Nam ſi rem iam antè formatam habuit, prima cauſa non eſt. Quum enim nil ſine cauſa ſit, ea materia formata uel informis, ab alia cauſa erit, & item ab alia, & ſic in infinitum. Itaque non erit prima cauſa, quod eſt abſurdiſſimum: ſed fortaſſis ea materia orta erit à ſeipſa. Atqui fieri nõ poteſt, ut quicquam ſeipſum creet. Oportet enim ſi nõ eſt ex nihilo, eſſe ab alio, aut à ſe, aut partem Dei & cauſæ primæ. Duo prima falſa ſunt, ergo & tertiũ. Nam illa pars Dei iam ſeipſam crearet, quod eſt abſurdum, & Deum facere materiam, & ſimpliciſſimũ facere diuiſibile. Ergo eſt mundi materies moleſq; ex nihilo efficta. At nõ capit animus, quomodo ex nihilo fiat aliquid. Non, quia cognitio noſtra noctuina ab ignotioribus naturæ (ſi tamen quicquam differat cognoſcendo) ad ſibi notiora progrediens, per experimenta materialia, in hoc mundi globo aſſuefacta, non poteſt capere, quod non uidit exemplo. Tamen ex his quę quotidie accedunt ſenſui noſtro, quæq; antequam uideremus, nunquam credidiſſemus, cognoſcimus clarè, ſi partem ignotam nobis cum nota conferamus, nil planè totius uniuerſi ſcire nos, ſi totius rationem ſpectes. At nouimus quatuor principia, ex quibus omnia: ſcilicet is ſuperis labor eſt. Nouimus enim proinde omnia atq; ille, qui quòd elementa alphabeti cuiuſcunq; linguæ noſſet, omniũ diſciplinarũ eo charactere ſcriptarũ profiteretur ſcientiam. Legere quidẽ fortaſſis omnes literarũ ſyllabas & uerba poſſet. at quid proficeret, iudicate. Ita philoſophi quòd ſciant, ignis eſt calidus ſiccus, terra frigida ſicca, aër calidus humidus, aqua frigida humida, ueluti naturæ hiſtoriã recitando, qua ratione ita ſit, aut quot ſpecies inde prodire poſſint, ſe ſcire poſſe autumant. Primũ quidem τὸ διότι nunquam ſcient, & niſi admiratione prouidentiæ nunquam cognoſcent: & ſi cognoſcent, ita fiet, ut animo cõcipiant, uerbis explicare nequeant. Alterum porrò ſenſuum experimentis diſcent. Et mirantur, ſi non capiant, quomodo Deus ille qui ſua bonitate in ſuum honorem & laudem nobis iſta oculis ſubiecit, ſenſus quibus ea cognoſceremus dedit, potuerit

tuerit aliquid ex nihilo producere. Quamuis aũt nil exempli in inferioribus sit, quo possit sensibiliter ostendi, ex nihilo fieri aliquid: tamen ut proximum à natura dari potest, subiungam. Accipe ter mille libras, aut quoduis aliud terræ frugiferæ pondus, aquaq; riga ut maximè poteris, antequã appendas, ut sit in summo grauitatis genere, cui nil possit grauius eadem quantitate & genere opponi. Ex hoc hortũ pensilem facito, substrato lapide, metallo, aut quouis alio corpore, quod diutissime à communicatione alterius terræ arceat, faciatq;, ne quid quod ad sensum attinet, depereat. Demum semina quoduis genus seminis, sed potissimum luxuriantis naturæ in eo horto, ut periculum citius facias. Collige quotannis folia, corpora, fructus, appende. uidebis sanè ante multos annos te magnam ponderis partem ab eo horto subtraxisse. Appende rursus rigatum solum, ut antè, nihil in eo minutum inuenies. Cogita ergo unde fructus tibi prodierint, quum nil omnino decesserit terræ. At dices: Ex aëre & pluuijs id processit, rigandoq; creuit. Certum est nõ immeritò scriptum reliquisse Mosen, Et spiritus Domini ferebatur super aquas. Nam quamuis quatuor elementa ad omnium generationem cõcurrant, tamen tam magnam in omnibus partem sibi uendicat aqua, ut aliorum operæ si ad eam comparentur, non appareant, atque aliunde conuehat materiam cæterorũ sensum fugientibus partibus. At si dabis ea quæ tibi in terra nil imminuta creuerunt, omnium rerum expurgatori igni, nullum est dubium, quin magna sit futura cineris quantitas, & præcipuè si arbores aut frutices plantaueris. Cineres uerò esse terram synceram, fatentur philosophi. Nam agente igne quamuis aquam aëremq; absumit, tametsi terrã aliquantum imminuit, non potest omnino perdere. Vide ergo, unde illa terra tibi prodit, quum præcluseris uicinæ uiam, tuæq; nil perierit. Certè ex nihilo illam dicere creatam, nisi in materiali parte mundi ageremus. Ineas ab hoc exemplo rationem, ô ueritatis & ueræ sapientiæ amator, & totam rerum naturam ob oculos pone, quamplurima sanè uelut ex nihilo creari uidebis: aut saltẽ si ex nihilo non creentur, tamen quomodo corpus crassum & sensile irrepat in naturę compositionem, nunquam capies. Noli ergo, noli ob tuam ignorationem, tuis blasphemijs Deum petere, eiusq; potentiam imminuere, quum longè ea quæ nosti, ipsa superet. Nam tuum scire, de operibus eius recitare est.

QVOD DEVS CVRET ETIAM *particularia.* Cap. VI.

NOn pauci philosophorum, quum prouidentiam rebus humanis dare principium fateantur, agnoscantq; uel inuiti, tamen ab uniuersi cura remouent: & post editas res ipsas, non secus curare an malè uel benè suum esse conseruent, quàm artifex, qui satis habet opus effinxisse, demum negligere solet. Verum parum accuratè rerum consideratione habita. Nam ubi arte nostra quandam formã materiæ cuiuis adhibuimus, ui materiæ subsistit, pro natura rei, loci, tẽporis, ita ut præcipuis eius partibus nõ opus sit nostra industria: quoniã quantum possit durare, in nobis nõ est positũ, nisi partibus iniuria tẽporis & loci immutari solitis. Cumq; nos instauramus, id sumpta à natura materia facimus, quę præscripto tempore in eo opere duratura est. Nos itaq; corruptibiles quiete, motu, alterationibus egemus: at diuina Prouidentia quũ sit purus actus, nunquam quiescens, proculdubio ipsi materiæ potentia immensa aut mediata aut immediata semper incumbit. Si mundus cõstaret omnino lapide, aut quauis materia crassa, quæ etsi sensum non haberet, tamen ab elementari materia participaret, semel ligatis unà horũ corporum partibus, posset in aliquod tempus quoad re-

ſoluerentur, agere quietẽ. Verum præterquàm quòd ea quæ ſenſu carent, ſenſim per appoſitionẽ alia, alia per nexum procreari ſolent, ita ut diuinitatis ſemper agentis ubiq; agnoſcamus ueſtigia, uoluit longè perfectiora prodire in medium, quibus iſta ueluti baſis loco eſſent, & item alia his ſuperponere, donec ad quarta uentum ſit. Quædam enim in tota natura maximè craſſa, uitæq; expertia ſunt: quæ ideo eſſe ſimpliciter dicimus, ut ſunt elementa ipſa, ſaxa, gemmæ, metalla, & alia, quæ maximã partem terræ & aquæ habere uidemus, quæ ipſa quidem non ſui cauſa conſtant. Sequenti in ordine ſunt ea, quæ ſeminibus concepta, uirtute & præſentia Dei & ſeminis pridem ſeminati alimentũ ab illis primis trahunt, uiuuntq;, & maiori mole aſſurgunt, quoad periodum ſuæ naturæ attigerint, uſuiq; fuerint ſequenti ordini. Qui præter uitã etiam ſenſum & motum habet, augeturq; eadem uirtute ad periodũ uſq; uitæ aut uſus finem, quem nõ in ſe habet: (nam res & fines differre ſemper certum eſt) ſed in ſequenti ordine, & totius mortalitatis maximo conſequitur. Quartus iſte gradus quatuor etiam naturas cõplectendo, eſt cum lapidibus, uiuit cum plantis & animalibus, ſentit cum animatis, eſtq; totius naturæ ſcopus homo. Qui cum ſui cauſa non poſſit eſſe generatus, habeat in ſublimiori gradu finem neceſſe eſt. Ideo præter animam cæteris animantibus cõmunem, eſt intellectu immortali preditus, quo crebro cœlum animorumq; originem & Deum contemplari poſſit: eſtq; eius finis præcipuus in hac uita, mutua cum ceteris hominibus ueluti fratribus opera: in futura, Dei cognitio, & omnium rerũ in eo perfecta uiſio. Itaq; cauſa ipſa efficiens rerũ omnium, ſui cauſa omnia creans, tunc etiam finem ſuum illis reddit, quum homo in agnitionem creatoris tranſit, & immoratur. Is ne ordo uidetur etiam in minimis uel ad horæ momentũ poſſe durare, niſi perpetuò moderator ille formas in materia ſeruans & ligans, præſens adeſſet, omniaq; curaret? Certè fieri non poteſt. Nam nunquã moribundæ naturæ ſubſtituerentur, niſi ſemper adeſſet conſeruans forma, à creatore adeſſe iuſſa. Ideo quòd iſta per ſe ſubſiſtere nunquam poſſint, deſtituta rectore, dixit meritò Plato, nõ eſſe. Quid eſt (inquit in principio Timæi) quod ſemper naſcitur, & nunquã eſt: aut quod nunquã naſcitur, & ſemper eſt? Per ea quæ ſemper naſcuntur, & nunquam ſubſiſtunt, capit iſta inferiora indiuidua, quæ reuera nunq; per ſe ſubſunt. Formæ uerò, quãuis nunquam niſi in materia uidentur, tamen ſemper ſunt: ita Deus ubiq; eſt. Si aũt autoritatibus ad rationes confirmandas ſit opus, nullus (niſi fortaſſis ἀτομόλογοι & Epicurei) ex tota gentilitate philoſophorũ eſt defuturus, ne ipſe quidẽ Deo quantũ fieri poteſt iniquiſſimus, Abenreis. Itaq; de ſcientia Dei eſt uidendum, quid ſentiat. Nam niſi Deus ſciret omnia, & per unã ſcientiam ſimul & ſemel cognoſceret, de omnibus ei cura eſſe non poſſet. Ait itaq; de ea, quũ in multis alijs locis, tum potiſſimum contra Algezelem, unde autoritatem lubentius deſumo, quod etiam æquiſſima uix illi conceſſa uelit. Diſceptatione ſexta ſolutione 3 obiecti ita ait: Non eſt impoſſibile in ſcientia Dei una & eadem exiſtente retineri rerũ quæ ſciri poſſunt multitudinẽ. Nanq; philoſophi probant Deũ ſcire ſeipſum, & præterea alia mobilia. Et paulò poſt: Sciẽtia in Deo eſt actualis, noſtra potentialis, & ab obiectu pendens: quod in Deo non eſt admittendũ. de modo uerò ſcientiæ Dei humanus intellectus nõ poteſt informari. Et alibi: Dei ſcientia nõ eſt uniuerſalis, nec particularis. nã qualitatẽ ſuæ ſciẽtiæ ex potẽtia, nõ ex ſciẽtia metimur. Sed ut nos explicemus hac difficultate paulò facilius, ſunt diuiſiones rerũ ut à cauſis fiunt, præmittẽdæ, ut perpendamus, quũ noſcat omnia Deus, quarũ autor ſit rerũ, quarũ permiſſor. Sunt in uniuerſum cauſæ efficientes quatuor, Natura, Ars, Fortuna, Diuina prouidẽtia. Prima & ultima cædem,

quum

quum ipſa natura per ſe nec uoluntatem nec motum habeat. Vt ergo res ſunt à natura, ordine perpetuo autorem & protectorem per ſingula ſe habere Deum monſtrant. Quæcunq; à fortuna & extra diuinum arbitrium ipſo Deo permittente fiunt, Deus etiam illa nouit. Pariter quæ à nobis fiunt, ſeu bona ſeu mala, quę in arte & induſtria humana pono. Itaq; nil in ignoratione eius poni poteſt. At obijciet Alexander, & illi qui particularium ex inconuenienti uolunt Deo adimere cognitionẽ: Si omnia ſcire Deum faciunt, aiunt, impium dicunt, quòd tot impia facinora uideat, & diſſimulet. Bona illatio. Si ſeruus principis malè res adminiſtret, principe ſciente, (quem tamen bilis, qua Deus caret, urget in ultionem) nónne ſtatim ad omnium ſcelerũ actus arma in eum ſuosq; ſumet? Nónne libertas arbitrij ſemper eſt in eo ſeruo, ut poſſit reſipiſcere, & poſt errata melior fieri? non ſecus atq; metalla ſæpe poſt conceptam & deterſam rubiginem, quam ab ipſis fodinis habẽt, ſunt defecatiora? Præterea quum nullus non ſcateat urgeaturq; uitijs, tam à materiæ quàm conſuetudinis morbo, quis non expetet potius uitæ cataſtrophen, ut excuſari non poſſit, qui eò uſque perſtitit iniquè agere? Nónne hæc in homine bono proboq; eſſent uindicta laudabiliora? Quanto magis in Deo hoc eſt probandum, qui ſumma eſt manſuetudine & benignitate? Impius iniquus ue eſſe non poteſt, quòd illa uideat, ſciat, permittat. Nam erit locus reddendæ rationis, quem credas, uel nõ, ſubeas oportet: illic non iniquum, ſed iuſtiſſimũ Deum ſcies. At hęc obiectio eſt eorum, qui Deum iniquum ideo putant, quòd poſt fata mentes hominum mori iudicant, miranturq; Deum eorum impietatis pœnas non ſumpſiſſe. Quòd uideat à ſe & natura facta, nil obſtat, quamuis noſtræ temeritati quædam in illis mala uideantur: tamen nil malum in illis eſſe certum eſt, quin utilitate compenſari multipliciter poſſit. In primo loco ponent, certo ſcio, multa hominum corpora ab ipſo ortu uitioſa, ut membrorũ, ut etiam illis uſus ingenij deſit, id eſſe iniquum aſſerent, nec ullam ex ea re utilitatem capi, & magnam miſeriam infligi habenti ea uitia, ſi Deus ſcit, eſt iniquus. At ſi in uno aut altero oſtendit ſuam potentiam Deus, ut oſtendat, quomodo te poterat etiam formare, ſi uoluiſſet, atq; etiam totum genus, quid tibi iniquitatis uidetur, quum illi quamuis ſit corpore inepto, nil æternæ felicitatis depereat? Alijs ex comparatione felicitatis propriæ, cum eò accedat innumera utilitas. Equidem æquitas ſumma eſt, ita iniquum eſſe. Age, nónne eſt paterfamilias iniquus, ſi ex multis ſeruis paris meriti, pro ſuo arbitratu alios deprimat ad uilia, euehat alios? unoq; ex multis pro exemplo apud cæteros utatur? Minimè, quia illi pro ſuo iure licet id quod uidetur in ſpecie malum, permittere, quoties maior inde utilitas in totũ gregem profluit. Id uerò iuſtum negamus, quia ignoramus: tum quia malorũ meminimus, beneficiorum Dei obliuiſcimur, ſi quid ab uſu, forma, difformitate, naturá ue creaturarũ forte conſequuti ſumus. Hæc cauſa multos adduxit, ut negarent prouidentiam aut eſſe, aut curare res humanas. Male feriatos homines, & naturę rerum imperitos: qui non aduertant, non ideo nullum eſſe animis hominum ius faſq; à natura inſitum, aut nullas leges inter homines, quòd iniqui iudices iura euertant, uerſuti iure ius peruertant. Ineptus enim planè eſſet, qui ita colligeret. Diuina prouidentia non ſumit in hoc mundo pœnas, meritas uult dare, quum non eſt pœnitentiæ locus. Alioqui quum omnia ſint cauſa hominis facta, ille poſt tot ærumnas ſeu bene ſeu male agat, nil poſt hanc uitam eſſet futurus. Et quum res infimæ ſuos fines habeant, præſtantiſſima & ſecundo poſt Deum ordine fine carebit? Fieri nequit. Quæ à caſu fiunt, quum ex neceſſitate materiæ ueniant, mala non ſunt. Propriè igitur quod malum eſt, fit ab arbitrio, cuius uiolati dare

pœnas

pœnas oportet: unde nequitia à Deo abeſt longiſſimè, quũ id in quo iniquum dicunt, ſit totius diuinitatis præclariſſima proprietas. Non autẽ ipſe ſolus Deus huic particularium rerũ moderationi præeſt, ſed et aſtantes mittit ſubſtantias ſeparatas, bonas. Permittit uerò adeſſe malas hominibus, regnis, locísq; frequenter: quos antiquitas dixit Genios. De quibus ſtatim poſt autoritates aliquot philoſophi additas ad probandum aſſumptum tractabo. Ariſtoteles 2. Rerum naturalium, ſeu Naturalis auſcultationis libro ita ait: In quibus finis eſt quíſpiam, eius gratia fit prius & poſterius. Igitur ut fit, ita fieri quodcunq; natum eſt, ut ſolet fieri, ita ſemper fit, niſi quicquam impediat. Fit uerò cuiuſdam gratia. ergo & quo natum eſt huius gratia fieri. Vt ſi domus eſſet eorum quæ natura fiunt, ſic fanè fieret, ut nunc ab arte. Si uerò quæ natura ſunt, non ſolum naturà ſed etiam arte fierent, eodem modo etiam fierent, quo fieri nata ſunt. Alterum enim eſt cauſa alterius, & omnia quædam ars exequitur, quæ non poteſt natura, ſed tamen illam imitatur. Si igitur quæ arte fiunt, ſunt cuiuſdam gratia, certè cõſtat, & naturalia cuiuſdam etiam finis gratia fieri. Et paulò poſt: Vt igitur ars aliquãdo ſuo fine fruſtratur, ita & natura materiæ uitio, aut potius natura quandoq; (rarò tamen) non conſequitur finem, &c. Ex quibus infero, tandiu requiri cauſam efficientem rebus creatis aut artificioſis, quoad complementum acceperint: etiam partes rerum omnes, quæ ad rei cuiuſquam complementum adeſſe debent, neceſſariò noſſe & adaptare cauſam agentem, quouſque conſurgat opus completum, alioqui nil compleretur. Quàm diu ergo durat operis cuiuſcunq; conſtructio, tam diu præſentem, ſcientem, complentemq; opus, oportet cauſam artificioſam adeſſe rei. Quum igitur mundus perpetuo ſit in motu, & in actione, nec cõpleatur, quoad poſtremus homo mundi ſit natus, uixerit, Deumq; agnouerit, certiſſimum eſt ex conceſſis, Deum noſſe etiam particularia. Nam ſi hoc opus ſemel relinqueret (quod fieri nequit) imperfectum reſtaret, nondum ei adpoſitis quæ ad complementum faciunt partibus. Quum itaq; decedant ſingulis momentis partes eius, inſtauratione perpetua, & innouatione (ut aiunt philoſophi) illis opus eſt mederi: at ſine cognitione omnium partium non poteſt fieri. Verum ſi errata & imperfecta tam multa fiant, quî fieri poteſt, ut ille ſapientiſſimus arbiter omnia noſcens, illis imperfectionibus nõ medeatur? Hoc in cauſa eſt: Materiam quidem ad formas, ut iam dixi, ſequacem creauit, ſed eiuſmodi tamen, ut argumentũ ſui ſemper circunferret. Nam ſi perfectam æquè (ut certè poterat) ut formam generabat, ſubiectis ineptam reddebat, & ſemel creatam inde ſpeciem æternã faciebat: unde & æterna omnia fuiſſent futura, & unica, ut formæ. aut ſi uoluntate creatoris alia demũ corruptioni non obnoxia ſucceſſu temporis, ut fit, producta fuiſſent, tota ſolidaq; elementa fuiſſent corpora uita, & corpore prædita, in cumulum coacta, ſine mutuo uſu, & ordine: & ubi completa fuiſſent iſta, iam creandi impotens fuiſſet Deus. quæ omnia ſunt indigna creatori. Oportuit ergo in materia imperfectionem reliquiſſe, donec defecatus ſit mundus. Ea igitur materiæ imperfectio tarditate aut celeritate motus & propriæ naturæ facit, ut à formis non ſemper diſponatur, nullo quidem formæ aut creatoris uitio aut ignoratione, ſed materiæ fluxu, & cauſarum externarum concurſu: quæ quum ſint in caſu poſitæ, numerari non poſſunt. Ex precedentibus ergo habemus, Deũ ſcire & creare particularia, mala tolerare & permittere, nõ aũt ipſorũ autorẽ eſſe: nec unũ eſſe Deũ cauſam boni, & alterũ mali, ut ineptierũt quidã, quos 3. & 12. Metaphyſ. Ariſtot. exibilat. Præterea quod in malo ponimus, id nõ eſt malũ, niſi ab humano arbitrio procedat. Nam hominẽ mori aliquãdo moriturũ, ædes incendi aliquãdo ruituras, &

perituras

perituras fortunas longo tempore coactas dissipari, quandoq; non futuras, aut dominos perpetuò mutaturas, hæc omnia falso in malis esse censemus. At qui uolens prudẽsq; homicidium fecerit, ædes incenderit, rapuerit, uiolauerit, fuerit deprædatus, & cætera similia: ille uerò grauissimè peccauit, malumq; fecit, à creatoris beneficio excidit, & ni resipiscat pœnas æternùm dabit. Nil ergo prohibet ista scire, & tolerare ueluti dissimulanter Deum. Nam alioqui, ut iam dixímus, per hominum uaframenta uix ab ullo orbis coleretur. Ita enim est deprauato arbitrio homo, ut si quoties peccat, daret Deo pœnas, iampridẽ genus humanum defecisset. Præstantius emendationem expectat princeps, quàm sæuit in suos. Quamuis et pœnas permittat Deus infligi grauissimas hominibus, operibus dæmonũ id procurantibus, primam sui Deiq; ignorantiam, demum morbos corporis, uastationes regnorum, prouinciarũ exspoliationes, pestes, fames, bella. Quæ omnia ex hominũ meritis nata esse nemo dubitet. Ea enim permittit fieri Deus, ut ad innocentiæ uiam repedemus: quod ab afflictis diuinitusq; afflatis tantum fieri, non à fortunatis solet.

DE SVBSTANTIIS SEPARATIS, SIVE *dæmonibus, Genijs ue.* CAP. VII.

IN nulla re maior fuit altercatio, maior obscuritas, minor opinionum concordia, quàm cum de dæmonibus aut substantijs separatis sermo est obortus inter philosophos. Nam in alteram partem trahere solet nostra rerum incognitarum ignoratio: in alteram effectus uarij rapiunt. Erit ergo diligentius hæc pars attingenda, & tractanda, quo scilicet est difficilior. Rationes primo in loco ponam, sequenti in ordine autoritate doctorum hominum nitar: dein uniuerso omnium gentium consensu suadebo. Ad effecta demum & experimenta ueniam, quæ innumera sunt. Si quid uerò poterimus de his substantijs superioribus attingere, erit sanè longè iucundius maxima inferiorum cognitione, ut ait Aristoteles. Dicit enim 2. de Cœlo & mundo: Quũ cœlestia quædam demonstratione attingimus, uehementer lætari nos contingit. Quòd si minus hæ rationes sub sensum cadent, tamen utiliter recipientur, tanquam amplius probatæ. Veluti rerum imperitis etiam, & magnis uiris utiliter de Deo & cæteris rebus quæ non nocent, & quas credere multũ iuuat, multa proponuntur credenda, autoritate & consensu hominum simplici probata.

A ratione.

1 Vt in hunc usq; locum à totius naturæ contemplatione, & rerum inuicem causarumq; comparatione uerum reperimus, ita etiam hic agendum uidetur. A motu cœli ita demonstrat Aristoteles: Omnis motus in se indeficiens est à motore, qui non mouetur nec per se, nec per accidens. Plures uerò motus sunt in cœlo differentes. Igitur & plures motores illis adesse oportet. Corpus non mouet, nisi motum ab aliquo: quod probatur de motus ratione. motor autem incorporeus iunctus corpori, mouetur per accidẽs ad motũ corporis: ut de anima patet. At in motibus cœlestibus opus est esse motores corporis & motus expertes. Sunt uerò illi motus cœlestes ab aliquo intellectu: unde constat, esse substantias separatas, numero saltem cœlorum pares.

Ex mundi harmonia & ordine.

2 Natura superior infima parte attingit inferioris superiorẽ. Natura aũt intellectu prædita est superior corporea, & quæ dat omnibus corporeis in homine complementũ. Opus est ergo, quemadmodũ corpus intellectu prædítum summum est inter corpora, ita animã illi iunctã oportet esse in genere intelligentiarum infimam: quæ quidem ipsa exors est interitus. Ex ordine ergo rerum sunt etiam supra eam aliæ substantię, etiam plurimorum ordinum & potestatum.

3 Si

3 Si ex aliquibus duobus aliquod resultat compositum, ut in eorum altero simplici inuenitur differentia perfectionis, ita & in altero. Vnde aliquid est primum, & minus reliquo egens: quod in corporũ ratione patet. Nam basis corporum non eget alijs, sed è diuerso: unde ex analogia etiam inuenitur substantia separata per se, & tot ordinibus distincta, quot corpora sunt. Ergo sunt substantiæ separatæ. Differunt tamen ista comparatione, quamuis gradibus conueniant. Nam diuinis in rebus, quo magis à primo distant, eo magis illo ad suam perfectionem egent. Ediuerso fit in corporeis. Nam materia & forma contrario quodam modo subsistãt. Potest quidem esse ipsum rerum insensibilium, sine uita, sensu, intellectu consistere: uita sine sensu, sensus sine intellectu: at non ediuerso. Ita hic quod est præstantissimum, homo sine inferioribus subsistere nequit. Quod uerò iam est in quarto gradu animus noster, qui hac ratione deberet esse perfectior cæteris substantijs separatis, est (si licet inter pares substantias assignare) longè inferior, & maximè primo egens. Cæterũ ordine uerso omnia conueniunt. Nam ut sine esse materiæ nil creatur, nec ad summum peruenire licet: ita & sine Deo inter formas præstantissimo, infinitoq; locus non est ullis substantijs. Vt uerò secundus materiæ gradus est primo dignior, ita alter intellectus à primo est nobilitate inferior. Et rursus, ut sensu prædita nobiliora sunt primis, & secundis, ita tertia à Deo sunt minus secundis digna. Et itẽ, ut summa sunt hîc dignissima, ita illic tertia à Deo (quæ quarta sunt in ordine) sunt minora. Perfectio ergo inferiorum est non ratione corporis, sed ratione accessus ad summa: ita alijs causa minoris nobilitatis est, ad materiam & inferiora accessus. Vnde fit, ut in medio sit utrorumq; nexus, ut scilicet in ipso corpore humano sit forma præstantissima, animus ex quinta illa natura, ut ait Aristoteles, decussus, qui posset per se agere, ratiocinari, colligere: quod cæteris animantibus ex ijsdem elementis cõstantibus est negatum. Quòd si ex hac natura esset rationis, eadem bruta uti oporteret, quod in nullo uidetur. Sed ista commodius, ubi de animorũ immortalitate. Vt igitur hîc gradus, ita etiam illic esse necesse est. Ergo inter animum & Deum sunt substantiæ separatæ. Si nulli essent intellectus in ea tam clara & pellucida cœli materia, & capacitate, (quum uita & Dei laude & honore omnia constent) certè absurdũ esset, in hac seculenta materia procreasse tot animalium genera unius hominis, Dei (si sapit) laudatoris gratia in præclarissima autem parte mundi nil præter desertum esse. Id esset perinde, atq; si quis laudem ex suis operibus opibusq; quærens, quæ sunt præclarissima, ea omnino habitatore destituta: deformia uerò, habitatore frequẽti omnino oppleta uellet. Quum sit finis rerum omnium in Deo, ut scilicet agnoscatur, laudetur, ametur, (etsi etiam non eget istis nisi ex uoluntate, nam alijs non indiget) certum est nullum mundi locum uacuum laudatore reliquisse. Vnde patet propositum, esse scilicet præclarissimos spiritus in preclarissima mundi parte, ubi Deum assiduè laudent. Amplius.

5 Sit ne unus intellectus, an plures, nolo hic contra Abenreis agere: quod suo loco de immortalitate animorum faciam. satis est omnium philosophorum consensu, superesse post fata intellectum: qui quidem à corpore non per substantiam, sed per accidens separatur, superestq;. At quod est per se, est prius, quàm quod per accidens. Itaq; præter humanum intellectum, sunt & aliæ substantiæ separatę, per se subsistantes. Ideò dæmonum procreatio, quæ per se est, ante animum qui iungitur ipsi corpori, fuit facta. Igitur assumptum est probatum.

6 Præterea, substantia potest esse sine quantitate, non è diuerso. Substantia autẽ omnibus generibus generalissimis prior est tempore, ratione, cognitione.

At

At nulla corporea ſubſtantia eſt ſine quantitate. Poſſunt ergo eſſe quædã in genere ſubſtãtiæ expertes corporis. At omne poſſibile in rerum natura reperitur: alioqui enim uniuerſum imperfectum eſt. Præterea in æternis non differt eſſe & poſſe. Vnde conſtat ab ea poſſibilitate eſſe ſubſtantias, etiam præter Deum & animam. Nam ille eſt talium ſumma, animus noſter eſt infima. Opus eſt ergo eſſe medias quæ poſſibiles ſunt, ut ſint. Poſſem adhuc pluribus agere rationibus, ſed hæ ſatisfacient uerum quærentibus ut diſcant: quærentibus aũt ut repugnent, nec iſta, nec alia unquam ſatis erunt. Autoritate nunc nitendum eſt.

7 Quũ iſta ſim autoritate confirmaturus, poſſem certè uno uocabulo omnes omnium nationum philoſophos pro me adferre: quorum iudicio ſtetit poſteritas, niſi à numero eximerentur neſcio quot refractarij: qui ut à cæteris differrẽt, in ſe iudicium eſſe negarũt. Inter Latinos enim ſi Pliniũ & Lucretium eximas, nemo non ſubſcribet. Inter Græcos plures fuiſſe, quid mirum, quum orbis peſtis inde manârit? Habuerunt Pyrrhum Elienſem, Sextum Empiricum, Lucianum, Arceſylam, (quãuis hic modeſtior uiſus eſt, quod non res falſas eſſe, quas ignorabat, aſſeruit, ſed aſſenſum à rebus cohibendum cenſuit) Democritũ, & eorum ſectatores. Nam nullum fuit tam ineptũ opinionis aut facti genus, quod apud illos aſſertorẽ aut teſtem deſideraverit. Illi cõtra totius orbis ſenſum, opinioni de ſubſtantijs ſeparatis uoluerunt refragari: quos refutatione indignos ideo cenſeo, quòd ab omnium cæterorum ſententia reſilierunt. Non ſanè mirum eſt, eos qui nil noſtris ſenſibus percipi, eaq; omnia falſò creata & inutiliter, quæ contrectamus, dicerent, eſſeq; totum mundum ſpectra, non ſubſtantiam, etiam his noluiſſe calculum apponere, quũ nõ homines, ſed præſtigiæ hominum fuerint: uel hoc unum ſaltem non ignorare coacti, quòd ne ſeipſos quidem ſcirent. Quid alios mouerit ſententiã ab orbis conſenſu diuerſam introducere, uideamus. Religionũ omnium abuſus, quæſtus ſcilicet ſacrificum, in cauſa eſt, ut minus quæ in ſacris rebus habentur, faciant fidem. Ideo uocabant multi deos ἀγνὸς πλουτοδότας, quòd illi innocentiſſimi quæſtum uberrimum ſacrificatoribus exhibere ſoleãt. Fucus itaq; ille quũ ferè ubiq; locorũ uideretur, omnia autem impoſturis ſcatere, nil ueri ſubeſſe cernerent, nil credebant. Quod ipſum à noſtra ſacroſancta perſuaſione alienos reddit nonnullos: qui ſi uerum in una re centies uiderint, ſemelq; falſum irrepſiſſe ſentiant, abrogabunt ſtatim unius ſenſus gratia, quicquid antè fidei habuere. Id inde ſanè procedere conſtat, quòd res ita optant, ut credunt, & affectatè iudicant. Ita de religionibus, præſtigijs, demonibusq; ſenſerunt illi, & Græci, & Latini, quòd obliquis reſponſis & obſcuris ueluti à λοξίᾳ editis, frequentius reſponſitaretur, nunquam illi dij uidereṽtur. Partim itaq; rerum ignoratio, partim fucus, partim diuerſa ſentiendi & excogitandi libido fecit, ut nil ſubſiſtere ſubſtantiarum adſererent. Sed δημοκριτίζοντας iſtos mittamus, adq; certiſſima iudicia tranſeamus. Prodeat in medium ipſe philoſophorum princeps, qui ait 12. τῶν περὶ τὰ φυσικὰ, dum inueſtigat de ſubſtantijs, in uniuerſum ſubſtantiam bifariam diuidi, in ſenſibilem corruptibilem, ſenſibilem æternam, & tertiam immobilem. Secundum non poteſt niſi de ſubſtantijs ſeparatis intelligi. Quia cœleſte corpus, quatenus corpus, et forma materiaq; cõſtans eſt, impoſſibile eſt æternum eſſe, ut iam antè demonſtrauimus. Quos deos non ſemel in Ethicis uocet, nõ poteſt intelligi, niſi de ſeparatis ſubſtantijs. Præterea, eiuſdem autoritate iam antè addita patuit eſſe intelligentias orbium motrices. Sed eo maximè liquet, quod dixit omnia quodã modo eſſe tria, eſſe ſubſtantias ſeparatas. Nam poſt Deum cauſam primam & immotam in ſe permanentem, quæ eſt ipſa ſimpliciſſima unitas & trinitas, oportet eſſe etiam eadem

harmonia tres ſeparatarum ſubſtantiarum ordines, easq; etiam in ſe tripartitas. Vt quod nil repugnat, & ex ordine rerum eſt, certè credendum recipiendumq; eſt pro probato, quum reuelatione inſpiratioeq; potius quàm probatione habeatur. Adminiſtratione uerò eorum ordinum. Deus ſummus iſthæc inferiora eſt moderari ſolitus. Sed ad Platonẽ tranſeo. Poſtquàm de cœli & aſtrorum diuinitate dixit in Timæo: De alijs dæmonibus dicere, eorumq; referre ortum, eſt opus noſtris uiribus impar, credenda de illis, quæ à maioribus tradita. Illi enim quũ à dijs ortum habuerint, certò conſtat & ſuos progenitores nouiſſe, quos poſteris tradiderũt. Eſt quidẽ certè abſurdiſſimum, deorũ filijs abrogare de parentibus eorũ fidem: quamuis ſine ulla demõſtratione, aut uera, aut ueriſimili ea dicant, ueluti legi eorũ dictis parendum. Quo placito quæ pridem de religione à maioribus tradita ſunt, rata eſſe iubet. Et iterũ, quum ſummũ deorũ adloquentem inferiores deos, id eſt dæmonas, introducit: Quicquid, inquit, natũ eſt, itidem & corruptibile. Vos itaq; quũ nati ſitis, immortales quidem ex ueſtra natura non eſtis. Attamen quum mea uis immenſa ſit corruptione ſuperior, nolo uos legibus mortis teneri, &c. Quibus uerbis tres autoritates multo maximas habemus, Pythagoræ, Platonis, Ciceronis: quos infinita turba doctiſſimorũ hominum eſt cõſequuta: Plotinus, Iamblichus, Hermes, Amelius, Maximus Tyrius, Porphyrius, Epictetus, Chalcidius, Proclus: qui omnes & ſubſtantias ſeparatas eſſe, & bonis malisq; generibus diſtingui, aſſeruere. Succeſſione quadam diſciplinæ Pherecydes à Syris & Chaldæis, ab eo Pythagoras, ex hoc Plato, à Platone Cicero, ab illis poſteritas accepit. Eſſet nil aliud quàm onerare lectorẽ, adferre quæ de illis ſcripſit Orpheus, Homerus, Heſiodus, Empedocles. ex Latinis, Vergilius, Catullus, Valerius, Ouidius, Seneca, eſſent ex integro fermè excutiendi. Verũ unum item aut alterũ locum Platonis adferre oportet. Quinto libro de Legibus, in ſumma felicitate quũ promouemur, unumquenq; à dæmone qui illi præeſt, ueluti obuio iuuari, adfirmat. In Socratis apologia, dæmonas ubiq; eſſe probat. In Cratylo, in triplici genere ponit, heroës ex hominibus factos, dæmones, deos: quæ omnes ſubſtãtiæ ſeparatæ ſunt. Poſſem ſanè ex Proclo nũc multa adferre: ſed quia ea omnia decerpſit, & ſibi adſcripſit, quæ noſter Dionyſius Areopagites tradidit, ſuperſedeo. Noſtra enim nobis ſunt ſatis probata. Sed anteq; ad cæteras autoritates uenio, uolo adferre, quæ Plutarchus homo & latinæ & græce eruditionis peritiſſimus tradidit. quod multum ad rem faciant, & confirment etiam, quæ de ſcripto ex ſacris habemus. De deperditis oraculis ita ſcribit: De morte aũt iſtorum (dæmonum intelligit) audiui ſermonem hominis nec imprudẽtis, nec uani, Aemiliani rhetoris, quẽ multi ueſtrũm audiuerunt: cui pater erat Epitherſes, meus ciuis, & in grammaticis præceptor. Ille referebat, quum aliquando nauigaret in Italiam, ſe conſcendiſſe nauem uarijs mercimonijs & frequenti hominũ multitudine onuſtam. Adueſperaſcente itaq; quadam die, quũ eſſet circa Echinades inſulas, uento ceſſante iuxta Paxon inſulam delatam fuiſſe nauem. Cumq; multi adhuc uigilarent, non pauci etiam potarent, nondũ cõpleta cœna, audita eſt uox ab inſula Paxo, acclamans Thamum ſemel & iterum: ita ut mirarentur. Thamus autem erat Aegyptius nauis gubernator, eo uocabulo etiam multis nauigantium ignotus. Cumq; ſemel & iterum uocaret, tacebat, tertiò uerò reſpondit uocanti. Tum exerta uoce, quodcunq; uocabat, dixit: Quum fueris iuxta Palodes (locus eſt non longe à Corcyra) denuncia, quod Pan magnus mortuus eſt. Quibus auditis, dicebat Epitherſes magna admiratione in ſtuporẽ actos, cœpiſſeq; agitare animo, an imperata facerent, an nil amplius de illo curarent: ſed ſic eſſe agendũ, cenſuiſſe Thamum.

Si

Si uentus quidem adfuerit, se præternauigaturos re neglecta: sin autem serenitas fuerit, tranquillumq; mare, illum dicturum, quod iussus erat. Vt autem è regione Palodes fuere, cessauit omnino uētus, fluctus resedere. A prora itaq; Thamus prospera terra infit, quod audiuerat, Pan magnus mortuus est. Quod quū uix finiuisset, est auditus ingēs luctus admirabundis uocibus mixtus, nō unius, sed multorum. Veluti aūt multi homines fuissent præsentes, statim id rumoribus Romæ sparsum est, ita ut à Tiberio accerseretur Thamus. Hoc uero ita credidit Tiberius, ut de Pane percunctaretur, qui nam esset. Coniecerunt autē, qui circa eum erant, docti uiri, esse Mercurio & Penelope natū. Habebat etiam Philippus (quem in hoc loco inducit) quosdam testes earum rerum, quas ab Aemiliano audiuerat. Demetrius uerò inquit (is etiam introducitur à Plutarcho, Britannia oriundus) ex his insulis quę circa Britanniam sunt, desertas esse multas, sparsimq; positas (Orcades uocant) quarum quasdam dæmonum & Heroum nominabant: se uero etiam contemplandi & historiæ gratia iussu regis in proximam desertis nauigasse, quæ quidem non multos habitatores habebat, sed uicinis sacrosanctos & inuiolabiles ditionis Britannorū. Vbi uerò accessisset, accepit nuper cōfusionem magnam in aëre accidisse, & prodigia multa illic facta, multa abrumpere spiritus, decidere presteras: dixisse uero insulanos, significare ea magnorum deorum quendam defecisse. Hæc Plutarchus: quæ multiplicem dęmonum experientiam, substantiarumq; separatarum demonstrāt: tum uerò manifestò fidem faciunt de morte Iesu Christi, qua tum contremuit infernus, ubiq; dæmones sunt profligati & afflicti: Vnde euitare & aëra cōmouere meritò debebant. Sed non est admittendum, quod Plutarchus infert ex eo, mortales dæmones esse. Quis uerò ambigat de summo Deo illa dici, quū ab eo loco ubi facta est uox, Romam usq; sint plusquàm septuaginta milia passuum? Et tamen ea uis dæmonum in toto orbe infremuit, ad extrema usq; terræ. Nam illæ agitationes aëris factæ à dæmonibus in insulis Britannicis, secundum Demetrij narrationem, etiam iam antè incœperant: & iam aperuerant dæmones, magnum Deum obijsse, quod quidem ita uoluissent. Sed quia corpore magnus ille τῶν uniuersi arbiter moriebatur, sentiebant suam profligationem futuram. Quod uerò possent mori animi, & substātiæ separatæ, id est ab ea natura alienum. Pan autem ille pastorum Deus, iam antè mille annis obierat. Itaq; nec poterant ualidiora testimonia de tempore mortis Christi, nec de substantijs separatis adferri. Nulli alij quàm Christo certè omnium rerum moderatori, instauratori, & arbitro, τῶν ὅλων uocabulum competit. Maximus Tyrius in Sermonibus, quum plurima de substantijs separatis ex ipsa rerū natura deprompta tractat, tum una ea re facit maximè fidem, quòd ipse præsens aliquando ad Tauricam Chersonesum, ibi manifestas dęmonum operas uiderit, ipsosq; heroas ad mensam Achillis assidentes conspexerit. Et ne quis fabulosum putaret, ipso oculorum sensu multo certissimo fidem sibi spectrorum facere uoluit, alijsq; id cernendum scriptis tradere. Vir est insigni iudicio & eruditione, cui meritò fidem non abroges. Damascij etiam Platonici sententia hæc multum confirmabit, quàm in libris τῶν θεολογουμένων scriptam reliquit. Sic habet: Possumus etiam capere certis argumentis, multas esse uitarū species, esseq; illustrationes uitales unius primæ uitæ innumeras substistentes, defluentes inde in omnia uiuentia. Multas itē immissiones ab una substantia procedere in omnia illa quæ sunt. Quid multis est opus? Quandoquidem & Iamblichus, et qui antè eum floruerunt, multos quidem deos substantiales esse, unum uerò supersubstantialem scripsere: qui omnes inferiores illuminet, diuinitateq; donet: illicq; quamuis sint unitates perfectissimæ,

fectiſſimæ,non tamen à ſeipſis habent eam perfectionẽ,ſed à ſummo accipiunt. Hæc Damaſcius quæ à ſententia Dionyſij noſtri non multum abhorrent. Verum enimuero Proclus uſqueadeò omnia ex hoc deſumpſit,ut uerbum de uerbo tranſcripſerit multa,quum adhuc laterent opera Dionyſij. Quæ ideo adſcripta ſuo autori noluit, quòd initiatum Chriſto nouerat,à quo erat alienus;& facile putabat futurũ,ut eius perirent opera,nondum confirmata republica Chriſtiana. Ne autem ea innoteſcerent, more ethnico, ut confirmarent impias religiones, uocãt ſemper deos, quos angelos dicimus. Tres uerò eorum triades affirmat,ut nil planè niſi ſolo nomine differat,ut ueritatem in mendacium cõuertere nitatur. Loco autem noſtrorum uocabulorũ,ne furta patêrent, uſus eſt ſimplicibus numeris. Tres itaq; ordines primi ſunt apud eum νοητοί, νοητοὶ καὶ νοεροί, νοεροὶ μόνον. Quæ uoces uix habent latinè expreſſionem commodam,niſi dicas mente prædítos,mente cõpræhendentes & mente compræhenſos,mente compræhenſos:quæ tamen rem exprimere nõ poſſunt. Nã & hos inferiores quamuis nullum genus ſequatur, tamen intellectu uſqueadeò ualent, ut nil etiam omnium eos lateat,præter primum ens יהוה, quod quidem cognoſcunt,non cõpræhendunt. His tribus triadibus diſponuntur. In primo ordine ſunt,quorum uocabula uoluit homo impius refugere, ſeraphim, cherubin, throni: qui inferiora omnia purgant, illuminant,perficiunt. In ſecundo,dominationes,uirtutes,poteſtates:qui à ſupremo ordine purgati,illuſtrati,perfecti,itidem inferioribus præſtant. Nam principatus,archangeli,& angeli purgantur,illuminantur, perficiuntur tantum. Ex his ordinibus,ſingulis hominibus ſingulos ueluti cõſiliarios diuinitatis, uoluit Prouidentia adeſſe, ut peruicaciam materiæ facilius animus corpori inditus euinceret. Eſſe præterea malorum uaria genera his oppoſita,ijdem probant. Plato ſcribit,religio recipit,ratio dictat. Quatenus enim ſunt intelligentiæ,certum eſt eſſe liberi arbitrij: unde illi dicuntur à Platone & Pythagoricis,omnibusq; uetuſtæ theologiæ ſcriptoribus κακοδαίμονες, id eſt mali dæmones: quia eo arbitrio ſunt abuſi,nec poſſunt in gratiam redire cum cauſa prima:quòd illis deſit diuinus fauor & auxilium,à quo excíderunt uolentes. Hi ſe opponũt ſingulis angelis,ſingulíq; ſaltem circa ſingulos homines agunt, traducunt q; à uero, ueraq; felicitate abuti ſuo more cogunt: quorum exempla multa patebunt. Ferè quotquot fuerunt Platonici,& melioris hæreſeos uiri,uolucrunt nuncupare bonos angelos deos,malos aũt frequentius δαιμονίας: quod ipſe Plato prior fecit, Nam quinto de Repub. dum ſuadet de religione,ait,differentiam debere doceri ipſos populares,qui nam hominum uita excedentes ſint δαιμόνιοι,τίνες θεῖοι, qui diuini,qui dæmonij. Per hæc uocabula duo hominum genera uita decedentium, bonorum ſcilicet & malorum, explicans. In hoc uerò errauit,quod malorũ animas dæmones fieri poſſuit. Aperiet facile mentem Platonis Pſellus lib. de Dæmonibus. Et Chaldæus quidam,inquit,quoſdam dæmonum bonos,quoſdam malos ponit: noſtra autem pia oratio omnes malos aſſerit, quòd arbitrio peccauerint, nequitiamq; bonitate permutauerint. Quòd Chaldæi omnes bonos putauerint,in cauſa fuit,quòd ad res futiles & uanas,malorum dæmonum opera utebantur, qui bonos non potuiſſent cogere. Hæc autem ſpectra, ut inquit Heſiodus, ἠέρα ἑσσάμενοι πᾶσαν φάτιν ἐπ' αἶαν, aëre induti ubi uis terrarũ uidentur. Ideo Hermes,ſeu Mercurius Triſmegiſtus nullos bonos dæmonas aſſerit. Plato modò bonos,modò malos uocat. Bonos frequẽtius,malos in tertio de Rep.ubi ait eos eſſe γοητείας καὶ ἀπάτης αἰτίους, præſtigiarũ & deceptionis autores:quæ in malis ponenda ſunt. Et Porphyrius in libris de Abſtinentia ait,malos bonis cõtrarios,atq; γοητείας autores,malarumq; cupiditatum

Dionyſius id muneris tribuit angelis potiſſimum, de Cœleſti Hierarch.

tatum inuentores. Volunt enim uideri dij: & præsidēs eis potestas (quæ à nobis Satan, id est aduersarius dicitur) Deus ipsis uidetur. Qua in re etsi errat grauiter, quòd indicando peccent, asserendo tamen nostris consentanea scripsit. Quod ideo maioris autoritatis loco est habendum, quòd contra nos insurgat, & uix quæ sunt æquissima concessa nobis uelit. Testimonium enim ab aduersario longè firmissimum est. Illis ergo pestibus aërijs cœlesti regione deturbatis, agitatur mundus, inq; ruinam tendit. Quòd autem esse agereq; in aëre constet, etiã ueritatis Philosophus in Metaphys. libris scripsit, dicens substantiã esse ista quatuor corpora, & quæ in illis fiunt animalia scilicet, & dæmonia, corũq; partes. Item in primo de Anima: Quæreret aliquis, ait, quam ob causam quæ est in aëre anima, sit immortalior & melior ea, quæ est in animantibus? Quod explicans Simplicius, ait: Excellentius multo est, si dæmonum genus supponatur esse, quod ipsum in passionibus obnoxium corpus quandoq; irrepat. Quod intelligendum est, non ut det formam, irrepere, sed ut torqueat, & inficiat iam animatum corpus. Quod tam crebrò fit, ut nil frequentius, ut in experimentis patet. Ducti uerò quidam ea ratione, quòd in aëre uiderentur, & aliquando in uno loco, frequentius etiam in multa secula diuersentur, demum euanescant, & aliò se conferant ad alios homines perdendos, & dementandos. Antiqui putarunt mortales. Quod ipsum testatur Hesiodus, dum dicit, nymphas deas decies uitam Phœnicis implere, quod spacium extenderetur in annorum 9720. Illud ipsum dicere uisa est antiquitas, quum νύμφας ἁμαδρυάδας, id est Nymphas ætate robori pares appellauit. Quæ falsa ideo deprehenduntur, quòd istæ substãtiæ aut synceræ, aut deprauatæ, simplicissimæ essentiæ non possunt corrumpi, quod ad essentiam attinet. Nam nil patiuntur contrarium. Quid ergo fuit in causa, ut tam uaria de illis sentiret antiquitas, ut in nulla re, quàm in dijs illis, qui ex dæmonibus fiebant, minus conuenerit? Versutia nebulonis, nebulas animis mortalium obducentis, ut perpetuo errore retinerentur. Ne quicquam firmum stabileq; esset, ab uno loco in alia transibat, nouisq; facinoribus nouos homines allitiebat ad se: donec omnes à primæ causæ cognitione auerteret, seipsumq; loco Dei in statuis rerum, animalium, & facinorosorum hominum obtruderet, quoad una ueritas, quæ sola id poterat in orbe sacris ueris initiato, obtunderet eius conatus. Ob illas mutationes alij non fuisse putabant, quod non uiderant: alijs obijsse uidebantur, qui loco abessent: quibusdam uerus iste, falsus alter, ut nullibi quàm sub opinione mendacij autoris fuerit mendacium frequẽtius. Quid enim mirum est, tam uaria sensisse multos de re omnium inconstantissima, quum à multis ueritas in dubium uocetur, fides nulla sensibus adhibeatur, aliorum testimonium loco somnij sit, autoritatem sapientum æquè ac stultorum & puerorum habeant multi, consensu orbis nullo moueantur, suum de rebus iudicium uelit quidam uniuerso orbi præferri? Si in certissimis hallucinentur, quid mirum in dubijs obscurisq; falli? Sed quamuis illi quos agit transuersos peruicacia, nullis possint uinci argumentis, tamen cõsensum omnium gentium de hac natura substantiarũ adferam: ut qui iudicio diuinorũ hominum planè, & omnium rerum peritorum noluerint stare, saltem ea quæ experimentis edocti maiores nostri crediderunt, recipiant.

De quo Plut. in lib. de Oraculis perditis multa.

8 In qua Repub. non fuere positæ pœnę maleficis, magis, incantatoribus, sortilegis, goẽticis, & omni magorum generi? Quæ historia non scatet facinoribus diris à magis commissis? Nunquid tam imprudentem antiquitatem putamus, ut leges de his, quæ nec sunt, nec fiunt, posuisset? Quum de his quæ raro contingunt, non censuerit ponendas? Certè quum omnis legum origo sit à uitio,

A legibus ciuilibus, & iure põtificio, & omni genere scriptorum.

tio, uitij ue timore, aut à dubio, neceſſe eſt antequàm lex ponatur, eſſe id in rerum natura, in quo peccetur, & quod peccat, pariter & de quo dubitatur. Erant igitur hæ omnibus in rebus colluuies notæ, nota erant maleficia, conſtabat in uirtute hominũ non eſſe poſitum, ut talia fierent facinora. Nam alioqui in tota natura humana uiſum fuiſſet perſimile aliquid. Certum erat ab arbitrio hominum nequam has accerſiri potentias, quibus nocumenta hominibus cæteris adferrentur. Vnde illud in capitibus primis legum Romanarum: ſi quis fruges incantaſſit, læſerit, pœna eſto. Quod ius ipſum etiam multis pòſt ſeculis ratum habuit, alijſq; legibus confirmauit: alioqui non facturum, niſi res uerè fuiſſent. Nolo quid ius ciuile de ijs tractet attingere, ne ſim prolixior: omnibus illa patent. Iure religioſo quàm frequens eſt earũ rerum mentio, & prohibitio? Leges uerò quum non unius aut alterius ſint, omnium conſenſu poni probariq; conſtat, quum in omnibus, tum maximè in ſtatu populari & democratico: ubi ſine uniuerſorum calculo nil ratum habebatur. Opus eſt ergo fuiſſe eſſecq; ſubſtantias ſeparatas, & maleficas, quarum opera inſolitis facinoribus homines nequam labefactabant Rempub. Ex eo autem uitio (quoniam erat in arbitrio hominum poſitum id committere, aut negligere) natæ ſunt leges, quæ & prohiberent maleficia, & pœnas auſis facinora perpetrare conſtituerent. Nil uerò ex omnibus, quæ de rebus habentur, opinionibus tam eſt exactè perpenſum, quàm lex, quæ non à priuato, non ab autoritate, non à quouis poni ſolet, ſed à ſummo ſapientiſſimoq; magiſtratu perpendi. Intelligo leges illas, in quibus nec de autoritate unius confirmanda, nec de æruſcatione, aut nundinatione pecuniaria agitur: in quibus propria autoritate ſibi leges ponunt principes, coguntq; uel inuitos populares eorum parêre decretis: ſed de illis rebus, in quibus oborti in Repub. morbi medicamentum quæritur. Nam omnium adminiſtrationum ſanctiones in eo conueniunt. Eò accedit, poëtas præcipuè, hiſtoriographos, philoſophos, & in ſumma omne genus diſciplinæ tractantes in ſuis ſcriptis mentionem feciſſe præſtigiorum, faſcinationum, theurgiæ, magicæ, geomantiæ, hydromantiæ, pyromantiæ, aëromantię, ſortilegiorum & dæmonum, à quibus iſta omnia procedũt. Quod ſanè nunquam fieri potuiſſet, niſi res fuiſſent in eſſe, quarum uocabula ſunt inuenta, & uſu recepta.

Conſenſu uulgi & populorũ.

9 Nam quum noſtræ notiones ab obiecto pendeant, opus eſt res ipſas & notionem antè uerba eſſe. Atqui nulla lingua ſeu barbara ſeu eloquentior, non habet ea dæmonum & maleficorum uocabula à rebus ipſis deducta. Vnde conſtat communi omnium conſenſu, eſſe res ipſas, de quibus uoces extant, ſubſtantiasq; ſeparatas dediſſe ijs rebus originem. Sunt ergo in rerum natura. Non eſt obmittendum, in quacunq; religione ſeu Moſaica, ſeu Chriſtiana, ſeu Muhamedana, ſeu Indica, quotidie etiamnum ad mortem genus illud hominum cæteris pernicioſum perquiri & puniri. In qua re non poſſet fieri ut conuenirent homines, legibus humanis diuerſiſſimis adſtricti, niſi à natura omnibus id inno teſceret, remq; eſſe certò cognoſcerent.

Experientia.

10 Res eſt omnium hominum iudicio probata, eſſe maleficos quamplurimos, potiſſimum ubi uerbum Dei Ieſu Chriſti non auditur. Ita ut aliquando in una urbe paucis annis ad mille ſint innumerorum ſcelerum conſcij igni tradi ſoliti. Conſtat eſſe admiſſa facinora: teſtes conſentiunt: ſuſpicio firma: delicta agnoſcunt: myſterijs enarrandis omnes conueniunt. quid plura? Videtur certiſſimũ eſſe, quia fit. Sunt ut plurimum rudes & agreſtes, qui iſta patiuntur. Eos perquirit dæmon, facilius eorum ruditati imponit. Quamuis exempla etiam maximorum uirorum non deſunt. Eſt igitur ad experimenta ueniendum, ut ipſis

oculis

oculis fidem nobis faciamus. Itaq; à rebus Romanorum primum incipio. Vbi uidentur effectus, quamuis causa nos lateat, tamen necesse est nos etiam causam ipsis effectibus præponere. Nam nil seipsum procreat. Nónne quod omnium oculis se obiectat, et suopte nutu mouetur, est necessariò in esse? Num est in annalibus Romanis scriptum, L. Scipione & Caio Norbano Coss. inter Capuam & Vulturnum amnem auditum fuisse ingentem signorũ sonum, armorumq; horrendum strepitum? Et ne putarentur esse auditus errores, etiam se acies aduersæ pluribus diebus concurrentes oculis obiecerunt. Nec satis id fuit, ne miraculo fides à sensu audiendi uidendiq; deesset, aut non usqueadeò certa haberetur, tactus accessit. Rei enim miraculum intus considerantibus, uestigia hominum equorumq; apparuere: & quod fidem uel incredulo facere potuit, non solum herbæ, sed & uirgulta protrita sunt. Quæ omnia à dæmonibus, quos Romani colebant, meritò ostendebantur, quum auertere nõ possent, possent prænunciare, quam incœperant, & in impijs hominibus calamitatem complebant. Nam centena hominum milia bello ciuili, Syllæq; & Marij proscriptionibus eo tempore sunt desiderata. At fortassis ista semel uisa, non arguent esse substantias separatas. Alijs exemplis confirmandum. Bello Antoniano eadem species Romæ in multum tempus uisa. Occiso in Aegypto Pompeio idem clamor fragorq; ita Antiochenos terruit, ut noctu bis ad arma sit concursum. Quid potuit esse in causa fremitus illius, qui à centro terræ uidebatur in cœlum ferri, M. Antonio & A. Posthumo Coss.? Nónne dij uestri ô Romani? adloquor uos, (bonos excipiendo) etiam hodie, quoniam constat in Italia plures esse fuisseq; semper similes Pomponatio ἀθέῳ, qui nullas esse substantias separatas suasit, & animorum mortalitatem dicta philosophorum peruertendo, conatus est summo Pontifici nouitatis auido suadere. O Roma, quàm nunquam monstris cares? Quid serpentes allapsi in tam multis locis, statimq; euanescentes? Nónne præstigiæ sunt & imagines tetris dæmonibus proximæ? Quid ignis ille calamitatum prænuncius, qui sæpius terram cœlumq; comburere uisus est, & ab occidente in orientem & contrà sæpius ferri? Nónne ista fiunt naturali & elementari opera? Certè si inde procederent, stata firmaq; essent, ut cætera. Innumera sunt huiusmodi in annalibus. Nolo attingere impostura falsæ religionis uestræ. Nam ita uersutè sunt introductæ religiones à uobis, ut postquam opera hominum illis adiuncta fuit, nil certi haberi possit. Quamuis Pessinuntiæ matris deûm, & Aesculapici serpentis historia uidetur rem gestam continere, quæ certè sine dæmonis opera esse non potuit. Cycnus hominum manibus (quamuis ab omnibus uideri potuit) capi non potuit, cingente uidenteq; eum magna hominum corona in templo Mineruæ. Quamuis itaq; de Aegeria Numæ, Proculus, Romuli, & aliæ technæ fuerint prudenter ad stultæ multitudinis animos retinendos excogitatę: non tamen omnia in religionibus similia fuere. Dæmon locutus est frequenter in statuis, templis, animalibus: etiam attulit aliquando perniciem, ut coleretur. Biduum totum in æde Iunonis clausa infantis uocem est præstigiator imitatus, ut eo accenderentur ad colendũ rudiorum mentes. Quid referam iniuriam illatam Latino homini, quòd ludorum pompam in circo maximo fieri solitam, senatui non statim aperuisset? Quid non affingit tetra dæmonis natura? Committit quidem scelera, demum quum ea curare uidetur, quæ commisit: hominum mentes eludit, & agitat. Si quis plura uolet, Iulium Obsequentem de prodigijs, Valerium Maximum de religione legat: uidebitq; experimenta mirabilia de substantijs separatis: quarum etsi forma non uidetur, tamen eas ab effectibus certè esse constat. Nec

enim illa aut arte humana fiunt, aut naturali. Nam ſtata illa omnia ſunt, unoq; modo fieri ſolita: iſta præſtigiæ ſunt & ludibria, à potentijs ſeparatis profecta. Sunt illa omnia poſita in omnium experientia, unde fidem meruere. Olim uiſa ſunt illa fuiſſe: nunc uerò partim deliteſcunt, partim ab his regionibus euanuere. Conſtat quidem prædicatione uerbi Dei, quod per Chriſtū & in Chriſto habemus, multa ſpectra diſparuiſſe. Verū conſtat in locis raro habitatore & montoſis, ubi rari ſunt Euangeliſtæ, nil eſſe frequentius ſortilegis & maleficis: à quibus innumeræ clades, calamitates, morbiq; procedunt. Quod ipſi deprehenſi negare non poſſunt: facinora multi ultro agnoſcunt, & à tam tetra poteſtate ſe eximunt, ſupplicijsq; uitam non ægrè finiunt. Si quis mihi non ſubſcribit, legat quæ de his ſubſtantijs & earum effectu ſcripſit quum à ſe diligenter obſeruata, tum quęcunq; literis tradita legerat, Ioānes Franciſcus Picus Cōcordiæ comes. Quod ideo fecit, ut eam opinionē parum alioqui multis refractarijs, & à ſenſu corporeo more pecudum pendentibus hominibus probatam perſuadere conaretur, ſeq; diligenter in ea naturæ obſcuritate aperienda inſudaſſe oſtenderet. Quiſquis illum librum quem de Strigibus nominauit leget, ſibi proculdubio mirum in modum ſatisfaciet. Nolo omnium uanitatum iſtarum artem & dira pericula, quæ aliquando uiguiſſe Tolleti conſtat, adferre in medium, quum ea ſint notiſſima, & à peſte Maurorum profecta. Quotidie deprehenduntur circa Pyrenei montis ramenta homines ea labe inſecti, ultricibusq; flammis dari ſolent. Cui in Gallia non innotuit Vapinenſe facinus. Teſtantur montes ſurſum prorſum acti, uineæ loco motæ, prata, arbores, in ſumma tota ſuperficies ſoli arguit infandorum ſpirituum facinus. Curijs celeberrimis innotuit: indicant miſeri fundi poſſeſſores, nunc mendici. Nil illo miraculo recentius, nil certius. Nolo in medium adferre, quot ſubſtantiæ huiuſcemodi à corporibus obſeſſis ſingulis annis eximantur imperio Domini, tum in multis locis, tum potiſſimum Romæ ad Columnam. Adeatur Philippo Siculo ſacra ædes, idem planè uidebitur. Sed iſta noſtra ſunt, nec debent ab impijs credi, quamuis uideantur millies.

Aliquoties colludunt etiam dæmones, & eorum ſatellites.

Experientia de nationibus exteris.

Iam ad exteras gentes ueniamus, quæ luce euangelica carent. In nulla orbis parte non eſt maxima quorundam cum illis ſpiritibus familiaritas. Multis in locis ultro omnibus tetræ effigies corpore aëreo ſe obijciunt in cōſpectum. Quid in India familiarius incantatoribus? Nullum nauigium ſoluit homine magiæ perito deſtitutum: ut ſi ſit iactura facienda, aut à quouis alio facta, ſtatim quum rogatur, locum oſtendat in aquis, reſq; per urinatores reſtituat. At de Indis facile eſt mētiri, dices. Conſule Luſitanos, qui familiariter cum illis uerſantur, qui hæc confirmabunt. Sæpius rogati, nónne ſecum etiā ipſi ducerent? Idem Galli, qui adierunt, aſſerent. Itinerariū lege Vartomanni, & cæterorū, qui iſta uidere, & ſcripſerunt. At non mirum eſt illic, ubi colitur dæmon, ut ſe obtutibus offerat. Verum enimuero mirabilius eſt, imperitis rerum omnium populis iſthæc apparere familiariter. Qui populi ſunt in America ad 50 ferè gradum, (apud quos egit dum orbem eſſet circumnauigaturus Magellanus ferè 6 menſes familiariter) uident horrendorū dæmonum ſpectra, uocantq; Setebos. Quorum effigiem horrendā barbarus gygas ab ipſo Magellano captus, quū uerbis non poſſet, ſignis & pictura aperuit, hac occaſione. Quū auram cōmodiorem expectarent, ſatagebant, ut illi gyganti principia religionis inſtillarēt. Itaq; quum ſigno crucis more noſtrorū ſe ſignare aggrederetur, horrēda uoce et horrida clamauit Setebos, ſignisq; ut potuit, explicauit, inſultaſſe illi dæmonē, & necaturū eū, ſi pergeret eo ſigno uti. Ideo nunq; donec lōgè ab inſula extremū exhalauit ſpiritum,

tum, uoluit iterum signum repetere. Familiaritate uerò tam diuturni temporis (nam uixit cum eis ad octo menses) aperuit nostris dæmonũ naturam, & infestationem, quoq; modo moriente quodam, adesset magna saltantium turba. Lege Itinerarium ambitus orbis, scriptũ à M. Antonio Pigafetta, homine non minus docto quàm diligenti. Quantum ludibrij patiantur sub æquatore in nouo orbe à suis lemuribus (quos zemos dicunt) nisi ubi de Christo auditum est, historijs multis patet, si quis nauigationes occidentis diligenter legat. Quæ terræ illis annexę uersus septentriones à Francisco Galliarũ rege sunt repertæ, turbari solent mirum in modum his spectris, ut ne quiescere quidem possint. Hoc genus Cudiague nominant. Quo sereno admodum cœlo, summaq; uentorũ priuatione, ita syluæ agũtur (nam rarus illic habitator, syluis omnia plena) clamoribusq; cõplentur, ut radicitus conuelli credas. Nil tamen rerum uideas, quod ipsum naturæ uires excedit. Nam natura continuo, non interpolato motu agit: illa utroq;, quia arbitrio mouetur. Iam quis enumeret, quę fiunt sub septentrionibus? In Islandia, quam uidetur ignorasse antiquitas, tanti sunt effectus separatæ potentiæ, ut nemo recitare ualeat. Iuxta montes perpetuis ignibus more Aethnæ ardentes, tam frequenter se offerunt spectra, ut nil familiarius: nec donec euanescant, spectra credas. Ad septentrionalem insulę partem est glaciei genus, unde miserandi gemitus audiuntur: cuius si quamuis particulã inde asportare coneris, operã ludas. eludit enim sensum, ubi attigeris. Vehementi impetu immania saxa à montibus auulsa, quæ nulla uis humana queat agere, in aëre circunferri cernũtur, & à loco in locũ agi: quibus uiribus, nisi intellectu, non capitur. Quæ conueniunt cum his, quæ Demetrius Britannus de insulis Britanniæ proximis apud Plutarchum dicebat. Zieglerus, homo singulari rerũ omnium cognitione, & mathematum absoluta scientia, tradit: autores sunt Ioannes & Olaus, Gothi fratres, à suis expulsi finibus, ille ab archiepiscope amplissima Vpsaliẽsi, iste ab amplis deiectus possessionibus. Quis uerò enumeret, quæ in parte illa polo proxima subiectaq; fiunt ab impuris substantijs? Biduũ aliquando, aliquãdo triduũ, etiam mensem, spectrũ se offert ueluti ministrũ: quod nõ prius agnoscas, quàm dispareat. Tanta uerò est cum quibusdam familiaritate, ut obsequatur ad multorũ nutus. Nullus ferè Laponũ non pollet magicis carminibus: adeò ut nauigia sistãt et mergant, si uisum est. Autores Zieglerus, & Gothi iam nominati: quibus accedit Stellæ & legati Moschouitarũ suffragium. Vbicunq; ergo non perspecta est uis Euangelij, illic hæ pestes regnãt, eq; specubus & antris frequentius se promunt, quod antiquitas credidisse uidetur. Vnde dicebãt eam uim oraculorum, quàm cognouerãt reuera in multis locis fuisse, procedere ab ipsa terra: quod etiamnum patet in multis locis, & maximè in aurifodinis, in quibus altissimè terra subcunda est. Narrat uir fide dignissimus Ioan. Agricola in libro de Metallis, Bohemiæ fodinas, quæ præclarissimæ sunt in tota Germania, miracula dæmonũ frequentia habere, naturamq; uariam illorum esse. In quibusdam enim esse maleficos, qui frequenter homines suffocant, & necant: in alijs diuersi generis operas etiam præparare solitos: ita ut quũ loco abscesserint, quibus est cura uenæ persequendæ, non rarò plura effossa nocte dieí festi reperiant, quàm tota hebdomada effodere potuissent. De illis uarijs generibus uide epistolam Tritemij maximi magiæ scrutatoris, ad imperatorem Maximilianum. De his quæ contingunt iuxta Siciliam, si quid adferrẽ, de inferis dicendo risui me obnoxium apud impios redderem, ideo missa facio. Satis enim superq; constat, esse substantias separatas in rerum natura: quod ubiuis locorum in domibus, & familijs patet. Vide quæ scribit Alexander ab Alexandro

in

in Genialibus diebus, sibi uisa & comperta: quum prius an essent, ambigeret.

DE DAEMONVM ET ANGELORVM NATVRA, & de magis & prophetis, eorumq; differentia. CAP. VIII.

EX præcedentium demonstratione necesse habent philosophi, eas naturas, quas substantias separatas dicimus, alij dęmones, deos alij, sunt qui angelos uocent, in rerum natura non tantũ fateri, sed & differre genere non parùm. Malos uocabat Pythagoras κατα χθονίους, bonos θεοὺς, utrisq; sacra faciens: his ut prodesset, alijs ne nocerent. Latini etiam malos uæioues, quasi aduersos deos dicebãt, alio uocabulo græco ἀποτροπαίους nuncupari solitos. Nolo interim in eam descendere arenam, ut de dijs in uniuersum agere incipiam, qui ex hominũ meritis nati sunt: quũ opinione & impostura, nõ rerum natura, ut frequentissimè constarẽt, sunt reijciendi in suum locum. De ijs qui in rerum natura sunt, agendum est. Quamuis autem apud Peripateticos nulla distinctio inter istas naturas tradatur, quas simplicissimas putabant, non ideo non sunt differentes, quòd de illis non scripserint. Nam & multa illos latuere, quæ maximè nouit & probauit posteritas: ut præcedenti capite est traditum. Ab ipsa origine est cõsideranda ea natura. Quemadmodum animus noster est arbitrij libertate prędituς, ut agat in utramuis partem, ex deliberatione scilicet, nõ ex necessitate: ita eas substantias, quæ superiori gradu & corporis expertes sunt, esse credendum est. Nam alioqui præclarissimæ dotes essentiæ cogitationisq; absolutissimis naturis deessent, quod non est admittendum. Nihil enim supra hanc elementarem molem seruitute premitur: libera sunt omnia. Posse igitur & uti & abuti sua potentia & libertate, est certum. Quod aũt sint aliqui abusi, abutanturq; indies, leges ostendunt, quæ illorum, ut malorum, commercia prohibent. Omnino ergo quidam sunt mali, pernicioſiq;, ut est demonstratũ. At quum omnia sint à Deo optimã creata, & si quæ mala sint, à sua libertate aut à corruptione fluxuq; materiæ talia sint, constat suo arbitrio excidisse à præscripto diuinæ bonitatis, naturamq; optimam alteratione peruertisse. Vnde quum philosophia rationes illas capere nequeat, res uerò clarę uideantur in rerum natura subsistere, manus religioni porrigat necesse est. Nam in rebus quæ ab effectu esse uidentur, quum ad earum naturam acies humana ratione pertingere non possit, reuelationi diuinæ, quæ rerum naturæ non repugnat, est acquiescendum. Postquam igitur omnia præstantissima (ut potuit fieri per rerum conditionem) sunt à primo motore condita, & in illis naturis, quæ corporea delicta in se admittere non possunt, quæq; erant præstantissimæ, uidetur patens & homini nocens nequitia, necesse est, ut quodam facinore à principio & nobilitate deflexerint, uitiumq; maximum, & quo maius non sit, in se admiserint, indeq; (ut natura miseriæ inuidiæq; est) homines sibi similimos, & perditos facere satagant. Sed quæ ab initio dicta sunt, altiori principio sunt hic repetenda. Conceditur ab omnibus philosophis, qui eo nomine sunt digni, uniuersum hoc naturæ templum, quod ad partes sensui obnoxias spectat, aliqua causa esse conditũ, & in esse conseruari, hominem uerò causa Dei. Quum aũt summa felicitas sit in cognitione, post has tenebras meritò uita æterna esse creditur, cognoscere Deum. Nam alioqui esset homo (quamuis usu istarũ rerum copiosissimo uteretur) infelicissimus, si suo fine post tot exantlatos labores careret: parumq; sapiens esset Deus, qui tot tantaq; parare uoluisset æterni nihili gratia. Esset sanè longe aranеis, telas ad muscarum uenationem tam sedulò conficientibus, inferior, quòd res tot tantasq; laboriosæ uitæ (& eo magis afflictæ, quo melioris) gratia præparasset, illam uerò tantum præsentibus miserijs dotatam uellet: non tantum iniquus, sed ineptus esset.

Nam

Non cadunt ista in sensum humanũ, iniquum, imprudentẽ, malum esse Deum: longè minus in diuinum. Sui causa igitur hoc uniuersum tam sensu oculorum quàm intellectus compræhensum creauit, suæq; agnitionis & honoris gratia. At quum Deus ipse nullo egens, abundè felix, uniuersi arbiter, absolutior, maior, felicior fieri nõ possit accessione nostræ industriæ, quid illi hominem eiusq; mentẽ referre posse credemus, quo capiatur, delectetur q;, quod úe in nostra potestate sit positum? Dura & difficilis quæstio, sed quæ est ex usu uitæ istius terminanda. Qui appetitus à natura in singulis hominibus positus est, quiq; ex operibus humanis secundum necessitatem & utilitatem expectatur ab omnibus, gloria est, honor est, & celebritas. Nam hoc naturaliter uidemus in omni genere hominũ, & eo magis, quo sunt potentiores, & minus rerum egeni, ut maxima laudis & gloriæ auiditate capiantur, honores summopere ambiant. Quod quidem illis non addit perfectionẽ, sed fidem sibi obnoxiorũ hominum repræsentat. Quibus gloriæ aculeis incitantur ad uirtutẽ alioqui difficilem, capessendam, ut illis igniculis incitati, tandem spontè pro uirtute labores subeant, præmiumq; laudis ueræ Deo referant: quum nostra fragilis fluxaq; periclitetur, & non raro quũ illam nobis adscribere satagimus, illius loco infamiam subeamus. Quòd ergo honos debeat in causas ipsas referri, nec tamẽ illæ sint ob id egenæ, quòd gloriam uelint sibi seruatam, manifestũ est in nobis hac fluxa materia constantibus. Quanto magis, quũ nulla alia re eum possimus honorare, demereri, cognoscereq;, debemus adscribere omnia Deo, & acceptum usum tum nostri tum rerum externarũ ipsi referre? Honor igitur, cognitioq; Dei, est finis uitę. Nulla enim alia in re se probare Deo potest misera mortalitas, nisi dum se in filij, cæteros homines in fratrũ loco ponit, parentẽ Deum agnoscit, quem de his muneribus amet, laudet, celebret, colat, adoret. Deberi ergo Deo soli rerum omnium parenti solidum honorẽ pro huius uitæ usu, quũ constet, nec alio munere à nobis agnosci possit, quàm dum timemus ut potentissimũ, amamus summè ut summè bonum, ut parentem colimus, & adoramus ut regem regum omnium, nos certè meritò ingratitudinis fideiq; uiolatæ reos agnoscamus oportet, si illi ista nõ referamus. Quanta ergo pœna nos dignos iudicabimus, quum non tantum negligimus, illum agnoscere, sed nobis omnino adscribere satagimus, quod unum illi debemus? Nónne meritò ultimo supplicio addiceret princeps quiuis illum, qui maiestatis ornamenta, spreto principe, sibi adscripserit: quum potissimũ ea una re sacrosancta habeatur maiestas? Constat etiam ex analogię ratione. Quũ sancta prouidentia nulla creaturę dote, pręter honorẽ, amorem, timorem, sibi uelit uices rependi, etiam substantias separatas, quæ sine corporis adminiculo omnia spectant, & in creatore admirantur, ad idem laudis & honoris munus esse productas, libereq; & non coactè id facere posse. Ergo in una ea re possunt à creatore deficere, si sibi adscribere tentẽt, quod unũ maximè debent. Nec enim quũ sint intelligentiæ simplices, corporis adminiculis expertes, possunt in ulla re tam grauiter pręuaricari, q; dum superbè sibi, quæ Deo debentur, adscribũt. Quod ipsum cõmisisse dæmones, & ratione fatendum, & religione tenendũ. Dum enim magna multitudo earũ uiderẽt sibi datas dotes, & libertate se esse donatas, sibi suam perfectionẽ uolentes adscribere, de suo gradu decidêre, atq; ex cœlesti regione inter ista elementa sunt deturbatæ, dæmonesq; nequam factæ: ubi frequentissimè uideri solent effectibus. Fulguribus enim miscentur, uentis inuoluuntur, maria uexant, homines obsident, ædes infamant, segetes aut per se aut maleficorum hominum instrumentis incantant, lædunt, perdunt: conatibus hominũ ad pietatem tendentiũ se ideo opponunt, ne illis sit

animus

animus felicior,qui poteſt cœlum,unde ęternùm exulant,ſuntq; deiecte,adire. Qui ergo dæmones uno genere à Deo creati erant,in duas partes ſunt diuiſi,in εὐδαίμονας & κακοδαίμονας, quos bonos & malos angelos dicimus. Hæc neceſſe eſt ex conceſſis (ubi uidemus ab effectibus eos eſſe) fateri,atq; eorum naturam ex eadē ratione perueſtigare. Videmus ex Proclo, Iamblicho, Mercurio, & cæteris,duorū ſcilicet eſſe generum,bonosq; ter triplici differentia diſtingui. Nam ſunt nouem angelorū,aut deorū(ut uocant Proclus & Porphyrius)aut ſi uolumus, bonorum dæmonum ordines. Primos non aliunde quàm à Deo accipere intellectus lucem,tradunt:ſecundos ab his recipere,in alios transfundere: inferiores recipere tantum. Ita etiam eſt cenſendum à contrarijs, quum ex omnibus illis ordinibus eeciderint ſua ſuperbia,negatisq; Deo honoribus,inueniri. Præterea eſſe hîc tanto deteriores,quanto erant excellentiori cōditione. Quod ipſi fatētur magi,ſingula genera ſingulis uocabulis & ſacris cogentes. Sunt igitur nouem dæmonum malorum ordines (ſi ordo in rebus perditiſſimis eſſe poteſt)non ſecus atq; angelorum. Quod ipſum non latuit Vergilium in 6. Aenidos, quū ait: Et nonies ſtyx interfuſa coërcet. Obſtare enim ait illis, qui iniuſſu Imperatoris è uita migrarūt,nouem inuidiæ aut odij ordines,id eſt dæmonum, quo minus inde euadere poſſint. Qui enim mortem ſibi conſciſcit,quum ſcelus immanius nō poſſit cōmittere, meritò obſeſſus à tota cohorte creditur. Quamuis demonſtratione ſatis probatum eſt, diuerſa dæmonū genera eſſe: quòd eorum effectus ſub ſenſum cadant,de bonis uero (quos deos, heroas, aut dæmonas uocant) inter omnes conſtet,ad malorum agnitionem confirmandam, uetuſtiſſimum teſtem Mercurium Triſmegiſtum,qui paulo poſt Moſen floruit, deusq; habitus eſt, in medium adferam. Eius uerba ſunt ex 9 Pimandri dialogo,eiuſmodi: Mens omnes notiones concipit, bonas quidem,quoties à Deo ſemen infunditur: contrarias autem,quum à dæmonibus quibuſdam ſemina in animum iaciuntur. Nulla profectò pars mundi inferioris eſt dæmonum malorum præſentia deſtituta. Dęmon denicq; in hominē irrepens,ſemina propriæ operationis inſpergit: mens aūt reſperſa adulteris ſeminibus, pręgnāsq; facta parit adulteria, ſtupra,homicidia,parricidia,ſacrilegia,furta,impietatem,urbium, prouinciarum,regnorū euerſiones,peſtes hominū,ac reliqua omnia mala,quęcunq; ſunt opera nefariorū dæmonum. Hæc ille. Iamblichus de myſterijs ait,& ſua & Porphyrij ſententia, dæmones malos infimosq; & gubernatione priuatos,tangi affectionibus: uocans alioqui ſubſtantias ſeparatas,& Deo ſummo ſubiectas peſtes, Heroas,dæmonas,animos. Vnde conſtat,dæmones,quamuis intelligentia noſtro animo præpolleant,tamen duorum eſſe generū. Quoſdam enim principatui in materia nos adnectere,alios aūt ſurſum trahere conſtat,uaria appetendi & naturæ genere, ad cœleſtia ſublimius rapiendo, aut depreſſius pro ratione illorū & noſtri. Qui itaq; nobilem animi naturam fluxis & caducis rebus inhærere faciunt, (quum ſit cœleſtis origo,natura,finisq; in ipſo à natura diuina inſita) non poſſunt eſſe,niſi nequam & improbi: quū omnium legū ſtudium,omnes religionū conatus,philoſophorū præſcripta,naturalis inclinatio, ueri cognoſcendi in nobis innatus amor, naturalis Dei cogitatio, nos ſurſum uocent,& à terrenis auocēt. Ordines itaq; inferiorū potentiarū,ut ſuperiorum, diſtinctas tradidere, qui de magia & ſacrificijs ſcripſere. Vnde meritò noſter Paulus uocauit principes & rectores tenebrarū harū, mundiq; poteſtates, cum quibus eſt nobis colluctatio: qui nulla alia poteſtate,quàm ſcuto fidei uinci poſſunt. Quēadmodū igitur ſummus angelorū ordo,qui Cherubin,ſeraphin,throni dicuntur,lucem inacceſſibilem cōtemplantur,percipiuntq; inde purificationem,

nem, lucem, & perfectionẽ totius boni, felicitatis & uirtutis, cognitionisq; : ita oportet eos, qui ex eo genere ſuopte arbitrio deciderunt, in ſummo tenebrarũ, nequitiæ, infelicitatis, uitij, ignorationisq; ſui uerſari. Nam res tãto fit deterior, quanto à natura ſublimiore mutata eſt in contrariũ. Eadem demum cõparatio etiam in ſecundis & tertijs locum ſibi uendicat. Quũ uerò res omnis naturalis in actione conſiſtat, agere has ſubſtantias in quædam ſubiecta oportet, atq; ita mortales animos agere, aut rectà aut tranſuerſos, ut bona aut iniqua ſorte ſunt. Qui à bonis aguntur, depulſa iniquorum potẽtia, feliciter ſe habent, utiles ſunt reipub. Deum ubiq; agnoſcunt, ſui ſunt cõpotes. Diuerſum accidit obſeſſis ab impuro conſortio dæmonũ. Omnia enim in ruinam ſui, euerſionẽ fratrum, & publicæ utilitatis, dedecusq; Dei faciunt. Verum iſta ſunt uniuerſo hominũ generi cõmunia, comites duos diuerſos habere toto uitę tempore, quibus libertas animi noſtri incitetur. Nec enim coronabitur, niſi qui legitimè certauerit. Contingit uerò etiã uitæ ſimilitudine plures uno, ex duobus ordinibus adeſſe ipſis hominibus. Indeq; diuinatione multi pollent, quòd ſcilicet commercium ſubſtantiarũ ſeparatarũ familiariter ſe animo inſinuat, ut cognitis motibus ea aperiat, quæ ſupra facultatẽ humanam ſunt. Nec tamen eſt in opinionem Porphyrij deſcendendum, qui corpus huiuſmodi, cuius imperio fiunt uirtutes admirabiles, non amplius ab anima ſua uiuere & agere tradit, ſed à diuina particula accedente illi uitam habere. Eſt enim impoſſibile hominem à dæmone informari. Vnde nullus magus unquam potuit excitare mortuũ. Spectro ſe offert non rarò ſpiritus, alioqui animo hæret, illiq; aperit futura. Itaq; ſpe noſtræ familiaritatis & potiundi conſortio noſtro, facinora uires humanas ſuperantia perpetrant, bona quidem, ſi bona fuit inſpiratio: aut contrà, ſi mala. In hoc differunt, quòd qui diuino motu, non permiſſione accedunt, omnia poſſunt: quia cauſæ primæ adhærent. Mali poſſunt ea tantum, quæ ad oſtentationem, non item ad naturæ uſum aut inſtaurationẽ facĩt, niſi quũ læſerint, aut finxerint. Quę enim cõmittunt, modò uitam nõ ademerint, ea omnia inſtaurare ualent: uitam uerò nec ab illis ablatã, nec aliunde perditã, reddere poſſunt. Qui diuinitus inſpirati ſunt, aut angelico conſortio humanã conditionem ſunt ſupergreſſi, prophetæ dicũtur, ſi uiri ſint: ſi fœminæ, Sibyllæ. Nequioribus obſeſſi ductiũe dæmonijs, ſi ſpõtè euocauerint, magi maleficiq; dici ſolẽt. Si inuiti, illos patiuntur, energumeni à noſtris ſunt ideo nuncupati, quòd in illis ueluti inſtrumẽtis operas ſuas dæmon exequatur. Ideo uehementer, quũ admittitur in inuito, diuexare corpora & animũ conſueuit. Quod genus frequenter uidetur, & ui crucis, nomineq; Chriſti ab exorciſtis expellitur. Primum genus ob uitæ innocentiam familiariter utens dæmone non eſt in uitio, quia nunquam imperat malis angelis, niſi ut ne noceant, idq; nomine Dei altiſſimi. Nam angelus angelo nõ paret, niſi iuſſu & poteſtate Dei. Prophetę ergo et diuinitus inſpirati homines in nomine Dei, angelorũ miniſterio diris potentijs imperant, imperata facere cogunt: utuntur uerò bonorũ opera ad curãda quũ corpora, tum animos: ad præſtigias minimè, niſi quũ utilitas publica id poſcit, infideliũ gratia, ut tandem inuiti, credere iſta à Deo profecta eſſe cogantur. Familiaritatẽ ergo habent homines cum ſubſtantijs ſeparatis aut uolentes ſcientesq;, aut inuiti ignorantesq;. Ignorantes nolentesq; à bonis coacti in uerba erumpunt ſibi non præmeditata, eaq; aſſiduè alij, alij quandoq; proferunt in aliquẽ uſum mortalium. Quale fuit in Saule perſequente Dauid, in Caipha de Chriſto, & in eo homine qui prænunciabat cladem Hieroſolymitanam multis antea annis, quum tormentis à clamoribus illis dimoueri non poſſet. Volentes ſed ignorantes Sibyllas paſſas fuiſſe crediderim

Hæc etiam in libello Paſtoris, ſiue de duabus uijs.

Prophetæ & Sibyllæ.

Exorciſtæ alij fuerunt in Eccleſia primitiua, q̃ hodie quidã nebulones ſunt.

Ieſum uocat Ioſephus.

uim numinis, & præclara de regnis omnibus, & Christo uenturo præcinuisse. Non itidem crediderim prophetas sanctos quæ spiritus dictabat, dixisse, non autē per omnia intellexisse: ut Montanus fabulatus est. Sancti uiri omnes scientes uolentesq; accersiuerunt & habuerunt comites, bonos angelos rerum multarum prænuncios. Qui ignorantes nolentesq; patiuntur congressum iniquorum, sunt extra culpam. Nam si quid peccāt, inuiti peccant. Omnium igitur illi sunt nephandissimi mortalium, qui in aliorum hominum perniciem & præstigias, accersunt tetras potentias. Quales (quum multi fuerint omni literarū memoria) aliquot sunt mihi in medium adferendi, atq; cum prophetarum facinoribus comparandi: ut eorum clarior distinctio appareat. Nulli non fuit notissimus Symon Samaritanus, qui ob infanda facinora statuam Romæ ueluti deus à Nerone est consequutus. Apollonius Tyaneus cui non est lectus? Quis nescit Apuleium non frustra laborasse magicæ ueneficijq; infamia? Videamus, quæ fuere præclara istorum facinora. Symon plura pollicitando quàm posset præstare, præstigijs lusit Neronem, personam frequenter est mentitus. Fecit, ut res uariæ ubicunq; uellet, uiderentur. Mons uidebatur eius opera loco moueri, ædes subuerti. Ex qualibet orbis parte nuncia adferri curauit, canis ut uideretur, aut quoduis aliud animal, qui homo esset. At quid hæc ad uitæ humanę usum spectant? Fuerūt & nostra memoria homines lupino corpore cæteris apparentes, dira facinora, cædes, furta cōmittere soliti autore dæmone. Frequens illud est. Deprehensi tandem agnouerūt facinora, itidem à dæmone habentes, quod Symon profitebatur. In aēre uolare uidebatur: at mortuum suscitare nunquam potuit, hominem uę ullum curare à morbo. Multa de Apollonio tradidit Græca uanitas: at præclarius nil est, quàm quod aiunt agnouisse dæmones, Empusam uidisse, nuncia à remotissimis orbis partibus, dum res fierent accepisse, cantus auium intellexisse. Quid hæc miracula mortalibus contulere? Quid Apuleij χρυσονωθρωπίαν referam? Quæ si uana fuit, nescio. Certè similia sunt in experimentis. Nam μεταμορφώσεις, quamuis sunt partim à poētis excogitatę, & fama locupletatæ, tamen omnino falsæ esse non possunt: quia impossibile est famosum esse omnino falsum, ut ait Philosophus. sunt enim famosa secundum partem necessaria. Quandoq; enim corpore, quādoq; animo homo ad tetra dira q; sacrorū nephandorum ministeria à dæmone traducitur, ipso etiam sciente, & credente, aut non sentiente, sed alijs apparente. Mediū enim naturale qua uidemus, præstigijs labefactari potest, fascinarique oculi possunt. Quid uerò ista prosunt? Nil planè. At uitam reddidisse mortuo, sanasse morbum incurabilem, rerū copiam exhibuisse: hæc uero sunt miracula, quæ à prophetis & sanctis in nomine Dei & Christi Iesu fiunt. Porrò Christus proprio nomine omnia miraculorum genera fecit. Vnde patet maximè diuinitas eius. Quantum à Symone & Apollonio diuersus? Nil enim Iesus tam facilè usus est facere, quàm quod Creatoris æquaret potentiam, ut per omnia naturæ humanæ summam conferret salutem. Si cum eo conferatur natura, etiam parua uidebitur. Nam difficilius ex uetusta materia nouam domū facias, quàm ex noua primum construas. Veniant Messiæ Iudæorum in medium, quorum facinoribus præstigijs quibusdā confirmatis sexagesies centena hominum Iudæorū milia periêre. Nam occasione primi Barchozbæ in Hierusalem uicesies centena hominū milia Tito occidente desiderata sunt. Meritò itaq; contigit, ut qui filium mendacij loco ueritatis susceperant, illius neglectæ pœnas darent. Alius eodem nomine & ingenio coēgit reliquias Iudęorum ferè ex toto orbe ad se nouum Messiam, sub Hadriano imperatore. Qui ob rebellionem illam, quadragesies centena hominum milia confecit.

Id est, hominis in asinum aureū transformationem. Non aliena ab hac disputatione scribit Augustinus li. 10 de Ciuitate Dei.

cit, quamuis ultra 300000 eorũ essent abscisso pollice deuoti, ad eum Messiam tuendum. Vnde satis patet, quid à uero falsum differat. Si enim suas præstigias autore Deo habuissent, præuidissent, & non potuissent tantum nocumentũ adferre suæ genti: sed præsensissent mala futura, more prophetarum. Nam Elias & Elisæus futura præcinuere, mortuos suscitauerunt, substantiasq; rerum multipli cauerunt, ut paululum farinæ & olei multis satisfecerit abundè hominibus. Spiritus ergo Dei illos comitabatur, & inflammabat ad uerũ præsagiendũ. Quum aũt dira dæmonis natura deus uideri appetat, sub pietatis prætextu frequentissimè imponere uoluit rudibus. Itaq; quum uerũ lumen diuinitatis illucescceret in Christo, etiam innumera colluuies impurorũ hominum oborta est, quæ magicis præstigijs multos in perniciem traxit, ut resisteret nascenti Euãgelio: non secus atq; obstiterũt incantatores Mosi, legem tradere incipienti. Nam quia uidebant Iudæi secundum prophetarũ prædictiones instare tempus ueri Messiæ, ex toto orbe in Iudæam confluebant multi populi. Inter quos impuri homines dæmonũ præstigijs fulti insurgebant, seq; prophetas alij, alij deos, alij Messias esse dicebant, facinorosisq; spectris mentes hominũ ueritatem perquirentium agitabant, atq; demum in perniciem trahebant, qualis Iudas Galileus, Theodas, Aegyptius quidã, Elymas Bariehu, Symones duo, unus Cyprius, alter Samaritanus, & innumeri alij, ut ait non in uno loco Iosephus. Magi (inquit) etiam, & latrones collecti multis afflictionem inducebãt, & quasi ad libertatem uocantes, mortẽ præsentem his cõminabantur, qui Romanorũ potentiam ferre uellent, ita ut etiam reluctantes in suam sententiam pertraherent. Symon Samaritanus ad 4 milia hominum coẽgerat, Aegyptius ad triginta, Barchozbæ (ut iam diximus) paulo post Christũ sexagesies centena milia: dum omnes conuellere nituntur potentiam Romanorũ in ruinam traxerunt. Festus Aegyptium confecit: Petrus Symonem in Cęsarea, nõ gladio ferreo, sed uerbi Dei, fugauit: Titus & Hadrianus cæteros. Præclara facinora. Illæ uerò sunt artes & præmia dæmonũ. Quis nõ aduertat, quantum uerus propheta à malis & falsis differat? Christus Iesus dominus Deus noster editis tot miraculis in utilitatẽ hominum, quot in illo primũ creauerat pater, inq; totius esse posuerat, num ruinam ullam suis attulit? Si ob unũ facinus collegit unus ad quadragesies centena hominum milia, quid non poterat Christus, solidos homines ad uitam restituendo (quod quidẽ quàm creare, est magis arduũ sensui nostro) partes ipsorũ quascunq; instaurando, uisum, auditum, sensum, loquelam, manus, pedes reddendo, integra corpora aduersa ualetudine liberando, maria sicco pede calcando, demum resurgendo? Quas hominũ turbas poterat cõparare, qui ultro confluentem multitudinem ad eum etiam in loca deserta, pauit pane cœlesti, & sua potẽtia aucto, ad quatuor & quinq; & septem milia hominũ? quem ob innocentiam Romanus magistratus est admiratus, & probauit? Quid putes consortij & concursus fuisse ad eum in urbibus habitatisq; locis, quum in desertis tanta turba confluceret? Solidas prouincias mouere poterat: si ad humanã potentiam cõparandam ueniisset (scio quibus, & quamobrem ista scribã) cuius uel unum hoc argumentum magnum est, quòd quum in infinita turba Hierosolymam sub magistratu ferociissimo, totius (ut inquit Plinius) orientis urbem præclariissimam esset insidens asello ingressus, potuit quum innumeri populi ex toto orbe confluerent, ad suas sacrorum nundinationes attentissimi innumeri sacerdotes essent in templo augustissimo, euertere nundinationẽ illorũ, & mensas trapezitarũ deijcere, usumq; publicũ fori sacri perturbare, ne hiscere quidem audentibus ob res sacras summis sacerdotibus? O Christe Iesu, quanta tua est potestas, maiestasq;?

ut Pilatus & Tiberius.

Pannoſus,ſqualidus,egenus,deſpectus,ſolus,pauperrimus,uim & maieſtatem legũ potes unico actu peſſundare. Non eſt hęc,non eſt potentia humana. Deus ecce deus eſt. Ita differs à perditis hominibus magiſq;, quoniam in te habitat omnis diuinitatis plenitudo. Et prophetæ munus,& Dei maieſtatem,formã ſerui ſuſtinens oſtendis. Id ſciebat poſtquã effecta uidit Satan, ſuiſq; miniſtris uſus eſt,ut ſimiæ diuinorũ operum fierent,& tandem ultionem nephariæ genti compararent. Iidem homines impij(ut numq; caruit dęmonũ præſtigijs Aegyptus) Moſi prophetę Dei obſtabant, falſiſq; potentijs contra ucras inſurgebãt. Verũ à melioribus deteriores tandem uicti,diuinæ uoluntati ceſſerunt, agnouerũtq; Dei eſſe potentiam dæmonibus maiorẽ. Nam Satanas ſeipſum nõ uincit, eſſet enim contra naturam quicq; naturale in ſemet inſurgere. His ſatis liquet, ab effectibus,qui nam mali & qui boni dæmones:unde homines potẽtijs ſeparatis & conatum humanũ excedentibus utentes poſſunt dignoſci. Nequam homo & dæmon dum præſtigijs ludit oculos, uanis terriculamentis dementat homines, falſa & fluxa pollicetur,uitia ſectatur, ſuadet uirtutẽ fallendi aſtu:uerboq; tenus probat,factis damnat:mala & peſtes permiſſione Dei ob noſtra ſcelera,aut probationem, immittit. Vult uideri deus, gaudet omnium celebrari uerbis,ambit laudari,imperia cupit,captat,res humanas euertit, ut ſua tandem cupiditate potiatur. Quòd ſi minus licet,famam & immortalitatẽ præſtigijs ambit. Dum contendit petere cœlum Neronis deus Symon Samaritanus, dignum patella operculum,à potẽtia diuina orantibus Petro & Paulo deturbatur, & paulo poſt infelicem animam poſſeſſori reſignat. Teſtis tota Roma, teſtis Egeſippus, teſtis Tertullianus,teſtis Nero:qui ideo Petrũ & Paulum ſuſtulit. Dum cupit famam æternam ſibi comparare Symon,cum æterna infamia,mortem æternam conſequitur. Quid de Apollonio dicam? Ille maluit ſibi manus inferre, quàm diuinitatis opinionem non emendicare. De cæteris non dico. Nam infeliciſſima cataſtrophe fabulæ extremum actum clauſerunt. Exortum eſt inter bonos & malos quoddam genus hominũ callidum,uerſipelle. Quale illud fuit, quod falſis religionibus dedit originẽ,diuina fingens mentiensq; colloquia,& interim tyrannides & uiolenta imperia cõminiſcens. De quo nunc non dicam, ſed quando de religionũ omnium originibus tractabo. Satis ex effectis agnoſcere cogimur potentiarum ſeparatarũ diſcrimen, quum per ſe, tum maximè quum homines earum opera utũtur. Mali enim ruinam & ſibi & ſpectatoribus credentibus diuinos eſſe,comparant,& adferunt. Boni effectu ſuo & corpora & animos dirigunt: tum quæ faciunt,ad utriuſq; incolumitatem perquirunt,procurant,exequuntur. Opus eſt eſſe ſanctiſſimas mentes,quę aut malis imperent,aut quibus boni ſunt familiares. Nam in maleuolam animã non intrat ſapientia,nec diuinorum ſpirituum ulla familiaritas. Qui malis occupantur uolentes, uerbis quidem & ſignis uidentur eſſe probi, mentiunturq; uirtutem, quantum poſſunt. Nam nolunt ſe prodere ſtatim, antequam probitatis prætextu ineſcauerint homines,fidemq; extorſerint. Itaq; frequentius ſe inculcando uincunt, uictisq; in perniciem propriam & alienam abutuntur. Potentijs bonis diuina prouidentia non quidem creat,ſed regere uidetur,iſta inferiora,& ſi infinita uirtute nihil non procurat quamuis minimũ. Iuſſu Dei ad uirtutem hominumq; cõmunem & priuatam utilitatẽ hortantur boni inſpirando:mali eiuſdem permiſſu,ut nos exerceant,dehortantur falſis inſpirationibus. Bonis adhortationibus,quũ parũ diligenter fidem adhibemus,angeli in hominibus oſtendũt nobis uoluntatem diuinam,ſignisq; confirmant. Nam nullus unquã propheta ſine ſigno,aut ueri prædictione certa fuit. Vnde nec Muhamedes eſt propheta, qui utroq; caruit, uitijsq;

De Petro hiſtoriæ Eccleſiaſticæ hoc referunt.

uitijsq; maximis ſcatuit. His ipſis (hominibus dico, & angelis, Deiq; præſcriptis) ſuapte ſponte ſe opponũt iniquæ potẽtiæ, inſtrumentisq; malorũ hominũ utuntur. Vnde innumera mala ſcaturiũt, cauſis ipſis latentibus. Quo quis enim magis pius eſt, eo ardentius inſtant contra eum dæmones, ne proficiat, peruertuntq; aut opinione ueri non perpenſa, aut nocumentis animi, aut corporis dimouent, quum à bonis omnibus, tum maximè à uera in Deum pietate, ſui cognitione, & proximi charitate. Quod nemo mortalium, qui in ſe aliquando deſcendere tentauerit, negare poteſt. Nam nullus eſt, quin naturali quodam motu ad uirtutem ipſam moueatur, ueriq; amorem (qui in ſui Deiq; cognitione conſiſtit) non in ſe eſſe ſentiat. Tamen quamuis nobis eſt liberum arbitrium, nunquam poſſumus ita eas uoluntates exequi, quin aut omnino ipſo uoto priuemur, aut multa in eo ad perfectum complementum deſideremus. Ideo de hominis natura ſunt mihi pauca dicenda.

DE HOMINIS NATVRA. CAP. IX.

ET ſi nunc ingens hominum multitudo toto in orbe reſperſa uidetur, innumerabiliq; numero iam à primo homine ad noſtrã uſq; memoriam orbem incoluerit, tamen nemo homo negare poterit, ab uno omnes profluxiſſe principio, unoq; parente natos, ſenſim in uarias regiones tranſijſſe. Nam quòd una origine ſint, teſtatur philoſophus Aben reis, dicitq; à primo homine pendêre totam generationem. Itaq; nominant genus à patre ubiuis gentium, non à matre, qui in aliquod genus referũtur. Quòd ſi non eſſent ab eodem primo parente, unoq; principio, proculdubio duorũ alterũ ſequeretur abſurdum: aut Deũ fuiſſe ſuperfluum, aut plura eſſe hominum genera. Si enim plures ciuſdem formæ præter modum naturæ poſtea ſolitum creauit, ſuperfluam operam impendit, quum ordine naturæ poſſet aliter fieri. Si autem diuerſæ ſunt formæ, illæ uiderentur. atqui neutrum eſt admittendum. Nam una forma eſt, ipſa ſcilicet humanitas, qua omnes dotantur, nec plures ſunt uiſæ. Deus uerò, quod natura potuit, nunquam extra eius limites traducere uoluit. Satis enim fuit hominem & fœminam propagationi naturali creauiſſe, inditaq; procreationis appetẽtia poſteritatis curam illis reliquiſſe, ut & cæteris animantibus. Vt enim in omnibus cæteris rebus ſemine procreatis, & procreari ſolitis, neceſſariò præceſſit unitas omnem numerum, ita & in hominum genere fatendum eſt. Ante omnem numerum unitas. Ea de re omnes ijſdem legibus naturæ tenentur, eos agit eadem rationis uis, idem appetitus incitat, idẽ ſcopus urget: quo maximè patet, eadem & animi & corporis natura & compoſitione teneri, materiaq; & forma eadem ſemper connecti. Nec enim fit, ut figuræ & qualitates formis adſcriptæ, ab alia forma cõmuniter formentur. Nam cõfuſio omnium ſpecierum fieret, rerumq; ordo inuerteretur. Verum obijciet aliquis, Blemmijs capita deſiderari, canino capite quoſdam, roſtro ſuillo alios, ſemicapros quoſdam & ſatyros, imantopodas ſeu loripedes, & id genus, quũ ſenſu humano uideantur, figura diſſimili, in quod nam genus cenſes referendos? Ipſo uſu diſces (do eſſe etiã fabuloſa, quæ tamen eſſe uera, ut de Centauris tradita, non puto.) Si loquũtur, ſi colligunt, ratiocinantur, reminiſcuntur, religionis ſenſu tenentur, inter homines adſcribendos ne dubites: alioqui eſſe incognitũ animantium genus cõſtat. Fieri uerò poteſt, ut perfectiſſima forma figuraq; qua ſumus donati à Creatore, immutetur, dumq; nimia licentia illius periculũ perditi homines per uarias ſpecies capiunt, ut uaria monſtra procreent, quæ inde in genus perditum & figura diſſimile abeunt. Infandorum etiam dæmonum opera deciſo aliunde ſemine, & collocato

in loco naturali, & proportionato calore, quædam genera capere principiũ, nõ eſt alienum ab illorum natura. Cæterũ arte etiam poſſe ipſam naturam inuerti, quod ad figurã attinet, eſt celeberrimus autor Hippocrates in libris de aëre aqua & regionibus, de macrocephalis loquens. Ita enim opinio apud illos inualuerat, decorum eſſe capite oblongo naſci, ut obſtetricum & medicorũ cura recens natorum infantium capita tenella effingerentur in oblongam formam, donec natura artem imitante tales generarentur, quales efficti pridem fuerant. Res ſanè incredibilis, niſi à toto orbe cognita, & à præclaro homine ſcripta fuiſſet. Quòd ſint quidam forma cubitali, ideò pygmæi dicti, roſtro ſuillo, demerſo in pectore capite, anguſto ore, naſo prominulo aduncó ue, aut omnino ſyricte, potuit arte naturam inuertente fieri. Quemadmodum hodierna induſtria factum eſt, ut fructus ſine ſeminibus naſcantur, ſed longè inferiori naturalibus gratia. Aquam enim potius quàm fructus naturam redolent. Nil itaq; figuræ uarietas facit, modo formæ natura in rebus permaneat, rationiſq; uis inſita uigeat. Hic noſter homo optima conſtitutione fuiſſe compoſitus uidetur, ſeu dotes animi ſeu corporis perſpicias, adq; res fugiendas expetendas ue feliciter inſtructus: ut quem diuina potentia ſacroſancto afflatu informauerat, iudicioq; & prudentia eligendi ornauerat: ne dum ea ſectari uellet, quæ ad finem illi propoſitum non pertinent, ſibi eſſet pernicici autor. Solum enim ex tot animantium naturis particeps rationis & cogitationis eſt: qua una præſtat beluis, Deo iungitur, per quã conijcit, argumentatur, refellit, concludit, quem niſi φιλαυτία ſui amor, & ignoratio, contemptus cauſæ primæ, propria temeritas, & incogitantia: adhæc deprauatio conſuetudinum, opinionumq; uarietas ex primis illis principijs ſumens ortum, torquere ac flectere quócunq; cœpiſſet, eſſent omnes homines & ratione & animis tam ſibi ſimiles, quàm quiſq; ſuijpſius. Hinc factum eſt, ut boni omnes quum hominem hominis cauſa natũ ſcirent, dicerentur mutuo dñ, ut ediuerſo opinionibus & prudentia humana inſtructus dici ſolet homo homini lupus. Quum itaque in cæteris animantium generibus nullum genus in propriam ſpeciem ſæuiat, ſuo in genere probè degant omnia, ut inquit ille, ſoli homini ex homine plurima ſunt mala. Vnde uidemus, quòd naturæ dotibus fuerat præſtantiſſimum, id factum eſſe omnium pernicioſiſſimum. Nec tantum cæteris perniciem adfert, ſed & (quod ipſum contra naturam eſt) ſuis gaudet miſerijs, quarum quotidie faber & artifex & uideri uult, & reuera exiſtit. Illi enim contingit ex uſu rerum naturalium, ut quanto conditione à creatore erat nobilior, tanto ſui arbitrij deprauatione factus ſit deterior. Quanto res fuit corpore delicatiore, tanto eius putrefactio magis aërem labefactat. Acetum excellentiſſimum à conſimili uino ſine arte proficiſcitur: caſus in ſummis fœdior & maior, quàm in tenui fortuna. Fœtidiora ſunt à delicatioribus cibis. O miſerum hominem, qui ſponte te deieciſti, teq; extrà tamdiu quæris, inq; dies fis deterior. Ideo hæc innuens antiquitas, ætates fixit aliquot hominum, pro ratione metallorũ, quibus maximè erat inſenſa, labefactata uerò poſteritas. Aurea enim & argentea utriſq; carens prima, & altera dicta eſt. Hinc Homerus, οἱ δ' ἠμὲν αὐτοὶ ταῖς ἀταθαλίαισιν ὄλοντο. & alibi, πωῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ τέλονται, οἱ πλείονες κακοὶ ἔσθλοὶ δέ τε πατρὸς ἀρείους. Fabri, ait, ſuæ fortunæ ſunt homines. &, Pauci ſunt liberi parentibus ſimiles, plures deteriores, pauci meliores. Quòd ſi aliquid contagionis & temperamenti nati à parentibus capiunt, ut certè capiunt (nam generoſa à generoſis naſci, & timida à timidis ex uſu naturæ eſt) nemo miretur, eo nequitiæ iampridẽ ueniſſe homines, ut quibus nil poſſit addi. Has cõfirmat ſententias in Alcibiade Plato, etiã uerſibus Homeri citatis:

Fruſtra,

Fruſtra, inquit, in malis poſiti mortales, deos lincuſant, quum ſuis miſeriis capiantur, morteq; grauiora mala etiam ultro ſubeant. Vnde propriam naturam omnino quoſdam exuiſſe conſtat, contrariamq; induiſſe, ut ſuam infelicitatem ne ſentiant quidem. Alij etſi ſentiunt, in ſeq; deſcendere tentant, morbum agnoſcunt, ſibi mederi non poſſunt. Aliò rapit gloria, tranſuerſos uoluptas agitat, opinio undiq; obſidet, neceſſitas inuicta urget. Quibus omnibus ex arce mentis deturbata ratio, contra ſententiam porrigit uictoribus herbam. Quum autem in nullo mortalium non inhabitet ille ſtupor aut deprauatio naturæ, inq; eo omnes conueniant, neceſſe eſt, quemadmodum rectam rationem & abſolutiſſimum iudicium ab autore in primo homine acceperant, ita etiam periclitatum fuiſſe præclarum hoc munus in eodem. Nam ut omnes in uiuis radicibus morbum indicantibus conueniunt, ita niſi cœlitus lux denuò affulſerit, omnes in malo conueniunt, ut qui ſe agnoſcunt, quod nolunt, id faciant: alij & ſi conſuetudine deprauata rapiantur, tamen iudicent ſe malè agere, & non deſinant. Verum in hoc differunt, quum uterq; aberret, quòd is inuitus, ille uolens peccet. Tam ægrè reguntur habenæ arbitrij humani, quod unum in homine erat præſtantiſſimum, ut omnino in integrum reſtitui non poſſit, niſi ab ipſo qui primum autor fuit. Si uerò quiſpiam dixerit, hanc inclinationem ex arbitrio in malam partem & uanitatem propenſiore, eſſe cauſa uirtutis, quæ in arduo eſt poſita, comparatam, dicet quidem aliquid, ſed de re parum. Nam uti mera libertas eſt, nulla debet eſſe propenſior ratio in alteram, quàm in alteram partem. Quod ipſi uidemus, quum ex duobus bonis alterum nulla repugnantia eligimus, malum maius deuitamus. Illic enim non eſt coactio ulla, aut uehemens inclinatio, quæ ob uanam opinionem & gloriolam, aut uoluptates nos ipſos labefactantes urget. Vnde & nos eſſe deprauatos omnes, ab unaq; origine conſtat, & dæmonum potentia urgeri. Verum quî fieri poteſt, ut in omnibus regnet peſtis illa, qua inficimur, atq; indies magis ac magis ſerpat, quum animus noſter non ex traduce ſit, ſed cœlitus in noſtra corpora irrepat: indeq; naſci arbitrium ſoleat, quo ad præclara facinora incitamur, fugimusq; contraria? Nil ſanè facilius hac quæſtione ſolui poteſt. Aſſumamus principium quoddam commune, quo inter utroſq; conueniat. Natura aut ars nil quicquam agit ſine inſtrumento ita diſpoſito, ut ad functiones ſuas ſit aptiſſimum: quod natura certis legibus oſtendit. Nil quicquam creſcit ſine actione calidi in humidum radicale, uel accidentale. Sunt ergo ea inſtrumenta, ſine quibus nil agere poteſt natura. Quod ſi ſint ea extra proportionem, & deprauata, nimius humor necabit, putrefacietq;, calor uehemens uret abſumetq; humidum: ſi ſint minora quàm par ſit, macie omnia laborare eſt neceſſe. Hoc uerò non eſt impotentiæ naturæ adſcribendum, ſed materiæ & inſtrumenti uitio. Nam ſi ſit ſemen nequam aut uitioſum, nec inſtrumentum etiam benè diſpoſitum aget in illud. Quemadmodum ſecuris apta ligno ſcindendo in ſaxa aut metalla non aget: ita nec in ea ligna quę † lapidauerint, ut nec in euanida & malè firma. Nam fœni, lanæ, bombicis, & ſimilium cumulos, non aſtrictos ob molliciem, ſcindere non poteſt. Tria itaq; ſunt in actione perpendenda (ut ſine imagine & myſterio trinitatis nil fit) agens, inſtrumentum, patiens. Duo poſtrema oportet diſponi proportionaliter ad agentis potentiam. Nam princeps prudentiſſimus ſi deſit illi miles, nil agit: ſi adſit ineptus rebus gerendis, idem: ſi adſit optimus dux & miles, uictoria uerò non poſſit haberi, per altiſſimos montes, per loci fortitudinẽ & munitionem, aut quiduis aliud, quid rogo poterit efficere? Nónne ideo imperfectus uidetur? Eadem ratio eſt in fabro, ſecuri, & materia. Nam

† *in lapidis naturã diuerterunt.*

nullus ideo imperfectus est, quòd retusa acie instrumenti agere non possit, aut quod materiam instrumento duriorem non secet. Quibus fit, ut quæ uidebatur obiectio contra nos facere, ea maximè nostra cõfirmet. Nam quum animus cœlesti origine aut saltem ex quinto elemento non habente cõtrarium decidatur, oportet esse perfectissimum. Quod autem est perfectissimum & cœleste, omnibus idem adest. Vnde in nostra materia & traduce esse uitiũ & ineptitudinem ad actiones illius recipiendas constat, illamq; non uulgarem, ut quæ nos (nisi adsit nos restituens uis diuina) contra scopum nobis propositũ agere fermè cogit: quum alioqui cætera animantia uideantur fugienda sibi & expetenda prudentius uitare eligeré ue ipso homine. Quod animal usquam sibi uitam ademit imprudentia aut uitio? Ponunt illa modum naturę ex necessitate, non ex uoluptate. At bone deus, quot homines necauit ingluuies, cõfecit ebrietas, usus uenerorum in assidua morte uiuere fecit, cupiditas habendi laboribus immensis & periculis obiecit, uindictæ & uoluntatis sine ratione explendæ opinio in dedecus & sceleratam mortem iniecit? Quid plura? Homo singulis momentis secum pugnat, sibiq; uiuendi felicitatem inuidere uidetur, dum omnibus artibus in sui perniciem armatur. Pessimè ergo est affecta propago tam malè sequax ad ea quæ sibi conducunt, futuriq; tam malè perita, ut quæ deligere se ad finem certum putat, illis ipsis sibi ruinam accersat. Quo factum est, ut multos in se descendentes, tædium uitæ abstulerit è uita, alios falsi conatus pœnitentia in desperationem adduxerit, nullo uitio præclarissimi intellectus, aut rationis in nobis positæ, sed deprauatæ massæ humanę peruicacia. Ideo iudicabant quidã optimum esse non nasci, aut quàm cito aboleri, eo uno uitio, quòd in quem usum Deus hominem creauisset, ignorarent. Sequitur etiam ex primũ positis, intellectum non tantum nõ posse agere in deprauatam materiam, sed & in perturbatam, & nondum dispositam. Nam fac esse artificem peritum, instrumentum optimum, subiectam materiam ad actionem recipiendam non ineptam: si defuerit positio & renitentia, certè non agit artifex. Vt si faber ferrarius in aëre formare absque incude candens ferrum uelit, non possit; & quandiu ita erit, non poterit agere ex arte. ita & nostrum corpus, quum uita uegetatiua seu nutritoria alatur, uita sensitiua moueatur, si quid in alimento agetur perperam, sensum etiam perperam agere oportet: si uerò non agit omnino primum, deest locus agendi secundo. Quòd si sint uitalia & sensitiua in nobis peruersa, aut nondum bene cõpleta, intellectus omnino non aget, aut parum & imperfectè aget. Vnde in pueris senibusq; atq; deliris & stultis, non uidetur perspicua animi actio: non quòd absit, aut imperfectè per se agat, sed quia instrumẽta deprauata sunt. Quũ enim constemus anima uitali, & sensitiua, & intellectiua, sine primæ dispositione nõ agit altera, & sine harum duarum actu tertia non agit: & qua proportione inferiores imperficiuntur, eadem agẽdi facultas superiori deest. Quod ipsum etiam uidemus in subiectis uarijs. Nam quidam pueri optima constitutione, sunt statim sapiẽtiores senibus. Quòd si habitudine & usu intellectus nobis accederet, ut ἀθεοι uolunt, non posset fieri, ut in puero rerum usu destituto, tam præclarum munus ineesset. Fieri certè usu uitam nostram intellectui obsequentiorem, & ueluti edomari, cicurariq; ab ipsa ratione, non est negandum. Perinde atq; si acies assiduo secandi usu promptius in materiam ageret, ipsaq; materies iam frequentius concisa, statim ab omni parte admitteret gladium sine magno agentis nixu. Ita & senes assiduo rerum usu uidemus ut plurimum sapientiores cæteris. Non quod intellectus ratió ue in illis augeatur, ut uulgò dicunt: sed quod uita uitalis & animalis sint factæ aptiores & obsequentiores animi motibus.

motibus. Ideo pereunte sanguine in animalibus, perit uita, abit animus: quoniam est uitæ instrumentum collapsum. Estq; quod Galeno responderi possit, quum interrogat Platonem, & quotquot animorum immortalitatem uolunt suadere, quî fit ut diffluente sanguine pereat homo? Certè si Galenus tam altè diligenterq; rimari uoluisset animi & animæ naturã, quàm diligenter partes corporis est perscrutatus, proculdubio uidisset in sua materia elementari nullas esse partes, quæ uim habeant iudicandi, deliberandi, cogitandiq; de rerum fine, & in summa, omnia etiam absentia colligendi cognoscendiq;. Subscriberetq; Aristoteli & antiquitati potius statuisset, quàm dum noua quædam excogitare studet, in se rationem esse negare. Si enim ratio & intellectus qui in nobis est, ponitur esse ex elementis, aut ratione materiæ, aut ratione temperamenti sit oportet. Si ex materia, etiam omnes partes elementorum saxa, metallaq; intelligent. Si ex temperamento, ergo bruta quo magis accedent ad humanũ, eo magis ratione potientur. At in nullis uidetur. Ergo utraq; pars falsa. Constat igitur esse aliundè intellectum, cœlitusq; in omnes homines uenire. At obijciet iterũ Galenus, autore Aristotele (si tamen est inepti libri περὶ φυσιογνωμονίας autor) animi mores corporis temperamentum sequuntur. Bona uerba. Anima ipsa sensitiua afficitur passionibus corporis (quod in libris de Anima liquet) & quandiu illa à perturbato suo ordine afficitur, tandiu malè iudicat, aut quouis alio modo affecta est. Ebrius oppleto cerebro fumis, aut hilaris, aut mœstus pro ratione temperamenti, & accidentis fit. Fateor. Sed illi contingit nõ absimile atq; lucernis, quæ alũtur oleo moderatè adhibito. eodem copioso, aut sublato, euanescit lux. Simia idẽ patitur atq; homo. Itaq; non ideo afficitur animus, ratio úe, sed in corpore cõposito, deprauatoq; malè suo fungitur munere, etiã autore Aristotele. Quòd autem sit aliquid in nobis supra illa quæ à temperamento procedunt, id maximè arguit, quòd contra naturæ sensum iudicamus, etiam in ipsis passionibus. Quod nisi fieret à diuersa natura, ab illa quæ est affecta omnino fieri non posset. Nam unum orbem unico moueri motu, nec posse in diuersa ferri una actione, constat ex propria ipsius natura. Ita nec actio quæuis unius agentis fieri potest, nisi actore in eam rem intento. Atqui diuersum est irasci, & iudicare nõ debere irasci: quod uno eodemq; momento fit. Ergo à duobus principijs nil cõmunicantibus. Ideo præcepta nobis contra irã animæq; sensilis motus dantur: quod ad hanc diem frustra esset factum à sapientibus & doctis hominibus, atq; legibus. Nam si constaremus anima tantum illa cum brutis communi, mederi nobis præceptis nõ possemus. Vnde necesse est fateri, perpetuò sibi similes animos immortales agere in nobis, nec imperfectionẽ actionis inde pendêre. Esse itaq; hominum genus deprauatum omnino constat, nec ullum propterea esse in animo hebetudinis aut tarditatis imperfectionisq; uitiũ. Quod ipsum quamuis latè ex superioribus pateat, tamen hominis finem & scopum considerando uel imperitissimi, nedum philosophi concipient.

DE HOMINIS SCOPO IN HAC VITA, *& quantum ab officij ratione distet.* CAP. X.

NOn immeritò antiquitas tantopere τὸ γνῶθι σαὐτὸν celebrare, & omni laudum genere cumulare uoluit. Ex cognitione enim sui uniuersa officij ratio proficiscitur: ut ex ignoratione & neglectu, manat infelicitas, & falsarũ opinionum cumulus. Verum illud quisquis dixit, dixit quidem: sed qua ratione id possemus cõsequi, nec docuit, nec dedit. Vnde quũ in ore nemo non habuerit, effectu ipso & uitæ praxi, aut nulli aut certè paucissimi, ijq; felicissimi habuere, præter

præter illos quos informauit, instauraúitq; denuò prouidẽtia. Quũ enim reuera & ex demonstratione scire, sit per causam cognoscere, nisi cognitis causis sui, nemo unquam in se ita descendere potuit, ut in quem finem esset reuera factus, pensitaret. Aut si qui fortasse nosse potuerũt, præstare nemo ita unquam aut potuit, aut fatigit, quin multis à uero scopo paralangis semper abfuerit. Hominẽ ergo à causis ipsis incipiamus cognoscere, nosq; ipsos his rationibus non extrà quærere tentemus. Vulgaria admodum hic nobis sunt proponenda, sed tamen sine quibus non sit ad maiora locus, & unde in magnã præsentis naturæ cognitionem demonstrationemq; uenire licet. Hominis, ut cæterarum rerum naturalium, sunt causæ quatuor, primigenia, coniunctæ duæ, & quæ est ad finem. Ab autore Deo creata esse omnia, regi omnia, in esse conseruari, iam superioribus patuit. Prouidentia ergo causa efficiens hominis est. Causas coniunctas cõmunes cum cæteris compositis habet, materiam & formam: illam communem cum cæteris rebus corporeis, hanc distinctam & speciei accommodatam. Iam supereſt quarta omnium præstantissima, & sine qua cæteræ frustra essent. Finis enim causa ars & natura omnia facere solent. Quum in tota rerum natura nil præstantius Deo sit, finem hominis esse Deum constat. Quod si mihi aliquis impius negabit, ita fateri, aut iudicium humanum exuere cogam. Quarum rerum sunt diuersæ conditiones, diuersos etiam earum esse fines constat, & prestantiorum præstantiores, & inferiorum inferiores. At in orbe inferiori nil est præstantius homine. Ergo nec eius fine quicquam dari præstantius potest. Deo uerò quum nil sit maius, eum esse hominis finem constat: ut sit rerum omnium principium, & finis, causa efficiens, & finalis: ueluti homo ipse suarum actionum est primaria causa, & finalis scopus. In hoc differt comparatio, quoniam Deus ipse in propria natura est scopus: homo uerò, id est hominis utilitates, quæ ad uitam sibi & generi cõseruandam faciunt, sunt, esse úe debent scopus operum ipsius. Iam ex his possumus quandam hominis notionem definitione circunscribere. Homo est animal totius mundi præstantissimum, intellectu, anima & corpore præditum, causa Dei factum. His positis uidendum est, qua ratione maximè illi causæ finali se probet, quibus úe in rebus se exercendo ea agere possit, quæ in eum scopum non sunt inutilia. Nam quiuis artifex dum in finem operis tendit, summoperè ad ea quæ illi conducunt, attentus esse solet. Primum ut ea omnia faciat, quæ ad finem spectant. Secundò, ne inutilia faciat. Tertiò, ne quid committat, quod contra utilitatem & decorem operis pugnet. Nam meritò & imperitiæ damnaretur, & impensas domino redderet, temporisq; compensare iacturam deberet, qui ita insaniret, ut non solum nõ ageret utiliter & honestè in prefixum scopum, sed laboris, temporis, reiq; iacturã faceret, nõ tantum inutilem, sed dispendiosam & sibi & domino & rei: sibi probrosam, inutilẽ, damnosam: domino iniquã, rei quæ durationis causa esse debebat, corruptiuã. Sic homo in hac uita positus, animo & corpore prędituſ, debet ad scopũ attendendo diligenter aduertere, ne illis modis in suũ scopũ peccet: seipsumq; cognoscẽdo, & recognoscẽdo uidere, ne quid adulterini operis pro legitimo uelit apud Deũ probari: quamq; grauiter cõmittat, reputet, dum nõ satis habuit operã lusisse, nilq; boni fecisse, inutile & iniquum opus contraxisse, sed ita putauit amentem & supinum Dominum, ut aut illa non uideret, aut uidendo non improbaret negligeretq;. Quod facinus uiolatæ maiestatis scelere nõ est inferius. Nullum enim esse dominum putat, qui amentem, stultum, atq; ratione & iudicio destitutum, aut malorum operum approbatorem prædicat, & credit. Qui enim nullis iustitiæ aut iniustitiæ legibus tenetur, nullus in repub. esse potest, aut quia non capit,

aut

aut quia non capitur, frenaturúe. Stultis enim atq; mente captis perinde ius ut iniuria est: quia neutrius capiunt rationem. Tyrannis & iniquitatis propagatoribus nil placet inter ea discriminis obseruare. Qui ergo contra Deum sponte peccat, reus maiestatis eius meritò dicitur. Sed persistendum in artificis in scopum agentis comparatione est. Maior enim lux inde affulgebit tractationi. Artifici cuilibet esse corpus, ualidum instrumentum, materiamq; opus est, anteq; quicquàm aggrediatur operis. Ita & homo tria illa quibus ad finem operetur, à Deo in hoc naturæ templo habet concessa, quibusq; quoties abutitur, toties dominum, qui dedit hanc prouinciam, contemnit, & ridet. Tria illa ad agendum instrumenta homini concessa sunt, homo ipse sibi ipsi à Deo datus, tanta excellentia constans, ut toto hoc mundo inferiori compensari, æstimari ue nõ possit. Nam frustra ista cœlo comprehensa moles hominis causa facta fuisset, niii finis opere fuisset præstantior. Homo finis est mundi materialis: Deus autẽ hominis scopus. Alterum quod propriè instrumentum dici debet, sunt bona animi, corporis, fortunæ, quibus in materiam, id est in hominem alterum agat: hoc sibi interim seruans tantum, ne dum utitur incommodè instrumento, manubrio (uerbi gratia) aut quauis alia instrumenti parte, sibi damnum imprudenter sine maiori compendio inferat. Itaq; ad Deum omnium istarum rerum largitorem & creditorem omnia illa sunt necessariò referenda, ueluti in scopũ: à quo quotiescunq; aberramus nostra sponte, toties grauissimè delinquimus. Quod facile uel una ratione patet. Si quis in patrem eò impietatis procedat, ut non tantum contemnat & rideat, sed & contra eius dignitatem insurgat, & ab officij præscripto recedat: nónne ille meritò ingratitudinis damnatur, & ab hæreditate paterna exhæres fit? Si pater ille corporis tantum propagandi instrumentum, tam graue supplicium meritò sumit de ingrato, iniquo, & perdito filio, eam unam ob rem quòd se contempserit, irritauerit, læserit: quanto supplicio dignos putamus homines ferè uniuersos, qui neglecto Deo, corporis, animi, bonorumq; omnium autore, contra illius præscriptum omnium (ne esset ignorationi aut excusationi locus) animis insitum, singulis temporis articulis peccant? Deum uerò quem ut parentem diligere super omnia debebamus, & fratrem alterũ hominem, Dei etiam, filium ueluti nos ipsos amare, nos ipsos summa innocentia, ueluti Dei filios seruare, ita negligimus, ut non tantum super omnia Deum non diligamus, sed illi scortum, numum, opinionem uanissimam, gloriolam, uoluptatem præferamus, eius præscripta uerbis aut factis ueluti adulterina cancellamus, negamusq;, eum uerò de sua sede deijcere conamur. Quem aũt amore in fratris loco habere debebamus, atq; beneficio more patris deuincire & fouere oportebat, spoliamus rebus, corpore, fama: & quacunq; arte possumus, illi nocere satagimus. In quo omni officiorum genere nos maximè Deo probare natura prescripserat. Quid de nobis dicam? Quanta homo in se committit? Animum diuinitus datum, diuinitati affinem, uirtutum capacem, in omnium scelerum barathrum & uoraginem immergimus, corpus omnium uoluptatum mancipium constituimus, rebusq; ipsis & instrumento quo & fratri & nobis ex æquo prospicere debebamus, in utriusq; ruinã abutimur. Et interim homo, si dñs placet, poteſt esse iustus sine Deo innouatore huius corruptionis. O blasphemiã. Hæc est iustitia humana, quacũq; arte cumulare opes, id curare, nõ quod satis est, sed ne sit te ditior alter. Quid aliud uideas in sanctissimo, ut humanis legibus licet, quàm dum à malo abstinet, iudicari optimũ? At perinde est, ut si quis bene peritus artis cuiuspiã, à cuius industria ædificia toti uiciniæ cõstrui debẽt, esset optimus artifex, quòd nil mali ulli ex sua arte feciſſet. At quò ars? quò instrumenta? quò

Hominis iustitia nulla sine gratia.

quò corpus ualidum & aptum? quò animi uis? Ad quid tandem ista omnia sunt homini concessa? An esset inter bonos ciues habendus, qui cum in urbe ageret, magnamq; congeriem instrumentorum quotidie in domum cogeret, congereretq;, de ipsa actione uerba præclarissimè haberet: & interim penuria artificũ materies uento & pluijs labefactata negligeretur atq; periret? Esset non tantum nõ bonus ciuis, sed & habitatione illius urbis indignissimus. Et nos interim non pudet undiq; opes cogere, ueluti æternum uicturos: immensa auri et argenti pondera aceruamus, defodimus, innumeris pauperibus olim à maioribus nostris, aut à nobis nuper spoliatis, fame, siti, algoribus, laboribusq; confectis. Omnes iniqua ista iudicamus, tamen emendat nemo. An non est hoc esse deprauatissimam naturam, et omnino putrefactam, iudicare quod condemnas, nõ emendare? Si in te tantum peccas, patri dignissimæ naturæ autori iniuriam intolerandam facis, teq; perdis. Si in fratrem, id est alterũ hominem immeritò committis, & te filium & illum fratrem & Deum patrem negas. At quis non habet ludibrio ista quotidie nõ tantum committere, sed ad id hortari quàm plurimos? Nostros armare uersutia, inferiores exemplo, pares societate in scelus trahere, id uerò est uirtutis opus. Et philosophastri nostri de uirtute loquuti, audent naturam humanam in se non habere labem adfirmare: quia uirtutem uerba putant, ut lucum ligna. Proculdubio quum perfectissimus quisq; & in se, & in fratrem, & in Deum committere se iudicet, nec emendare satagat, aut possit, relinquitur, perfectionem hominis ab homine pendere, & instaurari nõ posse. Cõstat enim, heu plus satis constat, massam istam feculentam totam esse deprauatam, quum iudicium & culpam agnoscat, remedium absolutum nemo præbeat. Quisquis ergo in se descendit, scopumq; perpendit, ad quem erat à Deo institutus, nunq; non potest ad diuinam prouidentiam inclamare, suamq; fateri impietatem, quod tam grauiter in eam quotidie committat: & nil aliud in se sentiat (quamuis ipse omnino uires impendat) quàm sui cõdemnationẽ, nisi Deus adiuuerit. Qui uerò acti à numine Dei sunt, illi omnino sunt diuersi à mundanis, omnia in gloriam Dei uertere satagunt, nil indignũ Dei filijs committunt, omnem operam & opes alijs, non sibi impendunt, ieiunijs, uigilijs, laboribus sponte macerant corpus, ornant animos uirtutibus, rerũ splendorẽ rident, probra amplectuntur, fortunæ uano uocabulo in eos nil potenti oppedũt, mortem ultro ueri suadendi uicijq; fugiendi causa subeunt. Quales quum multi philosophi clarissimi uiderent Iesu Christi imitatores, diuinitatem præsentem & hominum immutationem admirati, sponte in corũ transibant consortiũ. Fieri enim nõ posse aiebant, ut mali aut malefici essent, qui mortẽ cũ hilaritate appeterent. Quamuis enim sit toto uitæ tẽpore magna in homine cõstantia, seu in uiciũ seu in uirtutẽ, nullus tamen est tam magnus atq; excelsus animus, quin conscientiæ terrore debilitari & frangi possit, nisi omnino, qui nil sibi cõscius, aut si quid humanũ illi cõtigit, sibi propitiam prouidentiã certò nouit. Posset uerò mihi aliquis impius hic obijcere: Iniquus est ille Deus, qui hanc pestem regnare in natura permittat, eamq; legem in animis posuerit, quam nemo obseruare ualeat. Bona uerba. Iniquus est pater, aut amicus, qui ea dat, quibus in bonã & in malam partẽ uti possum, ideo quia abutor? Iniquus est, qui tot tantaq; in nos beneficia conferat: ut omnino sit ipse orbis, & quotquot fuere, sunt, futuriue sunt homines, sint impares agnoscendo beneficio, etiã minimo, quod uni est à Deo collatũ? Ob magnitudinẽ obligationis, satisfacere omnino impossibile. quod summa est bonitas, iniquitas dicitur. Eò accedit primi parentis & nostrũ uitiũ, quo quotidie Deũ à nobis uenerãdũ lacessimus. Dedit deus, qd optimũ est, ab usu & arbitrio.

Cõtra Pelagiastros.

Contemptus mortis.

arbitrio. Id ita perdimus, ut etiam nos perijſſe non ſentiamus. Nec eſt in Deo ulla iniquitas, ſed in nobis, & naturæ maſſa. Regredientes ergo ad inſtitutum, noſtram omnium materiam tantum nō ex traduce primoq; homine perditam agnoſcamus oportet, animoq; noſtro quamuis ſemper præſenti, & agere potenti, nil amplius ſua peruicacia cedere uelle: unde ad materiæ illius emendationem ut benè agat, & ad finem ſibi propoſitum ſpectet, opus eſt inſigni quodam medico, & ipſo Creatore non inferiori.

DE NECESSITATE PRAESENTIAE DEI INCORPORATI *inter homines.* CAP. XI.

DEus omnipotens omniſcius, cui futura perinde atq; præſentia præteritaq; ſunt cognita, quum hominem creauit, quo uitæ tenore tam in uniuerſum quàm per ſingularia eſſet uſurus, perſpectiſſimum antequàm eum crearet, habuit: nec propterea quòd eum partim ſua, partim dæmonis arte periturum nouerat, uoluit tamen ab eius creatione deſiſtere. Nam timoris, impotentię, & puſillanimitatis, inſipientiæq; fuiſſet opus, ob id differre, quum mederi illi non ſecus poſſet, quàm creare eundem. Quum itaq; ſapientiſſimus Deus omnia ſenſilia hominis cauſa, hominem uerò ſuæ ſalutis & felicitatis, cęterorum hominum utilitatis, & ſui honoris gratia feciſſet, neceſſariò corruptionem rebus ex cauſa materiæ inhærentem etiam illi adfuturam iudicauit ex parte materiæ, corruptionem inquam non uulgarem, cæteris ue ut in rebus ſimilem. Nam quanto illum cæteris animantibus præſtantiorem finxit, tanto grauiorē eius lapſum præſenſit. Eſt enim eo grauius delictum, quo qui commiſit prudentior & maior eſt. Ideo bruta non peccant, quòd non eligant: maior eſt & ſpectabilior regis quàm priuati caſus. Iam antè ſatisfecimus, cur non abſolutè expertem peccati, bonūq; uſq; adeò ut peccare non poſſet, creauerit. Nam nec per materiæ naturam licebat, nec per arbitrium poterat. Natura enim materiæ niſi corruptionem accidentariam in ſe ſentiret, perinde atq; forma incorruptibilis eſſet, nec dediſſet multiplicatis formis locum. Quum autem boni natura ſit ab omni parte beata, non poteſt eſſe, niſi libera. Nam qui bonum inuitus facit, præter quàm quod eſt ſeruus, etiam perinde eſt atq; ſi non faceret. Occaſio enim meriti, quod ex libertate proceſſit, nulla illi eſſe poteſt, qui uelit nolit, agit benè. Nulla igitur ratione poterat Deus hominē creare meliori ſorte, quod ad uitam præſentem attinet. Si creauit, ut collectum eſt, & ſciuit iniquum & malum naturæ deprauatione futurum (quod ueriſſimum eſt) etiam ab æterna mundi conſtitutione (dico mundi increati, & in mente diuina ab æterno creati, in filij ſapientia) neceſſe fuit, illum iam huic ruinę remedium pręcogitaſſe: quod, quum uideretur homo ſummum nequitiæ cōſecutus, tunc illi ad inſtaurationem mitteret. Quum itaq; deprauatio eſſet tanto maior, quanto homines, in quos incidebat, erant maiores, Deoq; propiores, paucis ſeruatis, qui cognitionē ſui & Dei quamuis ægrè ſeruauerant, omnes paulo poſt orbem conditum inuaſerat intoleranda peſtis, dæmonibus multis operas in paucorum hominum cętus diffundentibus (nam illæ duæ naturæ ab arbitrio, ut uiſum eſt, exciderant) inq; malam partē utebantur utriq;. Vnde cum recens eſſet Dei creatoris cognitio, angelicisq; ſpectris boni ob uitæ innocentiam frequenter & paulo antè fruerentur, admonitionibus non eſt uſus Deus erga deploratos homines, ſed elemento aquæ in ſuum ordinem (à quo imperio eiuſdem receſſerat) redire iuſſo, præter pauciſſimos, aquarum illuuie omnes abſumpſit, non nouo conſilio aut uoluntate, ut aiunt philoſophi, ſed æterna deliberatione. Nugæ Græcorum ne uiderentur ſteriles,

nilq; excogitasse, suæue regioni adscripsisse, etiam cõflagrationẽ aliunde à sacris petitam diluuio adhibent: sed parũ prudenter mentiendo. Nam nec arbitrium solis est homini perdito Phaëtonti, nedũ bono unq; permissum, ut erroribus hominis incenderet orbem. Et prẽterea, si fuit conflagratio, illius non possunt meminisse, quum ab igne nullũ animal uiuẽs possit eripi: aquarum uerò periculis, modo prẽsentiantur, nauigijs occurrimus. Hæc diuina est rerũ series. Quũ uerò iterũ cẽpit pernicies grassari (nam ex illis qui periculũ euaserant, unus erat non satis probus in gratiam patris seruatus) prole ab ea gente procreata, mitius cœpit agere cum illis Deus benedictus, nec perdendos amplius curauit. Nec enim satisfuissent fulmina, si omniũ delicta uoluisset persequi. Porrò sancti illi uiri diluuio superstites per manus acceperant à maioribus de prisca rerũ conditione, quantũ diuina bonitas aut suo aut angelico spectro aperuerat primis naturẽ humanæ parentibus: quæ quidẽ bonis uiris & paucis credebantur, illis scilicet tantum qui essent ea prudentia, ut meliores inde fieri, & cæteris præesse prodesseq; studerent. Nec potuit tamen illis legibus ferocitas humana à sua pernicie dimoueri. Nam est eo ingenio multitudo & huius orbis fastus, ut si illi sacrosancta cõmunices, negligantur, et ipso usu uilescant: si nil aperias, exleges prẽcipitesq; in uitia ferri statim incipiant. Ideo repetitis miraculis crebro est opus, aut raris nouisq; rebus, ut quò uolueris trahas multitudinẽ. Quod intelligẽs Satanas, dum uult Deus haberi, nullũ unq; nõ mouit lapidẽ, ut Dei loco se offerret, & quauis boni specie falleret. Missis ergo Deus in toto terrarũ orbe angelis quibusdã aperuit, quẽ de futuro remedio essent expectanda, quæq; futuris temporibus (quatenus homini licet cognoscere) essent facienda. Sibyllas itaq; diuinitus inspiratas fœminas uarijs tẽporibus prouincijsq; diuinitus inspirauit: quæ quũ omnes, tum maximè ethnicos falsis religionibus captos admonerent Dei unius agnoscendi, futuræq; mutationis regnorũ, & falsæ religionis, quarum uersus religiosissimè sunt collecti, & cõseruati, quũ à plurimis tũ à Romanis, in quorũ bibliothecis ad Constantini usq; tẽpora fuere. Verũ ista parũ profuere perditis hominibus, & qui ueluti ad Catadupas obsurduerant. Pauci istarũ rerũ erant periti: & qui dæmonũ conatibus se opponebant, falsasq; persuasiones mouebant, cicuta donabantur. Ita facilè irrepit uitiũ, conuelli uix unq; potest. Diuina ergo prouidentia nil intentatũ, quod ad hominũ salutẽ spectaret, relinquere uolens, quum uniuersum orbem morbo grauissimo laborare cerneret, nõ totũ corpus massa fœtidũ, moleq; laborans informare uoluit (quod in unũ locũ orbis ad prẽscripta Dei audienda non possent conuenire, & rarius inculcata solerent deperdere) sed quam ab æterno constituerat, gentem selegit, cui ministerio & angelorum & hominũ præscripta uiuendi literis repeteret, quæ in animis omniũ naturaliter insita esse uoluerat: ut quos non mouebat conscientia, illis scripta refricarent memoriam eius, quod in ipsis perierat. Selegit itaq; ex gente Chaldæa Abrahamũ, cui sanctæ legis initia daret. Ille iussu Dei exulare ab infanda gente Babylonica uoluit, ne nascenti persuasioni contagio nepharię religionis labem inferret. Eius progenies prẽceptis sanctis imbuta, tandem per 400 annos in illis persistens in Aegypto erat: quo tempore missus est Moses, qui immensum numerum populi cõmunione Aegyptiæ religionis cõtaminatũ, tyrannideq; grauissima oppressum, in Dei ditionem asseruit. Hoc uoluit effectum Deus in una gente, non in pluribus: ut exemplo eorũ hominũ saltem exteræ nationes uiderent, longè felicius sub imperio Dei, quàm dẽmonũ agi. Si alijs populis dare uoluisset (nam est calumnijs impiorũ semper satisfaciendum) aut eandem dedisset legem, aut diuersam. Si primũ, frustra fecisset, quũ propagari & traduci posset: si

omnibus

omnibus prouincijs eandem, oportebat superfluũ esse & credendi ab alijs receptæ arbitriũ tolli, & ob id sine merito credere. Nam prodigijs & signis in toto orbe ad cogendũ opus fuisset. Præterea uerũ à falso differens nil fuisset, quũ necessariò ad finem usq; mundi sit futurus ueri & falsi conflictus. Si uerò dedisset diuersam, iam non esset Deus. Nam una in rerum natura subest ueritas. Melius itaq; nil fieri poterat, quàm ut factũ est. Moses ergo diuina fretus potentia, prodigijs terret Aegyptios, suos allicit, inq; eum locũ ducit, ubi legem exposuit diuinam, miraculisq; confirmauit. Talem uerò Deus præscripsit illic legem, qualem pueris ad doctrinæ radices amaras uenientibus solet peritus præceptor. Venienti enim puero si statim quicquid habet domesticæ & prauæ, aut ad disciplinam ineptæ consuetudinis, obijceret, proculdubio nõ ad pædagogiũ inuitaret, sed ueluti à carnificina absterreret, nec ullis disciplinę principijs posset peruicax ingeniũ imbuere. Sic Deus benedictus ueluti dissimulans, ad multa etiam non necessaria opera eorũ, uitiaq; connixit, & ueluti pro lege posuit, quod eorũ tenellę & ad diuina capescenda ineptę ætati permisit, ut sunt sacrificiorum omnia genera, uindicta, repudiũ, & similia multa. Præstat enim semimalũ hominẽ habere, quàm omnino perditũ relinquere. Quũ cerimonijs sacris sit in omni religione opus, tam imperfectorũ omniũ quàm signi causa, manifestũ est, debere sacros dies & ritus certis in locis cõstitui: nõ ratione Dei, qui ubiq; & semper est, sed nostri causa, qui quũ corpore & animo cõstemus, necesse habemus quodam corporis signo ea quæ sunt in animo explicare. Nam quamuis ardua meditatio est oratione præstantior, sunt tamẽ ore etiã proferenda orationũ uerba, signisq; comitanda. Vt ergo traduceret eorũ cultũ idololatria Aegyptiorũ labefactatũ in honorẽ diuinũ, iussit sibi sacrificari ea omnia quæ idolis Aegyptiacis immolabantur, non quidẽ causa nidoris (nam ut ait regius propheta in Dei persona: Mea sunt cũcta animantia. Si egerem, à te nõ peterem: nec carne, nec sanguine pascor) sed ut malum cultũ in bonũ uerteret. Eadem est causa repudij. Ad uindictam promptiores faciebat iniuria crebro in Aegypto accipi solita. Nam læsa sæpius patientia fit furor. Vasorũ Aegyptiacorũ iussa furta erant ratione nõ exhibiti iuris ipsis afflictis: quæ etiã sunt licita, quũ sine tumultu publico licet, iure ordinario negato, sua consequi. Nam si iura non succurrant Reip. aut cõuentui uni, sua ab alia iustè cõsequi quauis arte potest. Id illis in cõpensationẽ acceptarũ iniuriarum permisit Deus, ne occasione sua consequendi aut repetendi, tunc essent in mora. Azymi panes nil aliud erant, quàm ne obliuiscerẽtur principij beneficij diuini. Itaq; nil est quòd dicant impij, Deum fuisse autorem mali, aut sententiam mutasse. Nam malum nõ fuit, sua consequi: non fuit mutare sententiã, ea permittere & ueluti pro lege statuere, sine quibus alioqui optima & sanctissima præcepta offerre, & persuadere libertate seruata non poterat. Nam Deus non uult inferre uim arbitrio, nisi fortè priuato cuidam, ut inde ad liberaliter agendũ ex cõsuetudine transeat. Vult prouerbium habere locũ, Frangas, quàm corrigas, potius quę in prauum induruere: perditos nõ uult. Quamuis Israelitæ prodigijs & signis ad sacram legem recipiendam sunt penè coacti: tamen possumus ex nobis iudicare, quales fuissemus, si in loco ipsorum stetissemus. Iudicamus facile de uitijs alienis, nostris applaudimus. Si qui Deum præsentem aspiciebant, miraculis indies excitabantur, tales erant: quid cæteri? Quanta erat in toto orbe impietas, si cum pietate peccatum erat? Tam ægrè Deo acquiescit homo. Spectatores eius generis fuimus, at longè ipsis actoribus inferiores. Lex porrò illa quamuis acerba erat, tamen non absimilis uirgæ pædagogi uidetur. Vitia enim pœnis inflictis ostendit: at uirtutem eius loco substituere nõ potest.

Sic tamen sapientissimè consuluit rudibus, ut in umbris cerimoniarũ totũ Christi negotiũ & morum formatio designata sit.

Epiphanius egregiè disputat de iure, quo Deus iussit Aegyptios spoliari.

Ita & lex Mosi data uitium monstrabat, & monstrando augebat: uerum tollere nunq; poterat. Verberabat enim crebrò, non emendabat. Sed hoc cogitemus, si qui duas leges habebant, & naturæ, & instauratam, erant homines nequam: quid iudicemus de exlegibus? Successerunt Mosi sancti prophetæ diuinitus missi: qui iam legem omnino peruerti et negligi animaduertentes, increpabant malos homines, fiduciamq; ceremoniarum sensim cleuabant, non in illis esse salutem, sed in charitate, pietate, sui agnitione: illas quidem esse signa non negligenda, modo interna uis earū assit: si desit, illis rideri, nō coli Deum. Factū tandem est, ut qui sub lege erant, essent omnium hominū deterrimi, & ea re uel gentibus exlegibus deteriores, quod optima lege ad scelerū tegumentum & colorem abuterentur, proprijsq; traditionibus euerterent sacrosancta præscripta. Quū igitur nullus amplius locus fuit ueræ pietati, præterquàm in paucis admodum, inq; toto orbe dęmon coleretur, homo suo marte periret, ad summum uenisset ambitio, gloria, fastus, & cæteræ orbis pestes: tunc cum remedijs minoribus amplius locus non esset, diuinis & naturalibus præceptis conculcatis, summis malis summo opus fuit remedio. Deū ipsum non spectro, sed corpore indutum uenire oportuit. Nam & Dei minæ, & hominum conatus, & angelorū ars obsoleuerat. Ab humilitate & fide Abrahami, qui iuuenis Noachum uidere poterat, sensim populus lege donatus, sępius à prophetis ad ueritatis uiam reuocatus, captiuitatibus & bellis attritus, & frequētius correptus, in id uitij prolapsus erat, ut eius nequitiæ nil planè addi potuisset, eoq; grauius in Deum ab ea gente peccabatur, minorq; spes resipiscentiæ uidebatur, quòd præter scelera ubiuis inter Iudæos regnātia ab impijs magistrātibus sacris id legum poneretur, quòd & sacris cōtraueniret, & uiam ad nequitiam aperiret, sterneretq;. Leges Dei docuerant Deum diligi debere super omnia, parentes coli, rebusq; iuuari. Auaricia uerò scribarū & Pharisæorū fraude circumuentis diuinæ legis uerbis, cōtrà statuerat, ut ne parentibus, imò ne patri quidem alendo quisquā teneretur, quisquis cum annuo munere sua sacris obstrinxisset. Lex Dei hominum corda petebat, ceremonijs tantū ijsq; grauissimis onerauerat populares synagoga. In summa, aurū, ut iam suo seculo dicebat sexcentis antè annis Iesaias, uersum omnino erat in scoriam. Iam si res humanas diligentius apud exteros consideremus, Romani orti à pastoribus & latronibus eò magnitudinis uenerant, ut ob ea quæ à toto orbe terrarū rapinis, cædibus, uiolentia, iniustitiaq; rapuerant, iam domi ciuilia bella initia caperent, moleq; laborarent sua, & in monarchiam ex aristocratica tyrannide degenerarent. Totus orbis illorū imperio subiacens, à pestiferis hominibus damna non modo in corporibus, sed & in animis post direptas substantias patiebatur. Res Græciæ olim florentissimæ, aut omnino perierant, aut à uirtute in uitium iam degenerauerant. Ingenia enim illa uersuta splendori Romanorū uoluptatū artes, quibus malè parta peius dilapidarentur, excogitabant, docebantq;. Disciplinæ quæ olim summo bono Rebuspub. fuerant, pernicicm & discendi sine ullo fructu molestiam adferebant. Sepulti iacebant Pythagoras, Plato, Aristoteles: uigebant Epicurei, Arcesilani, Pirrhonici, sophistę, gastrimargi, & eiusmodi pestes: ut iudicares, quæcunq; præclarissima hominibus Deus dederat, ea omnia in hominū perniciem potius quàm cōmodum esse conuersa. Ideo nullus deus putabatur, quòd illa uideret ferretq;. Satan in amplissimo rerū domínio uersabatur. Pauper oppressionibus languebat, diues in malè partis nil scelerū non cōminiscebatur. Et interim splendor ille hominū infeliciū in scelera innocentes raptabat. Si enim uiolentia & iniquitate non peccaretur, ipso tamen rerum abusu pessimoq; exemplo (quod omnes aulicos ferè semper

subsequi-

ſubſequitur) peſtem poſt ſe relinquebāt ubiuis magiſtratus: adeò ut in nulla orbis parte uſquam eſſet quies, donec confectis ſocijs & æmulis, pacē Romæ diuturnam attulit Auguſtus, ſub quo ſalutē orbi Creator mittere uoluit. Vt quemadmodum Imperator hominū corporibus feſſis aliquid quietis attulerat, ita æternam animis uerū agnoſcentibus æterna ſapientia felicitatē comparatura ueniret. Deus enim ueluti piſſimus pater, eum cuius gratia omnia creauit, & qui propter ſe creatus erat, uoluit non tantum educatū eum more feræ exponere, & nequaq; poſtea de tam nobili natura eſſe ſolicitus: ſed more medici ſapientiſſimi, ſenſim à minimis remedijs ad maiora proficiſci uoluit, ne ullū excuſationi locum relinqueret. Nam ſi primo ſtatim nequitiæ loco ueniſſet magni conſilij angelus Ieſus Chriſtus, potuiſſent mortales dicere nō opus fuiſſe ad eorū emendationē tanto remedio: ſi ueniſſet aliquis angelus uel propheta, reſipiſcere fuiſſe paratos. Omnia probauit tuus Creator, ô homo, quo te ad uiam ueritatis reduceret. Opera prophetarū & legislatorum ſemper quædam acceſſio facta eſt ad Deum. Sed quū omnes homines ſint filij Dei, eos eſſe patri curæ fatendum eſt. Quū enim particularium rerū etiam minimarū curam habere Deū notum ſit, quanto magis hominum? Alioqui ſimilis eſſet illi, qui ſaxa, cæmenta, calcem, gypſum, lateres, trabes, canterios, &c. curaret ſeruari, conuehi, in opus ſurgere: demū ipſum opus abſolutiſſimū negligere, & pro nihilo habere uideretur: qua nulla maior amentia unq; eſſe poteſt. Ideo ea nec in Deum, nec in hominē prudentem cadit. Homo eſt aliquid mundo inferiori maius: ideo curæ Deo ſuper omnia etiam plus quàm mūdus eſt. Nam animus ille cœleſtis omnibus iſtis meritò præferendus eſt. Duobus uerò opus habet homo, ut in gratiam ſecū & cum Deo redeat. Nam & naturam innouare, & facultatem ipſa innouata utendi habere, opus eſt. Etenim ſi captiuū uelis tibi inſeruire, & liberare opus erit, & obſeruare, ne recidat in eadē diſcrimina. Quod opus in homine ſolido facere nec angelus nec homo poteſt: unde ſupereſt ut ſit Dei, ſi ſit reparatum in aliquibus. At fuiſſe reparata iſta naturę uitia in C milibus cētenis hominū milibus, ubi demonſtratū fuerit, conſtabit opus fuiſſe Dei. Conuenit in rebus diuinis, quarum uidentur effectus à poſterioribus demonſtrationē accipere. Vt ſi quis uelit ſibi certiſſimam fidem facere, fuiſſe diuinos prophetas, Moſen, Dauidem, Eſaiam, Ieremiam, & cæteros, non ideo dicet diuinos, quòd de Chriſto prædixerint, ſed ab aduentu Chriſti, de quo omnes prædixerunt, quodq; de illis teſtimonium ferat, fidem diuinitatis maximè merebuntur. Ita & ipſe Chriſtus, quamuis omni genere miraculorū eſt planè diuinitatem teſtatus, tamen multo maiorem ſui fidem fecit in membris ſuis Apoſtolis & martyribus, qui ſolo illius nomine omnia miracula, quæ in ſenſum humanū cadere poſſunt, ediderunt. Sed ad maiora miracula uocamur, quomodo Dei filius hanc naturæ labem in ſe ſine labe receperit. Altiori methodo eſt repetendum. Deus optimus maximus niſi fuiſſet trinus & unus, res non potuiſſet in eſſe deducere. Nam mens erat ſapientia prædita, uoluntate & amore inducta ad uniuerſi creationem: ſine quibus rei ſimpliciſſimæ qualitatibus nil planè potuiſſet deduci in eſſe. In ſapientia ergo ſua, aut (ut melius) per ſapientiam in ſpiritu ſancto condidit omnia ille, à quo, per quem, & in quo omnia. Nec enim ignarus & nolens potuiſſet quicq; efficere. Sapientia illa patris filius dicitur, uerbū, principiū, & plurimis alijs uocibus. Vt igitur Deus æternus per ſapientiā, id eſt filiū creauit omnia: ita per eundem inſtaurari uoluit. Et ueluti in operibus creationis cæcutimus, ita in inſtaurationis myſterio longè ſublimiore quoad æſtimationē, ſenſus noſtros omnino abiegare, uerbisq; diuinis fidem adhibere debemus. Quū enim in animo noſtro

distinctionē illarum proprietatum, quæ in eo sunt, intelligentiæ scilicet, ratiocinationis, & reminiscentiæ, nulla arte nos cōprehendere posse uideamus, etsi argumentis eas esse certò deprehendimus: quanto minus possumus illā æternam infinitamq; naturā & supernaturalem cauſam capere? Nos in nobisipsis cognoscimus non egere loco animū, qui in nobis est: nec moueri localiter, nisi per accidens moto corpore. Tamen uidemus in ictu oculi totū orbem penetrare, percurrere, cōtemplari, nobisq; rerum notiones longè perfectissimas referre. Vnde constat, spiritus à cōsortio & carcere corporis solutos, totam hanc mundi sensibilis materiam statim percurrere, nostro longè perfectius & liberius. Noster enim crassis istis sensibus corporis, à magnarū rerū cogitatione frequenter auocatur. Hinc fit, ut in somnis, quū uidetur à corpore solutior, fiant reuelationes, diuinationesq;, & rerū præsagia multa. Quantæ ergo potentiæ putamus diuinitatē illam infinitam, de cuius potentia ambigere, est rerū omnium ueritatem euertere? In uirginem immaculatā, æterno priuilegio à cæterorū hominum labe originali immunem, se demittere uoluit sapientia Dei, imperio patris, ductu spiritussancti. Ita rerum ordo postulabat. Modos enim generationis possibiles omnes Deū implere oportuit. Primus fuit sine semine, & uase ad generationem apto. Secundus naturæ uniuersæ cōmunis, ex semine à propagatore deciso, & intra uas aptū generationi collocato. Tertius ueluti ex utroq; mixtus, est creationi proximus, ex uase quidem, sed sine semine aliunde petito. Hoc modo nasci Christū oportuit. Nam ut fuit præstantissimū & admirabile, primum hominem solo imperio extra naturæ uasa ex luto in carnis temperamentū adducto creasse (quod quia factū uidemus, credamus necesse est) sic etiam dignissimum fuit Creatore, instaurationē primam creationi facere, ut partim naturæ, partim operi diuinitatis esset affinis instauratoris generatio, quemadmodum homini Deo erat propria & peculiaris. Instauratorē enim ab instaurandis differre generatione & principio conueniebat, sicuti & natura: & non solū corpore & principio distingui, sed etiam illum se nobis accōmodare oportebat. Poterat enim Deus corpore aliunde ad nos delato (ut sæpius spectra uisa sunt) nos inuisere: poterat & cōmuni uti, aut partim. Si primum fecisset, mortalis peruicacia & impietas non fuisset creditura, habuisse uerum corpus. Cuius rei fecere fidem plurimi hæretici, qui illum nō uerum corpus, sed phantasticum habuisse, sunt ausi asserere. Si autem modo nobis cōmuni & uulgari natus, fuisset, nunquam receptus fuisset: quum ægrè etiam admissus sit ex uirgine natus, signisq; et miraculis clarissimus. Ita media mediatori fuit deligenda uia, multis rationibus. Prima, ne sine carne nostra & temperamento à se recepto nos redimere uellet: quod fecisset, si aliunde accepisset. Altera, ut carnem quidem caperet, sed labem deprauatę naturæ in se non reciperet: quam detersurus à pijs hominibus, & in eum creditu-ris uenerat. Tertia, ut nasceretur homo Deus generatione ab alijs diuersa, illo tamen dignissima. Quarta, ut extrema in ea participaret, quemadmodū duo extrema in uno subiecto iungebat, ut Deus enim, sine semine ductu spiritussancti descendit in uirginē: ut homo uerò, ex ea corpus simile nostro capere uoluit. Quinta, ut summa diuinitatis dignitas, dignitati in inferioribus simili responderet, ut scilicet qui Deus erat ab omni labe immunis, idē à uirgine innocētissima purissimaq;, & mortali corpore, quantū licet diuinitati propinquo, carnē sumeret. Quāuis enim cōmunis generādi modus sit à Deo in natura institutus, ut per eū natura prorogetur & propagetur: tamen peccati labe conceptio actusq; uenereus carere nō potest. Quod omnes religiones etiā falsę, uerarūq; simię, naturaliter cognouerūt: quū à uirginibus sacrosanctas supplicationes et in summo

tantum

tantū rerū diſcrimine fieri ſolitas, celebrari uoluerūt. Nā alioquī nō ſtuduiſſent placare iram numinis, puellis & uirginibus potius quàm coniugatis. Inde Romani, ut erant mirū in modum ſuperſtitioſi, quoties alicubi in eorū ditione erat repertus androgynos, aut quiduis aliud urbem terruerat, hermaphrodito necato, uirginibus 27 cantantibus urbem luſtrabant. Quod etiā quandoq; à 30 pueris patrimis & matrimis, & totidē uirginibus, in maximo diſcrimine fiebat. Ob id inaudito ſupplicio corruptas uirgines Veſtales defodiendo necabant. Certè niſi uirginitas aliquid familiare & affine diuinitati eſſet, prætuliſſent quandoq; uiros & fœminas delectas, quę pietate antecellere poſſunt ipſas uirgines. Naturaliter nouerāt, quod religioſe dixit Dauid: Et in peccatis cō caluit de me in conceptione mater mea. Vt igitur nil maius Deo eſt, nilq; potuit præter illum, corruptam hominū naturam inſtaurare: ita ut noſtrū corpus caperet, & diuinitati iungeret, nil potuit nobilius & Deo affinius corpore uirgineo ſe offerre. Prędixerat ſacer uates futurū, ut uirgo conciperet & pareret. Templum pacis Romæ dictum æternū tunc corruit, quū uirgo peperit. Vt aūt tantum incarnationis diuinæ myſterium Satanā, & iniquos Iudaicæ Reipub. moderatores latēret, ſub matrimonij umbra naſci Chriſtus uoluit, ne dæmon plures hoſtes naſcenti ueritati ſuſcitaret: & ne quū uirgo extra matrimonij leges grauida uideretur, lege patria ſtupri notaretur, & id demū quod erat præſtantiſſimū, fieret illi & parentibus probrū. Ad hæc, omnia ſacramenta ueteris legis in ſe & circa ſe ſuſcipiens Chriſtus, uoluit & omnibus omnia fieri, et probare cui legi ſe ſubdebat, Deo autore datā fuiſſe. Ex uirgine itaq; ſumptā formam noſtræ ſimilem, ac corruptibilem uoluit diuinę annectere, quę quidē animata eſſet, diuinitateq; ornata, & duplici uoluntate prædita, in quod cōpoſitum (naturæ humanæ miſertus) quicquid afflictionū nobis debebatur, ſuſcepit, ueritatem Dei in eo aperuit, omnia morborū genera in diuinitatis teſtimonium curauit, mortuos ſuſcitauit, dæmones profligauit, pro ſalute noſtra uolens ſubijt mortē, reſurrexit in eodē, cumq; illo cœlū cōſcendit: ut afflictione & purificatione aſſumptæ noſtrę carnis, quotquot ſibi eſſe eam ſalutē cōparatam crederent, initiarēturq; ſacris eius myſterijs, omnino peruicaciam carnis ſuperantes, peruenire poſſent, quò ille primus corpus noſtris ſimile tulit. Nam pro noſtra omnium ſalute ita uoluit mori, ut oſtenderet ueri profeſſores nunquam ſuis carere inſultibus: eſſeq; tanto ardentius inſtandum pro uero cæcutienti mundo offerendo, quanto certius præſentiusq; propoſitum eſt præmium. Si quis quærat, cur ita, & non aliter uoluit: idem planè quæret, quare nos non aliter finxit: Cui abſoluta autoritate eſt reſpondendum, quia ita uoluit. Tota maſſa corrupta non aliter inſtaurari potuit, quàm dum ea coniuncta eſt Deo. Ex eius ſanguine & aqua nobis reliquit ſacroſanctum luſtrum, quo emundamur ab omni labe naturæ, ſeruamurq; à Satanæ inſultibus, quamdiu factis præſtamus, quod uerbis pollicemur, innocentiam, charitatem, fidem: hanc laudibus, timore, & amore ornatam Deo dantes, officiorum omni genere proximum per charitatē deuincientes, nos ipſos antè Deum ueluti modo genitos infantes innocentia commendantes. Quamuis Ieſus Chriſtus filius Dei & uirginis Mariæ, ſatis in ipſis miraculis oſtendebat diuinitatem ſuam, dum proprio uerbo omnia efficiebat: (nam cæcis dicebat, uide, & uidebant: mortuis, ſurge, & ſurgebant: claudis, ambula, & recti fiebant: leproſis, mundare, & mundabantur: dæmonibus, exi, & exigere cogebantur: in ſumma, nil non faciebat proprio nomine, ut & erat Deus) tamen multo omnium maximè eius potentia confirmatum eſt Euangelium, quum in nomine eius eadem omnia à diſcipulis ipſis & ſanctis uiris fierent (quibus factum Eſa. 7

eſt, ut pluſquam 20 milia hominum uarijs in regionibus ſurrexerint) nullus eſſet langor, nulla infirmitas, ubicunq; minimus Apoſtolorũ & ſanctorũ Ieſu Chriſti eſſet. Moſes, Elias, Eliſeus, & quotquot edidere miracula, in nomine Dei ea faciebant. Solus Ieſus Chriſtus in proprio nomine, quoniam meritò id poterat. Ipſe enim cũ patre & ſpiritu ſancto unus erat, eſt, eritq; Deus, una ſubſtantia. Nam nec impediuit ullo pacto ea carnis aſſumptio Deum incõpræhenſibilem, quin totus eſſet, ubi erat in corpore, & in totius naturæ adminiſtratione. Non enim impediri poteſt, qui nil cõpræhendit loci, & omnia tenet. Mirari ſatis non poſſum hominũ tantam eſſe cæcitatem, ut iſta in quæſtionẽ deducere audeant, quũ familiariſſima exẽpla in rebus minimis uideamus, eſſeq; quamplurima tota in uno loco, & tota in omnibus & diuerſis locis. Quis nõ admiretur odorũ naturã, qui quũ à ſcaturigine una ſint, omniũ tamen naribus ex æquo repræſentantur? Idem de ſonis erga aures iudicandum, pariter de rerũ imaginibus oculos omniũ euerberãtibus: de radijs lucis in omnes potentiæ partes protenſis, de eadem imagine in innumeris ſpeculis uiſa. Quæ omnia oſtendunt, ut res ſit in uno loco, ab alio nõ dimoueri. Quanto minus ille omnipotens Deus, omnia penetrans, potuit totus loco circunſcribi? Iſta motum localem ſuperãt, nec corporũ ſunt adſtringenda legibus. Si aũt iſta uidemus in rebus, quæ à corpore proficiſcuntur, quanto putare debemus maiorem illam cauſam corporis expertem, cuius nutu ſidera lucent, cœli mouentur, elementa conſtant, uiuentia uiuunt, ſenſibilia ſentiunt, rationabilia intellectu pollent? Nónne qui párere facit, (ut inquit diuino numine afflatus propheta) nõ poterit generare? Qui fecit ut res eſſent de nihilo, nónne poterit ex aliquo facere? Nónne ut primum hominẽ fecit extra naturæ uaſa, quæ nondum erant, poſſet non tantum facere ut ſic naſcãtur, ſed & alijs quàm plurimis modis? Perinde enim eſt apud Deum, ex ſemine & ſine ſemine naſci. Nam quod legem ex cõmuni rerum uſu ſenſuq; illi imponere uolumus, quid aliud eſt rogo, quàm infinitã potẽtiam finito loco limitẽue coarctare uelle? Loco moueri non oportuit diuinã potentiam (quamuis nobilius in cœleſti regione agere intelligitur) ut noſtri corporis formam ad ſe eleuaret, diuinitatiq; adiungeret. Age ducamus exempla tantę potentiæ à rebus ſenſu obnoxijs. Quis imperitus rerum naturalium ignem terræ reuera miſceri in omni cõpoſito naturali, & potiſſimum uita prædito fateretur, quod hoc nunquã ſub ſenſum cadat? Nihil aũt eſt philoſopho probatius, manifeſtius úe. Atqui corpus eſt ignis, nec tamen ſub ſenſum cadit. Virgo grauida opera ſpirituſſancti facta eſt, moreq; naturali tẽpus utero gerendi expleuit. Natus eſt Chriſtus homo Deus. Inſtar cæterorũ hominum bibit, comedit, cæterasq; corporis indigentias paſſus eſt: ne quũ in eo diuinitatis opera uiderentur, & paſſiones corporis laterẽt, diceretur nõ homo fuiſſe, ſed Deus tantũ. Illius inter homines aduentus, præter cauſam neceſſariã, quã ſuprà attulimus, hæc etiã adferri poteſt.

Solis exemplum theologis potiſſimum placuit.

A NATVRALI APPETITV.

Natura Deus úe nullum dedit falſum rerũ appetitũ ulli generi animantium. Quamuis enim multa falſa ſectentur homines (qui ſoli peccare in hoc mundo corporeo poſſunt) nõ eatenus falſa ſunt, quatenus in uſu rerum ſunt: ſed falſitas ex deprauato eligendi motu proficiſcitur. Eſt enim aliquid in ſingulis rebus appetẽdis, quod per ſe ſit expetibile, quodq; formã boni habeat. Verũ ratio legũ, rerum, loci, temporis, perſonarum, parum animaduerſa facit, ut eligamus (dum boni ſpeciem ſectamur) quæ ex diametro pugnant. Tenentur omnes homines cupiditate diuinitatis: in qua expetenda in hoc errãt, quòd ante tempus (in hac uita ſcilicet) illam cõſequi uolunt, non ſatis librato uoto cũ ſuo fine. Nam quic-

quid

quíd in hac uita inferiori eſt, fluxui, ruinæ, obliuioni, corruptioníq; eſt obnoxium: diuinitas uerò æterna eſt. Itaq; haberi quidem poteſt, ſed non his in locis. Quum ergo omnes eo deſiderio teneamur, certũ eſt, & eſſe diuinitatẽ, & illam beneficio diuino homini poſſe iungi, & hominẽ illi: alioquí natura fruſtra nos falſa illa ſpe lactaret, quæ tamen níl facere fruſtra ſolet. Quum aũt homo nõ poſſit per ſe cõſequí illam diuinitatem, nec ab angelis habere, ſupereſt ut hoc à Deo habeat. Nam quamuis animo, aut in ſpe, aut in re, ex dono directioneq; Creatoris, potuit homo cœlũ repetere: tamen carne nunq; potuit perfici, ut per ſe id poſſet. Oportuit ergo munere Creatoris carnem noſtram Deo iungi, ut plenè cõſequí poſſet, quod optandũ natura dedit. Nam nec animus homo eſt, nec corpus etíam, ſed utrunq; unà. Ergo Deus Dei filius homo eam ob rem factus eſt, tum quum diuinæ prouidentiæ uiſum eſt. Nam ut ſtatím melius eſſe poſſibile non dedit naturæ, ſed tum maximè, quum eſt facta adultior complementum accípit: ita noluit in principio aut abſolutum ſuípſius adferre remedium, aut homíni ad diuinitatem reparare uíam, quæ in Adamo perierat.

A BONITATE DEI IMMENSA.

Deus optímus maxímus ſua ímmenſa ſummaq; bónitate ſummũ apparensq; opus, & quo maíus non poſſit dari cogitaríue, omnino facere debuit, & ita facere (quũ gloríæ & honoris ſui cauſa fecerit uniuerſa) ut patens manifeſtumq; homíni fieret. Hoc aũt eſſe oportet ín creatum, aut creatũ, aut ex utroq; cõſtans, Increatũ filiũ produxit ab æterno, creatam uerò materiam & formam aut ſeorſim aut coniunctím, quum uíſum eſt illi orbem cõdere, ab æterno in mente ſeruatum. Supererat tertiũ omniũ maximũ & nobiliſſimũ, homo deus, Deus ante ſecula, homo in tempore. In quo fecit utraq; extrema unũ, in quo perfectio abſolutiſſima ímperfectioní maximè iungeretur. Vt quemadmodũ terra pigra & ínepta uegetatur in uitam, ab ígnea uí in compoſitis latente: ita & noſtra grauitas & pondus à Deo opt. max. líberaretur, ínq; cœlũ traheretur. Anteq; enim colophonem rebus mortalibus (quæ finem ín homine habent) ímponeret, uoluit totam naturam humanam more unius hominis à paruis ínitijs ad maíora progrediendo per ſingulas ætates tranſíre, deferueſcereq; adoleſcentiam iuuentutemq; ſui prodigam, & in omnia facinora propria líbidine ruentem, erroris facere periculum, donec ad conſiſtentem ætatem, qua potíſſimũ reſipíſcendum eſt, deq; futura ætate & morte cogitandum, eſt uentum. Tunc ipſe moderator ſummus noſtros miſeratus errores præſens uoluit adeſſe, non ea forma homini inuiſíbili, qua ſemper eſt, ſed ea quæ noſtro índueretur corpore. In qua lícet diuinitas (quæ uíderi oculis non poteſt) non uideretur: tamen operíbus teſtaretur ílle plenitudinem díuinitatis in ſe ineſſe, noſtramq; ínfirmam & corruptam naturam planè felicem ſe reddere, quæ Deo iungi potuerit. Gratía ſit tíbi Ieſu Chriſte, quí te agnoſcentium labem ín te receperis, filiosq; Dei & fratres tuos feceris, atq; cohæredes regni Dei inſtitueris.

AB HARMONICA VNIVERSI PERFECTIONE.

Figura perfectíſſima Deoq; ſimíllima circulus eſt, ut primo capite docui. Vírtus enim díuina íta per omnia reſperſa eſt, ut ſit ubíuis in modum centri, cuius in infinitũ abſides æqualiter díſtẽduntur. In eo ítaq; quòd æqualitas in omnem partem ueluti à centro ad circũferentiam undiq; reſperſa eſt, per potentiam conuenit cum círculo, ſed ueluti ínfinitũ cum finito. Cõuenit etíam círculus quíuis cum archetypo, in forma. Veluti enim opus eſt ad formationem círculi centro in quo eſt potentia totius, & circumferentia, in qua eſt compræhenſio totius, & díametro ab utroq; procedente (nec enim ſine tribus íllis partibus aut totis aut proprie-

proprietatibus potest circulus capi, aut fieri) ita nisi in Deo intelligamus potentiam infinitam, à qua omnia & cõprehensionem seu cognitionem, aut uerbũ, per quod omnia, & amorem seu uoluntatem, aut beneuolentiam ab utraq; procedentem, in qua omnia condita sunt, uigentq;, nullam possumus concipere de diuinis imaginem. Quemadmodũ igitur per omnia uidemus quadrare totius unitatis in trinitate rationem, opus est & per componendi & absoluendi modũ non discrepare. Licet enim Deus fine & principio careat, ueluti & quodam modo circulus iam absolutus: nõ incpte tamen, sed uerissime in hoc cõueniunt, quòd ad uerũ cõplementũ totius opus est uniri infima summis, extrema extremis. Finis summus Deus est, infimus homo: duo extrema, principiũ Deus, finis homo. Ad cõplementũ ergo unius, sic opus fuit ut salutẽ cõsequeretur homo, Deũ homini iungi & unũ fieri: quod in Iesu Christi natura est factũ. Nam quem admodũ in rebus omnibus est θεωρία seu cogitatio quantouis tẽpore πρᾶξις prior: sic ab eterno sacrosancta trinitas potẽtia, uoluntate, sapientia duxit primas uniuersi post æternam cogitationẽ lineas in creatione: demũ in recreatione ad praxim, ueniens reuera finem principio iunxit, quando per θεάνθρωπον salutem uniuersi operata est. Sic Iesus duplici nomine carnẽ humanã assumens, hominem quodammodo Deũ facere uoluit. Duplex ea occasio fuit decorũ & utile, ex quibus iustũ consurgit. Nam ubi segregantur, uerũ perit, iustũ profligatur. Decorũ fuit, harmoniæ uniuersi causa Deũ homini iungi: utile, homini sponte perdito, nec ex se surgere ualenti, opitulari. Decorũ totũ in agẽtem refertur: utile totum in patientem. Iustũ hinc natũ est ex utroq; mixtũ, quo præmia bonis, & instauratorem quantũ possunt sequentibus, dantur, mala malis, cæterũ laus Creatori. Quum enim nil in officij partibus debeat destitui honesto decoroúe, bono utiliúe & iusto, nõ potest fieri, ut naturaliter id omnes norint homines, quin sit ab uno cõmuni omnib. principio inditũ: ita nec fieri debuit, potuitúe, quin in Dei & hominis, finis & principij etiã cõiunctione, ad nostrã salutẽ necessaria ea unà tria cõcurrerint. Vt igitur & harmonica uniuersi ratio seruaretur, ueritasq; Dei impleri posset, opus fuit ita fieri. nam uerax Deus, qui omnibus rebus infrà hominem fines suos uerissimè, ita ut nulli animãti ignorari aut prætermitti, nisi hominis negligentia possent, constituit, etiam homini paruo mundo, longè materiali superiori, præstituerat finem, quo & longè seipso superior feliciorq;, totoq; materiali maior fieret. quem assequi sine honesta illa, utiliq; & necessaria tam Deo uero permittenti, quàm homini egenti connexione, non poterat.

PRAETEREA, A BENE ESSE HOMINIS, SEV LIBERATIONE.

Docuimus suprà hominẽ à Deo fuisse optimũ creatũ, sibiq; sponte malũ, quo delectetur, attulisse. Premitur ergo à sua ipsius natura deprauata. Oppugnari etiam à deprauatis angelis, & mancipiũ eorũ in peccatum fieri, uidimus. Nam quum deprauati à sua bonitate sint, suam naturam in cõtrariam mutasse cõstat. Loco ergo perfectionũ angelicarum, quæ sunt charitate et amore Deum & homines propter Deũ prosequi, laudare, gratias agere: cõtrarias sumpsisse, quibus & Creatorem blasphemarent, & in hominem inuidiose sæuirent, clarũ est. Duplici ergo tyrannide opprimi hominẽ patet. Accedebat, quibus datũ erat legis Mosaicæ iugũ, quod partim ad rebelles cõpescendũ, partim ad uirtutẽ per corporis prœmiola excitandũ datũ erat, graui seruitute adultiorẽ populũ Dei opprimens. Quũ itaq; homo deprauatus per se resurgere nequiret, multominus tetrã potentiã se longè fortiorẽ abigere, opus fuit, utriusq; autorẽ aliter q; in exordio uenire, eãq; naturã in se repurgare, quæ labẽ cõceperat: ut fidei uirtutẽ cõtra hostẽ peruersũ adferret, atq; idem legis autor traduceret ad animũ & ueritatẽ quæ

antè

ante corporí iungebantur, & dabantur. Quum enim radix omniũ malorũ orta sit in carne humana à præcepto prouidentiæ neglecto, cętera duo nõ habuíssent uires in homínem, si rationem præcepti diuini fuísset sequutus. Nam ob peccatum uis dæmonis incumbit homini, & lex ideo data est: unde non potuit aliter fieri, quàm carnẽ illam morbidam iungendo Deo, ut in nobis restauraretur in conditione data libertas. Ideo Christus θεάνθρωπος.

ADHVC, AB ANGELICAE NATVRAE SEV *laudatoriæ Creatoris substitutione.*

Sequitur opinionem Theologorum, qui putant hominẽ creatum, ut deperditi angeli resarciantur.

O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Iudicia Dei abyssus multa. Quum Deus omnia in laudem suam creauerit, & creaturæ intellectu aut ratione prædítæ causa, ut perpetuò esset in eo laudando felix, posuit angelos qui intellectu, & homines, qui ratione pollent, in potestate consilij sui, ut ait Sapiens: ut si persisterent in bonitate eius, etiam concessa felicitate in perpetuum fruerentur: sin autem ab officio recederent, nil illi deperiret, sibi uerò æternam cumularent miseriam & tormenta. Aequum enim est pro ratione læsæ maiestatis infinitę, infinita etiam tormenta irrogari. Siquidem summè iustus est Deus. Peccarent uerò, uel non, perinde illi erat, quoad ordinem, nõ quoad culpam. Nam quantum perijt angelicæ naturæ, tantum animorũ laudantium substitui oportuit. Poterat Adamus cum posteritate, si non fuisset arbitrio abusus, esse immortalis. Poterat & dæmon in suo angelico ordine, in laude Dei, ut bonus creatus fuerat, consistendo. Peccauit homo, deturbatus est dæmon. Duplici nomine homini prospicere uoluit Dei bonitas: quoniam carnis, licet non ita atq; nunc fragilis, impulsus, & præterea dæmonis astus, illũ ad defectionem sollicitauerant. Vt itaq; & uoluntas Dei esset completa, incolumi seruato libero arbitrio, & locus à quo angeli mali decíderãt, repleretur, homíniq; perdita restitueretur salus: oportuit carnem illam deprauatam, & libero arbitrio tantum nõ ob immensas concupiscentias destitutam denuò instaurari, et Creatori iungi, uniríq;. Quemadmodum enim nil seipsum creat, sic nec se quicq; recreare potest, aut instaurare. Opus itaq; fuit Creatore, qui assumpta & sibi iuncta natura uitium hominis eluéret in se, faceretq; ut quotquot in eius uerba iurarent, illisq; per omnia, quatenus possunt, obsequerentur, non tantum ad primi hominis conditionem remeare, & ueluti postlimínio redire possent, sed superiores atq; consortes angelicæ uirtutis, cum locum animis beatis replerent, demum etiam solidam & corpoream naturam humanam eò deferrent. Ita prima Dei dispositio finem consequitur, ipsissimo Deo homine facto. Nam alioquí nec salus homini per hominem reddi poterat, nec omnibus prospicere præter creatricem Dei sapientiam possibile fuisset. Itaq; reparatus est, à Christo homine deo casus angelorum, naturæq; nostrę tantũmodo funditus collapsę maior q; in creatione reddita dignitas felicitasq; est. Idẽ argumentũ possem à fine hominis iterũ deducere, nisi satis utrunq; attigissem. Eadem enim fidelia, ut dicitur, utrunq; parietem dealbaui. Nam ut propositũ gratiæ & prædestinationis diuinæ ad effectum deduceretur, hominẽ, cuius causa mundus factus est, sequendo aut arbitrium, aut inspirationem, aut legem, aut gratiam, oportebat saluari, & in finem uenire, & pariter ex opposito damnari, qui secus feciſſet, sine ulla iusta querimonia. Vt Deus ergo restitueret perditos electos, qui obsequí uoluere, uenit ipsissimus in auxilium bonorum, & consilium malis allaturus, ut eius etiam auxílio resipiscerent, aut iustissimè deterrimis supplicijs deputarentur. Ideo (quod nobis exhorrendum est) nulla sunt tam immania diuinæ ultionis supplicia ullis damnatis irrogata, quàm malis & perfidis Christianis. Aeterna quidẽ omnibus debentur illis, qui

in

in hac uita contrauenere diuinę legi, atq; ſine charitate & uera in Deum pietate obiere: quoniam neglectis innumeris beneficijs ſibi à Deo collatis, nō tantum gratias non egere datori, ſed etiam in illius dedecus, & ſuam hominumq; perniciem illis ſunt abuſi. At Chriſtianis, qui præter bona creationis, etiam bona inſtaurationis longè maxima negligendo, & Deum creatorem & inſtauratorem Deum hominem neglexere, riſere, aut etiam (quod nunc à quibuſdam fit) inceſſere probris conuicijsq;, quanta tormenta parentur, nec calamus ſcribere, nec lingua exprimere, nec animus concipere poteſt.

A IVSTITIA DIVINA ITA SVADETVR.

Hominem fuiſſe cōditum cuiuſdam rei gratia, quæ facile multa æſtimatione mundum ſuperet, id arguit, quod mundus inferior & uiſibilis eius cauſa eſt factus. Oportet uerò finē longè eſſe præſtantiorem, ijs, quæ ad finem ſunt. Alioqui enim (quod ſæpius non ſine cauſa inculco) imprudens & uanus autor tantæ molis eſſet, quū cætera finis præſtantioris, q̄ quæ ad finem cauſa agant, ſi hominem ſine fine ullo feciſſet. Nil enim hic eſt, nō dicam ab omni parte beatum, ſed non miſerrimū. Miſeriæ igitur cauſa (ita nuncupare placet, quæ in ſumma felicitate ponit mūdus fatuorū hominū: quū quæ ſunt hic optima, plus afflictionis quàm felicitatis habeant) nec poteſt, nec debet eſſe factus homo, ſed maioris cuiuſdā felicitatis gratia, quàm quę toto in orbe poſſit ſentiri, uideri, audiri, cogitari. Atqui huiuſmodi eſt æternum & immenſum. Supereſt igitur, ut homo felicitatis æternæ & immenſæ gratia ſit à Deo æterno & immenſo factus, eumq; illam poſſe & debere conſequi. At quum in primo homine, qui ſua ſponte decidit à tanto ſcopo, tota poſteritas ſuo deſtituta fine ob peccatum eſſet, nec poſſet ex ſe ad innocentiam reſurgere, nihilominus fraudari Deum ſua deliberatione erat impoſſibile. Quomodo enim homo qui ſeipſum perdiderat, potuiſſet iuſtiſſimo Deo infinito & infinities offenſo ſatisfacere, quum ſit finita creatura? Nulla igitur ratione, licet centies millies homines ſingulos duriſſimis tormentis afflictos necaſſet, potuiſſet delictum contra infinitam eius bonitatem cōmiſſum iuſtè expiare, niſi qui erat etiam infinitus, omnium nomine lueret, & hominem perditum ad præſtitutum ſcopū reduceret. Opus ergo fuit Creatorem, Dei ſapientiam, et uerbum, noſtro corpori iungi: ut qui ſolus poterat, ſciebat & uolebat, inauditis tormentis probriſq; cumulatam mortem ſubiens offenſæ iuſtiſſimæq; diuinitati ſatisfaceret, atq; potiſſimum illis qui pro ſua uirili imitari eum ſatagerent, proſpiceret. Licet enim omnibus ſit fructus & ſolutio mortis Ieſu Chriſti propoſitus, multiq; per ſummam Dei miſericordiam, ſtatim à morte in uitam, à peccato in iuſtificationem ſint traducti, occulta Dei ſententia, nihilominus niſi quis bonis operibus cooperatus Chriſto fuerit, & pro uiribus, ut inquit Paulus Col. 1. impleuerit ea quæ deſunt paſſioni Chriſti, in carne ſua, plangendo, lugendo, ieiunando, largiendo, pœnitendo, confitendoq; & cętera pietatis erga Deum, ſe, & proximum opera exequendo, proculdubio tantum abeſt ut illi Chriſtus proſit (ſi illi à baptiſmo & uſu rationis licuerit) ut ad condemnandum, & grauiter accuſandum illi uehementer obſit. Iuſtiſſimum enim eſt, quemadmodū iuſtitiæ ſeruandæ gratia & infinitæ expiationis ergo homo-deus Ieſus Chriſtus pro omnibus & ſingulis obijt mortem, unumquēq; etiam in libertatem crucis uocatum bonis operibus imitari ducem, quiſquis eius miles eſſe cupit. Vnde patet eſſe non hæreticos, ſed impios, qui noſtras operas à ſalute noſtra ſubducunt. Licet enim infinitam culpam eluere non poſſumus, abſoluteq;, quod de condigno uocant, regnū cœlorū mereri, tamen obſequendo in bono agendo, malumq; fugiendo, æquiſſimum eſt, Deum non eſſe immemorem

Sequitur opinionem Theologorum qui dicunt Chriſtum non ſatisfeciſſe pro peccatis hominū ad plenū, quin et nobis aliquid præ

morem boni operis noſtri. & uſq; adeò id neceſſarium eſt, ut ſit impoſſibile ſine ſua opera adulto ſalutem conſequi.

ſtandũ ſit. Cæterum Paulus loquitur de ſe, ut de omnibus mẽbris Chriſti: quæ oportet per afflictiones capiti conformari.

A POTENTIA DEI.

Quamuis Deus omniſcius præſciuerit hominem abuſurum eſſe ſuo arbitrio, nihilominus non deſtitit ab eius ſalute, ut oſtenderet in inſtauratione ſuã omnipotentiam non inferiorem creatione. Potens enim denuò inſtaurare perditum hominem eſt, nõ ſecus atq; creare. Nulla itaq; in re maiorem Dei potentiam uidere palàm homo poterat, quàm ſub humilimo abiectiſſimoq; homine eam occultaſſe potentiam, quæ mundo creando par fuit. Eſt uerò potentioris in finem uſq; quicq; traduxiſſe, quàm ad finem ordinaſſe. unde innumeræ ſanctorũ Ieſu ſectarum myriades, tam ſtupenda poſt eum in illum referendo miracula edidere, ut immenſa illa potentia penè magis in illis, quàm in magiſtro eluxerit: quod inexhauſtæ potentiæ, infinitæq; gratiæ eſt indicium.

A SAPIENTIA.

Sapientiſſimi pariter eſt, non ſecus collapſis rebus ſuccurrere, quàm ſi perpetuę fuiſſent. Quum homo ſit ſaluandus, adq; infinitam beatitudinem adducendus, non poteſt hoc fieri, niſi per ſummam & omnipotentem ſapientiam, quæ non ſecus repurgare uitia, ſolidare conuulſas partes nouiſſet, quàm olim in prima natura aptauit. Id unus homo deus Ieſus præſtare potuit, uoluit, & debuit.

A CHARITATE.

Charitas, miſericordia, & amor humanæ conditionis non diſſimili modo cõiungere ſumma infimis, ut homo finem conſequeretur, debuere. Nam alioqui uiſus fuiſſet ab humanitate alienior charitatis autor, qui ita collapſam & miſerè iacentem naturam, omninoq; pereuntem, qui ſolus id poterat, non ſubleuaſſet. Verum qui potuit, ſubleuauit, & purgauit, quotidieq; ſacroſanctis ſacramentis ad ſe adplicat, ut recepta ſemel ſanitate, per ea ſacramenta, quibus noſtræ fragilitati medetur, ſuaq; diligẽti opera ſequi ſatagat eius bonitatis exempla, à qua quicquid eſt boni, profluxit.

Fides in Chriſtum beat, quæ ſacris myſterijs exercetur.

A CONSIDERATIONE GRAVI-
tatis delicti.

Veluti grauiſſimè peccat, qui maximus & ſcientiſſimus eſt: ita eo magis ſubditus peccat, quo in maiorem poteſtatem cõmittit. Sęuius enim in eum animad uerti debet, qui in regem, quàm qui in ducem: qui in ſummũ Pontificem, quàm qui in ſacerdotem: qui in ſummum iudicem, quàm qui in pedaneum commiſit: ita pro qualitate offenſæ læſæue perſonæ grauitas æſtimatur delicti. Quũ Deus agat finis cauſa, hominem fecit præſtantiſſimum animantium, preſtantiſſimæ felicitatis gratia. Quumq; ſit Deus infinitus, peccato in eum cõmiſſo debẽtur infinitæ pœnæ: ſiquidem non minus iuſtus quàm miſericors eſt. At niſi Deus dediſſet id homini, cuius cauſa factus erat, non cõſequuta fuiſſet ſcopum humana natura. Oportuit ergo & prędeſtinationẽ ſeruari, & iuſtitiam & miſericordiam impleri. Impoſſibile aũt homini eſt, ut proprijs uiribus ſatisfaciat infinitæ offenſæ. Sed tamen luere pœnas condignas ſcelere naturam humanã oportuit: unde factum eſt, ut infinita ſapientia, ueritas, & miſericordia aſſumeret omnium nomine carnem humanam, & totam naturam corruptam, ut in infinito ſubiecto lueret infinitam pęnam, debitam infinitæ ſceleris grauitati. Quare fuit omnino neceſſarium, ut Deus infinitus incarnaretur, & debita omnium hominum in ſe reciperet, ita abſolutè ſoluens, ut ad baptiſmum accedenti, & pœnitentiam ſuſcipienti omnia condonet, diutius ſub ſancta lege agenti ſit cooperari neceſſe. Non enim coronabitur, niſi qui legitimè certauerit.

De omnibus dictum eſt: qui uos contemnit, me contemnit.

A CONTEMPLATIONE EARVM *rerum, quæ ab arbitrio fiunt.*

Fieri nulla ratione potest, ut per omnia cõueniant, quæ à diuersis nec lingua, nec institutione, moribus úe cõcordantibus fiunt eodem modo, nisi principiũ à quo dependent omnes, id omnibus daret. quare sequitur, quũ ea inter homines momentaneos fiant hoc modo, ut melius non possint, etiã primũ motorem ijsdem legibus in ratione uniuersi agere. Quicquid enim à nostro procedit arbitrio, animo primò concipitur, & agitatur: demũ (ut suprà iam docui) in quandam explicationẽ uenit, & ueluti ἰχνογραφίαν ὀρθογραφίαν uc, atq; demũ in opus surgit: postremò usum præbet, & finẽ. Decet uerò, ut in animo cogitante sit potentia, scientia, & uoluntas studium úe rei agendæ, etiã anteq; ad διάγραμμα ueniatur. Eodẽ modo diuina prouidentia, quæ omnia præstantissimo modo fecit, ita in cõplemento uniuersi usa est. Nã ab æterno in se omnia futura animo uoluens, in se omnia habens noscens q; tanq; præsentia, potens, sciens, uolens, omnia cum tẽpore creare, quũ uisum est, ueluti explicatione potentiæ suæ in animo seruatę duxit lineas creando causa felicitatis liberi hominis. Quod opus sensim expoliẽdo ingenio, cultu, legibus, tam diuinis quàm humanis exasciando, rudemq; dolando materiã, tum demũ opus absolutũ reddidit, quũ ipsa se propalauit sapientia: atq; ex orthographia ædificium cõstruxit iactis fundamentis, homine scilicet à reatu absoluto. Porrò hoc tam præclarũ ædificium indies opera spiritus sancti absoluitur, quoad ueniatur ad consummationem huius corruptionis, & finẽ demũ post corruptionẽ nanciscatur homo, cuius causa omnia, ut ille causa Dei est. Vt aũt opus creationis attribuitur patri, instauratio seu redemptio filio, siue sapientiæ: ædificatio aũt, quæ in charitate est, attribui solet spiritui sancto. Postremo uerò finis pertinet propriè ad totã trinitatẽ: nõ secus quàm æterna fuit in trinitate & unitate inseparabili æterna mens à parte anteriore. Nõ dissimili modo (licet nec cõfundi nec separari possint, debeant úe cogitatio, explicatio, opus: & potẽtia, sapientia, studiũ amor úc aut uoluntas, quæ res anteq; à nobis fiant, mente agitant) dicimus opus esse potentiæ, rem excogitatã & animo adumbratã, sapientiæ explicationem, effectum uerò uoluntatis. At quia sumus temporarij, non possumus singuli rem tandiu augere, ut cum spiritus sancti opera conueniamus. Verũ in principio & fine, in cogitatione, quę magnam adfert uoluptatẽ, & in usu fineq; totæ tres proprietates unà sistũtur, sua fruentes felicitate, more diuino. Primo loco Deus pater per filium in spiritu sancto, aut potentia per sapientiã in uoluntate uel amore iuuandi, in creatione mundi sui aperuit uestigia: sed multo maxima fides erat faciẽda, estq; facta, quũ Dei sapientia, uerbũ, filius úc sub indumento carnis nostræ se ostendit, paruoq; mundo imposuit colophonẽ, eius materia omnino repurgata. Est uerò maius opus quod ad effectũ, redemptio, quàm creatio. Quũ itaq; illud sit Deo dignissimũ, homini necessariũ, harmoniæ naturali consentaneũ, à prophetis & sanctis uiris traditũ, sacrosancto dogmate creditum, rationi per omnia conueniens, tenendum est etiam uitæ periculo Christum Iesum esse hominẽ Deum, necessariò ob salutem nostram & omnium credentium incarnatum.

AB ESSE POSSIBILI.

Quum in Deo posse & esse idem planè sit, possit uerò quæcunq; sunt absolutissima & perfectissima: nil aũt possit esse maius aut nobilius, q; uniri infima summis: oportuit etiam Deũ ipsum sibi iungere (non seorsim, sed coniunctim) ipsam naturã humanam, anteq; perfectum cõplementum acciperet. Quemadmodum enim nõ satis est ad felix cõpositum, habere duo media elementa communicantia

municantia in una qualitate, aërem ſcilicet & aquam, niſi uinculum extremorum etiam accedat (terræ dico, & ignis) hoc ad molem, illud ad uitam & libramentum: ſic ad benè eſſe hominis non ſatis fuit conſtare corpore & animo, niſi accederet huic moli corporeæ & mixtæ humo, ignis & Dei ſimpliciſſimi natura, ut abſolutiſſimum illūd compoſitum reformaret cætera, adq; uitæ perfectiſſimam felicitatem traduceret.

A BONI NATVRA.

Res eſt conſenſu non ſolū philoſophię, ſed totius orbis certiſſima: bonū quo cōmunius, eo diuinius. Quo prouerbio, aut ſententia, apparet Deū maximè ſeipſum communicare quibuſcunq; modis fieri poteſt. Quatuor uerò modis ſeipſum cōmunicare poteſt, præſentia, uirtute, unione eſſentiæ, unione perſonæ. Præſens ubiq; eſt. Virtutis aūt eius uis in minima uſq; diffuſa & reſperſa uidetur. Nam nil miraculo caret, & re admirāda quamuis latente: quod ipſum à materia nō eſt. Vnio fit in perſonis eſſentialiter. Supereſt quarta cōmunicatio: quę cum angelis bonis fieri non debet, non enim peccauerunt: nec cum malis, quia non poſſunt reſipiſcere: nec cum inferioribus homine, quę omni peccato carēt, durationeq; non egent. Oportet ergo, ut unio perſonæ diuinæ fiat cum homine, ut ipſum reducat ad felicitatē. igitur opus fuit θεάνθρωπου fieri Chriſtū. Alioqui unam ſuarum cōmunicationum nobis inuidiſſet Deus: quod admittendū non eſt. Illis rationibus omnino futurū oportebat, ut aliquando Deus homini iunctus uideretur. Quod etſi non eſſet neceſſariū, nec prædictū ab angelis, Sibyllis, prophetisq;, & etiam dæmonibus fateri coactis: tamen ſatis in ſe oſtendit Chriſtus, Deū eſſe in ipſo fragilitati humanæ iunctū. Nā ſola Chriſti reſurrectio uidetur, & reuera eſt tanto creatione maior, quanto æternitas corruptione præſtātior. Nam naſcimur morituri: uiuit uerò nunq; moriturus. Verū quū de eius morte diſſentiāt nobiſcū Muhamedici, quāuis cōtra totius orbis cōſenſum id faciāt: tamen externis teſtimoniis illis ſuadendū iudico, ne dicant nos illa finxiſſe.

DE MORTE IESV CHRISTI FILII DEI & Mariæ, externa teſtimonia. CAP. XII.

QVum omnia quæcunq; à Chriſto ſperamus & habemus, à morte Chriſti Ieſu pendêre certum ſit, fruſtraq; cætera ſimus crediturī, niſi in corpore ſuo noſtras infirmitates ſuſcepiſſe, & cruci affixiſſe prędicemus & credamus. Cætera enim tantum de eo credere, non tantū non iuuat, ſed uehementer etiam nocet. Quū itaq; eum ſcopum nobis propoſitū Muhamedes, nec noſtræ nec Iudaicæ religionis omnino ignarus, nouiſſet, uoluit cætera omnia illi tribuere, etiam maiora quàm ſit nobis traditū literis, diuinitatē uerò & mortē illi adimit, in quo cardo noſtræ ſalutis uertitur. non quidē uerū putās, quod ſcribebat, ſed ut illius ſublato merito & ſcopo, tyrannidem propheticam occuparet: quæ latiſſimè ſuo loco in eius uita patebunt. Paucis hoc in loco in eum agam. Si Euangelio credere nō uis ô Muhamedice, alios teſtes certiſſimos, à nobis diuerſiſſimos & omnino contrarios producā. Ex ethnicis Pilatū, qui Ieſum iudicauerat: Abagarum, qui nondum in eum crediderat: Tiberium, Hadrianū, ſenatum Romanum, omnium gentilium probra, Phlegonta, Lucianū, Plinium, Plutarchū, & alios: Iudæos uerò tum omnes, tum ſexcenta loca in illis libris, quibus laceſſere illum conati ſunt, atq; ex Thalmud. Pilatus ipſe, poſtquam uidiſſet illum ſurrexiſſe, tunc de eo ſcripſit ad Tiberium Cæſarem hanc epiſtolam.

Pontius Pilatus Tiberio Cæſari, ſalutem. Nuper accidit (quod ipſe poſtea probaui) Iudæos ſe ſuorumq; gentē crudeli pœna affeciſſe. Quum enim promiſſum eſſet patribus eorū, Deum miſſurū illis ſanctū uirum, qui eorū rex uocaretur,

caretur, atq; ex uirgine naſceretur, deusq; Hebræorũ: hunc in Iudæã me præſide miſiſſet, uidiſſentq; eum cæcis reddidiſſe lumen, leproſos mundaſſe, paralyticos curaſſe, dæmones ab hominibus expuliſſe, mortuos etiam ſuſcitaſſe, imperaſſe uentis, ambulaſſe ſiccis pedibus ſuper aquas maris, & ſimilia permulta: cum omnis Iudæorũ plebs filium Dei eſſe eum diceret, inuidia moti principes Iudæorũ, eum cõpræhenſum mihi tradiderũt, & alia ex aliis fingentes, magum eſſe, & contra eorũ legem agere affirmarũt. Quod ita credens, uirgis cæſum eorum tradidi arbitrio. Illi uerò & crucifixerunt eum, & cuſtodes illi adhibuerũt. Nihilominus meo milite diligẽter ſepulchrũ ſeruante, tertia die ſurrexit. Vnde uſquadeò in eum furor exarſit Iudęorũ, ut tradita meis militibus pecunia, uellent ab illis ſilentium eius rei redimere, & facere, ut dicerẽt, à diſcipulis eius ſurreptum corpus. Quo factũ eſt, ut à milite res magis ac magis diuulgaretur. Nam & ſurrexiſſe teſtati ſunt, & pecunia ab illis redemptũ eius rei ſilentiũ affirmarunt. Hæc ideo ad te ſcribenda putaui, ne calumniis Iudæorũ aliter tibi perſuaderetur. Vale. Hęc epiſtola duobus teſtibus autoribusq; tranſcripta nititur. Ab Egeſippo enim primũ 120 anno à Chriſto nato ex Romanis ſcriniis decerpta eſt, & ab Ambroſio Mediolanẽſi epiſcopo interprete Egeſippi latinè uerſa eſt. Qui ſanè noluiſſet illam uerſam, niſi omniũ fide iam probata eſſet. Illius meminit Tertullianus, Apoſtolorũ temporibus proximus, eiusq; teſtimonio in Romanos agit, quòd ſcirent ab Imperatoris ſcriniis decerptã, exemplarq; ſupereſſe ibidem. Pariter & Iuſtinus martyr: Tiberiumq; addit, ea certiorem factum, uoluiſſe, ut Chriſtus inter deos Romæ locum haberet. Cui ideo aſſentiri ſenatus noluit, quòd primum ad eum de ea re non eſſet ſcriptum. Erat enim lex Romæ, non licere inter deos haberi aliquẽ inconſulto & inuito ſenatu. Non mirum eſt peſtibus nebulonũ deorum & leuitate ſua magiſtratuum Romanos ſeductos, etiã uerũ noluiſſe recipere. Iam ex his patet, paſſum Chriſtũ. De Abagaro extat etiam epiſtola ex ſcriniis eius habita, & uerſa, ipſis Edeſſenis recepta religione illam confirmantibus. Mentio fit de reſurrectione Chriſti in ipſa, quã oportuit mortem ſequi. Tiberius & ſenatus de morte eius cognouerunt, quũ de illo recipiendo eſt actum. Religiones omnes gentilium euerſæ, mortem Chriſti ita exhorrebant, ut nullum oraculum poſſet reddi, ubi unus eſſet cruce Chriſti ſignatus. In notis hieroglyphicis Aegyptiorũ crux erat ſymbolum uitæ æternæ. Vide ergo Muhamedes, quomodo ſub cruce plebeij & quæſtuarij hominis, qualis fuit Symon Cyrenenſis, hæc poſſent fieri? At dicis, probroſum fuiſſe hominem Dei amiciſſimũ ita mori. Probrum in morte non eſt, longè minus in neceſſaria morte. Titus dicebat, teſte Ioſepho, non fuiſſe tanti ſanguinis effuſionis cauſam ab eo, ſed uindictã diuinam. Obiere enim in primo Iudaico bello uicieſies centena hominũ milia. Ex quibus muris Hieroſolymitanis capti undecies centena milia purificata periere, 90 milia ſunt diſtracta uiliſſimo precio. Hęc nõ ſunt pro morte aut uindicta hominis puri. Adferas licet Moſen, Eliam, & Dauidem, aut quemuis alium, etiam Abrahamũ ipſum. Traianus paulo minorem turbam in Meſopotamia rebellantem confecit. In Betora, quàm Biter in Thalmud uocant, ſub Barchoziba quadrageſies centena milia hominũ, occidit Hadrianus in ultionẽ mortis & uenditionis Chriſti. Decem uerò primores eorum doctos uiros & inſignes, quia Barchozibę fauerant, & filij eorũ erant qui Chriſtum uendiderant, inauditis ſupplicijs affecit. Vnde etiamnum decem uirorum apud Iudæos ſeruatur iciuniũ. Porphyrius hoſtis noſtræ religionis ex profeſſo fatetur, à morte Ieſu Chriſti nulla potuiſſe amplius haberi oracula. Idem confirmat Plutarchus, quum ait ſuo ſeculo uix duo oracula ſupereſſe. Quod contigit,

à quo

à quo tempore audita erat illa uox iuxta Paxon, Pan magnus mortuus est, de quo dixi superius. Nam fuit uox ea sub Tiberio. Plinius meminit maximi & supra memoriam hominũ stupẽdi terræmotus, qui sub Tiberio moriente Christo accidit. Dicit etiam exempla esse eorum, qui uisi sunt post sepulturã surrexisse. Quod de alijs quàm de Christo non potest intelligi, & de illis qui ab eius Apostolis & sanctis in omnibus locis suscitabantur. In uirtute uerò Christi passi, & crucis eius, edebãt omnia miracula Apostoli. unde illum passum cõstat. Quod nobis omnes nationes probro dabant, non tantum Iudæi, qui non aliter uocãt Christũ quàm thalui, id est suspensum aut crucifixũ. Lucianus in Peregrino, crucifixum non semel uocat. Qui omnes ô Muhamedici, sunt externi testes, & nobis contrarij in cæteris rebus. Vnde miror te ô seductor damnate, ausum fuisse à tam manifesta ueritate discisscere. Verũ regnandum erat, quod ueritate persuasa nõ poterat fieri. Eclipsis contra naturã, mortem ipsius Romanis aperuit. Scripsit Phlegon & Dionysius Areopagita. Adduxissem adhuc Iosephum, Philonẽ, Egesippũ testes, Thalmudicas traditiones, & innumera alia testimonia. Sed ista plus satis sunt in re, de qua nemo unq̃ dubitauit: quæ præsente quadringentorũ millium hominũ multitudine gesta est. An uidisti unquam loco unius ad mortem destinati alterũ substitui? quũ nunq̃ à iustitia liceat euadere, donec aut afficiatur, aut liberetur, quicunq̃ est accusatus & deprehensus? Verũ sunt & in hoc loco rationes adducendæ, ut in superioribus. Demonstratũ est hominẽ suaptè sponte pereuntem non potuisse à uitio sine Dei præsentia surgere, multisq̃ necessarijs argumentis oportuisse humanam naturam Deo iungi ad perfectionem, quam amiserat, recuperandam. Ad hæc miraculis & resurrectione Christi impossibile esse hominem tantum, prophetam ũe illum fuisse, (quod & postea latius patebit:) supereſt etiam uidendum, An mors eius & resurrectio erãt ita necessariæ, ut uerè fuerunt.

QVID CHRISTVS HOMO DEVS HVMANITATE NOSTRA DEO iuncta passus sit, & quàm necessariò. CAP. XIII.

HOmini ex prima origine naturali in miseriam collapso, ut reuera posset ad deperditã innocentiam redire, opus necessaria Dei accessione fuit: quę per Christum facta est, ratione necessitatis hominis, cui sua liberalitate & misericordia succurrere uoluit, felicitatisq̃ nomine, ut aliquando consequi posset, quod perpetuò adpetit, potentiæq̃ & bonitatis causa, ut potentiæ infinitæ opus cogitatione infinitũ conderet, & amplitudinem diuitiarũ suarũ nobis omnino aperiret, cõmunicaretq̃. Supereſt itaq̃ uidendũ, quid nomine nostro potissimum receperit, quó nam ingenio tam magnũ uitium eluerit. Quũ uas nomine cuiusdam receperit, certum est, si in uniuersum eius nomine se obstrinxerit, præter culpam præstare omnia debere, quæcunq̃ ab illo & fortunis eius pendẽt. Nam quamuis eorum, quæ ab altero cõmissa sunt, pœnas luat, tamen ab eo culpa semper abesse intelligitur. Ita planè et de theanthropo Iesu Christo, qui nostro nomine se diuinitati & sibijpsi quodam modo obstrinxit, est iudicandũ. Nam quotquot imperfectiones ex traduce semine & opera Satanæ contraxeramus, eas omnes dempta una culpa (cui qui peccatũ non fecit, obnoxius esse non potuit) in se recepit. Similiter omnes hominis constitutiones in sua natura suscipere uoluit, ut omnino suę naturę & libertati, aut quàm proximè fieri posset, hominem redderet. Quod ut melius capiamus, est altius paulo repetendum, à natura scilicet primi hominis. Ille quem ex sacris oraculis Adamum dicimus, (uocent ut uolent philosophi, primũ enim unum hominem factum fateri necesse habent) ille inquam à Deo optimo maximo constitutionem eiuscemodi acceperat, qua

nulla præstantior, nulla liberior. In summo enim totius uisibilis naturæ apice constitutũ, quem ideo μικρόκοσμον dixere Græci, ueluti summæ infimæq; naturæ creatæ cõpendium, oportuit quæcunq; summa erant, insita à Creatore in se habere. Libertatẽ uerò in tota natura, qua nil sanè maius esse potest, summam illum habuisse fatendum est: cuius etiam magna uidemus uestigia in illis, qui diuino afflatu in se descenderunt, in alijs tenuia quædam. Nam omnia in seruitutem agunt ipsum, qui non à Deo & à se pendet, sed ab opinione fortunæ, & rerum in illius temeritate & casu positarũ nutu agitatur. Ille reuera (quod omnes philosophi fatentur) tantum abest ut sit liber, ut teterrimos dominos & numero infinitos circunferat, à quorum tyrannide opera humana non potest eximi: adeò quidẽ absumus à conditione illa insigni primi hominis. In ea pręclara constitutione positus Adamus felicissimus (quantũ in terra fieri licet) poterat suo marte mori, beneficio Dei æternus esse, quod beneficiũ ideo noluit ea cõditione ei dare Deus, ut omnino acceptare cogeretur, ne illi ea necessitate imposita adimeret arbitrium. Positũ enim in eo erat, ut sequeretur præscripta diuina, aut iussis parendo, aut uetita non cõmittendo. In libertate uerò tua nisi positũ esset, ut utrumlibet ageres, liber esse nõ posses. Ille ergo quũ esset liber, & peccato cõtra rationis præscriptæ legẽ agere posset, mortalis & non mortalis esse poterat. Accepisse uerò à Deo factore quandã legem, qua nõ coërceretur (qui nondum peccauerat) sed dirigeretur, qui errare poterat, ex immensa eius bonitate credendum est (nil enim quod ad felicitatẽ attinet humanã, illi nõ dedisse certò certius est) quæ præscripta si seruaret, felix & æternus esset: si infringeret, innumeris calamitatibus in uita oppressus tandẽ decederet. Quod aũt esset augustiore quàm nunc corpore, et uita penè per se immortali, id arguit quod ferè annos mille etiã post corruptelam uiuebant antè diluuium. Quod non tantũ nostris, id est diuinis Mosiq; traditis literis constat, sed etiam externorũ testimonio. Valerius Maximus ex Xenophonte refert, Latinorũ regem uixisse 800 annis, & patrem eius 600. illis addit Dandonẽ, qui 500. & Litorium Epium, qui 300. Berosus & Hellanicus longissimæ uitæ plurimos homines antè diluuium fuisse scribunt. Testatæ sunt uitam priorum resq; gestas & artes duę columnæ diluuio superstites: quæ ante mille & quingentos annos in terra Syria adhuc uisebantur, una erat lateritia, altera ænea, ut iniuriæ cœlesti & elementari se opponerent. Quis non legit Serum, Macrobiorũ, Aethiopum, & Pandorarũ populorũ celebrium uitas ter nostris longiores fuisse? Vt uerò sit minus mirũ, Deum omnipotentem id homini primo & suis dedisse, ars etiam eò processit. Quis nostrã antè ætatem nõ ita multũ, quendam Ioannem 300 annis uixisse, (quem ideò de temporibus uocant) non audiuit referri, & legit? Illa sanè ætas aucta per frugalitatẽ & parsimoniam, multo mirabilior est prisca illa: in qua nõ multis corruptelis laborabatur, si utramq; ad nostrã conferas. Ne aũt desit publica fides (quo Pontifice, nũc non succurrit) bullæ Romæ seruantur, quibus testatũ posteritati uoluit Germanus quidam, quodã casu se 500 annis uixisse. Ita de se refert: Aliquando captum à piratis se regulo cuidam in Arabia fuisse uenditũ: multis uerò post annis, quũ alius eorũ finium regulus per legatos eum salutaret, dono ei misit quoddã pharmacum, quo multos in annos, ut aiebat, uitam prorogare liceret. Cuius periculum in se quũ rex facere nollet (ut sunt omnia tyrannis suspecta) captiuum Germanum iubet experiri. Quo factũ est, ut post quingẽtos aut paulominus annos Romam adierit, uoluerit q; publicè hoc significatũ diplomate pontificio. Nobilis fœmina in Anglia, (quam à Tormeriaco dicũt) dum uenationi instat, incidit fortè fortuna in alabastrũ unguento plenũ: quo perunctus rusticus ad 300 annos incolumis

Harum Iosephus meminit in Antiquit.

incolumis perstitit, nisi plantæ pedum (quam nō unxerat) dolore laborās. Sunt multa eiusmodi, in quibus si artē miramur, quid de naturæ & Dei potentia iudicandum? Lucianus de Macrobijs scriptū reliquit, multos ferè ad ducentos annos peruenisse. Verū nullum est exemplum tam memorabile, quàm Artephij magi, (de quo Rogerius Bachonus) qui dum orbem pererrat, arti studet, de illa scribit, arte medendi fecit, ut ad mille uigintiquinq; annos peueniret: quod in experimentis magicis scriptum reliquit. Nullus uerò eas temporis metas, quibus uixit primus parens, nisi ægrè admodum, potest superare. His patet, si post deprauatam naturā tantum uixit Adam, utpote 930 annis, quid auxilio Dei potuisset. Vt ad rem igitur redeamus, ea fuit primi hominis conditio, posse mori & posse non mori: post deprauatā uerò, quæ nos omnes infecit, naturam, posse mori, & nō posse nō mori. In restituta aūt à Christo natura, posse nō mori, & nō posse mori: quod ex gratia, non ex natura est. Quum itaq; homo deus Christus nostram carnem sumpserit, uademq; pro homine erga Deum patrem seipsum constituerit, conditiones carnis ante dictas in se recepit. Nam si diuinitatem spectes, quæ sibi corpus iunxerat, poterat ui illius nō mori. Si nostrā necessitatem, & eius immensam bonitatē, omnino necesse mori habuit. Demum eadem caro suscitata, tertium statū confirmauit. Et item: cōmunem habuit cum homine innocente & primo peccati immunitatē, pœnam & cæteros defectus à deprauato, à tertia conditione, quæ est eorū qui illi dederunt nomina, gratiæ plenitudinem: quæ maxima quidē in sanctis, sed tamen nondum cōpleta uidetur. Quarta est beatorū & diuinitatis, nec posse peccare, nec à Dei cōtemplatione absistere. Nam ipsa Dei Christi humanitas est in admiratione sibi iunctæ diuinitatis. Ita etiam habuisse duas uoluntates, & habere, cōstat. Humana sentiebat calamitates nostras, fugiebatq; mortem: diuina omnino contrarium. Nam oblatus est, quia ipse uoluit. Itaq; tam necessaria fuit illius mors prò nobis, ut in suo corpore pœnas nobis debitas lueret, ut omnino frustra alioqui uenturus fuisset. Meritò nanq; humano aut angelico impossibile fuisset erga Deum satisfacere pro delictis nostris. Ex eius itaq; plenitudine omnes accepimus: alioqui præsentia non iuuisset, nisi in lustratæ eius nomine carnis nostræ natura purificationem pristinā reposuisset. Verū si repurgauit baptismate in eius sanguine fieri solito, quare omnino non reddidisset pristinā libertatē, & ut qui intinctus est, alium generet sine seminis peruicacia? Est in rebus humanis perfamiliare exemplū. Insitę gemmæ emblemata, surculus trunco ignobili & agresti, faciunt ut fructus à trunco degenerēt, atq; omnino naturā emblematis sequātur, priore natura uelut i mortua & abolita. Itaq; fructus illi nō naturæ primæ, sed accessoriæ naturā referunt, quādiu sunt in usu. Verū si inde semina ex quouis optimo fructu terræ optimæ mandentur, nō pariunt arborē surculo similem, sed omnino ad primā naturam redeūt: ita & in Christiano homine. Si baptisatus sit, & facit fructus pœnitentia dignos, acceptātur à Deo, & boni sunt: si uerò illius proles sacro baptismate nō abluatur, proculdubio quicquid pariat, agreste est, & à primæ naturæ uitio dependens. Alia est ratio longè præstantissima, quòd pro homine oportuit Christum pati, (nec tantū prophetā agere, deinde in cœlū timore mortis rapi, ut uult suadere Muhamedes) et quęcūq; causa peccati illi debebātur, exoluere. Persistemus uerò in nostro de uadimonio exēplo. Miserè perditū hominē, & sibi more hydropis indulgentē in pernicię, nulla humana satisfactio (Deus ita iustus est) ne omniū quidē mortaliū opera poterat recōciliare deo, quin omnes miserrimè perirēt. Cui itaq; rei maximè obnoxius detinebatur homo, mors erat: quo nullū grauius supplicīū est in hac uita, eaq; duplex, & corporis & animi: de qua dicā,

quum de immortalitate animorũ agetur. Tantam esse hominis erga Deum obligationem, ut uires totius orbis superent, rectè conditionẽ humanam æstimantibus uidebitur. Nã etiamsi essent centũ mundi huic pares, & ab innumeris habitati hominibus, nõ possent iustè rependere in solũ unũ hominẽ collatũ beneficium. Quis cœli mundiq; amplitudinẽ consideret? hæc in rem hominis cõparata est. Quis ea omnia, quæ ex istis elementis nata sunt, numeret? Sunt humani dominij. Quis corporis dotes, sensum, motũ, uitam, usum, auditũ, odoratũ, gustum, tactũ, quis usum rerũ, quibus in utilitatẽ necessitatemq; utitur, animo cõcipiat? Quis nõ admiretur & planè obstupescat, si attentius animi dotes spectet? Et hæc rependere homo poterat? scilicet. Quod si illis neglectis, etiam cõtrà fecerit, qua pœna iudicas dignũ? Quis filius non notaretur animi ingrati nota, in quem pater minimam similiũ beneficiorũ partem cõtulisset, si non agnosceret, laudaret, efferretq; datorem? Quanto supplicio dignus esset, si bellũ etiam patri ipsi inferret, & seipsum demũ perderet uolens uidensq;? Ex his potissimũ uideri potest, quàm obnoxius homo diuinæ prouidentiæ sit, quamq; ab omni parte reus: ut nil illi lenius ob merita deberi possit, morte, & proscriptione, perpetuoq; exilio, ab eo patre, in quẽ tam nephanda cõmiserat: qui seipsum perdere, fratres omnes necare, patrem è suis sedibus depellere uoluit, & quatenus per ipsum licuit, fecit. Vas ergo ille noster filius Dei infinitus, mundo infinitis modis maior, ubi nomine hominis recepit, persoluere maximum debitum debuit. Mortem igitur subijt, eamq; non uulgarem, sed inauditam, omniq; genere supplicioru cumulatissimam, postq; impertiri uoluit æternam in se credentibus salutem. Suscitatus enim, & cœlũ ingressus, nobis in illius trunco insitis cœlũ aperuit, ut nouæ uitæ nouos fructus in certam spem produceremus. Eadem est demonstratio à ratione summę bonitatis eius. Nam propriũ eius est, latè patêre, & summa misericordia uti, et charitatè inexplicabili. At charitatẽ nullus maiorem habere potest, quàm dum ponit animam pro amicis suis. Ergo pro nobis Christus mortuus est, iustus pro iniustis. Quod ipsum si esset apud uos ulla antiquitatis cognitio, aut fides ueteri testamento (quod in dubijs tamen consulendum suasit multis in locis Muhamedes) à uobis adhiberetur, locis innumeris, & uenturũ Christũ deũ inter homines, & passurũ extrema à suis cognosceretis. Ergo fratres charissimi, quicunq; nõ credit mortẽ & diuinitatẽ Christi, damnatus est, si de ea audiuit. Eheu unius hominis libidine & regnandi cupiditate perijstis, damnati estis, quoniam extra uiam salutis estis. Innumera hominũ milia unius falsa suasione periere. Vestri principes scelesti hominis hæredes, opera uersutorum hominũ uos in illis tenebris retinent, ne ad lucem ueræ cognitionis ueniatis. Quî potest fieri, ut ullus uestrûm resurrectionem credat, quamuis sæpius in Alcorano scriptam, quum nullus eius fidem apud uos fecerit? Nos uerò habemus præter eius fidem nobis traditam, etiam ducem, quem mortem pati oportuit, ut illius fidẽ faceret. Habemus & Mariam, & Ioannem euangelistam, qui ueluti Henoch & Elias cœlum in corpore petiuerunt. Familiare est ideò nobis sperare resurrectionem, uobis ludicrum. Nam si quis perpendat uitam multorum, & maximè uestrorum magistratuum, illis nil auarius, milite nil crudelius: Quibus apparet, nil illos post hanc uitam credere, nisi uerbis tantum. Alioquin enim modum expilationibus ponerent.

Magni autores et diuam Virginem et Ioannem obdormiuiße tradunt.

DE PROBATIONE ET CONFIRMATIONE DIVINITATIS

Christi ex operibus, & morte discipulorum & martyrum. CAP. XIIII.

QVamuis in rebus humanis nil maiorem fidẽ de ipsis potest facere, quàm illarum prima compræhensio: tamẽ quia obliuione, uarijs opinionibus, dubita-

dubitatione, negligentiaq; à notione & credulitate rerum semel probatarum sensim deficit posteritas, quadam demonstrandi & repetendi assiduitate opus est seu humana, seu diuina, seu mixta potentia fiat. Obliteratio uerò contingit, quum ob multa, tum potissimum ob assiduam rerum uicissitudinem, & maiorum negligentiam. Humanitas ipsa formam diuersæ materiæ indies iungens & mutans, hos in uitam productos alit, hos educatos absumit: ita & illorum opiniones & scientias eneruat, quamuis remedium literarum huic rei medeatur. Dum bello euertitur prouincia, sacræ opiniones pereunt, malæ & nouæ irrepunt, & eo latius & facilius serpunt, quo sunt absurdiores, & à ratione magis alienæ. Ita fit, ut à patribus aut maioribus accepta in paucos spargantur, si bona sunt: si mala, in omnes. Nam & nostræ naturæ deprauatæ uitio, & socordia, operaq; suggerentium dæmonum falsitas ipsa orbem infimum totum ferè regit. Veritas in pauciſſimis semper fuit. Et quia semper minor pars maiorem & deteriorem sequitur, ueritas non habet locum: aut si habeat, quia nullus rationi potest repugnare, uerbis laudatur, factis proscribitur. Sed ut exemplo agamus: Quæ maior persuasio aut uerior haberi unquàm potuit de homine diuino, quàm de Mose est habita, quum portentis & miraculis suos sibi illexit, tyrannum uerò magnam imperij partem amittere coëgit? Res est acta in cœtu sexies centenorum millium hominum arma ferre ualentium. Nihilominus paucis pòst mensibus, post tot prodigia, post diuinitatis lucem præsentem (etiam præsente ipsa) cœptum est ab illis dubitari, num possent seruari à Deo, quum intercluſi mari & exercitu Pharaonis essent? Confirmauit præcedentia diuinitus aperto mari rubro, illisq; transmissis, inter muros aquarum, hostibus ad unum interemptis, & ab aqua sedes repetente suffocatis. Paucis diebus post transitum maris & prima miracula, ob modicam sitim dubitatum est ab omnibus de potentia Dei: quam repræsentari uoluit, non naturaliter aquas à puteis exhibendo, sed ex loco planè sterili. Monte omnino rupco copiam tantam exhibuit, ut à flumine amplissimo tanta haberi non posset. Non ita multum postea, quum quicquàm penuriæ paterentur, asserebant non satis esse potentem Deum, ut illos cibo donaret: quibus manna cœlitus missa contrarium suasit. Cœptum est demum de pulmentis conqueri. Fecit Moses, ut carnium cœlitus missarũ tanta esset copia, ut omnibus ex æquo satis essent, et tenui et diuiti. Nam Deus acceptator personarũ non est. Ita tamen sua munera dabat Deus, ut interim magna multitudo morte præsenti suaderet cæteris, de diuina potentia nec ambigendũ, nec detrectandũ eius amplitudini. Iam rebus omnibus plena multitudo, oblita Creatoris, deũ Aegyptiacũ postulauit sibi fieri. Vnde magna animaduersione opus fuit, ita ut cõtra Deũ nemo amplius auderet mutire. Verum ut in secundis rebus nostro Marte aduersas quærimus, uolentesq; perimus, cœperunt factiosi homines, quod in Deum euomere non audebant, in Mosen effundere. Quum enim timore mortis non auderent dicere, quod animo uoluebant, scilicet, Quis constituit Deum super nos? in pijssimũ ducem & ordinem publicum insurgunt, dicentes, nil esse cur illi pareretur, esse in eo cœtu multos qui possint id præstare, quod Moses præstaret: sibi itaq; etiam licere, saltẽ parti multitudinis, in rebus sacris præesse. Sensit Moses, cuius oratio paulo antè iram emollierat Creatoris: illosq; postq; illis ita uidebatur, permisit pro sua libidine agere. Seorsim, ut sanctiores ab aliorũ omniũ cœtu seperari, sibi thura acerrasq; desumere, sacros ignes adolere, itaq; Deum ostensurũ, ecquid placeat ille ordo. Secedunt factiosi, coguntur, adolent: mirum dictu, factu horribile, terra dehiscens uiuos absumit. Vide quid faciat posteritas. Præsente (quatenus percipi ab homine

homine poteſt) Deo, miraculis ducis, patentibus, eadem generatio uix credit, ea natio, quæ cum eo quotidie uerſatur, detrahit. Poſt mortẽ uerò eius multo clariſſima ſigna fidem ſequentia ſucceſſoribus Moſis ſunt exhibita. Itaque quod à principio capitis dicebam, prima illa cognitio fuit longè maxima & certiſſima, ut qualis eſſet Moſes cognoſceretur: uerum quũ futura, quæ prædixerat, contigiſſe uidentur, tum demũ confirmatur & uelut renouatur ea perſuaſio. Dux illi ſuccedẽs idem in alueo Iordanis implorato Deo fecit, quod Moſes in mari. Innumera multitudo ſicco pede fluuij nudum alueũ tranſit, molem in medio ob rei ſignũ ponit. Verũ iſta nõ ſunt ſatis. Signis opus fuit iſs qui non tantũ electo populo patẽrent, ſed uniuerſo etiã orbi ſe propalarent. Siſtitur ſol, dum fidei hoſtes inſequitur cum populo Dei Ioſue, diemq; multo cæteris longiorem reddit. Teſtis eſt Perſa, qui in diarijs cœleſtibus ſcriptũ id reliquit: teſtis Græcia mẽdax, hoc miraculi falſò Phaëtonti adſcribens. Quàm minus mirũ fuiſſet, ita credidiſſe, cum eſſet rudis rerũ omnium, & ſibi noto nebuloni diuinã potentiam adſcripſiſſe, niſi rudis illa opinio ſuos habuiſſet teſtes eruditioris etiã ſeculi homines: ut non fuit ullum in Græcia tam impudens mendacium, quod fide & teſte careret. Ea ſolis ſtatio, quæ toto orbe aſſentiente fuit, uiſaq; eſt, conflagratio putabatur. Sed autor dignus græca crudelitate fuit, cui ſuffragia dedit poëſis. In ſumma quoq; admiratione fuit in toto orbe regreſſio ſolis facta ſub Ezechia, literarumq; monimẽtis apud Perſas cõmendata: quæ alteri cõflagrationi fortaſſis dedit apud Græcos originẽ. Tempora nõ conſentire, quid mirum? Literæ humaniores apud Græcos nil certi ſexcentis ante Chriſtũ annis habuerant. Homerus enim etſi paulo fuit ætate ſuperior, ut qui circa tempora Solomonis uixit, nil tamen habet hiſtoriæ, cui fidem meritò adhibeas. Illo 400 anno poſterior Herodotus, uix fidem etiã in Græcia meretur. Res enim iampridem alijs in regnis geſtæ, fama tantum deferente, longitudineq; itineris uires acquirẽte, tum demum eò uenicbant, quũ alibi ſenuiſſent. Latini uerò paulo antè elementorũ uſum acceperant. Sed ne longius digrediar, ex innumeris facinoribus ſucceſſorũ nutu diuino factis, fidem longè grauiſſimã Moſes meruit: quoad uenit ille quẽ ipſe prædixerat uenturum, de quo innumera oracula ſancti prophetæ prædixerant. Tunc Moſes celebrari deſijt, noua luce oborta, Ieſu Chriſto homine Deo nato: qui etſi ſatis magnã autoritatem fidemq; meruerat, cuius nullum miraculũ non fuit (niſi quũ aliter uoluit) in conſpectu ſaltẽ mille hominũ factum, idq; uarijs in locis & regionibus: tamen longè maximã habere cœpit, quũ illius ſolo nomine inuocato, aut etiã ſolo crucis ſigno, omnes eius diſcipuli ea omnia miraculoſe ederent, quæ edebat ipſe proprio nomine: & ſi ſe obtulit occaſio, longè maiora. Diuinitatẽ itaq; ſui præceptoris non futurorũ prædictionibus aut prophetijs more priſcorũ demonſtrabant (nam poſt diuinum remedium nullum ſupereſt, nec poſt uerum poteſt quicquam alienum loco eius ſubingredi, quod falſum non ſit) ſed præſentia diuinitatis, nil Deo arduum aut impoſſibile oſtendebant. Morborum omne genus ſanabant, mortuis corporibus etiam diutius ſeruatis uitam animamq; reddebant, quam multis poſt annis ſeruabant. Dæmones corpore pellebant. In ſumma, nil erat illis arduum: omnia poterant in eo, qui eos confortabat Ieſu, Chriſto. Quod quamuis uoluit toto ſuæ perſuaſionis tenore eleuare Muhamedes, tamen nõ in uno loco tantum coactus eſt id fateri, uel ut ueri aliquid falſis miſcendo, illis blanditijs alliceret ſimplices Chriſtianos, qui ipſi miracula uiderant & legerant. Ait enim, uiros ueſtibus albis indutos (quos Apoſtolos intelligit) edidiſſe miracula: et de illis proponit parabolam in Sora ieſſu. Sed confirmatore illo nõ eſt opus, niſi ut poſſint infelices Muhamedici

dici ad Deum redire. Agite ô ueri amatores, diligentius perpendamus omnia, & conferamus mundi opiniones cum operibus fideliũ in Christo credentium, hominesq; reuera immutatos uideamus. Mundus iste (intelligo hãc hominum colluuiem ex arbitrio fortunæ dependentem) quid scelerũ non cõmittit? quid fraudis non cõminiscitur? quas tragedias non excitat? quod ius tam sanctum & inuiolabile, quin peruertat, consequendarũ opum, fauoris aut gloriolæ gratia? In mille discrimina ruit homo, dum se sibi pacem iure uel iniuria cõparare putat: & dum sibi uitæ diuturnioris argumenta quærit, perpetuò mortẽ comitem habet, gerit, accerset. Homo autẽ Christo semel & ex animo & ex signis reuera addictus, ne quicquam cõmittat bonitate diuina indignũ, ut ea hominibus de se præbeat, quibus salutem consequantur, seipsum primò abnegat, propriam libidinem exuit, nullam sui corporis curam gerit. Quicquid habet, id alijs, nõ sibi cõparatum cupit: nullius rem appetit: suam omnibus largitur: hostibus bene precatur, fouet beneficio, patientia frangit, mortẽ quàm scelus admittere mauult. in summa, se suaq; omnia abnegat potius, quàm contra ius & equũ faciat. Quam sententiã quamuis multi ethnici scriptã reliquerunt, nullus tamen illam factis confirmauit. Aristoteles scriptũ reliquit, Plato probauit: melius esse mori, quàm contra uirtutẽ agere. Virum bonũ ita pinxit Horatius, qui peius leto flagitium timet. Verũ illa sunt uerba, hæc sunt facta. Quem mihi dabis ex mundo, qui mori maluerit, quàm flagitiũ cõmittere? At omnes fatebantur esse melius. Ergo nullus non agebat contra conscientiã, seipsumq; cõdemnabat. Ita sub Satana & natura deprauata erat, ut in boni cognitione suum iudicium, non remedium cernerent. Christiano aũt uerè pio tam durum facinus iniquũ admittere uidetur, ut plures centies milies millenis perierint, & ueri assertionis & falsi repudiandi gratia: sceleris q; timore ad mortem paratissimi: quoq; maior uis diuinitatis uideretur, etiam infantes sponte & pertinaciter in mortem ruebant: ne scelere aliquando perirent, qui scelus omnino ignorabant, iam antè discretionem à sancto spiritu acti ad felicitatem. Quod quum uiderent principes mundi, Satanæ furoribus acti, grauius supplicium se inferre puellis & uirginibus nouerant, si illas darent leoni, quàm leoni, ut inquit Tertullianus. Nam nullæ feræ, nisi uolente eo qui offerebatur, attingere sacra corpora audebant. Ea constantia contra totius mundi iudicium animis inhærens Christianorũ, reuera Deum solum immutasse eorũ hominũ mentes arguit, præsensq; futuræ uitæ præmium ostendit. Nam quî alioqui fieri posset, ut omnino ab aliorũ hominum mente & opinionibus corruptorũ sensu ita essent diuersi? Quũ præcipuè ijsdem elementis & animo, atq; cæteri cõstarent: quî inquam fieri posset, nisi ea immutatio ab autore Deo proficisceretur? Nam ille solus, quam cõposuit naturã, alterare nouit, nec est quòd ipsi tyranni & carnifices in magia tantam uim inesse dicant. Nam omne genus magorũ conficiebat signo crucis minimus Christianorum. Præterea, ut inquit Tertullianus, aureis sanè uerbis: Omne malum aut timore aut pudore natura perfudit. Malefici deniq; gestiunt latêre, deuitant apparere, trepidant deprehensi, negant accusati, ne hosti quidem facilè aut semper confitentur: certè damnati mœrent, dementant in semetipsos mentis malæ impetus, uel fato uel astris imputãt: nolunt esse suũ, quia malũ agnoscũt. Christianis uerò quid simile? Neminem pudet, neminẽ pœnitet, nisi planè iam antè nõ fuisse. Si quis denotatur, gloriatur: si accusatur, nõ defendit. Interrogatus uel ultro cõfitetur, dãnatus gratias agit. Quid hoc mali est, quod martyrialis mali non habet timorẽ? pudorẽ? tergiuersationẽ, pœnitentiã, deplorationẽ? Quod hoc malũ est, cuius reus gaudet, cuius accusatio uotũ est, & pœna felicitas? Hęc Tertullianus. *In Apologetico, cap. 1*

Quæ

Pij qui hodie credũt Euangelio in Germania et in alijs regionibus,nõ cõtẽnũt uera miracula: qualia ediderunt apoſtoli in nomine Chriſti, & qualia deus edidit ſæpe in memorijs martyrũ, ut teſtaretur eorum ſanctitatẽ & ueram religionem. Sed ijdem mendacia ſigna tribuunt diaboli cæ operationi. Cuiuſmodi ficta ſunt inter ethnicos, et hodie fiunt inter Turcas. Cuiuſmodi Paulus tribuit Antichriſto, & Auguſt. 20 lib. de Ciuitate Dei.

Quæ quum perpendo, non poſſum non indignatione permoueri, quòd peſtiferi quidam homines, orbis incendia, peſtes, longè ipſo Mahumeto,tyrannis, & ipſo etiã Satana deteriores,diuina miracula auſi ſunt adſcribere diabolo,quũ inuocatione nominis Chriſti & Dei fierent. O peſtem inauditam,ô uirus à quo totius orbis ruina procedet. O peſtem antichriſto ipſiſſimo deteriorem. Parum fuerat,ordines ſacros & publicos euertiſſe, incendium in medium Chriſtianiſmum immiſiſſe,ſacroſancta ſacramenta pedibus conculcaſſe, euangelium laceraſſe,placita apoſtolorum euertiſſe:niſi etiam dæmonem teterrimũ fuiſſe illum dixiſſet, ſub quo tremuit infernus, quem ipſe Satan cum ſuis milies fateri deum coactus eſt. Quid enim aliud eſt rogo, cõculcare Chriſtum pedibus, dæmonem dicere, illumq; negare Deum, quàm aſſerere, dum ſanctum eius nomen inuocatur,dum à ſanctis eius martyribus precibus contenditur,ut implorent ſanitatem,malum dæmonem miracula operari? Verum meritò nõ credit poſſe quicquam ſanctos,qui eorũ mortales animos credit, aut ſaltem ad iudicium uſq; nõ eſſe in rerum natura. Nam id ſibi uult ſomnus eorũ ſaltem, qui ab Euãgelio ita ſe imbutos falſò gloriantur hodie. Sunt ſeminaria iſta maximè imprudentis hominis,ordinis diuini euerſoris. Inde orti ſunt Anabaptiſtę,Catabaptiſtæ & apoſtatæ à Chriſto Iudæi. Nam quotquot ea hîc formauit opinio,ferè aut nunc ſunt impij:aut de Euãgelio crebro loquentes, uita ab Epicuræis, & exlegibus hominibus nil differunt. Verum de his alio loco. Ad propagationẽ euangelij redeundum. Quot rhetores etiam eloquentia ſummi potuiſſent abſolutiſſima dicendi arte id perſuadere,quod rudes & literarum omnium ignari piſcatores ſuaſere? hominẽ cruci affixum eſſe Deum? Idq; apud auditores excultiſſimos, omniq; genere literarũ ornatiſſimos? florentibus & literis & fortunæ rebus,inq; ſummum adductis? Opera ſanè nõ fuit humana,abiectos homines, opulentos, prudentes, excultos, nitidosq; non tantum uiciſſe, ſed quàm plurimos etiam ita in ſuam traxiſſe ſententiam,ut & ipſi mortem ſponte ultroq; ſubirent pro nomine Ieſu. Quanto erat res à ſenſu humano alienior,tanto fuit uiuacior. Imperitia hominum ſuaſit fuco rhetorico facilius. Verum illa opera & uita Deo plena longè maximam fecere fidem. Nil in occulto geſtum eſt. Quum totius orbis celebratiſſimũ imperium floreret, adeò ut nil illi poſſet addi, moleq; iam laboraret ſua, cum excultæ à Græcis diſciplinæ iam ad ſummum inter Latinos ueniſſent, in ſumma, quum natura,ars, & fortuna contendiſſe de potentia uiſæ ſunt,uoluit Deus per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. Omnium doctrinarum cõgnitio ruſticitati herbã porrexit,fortunę temeritas ſenſim nuditati ceſſit, cultus omnis corporis neglectui. Vnde eo grauior conflictus,quando Satanas in ſuis dominium exercebat, per patientiam ueritas uictrix remanebat. O ſi mihi linguæ forent centum, oraq; centum,ut iſta poſſem ſaltem ichnographicè pingere. Ceſſit inuitus Satan, ceſſit orbis imperium,falſa religio humanis conatibus tanto ſtipatior, quanto falſior peſſundata eſt, atq; per humilitatem & patientiam Chriſto ceſſit orbis potentia, non iſta fortunę temeritati coniuncta,ſed ea quæ uero repugnabat. Cognouere principes perinde ut plebeij, nil cõditione ſe à cæteris hominibus differre: ſe Deo & hominibus ut fratribus omnia debere. Habitauit lupus cum agno,ſummus tyrannus uirtute Euangelij actus deſijt tyrannidem in agnos exercere,fratris loco omnes ſubditos cœpit habere. In ſumma,omnia inter ſuos unum fecit Chriſtus. Quòd ſi hodie nõ ſunt huiuſmodi Chriſtiani,uitia ſunt hominum, & temporis,non fidei. Nam omnia peruertunt homines. nec miraculis unquam deſijt per prædicatores Euãgelij ſeipſum orbi aperire, quoad omnibus patuerunt,nonnullis uiluere miracula: hodieq;

ubi

ubi in orbis parte recens nobis aperta sit ad Euangeliũ accessio, miraculis etiam & signis cõsequentibus in nomine Iesu Christi fieri solet. Quibus omnibus cõfirmatur maximè Euangelij ueritas, & Christi diuinitas, eiusq; cum suis præsentia: quod nisi Deus esset, & reuera passus, non posset fieri. Verũ si fuit admiranda Iesu Christi uirtus ea in animorum & sententiæ alteratione suorum, potissimum autem in constantia martyrum, atq; miraculorum editione, longè maxima in Euangelij traditione fuit: de quo paucis est agendum.

DE FIDE CERTA ET AVTHORI-tate Euangelij. CAP. XV.

QVum Christus omnium rerũ ea nuditate esset, ut ne ad quietem quidem corporis uel tantum soli, quantum feræ suis in scrobibus habent, possideret, eaq; simplicitate & mansuetudine, ut nil innocentissimis pueris cederet, ea demum sapientia & prudentia, ut à nemine uinci posset: quem magistratus Iudæorum ob rerum tenuitatem & sui neglectũ omnino etiam indignum contortio putabant, quem rursus rerum imperiti eius miraculis & doctrina acti, eo quod cõtra animi sensum nunquam adserunt, aut deum, aut prophetarũ summum iudicabãt, quî factũ est, ut sine ulla ui, sine humanæ sapientiæ fuco, in illis locis ubi egit uitam, intra 30 annos fuerit eius recepta persuasio, nisi & eadem planè quę gesserat, docueratq;, inculcarentur sine ulla accessione, miraculisq; ea prædicantium confirmarentur? Quomodo fieri potuit, ut quæ uidebantur tam diuersa in homine, in unum ita coaluerint, ut ijdem sensus eius doctrinæ resultarent, & conformes fierent, probarenturq; ab omnibus (præter infandum magistratum retinendæ humanæ potentiæ causa repugnantem) quæ in uita gesserat docueratq;? Diuinum est opus Euangelium. Nam statim à morte eius scriptum & prædicatum est à Matthęo: cui paulo pòst successit Lucas, homo rerum humanarum peritissimus: non ita multa pòst Marcus successit, Petri discipulus: quibus omnibus imposuit colophonem Ioannes. Nec tantum hi scripsere, sed ad 14. quæ uiderant scriptis retulerant, explicauerantq; latius alij quę ab alijs omissa erant. Quæ omnia prædicata sunt non tantum externis gentibus, sed primũ ijs in locis, in quibus uersatus erat: ubi quamuis plures magistratus Hebræi refragarentur diuinitati eius, tamen quoniã res ita gestæ essent, ut scriptæ erant, referebanturq;, nullus unquam quicquam negare potuit: quod est indubitatæ fidei argumentũ. Nam si quid falsi legisse, scripsisse, aut recitasse comperti fuissent illi homines autoritate humana omnino destituti, & ob neglectum splendoris aut gloriæ etiam infensi, quis non statim illos mendacij arguisset? Quis nõ exsibilasset? Verũ tantum abest, ut præsidium humanum Christus in principio suæ religionis uoluerit amplecti, ut etiam si quid accederet, probatum id nollet. Sacrosancta eius ecclesia, in qua præsens regnat, quum tantam multitudinem scriptorũ Euangelistarum uideret, censuit numerum statim redigi ad quatuor, quibus nunc utitur, tum ratione humanæ persuasionis tollendæ, tum quia propheta sanctus prædixerat futurum ut quatuor animantia, quibus similitudine respondent, laudando Creatori satis essent. Ezechiel primo cap. dum spiritualibus inuolucris diuinitatis imaginem pingit, id significatũ uoluit. Quod autem rationes sublatas à persuasione Euangelij uellet, id potissimum apparet in operibus Clementis, Petri discipuli, apostolorũ socij, etiam summi pòst Petrũ pontificis. Nam quũ uideret ecclesia illum scripsisse plura de Petro, cuius opus etiã acta pollicetur, & rationibus humanis confirmasse, gentilesq; summa eloquentia & proprijs eorum persuasionibus confodisse, noluit librum illum sacris & canonicis

Lucas act. 1. significat multos conatos esse historiam euangelicam cõtexere, non autẽ præstitisse.

Nõ opinor autorẽ loqui de impresso Clemente, sed de germanis eius libris, qui dicuntur in Italiæ bibliothecis asseruari.

Non quidẽ argumentationum formis scriptura anxiè utitur: cæterum omnia constant solidissimis rationibus.

canonicis adnumerari, ne, quum ipse Christus autoritate & miraculis sibi uiam facit, uideretur etiam humano egere præsidio. Oportebat enim assensu, non rationibus tenues primorum Christianorum animos imbui, antequam ullam earum rerum quas credebant, caperent rationem: non secus atq; puerorum rudimentis fieri solet, ut olim ad maiores doctrinarum gradus ueniant. Certè opere Clementis nil totus orbis doctius habet, quod ad earum rerum quas tractauit, rationes attinet. Omnino enim & nostra ponit & confirmat, & aliena destruit & refutat. Quod uerò eum sensum habuerit ecclesia, ut nollet rationibus uti, id ubiq; in libris nostris uidetur. Nam ut de cæteris taceam, quid Ioannis euangelio mirabilius? Quis diuinitatis magnitudinẽ explicat altius? Vt etiam summi philosophi fateantur, quicquid unquam Plato & cæteri de diuinis tradiderunt, esse pauciſſimis in eo cõprælensum: & tamen nullam subiungit rationẽ. Idem de Paulo iudicandum. Nam si unũ alterúm ue locum excipias, nunquam humanis rationibus pugnat, sed ut ipse inquit, ostensione fidei & uirtutis in Christo Iesu. Quid ergo dicemus? Tot autores sanctissimi cur rationibus egerũt? Multis postea seculis & autoritate & ratione pugnare sunt coacti, obortis & in nos armatis philosophis, ethnicis, Iudæis, hæreticis. Illi quia rationibus nos impetebant, etiam suo gladio erant iugulandi: alioqui si eorum autoritates aut ex alijs decerptæ, aut à nobis mutuatæ non fuissent, locorum collisione explicationeq; naturæ aperiendæ, procul dubio quam nobis adscribimus in rem suam uertissent, detorquẽdoq; corrupissent. Fuit itaq; ratio adhibenda, quum eam ob rem, tum potissimum, ut adulto orbi iam solidioris eruditionis capaci sensim rationes rerum, quatenus humani intellectus modus patitur, & rerum conditio permittit, instillarẽtur, aperirenturq;. Satis enim habuit Christus, uicem præceptoris omnino in hac mortalitate gessisse. Quum esset abiectissimus, ignotissimus, & contra iudicium humanum recipiendus, noluit humana opera fieri, ut probaretur, ne sibi quicquam arrogare posset, quod sua arte & industria, eius aucta esset persuasio. Voluit paruulos rerum paruarum capaces elementis literarum, syllabarum nexibus, connexui partium assensum præbere: antequàm ad earum rerum notionem, quę literarũ monumentis seruantur, pertingeremus. Discipulo aũt bene educato, & magistro optimo digno, licet per se (quamuis sobriæ) rationes rerum quas iuuenis cœpit perquirere: ita tamen, ut si omnia non capiat, non ideò aliter esse putet, quòd non cõcipiat tam magnarũ rerum modum: sibi interim fidem faciens ex his quæ ueriſſima cõperit, ex autoritate tamen præceptoris inde olim credita. Nam ea est nostræ imbecillitatis tenuitas, ea demũ rerum etiam minimarũ obscuritas, ut si à minima nostra cognitione nobis scientiæ fidem facere uoluerimus, proculdubio id, quod nos maximè olim scire putabamus, id nos maximè ignorare fateamur: atq; si eam naturæ particulã, quam nos perspectam habere credimus, cum ea quę ignoratur mole, cõparemus, proculdubio idipsum uix rationem gygarti aut milij ad uniuersum habere sentiemus. Nam ut à maximis incipiamus, Cœlestia omnia & intellectus illos, quorũ effecta hîc uidemus, priuatione non habitu concipimus. Ex inferioribus uix ea nobis sunt de superficie perspecta, quę ante oculos quotidie habemus, eaq; quatenus nobis utilia sunt. nam alioqui superficie tenus. Et quæ nouimus, interiori uirtute neglecta ignotaq; scimus ex demonstratione, præcedente assensu noscimus. Nam qui non fuerit assensus huic conceptioni, linea recta quid sit, aut trigonum, nulla alia ratione quàm quia est, nunquam quicquam demonstrationis capiet. Fecit uerò Deus, ut facilè omnibus primis notionibus acquiescamus. Quæ omnia Paulus ille noster θεόπνευστος cognoscens dicebat, Nil me arbitror

inter

inter uos ſcire pręter Ieſum Chriſtũ, & eum crucifixũ: perinde atq; ſi diceret phi loſophus, nil mihi tam certũ eſt, quàm quatuor eſſe elementa: aut geometer, nil certius noui linea & puncto. Longè aũt maximam fidem & autoritatem affert Euangelio, autoriſq; eius diuinitatẽ probat, quod ea etiam ſuaſit, quæ ex diame tro pugnent cum rationibus humanis uulgò receptis. Nec enim ſapientum aut iuſtorum contrauenit rationi. Nam pleriq; philoſophi rationes eius contra ſen ſum uulgarem tutari ſunt conati, iuſti eas probarunt. Verũ duplici ratione nun quam potuit, quod docebant, ſuaderi. Prima, quòd aliter, id eſt male uiuebant: aliter, id eſt bene docebant. Altera, quòd diuinus ille ſpiritus perſuaſionis diui næ fomes longè aberat ab illis hominibus, qui nec honorãdi Dei cura, nec uitæ propriæ emendandæ ſtudio, ſed oſtentationis & gloriolę ex hominibus captan dæ cauſa ea docebãt. Alioqui ſi ſpiritus Dei adfuiſſet, quamuis uita non omni no reſpondiſſet, pro culdubio cuiuis ita ſuaſiſſent, ut nil prius quàm operibus id probare auditor ſategiſſet? Nam & multi uiri nequam in nomine Ieſu Chriſti etiam docuere, & miracula ediderũt: quo maximè patêret ea miracula & uerba non ab homine, ſed à diuina uirtute ordineq; proficiſci. Pręſcripta illa, quæ ſunt aliena magis à ſenſu multitudinis, huiuſmodi ſunt: Omnes homines ueluti fra tres Deiq; filios ex æquo dilígere: & potius propriæ etiam uitæ iacturã, quàm eius præſcripti neglectum admittere: Iniuriam æquo animo accipere: Hoſtibus bene precari: Vindictã negligi, Deoq; ſeruari: Et parentibus & fortunis & in columitati & uitæ ueri aſſertionẽ & uirtutis actionem præferri: Sponte & ultro in pericula ruere, modo & ueritas & hominis ſalus ſeruetur. Accedat his ſua dendis Demoſthenes, Cicero, Aeſchynes, Hortenſius: utriuſq; linguæ quæuis lumina hæc proponant, rationibus agant, beneuolentiam captent, inſinuatio nibus irrepant in animos, attentos, dociles, beneuolos faciant, & ſiquid aliud pręſtigioſæ eloquentię machinamentũ eſt adhibeant: ſi ita perſuaſerint, ut ullus ſit, qui illorum lenocinio captus ſponte iſta ſubeat, operibusq; teſtetur, herbam porriget ueritas. At dum rerũ omniũ egeni piſcatores, eloquentia potiſſimum deſtituti, hæc proponunt, illis creditur. Quoniã non ipſi ſunt qui ſuadent, ſed di uinus ille ſpiritus, qui corda omniũ emollire, & quouis flectere nouit, orationi illorũ attentionẽ & beneuolentiã in ſibi electis cõparabat. Vbi ſanè in ſumma arte quicquam non eſt poſitũ, non eſt certè, ut illud fieri poſſit, quũ inferiori effi ci nequeat. Quum aũt fieri uideatur, non ab arte induſtria ue humana, ſed à di uina planè potentia fieri cõſtat. Atqui quotquot dedere naſcẽte Euangelio ſua nomina Chriſto, non unum tantum aut alterũ iſtorum præſcriptorũ perſuaſum habuere, ſed in uniuerſum omnia tenuit, credidit, docuit, opere firmauit, quiſ quis Chriſtianus fuit. At dicet impius, illi ueſtri indocti ſibi ſimilibus & indo ctis ſuaſere. Nullum doctiorem in ſuam traxerunt ſententiã. Quamuis nullos humanis diſciplinis & uario doctrinarũ (quæ ſolent gloriolæ opinione magnã in hominibus malis uanitatẽ infundere) genere ornatos, habuiſſet prima fron te noſtra perſuaſio, nil ſanè mirũ eſſet: quũ ea præſcripta, quibus utitur frequen tius uita externa, fucoq; illita, à placitis quorundã pallio & barba tenus philoſo phorũ pendeat. Verũ quotquot ueritatis, nõ auræ popularis amor ad ſapientiæ amorẽ traxit, eos omnes aſſeclas habuit noſtra religio, ſi de ea audiuerint. Atq; ut pateat, è multis paucos producã in mediũ. Nolo attingere, quot magni nomi nis homines ex gente Iudaica in ſummo magiſtratuũ & dignitatũ faſtigio collo cati, maluerint probroſè è ſuo ſenatu pelli, quàm à Chriſto deſciſcere, ut Nicode mus, Gamaliel, Ioſephus Arimatheus. At quæ ſumma fuit in Iudæis literarum humanarum cognitio? Quis cultus? Maximus ſanè, uel eo argumento, quòd

nullus inter doctos habebatur, qui non in Græcarum literarũ cognitione eſſet admodum uerſatus: idq; erat iam à temporibus Alexandri. Quis enim non admiretur paucis poſt illum annis ſeptuaginta duos ſenes ab uno ſenatu Hieroſolymitano potuiſſe detrahi, & ad Ptolemæum regem pro legis interprætatione duci? Ariſtobulus nónne fuit eloquentiſſimus? Philo ex Iudæis potuit Platoni cõparari. Ioſephus hiſtoriographus clariſſimus quanta eſſet in Iudæis literarum humanarum cognitio ſatis aperuit, dum eloquentia & humanitate nil Græcis cedit. Erant ergo non ignari rerũ humanarũ Iudęi. Quare igitur non omnes acceſſerunt ad Chriſtum? Opes, magiſtratus, gloria, honos, fumus, aura popularis, quę omnia erant aut relinquẽda, aut nihili facienda, obſtiterũt. Quod ipſum ne mirũ ſit in Iudæis, in omni gente & prouincia locũ habet. Quotquot enim ſeu in aulis principum uerſantur, ſeu magiſtratuum funguntur munere, (ſi paucos excipias) tantum abeſt, ut ueri cauſa uel minimum detrimenti accipere uelint, ut etiam nil ſacrum ſanctum úe habeãt, modo ſibi aut ſuis prodeſſe, atq; honorum fumos cõparare poſſint. Is eſt mundi morbus. Ex eloquentia ipſa uidebis Lucam fuiſſe peritiſſimũ Græci ſermonis. Præterea ex artis profeſſione philoſophiam neceſſariò eum diligenter legiſſe conſtat: alioqui medicus eſſe non poterat. Nõ loquor de Paulo, qui coactus acceſſit poſt multa noſtris illata damna. Ex ſcriptis uidentur Paulus, Dionyſius Areopagita, Egnatius, Hierotheus, ſummi Platonici. Quid memorẽ Aquilam, Apollon, Timotheum, Iudaici generis? Quo erant doctiores, eo citius ad noſtros confluebant. Quid Egeſippo doctius? Quid Philone iuniore maius? Noſtra illi probare uita & ſcriptis ſatagerunt, Meletius, Iuſtinus, Quadratus, Ariſtides, Melito, Theophilus, Modeſtus, Tatianus, Muſanus, Bardeſanes, Apollinaris, Miltiades, Apollonius, innumeriq; alij, tum Græci tum Latini, non minus eloquentes quàm ſapientes, qui omnes pro noſtra religione ad imperatores Romanos contra falſas perſuaſiones ſcripſere: non tantum noſtra probare, eorumq; præſcripto uiuere uoluerunt, ſed ab imperatorũ digrediẽtes aut familia aut familiaritate, amicitia & fortunis, auſi ſunt etiam ſcriptis adoriri ipſos imperatores nobis infenſiſſimos, uanitatemq; falſæ perſuaſionis illis detegere, & noſtrã inſinuare, atq; demum pro ea aſſerenda mori. Si quis ſibi uult fidẽ facere eruditionis, quæ in Clemente erat, legat eius recognitiones (ut uertit Ruffinus, quamuis interpretẽ admodum à maieſtate autoris receſſiſſe putem) uidebit tamen orbem diſciplinarũ illi fuiſſe familiariſſimũ. Extant Iuſtini opera. idem de illis licebit iudicare. Quis non miretur ſenatorẽ Romanũ trabeæ ultro prætuliſſe crucem? Legatur Tertullianus. Extat Cyrillus, Lactantius, Victorinus, Arnobius, Origenes, Baſilius. omnes inter ethnicos uerſati diutiſſimè. Hos qui legerit, uidebit nil Ariſtotelẽ, nil Platonem cognouiſſe, quin longè diligentius perpenderint: & tamen Chriſti doctrinam & crucem prætulerũt uanis opinionibus & rationibus. Nolo in ijs amplius immorari. Poſſem celeberrimis in omni genere literarum hominibus tantam opplere chartam, quantam & ſcriptis illinere: qui humanæ philoſophiæ uanitate poſthabita diuinam ita ſunt amplexi, ut morte acerbiſſima & inauditis innumerisq; tormentis confirmatã uoluerint. Si aũt quis obijciat, nec magnos fuiſſe uiros, nec magnis honoribus & fortunis auctos: nil moror qua conditione fuerint, tenui an ſplendida fortuna, nil refert. Pauperes uidemus totis conatibus ambire diuitias opesq;, quibus neceſſitatis leges à ſe depellere conentur: diuites nullum non mouere lapidem, ut undecunq; partis fiat acceſſio. Quales illi ante fuerint (ut dixi) nil refert. Conſtat & ſpei & fortunæ ſplendidæ prætuliſſe, quæ ne hoſtibus quidem auſis optare. Verum quî fieri poteſt, ut ineffabilis

ille

ille Creator leges à noſtro ſenſu tam abhorrentes cõdiderit? Quum hominibus uſui eſſe debeant, nõ angelis, aut perfectæ cuidam naturæ? Ratio eſt in procliui. Vt dum illa uidemus, quæ ab ipſo profecta ſunt, non poſſe niſi iuſtiſſima eſſe, etiã nos ipſos in illis cognoſcamus, quũ nos tam deprauatos eſſe ſentimus, atq; extra naturæ leges diſtractos, ut ſacroſancta dulcedine nil nobis ſit amarius, pace nil turbulentius, bonis, ſanctis, iuſtis, honeſtisq;, nil deterius, prophanius, iniquius, turpius uc putemus: maximè uerò ut fateamur, etiã quum omnia fecerimus, quæ in nobis ſunt poſita, nos inutiles ſeruos: implendiq; ea præcepta impotentes nos ſentiẽdo, autori Deo etiã ea adſcribamus, quæ à nobis facta cum eius auxilio fuere. Nam ille nos nobis dedit, nos in nobis uegetat, inſtrumenta quibus bene agamus ſuppeditat, et materiam, in qua nos exercere poſſimus offert. Lex diuina et Euangelica longè ab humanis differt tum multis alijs modis, quũ potiſſimũ à principio & fine. Tollũt enim illæ, aut potius minis tollere ſatagũt, uitia à Repub. quũ emerſerunt. At Deus optimus maximus etiã fomiti, & peccati radici, occurrit. Verbi gratia, de homicidio lex humana dicet: Qui ſciẽs uolensq; hominem interfecerit, morte plectatur. diuina uerò: Si quis dixerit fratri ſuo racca, reus erit iudicio. Diligite inimicos ueſtros. Quare tam alto principio? Si non præcedebat odium, ſimultas, querelæ, iræ, contentiones, philautia, non fuiſſet locus effectui. A capite remedia ſunt adhibenda. Vbi perpetuus amor, nunq; liuor, aut uulnus, aut mors eſſe poteſt. Quomodo igitur idem Deus ſibi diuerſus uidetur? In ueteri enim teſtamento dixit tantũ, Non occides, Non mœchaberis, &c. In nouo aũt, ueluti illi maior prudentia acceſſerit, dicit: Quicunq; odit fratrẽ ſuum, homicida eſt. 1. Ioan. 3. &, Quicũq; uiderit mulierem ad concupiſcendam eam, iam eſt mœchatus cum ea in corde ſuo. Quid ſibi iſta uolunt? Populum Iſraëliticum (ut iam diximus) more ſapientis pædagogi uoluit tractare. Itaq; ob duritiam cordis eorũ, leges illas diuinas quidẽ, ſed ciuilibus nõ multo duriores dedit, ut per legẽ, quæ nihil ad perfectũ adducit, uenirent tandẽ potius ſemimali, quàm omnino mali ad legẽ euangelicã: quæ ipſa non tantũ hominem ab exterioribus ſignis bonũ, ſed etiã interiori mente purgatiſſimum requirit. Nam quiſquis talis eſt, quũ in ſe habitet, nil planè grauiorũ ſcelerũ cõmittere poteſt. Gratia eam obrem meritò lex Euangelij dicitur: illa uocabulo legis ideo nuncupatur, quòd ueluti leges, quas naturali motu cæteris gentibus Deus dedit, bonum ciuiliter hominem conſtitueret. Quod intelligentes prophetæ, multis ante Chriſtum annis omnia legitima ad puritatem cordis reducere ſatagebant. Solum itaq; Euangelion autorem ſuum teſtatur ſcrutatorem cordium, radicitus conuellentẽ ſcelerum origines & fomẽta. Verũ paucis illę leges, quas mundus nõ probat, aut ſi probat, uerbo tenus confirmat, quantæq; utilitatis in hac uita cauſa eſſent, ſi ſeruarentur, ſunt ſigillatim perpendendæ.

DE DIFFICILIORIBVS EVANGELII *præceptis.* CAP. XVI.

MVltis rationibus Chriſti leges perditis hominibus uidentur non ferendę: uerum nõ maiore ulla aliqua ratione, quàm quòd innumeris animi corporiſq; uitijs laborant. Quiſquis bile feruet, illamq; frequenter irritare, acrioremq; reddere uel minima occaſione ſolet, non ulciſci, eſſe impoſſibile iudicat. Qui in Venerem pronus ruit, fomentaq; undiq; quærit libidinis incitandæ, nõ poteſt ferre hoc præcepti: Qui uiderit mulierem, ut cõcupiſcat eam, &c. Si quis gloriæ & fumorum captatione tenetur, nunquam illi perſuadeas, ut qui minimus & abiectiſſimus eſt, ſit omniũ maximus, Deoq; chariſſimus, & proximus.

Nam ſplendorem imperiorū, magiſtratuum, dignitatumq; omnium uideretur, qui iſta aſtrueret, conculcare. Qui laborat auaricia, nunq; illud ſibi perſuadere poterit, melius eſſe dare, quàm accipere: omnia gratis (etiā hoſti) eſſe elargienda, nullum denicq; beneficij præmium repoſcendum. Ita in cæteris, ut quiſq; eſt affectus, ſic cōtra ea iudicat, quæ eius libidini nō inſeruiunt. At quem non agit tranſuerſum gloriæ ardor? quem non torquet & enecat ambitio? Cui uoluptas familiaris morbus non eſt? Quem non dementat uindictę rabies? In quem non exercet tyrannidem iracundia? A quo pœnas nō petit habendi ſitis? Nec unus homo dominium unius aut alterius tantum patitur, ſed ea ſunt naturæ uitia: ut ſi ſemel irrepſerit quoduis illorum, hominemq; totum occupauerit, ſtatim alia omnia ueluti ſatrapas & tyrannidis miniſtros accerſet. O miſerum hominē, qui unam ob culpam, quòd te unum ignoras, hæc pateris. Eſſet uerò tolerabilius, unumquemq; ſuis uitijs premi, ſibiq; perire. Verum quo quiſq; pluribus urgetur, eo magis illa transfundere ſatagit in alios: ut quod in illo uidebatur eſſe uitium, iam omniū itidem cōmittentium conſortio fiat laudabile, quia plures habet ſocios, & ſuæ opinionis collegas: quaſi minus ardeat, qui cum pluribus ardet. Inde uitiū in nomen uirtutis irruit, eiusq; ſedes occupat: hinc uirtutis quidē uocabula in hac mortalitate ſplendidè proferuntur, laudantur, efferuntur, in uitio uerò exercetur. Sanctarū legum Euangelij prætextu (quod uiderentur difficiliores hominibus mente & corpore perditis) introduxit ſuam perſuaſionem Muhamedes, è diametro contra Chriſtum pugnantem: quòd eo fallacior, aut ad uindictam concitatior, aut denicq; omnium uitiorum colluuie perditior mortalium nullus unquam fuerit. Nam una hora ſubagitare quindecim uxores ſuas cum ancillis ille gloriabatur. Quos autem habebat amiciſſimos, ſi uel ſolo nutu læſiſſent, in lecto dormientes cōficiebat. Ideo dixit ſuam legem eſſe inter uetus & nouum teſtamentū mediam, eamq; præclaris facinoribus huiuſcemodi ornauit. Non ſatis itaq; illi fuit perire, ut regnaret: ſed quia uitia in eo carpebātur, ne uitia uiderentur, leges quotidie ferebat, ut omnibus eadem atq; ſibi licerent. Vindictam, quam lubentiſſimè exercebat, ita lege firmatam uoluit: ut damnatum aſſerat, qui iniuriam iniuria non ſtatim compenſauerit. Ita & in tota eius lege ut ſuis uitijs patrocinaretur, condidit leges ſuis ſceleribus propitias: quod in uita & doctrina eius patebit. Non ſecus faciunt fermè ubiuis principes, & aulici, homines q; in ſummo rerum faſtigio poſiti. Quamuis enim legem de licentia ſcelerum permittenda non ferunt, dum tamen ſunt exemplo, conſcij uerentur alijs prohibere, quod ipſi committunt. Ita fit, ut unde ius in humanos debebat profluere, inde labes & peſtis ſerpat in omnes, ea una re, quòd ſacroſanctis Chriſti legibus non obtemperant. Si enim dum de uindicta (uerbi gratia) agunt, ſibi hoc proponerent, primùm ſe contra legem Dei agere, demū neceſſarium eſſe naturæ labem adferre, quiſquis uindictam ſectatur, infinitis ardoribus illum premi, qui proximi ſanguinem ſitit, aut ſibi, aut alteri, aut utriq; eſſe pereundum, familiam parentes unà cum aduerſarijs commiſſurum, cum ſummo probro poſſe uinci, ſine gloria uincere, & hominē perimere, naturamq; ipſam, quæ uitæ & durationis cauſa erat, è medio tollere. Qui iſta omnia perpenderet, nónne ſatius longè duceret tot mala fugere, & patientia aduerſarium uincere, quàm leuis opinionis gratia tot diſcrimina ſponte ſubire? Quum præcipuè admiſſo facinore inuidiam à multis, dedecus à bonis, à pauciſſimis illiſq; adulatoribus & inimicis nomine amicitiæ ementito, gloriam ſit reportaturus. Taceo æternam facti pœnitentiam, æternas Erinnyes, neglectū Dei. Nam iſta omnia leuia uideātur neceſſe eſt illi, qui ob leuiuſculam opinionem ſponte in mortem ruit.

ruit. At ſi iniuriam patiar, ait, impunè, inuitabo mea patientia hominem improbum. Legibus poteſt compeſci: iudicem conueni. At quia tibi pars in ſcelere eſt, & fortaſſis prouocaſti, quem necatum cupis, mauis tuo arbitrio, quàm æquo & bono decernere. Si in alterum cõpenſata iniuria tibi ſanitatem, aut res quas per ipſum tibi periſſe dicis, recuperares, meritò quidem: ſi pedem abſtulerit, & eius tibi eſſet utilis, tuo deperdito, ab illo uelles conſequi: & ſic in ſimilibus. Id quidem eſſet aliquid. Verum quũ nil aliud ex uindicta conſequare, quàm quòd probri in eum intentas, mirũ quid ita inſanias. Illum nequam hominem & flagitioſum clamas, eo quod damnum homini dederit. At non uides, quòd quum damnum illi inferre cupis, eadem ſcelera in te recipis? Nam damnum das homini. Sed ille prior dedit. Itidem poſtea de te dicet. Itaq; æternus erit uindictæ cauſa infernus, & in hac & in futura uita. Vindicta Dei ſolius eſt. Qui illam ſuo nomine exequitur, negat deum, quẽ non credit iuſtum, & relaturum pro meritis præmia. Nomine autem publico, aut afflicti egeniq; & ope indigentis gratia illam exequi, ea uerò uindicta ſi aliter componi nõ poteſt, eſt æquiſſima. Verum hanc curat nemo: illam ambiunt omnes. Dicet aliquis: Id eſt à natura omnibus animantibus datum, ut ſe ſuaq; tueantur. Eſt quidẽ animantibus omnibus quæ lege carent, à natura conſtitutum, ut hoſtes conficiant, inſectentur. Verum homini, cui ratio imperat, qui iudicio ſibi moderatur, poſt primos motus in ſe deſcendit, cui ſunt poſita iura, iudices conſtituti, uia ad repenſionem iniuriæ patet, non eſt perinde atq; bubus, equis, leonibus, in proprium genus ſæuiendũ. Fruſtra enim leges ciuiles id prohibent, ſi ob id quod ſit in natura poſitum, ideo ſit agendum. Motus illi ſunt ratione moderandi: alioqui in alia omnia diſcrimina ruat neceſſe eſt, Deumq; eſſe neget, qui uindictam ſectatur. Volumus omnia Deo præripere, & nobis adſcribere. Nõ ſecus atq; ſi eſſent plures fratres in una familia eodem patre nati, unusq; accepta ab alio iniuria, illam rependere uellet, autoritatemq; & arbitrium eius æſtimandæ patri adimere, & ſibi ſumere: quum tamen conſtet uel uulgato prouerbio, Omnes in propria cauſa cæcutire. Sed ita inualuit opinio: Si non ulciſcar, non ſum nobilis, non animoſus, non habebor bonus animoſusq; miles. Si eſt militem agere, necare fratrem aut ſocium: ſi nobile eſt, quod in alio condemnas, in te probare, bene habet. Quid alienis oculis & iudicijs ſeruis? Quid ad te fama & alienum iudicium, modo nil te indignum te feciſſe ſentias? Non potes alieno iudicio mutari. Sis bonus: iudicent te malum, quantum uelint, non fis deterior: ſin ſecus, cura ut emendes, quod improbant. Si deſertorem in bello, ſi mollem & remiſſum in hoſtem uideant, ſi detrectantem imperia conſpiciant, meritò famæ & honoris ratio erit habenda. At fumus famaq; nil in rebus mutat. Nos ideo illa torquet opinio, quòd nec Deum patrem iuſtumq;, nec hominem uti fratrem habemus, credimusq;. Hinc omnium malorum radix odium. ut nil ſit ſanctius aut uerius dicto illo Ioannis, Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Iam ſatis patet, quanto ſuo commodo miſera iſthæc mortalitas diuino præſcripto ſubſcribat in cõdonanda iniuria, quantisq; inuoluantur calamitatibus, qui contrà ſentiunt, dicunt, faciunt. Perpetuus illis ardor præcordia torret, continuus timor ſanguinem cogit. Nam qui alteri uult haberi formidabilis, formidine etiam tangatur oportet. Quãto felicior ille eſt, qui reſponſione molli iram fregerit, durũ patientia uicerit, beneficio ex hoſte amicum fecerit, pacem loco belli acceperit, & ut uno uerbo dicam, omni officiorum genere ſibi fratrem reconciliare tentauerit? Eſt etiam in ijs legibus diuerſa à ciuilibus, & Moſaica ſententia. Nã politicæ leges poſt primos animi motus, hominẽ perſequi iniurias ſuo arbitratu uetant. Amet uerò, an odio habeat,

ut facere nequeunt, ita nec præſcribunt, nec curant. Iſraëlitica odio haberi inimicum permittit, iubetq; eadem, atq; ſuprà retulimus, ratione. Præſcriptū uerò Chriſti, quod ſuos unà uerſari more angelorū ſummo pacis uinculo iubet, non tantum iniuriam eſſe condonandam, & Deo uindictam permittendam ſtatuit: ſed etiam amicitiam ſummam cū aduerſario habendam, beneficioq; ita deuincere, ut uelit nolit, in ſe deſcendat, ſeq; iniuſtiſſimum fateatur, qui bona malis rependerit. Si eſurierit (inquit Paulus) inimicus tuus, ciba illum: Si ſitierit, potum da illi. Sic enim faciens, proijcies carbones ignis ſuper caput eius. Qua oratione intelligit, neceſſariò ignem charitatis ita in eum illapſurum, ut ea ratione incipiat ſibi ſeipſum oſtendere. Non ſatis habet Chriſtus, ſeu in uitio uitando, ſeu in beneficio conferendo, nos ab exterioribus ſignis pendêre. Vires animi poſtulat ille: ſi deſint, fruſtra laboratur. Ex animo eſt amandum & benefaciendum. ex animo eſt à malo recedendum. Qui beneficijs inimicū promereri ſatagit, Deo perſimilis uidetur. Quum enim homines ſingulis momentis & temporum articulis, Deum irritare ſoleant, ſtudeantq;, blaſphement, negligant, factis abnegent alij, alij etiam uerbis: in omnes tamen ex æquo beneficia confert. Qui ergo huiuſmodi patris filium ſe uult maximè illi probare, idem planè erga fratres omnes faciat neceſſe eſt, quum erga omnes, tum maximè erga domeſticos fidei. Nam filius non debet eſſe conditione meliori, quàm pater. Ille non ſolum nō punit, ſed maximis cumulat muneribus, & eo ſæpe maioribus, quo deteriores: ut ſaltem illis deuincti muneribus, aut tantum datorem agnoſcant, aut ingrati meritò pereant. Ediuerſo uerò ſuos quia iam ſui ſunt, afflictionibus ad ſe reducit, ne ſecundis rebus elati ſimiles iniquis fiant. Hos omnia oportet dare fratribus, quia Deum cōmunem patrem norunt: illi ideo cumulis aggregant quæ Deus dedit, quoniam ueluti emancipati extra fraternū agunt conſortium. Qui patrem itaq; Deum ſuper omnia diliget, proximum uti ſeipſum, proculdubio nec parentum, nec rerū rationem eſt habiturus, modo rerū omnium autori ſit iunctus. Hæc eſt uita æterna, ut te noſcant uerū Deū, & quem miſiſti Ieſum Chriſtū. Quod ut fiat, omnia relinquere oportet, ut te poſſideas. Has ſententias uteunq; delibauere philoſophi, uerū ita, ut uerbis tantū, non factis, ut antè dixi, docuerint. Nemo ideo pro Platonis aut Ariſtotelis præſcripto ſeruando, uel minimū damni uoluit unquam pati: quòd uita negarent, quas ponebant leges. Plato certè in ſua rerū communitate uoluit ad fraternitatem declinare: ſed interim dum diſtinguere neſcit, quid cōmune, quid priuatum eſſe debeat, lupanar, non Rempublicam inſtituit. Sed hoc in loco obſtrepet mundus: quū ſit innata maiori hominū parti ſegnities, & iniuriæ inferendæ motus, ſi omnia patimur, omniaq; largimur, aperimus inertiæ ianuas, iniuriam in nos ultrò proritamus. O utinā qui talia obijciunt, aliquando in incultiſſimis & deſertis locis Aegypti uidiſſent ultra trecenta hominū milia, quibus nulla lex quicq; præſcribere potuit. Nemo non fuit ditiſſimus, quū tamen quæſtu & manuū labore omnes uiuerent. Illuc ex toto orbe opes profluebant, ubi nullæ creſcebant: erant in urbibus, quot domus, tot κοινόβια. Quid memorem Apoſtolorū uitā, & innumeram multitudinē ubiuis terrarū illos comitantem? Viſum eſt ſæpius boni unius epiſcopi diligentia & exemplo, ut ſumma caritate annonæ orbē totū diuexante, nullus tamen planè in eius ditione id ſentiret. Non quod eſſent ibi, q; alibi, copioſiores ſegetes, ſed quòd minus priuatæ. Vnuſquiſq; ſtudebat ſua proponere in mediū: erat omnibus par copia, nulla penuria. Qui ſua prior expenderat, ab alijs accipiebat. nec interim quicq; deperibat fiſco. Nam id ſolet Satan obijcere contra perfectionem Euangelij: Si non fuerint quidam ditiſſimi, non poterit fiſci

Inter ſyncheros fratres locum haberet com

fiſci res adminiſtrari. Hoc unum ſcio, niſi eſſent multi ditiores quàm par ſit, & fiſcus & charitas ſatis ſibi haberent, unde & externa & interna iniuria propulſari poſſet. Verũ mundi pernicies, Satanæq; inſultus nunquã dabit ita quietem Euangelio, ut poſſit ſanctis præſcriptis uiuere. Ideo nec rerum cõmunitas introduci debet rebus adultis: quoniam plures ſunt fuci, quàm apes, nec rerum iactura facilè in quibuſcunq; tolerari: quia plures prædones ſtatim, quàm poſſeſſores eſſent. Habenda eſt ratio temporis & rerum: ita tamen, ut nil felicius mortalibus uſquam poſſe contingere putemus, quàm ſi quæ præſcripta in Euangelio mundus agnoſcere operibus non uult, illa omnino ſeruarentur.

municatio rerum. Sed propter ſtudiũ mei & tui, res humanæ nõ patiuntur. Ideo Apoſtolicorum uel apotactiticorum dogma eccleſia reſpuit. Vide Epipha.

DE DIFFERENTIA ORIGINIS PERSVAſionis Chriſti, & falſarum religionum. CAP. XVII.

QVamuis iſta ſunt copioſè tractata, in ſequentibus tamen ad maiorem diuinitatis Chriſti confirmationem etiam paucis hoc in loco uiſum eſt attingere, quibus artibus peſtes nefariorũ nebulonum ſe hominum ruditati obtruſerint, quoq; modo Chriſtus ſe tam pauco tẽpore orbi reuelauerit. Vt autem iſta perpendamus, ſunt nobis rerum humanarũ conditiones ſpectandæ, ut quid ſit ſecundum naturam, quid contrà, diſpiciamus. Conſeruandi ſui cauſam quandam in ſe latentem habere, quicquid creatum eſt, nullus philoſophiæ alumnus diffiteri poteſt. Vnde uidetur, res ſingulas quantum per naturam ipſarum licet, durationem quandam & immortalitatem, ſi fieri poſſet, appetere, omniaq; adminicula, quibus id aſſequantur, perquirere. Quæ uerò & ſenſu & uita carent, ſed ſimplici eſſentia conſtant, tamen quodam uinculo ita necti ſolent, ut nõ niſi ægrè ſoluantur. Quod enim ſenſu & arbitrio nõ pugnat, corporis repugnat duritie & peruicacia: unde uidemus maximè eſſe ſecundum naturam illa, quæ ad rerum cõſeruationem tendunt. Nam ſi omnibus uoluit eam curam incumbere creator, certiſſimum eſt & durare maximè uelle. Vnde omnia corruptibilia quamuis deuitare corruptionẽ non poſſunt, ab ea tamen timent maximè. Quæcunq; igitur corruptionem inferunt, illa naturę maximè repugnant, creatoriſq; uoluntati obſiſtunt: quum cætera omnia, tum potiſſimũ ea quæ tendunt in hominum perniciem, & præcipuè ſi labes à quodã arbitrio & deliberatione procedat. Nam quæ ſponte non agunt, ſed commune periculum aut actionem pernicioſam in uiciniam transfundunt, ut corruptiones aëris, aquarum, & cæterorum quæ ex naturæ imperfectione labem humanis corporibus inſerunt, præter uoluntatem quidem Creatoris, ſed non contra eam agunt, ipſo permittente, ea indignationẽ non merentur. Pariter nocumenta ferarum animantiumq; omnium, quoniam iniuriæ inferendæ uotum abeſt, ſunt extra culpam. Pernicies igitur ea quæ prodit à malis dæmonibus & hominibus, ea demum ſola damnatur, cõtraq; Deum & naturã armari meritò dicitur. Quotquot igitur bella ſunt uſquam (niſi duas ob cauſas) ſuſcepta contra Deum & naturã eſſe ideo certum eſt, quòd naturæ humanæ pernicièm rebusq; ad eius ſalutem comparatis labem contra totius ordinem inferant. Duæ uerò cauſæ illæ ab exemplo noſtræ naturæ ſunt probandę. Nam quum natura id dederit, ut omnia animantia, ſed præcipuè homo ſe ſuaq; tueantur, quæcunq; uerò nocent, & pernicièm adferunt, ea ſunt inteſtina aut externa, iuſtum eſt bellum in utroſq; hoſtes. Quæ ſunt infra hominem, inteſtina diſcordia nunquam laborant, quoniã ſecum ipſa nunquam pugnãt. Carent enim iudicio & ratione. Homo porrò hoſtem domi circunfert, aut externũ habet. Quũ mille uitiorũ monſtris tanq; domeſtica ſeditione laboret, id imprimis illi curandum eſt, ut eam colluuiem domo pellat, & compeſcat,

ante quam

antequam ullos corporis hostes possit adoriri. Animantia cætera quia corpore tantum periclitari possunt, ideo externum hostem tantum experiuntur: homo quia animo & corpore constat, & animi & corporis hostes patitur. Nunquam itaq; cuiquam mortalium, nō depulso hoste domestico, licebit externi uires retundere. Est enim duabus potentijs ferendis impar. Ita & quilibet hominū cœtus, respublica, aut regnū, duplici hoste potest labefactari, intestino & externo. Si quædam pars illius multitudinis, quæ in leges consensit, inq; uerba legis uiuentis iurauit, in municipes suos insurgeret, aut quauis arte ruinam illis moliretur, proculdubio nisi alio pharmaco posset, bello membrum putridum dissecandū potius esset, quàm ut perniciem reliquis corporis partibus adferret. Externus hostis est habendus, quicunq; tibi, tuisq;, aut illis quos uindicare potes imminet, rebus ùc in dedecus Dei & iniuriam proximi tuiq; utitur. Quisquis enim Deo uiuo ueroq; iniuriam facit, omnibus hostis pernicios issimus est habendus. Eò enim res humanæ sunt cōparatæ, ut usu nō abusu absumi debeant. Qui illis in naturæ perniciem utitur, nec respiscit, est bello iustissimo trucidandus: ne non tantum sibi perniciem comparet, sed & contagione inficiat. Quæcunq; alia bella sunt ad hanc diem gesta, illa omnia scelerata, & cōtra Dei maiestatem, & naturæ conseruationem cōmissa ab aggressoribus fuere. Nam dominandi & habendi libidine, gloriæ & ambitionis cupiditate, famæq; auiditate susceptа, qualia omnia ferè Romanorū fuere, in naturæ perniciem & scelerū mortalium uindictam, & ex diametro cōtra diuinæ bonitatis maiestatem gesta esse, non est ambigendum. Sunt enim Erinnyes à Satana in orbem terrarū missæ, ut quem hominum iniquitas agnoscebat Deum, eiusdem quotidie beneficijs uteretur. Iam ergo ad rem ueniamus, et quomodo orbis tyranni post labefactatum genus humanum, & suis fortunis spoliatum, se loco numinis obtruserint. Post orbis celeberrimas partes peragratas & populatas, suos uerò populares opericus & tributis penè necatos, quum inter illa genus à Ioue summo iactaret Osiris est habitus deus in Aegypto: expugnatis pecunia sacerdotibus (opera Isidis uxoris) qui lacerati à parentibus tyranni partes statuis includerent, & ueluti integrum corpus multis in locis ostentarent. Ignara rerum multitudo partim terrore receptæ iniuriæ perculsa, partim rei nouitate mota, eū colere cœpit, qui orbis euersor haberi meritò debebat. Ferro suæ diuinitati uiam fecit Hercules. Mars prædis celebris fuit, pirata Neptunus, quum esset summa inter homines ignorātia, & rudítas. Et tamen illa præclara numina uix paucis in locis colebantur, (si orbem totū respicias) quibus ipsis, uis, impostura, aurū, eloquētia uiam fecerant. Adulto orbi, & omni genere disciplinarum exculto, se nuditas, simplicitas, patientia obtulit, & intra centum annos apud Seras, Indos, Bactros, Scytas, Sogdianos, Parthos, Persas, Assyrios, Afros, omnes Aethiopas, Libyes, Græcos, Romanos, Germanos, Francos, Hispanos, & ut semel dicam, toto in orbe terrarum coli cœpit, agnitusq; est Iesus Christus: & inter tam uarias religiones, à paulo pluribus quàm octoginta hominibus, literarum humanarum ignaris, linguæ Syriacæ parum admodum patentis ab infantia peritis est prædicatus. Quæ res omnem humanam potentiam superat. Oportuit ergo Deum euangelij autorem, ubiq; præsentem adesse, linguas uariorum populorum docuisse, atque absoluti rhetoris eodem tempore ubiuis terrarum officium exhibuisse. Quū enim ad confirmandam quamuis opinionē, & mentibus omnium aut præcipuorū instillandam, uix decenniū satis sit (quod in placitis principum probādis recipiēdisq; maximè patet) quî fieri potuit, ut in pluribus & urbibus & locis reliquerint Christi doctrinā, quàm uel percurrere & lustrare potuissent?

Diodorus scribit, à Typhone fratre in 26 partes sectū. uide Plutarch. de Osyride & Iside.

Fuerunt enim 12 Apostoli, & 70 discipuli.

Reuera

Reuera illud tunc apparuit. Non eſtis uos, qui loquimini, ſed ſpiritus ſanctus, qui in uobis loquitur. Et ego uobiſcum ſum uſq; ad conſummationem ſeculi, nolite timere. Rudes homines (ita tamen prudentes, ut nemo illis imponere poſſet) externos, nudos, inopes, linguæ peregrinæ, contra aſtutos, eloquentes, indigenas, affluentes luxu, & quod eſt maximum, aduerſus potentiſſimorum uitia inſurrexiſſe, per mortes aut maiori copia creuiſſe, quis illa credat potuiſſe fieri, niſi facta fuiſſe cerneret? O Deus, quàm admirabilia ſunt opera tua? O altitudo diuitiarum ſapientię & ſcientiæ Dei, quàm incõprehenſibilia ſunt iudicia tua Domine? At inſurget hoc in loco Muhamedes, dicetq; ſuam religionẽ ſtatim in totam Africam, Aegyptũ, Syriam, fuiſſe receptam. Verum eſt: intra centeſimum annum à morte eius id contigit. At cuilibet tyranno iniquiſſimo ita licuit. Nam paulo ante eum (decennio, aut circiter) ſine ulla religione longè plura cœperat Coſdroës. Idem factum eſt ſæpius à perditis latronibus. Imperia ita incœperunt. Nam ferro uiam aperuit, in ruſticos ſæuitum eſt: eorũ abſumptis fortunis, magna multitudo ad prædandum cum Muhamede fuit incitata. Populati ſunt uici, in urbes eſt ſæuitum, graſſatum in omnes, data cuiuis ea licentia, ut quæ raperet, ſua eſſent, † quinta parte prophetæ data. Quæ ita tyrãnis orta nõ eſt, confirmataq; ? At mihi, dicet ille, cum mea prophetia licuit, quod Moſi. Hoſtes necauit, bellum geſſit. Verum tu longè in modo differs. Ille conſeruandorum ciuium cauſa cõtra hoſtes pugnauit: hoſtes Dei & perditos homines, quorum reliquiæ attulerũt etiam religioni perniciem, confici & omnino necari uoluit. Muhamedes ciues ſuos ad unum confecit, in ſuos inſurrexit, aliorum ſanguine uitam cæteris ademit, uiros optimos religioniq; addictiſſimos necauit, eo uno prætextu, quod aliquot idololatræ in Mecha eſſent. Perpendat æquus lector ex cõparatione prophetæ & impoſtoris, atq; iuſti & iniuſti belli, demum ex ratione legis, quid inter hunc prophetam & alios interſit. Facilè quibus orbi impoſitum ſit, agnoſcet. Abſunt iſta facinora à diuina clementia δὶς δ᾽ οὐκ ἁμαρτῶν. Tantum enim abeſt, ut quod bellum geſſit Muhamedes, quicquam iuſtæ occaſionis habuerit, ut omnibus numeris eſſet pernicioſiſſimum. Nam ſeditione incitata, manu perditorũ hominum, & ſpe deſtitutorum cõparata, nulla accepta iniuria, euertit in qua educatus erat, Rempub. Fortunas ciuium præclariſſimas diripuit, abſumpſit. Incendiũ in patria tale excitauit, ut triginta poſt ipſum ſucceſſores ferro in ſeditione mutuò ſe petentes perierint. Verum iſta paulopòſt. Ab operibus & potentia pergamus æſtimare Ieſu Chriſti religionẽ. Ferro, ſanguine, igne, auro, fuco, eloquentia, impoſtura intrat cum falſis perſuaſionibus Sathanas. Chriſtus patientia, morte, charitate, inopia, ſimplicitate, nuda ueritate ſe offert. Illæ uim corporibus, rebus, fortunis inferũt. Noſtra animis libertatem, æternasq; opes adfert, fluxas ſpernit. Quæcunq; illæ cupiunt, hæc ultro ſi nemo capiat, relinquit. Vindictam, gloriam, opes, uoluptates illæ totis artibus uenantur, fouent, tutantur: hæc hoſtes beneficio promeretur, gloriã fugit, inopia gaudet, uoluptates ut capitales animi morbos execratur, fugat, fugit, & uix cum neceſſitate coniungit. Scientiæ nomen ſibi illæ uendicant: iſta ſub ſumma ſapientia ignorantiam ubiq; profitetur, agnoſcit. Aſcribit iſta Deo omnia, ab eo pendet, patris loco habet: à ſplendore fortunæ omnia petunt, induſtria propria ſe omnia illæ ab ſe habere putant. Eloquentia ſe illæ uenditant: hanc commendat infantia. Vtq; paucis comprehendam, quibus artibus mundus regitur, cum illis ex diametro pugnat: ut planè agnoſcamus, non ope humana illam conſiſtere, ſed diuina uirtute ſtatui. Tantoq; eſſe perfectiorem, quanto illa in paucioribus locum habet, quum id etiam eius hoſtibus in confeſſo fuerit.

Is fuit rex Perſarum, eccleſiæ perſecutor, hoſtis Heraclij imperatoris.

† *De quo capitulum eſt in Alcorano.*

Rari

Rari quippe boni, uix totidem quot Thebarũ portæ, aut ditis hostia Nili. Nec etiam omnes qui illi nomen hodie dedere, sunt inter ueros sectatores eius habendi. Animum enim, non externa poscit: nisi quatenus signis aperitur, quod corde geritur. Vt in rerum omnium exordio res sine rerũ præsidio summa potentia in filij sapientia creauerat, hominiq; nullis eius meritis, sed summo beneficio dederat, ita hominis innouationem sine ullius externæ potentiæ adminiculo, filius Dei Iesus Christus adimplere uoluit: ne sibi quicq; posset humana facultas adscribere in re, quàm potius admirari in æternum, quàm cõprehendere possit. Vt enim hominem natum, & à Deo factum, propagatumq; natura nouimus, quia ita factum est: cæterum quî fiat, non capimus: ita etiam scimus homines diuinitus à Iesu Christo homine deo actos per mundi contemptum, eius superbiam & fastum uincere: quomodo uerò fiat, capere non possumus. Nam omnino contra uulgarem opinionem mortalium mala sponte subire, quæ hic bona dicuntur, præter Deum & uirtutem omnia contemnere, id quidem certè ab homine non est. Hæc est Euangelij uirtus, ueritatis & mendacij differentia, etiam in tormentis firma & constans requies.

DE EXCELLENTIA MYSTERIORVM A IESV CHRISTO *institutorum, quibus etiam maximè patet eius diuinitas.* CAP. XVIII.

QVo faceret certam suæ inter mortales potentiæ fidem, Christus in cælum corpore & animo eleuatus munera, et ueluti κειμήλια suis omnibus est ita pollicitus, ut post decem dies ea præstiterit. Quibus non tantum ipsi discipuli ornati sunt, sed & quibuscunq; conferre itidem uoluerunt, omnino eadem facultate præditos, atq; qui primi acceperant, reddidere. Ea est spiritussancti gratia, quæ uarias linguas docuit, potestatem in omnia genera morborũ & animi & corporis concessit, ordines sacros, quorũ uicissitudine hic mysteria sacra traderentur, exhibuit, fidem iam ante acceptam confirmauit. Sacris illis mysterijs percipimus, quamuis cœlum corporaliter incolat Iesus, tamen inter nos ita uersari, ut nunquam non adsit. Quemadmodum enim non satis est, naturam Dei beneficio omnia animantia & uitæ non expertia edidisse, nisi edita conseruet, curetq;, donec ad uitæ periodum ueniant: alioqui enim nõ edidisse, quàm edita nõ conseruare præstabat; ita & Iesu Christo non satis fuit, discipulos suos bene formatos, & undiq; armatos paratosq; contra diaboli artes emisisse, nisi cœlesti alimonia eorum quotidie uires reficeret, roboraret, uegetaret. Tanta est enim nostræ naturæ infirmitas, ut statim à præclarissimis excidamus, nisi continuò diuinitus iuuemur. Sacris illi imbuti mysterijs, qui à Iesu potestatẽ in cæteros conferendi acceperunt, triplici differentia sunt: Episcopi, sacerdotes, ministri. Hi in omnes inferiori dignitate conferunt sacra munera. Proximum Deo locũ pontifex obtinet, perficitq; sacerdotem et ministros, sacerdos inferiores. Tanta uerò uirtus est semper uisa in summo illo ordine, quamuis homo dignitati non respondeat, ut omnes potentiæ separatæ illi cedant, annuat diuina, quum ea quæ sunt ordinis, obit. Eijciuntur enim frequentissimè dæmones ab obsessis corporibus, ab omnibus hominibus non satis laudabilis uitæ: unde cõstat non ab homine, sed à diuinitate præsente id fieri. Sancto lauacro excipit accedẽtes ad Christum sacer ordo pontificum & sacerdotum, imponit manus pontifex solus, confirmatq; acceptam fidem. Pœnitentiam lapsis & errata fatentibus imponit: sancto Christi corpore mystico in unitatem Ecclesiæ reduces fiunt: in quo tam præsens est uis diuina, ut multi illotis, quod aiunt, manibus in principio nascentis Ecclesiæ sumentes statim perirent: alij grauissimis morbis corripiebantur, non

Vide Dionysium de hierar. eccles. itẽ de cœlest. hierarchia.

Miracula euchari-

pauci

pauci manu accipientes,& parũ fidei adhibentes,fauillas,carbones,saxa in manu occlusa reperiebant. Non paucis ob fidei illorum comprobationem, quod alijs uidebatur panis,ijs caro erat. Hodie correptus à dæmonio cogitur antè sacram synaxim procumbere, & agnoscere Christum. Vnguntur demum morituri,sacramento nectuntur unà uicturi: ita ut tota uita nostra crebris Christi remedijs quotidie in gratiam cum illo redeat, modò pœnitentia antè actæ uitæ sit comes. Quodq; magis admireris,multarum nationũ principes à quo Christum receperunt (quum tamen unctionem in regni administrationẽ,non in sacrum ordinem receperint) miraculis inauditis celebrantur,nec per gentilitatem, ut Marsi & Psylli contra serpentes,sed per dignitatẽ id consequũtur. Reges Galliæ innumeras hominum myriadas solo contactu, & inuocato Christi nomine à scrophularum morbo curant. Britanniæ reges à morbo commitiali datis annulis etiam absentes sanare sunt soliti. Romano Imperatori par priuilegiũ:quo intelligo plurimos alios uti solitos. Vnde constat ueriſſimum esse, quod Christus ipsa ueritas dixit:Ego uobiscum sum usq; ad consummationẽ seculi. Nam reipsa quotidie etiamnum id confirmatur.

stiæ tradit fide alienaꝝ item q; sacramenta plura q̃ Christus instituit.

Charisma sanationis Christi est cuicunq; collatum.

NEMINEM ESSE CONSEQVVTVM, POSse ue consequi felicitatem, nisi seruato Euangelij præscripto. CAP. XIX.

QVum de felicitate sit sermo, non de illa quę à corporis uoluptatibus percipi solet, nec de ea quę à fortuitis & extrã potentiam nostram positis rebus peti cõsueuit, quæ úe glorię & auræ popularis captatione nititur,aut quam in indolentia ponit Epicurus,intelligendum puto: quoniam nulla istarum sincera esse potest. Vera autem & diuina,necessariò expers mali & infelicitatis est. Si enim usu corporis felicitatem metiare, illam consequi non potes:quia maximis molestijs omnia temperata sunt, quę corporis sensus afficiunt. Nam præter conquirendi molestias, assiduitate uilescunt, & in fastidium uertuntur, desideriaq; lædunt: quoniam uoluntate anteuortitur facultas. Fac in rebus Venereis tibi posuisse summum bonum,si adest facultas, corpus labefactatur, uires euertuntur,conficitur natura, amarescit uoluptas. Delit occasio, totus ardes, totus pruris, eo uno uitio, quòd dirum tyrannum in amicitiam receperis. Ingurgita teipsum pulmentis omnium generũ:quid aliud quàm morbos acceleras? Odoribus perfundare,nisi quotidie mutes,sensum non afficiunt,assiduitate uilescũt, omnia diutius optata conficiunt. Felicitas itaq; illa esse non potest. Iam si illa quæ in te non sunt posita, pro felicitate habes, quid aliud quàm perpetuo cupiditatis uoto te enecas? Te enim illa iuuant,ut inquit Horatius, ut lippum pictæ tabulę,fomẽta podagram. Nam cupias,metuas úe, quid ad rem? Si quicquid uideas,melius peius úe tua spe, Defixis oculis animoq; & corpore torpes? Multa quæ non uis,facias,& patiare,pauca quæ placeant,necesse est,si à necessitate fortunæ pendendum tibi est. At me pascit gloria. Egregium uerò laborum ingentium præmium,rumusculus ab aliquot rusticis aut imperitis profectus: cui nisi respondes, probrum: si mereris plurimorum suffragia, inuidiam,non laudem comparas. Quot uides ob scelera & facinora,quàm propter uirtutes,celebriores? Quoties merita facta prosequuntur? Nam extra nos est positũ, quid de nobis alij iudicent. Si benè sunt affecti, non eges illorum laudibus:si malè autem, calumnijs facta eleuabunt,aut dissimulatione sepelient:si ignoti,quid ad te illorum sententia? quum te referre non possint, laudabunt facinora, autorem nescient. Fac ab omnibus laudem posse mereri, quid confert? Absens ne illa pa-

ſceris? Fac iuuare: quantum duratura fama eſt, quum etiam anni circumactio præclariſſima ſepeliat facinora? Interim quanto diſpendio illam conſequare, perpende. Teipſum omnino relinquas oportet, & omnino ſacroſancta libertate deſtituare. Induaris uoto alieno, non tuo: aliorum oculis, auribus, palato, ſubſeruias oportet, atq; omnium ſeruitutem experiare ſummæ uanitatis gratia. Age, quiſquis ueram uoluptatem quæris, propone tibi Oſyrim, Alexandrum, Cæſarem, Xerxem, Hannibalem, & ſi quid maioris monſtri tulit hæc mortalitas: quid illos nunc fama iuuat? Vbi eorum poſteritas? Vbi præclara facinora? Et interim ut quod Deo ſoli conuenit, gloriam & famam, honorem ſibi adſcriberent, quid non ſunt paſſi? Quam cladem orbi non inuexere? Maior illis eſſe nõ potes: & tamen illi nihil ſunt. Si indolentiam tibi proponas in hac uita, nunquam cõſequi poteris. Attamen quamuis falſa iſta ſint felicitatis uocabula, eſſe aliquod uerũ in rerũ natura neceſſe eſt, cuius iſtæ ſunt ſimiæ & ſomnia. Quum animi natura nobis ſuperſit (nam quæcunq; bona putantur, aut animi, aut corporis, aut fortunæ ſint oportet) felicitatem ueram in eo ponere neceſſe eſt. Eſt igitur animi liberè agentis actio felicitas, Dei ſcilicet ſui, & naturæ contemplatio, magnarum rerum fortunæq; obnoxiarum deſpicientia. Quicunq; igitur quacunq; cupiditate extra noſtrum arbitrium, iuſtumq; & honeſtum poſita premitur, felix eſſe non poteſt. Certè uoluntas libera nulla eſſe poteſt, niſi quæ facultatem uoto reſpondentem habet. Nam quiſquis uult quod non poteſt, premitur: qui premitur, ſeruit. Quid ergo agendum? Si uotum facultatem præcedere non debet, torpeſcendum eſt? Nil ſperandum? Torpeſcendum non erit. Speranda ſunt, quæ in nobis ſunt poſita. Ita omnis à nobis conatus debet procedere, ut in rebus externis euentus omnino contrarius ſpectetur. Si res proſperè cedat, inſperata ſint iucundiora aduerſa, ut longè ante præuiſa, non premant. Vt ſimus more Pauli noſtri, tanquàm omnia habentes, nihil uerò poſſidentes, aut ediuerſo. Quum itaq; non poſſit haberi, aut fieri ulla actio ſine ſcopo, ſcopus uerò certus à rebus incertis peti non poſſit, neceſſe eſt alibi propoſitum eſſe finem. Cauſa enim finis agit, quicquid ex deliberatione agit. Deus ergo, proximus homo alter, & ipſe qui agit, ſunt actionis humanæ finis & ſcopus. Aut enim honoris diuini gratia, aut utilitatis & ſalutis proximi cauſa, aut innocentiæ in ſe conſeruandæ ratione agit omnia homo uerè liber. Ille porrò quod ratio ſuadet, ſemper ſequi, concupiſcentijs nunquam aſſentiri ſolet. Reuera quiſquis ita uiuit (ſi ullus ita potuit) ſi diuina inſpiratio id facit cuiquam, eſt Chriſtianus. Quicunq; enim antequam ueniret ſapientia Patris inter homines, illam nouerat, et ut Deũ glorificauerat, illius miſericordia ſaluabatur, ut adhuc tenendum eſt, & ſperandum de illis, qui de Chriſto nondum audiuere. At qui nouit, quamuis iuſtiſſimè uiuat, niſi per eum ſalutem ſe conſequuturum credat, omnino perditus eſt: quum illi, qui amore iuſti benè agunt, etiam Deo, ſine quo nil poſſunt, adſcribant iuſtitiam ſuam. Non poteſt itaq; fieri, ut qui à rebus humanis pendet, ſit unquam felix. Feliciter enim non agit, qui uoto priuatur. At Deo nunquam priuari, niſi uolenti contingit. Ergo quæcunq; facimus, ſi in laudem & eius honorem ueluti communis patris agamus, nos feliciter agere certum eſt, nec uana & fluxa præmia ingentium laborum expectare, ſed certiſſima & immortalia. Quæ omnia in ſapientia Dei Ieſu Chriſto homine deo nos conſequuturos ſperamus, certoq; certius credimus. Quum enim nil in hac fece mortalitatis ſit uirtute, qua nil maius eſt, dignum, nullo alio præmio, quàm Deo & immortalitate, pro meritis donari poteſt. Itaq; de animorum immortalitate eſt agendum.

De

DE ANIMORVM IMMORTALITATE, *probationes.* CAP. XX.

OMnia boni appetentia duci, bonorũ uerò uaria esse genera, summũ quoddam & ab omni parte beatum in rerum natura consistere, in quo positus sit felicitatis apex, id uerò quum omnium philosophorũ religionisq; ueræ placitis probatum, tum toto opere est confirmatum. Quum enim agẽs omne (casu excepto) seu naturale seu artificiosum finis causa agat, manifestum est summum agens, quoq; non potest dari præstantius, etiam finis præstantissimi gratia agere. Quamuis ergo sint uarij actus, & fines medij, inferioresq; ab eo instituti, omnes tamen in summum cõtendere liquet, & ueluti appendices fieri: quamuis in ipso summo fine non adsint, sed ueluti instrumenta ad opus præcessisse satis sit. Primi agentis scopus, & summa felicitas planè idem est. Nam summum bonum cuiuscunq; actionis primũ est in mente. Quumq; sit postrema causa, etiam in animo primam esse oportet. Atqui quod primũ fuit in mente Creatoris, finis fuit, illeq; immortalis & illi simillimus: unde constat, summum bonum immortalitatem esse. Quum autem quęcunq; sunt in hoc inferiori sensibusq; obnoxio mundo, sint in usum hominis ueluti in eorum finem optimũ comparata, opus est illum hominem uti præstantissimã orbis inferioris partem, finem se dignum & præstantissimum cõsequi, & in hac & in futura uita: hic uirtutem qua nil melius, illic immortalitatem, qua nil maius dari potest. Verum penultimũ quidem finem partim quosdam consequi cernimus: ultimum uerò, quum corpore nondum consequantur summum bonum homines, oportet animis immortalibus assequi. Igitur animorum naturã immortalem ponere & credere oportet. Alioqui nil finis gratia factum esset, nisi quod est præstantissimum, etiam finem haberet. At obijciet aliquis impius, philosophus Lucreticus: Virtus ipsa finis est, sibiq; præmium adferens. Heus tu, heus tu, attende, mihi suppeditabis arma, quibus te confodiã. Virtus in actione consistit. Admittes illud, aut saxum fies. Do. Actio uerò omnis motus quidam est. Omnis autẽ motus in quietem, ueluti in finem naturaliter tendit. Ergo quum uirtus nunquam quiescat, non potest ipsa sibi finis aut præmium esse. Vnde sequitur (contra te & perditum Satanam, qui hoc inuexit, ut Deum postremum finem tolleret è mentibus hominum) necessariò actioni uirtutis æternum & summum deberi finem, bonũ scilicet, & quietem. Nam & summa summi finis causa fieri non negabis, aut hominem exues. Nil uerò uirtute prius. Igitur nec illius præmio est quicquam maius cogitandũ. Et ut nemo adhuc orbem omnium uirtutum per se in corpore gessit ob rei magnitudinem, ita nec animo præmium illius comprehendere potuit ob excellentiam. Verum ab hoc loco non discedo, antequam tetri dæmonis artes, quibus in fascinandis hominibus etiã opinione maximis utitur, aperiam. Prodent hæc effecta autorem. Quum perspectum haberet illa intellectu præstãtissima pestis, à diuina prouidentia fuisse inditum singulorum hominum animis uirtutis studium, amorem, admirationem, & se non posse huiuscemodi seminarium à solo Creatoris extirpare animaduerteret, accessit aliunde, & per cuniculos in arcem irrepsit: fraudem probitatis persona tectam, uenenatamq; placentam melle illitam obtulit: laudare uirtutẽ, in cœlum efferre, nil aliud creparc cœpit. Tantam uerò esse affirmauit, ut reuera bonum supremũ sit credenda. Ita dum sagittandi laudat peritiam, album tollit: interim non aduertente homine ob captatam beneuolentiam, insinuationemq; nebulonis, quod aërem uerberans nec proficit hilum. Fit enim, ut qui sine albo toto uitę cursu nil unquam aliud quàm sagittauerit, postremo uitæ die æquè atq; primo sit imperitus eius artis, cuius usus est

1 Ratio ad fine.

professor. Ne uerò parum ponderis isthæc ratio habere uideretur, homines singulari dicacitate armauit his telis, quæ eloquentiæ neruis, & uerborū apparatu fucata laterent homines. Pyrrho Eliensis, Sextus Empiricus, Epicurus, Democritus, & eorum alumni (atq; si quas huiusce modi pestes tulit Græcia, ut tulit quamplurimas:) ex multis, qui id sensere apud Latinos, ausi sunt prodere scriptis, Plinius et Lucretius. Quibus ipsis ueluti dijs hodie non pauci subscribunt aulici & nostrę tempestatis scioli, nilq; prius in uotis habent, quàm ut multos in suã sententiã pertrahant, & autoritate, & ratione, & iudicio totius orbis spreto. Inde factū est, ut fortitudo animi aduersus fortunæ casus, & necessitates naturæ perferendas, & moderandas data, sit in naturæ ruinam cōuersa. Euertere urbes quamplurimas, hominū necare myriadas, omnes lacessere, cedere nemini, ultrò iniuriæ inferendæ argumenta conquirere, accersere, amare, hæc sunt suppositæ uirtutis facinora. Quum interim egregius iste fortitudinis athleta, qui à nemine pati nouit, qui potius moriatur (ut ait) quàm ulli seruiat, domi alat, feratq; tot tyrannos, quot cupiditates. Sursum deorsum illum agit scortum, pecunia, cibus, potus, uestis, honos, & quæcunq; hominem contingere possunt, animo morboso sunt pestes, tyranni, domini: nec interim homo miserè lactatus sentit, sibi factum fucum. Ictus ideo non sentit, quia ulceribus cōputruit: sensum amisit fœda caro, nec quicq; aliud sentit, quàm quia caro est, si tamē sentit. O miserè inescatum & deprauatum hominem, cui cognitio condemnatio est, nisi à Creatore recipiat sensum, motum, uitamq; omnino perditam. Amicitia in Deū tendens fouebat, quotquot egenos opeq; destitutos cerneret. Amicitia mundi est, sui, liberorum, suorum amore, in scelus ruere, furari, imponere, nil non moliri, ut undecunq; parentur opes: quia rem parare uirtus est, quia uirtus est sibi præmium, quia Deum esse negat quisquis ita comparat. Charitas Dei, fratribus patris loco esse: nostra autem cōsanguineis, amicis, nobis prospicere, ius euertere. Pietas in Deū, illū ex animo colere, amare, uereri, timere: nostra uerbis, signis, simulatione, fidem in Deū mentiri, callido sub pectore uulpem ferre, quia uirtus creditur sibi præmium, negatur Deus. In summa, præclara illa uirtutis commendatio tam insignis, ut rerum maxima credatur, fecit, ut scopo destitutus homo ad signum nunq; collimare possit: non quidem sublato reuera signo, sed ab oculis amoto, obiectis ante oculos præstigijs, ne aspicere possimus. Quæ pestis certè à deprauato per cōmertiū fœdi corporis animo non potest tota proficisci: quoniam iudicio non seipsum condemnaret homo, si in totum malus esset, sed maximam partē sibi uendicet Satan necesse est. Virtus itaq; sibijpsi præmium non est. Nam in tota rerū natura nil esset infelicius, aut miserius ipso homine, si summus eius labor & opera longè difficillima illi pro præmio esset. Præstaret sanè quod summū in orbe toto secundū cœlestia fecit Deus, illud omnino infimum et in ordine lapidū posuisse, quàm tali prę̄mio donasse, in quo ad extremū usq; spiritū nil postea futurus torqueretur. At replicant: Præmiū habet extra se uirtus. Nec enim simpliciter dicimus, sibi esse præmium: laudem, honorem, famam, celebritatem habet. O digna præmia, rem omnia mundana superantem, infima & uento leuiore (si in hominem feratur) compensari. O præclara iudicia. O egregiam rerum æstimationem. Relinquitur itaq;, ut uirtus illa, quæ in Dei uero cultu, in proximi summa charitate, in suijpsius summa innocentia æquitateq; consistit, quum sit actionū omnium humanarum summa, etiam prę̄mio totius naturæ maximo ornari debeat. Quumq; ab animo, non à corpore (quod eò trahitur nolens) potissimum illa proficiscatur, immortalem illū esse oportet. Et quemadmodum in motu uirtutis excitando (si ad actionem opus

fuit

fuit corpore) anteceſſit corpus multis interuallis: ita opus eſt in pręmio recipiendo, ut præcedat, quouſq; Creator illi corpus ad cõmune reddat præmiũ aut ſupplicium. Verum contra iſta replicabunt aulici (bonos non impeto) uolebam dicere impij: Cur igitur Deus dedit tantam gloriæ ſitim, laudis & gloriæ auiditatem, famæ comparandæ ſtudium? Paucis reſpondeo: Quoniam ſuaptè ſponte homo rerũ omnium ignarus & imperitus, anteq; res noſſet, nunq; ad illas animaretur, niſi aculeis quibuſdam ueluti pungeretur, & excitaretur: animus tetro corporis carcere detentus, nõ accederet ad res illas gerendas, quas ignorat. Pueris dant cruſtula blandi Doctores, elemẽta uelint ut diſcere prima: Sic nos deus illis præmiolis incitat, nõ ut perpetuò cruſtula illa ſint literarũ & doctrinarum præmia, ſed ut illis excitati, uirtutẽ æquitatis amore, literas ipſarũ & præceptoris ſtudio, paterna iuſſa, ut patri placeamus, exequamur. Ne ulla eſſet nobis ignorationis cauſa, ullus ũe prætextus ſocordiæ, nos præmiolis illis excitat à ſomno Deus, nõ ut iam adulti præmij cupiditate, aut timore pœnæ, ſed ſummo in eum amore iuſſa faciamus. Quæcunq; naturalia ſunt, conſtare durareq; opus eſt. At quia Deus eſt æternus, immenſus, optimus, ideo illũ ſolũ decet laus, non hominem fragilem mortalemq;. Nucibus ergo relictis, ad ſeria ueniendũ. Nõ ſemper eſt in puericia agendum. Quod prẽmio inuitati ignoto munerario facere cœpimus, id demũ ſedulo eſt curandũ, nõ ut præmij rationẽ habeamus, ſed ut munerario & uictoriæ arbitro nos probare ſatagamus. Præmia illa, qualia ſunt fama, honor, celebritas, inuitũ ſequuntur, captantem fugiunt. Nemo præmij cauſa in arenã deſcendit, niſi uoces & ſuffragia iudicũ meruerit. nam alioqui poteſt plura longè minori diſpendio conſequi. Nullus in agone cõtendens, nõ mallet arbitrorũ ſuffragia, quàm quæuis præmia adipiſci. Poteſt fieri, ut qui præmio ducitur, corruptelis nitatur. Qui omniũ & præcipuè munerarij iudicio eſt probatus, ampliſſimã eſt cõſequutus uictoriã. Vltro accedent quæ neglecta cupimus, ſi nos ſummo naturæ arbitro probare ſtuduerimus. Quod his argumentis cognoſcimus. Nam quũ pater ueritatis inter mortales aperiẽdæ ſit tempus, ſi quid leuiori iudicio probatũ eſt, undecunq; præmia captauerit uictor, ſenſim ſe prodet fucus, latens emerget ueritas. Id docet adulteriis ille nobilis pater deorum Iuppiter, qui quũ diuinitatẽ prima facie emẽdicaſſet populariũ uocibus; tamen temporis lapſus eum deum etiã apud ſuos cultores centũ uiginti adulteria admiſiſſe eſt teſtatus: demũ parricida, fratricida, prædoq;, & omni infamiæ titulo multo celeberrimus poſteritati uiſus eſt. Nõ attingo reliquos, quum idem ſit de inferioribus iudicium, & illo patre digna poſteritas. Quis uerò non admiretur noſtros, abiectos homines, omnibus malis exoſos, ueluti mundi reiectamenta, qui potius mori, quàm uel tantillum laudis ſibi adſcribere maluiſſent? Ita in cœlum inuitis fauoribus conſcendiſſe uidentur, & æterna fama æternã animorum beatorum felicitatẽ aperuiſſe, ut nunq; intermoritura laude floreant. Quid in cauſa eſt? Honores ſpreti conculcatiq;, ut ſolidus & uerus honor, diuinus ſcilicet, appareret hominibus, beneficia in omnes, in nullum ne læſi quidem mala conferre uoluerũt. Aſſiduis etiam poſt mortem teſtimoniis diuinitatis ſibi iunctæ præbuerunt argumentũ. Nam ad ſepulchra & martyrũ memorias innumera inauditaq; miraculorum genera facta ſunt. Inuitos gloria ſequitur, falſò quæſitam famam notat infamia. His probra, laudem felicitati coniunxerunt: illis ſplendor in æternam & pœnam & infamiam degenerauit. Sed refutatis uanis opinionibus, iam duobus ualidiſſimis argumentis ſatis eſt demonſtratum, animos neceſſariò eſſe immortales, ratione uidelicet finis, & ordinis totius, atq; ex cauſa uirtutis. Ad alia itaq; tranſeundum eſt.

2 A cauſa uirtutis.

A natura mentis humanæ.

3 Natura animi, intellectus, rationis, mentis úe humanæ (nam de uocibus nõ eſſe philoſopho ambigendum, modo res innoteſcant, conſtat) etiamſi aliunde eius immortalitas non probaretur, ab ipſa ſubſtantia ſe aperiret. Eſſe quandam uim in natura humana, qua cætera animantiũ genera deſtituãtur, ut neminem ſenſu rationis nitentem præter Pomponatium, & aſſeclas, dubitare arbitror: ita multis argumẽtis tum ab autoritate, tum à ratione petitis, ſuaderi poſſe certum eſt. Autoritates uerò principis philoſophorũ Ariſtotelis tum ob uerum aſſerendum, tum ad uanitatẽ hominis & impietatẽ refellendam, & indicandam, in primo loco ponam. Ita primo libro de Anima ſcriptũ eſt: Intellectus autẽ uidetur eſſe ſubſtantia quædam, & non corrumpi. Corrumperetur enim potiſſimũ ætatis ſenilis marcore. Reliquit colligendũ philoſophus, quũ uigeat maximè marceſcente corpore, diuerſæ ab eo naturæ eſſe oportet. Subiungit paulo pòſt: Intelligere quidem, & ſpeculari, hebetantur quandoq; quodam alio intra corpus corrupto, (ut in morbis, & ebrietate) ipſe uerò intellectus expers paſſionũ eſt. Colligere aũt, amare, et odio habere, nõ ſunt illius affectus, ſed eius ipſius quod illum habet, id eſt corporis animati, qua illũ habet. Ideo & hoc corpore ſeu compoſito corrupto, nec recordatur, nec amat. Nec enim illius iſta & huiuſmodi erãt, ſed totius cõpoſiti. Eſt uerò mens intellectus úe quiddã diuinius, & paſſionum expers: quare nec mouetur. In eo loco agit contra definitionem Platonis, qua animã definit ſeipſam mouere. Nã ſi moueretur, pateretur. Clarè patet, immortalem intellectũ, animam, mentem úe noſtrã eſſe diuerſæ à corporibus naturæ, atq; immortalem, ex ipſius ſententia. Quòd aũt non mouetur, ideo ab anima dante formam corpori differt. Nam moueri, per accidens cõtingit. In nobis ipſis porrò ſentimus, intellectũ ad agendum non moueri quũ quaſuis in inſtanti rerum notiones & rationes animo uoluimus. Non ſecus atq; lucis radij ſine motu locali in inſtanti agũt in omnem ſuæ potentiæ partem, ut oculus etiam in inſtanti imagines rerũ cõcipit. Quæ tria maximè ſubſunt, & tamen corpora nõ ſunt. Secundo uerò libro eiuſdem tractationis, idem Philoſophus poſt animantis naturæ partitionẽ, in nutritoriam, ſenſitiuã, intellectiuam, & motricem ſubiungit: De mente aũt & contemplatoria facultate nondum eſt manifeſtũ. Videtur enim eſſe aliud genus animæ, quod quidem ſolum ſeparatur, quemadmodũ æternũ à corruptibili. Ibi omnes interpretes conſentiunt, etiã Abenreis, quòd ſit ea natura animæ ſuperior, nobilior, & omnino immortalis. Et tamen bonus ille, ſi dijs placet, Pomponatius, ut peruerteret eam ſententiã, qua iugulabatur, dum legit interrogando, uult præuertere mentem autoris? O Italia, etiam'ca homínum monſtra alis, qui non ſatis habent eſſe impij, niſi etiam uirus ſuũ omnibus cæteris propinent, & cum hac pernicie in aulas principum penetrent, ibiq; impunitatẽ ſcelerum polliceãtur, ubi operibus quotidie prædicatur. Paulopòſt in fine capitis quarti eiuſdem libri, ut Latini notant, ita ait: Vbicunq; eſt ratiocinatio, etiam inferiora omnia eſſe oportet, non ediuerſo. De intellectu autem ſeu mente contemplatoria eſt alia ratio. Ex quibus uerbis infert Abenreis, & cæteri interpretes, eſſe genus diuinius, & minimè obnoxiũ materiæ corruptioniq;. Plures ſunt aliæ autoritates apud Ariſtotelem. Verũ ſatis iſta ſunt. Plato, Cicero, & melioris hæreſeos homines, nil aliud ſuadere uoluerunt, quàm immortales eſſe animos. In hoc altercantur. Alij enim paſſionũ expertes omnino ponũt, ut uidetur uelle Ariſtoteles, & Abenreis. alij ad corpora, in quibus egere, habituros aptitudinẽ & recordationem rerum in illis geſtarum: quæ placita ſunt Platonis, & noſtra, eaq; ueriſſima. Alioqui enim multa abſurda ſequerentur: Animos partem eſſe Dei: Vnum omnium eſſe: Nec iuſtum nec iniuſtum eſſe:

eſſe: Nec in futuro pœnas, uel prẽmia. Quę omnia cum ratione Creatoris, & bonitate pugnant. Eam naturam ſatis fuerit ab Ariſtotele petitam in impios contorſiſſe. Qualitas uerò eſt aliunde petenda. Nam ſibi nõ ſatis perſpectam dixit, niſi quia eſt, & inferioribus diſſimilis.

A ratione ſubſtantiæ.

4 Ratione uerò ſubſtantiæ ita poteſt agi: Quęcunq; ĩſdem principĩs participant, habentq; omnem materiam communem, ea etiam in compoſito cõuenire oportet. Verbi gratia: Omnia à quatuor elementis producta habent ſecundum genera ſua eſſe, uiuere, ſentireq; commune. Quæ primum, omnia primum, pariterq; ſecundum, & ita de tertio, & de quarto. In quibus enim conueniunt, ea ab ĩſdem principĩs orta certum eſt. At quum in homine ſit contemplandi, colligendi, reminiſcendiq; facultas, eam aliunde quàm ab elementis pendẽre, certo certius haberi debet. Si enim in natura elementari, aut harmonica compoſitione corporis illa uis eſſet, equidem & in inferioribus pro gradus ratione, uel leui quodam indicio uideretur. Atqui nil tale eſt in inferioribus. Ergo intellectus non eſt à materia inferiori. Supereſt, ut à ſumma. Sed ſuprà lunam æterna omnia ergo & animus immortalis. Verum iſta iam collegeram contra Galenum. Ariſtoteles ne diuinitus ortos diceret animos, uidereturq; quotidie Deo exhĩbere creandi laborem, non in cœlum uſq; retulit, ſed ex quinto elemento, quam entelechiam uocant, in inferiora delabi tradidit. Quod ab eo obtinuiſſe ſatis eſt. Spiritualia enim ſubſtãtiasq; ſeparatas, niſi quatenus penè ſenſu corporis cognouit, ægrè admiſit. Certè ſuprema origine eſt habendus animus. Cumq; illa ſit à poſteriori parte æterna, & animos immortales eſſe oportet.

Ab æquitate & iuſtitia Dei.

5 Aequitas uerò iuſtitiaq; ſumma, quum admittatur neceſſariò in Deo (nam niſi iuſtus, bonusq;, non eſſet Deus) etiam ſibi ſubiectum habere debet, in quo ea potentia utatur. Nam & illam habere, & exercere opus eſt. Fruſtra alioqui eſt, quod nunquam in actu eſt. Iuſtitia uerò dicitur erroris & peccati reſpectu. Si enim non peccaretur, nil iudicaretur. Peccant autem ea ſola, quæ arbitrio pollent. Nam quæ contra rationis aut ſenſus iudicium non agunt, non peccant. Dæmon ergo & homo peccatum committere ſoli poſſunt. Arbitrium enim tantum habent, Deus, dæmon, homo. Semel peccauit dæmon, ut damnaretur: quotidie uerò peccant homines. Ergo & puniri iuſtiſſimi operis eſt, præmioq; donari. At corporibus apud nos putrefactis nil pœnæ inferri poteſt. Supereſt, ut animus reſtet ſuperſtes, in quo exerceat ſuæ iuſtitiæ actionem Deus. Nam ſi non paterentur homines pœnam & præmium, proculdubio eſſet nepharius Deus, qui tantam impunitatem ſcelerum impiĩs, prædonibus, tyrannis, ſicariĩs, & omni labe ſcelerum infectis daret, atq; in præſentis uitæ curſu tanta proſperitate eos foueret, ut tanto feliciores, quanto naturæ pernicioſiores eſſent. Quæ ſanè ratio (quod Deus ipſis uideatur aut nullus, aut negligere res humanas) multos laxis habenis in ſcelera protrudit. Sed oportet hoc loco concludere, aut mundum ſeipſum ſine autore feciſſe, aut animum eſſe immortalem. Atqui Deum eſſe mundi autorem patet. Ergo de impiĩs ſumit ſupplicium. Nam ſi animus mortalis eſt, Deus non eſt. Qui enim iniuſtum ponit, omnino tollit. Si punit, dicet philoſophaſter aliquis, ergo mouetur affectibus. Comparatione ita agam, ut etiam in homine poſſit fieri, ut ſumat pœnas, nec tamen moueatur. Fac patremfamiliâs præeſſe ingenti familiæ, legesq; ei ita dixiſſe: quiſquis ſe tali aut tali loco mouerit, niſi reſipuerit, pereat, nónne quotquot ſunt in cœtu illo præſente domino, poſſunt delinquere, & ſeipſos ruinæ & barathro immergere, etiam ſine ulla domini mutatione? Lege enim æterna ita poſitum eſt, nec iterato decreto eſt opus.

Quanto ista sunt summo bono faciliora? Quisquis enim à legibus diuinis se exi mit, potentiæ peruersæ dęmonum se obstringit. Sunt enim illi tortores eorum, quos blanditijs sibi alliciunt. Illos quidem nec malos, nec in hoc creauerat primum, ne ulli fieret iniuria. Sciebat tamen futurum, ut non deessent illi sannæ & nebulones: quorum opera luerent improbi hominum spiritus pœnas. Vt nunc inter homines, & si nulli fit iniuria, tamen nunquam desunt, qui deprauati cæteris adferant perniciem, non procurante: nec incitante Deo, sed permittente. quoniam posuit hominem, ut ait Sapiens, in manu consilij sui. nec uim ullam nostro arbitrio factam uult. Qui enim inuitus bonum facit, nec habitum agendi ex animo contrahit, perinde malus est ut nequam. Sumit ergo pœnas Deus ab improbis, nec tamen ideo affectibus mouetur. Sunt & animi, in quos iustitia exercetur, immortales. Nam alioqui Deus, qui actus purus est, ageret in potentia tantum secundum iustitiam: quod non est concedendum.

A ratione naturæ uniuersi.

6 Ait Philosophus, propter quod unumquodque est tale, illud magis tale, est subaudi. Mundus siue æternus siue temporarius ponatur, quum sit causa hominis factus, Deus autor utriusq; sapientissimus debet maximā durationem, imò æternitatem homini dare, propter quem mundus aut æternus aut maxima duratione est. Nam quum mundus, & quæ in eo sunt, suam durationem habeant hominis causa, necesse est hominē maximè esse talem, id est maximè durabilem. Maxima autē durabilitas est æternitas. Opus est igitur & hominū animos esse æternos, & etiam olim recipere corpora, ut solidus homo in æternum durans æterna felicitate, in mundo æterno & desecato utatur. Quare animus est æternus, ne scilicet deterior esset finis his quæ sunt ad finem, & ne minus esset tale cuius gratia omnia magis talia sunt.

A sapientia Dei.

7 Non dissimili modo probatur hac ratione animorum æternitas. Sapiens enim ordinat bonum ad bonum, & optimum ad optimum. Bona omnia mundi ordinauit Deus ad bonum, id est in finem hominis: optimum uerò, id est hominem præstantissimam mundi corruptibilis partem, ad optimum instituit, id est ad æternā felicitatem, qua nil melius cogitari potest. Quare sequitur animos esse æternos, ut in æternum durando optimum finē consequātur. Nam alioqui imprudentiæ maximæ Deus argueretur, qui quod est præstantissimū, tam euanidum fecisset, ut esset omniū animantiū deterrimū miserrimūq;, homo scilicet.

Ab omnipotentia, bonitate, & uoluntate Dei.

8 Omnipotens Dei bonitas uult quæ sunt præstātissima, esse maxima summi boni participatione. Vt enim bonum est, quo communius, eo diuinius: ita maximo bono præditus, nil prius habet, quàm maximè cōmunicare naturis capacibus suum bonum. Principes ideo & magnates diuitesq; laruas suas ostentant non cōmunicando, sed gloriam fumosq; ex admiratione stultorum captando. Deus autem mentibus humanis summi boni capacibus, nō laruas, sed seipsum communicat potentissimè, & æternè. Quare post hanc uitam miserijs refertam, animos sibi æternos seruat ad præmia æterna, seu bona seu mala sint. Cætera porrò homine inferiora, non uult esse summi boni illius capacia: quoniā finem habent in eo, quòd hominē suo usu iuuant. In æternitate aūt, quum corporibus dominabitur animus, non erit eorum usus necessarius cessante corruptione.

A peccati natura.

9 Diximus in superioribus, quum de necessitate incarnationis diuinæ ageremus, esse tāto grauius peccatū, quāto maior cōtra quē peccatur, habetur. Quod satis patet. Vnde ut homo fine, ad quē creatus erat, & sua sponte perdiderat, potiretur, oportuit omnium infinitis peccatis & infinitę unius tantum peccati pœnæ satisfacere infinitum & mundo maiorem solutorem θεάνθρωπον. Quū uerò quotidie hæc misera mortalitas peccata peccatis accumulet, infinitam quoq; of-

fensam

fenſam nullus niſi in morte Chriſti & fide miſericordiæ eius eluere poſſit, opus eſt, æternis impios ob leges diuinæ iuſtitiæ pœnis affici: ut ediuerſo eos, quorũ miſertus eſt Deus, quiq; bonis operibus illum promereri, & ſe illi probare ſtuduere, æternis gaudijs beari: ut beneficium in gratiam infiniti Dei factum iuſtiſſimam ſimul & à ſumma bonitate datam lætitiam conſequatur, quod nõ ſuperſtitibus animis hominum, qui per arbitrium bene & male agere potuere, fieri non poteſt. Itaq; ſequitur neceſſariò, tam ob Dei peccatiq; in eum cõmiſſi cauſam, quàm propter eius ſeueriſſimam iuſtitiam, ut animus ſit ad pœnas uel præmia immortalis. Iuſtè quidem puniuntur mali: bonis uerò infinita ſuccurrit bonitas. Quum uerò iuſtitia & miſericordia eius ſint æternæ, eſt etiam æternus futurus animus, in quo puniendo aut beando in æternum agant.

A proprietatibus diuinitatis.

10 Neminem puto tam amentem impium ue, ut poſſit æternum eſſe negare in Deo. Quęcunq; uerò ſunt perfectiſſima, quum ſint in Deo modo perfectiſſimo, ea etiam ſunt diuinitati coëterna. Quare non tantum perſonarum attributa prima, uidelicet potentia, ſapientia, amor, uoluntas aut charitas poſt defecatam materiam huius mundi ſunt in Deo futuræ, ſed miſericordia & ueritas. Habere uerò in ſe commiſerationem ſine ulla affectione imperfecta Deum, nec Plato, nec Ariſtoteles, nec eorum alumni negabunt. Quum ergo illæ duæ proprietates ſint æternæ, oportet in æternum à quo creata eſt materia, in quoddam ſubiectum agere. nam fruſtra eſſe non poſſunt. Quare non tantum à morte (ut antè docui) ob æquitatis diuinæ lancem opus eſt in aliquot tempus ſupereſſe hominum animos, ſed etiam in æternum durare: nec tantum illos, ſed & ſolidum hominem, in quo & miſericordia & ueritas ſeu iuſtitia agat. Igitur, &c.

Ab uniuerſi perfectione.

11 Tota naturæ moles conſtat harmonica quadam & concordi perfectione, ut potiſſimũ in cap. de Trinitate dixi. Nam omnia conſtant materia, forma, & utriuſq; compoſito. Quod itaq; inuenitur habere extrema, etiam habere mediũ utroq; participans neceſſe eſt. Quare quum conſtet, eſſe ſubſtantias ſeparatas, ideo æternas (licet ſint creatæ) quòd non circunferant in ſe contrarium, & materiam iſtam fluxam & corruptibilem: neceſſe eſt dari aliquod medium, partim æternum natura, partim corruptibile. Hoc uerò eſt natura humana, animorum immortalitate cum dæmonibus cõueniens, corpore cum brutis. Pars igitur hominis pulcherrima, animus ſcilicet, eſt immortalis.

A perfectione animi.

12 Mortalitas ſeu corruptio accidit motu, & ui cœli Creatoris agẽtis imperio. Corrumpit ergo tantum ea, in quæ agere poteſt. Ignobilius enim nõ agit in nobilius. Atqui cœlum, quum habeat tantum eſſe, uel (ſi uolunt) etiam uiuere unà: tamen longè differt ab animi nobilitate, qui eſt ſupra ſenſum et uitam. Vnde illius actionibus animus obnoxius eſſe nõ poteſt. Quare dictum eſt ab aſtronomis, Sapiens dominabitur aſtris. Quum igitur animus nec habeat in ſui compoſitione contrarium, nec à cœlo ſolui poſſit, ſit æternus oportet. Hæc ex D. Ieremia, & Thoma Aquinate.

A ratione actionis eius.

13 Quæcunq; recipiuntur in aliquo, recipiuntur ſecundum modum eius in quo ſunt. ut ſunt formæ rerum in intellectu poſſibili omnino intelligibiles, ueluti eſt intellectus immaterialis. Quum itaq; ſint immateriales actu, ſint incorruptibiles oportet: quare & intellectus. Verum quum ille intellectus poſſibilis ſit animæ noſtræ aliquid, neceſſe eſt ſaltem eatenus eam eſſe immortalem. Eſt enim animæ lumen intellectus agens.

A modo agendi.

14 Nil corrumpi poteſt ex eo, in quo perfectio eius cõſiſtit. Vt ignis perfectio eſt agere uehementer calore, aut luce. Vnde ſequitur caloris & lucis actione eum non poſſe corrũpi. Sic quũ ſit in hac uita animę perfectio, eius à corpore in contem-

contemplationē abductio, (nam eo magis perficitur, quo magis immaterialia ſemotiſſima à corpore per ſcientias conſiderat) oportet dum à morte ſeparatur, ut ſit longè ad contemplandum & cognoſcendum expeditiſſima & immortalis. Nam illi in uita uidetur obſiſtere corporis contubernium.

A comparatione potentiæ.

15 Fatentur omnes effectu nobiliorem cauſam efficientē eſſe. Sed intellectus poſſibilis facit actu intelligibilia, quæ natura immaterialia & æterna ſunt. Quare ſequitur, quum ſit illis nobilior, eſſe immortalem. Quatenus enim ſunt intelligibilia, æterna ſunt: ſed multo maximè ipſe intellectus in quo ueluti in ſubiecto ſunt, debet eſſe immortalis.

A contemplatione materiæ animi.

16 Licet uelint aliqui, illisq; detur materia & forma conſtare ob intellectū & uoluntatē animum noſtrū: tamen non ideo non erit incorruptibilis. Corruptio enim nō eſt, ubi non inuenitur in cōpoſitione contrarium. Nam generationes & corruptiones ex contrarijs in contraria ſunt. Ideo cœlum natura nō corrumpitur, quod illi materia corruptioni obnoxia deſit. In animo uerò notiones rerum omnium ſine contrarietate cōcipiuntur, quū cognitione ſua eandem facit eorum diſciplinā. Quare ſequitur, ſuperſtites à morte animos ſemper uigere.

Ab animi cum inferioribus differētia.

17 Propria rei actio operatióue ſequitur propriam naturā. Animi porrò actio propria eſt intelligere, & uelle cum angelis & beatis ſubſtantijs omnino corporis expertibus cōmune: eoq; magis pro natura agit, quo eſt ſemotior à corpore. quare & diuinationes, & præſagia, prophetiæq;, aut inſomnijs aut ecſtaſi, aut motione mentis fiunt. Quum uerò intelligere æternæ ſit naturæ, animos maximè eſſe tales oportet, & eo magis pollere intelligendo, quo ſunt à corporeis ſeductiores. Vnde fit, ut nullus mortalium nō admiretur natura eum, illos úc, qui ſemotiſſimas ab uſu corporis uirtutes exercēt. Quoniam eſt uita eo perfectior, quo magis ſecundum intellectum, minus ſecundum corpus eſt. Conſtat itaq; liquidò æternā eſſe animorū naturā, quę nihil cum inferioribus iſtis habet cōmune, queq; eo intēſius ſuis functionibus utitur, quo ab inferiorū materialiūq; natura per cognitionē magis abducitur. Hæc Thomę & Hieremię Siculo referas.

A ſummo deſiderio animi humani.

18 Iam ſuprà demonſtratū eſt, appetitu immortalitatis & diuturnitatis omnes homines naturaliter teneri. Quod fieri omnino non poſſet, niſi poſſet animus id conſequi, aut ſua induſtria, aut aliena, aut partim, quocunq; modo. Nam natura nullos ſolet in una ſpecie motus excitare, quin ſit etiam in ea poſitū, ut conſequutio ſequatur. Quum autem etiam difficillima quæq; ſubeat homo eius finis ueluti quietis & ſummi boni cauſa, manifeſtum eſt ad immortalitatē ſpectare. Alioqui ſequeretur, naturam aliquid facere fruſtra, quod admittendum non eſt. Nam ſi quis dicat, à fuco, & fumo, opinioneq; magnorū hominum hanc in quibuſdam naſci cupiditatem, infimos non teneri ea expectatione, contrarium planè facto periculo conſtabit. Plebeij enim homines nulla ferè uota non nuncupant, nullis religionibus non religantur, ut ueluti cum Deo ineant cognationem: quum tamen opinionibus minimis urgeantur. Differunt uerò maximè ab illis magnates: quoniam imaginibus, ſtrepitu, faſtu, pompa, rariſ facinoribus iam immortalitatem in hac uita arripere, & Deum è ſuo cœlo deijcere conātur. Vim inferunt meritò, qui ferè non conſequuntur, ut ſaltem uoluiſſe uideantur. Spe uerò & humilitate nituntur infimi. Verū eódem omnes tendunt, iſti: regia incedentes: faſtuoſi, per anfractus & loca cōfragoſa uiæ cōpendia quærunt. Eſt igitur animus immortalis, ut conſequatur beneficio Chriſti, quod natura appetere docuit. Verū iſta plus ſatis ſunt. Nam quicquid accedere poſſet, eſſet maiori oneri, quàm utilitati. A diuinæ igitur prouidentiæ iuſtitia, à natura animi, à finibus rerum, à uirtutis præmio, ab actionis natura, à motu naturali, à ratione uniuerſi,

uniuerſi, ab autoritate omnium præſtantiſſimorum philoſophorum, atq; alias ob rationes poſitas iam, eſt animus immortalis. Neceſſariò futurum omnium uniuerſale iudicium ideo nō duxi demonſtrandum, quoniam niſi ſit futurum, Deus non eſt, & ſi Deus eſt, futurum eſt. Quum enim ſit, iuſtus ſit oportet. Et ſi iuſtus, quum nil eum fugiat, omnes iudicabit.

DE RESVRRECTIONE. CAP. XXI.

Diuina bonitas non ſatis habuit eſſentiam ipſis rebus dediſſe, niſi & bene eſſe, & quo non poteſt ſecundum eam ſpeciem dari melius, contulerit. Hoc in tota natura homine inferiore licet uidere. Nam omnia animantia, quæ in uſum hominis ſunt comparata, quoniam in eo finem ſuum ſummamq; felicitatem conſequuntur, ideo cumulum ſuæ felicitatis hic habent. Quod eo uel maximè patet. Nullum enim indicium ex quocunq; animante unquam capere licuit, quod alio quàm preſentis uitę deſiderio teneretur. Vnde ſequitur, quum uixerint illa, & utilitatem homini attulerint, eſſe finem, ſummumq; bonum per omnia conſequuta. Nam & natura dediſſet alioqui motum quendam, & appetitum rerum maiorum, ſi ulterius quicquam illis defuiſſet. Non fecit. Ergo ipſorum benè eſſe, uita & ſenſus eſt. Quòd ſi ab admiratione minimi omnium animantium ordiamur, quis non obſtupeſcat, & ſenſu potius priuetur, quàm illam uim, qua uiuunt, ita coactam, & ex materia ad formam adductam capiat? Quis non uideat prouidentiam in omnibus præſentem? Omnia ſui & poſteritatis curam habent. Fugienda ſibi & expetenda ad uitæ conſeruationem norunt. In ſumma, nullis moleſtijs premuntur. Nam ſenſu quidem triſtitiæ & uoluptatis affici conſtat: at ſe affici non cogitant, nec cognoſcunt. Patiuntur quidem omnia, & dolore æquali hominis affectibus: uerum ideo malum illis non eſt, quod non intelligant eſſe malum. Nam quamuis nociua fugiant, id ſponte, naturæq; ſuæ ductu faciunt, non cogitatione & intellectu. Alioqui enim ſeſe collegiſſent, & arma in homines eorum opera utentes & abutentes inſurrexiſſent. Itaq; iugulantur, necanturq; in medijs gregibus, nulla cognitione alieni ſuiue mali. Nam nec præteritorum ſenſu afficiuntur, niſi quandiu recens eſt obiectum, aut eius actio. Memoriam enim habent, ut diximus, ſed non reminiſcentiam, nec futurorum ullo iudicio aguntur: niſi quum etiam inſtat obiectum. In quibus omnibus dignoſcendis uoluit Creator eſſe illa multò certiſſimo & acutiſſimo ſenſu, & longè perfectiore quàm in homine uideatur. Quanto enim incautiora futuri, aut magis obliuioſa præteriti uoluit ipſa conſtituere Deus, tanto ad præſentia ſagaciora fecit: ut præſentibus obiectis acutiſſimè mouerentur. Canis ideo, qui quum abeſt hoſtis, iam non cogitat ſe habere hoſtem (multos uerò hoſtes habeat oportet animal, omnia ferè uiuentia impetens) ſi ad ſtadium acceſſerit aduerſarius, ita odoratu pollet, ut ſtatim latratu prodat, ſibiq; uiribus aut fuga conſulat. Res itaq; ab obiectu perſpiciunt, non agnoſcunt, nec naturam perpendunt. Quum autem corporeas omnia calamitates patiantur, tamen ſe pati non iudicant. Itaq; proximè ad indolentiam Epicuri accedunt. Nec ſunt ideo ſuæ felicitatis & ſummi boni expertia. Sunt igitur in ſuo fine & ſcopo, quum uixerunt, quia homini ſi potuit uti, uixerunt. Nam ſi abutatur, nil illi uiuit, prodeſtue, quum magis pereat, ut hydrops potu, plethoricus cibo, doctus oſtentator arrogantia, furioſus gladio, ipſis rebus nil in ſe uitij habentibus. Iam ſi quis ſpectet, quanta induſtria Creator illa texerit, & armârit contra hoſtes & pericula omnia, quis non admirando deficiat? Pelle duriſſima omnia, iſta pilis, illa ſetis, uellеribus, uillis ueſtiuit.

Squammæ

Squammæ piſcibus datæ, pennæ plumæq; auibus. Teſtas cochleis, arboribus cortices nonnunquam quadruplices tribuit. Quum homini cæteris animantibus imperaturo, nil aliud quàm rerum omnium nuditatem, & ſummam imbecillitatem contulerit. Quis neget iſta optimum finem eſſe in hac uita conſecuta, quum uel una re ſint homine illis prælecto feliciora, quòd opinionibus non urgeantur, quibus certè (ſi nulla uita alia ſequeretur) fieret animantium omnium princeps omnium miſerrimum. Quo quid abſurdius cogitari poſſit, nō uideo. Nam ſi illa facta ſunt finis cauſa, etiam homo cuius cauſa ea ſunt, finem conſequi debet. Quum habeant igitur optimum eſſe, dum uiuunt in rem hominis, certum relinquitur, etiam hominem ex Creatoris natura quoddam optimum eſſe, debere conſequi. Nam alioqui iniquiori eſſet conditione finis, quàm quæ ad finem, contra rationem, & rerum ordinem.

2 Homo porrò, ut uidimus, quo eſt melior in hac uita, eo infelicior eſt. Ergo non habet hîc ſummum bonum. Nam uidimus id conſequi illum ipſo animo: quæ pars hominis multò præclariſſima eſt. Quum autem bene eſſe rei non ſit ex parte tantum, ſed ex toto, neceſſe eſt corpus ipſum ſolidum q; hominē, quòd nunq; bene eſſe habuit, ſuſcitari, & animo iungi, immortalitateq; donari. Ergo quandoq; eſt futura reſurrectio. Ab æquitate diuina idem patet.

3 Quum enim ea conſiſtente ſit neceſſarium, animos eſſe immortales, ut præmia arbitrij ſui bene uel male ſeruati recipiant: quum non ſoli bene uel ſecus fecerint, niſi acquieuerit corpus, opusq; fuerit exequutum: ita etiam eſt omnino neceſſarium, adſutura aliquando corpora animis, & refici hominem, ut propria etiam corporis recipiat. Nec enim, ut iam dictum eſt, animus eſt homo, nec corpus eſt homo, ſed unà corpus animo iunctum, hominem componit. Opus ergo eſt, corpus humo excitari, & reſurrectionē ſolidi hominis quandoq; fieri. Alioqui in Deo iniquitatem admittere oportet: quod uel cogitatu nephas eſt.

4 Ordinis etiam ratio idem ſuadet. Eſt enim ſapientiæ Dei proprium, ut ordi natiſſima faciat omnia. Forma uerò eſt ordinata ad materiam, ut materia ad formam. Porrò ſuprà iam oſtenſum eſt, hominem natum eſſe ad felicitatem longè maiorem, quàm concipere animus humanus poſſit. Præterea quū æternam eſſe animorū naturam pateat, ſequitur neceſſariò ordinis in uniuerſo ſeruandi gratia, ut denuò ad participandum communis operis precium forma ordinata ad materiam, et ediuerſo pro ſua aptitudine uniantur, utq; illud idem corpus quod olim animo iunctum fuit, illi ipſi qui illud informauit, animo nexu uitali, præmia pro meritis ſentiat. Eſt uerò maximè fugienda impietas (nec enim eſt uocanda hæreſis) quorundam, qua affirmāt, olim nō idem corpus quod nunc eſt, excitandum, ſed nouum, corruptioni & difformitati nō obnoxium. Quo axiomate negatur Deus, dum illi ea iniquitas adſcribitur, ut præmiet, quod non laborauit: etſi tam impotēs dicatur, ut nunc imperfectum corpus in reſurrectione perfici ab eo omnibus numeris nō poſſit. Si enim præmia meritis tollis, deū negas. Si das, non meritò, idem facis. Quum enim ſint actiones ſuppoſitorum, non partis tantum, præmia pertinent etiam ad totum, non ad partem, ad idem, non ad diuerſum. Supereſt igitur colligere ordinis diuinæq; ſanctionis gratia, ut idem animus noſter denuò poſt dormitionē recreatus, & illud idem corpus quod nunc eſt, in ſummam perfectionem & plenitudinem ætatis Chriſti reductum, unà & coniunctim ad præmia bona uel mala denuò iungantur, & in æternum uiuant.

Eam opinionē concepit ex diſputationibus de glorificato corpore.

5 Optimum eſſe, eſt immortalitas: deterrimum, mortalitas. Deus immortalitatem homini conferre, ut ſummum bonum, aut nō uult, aut non poteſt. (nam

ſuperius eſt demonſtratũ, hominem uirtute prædituꝫ præſtantiſſimo eſſe præmio dignum) Non poteſt non uelle perfectiſſima: aſt maioris imperfectionis eſt diſſolutio, quàm inſtauratio. Vnde uult omnia perfectiſſima. Quin poſſit autem, quemadmodũ & uult, nulli debet eſſe dubium. Nam non ſecus atq; partes ante compoſitum ſibi ſoli notas, in compoſitum induxerat: ita etiam diſſipatas aggregare poteſt. Quod ſi negemus in Deo, uidebitur multis artificibus impotentior, qui reſumptis compoſitionis partibus multa inſtaurant. In hoc differunt, quòd Deo non poſſunt elemẽta perire: artifici obeſt corruptio. Quũ itaq; uelit, poſſitq;, ſit etiam præſtantiſſimus, fore æternũ ſolidum hominem neceſſe eſt, corpusq; excitari, & uniri denuò animo. Ergo reſurrectio mortui hominis futura eſt. Verum eſt hîc duabus calumnijs impiorum occurrendum. Nam ſi Deus uult omnia præſtantiſſima & immortalia: ergo etiam (dicẽt) bos immortalis erit melior iſto mortali, ergo reſurget. Reſpõdeo: Vult quidẽ omnia Deus, quæ ad finem & Dei cauſa fiunt, nam eſt principium & finis. Quæcũq; itaq; faciunt ad finem, ea ſunt neceſſaria. Ceſſante uerò neceſſitate, res ceſſare oportet. In hac uita ob neceſſitates & uſus, hominis neceſſaria fuerũt animantia omnia: at quum homo ſuſcitatus nõ ſit futurus neceſſitati obnoxius, nil opus erit illi cæteris animantibus. Nam tunc nec bibet nec comedet homo, nec generabit. Omnis enim materiæ mutatio ceſſabit. Cũq; Deus & natura nil fruſtra faciãt, & non ſit tunc opus illis animantibus, in rerum natura non erunt. Homo uerò inferiorum imperator, Dei ob mundum creatũ laudandi, cognoſcendi, amandiq; ergò creatus, erit ſolum neceſſarius ex inferiori rerum ordine, abunde in cognitione Dei felix, abſq; ullo rerum corruptibiliũ uſu. Alia obiectio eſt: Impoſſibile eſt, ſi erit reſurrectio, omnes homines reſurgere. Nã innumeri facti ſunt cœna Thyeſtis, & conuiuia Tantali. Vbiuis terrarum fuere anthropophagi: ſunt etiam hodie in multis mundi partibus. Scythæ corporibus proprijs leſſum eorũ habentibus conuiuia dabant. Illi omnes qui deuorati ſunt, facti ſunt partes comedentium: ergo deerit iſtis, quod alij habuerunt. Nam ſi erunt integri deuorati, deuoratores erunt imperfecti, & ediuerſo. Hæ ſunt rationes aduerſariorum: quibus paucis reſpondeo. Ciborum quotidianorum natura nos docet, partem uſqueadeo tenuem nutritis corporibus iungi ex his quę intra ſumuntur, ut uix poſt multos menſes ulla acceſſio fieri uideatur. Nam quum maximam partem & magis corpulentam egeſtionibus & recrementis abijciamus, minima pars uidetur ea quæ ſupereſt in corpore: prọ qua ſi iam corpus attigit ſummum incrementum, tantum propriæ ſubſtantię defluere certũ eſt, quanta fit acceſſio: quod ipſum nec philoſophi nec medici negabunt. Nam naturam egere potu & cibo conſtat ob fluorem ſubſtantiæ, ut dicũt, proprio ſanè uocabulo. Etenim corpus noſtrum undiq; confluxile & perſpirabile, ut inquit Hippocrates, continua actione aliquid deperdit, quod cibo inſtaurari oportet. Itaq; non intrat corpus in aliud corpus, ſed aliquid tenuiſſimum & partibus familiare accedit, quantũ ſcilicet aliunde deperit, nec quicquam amplius. Corpora etiam ſunt per ſe integra ſine acceſſione cibi, & in multos dies ita durare poſſunt naturaliter, præcipuè aſſuetis. Videntur uerò multa exempla hominum, qui uita ſunt uſi in multos annos, ſine ullo uſu cibi, potusq;, & reiectione recrementorum. Meminit Carolus Bouillus in epiſtolis cuiuſdam uiri, qui ad 12. annos integra ualetudine abſq; cibo & potu uixit, quum ſeptimam diem Ieiunij mortiferam homini ſcripſerit antiquitas. Erat paulo antè homo Schotus Romæ, & pòſt in Gallia, & Syria, qui

Hanc obiectionẽ pulchrè etiã ſoluit Methodius in Sermone de reſurrectione apud Epiphanium.

27. die parum cibi sumebat, non tam religione, quàm consuetudine. Multos so la eucharistiæ sumptione octonis diebus uixisse, testantur sancti patres. Sed ho dierna impietas ea improbat. Taceo eum, qui uisus est multos annos ἄσιτος & ἀ-πότος temporibus Nicolai 5. pont. max. quiq; à Poggio Florentino temporibus ijsdē est scriptus. Puella iam biennīū uita angelica uiuens, in finibus Heydelber gę, nulli non innotuit fama. Ex quibus exemplis constat, parum admodum ac-cedere cibi ipsi corpori, quinetiam sine cibo uitam ducere possit: quod non fate rentur medici, nisi fieri probatum haberent. Itaq; illa minima partium humidio rum absessio non potest toti abesse, quin potius aptius reddit. Nam corpori nil patienti tanta humorum copia nō erit necessaria, quanta nunc. Nunc enim ob pericula, natura thesaurizat: & usqueadeò, ut non rarò putrefacto thesauro in-flammentur in ea febres. Habitūdo uerò corporis, quum sit futura expers o-mnino uitij, facilè erit etiā, quod exundet. Exemplum resurrectionis Iesus Chri stus dux noster fuit. Huius exemplo speramus futuram omnium ætatem & pro portionem. Verum quum in illius arbitrio sint illa sita, de illis non audeo quic-quam dicere. Satis habeo, nihil obstare resurgentibus corporibus, quod à resur-recturis pariter sint deuorata. Nam tantundem illis perijt, quantū aliunde adue nit. Et si paulo plus accessit, (ut in adolescentibus) id tam exile est, ut sensum fu giat, & quo facilè sine ulla imperfectione carere possit, qui resurget. Vt paucis igitur ad obiecta repetendo respondeam: Deus uult resurrectionem hominis, ut eius felicitatis, & diuinæ laudis gratia, necessariam: non item eorum, quę cau sa hominis facta sunt, quoniam tunc essent superflua. Potest etiam undiq; repe-titis partibus ueluti creauit, ita & reformare, nec illi quicquam obfuerit. Ratio-ne ergo, bene esse hominis, quod in hac uita non est consequutus, diuinæ præ-terea bonitatis & æquitatis argumento, & quòd nemini inuideat, quæ sunt præ stantissima, erit futura resurrectio humanorum corporum.

6 Quæcunque corporis causa in hac uita expetuntur, ea ut statim aduene re, solent esse fastidio, nauseæ, satietati, obliuioni & neglectui. Solæ uirtutes ue-ra animi bona, quo plus habentur, magis appetuntur, minus satiant: ut omnino sint ista contraria inuicem cōditione, quemadmodum & res, quārū gratia sunt cōparatæ. Vnde sequitur, apicem omnium uirtutum esse cœlestem, & immor-talem, & posse indipisci. Nam alioquī nō ita inescaret miserum animum Deus, nisi æternum aliquid, & fluxis rebus maius, esset in fine consequuturus. Habet ergo animus uerū in cœlo & cum Deo absoluta uirtute scopum, (si illam secte-tur: pœnam, si uitium) ubi nō potest solus præmia percipere. Nam totus homo non est animus. Ergo erit resurrectio corporis: quod animi motus est sequutū. Integerq; homo præmium referet, non tantum pars.

7 Rebus omnibus differentibus sunt fines differentes. Nec enim possunt differentium rerum ijdem fines esse. Homo autem quum differat maximè à cæ teris & rebus & animantibus, differentem scopum habere debet. Eius itaq; sco-pus nō potest esse uoluptas corporis, in qua comites habet bestias, nec indolen-tia: nam saxa essent eo felicíora. Vnde sequitur, esse aliquid his rebus maius: cuius non debet solummodo esse particeps animus, quoniam non solo eo con-stat homo. Igitur suscitari oportet corpora, ut solidus homo solidi immortalita-tis gaudij particeps fiat. Omnia argumēta quæ in Cap. de necessitate Dei incor porati, & de animorum immortalitate sunt à diuinis deducta proprietatibus, huc possunt referri. Quęcunq; enim animorum immortalitatem probant, ea-

dem

dem & hominis naturam ſolidam æternã fore demonſtrant, felicitatemq; æternam habiturã. Hoc igitur breui dignetur facere Deus, ut ab hac tyrãnide mundi & corruptione in incorruptibilem materiã mutari ualeamus. Nam ſumma huius mũdi felicitas, ſumma miſeria eſt. Demonſtratis locis, quibus animi æterni ſuis corporibus repetendis, & in felicitatem communem adſciſcendis uidentur obnoxij, ſupereſt cataſtrophen adducere, & imponere huic operi colophonem. Paucis itaq; de immutatione uniuerſi eſt diſceptandum.

DE IMMVTATIONE MATERIAE *neceſſariò futura.* CAP. XXII.

EVndem ordinẽ, & ab omni parte ſibi ſimilem, Deum in natura tota ſeruare uelle, id in rebus omnibus clariſſimè patet, & omnium philoſophorũ iudicio, authoritateq; conſtat. In toto rerum uſu differt finis, & quod in finem tendit. Præterea finem eſſe longè præſtantiſſimum, & naturę & artis, nulli dubium eſſe poteſt. Niſi enim ita eſſet, ut meliora eſſent, quæ ſunt finis, quàm quæ ſunt ad finem, omnia fruſtra fierent, nec quicquam ageret ex ordine & deliberatione. Nam ſtultũ planè & mente omnino carens id eſſet, quod actionem fruſtra cõſumeret, & inde nil præter actionem & ſpontaneum laborem reportaret: aut ſiquid ultrà, deterius, uel planè par, & ſimile. Quæ omnia, ut abſurdiſſima ſunt, ita rerum ordini, & ſenſui, & authoritati refragantur. Actio ergo actionis perſimilis, aut motus cauſa eſſe non poteſt. Sequitur igitur, quod ſcriptum reliquit philoſophus, & ſenſus docet, omnem motum cauſa quietis fieri. Quum autem omnia hîc ſint quodam modo in motu, etiam aliquãdo adfuturam omnibus rebus quietem, certum & neceſſe eſt: quod concedere de elementis non dubitat Ariſt. immò affirmat. Stabit ergo aliquando motus in quiete, & pace æterna, ſine ullo motu. Nam pereuntibus, aut agere & pati ceſſantibus his fluxis rebus, motu cœleſti, qui harum rerum generationis, corruptionis, alterationisq; cauſa ſit, non erit opus. Quum uero materia nunquam poſſit tota ex ſua natura exterminari, & ſit neceſſarium ad futuram aliquando quietem, immutari illam materiam neceſſe eſt. Quamdiu enim erit, qualis nũc eſt, obnoxia paſſionibus ſit neceſſe eſt. Si ſint defuturę actiones & motus, ut eſt neceſſariũ, etiam immunis corruptionis materia præſtantiſſimum eſſe cõſequetur, & fiet incorruptibili formæ perſimilis: quod ſancti uiri diuinitusq; inſpirati homines oraculis affirmarunt. Quale uero ſit futurum optimum eſſe eius materiæ, quæ à conflagratione uniuerſa ſuperfuerit, non poſſumus cognoſcere, quoniã exemplum omnino deeſt. Conſiderantibus tamen gemmarũ diuerſa genera, & perfectiones, quomodõ ue naturaliter apud omnes homines ſint in precio, quãuis earũ lateat uirtus, poteſt in mentem uenire, ut ſit futura quædã affinitas mole elementaris cum ipſis: nõ quidem ut ſint in iſtarum modum, ſed (ueluti unus adamas eſt argumento) nulli potentiæ cedãt. Deerit enim tunc hircinus ſanguis, ſi materia fiat adamantina. Quis non admiretur pyropos? carbunculos? hyacinthos? balauſtia? granatula? Quem in mentis ſtuporem nõ uertat uiror ille pellucidus ſmaragdi? Quis capiat claritatem & ſoliditatem adamantis? Et tamen, quũ ea ſint ſumma apud nos, uidentur uix eſſe umbra & ſomnia futurorũ. Nam ut nil perfectius & magis incomprehenſibile ipſo Deo & cauſa prima dari poteſt, ita ſummo eius effectu & nixu nil eſt magis incomprehenſibile? Cuius tamen in natura iſta parua fruſtula & rudimenta uoluit reſpergere, non ut ornarent ſcorta principum, aut

cupiditates immortales in nobis excitarent: sed ut in admirationem & contemplationem futurorum nos raperent: à quo scopo quàm simus alieni, quis non uidet? At quia nil perfectũ potest esse, nisi feces & scorię, recrementaq; omnia absumantur: ideo ignis etiam rerũ absolutissimarũ probator, operas creatori locabit, & defecabit omnia: quod sensim & arte & natura uidetur aggredi. Absolutissimæ terræ quasdã imagines aurũ bene ab igne excoctum repræsentat, aquæ adamas. Nec enim ista duo simpliciter possunt solui ab igne, nisi admisceas pharmaca. Vt ergo ista frustula ad bene esse opera ignis purgãtis probantisq; egent, ita & uniuersum ad purgationẽ opus habet. Sunt itaq; tria tempora Creatoris respondentia potentiæ, & quodammodo nostris istis sub motu constitutis similia. Nam apud nos præteritum, præsens, & futurũ est. Infinitum est præteritum respectu instantis, quoq; nunquã uti licet. Præsens in potestate esse uidetur: sed reuera nil possumus in eo agere, quin præterierit. In futuro sola felicitas est. Apud Deum fuit æternitas sine materia. Præsens & instans respectu præteriti insensibile quiddã est, cum materia generationi & corruptioni obnoxia, quæ est mundi duratio. Futurum æternũ cum uera fruitione materiæ adductę ad perfectionẽ & corruptionis immunitatem erit: cuius exempli faciunt omnes nostræ actiones fidem. Nam omnia effecta habent tempus præteritum in mente, præsens in opere, futurũ in fruitione: quæ ipsa quũ in nobis sint, & præstantissima, nos habere ab exemplo diuinitatis constat. Analogiam enim habet natura & se cum & cum arte. Omnium aũt artium finis quies est: ergo etiam naturę creatæ. Deoq;, qui suo beneficio (quum esset per se felicissimus, cuiq; nulla materia aut creatio potuit adferre ullam perfectionem) hæc omnia inferiora hominis causa, hominem diuini honoris & cõtemplationis (in qua est summa felicitas) gratia cõdidit: ut ex hac corruptione & assiduo labore, ubi ueluti tormentis optimi probarentur, et excoquerentur, tandem in eam felicitatem traduceret, quę æterna Deoq; simillima est: ad quã nos sua misericordia conducere dignetur. His argumentis ex rationis penu depromptis tradere uisum est ea placita, quæ ueritas ipsa Deus in Deo filio orbi aperuit, suaq; authoritate sine adhibitis rationibus credi uoluit: ut impietati nunc in toto orbe terrarũ oborienti & regnanti occurri possit. Quod ut pateat, placita authoritate fulta demonstrationibus subnecto.

RELIGIONIS CHRISTIANE PLACITA *esse præcedentibus demonstrationibus consimilia.* CAP. XXIII.

AVthoritate traditũ & creditum est, Deum ab æterno existentem, trinum & unum esse. Potentiam enim, sapientiam, & uoluntatem habere, quas personas attributaue personarum dicimus. Primum ab æterno generantem à se sapientiam, patrem illum, hunc filium dicimus: uoluntatem uero à potentia et sapientia procedentem, spiritum sanctum nuncupamus. Ab eo, per eum, & in eo creatus est mundus, substantia corporea & corporis experte cõstans: quæ uisibilia & inuisibilia dicimus. Per inuisibilia intelligimus substantias separatas, tam bonas et in bono confirmatas, quàm suapte sponte deprauatas, perniciemq; hominibus adferentes. Credimus omnia uisibilia hominis causa facta, hominem uerò causa Dei & sui: ut glorificãdo Deum sit immortalis. Curam uerò Deum agere rerum humanarũ etiam minimarum. Ipsum autẽ primũ hominem quum esset præstantissima conditione, suo arbitrio naturã labefactauisse, & omnes ex

eo

conatos ruinæ & morti obnoxios, atq; ex traduce labem perditionis adferre in hãc uitam. Ad quam naturam reparandam opus fuit ſummo mediatore Dei & hominũ IESV CHRISTO: qui ante ſecula genitus, tandem quũ uiſum eſt diuinę bonitati, uoluit carni noſtræ iungi, atq; puriſſimã ex uirgine carnem ſumere. Ita ſapientia diuina ab æterno genita, noſtra carne ueſtita, uoluit omnia ſupplicíorum genera, & demũ mortem acerbam pro recõciliandis illis hominibus Deo perpeti, qui homines in illius mortis ſanguinẽ abluti, ſpeq; eius reſurrectionis ſublati, uitam æternam à ſe ſuapte natura perditã eius meritis ſe poſſe recipere credũt. Demũ ille poſt mortem & reſurrectionem repetens cœlum, reliquit myſteria, quibus in nomine eius initiarentur credentes, et ueluti quotidianis remedijs leuarentur. Tandẽ poſt huius uitæ curſum ſuperſtites animos immortales à Deo præmia uel pœnas recipere: quo ad iudicij tẽpore ſolidus homo ſuſcitatus, iudicatusq;, propria corporis recipiat, prout geſſit. Demũ igne totum orbem purgante fieri omnium cõflagrationem, ac denicq; immutationem, & præſtantiſſimũ eſſe totius futurũ, atq; æternitatem creaturę, ueluti & creatoris. Hæc ſunt præcipua rerũ capita: ſine quibus ulli homini adeſſe ſalutẽ, eſt impoſſibile.

DE ORBIS CONCORDIA

GVL. POSTELLI BARENTONII LIBER SECVNDVS.

PRAEFATIO IN SECVNDVM LIBRVM DE ORBIS *concordia, & adhortatio ad uerè pios homines, ut ſe ad congrediendum literis & rationibus cum fœda Muhamedicorum colluuie parent, principumq; occupationibus ſuccurrant.*

QVANTAM orbi terrarũ impotens regnandi ſtudium labem ad hanc diem attulerit, quantum ſocordia luxusq; multorum inter mortales diſpendium inuexerit, quanta lues ex inani cõtentione complurium ſua domi negligentiũ & euertentium, aliena uerò & parũ ſalutaria adpetentium indies oboriatur, neminem qui aliquo rerum uſu polleat, aut in hiſtoriarũ monimentis ſit uerſatus, ignorare iudico. Poſtquam enim compendij & libidinis potius quàm ſalutis popularium gratia, aut oboriuntur, aut diutius conſeruata augentur imperia; proculdubio, licet quadam ſpecie prima fronte occaſiones uideantur iuſtiſſimæ, contingit non infrequenter, nõ minus uictoribus quàm uictis bella attuliſſe ærumnarum, poſt ſeq; parem infelicitatis ſenſum utríſq; populis reliquiſſe. Verum ita diuina permittente prouidentia, ob hominũ improbitatem ſenio augeſcentem, à quo maluit alieno quàm ſuo arbitrio homo regi, hominemq; alium quàm rationem ducem ſequi, nunquã non eſt bellis attritus mundus. Hæc eſt neglecti officij pœna. Hæc æterni improbis & ab hac tantum larua rerum humanarũ pendentibus ſupplicij arra eſt: pijs uero, Dei, ad ſe ſuos per calamitates reuocantis, ſignum beneficij. Ideo Deus optimus maximus cõpenſare iacturam rerũ externarum, & detrimenti in bellis accepti, aut feſta quadam pace; aut legibus & meliori animorum cultu ferè ſemper ſolet. Noua enim imperia ſolent uiciſſitudine pacis recreari, obliuionemq; quarundam rerũ corruptarum inducere: pares uerò cęteris, aut etiam inferiores infimis, qui ſecundo rerum ſucceſſu antea elati in cæteros, tyrannidem exercebant, reddunt, nouaq;

principia & rerũ & opinionum inducunt: ut quãto insalubrius bellum his quos opprimit se offert, tanto feliciorem superstitibus rerũ conditionem adferat. præterea cultus, mores, persuasiones, literæ, leges victorũ solent victis nonnunquã maiorem longè quàm ante victoriam utilitatem relinquere. Sic factũ est, ut quã uis Romani & Græci, quorũ latissimè secundũ populos orientis patuere clarue req; imperia, toto exorbe nobis olim cognito reportarint victoriam, prędas egerint, non raro crudelissimè victoria usi sint: tamen legum & morũ naturę magis affiniũ ubiuis seminaria & usum in detrimenti accepti cõpensationem reliquerint. Reliqua certè mutationum genera, ut quæ à Scythis & barbaris accidere, quicquid ornamenti & literis & moribus hæ duæ nationes contulerant, frequẽtius penè funditus extirparunt. Sunt itaq; Barbarorũ incursiones naturæ infensissimæ, & ueluti in eius perniciẽ omnino armatæ. Hoc tamẽ uel minus mali habent, quòd quanto præsentiorẽ corporibus humanis cladem adferunt, tanto minora animis adferũt nocumenta. In summo enim felicitatis gradu ponẽtes corporis bona, nec multas nec peruersas leges adferũt, sed potius cõpositis rebus & à bello respirantes, quũ qua ante uterentur felicitate & ocio sub legibus suis populi victi cõsyderant, eas leges amplectunt. Id docent Scytharũ et Gothorũ multæ tam in Asiam quàm Europã incursiones, Hunnorũ, Herulorũ, Alanorum, Saxonũ, Normannorũ, Vuandalorũ, Longobardorũ insultus, & fixę ubiuis in Europa sedes. leges enim illi omnes à victis accepere, quũ propter utilitatẽ, quũ ob literarum & disciplinarũ ignorationem. Imperia ergo cætera hoc habẽt, aut ut leges & cultũ loco prędæ victoriæq; victis adferant, aut ut labem corporibus tantum, non item animis fœdę cuiusdam superstitionis cæcitatem ingerãt. Vna uerò Arabica colluuies tam fœdã & corporibus & animis inuexit cladẽ fermè in uniuerso orbe, ut quicquid unquã pestium expertus ante est, in felicitate id ponere debeat, si rerum iusta cõparatione utatur. Prętereq; quòd enim id suadet impia persuasio, nil esse præstantius, nullamq; ad felicitatẽ uiam cõpendiosiorem, quàm si nomine dissentanei dogmatis quotquot sunt mortales conficiat, qui in eius uerba iurauit, perpetuũ prædonum seminarium etiã inter suos nomine militum Dei alit, fouet, tutatur, et colit miserè lactata gens, tenebrisq; plusq; Cimerijs capta. Quũ itaq; Deus hominem, cuius causa cætera cõstant, durationis causa creauerit, leges, imperia, & quotquot genera sunt magistratuũ, eius unius in uita diutissimè conseruandi rationẽ in primis habeãt, omnia & corporis & animi adminicula undiq; reipub. habenas moderantes eius ergò cõquirant, cumulent, seruent: una hęc perfidi tyranni lex authoribus Furijs, cõtra, Dei maiestatẽ, naturæ humanę incolumitatem, animorũ & corporũ salutem, pacemq; publicã insurgens & armata, tantã mortalibus cladem rebusq; omnibus prętereq; uoluptati & uitio perniciem attulit, ut reuera orbis uastitas nucupari possit, & debeat: ut quæ nec suis pace, nec externis quiete frui unquã permittat. Viginti milia urbium olim Aegyptus habuit: nũc uix decẽ municipia, & sex urbes. utranq; Asiam plusquàm dena millia urbiũ olim ornabãt, nunc ducentæ uix superstant. Vasta omnia, dumisq; & sentibus ob Nomades religioni adscriptos milites obsita. Quãtis ineptijs animos sibi addictorum irretiuerit, toto huius libri tenore palàm fiet, potissimũ in Alcorani excussione: demum quũ aperuero, quàm crassè de Deo, dæmonibus, de rebus naturalibus senserit, sanxeritq;, ostendã paucis quantis calamitatibus sint obnoxij, qui Muhamedico subsunt ubiuis terrarũ imperio. Quũ itaq; omnium decretis cõstet, bella & rerum mutationes esse prouidentiæ permissione in animaduersionem scelerũ introductas: opus certè est, ut

quæ

quæ ſunt acerbiſſimæ, etiam maximorũ ſcelerum uindicandorũ gratia cõparatę ſint. Nec moror quicquã, quòd multi dicant, eſſe rerum certas periodos, temeritati fortunæ & hominum improborum libidini iunctas, unde bella oboriri ſoleant. Si enim admittant, mundũ habere cauſam, & prouidentia regi (alioquí enim cum Fortunarijs non ago) negare nunq; poterunt, quum ſit illi creandorũ & cõſeruandorum ſingulariũ cura, quin longè maximã multitudinis, aut in urbe, aut in prouincia, aut in quouis regno cõſeruandæ habeat ſollicitudinẽ. Niſi enim frenaret æternis imperijs hanc molem, omnia cõtinuò bellis arderent. Vt igit̃ ad rem redeã, quo maiora ſunt delicta, eo maiores pœnas permittit Deus infligi, nõ tantũ illis qui delicta admiſere, ſed & eorũ poſteris, & cõmercio familiaribus: ut inflictis pœnis diſcant, aut non cõmittere ſimilia ſcelera, aut admiſſa expiare. Quibus ſceleribus olim maximè populi à lege Dei alieni irritauerint Deum, quũ nullo uitio lege diuina deſtituti nõ fœdiſſimè laborauerint, non facilè dixerim. Mutuas enim in cędes quotidie ruebant. Verũ fidem faciã dicti mei ex ſacris, pauca percurrendo. Pro deprauatis & nõ emendatis à patre Ophni & Phinha, cęſus totus populi Dei exercitus à Philiſtæis eſt. Quia tanto grauius crimen eſt, quãto maior qui peccat habetur. Dauidis peccati expiatio id inſinuat. Captiuitas Babylonica derelictũ iampridem Deũ etiã à ſacerdotibus & principibus, ut Baal adorarẽt, uindicauit. At quia nunq; ullũ immanius ſcelus admitti potuit, quàm Ieſu Chriſti Dei à ſuis occiſio: ita nec ulla unquã clades tam memorabilis facta eſt, quàm ſub Tito & Hadriano in terra Iudæa, in qua duabus expeditionibus ſexageſies centena hominũ milia ad unum cęſa ſunt. Reliquiæ uerò Iudaici populi ſunt ab eo tempore ex prędictione Chriſti ubiuis terrarũ in captiuitate. Plures innocentes quotidie per calumnias occidunt: at hominem Deum occidiſſe à ſuis ſacerdotibus, eiusq; legis conſeruationẽ prędę ferẽtibus, ſcelus eſt omni pœna immanius. Quid uerò ſanctius fideli & perfecto Chriſtiano, cui uirtute pietatis in nomine Ieſu tota natura paret? Certè nihil. Grauius ergo quouis mortaliũ peccat, qui ſub tam ſancta lege peccat. Seruus enim ſciens uoluntatem domini, & non faciens, uapulabit multis. Non reticuit antiquitas, obortas fuiſſe ſæuiſſimas perſecutiones in Chriſtianos, quòd iam multi initiati myſterijs ſacris parum ſanctè, alij uero etiã impiè ſe gerebãt ſub ſacroſancto innocentiæ titulo. Itaq; ut ad rem ueniam, cõiectura ducor, ob immania ſcelera falſorũ Chriſtianorũ hãc peſtem legis Muhamedis fuiſſe in orbem terrarũ immiſſam, ut qui impiè lege ſanctiſſima abutebantur, Deum in peſte perpetuò ſæuiente ultorem ſentirẽt: & ne poſteritas luxu & gloria cõtentioneq; amplius certaret, & peccaret, rerum temporaliũ adminiſtratio eſt huic tyrannidi oborienti permiſſa. Venit primũ in hoſtis poteſtatẽ nullo negocio Ieroſolyma, in qua prima ſanctę religionis patriarchę. Non multo poſt Alexandrina & Antiochena ademptę: quũ tamen antè ibidem ſupra trecentos annos pacificè Chriſtiani utriuſq; magiſtratus poteſtatẽ habuiſſent. populares uerò ibidẽ iam ſexcentis antè annis nomina Chriſto dederãt: niſi certè quædã ſcelerũ immanitas & rerũ quę à pietate acceſſerãt abuſus, inq; luxũ & ingluuiem intenta gens, olim Deo chariſſima, Dei fauorẽ ab orbe Chriſtiano abegiſſet, nõ potuiſſet fieri, ut rerũ omniũ nuda barbaries, multitudineq; tantũ potens, uictoriã de illis populis reportaſſet, qui ſine armis erãt toto in orbe formidabiles. Contẽdebat luxu et inerti otio cũ perditiſſimis nomine indigniſſimus imperator Heraclius, quũ cœpit oboriri hęc in Arabia factio. Nõ ſatis habebat pontifex Romanus negligere orientalis religionis partes, primũ inter patriarchas in conſilijs locũ habere, niſi etiã ambitioſè nomen illud Papæ,

cuius odio tanta excitãtur incendia, adpeteret, ut qui summus & erat, & esse cupiebat, ueluti per ἀντωνομασίαν ita uocaretur. Omnes uerò ante eum sacerdotes ita uocabantur: quod ex epistolis Hieronymi, Augustini, & cęterorũ Latinorũ uidere licet, pariter ex uulgari sacræ dignitatis in Græca ecclesia uocabulo. Papas enim sacerdotes uocãt. Forsan cœlitus tam augustũ nomen aduenit, à Iouę Papa, qui à Bithynijs puris & sine ullo cultu manibus uetusto erroris ritu colebatur. unde profluxerit nomen, nõ admodũ laboro. Concessit illo uti Phocas Bonifacio quarto, Sed iuuat paulo latius causam huius morbi perscrutari, ut saltem postęp tam altè totos Christiani corporis artus medicorũ eius temporis incuria, aut maleuolentia, ignorãtiaęp, est depastus, nobis ipsis prospiciamus, atęp secundum prouerbiũ uel serò Phrygicè sapiamus, periculoęp iuuemur alieno. Vt uerò tantę calamitatis initium clarius pateat, res imperij qua essent conditione, demum sacri magistratus res persequar. Fuit Gregorius pontifex & pietate insigni, & eruditione: ut qui inter sacros doctores quartũ locum scriptorũ gratia etiamnũ habeat. Huius pontificatus incidit in tempora Mauritij imperatoris, qui reluctantem Gregoriũ, & etiam secretò per literas ab ipso tanti honoris & oneris munus renuentem, in sede pontificia iniquissimis temporũ conditionibus cõfirmauit. Visus forsan est Imperatori homo ille uitę solitariæ studiosus, aptus, & cui curas tantorũ negotiorũ & periculorũ ob bella Longobardorũ imminentium cõmitteret, et quem ridere & cõuicijs insectari pro arbitrio posset. Cęteris alioqui in rebus pietatem Christianam satis fideliter tenuisse traditur. Duplici itaęp occasione quũ diutius in imperio fuisset, hominũ Italorum à se animũ alienauit, quòd sanctissimũ hominem conuicijs etiã publicè agitando ridendoęp lacesseret, quòd quam negligeret curam nõ segnius quouis milite & duce susciperet, & non paucas urbes in fide imperij nõ sine uitæ discrimine retineret. His in eum motis odijs milites, gregarium militem imperatorem creant. Oraculo monitus Mauritius noctu fugam captans, Chalcedone captus, in urbem Romam nouam reductus, capite truncatur. Creditur hęc factio suscitata ab Heracliano, magnæ in ea urbe authoritatis uiro: ut amico militi nulla generis fiducia nitenti, id daret imperij, quod postea sublato Phoca filio Heraclio tradere posset. Ea enim est ambitionis natura, ut sub specie pietatis ueluti per cuniculos in fraudes ruat, obijciatęp periculis & inuidiæ, quibus se bene uelle consultum simulat. Sublatis patricijs & aduersę factionis uiris, ut in militari factione solet, imperiũ octo aut circiter annis obtinet Phocas. Totus eo tempore Oriens in motu erat. Perse nõ tantum ab imperio defecere, sed impetum in Romanã ditionem, inęp fines usęp Asiæ minoris irrũpunt, imminẽt Africæ & Aegypto. Cura rerũ bellicarũ præcipua datur Heracliano, & Prisco genero, occurritur ab Africa & Aegypto, sustinetur ęp hostilis impetus potius quàm retunditur: & interim factiones uarię à sacro ordine Constantinopoli oriuntur. Contendit de primatu pontifex Romæ, orientalis cũ occiduo, uultęp dici οἰκουμενικός, id est totius habitabilis pontifex sum mus Ioannes Constantinopolitanus, refragatur † Gregorius Romanus: cuius cum parte Italica fauorem demereri cupiens Phocas, locum primum nostris dedit, quũ tamen nõ tantopere ambiret Gregorius præferri occiduam ecclesiam, quàm ne alter qui parum sanctè in multis de dogmate Christiano sentiret, leges omnibus daret. Sed ista suo loco. Capta Hierosolyma à Persis, occasionem nactus Heraclianus, militem contra Phocam incitat, quòd eius segnitie periclitaretur imperium, eum obscuro loco natum & inertem. Itaęp quas comparat copias,

Videtur memoriæ lapsu. Non enim Gregorio Magno cessit titulus œconomi, quẽ con

pias, ueluti hosti occursurus, re prius egregie ad proditionem instructa, præmittuntur partim in Græciam duces delecti, Priscus gener, & Heraclius filius: ut captato ad opportunitatẽ Phoca aduenìente Heracliano cũ copijs statim eum obtruncarent. Ita quibus artibus imperium parauerat, ijsdem amisit. Heraclius itaq; imperator à milite iam largitionibus patris subornato salutatur. Principio imperij magna belli moles imminet. Non enim tum de augendo imperio erat agendũ, sed de arcendo à penatibus hoste cogitandũ. Illud bellum iam à Mauritij temporibus obortũ fuit, hodiernæq; calamitatis occasio primaria est. Fractis aliquot bellis hostibus, in desidiam & luxũ omnino soluitur Imperator, donec hostis ~~qui~~ in proximos fines Græciæ nõ irrueret, totam Aegyptum & Africam subiugaret, tantaq; potentia insaniret, ut pacem quouis precio uenalem Heraclio negaret. Vrgebat ex hac parte hostis insolentissimus, ex altera religionis nostrę probrũ, lignum in quo Christus pependit, iam à decennio in manu hostium euersa Hierosolyma conseruatũ. Multo uerò uehementissimè instare proceres, orare, obsecrare, precibus minas addere, ni faciat, & proceres & militem sibi ducem quæsituros, qui in tanto rerũ discrimine succurrat. Coactus & excitatus non tam ratione officij & timoris, quàm ne ulla infamię nota perstringeretur (solent enim magnates, quo sunt uitã cõtaminatiore, eo magis præferre uirtutem, infamiæq; notam fugere) rem aggreditur, bellumq; suscipit cõparato maximo exercitu. Cuius motu præter expectationẽ territus Chosroes, missa insolentia fugit, locumq; iuxta Azotum, in quo cõsligere decreuerat, relinquens, trepidus se ad sua transmisso Euphrate recipit, segetes quà iter facit igne absumens, ut aduersario sequendi facultatem adimeret. Non segniter instat Heraclius (ut rara & insolita ardent) omnia euertit, populaturq;. Mesopotamiam inuadit, Salbarumq; ducem ad Saronem fluuium præsidia habentem deturbat, fugatq;. Illi successit alter Says nomine, cum toto exercitus robore: cum quo anceps diurnumq; prælium cõmittitur, donec ad uesperũ inclinante ad Persas uictoria Deus optimus max. suis opitulari uoluit. Tantus enim repente aëris fragor, tam horrendo strepitu, tam atro nymbo grandine & pluuia Persarũ ora diuerberante exortus est, ut attoniti Persæ cęsi fermè ad internecionem fuerint. Reparatis à Chosroa uiribus, res nihilo felicius tentata est. Copias Arabũ quorundã iam nomine Muhamedis eam orbis partẽ infestantes, ad eam expeditionẽ Heraclius conduxerat. Quæ res mihi uidetur magnum fecisse gradum ad ea quæ postea sequuta sunt. Victor Heraclius cum cruce uiuifica septem & uiginti militaria signa hostium reportauit. Syrochius uerò filiorum Chrosroïs maior natu, quòd prætermissus à patre esset, quum minorem natu Medarsem participem reliqui imperij fecisset, inito cum Heraclio fœdere, & patrem & fratrem sustulit, ut regno potiretur. Qui uix annum patri superuiuens, rerum habenas Adhesero filio reliquit. Post quem Hormisdas est suffectus. Cum quo cõgredientes Muhamedis exercitus, illi imperium cum uita abstulere, & popularibus delyramenta persuasionis pœna mortis credenda obtrusere. Is fuit rerum Persarum exitus. Heraclius ouans signum nostræ redemptionis Ierosolymam retulit. Zachariam pontificem, qui totis 14. annis comes exuli ligno fuerat, in sede reposuit, supplicationibusq; ex more habitis ab Aelia discessit. Cæterum ueluti nullus in toto orbe illi superesset hostis, illic constituto Arabico militi (cuius opera egebat) salario, soluit longè à patria Romanũ exercitum, prædabundumq; & palabundum in Syria reliquit: ex quo non pauca colluuies, prædonum omnium principi Muhamedi

stantißime respuit, ut notam Anti christi: sed Bonifacio tertio. Ita ergo legi posset: Gre. Romanus. Tandem uero Ro. episcopi cum parte Italica, &c.

hamedí ſe(ut uero ſimile eſt) iunxit. Ipſe uero Imperator ſtatim ad inſtitutũ olim uitæ genus rediit, uoluptatiq; priori hoc addidit, ut totus à magicis impoſturis penderet. Monothelitarũ uero hæreſim ſuadentibus Pyrrho & Cyro epiſcopis *Conſtantinopolitanis ſectaretur, & foueret, quũ olim fuiſſet eam inſectatus. Præclarũ uerò dedit libidinis argumentũ, quòd ſororis filiam in uxoris loco habuit. Verum ut infelicitas infelicitatem trahit, profligata in luxũ pecunia publica, nõ potuit ex pacto externo militi ſatisfieri. qua de re irritatus Arabicus miles, & etiam à quæſtoribus conuicio exceptus, arma ſumpſit in imperium, & paucis annis uaſtando Syriam & Aegyptum, præclariſſimas Syriæ occiduæ urbes Damaſcum, Antiochiam & Aeliam Capitoliadẽ, quæ eſt Ieruſalem, cepit, populauit, falſamq; perſuaſionem timore mortis multis ſuaſit. Huiuſmodi fuere rerum peſtiferarum initia. Oraculo, quum diuinos conſuleret, admonitus Imperator fuerat, ut à gente circunciſa caueret: magnũ enim imperio malum ab ea impendere. Ille uerò de Iudæis, quos ſolos circunciſos putabat, oraculum interpretatus, eos omnes in toto imperio ui adegit ad baptiſmũ. Verum aliò res tendebat, ad Muhamedicos ſcilicet, circũciſionem obſeruantes. Ea occaſio, cum recepta cruce, fuit in cauſa, ut optimus putaretur, qui fuco orbi impoſuit. Egit uerò literis cum principibus uicinis, ut perinde Iudæos ad fidem Ieſu Chriſti cogerent. Erat omnino illud ſeculum morbo plenum. Nulla enim regio in tota habitabili ſuo motu caruit. Italia à Gothis, Longobardis, & Arrianis ita agitabatur, ut nulla ferè urbs factioſis careret. Vbiuis ferè erãt duo epiſcopi: unus catholicus, alter Arrianus. Siſebutus Viſigothorum rex in Hiſpania omnia Romanis ademit præſidia. In Gallia (quod neſcio, ſi antè aut ab eo tempore contigit) Theodebertus à Clotario & Theodericho fratribus eſt ſublatus. Erãt illi homines, quod nomina indicãt, magis feritati Gothorum, quàm humanitati Gallorum, nulli nõ cognitæ, affines. Puto ſanè hoc infelicitatis initiũ ex fœda Imperatoris cũ hoſte Chriſti conſœderatione profluxiſſe, inq; ipſum imperij caput conſœderatum primõ recidiſſe. Nec enim ullus unquam colluuiei Muhamedicæ fidem dedit, quin ſtatim luerit ab eadem gente pœnas. Faciat hiſtoriæ fidem in primis infauſtum Heraclij cõmercium. Prodeant ſecundo loco ipſi inter ſe comparati. Paulo pòſt occupatũ Perſidis imperium ſollicitati ſunt Turchæ, gens tunc ignobilis, ad ſtagnum Caſpium pertinens, à Muhamede Perſidis principe, cõtra Imraẽlem Chalipham Babyloniæ: quò cũ ueniſſent, ſtatim deuicto hoſte, ſpoliatoq; ſua regni parte, qui eos accerſiuerãt, imperiũ occuparunt, et ad hãc fermè diem retinuere. Inita etiam amicitia cum adminiſtratoribus Aegyti, idem contigit: regnatumq; illic eſt quoad Chircaſſi, qui et Mamluchi, dominis præfuere, aliunde etiã ſtipendio cõducti. Roderícus rex Gothorũ in Hiſpania uim inferens uirgini, Iuliani Romanorum in Mauritanijs procuratoris filiæ, fecit ut dolore uictus pater innumerã colluuiem nephariæ gentis in amicitiam accerſeret, traijciendiq; in Hiſpanias ad ſcelus in filiã admiſſum uindicandum poteſtatem faceret. Quo factũ eſt, ut cõfecto rege, ante triennium Hiſpaniæ fermè omnino in poteſtatem eorũ uenerint: unde nunq; potuerunt deturbari ad Friderici uſq; tertij imperatoris tẽpora. Dedit uerò imprudentiæ pœnas perfidæ nationi Iulianus, amiſſa cum prouincia uita. Nolo adferre, quanto diſpendio inuitati in Italiã ſint tempore factionis Frederící Barbaroſſæ, & Alexandri 3. Pontif. Nemo certè unq; niſi ſuo magno malo, uel auxiliũ uel fauorẽ eius nationis eſt expertus. Faciat fidem imperator Trapezuntius, à confœderato cõfectus. Teſtentur Sultani Aegyptij, à ſeruitijs frequen-

Alter fuit Alexandrinus. igitur ſic poſſet legi, Epiſcopis Conſtãtinopol. et Alexand.

frequentissimè cęsi. Dat nunc imperium Constantinopolitanum dementię pœnas, quòd maluerint Palæologi hostem Christianitatis in auxilium contra proximos, parẽtes euocare, quàm æquo quodam iure cum illis sine sanguine componere. Fœdus cum ea gente ex rege Hungariæ Vuaiuodam fecit, id est prætorẽ, ex Mysię Valachia regulum. Si uellem huiusmodi infelicia fœdera persequi, me deficeret dies. Redeo ad institutum, quæ scilicet in ecclesia Christi esset rerũ conditio, quũ inualuit pernicioſum Alcorani dogma. Contentionem obortam de primatu tempore Phocæ, uidimus inter Orientalem & Occidentalem ecclesiam, sed longè diuersa ratione. Contendebat enim iampridem Ioannes de authoritate, & nomine uindicando: cõtrà sanctus Gregorius quum in ea sede esset, quam totius ecclesiæ consensu primam esse cõstabat, à nullo mortalium tam ambitioſum uocabulum debere agnosci dicebat, in cuius rei signũ uocabulum humilitatis Seruus seruorum Dei, primus sumpsit. Quum hæc pridem esset orta altercatio, & iam à tẽporibus Mauritij & Gregorij Phocas, ut dixi, ineundæ apud Bonifacium quartũ amicitiæ gratia fecit, ut πάνθεον, id est omnium deorũ templum Romæ falsæ religionis tempore constructum, M. Agrippæ opus, memoriæ uirginis matris & cæterorum diuorum dicaretur: præterea ut pontifex Papę uocabulo uteretur, primariaq; esset super omnes ecclesias authoritate, Romana. Quod quãuis omnium fidelium consensu ad eam diem habuerat, tamen quia de ea re nemo litẽ intenderat, nulla adhuc eam ob rem imperatoris potentia decretis ue usa fuerat. Itaq; quod optimo studio defendere, ne ipse aut alius occuparet, pontifex sanctissimus † studuerat, statim à morte illius aliò tractũ est quàm uolebat. Inter illum enim & Bonifacium tantũ sedes occupata biennio à duobus est. Horũ prior fuit Sabinianus, homo nequam, & in Gregorium inimicissimus, qui sedit mens. 17. alter Bonifacius iij. qui septẽ. Fuit Sabinianus homo factioſus, qui cõflata sancto pontifici infamia, ex summa inuidia probitatis eius, malis artibus populum captando adeptus erat pontificatum. Quũ itaq; in hominis sanctissimi corpus odia exercere nõ posset, uolebat scelerato edicto opera eius abolere, costituereq; ne quis illa domi haberet. Ea uerò una re agitabat eum apud populũ, quòd uarias statuas antiquorũ & urbis ornamenta deiecisset: quod erat falsissimũ. nam nil aliud quàm idola & ueteris superstitionis reliquias abstulerat. Quum uerò in summa annonæ charitate à populo moneretur, ut eleemosynis imitaretur sanctum uirũ, calumnias calumnijs addebat, dicendo Gregorium totum ecclesiæ ærarium absumpsisse, ne quicquam erogaret. Erat uerò in basilica Lateranensi maxima auri in pios usus cõuertendi uis. Nam quum Seuerinus, 29. postea annis pontifex creatus à populo cleroq; pro more esset, cõfirmandusq; ab exarcho Rauennato nomine Heraclij foret, Isaacus exarchus ut ab imperatore rei numarię (ut solent uoluptuarij semper) egente gratiam iniret, sibiq; consuleret, non aliter se approbaturum suffragia populi, quàm si ærarij Lateranensis illi nomine imperatoris potestas fieret, dixit. Annuit coactus, & alioqui bonus, pontifex: sacra pecunia partim imperatori mitti tur, partim militi datur, partim Isaaco cedit. Fugerat superbum titulum sanctus pontifex, arripuit alter. Collegerat ex pietate pecunias in pios usus conuertendas: illis scelestus successor parcens in summa rerũ inopia, ut quandoq; illas deuoraret, easdem reliquit successuro paulo mox, ut precium sacri muneris foret. Factionibus tum totus Orientalis ecclesiæ status cœpit nutare. Patriarchæ nomen sumpsit propria authoritate Constantinopolitanus pontifex, unde pestis

Gregorius magnus.

oborta,

oborta, fuere ſtatim quot capita, tot ſenſus. Erant enim multi Arriani, non pau
Neſtorij ci errore Neſtoris imbuti. Monothelitarum factio etiam imperij arcem occupa
uerat. Quod facit, ut libens ad ſententiam accedam eorum, qui uolunt à quo-
dam Sergio monacho adiutum Muhamedem, id eſt, quod nullos alios eſſe bo-
nos Chriſtianos in toto Alcorano ſuadere uoluit, quàm qui more Neſtoris in
Chriſto diuinitatem non agnoſcerent. Sunt itaq; etiam hodie multi in Orientis
partibus Chriſtiani, ſed fermè ſunt illi dogmati affines. Geberus quum in ſuo
Almageſto tradit faſtos celebrium populorum, Neſtorianorũ & Iacobitarum
qui utriq; Muhamedi fauebant, feſta deſcribit. Habent multa Romanæ eccle-
ſiæ incognita, aut inuſitata, ueluti feſtum baptiſmi Chriſti, apparitionis crucis
in cœlo, coronæ, ſpicarum, uuarum, & huiuſmodi. Hæc impiæ perſuaſioni fe-
cerunt uiam, dum aut ſtertimus luxui dediti, aut nobis ipſis malum in caput a-
liorum cauſa & odio accerſimus, malumusq; utriq; perire, quàm poſtpoſita am-
bitione ſecundũ præſcriptũ Pauli ſeruare in unione pacis uinculum. Dedimus
iam fermè 950 annis eius ſceleris pœnas. Vnde facilè adducor, ut credam, non
minus ſceleris à nobis, quàm ab illis admiſſi ab eo tempore diuinæ bonitatis cle
mentiam auertiſſe à proſperitate ſtatus Chriſtiani, ut ad uiuum ſcoria noſtra, ut
& in Orientali & Græca eccleſia excoquatur. Aurum enim noſtrum, ut aiebat
propheta, uerſum eſt in ſcoriam. Certe ſi res ipſas ad ſuorum principiorum nor
mam uolumus expendere, nulla hodie eſt conditio quamuis ſpecie ſanctiſſima
in ordine Chriſtianorum, in qua perfectiſſimus hac ætate ad eorum, qui parum
probi olim habebantur, perfectionem accedat. Fac eſſe quoſdam: numero cer-
tè tam exiguo erũt, ut uix quot Thebarum portæ, aut ditis hoſtia Nili, reperias.
Quid aliud fermè eſt hodie (ſi illos qui matura iam ætate acceſſerint ſuapte
ſponte, excipias) monaſticus ordo, quàm exhæredatorum refugium? Certè niſi
Deus reliquiſſet nobis ſemen, ueluti Sodoma eſſemus, et Gomorrę non diſſimi
les. Ex quatuor mendicantium ordinibus multi ſemper fuere ſingulari eruditio
ne uiri, quorumq; opera negligentia multorum curionum eſt compenſata. Vn
de ſanè apparet, quamuis illi homines ſunt, & ſuis laborent imperfectionibus,
rerum tenuitatem in monachiſmo eſſe præſtantiſſimam. Si enim uideas illos
qui Benedicto, Bernardo, & cæteris nomina arctioris profeſſionis cauſa dede-
re, ad nonaginta fermè diſtinctiones, proculdubio uix centeſimum quouis ſe-
culo reperias, qui præter οἰκονομίαν quicquam exercuerit homine dignum. Mo-
do enim communi uulgo uiuendi norma uixerint, id uero præſtantiſſimum pu
tant. At bone Deus, quantum differt ab ea priſci ſeculi conditione hoc uiuendi
genus? Nolo per ſingulos ordines diſcurrere. Vbiuis enim tam multa parum of
ficio digna ſe offerunt, ut ſilentio tegenda quàm agitanda melius iudicem. No-
bis ad hanc diem Deus opt. maximus indulſit, ſi forſan reſipiſcamus, luxumq;
iſtum pluſquã Sybariticum relinquamus. Iam ſecuris ad radicem poſita eſt. No
bis illud idem imminet, quod toti Orienti contigit. Agite ergo fratres chariſſi-
mi, quum principibus non liceat per illorum occupationes hanc terris auertere
peſtem, occurramus, opponamus nos ob Ieſu Chriſti nomen, in impiam natio-
nem rationum gladios acuamus prima quaq; occaſione perſtricturi. Nos non
pudet unicum in Europa dominationis angulum eſſe tantũ relictum Chriſto?
Quam deſidiæ noſtræ rationem ſumus Deo reddituri, quòd tantæ calamitati
nullus ſe opponat? Certè multi martyres miraculis poſt mortem clariſſimi, do-
cent gratiſſimam hanc eſſe cauſam Chriſto. Multi enim quotidie ſe opponen-

tes

tes peruerſo dogmati, poſt mortẽ ſanitates illis reddunt, qui nomine Chriſti eorum adeunt buſta. Putamus ne defuturum ſuis Chriſtum, qui fecit, ut Africanis epiſcopis abſciſſæ ab Arrianis linguæ ueritatis aſſertrices renaſcerentur? Vnde iſthæc fatua & futilis opinio inter multos ueluti ſanctiſſimum decretum habeatur, tempus martyrum præteriiſſe? Quaſi uerò uſquã occaſio ſe Chriſto probandi uitę etiam diſcrimine deſit. Si deeſſent impij, & à cauſæ primæ cognitione alieni, non deſunt hæretici, impia principum facinora, ſceleſtorum tyrannorum nequitiæ. Si & impij & hæretici abſunt, nunquam ab orbe ſunt res abſuturæ, in quibus arguendis animus Deo fretus ſe exerceat, Deiq; teſtis fiat. Nolo adferre primorum exempla, quum innumeræ martyrum myriades loquantur. Increpatio Herodis Ioanni Baptiſtæ mortem attulit. Libera repræhenſio Valentis imperatoris Baſilio magno, ſi permiſiſſet prouidentia, attuliſſet cum morte exiliũ. Quoties uitæ diſcrimine Eudoxiæ imperatrici Arriana hęreſi infectæ ſe oppoſuit Ioannes Chryſoſtomus? bis paſſus eſt propterea exilium. Thomas Cantuarienſis ob libertatis eccleſiæ conſeruationem capite cæſus, miraculis poſtea claruit. Hæc omnia oſtendunt, nulla in re nos magis debere probare Deo, quàm in uero ſuadendo, & aſſerendo. Non erat à morte Chriſti uberior ſeges Chriſtianis propoſita, quàm nunc. Quid enim differt, aut hominem ueritatem nunquam nouiſſe, aut illius fuiſſe oblitum? Totus orbis eſt in maioribus tenebris, quàm quum uenit Chriſtus in uineam operarios miſſuros. Certè ut nulla peſtis ſuperſtitioſa unquam uſquam gentium Muhametana immanior fuit, ita nil nomine Seruatoris fieri gratius poteſt, quàm totis uiribus illi obſiſtere. Angelus Siculus glorioſè Chriſtũ Mauris prædicando, poſt diuturnos carceres uitam gladio finiuit. Quinq; martyres Frãciſcani, Berardus & ſocij, eam ob rem in Mauritania capite cæſi ſunt, miraculis ſtatim ab ipſa morte glorioſi. Antonius, qui à loco ſepulturæ Paduanus dicitur, fecerat huius rei periculum in iuuentute: ſed re infecta, ob linguę ignorationẽ redire eſt coactus. Lingua una Arabica opus eſt, præter facultatem congrediendi cum Chriſti hoſtibus, quæ aperit uiam ferè uniuerſum orbem peragraturo. Nulla enim unquam, quod literarũ memoria extet, tantum orbis terræ occupauit. Mauritaniæ duæ, Numidia, Africa, Aegyptus, Aethiopia, Arabiæ, Syria, Aſia minor, Armeniæ, Meſopotamia, Aſſyria, Perſis, Parthia, Aria, Gedroſis, & maior Indię pars illã pernicioſi dogmatis gratia amplectitur. Iuſſerat Clemẽtina de magiſtris, primarias Academias illius debere habere doctores binos, ut ſingula ſecula haberent homines ad eam perſuaſionem ex hominum mentibus cõuellendam idoneos. Non eſt adhuc factum. Ieci nũc uobis, ut per meam tenuitatem licuit, fundamenta eius eruditionis excuſa grammatica. Ingens, ut in raritate, eſt mihi librorũ huius linguæ ſupellex. Verũ quod maximè uos paratos, & ab omni parte inſtructos reddere poteſt, refutatio inſani dogmatis eſt. Id uerò operis ſum aggreſſus, nõ eorum qui ante me ex uerſione, aut (ut melius loquar) inuerſione latina Alcorani idem operis ſunt aggreſſi: ſed ex ipſis Arabicis exemplaribus. Agite igitur ô fratres chariſſimi, uos præcipuè qui mundi contemptum profitemini: adiuuate me, & opera & precibus. Sequimini quamuis non ſatis peritum ducem. Etiam ſumma ingenia à tyrocinio incœpere. Ab his principijs nos Chriſto probando, pergemus ad maiora. Ita fiet, ut ſtudium Principũ in eam partem excitetur, & in hanc curam procumbat. Modica flamma non rarò maxima incendia excitauit. Quid tantam uitæ charitatem habemus, quæ nobis etiam inuitis eſt relinquenda? Quan

to certius illam Christo cõmittendo agemus, apud quem periisse uixisse est? Vidimus quatuor aut quinq; expeditiones in Muhamedicos animose unius aut alterius hominis suasu susceptas, quæ certè si rationibus ad dogma euertendum aptis perinde ut armis fuissent instructæ, funditus interiissent Arabica lues. solent anteire in periculosis arma. Præcedant literæ, armet pietas fidesq;. Alioqui, si pari desidia utemur ei, quæ ad hanc diem durauit, proculdubio inuiti subibimus iugum fœdę seruitutis & animorum & corporum. Si nolis sanus, ut inquit Horatius, cures hydropicus. Luget sub ea peste afflictus orbis: & quam rerum conditionem, dum libera esset, seruare, ut debebat, noluit, ea nunc inuita utitur. Græca ecclesia opibus ad luxum est abusa: nunc illæ cedunt militi, & uires ad eam opprimendum faciunt. Ita instituit Deus, ut postquam diutius nos ad pœnitentiam expectauit, inuitos trahat: & quibus rebus in perniciem & luxum superbiamq; utimur, illas aliò traducit, ut afflictionem quidem, non autem uoluptatem inde recipiamus. Immanis ille tyrannus Muhamedes, qui Constantinopolim cepit, quum opum aceruos, quibus patriarchatus diffluebat ornatu, pompaq;, & rationum libros cerneret, fertur dixisse: O impij homines, in caput uestrum hoc recidet. uos his opibus tam copiosis contra legis uestræ præscriptum abutentes, ruinam uobis acceleratis. faciam ut posteritas luat peccati uestri pœnas. Militi res Christianas affligenti, hæc pecunia cedet. Nec mora fuit, quin conuehendas illas opes in unum ærarium iuberet, ex quo liceret tantum in belli aduersus religionis Muhamedicæ hostes expeditionem, & in usum pauperum, peregrinorum & tenuium hominum, qui in re literaria uersantur accipere. In hanc partem, quotannis aureorum sexaginta milia nomine eleemosynæ expenduntur. Semel est à Sultano Selimo Sulimani regnantis patre exhaustum illud ærarium, contra aui institutum, quum ad bellum Persicum, in Chalderandagis festinaret. Cumulauit itaque patriarcha posteris æternam cladem. Nihilo uerò feliciores, inferiores ecclesiæ illius ordines fuere. Quicquid enim, seu decimis, seu alio prouentu ecclesijs debebatur, id totum militi cessit. Vt non sit mirum, illos Principes æterno copiosoq; milite abundare. In demortui enim locum, non secus atque hic curiones, statim sufficitur alter. Nisi tempestiuè medeamur, tantundem nobis imminet. Relinqui quidem inter uictores solet cuilibet nationi liber suæ religionis, in summa tenuitate usus: sed imperatoris edictum quotidie iuuentutem ex toto imperio à parentibus Christianis abducit, ut in militiam adscribatur post aliquot annorum tyrocinium: atque demum, quod est omnium deterrimum, in uerba Alcorani abnegato Christo iuret. Et nos ista non permouent? Quum uariarum religionum ordines sunt inter nos oborti quodam feruore, primò summa in illis pietas uiguit, iramq; numinis ne desæuiret in cæteros mortales, pijs precibus auerterunt: paulatim uerò, refrigescente illa bona lite, ut uocat Hesiodus, ad pristina mortalibusq; consueta studia rediere, differreq; cæteris, paulo ultra externum cultum cœpere. Ideò uaria ratione, pars una ecclesiæ, unicum tantum probauit ordinem, quod omnia cum tempore corrumpi cerneret: alia corruptis, alios melius substituit. Nam inter Græcos, & in toto ferè Oriente unicus Basilitarum ordo reperitur. Augustini sectatoribus succesere Benedictini. Eò uerò bonorum illorum uirorum studium tendebat, ut Apostolicum illud uitæ genus, quod quum alibi multis in locis, tum potissimum in desertis Aegypti & Syriæ, ad trecentos fermè annos innumerabilibus insigni sanctitate uiris inclaruerat,

rat, quàm plurimi amplecterẽtur: nec infeliciter succeſſit. Clariſſima enim mundi lumina id inſtituti placuiſſe Chriſto, docuere. Ex grege Benedicti, Berno eſt obortus, qui Cluniacenſibus originẽ dedit, Bruno Cartuſianis, Ciſtercienſibus Ardingus, Præmonſtratenſibus Norbertus, Stephanus Grandimontenſibus, Valli umbroſæ Galbertus, Bernardus Clareuallenſibus, Camaldulenſibus Romualdus, &c. omnes uerò non aliam ob rem, à priſco uiuendi ritu & conſortio differre uoluere, niſi quia parum ſanctè inſtituta inter copioſas opes ſeruari cernerent. Ideo ad uiam arctã contendentes, deprauata fugiebant cõſortia. Verum quia mediis in opibus, uix poteſt ſeruari integritas, ad poſtremum oborti ſunt quatuor ordines, opibus & priuatis & communibus deſtituti, quibus præter primos Apoſtolis proximos nulli meliores fuere. Licet enim homines ſint, ueluti & cæteri, non habuere tamen ſuas ab opibus peſtes, ut illi. authores, Elias & Auguſtinus abſentes, & iam pridem uita præſenti functi, Franciſcus & Dominicus præſentes inſtituere. Sed quorſum hæc? Vt pateat, quũ ſit tanta meſſis in toto terrarũ orbe, & tam pauci operarij, multos eſſe qui operas hilari animo patri ad uineam colendam ſunt polliciti: uinea tamen non tantum ab illis non colitur, ſed ita negligitur, ut ne uinea quidam appellanda ſit. Iam incipit ſerpere Chriſti euangelium in orbe nouo. Scribit Petrus Martyr, illic iam multa cœnobia ad catechiſmum eſſe introducta à Franciſcanis, & Dominicanis. Quandiu magna erat literarum ignoratio, nulli fermè curiones ſacrarũ literarum periti, librorũ multa penuria erat, magis neceſſaria fuit opera ueſtra Fratres. Nũc uerò quũ uobis inertia, & nimia multitudo alieno impendio uictitantium probro detur, & iam à pueris obijciatur, eluite illam notam, priſcorum patrũm animos cõcipite, audete aliquot. Nunquam ſunt defuturi ſectatores. Quanto ſunt immaniores Muhametani, in eos qui uel mutire contra impoſturam Alcorani audent, tanto præſentiorem ſuis Chriſtum adfuturum, eſt ſperandum. Fiet tandem unum ouile, & unus paſtor. Si uerò amplius cunctabimur, periculum eſt, ne iſte paruulus orbis angulus, in quo imperium Ieſu adhuc floret, etiam noſtra ſocordia illi pereat. Non eſt more hæreticorum, & impiorum, differendum. Aiunt enim illi, non eſſe obſiſtendum Muhamedicis, iniquitates noſtras uindicaturis, in quehoc à Deo miſſis. Hi uerò, ſuum Chriſto imperium eſſe relinquendum, ut illud ipſe tutetur. Nil ſine humano arbitrio, quum ab eo poteſt fieri, ſolet facere Deus. Eos opus eſt, qui ſunt ſui, ſi uelint eius frui felicitate, etiam toto & corporis & animi nixu conari, ut eius doctrina quàm latiſſimè pateat. Si ſemel peruerſi dogmatis placita uno in loco conuelli cœperint, nullo negotio tota moles illa concidet. Modo ſentiant principes retineri poſſe imperia ſub Chriſti doctrina, facile cedent, uictoriamq́, qua nulla unquam fuit futura ue eſt memorabilior, reportabimus. Quod faxit Deus. Quum enim tam latè pateat eius perſuaſionis linguæq́ uſus, ut à columnis Herculis per Africam in centeſimum octogeſimumq́ gradum ſecundum tropicum extendatur: ſi ſemel qui illa utuntur, ſuntq́ magna quadam authoritate apud ſuos, rationibus à nobis uinci poterint, accingentur operi, unaq́ nobiſcum Chriſti doctrinam alijs tradere ſatagent. Non eſt ut uulgo creditur, tam arduum cum illis congredi. Rationes enim noſtras ſuſtinere nunquam poterunt. Ideo ſtatim ad ſupplicia recurrunt, ſi quis uel unum uerbum dicat contra Alcoranum, aut eius placita. In patientia poſſidebunt animas ſuas, qui ſe obijcient. Miraculis uincentur. Aderit Chriſtus, ſi ſemel fide armati congredi ſuſce-

sui cœperint una Iesu Christi mors, & diuinitas est illis suadenda. Cætera enim de ipso persuasa habent, iudicemq; uiuorum & mortuorũ, eum postquam obierit expectant. Verum eius laudes tam ex Alcorano, quàm ceteris eorum authoribus, in fine libri huius, cum Compendio tertij capitis primi, & epitome secundi ideo addam, ut à dissimulata beneuolentia illos ualeamus nostra inculcando adoriri, sensimq; irrepere. Ea uero iam sunt Arabice à me uersa, sed ideo non edam, quòd desit adhuc nobis lexicon Arabicolatinum. Quod quum in nostra peregrinatione aut uertere, aut recuperare potero, statim ad uos adferam, uobisq; eadem Deo iuuante Arabicè excudam, quæ & Latinè, ut ab ignoratione linguæ non simus amplius imparati. Vnum id uobis in principio est conandum, ut egregiè obsistere possitis etiam Latinè nefarijs eius pseudoprophetæ opinionibus, uel eam ob rem, quòd nunc excuso Latinè exemplo Alcorani, & per manus Christianorum uolante, non sunt defuturi, quibus ea præscripta arrideant, impij præcipue Lucretiani, Epicuræi, & naturales: quos omnes peruersa Euangelij interpretatio nobis genuit. Quid enim non placeat, quum arbitrarium uxorum numerum, & earum repudium, ancillarum & puellorum legitimum usum, uenerem brutalem, & similia in eo perditi legent homines? Quum illis præstantissima ueluti morbo omnino uictis, sint periculosa, morbosa, & uenenata, quid futurum à pestiferis putamus? Verum de his satis. Animos ergo in eam perniciem concipientes, ruinamq; eius apud uos meditantes, à pseudoprophetæ uita exordium ducite.

Euangeliũ audiẽtes et legẽtes, Alcoranũ recto animo iuuãdi rem Christianã editũ adeò nõ sollicitabit ad defectionem à Christo, ut etiam infirmos in fide Catholica magis cõfirmet: quos nec fœtidissima Ko. synagogæ sentina, nec portæ inferorum permouent.

MVHAMEDICAE PERSVASIONIS EXPOsitio & refutatio. Vita Muhamedis legislatoris Arabum. CAP. I.

QVoniam multa uariaq; se offerunt, ut quibus artibus euectus sit Muhamedes ad rerum fastigium, orbi aperiatur, statui, quo facilius possint comprehendi, & memoria seruari, argumentis quibusdam & locis, eius uitam more Suetonij in Cæsaribus describere. Ita enim fiet, & quæ ad res easdem pertinent, ut colligi facilius possint, & collecta id lectori relinquant ut sine ullo tædio, res alioquí parum lectu auditu ue gratas, explicare ualeat. Quo genere itaque sit natus, quibus artibus educatus, qua fuerit indole, quo animo, quibus fautoribus in sacris suadendis, quibus in comparanda potentia sit usus, quibus cum affinitatem contraxerit, quot uxores duxerit: demum quibus expeditionibus comparauerit eam, quam Coraisinis posteris potentiam reliquit: quo demum fato sit functus, & ubi sepultus, primo loco tradam. Demum eadem arte Alcoranum excutiam, in que locos communes reducam, quæ tractata uoluit, quid ex ueteri Testamento, quid ex nouo sumpserit, quæ errata in illis sint admissa, quæ ue sunt illi propria. Postremò, quibus authoribus secundum Alcoranum utantur, qui in illius uerba iurarunt. De rerum successione postremo loco dicam. Sed nunc rem aggredior.

QVIBVS PARENTIBVS ORTVS SIT Muhamedes. CAP. II.

QVamuis ad rem parum faciat, quibus maioribus oriare, dummodo optimis sis similis: tamen genus & maiores hominum ideo perquirimus, ut quibus

quibus adminiculis potuerit ille qui describitur, uti seu ad uirtutis, seu ad uitij uiam, cognoscamus: & ita quid maioribus debeat, quid propria industria sit cõsequutus, dispiciamus. Maiores habuisse Mechæ ciuitatis Arabiæ ciues Muhamedes traditur, ignobili familia. Choreissos uocabãt, mercimonijs à Perside Syria & Aegypto in Arabiam conuehendis deditos. Patre natus est Hebdalla mutalibo, homine (ut uolũt) diuite & opulento: matre Imina: ethnicis, ciuibus Mechæ, ut quidam scriptum reliquerunt. ut alij, in Ietriba natus est, quam alij Iesrabam uocant. Communior eorum sententia, est ortum esse Mecha. Oriundus uerò scribitur ab illis, quorũ opera usi sunt posteri Chaliphę in persuasione tradenda. Nam Iesrab ideo Medina alnabi, id est ciuitas prophetæ dicitur, quòd illic natus sit & sepultus. Alij uerò ob habitationem & sepulturam tantum ita uocatam affirmant. Hæc originis eius obscuritas inde uenit, quòd septem uiros habuit in summa familiaritate totius fabulæ decennio conscios, quibus alij ob inuidiam se opposuerunt, & Chronica quædam uitæ illius omnino ab illorum sententia diuersa scripsere. Septem primi hi sunt: Asserus filius Ameri, & alter eodem nomine filius Chetiri, Homarus, Humeranus, Eleansarus, Aeonus, & Napheas. Istorum est cõmunior & prima sententia. Nam etiam participes legis Alcorani dicuntur, & à propheta in consortium adsciti: de qua tamen lege interrogati sepius, se nihil scire affirmarũt. Illis se opposuere recentiores, et ab insequentibus Chaliphis instructi, Abozeidus, Ibnabdallaus, Muhamedes Ezræ filius, Alphalus Iagphari filius, Abohumarus filius Zeidi, & innumeri alij, ut maiorem authoritatem darent minori urbi, in qua sepultus est. Nec uerò satis habuere à primis desciuisse: etiam excogitarunt duas genealogias confictis nominibus: unam ab Adamo per Ismaëlem, cum quadã luce à uiris in fœminas transeunte, usq; ad patrem eius: aliam ediuerso à Muhamede in Adamum. & ne parum uiderentur mendacij dixisse, unius ancillæ Halimæ testimonio usi (illa pupillum educauerat) matrẽ sine dolore peperisse, & quamplurima talibus authoribus digna excogitarunt. Vbi ubi sit natus, cõstat omnium calculo fuisse posthumum. matrem uerò biennio, aut ut alij uolunt, quadriennio post eius natiuitatem obijsse traditum est. In tutelam uerò aui Abdemutalibi receptus, curaq; Halimæ misellæ fœminæ ex prouincia Venizat ortæ, educatus est tenuiter satis, ut ex multis uidere licet. Nam & ipse de se fatetur in Alcorano dicens, Pauper eras, & es ditatus, pupillus eras, & es collectus. Præterea curam domesticam camelorum habuit in domo cuiusdam affinium, quoad more maiorũ iam grandæuus camelos onerarios, (quibus quicquid est mercium, uehi in illis regionibus solet) ultro citroq; ex Arabia in regiones uicinas agere cœpit. Quæ omnia nec nobilis, nec potentis familiæ argumenta esse possunt, si res apud nos æstimari solitas spectemus. Hæc ideo dico, ut perpensa diligentius hominis origine, uideamus, unde primum fecerit potentiæ gradum. Potest tamen fieri, ut paternæ opes tam angustæ essent, ut illi & fratribus, quorum duodecimus erat, uix satisfacerent. Si ad rem faceret, eorum nomina ederem. Sed de illis nil aliud scire iuuat, quàm quòd hostes illi ob imposturam infensissimos fuisse constat: duobus exceptis, qui à cultu idolorum ad stultas eius nugas transiuere. Porrò reliquos occidit. Tanta erat in homine uel generis charitas. Sed de illis mox.

DE MECHAE HABITATORIBVS, ET *quas occasiones factionis habuerit Muhamedes.* CAP. III.

ET si ista non uidentur argumento conuenire, ut quum de hominis uita dicendum est, de loco dicatur: tamen quia & loci & temporis ratio plurimū ad res ipsas dignoscendas confert, ideo antequam ulterius progrediar, de cōditione hominum, qui tunc Mechæ habitabant, quum natus est Muhamedes, dicendum censeo. Mecha emporium est in Arabiæ felicis occidua parte situm, ad centena milia passuum distans à littoribus Arabici sinus, quem nos rubrum uocare in sacris solemus. Eò quidquid est aromatum in regione Sabæa, ob frequens omnium nationum cōmercium conferri solet. Gens corruptis moribus admodū, & quæ præter uoluptates corporis nil in bonis ponat. Vsuuenit similibus locis, ob assiduam uarij cultoris & indies mutari soliti frequentiā, uaria etiā sacrorū genera haberi, ut unaquæq; gens etiam quos deos ubiuis terrarum patrios habet, in magno & frequenti emporio reperiat. Præcipua pars hominum illic agentium, quum rebus nouis studeret Muhamedes, idolis seruiebant, quæ Ellet & Aluza dicebantur (uolunt quidam fuisse Palladem & Venerem) Iudæi Mosaica templa colebant. Quibusdā Christianis Iacobitis & Nestorianis erant sua sacra. Sed longè maxima pars ethnicorum erat in quoddam templum media in urbe situm sacrorum gratia conuenire solita. Qui res Muhamedis scripsere, ut authoritatem religionis ad altissima principia referrent, uolunt hoc templum, ubi turris dicta Alquibla est, iam à temporibus Ismaëlis conditum fuisse, sacrumq; ritum ab Abrahamo Ismaële & † Cahidaro eius filio institutū. Cuius rei fidem facere uolentes, addunt Cahidarū ne idolum ignoraretur, qua in parte turris erat, illic lapidem marmoreum è regione posuisse, ut qui ingredi templum per occupationes non posset, saltem uiso signo adoraret. Interim illi boni historiographi nō aduertunt, quòd dum antiquitatem prophetici generis quærunt, illius generis primores idololatriæ authores constituunt. quum alibi mendaces parum memores, in Hazear dicant ex iustissima & religiosissima gente natum. Et ipse de se fatetur, fuisse in errore manifesto, & idola illa colluisse, saxumq; adorasse in Suna scribitur: ita sibi consentit mendacium. Ne autem patrius ritus omnino aboleretur, etiam hodie saxum illud colunt in patrū memoriam. Aiunt uerò in ea urbe, aut circà, sacrificare uoluisse Abraham filium suū: & ideo multas admodum in peregrinationibus, quæ quatuor mensibus fiunt, ceremonias obseruant, ueluti ab Abrahamo ibidem institutas: inter quas nulla frequentior est occisione ouium multarum, in eius agni memoriam, quem Abraham loco filij sacrificauerat. Verum de his suo loco. Nunc ad educationem est ueniendum.

† Is est Cedar filius Ismaëlis, quē alii qui Caidrū uocant.

DE ADOLESCENTIA MVHAMEDIS. CAP. IIII.

EGregij illi historici, de quibus mentionem fecimus, ex fide Halimæ nutricis huius prophetæ recitāt quædam digna authoribus. Natum enim eum circumcisum dicunt, ne non sat cito mentiri inciperent: quo nato, angelos posuisse principem dæmonum in mare, unde uix post quadraginta dies exijt: & sexcentas tam absurdas ridiculasq; & aniles fabulas, ut legere pudeat. Sed ex his discant cæteras, quibus talia placent. Vbi natus est, conuenit omne auium genus,

genus, nubes, uenti, & angeli. Volebant ex fructibus aues eum nutrire, quia facilè possunt multos colligere. Contendebant uenti, se id melius longè posse facere ex odoribus undiq; collectis. Nubes utrisq; cõtradicebant, se posse omniũ aquarum dulcedine alere affirmantes. Itaq; nulla cura superfuit angelis. Altercantes uerò cõpescuit Deus dicens, debere ali cura hominum. Hæc & innumera multa narrauit Halima: quæ tamen nondũ eò uenerat. Nam natus est secundum istos in Iesrab: unde mater fame coacta est petere Mecham, causa famis & inopiæ totam regionem diuexantis. Ita tota fides Alcorani, aut saltem libri Hassear, qui est pari authoritate, à relatione Halimæ pendet. Sed ô cordati lectores, æquo animo audite hoc miraculum, & ab uno discite omnia. Quum quadam die natus, circiter quinquennium adijsset pastorum caulas, ab angelo se correptum retulit (natus iam annos quadraginta id excogitauit, testemq; adhibuit Halimam) seorsimq; ab alijs ductum nouacula exenteratũ, ab eodem angelo: qui corde à corpore extracto, ipsum fidit medium, & ex eo quandam particulam nigram abscidit, ac statim reposuit, & sanũ reddidit. Dixitq; prophetæ, eam particulam esse illi ablatam, qua diabolus tentat homines. Habetis, uidetis, iudicate de ipso. Nil amplius traditum reperio usq; ad 15. ætatis annum: quo datus est ad camelorum curam. Interea uerò fortunæ tenuitatem, aut totius gentis ruditatem arguit, quòd nec literas nec nare nouerat. Crediderim uerò facilè, assiduo colloquio puerorum uario cultu formatorum quasdam nænias de singulis religionibus audiuisse: atq; demum, quum adoleuisset, ea in memoriam reuocasse, artiq; sue applicuisse. Frequentes enim Iudæi captare poterant puerum, ut tunc maximè unum proselytum facerent duplo se peiorem. De eius animo, & forma corporis, quum nil sit traditum, nil possum nisi ab effectibus iudicare. Nam nil scriptum reperio, nisi ab illis Chaliphorũ chronographis, qui illum angelis pulchriorem faciunt. Fuisse corpore ualido, arguit eius salacitas, qui una hora duodecim fœminas ineibat: & ipse in lumbis se 40. uirorum fortitudinem habere dicebat. Animo certè fuit uindictæ cupidissimo. Verũ nil de eo ad 25. usq; annum compertum habeo, quid ue gesserit.

QVO PRINCIPIO AD FORTVNAM SPLENdidiorem transierit. CAP. V.

DAtus, ut dictum est, anno ætatis decimoquinto ad camelorum curam in familia cuiusdam parentum, ultro citroq; peragrauit mercimonij causa, uariosq; ritus hominum obseruauit ex loci opportunitate. Locus enim ille æquali spacio à Babylone Assyria & Aegyptia atq; à præclarissima totius orientis (quandiu res secundæ fuere) urbe Hierosolyma aberat. πολυπροπίᾳ illa imbutus, uersutiaq; iam cœpit meditari magnitudinem. Illi hoc felicitatis accessit, ut ob corporis uires Hadeiaga dives & præpotens mulier, quæ illius parenti, cuius res agebat, nupserat, eius amore caperetur, consuetudineq; furtiua uteretur eo, quoties liceret. Quo factum est, ut misero marito non sine ueneni suspicione sublato, heram seruus uxorem duxerit, amplasq; facultates sit consequutus. Tantum potest fœminea libido. Non multo post quàm cœpit agere familiarius Hadeiaga cum marito nouo Muhamede, sensit hominem uchementer morbo comitiali corripi. Quod antè & ille cautè dissimulauerat, & ipsa ignorauerat. Cœpit tum Hadisam facti pœnitentia: nec tamen repudio iustissima occasione erat locus, antequam iste furcifer edita lege quauis occa-

ſione illi faceret uiam. Tanto ſanctior erat lex ethnicorum, quàm Muhametana. Cœpit tunc conqueri uehementer de ſua ſorte, hominem perfidiæ accuſare, qui illi ita impoſuiſſet, nec unquam ex anteacta familiaritate aperuiſſet, fortunę tenuitatẽ obijcere, mancipij & ſeruitutis nomen probro uertere, improbitatem damnare, ſe miſeram inclamare, fortunam accuſare. Ille nouũ eſſe, antè non expertum quicquam ſimile, nil diſſimulare, futurum minimè diuturnum, quod ſemel aut iterum contigiſſet. Interim magno animi dolore motus, cœpit apud ſe meditari quánam ratione uxoris mentem lenire, morboq; prætextum adferre ualeret. Quũ itaq; eſſet uinoſus, perinde atq; mulieroſus (nam uinum & Venus mutuò ſe concomitantur) ebrietatem prętexere cœpit, uini uapores uiolentius illi occupare cerebrum, inde hos affectus accidere, & quotidie neceſſariò id accidere, non ſecus atq; bibere affatim erat coactus ob uitæ conditionem & cõ ſuetudinem. Cœpit minimè ſuſpicax mulier in eam ſententiam adduci, hominemq; rogare uehementer, & per amorem obteſtari, ut paulò modeſtius uino uteretur, ut ſenſim etiam morbus profligaretur: alioqui poſſe fieri, ut altius agat radices. Obtemperat uerſipellis nebulo, à uinoq; abſtinet, ſenſimq; ſibi ſubducit eam uoluptatis partem, ne opum facultatem, qua ueluti dominus, cœperat iam eſſe multum gratioſus, perderet. Sciebat enim tam magnis opibus nunquam ſi bi fore licitum pro arbitrio uti, niſi per uxorem id permiſſum eſſet. Interim multi labuntur anni, dum credula mulier ad futurum morbo finem expectat. Ita abſtemius factus Muhamedes in gratiam uxoris redijt, & fortunarũ fit compos, aliud (nam ſciebat ſe nil proficere) morbi excuſandi commentum multò excellentius excogitat, & cui uix poſſet obſiſti. Sibi reuelatum eſſe ab angelo Gabriele, ita illam paſſionem diuexauiſſe, quòd non attenderet prophetiæ muneri, ad quod à Deo eſſet conſtitutus. Itaq; cœpit ordiri mirabilem quandam fabulam, toto die, non raro nocte ſecedere ab hominum conſortio, ſpecum non longè ab urbe indies ad multas horas ſubire, illic ieiunijs ut aiebat exerceri, colloquia pati diuina, ecſtaſes crebras ſentire: donec non tantũ in ſanctitatis opinionem fœminam, ſed & multos potentes uiros in ſententiã traxit, ut erãt rerum omnium & maximè diuinarum imperiti, & ferè omnes ſuphehę, ut uocat, id eſt ſtolidi & rudes. Mulier quidem quamuis ferè in ſententiam traheretur, tamen quòd intus & in cute hominem noſſet, aliquid fraudis nõ ſubeſſe in hac prophetia, uix ſibi perſuadebat. Nam crebrò id obijciebat, angelum non uideri bonum, qui hominem ad ſpaſmum & apoplexiam uſq;, adq; oris ſpumas & ſudores totius corporis torqueret, poſſe ſuadere diuina minori diſpendio. Præterea, ſi ipſe eſſet propheta & amicus Dei & angelorum, poſſe impetrare ab illis, ut non adeſſent ita intempeſtiua hora: ut aliquãdo à ſomno, à menſa, modò à cibo, in ipſo coitu, & ſimilibus occupationibus corripere deſineret. Aſt ubi ad amentiam uſq; procedere rem uideret, dicebat eſſe diaboli operas, & non Dei. quod illum malè habuit. Nugis tamen, & reſponſis ueluti à Deo in ſpaſmo datis, mulieris obiectiones, ut poterat, eludebat quàm ſoluebat potius. Audiuerat credo, aut fortaſſe (ut in multis locis ſupererãt fatidicæ uates) uiderat furore correptas reſponſa dare. hoc eſſe uetuſtum impoſturæ genus nouerat: multos illis ſtrophis ludi ſciebat. prętera congreſſum cum dijs Lycurgi, Solonis, Zamolxidis, Numę forſan audiuerat: quorum exemplo tamdiu ſpecum ſubire uoluit, tandem futurum ſperans, ut ſuaderet. In eo uerò parum prudenter ſe geſſiſſe uidetur, quòd technas illas quibuſdam conſcijs eius conatus aperuit, unde poſtea aperiente ſeſe & prodente

te, dolo obiici solebat etiã ab imperitioribus, hoc genus impostura esse figmentum antiquũ. Quibus frequenter in Alcorano satisfacit ex angelicis responsis, & iuramento affirmat, se nil finxisse. Fecit tandem illis morbi diuexationibus, ut esset à specu præcipuè rediens, longè opinione sanctior. Nam qui uitã & mores eius domesticos non nouerant, admirari, congressum deorum credere, ieiuniis ita & pietate affligi ut ista pateretur: statim uerò ubi se collegisset, erumpebat in hæc uerba, bisini lahi rachmani rachimi: quod est, In nomine Dei misericordis propitij. Demum aliquid somnij subiungebat, cui attentos spectatores redderet. Ita à 35. uitæ anno ad 45. sensim ex uitio, pietatis summam opinionem est aucupatus. Et ne tam longè quærendus Deus uideretur, domi locum sacrum construxit, ubi nocturnos cum sectatoribus cõuentus agebat: aliquid nugarũ recitabat, decantabatq́, quousq́ magnus admodum concursus Iudæorũ ciuiumq́ eò est factus. Eo uerò facilius multos traxit in sententiã, quoniam de uno Deo crebrò uerba faciebat, eumq́ dicebat potentẽ, sapientem, iustũ, misericordem, creatorem cœli & terræ. In religionem uero ethnicam insurgebat, nil posse idola, non uidere, non audire, dæmonia esse, damnatos esse qui illis credant, Deum omnia creasse, & cætera huiuscemodi: quibus Iudæorum animos pelliciebat, territabat idololatras, & Mechæ ciues, ut bona pars illi faueret.

QVIBVS FAVTORIBVS POTENtiam collegit. CAP. VI.

MAgna Iudæorum ubiuis terrarum suos Messias quærit antium multitudo agens Mechæ, quum uideret hunc hominem consentanea suæ legi dicere, & ita affici præter cæterorum hominum consuetudinem, nil insaniæ aut morbi subesse putans, se homini adiunxit, & eo facilius illius placita probare cœpit, quòd ferè arbitrio Rabinorum ceremonias instituebat. Nam crebris ablutionibus cum illis conuenit. adorauit etiam multo tempore uersus templum Hierosolymitanum, quod ab ea parte spectat septentriones. Donec fucum sibi fieri sensere Iudæi, technasq́ hominis ad tyrannidem aspirantis, cæterum planè insani & delirantis, nouerũt. Eò enim illi processit morbus, ut uix multis diebus semel lucido frueretur interuallo. Quod uitium excusare uolentes authores libri Assiffai dicunt, prophetam ita se ieiuniis & uigiliis macerasse, ut illi sensus deficeret, & attonitus à Deo redderetur, ut perpetuò se uocem audire uocantem crederet, conuersus tamen neminem cerneret. Quod ipsum frequenter dicens mulieri Hadisæ, illa non iam angeli, sed dæmonis tetri uaframenta esse, & maritum planè stultum & amentem iudicat. Vnde tanto dolore est correptus, ut seipsum præcipitem è fenestra uoluerit dare, malens mori, quàm uideri stultus. Tam egregia uerò prophetia eluserit fœminam, ut diceret, adfuisse statim Gabrielem, illiq́ dixisse: O Muhamed, te salutat Deus, tibiq́ per me significatum uult, te futurum prophetam, & omnium creaturarum perfectissimam. Hæc illi in suis libris, quibus non uident miseri, suos authores alios se iugulare. Nam quomodo poterat esse propheta ab æterno destinatus, lumine donatus, nasci circuncisus, ab angelis uisitari, exenterari, & similia pati, qui ante quadragesimum uitæ annum non acceperat ab angelo, se futurum prophetam? Iste liber omnino fidem abrogat chronico Alsear, quod illi maximè probant. Sed ad Iudæos redeo. Illi Messiam futurum existimantes, se homini iungunt: instituunt sacra, etiam affinitatem cum-

eo

eo contrahunt. Nam duxit uxores Iudæas ditissimas, quum tamen potius Iudæi perimant prolem, quàm ut dent in matrimonium homini ab eorum cultu alieno. Dant illi homines à secretis, quos credebant excellentissimos, qui possent ipsi per se etiam legi addere, uel diminuere. Primus nomine Abdalla ben salem egit cum eo septennium. Volens uerò periculum facere legis & legislatoris, quum quotidie id exciperet quod somniabat impostor, mutabat omnino rhythmos, & finales homophonias, quibus scatet rhythmica lex: quumque propheta recitaret quę dictauerat, nullo pacto aduertebat secretarij astum. Vnde iste relicto propheta, repetijt Iudaismum, autorq; est factus magnæ Iudæorum defectionis, apertis hominis uaframentis, & supina ignorantia. Aiebat enim, nõ posse inspiratione diuina tam improbum nebulonem donari. Illi successit alter Iudæus, qui facto per triennĩ periculo, idem planè est expertus. Vnde ad defectionem cæteros omnes Iudęos sollicitauit: qui sensim desciuere, & ad priora instituta miserè lactati, se ferè omnes recepere. Nam ut facilimè in eius uerba iurauerant, ita facilime discessere, gens rerum nouarum auida, quæ cuiuis tyranno dabit fidem, modo uocetur Propheta, uel Messias. Causa tam facilis transitus erat illis iam in procliui. Nam circumcisio ab ipsis Muhamedi data (quæ est principium utriusq; persuasionis) & ferè quæ olim ex colloquijs uariorũ perceperat, illa cum Iudaicis admodum conueniebant. Nam nil aliud in suis libellis scribendum dabat, nisi quæ aliquando uario hominum cõmercio dicisse, legi partim cõsentanea uidebatur. Aut si quid etiã recenti audisset colloquio, id in alios dies seruabat, fabulisq; & cõmentationibus locupletabat, ne uideretur aliena sibi adscribere. Circiter decem ergo, aut duodecim annos fectatores Iudæos totius Arabiæ (ad quos saltem eius fama peruenerat) habuit. Quibus in multis satisfacere uidetur. Nam quũ se esse prophetarum summum & ultimum mentiretur, illi uerò sperarent suum Messiam daturum leges lingua hebræa, obijciebant frequenter, quare nõ scriberet alia lingua. Quibus duobus argumentis respondet: Illos planè idẽ obiecturos, si in alia scriberet: demum oportere etiam Arabas habere suam legem Arabicè scriptam. Aegyptij petebant, ut ægyptiacè, Persæ ut persicè scriberet. Postquã autem desciuerunt Iudæi, à quibus ut à cęteris multum pecuniarũ, alzache, id est decimarum nomine emunxerat, diuites primũ fortunis nomine religionis spoliauit, uniuersos uerò fregit undecim expeditionibus: ut dicet de bello. Interea dum uidet ea accessione Iudæorum, se uires magnas collegisse, quauis arte etiã aliarum persuasionũ populos in suã sententiam trahere uolens, decretũ diuinum ponit, ut quicunq; seruus Christianus, aut Iudæus, fieri uellet Mussulman (nostri Sarracenũ eam uocẽ semper uertũt) esset liber, etiã inuitis dominis: incœpitq; à suo, quẽ domi habuit Zeidũ nomine, quẽq; maxima turba transfugarũ undiq; est secuta. Eo uerò astu fecit, quòd rerũ habenas penes ethnicos esse cerneret, Christianos uerò, & Iudæos, ut unius Dei cultores, & ab idolis alienos, multis molestijs ab impijs iudicibus premi, & captiuitatibus ut plurimũ uexari uideret. Erãt uerò illi Christiani, aut Iacobitę, aut Nestoriani, aut quauis hæresi infecti. Quadragesimo ergo uitę anno, quũ iam eius potentia uideret formidabilis, cœpit domo & latebris prorepere, publicèq; se prophetã affirmare, Gabrielem illũ eo anno illi diuinitus attulisse legẽ, quę de unitate Dei doceret homines, quę inter uetus, & nouũ Testamẽtum media esset, quæ omnes religiones seruaret, omnes in eius legis uerba iurare debere. Hac lege doceri, Deũ unũ esse, omnia curare, producere, alere, de im-

pijs

pijs pœnàs ſumpturum, præmia bonis daturum, futurum omnium hominum iudicium & reſurrectionem, & conſimilia præcepta ex ueteri & nouo Teſtamento decerpta. Cuius perſuaſionis ut fidem faceret, libellos quoſdam paruulos dabat ſectatoribus recitandos, cantandos, & ediſcendos: demum repetitos omnes certis capſulis & arculis recondebat, à quo loco nunquam extrahebat amplius. Itaq; ſi rogaretur aut iterum dare aut ſcribere, remittebat ad ſeptem illos uiros, in quibus totum Alcoranum eſſe dicebat. Rogati, nil ſe ſcire dicebant. ab illis ſeriò rogatus (habebat enim familiariſſimos) ut iterum ediceret, dicebat diabolum illi induxiſſe eorum obliuionem. Qua de re quum aduerſam de illo opinionem conciperent, ſententiam mutando dicebat, Deum & Gabrielem ideo illi è memoria tollere, ut meliora ſupponeret. Quum uerò editionem omnium aiet, id eſt miraculorum (nam ita uocant omnes Alcorani periodos) flagitarent, ne illius imperitia & technæ ſe omnibus propalarent, aiebat nolle Deum, antequam omnia præcepta cœlitus uenerint, ut ederetur. Ipſo itaq; uiuente nil quicquam legis illius publicè prodijt: ſed plurimis arculis omnia ſunt ſeruata ad poſteros, ſoricibusq; multa eroſa, utinam omnia. Sed redeo. Cum illis ſeptem uiris etiã acceſſit Hubecharus ciuis Mechæ potentiſſimus, relicto cultu idolorum, cuius filiam uxorem duxit Muhamedes: quem ſecuti ſunt Homar alhatabus, ciuitatis item tantum non princeps, ſtatim etiam factus gener Muhamedis: & item Hamzaus Alabezus, & Haly Butelibus parentes illius, omnesq; eadem die appellæ facti ſunt, dederuntq; nomina prophetæ. Eorum ergo eſt fauoribus auctus, (nam erant inter ciues gratioſiſſimi) publicè prædicata lex eſt, ſeditioq; orta. Cenſebant enim idololatræ, è medio tollendos nouitatis auidos homines, necandum pſeudoprophetam dæmoniis agitatum. Factioni illi aduerſæ nouem fratres illius ſe præbuere duces: & reuera niſi ueluti amens & ſtultus habitus fuiſſet, necabatur. uerum æquitas illa ſumma eos retinuit, iudicantes hominem amentem & ſtultum, probroſum eſſe è medio tollere. Senſim itaq; reſederunt animi multitudinis. perſuaſio uerò latius ſerpere cœpit, & partim palàm, partim clam ſe inſinuare, ad 53. uſq; uitæ eius annum, 13 ſcilicet à publicata perſuaſione. Quum uerò cerneret ſibi non eſſe liberum de religione immutanda in Mecha diſceptare, aſſumptis aliquot comitibus, Hubecharo ſcilicet, Haly nepote, & Zeido quodam, ſe contulit in Echeheph uicinam urbem, ubi prophetæ nomen eſt publicè profeſſus. Inde ultro citroq; modò Mecham repetens, modò uicos uicinasq; prouincias luſtrans, toto decennio diſſeminauit placita rudibus & agreſti multitudini. Atq; ita rem peregit, ut ferè nulla domus eſſet, in qua non haberet aſſeclam. Exacto decennio, quum eſſet in Alabach loco Arabiæ, ſe illi iunxere 60. uiri prædones, & rerum nouarum auidi, dixereq; non amplius in celeberrimo totius Arabiæ loco, unde eſſet ortus propheta, clanculum Alcoranum prædicari debere, ſed publicè & duce gladio religionem Dei eſſe introducendam. Annuit propheta, ſequitur, irruunt in turrim Alquibla, (de qua iam dixi) deturbant idolorum ſacra, cultores fugant: occidunt, ſi quis ſe conatibus opponit. Occupato templo recitatur prophetia, auditurq;, donec tumultu excitato, loco pellitur Muhamedes. Nec ſatis habent ſacro loco deieciſſe hominem ſeditioſum: ſed & ædes eius erant incenſuri, niſi fugiſſet. Salutem ergo ſibi fuga quærens, adit Ietribam urbem, quæ uergit ad ſeptentrionalem felicis Arabiæ partem, trium dierum itinere à Mecha: illicq; cum ſocijs agit circumerrans in regionibus finitimis circiter triennium, aut ut alij, ſexennium,

nium, donec comparata maiori manu, magnis uiribus urbem Mecham adorítur, & capit, ciuesq; eius omnibus fortunis spoliat. Hoc temporis, quod ab exilio eius ad regressum fluxit, uocant Arabes alhigera, id est exilium, rationesq; temporum supputant à primo anno. Quamuis enim propheta iam 13. ante annis fuisset, tamen uerum legis tempus & principium fuit, introducta in Mecham persuasione, & deiecto idolo, turriq; diruta, & denuò constructa. Dux expeditionis fuit Achmar, qui stricto ense primus fecit legi illi uiam. Quẽ sequuti sunt quum plurimi alij, tum illi potissimum, qui in uerba prophetæ ante exilium iuraverant. Nam & illi ob factionem fuerant eiecti. Factæ sunt his omnibus cæterorum ciuium fortunæ communes, quinta parte seruata, nomine prophetæ. Magna est admodum inter eorum authores discordia, quoto exilij anno sit Mecha potitus. unde sæpius expugnatam & amissam crediderim. Alij enim secundo, quidam tertio, alij quarto, & ita dubitando ad octauum usq; annum ueniunt, quo magistratus sacros & prophanos in ea instituit. Mensis Ramadham 13. Moadus itaq; præfectus est urbi nomine prophetæ, qui sacros ritus nuper cõstitutos seruandos curaret. Interim dum obsidet Cambichum urbem uicinam, ne motus ullus oboriatur Mechæ, eò mittit Vbecharum, de quo diximus, curamq; reipub. illi demandat, ut inter cætera caueret, ne ullus in eam admittatur, præter initiatos. qui uolebant legem recipere, ea lege admittebantur. Curabat uerò fiscum prophetæ mitti, ut in expeditionibus satis esset. Res eo pacto sunt ei confirmatæ. Accessit etiam magna rebus facilitas. Nam quum rura uicosq; & uillas peragraret, ea lege erat infensus, ut qui non darẽt tributum aut nomina persuasioni, & fortunis & corpore periclitarentur: qui crederent, & se illi iungerent, immunitate (nisi quod ad fiscum) gauderent. Fiebat illis artibus, ut magna multitudo hominum quotidie ad eum accederet. Timor istos urgebat: pœnitentiam alij simulabant: prædabundi & uicinos infestantes se adiungebant innumeri, illiq; perditissimi. Itaq; pauco admodum tempore magnus exercitus coaluit, estq; colluuies usq; adeò in immensum aucta, ut non raro in Alcorano conqueratur plures esse quàm par sit, ueniregq; uiuendi & nõ bellandi gratia. Ita nec sub eo, nec sine eo quicquam erat tutum. His artibus, his socijs, hoc modo comparauit potentiam. uerum paucis de eius affectis, quorum doctrina usus est, agendum. Meminere authores chronici Assear duorũ hominum Christianorũ, qui in eius uicinia morabantur, ensium cuidam fabricatori operas locantes: quorum consortio quum Assuar mechiet, id est, capita Alcorani in Mecha scripta Mechæ scriberet, usus creditur. Nam illi habebant quædam parua admodum principia noui Testamenti, qualia sanè innumeris fabulis aucta, scripsit uarijs in locis. Non semel in Alcorano excusat id facinoris: neminem habuisse doctorem: esse tam ornatè compositum, ut in toto mundo non possit simile nisi à Deo scribi. Quot Iudæos habuerit, iam satis patuit. Scriptum reliquerũt quidam homines nostri proximi illius seculis, transfugam quendam monachum Sergium nomine * Nestoris uitio labefactatũ, quòd quum Constantinopoli uiolatæ nostræ religionis reus ageretur, eò se contulerit, & hominem semichristianum fecerit, multaq; suasu Iudæorum contra Christum scripta delere induxerit. cui narrationi ideo lubentius fidem adhibeo, quòd Christiani illi, qui hæc scribunt, erant summa authoritate, & ferè ijsdem temporibus, atq; similibus doctisq; scribebant: unde illos falsa obiecisse, non est credendum. Tamen nec illorum historiæ meminere illius, quòd legerim, nec ulla opera excusti hominis

Nestorij

in

in Alcorano uidetur. Quæ hiſtoriæ cõtra eos faciebant, exuri & mergi curaue re primi Chaliphæ, ne arguerentur. Auſim uerò deierare, ſi quotquot anus deliræ unquam coluere hanc uitam, abſurdiora ſua ſomnia (præter pauca, quæ à Moſe & Chriſto ſumpta ſunt) admiſcendo quandoq; nomen Dei, creatoris, inferni, paradiſiq; collegerint, inq; unum compoſuerint, atq; legem uocauerint, non poſſe tamen iterum maiores ineptias, aut minori ordine, contextu & iudicio digeſtas cõponere. Fuit quidam Bahira regulus Arabiæ Petreæ, cui Iacobitæ Chriſtiani obediebant. Ille fertur tunc captaſſe Muhamedem muneribus, & fœdus iniſſe cum eo. Verum de Alcorano nihil.

QVIBVS CVM AFFINITATEM IVNxerit. CAP. VII.

TAnta fuit huius impoſtoris ſalacitas, ut nil prius ab amicis uoluiſſe conſequi uideatur quàm fœminas, ſi quæ forma elegantiori uiderentur. Prima fuit, quæ iam ſcripta eſt, quam Hadeiam uocant, totius fabulæ teſtis: cuius opibus comparauit potentiam. Præter illam, quum uenit ad rerum faſtigium, duxit alias quindecim uxores, aut ut minimum undecim, & quot uoluit concubinas: quas una hora ſe inire gloriabatur. Vt nullus taurus poſſet una die plures uaccas inire, quàm ille fœminas uirtute prophetica ſubagitare. De eius intemperanti libidine nullum eſt clarius exemplum, quàm quòd Aſſam Vbechari filiam 8. annos natam, deſponſatam cum accepiſſet, nec naturæ leges, nec infantis tenellam ætatem reſpiciens, ubi ſtatim formam uirginis conſpexit, Veneris ſoluit cingulum, prophetice ſanè. Verũ dum uolo uitia eius attingere, uſq; adeò trahor diuerſus in uarias partes, ut à qua parte mihi ſit exordiendum, neſciam, ita mole obruor. Vitæ itaq; eius finis eſt concludendus. Demum locis & argumentis quibuſdam hominis ſceleſti facinora tractanda erunt. Præfecto, ut diximus, Mechæ Vbecharo, uicinas regiones exercitu formidabili uicit, & legibus parere iuſſit, coëgitq; in Perſidem, Syriam, Aegyptum uſq; ſparſa potentia incurſiones. Fretus etiam eſt potentia regulorum Armeniæ, in fines uſq; Cœlæ Syriæ incurſationibus finitimos uaſtantium. Multo uerò maxima occaſio mihi uidetur illi ad augendam potentiam data, ex noſtrorum errore et ſocordia. Etenim facilè adducor ut credam, ob immania ſcelera à multis noſtrorum ſub pietatis prætextu admitti ſolita, eam peſtem omnium animos labefactaſſe, atq; in ſcelerum ultionem, permittente Deo, à Satana ſuſcitatam fuiſſe: ita facilè mihi perſuadeo etiam impium militem ei non defuiſſe, qui à nobis deficeret. Recens tũc erat uulnus, & uix pure depulſo, in ſpem curationis uenerat ab Arrianis, Neſtorianis, Eunomianis, Ebionitis, Pelagianis, Donatiſtis, & ſexcentis huiuſmodi monſtris uix reſpirans eccleſia, primum collegerat ſpiritum. Vix erant ulli legitimè in exterioribus regionibus confirmati, quum nondum obducta cicatrice oborta hæc peſtis eſt: in quam quicquid unquam perniciei & erroris eſt excogitatum, ueluti in Augiæ ſtabulum & cloacam confluxit. Eò uerò (tanquam ſatanas parum feciſſet labefactare animos) imperatoris Heraclij ſocordia maximum diſpendium omnium fortunarum adduxit. Nam interim dum uenatur perdius, pernox ſcortatur, aleam ludit, Apitij artis periculum facit, totam imperij molem exemplo effœminat, militi munerum uacationem remittit, fiſcum inter ſcorta, mœchos, adulatores, nugiuendulosq; dilapidat: utq; paucis dicam, quũ omnia ſua conſilia uno in capite circũferret, 600 circiter à Chriſto paſſo an

no, rex Persarum Chosroes Syrias, Aegyptum, Africam, cęterasq; imperij provincias præside destitutas adoritur, uincit, adq; Mauritanias usq; à Babylone nullo repugnante procedit. Cuius filius à septentrionibus adoritur Thraciam: nec tamē prius lethargo excitatur imperator, quàm quū minantur proceres, nisi uirum præbeat, se aliunde quęsituros: actum esse de imperio, nisi paucos intra dies succurratur: non esse domi expectandam pacem uænalem, quam barbarus Chartagini longè domo uendere noluerit. Ad hæc ingens probrum in Christianū nomen urgere, euersis Ierosolymis sacrosanctam Iesu Christi crucem in manus hostium uenisse: ultorem Deum nostræ segnitiæ futurū, nisi excitemur, orbisq; cōpescamus incendiū. Ideo magna ab eo permitti imperia, ut superbos debellemus, & succurramus oppressis. His motus imperator, exercitum quàm potest maximū cogit, filij Chosrois copias conficit, recentiq; fretus uictoria adit imperij barbarici umbilicum, Mesopotamiamq; transgressus Chaldæam petit. Insperato motu perculsus barbarus, relicta Africa, domū celerrimo gradu repetit: & qui de imponendis orbi legibus pauloante cogitabat, de aris & focis cogitur esse sollicitus. Redeunti cū maxima manu fit obuius Heraclius, prosternit hostem, crucem recuperat, leges uicto dicit, ille paret. Itaq; Heraclius ouās cum sacro munere petit Hierosolyma, temploq; instaurato nostræ redemptionis signum reponit. Quibus confectis, fessus iam, tanquā orbem ipsum ambiuisset, nullusq; toto in orbe hostis superesset, in media Syria longè domo militem mittit. Is rerū tenuitate in summam rerū omnium inopiam adductus, illos infestare cogitur, quos conseruatū uenerat. Miles in rerū desperationem adductus, non quibus prosit, sed quibus noceat, perquirit. Sceleratissimus quisq; & audacissimus, hominibus desperatis est dux probatissimus. Hoc milite palabundo adiutus, tātam cōparasse potentiam mihi uidetur Muhamedes. Nec enim fieri potuisset sine opera militis ueterani exercitatiq;, ut multas in Syria, Perside, & Aegypto urbes munitissimas, nescio quot, nudi Arabes uincerent. Accessit maior facilitas, audito rumore exercitus imperatorij, omnia trepidationis plena erant. Fractæ uires, afflictæ res, sublati magistratus Romani. Quibus nec Chosroes suos potuit substituere, nec socordiæ & ignauiæ deditus imperator curauit restituere. Hæc omnia mihi magnā ad res nouas moliendas facultatem Muhamedi tribuisse uidentur. Vt ut res habeat, Arabia & eius finibus est potitus. Vt autē magis animatum redderet militem, frequens erat Alcorani lectio. Peregrinatio etiam crebrò fiebat. Scripsit uerò tria capitula in Alcorano de lege militari: ut omnino sit futurus felix, qui bello Dei occiditur. Ita mortuos uelle reuiuiscere, ut iterum moriantur. Omnia esse militū fidelium, & prophetæ. Cæteros qui credere nolunt, esse aut necandos, aut in seruitutem agendos, aut saltem eorum facultates esse diripiendas. Ter est peregrè profectus, cum exercitu Mechę templum adiens, sacra ea faciens quæ à maioribus fieri solebant. Nam ut erat uersipellis, quasdam ceremonias à Iudęis, quoad illos retinere potuit, est mutuatus. ut uerò etiā gentiles ceremonijs retineret, circa turrim Alquibla in nomine Dei eadem curauit, quæ fieri solita erāt in honorem idolorum. Porrò à quo tempore factus est exul, aut non est ausus ob malefactorum conscientiam, & quidem meritò timere debebat insidias, aut quòd nollet apud gentem scelerum amentiæq; eius conscium Mechæ agere, urbem uerò Iesrab prædonū incursionibus pauloante dirutam, paucisq; Iudæis habitatam adijt, illicq; mansit, quū domi egit, ui de sua possessione deiecto (etiam ante deuictam Mecham) pupillo fabri cuiusdem filio,

lio, cuius domum, prædia, aream occupauit. Illic firmata sede Mesgedam constrúi curauit, in qua legeretur Alcoranum. Obijt uerò in eadem urbe anno ætatis 63. correptus tam uehementer suo sontico morbo, ut musculis contractis, omnibus membris formam circularem repræsentare uideretur, digitis potissimum. Vnde egregij quidam etiam signorum eius interpretes, licere prępostero scelere fidelibus eius uti, sunt interpretati. Ideo qui apud eos sunt insani, & Prophetæ simillimi, quiq; animalia omnia subagitant, creduntur sanctissimi. Quod uerò etiam à dæmone agitaretur, pręterquam quòd ducenties est illi obiectum, ut nunquam in Alcorano non repetit, etiã cataſtrophe uitæ eius demonstrauit. Nam si omnino astu, & prudentia humana impostura excogitasset, nunquã se resurrecturũ tertio die prædixisset: sed potius curasset, statim more ueteratorũ deorum euanescere. Verũ fuit suo imperio ad triduũ sub dio expositus, ad expectationẽ resurrectionis, donec fœtore omnes à se abegit, estq; per seditionem urbe electũ cadauer, popularesq; omnes lactati repetiuerũt pristinos ritus, quo ad sunt reducti ab hæreditario milite, quem Dei uocant, suntq; tributa pendere coacti. Vbecharus enim, qui illi successit, ait, Testamento legasse grãdem pecuniam in militem religionis cõfirmatorem. Qua prædonum peste hodie omnes Arabiæ & Syriæ, atq; adeò tota Africa est afflicta: ut nulli unquã tutò liceat illò cõmeare, nisi sit in carauana, ut uocant, id est in tam magno consortio, ut incursionibus terreri non possit. Licet enim cuiuis latroni, & perditissimo, se militem dei uocare, & in omnium facultates inuolare. Cogitur quotannis Turcarum princeps potentissimus stipendia dare 60. milibus eorum hominum, ne colonum diuexẽt, aut cultas prouincias inficiant. Electum urbe cadauer Prophetæ, eius proximi Haly, & Zeid, & nescio quot curauerunt sepeliendum, & condiderunt, reposueruntq; in quadam crypta in Mesgeda Iezrab, non in Mechæ templo, ut uulgo fertur. Quotannis itaq;, dum aditur Mecha peregrinationis ergò, primò eundum est ad Medina Alnabi, id est ad urbem prophetæ Iezrab, ubi seruatur corpus. Demũ ob memoriam sacrificij Abraham, aditur Mecha, ubi etiã duobus in locis uota persoluũt, in urbe ad turrim Alquibla, & in quodam monte non longè, ubi iaciunt lapides à tergo, quibus profligari dæmonẽ, persuasum habent. Expeditiones eius repetam, quum de origine imperij dicendum erit.

DE MIRACVLIS MVHAMEDIS. CAP. VIII.

SOlent prudentes philosophiq;, dum cogitant, qua ratione homines assensum præstent rebus absurdis, & extra rationis leges positis, id primũ perquirere, quo facinore fuerint persuasæ. Multis sanè rationibus illis potest satisfieri. Muhamedes primum postquã publicè celatum morbum in opinionem sanctitatis conuerterat, non rerũ peritos homines sibi est adiungere conatus, sed sellularios in urbibus, in agris rudes stupidosq;: quos omnes etiã dum captat neniis, ridet. Vocat Supheha & Ahrab, ineptos & rusticos, quibus tamẽ primũ tam ad prædas ex insidijs agendas, quàm ad iusta bella gerenda est usus. Illorum opera parentes fortunis spoliauit, quòd absurdis ineptijs subscribere nollent. Iudæos desciscentes fregit, expilauit, spoliauit, hostes domuit. Secunda ratio est ineptię, & supina rerum omnium ignorantia in popularibus, qui sine ulla discussione quæcunq; dicuntur, ut plurimũ recipiunt, probant: & eo magis, quo sunt absurdiora. Vnde absurditatem harũ ineptiarũ colligere licet. Nam ipsi rustici etiam illũm ridebant, poëtam, id est rythmicũ modò, modò impostorem, modò dæmo

niacum,& huiuſmodi titulis nominando:diſſimulabãtq; maximè eius credulitatem,quod centies illis obijcitur, morbumq; in eorũ animis eſſe dicit.Ideo uerò ſectabantur hominem,quòd prẽter eas rationes,quas ſuperius attuli,etiam à fiſco illos immunes facturũ ſe pollicebatur. Quũ enim regulorum arbitrio premerentur,nulliq; ſint populares,quin aliquid fiſco neceſſariò dent,putabant mi ſeri ſtatim adfuturam de cœlo libertatem, & immunitatem. Ideo quum maximè illos premeret,ſemper illud in ore habebat,Sequimini prophetam,ſequimini illos qui non petunt à uobis præmiũ,& ſunt gratioſi.Illa expectatione lactati,omnes à ſuis principibus rebus ue pub.deſciſcebant, & timore & ſpe adacti. Fuit & alia quędã,& urgentior ratio.Quoniam quũ ea gente nil in toto orbe ſit mollius,effœminatius,inq; libidinem magis proclíue, uitijs omniũ applaudere uoluit.Nam quòd obijceretur illi pluralitas uxorum, quæ lege patria non concedebatur,aliquando una uxor 12.uiros habebat: dixit licere prophetæ,quo numero uellet,eas ducere.Et ideo Deum dixiſſe, ut priuati quatuor, aut quot alere & regere poſſent, haberent, quæ certis legibus repudiari & recipi poſſent. Cum illi præterea obijceretur lege patria illicitus concubitus ancillarum & ſeruarum,quaſi lege diuina ſanxit,ut liceret itidem cuiuis. Eſſe enim hominis pecuniam ipſos ſeruos: & ideo ueluti ſolũ in ancillis arabilem. Si quis quicquã uitij flagitioſiſſimi commiſiſſet, modò eſſet Muſulman, & ablueretur, mundum futurum,& Deum eſſe fidelibus (ita uocat ſuos uoce Arabica,quos nos Saracenos,uocabulo eorũ literis incognito dicimus) propitium. Quadrageſimã quidem inſtituit.Sed ne eſſet grauior,& ueluti Deus eſſet diei, & non noctis, crapula nocturna in auroram uſq; compenſari uoluit. In ſumma, quicquid libidini, gulæ,aut pudendis collibitũ eſt,id permittere omnibus ceu Deo authore uoluit.Illectos illis occaſionibus luxui deditos homines nil mirum eſt. Tamen eò acceſſit aſtus,& uaframentũ nebulonis longè maximum. Quũ ſeipſum prophetam diceret,obijciebant ſectatores, omnes prophetæ ſancti fuere, & miraculis clariſſimi : tu ergo ede aliquod familiaritatis diuinæ ſpecimen, miraculum aliquod oſtende,& te ſequemur.Si urgeretur,dicebat ſe non eſſe Deum,miracula eſſe Dei ſolius,ſe eſſe præmonitorem tantum & prædicatorem.Fuerunt & alij, qui utrunq; dicebãt.Replicabat, ideo nolle Deum,illum facere miracula,quòd in prioribus repudiata & calumniata eſſent:aut ne crederent eſſe Deum,& adorarent.nil aliud illum debere facere,quàm admonere miraculorum,& libri Dei (ita uocat res naturales & artificiales) & de die iudicij uerba facere,& de paradiſo,& inferno. Porrò de paradiſo quoties egit, ſe accõmodauit perſonæ audienti.Nã uoluptates omnes corporis ſenſuros ſuos ſectatores,aſſeruit ſexcentis locis.Quum uerò uideret nihilominus multos, quibus ſtrophis & nugis, quũ de miraculis agerent,ſatisfacere niſi aliquid inſoliti edendo non poſſet,etiam uerbis ſe edidiſſe multa miracula eſt profeſſus. Ex quorum numero iſta,ô cordate lector,ita te amet Deus,perpende.Dixit enim tantum ſe feciſſe:& ſi feciſſet,iudica quàm digna eſſent homine diuino.

Primum iam recitaui,quum natus quinquennium fuit à Gabriele exenteratus,cordeq; auulſo detracta eſt particula nigra,qua tentantur homines, deinde repoſitum eſt: uidit, ſenſit, narrauit nutrici, ea fidem adhibuit, recitauit magnis hominibus, qui id ſcripſere. uide, an homo poſſit iudicare ſibi hoc fieri, ſi fieret: & ſi factum ſit, perpende effectum & teſtem miraculi. Quomodo poſtea non fuit tentatus à diabolo, toto uitæ tempore ab eo occupatus, prædo, latro

latro,fratricida,ſeditioſus,impoſtor,perfidus,ſalax, &c. Audi alterum lector, & contine riſum,ſi potes. Ego enim non poſſum. Quum quadam die ſolus oberraret (nam omnia ſunt ſolo illo exiſtente & præſente facta) & uellet cacare (honos ſit auribus, uerba factis ſimilia hic placent) ardore ſolis urebatur illi caput. Iuſſit itaq; ut arbores,quas uidebat,purganti corpus umbram facerent: quæ ſtatim radicitus auulſæ currentes adfuere,umbramq; cacationi propheticæ fecere. cacatione uerò cõpleta, locum repetiuere. Nónne hoc eſt magnum miraculum,& tanto propheta dignũ? Eſt ſanè. Et ne me finxiſſe putes, in libris Suneh maioris penè authoritatis quàm ſit Alcoranũ, hoc eſt ſcriptum: ut ſunt ſequentia. Tertium eſt non abſimile. Quum enim natus 16. annos datus eſt Hadegę ad curam camelorum,dicit, quum ſolus eſſet,et maximè ureretur illi caput ardore ſolis, ſtatim iuſſa adfuit nubes, quæ toto die cum eo ambulans, uindicauit ab iniurijs ſolis. Iudica de nubium arbitrario motu. Ad quartum uenio. Quum eſſet in ſpelunca ad eludendam morbi opinionem, uenit ad eum Gabriel, & attulit illi legem illam, quæ penè fruſtulatim, ut uide bimus, quemadmodum fuit 23. annis edita,perijt. Quinto miraculo alloquebantur illum ſaxa,montes,arbores, aues redeuntem à ſpelunca,poſtquàm audiuerat Gabrielem. Qua ſtropha eludere etiam uoluit amentiæ principium, quum undiq; ſe uocari cerneret. Hoc etiam Hadigæ fuit oblatum. Sextum eſt omnino memorabile. Quum quidam Bugellinus eius parens,recuſaret ſemper eas nugas,quas prædicabat,dixit tandem,Si facies ô Muhamedes id miraculi, quod cogito,fiam Muſſulman. Cui ille,Faciam, dic tantum. Fac, inquit alter, ut luna de cœlo deſcendat, & diuidatur in duo æqualia, mediaq; una parte intret per manicas tuas, dextra in dextram, & ſiniſtra in ſiniſtram, demum à ſinu tuo prodeat integra,& repetat cœlum. Rogatus facit, luna finditur,intrat manicas, redit à ſinu ſolida. Ille tamen non uult credere, ſed dicit eſſe incantationem manifeſtam. Habes miraculum. Luna 27. pars terræ,toti orbi ſeruiens,nullo aduertente prę ter duos homines,intrat manicas hominis. Hæc ſunt planè digna authore & credentibus. Patienter audi benigne lector: duo ſuperaddam. Quũ quadam die ſolus iter faceret,truncus in media uia erat, eratq; prophetæ ad latus uiæ modicum declinandũ: ne id faceret,truncus finditur medius, dans locum prophetæ tranſeunti,ſtatim uerò ſeſe reſtringit ſuapte ſponte. Aliud: Quũ proſcriptus eſſet, qua nocte illi erat diſcedendum, truncus palmæ in medijs eius ædibus aqua rigatus,flebat prophetæ diſceſſum. uocati Muſſulmani hoc omnes uidere. Quum fugientem expectarent aduerſarij in quodam loco inſidiantes,ne uideretur,poſito cinere ſuper caput equorum, non eſt uiſus ab hoſtibus. Hæc facta ſibi,& à ſe,narrabat. At quid patimur miraculorũ penuriam, quum omnes periodi Alcorani dicantur Aiet, id eſt miracula? non ne totis 23. annis adfuit Gabriel, dans fruſtula legis? Non ne magnũ fuit miraculum, quum primariæ eius fœminæ de præhendiſſent in adulterio etiam, poſt decies exhibita fidelitatis ſacramenta? Gabrielemq; attuliſſe legem,qua liceret prophetæ, quicquid lubet? & non debere pendere prophetam à fœminis? habiturum aliunde alias, ſi hæ manere nolint? Quid miraculo inſignius,quo Deus dedit prophetæ uxorem Zeidi ſerui ſui,& nunciauit, ut illam repudiaret: quoniam nemo debebat habere uxorem, quæ placeret prophetæ? An non ſunt miracula bene diuina iſta? Reſipiſcite ô miſeri,reſipiſcite,& tandem impoſturam uobis factam agnoſcite. Reliqua miracula notabuntur,percurrendo ſingula Aſuar, id eſt cantica

& psalmos Alcorani. Verum ne memoria fugiat longè clarissimum (ferè enim oblitus eram) omnium miraculorum, quoniam satis multa se offerent in Alcorano, uolo illud subiungere.

Capite uel sora 16. Alcorani, quæ uocatur benu Israil, id est filiorũ Israël, ita scriptũ est: Sobhan illedi asrai bihebdihi leilan min elmesgedi ilharani, illai mesgedi elacza, &c. id est, Laus sit illi, qui transtulit seruũ suum noctu à templo Haram, id est Mechæ, ad templum Acza, id est sanctum Hierosolymitanum. In illum locum interpretes cõueniunt, suffragatur Hassear & Suneh, quòd intelligat de quodam magno & ingenti miraculo. Audite ergo narrationem Apolline dignam. Nocte quadam, quum hora circiter tertia antelucana altius dormiret, pulsu ingenti excitatus surrexit ab hospitio Hasse uxoris in Almedina, quæ & Iesrab. & statim aperta ianua, uidet Gabrielem in uia publica cum 70. alis albissimis, & cum animali uocato Alborach albissimo, qui ait illi: Veni Muhamedes, monstrabo tibi secreta cœli: conscende Alborach. Alborach uerò formam asini habens, dixit: Non patiar, ut conscendat super me unquã. Dixit Gabriel: Permitte. est maxima creaturarum Muhamedes, & faciet ut sis felicissimum animalium, quia primum ingrediere paradisum. Assumptum defert in Ierusalem. In cuius itinere fuere duæ fœminæ, quæ uocauerũt Muhamedem: quibus prohibuit angelus, ne responsum daret. Futurum enim, si primæ respondisset, ut omnes Mussulmani essent Iudæi, nam erat illa quæ euulgauerat Iudæorum legem. si secundæ, ut essent Christiani. In templo omnes prophetas habuit obuios, rogãtes, ut pro eis oraret. quod fecit in Machrib, id est sancto sanctorũ. Demum exeundo de templo, oblata est scala à templi porta ad summũ usq; cœlum. Illa conscendunt, inde hęc propheta retulit. In primo cœlo argenteo, à quo pendent stellæ cathenis aureis, erat Adamus, qui se precibus Muhamedi commendauit. Illic erant omnia animantium genera, cum angelis pro animãtibus terrenis orantibus. Illic erat gallus maior toto mundo, qui dum cantat, facit ut cantent terreni. In secundo aureo erat Noë. In tertio erat Abrabam. materia erat lapis preciosus. In quarto smaragdino erat Moses: demum Iachie, id est Iohannes Baptista. Qui omnes orarunt Muhamed, ut pro illis apud Deum intercederet. In septimo Christum reperit: quem rogauit Muhamedes, ut pro se oraret. Ita accessit ad Deum Muhamed, ad iactum balistæ, quod ait in quadam Sora quę dicitur Negium, id est stellæ: & se nil finxisse asserit, quum illum riderent omnes. Illic allocutus est Deum familiariter, & obtinuit quædam dona, quæ statim subiungam. Hæc est summa rei, & maiora capita. Nam si quot ineptiæ illic sunt, & angeli, quorum sunt 700000000. capita, uellem tradere, & similia sequi minutim, certè maximus liber inde næniarum fieret. Et reperit, qui illa crederent. Confirmauit uerò uisionẽ illam suis à Deo concessis priuilegijs, quæ subiungo. Primum, ut esset omnium hominum primus. Secundum, ut esset omnium filiorum Adam honoratissimus. Tertium, ut uocaretur generalis redemptor. Quartum, ut omnes linguas sciret, quum uix unam nosset.

Quintũ, ut omnia spolia belli uel prædę eius essent. Hęc uis miraculi non paucos alienauit à secta. Iam à miraculis est aliò transeundum. Nam satis habeo ista indicasse, ut innotescat, quàm stupido fuerit iudicio, qui illa obtruderet: et quàm rudes, qui illa recepere. Omnium uerò stupidissimi, qui ea literis mandata uoluere. Sunt in Suneh sexcenta similia. Liber de doctrina prophetæ, de Chronicis, & mashod, & in summa 700. libri approbati, illis scatent ineptijs.

De

DE CEREMONIIS À MVHAMEDE *institutis.* CAP. IX.

ETsi istę res ad falsi refutationem uidentur parum momenti habere, adq; nostrum institutum parum facere: tamen multis de causis uidentur attingendæ. Illis enim cultibus, qui externi sunt, populares & rustici facilimè capi solent, & uelut grandiores simiæ facilius ad id inducuntur, quod minus intelligunt. Attingam ergo illas non quàm latè patent, nam esset infiniti instituti: sed quatenus sunt omnibus communes, & à nobis differre uoluit, quamuis omnium inde exempla petiuit. À matrimonio non ineptè uideor mihi incipere posse, quoniam inde est hominis principium. In eo nec cum Iudæis, nec cum Christianis conuenire Muhamedes uoluit. Nam neutri sine sacerdotis addictione uxor antur. Ille authoritate Cadhi, id est iudicis addicit, & repudiat uxorẽ. Eam omnes ducunt, præter quosdam sanctos & religioni addictos: qui si uolunt, possunt à professione resilire. Natus puer educatur à matre, aut nutrice, pro fortunarum ratione, & uiri continentia. Nam grauidas non solent inire. Ob id aiunt interpretes legis, multas permissas. Anno 14. ætatis, sicut Iismaëlis, circũciditur puer, ne octauo die cum Iudæis conueniant: alioqui ablutionibus quotidianis purificari saluariq;, si morte prœueniatur, aiunt, ne cũ Christianis uno baptismate conueniant. In ablutionibus uerò omnia ferè apud eos cõsistunt. Nam ante orationes quotidianas sordida membra, facies, manus, & brachia cũ tibijs abluuntur. Oratione diei Veneris totum corpus. Post emissum lotium, flatum uentris, sperma, recrementaq;, abluí oportet. Fœminæ ideo & uiri crebrò sunt in balneis, & potissimum die Veneris. Oratione à Iudęo differt Mussulmanus. Mosaici enim semel in die orant utplurimum: solenni uerò die bis. Christiani septies: Muhametani quinquies, antelucano, meridie, tertia à meridie, uespertina hora, & prima uigilia. Dies Iudæo in hebdomada sacer, sabbathum: Christiano prima, quã dominicam uocant: Muhametano Veneris dies. Septuagesimam habent in ieiunio maiori, Christiani quadragesimam in minori: Muhametani triginta diebus obseruant. Semel Iudæi & Christiani cibum sumunt, & unica hora: totam noctem uentri Mussulman post ieiunium commodat. Orant Christiani in ortum ob Hierusalem: Iudæi in occasum, aliqua ratione: Mussulmani in meridiem, ob Mecham. Nam à Iesrab, quæ est Medinat alnabi, Mecha est uersus meridiem. Annum habent Christiani solarem, Hebræi mixtum, Mauri lunarem. Vnde quouis anni tempore contingit eorum pascha, in quo sibi remittunt manuum osculo: Christiani uerbo & communione, Iudæi azymis. Efferuntur in pedes Christiani: alij duo in caput. Sedet cadauer Iudęi, iacet loco amplo Muhametanum, in angusto Christianum. Orat Iudæus pro defuncto: orat & comedit cum pauperibus Mussulman: Christianus orat, eleemosynasq; largitur. Peregrinationibus uerò 4. menses proximi ante & post behiram, id est pascha dantur. Pascha Iudæis refert maris rubri transitum, Christiano Iesu Christi hominis Dei mortem & resurrectionem, apud Arabes legis originem. Ita quum summopere cauit, ne conueniret cũ cæteris religionibus, illexit illos supheha & imperitos, qui multitudinis primæ fuere principium. Sed nunc ad legem, & eorum præscripta ueniendum: ut quibus authoritatibus, & quomodo rogatis ista nitantur, uideamus.

DE ALCORANO, SVNEH, ET CAETERIS *libris Muhamedicorum, eorumq; approbatione.* CAP. X.

IAm satis aperuimus, quomodo eludendæ uxoris Hadegæ gratia, & morbi sontici causa specũ subibat Muhamedes, & pro responsis referebat somnia. Est ita receptum apud eos, quòd una nocte totam legem acceperit: quamuis se paulatim illam habuisse, alibi contradicit. Si autem illam habuit Mechæ, ut scriptum & receptum est, oportet (per eos) partem esse falsam. Nam pars magna est scripta in Medina: quod titulis capitum patet, præcipue quæ ad rapinas, furta, & belli iura pertinent. Itaq; non est tota diuina, si recepta in Mecha est. Si autem Gabriel iste dederit illam in die illa felici in Iezrab (nam multi ambigũt, ubi data dicatur) pars multo maxima non est ab eo. nam est Mechæ scripta. ergo nec à Gabriele data. Si autem dicatur data particulatim & uellicatim, iam habet in se frequens mendacium, quòd una nocte aut die recepta sit. Verum ut ut res habeat, ipso uiuente non est edita, ne de ueritate eius queri posset. Libellos uerò illos postquam à scriba erant excepti, & à quibusdam memoriæ mandati, recondebat uarijs in arcellis, nõnunquam in parietum foraminibus, aut alibi: unde quum est collecta, & lex facta, repetita est. Duorum uerò generum præcepta & leges promulgabat, aut leges, aut priuilegia. priuilegia tantum sibi concessit, leges cæteris. Sed antequam progredior ab hoc loco, uolo quasdam sibi peculiariter cõcessas leges attingere, ut ex his cęteræ æstimentur. Omnes Mussulmanos contentos esse debere ad summum 4. uxoribus, præter prophetam, sanctum est. Illi quot libebat, accipere licebat. Indicabo illa loca, excutiendo Alcoranum, quibus hi sensus eliciuntur.

Secundò: quũ omnes Muhamedici relictas uxores, repudiatasq; permittere cuiuis alij, ut eas ducat, lege permissum habeant, & fœminæ ipsæ sibi alios deligere uiros possint, noluit id suis permissum: ne quum authoritate prophetica illas bene uel male haberet pro arbitrio, & illę quæ à magnis parentibus, & diuitibus ortæ cum ingenti dote accesserant, prophetam relinquere possent. Itaq; uoluit etiam, ut ne post mortem quidem alios uiros acciperent.

Tertium priuilegium quũ Mauri ex æquo debeãt tribus aut 4. uxoribus, aut quot habent scilicet, æqualiter & rerum usum & corporis facultatem distribuere: alioqui experiri apud iudicem licet, libellumq; petere, unde innumeralitiũ
Syra. 143. oboritur inter Muhamedicos seges. Prophetæ uerò ea lex non præscribebat: quoniam quas uolebat, amabat, & ditabat: quas nolebat, relinquebat. Deperibat enim uehementer illam, quam supra dixi, 8. ætatis anno delibatam, filiam Vbechari, qui post eum regnauit, Axam nomine, & Haiezan Homari. Quãuis enim præter eas 13. haberet, frequentius cũ illis cubabat. Vnde alię uehementer conquerebantur. Illas itaq; compescuit oraculo solito, quod tamen suspectũ etiam fœminis fiebat. Dicebant enim, Deum admodum obsequentem prophetæ esse, qui statim illi pro uoluptatibus leges daret. Lex dicebat, prophetam non debere curare uerba & obiecta mulierũ: sibi licere, quicquid uellet in eas. Maximè uerò sunt admiratę illius Dei indulgentiam, quum post sacramenta neglecta, & periuria crebra, deprehensumq; hominem in adulterio, cũ Iudæa dono sibi à Baheira rege Iacobitarum data, etiam familiariter colloqueretur cum propheta. Quum enim fidem uxoribus seruare non posset ob Iudææ elegantiam, amorisq; impatientiam, eam legem edixit subobscurã paucis pòst diebus: quod maxi-

maximè ſunt admiratæ prædictæ uxores, & obmutuere. Itaque inde natum eſt quartum priuilegium, quòd mulieres datas prophetæ, ipſe poſſet ſine dotali inſtrumento, & iudicis præſentia habere ueluti legitimas.

Quinto, quum nemini liceat alienam uxorem habere, omnes tamen hac lege non teneri. Nam neminem debere habere eas uxores, quæ placerent prophetæ. Vnde pro forma legis cogebat maritos oraculis, precibus, minis, aut uerberibus dare libellum repudij uxoribus, quas ſtatim ducebat. Hæ ſunt leges Prophetæ, quibus uoluit uti. Quamuis autem ſint innumeræ ſimiles, ex his licebit legislatorem æſtimare. Mortuo Muhamede, uires primum coegerũt ad compeſcendam multitudinem Vbecharus, Homarus, & Halys cognatus eius, omnes prophetæ ſoceri, quas demũ mutuò in ſe conuertere ſunt adorſi. Tamen ui teſtamenti perſuaſionis & uirium, Vbecharus fuit ſuperior, rebusq; eſt potitus. Secundo in loco fuit, Homarus etiã attentus multitudini retinendæ. Tertio loco Odmanus, quum uideret populum non poſſe in officio retineri armis, legem, quæ late bat adhuc, & quæ tantum de auditu & memoria à quibuſdam ita prædicabatur, ut uiderentur eſſe tot leges quot homines, ſtatuit undique collectam, ſeu ab ore, ſeu à ſcriptis in unum uolumen compingere, à quo ſolo eſſet authoritas petenda. Itaque Mechæ primum, demum in Medinat alnabi, ſcrinia Prophetæ aperiens, uaria illa fruſtula, ut ſe offerebant, in unum redigere per ſcribas ſuos adoritur. Prophetiæ per ſe laceræ, mancæ, partim à ſoricibus eroſis libellis, partim iniuria temporis obliteratis, ut quandoque ſub arculis, quandoq; in murorum foraminibus poſuerat, repetuntur, & fiunt capita uarijs nominibus ita connexa, ut nil ſit præcedens, nil conſequens, quin planè ex æquo quadret, etiam mutatis locis. Nam nil per omnia connexum eſt. Porrò quoniam à murorũ foraminibus multa fuere tracta, ita in religionem uerſum eſt, ut quicquid Arabicæ ſcripturæ reperiant Muſſulmani domi, in uia, aut ubiuis, foraminibus parietum ueluti ſanctæ legis fragmentum reponunt, repoſitum oſculentur, ne pereat eorum lex. Quæ fragmenta ex Axæ domo, & ſcrinijs (nã ea, ut dixi, erat fœminarũ princeps, & cui omnia credebat) fuere reperta, illa in Sorat ſeu Aſſuar digeſta, ſunt dicta Mediniet: quæ à Mecha collecta, uocata Mechiet: id eſt capita, cantica, ſeu pſalmi, aut prophetiæ Medinicæ, aut Mechicę, ibi ſcilicet ſcriptæ. Totum opus tum longè quàm hodierno die maius, uocatũ Alcoranũ, id eſt collectio, ſeu lectio. Quia uerò in uaria capita diſtinctũ eſt, ideo Alphurcan alio uocatũ eſt nomine. Aſuar, ſeu capita, quòd ſolerẽt legi & cantari, ueluti cantica & pſalmi dicta ſunt. ſingulę periodi Aiet, id eſt miracula nuncupantur. Et quia in illis aiet ferè omnia ſe mutuò euertunt, & iugulant, poſteritas quędam ipſorum uocauit Muhquemat, id eſt iudicantia, ſeu quorum ſententiæ ſtetur: alia Gair muhquemat, id eſt nõ iudicantia. Sunt præterea duorum generum. nam quædam dicuntur Naceh, id eſt poſitiua: alia Manſoh, id eſt, reuocatoria primorum. Quod ideo (non ab eo tempore, ſed aſtu neotericorum) factum eſt à Chaliphis, & Alphachijs, ne omnino periret perſuaſio. Quũ autem eſſet recens, & multò certiſſima cõſtantiſſimaq; haberi deberet, tunc nullus fuit planè, qui cũ alio in ea cõueniret. Primũ curauit Odmanus uocari, cõſuliq; parentes, & ſi qui ſupererãt ſeptem illorũ uirorũ, quos in tanta familiaritate habuerat propheta, ut diceret, illis ſeptem etiã eſſe legem creditã. Illi omnes, ſe nil certi habere: ſi qui uerò haberent, id ſinguli eſſe optimũ & uerum, cætera falſa. Alij ediuerſo affirmabant. Præterea, quemadmodum in nouis rebus ſoiet,

erant

erant multi alij, qui etiam prophetiam totam sibi uendicarent, ut ita caperent populum, partisq; opibus potirentur. Maior authoritas fuit Odmani, alijs repressis. Nec tamen potuit ea lex satisfacere omnibus. Nam plusquam ducenta Alcorana omnino diuersa fuere scripta, sibi unoquoq; librum habente, quū uir tute eius habere imperium cerneret ipsos successores. Quidam post duodecim successores Muhamedis, detraxerunt multa ipsi editioni Odmani, ut à primo capite plusquam ducentas sententias ademerint, & nescio quot substituerint. Quo exemplo multi ducti, idem facere cœperunt, ut planè euanesceret fides prophetica. Qua de re motus chalipha Babylonicus (eò enim primæ sedes post Arabiam sunt fixæ) legis arbiter (nam utranq; potentiam sibi iungebant, & sacram, & prophanam, primi illi successores) coëgit concilium Damasci. Illum alij Merbam filium Elhassem, alij Abobecharum uocant. Statuit autem, ut quicunque esset doctus eius religionis sectator, ad concilium ueniret, adferretq; quotquot librorum de lege tractantium exemplaria haberent. in quam rem maximos sumptus fecit, libros coactos omnes redemit, inq; locum unum inclusit: unaq; cum illis libris, sex uiros peritiores eius persuasionis, Muslimū, Buheirum, Buhorum, Annecenum, Atermundum, & Daudem. Cura illis est commissa, ut ex tota illa librorum mole colligerent sex uoluminibus, tractationem legis, originem & progressum, ita ut quisque singillatim totum opus compleret. Hoc opus authoritate præcedit Alcoranum, fideq; in rebus dubijs maiori est. Ideo Suneh, id est lex dicitur, ueluti ἀνταρώσις. Eas sententias quas sex illi uiri tam ab Alcoranis, quàm ab eorum interpretibus collegere, quatuor authoritatibus muniere. Nam si quid à discipulis Muhamedis, & ab Axa uxore chariore, & fabulæ conscia relatum erat, id ueluti uerissimum primo in loco est, atq; secundum id iudicatur. Secundo loco est cæterarum uxorum sola authoritas, uocaturq; debilius testimoniū. In tertio, relatio doctorū, qui eo tempore uixere, posita est. Vltimo, authoritate inferiori doctorū quidē, sed qui à tempore prophetæ fuerant. Reperta, reliqui libri, unde selegerant, ad ducentorū camelorum onera, sunt proximo in flumine mersi: prohibitumq;, ne quis alijs quam Sune, & Alcorano uteretur. Solent itaq; omnes scriptores ab eo libro ita citare: Talis, à tali, à tali, à tali, is ab isto, iste ab Assa, aut à propheta, aut à quouis alio eius familiari, habuit. Hęc est eorū fides. Verum statim post cōcilium, quod coactū est centesimo, aut circiter, anno à morte prophetæ, illa multiplex opinio sex authorū, genuit maiores dubitationes: donec paucis post annis quatuor uiris primarijs, in ea re cura cōmissa est, ut locis cōmunibus colligerent ex illis instituta religionis, & quisq; singillatim etiā omnia tractaret. Primus horū dictus est Melichus, cuius placita probāt deserti Arabes, Aegyptij, Afri & Hispani. Secundo nomen fuit Saphihius, quem sequuntur Baldachenses, & Mechenses. Hannibal auditur in Perside, Assyria, & Armenia. Abahaniphā sectantur Syri & Alexandrini. Ita ut sint obortæ inter Muhametanos non septuaginta nationes aut sectæ, ut uocant, sed quot sunt prouinciæ parentes his nenijs. Prodijt ab utroq; libro doctorū, & Suneh unus, quem Anuar, id est flores uocāt: ubi conatur quidā aliquid, quod sibi ex omnibus cōstet, colligere. Est etiā innumera aliorū librorū multitudo, ut quorū dicta faciāt fidem, sint 700. uolumina. Sed in prima authoritate est Chronicū Hassiar, liber Ariscele, liber Mashool, & Chronica regū. Vnde facta prophetę, doctrina, et mores peti possunt, ex quibus ista decerpta sunt. Sunt præterea quidā interpretes in Alcoranū apud omnes probati,

Buha-

Buhatias, Butzemamin, Mahinud Mechenſis, & neſcio quot alij, Alcoranum ipſum in uaria capita diuidunt, pro ratione & uſu regionum. Nam in Africa & Aegypto Hiſpaniaq; aliter, aliter in Arabia diuiditur. Sunt in quibuſdã Aſuar, id eſt capita 211. quatuor libris comprehenſa. In quorũ primo ſunt 5. in altero 12. tertius 19 habet. Reliqua ſunt in quarto, 85 ſcilicet: nam ultima capita ſunt quædam duorum aut trium uerſuum. Volunt alij eſſe 112. ut habeo in meo Africano. In Aſiatico uidentur eſſe tria minus. Verum iſta nil ad rem. Eſt quid contineat perpendendum: quid proprium ſcilicet, quid à nobis, quid contra nos, quid contra ſe.

QVIS SIT SCOPVS ET SVMMA *Alcorani.* CAP. XI.

PRincipio ſeceſſus in ſpeluncam uidetur, ut iam dixímus, multũ fauiſſe Muhamedes Iudæis, donec deſciſcerent: tunc uerò in eos agere cœpit. Pariter & erga Chriſtianos bene affectus uidetur: & reuera fuiſſet, ſi alios quàm Neſtorianos nouiſſet. Nec enim mediam uiam ſtatim reperiſſe potuit, donec comparata ab utraq; gente potentia, ita apud ſe conſtituit. Nam ſi omnino Iudæos eſſet imitatus, Moſi gloria adſcribebatur: ſi Chriſtianis ſubſcribebat, Chriſtus omnino hominem deturbabat. At ne uideretur priſca authoritate carere, dixit, ſe legem Abrahæ ſequi, & docere. Quod in ſora Ionus, id eſt Ionas, ait: Non fuit iſtud Alcoranum abſq; Deo effictum, ſed authoritate certa nititur, inter uetus & nouum Teſtamentum. Dum itaq; uidetur toto opere docere cultum unius Dei, idolaq; damnare, inſurgit è diametro contra Chriſtũ, in quem uidetur ſcripſiſſe Alcoranum Muhamedes. Quoties autem nominat (niſi duobus aut tribus in locis) illi omnia ſumma tribuit, præter diuinitatem & mortem. In omnibus uerò ferè periodis non eſſe Deum ait, & nil creauiſſe, nunc non iuuare, & ſexcentas blaſphemias. Compendium itaq; & ſumma eius libri eiuſcemodi eſt. Deum eſſe tantum unum, creatorem cœli & terræ, & omnium quæ in eis ſunt. Creaſſe hominem ex luto, demum ex cartilagine, deinde ex carne, inde inſuflaſſe de ſpiritu ſuo in eum. Angelos creauiſſe, & dæmones: illos de cœlo, iſtos de igne. noluiſſe diabolum, iuſſum adorare Adamum, & ideo damnatum. Prophetas miſiſſe multos, qui prædicerent calamitates, quæ aduenerunt non credentibus. Etiam ſe eſſe prophetam, cui debeat credi, ne perirẽt increduli. & qui mendacem eum dixerunt, ſenſuros ſupplicium. Eſſe infernum paratum incredulis: uocem uenturã de cœlo, cum clamore, cum tuba, cum tympano, & mortuos reſurrecturos, & recepturos propria corporis. malos in inferno uoraturos uenenum, ſulphur, & fructus arboris Zaconi, malam eſſe illam † manſionem. Deum ſapientem, iuſtum, bonum, honoratum nulli facturum iniuriam, retributurum unicuiq; bonos qui dederunt eleemoſynas, & fecerunt * aſſala, & bonũ, ſolueruntq; decimas, in paradiſis futuros, in quibus ſunt flumina lactis, mellis, & uini, omnia genera fructuum. Sunt catamyti œnochoi ueſtibus polymitis ornati, daturi quendam puluiſculum ſaluatis. Et aderũt fœminæ pulcherrimæ, oculis grandibus & cæruleis, quæ per 50. annos erunt uno actu uenereo, & ſemper uirgines. Puluinaria illic poſita, ubi aſſideant unà ſaluati, & colloquãtur mutuò, & cum angelis. Vnamquanq; harum ſententiarum ſaltem ſexcentics in Alcorano reperies. Et interim dum ea ſingulis ferè periodis inculcat, infercit omnia blaſphemijs & ineptijs, contra Moſis & Ieſu Chriſti placita. Occaſione enim

Pro cibo. ni ſi fortè locũ damnatorum ſignificet.

**Id eſt preces.*

enim iusta accepta in idololatriam Mechensium, nunquã ferè non habet in o-
re, Et susceperunt præter Deum, deos, & non est deus præter Deum, & partici
pem faciunt Deo, id est simulachra adorant: Deum posuisse obstaculum ante
oculos multorum, ne uideant se: esse omnes in errore manifesto. Quibus omni
bus & Christum, eiusq; sectatores, & Ellet, atq; Aluza, eorumq; cultores in Me
cha notat. Idq; eo astu faciebat, ut si retorsissent alij, de alijs se intelligere dice-
ret, & ediuerso. Plura hoc in loco congererem, nisi percurrendo Alcoranũ uel-
lem omnia in eo excutere.

QVAE EX VETERI NOVO QVE TESTAMEN to habeat. CAP. XII.

CReat mundum Deus modò sex diebus, modò octo: postea Adamum, &c.
Id est Eber, cũ Genes. Historiam Noach attingit uigesies, ad terrorem inijciendũ. Meminit *He
beri, quem uocat Hud. Refert Abrahamum & Lot frequentissimè. Pœnam
Sodomæ & Gomorræ, quod pluerit marmore super eas. Aliquid de Iacob & fi
lijs Israël attingens, recitat omnino historiam Ioseph. Mosis & Aronis accessus
ad Pharaonem, eductionemq; filiorum Israël ex Aegypto, de Dauide & Salo-
mone frequenter meminit, & de psalterio. Iob, Ionas, Elias, semel adducuntur.
Tot uero fabulis ueluti emblematis, & tessellato opere omnia exornat, ut sit in-
finiti operis ea attingere. fient illa inter excutiendum. Paucis sunt etiam attin-
Sumpta à nouo. genda, quæ à nouo Testamento habet. Iachiæ, id est Ioannis filij Zachariæ
tradit historiã suo more, ut à fabris didicerat. De Ioachimoq;, de Maria & eius
salutatione, de natiuitate Christi, educatione & miraculis, deq; Euangelio mul
tis in locis meminit, uno aut altero loco Apostolorum. non semel sacerdotum
& eorũ socordiæ mentionem facit: uerũ planè simili fide omnia atq; superius.
Est itaq; historia à capite repetenda, non ut à nobis stat, sed ut à stellione est labe
factata, somnijsq; locupletata. Ista ex ueteri Testamento infecit.

*Labefacta-
ta in ueteri
Testamẽto.* Dæmonem qui bonus creatus erat, uult fuisse à Deo creatum malum: &
ita negat Deum, quum facit authorem mali. Adamum dum iubet adorari ab
angelis & dæmonibus, quid aliud quàm impietatem & idololatriæ principium
in Deum refert? quum dicit diabolum ex igne creatum, nunquid & morta-
lem ut ex elementis constantem facit, quum substantiæ separatæ æternæ sint?
Sed quid mirum? eundem facit auditorem & testem atq; prædicatorem Alcora
ni, demum etiam Musulmanum. Adnectit mille fabulas arcæ Noah: & in libro
de doctrina eius, stercus, mus, porcus, elephas, & sex centæ nenię adiunctæ sunt
huic historiæ. Abrahamum facit idololatram, & Lazari filium: quod intellexis-
set de parabola euangelica Lazari, & diuitis, Lazarum uocasse Abrahamũ non
filium, sed patrem. Cæterũ mille fabulas & colloquia illius cum parentibus eius
refert. Nil ferè integrum ex ea historia tractat, præter uisionem trium angelorũ.
omnia suo loco notabuntur latius. In Iosepho addit colloquium & uim heræ, li
temq; decisam propter indusium fractũ à parte posteriori, signum scilicet esse,
aggressionis à muliere. In Mose cum Magis, quid nõ comminiscitur, quid cum
puero & pisce non fingit? Iam prodeant in medium dæmones Solomonis, pro-
deant animalia loquẽtia, upupa legata, reginaq; Saba ab ea uocata, prædicata fi
des ab upupa, &c. Quid fœdius, stultius, amẽtius scribi possit, non uideo. Verũ
*Depraua-
ta in euãgelio* ideo satis habeo nunc ueluti digito indicasse, quum inter percurrendum nil nos
possit fugere. Admissa in nouo Testamento hæc sunt, &c. Zacharia patre Io
annis

hannis, dicit eum fuisse mutum tribus noctibus tantũ. De Maria quidem, quod enixa est ad pedem palmæ, quod de spiritu sancto grauida fugit domo, quod à parentibus probris fuit excepta, quod erat soror Aaron, quum ab alia 1506 annis distaret. quod Christus natus, est eam statim allocutus, dixitq; ut excuteret palmam, & neminem alloquerctur. Illum uero (Christum dico) fuisse in fascijs & cunis loquutum, fecisse ex luto formas uiuentes ex eius flatu, eum dixisse se non esse Deum, de Muhamed prædixisse, quod esset uenturus post eum, quod non sit passus. Hæc sunt insigniora erratorum loca contra nos, contra seipsum uero, nouem mille locis pugnat. Nam legem sibi datam uno die, demum uigin ti tribus annis suadet se esse prophetam Dei, demum nescire quid de eo sit. esse Prophetam ab ortu, & alibi pauperem, & idololatram, Abrahamum fuisse primum Sarracenum, demum sibi à Deo datum, quod esset primus Sarracenorũ. Legem Christianam & Iudaicam esse recipiendam. demum nullum posse saluari, nisi per illius legem. In capite Elmumin, & alibi, se nolle cogere ad credẽ dum: quum alibi necandos & spoliandos curet, qui sibi non credunt. Se nil ab ullo petere: quum decimas à fidelibus, & spolia ab alijs petat. Suam legem esse mediam inter uetus & nouum Testamentum, alibi legem esse Abrahæ. Deum esse unum, & non habere socium: quum tamen ubiq; se in consortium ei adiun gat, dum ait, Credite & obedite Deo, & eius Apostolo. quum unũ dicat Deum solum, demum illi iungit Spiritum. Vt uno uerbo cõpræhendam, nil ita ratum est apud illum, quin contrarium locum habeat. uetat alibi uinum, alibi ad ebrie tatem usq; nuper expressum posse bibi: quod à morbo eius habet originẽ. Alijs enim prohibuit, quod per morbum aut biberè non audebat, aut ferre non po terat. Nunc uero ad rem uenio, percurram totum Alcoranum, notatis quibus dam locis: demum quæ damna inde illa gens habeat, tradam.

ALCORANI PER CAPITA SINGVLA SEV *Asuar, excußio.* CAP. XIII.

MOrem imitans multorum, qui in hanc nugarũ farraginem ante me scri psere, locis quibusdam fuissem conatus comprædendere insigniores la psus hominis, nisi duabus de causis potissimum decretũ esset per omnia curere. Nam quotquot in hunc hominem scripsere, locis cogere eiusdem generis er rata sategere: inter quos primas habent, Ricoldus, qui Latine scripsit, cuius li brum Demetrius Cydonius græcum fecit: & Ioannes Andreas Maurus, in no strum demum fidem diuino Spiritu perductus, utrique linguæ Arabicæ periti. Sed is peritissimus & legis & traditionum & linguæ, in qua iam ab attauis in structus fuerat, Alphachius, id est summus interpres & curio. quo sanè nullus doctius scripsit. Scripsit & Dionysius Cartusianus, & cardinalis Cusanus, multiq; alij, uerum linguæ illius imperiti. Vnde reuera urgere non possunt, ut duo superiores. Plurimi sparsim attigere, & uellicatim improbare uoluerunt eas ine ptias. unde ad loca cogenda mihi non esse relictum locum uideo. Causa altera est, quum sit Alcoranum solidum quoddam mendacium, & continua impostu ra, non potest alijs locis, quàm seipso cogi.

Phatehet elchitabi, id est ingressio libri.

Ea est oratio cõmunis Mussulmanorum, principiumq; Alcorani, quæ est se ptem miraculorum, id est periodorum. In qua uolo ostendere lectori, quid sit Aiet, ut insequentia intelligat. Numeris pono ipsa Aiet. In nomine Dei miseri cordis propitij. Hoc proloquium dicebat, semper à correptione morbi, ecstasiq;

surgens: Vnde obtinuit, ut ante principia omnium capitum Alcorani ponatur, & à religiosis philosophis in principio operum. Sed attendite ipsis miraculis. Laus Deo domino seculorum, id est misericordi propitio. Secundo, regi dicí iu dicí. Tertio, Heus seruiamus, & heus adiuuabimur. Quarto, Dirige nos (in) punctum rectum. Quinto, (magna pausa) punctum eorum, in quibus tibi bene complacitum est. Sexto, Sine ira aduersus eos, & non errabunt. Septimo, Habetis miracula: uidetis sententias. Ita habet totum Alcoranum, ut sententia completa, aut non completa, dicant miraculum: quo quid absurdius, non uideo. Hæc precatio illis est communis, ut nobis dominica: & ita à quibusdã ad battologiam usq; recitatur, ut centies idem, aut duo aut tria uocabula repetant, dicendo, Alhamdu lilla, hamdu lilla, hamda lilla, & cætera eius uocabula eodem modo. Idq; facit in publica oratione taalima, id est sacrificulus, pro his qui negligenter orant, ut aiunt, ut ea repetitione suppleat eorum erroribus. Quidam medio in campo tam assidue, ut defessi concidant: alij circumagendo corpus, ut omnino extra se fiant, & demum (Muhamedem inuitando) aliquid nugarum & obscuritatis profundũt, ut idololatria & fanatica responsa in illis uideantur reuixisse. ita nusq; Satanas nõ se ingerit. Hęc pro penso certis numeris solet repeti, quũ quinquies in die naturali orant. Sed de ea satis. Videtur nil habere cõtra nos. sed quisquis callet Arabica, uidebit, ubi punctum & punctum rectum uocat, Alcoranum intelligi. nam tzirat elmustequim, id est punctum rectum, est apud eos æquiuocum cum Alcorano. Rogant itaque dirigi in perniciem, quũ in rectum Alcorani punctum, confertum mendacijs, dirigi uoto exoptant.

Sora bacara, id est Canticum bouis, primum cap. 285 miraculorum.

Ego paulò exactius perpendam omnia in principio libri primi, in hoc capite potissimum prima parte, ut in alijs locis non sit usq; adeò immorandum, sed
„ sint subindicanda omnia, & cum his collidenda. Dicit itaque. Hic liber, in quo
„ macula dubiumúe non est, est directio timentibus, qui credunt in abscondi-
„ tum, seu latentem (Deum) & fundunt orationes, & de eo quod habent, largi-
„ untur, & qui credunt id quod cœlitus instillatũ est super te, & quod instillatum
„ est cœlitus, his qui fuerunt ante te, quoniam in futura uita erunt innocentes, illi
„ sunt in directione Dei sui, atq; prosperantes. Sunt sex Aiet. Nullũ illic uerbum, quin sit uanũ aut superfluũ. Atqui Muhamedice, postquã ea probas, ea etiam facias oportet. Quod primũ dicit nõ esse næuũ, dubiũ, aut maculã in hoc libro, falsum est. nã nouies mille mendacia, & innumera pugnantia, quibus nil fœdius, cõprehendit, ut patebit, & iam notũ est. Vnde directio timentib. nõ potest esse. Nã omnes te ô Muhamedes, ut tyrannicũ prophetã timebant: nec tamẽ directi sunt abs te, sed perditi. uerũ uolebas ut illecti his uerbis, & timore Dei correpti rudes te timerent. nã te timeri debere postea dicis, Deoq; in timore iũgis. Christiani credebãt ante te in latentẽ Deũ, orabãt, dabãt eleemosynas plures quàm tui. inter Iudęos quamuis perditos, etiamnũ nõ est mẽdicus. itaq; nil illis addis. Credere uero in id quod cœlitus in te missum dicis, nemo poterat, quũ signa nõ faceres, uitijs omnibus fœdissime laborares, ui adigeres: prophetæ uero omnes uitæ innocentia, miraculis, futurorũq; certis prędictioníb. claruere. In id aũt debere credi, quod ante te est cœlitus missum, certum est, & per te constat. Deus quũ sit unus & uerax, nõ mutatur. quod semel tradidit ueritas, ratũ sit oportet. Illi uero qui ante te sunt missi, quum à Deo sint, si illis cõtrauenis, tua falsa sunt. atq; in omnibus ferè es contrarius, aut diuersus. ergo non es à Deo. Quod si debes recipi, debent & alij, fac te esse bonum. Itaq; ô Muhametane, Euangelium

&

& Mosis legem, ut bona & uera cœlitusq; missa nuncia recipias oportet, ea à Deo omnino esse credas, aut in Alcorano mendacium statim à limine esse dicas. Sunt itaque nostra à Deo, tua authore dæmone inuenta: nec egent nostra testimonio impostoris. Hic certe, ut alibi sæpius, aliud dixit, aliud cogitauit: dū omnes ad se trahit, omnium placita probare uidetur, ut captet rudes auditores, sensim sua instillat, & optima receptaq; euertit. Confirmatum erat multis seculis & miraculis primas leges fuisse cœlitus missas: eorum uero authoritate tibi patrocinari cupiens, illis tua, idq; frequentissime infers. Talis fuit Propheta, & missus à Deo, talis & talis, iste item & alter ita prædicebant, & ita contigit, ergo Muhamed est propheta. Perinde atque si quis ita colligat, uestis est alba, intusium album, thorax albus, ergo & pileus, quoniam in corpore tegendo conueniunt. Vitam futuram ante omnes credebant, imò tu ab illis didicisti, quum esses idololatra, & lege & parentibus, quod ipse fateris. Sequitur: At impij, seu illis annuncies, seu non annuncies, nō credent. Sigillum enim obfirmauit Deus super corda eorum, & super auditum & uisum eorum caliginem, itaque habent supplicium maximum. Vocabulo impiorum nunc potissimum petis ciues tuos Mechenses, ut captes nostros & Iudæos: uerum postea Chaphirorum. id est impiorum uocabulum in nos torques, tanquam Deum non habeamus. Quod demum dicis, Deum obstaculum posuisse sensibus hominum, ut prædicatione resipiscere non possint: quid aliud quàm dum territare uis homines, eos in uitia protrudis, libertatem adimendo? Deumq; iniquum constituis, qui puniat quos non uult, permittit ue esse bonos? subiungit. Porrò quidam hominum dicūt, credimus in deum & diem iudicij, seu postremum, & tamen non credunt, sed Deum subsannant: qui uero credunt & non subsannant, nisi in animo suo, nequaquam proficient, in cordibus eorum est morbus, & auget Deus morbum, habentq; supplicium maximum, eo quod mendacij nos arguunt. & quum dicitur illis, non corrumpatis terram: ipsi dicunt, equidem sumus boni. nonne ipsi sunt corruptores? ideo non proficient. Viden' quomodo postquam uisus est iure petere ipsos idololatras, quomodo arguat cæteros, qui proba erant fide (fac fuisse bonos Iudęos, & Nestorios Christianos. nam ex multis malis est delectus habendus) & omnino in suam sententiam traducere conetur? Omnes male credere ait, qui sibi non credunt. Pergit uero esse impius in Deum, quum malis nostris addere mala dicit. Vnde frustra admones, si Deus est author mali. Pergo ad cætera, & paucis istis uolo Interpretis latini imperitiā ostendere: & quàm temere fidatur antiquis uersionibus, ad eos arguendos, ostendam. Nolo interim obmittere, quod eius tyrannis proximis uerbis latè patet. Nam nisi iam uiolentia esset usus contra illos, nunquam pro re tam uana & futili, aliud ore, aliud corde fuissent professi. Dissimulabant misere necati, cædibusq; & rapinis diuexati homines, ne deteriora paterentur. Vocabat hoc morbum cordis, quòd aliud ore proferrent, metu adacti, aliò conscientiæ iudicio raperentur. Dicit postea. « Quando autem dicitur illis, credite sicut magnates: dicunt, nos credimus sicut « Supheha, id est simplices & rudes. nonne sunt rudes? & ideo non intelligunt. « Quid sibi uolunt ista? credite sicut homines (ita enim dicit elnass homines cultos scilicet, & ciuiles.) Exemplum adfert rudibus, ab his magnatibus, qui se illi adiunxerant causa prædæ, & imperij parandi, quales erant Vbecharus & Homarus atq; alij. Itaq; populares, quū ista obijcerentur dicebant, se malle sequi rudem & incultā multitudinē, quàm paucorū potentiorumq; factionē. Nō enim esse temere mouendā auitā religionē norant omnes, & subodorare poterant fu-

cum,& potentiã iam emergere geſtientẽ.Cõferamus ex hac arte docendi,legis huius cõditionẽ.Quũ Moſes eduxit populũ Dei, nõ dixit,credite,quia ille nobilis,aut ille credit,ſed quia ita uult Deus.de qua re ſi ambigitis, inauditis miraculis mecũ agere Deum, oſtendere ſum paratus, dicebat:ſignisq; probabat.Sic fecit Elias,ſic Ieſus Chriſtus.Hęretici uero omnes alio more irrepunt, quũ ſibi ipſis & nõ Deo gloriã quærant.Incõuenientia quædã obijciunt.Vitia hominũ in dignitatibus poſitorũ notant,ſuadent inde multitudini imperitæ illa uitia nõ eſſe hominũ,ſed ordinis:ideo malos eſſe ordines, & nõ tolerandos dicunt.& interim miſera plebs diſcernere neſcia quid inter ordinẽ & ordinatũ ſit,lactataq;, impoſtores rerũ nouarũ auidos ſequitur.Vt aũt maxime inſtent,ſi cuiuſquã iudicio nõ improbetur nouitas, id probari à magnis uiris aiunt, quorũ iudiciũ eſt ſincerũ.& affingendo iam magnũ credentiũ conſortiũ, turbas cogunt,& inſurgunt in cęteros impios (ut uocant) homines cauſa perſuaſionis,interim in opes & fortunas meliorũ & conſtantiũ hominũ inuadũt.Sic pertraxere hæretici innumeros in interitũ,ſic factiones incitarunt in Rebuſpublicis.Ita ſuaſit Muhamedes Mechenſib.ab incõmodis falſę religionis,& ab authoritate magnatum.At obijciet quidã Alphachius,nõne iuſtiſsimè ſe oppoſuit uaniſsimo cultui idolorũ:Si quis pro malis mutet peſſima, imprudentiſ.ſit opus.At idolorũ cultu nil eſt Deo ingratius.Deum uero unũ colere,nil mali habet.Si bene colatur Deus, nulla res præſtantior.Si male,& ſub eo nomine uitia maxima tegãtur,ſatius eſt longe ignorare illũ, & præſcripto naturali duci,quàm cognitũ blaſphemare, & ſcelerib.colere.Nã ut ait Euãgeliſta noſter Ieſus Chriſtus, Seruus ſciens uoluntatẽ domini,& nõ faciens,pœnas plurimas dabit:qui neſcit,& nõ facit,pauciores.Duabus rationib.præſtitiſſet Mechenſes eſſe idololatras, quàm Muhametanos.Nã ex illis uerũ Deum ignorantib. ſi quis optimus naturæ ductu fuiſſet, quamuis de Chriſto nõ audiuiſſet,ſaluari poterat: quum nullus Muhametanus poſsit,potuerit ue unquã ſaluari,niſi reſipiſcat ad Chriſtũ.Altera ratione etiã liquet.Nã ſi Chriſtũ prædices idololatris, facile credunt,& uerã fidẽ amplectuntur:Muhametani Chriſtianos etiã perſequũtur,& necant.Male ergo,& à malo exordio docuit Muhamedes,quũ eſſet ruſticorũ etiã ethnicorũ fides minus mala.Nã ethnici facile credũt Euangelio: & ſi perijſſent, ſoli perijſſent.Omnis uero Africa,& maxima pars Aſiæ ſub peſte Muhamedis perijt. Dein. Quũ aũt
„ capiũtur,qui crediderũt,dicunt,credimus:et quũ receſſere ad dæmones ſuos,di
„ cũt,uobiſcũ ſumus,certe nos ridebamus.Deus ridebit eos,et obſtinatos reddet,
„ in peruicacia ſua perſiſtent.Illi ſunt qui opinati ſunt tenebras eſſe directionẽ,&
„ nequaquã reſpiratio ſupererit illis, & nõ erunt directi.Exemplũ eorũ eſt,uelut
„ exemplũ eius qui quandoq; cõpoſuit lucem, & nequaquam eſt ſplendor circa
„ illum. retraxit Deus lucem eorum, & reliquit eos in tenebris, ne uideant.Surdus,mutus, cæcus (populus) ipſi tamen non reſipiſcunt. In eoſdem agit territando, & pergit adimere iudicium ueri ipſis hominibus, & Deum authorem nequitiæ conſtituere.Si Deus adimit lucẽ, quis credat?Itaq; oportet in luce diaboli credidiſſe ſectatores,qui ſine luce Dei ſunt Muſſulmani.Si ſint enim ſurdi, cæci, muti, & iudiciũ non habent cognoſcendi lumen,ſequitur aliunde duci in perſuaſionẽ,non à Deo,qui ſuſtulit lucẽ,ne uideant:ergo à diabolo, quod uerũ
„ eſt.Sequitur: At quãdo procedent(diſtillabunt) de cœlo tenebræ,tonitru,ful-
„ gurq;,ponẽt digitos ſuos in auris. ſuis,ob fragorẽ tremoris mortis,& Deus de-
„ lebit impios. certe fulgur labefactabit oculos eorũ:& quo magis illuſtrabit,illis
„ deterius erit. Quando autem obtenebratum fuerit ſuper illos, & opes eorum,

ſurgent,

ſurgent. & ſi uellet Deus, abſtraheret tolleretq; auditum eorum, & uiſum eorū. quoniam Deus eſt ſuper omnia potens. Hæc eōdem ſpectant, atque ſuperiora, inculcat enim ruſticis illis, quæ Chriſtiani certiſsima habent, quamuis qualitate non ſimilia. Sed paulò altius pergo. Heus uos homines, ſeruite Domino ueſtro, qui creauit uos, & illos qui ante uos fuere, ſi quando timeatis. Qui poſuit uobis terram in ſolum & ſedem, cœlum uero in ædificium excelſum, & emittit de cœlo aquam, & educit cum ea fructus in opulentiam ueſtram. Et ne ponatis Deo ſimilitudinem, & uos ſapietis. Iſta omnia à nobis longè antè, & melius ſunt credita. de ſimulachris autem eſt ſatis cautum. Verum uerbum ambiguum ſemper ponit, cum de participe ait, ut in idola, imagines, & Chriſtū agat. Subiungit. Et ſi eſtis in dubio (iam Deus loquitur, ut uideatur cōmune uerbum Dei, & Muhamedis, quod toto in libro ſit) de eo quod cœlitus inſtillauimus ſuper ſeruum noſtrum, uenite cum Sora, id eſt cum quodam capite, uel Pſalmo huic ſimili, & uocate teſtes ueſtros præter Deum, ſi eſtis ueraces. Iam palàm inſurgit in nos, & quos dixerat paulo antè cœlitus accepiſſe libros, nunc non habere caput unum apud ſe, huic æquiparandum, & quo poſsit in hoc agi, dicit. Quum de ſe loquitur, facit Deum loquentem, terrendi cauſa. quos autem teſtes noſtros uocat, præter Deum, intelligit Chriſtum. Itaque maxime patet quod à principio dixi, dum fingit agere in idololatras, in nos ruit totus. Nam quod caput potuiſſent afferre idololatræ, qui cultum ex uſu, non ex lege habebant? Inter Ethnicos enim, quamuis eſſet falſus cultus, tamen ſi lege firmabatur, illa non prodibat publice. Porrò ſatis aperui libro primo Chriſti diuinitatē, & quomodo neceſſariò ſit credendus Deus, etiam humanis rationibus, ſi cuiquam deſit fides. Addit. Quod ſi nō feceritis, non faciatis, ſed timete ignem, qui ipſe perforabit homines & ſaxa, qui promiſſus eſt impijs. Vult terrorē earum rerū quas credimus obijcere, ſi non attendatur. Subiungit. Annuncia illis qui crediderunt & fecerunt bona, quoniam habent paradiſos, ſub quibus fluunt flumina, ut hæreditent à fructibus eius opes. Dixerunt, hoc eſt quod in opulentiam nobis iam ante promittebatur, & dati ſunt in eo paradiſo ſimiles, & habent in eo coniuges admodum formoſas, & omnibus cōmendabiles, ſuntq; in eo ſedentes & colloquentes. Nec ſinet Deus, ut quid proponatur ſimile, ſiue circa, ſiue ſupra, & certe qui crediderunt & intelligunt, quod eſt uerū à domino ſuo. Hic eſt ille nobilis Epicureorum & porcorum paradiſus, digniſsimus authore, brutis animantibus ſimilimo. Spiritus ante reſurrectionē in paradiſis comedunt & cōcumbūt: corporibus uero receptis, quum nulla ſit futura amplius generatio aut corruptio, dabitur gulæ & Veneri opera, & quæ in hac mortalitate ob neceſsitatem & uoluptates corporis appetuntur, in immortalitate ubi erit tota in Deo contemplando fœlicitas, (quæ etiam hic in perfectiſsimis eſſe ſolet) in uſu erūt quæ hic ad fœlicitatē uiam impediunt. Nam uentris & Veneris mancipio nullum eſt infœlicius. Relictis ſanctiſsimis ſcripturis, quæ de uera & abſoluta fœlicitate tractant ſobrie & rationabiliter, iſta fuere ruſticis ſellularijsq; Arabibus digniſsima introducenda: uerum nil frequentius occurret his paradiſis. In fine uero periodi, ubi ait, Qui crediderunt, quod eſt uerum à Domino ſuo: intelligit uerum ſuum, in quo credendo tales paradiſos habebunt ſequaces. At impij dicent, quid ſibi uult Deus in hac parabola? Multi errant cum eo, & diriguntur cum eo multi: & nequaquam errant cum eo, niſi corrupti. Parabolam uocat hic Alcoranum. Obijciebant enim, qui nugas improbabant, quum multi nequiſ-

simi hominum essent cũ legislatore: quid sibi uult ista lex Dei, in qua sunt multi nequam, & multi directi: ut si dicerent, si est Dei, non debent fieri mali homines eius prescripto. satisfacit, Nõ sunt, inquit, mali, nisi mali. optima demonstratio, non est uinum nisi uinum, & non est gladius nisi gladius, &c. Qui uero falsum inducunt & defectum, priuat Deus postea certitudine, & abscindũt quod
» præcepit Deus in ipsa, comburentur & corrumpentur in terra, & sunt damna-
» ti. Territat ne sua, quæ libellis disseminabat, corrumpantur, & ut pro diuinis habeantur, quum tamen septem annis sibi factum fucum à scriba, omnia pro arbitrio immutante, non deprehenderit, nisi postquam reliquit impostorem, & sollicitauit cæteros ad defectionem. Ideo quod aperuisset fraudem eius, illum dormientem necari curauit: quo exemplo in inimicos, ueluti licito, omnes Muha-
» medici, potiss. principes utuntur. Quum facti eritis impij cum Deo, tunc effi-
» ciemini mortui, & uiuificabit uos: demum mortificabit uos, postea uiuificabit uos, tum demum ad eum redibitis. Terriculamenta sunt ista, ne à lege eius de-
» scisceretur. Sequitur. Ipse est qui creauit uobis quicquid est in terra tota, de-
» mum ascendit ad cœlos, & æquauit eos septem cœlis, & ipse est in omni re sapiens. Deum hic facit moueri motu locali, & finitum, unde etiam corruptibilem. & rerum inuertit ordinem: nam priora dignitate, præcessere creatione, præter hominem, qui finis est inferioris & mundo inclusæ materiæ. Ideo dixit Moses, In principio creauit Deus cœlum et terram: cœlum & cœlestia, ut causas primo loco: elementaria, ut effecta, secũdo, nõ quod successiuo motu illa prius, ista posterius, sed quòd intellectuali dispositione, ea ita cognita creauerit simul, quæ aliter capi à nobis non potuissent, nisi ita scripta essent. Deinde dicit. Et quan
» do dixit angelis, Ego pono in terra præfectum: dixerũt, ponas in ea, quod cor-
» rumpatur in ea, & effundat sanguinem. Nos autem laudabimus te cum celebri
» tate tua, & sanctificabimus te, dixit, ego scio quod uos nescitis. Et docuit Ada-
» mum nomina omnia, & latitudinẽ seu accidentia eorũ super angelos. Et dixit,
» uocate, id est celebrate me in cœlo, si estis ueraces. & dixerũt, laudamus te, nec
» est nobis scientia, nisi quam nos docuisti: quoniã tu es sapiens iudex. Hæc omnia sunt somnia nullibi scripta, eò tẽdentia, ut quod sacrosancta dixerat trinitas (fac loqui Deum, quin alioqui exprimere non possimus diuinæ mentis conceptus) faciamus hominem ad similitudinem & imaginem nostram, eludat fabulosis somnijs. Cęterum uerbum Phesed, quo est usus pro corruptione, non tantum significat illam necessariam naturalem, & generationi oppositam, sed ubique capitur pro corruptione peccati: qua significatione, si accipit Deum authorem mali, facit ut suprà uisum est, negatq; esse Deum: manifeste uero angelos & Deum malos constituit, qui hominem homicidam productum uolunt. ab ea enim impietate etiam Abenreis est alienus. ô prophetam Satanæ, & diaboli
» instrumentum. Nil enim malum creauit Deus. Sequitur. Dixit, Heus Adam
» uoca ea nominibus eorum. & quum uocaret ea nominibus eorum, dixit, Nun
» quid dico uobis, quoniam ego noui occulta cœlorum & terræ, & noui quod propalatis & occultatis? Videtis quàm dissoluta & abrupta coniungit, quũ quid uocet Adam, non dicat. hoc est emblema laceratum, ab impositione nominum
» animantium & rerum. Addit, Et quando diximus angelis, adorate Adamũ,
» & adorauerunt, præter diabolum, qui superbiuit, & fuit de impijs. Perpende ô lector cordate, Deum Muhamedis, mali authorem, iniustum, homicidam (nam qui est in causa, est in culpa) & idololatrã, Deus benedictus uult coli super omnia

nia, iubet nunc Deus Muhamedis angelos adorare hominem, mortalem, peccatorem, sanguinis effusorem, ô amentiam & impietatem cogitatu nephariam. angelus sit damnatus, quod impium cultum nolit homini impendere. Diuina certe lex, quæ talia præcepta habeat. Postea. Diximus autem, heus Adam, habita tu & uxor tua paradisum, & comedite ex eo fructus, prouentus'ue secundum proprietates suas, & ne accedatis ad istam arborem, ne fiatis iniqui. & ambos seduxit satanas ex eo, & eduxit eos inde. Dicit sacra scriptura, ne comedatis: ista aũt: ne accedatis. Dicit scriptura, præbuisse uxorem assensum tentatori, hic liberum arbitrium homini adimit, quum dicit fecisse Satanam, quod fecere assentiẽdo. Et diximus egredimini, mutuo hostes facti, & habeatis in terra laborem & afflictionem ad tempus. & percepit Adam Domini sui uerbum, & cõuersus est ad eum, quoniã est cõuersor pius. Et diximus: abscedite ex eo unà. Certe ueniet uobis à me directio, & quicunq; sequuti fuerint directionem, non est illis timor, nec erunt confusi. Videtis interim dum miscet omnia falsis, rem suam agere? Nã huda, id est directio, pro Alcorano poni solet. & hic dicit, promissum fuisse Adamo. Nõ ignoro, quandoq; pro alijs directionibus capi: sed si Maurũ roges, quid primò intelligat ea uoce, dicet mustequim elzirat, id est pactum rectum. Consequenter. Et qui impie egerunt, & falsa dixerunt miracula nostra, illi sunt consortes ignis, inq; eo sedebunt & consistent. Pro se ista dicit, ut impij illi uideantur, qui illi refragantur, impietatẽq; ac nugas improbant. O filij Israël recordamini beneficij mei, quo benefeci uobis, & cõseruate fœdus meum conseruatione fœderis uestri, & persistite. Et credite id quod cœlitus immissum est certissimum, ad id quod est uobiscum, id est legem uestram: & ne sitis primi impij in illud, et ne disceptetis de miraculis nostris, ne tantillum quidẽ, sed timete. Satis hoc in loco aperit astum, quum dicit confirmationẽ esse ueteris Testamenti, unde expectabundæ genti, & rerũ nouarũ auidæ, se loco Messiæ obtrudere uolebat. Illis enim captatis, putabat facile futurum, ut facerent illi gradum ad cæteros captandos. Si autem Alcoranum confirmat, legem Mosis non debet illi contrauenire, quod in multis facit. Terret tamen, ne perquirant de doctrina, ne se fucus prodat. Ne confundatis uera cum falsis. Tegite & occultate uerũ, & eritis sapientes. Hoc in loco palàm seipsum prodit, dũ illis suadet ut uerum celent. quod ipsum sanè fecit, falsissima omnia obtrudens. Iste locus nullà eget refutatione. Deinde. Orationibus nostro more inuigilate, soluite decimas, parete cũ parentibus, alloquimini homines cum innocentia, purificate animas uestras, & legite librum, si quo pacto intelligatis. Iuuetis uos mutuo cũ patientia & oratione, quoniã ea est magnitudo, nisi peruersis. Hæc omnia sunt ex Mose & Christo, præter lectionẽ & Hazala more Muhamedis. Sequitur. Qui putant quod euadent dominũ suum, certe illi ad eum redibũt. O filij Israël recordamini beneficij mei, quod in uos cõtuli: benefeci uobis in generationib. timete diem extremum, non præmiabitur anima pro anima ullo modo, & non recipietis ab ea misericordiam, & non recipietis ab ea iustitiam, & ipsi non iuuabuntur. Nebulo hic applaudit Iudæis, & in Christum Iesum insurgit. Id enim solet: quod non audet in unum effundere, in alium dicit. Verum satis continui sermonis sum secutus ordinem, nunc loca insigniora persequor. Et quum dedimus Mosi Alphurcan: hoc est falsissimum. Nam ubiuis in Alcorano Teuriet, id est legem significat Mosis, Alphurcan & Alcoran idem sunt. Nunc uero ut uideatur idem docere atque Moses, uult illi adscribere suum titulum.

Nam ante Muhamedem uox aut titulus ille Alcorani & Alphurcani erat inauditus, at iam bis mille 120 annos præcesserat Moses tempora Muhamedis. Et
» quum diximus Mosi, percute cum uirga tua petram, & profluxere ab ea duodecim fontes. Numerū hic addidit de suo, ut Iudæis prophetica reuelatione illud plus quàm Moses habere uideretur, & gentem mobilem ad se traheret. Quod
» autem sequitur. Et quando dixistis, ô Moses non possumus amplius tolera-
» re ob cibum unum. Ideo inuoca nobis dominū tuum, ut producat nobis de eo,
» quòd producit terra de fabis, cucumeribus, blitis, lentibus & cępis eius dixit, per
» mutare uultis malum, & incertum pro bono. Abscedite in Aegyptū, & fiet uo-
» bis petitio uestra. Hæc omnia addita sunt credulitatis Iudæorum gratia. Ex quibus constat esse mendacem authorem, quum dicat nō esse ista nisi scripturas antiquorum: et demum centies pœnitentia ductus, idem negat, quoniam æstus pa
» tebat. Sed audite scopum nebulonis: Qui autē credunt, & directi sunt, seu Chri
» stiani, seu apostatæ: quicunq; in Deum, & diem iudicij credunt, & faciunt bo-
» num, habēt præmium suum apud dominum eorum, nec est illis timor, nec consundentur. Axioma istud prodit authorem, omnes nationes profitebantur religiones suas ut bonas, nec meliori opus esse dicebant, ideo & nouam Muhamedicamq; nolle recipere: illis suadet esse ubiq; salutem, ut quum cogitauerint omnia esse paria, tam coacti & pressi eius importunitate & tyrannide, in illius præscriptum transire non differant: ea est intentio. Verum rogatos uellem omnes Muhamedicos, postquam leges omnes benefacientibus sunt bonæ, Nónne ergo idolum colens, & naturali prescripto bene utens, bonumq; faciens, si iudicium credat (nam idololatra quærit aut nouit Deum) est æque in uia salutis, atq; ille, qui diuinitus legē accepit? Iudæus & Christianus, si id dant: ergo Deus frustra dedit illas leges, quum boni & mali sint ubiq;, & boni ethnici perinde ut boni Christiani & Iudæi, sint saluati. Vide quò recidat hæc propositio. Ergo lex Muhamedis non facit hominem meliorem bono idololatra: ut reuera deteriorem longe facit, quod diabolus author huius præscripti, coactus fuit per os huius prophetæ dicere. Verum fac esse Mussrechine, id est idololatras deteriores, si in omnibus legibus est salus, capitibus Elemphaal, & Catel, & Muhamed & Theubet, id est prouentus, occisionis Muhamedis, & conuersionis? quare in omnes arma contorques, quare Iudæos misere ubiuis terrarum afflictos enecas? quid Christianis, innocentissimo hominum generi non parcis? quare occidi iubes sine discrimine? Nónne tu es omnium mortalium iniquissimus, qui præterquam, quod legem Dei perinde ut idolorū habes, etiam nostrorū legem, quam diuinā fassus es, fateriq; cogeris, euertis, sectatoresq; eius perimis? Hęc erat Muhamedis sententia, ut diabolo sterneret uiam, Deumq; esse negaret. nam qui æquat idolum & leges, quibus colitur Deo & diuinis, quid aliud quàm Deum negat? Est quidem (quod & nos fatemur) in singulis legibus quibusdā salus, ita tamen, si de Deo uero, aut Iesu Christo eius filio non acceperit. Post acceptam uero cognitionem ueritatis, si quis non credit, nulla omnino ex quantumuis bonis operibus illi salus superest. Audiant æquo animo ista quibuscūq; placet hæc sententia. Ponamus aliquem hominem summa innocentia educatum, conuersatum cum cæteris innocentissime, qui præstantissima tam animæ quàm corporis habitudine cōstet (nam sine illis functiones probè obire intellectus nequit) nil unquam alienæ rei rapuerit, habuerit ue, sua ultro quatenus habuit, largitus egentibus sit, qui omnia genera morborum tam animi quàm corporis curauerit,

rit, elementis & dæmonibus imperauerit, cuius uerba & doctrina planè sunt factis similia, omnino in utilitatem proximi, emendationem hominis, & Dei cognitionem tendentia, nil contrarium aut repugnans habentia, quæ pro lege recepta sint. Opponamus huic hominē mercimonijs educatū, fraudare (quod omnino mercatori quęstuoso est cōmittendum) emendo uendendoq; solitum, laborantē & animo & corpore, ad amentiam sensusq; perditionem usq;, qui toto uitæ cursu saltem 23. annis aliena hostili iure rapuerit, atq; ex pauperrimo potens tyrannus effectus fuerit, si quid largitus est, ex alieno deplerit, nil unquā clari aut honesti facinoris in uita ediderit, cui uoluptates omnes imperitarunt, qui omnia in suam utilitatem cōuerterit, cuius lex demum sit uitæ persimilis, cędibus scilicet & mendacijs plena, omninoq; pugnantibus sententijs referta, iudicio naturali, cuius prędictis rogo subscribere malles? Nónne illæ duæ leges æquandæ uidentur? utrunq; accipio ueluti hominē, & Christū & Muhamedem. Iam si dem Christo, quæ uolens Muhamedes ei concessit, cōceptum ex Spiritu sancto, natum ex uirgine, statim ab aluo locutū, in cunis confabulatum, aues ex luto solo flatu animauisse ubi digitis effinxisset: si addam sectatorū innocentiā, qui in præceptoris nomine omnia uenena sine nocumento biberūt, super aspides calcarunt illæsi, morsu uiperarum non sunt labefactati, omnia miraculorū genera ad necessitatem hominum facientia ediderūt, omnes uitæ quàm uerè iacturam facere maluere. quid sentiet, cum his componendo alterius legislatoris sectatores, qui ad triginta consequenter ob auaritiā & regnandi libidinem sedi tiosè necati sunt, quorū posteri non rarò quindecim & 20. & 30. fratres regnādi cupidine necant: nónne similes et æque ad salutem facientes horū leges iudicabit? Perpendant ista diligenter, & impij & Muhamedici, lucisq; atque tenebrarum, salutis. Et perditionis discrimen ineant demum utrum uoluerint sequantur. Perganus. Et quando cœpimus fidem & certitudinem uestram (ô Iudæi) « eleuauimus montē super uos, si forte timueritis. Vbi est mons ille in sacris? Quū « daretur lex, & diuina fulgura ferre filij Israël non possent, ad montis latus secedere iussi sunt, ne uiderēt, sed audire possent. Itaq; Muhamedes, quasi Deus caligínem opponere non posset uisui illorū, montē in aëre pendentem super 1000 centena hominum milia posuit. Videtur altercationi Iudæorum hoc in loco satisfacere. Illi enim plurimū ambigunt, quî fieri potuerit, ut iuxta montem ad radices eius populus positus, minus uideret quum esset propior. Hoc fecerat Moses illorum rogatu, quod se ferre non posse prodigiorum maiestatem dicerent. Vnde dicunt quidā Rabíni, excauatū fuisse, & pendulum montem necessariò, ut eò cōcederet populus: in re facili admodū occupati. nesciūt enim, aut nescire uidētur, quòd quo magis distas à monte altissimo, eo magis (modò nō extra uidendi potentiam progrediare) apparent quę in cacumine eius fiunt: & quo magis accēdis ad radices, eo minus apparet fastigium. Quum diuinæ maiestatis signa illos quorum gratia apparebant, terrerent, ita ut etiam Mosis conspectum non possent ferre, opus erat illis satisfacere, legemq; dare, & etiam ostendere quomodo daretur. Itaque si recessissent longius populus à loco, nec uidissent, nec audiuissent mirabilia illa. Quum autem saltem altero sensuum confirmari illa uellet Moses, adduxit populum in eum locum, ubi si non uideret, saltem audiret tonitrua, & horrendum strepitum uocis. Moses enim, cuius similiæ multi facti sunt, non fuit cæteris legislatoribus similis. Nam illi omnes secedendo à popularibus, colloquia diuina ab antris petebant, à templis, à locis in quibus

bus nec audiri nec uideri poſſent. Poſtremus uero omnium Muhamedes cata-
ſtrophen fabulæ addidit, cum antro & Gabriele. Moſes ſolus ſeceſſit quidem,
ſed ita ut centies centena hominum milia non poſſent ea prodigia excitare,
quæ in monte eo conſidente apparebant: nec uni aut alteri impoſtori tantum
qui fabulæ inſeruiret, ſed pluſquam à decies centenis hominum milibus (nam
600000 hominum arma ferre ualentium, ex Aegypto exierant) illiſq; cerui-
coſiſſimis, uidebantur & audiebantur. Doctoribus itaque Iudæorum eſt in-
terpretis loco functus, cum ſuo monte aëreo. Volui cauſa quorundam impio-
rum paulo latius iſta tradere, & in throno Machiauellano ſedentibus, hanc dif-
ferentiam perpendendam proponere. Quid ſubiungam de uacca? cuius titu-
lum fert hæc Syra? Quot fabulas nectit ex uno loco ſacrificij numerorum 19?
Omnia ſunt ridēda, et exibilanda. Populus facit ut Moſes interroget Deū, quid
ſit uacca. Moſes timet eſſe. ſtultus rogat populus, ut conſulatur Deus, qua habitu
dine demum, quo colore: atq; ut aſſit uacca ſimilis. quæ omnia abſunt à litera ſa-
cra. Opus itaq; te eſſe mendacem Muhamedes, quum tu habeas fabuloſa, & ma
nifeſtè falſa, quæ contraueniant ueteri Teſtamento: in quo recipiendo conueni
mus Chriſtiani cū Hebræis, ne dicas ea eſſe deprauata, & tua integra. Eſt enim
perfugium uictoriæ Muhametanę, quū urgentur, noſtra fuiſſe deprauata. Græ
ci, Latini, Hebræi, Syri, Armenij, Iacobitæ, etiā Samaritani in exemplis conue
niunt contra te ô Muſſulman. unde quum ſint in Alcorano, quot uerba, tot er-
rata mendaciaq; (niſi quatenus noſtros ſequeris:) ſequitur, hanc legem eſſe nefa
rij dæmonis inuentum. Nil addo eiuſdem fabulę. nam ea eſt longior, & ſeipſam
abſurditate refutat. Quū eſſent deprehenſæ ineptiæ huius legis ab Abdalla Ben
ſalone Iudæo (quem ſuprà dixi ſeptennio toto inuertiſſe quæ excipiebat) & il-
le aperuiſſet cæteris, exclamat iſte propheta, poſtquam falſa multa de lege He-
» bræorum dixit. ait uero: Væ illis qui ſcribunt librum manibus ſuis, & poſtea di-
» cunt, hoc eſt à Deo, ut ambigant in eo pauliſper. Væ illis ob id quod ſcripſit ma
» nus eorum, & uæ illis ob id quod perpetrarunt. Et dixerunt, non attinget nos
» ignis, niſi in die exhibendæ rationis. Dic, occupauiſtis apud Deum pactum? &
» tamen non differet Dei pactum, ſi dicatis de Deo quod nō intelligitis. Sed qui-
» cūq; perpetrauerit malum, & peccatū in eo peccauerit, ille erit ignis particeps,
in quo commorabitur. Territat illum qui immutauerat, & cæteros quibus li-
bellos ediſcendos dabat: quia ſi mutabant, non aduertebat, quoniam ſomnia in
mentem ei non redibant. unde oblita ab illis reſtituere neſciens, magno pudore
ſuffundebatur. dicebat tamen: quamuis mutetis, Deus nō mutatur: & quamuis
uos mutetis pactum iſtud Dei, nō tamen eius pactum mutatur. Nunc ergo in-
» ſurgit in Iudæos, & ait. Quando autem dedimus Moſi librum, & addidimus
» poſt eum prophetas, & dedimus Ieſu filio Mariæ ſapientiam, & formauimus
» eum de Spiritu Sancto: & quo magis uenerunt ad uos Prophetę in id, quòd nō
» deſiderabat anima ueſtra, ſuperbiuiſtis, & diſſenſionem feciſtis, mendaces dixi
» ſtis, & inter diſſenſiones occidiſtis. Hæc ſunt pro Chriſto in Iudæorū inuidiam
ſcripta. Ita ueritas, uelit nolit, inuidia, prodit etiā inter mendacia. Vides Chriſtū,
contra quem tamen ſcribit, donatum eſſe Dei ſapientia, & conceptum ex Spiri
tu ſancto, dictum fuiſſe mendacem, demū etiam interfectum. ita enim uidetur
» inferre, quamuis alibi contraueniat. Subiungit in Iudæos. Certe maledixit
» illis Deus, ob impietatem eorum. ſenſim enim non credunt: & quum ueniſſet
» ad eos liber à Deo uerus, ad id quod habent (cōfirmandum) & fuerunt iampri-

dem

dem aperti, id est propalati à Deo super impios, nihilominus quũ uenit ad eos « quod cognouerunt, desciscunt ab eo, & maledictio Dei super impios. Se inge- « rit imprecationibus diuinis, cęterum pergit suam legem cœlitus missam dicere, cui illi suam opponunt, unde adhuc improperat illis occisionem prophetarum. Paulo post ait hostem Dei futurũ, quicunq; aduersarius Gabrielis & Michaëlis fuerit, cumq; futurum impium. Quasi esset in confesso, uenisse angelos ad Muhamedem, morbum sonticũ dissimulantem. Sed audire operepræcium est theologiam huius legislatoris. Sequamini quod legitis, dæmones apud regem Solo- « monem, & quid impie egerit Solomon. Et ideo dæmones impij sunt, docentes « homines incantationẽ. Probro uertere uidetur hoc in loco impietatem, & incantationes Solomonis, quum tamen fuerit Iudæus. Ait uero (ut hoc latius pateat) in sequentibus, dæmonum famulatum habuisse Solomonem, quorum diligentia omnia in ictu oculi peragebat. eos uero latuisse mortem Solomonis, quum mortuum eum in sua sede posuissent domestici, & innixus fuisset baculo, nunquam cognouisse mortuum dæmones, nisi postquam uermis rosit baculum eius, & concidit, tunc attoniti eiulantesq; abscesserunt. Hæc sunt præclara hominis somnia, quæ dicit scripta esse apud Iudæos, ut ea legant. Fortassis notat Iosephi sententiam, qui ait in Antiquitatibus, Solomonem habu isse artẽ cogendorum dæmonum, & posteris reliquisse, qua quidam ad suam usq; memoriam uterentur, cogerentq; dæmones ab obsessis corporibus discedere. Erat certè uirtute diuina concessum scribis, ut fugarent eijcerentq; dæmonia. Videtis quàm iste legislator egregie noscat uim dæmonum, quos ignaros etiam præteriti & rerum uisibilium facit. Quod uero fuerit incantator Solomon, ex sacris non habetur, nec illic legi potest. Pergo. Et quod est cœlitus missum de angelis Ha- « rot, & Marot, in Babylone. Scire etiam conuenit, quid sibi ista uelint. Interpre- « tes & liber Hassiar explicant hoc modo. Quum essent Iudices in Babylone Harot & Marot angeli, capti sunt amore cuiusdam fœminæ nobilis, quæ noluit illis nisi hac cõditione acquiescere, ut scilicet unus eorum illam in paradisum introduceret, alter reduceret. ebrij captiq; uino pollicentur, fruũtur, illam in paradisum ducunt. qua uisa Deus illam fecit stellam luciferum: angelis uero uinosis, & salacibus fecit optionẽ, an mallẽt in præsenti, an in futuro sęculo pendere pœnas. eligunt presentem uitam, ad supplicium ducuntur, illud ubi cõmiserant delictum, suspenduntur q; in puteo in Babylone, ad diem usq; iudicij. Hæc est historia. Angeli Muhamedis sunt corporei, uitiosi, & corporalium pœnarum capaces. cęterũ iudices in urbibus angelos nunq; legi alibi, aut uidi. Fœminis Arabum debet certe ea placere historia, quę concubitu paradisum, & stellæ locũ mereri docet. O dignas authore leges, & historias. Paulo pòst ut omnes ad se trahat dicit omnes leges esse bonas bene uiuenti, & eas ceremonias quas instituit obseruanti. quę eodem atq; prius spectant: ut captis omnibus, illos initiet sibi, interim uero non aduertit, se & suam & alias nõ meliores idololatrarum legibus dicere, itaq; operas ludit, & mentitur, quod authore Deo non fit. Vnde sequitur, esse legem diaboli, quæ suadet, diabolum & Deum esse pares. Dicunt illi qui « non intelligunt, Nisi loquatur nobis Deus, & det nobis signum, eiuscemodi di « cebant, qui ante eos fuerant, erat uerbum eorũ simile cordibus eorum. Sed iam « nos declarauimus miracula populo innocenti. Nos misimus tibi in ueritate an- « nunciationem, & præmonitionẽ, & non expetebatur à populo damnato. Quũ « peterentur ab eo miracula, ita eludebat. dicebãt enim sectatores, nisi uideamus

Deum

Deum qui tecum loquitur, ut uidebatur quatenus licet Moſe montem conſcendente, nõ credimus. dicit, Vos ita ſemper petiuiſtis miracula, & patres ueſtri. Dicat rogo, quando petiuerũt miracula à Moſe Iudæi, quum à prodigijs cœpiſſet & ſuos & Aegyptios terrere? qui ultro adeſſe illi diuinam uim oſtendebat? quãdo rogauerunt Chriſtum, qui ob id erat exoſus phariſæis, quod ubicũq; miracula faceret? quumq; nil aliud poſſent obijcere, dicebant quod in ſabbato curare non debebat. Ab alijs leges non potes dare, quàm à Chriſto & Moſe. Chriſtus equidem bis animi gratia rogatus, ſemel à phariſæis, & ſemel ab Herode, non edidit: quoniam malo animo, & non credendi, ſed uoluptatis gratia id eos petere nouerat. Ante Herodem obmutuit, iamiam delibandus, repreſſit nequitiã & curioſitatem phariſæorum, & ſcribarum, qui cum centenis miraculis, & mille hominum milibus, qui ea uiderant, non crederent, nihilominus peterent. dixitq; generationi prauæ & adulteræ ſcribarum, non aliud ſignum futurum maius quàm ut reſurgeret poſt tres dies, ut Ionas è piſce uiuus tertio die olim eiectus eſt. Quũ uero dicit, nõ expeti annunciationem à populo damnato, generali & indefinito uocabulo hoc profert, ut etiã ſuam perſuaſionem, quam nemo excipiebat, ſacris adnecteret: atq; ſi diceret, Damnati nolebant illas bonas leges recipere, & ideo damnati ſunt: ita & qui meam non recipit, damnabitur. Egregia illatio, quaſi iam illa eſſet diuina, quia ita ab eo uocabatur. Sequitur. » Et non cõ placebit apud te Iudæus aut Chriſtianus, quouſq; ſequare præſcriptum eorum. » Dic, quod directio Dei eſt directio, & non ſequare deſiderium eorum pro eo » quod ad te uenit. de ſcientia quã habes à Deo, &c. Ex hoc patet quomodo primos ſectatores ex Chriſtianis, Neſtorianis, & Iudæis habuerit, quoq; pacto uolebant in ſuam quiſq; legem trahere. Nec enim placebat Iudæo, ſi eſſet Chriſtianus: et e diuerſo. Itaq; egregio & ſibi familiari ſyllogiſmo utroſq; eludere tentat. Non eſt (inquit) directio Dei niſi directio. Quid infert hoc? non eſt lapis niſi lapis, non eſt homo niſi homo, non eſt Deus præter Deũ, uel niſi Deus. Nil plane infert, & tamen ſuæ ſectæ initiationem uoluit hoc elogio confirmari, la alla illa alla, nõ eſt Deus niſi Deus, aut præter Deum. quaſi ullus ita demonſtret, aut coniuncta afficiat rerum notione, quòd bis idem dicatur. Iudæus & Chriſtianus credunt iſta: non eſt directio Dei, niſi directio Dei: & non eſt Deus, niſi Deus. At lactandę plebis gratia, hoc indefinito uſus eſt: & quum aſſentirentur magni & periti, poſtea eodem uocabulo utens apud imperitos, pro ſua perſuaſione ſolum, quod eſt omnibus commune ponebat, trahebatq; idiotas ad hudan, id eſt directionem: nam ita uocari obtinuit Alcoranum. Paulo pòſt, quum dicit,

» O filij Iſraël mementote beneficij mei, quo beneſeci uobis, ego uos bonis do
» naui, ordinauiq; ſuper omnes populos, timete diem quo non rependetur ani-
» mæ pro anima, & nõ recipietur ab alia iuſtitiam, & non ſequetur eam redem
» ptio, nec erunt liberati. Iudæos iterum captat, & in Chriſtum noſtramq; iuſtificationem inſurgit, quam tamen dediſſe Chriſtum ſuis ſequacibus & ſanctis, neceſſarijs argumentis docui libro primo. Nam hominem per ſe nunquam poſſe iuſtificari, ſatis illic patuit. Quum uero omnibus ſæculis ab orbe cõdito ad Chriſtum uix fuerint 10. homines quibus conceſſa fuerint miracula, quî potuit fieri, ut centies milies centena hominum milia, & plura quàm numerari ualeant, omni miraculorum genere floruiſſent paucis temporibus, niſi alia iuſtitia, potentia, & ui quàm humana fuiſſent prædita? Si illa ſunt ab homine, ergo Muhamedes, & cæteri homines id habere deberent. atqui quum non habeant, & illi habuerint,

buerint, tot tantiq; uno ſęculo potiſsimum 500. annorũ, & ad noſtra uſq; tempora, etiã in multis locis, ſequitur à iuſtitia aliena, & Chriſti id eſſe fuiſſeq;. Nam etiam cõtactu mortuorum corporũ, in quibus egerunt fœlices animæ, innumeri reuixerunt, animoq; & corpore conualuere. Mittere uero tot prophetas miraculis claros in unum conſortium, quid opus Deo aut hominibus fuiſſet, quum primis, ut dixi, ſæculis uix ſinguli multis temporibus fuerint? fuit, fuit, & eſt, & erit iuſtificatio, ab alio uidelicet, à Ieſu Chriſto benedicto, cui ſatanas inſtrumento tui aduerſari eſt auſus, quũ in bono uiro nõ poſſet. Velata itaq; abſinthia melle propinans, et aliquid partim uerum, partim uero ſimile obtrudens, innumera mendacia & impietates profers. Sed iam ad tuæ legis titulum, & prætextum uenio. Poſtquam multas fabulas proferre fecit Abrahamum cum Iſmaële, & domum idololatriæ Alquibla Mechæ conſtruere (quaſi Abraham in Arabia fuerit) & orare pro poſteritate Iſmaëlis, ſubiungit eius nomine: Domine noſter fac nos Muſſulmanos (id eſt fideles) tibi, & de generatione noſtra populũ fidelem tibi, & oſtende nobis aſylum & conuertere ad nos: quoniã tu es conuerſor propitius. Domine noſter pollicere inter eos prophetam ex ea (gente) qui legat inter eos miracula tua, & doceat eos librũ & ſapientiam, & faciat eos innocentes, quoniam tu es uenerandus ſapiens. Seipſum facit polliceri ab Iſmaëlitis, ut ea faciat quę ſe facere dicit. Omnia aũt quum ſint à ſcripturis antiquis aliena, non habent opus refutatione: quoniam uana mendacia ſunt. In alio loco poſt ea ſibi imperatum eſſe dicit, ut eſſet primus Muſſulman, quũ tamen hic faciat Muſſulmanum Abrahamum, quũ prophetæ ſacri, qui poſt Moſem fuere, nunquam uel latum unguem à præſcripto ſacro receſſerunt, quamuis reuelationibus eſſent clariſſimi. extant ſcripta non tantum à Iudęis probata, ſed à Neſtorianis, Iacobitis, & Armenijs recepta, Latinis, Græcis, Illyricis tranſcripta, ubi omnino conueniunt: nec tamen quicquam earum nugarũ, quas tu adfers, habent. Nec etiã corrupta poſſunt eſſe, quæ innumeris myriadibus in toto orbe reſperſa cõueniunt. Conſule etiam uerſiones illas quas Arabes habent, nil quicquã ex illis nugis & ſomnijs reperies, quæ impoſtor obtuliſti, ſed omnino contrarium. nam in ſacris habetur: Eijce ancillam & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ, ſed in Iſaac uocabitur tibi ſemen. Vides iſta contra te facere, promiſſionemq; prophetæ, in quo benedicendæ erant omnes gentes, non eſſe per Iſmaëlem, ſed per Iſaac: Iſta ſunt à Deo cœlitus miſſa, quod negare non potes: ergo tua falſa ſunt, & à diabolo, non à Deo. Nec poteſt tua lex eſſe Abrahami, quæ illius benedictionibus eſt omnino contraria, quum tu tamen ab illa authoritatem capias. Attendant Muſſulmani de legis ſuæ origine. Tria erant hominũ genera ubi Muhamed prædicauit: Idololatrę, Iudæi, Chriſtiani. Ab idololatris iſta non habuit, qui ea non habebant: à Iudeis ergo, aut Chriſtianis profluxere, aut à reuelatione. quî potuiſſet fieri, ut ſtatim atq; incœpiſti emergere, & contra ueritatem prædicare, te redarguiſſent mendacij omnes uno ore, niſi contra uerũ te dicere cognouiſſent: nec in eodem temporis articulo omnia exemplaria mundi fuiſſent ita per ſe corrupta ut tibi contrauenirent, quum in paruo mundi angulo eſſes uix notus. Falſa ergo dabas, & contra uerum pugnantia. At ita reuelatum eſt mihi à Deo, uel à diabolo. à Deo non poteſt fieri: quoniam omne uerum uero conſonat, nec mutatur Deus. Sequitur ergo ut à diabolo commentarios iſtos habueris: quem ſi negent tui ſectatores te habuiſſe comitem, uel hoc unum contra illos faciet, quod miſerrimo mendaci id ſuaſerit,

ut tertio die post mortem resurgere se posse crederet, non secus atq; Simoni Samaritano. Vnde amens ille scelestusq; homo, nō erubuit id credere: testamentoq; cauit, ut ad tres dies expectaretur eius resurrectio, seruato cadauere. quod, ut suprà notaui, fœtore omnes à se abegit sectatores. Hæc erant in uetustis historijs, sed à Chalephis uestris primis fuerūt obliterata, retinendi imperij causa. Partim tuo ergo ô Muhamedes, partim dæmonis astu, & perijsti, & innumera hominum multitudo perijt, peritq; quotidie. Iungit demum colloquia quædam patriarcharum, quæ quamuis sunt ueri similia, tamen ideo credenda non sunt, quòd in sacris non sunt. Omnia enim eodem modo conijcere, & addere liceret.

„ Quum uero illi patriarchæ dixerunt: Estote Iudæi uel Christiani, eritis directi,
„ dic: Sed lex Abrahæ leuis est, & non ponit simulachra. Quum utranq; bonam dicat, tamen unam quæ nunquam scripta fuit, imaginatur, quam dicit Abrahæ. Si ideo illam probabat, quod nō faceret simulachra, aut participem, idem faciebant Iudæi. ergo debebat esse, permanereq; Iudæus. Sed paulo pòst se explicat. Dicite, credimus in Deum, & in id quod instillauit in nos, & quod instillauit in Abrahamū, Ismaëlem, Isaacū, Iacobum, & in tribus (filiorum Israël) & in id quod datum est Mosi, & Christo, & quod datum est prophetis à domino suo: non differimus uel in una re ab illis, & nos sumus illi fideles. Quomodo omnia profitetur qui nil planè habet? idq; trahendæ post se multitudinis gratia? Nunc credit legem Abrahæ tantum, nunc omnium, nunc nullius, ut nil planè sit his dictis inconstantius. Si omnibus subscribis, omniū dicta recipias oportet: si illis contrauenis, tu es necessariò mendax. Iisdem nenijs nugatur prolixius, ut captet omnes homines. Demū ad Alquibla (turrim illam de qua dixi in cap. de Mecha) conuersus, de adoratione similia per omnia dicit. Vbi uero de peregrinatione egit, ad Mesgidam Elharam (id est Mechensem) dicit eos qui occidun tur in seditione & uia Dei, non debere dici mortuos, sed uiuos. omnino ἄθεος homo, qui pro sua libidine & somnijs, cædibus omnia repleta uolebat, hominumq; uitā ne pili quidem faciebat: qua in re habet imitatores egregios principes Muhamedicos, qui si habent copiam hominum, sternunt primis ordinibus uiam secundis, corporibus uiuis in fossas aut paludes protrusis, & conculca-
„ tis. Paulò post ait: Qui contradixerit his quæ à propheta dicuntur, maledictio
„ Dei & angeli eius & hominum super eum, ut territet suo more. Demum quum dicit Deum creasse naues, mentitur: non enim sunt naturæ, sed artis. Sequitur
„ prohibitio epularum. Nil est uobis prohibitum præter morticinium, & sang
„ uinem, & carnē porci, & quod occisum est sine Deo, id est sine inuocatione. Si omnium leges probas, nil tibi prohibitum esse debebat. nec enim est quicquam malum, creatum à Deo. Sed tu uolebas uideri Iudæus, ut illos retineres qui desciscebant. Moses prohibuit quædam ob peruicaciā gentis, quædam ob uitium regionis, quædā ob memoriā creatoris. Lepra laborabatur in Aegypto, cui morbo porcus animal est obnoxium: uerū in alijs regionibus minime. est enim in usu saluberrimo etiam sub æquatore. cætera erant, ut quotiescunq; aliquid occi-
„ derēt, præcepti diuini meminisse possent. Dicit postea: Nil refert uertantur uer-
„ sus ortum aut uersus occasum in orationibus, modò faciant bona, soluant decimas, non contraueniant prophetæ, nec angelis, nec prophetis, omnes saluabuntur. Omnibus legibus iterum dat salutem, & nil referre ait quà uersus ores, ut unà Iudæi consentientes Christianis, ad eum accederent. De uindicta:
„ O qui credidistis, scriptū est ad uos de repensione occisionis: liber sit pro libero,

seruus

ſeruus pro ſeruo, fœmina pro fœmina, &c. Quæ omnia uoluit à nobis ad iudicum officium Chriſtus remitti. Sed opus erat te Iudaizare cum illis quibus eras Meſsias, & ſancta præſcripta Chriſti conculcare. Ieiunium uero more maiorũ, ne non Iudaizaret, etiam inſtituit, quod permutat eleemoſynis, ut omnibus ab-
blandiretur. ait: Menſe ramazan, quo ipſo deſcendit Alcoranũ in directionẽ « hominum, & prudentia directionis Alphurcan, qui ualuerit inter uos eo men « ſe ieiunet, & qui fuerit infirmus, aut in expeditione, numerum dierum poſter- « gabit, ut ſuadebit Deus. Hoc loco patet, ante Muhamedẽ non fuiſſe Alcoran, uel Alphurcan. Vnde apparet, quod ſuprà notaui, mendacium manifeſtum dixiſſe Muhamedem, quum dixit Moſi datum. Verum eſt uidendum ieiunium Alcoranicum. Et uobis permiſſum eſt in ieiunio, ut cum mulieribus ſitis. eſt « enim Deus miſericors. Comedite & bibite, uſquequò uideatur uobis linea alba « (id eſt aurora) inter tenebras, demum redincipite ieiunium. Egregium, & au « thore dignum ieiunium, in quo nox data quieti & meditationi, tota in crapulã & uitam non homine, ſed brutis dignã uertitur: tanquam ieiunium ſit datum, ut interdiu abſtineas, noctu uero te ingurgites, & non potius ut carnem maceres. Verum erat in hoc ieiunio duobus hominum generibus ſatisfaciendum, ut more Hebræorum & Chriſtianorũ ieiunaret: id fecit principio ſuæ perſuaſionis, ieiunium adſcribendo. ut uero ſe ſibi & ſui ſimilibus Arabibus, luxu & Venere corruptis, multitudineq; uxorum comitatis accõmodaret, nocte tota uoluit habenas laxari gulæ & crapulæ, ut uires Veneri ſatisfacerent, ne huic prophetæ, qui gloriabatur à Deo habere ſe 40. hominum fortium robur in Venerem, eſſet macie laborandum, atque à tam præclaro munere deſiſtendum. Quis non uidet hunc impium ethnicum Epicureũ, ementito pietatis nomine, ſe ſimplicitati rudium hominum ingeſsiſſe? Paulo poſt iterum de bello dicit, fœliciſsimos futuros qui in eo moriantur, modo in eum credãt: occidendos omnes, qui ſe opponunt, donec acquieſcant. quę uirtus iſta prophetica? quis tyrannus, prædo, homicida nõ ita animaret ſuos? Longe iſta abſunt à dono prophetię. At erat in alhigera, id eſt in exilio. Factionib. id meruerat, ob id in ciues Mechæ armabatur. Vnde ueriſimile eſt, hoc caput, quamuis ubi ſcriptum ſit non dicatur, tamen eſſe Medinæ ſcriptum: quia in ciues Iudæorum (qui multi in Iezrab erãt) fauore armatur, quorum opera cum ruſticis facile utebatur, quòd eſſent ad prædam paratiſsimi. Dicit itaque, eos aduerſarios in templo Mechæ ita occidendos eſſe, quemadmodum occiderũt antè ſuos in eodem templo. Prolixius illa patẽt. Vt autem iuſtior uideatur cauſa, militi dicit eſſe Elheg, id eſt peregrinationẽ, in qua tres dies ieiunabant, & à reditu ſeptẽ: ut religio tegat uitiũ. Sed ad rem. Et « interrogabũt de uino & aluei recreatione. dic, in illis eſt peccatũ graue, & adiu « mentum hominibus: ſed peccatum eſt maius, quàm iuuamentum. Ludum & uinum damnat: alterum, ne ſibi miles occuparetur, & regere illum non poſſet. Quia uerò turbabatur uino, ne alij ſibi eſſent diſsimiles, prohibuit præſtantiſsimum naturę munus, quo & ſi multi helluones & gurgites ſe labefactant, tamen ſeſsis corporibus, & afflictis etiam animis recreandis, nil maius unquam natum eſt. Fecit itaq; ut præſtantiſsima pars naturæ deeſſet inter ſuos, & prouentus longe uberrimus, ut morbũ diſsimularet, & uxori gratificaretur. Quæ addit de repudij legibus, & de iuramento licito, & de bello inferendo ſuis ciuibus: quoniã omnia illa ſunt cõtra pacem publicam, æquo & bono honeſtatiq; aduerſantur, adhæc contra legem diuinam pugnant: ideo non egent alia refutatione, quàm

à ſeipſis. At multa bona ſunt in his præceptis, dicet Muhamedicus, quis omnino apparentẽ ineptiarũ molẽ uoluiſſet recipere, niſi aliquid ueri & boni eſſet admixtum? Eſt aliquid boni, idq; minimũ in Alcorano: at in Euãgelio, quod fatetur à Deo eſſe, nil non eſt abſolutiſsimũ, Deoq; authore digniſsimũ. Capit uero prætextũ belli à filijs Iſraël, quũ perditos homines Cananæos perſequebantur. Atq; Iudæos, quorũ legem probat, perſequitur: Chriſtianos, quorũ Euangeliũ à Deo eſſe dicit, necat: ciuiũ ſanguinẽ fundit, quũ tamen idẽ facere uidetur, atq; cohortes Iſraëliticæ cum Saule. eius uero meminit, ut ſectatores principem conſtituerent, non illũ, ſed Vbecharũ & Ahmerum, audaciſsimos & perditiſsimos, à quibus accipiat pacatã potentiã. Poſtq; locutus eſt de Talot (ita uocat Saulem) pergit ineptire de Goliade. ſed penè tranſibam fabulã adnexã hiſtoriæ Saulis. ait:

„ Quum in ordinem redegiſſet cohortes ſuas Saulus, dixit: Si Deus tranſire uos
„ faciet in flumine, non eſt de meis, aut à me qui ex eo biberit, & qui non come-
„ derit, eſt à me: niſi qui hauſerit hauſtũ manus eius. & biberunt ex eo præter pau
„ cos. Nec enim tranſgreſſus eſt ille, & qui crediderunt cũ eo, quia hoſtes erant in eo loco & fortuna, ut de illis haberi poſſet uictoria. Saul edixerat imprecatione, ſi ullus ea die quicquam cibi attigiſſet, eum maledictum fore, id eſt moriturum. Non aderat tunc filius Sauli Ionatanus, ſed hoſtes acriter adortus perſequebatur. attigit fortè uirgæ extremitate parum mellis roſcidi, quod frequenter in Syria cœlitus ſtillare ſolet: reus ideo anathematis factus eſt, & à patre ad mortẽ ob ſacramentum petitus. cuius conatibus obſtitit multitudo, indignum dicẽs eum ad mortem trahi, cuius opera diligentiaq; uictoriã eſſent conſequuti. Nec enim in cauſa calamitatũ Ionatanus erat, ſed imprudens pater & dux, qui in ſumma neceſsitate populum religione obſtrinxerat imprudenter. Si enim bibere & comedere, uiresq; recipere licuiſſet populo, uictoriam abſolutã confectis omnino hoſtibus referebat, nec per ſummam famem carnem cum ſanguine contra diui num præceptum manducaſſent. Conferantur nunc, quæ noſter nebulo mentitus eſt. Si tranſieritis flumen, nõ eſt de meis, qui ex eo biberit, niſi quantum manus capere poteſt, biberunt omnes præter paucos. Primò cibum in potum uertit, flumen adfert, ubi de melle agitur: omnes defeciſſe ait, præter paucos, quum ne unus quidem abſceſſerit, nec præceptis contrauenerit, præter Ionatanum, qui (ut dixi) non audiuerat. Sunt tot uerba, quot mendacia. At neſcimus quorſum hæc: quia religioſam peregrinationem, id eſt cædem bonorum omniũ aggrediebatur, uolebat à ſimili ſuos legibus adſtrictos, ne ſe deſererent, atque ut deuoti in mortem aut ultionem, ante cibum ſumptum ruerent. & interim ſacris abutebatur exemplis, ad animandos territandosq;. hoc enim poterat integre inter tot doctos Iudæos ſcribere, ſed nolebat aſtum ſuum ulli patêre. præterea uolebat ſacra ſua omnino, id eſt mendacijs reſperſa, ſibi eſſe ſimilia, ne dum uera uiderentur, authoribus adſcriberentur. De Galot, id eſt Goliade, idem planè facit, quum in illo bello ducem facit: quum nec dux legatur, nec in illo bello fuerit, ſed inſtauratis Palęſtinorũ uiribus, longo poſt tempore miles gregarius prouocauerit Iudæos. Subiungit demum ſe digna, oportere bella eſſe inter homines, ne mundus corrumpatur. Nulla maior peſtis hominibus poteſt comparari quàm bellum: & interim dicit bellum eſſe, ne mundus corrumpatur, & hoc eſſe Dei in terra beneficiũ. Si Deus iſta dixit, appello ad te ô Natura, quæ omnium fœlicitatem rerum in quiete & tranquillitate ponis. quis te docuit ita, niſi Deus ille, ſumma & perfecta quies, quem authorẽ beneficij bellici ponit iſte prophe-

ta,

ta, quum ex omnibus hominibus, nisi insanus, ne unus quidem reperiatur, qui id sit probaturus uerbo, quamuis quandoq; facto probet. Inuidia dæmonis, hominum nequitia, materiæ peruicacia, & corruptio bellū susciant, permittente omnia Deo, ut resipiscamus: & interim authore Muhamede, Deus idē pro summo bono nobis dat bellū, ut propheta diteſcat, & rebus potiatur. quis neſcit prædones & tyrānos, aliorumq; uitæ insidiantes, ista probare? & pacē quantū possunt ex orbe profligare? & eam ob rem tam frequenter dicit opes esse Dei, & dare illas quibus uult, ut scilicet sit pari ad res ipsas iure, qui in alienas opes magnis sudoribus partas inuolauerit, & qui iustus earum sit possessor. hęc est bona prophetia Muhamedis. & interim hoc signum esse prophetiæ, seriò affirmat.

Hęc, inquit, miracula Dei leguntur apud te reuera, quoniam tu es propheta. « Ista sunt connexa præcedentibus, quæ dicunt, nisi mutuo impulsu se impeterent homines petrefacturam terram. Sed alia aggredior. Tales inquit pro- « phetas ordinauimus quosdam super quosdam, ex illis quosdam alloquutus est « Deus, & extulit quibusdam gradibus. Et dedimus Christo Mariæ filio sapien- « tiam, & creauimus eum de spiritu sancto, & si uellet Deus, non occideret illos, « qui sunt post eos, postquam uenit illis sapientia. & ideo altercantur, & ex illis « sunt qui credunt, & ex illis sunt qui male credunt, & si uellet Deus, non occi- « derentur. Verum Deus facit quod uult. Quid primū excutiam neſcio. Quod iam Christo dedit, non puto repetendum. quod dicit: si Deus uellet, non occideret eos, qui sunt post eos: eos intelligit post prophetas. Deus Alcorani est homicida, qui necat illos, quos eligit prophetas. homo non facit malum, nec habet liberum arbitrium: Deus ergo in tyrānis mundi occidit homines. ô sententiam nephariam, & mille supplicijs dignam. Quidam dissentiebant, inter nostros Nestorij erant, Iacobitæ, & Christiani. Iudex utriusque causæ ignarus, arbiter debuit constitui. & quia fauore & beneficijs à Baheira iuuabatur, ideo optime credunt Iacobitæ & Nestorij. Hæc est assentiendi ratio. Reguli & prædones ex Armenijs, in confinia Arabiæ uenientes, quia canis caninam non est, composita prophetica pace, bene credere dicti sunt, iudice illo dignissimi. quia tyrannus prædoq; fautoribus egebat, nec poterat lucrosè bellum cum sibi similibus gerere, (nam nec ampla præda est à prædone, nec facilis uictoria) pace cum illis composita, firmatisq; dogmatibus, dum manus manum fricat, pestis totum in orbem serpit. Quod uerò postremo loco dicit, si uellet Deus, non occiderentur: quid aliud etiā ridendo dicat immanissimus homicida, dum sine humanitatis ratione omnes iugulat? Si illa uult Deus, iam Deus non est. Nam si iniquus est, nullus est: non uult ergo, ô pernicies hominum, non uult quod permittit arbitrio humano. Sed à nobis uult res ipsas syncere & sanctè fieri. mala uero etiā si uelimus, ut committamus permittit, non uult. quod & si malum uidetur, tamen longe deterius esset, omnes homines carere libero arbitrio, & more saxi esse, quàm ut uitia non possint admittere, quum præcipuè sit locus pœnæ, & præmio: quod ipsum uerbis fateris, asserisq;, uita negas. Dicit paulo pòst, Deum dedisse regnum ipsi Abrahæ, & illud possedisse. nam uerbo Vaada, quod polli- « ceri significat, non est usus, sed attha, quod dare & addicere notat. Atqui reuera falsum est. in promissione enim & fide tantum hoc regnum habuit. quod quadringentis postea annis, posteris eius tradidit Deus, duce Mose. Hoc facit, ut festinent undecunque rapere, opesq; & regnum ipsi parare sectatores. Paulo post, quū loquitur de ciuitate diruta, quamuis nil de ea Sacra habeant, id tamen

eò tendit, ut Iezrab, quæ ab eo uocata est Medinat alnebi, id est ciuitas prophetæ, posset à suis instaurari, & depulsis habitatoribus Iudæis, prophetæ adscribi. Nam euersa paulo antè à prædonib. & illi prophetę similibus erat. itaq; ut nullũ scelus uideatur carere exemplo, adscribit patriarchis nefaria exempla, quæ omnia facinora sunt hodie miseris Muhametanis incognita: quoniã illa perosi & exhorrentes successores, Chaliphæq;, curarunt ex hominũ memoria aboleri, & ista interpretationib. alijs uoluerunt tegere, ne posteritati patêrent scelera, unde uestigia & parta potentia restant. Libri illi mersi iuxta Damascum ad 60000. & plura uolumina hoc sibi uolebant. ignorant imperiti ea mysteria. Quũ aũt præsentiret mendaciũ seipsum aliquãdo proditurũ, cauit in fine capitis, ne ambigatur aut disceptetur de eo, quod sibi missum dicit. ait uerò: Credidit propheta in
» id, quod sibi à domino suo & fidelib. missum est, totũ credidit, cũ Deo & angelo
» eius, & scriptura eius, et prophetia eius. Nõ dubitetur à nobis de ulla prophetia
» eius. & dixerũt, audiuimus et acquieuimus etc. Sanxit inter suos, ne ambigatur de ulla re: unde mendaciũ esse, falsitatẽq; cõstat. Nam ut aurũ ignẽ, quo purgatur, nõ timet: ita ueri natura disceptationes & altercationes omniũ ultrò appetit, ut lucẽ suã ostendat. falsum omnino probari fugit, ut nõ sit maius argumentũ falsitatis in toto Alcorano, quàm hoc in loco. Si enim publicè disceptare, aut inter aduersarios ambigi de eo uetuisset ob mysteria, uulgaribus nõ prodenda, meritò fortasis id feciſſe uisus fuisset: uerum inter suos nil ambigi, ubi poterat satisfacere, est certissimum indicium falsi, timoris, conscientiæ. Christus ultrò rogabat discipulos, ut eum interrogarent, si de ulla re ambigerent, (quamuis apud tantam potentiam non erat ambigendi locus) si quis hodie uelit contra Christum, aut eius placita ueri perquirendi studio aliquid proponere, auditur, illi satisfit etiam publicè. Ratio Muhamedis est in gladio & potentia posita: unde factum est, ut uocabulo rationis & potentiæ, pro eodẽ & æquiuocè sit usus. Sultanet enim utrunque significat, iuxta illud tyranni: Ius est in armis. hæc pauca ex Bacara. Si uoluissem omnia prosequi, proculdubio, quũ nullũ uocabulũ, nulla sententia (nisi à nobis desumpta) mendacio, blasphemia, aut uitio careat, in immensum & ad tædium nauseamq; creuisset opus.

SORAH HVMRAN, IN MEDINA SCRIptum. CAP. II. 200 Aiet.

VT partim pro Iudæis captandis aut arguendis, præcedens caput est collectum, ita partim in nos agit secũdum, & à Ioachimo, quẽ Humran uocãt,
» incœpit. Sunt ergo diligentius omnia obseruãda in isto. ita incipit: Deus est,
» nõ est Deus, nisi ipse uiuẽs subsistens, qui immisit super te librũ ueru̇m, certumq;
» ad id quod in manibus est: et cœlitus etiã misit legẽ & Euangeliũ, iam ante in directionẽ hominũ. Quemadmodũ à societate sacrorũ, conatus est capite primo sua cõmendare, ita & nũc. illic enim dixerat, quod ante te missum est: nunc etiã specificè dixit, præcessisse legẽ & Euangeliũ cœlitus missum, ut etiã itidẽ de Alcorano credatur. Ab aduersario cõcessa capere oportet, fateriq; etiã Euangeliũ & legem Muhamedicis esse recipiendam. Vt enim dixi, aut mendaciũ in Alcorano esse opus est, aut nostra sunt probanda. eodem ingenio hoc nobis cõcedit atq; superius, ut in eius leges iuremus. Si mẽdacium habet Alcoranum, lex Dei non est. Si nostra uera sunt, & à Deo, Alcoranum innumeris locis illis contradicens mẽtitur. Ergo, &c. Paulo pòst de paradiso dicẽs, amplificat superius dicta.

Qui

Qui timuerũt à domino ſuo, habent paradiſos, ſub quibus currũt flumina, inq; ipſis morantur cum cõiugibus formoſis, & amabilibus. A Domino in paradiſo erant antè fructus, nunc accedunt pulcherrimæ fœminæ, digniſſima mulieroſo propheta præmia, ut animo ea exerceat, quę in corpore agẽti placuere. Sed quę nobis cõcedit, ſubiungo. Deus purificauit Adamũ, Noachũ, gentẽ Abrahami, & progeniem Ioachimi in gẽtibus, generationẽ quorundã à quibuſdã, & Deus eſt auditor ſapiens. Quando dixit uxor Ioachimi: domine ego uoueo tibi quod eſt in utero meo in obſequiũ, recipe à me, quoniam tu es auditor ſapiens, & quũ peperiſſet eam, dixit: domine, ego peperi eam fœminã. & Deus nouit ad quid nata eſt fœmina, nec eſt maſculus ſicut fœmina. Ego uocaui eam Mariã, illã & eius progeniẽ tuo munere & auxilio defendo à malo dæmone, & recepit eam dominus eius receptione fortunata, bonaq; educauitq; eam in domo bona, & fouit eam Zacharias. Quũq; ingrederetur ad eã Zacharias operaturus ſacris, inueniebat apud eã fructus, dicebatq; heus Maria unde habes iſta? dicebat, hoc eſt à Deo: quando Deus dat bona quibus uult, ſine numero. Ibi inuocauit Zacharias dominũ ſuũ, & dixit: domine, da mihi de tua benignitate prolem bonã, quoniã tu es auditor inuocãdus. & uocauit eum angelus, quũ ſtaret orans in loco ſacris addicto. Ecce Deus nunciat tibi Iachie, id eſt Ioannẽ affirmatorẽ uerbi dei, mundũ caſtum ue, cõſtantem & prophetam optimũ. Dixit: domine ecce ego, aduenit mihi canicies, & iam peruenit ad me grandior ætas, & mulier mea eſt ſterilis. dixit: Deus facit quod uult. Dixit, domine da mihi ſignũ. dixit, do tibi: non alloqueris homines triduo niſi ſigno, & recordare Dei, & lauda ueſpere & mane. Et quãdo dixit angelus: ô Maria, ecce Dominus ſanctã te facit, & purã & beatã inter mulieres mundi, & omnium ſæculorũ. ô Maria, proſternare ante dominũ tuũ, & ora, & flecte genua cum flectentibus: altercãtur angeli, quis cuſtodiã habebit tui. Tunc dixit: ô Maria, ecce Deus mandat tibi uerbũ à ſe, cuius nomen eſt Chriſtus Ieſus, Mariæ filius, admirabilẽ in præſenti & futura uita, & erit de proximis, & alloquẽt homines in cunis & faſcijs, & erit optimus. Dixit Maria: An erit mihi partus, & non attigi hominẽ? Ita Deus creat quod uult, quãdo præfiniuit pręceptũ. Quũ enim cuiq; dicit, eſto, fit. Docebit eum ſapientiam, librũ, legem & euangelium, & prophetiã ad filios Iſraël. Ecce ego uenio ad uos cum miraculis, ecce formo uobis ex luto figurã auium, & inſufflo in eam, & fit auis cũ pręcepto Dei: & ſano pſoras & lepras, & ſuſcito mortuos, cum præcepto Dei: edico uobis quid comedatis, & quid reſciatis in domibus ueſtris, ecce hoc in miraculũ eſt uobis, ut ſitis fideles. Etiã uenit ad confirmandã legem, & ad permittendũ uobis quædã antea uobis illicita. & ueni ad uos cũ miraculis à domino ueſtro, ut timeatis Deũ, & obediatis. Quoniam dominus meus, eſt dominus ueſter: ſeruite illi. hoc eſt punctũ rectũ. Et quãdo ſenſit Ieſus ex illis incredulos, dicit: quis fiet Nazarenus Dei, id eſt Chriſtianus? dixerũt geuariune, id eſt apoſtoli & diſcipuli, nos ſimus Chriſtiani Dei, credimus in Deũ, manifeſtũ eſt quod nos ſimus fideles. & paulo poſt, & quãdo dixit Deus, ô Ieſu ego te exalto, & extollo te ad me, & eripiam te ab illis qui nõ crediderunt, & ponã eos qui ſequuti ſunt te, cum impijs, in die iudicij, tum in reditu ueſtro iudicabo inter uos, in eo quod in diſceptationẽ uocatis. Iſta omnia partim cõſona ueris, partim abſona attulit cauſa duarũ periodorũ, ut introduceret Chriſtũ pro ſe loquentẽ, ut adorarent Deũ ſuũ, & ut illum raptũ diceret, ne illi Iudæi nocerent, & ut altercatio de eius diuinitate relinqueretur uſq; ad diem iudicij. Conſtãte enim diuinitate

Christi in persuasione hominũ illorũ, qui Muhamedẽ audiebant, nõ poterat sua ponere & cõfirmare. Si uero mortuus poneretur, quũ per illum Deus eũ in cœlũ traxerit, necessario resurrexisse oporteret nullo orãte, quod est opus Dei. Ex illis ergo semiueris, quæ nobis cõcessit, idẽ erga nos quod erga Iudęos ponit. ut deliniti concessis ueris, etiam in nefarijs illi acquiescamus. Iudęis dixit se legem Abrahami sectari, nostris dicit omnes leges esse bonas. Sed omnia sunt pensitanda. Illa colloquia Zachariæ, & Annæ cũ Deo, uotaq́ quãuis sunt uero similia, tamen ideo non sunt probanda, quòd in sacris non habentur. Sunt illa cũ sequentibus de Christo, desumpta ex libellis de infantia Saluatoris, quibus noluit uti ecclesia, quod non uideatur necessarium creasse aues ex luto, & flatu anima uisse, misisse fructus cœlestes, quum adesset aliunde alimonia. superfluum enim uideretur, extraordinario remedio uti, quum ordinarium extet. Cæterũ contra scripturam dicit, quum ait angelum triduanum silentium pro signo dedisse Zachariæ. mensibus enim nouem mutus est factus, ad circuncisionem usq́ pueri. Quod dicit altercari angelos, quis curam Mariæ habeat, non est uerum. omnes enim potentiæ separatę à nutu Creatoris pendẽt, nec potest esse ullum inter bonas dissidium. Quum uero dicit Christum omnia fecisse cum præcepto Dei, id est uerũ: sed tamen proprio nomine suscitabat mortuos, & omnia genera morborum animi & corporis sanabat. Quum autem dicit Christum dixisse, adorate Deum meum & Deum uestrum, id non negamus. erat enim æqualis patri secundum diuinitatem, minor patre secundum humanitatem: secundum quam rogauit patrem Deum, mala pertulit, reluctatus est malo, passus est, &c. Nam Deus non est simpliciter, & homo non est simpliciter, sed unà Deus homo, non secus atq́ ex animo & corpore diuersissimis naturis constat homo. Passum esse indicãt omnes omnium gentium historiæ. Paulo pòst quum dicit, Deum creasse Iesum Christum ex luto more Adami: id quidem non negamus, sed modum improbamus. Adam enim sine uiro & muliere, reliqui homines ex utroq́: Christus ex fœmina tantum accepit carnem passionibus omnibus obnoxiam, dempto peccato, nec propterea non est Deus. Satis id primo libro monstrauimus. Sed quorsum ista audiamus. Videbat Christianos omnes, quęcunq́ ante promissiones fuerant promissa profiteri, id est promissionem Abrahami, legisq́ præscripta, & quatenus à ceremonijs, & à duritia cordis absunt, ea omnia in Euangelio cõplecti. ut uero illi etiam sua adscribere authoritati diuinæ
„ liceret, uolebat legem suam Abrahamo, uelut antiquissimã, adscriptam. Ideo di
„ cit. Heus uos populi scripturis nitentes, nõ est nobis necessarium cum Abra
„ hamo sentire, quum cœlitus missa sit lex, & euangelium post eius tempora longe, & tamen non attenditis. Videte astũ & uersutiam nebulonis quò tendat. uult eleuare fidem utriusq́ scripturæ, detracta prima authoritate, ut nec Iudæi se legem habere dicant Abrahami, nec Christiani legẽ illius, & Mosis, ut quemadmodum non habebat ullam promissionem, (quæ est uerum religionis fundamentum) ita non tantum non haberemus, sed & nostram basim sibi substerneret. Ita quouis modo popularibus & rudibus suadebat, errores disseminãdo. oportet igitur antequam ulla religio uera sit, ut cœlitus multis ante seculis prædicta sit, & prædictam secundũ sanctas prophetias impleri: quod nulli alij, quàm Christianæ & ueteri contigit. Itaq́ ô Muhamedes, frustra illac irrepere tentas, quum nulla promissio tuæ legis præcesserit, & patres tui omnes idololatræ fuerint, quibus diuino præscripto est consortio promissionis interdictum. Quod etiam

tiam tuæ uitæ Chronico patet. Nam Cahidar filius Iſmaëlis, quem tui ſomniato
res hiſtorici habuiſſe lumen prophetiæ dicunt, quî fieri potuit, ut à patre religio
ſo fuerit impius, & cõſtituerit ſacra illa & templum, pro quibus purgandis tot ſe
ditiones excitaſti, es actus in exilium, ciues necaſti: ſi progenies illa regum quã
tibi homini pauperi, & idolorũ cultori præfigũt, fuit in Mecha ſtudioſa auiti cul
tus, ut mos eſt religionis, quî fieri potuit, ut omnino nil illius cultus ſeruauerit?
Fuere ſanè omnes maiores tui degeneres, ſimiles patri notho, proſcripto & ido
lolatræ. alioqui uel reliquiæ manſiſſent ueri cultus. ut apud filios Iſraël, quãuis
multi degenerarint, idola coluerint, nefaria & mirũ in modum ſceleſta etiã pro-
pheticidę principes commiſerint, tamen nunq̃ eſt ita periclitata religio, quin in
Reip. colophone ſemper fuerit. Fruſtra igitur uis tibi authoritatẽ patrocinari,
cuius ne ueſtigiũ quidẽ ullũ, uel ſcripto uel facto oſtendere poſſes, & innumera
cõtraria tibi probamus refragari. Heus uos illa ſunt uobis neceſſaria in quibus «
habetis ſcientiam, & nõ eſt uobis neceſſarium de quo nõ eſt uobis in ipſo intelli «
gentia. quoniã Deus intelligit, & uos non intelligitis. Non fuit Abrahamus Iu- «
dæus, aut Chriſtianus, ſed abſolutus Muſſulman: & nõ erat idololatra, quoniam «
illi homines ſunt cum Abrahamo, qui ſequuntur eum, & prophetã eius, qui cre «
diderũt, & Deus eſt patronus credentium. Non uult homines adigi ad aliud «
quàm quod ſciunt, aut quicquã aliud ſequi quàm quod intelligũt. Vnde fruſtra
à Deo datæ ſunt leges præcedentes, quas nemo intelligebat anteq̃ uenirent, &
ſemper fuit ſatis cognitio, uel Dei, uel idoli, uel holeris, aut crepitus Aegyptiaci:
quũ nil aliud ſcirent, qui ea colebant, etiam fruſtra tuam legem obtrudis. fruſtra
Deus miſit ſapientiam, legem & Euangeliũ his qui ante te fuerunt, ſi præter id
quod intelligebãt homines in Arabia nil erat credendũ. Vide quò recidas, & ut
teipſum cõficias. Nullus eſt idololatra, aut unquã fuit, quin quãuis nõ ſicut Deũ
glorificet, Deũ tamen eum eſſe, & quoddã numen magnũ & prępotens credat,
quũ magnam uim in re minima eſſe putat, eæ opiniones ſunt, ſed unũ uerum la
tet. ut ſi plures ad quandam urbem, auditu & mente conceptã contendant, con
tendereq̃ ſe dicãt, & in uia primis in uicis aut habitatis locis, ueluti urbe potiti
cõſidant, omnes tamen in id conueniunt, quod ſit quędã urbs fœliciſſima: ſed in
hoc differũt, quod hi in principio, illi in medio, alij mediis in ſpaciis cõſiſtendo,
nil aliud ſciunt aut probãt præter ſua. per Muhamedem, nõ eſt illis neceſſe aliud
ſcire, præter quàm quod ſciunt, ut ſint fœlices. Sed opus erat auertere (nam iſte
eſt ſcopus) rudes homines, & uſu rerũ naturalium tantũ informatos (id enim ui
detur per Chitab, id eſt librũ intelligere) neglecto Moſis et Chriſti pręſcripto: &
ita ſuadere, ut in lege naturali, & ignorantia ueri, perpetuò retinerentur, ut ſcili
cet eos ad ſe traheret, affirmaretq̃ omnium religionũ homines beatos, & inte-
rim Deum ſtultum, & uanũ dicere qui leges patribus dederat non neceſſarios.
An iſta non ſunt negare Deum? Omnes totius orbis nationes, & ſi qualem ha-
bere Deum oporteat ignorent, tamen habendũ cenſent: itaq̃ quicquid ſciunt,
illis ſatis eſt. Omnes ergo ſunt Muſſulmani, qui naturaliter Deum eſſe putant.
Nequiſſime ergo illis bellum infers, quum credant. ô ineptũ hominem, ſecum-
que in omnibus pugnantem. Verum hoc in loco quemadmodum captauerat
blanditijs Iudæos, miniſq̃ terruerat, & hoc in capite Chriſtianos captare nixus
eſt: ita nunc gentiles probata eorum religione demulcet, ut data fide ſe trahi ſi-
nant. eam ob rem ſubiungit. Et dixit portio ethnicorum, credimus in id quod «
traditum eſt ſuper eos qui crediderunt facie diei (id eſt uulgo) & errauerunt. ex «
pectat

» pectat eos si forte redeant. Ne credatis, nisi qui sequitur fidem uestram. Dic,
» quod directio est directio Dei. si ponatur unus, quemadmodum traditum est
» uobis, & necesse est usui uestro, erga dominum uestrum. Dic, bona sunt in ma-
» nu Dei, & donat ea cui uult, quoniam est auditor sapiens. Hæc sunt uerba my
steriorum. huc omnia sunt referenda, eò enim tendunt, Deus dat bona cui uult.
Sunt ergo prædonum bona æque ut possessorum. ô legem peruersam. Omniũ
religionũ homines asseclas facit, ut illis in solidum liceant quæ libeant: & si quid
rapiant: suum statim dicãt, & Deum dedisse. ita collecta potentia est. In religio-
ne uerò animis instillanda mihi ea arte usus uidetur, atq; tyrannus quiuis obo-
riens, ad cõparandum imperium armatus. Vt enim omnia hominũ genera in
suam sententiam trahat, si reperit seruitia, nil præstantius seruitijs esse asserit, eo-
rum potentiam futurã dicit: ijsdem dictis demulcet magnates, rusticos eadem
arte agit, transfugas proscriptos, & omne scelestorũ genus laudat, modo sibi pa
reant, omnia prospere illis cessura. Potentiam unam cõparatum iri, in qua pro
suo ingenio omnes libere uiuant, atq; uno calopodio pedes omnium calceans,
donec ad scopũ perueniat, tyrannidemq; in omnes exerceat. quod reuera Mu-
hamedes fecit. Vbi enim omnes sibi iunxit, statim oppressit. Et tamen hanc cru
delissimi tyranni legem in Deum referre, gens oculis capta non erubescit. Pau-
lo mox omnes religiones Abraham, Isaac, Iacob, Mosis tribuum Christiq; esse
bonas, & in sua comprehendi ait. ita nunc Abrahami tantum, nunc aliorum,
nunc naturæ legem se tradere dicit, ut hoc Proteo nil mutabilius inuenias. To-
tum hoc caput in summa, nil aliud quàm undecunq; multitudinem comparare,
ex omnibus gentibus satagit. Quod dicit Christum non esse Deum, secundum
hominem uerum est: aliâs falsum. sed iam satis demonstraui. Deum propterea
habere participem non intelligimus. Nam unus idemq; Deus, potens, sapiens,
beneuolus est, trinus & unus. ipsius sapientia filius, loco non indiga, ab æ-
terno genita, sibi humanitatem nostram iunxit, & ita suos animauit, ut nullus
non sit penè uisus deus, quod sine diuinitate homines immutante factum non
fuisset. Supersunt innumera in hoc capite refutanda, ubi nil sanum est: sed cæ-
tera prosequor.

Sora elnasæ, id est mulieres, in Medina scriptum. 175 Aiet.

In hoc Sorah, de iure mulierum potissimum tractat, & de bonis pupillo-
» rum, qua lege conseruari administrariq; debeant, ait: Accipite quot uxores uo-
» bis placuerit, binas, ternas, quaternas: & nisi timueritis, ne pacifice unà re-
» gere poteritis, quot poterit edomare potentia uestra. Hæc est sententia legisla
toris, quam & si interpretes moderantur, ad quaternarium numerum tamen
est arbitraria, & ita est in usu apud magnates. Quàm sit iniqua, & paci publi-
cæ contraria, id iudicandum uel Græcis, uel Romanis relinquo, quum tamen
summa libertate naturali, & sine ullo Dei timore fecerint uoluptatum omnium
periculum. Quæ pax potest esse, ubi quatuor, aut quinque uxores cum ea-
rum liberis ueluti gregem domi alis? quum uix unius necessitati & uoto sa-
tisfacias? Quàm erat prisca lex Arabum fœlicior? quæ uel uni sorori 12 fratres
maritos dabat (licuerit illis lege carentibus negligere cognationem) quan-
to maior quies & fœlicitas ubiuis gentium, seu domi, seu foris? Quum æqua le
ge debeant uti & corpore, & bonis mariti, quis possit uel una hora ita æqui-
tatem seruare, ut non plurimæ oboriantur querimoniæ: quum unius libidini

uix

uix satis unus esse possit? Nec tantum domesticum malũ est. Iudices ubiuis nil audiunt, præter mulierum lites, repudia quotidie, quotidie nuptias, dotium repetitiones, addictiones, maritorum iniurias, omnium liberorum miserias & oppressiones: ut uno uerbo dicam, nil turbulentius aut infœlicius cogitari potest. Inde infœlix fœmina, uiri compar, anima rationali ut uir prædita, ad libertatem nata, locum uilissimi mancipij obtinet, loris uritur, imperijs more belluæ, nõ ratione ducitur, pro libidine mariti. Accedit inde, ut orphani innumeri fame pereant, à fratribus occidantur, ut solida seruetur hæreditas. ideo nec loco fratrum habentur, sed (nisi honoris causa seruentur) ueluti pecora trucidantur. Nil uulgarius est, quàm principem Muhametanũ tollere ex medio fratres, regnique auspicia à fraterno sanguine sumi. non desunt qui liberos. Scio ego regem unum Muhametanũ, qui quum ad imperiũ accederet, septẽdecim fratres necauit, aut necari curauit: cognatos uero totidem confecit, non iure belli, sed ueneno & infidijs, uique priuata. Noui etiam, qui liberos proprios occiderit. Hi sunt legis tuæ effectus, ut homo, cuius causa mũdus inferior constitit, cuius animam nulla æstimatio compensare ualeat, qui orbis uirtute & beneficijs excolendi gratia natus est, cui uita à summo Deo pro insigni munere data est, sit uiliori æstimatione quàm pediculi, quibus quatuor mensibus in anno sunt apud Muhamedem inducię. O miseri homines, quis uobis fascinauit oculos? Masculum & fœminã fecit & coniunxit Deus, ut nullas alias expeteret homo: coniunxit ita, ut nemini separare liceat, ut ne repudio quidem locum (præterquàm ob fornicationẽ) Christus dederit. Muhamedes nouæ naturæ author uult, more taurorum in gregibus, uarias inire posse, maritum sacramento adactum repudiare, nec tantum semel reuocare, sed & ter & quater: ubi uero non est locus receptionis, ab alio subactam, ueluti nouam denuò duci sanxit, ut sit in illo statu certissimum, nil esse certi. Ne uero parũ loci haberet lex præclara, uoluit in pecuniæ & possessionis arbitrio esse positum numerum, & admiscet interim uxoribus catamitos cynædos, ad suam legem conuersos. quamuis interpretes uelent illa expositionibus, tamẽ uerus intellectus est de prepostera libidine: quod ne uideatur mirum, multo maiora licent cum brutis. Vnde, ut iam notaui, sunt apud Muhamedicos sanctissimi, qui bruta ineunt. Quod si quis neget, producam testimonium ex Sorat Sori. Ne autem in re tam absurda quicquam fingere me dicant, Arabica subiungo. Phatiru, ssamauati uelardhi geala lechum, min anphussicumu azuagian, uemin elanhami ezuagian, iedreuchum phihi. hoc est, uerbũ de uerbo: Formator cœli & terræ, dedit uobis ex uobis cõiuges, & ex bestijs coniuges permittit uobis in eo. Quid sibi uolunt coniuges ex brutis? nonne opus sanctitatis uestræ? Alioquin enim, qui fieri posset, ut quod horret cœlũ & terra, quod ne audire quidem ferocissimæ barbarissimæque gentes sustinent, quod cæteræ leges omnes uindicant pœnis acerbissimis, esset apud Muhametanos pro sanctitate, & ea non uulgari, nisi à uestro diuino legislatore authoritatem haberet? Interpretemini ut uolueritis, certe id nõ rideretur, probaretur; etiã à summa authoritate uiris, nisi lex assensum præberet. De cynędis intellĭgi in hoc capite, non est dubium. nam ideo fœminarum tractioni adiunxit illos, & uult Mussulmanos fieri concubitus gratia (quod & alibi scriptum est, ne hic putetur dubiũ) Conditione seruili omnia hominum genera habetis inter uos, nec solet Mussulmanus Mussulmani esse seruus. nõ oportebat ergo conuerti si essent in alios usus, quàm clinopales comparati. Sed audite rogo cæcissimi homines, compa-

rationem

rationem legis diuinæ & ueſtræ: & hoc argumento edocti, fateamini partẽ ſaltem legis ueſtrę eſſe à diabolo. Moſes de utroq; ſcelere ita diuinitus ſanxit: Qui dormierit cum maſculo, coitu fœmineo (id eſt coitus cauſa) uterq; operatus eſt nephas: morte moriantur, ſitq; ſanguis eorum ſuper eos. Hæc eſt drauci & cynædi pœna. Sequitur paulo poſt: Qui cũ iumento & pecore coierit, morte moriatur, pecus quoq; occidite. Mulier ſi ſe ſuppoſuerit iumento, ſimul interficietur cum eo, & ſanguis eorum ſit ſuper eos. Hæc ſunt ſtatuta quæ à Deo ſunt, & Muſſulmanis contraria. Ideo publicè profitentur ſcorta iuuenes in omnibus Africæ locis. uidi Tuniſij catamitos cynædos uoce exerta in foro ſe exhibentes: uidi ſanctos in omnium admiratione haberi, & digito oſtendi, quod aſinas aut mulas iniuiſſent. Hæc eſt ſanctitas. Miles ſi in expeditione ducat mulierem, punitur: ſi cynędum, licet. ſunt iſta legis Muhamedis placita, ſunt effectus. O mores, ô tempora, ô infœlicem turpitudinem, in naturæ pernicíem cõparatam: & tamen ſi diis placet, legem naturalem & Abrahami docuit, dedit, eſt profeſſus. Quod more ſeruarum uxores uerberibus uult regi, pro ſua humanitate id facit, ut idem in 15. ſuas ei liceret. Nam quum eſſent à diuitibus familijs, non poterant ferre iniqui ſpurciq; prophetæ mores, ideo leges lorarias illis dicebat. Cæterum in cæteros homines totus bellis ardet, hortatur ad prædam, omnia bona eſſe dicit eorum qui rapere poſſunt, & talia præcepta inculcat. Miror uerò qui poſsit dicere nullas eſſe contrarietates in hoc Alcorano, quum nulla ferè periodus nõ ſit alteri contraria: quod iam docui in multis, & iſtis patet. Vocatur Muhamed Muſtapha, id eſt uniuerſorum redemptor, & tamen nullã aliã linguam aut gentem quàm ſuam habuit. Dicit in multis locis Chriſtianos & Iudęos ſaluos fore, demum dicit alibi ſuos tantum, & alibi omnes leges bonas. Eſt ubi dicat, non debere niſi cum modeſtia ſuam legem ingerere, in toto uero Alcorano ferè nil aliud quàm de ſanguine agit. Dicit ſibi miſſum Alcoranum primo, alibi Moſi. Item Abrahamum fuiſſe primum Muſſulmanum: alibi uero, ſibi imperatum, ut eſſet primus Muſſulman. Probat condemnatos Sodomitas, & tamen tribus in locis eorum ſcelera cõmendat: alibi omnia peccata à Deo dimitti, alibi nequaquã criminalia. Quis omnia cogat? plus ſatis eſt. Pergit ad cæteras blaſphemias, & ſcopum, in quem hanc legem excogitauit, & ait: Et im-
» pietas eorum (Iudæorum) & uerbum eorum eſt contra Mariã blaſphemia ma-
» gna. Verbum eorum eſt: Nos occidimus Chriſtũ Ieſum, filium Mariæ, prophe-
» tam Dei. Sed nequaquam occiderunt eum, nec crucifixerunt eum: ſed illi puta
» uerunt, ſeu uiſum eſt illis. aut ut Gallice Arabica repræſentem, il leur a ſemble. huc omnia tendunt. Quomodo? heus ô peſtis orbis, non te pudet contra totius orbis teſtimonium inſurgere? fatentur Iudæi, ſentiunt, deuouent, quod ab eius morte ſint ubiuis terrarum ſerui. Romani, Gręci, Ethnici, Chriſtiani, ipſe iudex Pilatus, qui de eo ad imperatorem Tiberium ſcripſit, innumera hominum milia in crucem actum uiderunt, ſurrexiſſe audiuerunt, ſacris literis eſt traditum, crucis miraculis confirmatum, martyribus approbatum. Non mirum eſt te tam nepharia & abſurda ſcripſiſſe, quum tam claris cõtraueneris. Fare age, quî fieri poteſt, ut in iudicio ante omnium oculos potuerit homo notiſsimus ſupponi? Num aliquando contigiſſe legiſti? fieri non poteſt. Quare te impiè mentitum eſſe fateare oportet. Volebas hac arte dici generalis redemptor apud imperitos, dũ quę ſunt probatiſsima negas. Credidit rudis plebs, fuiſſe id iniurioſum, quod omnibus eſt uenerandum & ſalutare. Poſſe uerò in florentiſsima urbe hominẽ

ſubſtitui,

ſubſtitui,& uelut per ſpectra atq; faſcinationē alium loco eius ſubmitti, quis credat? fuit in crucē actus,nec parū quidē tēporis.nam fermè ſex horis fuit ſuſpenſus, tribus uiuens,& à tota urbe (in quā paſchæ cauſa ex toto orbe cōfluxerant Iudæi) cōſpectus,titulóq; notatus. Verū nō erat cōtra te immorandū in re tam clara. Tibi omnia permittas oportet,quū ita confeſsis cōtradicere audes. Sequit paulo pòſt. Et nō interfecerunt eū ullo pacto,ſed extulit eum Deus ad ſe, & eſt « Deus uenerādus ſapiens,et ſi gens ethnica credat in eū ante mortē eius,et diem « iudicij,erit ipſis ſalus. Vt tollat meritū mortis eius,hoc adiungit,Deū ad ſe illū « traxiſſe.& quū omnes qui de eo audiebant, uellent in illū credere, dicit ſatis habere illos tēporis ante diem iudicij,quaſi ſit poſt mortē credulitati & fidei locus, & tanq; ſit adhuc moriturus. Iſta ſunt ſcripta ad faſcinandos oculos animorū,ne ab illo nouo propheta deſciſcerent, & Chriſtū uitæ uiam ſequerentur. Abblandiēdo imperitis hoc ingeſsit,qui facile credere poterāt, Iudęos iniuria id dicere, & nobis probroſum eſſe,timore uero mortis,Deum ſibi amicū hominē accerſiuiſſe facile credebant. Sed hanc hominis impietatem audire oportet, quam adnectit ueris. Certe Ieſus Chriſtus nil eſt niſi filius Mariæ,propheta Dei,& uer « bum eius, quod deſtinauit ad Mariam, & ſpiritus ex ſe. Credite ergo in Deum « & prophetam eius, & ne dicatis trinum. Complete bonum uobis, quia non eſt « Deus niſi unus (cui ſit laus) nec eſt ei filius. Nos itidem dicimus in multis,Chriſtus eſt filius Mariæ,propheta Dei,uerbumq; eius, ex ſpiritu ſancto conceptus. Quod autem non ſit trinitas,nec Deus habeat filium, impudenter ſimul & imprudenter mentiris,nec quicquam Dei habes,quum illum more humano æſtimes. Sed ex te accipiā,quo poſsim te in uiam ueritatis reducere. Tu fateris Deū habere uerbum, & Chriſtum eſſe uerbum Dei. uerbum quidem more noſtro Deus nō habet, nec enim loquitur qui corporis expers eſt. Verbum igitur Dei ab æterno eſſe cum Deo, non negabit Maurus: nam nulla noua qualitas Deo accidere poteſt. ab æterno igitur habuit uerbum ſecum,& ſpiritum: ergo neceſſe eſt ut ſit trinus & unus Deus,ex conceſsis. Sed quamuis primo libro ampliſsimè ſanctam trinitatem ſum perſequutus, explicareq; tentaui,tamen paucis hic repetere argumenta non grauabor. Deum eſſe inter nos conuenit. Quare uerbum uocauit,quod in Chriſto homine fuit uidendum. Omnia uocabula quibus de Deo aliquid ſignificatur,ſunt à noſtrorum ſenſuum & intellectus uſu petita, unde licet quandam coniecturam de diuinitatis proprietate cognoſcere. Verbum primo uocamus animi & cogitationis indicium,promulgationem, & explicationem.nec enim unquam quid in animo lateat, niſi uerbis explicetur,innoteſcet.ea notio quam de rebus concipimus, ut tota fuit in ſe, ita tota eademq; explicatur in uerbo.nec enim quicquam aliud eſt uerbum, quàm explicata notio. à conceptione & uerbo procedit effectus, qui nil aliud eſt quàm quod conceptum & dictum erat. Ita etiam in Deo uerbum dicimus potentiæ eius explicationem, qua uenit in effectum, quicquid in his inferioribus eſt. Itaque Deus totus eſt in ſua potentia,totus in uerbo & ſapientia,totus in opere,uoluntate,& effectu. eſtq; ſanctæ trinitatis uocabulo donandus,aut omnino negandus. nec enim ſine trinitate eſſe poſſet, nec quicquam ſine illa ſubſiſteret. Nam ante res conditas oportuit eſſe præpotentem Deum, & neceſſariò etiam ſapientem. nā fruſtra eris potens, niſi ſcias uti potentia. nec ſatis fuit eſſe potentem & ſapientem, oportuit accedere uoluntatem & amorem agendi,à potentia & ſapientia Dei procedentem. Potentiam Dei uocamus, Deum totum & patrem: ſapien-

tiam uocamus, Deum totum & filium: amorem & uoluntatem, Deum totũ & ſpiritum ſanctum. Dicimus etiam patrem Deum omnipotentem, eius uerbum filium Deum omnipotentem, Deum etiam illius ubiq; effectum ſpiritum ſanctum. Impoſsibile eſt Deum ſine illis proprietatibus agere, atqui agere in omnibus patet. Nos à ſimili oportet poſſe, ſcire, uelle, antequam quicquam agamus. In omnibus artibus oportet eſſe fœcunditatem, proceſsũ, amorem, delectationem. uerbi gratia, ſit figulus, oportet eum habere artis fœcunditatem, & tantam potentiam, ut abſumi uſu non poſsit: & illam non tantum latentem, ſed procedentem in effectum, quod ſine uoluntate & amore non poteſt fieri. Ignis quum calefacit, aut diſgregat, oportet ut ſit inexhauſta agendi potentia, & proceſſu eius aſsiduo, & quadam naturæ delectatione, ut agere naturaliter amet, & non poſsit nõ amare. itaq; tria illa ſunt una potentia certis proprietatibus diſtincta. fœcunditas ignis, totus ignis eſt: proceſſus actionis ab igne, unus idemq; ignis eſt: ille agendi ardor & amor, idem ignis. nec primum eſt ſecundum, nec ſecundum tertium, aut è diuerſo. ita nec ſunt tres dij, ſed unus eſt Deus. Non poſſet igitur Deus hoc pacto nõ generare filium ab æterno, per ſapientiam res futuras ut præſentes cognoſcendo, creandoq;. hoc modo dicimus Deum habere filium, ſapientiam, uerbum. Qui plura uolet, redeat ad primum librum. Male ergo dixit Muhamedes, Deum non habere filium, nec eſſe trinum & unum. Volebat ita euertere omnia placita noſtræ religionis, ut ſuam nouam cum nouo
„ Deo, mali authore, ut iam uidimus, introduceret. Subiungit: Non negabit
„ Chriſtus quod ſit ſeruus Dei, nec angeli Deo proximi. Nunquam negare uoluit, quatenus homo eſt, ſe eſſe ſeruum Dei, cuius formam accepit, ut ſeruos liberos redderet. quatenus ergo Deus eſt, totus eſt æqualis patri, proprietate & perſona differens. quatenus fuit homo, uoluit humillimum & abiectiſsimum dignitatis gradum ſubire, ut qui ſummus diuinitate erat, eſſet conditione humana infimus, accepta tamen ex uirgine carne, ne quam labem ſublaturus erat, eam in ſe reciperet. quãuis & noſtro modo natus, potuiſſet perinde eluere nos, diuinitatis præſentis beneficio. Nam in uno cõpoſito (ſi tamen loco diuina potentia arctari poſſet) diuinitatem totam animam aut animum & corpus uniuit: quod iunctum, in cœlum fecit credentibus ſcalam. Verũ de hac prophetia ſatis.

SORA ELMEIDEH, ID EST CAP. MENſe, *in Medina ſcriptum.*

Hic de delectu, ablutionibus, et tam multis alijs, ut habeat ſibi Alcoranũ hoc priuilegij, quod in compendium duci non poſsit. Dixit in ſuperioribus quatuor eſſe prohibita, nũc longe plura. Prohibitũ eſt uobis ne utamini morticinio,
„ ſanguine, carne ſuis, & animalis ſine Dei inuocatiõe necati carne, ſuffocato, am
„ buſto, oppreſſo, quacũq; ruina perẽpto, & quicquid attigerunt ferę. Hoc poſui ad inconſtantiã & cõtradictiones hominis indicandas. Nolo ſuperſtitiones ablutionũ attingere, & puluerẽ illitũ faciei loco aquæ recitare. Sibi habeant. Cõtra
„ nos hoc habet. Et ex illis qui dixerũt, nos ſumus Chriſtiani, nos (Deus) appro
„ bauimus fidem eorum, & obliti ſunt id quod recordati erãt, & diſſeminauimus
„ inter eos inimicitias & iras, ad diem uſq; iudicij, & nequaq; Deus eſt inter illos, in eo quod faciunt. Fides noſtra per te eſt bona, & à Deo cõfirmata, quẽadmodum paulo antè ſcripſiſti de filijs Iſraël. ergo quicunq; ſub ſanctis illis legib. uixere, mandata ſeruando, ſunt à Deo probati, ratione bonitatis & legis obſeruatæ.

eſt

est ergo lex utraq; sancta & bona, nec uitium habens. Si homines ergo qui sub ea lege agunt, altercantur & cõtendunt, quũ lex sit bona nõ potest oblimari, aut diminui eam ob rem, ut si quis dicat aurũ esse aurichalchum, alius æs Cyprium, quidam ferrum plumbum, alij pauci aurũ uocent, & appellent, non ideo nõ est semper aurũ. Nam ut uulgo dicitur, propter affirmationes & negationes nil in rerũ substantia mutatur. Ergo propter altercationes nostrorũ, aut quoruncũq;, nostra lex non potest mala esse, etiam si multi obliuiscantur. Est enim tot literarum monumentis scripta & seruata, ut nunquam in obliterationem uenire possit, nisi toto orbe euerso. Quòd facis Deum authorem sectarum & hæreseôn, & mali, nonne tu es omnino impius, qui Deum mali authorem facis? Nam si bonum est quod semel dedit, malum est euertere. Quod Deus non sit inter nostros, (nam quos eos dicas, non aperis) id si de Nestorianis, Iacobitis, Arrianis, & cæteris impijs hęreticis dicis, & nos fatemur: tantũq; abesse dicimus, ut Deus sit inter illos, ut diabolo perfidiæ authore sint acti. Si uero de constanti illa de Christo & euangelio opinione, quam ecclesia catholica per manus Apostolorum & successores eorum accepit, te impie dicere constat. Sigillum potentiæ Dei fuit eritq; semper in ecclesia, quod testati sunt sancti miraculis, & diuinis operibus clarissimi, duobus totius orbis clarissimis imperijs & regnis infinitis probatissimi. Quum impiorum hæreticorum (nisi fortasse aliquis fuit gœticus & præstigiator) nullus unquam aut miraculis, aut uitæ puritate, aut ulla publica pace sit potitus. Quum itaq; diabolus non potuisset ullam societatem perfidiæ in fidelium persuasiones cogere, armauit Muhamedem in pietatem & religionem, gladioq; in naturę ruinam est instructus. Vnde non mirum est, inter illius sectatores esse saltem 70. sectas, ex quibus una tantũ saluabitur. omnium enim hæreticorum uenena in se unus recepit Muhamedes. sanctam trinitatem cum Sabellio negat, dicit Deum esse, & animam Dei, binarium ponẽs in diuinis: ubi uidetur sentire cum Arrhio, ut tollat è medio Christum. Creaturam certe putat Christum cum Arrhio, cuius ob blasphemias uiscera in secessum sunt emissa, diuina certe uindicta. Hominem sanctum tantum Christum fuisse, id habet commune cum Cerdone, & Marcione. cum Nicolaitis multitudines & greges uxorum probat, paradisum in luxu cum Cherinto ponit. in summa, nullius hæretici pestis abest ab Alcorano, ut nullum abfuit ab eius authore uitium. Non potuit uero, ut ad rem redeam, nostra lex aut Iudæorum mala fieri ob ambiguitatem, obliuionem, neglectum: sed uitium fuit in illis, qui inculcare eam debebãt. ut non est gemmæ aut auri uitium, quod lateat, semper enim aurum est: sed id est negligentiæ, & ignorationi hominum (fac ita esse) adscribendum. Non fuit ergo opus alias leges reperire, sed illas bonas neglectasq; inculcare oportuit. Sed pergamus. Heus uos naturæ legibus utentes (ita enim intelligit habentes librum, quod interpretes dixere, uiri legum) uenit ad uos propheta noster, « multa explicaturus ex ijs quæ uos latent de libro, & celabit uos in quibusdam. « Iam uenit uobis à Deo lux, & liber explicatus, cum quo dirigit Deus eum qui « sequitur uoluntatẽ eius, & uiam pacis, & educit eum ex tenebris ad lucem cum « præcepto suo & dirigit eos ad Tzirat mustechim, id est ad punctum rectum Al « corani. Vides humanissime lector, quibus se dicat missum: ipsis gentilibus, ut illis adferat lucẽ naturalem. Nónne unusquisq; circumfert iudicium naturale, ita ut male agendo sit inexcusabilis? ergo frustra etiam Alcoranum dat præcepta. Nam quod docet dicitq;, aut est secundum naturam, aut contrà. si primũ, id fru-

ſtra ſit, quum in omni homine ſit iudicium boni & mali, & liberum arbitrium, unde non eſt locus ignorantiæ aut excuſationi. nam Deus naturaliter omnibus aperuit. Si eſt contra naturam, iam non eſt audiendus. ergo utrinq; fruſtra ſcripſit. Eſt aliquid certe humano iudicio ſublimius, uera religio. Nam uoluptates omnes ſunt ſecundum naturam, & tamen illam perdunt, niſi cœlitus admonitus homo ab illis deliſtat. Si ergo ſola naturæ lex ſequenda eſt, in uoluptates & uitia proni ruamus, præſcripta contra animi & corporis peſtes negligamus. Secundum naturam enim ſunt omnia uoluptatum genera. procliuis uero ad malum homo eſt, ab adoleſcentia: ut quiſq; in ſe iudicat, dum ſæpe committit, quod pœnitentia retractat. Si natura in nobis non eſſet ex propagine labefactata, & ita deprauata ut nos tranſuerſos ageret, meritò illius præſcriptum ſatis eſſe diceretur, nec opus alijs legibus unquam fuiſſet. quum autem teſtimonio conſcientiæ ea quotidie committat homo quę mala iudicat, nouit malum, & per ſe emendare nequit. Itaq; natura, ut nũc eſt, ſine gratia Dei per Chriſtum inſtaurantis, nunquam ſalutem poteſt cõſequi. Sed poſt captatos Iudæos, & Chriſtianos, opus erat etiam abblandiri & ſe inſinuare ethnicis: quod ideo familiarius Muhamedes facit, quòd cũ illis fuerat educatus. Nam eò tendit eius oratio, ut eos in
» bellum trahat, inquit aũt. Et ideo errant qui dicũt, quod eſt Chriſtus filius Mariæ. Iã ſatis & primo & iſto libro demonſtraui, impoſſibile fuiſſe Chriſto ea quæ fecit, & diſcipulis cõtulit, facere, niſi fuiſſet & homo & Deus. Vide euangeliũ. Mortuos ſuſcitauit proprio nomine, dæmones fugauit proprio nomine, morbos ſanauit proprio nomine: omnia miracula nõ inuocato Dei nomine, quãuis patri ſubiectus, edidit. quod, niſi fuiſſet Deus, nõ poterat. Eius diſcipuli in nomine eius eadẽ fecere, & maiora, ut erat pollicitus. Prophetæ in nomine Dei inuocato miracula edidere, ita nullus quãuis ſanctiſſimus quicq; potuit, ſine inuocatione Dei, inſolitũ ppetrare. fuit ergo Deus Ieſus Chriſtus, ab æterno eſt, eritq;. in tempore uero homo factus, naturã in uere fidelibus immutauit, ut horrerent uitia peius morte, mortẽ ipſam ultro ueri tutandi cauſa appeterent, alijs hominibus nõ ſibi uiuerent: cõtra quæ omnia faciunt natura ducti. Non ſunt ergo blaſphemi qui Chriſtũ Deũ dicunt, ſed impij & damnati quicũq; id negare audent.
» Sequitur. Dic, & quid prohiberet Deũ ſi uellet occidere Chriſtũ, & Mariã matremeius, & quotquot in terra ſunt? Deus enim eſt rex cœli, & terrę, &c. Poſſet quidẽ humanitatẽ Chriſti & Dei ad nihilum reducere, diuinitatem non poſſet. Nã nil ſimplex poteſt in ſe inſurgere, quantominus Deus: Maria uero & Chriſti ſacroſancta humanitas fato ceſſere, nec enim dux it Deus probro mortem dignam, quã in omnes homines etiã ſanctiſſimos locũ habere uoluit. Pergamus.
» Dicũt Iudæi & Chriſtiani, Nos ſumus filij Dei, & amici eius. Dic, ſed minime
» affligeret uos in peccatis ueſtris. Itaq; eſtis homines. Ex his enim quos creauit,
» cuius uult miſereẽ, & punit quẽ uult. Quid infers, heus propheta? Nos ſumus amici Dei (fac Iudæos poſt necatum Chriſtum eſſe bonis pares) ergo in hac uita nil mali ob peccata noſtra pati, aut etiam ſine malis, non debemus afflictionibus urgeri? Nónne tu dicis ſæpe, iſtas opes nil eſſe, non eſſe hanc uitam niſi ludum? quomodo ergo uis optimos bonis donari in hac uita? quũ ipſa uirtus, quæ eſt in hac uita finis uiri boni, ſit in arduo poſita, & quum ſit in perpetua actione & labore præſens uitæ ſcopus? Si uirtutem ſequi eſt eſſe uirum bonum, quod fatebere, uelis nolis, qui fieri poteſt, ut ueluti filius & amicus Dei, quoquis erit melior, pluribus laboribus moleſtijsq; & pœnis prematur: niſi quia quem diligit

Deus,

Deus castigat. Nunquam corpore infœlicem putarũt illum philosophi, qui uirtutẽ ipsam toto conatu expetit, appræhendit, exercet. Ergo non ideo sunt infœlices Christiani quod corporalibus pœnis, fortunarũ expilationibus afficiantur. sunt uerò lõge fœliciores, quod potius illa patiantur, quàm ullo pacto à Deo desciscant, aut suæ legis præscripta infringant. Si uirtus habere opes, carere molestijs, quid tyrannus & lapis? nónne ille fœlicissimus, quòd omnium opes corraserit, est futurus: saxa uero, quod summa doloris carentia fruãtur? Tu te prodis ô propheta. Epicuri summũ bonum probas, suillam uitã humanæ præfers, quum omnibus corporis delicijs affluentes, amicos Dei putas. Nil habet in hac uita se dignum uirtus. Deus, & uita futura æternaq; est eius præmium. Rapiunt rapientq; tyrãni aliena pijs hominibus patientibus, nec erunt homines aliud quàm homines in hac uita: illi boni, hi mali. Deus punit quem uult, & miseretur cuius uult, misericordiã uocas, fortunæ splendores, opes, uoluptates, famã: pœnas aũt, humilitatẽ, patientiã, tolerantiã, iustitiã, & similia, quæ tamen nos habere quàm opes malumus. Habuisti fœlicitatẽ tuam in hac uita, tu & tui similes, futuro cari turi præmio. Quid subiungã de fabula duorũ hominũ, quos uoluit præmittere Moses, quũ de toto exercitu in sacris fiat mentio? non refuto quod est à sacris alienũ. Quid de coruo, qui exiuit ad quærendũ sociũ? Nónne sunt hęc cõtra sacra? Exijt quidã ad cadauer secũdò, sed non erat alius coruus extra arcã, cũ quo cõueniret. Pręterea Noach, & nõ Deus eum misit. Quũ dicit Muhamedes, qui nõ iudicat secundũ prescripta Mosis est iniquus: nunquid sibi dicã dicit, qui ferè ubiq; diuersa tradit & sequitur? De Christo uerò ait: Et destinauimus in uestigijs eorũ (prophetarũ, de quibus suprà dixit) Iesum filiũ Mariæ, certissimũ cõfirmatorem legis, & dedimus illi Euangeliũ, in quo lux est & directio certa, ad ea quæ de lege habentur, & in directionẽ firmã metuentib. ut iudicet gens Euangelij de eo quod immisit Deus in ipso. Et qui nõ iudicant secundum quod misit Deus in eo Euangelio, sunt iniqui. Hoc est Euangelij elogiũ, quod recipimus ueluti ab aduersario. hoc uerò dabat Iacobitis & genti Bahyranę, quæ se illi iunxerat, ut tandẽ donarent illi esse missum prophetã ad gentes lege utentes naturali. Ad quid Deus post legẽ terroris & legẽ gratiæ, seruauit id quod erat prius, & fecit posterius? Idẽ planè profiteri posset quiuis ethnicus rudis & imperitus, sibi datũ esse cœlitus lumen naturale, quo appetenda sequeretur, fugienda uitaret, quicũq; gladio fretus æque fuit propheta atq; Muhamed. Quamuis aũt sunt bonæ duæ leges, & in omnib. salus secundũ Muhamedẽ, tamẽ paulo pòst magistratũ permitti Christianis aut Iudęis uetat: nil aliud quàm potentiã & tyrannidem captãs, quum Christus magistratibus omnib. & principib. obediri iubeat. Impugnatores animat postea, nil timere debere, ut rapiant quæcũq; nõ credentes possidẽt. Dei enim esse bona, eũ dare cui uult, affirmat. Vult demum quauis uia adoriri & trahere in suam sententiã Mechenses ethnicos. Et si, inquit, reciperetis legem & Euangeliũ, & quod est destinatũ ad uos à domino uestro, tantũ haberetis ciborũ, ut essẽt supra uos & sub pedib. uestris. ut omnes cogat in unã legẽ, impossibilẽ quidẽ, donat uentris fœlicitate, qua & bruta ipsa nos pręcedũt. Deinde ait: O ethnici, nil potestis donec recipiatis legẽ & Euangeliũ, & quod missum est uobis à domino uestro. Miror Muhamedici, quũ tot tantaq; testimonia legis & Euangelij habeatis, cur nõ creditis Euangelio, & Christo? cur Christianos persequimini, optimũ hominũ genus. Aut ista falsa sunt, aut uera. si falsa, lex uestra mala est. si uera, nostra sunt credenda. Quũ aũt introducit Christum

loquentẽ ad filios Israël, quod seruiant Deo illius & Deo illorũ, unde infert non esse Deũ: nil facit cõtra nos. Nã quatenus homo est, seruus Dei est, ut dixi: quatenus Deus, æqualis Deo patri est. Quæcũq; dixit fecitúe ut homo, adhibito nomine Dei fecit: quæcunq; ut Deus, more Dei dixit aut fecit. Quũ suscitauit mortuos, simpliciter dixit Surge, & surrexerũt. quũ sanauit leprosos, dixit, mũdare, & sunt mundati. quũ imperauit dæmonib. dixit, obmutesce & exi ab eo. in omnibus miraculis nil nisi suo nomine fecit: quod nisi fuisset Deus, nunq; potuisset. At mihi obijciet aliquis, Si fuit Deus nil ignorare potuit. Rogantibus aũt Apostolis de die iudicij & restitutiõis Israël, dixit nescire se: quod ueluti homo dixit, quoniã nõ expedit nobis scire terminũ ultimũ, seu uitæ, seu mundi. impij enim secure impietatem exercerent, & summa securitate: quũ nunc de die certissimæ mortis incerti, nil tamẽ nõ cõmittunt scelerũ. Nõ est, inquit, uestrũ scire, tempora & momenta, quæ pater in sua potestate posuit. Timor aduentus Dei & mortis est semper in incerto habẽdus, uirtutis & boni gratia. Quod aliud argumentum adfert, Ideo nõ uideri Deum, quod ipse & mater eius comederint: nil repugnat, corpus Deo iunctũ etiã comedisse, quod ut uerã humanitatẽ post resurrectionẽ testaretur, fecisse legit, ususq; cibis est. An ideo animus noster eget cibo, & comedit, quod corpus egeat cibis? & tamẽ animus est diuinus & immortalis. Visa sunt etiã spectra angelorũ apud Abrahamũ, & Raphaël apud Thobiã comedisse, aut epulas absumpsisse: ne absurdũ putaremus, Deũ hominẽ comedisse & bibisse. Quod nos dicit affirmare tres trinitates, mentitur, nec potuit unquam scire quid sit Deus aut trinitas. Dicimus unũ solũ esse Deum, unũ & trinũ, trinũ in unitate, & unũ in trinitate, potentiã, sapientiã, amorẽ: à quo, per quem, & in quo omnia, sine quibus personis nil potuit potestúe in esse deduci. Nam ut sæpius dixi, & uobis Muhamedicis iterũ dico, potentia per se sine scientia aut sapientia, nil agit. potentia & sapientia nil agunt nisi ex uoluntate & amore perpetuo agendi, quod in tota natura est, nec posset fieri nisi esset à principio. Nil etiã dico, quod uinum & fritilli recreationem prohibeat. Iam enim superius ostendi
» qua ratione id fecerit. Nunc unum elogiũ Christi iterũ subiungo, ait: Die cõ
» gregationis Deus dicet prophetis, quidnam cupiuistis? dixerunt, non habemus
» scientiã, quoniã tu es sciens & abscõditus. Quando dixit Deus, ô Iesu fili Mariæ
» recordare beneficij mei, in te & generationem tuam, quòd formaui te de spiritu
» sancto, alloquebaris homines in cunis & fascijs, & quod docui te librum & sa-
» pientiam, & legem, & Euangelium, & quando creabas ex luto figuras auium
» cum præcepto meo, & insufflabas in eas, & fiebant aues cum præcepto meo, &
» sanabas psoras & lepram cum præcepto meo, & quando suscitabas mortuos im
» perio meo, & quando instituí filios Israël per te, quando ueniſti ad eos cũ sapien
» tia. dixerunt uero impij ex ipsis, non est nisi incantatio manifesta, & quando re
» uelaui Apostolis, ut credant in me & prophetam meum. Dixerunt, credimus et
» testis es. ecce nos sumus fideles. & dixerunt Apostoli, ô Iesu fili Marię, nunquid
» obediemus domino tuo, qui misit ad te de cœlo mensam? dixit, timete Deum,
» si uos estis fideles. Dixerunt, uidetur nobis quod si comedamus ex ea (mensa)
» confirmabuntur corda nostra, & sciemus quoniam iam erimus confirmati &
» certi, & erimus pro ea (mensa) testes, id est martyres. Dixit Iesus filius Ma-
» riæ: Deus domine noster, mitte nobis cœnam seu mensam de cœlo, quæ sit no
» bis firmamentum, & nobis & posteris nostris, & in miraculum abs te, & data
» nos, quoniam tu es diuitum optimus. Ecce ego mitto eam ad uos, & qui ex uo-

bis

bis impius post illam fuerit, ulciscar eum, ut unicũ & inauditũ omnibus sæculis & gẽtibus sit eius supplicium. Et quãdo dixit Deus, ô Iesu fili Mariæ, tu dixisti hominibus, recipite me & matrem meã, duos deos, præter Deũ: dixit, laus sit tibi domine, id est absit ne fiat hoc mihi, ut hoc dicã, quod in me nõ est uerũ. Si dixi hoc, tu nosti illud, tu scis quid est in anima mea, ego nescio quid est in tua, quoniam tu es sapiens absconditus, &c. Omnia superiora huc tendebant, ut ipsum induceret, negantẽ se esse Deũ omniscium, ideo omnia adscribit imperio Dei, nec nos omnino negamus à Deo patre profecta. nã quãuis diuersa est persona filij à patre, id est (ut familiarius dicã) sapientia à mente & potentia, tamen quic quid habet filius, habet à patre, cum sit una & eadem diuinitas, in hoc differens, quòd sapientiæ iunctũ est corpus & anima nostra, non patri aut potentiæ. Ideo dicit Christus, Omnia mihi sunt tradita à patre meo. Itaque adscribit illi omnia quæcunq; habet, quum etiam sit Deus. ut tota cogitatio est in toto uerbo, & totum uerbum in cogitatione, & totum uerbum & tota cogitatio in effectu, amore, aut uoluntate. O Muhamedici, sit Christus qualis hic pingitur, non sit Deus, uter præstantior, Christus an Muhamedes? ex uitis & factis deprehendere licet. Quod uero dicit de sacramento altaris, esse impetratũ à Deo, id uero uult adimere Christo, quum in eo sit reuera corpus ipsum Christi, diuinitatis & humanitatis compos, quod nõ poterat negare esse diuinum. Nam crebra miracula præsentiæ diuinitatis in eo mortis Christi sacramento semper sunt uisa, quibus scatẽt prisci ecclesiæ doctores. Imponit uero ignorantiam Deo, quũ arguit Iesum dixisse quod non dixerat. Nam hoc uult inferre: Nunquam hoc dixisse Christum, & tamen Deus arguit. itaq; est ignorans, iniquus, iniustus, stultus, idololatra, homicida deus Muhamedis: quibus titulis nullus esse creditur. Sed ad cætera uenio.

Sora elanham, id est bonorum. 167. aiet. in Mecha scriptum.

Nugas statim in principio profert, quum loquitur de pœna Sodomæ & relí quarum quinq; nefariarum ciuitatum. ait enim, posi pluuiam Dominum misisse flumina sub ipsis: quod idem attribuit paradisis. Iordanis quidem salubres aquas in mari mortuo perdit, sed submersis impijs urbibus. Itaq; falsum est hoc etiam. Et pro illis, aut post illas, restituimus alias urbes. non enim usquam reædificabitur locus ille, & ait. nisi misissemus tibi librum in charta, id est libellis, & suis manibus tetigissent, dixissent qui non credunt, hæc est incantatio patens. Si libellis habuisti librum, ergo non una nocte descendit, aut ediuerso: unde opus est te esse uno in loco, aut in utroque mentitum. An propterea, si libellum ostendisti, est ideo cœlitus uel diuinitus uenisse credendum? tanquam omnia in schedulis scripta, sint diuina. Vt autem uidearis habere causam cõmunem & persimilem cum Mose & Christo, dicis te uocari incantatorẽ, ut illi ab aduersarijs dicebantur. Et dicunt, non uenit ad eum angelus. Et si mitteremus ad eum angelum, res esset transacta, id est nil amplius peterent. demum non respiciunt. & si poneremus eum angelum, oporteret ponere hominem, & indueremus erga quod ipsi induunt. Eludere nugis tentat. Si mitteret Deus angelum. hominẽ peterent, & opus esset esse hominem ipsum angelum, & eorũ more indui. Qua si uelit dicere: non credunt quòd uenit angelus, & si uenerit angelus, non credent, nisi sit homo. ita nullo pacto sibi satisfacient. itaque satis est quod ego dico de angelo. Et ideo inquit, riserunt eos qui ante fuerunt, & conuersum est in eos quod illi prædicebant. Sunt terriculamenta. Dic, inquit, iussum

» ſum eſt mihi ut eſſem primus Muſſulman, & non eſſem de ponentibus partí-
cipem. Vides quo modo ſibi contraueniat? ergo ante eum nullus fuit fide-
lis: nec Abraham, nec Moſes, nec Chriſtiani. Si dicis, ut eſſes primus omnium
hominum, mentiris. Si primus tuæ legis, mentiris, nam Iudæus, & non Muſſul-
man es circunciſus, & ideo de tua circunciſione tacetur. in tua uero perſuaſio-
ne primus fuit Zeidus ex tua familia, & Vbecharus ex magnatibus. quouis ita-
que modo tu es mendax. Sed uera eſt obiectio tibi facta, hæc non eſſe niſi cen-
tones ſcripturarum antiquarum, quas miſerè laceraſti, partim ne apparerent in
te ſolidæ, partim ignoratione tuorum fabrorum quibus uſus es, ut teſtantur tui
interpretes. Nos quidem non ponimus cum Deo participem, quia Chriſtus u-
nus idemq; Deus eſt, atq; pater & ſpiritus ſanctus, perſona tantum differẽs. Ima
gines non adoramus, aut colimus, ut aliquid diuinitatis in ſe habentes: ſed in
piorum hominum memoriam cõſeruamus, ut ad uitæ genus ſimile excitemur,
laudemusq; Deum in ſanctis ſuis, qui dedit talem gratiam hominibus Chriſti ſe
» ctatoribus. Dicit demum: Et quãuis fuerit graue tibi, ſecede ab eis ſi potes, &
» quære ſpeluncam in terra, aut ſcalam ad cœlum, ut uenias ad eos cum miracu-
» lis, ſi fortè congreget eos Deus, & nõ ſint de ſtultis. Nil tale dicebant prophe
tæ ante te, nec ſcalam in cœlum petebant, nec ſpeluncam ut uenirent cum mira
culis, & tamen illis credebatur: tu uero, ut authoritatẽ diuinam haberet napha-
ca tua, ſeu ſpecus, ueluti ex oraculo eam obtruſiſti. & tamen miraculum niſi pal
mei trunci, cacationis, nubis, et ſimilium, nullum te feciſſe dixiſti, unde teipſum
» ridiculum facis. Quum uero rogarent uideri miracula, dicebat: Deus eſt po-
» tens ut mittat miraculum, & ideo multi non intelligunt. Egregia illatio: Deus
poteſt edere miraculum, ergo Muhamedes eſt propheta, atq; ſi dicas, homo eſt
animal, ergo coruus eſt albus. Sequitur inde miraculoſa & portentoſa affirma
» tio: Nec eſt ullum animal in terra, uel uolatile uolans cum alis ſuis, quin ſit gens
» ſimilis uobis. & ne non credatis, nil quicquam ſcripſit uobis quin ſit à Deo.

Prophetícæ uoces. Non mirum ſi dæmones fuerint Muſſulmani, quum pe-
cora, piſces, aues q; ſint animalia rationalia, ſimilia hominibus. Non uos pudet
ô Muhametani? interpretationibus iſta tegitis, & dicitis, quin ſint homines, id
eſt quin poſſint eſſe homines. At eſt affirmatiua, nõ cõditionalis propoſitio pro
» phetica. Paulò poſt quũ peterentur miracula, dicit, Deus non mittit prophe-
tas niſi annunciantes. Sunt ergo omnes homines prophetæ, quoniam annun-
ciant & monent amicos. quiſquis aliquid dicit & ſuadet, eſt eo modo propheta
atq; Muhamedes. ſancti uero uitæ innocentia, prædictionibus, non mortis &
diei iudicij, quibus nil certius, ſed uariorum euentuũ quæ poſtea ſunt cõſequu-
ta: ad hæc nõ pauci miraculis clari, diuinitatis uim in ſe eſſe oſtendebãt. Hic uer
bis, & enſe, aſtuq; ualet. Quum uerſuum obliuiſceretur quos ediſcendos mul
tis dabat, dicebat ſatanam facere illum obliuiſci, ſed reducturum ſe ad memo-
riam, poſtquam extra conſortium eſſet. Eluſio egregia, ſomnia ſomniatori in
mentem non redibant, quod ægrè ferebat, quoniam ſuſpicio uehemens fictio-
nis oriebatur inde. Paulo pòſt, quid non mentitur de Lazaro & Abrahamo?
quid non fingit? Pater Abrahami fuit Therah, non Lazarus. Sed male homi-
ni omnium literarum imperito ſuaſerant ſpatharij uicini, admiſcendo parabo-
lam euangelicam ueteri Teſtamento. Subiungit poſtea, omnes bonos eſſe filios
Abrahç, Iſaacum, Iacobum, Moſem, Chriſtum, et Iſmaëlem, cuius cauſa impios
Iſmaëlitas & alios dinumerat, ut authoritatem ab eo capiat, Sed interim nõ me-

minit,

minit, quod ante dixerit non esse Iudæos filios Abrahę, id est non esse legem eorum legem Abrahæ. Sed colligo ex hoc loco, si sunt filij & successores, ergo hæredes: si hæredes, ergo & legis. est ergo lex utraque Abrahami. est proscriptus Ismaël, nec inter liberos habendus. Quod dicebat, Non accipio à uobis stipendium: id est falsissimum, & tantum auertendæ plebis à principum obedientia, causa dictum. Nam quid rogo sibi uult alzache, & elharegh, id est decimæ & canones, nisi hoc est præmium. quid aliud in toto orbe datur capiti Reipub. quàm decimæ & tributa? Atqui ueluti prædo non petis, sed capis, & alibi contra hunc locum dicis. Pacata erat & fœlix ante te Arabia, quam in motu perpetuo posuisti. In hac suadendi parte usus est occupatione rhetorica, qua rhetores id dicunt, quod se dicere nolle profitentur. Quum ab omnibus acciperet, dicebat nil se uelle, nil petere, ut illum sequerentur. Quum uero argueretur, quod multa contraria legi diuinæ adferret, excogitauit statim responsum: Et non « tribuunt Deo reuera potentiam suam, quum dicunt, non immittit cœlitus quic- « quam in homines. Dic, Misit librum, cum quo uenit Moses in lucem & direc- « tionem hominum, quem per libellos disposuerunt. ex quibus multos celatis, « & multos occultatis. Non satis est hoc dicere, oporteret demonstrare. Postquam est à factis hominum, si constat, non satis est dixisse, probandum id est saltem coniecturis. Quod quum non possit facere Muhamedes, sequitur, impudenter illum mentiri. Nam legi uel unus apex non perijt, usqueadeò fuit diligenter seruata, ut singulæ sententiæ periodi literæq; numeratæ fuerint. Reuincebatur Muhamedes sacris scriptis, quæ quum falsa uel deprauata esse dicere non posset, excogitauit aliud, non esse totam scripturam ea quæ nunc habentur. Nil quicquam ex ea litera perijt. Interpretatio quidem fuit sapientibus tradita, nec omnia sunt omnibus permissa: uerum integra semper omnia fuere. nec posset unum locum obmissum proferre. Quod paulo pòst contra Christum dicit, non habere filium ipsum Deum, quum non habuerit coniugem: ne- « mo unquam ita credidit natum esse filium à patre in diuinis, ut hic nascimur. est enim incorporea mens, Deus æternam ex se sapientiam generans, qua omnia producta sunt in esse, seruata & instaurata, sine quo filio nil quicquam subsisteret. In filio, id est sapientia, & uerbo suo creauit mundum: in eodem carne nostra induto, eundem reformauit in homine, quod totius est compendium. Non generat ergo in fœmina & socia, ut putas ἀνθρωπομορφίτας impudentissime: sed in sui imagine omnia producit, & suo digito, id est spiritusancto uegetat. Cogor ista frequenter ideo repetere, quod in ea potissimum tendat scopus huius astutissimi in terrenis, in diuinis uero ignarissimi nebulonis. Audire opus est egregium huius belluæ iudicium in diuinis rebus, quo polleat ingenio. ait: O cohortes dæmonum & hominum, nónne uenerunt uobis prophetæ « ex uobis, narrantes uobis miracula, & nunciantes uobis diem uestrum? dixe- « runt, sunrus testes apud nos. & seduxit eos uita præsens, & confessi sunt apud se « quod fuerunt impij. Dæmonum genus nequissimum, in perniciem homi- « num uersum & intentum, inconuertibile, functum est Dei legatione. unde secundum Muhamedem dicendum est, esse bonos dæmones, & habere Respublicas & legationes, seipsosq; ad bonum conuertere, & præsentibus frui delicijs. unde & alibi dicit factos esse Mussulmanos. & interim illos omnes ignorantes sui facit, quum sine legato ex eorum genere ad eos misso nesciant se esse impios. Hæc est theologia Muhamedica. Aduertite miseri cæciq; Mussulmani.

Quum

Quum ſubſtantiæ ſeparatæ ſint intellectu uiuacíſsimo, & præter Deum omnia comprehendente prædítę, quî fieri poteſt ut ſuam ignorent conditionẽ, ut præſentibus teneantur delicijs, ut ordinem Repub. dignum componant? quum eorum labes in totam naturam ſerpat. Quòd improbat Iudæorum placita, iniuria id facit, quoniã nullam authoritatem contra authoritatẽ ſanctam adfert. Quòd autẽ ob uarias ſectas ab hæreticis introductas, introduxerít legem, id certo certius. proſcriptos enim à ſancta religione filios ſatanæ in conſortium adſumpſit, ſummosq; putauit, quia illi fauebant, ideo toto opere bene credere dixit. Repetit demum, ſe iuſſum eſſe ut eſſet primus Sarracenus, aut Muſſulmanus. Vt cunq; capiat, mendacium eſt, iam demonſtratum.

Sora elchraph, Mechenſe. 205 Aiet.

Ab ipſo límine ſtatim repetit errorem iam refutatum, quod Deus dixerit angelis ut adorarent Adamum. & dixit illi ſatanas, non adorabo. & dixit Deus, quid prohíbuit te ut non adorares Adamũ, quum id te iuſſerim? dixit, ego ſum melior illo. quia creaſti me de igne, eum uero de luto. Dixit Deus, abſcede ex eo (paradíſo) & ne ſuperbias in eo. Dixit, expectabo ad diem uſq; iudicij.

Sunt in his uerbis tot errata, quot periodi. Deus eſt mali & idololatriæ author, qui angelos iubet adorare hominem, quum tamen ſibi honorem & gloriã ſeruet. Dicit damnatum dæmonem, ob id quod hominem non adorauerit: quum ob id ſit, quod Deum non honorauerit ut Deum. Dicit ex igne eſſe creatum, ex quo nullæ ſubſtantiæ ſeparatæ conſtant: eſſent enim more materiæ corruptibiles. Dicit demum ſaluos fore, quæ omnia contra illam naturam pugnant. Dicit demum, Deum deprauaſſe ſatanam: unde authorem malorum facit, & nullum. Vbi ſacra ſcríptura poſuit, eritis ſicut dij: dixit, ſicut angeli, quod differt. Demũ quod ait, Detecta ſunt eorum uerenda: nõ poterant detegi, quę tecta nõ erant. ſed ſacra ſcríptura habet, Et aperti ſunt oculi cognitionis eorum, & uiderunt ſe eſſe nudos. ita ſemper addere uel minuere, aut immutare in ſacris uoluit. Dum obijcit aniles fabulas Thamuzi, Hadi, Hudi, camelæ, Sohabi Madiani & ſimiliũ, ſunt ſomnia uetularũ Arabiæ, longe ante eum cantari à lalantibus nutricib. ſolita. Obiectionibus, quod eſſet ſtultus & mente captus, non poteſt ita ſatisfacere, quin uerum eſſe credant. Sed interim de camela oblitus eram dicere ex interpretibus, quod habebat duo miliaria longitudinis corporis. Quantum fabularũ adnectat hiſtoriæ Moſis de egreſſu ex Aegypto, pudet referre: ut lactaret Iudęos, diceretq; ſe habere quædam, quæ ipſi in ſua lege non habuiſſent. Moſes eſt minatus crucem, ipſis magis à ſe uictis, qui nullum ius apud Pharaonem habebat. facit ut Moſes ſe primum credentium dicat: ita nec Abraham, nec Muhamedes fuit primus. Vitulus aureus mugiebat, Moſes cœpit Aaron capillis. dicit Deum facere filios Iſraël errare, & tamen reuocabat ad ſe & iuſtitiam. Piſces iuxta mare ueniebant ſponte ad littus die ſabbati, quando colebant: & quando non colebant, non ueniebant. tamen ſabbato mannam non licuiſſet colligere, quanto minus piſces capere & coquere? Duodecim fontes profluxiſſe dicit, ubi unus tantum fuit. In ſumma, ferè omnia ſunt cõmentis mendacibus plena. quæ quia litera ſacra argui poſſunt, relinquo.

Sorat 7. elanphal. in Medina ſcríptum.

Hic eſt principium legis, rapinarumq; & cædium prędſcríptum. ut nil ſanctũ ſit coram ſectatoribus, illos animat quantum poteſt. Damnatos aſſerit, ſi terga ſe mel uerterint, omnia bona eſſe Dei, & eius cui dare uoluerit. Hoc uero caput

uocatur

uocatur Quæſtus, quoniam in ciues Mechæ qui eum ob ſeditionem urbe pepu lerant, eſt ſcriptum: omnia eſſe bona lucra, modo quinta pars cedat prophetæ. Hæ ſunt leges propheticæ. Suos ſeruauit Moſes: ciues perdidit Muhamedes, ſpoliauit, necauit, fugauit. Chriſtus omnia in uſum & charitatem hominum ue luti fratrum cõferri uoluit: alienis ſpolijs ſuos ditari uoluit Arabs propheta. Re uera nil aliud quàm tyrannidem & ſanguinem in hoc capite inculcat, occidit, captiuos ducit, conuertit, ut nullus in toto orbe tyrannus magis aptas poteſtati leges ſcribere potuiſſet. Itaq; militem & prædonem uocare Muhamedem licet, non prophetam. Tantum uero abeſt ut ſit propheta, ut nil à Deo & natura alie nius unquam natum ſit. Eiuſdem farinæ eſt ſequens Sorat, quod Conuerſio- nis uocatur: & ideo etiam in Medina, ubi exul habitabat, ſcriptum. Omnes por ro uult recipi, modo dent decimas, præter illos de quibus uindictam ſumere uo lebat. unde oſtendit quæ eſſet eius prophetia, & in quem ſcopum tendat. Iubet demum contra naturam, ut patres fratresq; & cęteros parentes necent, ſi nolint credere. Demum docet, expendendum eſſe in uia, id eſt obſidere uias. eſt enim iuſtiſſimus prouentus. Habebat infenſos Choraiſios ſibi affines, & quatuor aut quinq; aggreſſionibus conatus eſt eos intercipere cũ mercimonijs & camelis, & repulſus eſt. Quum antea diceret, ſequimini illos qui nõ poſcunt à uobis præ mium, & ſunt directi: nunc dicit, ſoluite & expendite ſiue uelitis ſiue nolitis, quia uos eſtis iniqui. Vſqueadeò uerò urgebat rapinis, ut ipſe diceret eos in ca- uernas fugituros, ſi poſſent, ne ea paterentur quæ illis imponebat. poſtquã uero egregiè torſit, uidet tamen deficere ferè omnes quos ſacramento adegerat, ideo minatur interitum, ut temporibus Noë, Had, & Thamuz, quo illos quauis arte rerineret. ſi ui nõ poſſet, ut Dei timore conaretur. Erant uero præter Zeidum, Vbecharum, Humarum, & Ahmerum, ruſtici ferè omnes, qui partim timore, partim ſpe prædæ ſequebantur. Vt autem optimo prætextu liceret illi occidere fratres ſuos dicebat Abrahamum non peperciſſe patri. at relinquere bona pa- terna maluit, & credere Deo, quàm aliquid in patrem moliri. Reliquit quidem parentem & cognationem in Chaldæa, nec unquam in naturam prætextu reli- gionis ſæuire uoluit. reliquit omnia quæ expetere iure poterat, ut Deo obedi- ret. At iſte propheta nouẽ fratres tollere è medio nõ eſt ueritus, homo in naturę perniciem natus. Quicunq; diligentius hæc duo capita perpenderit, uidebit nõ poſſe à quouis ſanguinolentiſſimo totius orbis tyranno ad ſuam factionem ap- tiores leges poni. Nec enim eſt in illis quicquam ſine ſanguine, quum tamen Deum authorem eius impietatis faciat. Quibus perſimilis priſcis impoſtoribus uidetur, qui deorum colloquia ob imperitiam & timorem hominum finxere, legesq; factioni ſuæ aptas dedere. quod quidem fuiſſet tolerabile in iſto, ſi quic- quam dediſſet quo iuuaretur natura, ut Solon, Lycurgus, Zamolxis, Charon- das: uerum multa bene ſtatuta inuertit, & plura in naturę & rationis perniciem ſcripſit. Ad alia uenien dum.

Sora Ionus, id eſt Ionas. nonum Caput, Mechenſe.

Iam facta cæde in Mecha, & uindicta de hoſtibus ſumpta, ciuibusq; necatis, uidetur hãc cantionẽ ſcripſiſſe. in ea enim manifeſtius aperit inſtitutum, quàm ante: quod niſi compoſitis rebus non feciſſet. Ob id compoſito conſortio roga- batur, ut ederet Alcoranum: quod ſe facturum negat. Sed à principio capitis eſt aliquid notandum. Iſta miracula libri ſapientis nónne ſunt hominibus admi- " rationi, quod nos reuelauimus homini ex ipſis, & quod prænunciet hominibus "

» & prædicet his qui crediderunt, quoniam habent primitias ueritatis apud domi
» num suum. dixerunt Chaphiri, hęc est incantatio patens. quod dominus uester
» Deus est, qui creauit cœlos & terram in sex diebus: demum est eleuatus super
» thronum, ubi disponit præceptum. Nec est ullus redemptor, nisi post præceptū
» eius. hæc ille. Sunt ista omnia exactius perpendenda. Quod prudentiam, sapientiam, iustitiam (his enim & similibus epithetis donat Alcoranum multis in locis) dat libro in quaternionibus & libellis scripto, uidete quo iudicio id faciat, quum sint qualitates quæ non possunt esse nisi in anima, & ad actionem inde profluere. Insensilia uero, ut liber, non possunt agere, nec simpliciter, nec ex deliberatione. quibus hominibus poterat esse admirationi, quum præter legem naturæ & communem rerum conditionem omnibus etiam imperitissimis cognitam, nil descripserit, aut ediderit signi. Nunquā fuit ideo admirabilis propheta, quod ex hominibus esset electus: sed, quia diuinis operibus præter cæteros homines pollebat. Admirabātur uero homines hunc, prophetā esse hominem ex se, id est sibi similem, idolorū in iuuentute cultorē, luxuriosum, mente sępius captum, omnium perturbatorem, sanguinarium, nullum miraculum adferentem homine Dei dignum, & in usum hominum proficiscens: ad hæc qui dicta sua perpendi à quoquam nollet. meritò sanè mirabantur. Deus enim esset iniquissimus, si tales instaurandæ naturæ prophetas mitteret. Si iam homines crediderant, non fuit illis opus propheta. Verum si dicit qui credebant, quî potest fieri ut sint primitiæ ueritatis, quum iam ante eum bis mille & pluribus annis Abrahamus fuerit? Moses & filij Israël electi à Deo & probati fuerint? & fuisse Abrahamum, Mosem, Christum, et prophetas inter ueri nuncios fateatur? Hoc ergo est impudens mendacium, & contradictio. Qui unquam tibi dixere, esse incantationem manifestam, quū nil miraculi ederes? hoc à Iudæis Christo obiectum repetis, ut uidearis aliquid cum eo commune habere. Si uero miraculum ullum feciſti præsentibus quibusdam, id fuit cœlo deducere lunam. Nam cætera omnia nullo teste unquam facta sunt, præter rigatum palmæ truncum. Si lunam cœlo deduxisti, quis mortalium percepit, quum totus orbis ea caruerit, quandiu fuit in manicis tuis? fac Bugellinum uidisse: cæteri qui carebant, quomodo non senserunt, quum eclipses etiam unciales in gentium literis seruentur? quantæ erant manicæ tuæ, quæ 27. partem terræ caperent? hæ sunt nugæ, & uetularum deliramenta, ut olim magæ & ueneficæ præstigijs animos hominum ludebant, idemq; atq; tu pollicebantur. Ideo infamis Circe, Medæa, Calypso, & græcis & latinis literis ueneficæ celebres. Si te hanc ob rem magnum dicebāt Arabes, meritò quidem, quia præstigijs ludebas. quæ miracula in cœlo Deus edidit nomine populi sui, ea sunt omnium gentium literis commendata. Persæ scriptis mandarunt solis stationem sub Iosue factam, retrocessionem sub Ezechia. Græci conflagrationes inde futuras putabant, literisq; mandarunt, fabulosis, sed hanc ueritatem innuentibus. Quid dicam de eclipsi utriusq; sideris sub morte Christi? Meminit Phlegron Romę agens, notarūt in annalibus Chaldæi, Aegyptij uidere. in Heliopoli Dionysius & Apollophanes de ea discepta runt. Illa sunt reuera miracula: tua uero aut nugæ, aut præstigiæ. Tu postea facis tuo more Deum loco egentem, & finitum, quum uis post dispositam materiam cœlum petiuisse, atq; more hominis loco motum esse, nil planè Deo dignum to to opere tuo comprehendens. Non animaduertis te negare Deum, quum finitum facis, & loco moueri. At tu mihi obijcies, scio, scriptum esse in sacris, De-

scendam

ſcendam & uidebo, ſi iniquitatem opere cõpleuerint: & deſcendiſſe Chriſtum noſtrũ de cœlo, & loca alia multa, ubi uidentur diuina eloquia motum localem tribuere Deo. Quum de Deo aut eius uirtute agimus in ſacris, ita nos accõmodamus ſenſui & capacitati legentis, ut multas in Deo ueluti paſſiones aut actiones ponere uideamur: quia effectus uidentur in his inferioribus, quales homines facerent affecti conſimilibus affectibus. Ab effectu ergo, nõ à motu aut agitatione immobilis Dei, nos illos effectus capimus, nunquam tamen à ſuo cœlo deiicientes Deum. Quãuis enim ubiq; uis & eius poteſtas uidetur, & ueſtigijs ſe repræſentat, tamen potiſſimum eius maieſtatem in cœlis ſuperioribus eſſe aſſerimus. Vos uerò qui herſi, id eſt ſolium uel thronũ, proprium eſſe locum maieſtatis adfirmatis, eum loco motum facitis, quum infra ſuum hers eſſe contenditis. Multum itaq; differimus, eius ubiq; potentiam agnoſcimus, maieſtatem uero ſupra omnem materiam. uos maieſtatem eius cœlo in hęc inferiora cum eius uirtute deturbatam, & manuaria opera functam uultis. præterea angelorũ miniſteria, quoties Dei ſpectrum legimus repreſentatum eſſe, contendimus, quod geſtum ueluti corporis munere uoluit Deus. Quod diſponeret Deus, poſtq; repetiuiſſet herſum, ea quæ hic erant gerenda: id falſum eſt. Nam ante mundi conſtitutionem omnia erant diuinitati clara & præuiſa, atq; ordinata: quæ tum demum in eſſe deduxit, quum illi uiſum, & uidetur. Nil ergo diſpoſuit creato orbe. nam noua eſſet in eo uoluntas, quod illi repugnat. Sequitur: Nec eſt ullus « redemptor niſi poſt præceptum eius. Hæc in Chriſti gratiam & redemptionem ſcripta ſunt, quoniam per ipſum haberi remiſſionẽ peccatorum & credebatur, & uidebatur. Nam quicunq; in Chriſto ſunt baptizati, & martyres, ita oſtenderunt ſe remiſſionem à Chriſto conſequutos, ut nil tam arduũ factum eſſet, dempta una creatione, quin illud in nomine Chriſti & Dei facerent, & tamen Deo patri domini noſtri Ieſu Chriſti ea omnia adſcribuntur. Non puduit hanc hominis peſtem, hoc Chriſto redemptori adimere uoluiſſe, quod impuriſſimus homo ſibi adſcribere ex ficta reuelatione eſt conatus. Dicit enim Deum, ad quem adiactum arcus acceſſerat, in ſummo cœlo etiam ſupra Chriſtum, ſibi dediſſe ut eſſet Muhamed Muſtapha, id eſt redemptor & ſanctificator. Nam ſaphia, eſt ſanctum agere. unde ſophi ſanctus, & eſtephaia ſanctificare. unde participium aut nomen uerbale actiuum, Muſtaphai, id eſt ſanctificator. Impie & perdite homo, tu tibi Dei titulum arripere, & Deo detrahere uoluiſti, Chriſto homini Deoq; non conceſſiſti. Videat æquus lector, quot ſunt errata & blaſphemiæ in tribus aut quatuor huius legis uerſibus, & ſibi faciat totius operis fidem. Nam ſi liceret ita excutere, apparerent tot errata, quot uerba, ubi à nobis deſciſcere uoluit: quod de induſtria fecit. Nunc uellicatim quædã carpo. Et quando legun « tur eis miracula noſtra, dixerunt qui non ſperant occurſum noſtrum, Ede Al- « coranum ne ſine illo (ſimus) aut muta ipſum. Dic, non licet mihi ut mutem illud « de arbitrio animæ meæ, quoniam non ſequor niſi quod reuelatũ eſt mihi, quia « timeo Dominum ſi offendã eum. Vocat, ut toto opere, miracula Dei & naturę, ſua: quod eſt impium, & participare cum Deo. Indefinitè præterea omnia facta Dei ſine mutata perſona, aut mutato genere loquendi enunciat. poſtquã de ſe dixit. Verũ illud eſt uulgare, & in ſingulis uerſibus Alcorani. Tacitè quidẽ, quod non poteſt negare, fatetur eſſe multa mendacia, & ſacris cõtraria, impiaq;: uerum ne uideretur ſomnia mutare, dicit ſibi prohibitum eſſe, ut in eo quicquã mutet. Si in Alcorano nil eſt mutandum, quî fit ut ſtultus imperitusq; ſit Deus,

Muhamed uero sit sapiens. Nã si authore Deo lex eius est reuelata, sexcentisq; locis pugnat cum diuina, quî fit ut Deus nõ sit falsus, nequã, mendax: aut Muhamedes perfidus, impius, impostor? Itaq; falsum agnoscit, uerũ timore perdendæ potentiç nõ uult mutare. ea est ratio reuelationis, hic scopus legis. si edidisset, po
» terat uel à minimis argui, quum in singulis Aiet sibi contrarius esset. Dic, nun
» quid ex similitudinibus & participibus uestris aliquid diriget uos ad ueritatem?
» Dic, Deus dirigit ad ueritatem. An qui dirigit ad ueritatem, nónne dignior est
» ut debeat esse dux, an qui non dirigit nisi ut dirigatur. & quid uobis est, ut ita iu
» dicetis? & non sequuntur multi eorum nisi opinionem. Sed opinio nõ detrahet
» quicquam ueritati, quoniam Deus est sapiens in eo quod faciunt. Et ne fiat, ut
» hoc Alcoranum sit effictum sine Deo. Sed determinat id quod in manibus ante
» erat, & distinguit librum in quo non est nævus à domino seculorum. Nunquid
» dicunt, confinxit illud? Dic, uenite cum capite huic simili, & inuocate quem po
» teritis præter Deum, si uos estis ueraces. equidem falsum dixerunt quod non cõ
» prehenderunt cum scientia. & nequaquam uenit ad eos interpretatio eius.

Hoc in loco dum fingit se in Mechenses dicere, insurgit in eos etiã quos innumeris in locis probauit. Vult enim auertere stolidam plebeculam, ut relicto sanctarum legum præscripto illum sequerentur. Probatũ iam erat multis miraculis, esse ex Deo quod præcesserat. ideo dicit directionẽ esse Dei, ut illa caruisse uideãtur qui ante eum fuere. quos sanè poterat, si uoluisset, sequi: sed maluit negare Deum, & sequi concupiscentiam. Deus certe ille est qui ad ueritatem dirigit, uerũ instrumento hominũ utitur, & maiora dona uni quàm alteri tribuit. unde nec sunt falsi quos antè misit, quibus omnibus quia contrauenis, mendax sis oportet. Qui sunt illi qui nõ nisi opinionem sequuntur? neutra lex certè: quia utraq; ponit Deum, sed altera magis explicat. Antequam Messias in carne uenisset, mysterium trinitatis uulgo nõ innotuerat, nisi sapientibus tantum. postq; uero Christus aduenit, ea patuerunt mysteria, sine quibus mundus nec construi nec instaurari potest: multoq; minus seruari. Itaque non sunt ista opinionis, sed tua, eaq; falsissimæ. Nam quid magis opinioni obnoxiũ, aut à ueritate alienũ, quàm eum esse prophetã, qui perniciem naturç attulerit, qui nulla signa fecerit, qui bonis omnibus contradixerit, qui nil cõmune nisi cum hereticis & damnatis opinionibus (præterquã à nostris) habeat, qui sanguinem omnium sitiat, in fortunas inuolet, ciues proprios fratresq; necet. Ad hæc, quum Deus dederit ante illum omnes prophetas, quibus natura deprauata dirigi & illuminari potest, quî fieri potest, ut hunc prophetam post omnium summũ Iesum Christum orbi dederit, qui ex lege scripta & gratiæ ad naturalem & corruptã homines reduceret: nónne planè delira esset prouidentia, quæ tantas operas ad informandum hominem suscepisset, & maximum prophetarum, quoq; maior nõ potest dari, misisset, demũ eò reuocatura omnia unde eduxerat? Videte quàm sint ista absurda, opinionisq; plena. Audiuerat opiniones opinionibus trudi in falsis religionibus, ideo dixit, ueium esse opinionibus simile, ut opinionem illi præferrent miseri, & in rebus diuinis cæci homines, quibus suadente dæmone falsum est uero ut plurimum acceptius. Porrò quum multi obiicerẽt illi esse fictionem Alcoranum, ut uidebatur, & erat, dicit sine Deo non posse fingi quicquam simile. Cui sententiæ subscriberem, nisi impietatem Deo impingere uererer. Si enim omnes extremitates rerũ Deo attribuerentur, proculdubio author uideretur Alcorani. Quemadmodum autem quum summam ueritatem dicimus,

Deo

Deo referimus: ita hic ſummum mendacium & ineptias, quæ cum nullo genere diſciplinarum cõueniunt, ſummo eius authori referre debemus, qui cũ Deus eſſe non poſsit, ſit dæmonum omnium deterrimus oportet. Et quia hoc figmentum dicebant non eſſe legem Abrahami, nec Moſis, nec Chriſti, quum omnib. illis contraueniret, excogitauit hoc (quod ante attuli) eſſe diſtinctionem & cõfirmationem inter ea quæ in manibus erant, id eſt nouum & uetus Teſtamentum, ut ſemper aliquid eluſionis reperiret. Quî uero fieri poteſt, ut ſit inter duo extrema medium, quod ab utriuſque finibus egreditur? fieri non poteſt. Melius itaque dicebat, ſi contradictionem contra utrunq; Teſtamentum uocabat: quũ ſexcentis locis in ſcopũ utriuſq; legis peccet. Sed pergo ad alia, iam ſatisfeci negantí in Chriſto diuinitatem, & Deo filium eſſe, quod hic & alibí trecentíes in Alcorano repetit. Quũ uero urgeretur fateri leges aliâs eſſe bonas, & à Deo profectas, tunc dicebat: Habeo mihí laborem meum, uos uobis habete laborem ueſtrum. Innocens ſum ab his quæ facitis, uos ab his quæ facio. Hoc facit, omniũ in poteſtate retinendorum gratia. Impium facit Moſem, quũ dicit oraſſe Deum contra Pharaonem, quem conuertere ſtudebat, ut ſaltem populum relinqueret, quem ducturus uenerat. Quamuis enim Deus indurauerat cor Pharaonis, id eſt in puris naturalibus opinioneq; deprauatis cupiditatibus reliquerat, tamen eius Apoſtolus nunquam debet committere, ut pro homine perdendo interpellaret Deum, eſſet enim contra eius maieſtatem. Quòd uocat populũ Ionę, longe differt populus ille Niniuenſis, ad quem miſſus eſt à regione, in qua natus eſt Ionas, erat enim Syrius, à Phœnicia. Niniue uero eſt in Aſsyria. Sed ignoraſſe illud, nihil eſt. Quum dicit Muhamed, Nõne coges homines quouſq; credant, & non eſt poſitum in poteſtate hominis, ut credat niſi cum imperio Dei: Impius & nefarius eſt, qui ui, cædibus, ſpoliationibus, captiuitatibus, & ſanguine compulerit, quum Deus nondum dediſſet ut crederent, etiam ſi lex fuiſſet bona. Itaq; religio gladio non erat introducenda, quum Deus nondum uellet eos credere: qui poteſt facere, ut omnes populi conueniant. Sed hoc in loco erat ſanguine ciuium exatiatus, dederatq; locum uindictæ duobus præcedentibus capitibus. Furor ſanguine ſatur, minus ſæuit.

Sora Hud. 10. Mechenſe.

Repetendo creationem in ſex diebus factam, ſtatim ut à Moſe differret, admiſit erratũ. ubi enim habet Moſes, Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas: poſuit, Et erat hers, id eſt thronus eius ſuper aquas. Quamuis maxima uis diuina in natura aquæ uideatur, & tam magna, ut uideantur inde omnia naſci, tamen uera diuinitatis ſedes nũquam fuit adnexa elemento corruptibili. ſumma potentia Dei, per ſapientiam omnia creans, in ſpiritu ſuo tanquam Dei digito, omnia efficit, maximas ſuæ potentiæ uires in aquis oſtendẽs. Nec ſatis habuit erratum admiſiſſe in mutatione, ſed & adiunxit aliud, ideo Deum poſuiſſe thronum ſuper aquas, ut probaret quis inter nos eſſet melioris operationis. Facit egentem loco deum, & uicinitate, ut ſcelera & facta noſtra cognoſcat: quum tamen cœlum & terram impleat, replens omnia & illocabilis, priuatiueq; tantũ cognoſcendus. Agnoſcit paulopòſt, quomodo potentiam coëgerit ex ruſticis & plebeijs, qui cauſa prędæ ſe coniunxerant: & tamen illi quamuis imperiti, ridebant eius nugas, unde illis ignis minatur ſupplicium. Addit paulo pòſt, ſuo more, hiſtoriæ Noachi, quod unus filiorum eius noluerit ſequí patrem, & petiuerit montem, perieritq;, quod ideo falſum dicendum, quia in ſacris non eſt. To-

tũ deinde caput implet fabulosis illis prophetis, Hudo, Thamudo, Hado, quos ueris admiscet, Abrahamo, Noacho, Mosi, ut terriculamentis rusticos ad se traheret atq; in sua uerba iurare cogeret. Hac stropha toto Alcorano utitur, ut quũ multos numerauerit à Deo missos, crederent etiam illum esse prophetam. ut si quis inferret, gladius ille est acutus, & iste, & alter, ergo & ascia. Cætera sunt repetitiones solitæ. Sora Ioseph. 11. Mechense.

Verius hanc Iosephi historiam tractat, quàm ullam aliam ex tota sacra scriptura: sed tamen multis admodum cõmentitijs fabulis replet, quomodo ab eo fugiente hera laciniæ partem abstulerit, & hero monstrauerit: ut fœminæ uicinæ dederint sententiã, si esset pars anterior, tũc aggressor uideretur: si ipsa uoluisset uim inferre pudicitię Iosephi, esse partem posteriorem, uisa est pars posterior. & tamen fuit in carcere 30 annis, ut ait, quum pro eo esset iudicatum. & quomodo mulieres deperibant illum, ob formam, sibiq; lacerabant manus. Cæterum triginta annos illos carceris, ab ætate capit, qua ad Pharaonem ductus est. fuit enim in carcere 13 annos tãtum. Recitatis uero fratrum eius peregrinationibus, dicit Iosephum dedisse illis uirgam quam ponerent super faciem patris, ut uideret. Paucis dicam, ferè singulis periodis aliquid affingit de suo, ut possit dici ἀόριστον ῥῆμα. Illa refutabuntur sacris.

12. cap. Raad, Mechense.

Nil aliud hic adfert, quàm repetitionem centies dictorum. miraculaq; naturę proponit in mediũ, ut adimat Christo Deo diuinitatis gloriã. ideo frequẽtissime interrogat, Quid creauerũt quos posuistis participes? Si mihi cõcedit, Dei potẽtiam sine sapientia & uoluntate potuisse creare mundum, iam cum eo non discepto, qui ignorationem in Deo ponat, quum in homine sit ridicula. Si autem mihi concedit, Deum solum, sua miracula facere, proprio nomine, sine ullius maioris inuocatione, necessariò Deum fatebitur Christũ, qui proprio nomine omnia miracula edidit. Quũ quęrit quid creauit, nonne proprio nomine nouã creaturã ex corrupta facere, est planè par aut creatione maius? suscitauit Christus (comite semper patre & spiritu sancto) mortuos, oẽs proprio nomine, quod in toto Alcorano meritò æquiparas creationi. Sed iã frequẽtior in his sũ, quod me impietas hominis facere cogit. Sibi uero, ut in toto opere & singulis uersib. potissimum legem ponit, dicit sibi ideo plures licere habere cõiuges, quod prophetę habuerint, quasi habuerint gregẽ uelut Muhamedes, & tanq; Christus habuerit. 15. Abraham Mechense.

Hic satisfacit obijcientibus Iudęis. Si esset aiebant Messias eorum, & ad eos directus propheta cũ lege Abrahami, quare lingua sancta non scribat. Dicit se nõ esse missum, nisi in lingua populi sui. At replicabant, non esse nisi hominem uitiosum, miraculis carentẽ. adferret saltem signum, uel rationem. omnia cum Deo eludebat, dicens, dare suam gratiam Deum cui uellet. Quum illos qui audiebant, iam peruertisset, atq; adeo deploratos & obcæcatos dixisset: illi dicebant, nil ergo refert, nam si Deus introduceret nos, crederemus: subiungit satanæ colloquium, ut eos reuocet. Et dixit satan, postquam Domini præceptum
„ transactum est, quoniam Deus promisit uobis promissionem ueram, promisi
„ uobis ut deprauarem uos. Nec est mihi super uos potestas, nisi quod uocaui uos,
„ & respondistis mihi. ne ergo arguatis me, sed uosipsos redarguite. nec sum
„ admonitor uester, nec uos estis hortatores mei: ego blasphemus sum factus, in eo
„ quod me constituistis similẽ iam antea, quoniam iniqui habẽt magnũ supplicium.

Sibi

Sibi contradicit, quum alibi dicat homines esse in potestate dæmonis, nunc nihil habere dicit potestatis in eos: quod est falsissimum. Nam quotquot homines sunt extra Dei unius & eius sapientiæ cognitionem, sunt in potestate satanæ. Sed meritò authorẽ hic adducit, in cuius erat ditione. sibi imputare debent homines, non tamen sine culpa dęmonis. Facit dæmonem resipiscentem, & hominibus meliorem, qui se blasphemum & impium agnoscat, homines negent & ignorent. Sed quas adnectat fabulas historiæ Abrahami, audire est operępre cium. Et quando dixit Abraham, domine fac hanc regionem fidelem, & pro- " tege me & filios ne adoremus idola domine, quoniam perdiderunt multos ho- " mines. & qui me secutus fuerit, ipse erit à me: & qui restiterit mihi, tu es miseri- " cors propitius. Domine noster ego habitaui, habitareq; feci generationem meã " iuxta flumen sine semine, apud domum maledictam: Domine noster, ut offe- " rant preces. fac ergo propitiationem hominum secundum desyderium eorum, " & dita eos fructibus, si forte ipsi te laudent, &c. Nil istarum rerum planè in sa " cris habetur, sed contraria multa istis sunt. Primum ex uocatione electus & segregatus à Deo Abrahamus est, non ex propria sponte Deo credidit, ut hic dicit. Quod addit, Qui me secutus fuerit, est de meis: id affingit sacris, ut à simili sacrarum literarum imperiti, putent cohortes secutas fuisse Abrahamũ, & ideo æquo animo sequantur Muhamedem. Quod dicit, quum ad fidem accederet Abrahamus, habitauisse ad flumen sterile, iuxta templum interdictum in Mecha: id est falsissimũ, quum Mecha sit in Arabia fœlici, Orchoa autem (unde in Mesopotamiam processit, & inde in Syriam & Aegyptũ) abest ab eo loco plusquam quingentis passuum milibus. nec à discessu regionis usquam motus est à Syria, ubi inter Chananęos egit semper, nisi fame compellente, quę Aegyptum petere coëgit hominem. Falsa itaq; est basis tuæ legis Muhamedes, quam in Abrahamum ideo referre uis, quod adorauerit in execrata basilica. Quî enim fieri posset, si sanctã religionem illic tradidisset, ut tibi tantopere in euertenda falsa religione laborandũ fuerit? Si tibi maiores fuissent fideles, ut ais, & scribunt tui euangelistæ Hassiar, quî fit ut pater tuus fidelis, & prophetæ pater tam infœlix fuerit, ut ex 12. liberis unicum uera religione imbutum habuerit, cęteros autem ita infensos pietati, ut à propheta præter unum & alterũ fuerint trucidati? Vsq; adeò somnijs impostoris & amentia erant alienati ab eo, ut authores exilij eius fuerint, gratissimumq; habuerint longissimè domo abesse eum qui generi dedecus & probrum, religioni labem, patriæ euersionem adferret. fuisset ex ea fideli progenie saltem unus aut alter superstes, uera imbutus persuasione: nec opus fuisset dare libertatem Zeido seruo, ut primus Mussulman fieret: nec iniuria illa dominis inferenda fuisset, ut seruorum eorum à dominis defectione & fuga tibi pararetur credentium numerus. At mihi allegabis, milites parũ probos à Da uide regni causa collectos. Non euertebat remp. atq; tu. personam seruabat, de uita erat sollicitus, rex à propheta sacerdoteq; reip. principe erat diuino oraculo electus & unctus, tyrannus illius uitæ insidiabatur: quid ergo simile est? Fuit ergo Muhamedes nil aliud quàm impostor, ruditate hominum ad credulitatem abutens, quum maiorum eius nullus nisi idololatra fuerit. quod ut iam notaui, fatentur Chronographi Cahidarũ, ipsum constructorem templi maledicti fuisse scribentes: in quo non poterat orare Abrahamus, quũ nondum esset constructa sacra ædes. Ecce ut se prodit mendaciũ, & semper sui simile est. ô miseros homines, fuco tenebrisq; sepultos: nônne tandem recepto uisu aduertetis, uobis

impoſitum eſſe? Elhageiat.14.Mechenſe.

» Nunquam deſtruximus ullam urbem,quin haberet librum intellectum:nec
» anticipabit populus terminum ſuum,nec prorogabit.Dixerunt, Heus tu ſuper
» quem uenit memoria,tu es à dæmone agitatus, cur non oſtendis nobis angelũ,
» ſi uera dicis. Nullam eſſe ciuitatem dicit, quin habeat ſuam legem & memo-
riam:ergo fruſtra ſuam memoriam obtrudebat iam habentibus.uocat enim Al
coranum dilzicri,id eſt memoria præditum, hoc eſt recordatione rerum creata
rum plenum.Id uero falſiſſimũ eſt,omnes habere iuſtam cognitionem legis na-
turæ.Nam quidam ita deprauati ſunt, ut in illius præſcripta quamuis contra cõ
ſcientiam inſurgant,ut ſunt Anthropophagi,Canibales,& quotquot populi na
turæ ruinam moliuntur,ut Muhamedes, qui promiſcuos cum brutis cõcubitus
initionesq; probat,præpoſteramq; libidinẽ ſuis ſuaſit. Non habent ergo omnes
ciuitates uel populi librum,ut ſolet capere.habent enim omnes quoad cognitio
nem tantum,ad emendationem uero pauci,illiq; ſoli & optimi Chriſtiani. Opti
mos dico, quoniam non omnis qui nomen dedit Chriſto, ſtatim eſt Chriſtia-
nus.Soli itaq; ſpiritu diuino per Chriſtũ donati, habent legem,qua cognoſcunt
peccata,& fugiunt.cæteri mortales norunt tantum. Quod ais,nullos populos
aut ciuitates ſibi accelerare aut remorari infortunia & periodos: tollis omnino
arbitrium liberum in hominibus,nec quicquam magis eſt Reſp.hominũ quàm
grex boum,aut ouium. fruſtra ſunt leges,emendationes,conſilia,ſi nil in hac ui
ta proficiunt humani conatus.Factum inde eſt, ut qui ſunt inter huius legis ſe-
ctatores præcipua ſanctitate,& in ſecũdo loco poſt brutales, illi aduenientę plu
uia,grandine,aut aëris iniuria loco non mouentur,ſed dicunt eſſe fatum, eſſeq;
patiendum illud,quia Deus miſit.Si nil arbitrij habemus,eamus, more brutorũ
in uoluptates & ſcelera ruamus.nec enim poſſumus aliter facere. Vide quò reci
dit hoc placitum. Congregatio multorum hominum eſt longe præſtantior uno
aut altero,itaq; poteſt occurere malis,& quouis remedio prorogare ſeipſam.At
non omnes norunt quò iſta tendant.Rebus in Mecha mutatis,uolebat his uer-
bis ſuperſtitum demulcere animos:id à ſe non eſſe,nil arbitrij eius peccaſſe: ſed
Deum ita miſiſſe finem rebus,ut nemo poſſit fugere.quod eſt uerum, quatenus
rem conſideras:falſum uero,quod ad tempus.prędeſtinat quidem omnia Deus
inclinatione,non neceſſitate:neceſſitate,nõ tempore.& ſi omnibus circumſtan
tijs hoc faceret,tu quis es ô homo,qui reſpondeas Deo? Nunquam certe Deus
immittit neceſſitatem mali,alioqui malus eſſet:ſed aliquando quæ uidentur ma
la,alicui immittit,quum ſcilicet ex euentu illo magnum quoddam bonum ſequi
tur.Immeritò igitur tollis humanæ prudentiæ locũ Muhamedes, ſceleris tegen
di gratia. Quod te à dæmone correptum dicebant,non mentiebantur.tegen
di apud Hadegian uxorem morbi ſontici gratia,finxiſti te prophetam,et cœpit
te inuitum torquere ſatanas, quum omnia te alloqui & uocare cerneres: quod
quũ multis alijs locis patet, tum maxime ultima ſora Alcorani, in qua te defen-
dis cũ Deo à uiſnaſſ,id eſt à perturbatione mentis à dæmone immiſſa.Ideo non
eſt mirum,tam male connexa iſta mendacia eſſe,quum duo perditi authores ea
excogitauerint:homo mente perturbatus,& dæmon eum inhabitans. Verum
» quomodo audes perdite nebulo,dicere euanuiſſe leges antiquorũ?Iam, inquit,
» euanuit lex antiquorum,ſeu primorum. Quî poteſt fieri ut euanuerit lex, cuius
cultores erant toto in orbe frequentiſſimi?Iudęis & Chriſtianis erat præter pau
cos idololatras occupatus mundus, quum peſtis à te in eum profluxit, illorum

ergo

ergo lex non poterat perijſſe. Fac eſſe pauciſſimos, qui cuiuſcunq; legis præſcripto pereant. quamdiu illi ſunt, lex uiget. Si uero etiam cultor defuerit, an nõ putas propterea eſſe leges, quum à diuina authoritate æterna & immutabili pendeant? durante uero principe, & cuiuſcunq; reip. baſi, leges etiam ſunt paratæ ut obſeruentur. Quum itaq; leges bonæ quæ ante te ſunt editæ & promulgatæ, ſint ab æterno authore Deo, unus apex (ut ait Chriſtus) ex illis non poteſt perire, donec impleantur. falſò itaq; perijſſe dixiſti. Mitto repetitionẽ idololatriæ, cuius authorem facit Deũ, & dæmonis creationem ex igne, & fabulas hiſtorijs ſacris admixtas, ne tam frequenter repetere eadem cogar, & diutius immorari. Ante notaui lapides marmoreos, unde eſt titulus huic ſoræ, quibus Deus pluit ſuper Gomorram & cæteras urbes ſubmerſas.

Sora Nachal. 15.

Solitas audite blaſphemias. faſſus eſt iam innumeris in locis, fuiſſe à Deo leges ante eum datas, & tamen ait nunc eſſe patronum eorum diabolum. quî fieri poteſt, ut ſub lege Dei ſit eius aduerſarius ſatanas patronus? Iudæis quidem eſt dæmon pro patrono, à quo tempore repulere & occidere Chriſtum, innumeris locis illis promiſſum. ob cuius mortem duabus Romanorũ aggreſſionibus ſunt confecta ſexageſies centena hominum milia, paulo poſt mortem Chriſti. Quũ uero uellent authore Iuliano apoſtata imperatore inſtaurare templũ Elmihrab, id eſt ſanctum, ſeu Hieroſolymitanum, diuinitus ex fundamentorum loco oborto ſiſmo ignei flammarum globi ædificatores abſumpſere, ſemel & iterum, donec deſtiterunt. Iſta ſunt à prophanis authoribus, & à nobis alienis ſcripta: non finximus. Vnde unam Ieſu Chriſti religionem eſſe ueram certum eſt. in quam non habet patrocinium ſatanas, ſed in impium mendacem Muhamedem. Puto uos meminiſſe, quod antè duobus in locis prohibuerit uinum, non quidem, ut putabam, propter uinum, ſed propter ebrietatis uitium. Nunc uidere licet, pœnitentia ductum laudare & probare ebrietatem. Egregia lex. uetat ferre gladium, hominem interficere permittit & iubet: quum tamen ſit ueri legislatoris intentio, non res ipſas tantum prohibere, ſed potiſſimum quod illarum inſtrumento uitium committi poteſt. Ait: Et de fructibus palmarum, & « de racemis conceſſit ut capiatis ex illis ebrietatem, & opes bonas, in hoc eſt mi « raculum, &c. Vino nullo alio abundat India, quàm palmeo, quod uehementer inebriat, ut eſt pyrorum, pomorum, ſorborum uinum, etiam zythum. omnia enim illa cerebrum largius pota tentant, quod probat Muhamed. Quum à ſectatoribus eſſet adactus ut aliquod mutaret, id quidem coactus fecit, ne deſciſcerent omnes. & ait: Et quando mutauimus miraculum loco miraculi, & « Deus eſt ſapientior in eo quod miſit: dixerunt, Certe tu fingis iſta. Sed multi eorum non intelligunt. Dic, miſit illud Spiritus ſanctus à Domino tuo, ut « confirmentur illi qui credidere, in quæ annunciationem & directionem Muſ- « ſulmanis. & ideo intelligo, quoniam dicent, reuera docet eum homo linguam in qua conueniunt uulgarem, & iſta eſt Arabica clara. Dum ſatis- « facere obiectionibus tentat, ſe prodit. Nil erat opus mutatione, ſi diuinitus accepiſſet. & tamen mutauit: unde in Spiritum ſanctum retulit, quaſi facilius mutet. dicit non intelligere illos qui obijciunt, quoties ſatisfacere non poteſt. Quod fingeret, lippis & tonſoribus erat notum. nam & ruſtici id obijciebant. Quomodo potuit confirmare credentes, quum omnibus contradixerit? De illis qui docebant lingua uulgari, certum eſt: de ſpatarijs enim illis au-

thores cõmentorum meminere. quod itaq; lingua uulgari excipiebat ex sacris, Arabice exponebat. Quid hoc in loco sibi uelit uerbum agemij, nõ satis capio. Quidam putant latinam, alij persicam linguam intelligi. illa erat diuersa ab Arabica, quæcunq; esset. Nam hæc arabica qua usus est Muhamedes, planè uulgaris est, & sine ulla arte grammatices, qualis obseruatur à doctis scriptoribus, qui disciplinas humanas tractant. Nam nullis canonibus, nec rationis nec eloquentiæ, uoluit adstringi Muhamedes: quum tamen ideo asserant eloquentissimum, quod rythmicè penè scripserit, idq; tamen etiam sine ullis legibus. Nam periodum ducentarum syllabarũ quadrare faciet ὁμοιοπτώτως cum breuissimis. ut paucis comprehendam, in omnibus exlex haberi uoluit: ut incõstantia in omnibus laborabat. Hoc in cap. prohibet res quatuor, morticinium, carnem porci, sanguinem, & idolothytum: quum antè decem aut duodecim uetuisset. Dum paulo post, hanc legem uocat legem Abrahami, quàm falso id affirmat, uisum est.

Sora filij Israël. 16. Mechense.

Ab ipso exordio ineptam illam uisionem, & Borachi equitationem proponit, aitq; Deum pernoctasse cum seruo suo. Tot uero profundũt ineptias, & in Deum blasphemias, & in rebus ignorantiã interpretes, ut nulla patientia posset audire. Cœlis separati sunt homines sancti. animalia omnis generis toto mundo maiora sunt in cœlis, portæ sunt in cœlis ex materia tactili, Deus est finitus, nomen Muhamedis est scriptum in omnibus locis cum nomine Dei, angeli omnes & prophetæ adorant Muhamedem, sancti item & beati. scelerũ lernam precantur, ut oret pro se apud Deum, tanquam beati quibusdam egeant in cœlis. inde refert magna priuilegia, quæ omnia antè notaui. Non est tamen ausus quamuis altius cœlum conscenderit, non fateri Christum se maiorem, orauitq; illum ut rogaret pro se Deum. hæ sunt ineptiæ. Iam si ex interpretibus accedant gradus inter cœlos, quis nõ cachinnis crepet, si illa audiat? digna omnia sunt authoribus, & credentibus. At fortassis uellent me arguere Muhamedici, quòd dixerim factionibus Iudæorũ (dum creditur esse Messias, aut qui illos reduceret in Hierusalem) Muhamedem collegisse robur, & ferociam sumpsisse. Audiant huius loci sensum, quem imperiti legunt & admirantur: capiunt, negligunt, ridentq; docti. Ait: „ Dedimus Mosi librum, & posuimus in directionem filijs Israël, nisi sumatis præter me patronum. Generationes eorum quos tulimus „ cum Noacho seruo glorioso, & narrauimus filijs Israël in libro, ut corrumperentur in terra, bis exaltarentur exaltatione magna. & cum aduenerint hæ promissiones, misimus ad eos seruos nostros crudelissimos, & uestigabunt recessus habitationum, & erit promissio facta impletaq;. Demum reddemus uobis uicem „ super illos. Dotabimus uos cum pecunijs & filijs, & faciemus uos magnam multitudinẽ. Si benefacitis, uobis ipsis benefacitis, et ingrediemini templum, quem- „ admodũ ipsum ingressi sunt prima uice, & perdetis eos qui se extollunt perditione. Fortasse dominus uester miserebitur uestri, & forte promissio uestra est promissio nostra: & ponemus gehennam impijs in obicẽ. Quia hoc Alcoranum dirigit populis præfectos. Et si sententia illa satis prodit authorẽ, tamen ob phrasim illam propheticam non omnibus peruiam, paulo latius explicandã iudico. Dicit in lege Mosis scriptum fuisse, ut bis Iudæi dispergerentur (intelligit enim illud per tupsidune, id est corrumperentur) & bis congregarentur: quo in loco, nunquam legi, aut me uidisse memini. Sed hoc facile erant concessuri Iudæi nouo Messiæ, modo præbuisset se uirum in restituẽdis potius quàm in spoliandis.

Habue-

Habuerunt quidem plures captiuitates, multas ſub iudicib. & unam ſub Saule, & ſub Græcorum imperio: uerum duas celebriores, captiuitatem Nebucadnezar, & Titi. uolebat ergo polliceri rerum nouarum auidis, & quorum ingenia procliuia noſſet ad factiones, ut ſi ſe ſequi uellent, omnicq; genere crudelitatis in paſſim obuios ſæuirent, ipſis ducem non defuturum. penetralibus enim aliena rum domorum recluſis, omnia prædæ futura. ſi in hac re uelint ſequi ducem, & bene facere, id eſt uiriliter pugnare prædaricq;, id ſibi ipſis comparaturos, ut magnis opibus & copia liberorum prædiți forent. Egregium uero titulum ſibi aſſumpſit iſte, propheta dictus à ſeipſo, uehementi crudelitate prædítus, ut elogio captaret illos quos alloquebatur. Nullum enim ſunt unquam habituri ducem præter Antichriſtũ, qui more Muhamedis coniunget opes & ſcelera omniũ generũ ſub authoritate & diuinitatis prætextu. Talis fuit utercq; Barcoziba, & dux futurus in mari, dictus alter Moſes in Creta. Talis fuit Muhamedes. Erat etiã paulo ante iſtos annos qui ſollicitabat Chriſtianos ad Iudaiſmũ, uocaricq; uolebat rex Thaborius. qui cũ rogaret quid de Meſſia ſentiret, reſpondebat ambigue טן הראח fortaſſe uidebis, de ſe more hebraico aſſerẽs. Intellexi ſceleſtũ hominẽ à Carolo Auſtriaco huius nominis quinto Imperatore flammis adiudicatũ, quod in Hiſpania multos à uarijs perſuaſionibus nõ alienos, ad Iudaiſmũ trahere uellet. Muhamedes ita hoc loco etiã dubio uerbo captabat: Fortaſſis, inquit, promiſſio ueſtra eſt promiſſio noſtra, fortaſſis miſerebitur ueſtri Deus, & reducet uos ad ueſtra ſacra, ut olim. His ambiguis reſponſis miſerã gentẽ decennio luſit, donec ineptiæ à Benſalone ſunt cæteris patefactæ, ſenſimq; deficere cœperunt, ita ut de nulla re tã frequenter agat, quàm de perfidia deficientiũ Iudæorũ.

Non eſt huius prophetæ titulus nobis negligendus, quum probauerit in ſe id nominis, honoriſq; loco poſuerit, quo impios ſceleſtos nefariosq; tyrannos donare ſolemus. & tamen (ſi diis placet) eſt propheta, qui hãc diuinam uirtutẽ, non in reip. ſuæ aduerſarios, non in ſacrorum conſeruationem, non in parentũ curam, ſed in cædem propinquorum, ſacrorum euerſionem, rerumq; omnium perturbationẽ cõuertit. Potuiſſent eo duce ampla rerũ domínia ciues conſequi, illeq; magnis muneribus fungi, ſi integra ualetudine fuiſſet. uerũ quũ & animi & corporis morbo laboraret, ſuſpicione præſtigiorũ notaretur, ſuorũ meditaretur ciuium ruinam, nullus ſine religionis figmento illi parêre uoluiſſet. ex his ſatis innotuit. Non ſatis autẽ habuit fauiſſe Iudæis, niſi illis gratificando inſectaretur Chriſtianos, & in Chriſtũ blaſphemaret. Dicit Deũ non habere angelos fœminas. eſt certũ. Nõ eſſe duos deos: etiã cõſtanter hoc affirmamus, et credimus. Ergo Chriſtus non eſt Deus: nõ ſequitur. Deus non generat noſtro more, ergo nõ generat: impoſſibile eſt ab æterno non generare filiũ, id eſt uerbũ & ſapientiã: nec ob id ſunt duo dij, quod tota diuinitas in patre, tota in filio eſt, tota in ſpiritu ſancto. Nam ut exemplũ crebro imperitis rerũ diuinarũ repetã, rei cuiuslibet conceptio (uerbi gratia, ædis conſtruendæ) eſt tota in mente, & tota eadẽq; in uerbo & explicatione, & tota eadẽq; in ædificio: & tamen nõ ſunt tres ædificationes, ſed unũ ædificium. Ita Deus potentiſſimus ſciat oportet agenda, & uelit, anteq; quicquam ſua immenſa potentia creet, & niſi perpetuo generaret filiũ, quemadmodum quelibet res ſuam durationem ſeu partum, nil quicquam in mundo eſſet, nulla forma materiæ adnecti poſſet, niſi potentia ligaret formas materiæ, ſapientia propriæ figuræ aptaret, uoluntate in eſſe diutiſſime conſeruaret. Sed illa non capiebat ſanguinarius nebulo, qui nil Dei niſi uerbo, uentre,

& pudendis gloriaq; probabat. Iudæis petentibus miracula, dicit ideo Deum illi non cõceſſiſſe miracula, quòd quãdo miſit, ſub prætextu falſi repulerunt. Egregia eluſio, & ſolita ſtropha. An propterea ſi qui nõ credidere Moſi, prima facie antequã notum eſſet an à Deo ueniſſet, nemo illi credidit: ſexcenta hominũ milia cum familijs ſuis tandem credidere, quibus pacatiſſimam remp. compoſuit, tradiditq;. Si Iudæi Chriſto homini Deo non obediuere, an propterea nulla gens Chriſtiana fuit: intra centeſimum annum à morte eius, ſine ulla ui & ſanguine, niſi martyrum, Chriſtus eſt receptus. Si ergo adferebas miracula, nõ opus fuiſſet tuos ciues & fratres occidere, ſpoliare, fugare. Si non ſtatim, tandem uiciſſes ut cęteri. Hoc tamen quod dat accipio, quum fatetur ſe non habuiſſe miracula. Ergo arbores cacationis, & luna ſciſſa, &c. miracula, fabulæ ſunt & ſomnia. Quum multas nugas attulit, ut toto opere, dicit: Si omnes dæmones & homines uellent componere ſimile Alcoranum non poſſent. quod ideo credo & concedo homini, quoniam extra rationem, methodum, & ullam aliam quam battologiæ repetitionem, impoſſibile rationalibus animalibus uidetur, ut ſimile componant. Nam ſi eſſet ſecundum Deum & naturæ ordinem, diſciplinarũq; methodũ, eſſet aliqua ars imitandi, ut in cæteris ſcientijs uidemus. hic uero nec ordo, nec lux, nec ullum rationis maius ueſtigium, quàm ſi uetula crebro de cœlo & terra, homine, naue, bòue, lacte, fructu, cibo, iumentis crebro mentionem ingereret, & Dei creatoris (cuius uocabulum ne idololatræ quidem ignorant) adiungeret ubiq; nomen. qua in re conſyderanda nullus ruſticus non eſt legislatori huic ſuperior. Itaque ab eo qui meritò nomen hominis ferat, nil ſimile cõponi poſſe aſſerit. Sed audite hominis egregiam doctrinam. Te interroga bunt, inquit, de ſpiritu. dic, ſpiritus eſt de præcepto creatoris domini, & non habetis de ſcientia niſi parũ. Digna doctore definitio. ut ſi quis roget, quid eſt gladius? doctor reſpondeat, eſt quod imperauit fieri ille qui eget. à definitione Muhamedis, ſpiritus eſt canis, lapis eſt ſpiritus. quoniam omnia ſunt de præcepto creatoris. Quanto melius diſtinxiſſet primum, Dei ſpiritus eſt eius in inferioribus efficacia, in quo omnia ſeruantur & conſiſtunt: naturæ uero, qua uegetantur cuncta, creatoris imperio. Nam ſi quid dicere eſſet operęprecium ab hac finitione prophetę, dicerem eum adnectere Deum materiæ, & ſeipſum quotidie creare. Non hic locus tantum eſt, ſunt omnia ſimilia, unde reuera puto à nullo alio melius quàm à ſeipſo confutari Muhamedem. Corporeos uero angelos, & uulneribus mortiq; obnoxios facit, quum ait: Dixerunt, miſit Deus apoſtolum hominem. Dic, ſi angeli in terra permanerent tuti, mitteremus quoq; cœlitus angelos apoſtolos. Egregium hominis iudiciũ. Subſtantiæ corporis expertes, niſi quatenus pręſtigioſum corpus aëreum capiunt, ſunt iniurijs hominum obnoxiæ. ô bonum legislatorem, & naturę, cum qua familiariter uerſabatur, ne peritum, ruſticum planè, qui eſſe ſpiritus uiolabiles credat: aut ſi non credit, falſò ſcribat. Quum tributa illi dare non ſatis ampla uiderentur, ſeq; excuſarent ob paupertatem Iudæi, dicit: Si poſſideretis theſauros miſericordiæ domini mei, tunc etiam conſeruaretis timore expenſarum, quia homo eſt auarus.

Cæterum, quòd dicit Deum Moſi nouem miracula dediſſe, 10. exhibuit ante Pharaonem, & innumera alia.

Sora Elchahaph, id eſt ſpelunca. 17. Mechenſe.

Quamuis toto iſto capite contra diuinitatem Chriſti, ut nunquam non, inſurgit, tamen hiſtoriam 7. dormientum à nobis accipit, qua maximè latiſſimeq; patet

patet Iesu diuinitas, ut probet resurrectionem mortuorum. Eam illis expono. Imperatore Decio, persequutionem in Christianos mouente, Ephesi erant septem iuuenes, ditissimorũ & primorum ciuium filij, qui nomen cum multis alijs Christo dederant. Quum itaq; præsens supplicijs, ueluti tortor sitiens humanũ innocentiumq; subditorum sanguinem, adesse uellet Decius, multos martyrio absumpsit: his iuuenibus uero ob parentũ, ut aiebat, claritatẽ, & ætatis rationẽ, permisit aliquot menses, ut à Christo resilirẽt, & idolis sacra facerent: aut si persisterent, ubi statim redierit, inauditis supplicijs eos perituros, parentes ne dubitarent. ubi discesit impius imperator, cœperunt iuuenes unà cogitare, quibus artibus se à tyranni potentia uindicarent. Sumptis itaq; à parentibus aliquantis pecunijs, dum deliberant & consultant aut de fuga, aut de uoluntario exilio, ita conueniunt, ut in spelunca quadam Ephesi proxima ad Mycales montis ramentum tandiu latitarent, quoad scelesti principis furor cessaret. Ita multis mensibus laudes Deo canebant. unus uero illorum statis horis & uicibus petebat ab urbe necessaria, quibus uitam traherent. Vbi rediit imperator, iuuenes ad supplicium animi aut corporis petit, eorum nomine parentes corripi iubet, tormenta ni liberos prodãt minatur statim, ut erat animo sanguinis auido, illaturus: produntur. aditur locus, non exeunt. Vide quid insania dæmonisq; agitatio in homine possit. Iubet uiuos spelunca includi. cuius imperijs statim paretur. Quidã uero Theodorus, uir pius, dissimulata persuasione, laminæ plumbeæ acta, gestasq; res, & parentes eorum, cum tempore & persecutore inscribit, operiq; quo spelunca claudebatur, ita imponit, ut nemo sentiat: diruto autem, pateat. Ita totis 181. annis, ad tempora usq; Theodosij sunt spelunca inclusi. Forte uerò fortuna quum quidam ciuium in proximo loco uellet ędificium aliquod construere, agitaretq; de conuehenda cõmodius materia, artifices nõ longe esse quandam molem ueluti murum dixerunt, indeq; posse peti. Audit, diruit, cõuehit, uidet speluncam, nil aliud quærit. Admisso aëre, iuuenes septem ueluti à somno excitati & famelici, socium ad solita munera dimittũt. exit, nil rerum suspicatus, adit Ephesum, statim noua rerum omnium facies iuuenem terret. ambigit, dormiat an uigilet: cæteris uero neglectis, id unum consternat: signum crucis, quod impius imperator heri (ut putabat) persequebatur, urbis portis suprapositum uidere, singulas portas adiens, idem offendit: rogat cũ ingenti timore, an ea urbs sit Ephesus: esse aiunt. Interim ueluti extra se factus, adit mercatum panem, & obsonia cæteris & sibi cõparaturus. Numisma oblatum nullus nouit. aiunt uerò, etiam delaturos se nisi det partẽ thesauri inuenti: inuenisse negat. relicto numismate uult fugere, ne prodatur. Capitur, magistratuiq; offertur. cuiãs sit quæritur: se esse ciuem, ciuis ita dicti filium. Omnibus non minus adfert admirationis, quàm in se haberet. ciues omnes uidens, nullum agnoscit. omnia in hesternum diem refert: imperatorem etiam, quem cõstabat antè 180. anno decessisse. Dicit sibi esse socios sex in spelunca, uenisse ut illis cibos emeret. sacro magistratu adhibito, miraculum cognoscitur. Episcopus cum tota ferè urbe locũ adiens, reperit omnia cõsentanea his quæ iuuenis dicebat, præterquam tempori. Subiens uero limen speluncæ, adhibito lumine uidet plumbeam tabulam à Theodoro relictã, quæ obstructionis & temporis fidem faceret. Adhibetur tota corona ciuium, alloquitur quicunq; uult iuuenes, fit maxima & palpabilis resurrectionis fides. Statim uero Episcopus & magistratus scribunt ad Theodosium Constantinopoli agentem, accersuntq; ad miraculi spectaculum. Venit, uidet cum

toto

toto clero, alloquitur, confirmat, & ſtatim moriuntur iuuenes. Quum uero uellet in eo loco immane templum illis ponere, auroq; multo inſignire, eſt à ſpiritu unius illorum admonitus, ne id faceret: ſatis habere debere, quòd creator in illis fidem reſurrectionis certiſsimam ſibi feciſſet, ut hæreticos multos de ea tunc ambigentes confutaret. hæc ſunt hiſtoriæ capita, quam Muhamedes nō tractat purius ſacris, affingit enim ubiq; quicquam de ſuo: ut hic nobis adfert canem cum illis, ut canum reſurrectionem cum eo credamus. Nam quorūdam animalium corpora in cœlo cum ſuo Alborach ponit, creduntq; miſeri illi ſpiritum omniū animalium cum ſpiritu hominum collecturum Deum ad reſurrectionem: qua blaſphemia quæ magis impia ſit, nulla dari poteſt. Illi porrò ob Chriſtum Ieſum crucifixum ea paſsi ſunt, nec poſuerunt cum Deo participem, quoniam ille ipſe idem Deus unus eſt, atq; pater & ſpiritus, quod ſæpius docui. Nil uolo de paradiſis eden dicere, niſi quia ad ſuperiora accedent armillæ aureæ, & indumenta praſsina, ſericea & byſsina, recumbentq; ſuper puluinaria in bona manſione, &c. ut animorū & corporis ſit eadem uita apud Muhamedem. Cęterum quū proponat parabolam diuitis & pauperis, dicatq; pauperem ſine opibus adire paradiſum melius quàm diuitem, quî fit ut omnes ſpoliare & tantam potētiam cogere uoluerit? Fecit illud, meo iudicio, charitate: ut quum omnes nudaſſet, expeditius paradiſum peterent, omnium uero impedimenta reciperet. De Deo, Adamo, et diabolo non loquor. Ita enim ſępius oſtendi, quod Deum authorem idololatriæ ponat. Quis recitet, quot fabulas adnectat Moſi, de puero & piſcibus? illa ſunt omnino à ſacris aliena, ſeq; ipſa refutabūt. Fabulæ illæ parabolæq; quas nectit hiſtoriæ Moſis, ſunt allegoricæ, nec mihi ſatis notæ. Sed uidentur agere de pupillo, quem ſpoliauit fundo paterno, & ædibus, in Iezraba: quo facinore nullum eſt fœdius.

Miriem, id eſt Maria. 18.

Noſtras hiſtorias mirum in modum locupletauit iſte ſomniator, ut nil planè integrum apud eum ſeruetur. Primo in loco mendacium de Zacharia poſuit, quod triduo tantum fuerit mutus in rei ſignum, quum 9. totis menſibus nō fuerit locutus: & nato puero etiam ſcripſit nomen eius, quum adhuc non loqueretur. Quod habuerit Ioannes librū, id eſt legem, falſum eſt: nam Chriſti fuit præ-
„ nuncius. De Maria ita nugatur. Recordare Mariæ in libro tuo, quomodo
„ receſsit à cognatione ſua uerſus locum orientis, & accepit ſine illis uelum, & mi-
„ ſimus ad eam ſpiritum noſtrum, & illi facta eſt conceptio hominis perfecti. Di-
„ xitq;, defendat me miſericors abs te, nonne times? Dixit, certe ego ſum nuncius
„ domini tui, ut det tibi puerum ſanctum. Dixit, Quomodo erit mihi puer, & nō
„ me tetigit homo, & non fui inceſta? Dixit, ſic dixit dominus tuus. Ipſe eſt ſum-
„ me potens, ut ponat illud in miraculum hominibus, & in miſericordiam à no-
„ bis, & res eſt tranſacta, & concepit eum, & receſsit in certum locum. & uenit illi
„ partus ad truncum palmæ. Dixit, ô utinam mortua eſſem ante, & fuiſſem obli-
„ uione oblita, & uocauit eam qui erat ſub ea: Ne timeas, iam poſuit dominus tu-
„ us ſub te excelſum. Excute uerſus te truncum palmę, cadent ſuper te dactyli ma-
„ turi, comede, & exulta mecum, exhilaraq; oculos, et ſi uideris aliquem hominē,
„ dic, uoui miſericordi ſilentium, & non alloquor hodie hominem. & tulit eum
„ ad cognatos ſuos, geſtans eum. dixerūt, ô Maria, certe cōmiſiſti rem nefariam.
„ ô ſoror Aron, nonne erat pater tuus malus, aut mater tua inceſta? & cōuerſa eſt
„ ad eum. Dixerūt, quomodo alloquar eum qui eſt in cunis puer? Dixit, ego ſum

ſeruus

seruus Dei. dedit mihi Deus librum, & fecit me prophetam, & fecit me benedi- «
ctum, timeo quum factus sum. & præcepit mihi orationes & decimas, quandiu «
persistam uiuus, & colerem genitricem meam, & non fecit me fortem, laborio- «
sum, & pax super diem quo natus sum, & diē quo moriar, & diem qua persistam «
uiuus. Hic est Iesus filius Mariæ, uerbum ueritatis, de quo ambigunt. Nō susce- «
pit Deus filium, laus illi. Illa omnia affinxit, ultimæ periodi gratia. Iam sępius demonstraui, esse impossibile Deum quicquam creare, aut instaurare, nisi per filium. creat quidem omnia in filio Deo, instaurat omnia in filio θεανθρώπῳ, quod superiori libro copiose probaui. Sed singula mendacia prophetæ à Spatharijs oblata, sunt excutienda. Quando unq̄ secessit Maria à parentibus, quum Euangelia nunquam de eo loquantur? Iam est unum mendacium. Diligenter quidem partim in templo, partim apud parentes fuit educata, ad aduentum usq̄ spiritus sancti, & quoad nupsit Iosepho. Nondum uenerat usus inter Iudæos uelandarum uirginum, unde & hoc effictum. Dicit missum spiritum sanctū pro angelo, ut uideatur creaturam facere, impiè sanè, aduenit quidem angelo misso. Si facit spiritū sanctum nunciū, nemo potest discernere. Cæterum à quo concepit, nō secessit domo, quoad uenerunt ut nomina profiterentur in Bethlehem.

Vbi est ille palmæ truncus? Mussulmani pij in nostros, aiunt eam palmam reuixisse, & ad nostram memoriam durasse. Nō egemus mendacibus miraculis, aliter scriptū habemus, recipimus, credimus. Quod optauerit mortē, & alloquutus sit eam infans, &c. sunt afficta: & ueluti ideo nobis cōcessa, ut ea credamus, Deum negemus. Vbi illi iussum est de orationib. & decimis? omnia sunt mendacia Spatariorū, & somniatoris. Iam quis nō uidet huic prophetę imposuisse Spatarios, errorē 1500. annorū. Tantū enim abest Maria mater Christi, à Maria sorore Mosis & Aaronis: & hoc, si dijs placet, nō est mēdaciū. Miserè pereat homo cū suis nugis. Ad cætera. Nō satis habuit dixisse dæmones esse ab igne, malos esse creatos, stupidosq̄, nisi & mortales posuisset. dicit em̄, in die iudicij morituros, demū reuicturos: quo mendacio nullū falsius. Nā quū corpore careant, nec possint aliud quàm spiritus esse, ad quid morerent? quū materiā nō habeāt corruptibilē & defecandam. Id fieret frustra, quod authore Deo nunquam fit.

19. Theh.

Recitando historiā Mosis, cū cōmentarijs affingit ubiq̄, modò educatū à sorore, modò ab uxore Pharaonis dicit, quū sacra habeant filiā. Ponit terminū paschæ, ut ueniant magi cōtra Mosem: quū nondū esset pascha. post transitū enim maris rubri fuit institutū. Moses ueluti ius habens prouinciæ, dicit magos se suspensurū ad palmæ truncū manib. abscisis. Cæterū Aaronē uocat Samaritanū: quam ob rē, nescio. Capillis demū et barba Moses eū arripit. Cęterū nō uult edere Alcoranū, donec cōpleat: quod nunq̄ fuit ante mortē, ut iam dixi, ne falsi arguerer. dicit demū dæmonē Adamo ostēdisse arborē uitæ, quasi Deus nō ostendisset. Pro pœna aūt impietatis dicit, cęcos Deum suscitaturū impios. Postremò quum ab omnibus iure uel iniuria raperet, dicit se nil petere præmij, ut tegeret uitia. dicit contraria factis, &c. 20. Prophetæ.

Deliramenta aggerat, suo more fabulas nectens, ut eludat eos qui hominē cæteris similē nulla prophetia clarū, finxisse, somniasse, &c. dicebant. alios ante se fuisse prophetas, ergo & seipsum esse cōcludit. Alcoranū et Alphurcanū datum fuisse Mosi, & Abrahamo, quod antè falsum ostendimus. fabulas de Dauide & Solomone fingit. De uinea & ouibus indiciū docuisse Deum, quibus patet re-

latione imperitorum ista habuisse. nam nil integrũ est. Vult ut puto dicere de Natani admonitione, et propositione duorũ hominũ, quorũ unus 99 oues haberet, & illi qui unã habebat, unã abstulit, &c. De uinea nescio unde somniauerit. Imperiũ illud uentorũ ut dęmonũ Salomoni cõcessum in sacris nõ memini, fabrilẽ artẽ multo minus. Adnumerat Hanochũ, Iobũ, & cæteros cũ Ismaële, ut impius cõsortio pius uideatur. 21. Elhegh. Peregrinatio illa est, 4 mensibus in anno fieri solita Mechæ, in memoriã Abrahami, & eius sacrificij. ideo quędam illic instituit cõformia idololatriæ, & est, ut ita dicã, ubiq; similis. Iam id refutatũ est, quod Abraham fuerit aliquãdo in domo priſca, interdicta úe. propterea nõ immoror. Muminine, id est fideles. 22.

Quia in adulterio ab uxoribus fuerat depræhensus cum iuuene puella Iudęa, quam illi Baheyras dederat, periuriumq; cõmiserat, obstricta sub nomine Dei apud uxores fide: ideo legem hic ponit, qua omnibus sectatoribus idem liceat quod sibi, ne uitium in eo uideretur, quod in omnibus permitteretur, quasi minus peccent centena hominũ milia, quàm unus solus. Nã si res iniqua est adulteria cõmittere, & uxori debitum nõ reddere, quod natura docuit, proculdubio lege & promissione huius prophetæ licitum fieri non potuit. Volo nunc paulo latius explicare hoc factum, ut quid isto fidelium capite cõtineatur, omnes perpendere possint, atq; istam fidelitatem penitus introspicere. Hoc enim caput, & sequens, multùm nobis aperient hunc prophetã. Res altius, & à capite ordior.

Quum à Mecha rura uicina & uicos inciperet hic propheta peragrare, prædicationis gratia, iam contracta cum magnis ciuibus affinitate, & multa turba comitatus, uicinos regulos ut poterat, aut amore aut terrore sibi comparabat conciliabatq;. Inter cæteros erat quidam in Arabiæ finibus Baheyras nomine, qui hæreticorum Iacobitarum gregi præerat. Is quum alioqui esset cęteris Christianis, si qui erant uicini, infensus, nil prius habuit quàm ut similis simili coniungeretur, ut secundum parœmiam haberent similia labra lactucas. Hæreticus hæreticum & impium fouet, amplectitur. ad Bahyram fugiebant omnes perditi, uiolatæq; religionis accusati. Muhamedes uero omnium perditorum & nouis rebus studentium, sibi accersebat colluuiem. Inter cætera munera, quibus donatur ꝓphetes iste, unum accõmodatissimũ homini, quamuis 50 annos nato, deligit Bahyras puellã eleganti forma, natã annos 15. Marinam nomine, religione Iudæã, eamq; in fœderis μνημόσυνον dono dat Muhamedi. Acceptã ista tim deperire misere cœpit herus, quamuis Iudęas tres aut quatuor ditissimas, & clariorũ ciuium Mechæ filias duxisset uxores, ad quindecim numero, ut dixi. Diutius puella tutari pudicitiam conata, tandem partim herili imperio, partim precibus & precio, fauoribusq; acquiescit prophetæ. sed res non satis fœliciter, aut prophetice succesit. Nam quas duas habebat uxores nobilissimas & charissimas, Hassam filiam Vbechari, & Hafezam filiam Humari, illæ cum iuuencula hominem depræhendunt, & acriter increpant. minantur se conquesturas apud parentes, à iudicibus petituras ut repudientẽ, infamaturas apud omnes credentes. quibus rebus propheta attonitus, supplex cũ lachrymis, genibus uxorũ prouoluit, nunq; se tale quicq; in posterũ cõmissurũ: amoris uehementia uictũ fecisse: Deum, legẽ, angelũ sacramento interponit, si unq; quid tale cõmittat, nil timere supplicij. Timore maiori urgebatur ab illis, quàm ab alijs: quoniam opes amplissimas dotib. earũ erat cõsequutus, & maximos parentũ fauores: quæ omnia, si reliquissent hominẽ, perdebat. fœminæ minime malę sacramẽta recipiũt,

homini

homini parcunt, ita tamen ut si semel tantum postea commiserit, nil misericordiæ futurum speret: esse de homine & lege actum, se omnia proditurasque. Aliquot diebus libidini imperat, religione tenetur, aut potius timore fœminarum. tandem idem facinus committens, deprehenditur ab ijsdem. abeunt, infamant, produnt quatenus nouerant secreta mysteria, esse hominem impostorem, impurum, dæmonijs agitatum, furijsque, qui fingat colloquia diuina, ab alijs legibus capiat omnia quæ bona habet, nil non propalant artium nebulonis. Quibus rebus penè in desperationem omnium rerum est adductus: donec ad se rediens, ut multitudinis animos retineret, legem hanc proponit, quæ in capite huius Sora est. Beati, inquit, fideles qui sunt in suis orationibus metuentes, « & qui ab impostura recedũt, & qui pura faciunt, & qui pudenda sua custodiũt, « nisi apud uxores suas, aut quod acquisiuit fides eorum, id est apud mancipia. Illi « enim sunt sine culpa, uel non culpati. Hæc est lex, hæc causa. Sunt beati qui in scelus & nephas more prophetæ ruunt, qui non tantum subagitant uxores, uerum & mancipia cuiuscunque generis. nam indefinitè scribit. nec est in ὠνυχάφῳ legis ancilla, sed eu ma melecheta aimanuchum, id est, aut quod acquisiuerit fides uestra, id est sub fidei prætextu rapuerit, lucrata fuerit, acquisierit, turba fidelium, quo in numero sunt captiui, seruique non minus quàm seruæ & ancillæ. Nisi ita intellexisset, poterat uti uocabulo amet, quod ancillam significat. uerum uoluit amplam legem condere, in qua non tantum scelus recens admissum permitteretur, sed quod est omnium deterrimum, omnibus sit concessum & laudabile. O sensu capti homines: ita uos ludunt præstigiosi interpretes, ut ista, authore malo dæmone scripta nõ intelligatis? Ista lex confirmat eas quas superius de pederastia attuli. Ad hoc erat ista lex comparata, ut omnia sub nomine eius licerent, quæ alioqui lege diuina, naturali, & instaurata, sunt prohibita. Egregia fides, & authore digna. Quàm sit turpis hic author in scribendo, non dico: propríjs uerbis utitur, naturę occultæ propagatoriæque tam in uiris quàm in fœminis & brutis, actionumque ipsarum uocabulis spurcis & ultro quęlitis ubique uti solet. Sed nil mirum: quum uolens uidensque uxorum etiam propriarum pateretur adulteria, unde abiecti animi, & ad fraudes imposturasque tantum nati argumentum deprehendere licet. Captatis ergo sectatoribus tam dulci & beneuola lege, prophetæ non tantum cõdonarunt quod iam authore Deo fecerat licitum, sed etiam uxores culparunt, quod in propheta id reprehendissent, quod erat tam iucundum & bonum. parentes etiam sedatis animis muliebribus, suasere uxoribus ut repeterent domum prophetæ, & per omnia illi obsequerentur. diuinitus enim illi fuisse reuelatum, non esse peccaum quod peccatum putauerãt. Admirabundæ mulieres nil aliud parentibus dixere, nisi admodum esse amicum Dei hunc prophetam, quem ita Deus diligeret, ut omnibus eius cupiditatibus obsecundaret. Vbecharus & Homarus, alijque fabulæ conscij, silentium uxoribus posuere, non quòd Muhamedis aut eius nugarum curam haberent, sed quia res ea maximè ad eos pertinere uidebatur. Quum enim ditissimas pulcherrimasque uirgines darent impostori prophetæ amenti & sontico in uxores, id eò fiebat, ut ea potentia comparata res ad eos post prophetæ mortem peruenirent. Ideo facilius scandalum sedatum est, paucis technas intelligentibus, illisque maxime se credere fingentibus, ut tandem plebs illa agrestisque turba, quum magnates nil moueri cerneret eo scandalo, sed credere reuelationibus uideret, lubens acquiesceret, neque desciscere. obiectum uero illi est frequentissime ab eo tempore etiam

ab imperitis, quòd toto capite repetit: Nil illum aliud quàm imperium quærere, nec aliud quàm diuinis præceptis cõmentaria & nugas affingere, antiquam technam ordiri, dæmonijs agitatũ hominem non posse ulla Dei familiaritate frui: si quid boni habeat, scripturas antiquorũ esse, nõ reuelationẽ. Quibus argumentis motus dicit, sibi oraculo esse reuelatũ, ut omnes ad tempus in sua desipiscentia relinqueret. eos enim non considerare, quòd opes & liberos citius inde consequantur: quasi id uerum esset, aut præmium bonorũ illa in hac uita essent. Verum superstitiosos & imperitos rerũmq; transactarũ immemores, nullaq; cõparatione rerũ utentes, ambiguis & incertis pollicitationibus retinebat, tanq; sub uno tyranno quàm sub alio feliciores essent. Nouerat nebulo miseros homines calamitatibus & frequenti iniuria expilationeq; pressos, magis uel modica respiratione reficí, quàm ante afflictiones maximis opibus. Ideo nouæ fœlicitates quãuis modicæ, post res aduersas lætissimis pares uidentur. Non repeto hic, in Christum & Deum blasphemias, sæpius à me refutatas. Pergo ad reliqua.

Elnor, id est lux. 23. Medinæ scriptum.

Qualem fidelitatem in capite fidelium uidimus, talem lucem in isto sumus uisuri. ut enim præcedenti capite patuit hominis nefas, ita & in hoc se propalabit,
» authoremq; illustrabit. Ait. Misimus Sora, & explicauimus eam, & misimus
» in ea miracula prudẽtiæ, si forte recordemini. Fornicatrix & fornicator feriantur singuli 100. plagis: & non capiatis cum eis misericordiã in lege Dei, si creditis in Deum, & diem extremũ, & adsint testes supplicio eorum aliqui fidelium, fornicator non contrahat, &c. Ista ad rationem superius commissorum referuntur: Deum ideo plures uxores & ancillas & catamittos permisisse, ne committerentur adulteria: & si quis committeret, talia essent supplicia, qualia hic describuntur. Atqui ante hanc legem erat patria consuetudo & mos, ne ab uxore ullam aliam uir cognosceret, ne ancillam quidem. nam non fuisset in uitio, si id iam antè licuisset. Quam uero legem posuit, nunquam seruauit. Assa enim filia Vbechari, quam habebat charissimam, consuetudine multorum amasiorum etiam palàm utebatur. unde à multis admonebatur, ut illam saltem repudiaret: esse admodum turpe, primariam fœminam prophetæ ita publicè scortum agere. quibus nil aliud dicebat, quàm sibi esse dilectissimam, & ideo non repudiaturum. ignauus nebulo, nil honoris ob oculos ponebat, modo tyrannidem occuparet. Quum illam in uxorem, natam (ut dixi) 8. annos acciperet, delibaretq;, imperium uendidit, quod ait Plautus, dotemq;, non uxorem possidebat. & tamen sacrosancta Alcorani fides, & propheticorum facinorum expositio, à relatione scorti publici, uxoris, & filiæ tyranni pendet, nec quicquam est ea fide sanctius. Nam eius sententia dicitur dhache tzahh, id est, hoc est certum & integrum: & quæ in prophanis iudicijs ob infamiam non adhiberetur in testimonium, ea legi diuinæ authoritatem adfert. Eius scorti facinus maximum dissidium inter successores excitauit. unde factio Hali et Vbechari incœpit, qua plurimæ hominum myriades periere, & 30. consequenter chaliphæ sunt confecti.
» Qui uero, inquit, accusant castas, & non accedunt cum 4. testibus, feriantur
» 80. uerberibus. Tanquã domi sit facile habere 4 homines ad testimoniũ, ideo uult uideri legislator peritus, & ab utraq; lege discedere. Verũ ista nõ sunt posita propter fœminas, sed propter prophetã, & eius uxores. Nã qua lege non licet uiro accusare falso uxorẽ de adulterio sine 4 testiũ probatione, eadẽ nõ licebat uxoribus prophetę, quę nõ habebant 4. testes, eum accusare de adulterio, tanq;

iam

iam lex esset posita, eò omnia tendunt: quamuis licet cum mãcipijs lege agere, ut si fortè cum quapiam alia deprehenderetur, non posset argui. Et ne admittatur, inquit, in testimonium, qui falsò accusauerit. Quanto maiori pœna erat digna Hassa Alcorani instauratrix? si qui falsò adulterij accusat, tãta infamia notatur, quanto maiori dignus erat qui cõmittit? Sunt hæc perpendenda. Et interim si conuertatur, & facit bonum, qui erat infamis, Deus est pius misericors.

Vt nullus det pœnas, hoc ait: Quis enim quum ad supplicium rapitur, non cõuertit, & bene facit, si illi credatur? certe quiuis impius, iniquus, nocens, fit pius, iustus, innocẽs uerbis, dum urgetur: & si instetur, factis. itaq; si ad Deum remittas pœnas, nullæ unquam erunt. Si uero, ait, non potest probare nisi per se, unus testis satis est, dum attestationibus 4. dicit, per Deum ego sum de fidelibus. & quintò, maledictio Dei super se si est mendax, & remittent ei (fœminæ) supplicium si contrà testetur quater, quod est uir eius mendax, & quinto quod ira-scatur Deus super eam, si uir eius est uerax. & nisi Deus benefaceret uobis, & misericordia eius, & certe Deus est conuersor sapiens. Videte quomodo facit uiam periurijs, dum in sacramento ponit probationem, quum nil uulgatius sit sacramẽto apud Mussulmanos. & interim ad infectum uadit, dum negat obiecta contrarijs sacramentis fœmina, ut iudici sit tempus inaniter terendũ. Sed ad alia uenio, quæ ad rem faciunt. An non audistis opinionem credentium uirorum & mulierum apud se bonam, quum dixerunt, hæc est fictio manifesta. Nonne uenerunt ad eum cum quatuor testibus? & quia non uenerunt cum testibus, illi sunt apud Deum mendaces. & nisi Deus, &c. Videtis prodita mysteria. ideo uult teneri lege nunc posita suas uxores & domesticos, postquam aperuerant secreta: nec illum tam male habet adulterium, quod iam incœpit præcedenti lege fieri legitimum, quàm quod dixerant legem fictionem esse & stropham. Nam illis meritò credebant sectatores, ueluti secreti prophetici conscijs. unde molestissime id fert, & uellet illas 4. testibus probasse esse fictionem, quũ iam antè patêret lippis & tonsoribus. Nam iam ante centies est illi obiectum, et non flagitabat 4 testimonia: sed à domesticis prodi, ueritatis est argumentum. ideo quatuor testibus opus. Sequor. Et quando detrahebatis ei linguis uestris, & dicebatis ore uestro id, in quo nõ est uobis scientia, & cogitabatis leue quod apud Deũ magnũ est. quin potius quando audiuistis, de eo dicere debebatis, ne fiat hoc nobis ut loquamur de hoc, absit, hoc est peccatũ magnũ. Quî fieri potest ut iste ꝓpheta ita timeat linguas domesticorũ & amicorũ? (nã ita uocat muminin & muminet) ita religiose coli & admirationi esse sua uult, ut de illis nelo qui quidẽ liceat? oportet sanè esse lõge prędonib. & quibuscũq; perditis nequiorẽ, cui domestici oẽs sunt timori. Quî fit, ut si sit propheta Dei, nõ mittat, ut alter Moses, in seditiosos ignẽ diuinũ: nõ deuoueat, ut Dathã et Abirã, aut nõ puniat lepra, ut Mariã sororẽ? Non erat Mosi toties opus repetere, sum propheta Dei, ut nil aliud in illius lege esset. Nõ oportebat millies iterare, aiunt te ista fingere, tu es dæmone agitatus, amens, & cætera uitia. Quoniã nulla cadebat similis in Mosen & ꝓphetas suspicio. Vnde quũ omniũ uocibus tot nequitiarũ genera tibi obijcerentur, fieri nõ poterat, ut esses innocens. Vox enim populi in aperiendis sceleribus, uox Dei est. In nullo unq; uerorum prophetarum reperies, quod de se ter aut quater asseruerit. Satis habebant diuinum nuncium protulisse, seu crederent, seu non crederent audientes. at tu uolebas illos uel Iudæos, uel Christianos, uel ethnicos tibi adiungere. Quare ob tua scelera & uitia omnibus aper-

ta,tam ſæpe erat fingendum,mentiendum, ſatisfaciendum. Is eſt uerus ſenſus. Quod autem peccatū fuit loqui de lege Moſis, aut Chriſti? omnibus erant propoſita quæ docebant, nec ullum erat peccatum de illis tractare. At dicet Buhatias interpres,non de lege, ſed de rebus prophetæ ſecretioribus intelligit. Intelligo.non pertinebat ad Aſſam,cuius cauſa agebatur,de adulterio prophetæ dicere ad populum. Non erat illius,& Hafezæ,de techna quam à parentibus eius conſcijs intellexerant, diſceptare, ſed more aliarum in ſilentio præſcripta diuina ſeruare. At ingens dolor illa fœminis elicuit. potuerant ea tacuiſſe,donec iniuria illas compulit effutire quod nouerant. Si non credidiſſes, ab illis non fuiſſet confirmatum quod externi etiam ruſtici ſuſpicabantur, credebant, obijcie-
» bantq;. Vetat uobis Deus ne redeatis ad ſimile in ęternū,ſi eſtis fideles. Quod timet,uidetq; uerū,uetat authore Deo,ne proferāt: ita illi erat Deus propitius. Et
» item: Illi uero qui optant ut ſcelus publicetur,apud illos qui crediderunt,habēt
» ſuppliciū magnū in præſenti ſæculo, & in futuro, & Deus nouit id quod nō in-
» telligitis. Iam coactus,ſcelus uocat:ſed Deum ultorē dicit,ſi quis propalare uelit. O propheta bone,quodnam ſuppliciū meret, qui uera dicit apud fideles? cuis ergo mentiri? tibi erat ſtatim peritura pōtētia, ſi ſceleſtū, impoſtorē, adulterum, ſonticū,maniacū, furioſum, ſancta ſimplicitas nouiſſet. Nā à cæteris nō times. Mirū eſt illū Deum,cui ſeruiūt illi fideles, qui tuarū rerum ſunt cōſcij, illis quicquam cōmittere uelle, quod alijs nolit impartiri, ô perdita peſtis,nō credidiſſes poſteritati iſta innoteſcere potuiſſe? Deus illa curabat ſcilicet,ut ſi qualem noſſet Muhamedē, diceret, ſtatim fulmina uibraret in eū, eamúe. Interim uelut aliud agens,interſerit de eleemoſyna illis præcipuè danda, qui paupertatem & rerum abrenūciationem in uia Dei profitentur. Sunt illi prędones,quibus tota Aſia & Africa eſt labefactata, ut nunq; tutò liceat illac niſi ſumma cohorte tranſire, digni eleemoſyna ſanè. Nam ita petunt,ut ſi non des,ipſi rapiant. Vidi aliquando in Aſiæ littoribus eam hominum peſtem ita mendicare, ut nullæ ædes,nulli pe-
» nates illis eſſent inuiolati,ſi non des quod flagitant. Sed ad rem. O uos qui cre-
» didiſtis,ne ingrediamini domos non ueſtras,quoad pulſaueritis,& pacem dixe-
» ritis habitātibus illas,hoc uobis bonum eſt, ſi forte recordamini. & ſi neminem
» in illis reperiatis,quouſq; præcipiatur uobis. & ſi dicatur uobis,recedite,recedi-
» te.uobis hoc eſt honeſtius,& Deus quod uos ſcitis, ſcit. &c. Hæc prohibitio cauſa Haſſæ & Hafezæ reuelata: quoniam aſtu & obſeruatione eum cum Marina repererant,nec pulſauerant fores. quod ne fiat in poſterum, monet. Timet adhuc deprehendi in ſcelere. hæc eſt cauſa legis, digna authore. Quod præſcribit quibus perſonis fœminæ debeant oſtendere decorem ſuum,quis non rideat tam accuratum legislatorem? Naturæ & rationis præſcriptum id docuit longe hac lege honeſtius. Quid ſi ſint deformes? nemini oſtendere poterunt. decor uero latè patet. Tali loco poteſt oſtendi, ut ne patri quidem, aut filio, tutò liceat monſtrare. Fide & honeſtate in ea re opus, non lege. Non debere uero cogi puellas ad caſtitatem,id quò tendat pauci norunt. Quum probro & ſummæ intemperantiæ uerteretur prophetæ, quod tam impotenter amaret Marinam, & Aſſam octauo anno ætatis delibaſſet: ne ſit in uitio, uult licere puellis ea ætate petere maritos. is eſt uerus ſenſus. Iſta enim Aſuar, ſunt ſatisfactiones & leges de uxoribus prophetæ. Quis non admiretur theologiam huius ho-
» minis, qua Deum facit candelam in uaſe uitreo, quod eſt ſtella, & cætera. Vetularum Mechenſium ſunt iſta ſomnia. Interim dat omnibus idololatris ſalutē;

quoniam

quoniam illorum nemo non putat esse Deum quod adorat. ergo frustra, ut sæpius antè dixi, leges alias dedit Deus, & tuam etiam ô Muhamedes. sed ita inuolucris dicta tegit, ut impietas statim non se prodat. Postquam de falsa aquæ imagine dixit, inquit: Inuenit tamen Deum penes se, qui quod æstimabat adimplet. Adimpleo sacra crepitui uentris, cepæ, feli, boui, cercopitheco, crocodilo, ergo habeo Deum apud me. Quæ maior unquam potuit proferri impietas? at captandi erant idololatræ, ne ob scandala desciscerent. Nam si qui erant Iudæi & Christiani, erant oculatiores, resiliebantq;. Postquam frequentissime dixit obediendum esse Deo, & eius legato, suis sectatoribus regna pollicetur, si persistant, ut eo fumo & spe lactet illos. Præscribit demum quibus cum sit conuersandum, tanquam urbes non sint hominum cœtus, qui consortijs retinentur. Nolebas audire sancta præcepta Christi & discipulorũ eius, quibus omnes homines loco fratrum sunt & habentur, ut ab eodem Deo formati. fœminæ uero timore Dei & amore maritali omnino à facinore turpi abstinerẽt. Meritò sanè tot leges imponis miseræ fœminarum nationi, quũ gregibus alantur, & quotidie maritos (uolui dicere heros) mutent.

Alphurcan 24.

Statim à blasphemijs in Deum & Christũ incipit, quod Deus non genuerit. Iam frequentiss. huic pesti probaui esse omnino impossibile quicq; in tota rerũ natura subsistere, nisi Deus ab æterno ex se crearet filium. Apud omnes gentes constat esse unam causam primã infinitam, quæ quãuis sit potentissima, nisi tamen sapientissima eadem & beneuola sit, nil potest omnino creare. Nec satis est in rerũ prima creatione tali sapientia usum fuisse, nisi quatenus durat ista uita, id est generatio & corruptio, eadem sapientia disponat, regat, conseruet in esse, quęcunq; sunt in rerũ natura. eam sapientiã nos filium Dei, & uerbũ uocamus. In potentia tota est diuinitas, in sapientia tota diuinitas, in beneuolentia tota diuinitas. nec tamen sunt tres diuinitates, sed una diuinitas. ueluti in cogitatione rei tota res est, in uerbo & explicatione tota res est, in operis complemento tota res est: nec tamen sunt tres, sed una res. Ista eorum hominum causa, quos hæc pestis fascinauit, crebro inculco, ut à blasphemia in Deum & Christum eius cessent. Christus ergo Mariæ filius, sapientia patris est, ab æterno genitus. Quum autem uisum est diuinitati, ipsa sapientia iunxit sibi nostram carnem ex uirgine, factusq; Deus homo est, contra quem perditus iste nebulo comparandæ potentiæ causa insurrexit: Sed ueritas Domini manet in æternum. Ingerit demum, obiectiones illi fieri solitas, esse fictionem, alios illi præstitisse subsidium, quod de Iudæis constat. illum enim promouerunt in persuasionem suam, cum esset idololatra, initiatum affinitatibus deuinxerunt. Nam potius moreretur Iudæa, quàm ut uiro alienæ persuasionis etiã hodie nuberet. Duxit uero nõ unã, sed quatuor aut quinq; ditissimas. Doctores, qui in Christum illum armarunt, fuere Abdalla ben Salom, quo amanuensi usus est, quem demũ dolose in lecto dormientem necari curauit. alter Nehabanus Mahaniæ filius. tertius Chabinus, qui princeps erat synagogarũ. illis innumeri accessere, hominemq; decennio instruxerunt, donec ab eo desciscentes reliquerũt hominem impurum. Est etiam usus opera uicinorum Christianorum, quos uocabulo spathariorum nominaui sæpius, à quibus omnia deprauata & lacera hausit. Ex quo Iudæi defecerunt, se potissimum ad Christianos dogmate Nestorij laborantes contulit, frequensq; & furtim adijt speluncam, non longe à Iesraba, in qua agebat quidam

dam heremita Neſtorianus, qui illi cum multa alia, tum potiſſimum hiſtoriam 7. dormientiũ ad manifeſtam reſurrectionis fidem narrauit. Illiq; fuit Gabriel in Medina, quemadmodum Iudæi in Mecha. In illis hiſtorijs prophetæ quas in flumine merſit Merbas Chaliphas, erat notatum etiam paulo ante mortem Muhamedis, Iudæos uoluiſſe in prophetam eleuare Halim nepotem huius prophetæ, iuuenem admodum, qui dum incautius antrum quærit factioni aptum, repe rit in ſpelunca Muhamedem, cum Neſtoriano monacho, fitq; apertum quod omnes ſuſpicabãtur, eum aliunde quærere doctorẽ quàm à ſpiritu angelico. Mirum in modum itaq; timet nebulo, ne aperiantur technæ. Muneribus magnis iuuenem deuincere ſatagit. non poteſt tamen facere quin res prodatur: cui & in hoc loco, & in multis alijs occurrit, nil aliud quàm comminationes diuinas afferens, dicensq; eſſe iniurioſos qui iſta dicerent. Ita ſe prodebat fucus. De Sergio Neſtorio omnibus fuit in confeſſo. uerum iſta omnia ſunt deraſa ab eorum hiſtorijs: nec niſi cõmentationibus Suneh ualent probari. Pergit comminari illis qui nil niſi inſanum eſſe dicebant, qui quotidie ueſpere & mane ea acciperet aliunde quę dictabat. Si angelum haberet, debere illi proſpicere, ne ex alieno amplius uiueret. Demum tanquam eſſet propheta, dicit non eſſe mirum ſi illi & Alcorano contraueniatur: omnes enim prophetas habuiſſe aduerſarios. At ſi ideo aliquis eſt propheta, quòd aduerſarios habeat, ſunt latrones, homicidæ, prædones, impij, maleſici, & cęteri improbi inter prophetas. nam omnes bonos, leges, iudicesq; inſenſos & infeſtos habent, ut quibus moliuntur perniciem. ita fuiſſe prophetam Muhamedem nemo negat, multis uero argumentis id cõfirmatum reliquit. Reliqua ſolitæ ſunt repetitiones.

25. Sigra, poëſis.

Quum nil aliud quàm falſa ueris admiſceat, hiſtorijs ueteris Teſtamenti adiungens cum multa mendacia, tum fabulas uetularum Arabiæ, atq; ſolita recitet miracula & blaſphemias, iam ſuprà refutatas, ideo nil in hunc locum ſcribo.

26. Formica.

Sibi patrocinatur, ſuisq; applaudit uitijs, quum Moſem facit ex ſtipite ignem
» petere à rubo, Deumq; uocare ad ſe ſine timore. Non enim mei legati niſi
» qui peccauerint: deinde ſi cõuerſi fuerint, Deus eſt miſericors et pius. Quamuis enim eſſet omni uitiorum labe inquinatiſſimus, tamen Deum ſibi propitium & familiarẽ adſerebat, nec obſtare uitia ad pietatem & prophetiam. Deinde iungit mendacium hiſtoriæ ſacræ, quòd Moſes uenerit cum 8. miraculis ad Pharaonem: quum iam ante dixerit cum nouem, & in utroq; ſit mendacium, quũ ſint
» decem. Deinde fabulam de Solomone fingẽs, ait: Et ſucceſſit Solomon Dauidi,
» & dixit: Heus homines, edocti ſumus loquelam auium, & donati ſumus omni
» re, quoniam hoc eſt bonum inſigne, & inuocati ſunt à Solomone cohortes dæ-
» monum, & hominum, & auium, & illæ conuenerunt, quouſq; uenit ad flumen
» formicæ. dixit formica: ô formicæ, intrate in habitacula ueſtra ne uos rapiat Sa-
» lomon, & cohortes eius, & ipſæ non parcent. & excitatus eſt clamor à uocibus
» earum & dixit, doce me ut laudem te pro beneficio tuo, quo benefeciſti mihi,
» pro me & patre meo, ut faciam bonum, &c. Quis ferat audire iſtas ineptias? at iſta nil ſunt, ſi cum upupa, & eius colloquio, legationeq; & prædicatione conferantur. Videat ineptias illas quibus Deũ hominesq; ridet, qui uolet. Nil amentius, aut delirius reperiri poteſt: & tamen iſta lex à Deo eſt, & diuina. Taceo horrendas ineptias de throno, regina Saba, famulatu dæmonũ: quæ omnia ad mulierçu-

liercularum terriculamenta sunt prolata. Miror quid habuerit frontis illa pestis, quæ homines ut saxa & fungos iudicabat, si quid tamen iudicabat. In hoc capite uoluit Iudæis gratificari, & eorum sacra ditare: ideo illis pollicetur, se multa in hoc Alcorano aperturum, in quibus disceptant. Reuera credo huic homini nil potuisse proponi, quin responsum dedisset: quod solũ stultis & amentibus licet.

27.

Mosem in mare proiectum fuisse, falsum est. in flumen Nilũ necandos mittebant. unde sublatus à filia Pharaonis, est educatus. hic ab uxore, antea à sorore: usqueadeò nil mendacio caret in hoc homine. Quid non affingit historiæ sacræ? De Pharaone, Hamane, de claue thesaurorũ, quam quadraginta homines non mouerent, historia aliunde petenda ex libro Hasiar, cum Alborach & Gabriele. In fine huius capitis iugulat suos chronographos, qui lumen ab Adamo in eum adducunt, prophetamq; circuncisum natum dicunt. Si enim erat propheta à natiuitate, quî fit, ut nescíret tandiu, ut usq; ad 40 annum ætatis non senserit aut sciuerit se esse prophetam. quòd uero aliquando non putauerit, ipse fatetur. Dic, inquit, creator meus nouit quis est directus, & quis est in errore manifesto. & non sperabas quod tibi traderetur liber, nisi de misericordia domini tui, non sis ergo elatus super blasphemos. Hoc in loco se parcere fingit idololatris, cum quibus fuerat educatus, imbutus, & initiatus. Sed futurum non putabat, ut posteriores Chaliphæ illum tam magnum olim facerent; nec hi satis aduerterunt, quid de se sit fassus.

28. Aranca.

Nõ est quicquam authore in hoc capite dignius, quàm quod omniũ animantium resurrectionem futuram pollicetur, ut non tantum animantia, sed & creaturæ inanimatæ sint æternæ futuræ. Vocabulũ enim chelec, est generale ad omnia creata. De brutis, id in ratiõibus fidei, in libro Tezchere elimam est scriptũ, pro fidei articulo. Si miracula sunt apud Deum tantum, & aliqui prophetæ habuere, illi erant Deo proximi. Quum autem non habeas, es à Deo alienus. Nõ fuerunt ergo luporum, borachi, truncorum, lunæ, & cordis miracula uera, sed falsa, quoniam tu non es Deus. Mitto hic aliquot capita, persimilia cæteris, ut ad magis notanda ueniam, ad 32 Sora, quæ aperit nobis multa præclara facinora prophetæ.

Elagzab. Primum uidendum, quum uiolenter in Medina in alienas facultates & hæreditates inuolauit, Iudæosq; & cæteros habitatores expulit, ut coacti fuerint auxilia à cõtribulibus petere, innuitur his uerbis. Memineris quando dicebant duplices corde, & in quorum cordibus erat morbus, non præcipit eius Apostolus nisi damna & incommoda, & memento quum quibusdam ciuibus Ietribæ dicerent, non est uobis locus, recedite: & petebant licentiam quidã eorum à propheta, dicentes domus nostræ sunt ruinosæ, & non erant desolatæ, sed uolebant subterfugere. &c. quibus uerbis, & consequentibus, sibi ideo ius esse in rebus eorum dicebat, quòd nõ acquiescerent persuasioni. Nam quũ 10. annis Mechæ cum Iudæis esset fabulam istam exorsus, & illi aperto fuco defecissent, quum illi fuit 50 uitæ anno, aut circiter exulandum, miseros Iudæos & Christianos Iezrab habitantes suis sedibus expulit, eo prætextu, quod in cordibus eorum esset morbus. ea fuit æquitas prophetæ. Miseri uero Iudæi suadebãt multis sectatoribus, ut ad sua relicto propheta redirent, ne turba premerentur, quod quum sensit, acrius sæuijt æquitas prophetica. Primum satis habuerat pupillum

pillum fortunis omnibus spoliasse in eadem urbe, nunc illi nil satis est. Primū sa
tis habebat occupauisse locum, in quo ageret animi gratia: nunc uult figere se-
dem. Maximum uero argumentum suæ crudelitatis relinquit, quum in multis
» locis, tum in isto paulo pòst. Et quum accedimus, uides eos ueluti mortuos, ti
» more angi: quum autem abijmus, acuunt linguas suas, ut te reprehendant.

Quid aliud ueniente tyranno fieret? præsente illo omnia imagini mortis simi
lia sunt, nec liberè licet iudicare, nisi quum abscesserit. Sed confirmanda est ista
» æquitas. Quosdam eorum interficietis, alios captiuos agetis, & eorum occu-
» pabitis possessiones, bonaq; & terram, quam nunquā eratis ingressi, quia Deus
» super omnia potens. Id est, Muhamedes est prædo crudelissimus, qui sub no-
mine Dei nil sceleris non cōmittit. Sed erat agenda unà cum propheta cohors
fœminarum, & terrore numinis regenda, ut omnia prophetæ & domi & foris
licerent. Sed oblitus eram pulcherrimum & bene propheticū locum, qui quam-
» uis in exemplari Africano non est, est tamen in alijs. Et si non cognoscatis pa
» tres uestros, aut fratres uestros in fide & opibus uestris, non est uobis necesse in
» eo, quod peccatis in eo, & ideo ne ambigant corda uestra, quoniā Deus est mise
ricors & pius prophetæ, illi sunt fideles, &c. Vt liceat sectatoribus in parentes
iustissimè sæuire, & patres fratresq; occidere, prætexi ignorantiā nomine fidei
satis est: & Deus est propitius prophetæ, cuius causa ista agūtur. Quoniam indi-
xerat fratribus bellū, & iam quosdā necauerat, uolebat ob nouam fidem ne pa-
tres quidem à filijs agnosci, sed confici patres, fratres, cognatos, affines. O quan-
» tum ista à pietate Christiana absunt. Ad fœminas redeo. O propheta, dic uxo
» ribus tuis, si mundum istum amant, & ad decus eius accedāt, dabo eis uitam &
delicias multas. Hoc, & sequēs uersus, pertinet ad diuites illas quæ reliquerāt
hominē, & erant ciues Mechenses ditissimæ. illis ergo pollicetur, quod alijs pro
hibet: ut planè de eo dicatur, quod libet licet. Terriculamenta addit, duplici pœ-
na dignas esse si non accedant. hoc eñ est peccare, in hoc loco. alioquin magnū
à Deo præmiū, si obediant. Magis parcit Deus legato si occiderit parētes, quàm
alijs hominibus. Si nō pareant uxores, duplici pœna sunt dignæ. bona æquitas.

Iam antè dixeram (quod sæpius notare potui) Deum sibi socium facere Mu-
» hamedem. Statutum est, ait, præceptum à Deo, & à propheta eius, ut non sit fi-
» delis sine fideli. Nonne esse eius authoritatem diuinæ parem contendit, dum
imperij diuini uult haberi socius & particeps? quoties inculcat: Audite Deum
& prophetam eius, obedite Deo & legato eius, qui non credunt Deo & legato
eius, &c. an non est participare diuinam potentiam? Moses, Esaias, Ieremias, cæ
teriq; prophetæ dicebant, Audite uerbum Dei tantum, non, Dei & prophetæ,
ut iste nebulo. Illi enim nil sibi quærebant opum, honoris, fauoris, ut iste pseu-
dopropheta: & ideo satis habebant, impulsum diuini spiritus aperire. Is quū nil
à Deo aut recto iudicio, nisi aliunde emendicatum haberet, nunquam non se-
ipsum Deo iungit, & inculcat credulæ turbæ. ea est falsi natura, ut nunquam nō
se tanto ardentius & frequentius commendet atq; ingerat, quantominus ueri-
tati accedit. dum enim crebro animos commendationibus occupat, examinan
di occasionem tollit, & eludit, ne agnoscatur. Sed cōtinuus sermo in aliquot uer
» sus est audiendus. Non sit, ait, fidelis sine fideli, quandoquidem statuit Deus
» & propheta eius præceptum, si uobis bonum est præceptum eorum, & qui a-
» uersatur Deum & prophetam eius, iam errat errore manifesto. Hæc eódem ac
suprà pertinent, ut participet potentiam cum Deo. Sed de Zeido:

Et

Et quando dicebas, illi cui benefecit Deus, & tu benefeciſti. ſerua tibi uxorẽ " tuam, & time Deum, & tegis apud te quod Deus reuelat, & times homines, & " Deus dignior timore. & quãdo compleuit Zeidus ex ea appetitum, iunximus " eam tibi. Ne ſit apud fideles ſcandalum in uxoribus ſeruorum ſuorum, quando " impleuerint deſyderium ex ipſis, & ſit præceptum Domini factum. Non ſit ſu- " per propheta ſcandalum, in eo quod dixit Deus, Habet legis potentiam. Deus " erat in illis qui iam ante deceſſerunt, & eſt præceptum Dei potentiſſimũ. Apud " quem peruenit prophetia Dei, illum timẽt omnes, neminem timet niſi Deum, " & ſatis eſt cum Deo acquirere. Non eſt Muhamed pater ullius uirorum ueſtro " rum, ſed eſt propheta Dei, ſigillum prophetarũ, & eſt Deus in omni re ſapiens. "

O quàm magna myſteria hic latent. Muhamedes à puero penè Zeidum ſeruum domi habuerat, cui ut primus initiaretur Muſſulman, libertatem non ſine ingentibus pollicitationibus dedit. Paucis pòſt annis iam ex prędis ditatis ſectatoribus, quia fideliter admodum curabat rem familiarem, dedit illi cognatam ſuam in uxorem, cũ qua neſcio quot annos agens ſummopere illam diligebat. Quum autem in Medina ageret gens prophetica, & iam regnum exercere inciperet Muhamedes, eſt captus cognatæ amore ſeruí fidiſſimí uxoris. itaq; adiens domum eius, non inuento marito, dixit fœminæ (ita in libro Haſſiar ſcriptum eſt) Zeidum ſuæ portæ optimum cardinem delegiſſe, mandauitq; fœminæ illa uerba non capienti, ut marito diceret. Quæ ubi audiuit Zeidus, ſtatim (ut quí iampridem hominis mentem nouerat, interpretaríq; ambigua prophetícè ſciebat) dixit, Cardinem quidem uxorem intelligere prophetæ dictum, portam uero eſſe domũ: id quidem ſignificare uoluiſſe, ſe habere eleganti forma uxorem, illam oportere ſe relinquere, ut adiret prophetam. ita eſſe hominis ingenium. ní ſi ſtatim iuſſa facias, cogere uerberibus & morte ſolitum. in lachrymas ambo ſoluuntur. nec mora, adeſt prophetia quæ iubet Zeidum uxorem repudiare. parendum extemplo eſt, excedit domo, proxima die nubit prophetę 12 uxores habenti. Is eſt hiſtoriæ propheticæ tenor, is ſenſus. Magnũ uero ſcandalum eſt ea de re obortum, quod tam iniquus fuiſſet abſtuliſſe alienam uxorem, & tam nefarius ut cognatam duceret uxorem quã alijs legibus prohibuerat. Nunc litera eſt examinanda attentius. Improperat ſeruo in principio beneficia recepta à ſe, & Deo, id eſt à pręda. Nam præfuit multis aggreſſionibus mercatorum, quibus undiq; obſidebant Mecham, ubi factus eſt dives. Quum uideret uehementem eſſe omnium offenſionem, dicebat illi, ſe iuſſiſſe ut ſeruaret uxorem, quum repudiare coëgiſſet. Quum uero ne hiſcere quidem auderet eo præſente, conquereretur autem abſens de illata iniuria, dicit illi obmuteſcenti, & factum timore approbanti, celare illum apud ſe aliquid, ſed Deum reuelaturum. id eſt, ſi audiuerit de ea re quicquam, eſſe de homine actum, authoritate Dei moriturum. & quod non debeat timere homines, ſed Deum, id eſt furorem & inſanam prophetæ rabiem. Tum demum in lege ponit, quod commiſit, id eſt idem quibuſuis licere in domeſticos & ſubiectos, quod illi: poſtquam ſcilicet miſerum ſubiectum coëgerint repudiare uxores, ut ſtatim eas ducant, dicantq; poſtquam uoluntatem compleuerint in illis, ſcandalum non eſſe domino, uel timore mortis ſeruum cogenti ducere illam in uxorem: & quia Deus dixit, eſt factum. Ita ex eius ſceleribus natæ ſunt leges, quibus idem liceret alijs, quod illi. Mulieres multas duxere, quia multas habebat. ſeruæ & ancillæ omnibus ſine uitio licẽt, quia id uitio uerſum erat prophetæ, catamitti ſunt legitimí, quia prophetæ placebant. Inire bru-

ta ea-

ta eadem lege licet, omnia prædari, omnium uitæ insidiari, omnibus licitum factum est, nomine fidei prolato: quia prophetæ licuit, relictam seruí coacti ducere est honestum, quia propheta probauit. ô cæci homines, has impietates potestis ferre, nedum illas Deo adscribere, & seriò de illis commentari. Sed pergo.

„ Non est scandalum prophetæ in eo, quod iussit Deus. At Deus iubet quæ illi sunt libita, ergo quæ libent, licent, hęc est lex. Erat potens præceptum Dei in antiquis, id uerum est, ut signis, miraculis, prodigijs, rerum prænunciationibus pollerent: non in ciuibus, suis fortunis spoliandis, nō in fratribus & parentibus necandis, non in somnijs & mendacijs ab antris referendis, non ad aliena hostiliter inuadenda, non ad bruta ineunda, non ad opprimendos seruos, euertenda omnia peccata, & cætera facinora quæ exhorresco referens, cōmittenda. In his & similibus rebus fecisti potentissimum Dei tui præceptum. Te uero habere Deum à toto orbe differentem, certum est. Deus naturę permittit quandoq; aduersa homini contingere. Deus Muhamedis iubet & probat quæcunq; in naturæ ruinam tendunt. Sed audiamus huius prophetę conditionem. Ad quem
„ peruenit prophetia, eum timent omnes, neminem timet. O miserorum hominum patientiam, ruat in fas & nephas, sacra & prophana euertat propheta, nemini non adferat ruinam, nil timet. Quis tyrannus sanguinarius sibi commodiorem legem excogitare potuisset? Ob impium facinus admissum, neminem timet Muhamedes, quamuis sexcentas iniurias intulerit, unde constat nō usum fuisse legibus, qui omnibus legislator esse uolebat. Nam si ullam humanitatis rationem in se habuisset, saltem offendisse hominem timere debuisset, uerum non timet nisi Deum. At qui impia flagitia committit, & se Deum timere dicit, nónne mentitur, & Deum esse nullum factis ipsis affirmat? At prophetæ potius parcit, quàm alijs, ut antè dixit. Peccatum tanto grauius esse solet, quanto maior qui peccat habetur. Muhamedes uult omnium maximus esse, & tamen nil peccare, dum in Deum naturam & hominem delinquit. Sufficit huic cum Deo acquirere. Prædo, fur, latro, tyrannus, modo cum nomine Dei capiat, omnia sunt illius. Ita sunt partæ opes uestri primordij, ô Mussulmani. Quod sequitur, est
„ paulo obscurius: Non est Muhamedes pater ullius uirorum uestrorū. uolebat hoc innuere, nil officere consanguinitatem, quin posset cognatam ducere. nam modo non esset filij uxor, poterat eam sua lege accipere, ueluti legitimam. Ideo, quod antè dixerat, Non est pater uirorum uestrorum, quoniam uestras uxores accipit in matrimonium cum lubet. est uero sigillum prophetarum, id est complementum, postquam nullus erit. erunt tibi similes, quamdiu mundus durabit. ueri nulli ante te 600. annis debebāt amplius uenire. Nam finis legis & prophetiæ Christus Iesus Deus homo, fuit sigillum prophetarum. frustra enim & stultè fecisset Deus, si post missum omnium remedium summum, seruasset sibi aliud minus. Maximus uero prophetarū, etiam Muhamede fatente, fuit Iesus Christus. Post maximum autem remedium adhibitum rebus humanis, non potest esse locus minori. Nam si ægre fert onus suum columna, idem onus quomodo poterit à palo uel pertica sustentari? Tu non es malorum sigillum Muhamedes? sunt adhuc uenturi tibi similes ad finem usq; mundi, donec ueniat omnium nequissimus & ultimus antichristorum, cui omni genere uoluptatum & uitiorum in religionem admissorum strauisti uiam. Te uero superabit, quia mendacibus signis confirmabit suam potentiam, tanto breuius duraturam, quanto maiori impetu eruptura. Sed Deus est reuera in omnibus rebus sapiens, potensq; tibi extre-

extremum ſupplicium in diem iudicij differre. Ad cætera.

Adorate Deum mane & ueſpere, ipſe eſt qui orat pro uobis, & angeli eius, ut « educat uos de tenebris ad lucem. Mirum certe eſt quem poſſit Deus orare, « niſi ſeipſum oret. Si de Deo quatenus Deus eſt, nil ineptius cogitari poteſt. Si te uel inuitum coëgit ſpiritus, uelut Saulem & Caipham, ut hoc proferres de Chriſto, contra quem ſcribis, ſpiritum, non te laudo. Habemus uero aduocatū apud patrem, Ieſum Chriſtum Deum hominemq́, qui & propitiatio peccatis noſtris eſt. eadem ſententia repetitur non ſemel, ut intelligatur. certe intelligis Deum ſeipſum orantē, & eius angelos. nam cōiunctio id docet. Quāuis pudet ineptiarum, tamen ſunt etiam addenda iſta priuilegia, ſibi ipſi à ſeipſo conceſſa, contra præſcriptum aliorum. O Propheta, inquit, nos facultatem dimittendi uxores « tuas tibi facimus, quum dederis illis præmium earum: & etiam ancillas, quū de « deris præmium ex his quæ tibi contulit Deus: & filias patrui tui, & filias amitæ « tuæ, & filias auunculi tui, & filias auunculæ tuæ, quæ peregrinantur tecum. & « mulieres fideles, ſi dederint ſeipſas prophetæ, ſi uoluerit propheta ut iungantur « tibi, tibi bonum eſt, præter fideles. Iam nouimus quod expoſuimus apud eos de « uxoribus, et ancillis ſeu mancipijs, ut nō fit tibi offenſio apud ullos eam ob rem: « quoniam Deus eſt pius & propitius. coniunges tibi, & amplectêre quam uo- « les, & quā optaueris ex illis quas abſoluiſti. nec eſt hoc tibi prohibitū. quæcunq; « licet, ſi placueris oculis earum, & non contriſtantur, & ſi acceptant quæ das il- « lis omnibus. Non eſt conceſſum tibi ut uxores permutes, id eſt ut parentes & a- « lienas habeas cum tuis. At ſi placuerit tibi pulchritudo earum præter ancillas, « Deus eſt pius. O qui creditis, nō intretis domos prophetæ, niſi permittatur uo « bis, ad comedendum, non reſpicientes uaſa. Sed quum uocati fueritis, ingredi- « mini: & quādo comederitis, diſcedite, & ne recitetis facta, & res geſtas, quoniā « hæc ægrè fert propheta, & ueretur à uobis, & Deus non ueretur ob uerum. «

Senſus hic eſt copioſus. Quam legem alijs poſuerat, ne repudiare ſine iuſta cauſa liceret, illius ſibi gratiam facit, quum ob multa, tum ob parentes. Erat enim ea charitate nebulo, ut omnes parentes à ſe abigeret, quia illis non utebatur, quaslibet etiam ſine dotali inſtrumento poſſet in uxores habere. Cæterum quum, ut lege pari eas tractarent, alios obligatos uellet, quas uult probat, accerſet, repudiat, pro arbitrio tractat, nulla in uniuerſum teneri lege uult. ſi accipiant munera, ſi arrident, ſtatim ſunt legitimæ uxores prophetæ. Nec debet ob ullam rem pati ſcandalum quicquid committat: quia Deus eſt miſericors & pius. Cæterum, quia ſcelera omnium generum domi committebat, quibuſcum uolebat, catamittis, ancillis, uxoribus, Secundū diſpoſitiones uarias diſpoſitis (quod honeſte non poſſum dicere) abutendo, nolebat quenquā ingredi domum ſuam, niſi inuitatum ad menſam: & inuitatum nolebat aſpicere pocula & ſuppellectilem, quoniam prædæ orbis Arabici apud eum uiſebantur. Præterea uolebat ſilentio illic agi: quoniam ex occaſione rerum quas illic uidebant cōuiuæ, facinora ſceleſta hominis narrare cogebātur, quod admodū male habebat hominem. Ideo authorem uindicemq́ iſtarum legum Deum facit. Iudicate prophetica facinora, æſtimateq́ authorem. Fuerant multum ſtupidi antiqui in falſis religionibus prædonum & perditorum hominum recipiendis, ſed magis ſceleſtus ab orbe condito, aut magis ineptus non fuit. Vnde apparet, quanto ſanguine iſta ſuaſerit, quotq́ hominum milia necauerit ut ſuaderet. Sed miror quomodo eos qui domeſtici erāt, terrere potuit his nugis. Verum quiſq; etiam domeſticus pa

» rebat edictis sanguinarijs. Audite præscriptum. Si non recesserint ab urbe,
» in quorum cordibus est morbus, & si pergant spargere in ciuitate rumores, ma-
» ledicti sunt. ubicunq; reperti fuerint, capite eos, & occidite. Quia mulieres pau-
lo antè aperuerant technas, & erant omnia propalata: ideo mortem minatur, si
quis hiscat: & ea occasione, quem uidebat diuitem, aut bonas ædes habitantem,
dicebat in eius corde esse morbum. nisi itaq; sibi salutem fuga & rebus relictis
quærerent, præcipue Iudæi, fabulæ & incendij authores, necabantur. Et merito
sanè sunt illic afflicti, & rebus spoliati, qui in Iesu Christi inuidiam, gradū huic
pesti ad tyrannidem comparandam fecerant. Sunt itaq; his & similibus legibus
omnino oppressi. 33.

Quæ sunt in cap. 33. pudet referre, de dæmonibus Solomonis, & eorū operi-
bus, atq; de uentis. Sunt omnia upupis, auibus, & formicis eiusdem similia: quæ
certe si aliqua anus delirantissima recitaret eo modo, non posset infantulos &
nutriculas audiendo retinere. Et tamen, si dijs placet, ista sunt à Deo: & non
pudet harum nugarum interpretes, sed uelut in serijs in illis immorantur. Effu-
dit demum tacite in Christum blasphemias, hortaturq; tenues, ut exemplo diui-
tum credant. Verū, ut inquit, sæpe non habebant scientiam, quam habebant ma
gnates: quia erant periti fabulæ, quā pauperes ignorabant, & proferebant. Ideo
proprio nunc appellat uocabulo utrosq;. Pauperes quidem mutzehiphune, id
est afflictos & debiles: diuites mustecberine, id est superbos & elatos. erant e-
nim apud eum magnates, qui paulo antè erāt proletarij, capitecensi, cerdones,
& sellularij. talium enim consortio, iunctis aliquot diuitibus ex Mecha, auxit
comparauitq; potentiam. Pauper autem nuper, & compendio ditatus, uix ullis
legibus potest teneri: ideo superbire solet.

34. Angeli, aut creator.

» Laudetur Deus creator cœli & terræ, ait, qui fecit angelos apostolos, prædi-
» tos alis duabus, tribus ue aut quatuor, addit in creatione quod uult, &c. Quas
nænias in principio offert, qui dicat angelos fuisse aliquando apostolos, seu pro
phetas. Vtrunque enim uox rossol significat. Cui ergo populo annunciarunt?
quam legem dederunt? Legimus adijsse tres angelos Abrahamum, sed nec le-
gem dedere, nec alas habebant tam multifarias. Verum ista aliò tendunt, quo-
niam in recitatione peregrinationis & æquitationis Alborac, dicitur, habuisse
Gabrielem alas 70. & uidisse angelos infinita milia alorum habentes, & cen-
ties milies mundo maiores. & ideo ut uideatur angelos uidisse, hoc mysterium
alarum proposuit, quū tamen in sacris quoties spectra angelorum sensibus hu-
manis se ingessere, nulla de eorum alis facta sit mentio. Remigium alarū ideo
adhibetur corporibus, quod in aëra nil posse ferri uideat, sine eo molimine. at
spiritibus corpore destitutis, nullis alis opus est, nisi ut ad nostri sensus imbecilli-
tatem diuina accōmodemus, quū in hoc corpore nil nisi per exempla et obiecta
cōcipere possimus. Omnia inferiora contra Christū militant. Nil enim suasu Iu-
dæorū suorū informatorū aliud uoluit in toto Alcorano, quàm extinguere glo-
riā Christi θεανθρώπε, quod ut maiori prætextu facere uideatur, omnia naturalia
in Deum authorem refert, tanquam id negemus. ut scilicet Christus nil creauis-
se uideatur, quum tamen sine ipso nil sit factum, potuerit ue fieri. Nam Deus,
quamuis potentissimus, sine uerbo sapiētiaq; nil creauit: quod Salomon in pro-
uerbijs tantopere celebrauit, ut admirer ita mente captos Iudæos, qui illa le-
gant quotidie, nunquam intelligant. Quod autem idem uerbum, sapientiaue,

princi-

principium, filius sit Christus, id ex multis rationibus primo libro probaui. Nã quæcunq; insignia miracula edidit Christus, proprio (ut sæpius dixi) nomine edidit, quod Dei tantum est. Quotquot fuere à discipulis & sanctis facta, eodem nomine sunt facta. quotquot illi subscripserũt, eiusq; præscriptis sunt usi, illi sunt omnino immutati, atq; cæteris hominibus dissimiles: quam immutationem solus Deus potest facere. At in nomine Christi ea omnia fiebant. ut si in ui uerbi, qua mihi mentis conceptus aperitur, quæcunq; sunt summa aggrederer, facerẽ, complerem, eadem & nomine cogitationis & nomine operis facerẽ. Nam res eadem est in cõceptione, seu cogitatione, & eadem in uerbi explicatione, & eadem operis executione. Diabolus aliter non poterat sibi denuò attrahere genus humanum, nisi prætextu gloriæ Dei, tanquã gloria filio Dei adscripta esset contraria diuinæ: quum reuera Dei gloria nunquam apparuerit, antequam illam Christus corpori humano iunxerit. Nõ loquar in hoc cap. de fœlici & solito paradiso, in quo flumina uini, lactis, mellis, fructus, uestes sericeæ, monilia aurea, gemmæ, cibi, potus, concubitus, & cætera uoluptatis corporeæ instrumenta habentur: quum Muhamedes nõ sit alio nomine factus propheta, nisi ut in hac uita eum paradisum à spolijs & sanguine partum consequi posset. Sed sæpius sum admiratus, Deum nõ potius ebrietatem in paradiso timuisse, quàm in hoc mundo. Ratio in promptu est. Non dolebit caput Muhamedi, quia de eo affatim bibent, & non inebriabuntur: affatim agitabunt, & semper subactæ erunt uirgines. O magna gaudia, ô fœlices porcos, qui reuiuiscent: ô fœlicia præmia. Is est legis ab homine receptæ scopus. Et uos non pudet ô Mussulmanici, ita sensu communi caretis, ut multis brutis animantibus sitis magis insensati? Tacito enim naturæ sensu bruta contra uestram legem inclamant. fides & amor coniugalis turturis, uerecundia cameli, elephanti mundicies, palumbũ oscula, & sexcenta alia uos ante Deum condemnant. 35. Iurat hinc ad finem libri frequentissime, ut quod uidebant esse falsum, sacramentis prophetæ uicti uinctiq;, rudes quiquid pensi illum habere de periurio putabant, id tandem crederent, quod antè timoribus atq; tormentis, spoliationibus, impostoris credere incœperant. Quanti uero fidem faceret, fide coniugali omnibus uxoribus abrupta indicat. sacramentum apud Hassam & Hafezam exibitum, & statim ob scortum neglectum & infractum: fœdus cum Iudæis percussum, & postea ita irritum factum, ut ferè omnes perdiderit: quum quas leges natura dedit in conscientia, quibusq; cum ea paciscimur, fregerit: dum fratres, parentes, ciues, amicos iugulandos iubet, curatq;. Itaq; fuere mente admodum capti, qui post neglectum Deum, post exutam naturam humanam, post cladem omnibus allatam, sacramenti habiturum rationem putarunt. Iurat ergo hoc in loco per sanctum Alcoranum prudens, quasi prudentia sit extra animam. Vult uero sibi subscribi ab exemplo Apostolorum (nam omnes prophetas & falsos & ueros unà iungendo, ad fastidiũ usq; ingesserat antè) quos in Antiochia repulere, quũ essent à Deo missi. ita habet.

Et proposuit illis similitudinem. Ciues urbis, quando uenere ad eam legati, « quum ad eos misimus duos, mendaces eos dixere. & auximus numerum tertio, « & dixerunt, nos ad uos sumus Apostoli. Dixerunt, quid uos nisi homines, simi « les nobis, nil quicquam cœlitus concessit uobis Deus, nec aliud quàm mentimi « ni. Dixerunt, dominus noster scit quod nos sumus ad uos destinati. nec ad nos « pertinet, nisi manifesta prædicatio. &c. Dicunt huius loci interpretes, fuisse. « Petrum & Matthæum, aut alium Apostolorum quempiam, quos noluere An-

tiocheni audire, donec sanarunt hominem diuitem Abibaiarū nomine, postq̄ in Christū credidisset, qui statim in tota urbe clamare cœpit, Audite eos qui nō petunt à uobis præmiū, & sunt directi. unde rex cōmotus, hominē interfecit, & trusit duos Apostolos in carcerē: donec uenit Paulus, qui rogauit regē, ut uideret illos, & quam legē docebant, tanq̄ illis incognitus. ubi exijssent, oblata est eis puella natiuitate cæca, quā statim sanauit Petrus, pariter & puerū. Porrò puella illius principis erat filia. tunc sunt Antiocheni conuersi ad Christū. Hæc Buhatias interpres, & Hamahsseri, in hunc locū. Quod illos repulissent & uellent lapidare, capit à simili suos facere, qui nolint prophetam Dei audire & recipere, quū illos & alios omnes prophetas repulerint, tanq̄ iam esset Apostolus aut propheta. Illis inductionibus cœpit miseros rusticos captare, & se illis ingerere.

In sequentibus capitib. eadē sacramenta interponit, eosdē paradisos cū castis mulieribus, id est uirginib. cū quibus 50 annis in ecstasi Veneris agent: infernū cū ueneno & arbore zacomij, &c. Repetit uentos & dęmones nutibus Solomonis obedientes, & sexcētas fabulas. Sunt uero eo breuiora capita, quo magis ad finem accedunt, ita ut ultima sint linearia. ideo nō est ita in illis, ut in primis, immorandum: quum præcipua capita rerum in superioribus attigerimus, ut nostris hominibus curiosis ea aperirem, quæ scire par est dicturo de his ineptijs. Vellicatim hinc ad finem quædam carpam, si quæ facere ad rem uidebuntur. Ero diligentior in Arabica editione.

In cap. 41. quod uocant occidui Sori, orientales aūt eschec: sunt quædam notanda, ex quibus unū iam suprà notaui. quod scilicet Deus ex brutis, nobis creauit cōiuges, quarū usum permittit. Nō satis fuit huic prophetæ, uiolata fide primi matrimonij superinduxisse fœminæ, à qua euectus ad potentiā fuerat, alias 14 ancillas licitas feciſſe: quamcunq̄ fœminā, modo illi placeret, aut repudiasse, aut duxisse, sine dotali instrumento, pro arbitrio, omnibus in omnes partes fœminis usum fuisse, catamittis ardenti pæderastia abusum fuisse, nisi etiam suis sanctis congressum cum brutis concessisset. Sunt ista omnia digna authore propheta Arabum. Si ista honestis, ut dixi, interpretationibus commentatores uelant, ita tamen intelligi monstrant Mussulmani sanctissimi, in medio foro asinas ineuntes, camelas, aut quæuis animantia ineuntes. quod uidimus, asserere possumus. Tunicij nil uulgatius, in Syria idē probatur. Vnde esset profecta ea sanctitatis opinio tam uehemens, ut tales admiremini, nisi à præscripto uestræ
» legis? Scio, uos exponitis uemin elanhami ezuagian, & ex brutis coniuges, id est fœminas ad propagationem speciei. Sed quare propheta cum fœminis hominibus iunxit fœminas ex brutis, quum de copula carnali illic intelligat? si negabitis scriptū, appellabo ad factū. Demū nostra & Iudęorū scripta, ut sancta, & à Deo profecta cōcedit, ut omnia illa profiteri uideatur: quod iam sæpius, ut nostros captaret, fecit. id ut à uersuto aduersario capio, & ita infero: Quum nostra sint à Deo, & priora, & sancta, & qualia si seruaremus, essemus fœlicissimi in uita pręsenti, ut ait Muhamedes, sint optima & seruanda oportet: & quicquid illis contrauenit, sit falsum necesse est. At quum plus millies illis Alcoranum contradicat, à Deo esse non potest. Quum enim omnino contra Euangeliū sit scriptum, diabolo authore esse factum, nemo dubitet.

» Cōtrauenit etiā hic præcepto Christi, quū dicit, Lacessitū ulcisci debere, alioquin esse impium. Hæc causa tui scribis. quū aliquis uel suspicione solū læsisset hunc prophetā, nisi statim ultus fuisset aut occidisset, fuisset de damnatis, ut ait.

O quan-

O quantum ista absunt à sancta illa Christi & suorũ patientia. Patiebatur omnia Christus, labefactabat omnes Muhamedes, etiam nulla lacessitus iniuria. Dabãt omnia, si quid haberent, Christus & sui: omnia diripit iste: Sanat omnes Christus, omnes lędit Muhamedes. Inimicis donat omnia Christus, ne fratribus quidem parcit Muhamedes. Ita differunt tenebræ à lumine.

Dicit sequenti capite, se ideo bona eorum apud quos agebat, diripuisse, ut diuideret inter eos, & quosdam in gradus dignitatum promoueret. Quid aliud prædo socijs faceret? rapit aliena ut alienis largiatur. & tandem firmandę potentiæ quamuis iniquissimæ causa, quosdam dignitatum & officiorum gradus constituere oportet. quid hoc esse potest, nisi est summa iniquitas? ad quid leges, si ista licent? Quid resp. congressusq; hominum afferunt, si quæ libent, ita licent? ut quum quis sit fortior, idem statim sit iustior. Hæc quidem principibus in hostes licent, quia ciuili pœna ita coërcendi sunt hostes. At ista adscribere Deo, quæ in ciues, in amicos, in fratres, in tenues & afflictos, in immeritos commisit, quis non exhorreat? Ea est lex Dei, inquit. Dixit Deus, id est sit pro ratione uoluntas.

34. Dochan, id est fumus.

Per librum, inquit, clarum misimus eum in nocte benedicta. Meritò in nocte dicit, quia uidit nemo. Ante omnium oculos, cunctis prodigia uidentibus in montis uertice, atq; audientibus tonitrua & uoces uix auditui tolerãdas, lex data est Mosi: tibi uero noctu, & in antro. Hæc est antiqua uersutorum hominum fictio, quæ odit lucem, duplicesq; tenebras quærit, noctis & antri. Sed dic mihi, quo in loco, & quis liber est receptus? Si Mechæ, ut iam dixi, capita ex Medina sacra nõ sunt: si Medinæ, Mechensia sunt falsa. si totum librum semel accepisti, quare totis 23. annis compleri non potuit? Si integrum, quare non edidisti? si partem tantum, quare ueluti totius compendium non eminet & notatur, ut Mosis tabulæ? Repugnat omnino, esse librum una nocte, & quotidie esse frustulatim datum sectatoribus, & secundum occasiones rerum esse compositum. Ad hæc, quum frequenter dicas, de omnibus rebus posuisse te in isto libro: illa quæ posuisti, à Deo non habuisti. Anilia sunt ista deliramenta, & authore & credentibus digna.

46. Cap.

Multa sunt nobis hic notanda. ferè in omnibus uersibus se prodit. Quum illi obijcitur esse figmentum, sacramento negat: Si confinxi, inquit, nil mihi sit Dei. Quasi Deum esse crederet nebulo, qui eius nomine est in toto libro abusus, authoremq; fecit idololatriæ, homicidij, fratricidij, mendacij, furti, adulterij, & quicquid est, unquam'ue fuit uitiorum. quod quid aliud sit quàm ipsum Deum negare, nescio. Dic, inquit, non sum primus prophetarum; nec scio quid fiet de me, aut de uobis. Certe non es primus, nec postremus: quia inter eos es nullus. Nam falsum est ueri priuatio. At maxime mirandum est, quî fieri potest, ut generalis redemptor, prophetarum sigillum, qui Deum in nono cœlo uidit, qui creaturarum est perfectissima, qui familiariter utitur angelis, qui complet omnes leges, nunc ignoret quid sit futurum de illo, quum Deus illum tantopere amans, securum de sua salute non reddiderit. Credendum est sanè, non tantam ei fuisse familiaritatem cum Deo, quanta dicebatur, si nescit se in uia salutis aut damnationis esse. Noster Paulus sciebat, quod neq; mors, neq; uita, neq; summa, neq; infima illum possent separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Nunquam ullus prophetarum dubitauit, quid de ipso esset futurũ.

Itaq; Muhamedes, qui de hoc ambigit, propheta non est. Sed urgebatur à multitudine deficiente, nesciebat quò se uerteret. Alij obijciebant, lex Mosis est melior: alij, tua fictio est: alij, sunt scripturæ antiquorum: alij, esse delirum, & amentem esse. quod sanè nunquam ita, nec tam frequenter esset obiectum, si nil causæ fuisset. Fieri enim non potest, ut quod omnes frequenter obijciunt, nõ sit uerùm, aut saltem uero simile. nunquam ista sunt obiecta cuiquam prophetarum, quia ne suspicio quidem in illis fuit consimilium rerũ. Christo Iesu homini Deo obiecerunt Iudæorum primates ter aut quater dæmonia eijcienti, quod esset incantator: uerum id ex re male interpretata proficiscebatur. ideo sibi hanc prætexit frequenter iniuriam Muhamedes, tanquam cum eo causam communem habeat. nam uoluisset haberi & esse incantator. Sed ea iam sunt superius à me notata. Superest de dæmonibus auditoribus dicere. quum Muhamedes fidem nugis ægre apud homines cõsequeretur, à dæmonibus illam mutuat, ut inde hominibus ingerat. Dicitq;,

„ Et quando destinauimus ad te multitudinem dæmonum, ut audirent Alco-
„ ranum, quumq; legerent illud, dixerunt, silete. & quando completum est, redie-
„ runt ad populum suum euangelizantes, & dixerunt: ô populo noster, nos audi-
„ uimus librum destinatum post Mosem, confirmantem quod in manibus est, di-
„ rigentem ad uerũ, & ad uiam rectam. ô populo noster, satagite inuocare domi-
„ nũ, & credite in eum, remittet uobis peccata uestra, & seruabit uos à supplicio graui. Hæc est huius legis uera confirmatio, quam non homo probare, sed diabolus confirmare potuit. Dignũ opere & authore suffragium. Dæmon nefaria pestis hominum, calculum addit legi in perniciem naturæ, & Dei contemptum dedecusq; scriptæ. Omnia opera dæmonis esse mala, & peccata, nullus ne philosophus quidem negabit. At quum audierint dæmones Alcoranũ, & illud prædicauerint populo suo, crediderintq; in illud facti Mussulmani, quisquis idẽ facit, socius sit dæmonum oportet. Prophetice reuera in hoc loco ista effutire coëgit spiritus, ut hoc innueret, quotquot huic persuasioni nomen essent daturi, consortio dęmonum etiam essent in æternis pœnis adiungendi. ô Mussulmani, saltem ex hoc loco cognoscite legis uestræ authorem, & nisi uolentes peritis resipiscite. Taceo quàm sit piaculare, credere quendam esse dæmonum populum, & quod ueluti fungantur prædicatione adinuicem, & resipiscant: quum illæ substantiæ ita sint in malo confirmatæ, ut nulla arte ualeant resipiscere. Sed intelligo. Deus uolebat esse iustus & scelerum uindex, operibusq; malorum dæmonum uti ad supplicium impiorum: Muhamedes uero attulit salutem dæmonibus, & ab inferis & tetris locis liberauit, locumq; diuinæ iustitiæ sustulit. id enim sequitur: Si quidem possunt ex eodem genere saluari, ergo & omnes: si omnes, scelesti non dabunt pœnas: si scelesti non dabunt pœnas, Deus non est. nam qui iniustum facit, nullum facit. Hæc est sententiæ Muhamedis dæmonum redemptoris illatio. Tibi reuera, quum ista effutires, præfuit dæmon, ut dum suades rudibus illum posse esse bonum, ab illius technis & fraude nõ caueat, quod reuera non potest. sublato enim crucis signo & authore, omnium rerum potitur diabolus: quod satis patet ex superiori libro, ubi de substantijs separatis, & eorũ generibus egimus. Iam bis uehementer sęuijsse hominem duobus in locis, (quãuis toto in libro nil aliud quàm sanguinis effusio suadeat) maximè patuit: postquã Iudæi ab ipso defecerant, & postq; fœminę parentũ domos repetentes, fabulã & imposturas propalauerant. nunc uero maximè, in capite autho-

ris

ris nomen ferente, iubet gladium in omnium ora stringi, & morte aut captiuitate ad fidem cogi. Vocant Africani & Arabes hoc caput elcatal, id est occisionem: alij Muhamed, ut planè sint synonyma ista, occisio, pestis, pernicies, & Muhamedes. Audite edictum. Et cum legi uestræ repugnantibus occurretis, « ceruices abscindite, quousque cœperitis eos, tumq; stringite uinculis, ut à nobis « postea se redimant, dum consummatum fuerit bellum, aut expeditio eius. Et si « uellet Deus, ulciscereturde illis, sed examinare uult mutuo. Et qui occiderint in « uia Dei, non sunt opera eorum irrita, quoniam dirigentur & prosperabũt cum « Deo, & intrabunt paradisum illis destinatum. O qui creditis, si Deum defendi- « tis, defendet uos, & confirmabit gressus uestros, &c. Deus est occisionis author, qui naturam suscepit tutandam. In malos quidem permittit & iubet quandoq; gladium stringi: at in illos qui pacifice degũt, qui leges Dei habent, qui eas seruant, qui nil læsere, non debet ullo pacto uis sæuire. Iam autem uidimus sæpius in hoc libro, legem ethnicorum esse bonam, si quis faciat bonũ, legem Mosis & Christi pariter: ergo ex illis nemo iuste debebat occidi. Sed nil mirum est, Deum Muhamedis, authorem mali, etiam in naturæ ruinam, incendium in medium orbem immisisse, iussisseq; bellum innocuis populis ob id inferri, quod id nollent credere, cui ægrè uetulæ deliræq; anus assensum præbere possent. Eundem uero Deum homicidis infandis, paradisos & prosperitatem polliceri, quid mirum? quum sit paradisus illi Deo simillimus: certè à Deo naturæ omnino alienus. In paradisis, inquit, agent, sub quibus currunt flumina aquæ clarissimæ, « flumina lactis, cuius nunquam mutabitur sapor, & flumina uini dulcissimi bi- « bentibus, & flumina mellis purificati, & habent in illis de omni fructu, & misericordiam à domino. Iam si istis accedant puluinaria, in quibus recumbant, & mulieres glaucopides, & puelli cum scyphis aureis ministrantes, & uestes sericeæ, monilia, & quæcunque alijs in locis sunt scripta, quis maiorem fœlicitatem Sardanapalo aut Eliogabalo optet? Sunt omnia sibi simillima: Deus, creatura, propheta, miles, paradisus, infernus, lex demum ipsa sibi ubique simillima. At quum sint duæ in natura potentiæ, una iussoria, ad bona omnia edenda & conseruanda potens, ad mala uero quoad non sit pœnitentiæ locus conniuens: altera, quæ in naturę ruinam & odium tendat, aspiretq; facile iudicare licet, à qua sit profecta ista lex. Possumus ex hoc loco conijcere, etiam illos qui illi ab initio crediderant, desciuisse ex his uerbis. Et dicunt qui crediderunt, Nunquam « missa est ad eum prophetia. Et quando mittitur prophetia iudicans, in qua est « memoria occisionis, uideas eos in quorum cordibus est morbus, te respicientes aspectu timentis mortem, & melius esset eis acquiescere & dicere, bene « est. & quando urget præceptum, si crederent Deum, melius esset illis, & cæ- « tera. Vt Deum habebat propitium, quem suarum cupiditatum ministrum & approbatorem pro libidine statueret, quod etiam in bonis rebus & necessarijs, nunquam Deus naturæ hominum miserator prima fronte, nisi precibus admodum captatus facere solet. se itaque multis ex coniecturis aperit Deus ille tenebrarum princeps, humanæ perniciei author, colorem & fucum rerum bonarum pestiferis & perditis obducens: ne dum palàm suas machinas sine fuco adhiberet, statim seipsum proderet, & ueluti sorex indicio periret suo. Non poterat contra naturam suadere, esse iustum, fratres necare, parentes conficere, amicos tollere, in omnium fortunas inuolare, opprimere pauperes, sublimare tyrannos, facere ferro uiam ad nequitiam: sed religionis

& diuini nominis prætextu, fœdíssima sanctíssima facta sunt. Non poterat obsistere uirtuti Christi diabolus, sed prætextu diuini honoris seruandi, dum se illi multa & magna dare fingit, omnia adimit. Erat enim, est & erit unus idēq; honor Dei & Christi, qui tamen nunc reuera cognosci & referri non potest Deo, nisi per Christum Dei filium. Ita non tantum ipsum Christum, sed patrem etiã esse negat: quod multis ante docui argumentis. is est astus satanæ. Prætextu religionis, nunc licet Muhamedi & suis in naturæ perniciem armari: atq; dum omnium religionum emendationem pollicetur, omnes funditus, quatenus per eum licet, euertere. Nam qui falsum cũ uero cõfundit, & totũ compositũ uerum dicit, grauius peccat, quàm qui quod est falsum pro uero asserit, tenet, probat. is enim non imponit, sibiq; tantum nocet, nisi fortasse & exemplo peccet. at qui ueri prætextu falsum suadet, & se & cæteros in perniciem præcipites trahit. unde quamuis lex ista Deum unum uideatur fateri, tamen ideo est idololatrarum omnium legibus deterior, quod nil præter se labefactant. ista Deum omniũ scelerum, quæcunq; in sensum & actionem humanam cadere possunt, authorem & approbatorem facit. Sed hæc bona & occisoria prophetia in ciues Muhamedis armabat milites, & periculũ eorum facere uolebat, qui in discrimen legis nomine cadere uellent. Sequens ideo caput, seu prophetia, uocatur phatha, id est porta, quod liceat per bellum intrare in persuasionem. Meminit uero in ea faci-
» norum à se cõmissorum in ualle Mechæ, ubi ciues fugauit. Et ille est qui sepa
» rabat manus uestras à manibus eorum in ualle Mechæ, postquã dedit uobis ad-
» uersus eos uictoriam, & Deus respicit ea quę facitis. Sunt illi qui Chaphiri sunt,
» & sunt aduersati uobis in templo interdicto. uictima ligata est, ut cõpleatur occisio eius, & nisi essent uiri fideles, &c. Ob iam antè partam uictoriam, animat sectatores ad necandos in modum ligatæ uictimæ ciues, parentes, affines, ami-
» cos. Et paulo pòst: Satis est testimonium Muhamedes, & qui sunt cum eo, sunt
» fortiores aduersarijs. Quum cæteræ leges bonæ sint, tamen satis est esse testimonium, quod Muhamed est fortior. Quid aliud potest dicere prædo? satis est cuiuis orbis euersori, si ille sit cum suis fortior. hoc enim ius est. Nemo nescit, omnia ferè imperia aut tyrannide occupata, aut aucta: at prouidentiæ authoritatem sceleri prætexuisse, nullus ante illum ausus est. Qui in diuinitatis uocabulũ irrepsere, id cuiusdam miraculi à parentibus prudenter effícti, aut ab operibus comparati gratia sunt consequuti: legislatores sine ullo sanguine, diuinitatis nomen legibus præfixere: alios parentum gloria euexit: unus Muhamedes orbis labem Deo authori ausus est adscribere.

51. Eltur.

Monti Sinay & raso pergameno adscribit suæ legis authoritatem, id est Mosis & Abrahami esse dicit. Dicunt interpretes, Alcoranum fuisse reuera scriptũ in pelle arietis, quem sacrificauit Abraham. & ideo esse legem Abrahami. Nil dico de paradisis in hac prophetia descriptis, quoniã sunt similes ubiq;. Hic sunt carnes omnium generum, uina non inebriantia, puelli uestibus polymitis ornati ministrantes, & multa admodũ ad satietatẽ facientia. Id me male habet, quod ubi sit tanta copia ciborum egerenda, nõ lego. est enim ea pars bene necessaria in eo paradiso. Multa etiam alia desiderari illic posse uidentur.

52. Iurat in capite stellarum, de miraculo Alborach, quod cœlum conscenderit, & Deum cõtemplatus sit, distans ab eo duos iactus arcus, uiditq; reuelanda, &c. omnia miracula sunt eius generis, ut neminem præter ipsum testẽ habeant.

Quàm

Quàm apta diuinitati uiderit in ea cœli aſcenſione, iam docui. Deus eſt finitus apud Muhamedem, id eſt nullus, quũ ad certam diſtantiam ad eum acceſſerit. Nam quod principium habet, habet & finem. Taceo ſtellas quas hic iurat, affixas cathenis aureis, ut poſſint abigere dæmones ad paradiſum accedentes. Non loquor de animalibus brutis cœlum habitantibus, de hac re nil mirum eſt quum ſint ſuſcitanda. Nil dico de angelo cuius caput eſt centies milies mundo maius, unde Deum finitum ſuperat. Interea uidetur tribus deabus, ridere diuinitatem. Hæ ſunt, alleta, alhozai, elmenauta: quas interpretes dicunt, Dianam, Venerem, Mineruã. Colebatur eleta & albuzai à Mechenſibus, & à Muhamede, antequam factione Iudaica fieret Meſſias: à quo cultu quum hominem auertunt, in perniciem trahunt, ſuiq; & cæterorum ruinam.

Capite 53. luna eſt ſciſſa Bugellino præſente, & rogante, quod antè docui. Quum nullus de hac aſſerat, nec etiam credo. Nam luna ſeruiens orbi manicas prophetarum non intrat. Sequens caput imitatur pſalmum Dauidis 135. quoniam uarijs ſententijs interponit repetitionem quandã in modum ueri prophetæ, ut illi uideatur affinis. In eo ſunt fœminæ paradiſi, quas ſubagitant, & nõ maculant, homines & dæmones creati ex flamma ignis. Sunt & granata mala & fructus in illo paradiſo, & multa alia. Idem paradiſus cum ſimili inferno in proximo 55. depingitur.

In fine elhedid 56. cap. dat etiam Chriſto teſtimonium, quod pij miſericordes & religioſi ſint eius ſectatores. Vnde miror cur aliam ab euangelio legem introducere uoluerit: aut nunc in eum non inſurgant Muſſulmani, quum propheta fateatur eſſe bonam.

Vnum nobis ſupereſt notandum ex multis mendacijs, quum in 60. Sora elſec. hæc uerba Chriſto adſcribit: Et quum dixit Ieſus filius Mariæ, ô filij Iſraël, « ego ſum miſſus ad uos à Deo, ad confirmandum quod in manibus habetis de « lege, & annuncio uobis prophetam poſt me, cuius nomen Ahmad. & quando « uenit ad eos cũ miraculis, dixere, hæc eſt incantatio patens. & quis eſt iniquior « quàm qui fingit de Deo mendacium? Rogatos uellem Muhametanos, ut oſtenderent quo in loco euangelij eſt ſcriptum, ut Ahmad Muhamed eſſet poſt Chriſtum uenturus. Extant exempla euangelij in Indica lingua, in Armenica, in Iacobitana, duabus Chaldeis, etiã ſunt uerſa ab iniquis Iudæis hebraicè: Græci, Georgiani, Seruiani, Dalmatæ, Latini, omnes euangelia habent ſuo charactere & lingua. Taceo innumeras linguas uulgares, quibus eadem profitãt. ſunt iſtæ nationes ſeiunctiſſimæ. Conſulant etiam Neſtorianos, Armenios, & Iacobitas: ſi reperiãt, porrigimus herbam. Quî poſſet fieri ut hoc in euangelio eſſet, & nullus uſquam id haberet? Mendacium eſt impudens, Muhamedes, ut eo retineres milites, & tibi obedientes redderes. Non tulit Chriſtus ſuffragium mendacio. Quum de te dixit, te antichriſtum deſignauit, non prophetam, niſi pſeudoprophetam prophetam dicas. Poſt ſe miſſurum diſcipulis paracletum eſt pollicitus, quod decimo pòſt die exhibuit. Poſt prophetarum ſummum poſt filium Dei, conceptum ex uirgine, de ſpiritu ſancto, loquentem in cunis & faſcijs, omnia miraculorum genera exhibentem, ad Deum in corpore & animo euectũ in cœlum, etiam futurum iudicem uiuorum & mortuorum, nullus amplior potuit promitti aut uenire, niſi falſus & impoſtor. Nam fruſtra illud animal, quod arcis præſidium non coërcet, palo uel ſepibus retinere conaris. Quod ſummis uiribus non arctatur, fruſtra debiliori potentia retinere ſatagas. Non potuerũt

meliora

meliora dari, quàm quæ à Christo tam summo propheta data sunt. Si quæ sunt præstantissima non obseruabunt, quî fieri poterit ut minoribus in officio retineas. Euangelium erat correcturus Alhmadus, pro legitimo thoro promiscuũ, pro una uxore innumeras, pro usu naturali cynædos & bruta permissurus: uim dictam patientiæ, pacem bello, iustitiæ furta, rapinas, cædes, ciuium, fratrum, parentum, affinium, amicorum mortes uitæ conseruationi prætulit: charitati omnia danti, furtum rapinasq; pręposuit, ita euangelium correxit. Scio, satisfaciebat quibusdam Iudæis iam ui sibi allectis, qui quum antiquorum de se testimonium peterent, non potuit ex ueteri testamento proferre, & longe minus ex nouo. Sed quia imperitos euangelij nouerat Iudæos, ideo illis dixit, non in ueteri, sed in nouo Testamento esse scriptũ de eo. hæc est ratio dicti huius, quæ & prin
» cipio capitis, & fine patet. In principio ait: Deus amat eos qui occidunt in uia
» Dei, & instar muri se opponunt hostibus, & uersus finem: ô uos qui credidistis,
» nónne uobis placet ut liberem uos à supplicio magno? credite in Deum, & prophetam eius. Vult (ut antè notaui) fidem sibi haberi, ut Deo. Et laborate
» in uia Dei pecuniis & corporibus uestris. hoc uobis cõducit, si uos intelligatis.
» miserebitur peccatis uestris, & introducet uos in paradisos, sub quibus fluũt flu-
» mina, & in habitacula bona in paradisis eden. Hoc est refugium magnum. Et paulo post: ô qui credidistis, estote Christiani Dei, sicut dixit Christus filius Ma-
» riæ discipulis suis, quis uult fieri Christianus in Deo? Dixerunt apostoli puri,
» Nos sumus Christiani Dei. & crediderũt quidam filiorum Israël, & blasphemauerunt quidam. His & nostros & Iudæos captat, quoniam sibi res erat cum Mechensibus, qui ualidiores erant.

61. In quosdam, qui malebant Iudæi fieri, quàm prophetam imitari, agit.

64. De repudio sibi contradicit. Nam ante 4. testibus opus erat, ut probaretur indigna consortio mulier, repudiareturq; : hic duos tantum adhibet, ita sibi constat. Post tres menses licet iterum illas ducere qui uelit, aut omnino repudiare: ut nil sit infœlicius, quàm agere sub ea lege, in qua nil certi aut constantis est.

Quomodo uero sibi gratiam obstricti sacramenti faciat, uidendum. Capite proximo ita scribit:

» O Propheta, ne in religionem uertas periurium quod tibi remisit Deus, quæ
» ris gratiam ab uxoribus tuis, & Deus est misericors & pius. Iam absoluit uos
» Deus à uiolatione fidei. & Deus est patronus uester prudens & sapiens. & quã
» do communicauit secretum factum ue suum propheta cuidam uxorum suarũ,
» & reuelauit illud, manifestauit illi Deus, & est agnitum à quibusdam, à quibus-
» dam uero negatum. & quando reuelauit illi (fœminæ) dixit, quis tibi reuelauit
» hoc? dixit, reuelauit illud mihi sapiens cognitor. Si conuertamini ad Deũ, mun
» dabit corda utriusq; uestrũ. & si conspiraueritis in eum, Deus est patronus eius,
» & Gabriel & boni fideles, & angeli erunt posthac uindices. Forte Deus eius si
» repudiauerit uos, loco uestri dabit uxores meliores uobis, fideles Mussulmanas, sedulas, diligentes, religiosas, &c. Hæc tendunt ad satisfactionem Hassæ & Hafezæ, quæ redierant ad eum suasu parentũ ductæ. itaq; obijciebant illa periuria & adulteria: & si quicquam ultra in eas moliretur, se conspiratione deleturas hominem dicebant. Decreto diuino illas territat, satisfacereq; curat. Planè ex hoc capite manifesta fit impostura, & fabula. Nam quod reuelauerat uxoribus, eædem reuelarunt turbæ sequenti, esse scilicet fictionem & scripturas antiquorum, & nil illi esse reuelatum. Dicit uero statim à Deo resciuisse, quod uxor prodidisset

didiſſet ſecretum, ut illam territet. Quod autem minatur illis repudium, non fuiſſet auſus de eo agere uel cogitare. nam perijſſent illi uires Humari & Vbechari ſocerorum, à quibus potentiam collegerat. Itaq; impunè & palàm utebatur amatoribus Haſſa, ne hiſcere quidem audente propheta. ſeipſum enim obſtrinxerat, quum aperuerat myſteria uxoribus. Deterret eam ab adulterio, exemplo duarum, uxoris Pharaonis & Mariæ, quam dicit filiam Himrani, ut antea ſororem Moſis & Aaronis, & in quam de ſpiritu ſancto ſufflauit Deus. Dicit uero honeſtè, ut ſolet, eam ſeruaſſe diligenter naturalia membra. Verum nil illi profuit exemplum, quin quoad uixit, fuerit publicum ſcortum: à quo, ut dixi, pendet Alcorani & Suneh fides & interpretatio.

In calamo 66. uidetur dicere de Abdalla ben ſalone Iudæo ditiſſimo, qui illi ſeptem annis à ſecretis fuit. curauit enim eum ſecretò dormientem q; ſuffocari, & igne ſuppoſito uri, alijs fugatis & occiſis, quod dixiſſet Alcoranum eſſe rapſodias & centones, ex antiquis ſcripturis petitos. Quumq; uiſus ſit die inſequenti ignis in ea domo, & Aben ſalom mortuus & uſtulatus, ſuaſit turbæ, igne cœleſti fuiſſe abſumptum hominem, quod prophetæ ſecreta aperuiſſet. Scio nullum prophetam unquam habuiſſe ſecretum, quod timuerit reſciri. Qui timet, eſt conſcius, neceſſariò. Si Muhamedes non fuiſſet impoſtor, quid opus erat de reuelato ſecreto conqueri, & dicere fœminis, ad uos non pertinet de ea re loqui? Nil dixit fecit ue unquam propheta diuinus, quod omnes ſcire timuerit. Timor eſt hominis male ſibi conſcij argumentum.

70 capite, Muſſulmani fiunt dæmonum magna turba, ut laudent Alcoranũ, & proferant in Deum & Chriſtum blaſphemias. Iam illa omnia uidimus, & excuſsimus. Quòd autem homines & dæmones unà confœderentur ut populi uicini, id bene nouum & inauditum eſt. Homines malos tacitè paciſci cum demone conſtat, aliter nõ memini unquam legiſſe aut intellexiſſe. ubi putat quod nec dæmones nec homines dicant aut fingant de Deo mendacium, miror quid illi in mentem uenerit, ut ita arbitraretur, quum pater mendacij diabolus nil aliud quàm mendacium confingat in Deum, dum falſas de eo opiniones hominibus ſuadet. Sed intelligo, ob aſsiduam familiaritatem cum Muhamede pactus erat dæmon, ut iſte propheta dæmonem prædicaret bonum, retractaretq; ea quæ de eo antè dixit. Et inito pacto illo, etiam uoluit poſteritati cõmendare ne ignoraretur, ait enim: Etenim quidam uiri ex hominibus inierunt fœdus cum quibuſdam uiris ex dæmonibus, & adauxerunt eis timorem. Sunt uiri & fœminæ inter dæmones, alioquin fruſtra iſte legislator dixiſſet uiros ex dæmonibus. Nam quoties ita dicit, partem ſpeciei & eiuſdem generis indiuiduum intelligit: ſed illa fœdera ſunt inita, quando conſcendit cœlum cum Elborac. tunc enim uidit eſſe cuſtodes in cœlo neſcio quot, in inferno 18. expectauit ad fores cœli, & auſcultauit ſecreta cœli cum auſcultantibus, & cætera miracula, quorum in hoc capite meminit. Vult illa repetere in iſto capite. Sunt ſexcenta ſimilia: uerũ illa erunt potius in Arabica uerſione, quàm in hac, excutienda. ſatis enim habeo, ex quibuſdam præcipuis locis, aperuiſſe noſtris hominibus hãc peſtem, ut ſomnolenti noſtri monachi, ſaltem his ineptijs moueantur ad miſericordiã miſerq; gentis, eiusq; cæcitati, ſi Ieſu Chriſti amore mederi non ſatagant, cõpatiantur. Addo tantum aliquot loca. Poſt multa capita breuià (ut ſunt in fine) in quibus de oratione more eorum fieri ſolita, & de paradiſo & inferno egit, 78. conuenit nobiſcum de nomine loci, ubi Deus iudicabit orbem. Nam ait in Sahiret futurum

rum, quo in loco intelligunt interpretes Iosaphat. Dominus enim Iesus Christus quamuis aduentu secundo formidabili, toti orbi se propalabit, tamen eum loco cuidam Hemispherij, quum sit corporeus, primum appariturum certũ est. Quamuis enim tunc in aëre sedebit, successiuo tamẽ motu mouebitur. Nec in loco illo tam angusto, iuxta Ierusalem cogetur totus orbis, sed quo loci uoluerit redẽptor & iudex. ubicũq; enim iudicabit, ibi erit משפט יהוה id est שפט Iudiciũ Dei, seu Deus iudicat. Quod uero etiã sit Iesus Christus mortuos suscitaturus, & orbem iudicaturus, id illi cõcedit liber Suneh, qui est maiori in multis authoritate, quàm Alcoranum. Illic enim ubi exponitur locus ille Alcorani, ubi Deum ad se rapuisse Christum ne crucifigeretur, dicit Suneh, Veionzilu, ait, Iisa bin meriame ila elardhi ueiahcumu phihæ hachiman hadilan. id est, Et cœlitus ueniet Iesus filius Mariæ in terram, & iudicabit in ea iudicio iusto. Quod quum illi fateantur, et iudicare terram sit Dei proprium, mirum est ita mente captos, ut illum etiam Deum non fateantur, quem futurum iudicem agnoscunt. Ita eorum mentes luserit satanas. Pergo ad finem.

91. De se fatetur contra astum & uersutias Chalephorum, qui adfinxerunt fabulas generationi eius, ad stultam multitudinem retinendam. ait enim de prima sua conditione. Nonne reperit te Deus pupillum, & fouit? nonne reperit errantem, & direxit? nunquid reperit pauperem, & ditauit? ergo pupillos non opprimas, &c. Ista contra lucem propheticam pugnant, contra fidelem generationem, contra miracula infantiæ, contra aues, uentos & angelos, contra circuncisionem in aluo, contra perfectissimam creaturarum. Nam esse pauperem, & regio sanguine, pugnat. nõ conuenit cum regno paupertas, cum errore pietas. fuit directus, quum est astutus factus, quum imponere nouit, quum à Iudæis est institutus ut tyrannidem illis compararet. Non satis uidetur, magnam cõditionis suæ pupillaris habuisse rationem, quum pupillos innumeros fecit, spoliauit, necauit. quid enim aliud toto uitæ tempore, saltẽ à propalata fabula, fecerit, non uideo. æstimandum cæteris relinquo.

Sequens caput miraculum exenterati prophetæ aperit. Nonne fidi exenterauiq; pectus tuum, & sustuli à te peccatum tuum, quod rumpebat dorsum tuum? &c. Hoc debetur Halimæ nutrici. Iam ista superius tradidi. Meminit uentorum aromaticorum, nubium & angelorum 76. quæ ex eadem officina prodierunt. Iurat alibi arbores cacatorias, sequenti capite iurat nubem ambulantem cum homine. 95. noctem potentem: quæ omnia ea miracula, quæ sæpius attuli, notant. Istæ prophetiæ liniares, sunt multis postea sæculis additæ, ut ex recitatione Halimæ, aut scorti fide, aut conscijs hominibus sunt recuperatæ, aut ut ex murorum foraminibus reperiebantur. Sunt tamen omnia sibi simillima.

Sed ultima planè prodit authorem, & negocij totius ansam. Ait enim, Dic, defendo me cum domino hominum, rege hominum, à malo uesuas, id est perturbatoris mentis occulti, qui perturbat in pectoribus hominum, à dæmonibus & hominibus. In hoc capite innuit, quod negare non poterat Hadegæ uxori. Quum enim retulisset sonticum morbum in incertum casum, in uinum, in angelum, in Deum, in ieiunia, & turbatio illa nihilominus adesset intempestiuius, coactus est fateri esse in eius animo uesuas elhannas, perturbatorem occultum, id est diabolum, à quo se defendit cum Deo. In superiori capite præstigiatorem eum uocat, et inuolutorem, quod in idem tendit. Illic uero etiã Deum authorem mali facit, quum à malo quod creauit, uult liberari: quod cum pietate & ra-

& ratione philoſophiæ pugnat.

Habetis ex innumeris ſimilibus aliquot capita legis Dei Muhamedis: uidete, perpendite, iudicate. Hæc ſi placent, plura prodibunt. Quamuis iſta ſatis patēt, & hominem utcunq; depingunt, tamen dum in claſſes cogentur ſingula, & ueluti repagulis & cancellis arctabuntur, maius lumen uidebuntur accipere. Primum itaque notabimus ex multis quædam, quibus in Deum, in angelos, in dæmones, in cœlum, in naturam, in rectam rationem & pacem publicā peccauit.

DE DEO ET FINE VLTIMO errata. CAP. XIIII.

NVnc ſi uellē Suneh & Haſsiar ineptias attingere, decuplo creſceret opus. Satis itaq; erit, paucis aperire de cauſa prima & ultima, quæ Deus & para diſus eſt, quid ſentiant, quum propheta ipſe, tum authores eius dogmata explicantes. Non poſſumus melius à Muhamede qualitatē Dei eius inquirere, quàm dum uiſibiliter ſe illi oſtendit in ſummo cœlo. Iam uidimus memoriam noctis, & duorum iactuum arcus, quibus diſtabat à Deo. Aiunt interpretes, quum eſſet in cœlo ſeptimo, poſtquam ſe commendauerat Chriſto, Gabriel non auſus ultra progredi, reliquit illū ut abſolueret iter. Tunc uerticoſis locis, aquis & niuibus innumeris, egit tantū itineris, ut omnino de uia defeſſus eſſet, ſubſiſteretq;, donec audiuit uocem quandā dicentem illi, Muhamedes accede & ſaluta creatorem tuum. Quum uero ad uocem accederet, tantam lucem uidit, ut infringeret ei aciem oculorum, acceſsit tamen prope Deum ad duos iactus arcus. Deus uero ipſe ſeptuaginta millia uelorum lucis ante faciem habens, non præbuit faciei conſpectum Muhamedi, ſed manu attingens eius umbram, tanto frigore eū affecit, ut uix poſſet ſubſiſtere. dixit uero illi multa ſecreta, quæ tam multa ſunt reuera in eorum ſcriptoribus, ut ducenti burdones non ferant ſingulorum librorum exemplum unum. Sed interim antequam ab iſto reuera frigido Deo recedamus, opus eſt ſcire diſtantiam terræ ad cœlum, ut eò poſsimus contendere. Audi lector oracula, & citandi modum propheticum. Hebdullahius Muhamedes Cartibius in Tezchere elimam, id eſt memoriali ſacerdotum, quod eſt fidei eorum compendium, ita ſcribit.

Refert Aben uaheb, dicit Achberbi rachman filius Ziad, filius Anham, quod audiuit Hatebetum filiū Hebdulzabi, cuius Deus miſereatur, qui referebat de hoc facto (graduum) quod Zagel uenit ad prophetam, oratio Dei & pax ſit ſuper eum, & dixit: O propheta Dei, quot gradus ſunt hinc ad paradiſum? Dixit centum gradus, quorum inter duos tantum eſt, quantum à terra ad cœlum. Primus illorū gradus, ſpacium eius, conſtructio eius, porta ſeu ingreſſus eius, crepis eius, & elatio eius eſt ex argento. Secundi ſpacium, ædificium, ingreſſus, crepis, elatio, ex auro. Tertij partes ex hyacintho, carbunculo, & margaritis, & poſtea ad 97 gradus nemo nouit quid ſit niſi ſolus Deus. Thermindus uero, &c. Hæc eſt theologia ſenſibilis, quæ refutatione non eget, quoniam credulitatem non meretur. Deus qualitatis expers, infinitus, incōprehenſibilis, localis eſt, finitus, accidentiū ſuſceptiuus, apud Muſſulmanos. Taceo cœlos inuicē inuolutos eſſe ex auro & argento, corporibus denſis: niues frigoraq; eſſe ſupra cœlum, ubi nō eſt materia, illic materiam ſolidiſsimam eſſe, & quæ per antonomaſiam (ſi adamantē excipias) nomine materiæ poſsit donari. Nam tota natura nil auro denſius habet, ex his quæ innotuere. Sed Deus Muhamedis ijſdem delectatur, quibus

bus & propheta eius. De Deo ut causa finalis est, et rerum omnium mediate uel immediate fœlicitas & scopus, iam multa uidimus. Nam paradisus Muhamedis frequens se obtulit. Nec enim capit Deum in essentia & cõtemplatione pro fœlicitate. Vult bibere, comedere, & quæ inde sequuntur: alioqui frustra paradisum esse, nisi habeat copiam lactis, uini, mellis, carnes, panem, fructus, cõuiuia, luxum, fœminas, catamitos, uestes aureas, argenteas, sericeas, monilia, puluinaria, prata, uirorem, &c. quæcunque sunt luxuriæ instrumenta. Verum non tantum uult Deum habere in illis paradisis ius, sed ait in sexto paradiso, (nam sunt apud ipsum uaria genera) quem habebunt sui post mortem, iuxta septimum in quo est Christus, esse fontem Alcausaram, cuius diameter est septuaginta milia dierum itineris, aqua niue albiore, melle dulciore, ex qua potabunt omnes habitantes eum paradisum. Post diem iudicij Muhamedes adibit infernum, & malos Mussulmanos, damnatos facie nigra & sordida capiet, & portabit ad fontem illum, & illos illic abluet, & fient albissimi, & cæteris similes. Ita nil iuris habebit Deus in malos Mussulmanos, nec seruiet quicquam infernus. ita Muhamedes erit longe maior Deo: quia quos Deus damnauerit, ille absoluet. Sed interim, qui sunt in paradiso, eius lotionem sordium, culi, pudendorum & pedum bibent, quia eadem aqua sordes suscipiet & potabit beatos. O ineptiæ, ô deliramenta, ô blasphemiæ. hinc ad centum annos, paradisos Muhamedis non possem transcribere. Verum quandiu sum in paradiso cum Deo, non oportet obmittere arborem quæ est illic, pari magnitudine cum paradiso, foliis aureis et argenteis, in quibus ipsis est scriptum nomen prophetæ, & nomen Dei his uerbis, La alla illa alla Muhamed rassul alla: id est, non est Deus præter Deum, & Muhamed est propheta eius. Ab hac tam magna arbore initium sumit persuasio Muhametana. ea enim uerba proferunt erecto digito indice, quum nomina dant Muhamedi. Sed mirũ si ista arbor sit æqualis paradiso, ubi agant homines, ubi fons tam magnus, ubi flumina, ubi coci, furni, textores, aurifices, puluinarij, & cæteri ciues ac artifices, qui accedentibus omnia parent. Pereant miserè fabulæ. Si de angelis, quàm de Deo melius, est uidendum. Nam in hoc loco nolo sæpius in excusione memoratũ Deum impium, iniquum, impostorem, periurij, adulterij, pæderastias, brutalitatis, cædium, homicidiorũ, furtorum, & huiusmodi approbatorem & iussorem adferre, quum plus satis innotuerit.

DE ANGELICA NATVRA. CAP. XV.

HAec natura, quemadmodũ & diuina, est apud Muhamedẽ corporea, uisibilis, tactilis, & nobis præter magnitudinẽ & alas similis. uidimus esse uulneribus obnoxios angelos, alioqui uenirent prophetæ, & annũciatores loco hominũ: sed timent occidi. In tertio cœlo cũ Abrahamo erãt ea proportione, ut spacium quod inter oculos habent, sit 70 milium dierum amplitudinis. quo uero magis crescunt numeris cœli, eo sunt maiores angeli: ita ut in septimo ubi est Christus, uideantur, qui habeant septuaginta milia capitum, & in quolibet capite totidem linguas, & ex qualibet lingua totidem uoces laudem Deo dicentes. quidam perpetuò respiciunt, nunquam dormientes: alij semper procumbũt, nunquam à terra surgentes: alij inclinati, alij stantes, alij genu flexo. quidam usqueadeò exerta uoce clamant, ut ponant in auribus digitos, ne obsurdescant. Inde sunt sumptæ ceremoniæ orandi. Nã singulæ tzalauat, id est orationes fiũt, partim stando, partim genua flectendo, aut procumbendo, terramq; osculãdo.

Ceremoniæ

Ceremoniæ illæ uocantur erchet, id est gemina inclinatio, & prostratio. binis uero prostrationibus, & in dextram sinistramq; inclinationibus respondent singulæ orationes, quales initiò uidimus. Illi uero angeli quorum cultus hic obseruatur, habent etiam impotentiam, quamuis caput unius 70. milies sit mundo maius. Nam completo iudicio, quando ad conuiuium uentũ erit, Deus mittet Gabrielem, ut adferat claues paradisi sancti. adibit uero alium angelum, qui ex ore suo 70. milia clauium trahet, quarũ unaquæq; longa est 70. millium dierum itineris. quam Gabriel attollere nequiens, adibit Deum, dicetq; : non possum adferre clauẽ paradisi. Cui Deus, obuerte teipsum, & inuoca nomen meũ & Muhamedis, tunc facile feres. uertitur, inuocat, adfert, aperitur, intrant, assident mensæ adamantinæ 70. milium dierum longitudinis. Quum tamen tam magni sint, & prudentia debeant esse pares, sunt authores Deo ut creet homiei dam, sunt mortales: sunt etiam quidam damnati, quidam supplicijs in hac uita affecti, ut Arot & Marot. ita beatos spiritus & sacrosanctas intelligentias explicauit legislator Muhamedes, socius Dei: quem si angeli cum Deo non inuocãt, nil possunt facere. Et ne quis quicquã putet fictum, sunt ista articuli fidei apud Muhamedicos libro Hassiar, & Suneh, & Imamin comprehensa. Mirum est quum in toto Alcorano toties prohibeat homines facere participem cum Deo, quomodo eius interpretes, ab angelis ipsis uelint eum agnosci & inuocari participem, quum ipsi necessitatibus materię compulsi homines, nullum participem cum Deo facere debeant. Oportebat mendaces esse memores, & sibi consentanea dicere. Non se prodidisset fucus.

DE DAEMONIBVS. CAP. XVI.

Non est sibi absimilis in tetra natura depingenda. Illam enim ex igne & ex flamma creatam dicit, & decies repetit: sed dum illam inobedientem dicit Deo, eandem Deo sapientiorem constituit. Quum enim nil debeat nisi æternum coli ab homine aut angelo, Deus non potuit non esse impius idololatriæ author, qui iusserit ita se demittere diabolum ex summo elemento creatum, ut adoraret hominem ex feculenta & limosa natura factũ. Melius itaq; diabolus non parendo, quã Deus iubendo fecit: & tamen est damnatus eam ob rem. Sed non uult fateri damnatum ideo esse diabolum, quod potentiæ diuinæ honores ambiuerit, Deumq; suo de cœlo deijcere cogitauerit: quoniam irreconciliabilem faceret, nec auditor fieret Alcorani, & eius prædicator, & demum Mussulman. Nam quemadmodũ omnes homines idololatras, aut quosuis uolebat saluos esse per legem Alcorani, ita & dæmones, qui minus peccauerant, uolebat seruare. Sed mirum est quomodo sibi hæc cõsentiant. fiunt Mussulmani dæmones, & suis populis prædicant: & tamen nato Muhamede liber historiæ dicit, dæmonem Magnum, luciferum scilicet, fuisse ab angelis deiectum in mare, unde uix post 40. dies emersit. & in montem Coba ascendens, conuocatis horrendo clamore dæmonibus, causam quærentibus dixit: Ita horrendo sono uos excito, quoniam natus est Muhamed filius Hebdallæ, quem Deus misit cum gladio radiante, & omnia penetrante, in nostram ruinam. Et paulo pòst: propter hunc pròphetam damnauit me Deus, & fecit satanam maledictum. Cui respondent satellites, Quid moueris Satan? nescis quod Adam fuerat creatus cum septem uirtutibus, ex quibus una supererat? An times ut nos qui contra Christum præualuimus, huic prophetæ obsistere non possimus? Hæc Hassiar. Quũ diabo

lus esset per Muhamedem damnatus, & illum profligaret etiam infantulus, quî factum est ut armatum & satellite munitum non timuerit, sed ultro ad eius credulitatem transierit, & fuerit saluatus? quî fit ut faceret obliuiscí prophetias quas credidit? Videtis Deum non esse authorem damnationis diaboli, sed Muhamedem. nec erat diabolus ante Muhamedem, certe obstitit per Muhamedem euãgelio Christi satanas, nec antequam fieret Mussulmanus potuit obsistere euangelio. Socij id potuerunt, quod unus non poterat. Non est conuersus satanas ad legem Muhamedis, sed Muhamedes sectatus est legem dæmonis tenebrarum, ignorantiæ, euersionis naturæ. Propheticeq; loquutus tantum in eo est, quod dæmones religionis asseclas habere se dixit. Nil dico de inferis & arbore Zacomi, cuius rami sunt capita dæmonũ, innumera enim essent addenda. Satis habemus dæmonem esse corporeum, & timere gladium, conuertíq; ad fidem Alcorani, & tandem moriturum, & demum cum brutis reuicturum. De cœlo argenteo & aureo, & de stellis illi adhærentibus cathenis aureis, & dæmones abigentibus, ne paradisum petant, quid opus est dicere? Sed tamen me bene torquet, quomodo stellæ timent ne dæmones intrent paradisum, quum portæ sint semper obfirmatæ, nec patuerint ipsi prophetæ uenienti etiam cum Gabriele. oportet esse dæmonibus deteriorem, alioquí illí sponte patuissent fores, ut & dæmonibus, qui non aliter quàm à stellis cathenis adpensis possunt abigi. Quum dicerem de gradibus, dixi de materia cœli. Iam intellexistis montes, præcipitia, frigora, niues etiam in summo cœlo.

QVAE IN NATVRAM ADMISERIT. CAP. XVII.

TOta lege satis patuit, rerum ordinem, naturalemq; omnium affectũ inuertisse, quum uoluit hominibus suadere à Deo esse, licitaq;, quæcunq; piacula admisit. uoluit sibi factam (ut dicebat) à Deo gratiam periurij, adulterij, fornicationis, mollitiei, occisionis parentum, ciuium, amicorum, omnibus esse licitam, ne in eo damnari posset, quod lege omnibus concedebat. Quid potest turpius brutali coitu, aut pæderastia cogitari? aut quod magis in naturæ labem uertat, dari? Quis potuisset maiorem pestem inter homines generare, quàm prætextu pietatis illos ita cõmittere, ut sit fidelissimus qui fortissimus & uictor? Quæ unquam erit resp. beata, si ciui nomine persuasionis in ciues & parentes armari iuste licebat? istæ in hostes erant conuertendæ uires. Erant multæ clarissimæ urbes in Arabia idololatriæ deditæ: illas cogere, aut spoliare, euertereq; oportebat, non suam. satis conuertisset suos, qui cæteris uicinis ius dixisset. At non religio, sed factio id suasit. Vbecharus, Homarus, Halys, Zeidus, Achmarus, cæteriq; Mechenses ciues gratiosi & factiosi, non potuissent alibi uires & factionum capita prophetæ suppeditare. uindictam alibi non quærebat propheta, qui illum qualis erat nouerant, depingendo offenderant, erant conficiendi: ea fuit uera religio: ut hodie in tota terra nil sit Mussulmano se ad prophetæ exemplum componente inhumanius. Quum enim homines uix legibus arctissimis possint in officio retineri, quid futurum censemus, ubi legibus contra naturam armantur? Quod libet, licet. sanctum fuit quicquid propheta fecit. ergo simile licet. Ista omnia contra naturam arma sumunt, rationi & paci publicæ contraueniunt, & reuera tam scelesta sunt, ut ipsissimum scelus uideantur.

Rationi

RATIONI QVAM ADVERSENTVR. CAP. XVIII.

SI rerum naturam à similibus rebus & effectis æstimare licet, quis sibi unquã suadere possit, esse dissimilem cæteris, atq; diuinũ, quem nulla uitiorũ pars te carere sciunt conspiciuntq; omnes? Quis unquam propheta tam fœda uitiorum colluuie laborauit, atq; impuritatem summam & animo & corpore circun tulit? Quis saltem uel unico miraculo, uel ueri prædictione, uel uitæ singulari innocentia dicta non confirmauit? Quum itaq; nullus antiquorũ uideatur huic similis, iste uero sit sceleſtissimis nebulonibus per omnia par, quis inter prophe tas habendum censeat? Si similis homo etiam uerba diuinissima ediceret, miracula etiam exhiberet, non essem unquam crediturus. Nam frustra in uirtute est habenda humanitas, charitas, innocentia, amicitia, castitas, sobrietas, candor, & cæteræ tam animi quàm corporis dotes meliores, nisi in uiris optimis locum ha beant. Vnde fuisse uirum malum, qui istis non careret tantum, sed & contrarijs impotẽtissimè urgeretur & laboraret, asserere nõ dubitamus. Fuit uero in Muhamede non tantum earum uirtutum mera priuatio, sed in eo regnauit pro humanitate crudelitas, qua in sanguinem proprium sæuijt: pro charitate, suorum depulsio, ut locum scortis undique accedentibus daret: pro innocentia, iniuria, qua omnes obtriuit: pro amicitia, dissimulatio, è qua charissimos dormientes obtruncauit: pro castitate, ea salacitas, qua 15 uxoribus, ancillis, brutis (nã quod in alijs probauit, feciſſe uidetur) catamittis misceretur: pro sobrietate, luxus sum mus, quem etiam in quadragesima sua permisit: pro candore. impostura, qua omnibus fucum fecit. & ille, si dijs placet, fuit Deo familiaris. Frustra, si tam scele sta uita bona est, Deus uirtutis naturalem cognitionem & appetitũ homini dedit. Aut uanæ sunt boni & uirtutis opiniones, aut nullus unquam Muhamede deterior natus est. Ratio enim uetat, hominem sonticum, dæmone agitatum, mendacem, impostorem, salacem, impium, rerum diuinarum imperitum, esse diuinitati amicum.

QVANTVM INFOELICITATIS SVB HAC LE ge patiantur Respublicæ. CAP. XIX.

PErturbationibus & damnis perpetuis premi, quæcunq; Respub. hanc doctrinam receperit, necesse est. Peccat enim dum huic obedit, quarundam rerum defectu, copia, timore. Ad quid Deus summa bonitate uini usum uoluit in natura esse? nonne ut ad eius nominis laudem moderatè eo utamur? Iam & priuato & publico defectu uini, perit naturæ pars multo præstantissima. Ideo egregiè rident hoc præceptum legis periti, si uinum se offerat: rident aulici, milites, mercatores, & eo ardentius se eo ingurgitant, quo rarius uti licet. Nam nitimur in uetitũ, cupimusq; negata. Est inutile præscriptũ, damnosissimũq; Reip. uini prohibitio, seu res priuatas seu fiscum spectes. Quid dicam de prohibitionibus, in quibus cũ Iudæis conuenit Alphurcan? Quid piaculi est in animali lacerato à cane, lupo, aut urso? nõne multa pereunt pauperib. animalia, quorũ corpora sunt utilia. Taceo de cęteris. Quid mali in se porcus habet? At prohibuerat Moses, scio. hoc donauerat ex uetusto ritu filijs Israël, quoniã in Aegypto erant multi lepræ obnoxij, quo frequenter hoc animal laborare creditur, laborant & apud nos. uisitentur ante macellũ, non nocebũt carnes alendo corpori, & axungiæ multis usibus aptissimæ. Nec magis nocent in calidis regionibus, quod quidam dicũt, nam in tota India, sub æquatore, in Molucis, apud Quinas, in Paria,

nil salubrius aut frequētius eo animali: itaq; frustra prohibetur. Quid dicam de prohibita 4 mensibus uenatione, quibus non solum utilitas perit, sed etiam urgentur pauperes agricolæ apris, capreolis, ceruis, lupis, leonibus, quibus eo tempore sunt omnia permittenda? Vidi tantam copiam aprorum in multis Natoliæ locis, ut ad plurima miliaria nil segetum illabefactatum relinquant. Si capit Christianus, à Mussulmano uerberatur, conteritur. Mauult putrescere & interire sine usu, quàm in quos usus Deus dederat, conuerti. Nil dico de superstitiosa mactatione, ut quidam more Iudaico nunquam gustent, quod ob eorum oculos non est mactatum, tanquam anima in frustulis superstit. Ista sunt ab ethnicis sacris tracta. His leuioribus missis, si pergamus æstimare quanta incōmoda patiantur Mussulmani ex copia ceremoniarum, uxorum, liberorum, aut seruorum potius, atque palabundis prædonibus, quasq; sentiant & experiantur calamitates, reuera nefariæ legis societas & probatio non solum inutilis, sed aduersa paci, æquitati & humanitati uidebitur. Et ut ab ablutionibus incipiam, si quis in ceremonijs legis manet, quid aliud rogo quàm toto die abluí & occupari potest? Gallicantu, meridie, uesperi, serò & prima uigilia unusquisque abluí debet, antequam orare incipiat: & si desit aqua, puluere infici. quo quid superstitiosius, quid incommodius sit, non uideo. Si aqua tollit peccatum, iam Deo non opus est: si Deus tollit, aqua opus non est. quod si aqua & Deus, iam puluis inutilis est. Nam contrarium est faciem, manus, brachia, pedes, tibias, crura & uerenda abluí, & puluere infici. Si ob mundiciem corporis constitutum sit, ergo male puluerem, qui labefactat, adhibes. At obijcient Mussulmani baptisma Christianis. Nil simile. Semel in mortem Iesu Christi aquis, uerbi Dei benedictione purificatis, non abluimur perluimurue, sed intingimur tantum: non in aqua uim abluendi peccata esse credentes, sed ui uerbi diuini & fidei, quum talia fiunt, peccatorum remissionem à Deo sperantes & consequentes. Quod agitis, nil habet commune nobiscum. A Iudæis & Catabaptistis ista sunt. Aestimemus necessitates naturæ, flatum uentris, egestionem, lotium, coitum, pollutionem, adde peccata inter ablutiones & salauat admissa, quis (si uelit iustus legis obseruator haberi) aliud quicquam, quàm totum diem & uitam in aquis more herodij, anatum, aut anserum degat, si postea, ut lex iubet, abluí uelit? Relinquo difficultatem hyemis cogitandam: sunt ineptiæ & deliramenta, quæ à prudentibus ita indicantur; dum ea omnino contemnunt. Taceo omnes ijsdem teneri legibus, nec distingui in ea lege, quum sacra facientibus sint longe plura & frequentius quàm cæteris obeunda. Nullam omnino intellexit ordinum distinctionem Muhamedes, ut nec instituit aut curauit, quum tamen statum rerum euertisset. Quid dicam de peregrinatione illa quatuor mensium? Nulla uenatio tunc licita est: adeò ut multi pediculis, cimicibus, & pulicibus parcant. Non attingo molestias circunciſionis, quum puer in uigore iuuentutis anno decimoquarto uitæ, acutissimo sensu patiatur sibi præputium detrahi. sapientius multo Iudæi, qui & si damnantur, non credentes Christo, si de eo audierunt, tamen octauo die præscripto legis diuinæ circuncidunt. Facilius enim sanatur ea recens caro, quàm adulta. Ad hæc puer paruulus dat nomen professioni, tacita parentum fide. At non opus erat illis similes fieri, qui postquam prophetā instituerant, ab eo defecerant. Iam si addam quibus terroribus rerum imperiti agitentur, quum ad mortem uentum est, quum cogitent de duobus angelis corpora in sepulchro uerberantibus, de anima quæ in modum camisiæ uestit

corpus,

corpus, et erigit, cuius credulitatis id fidem facit, quod sepulchra fiunt latissima; in quibus agitari ualeant, & sedentia stare cadauera: cui ista risum non moueãt? Quę anilia deliramenta unquam maiora fuere? Maxime uero patet summa infœlicitas in perpetuo dissidio, matrimonio coniunctorum. An putas infirmitates humanas æquo animo uelle pati ab inuicem, quũ sexcentis calumnijs & testi monijs instructis et sacramentis falsis sit inter cõtrahentes locus. Nil aliud apud iudices quàm talca, dulum, tzebin, & cætera audis: repudia uidelicet, iniurias, dotes. Nulla illic potest uera fides esse, ubi spes est diuturnam non fore. Aeternæ sint amicitiæ oportet, & Deo, qui earum est origo, quantum fieri potest simi limæ. Fac esse utile ob crebra incommoda repudium esse crebrum, quis mortalium usquam potuit facere, ut grex fœminarum in eodem iure participantium unà conueniret: etiam si ad necem quasdam uerberes, non possis illis præscribere, præcipue si de iure matrimonij agatur. Quid futurum putamus, ubi non tantum consortes habent, sed uident ancillas & seruas undecunq; quæsitas sibi præferri: quæ pax, amor, concordia illis in domibus esse potest? Ideo ista lex tyrannis & potentibus uarijs in locis illas collocantibus est in usu frequentiori. Paupe res tacito consensu & factis legẽ damnantes solent esse una contenti. prudentes etiam, sobrij & continentes multo magis. Nullus qui illa non uiderit, potest credere, quàm tyrannicè & imperiosè fœminæ, dimidia naturę pars, tractentur. Ponamus nunc ab effectu & legis potentia quid contingat. Faciamus fœcundum esse ab utraq; parte matrimonium, potest uterq; à 14 anno ad 50. generare, (fac esse potentiam parem uiri & fœminæ) unoquoq; anno parere mulier potest. Noui ego plures quæ liberos 30 & 35. genuerint. Sed detracto temporis dimidio, quum à 15 ad 50. sint 35. 18 anni sint, & totidem ex una filij. multiplica quater 18. fient 18 annis 72 liberi. quibus si arbitrarius ab ancillis numerus accedat, iam nõ 72, sed 100, & plures liberos aut seruos poterit homo priuatus generare Reip. quem gregem unde alere possit uide: ut non mirum sit nullam esse toto orbe gentem auariorem Mussulmana. Si autem tantæ multitudini, suæ desint matres, (potest enim eum numerum quisq; à uarijs quæsiuisse) aliæ accedant, quid putamus futurum, quum una nouerca uix unicum priuignum uel uidere sustineat, nónne alienos omnes è medio tollere sataget? Non impetat, certe nunquam curabit. Ancilla, nisi præsente domino, multo minus: ut quam possit pro arbitrio cum munusculo liberam manumittere, aut uendere. Iam tantæ familiæ onus in miserum patremfamilias recidere necesse est. At quàm sint apti familiæ domesticæ regendæ uiri, natura docuit: quæ illos ideo ualidiori corpore sagacioriq; animo fecit, ut laboribus & curis externis domum ea conuehant, cogantq;, quibus sedula materfamilias communi familiæ & liberis prospiciat. Non dico quàm grauiter peccet hæc lex contra naturam, quum etiam amorem paternum à propriis liberis tollat. Quamuis enim homines omnes prolis desiderio teneri constet, tamen si multi admodum nascantur liberi, affectus non potest uideri par erga omnes, etiam si ab una matre irrepudiabili atque amicissima nati essent. Quod si nascuntur ab ancillis & parum dilectis fœminis, ne uidere quidem curat pater. Eiiciuntur ancillæ ad mendicitatem, partus exponuntur, mendici educantur. & si quis maiori humanitate ancillæ partum domi educandum curat (nisi alioqui omnino liberis legitimis careat, aut sit præpotens) id fit ita perfunctorie, ut perinde æstimetur & mors & eius uita. Solent itaque nothi tenuium hominum & iniquorum

aut absumi, aut pueritiam & iuuentutem languore transigere, rarissimeq; ueniunt ad frugem: quò si contingat eos uenire, nõ educationis, sed sedulitatis beneficio id euenit. Nam dum uix natis, fantibus & ambulantibus omnia domestica munera in illa ueluti mancipia reijciuntur, tolerantia uincũt, & quandoq; emergunt. Tales uero & tali precio æstimationeq; esse ferè omnes Mussulmanos, quis ambigat, quum fœminę omnes nihilo pluris æstimentur quàm mancipia & ancillæ: & si pluris fiant, id fit dotis & parentelæ, non personæ aut amoris gratia. Hi sunt præclari effectus Alcorani. At prudens iste legislator huic tantæ & tantum non expositæ multitudini prospexit. Instituit enim ordinem eorum qui relictis proprijs militant in uia Dei, & eleemosynas illis esse erogandas suasit nõ semel. Tanta uero est eius fecis popularis colluuies, ubicunq; auditur Muhamedes, ut nunquam tutò ire uel ad duo milia passuũ liceat, si potissimum in Africa, Aegypto, Arabia, Syria, et Asia minore, quam Natoliam dicunt, sit iter faciendum. Ideo nec soli, nec decem, nec 20. uix unquam 100. hominibus, nisi eorum similimis & perditis, licet tutò illac incedere. Carouana opus est, id est cohorte aliquot centum aut milium hominum, quæ tamen ægre seipsam tutetur ab illis pauperibus: qui reuera usq; adeò sunt tenues, ut multi Mechæ agentes quisquilijs & cucumerũ fructuumq; putaminibus miseram uitam trahant. Quidam, præcipuè in deserta Arabia & Syria, eò potentiæ uenere, ut creato sibi duce, sint etiam ipsissimo Turchorũ principi formidabiles, stipendijsq; eorum uexationes redimere cogatur. Perpende quàm uerũ sit philosophicum axioma: Re absurda semel admissa, innumera similia sequuntur. Nefario nebulone propheta admisso, lex nefandissima est probata: eius placitis receptis, illicita & naturæ amicitięq; repugnantia matrimonia sunt introducta, à quibus egenorum pupillorum, tenuitateq; in rerum desperatione adductorũ colluuies nata, dum sub legis prætexit conseruationem, toti reip. labem & contumeliam infert. Ita uero hæc pestis per agros serpens eleemosynam petit, ut si non des, rapiat: si solus sis obuius, spoliet, multet diris uerberibus. Sectas etiam uarias habet. alij nudi, seminudi alij, capite alij aperto, alij tecto: etiam uarijs coloribus, alij ueste centonibus omnium colorum confecta, quidam lacero corpore & latissimis uulneribus, nomine prophetæ (ut aiunt) admissis, modo illis aliquid numorum eroges. Verũ omnium sanctissimi, qui ex agitatione corporis in orbem, mentem amittunt & concidunt: sanctiores, qui loco ob cœli iniurias nolunt moueri: summi, qui nil rationis habere se fingentes, asinas, aut quoduis animal subagitant: & si desit, palàm inguina ducunt. Quidam addicti sunt uestibus, quidam cultui, alij cibis, regionibus alij, aut locis: ut nullus locus ea uacet peste, quæ eò aliquando processit audaciæ, ut etiam principes non semel latenter aggredi & occidere sit conata. Horum iniurijs & diuexationibus misera plebs occalluit, atq; multis in locis relicta agricultura aut fugit, aut se illis adiunxit, malens miserè raptu uiuere, quàm laboribus indies defraudari solitis. Ob eam pestem Asia minor, Syria, Mesopotamia, Arabiæ, Aegyptus, olim ditissimæ atq; cultissimæ prouinciæ, ferè sunt steriles. Vbi olim erãt decem ditissimæ urbes, cum uicis & uillis suis, uix nunc unicum castrum aut uiculus est. Rebus bello à Mussulmano afflictis, nunquam licuit miseris instaurare urbes, pacificè agros colere, & fisco salaria iusta repræsentare: quod expilent omnes, seruet nemo. Nam quãuis diligentia principum constituantur iudices in singulis prouincijs, tamen quæ ab illis nebulonibus prætextu religionis uagantibus admittuntur, in sceleribus non habentur, si

sint

sint deprehensa: si lateant, in religiosos non cadit maleficij suspicio. Vno eorũ deprehenso, diris terrent cæteri imprecationibus, plebemq; concitant & territant, ne dent pœnas, & genus infament, qui sunt deprehensi. ualent quidã præstigijs & maleficijs, ut apud nos sortilegæ fœminæ: labemq; adferunt segetibus, & animantibus. Ambiguis alij responsis dementant retinentq; plebeculam, dũ ex multis nugis & somnijs aliquid prædixisse certum uidentur: quod uniuerso impostorum generi est peculiare, quoniam fortuitam prædictionem norunt omnes, mendacia & ambigua nulli. Dum enim deluditur qui consulit, partim ne sibi impositum dicat, partim quia futurum sperat, non aperit. qui se beneficium inde consequutum putat, nulli non uendítat. Obstupuit, obduruit, occalluit illis & animi & corporis iniurijs populus: peritus tolerat magistratus & dissimulat, retinendiq; imperij cupiditate probare improbanda uidetur. Recte humanarũ rerum conditionem æstimanti, nulla unquam in toto orbe infœlicior terrarum conditio fuit, quàm ubi misera ista persuasio imposuit, & ubi hũc militem in uia Dei erronem spontaneum sine delectu, sine duce patitur alitq; regio. satis est enim illi turbæ nomen religionis profiteri, (quod cuiuis licet) cæterum per omnia grassari. Cõmercia his pestibus auersa, inferũt omnibus prouincijs iniurias, dispendiaq; non ferenda. quotusquisq; enim possit expectare, quoad se cohors collegerit, parauerit, armauerit, impedimẽta coëgerit? Annus tibi in deliberando abit. O potentissime orientalis imperij rector, tibi ne uiro principi rerum perito, præclarissimæ orbis partis dominatori, ista turba fascinauit oculos, an etiam uolens uidensq; tuorum tuaq; dispendia probas? Atteritur agricola mendicitate, sumptu, prædis, incursionibus: uiator periculis, mercator sumptibus, fiscus dispendio. Si more Christianorum unusquisq; esset sua uxore contentus, totaq; ea pestis proscriberetur semel, ut nullus pœna capitis auderet, aut in illis cõsortijs esse, aut adscribi & agere, priuilegia uero & immunitates à principibus concessæ abolerentur, proculdubio seminarium statim euanesceret. Nec uero debet moueri miraculo, quod contigisse ferunt sub Hamurate secundo, princeps ueri & iustitiæ amans. Nam authore dæmone factum esse constat. Ita habet, ut fertur, historia. Quum de perdenda infanda hominum colluuie ob scelera agitaret princeps, & si qui inter illos uiderentur boni, illis tamen uellet præferre Imamos & Taalimanos, cæterosq; qui docendi munere funguntur, ueluti quibus carere nec potest nec debet Respublica, iudicio autem supremæ curiæ decretum promulgari uellet, nocte proxima ante eam diem, qua erat promulgandum edictum, princeps Hamurates est à lecto excitatus, & in quasdam angustias iuxta proprias ædes, ut naturæ uehementer urgenti obediret, est actus. ubi dum insidere uult, franguntur repente omnia tabulata, sublimisq; pendet super asserem. donec inuocato Deo, adest quidam habitu & indumento primariæ horum nebulonum sectæ, hominemq; liberat, & in lectum collocat. qua re motus princeps, iubet proxima luce ut quotquot adsint Constantinopoli Dermischler (ita uocant) curiam constituta hora adeant, daturum omnibus congia rum. Veniunt, largitur, interim aspiciendo si illum nosset qui à periculo exemerat. omnes transeunt, non adest. Surgit ex toto grege senior, aitq; eum qui adfuerat, & illi erat opitulatus, non unum fuisse, sed cõmunem omnium procuratorem. debere ex hoc perpendere, utri essent utiliores, illi qui prædicant, an qui peregrinantur & orant. ita non sunt expulsi, sed sunt etiam utilissimis, et quibus Respublica etiam in falsissimis religionibus carere nõ potest, prælati. Quis hoc cõmen-

commentum diaboli, (si uerum est, & non potius somnium) esse non nouerit? Deus enim nunquam mala facit, tantum abest ut ueluti circulator cõmittat, ut illis medeatur, nam esset iniquissimus. Quis solito uehementius ita commouit principis uiscera, ut non adiret solitos secessus, & suos uocaret cubicularios nunquam dormientes? nonne ars ista dæmonis est, hominem ad impietatem trahentis? atque impiam & perditam hominum turbam fouentis? Mala frequentissima immittit dæmon, quæ quenque tollere aut curare non potest. & si curet, postquam admisit, uidetur beneficium contulisse: latronis more quum non perdiderit, perdere potens. Quis diffitebitur magicis artibus pollere illos nebulones, quum maleficis carminibus ita dementassent Muhamedem πολίορκητὴν, ut ductus præstigijs totus se illis princeps alioqui prudentissimus crederet? quod intuens Tartarorum princeps, egerat cum perditis hominibus, ut admissi in cubiculum principis illum conficerent, capiteq; plecterent. quod si fecissent, rerum habenas se illis permissurũ, nomine imperatoris seruato. Numerata ad hoc pecunia, dies dicta est. Factumq; erat, nisi depræhensi uno antè die pœnas scelere dignas dedissent. inde uero in totũ genus ita in posterũ est ab eo sæuitum, ut eo uiuente nullus unquã in aula sit sine uitæ discrimine uisus. Idem cõtigit penè Baiazeto primo. Nam unus in uia eleemosynã occulto ense petẽs, dũ princeps munificus quęrit quod nebuloni largiat, illũ penè obtrũcat, & ictus uehementia equũ femineccẽ reddit. Videat princeps, quid nõ audeat nefaria religio in priuatos, si principes cũ satellitio nõ curet. Sed de his satis. Nũc quomodo hereditates inter diuitũ filios diuidantur, est uidendũ. Satis patet, quali amicitia fratres ex uarijs matribus cõcepti esse debeant, quũ patribus etiam sit charitatis in filios magna paucitas. Multò minorem esse à parentibus & affinibus quid mirum? quum nil ad se eos pertinere putant, qui & patri & fratribus uilescunt. unde nil mirum est Acangios, asaplaros, caripos, & cæteros gregarios milites tanta uilitate apud principes esse, ut etiam non rarò prima acies à sequentibus obteratur, pontisq; & pauimenti loco, in magno discrimine transituro exercitui sternatur. Inde uita hominis non tanti fit quanti pecudis, suadente lege, In uia Dei esse optimum mori. Leges herciscundæ familiæ, quasq; partes, qui assem hæreditatis potest consequi, fratribus parentibusq; relinquat fratrum sanguine scribit. Nam quoad potest fieri, si quis sit princeps Muhamedi similis, omnes è medio tolli curat, ut solus hæreditatem conseruet. Nunc paucissimis, & quantum ad argumentum opus est, historias Mussulmanorum iam ab expeditionibus Muhamedis, ad nostra usque tempora deducam, ut praxi huius gubernationis cognita, etiam legis infœlicitas maxime innotescat. Nam quemadmodum ex uita & facinoribus eorum, qui post Mosem regnarunt, eius legis uirtus cognoscitur: ex Christianorum, Christi: ita & ex Chalifis, qui post Muhamedem rebus sunt potiti, licebit æstimare, fœlicitatem an infœlicitatem post se reliquerit.

RES EORVM POPVLORVM, QVI NOMINA dedere Muhamedi. CAP. XX.

VT nulla gens unquam ista maiorem cladem orbi inuexit, uirtutem immanius profligauit, uitia sceleftiora introduxit, ita nulla unquam minori rerum gestarum suarum cura & sollicitudine fuit. Nisi enim quatenus religio facinoribus iuncta est, uix ullum monumentum historię lectu dignum seruant.

quod

quòd non tam neglectu literarum factum est, quam assidua tyrannidum mutatione. Quum enim miles perpetuò rebus nouis studet, princeps sibi prospicit, sacrificuli à rebus aulicis & bellicis alieni aut delitescunt, aut expilantur, locus nullus esse potest præclari ingenij hominibus, utroq; tempore & belli & pacis artibus instructis, qui soli de rebus gestis incorruptè & syncerè iudicare & scribere possunt. Itaq; nec scriptores habent: & si quos habent, quia immania scelera continent, ne suis quidem, nisi post actum uitæ 50. annũ, tradunt & credunt, illisq; permittunt religionis administratoribus, & iam ad prudentiam ita cõparatis, ut immania illa uitia tegere silentio possint. Contigit enim, ut plurimi per lecto libro regum seu Chalipharum, resilierint ab ea impietate: quod quid aliud innuit, quàm summo scelere comparatam, maiori auctam, maximo conseruatam tyrannicam potentiam pro diuina poni, & ex deterrimis uitijs uirtutem fieri? Non est mihi facta eius libri copia, ut nec admodum magni refert, apud Latinos ea scelera detegi, quæ non possent prodesse, inficere certe possent. Satis fuerit in editione Arabica ista omnibus propalari, ut quod latet populares miserè lactatos, tandem se illis prodat. Libri omnes ueteris & noui Testamenti omnibus prostant, non timent censorem. Si quid humani contigit aut prophetis, aut principibus, non erubescunt sacra illos homines peccatis õbnoxios fateri: quoniam si unum aut alterum improbabile facinus in illis continetur, sunt in compensationem innumera bona, quibus ad uirtutem incitari legentes possint. In Muhamedicis è diuerso esse, occultatione patet. Nam uix ulla uirtutis imago illic est, immania scelera permulta. Sed ad prophetæ expeditiones est uenien dum, ut prophetica isthæc uirtus facilius æstimetur. In libris Hasliar habetur, decem & octo bella gessisse Muhamedem, undecim contra Iudæos, reliqua contra Mechenses, Persarum regem, Rhomanos, & uicinas urbes. Potentia Iudæorum, ut diximus, totis decem annis uti nouus Messias auctus, cõciliauit sibi plurimorum diuitum & gratiosorum opes. Ex Mecha habuit & generos, & fautores, Vbecharum, Humarum, Alim, & inferioris nominis plurimos: ex cæteris Arabiç locis Odmanum, Thalhanum, Zeidum, alium à seruo, Abdorachmanum, & alios multos, quos taceri nullum rerum, hominũ, famæ ue dispendium est. Horum fretus opibus, familijs, affinitatibus, urbes uicinas Mechæ quàm plurimas subegit. quicquid ad multa milia passuum circa Mecham erat, sibi adscripsit, possessoribus in persuasionem tractis, donec ex tanta turba aut potentiam sæuitiamq; eius timentium, aut sponte prædas sectantium, magnus coaluit numerus. tum demum regiam in Ietriba instituit, depulsis Iudæis, qui à uicinis suppetias petentes, sunt multis prælijs aut incursionibus fracti. Causam uero belli Iudaici referũt parum officiosi mendaces illi Chronicorum authores, quòd 70. Iudæi petiuerint domum patris prophetæ cum gladijs toxico intinctis, ut occiderent eum, propter lumen propheticum, quòd timerent exoriturum tam magnum prophetam. ideo in eos filium seuijsse. Non uident interim boni illi historici, se cõtradicere prophetę, qui locis innumeris Iudæos uiolati fœderis arguit, Ob id impunè cuiuis illos, ueluti infideles, & morbum in cordibus gerentes, occidere non tantum permittit, sed iubet, non sine diuina uindicta, ut pœnas elati à se tyranni ipsissimo quem fouerant darent. Animum uero prophetæ istius ad res nouas incipiendas incitabat astronomus quidam, qui religionum & regnorum mutationes prædicebat, (ut semper illud impostorũ genus aliquid insolitũ nugatur) quo duce & consultore est multis annis Muhamedes usus. Iuuit enim

illum

illum non parum, quum populis imperitis mentiretur, ambiguaq; somnia proponeret. Vt uero faceret artis, id est deprædandi tyrocinium, parentes est adortus Muhamedes. Quum enim sedem posuisset Medinæ, misit Hamzam filium Abdemelechi cum 30. mulis & aliquot peditibus, ut in insidijs collocati in Homensi sylua (qua erat à Mecha in Syriam iter) obseruarent Coraisforũ parentum cohortem mercibus onustam, confectisq; hominibus omnia diriperent, & prophetæ adferrent. Sed longe contra sententiam successit. Nam Hamzas incidit in centum hominum cohortem, cuius erat dux Angelus bellicosior Hamza, quem fugientes prædones, dispersiq; re infecta ad prophetã redíere, docuereq; parum prophetice aut prudenter eò illos prophetã misisse. nam Deus prophetæ tunc dormire uisus est, nec enim Gabriel ille satis prudens uisus est, qui tam infœliciter primas impensas collocare prophetę suasit. Sed tamen cœptis noluit desistere Muhamedes: alijq; duci commissa grassandi cura, misit ad eandem uiam obsidendam duplo maiorem turbam duce Heguida, quem cecidit grauiter, fugauitq; quidã regulus Abo Zipharus nomine. Paucíq; rediere nuncij, ab ea expeditione. Tertiam eódem expeditionem eadem de re missam frustrarunt Coraissi interea transeuntes: quamobrem Zeidus dux tertius, re omnino infecta domum redijt. Nunquam tam frequenter est impositum cæteris prophetis, quia duce Deo omnia aggrediebantur. Quum itaq; uideret rem gestam per duces non succedere, ipse adijt locum insidiarum, ut facultates parentum diriperet. cui unus Muhazamus nomine, ualidè obstitit, profligauitq; prædonũ turbam: nec angelus prophetæ, nec uicarius adfuit. Denuò, ut erat infensissimo erga parentes animo, & earum facultates auertendi cupidus, pergit alium in locum, quem Barathum uocabãt, ubi item fractus fuit ab Humaro Halaphi filio. Tertiò quum insisteret, obuios quidem habuit aduersarios, sed uiribus longe superiores. sex itaq; primæ expeditiones misero perierunt. Sed interim nil iacturæ ille, aut sui faciebant. Nam prophetice ubiuis terrarum uiuere erant soliti, ea lege ut nisi dares, ipsi caperent. Si uero quisquam se opponeret sceleribus, & familiaris esset, proditorie necabatur. si extra suos, paradisum uoluptatis illi pollicebatur, qui eum, & quotquot prophetæ non acquiescerẽt, occideret. Tandem tanta turba perditorum expilatorumq; hominum ad eum confluxit, ut undiq; uias obsessas haberet. itaq; magna parentum eius Corahissorum cohors, & merces cum camelis non paucis, sunt intercepti à duodecim hominibus duce Abdasta, quibus opibus non parum est auctus, cœpitq; inde esse multo gratiosior & formidabilior. Collecta ergo magna potentia, non parum etiam auctus est expilatione hæreditatis Iudæorum. Illi enim quia primum in eius uerba iurauerant, & demum preter paucos ab eo defecerant, fuit eorum utilior defectio quàm fœdus. A fœderatis enim aliquid decimarum nomine accipiebat toto decennio, à deficientibus uero prætextu neglectæ religionis solidas rapiebat hęreditates & fortunas. Vt autem erant, fuereq; semper à Christi morte, omnibus exosi ethnicis seu Christianis, ita unaquæq; gens dum in spoliandis Iudæis prophetice iussioni obsecundabat, gestiebat etiam gentis odio sæuire: quod ubiuis terrarum etiamnum magnum & insigne impietatis nephariæ gentis testimonium est, quum deteriori sint inter ethnicos & Muslimunos conditione, quam inter Christianos, ubiuis autem magistratu destituti. Muhamedes ergo prædis ex tota Arabia actis auctus, parentum spolijs ditatus, Iudæorũ fartus pecunijs, uisus est potentissimis par, cœpitq; eius amicitia à uicinis regulis peti, ambiri, mune

munere comparari. Magno ergo fautorum numero comitatus, fregit nobilitatem Mechæ, in ualle urbi proxima, paulo antequam urbe potiretur, cuius rei in Alcorano meminimus. Capta autem urbe nil illi obstitit: uicinæ urbes aut se dedidere, aut tributa pendere cœperunt: atq; hoc pacto, qui paulo antè erat mendicus, tyrannus tanto formidabilior est factus, quanto crudelior ubiuis est uisus. Vicini Arabiæ petreæ reguli, & qui ad Persidem attinebant, opem à rege Persarũ, cuius uires paulo antè ab imperatore Heraclio fuerant attritæ, petunt. Dat quales potest suppetias: Arabias adit, in quibus fracto & fesso de uia milite, & in labefactata agente regione, fameq; & siti laborante, frangitur fugaturq;, domumq; cum paucis trepidus repetit. Quis ille fuerit, literis traditum nõ reperio. Suspicor tamen eum esse Chosrois filium, qui paternæ & fraternæ cędis author fuerat. Nam tempus id arguit. Hac parta uictoria animosior factus miles, religione suasus inuadit audacter Persida, Chaldæam, Syriam, & Aegyptum, incursionibusq; omnibus in locis cœpit esse formidabilis ea potentia. Credo quasdam reliquias eius militis, quem in Syria Heraclius reliquerat, ductu fortasse aliquorum qui ad illum defecerant, fuisse oppressas. nam in Alcorano caput unum est, quod titulum habet Rom, id est Romanos uel Græcos (nam hodie Græci Romæi, id est Romani dicuntur) incipitq;, Victi sunt Romani. quo uero in loco, non dicunt. Vt ut res habeat, paulo post eius mortem Vbecharus sexaginta milia equitum absque pedite innumero coëgerat. Reliquit potentiam Vbecharo & Homaro, sed superior Vbecharus potitus est, auxitq; ditionẽ usq; ad Armenias, relictis tantum Syriæ littoribus, & aliquot fortioribus munitioribusq; urbibus. Nam inter Palæstinam & Mesopotamiam ob imperij & regni Persarum limites, omnia incursionibus erant obnoxia, illicq; fortior maiori ad res ipsas iure erat. Erãt etiam aliqui ex infima potentia in magnam & illustrem fortunam subleuati à Muhamede, quorum præcipui fuere Vxeitus, Achmarus, quo duce Mecham fuerat ingressus, Abubardas, Zeidus, & Halis senior. nã nepos Muhamedis erat adhuc ad res tractãdas ineptus. Hi cum illis quos suprà nominaui, rerum habenas cui uolebant dare poterant, quod inter Chaliphas usq; ad nostra tempora durauit. Vt enim male parta male dilabũtur, postquam biennio tantum regnauit, & pericula compescendæ multitudinis à dira & nefaria religione desciscentis suscepit, est à socio necessario & familiari Homaro occisus. Homarus decennio auxit potentiam, populumq; retinere studuit partim bello, partim religione. Quum enim uideret à multis quamuis non detrectarent imperia, tamen Alcoranum rideri, & tot esse sententias de eo quot homines, incepit undecunque licuit fragmenta, compendia, & libros eius cogere in unum. sed dum diutius regnat quàm uellet successor, obtruncatur, succeditq; loco eius Odmamanus. Is paulo compositioribus rebus, cœpit à domesticis prophetæ, tam quæ scriptis, quàm quæ auditu seruata erant repetere, & in unum cogere. Prima (ut notaui, dum de Sunæ origine dicerem) authoritas ab Assa Vbechari filia, scorto illo præclaro, fuit. nam ea erat fabulæ totius conscia. Ideo in resolutionibus post uaria dubia eius statur sententiæ, &c. ex ordine ut notatum est. Primum itaque sub isto cœpit Alcoranum publicari eo exemplari, quod & Mechæ & Medinæ seruatum est aliquot postea annis. Cæterum est oborta magna licentia libri illius asserendi. nam nullus postea non cœpit ueriorem & meliorẽ editionem prætexere: non ob librum quem omnes ineptissimum sciebant, sed ut eo retinerent deliram plebeculam. Nam libri opinione partum, auctũ, & con

ſeruatum eſt regnũ. Quum uero annis duodecim regnaſſet, ſuſcitata ab Hali factione, irruente turba in eum cęſus eſt, cadauerq; extra urbem (ut & prophetæ) iectum eſt, in ludibrium religionis & prophetæ. Dicebat enim turba, cui fabulam Halis aperuerat, uidendum eſſe an iſte nouus author Alcorani reſurgeret tertio die, ut propheta: quòd eius cadauer etiam triduum ad fœtorem intolerabilem ſeruatum fuerat. Quatuordecim annis non ſine magna difficultate & ſeditionibus regnauit Halis, eoq; ægrius retinuit imperium, quod parti militum ſtrophas falſæ perſuaſionis aperuerat. Nam tarda penè pœnitentia fuit illi ad remedium eius recurrendum. Erat aliud diſſenſionis ſeminarium iam à propheta. Nam quum Halis præuideret futurum, ut regnaret Vbecharus poſt Muhamedẽ, atq; ideo omnia ſcorto illi Aſſæ eius filiæ, uxori prophetæ, licerent, quod ab eius potentia & fauore res & fauor pendêret, grauiſsimæ inimicitiæ ſunt inter illos obortæ, quæ multis etiam poſtea ſæculis regnarunt, potiſsimum uero ſub Hali ſe propalarunt. Dicti ſunt Vbecharenſes Choraiſsi, quamuis uix quicquam genti propheticę attinerent. Qui Halis partes ſequebantur, ab eo nomen ſumpſere. Hunc Halim aiunt Mauri penetraſſe in Africã ad Cyrenem uſq; prouinciã, ubi ob eius memoriã templum cõſtructum eſt, quod Caroan uocant: ad quod peregrinationis ergò, ex tota Africa nõ ſecus cõcurritur, quàm ad Mechã & Medinã. Ab eo loco factũ eſt, ut uocentur cõſortia mercatorũ & peregrinorũ Caroana, aut Carauana: eo quod ſit longe maxima multitudo perditorũ hominum in Africa, ut nullibi uel terrã attingere tutò niſi maximæ turbæ liceat. Nõ poſſum tamẽ deſcẽdere in eam opinionẽ, ut relicta à tergo Aegypto ab Arabijs eò uſq; tranſiuerit. Nam nõ ſunt poſiti Chaliphæ in Aegypto ante centeſimũ à morte Muhamedis annũ. Poſſet tamẽ utrũq; cõſtare, ut ſit potitus Aegypto, longe anteq; eò ſedes Chaliphæ transferreẽ, inſtitueretur q. centeſimo enim & trigeſimo anno Alhigerç, id eſt exilij, Mauritanię iã labefactabantur incurſionib. harũ peſtiũ: et triceſimus ſextus tũc quũ eſt cõfectus Halys, annus ab expulſione ſeu ὑσπαϰϋσμῷ agebaẽ. Creatur paulo antè mortẽ Halis, Haſcemus princeps, non in Ietriba urbe ꝓphetica, ſed in Aracha, à qua cũ magna manu profectus Ietribã obſidet, & Halim necat, quem tamẽ multi patrẽ eius ſcribũt. Poſt exactũ nouenniũ loco uitaq; excedens, imperiũ Moalbio relinquit. Iſte peruaſit Syriam, Damaſcũq; occupauit, cæterũ Chriſtianorũ infenſiſsimus hoſtis: alioqui ut ſcribunt, laudabiliter inter ſuos ſe geſsit. Erat apud prophetã ad prædas aptiſsimus. ideo illi dominiũ eſt ominatus propheta. illo ſublato more cęterorum, regnum Ieudus accepit, atq; eodẽ fine triginta Chaliphæ nullo interpoſito, factionib. & cæde miſera ſunt obtrũcati, ut uirtutẽ ſuæ legis poſteritati æſtimandã relinquerent. Si morte naturali, aut inter hoſtes honeſtè oppetita uitã reliquiſſent, poterat dici id eſſe principib. cõmune, ut nullus ſicca morte tyrannus Plutonis ędes adeat. Verũ ſi cõſideremus infœliciſsimũ quẽcunq; ſtatũ, & à ſæuiſsima tyrannide ortũ (ut ferè omnia ſunt imperia) & cũ iſto cõparemus, proculdubio ſummè erunt fœlices infœliciſsimi cũ his collati. Dedit leges Lycurgus ſimulato numinis colloquio: at Reip. ſalutẽ, nulli unq; attulere exitiũ. Solonis, Zaleuci, Zamolxidis, Charondæ leges ſummã ſalubritatẽ rebuſp. illis utentibus contulere. Hæc delira perſuaſio peſtem agris, calamitatem ſatis, hominibus ærumnas, orbi perniciem, mentibus hebetudinem, principibus demum ſuis qualem mortẽ meruerat author attulit, nullo tamen aduertente. Tyrannidem in Remp. occuparunt Cæſares, & ex primis præter paucos, 15 forſan, à ueterani militis ſeditionibus occidere. Cæteri ab eo tempore aut in bello uiriliter, aut domi inter ſuos honeſte

honeſte dies clauſere. Hi à filijs, à parentibus, à ſubditis ciuibus & amicis interie re. Iam ſi iudices illos & reges qui Moſi ſucceſſere, quorũ nullus non honeſtiſſi me totis octingentis annis occidit aut obijt, cum his conferamus, uidebitur tum quantum lex diuina à mendaci & dæmonica differat. Non adfero noſtrorum pietatem, innocentiam, charitatem, ut illis opponam, quibus infœliciſſimi com parati fœliciſſimi uidentur: quoniam latior eſt inter illos quàm lucis & tenebra rum diſtinctio. Pro uero ſuadendo & aſſerendo, pro uitio uitando, pro uera in Deum pietate ſeruanda, ſunt ferè trecentis annis Chriſti ſectatores mortem o-mni tormentorum ſupplicioruṁq; genere refertam uoluntariè paſſi. Nam ſi hanc ſolum uocem uoluiſſent dicere, non ſum Chriſtianus, aut Chriſtus nõ eſt Deus, abſoluti fuiſſent et magnis honoribus aucti. At mihi obijciet aliquis Muſ ſulmanus: Moritur & noſter miles & prophetæ ſectatores, animoſe pro religio ne ſeruanda & ſuadenda. Moritur ſanè, ſcio, ultroq; multi ſeipſos periculis obij ciunt, ut inter hoſtes aliquo necato mortem oppetant. Verum quàm hæc quæ ipſi committunt, diſtent à uera pietate, & homine credente rationem Deo eſſe de factis reddendam, ex uiuendi ritu perpendere licet. Nam miles omni gene-re uoluptatum prophetam colit, etiam ualde pij pulmentis et lautiori gula litant diuis mortuisq; ſuis. hominem uero occidiſſe, res alienas diripuiſſe, labem pro-prio corpori & animo intuliſſe, modo prætextus religionis adſit, id ucrò miles in gloria ponit, & cum hac lema ſcelerum, Deo chariſſimus, ultrò ad eos paradi ſos feſtinat, quos propheta eſt pollicitus, ut quas uoluptates ſummas & æternas hic non poteſt conſequi, in uita futura ſibi meditetur. illud perinde eſt atq; ſi tau rus in Venerem ruens, dum æmulum cornibus petit, in conflictu uoluptatis intereat. Chriſtiani martyres miraculis clariſſimi, ut Deum ſuper omnia colãt, ut ſeipſos Deo patre dignos conſeruent, ut fratrem alterum hominem perinde atq; proprium corpus & animum ſeruent, nil ſupplicíorum refugiunt. Veſtri dum in naturę perniciem armantur, in mortem ſponte ruunt. Verum in uarias partes Arabica iſthæc potentia ſtatim centeſimo anno ſecta eſt. factionibusq; creatis ducibus, alij in ortũ, alij in ſeptẽtriones, alij in occidentem ſunt diſperſi. Aegypto occupata, & à magiſtratu Romano illam obterente, ut prætexebat li berata, cõſtitutus eſt Chaliphos in Babylone. Qui petiuerũt Aſſyriam, uocabu-lo patrio benchi, id eſt domini dicti ſunt. In Africa Sultanos, Seraphos, & Mau las, id eſt potentes, opulentos, & protectores uocare uoluere. uocabulum fuit o-mnibus cõmune Emir, & emir elmumin, id eſt dux, & dux fidelium. Quidam noſtrorum uocant Miramomelimos, putantq; eſſe propria nomina falſò. Nam erat inſigne uocabulum principis, & Africani potiſſimũ, quod uel ex numiſma tis patet. Nam ita inſcribebantur, ut cõpertum habeo uetuſtiſſima moneta iam ante octingentos annos cuſa: Ioſephus emir elmumin, filius emiri elmumin, fi-lij emiri elmumini uſq; ad atauos. Perditis illis regionibus ſocordia ignauiſſimi imperatoris Heraclij, facilimũ illis fuit nullo obſiſtente occupata retinere. Nam Cõſtantinus quartus eius nominis, coactus fuit cũ regulo Damaſci pacẽ firma re. Longe plura mihi hic eſſent adferẽda ſi eorũ hiſtorias exacte tradere uellem. Verum ſatis habeo capita rerũ adnotãdo, euentus eorũ perpendere, & quomo do ſint rebus potiti aperire. Perſide ſunt intra centeſimũ ab Alhigera ſeu exilio annũ potiti, fortè occaſione inde oblata, quòd paulo antè refutata ſtulta perſua-ſione, Rex reginaq; Perſarũ ſanctũ baptiſma ſuſceperant, Conſtantinopolimq; temporibus Conſtantini 4. uenerãt. Non ſunt tamẽ diutius potiti rebus in Per

fide. Nam quum Scytharũ copias duce Mucaletio benco, id est domino petiuis set quidam Mahmedes regulus & Imraël rex Persidis et Mahmedes de eo contendens imperio sunt ab aduena expulsi, conuertunt demũ uires cum reliquijs Scytharũ in Asia passim uagantium, in occidentem, debellataq; minori Asia & Armenijs, etiã ausi sunt duce Suleimano appetere obsidereq; Constantinopolim, & peruadere Thraciam atq; uicinas prouincias. Sed exacto triennio sunt peste ab obsidione depulsi, inq; suas sedes redire coacti, eadẽ tempestate (ut pestis illa tanquã aliquod Dei flagellum orbem diuexabat) in Siciliam & Campaniam irruunt, & aliquot annis retinent Siciliam. In Africa res illis succesſere ex sententia, nisi quũ Abdemelichus emirus elmumin, à Ioanne militum magistro sub Iustiniano 2. agente est fractus. Verũ factione Leontij & Gallinici patriarchę, Iustinus imperio & naso priuatus, relegatusq;, non potuit rem fœliciter incœptã persequi, tyranno Leontio imperium occupante. Sed non fuit illi inulta iniuria præstantissimo imperatori illata. Nã Apsimarus ab exercitu imperator electus, naso eum & imperio destitutũ Leontium carceri perpetuò mandauit, ita Mauri Mussulmanicq; præstantissimũ aduersarium Iustinianum perdidere. Nam 10. antè annis ita cum eo cõuenerat Amurathus, ut restitutis Africa & Lybia decennio toto ob reliquas prouincias occupatas penderet quotidie imperio mille aureos, seruũ unum, & equũ. Incendium ergo penè extinctum sub Leontio, fiscum inter scorta absumente, et eo ad gratiam cõparandam (ut est tyrannorum mos) abutente reuixit, & longe sæuius quàm antea grassatum est. Nam in Mauritaniæ usq; fines sunt progressi. Illic autẽ agente Iuliano præfecto nomine imperij, se dira & fœda obtulit à Roderico rege Gothorũ Hispanias regente occasio. Quum enim apud eius uxorem ageret ob cultum morũ et ingenij capiendum uirgo formosissima Iuliani filia, fœdus turpisq; rex uim infert uirgini. quidam dicunt nõ potuisse hoc à patre impetrare, ut eam in uxorẽ duceret: ideo uehementia amoris peccauisse. ut ut res habeat, pater Iulianus iusto dolore filialis iniuriæ motus, accersit maximam uim finitimorũ Mussulmanorũ, & ducatum in Hispanias illis contra Rodericũ præstat. tranant fretum, inuadunt, diripiunt, Rodericum occidunt, regnum figunt, triennioq; toto Hispaniam subigunt. nõ multo post Iulianus oppressus ab illis est. Nam ea sunt erga amicos fide, ut quorum opera sunt usi, illos statim è medio tollãt: quo quid ab humanitate alienius iudicem, nõ uideo. Id quidem fieri quandoq; iuste à principe potest, si potentiæ comparatæ esset formidabilis qui iuuit. at in imbellem amicum sæuire, id uero contra humanitatis legem pugnat. Non multo post deuictam Hispaniam adfuit alia occasio, etiam Gallias inuadendi. Nam Eudo Aquitaniæ princeps, impar uiribus regibus Galliæ, quibuscum bellum gerebat, inuitat in Gallias perditam colluuiem, quæ statim hominẽ docuit quales suppetias accersiuisset. Nam quicquid urbium à iugo Pyrenei montis ad fines usq; Pictonum & Turonum erat, expilatum est atq; euersum, ut nulla usquam gentium sit maior uastitas uisa, auditáue, quàm qua pergit Mussulmanus exercitus. Vnde Phryx & serò sapiens Eudo, pace cõposita cũ Carolo Martello sceptra regni moderante, Gallici & Aquitanici exercitus uiribus trecenta septuagintaquinq; milia uno die cũ Martello cecidit. Reliqui qui ob fœdus initũ Narbone, Tholosę, Salsulis, alijsq; in locis ditionis Eudonicæ agebãt, proscripti sunt. ita è Gallia decimo, à quo uocata fuerat, anno est profligata colluuies. Occuparunt Hispanias ab anno Christi 730, ad 1400. aut circiter. Quanta uero erga suos pace, id docet, quod ibidem

20. an-

20. annis, quindecim principes suos confecerunt: nec prius à solita mactatione cessatum est, quàm Alhatabus quidam, ne idem sibi quod cæteris contingeret, sustulit è medio trecentos proceres, & ita regnauit diutius. Sed fortasis contigit cæteris fœlicius. Licet à primaria potentia æstimare. Florentissimæ Sarracenorũ, ut uocant, opes in Aegypto semper fuere, itaq; uerisimile est, à prima potentia exemplum inferiorum pendere. Res ergo eorum summatim, & quãtum ad rem facit, attingo. Quia (ut iam antè notaui) sua facinora à posteritate cerni & cognosci timent, ideo nec literis ea mandare curant, nec mandata publicare uolunt. In Aegypto uero quamuis uaria dominatio, & à Chalipha, id est pontifice, (à quo dependet legis authoritas) omnino diuersa rebus est potita, tamẽ donec alius pari potentia se illi in Chaldæa Bagdeti oppositit, semper ab eius sententia summa in dubijs pendere cæteræ prouinciæ uoluere, non ob legis authoritatẽ, sed propter ordinem, tametsi dignitas eius uisa est semper cæteris maior & sublimior, eo quòd primi Muhamedis successores utraque & sacra & prophana authoritate sunt usi, illicq; sedem ante distinctam potentiam fixere. De sacra ergo quum nil habere potuerim, nisi recentiorum literarum memoria & relatione, dicam de prophana, quæ Sultanorum & Mameluchorum dicitur. Quum enim nouas sedes acquirit hæc gens, abolere omnia priorum monumenta uult, non tantum inter exteras nationes, sed inter suos, ut primi in orbem producti & dominatores uideantur. Ideo etiam nomina propria immutant, ne in illorum literis tua agnoscas: Saulus Talot, Goliath Galot, Dauid Dauud, Selemoh Suleiman, Iob Aiub, Moses Musa, Iesus Isa, Ioannes Iachie, & cætera multa nomina inuersa proferuntur. In nominibus prouinciarum & urbium idem faciunt. Mesopotamia Merdin & Chorassan, Armenia Erminly, Cilicia Caramanly, Galathia Othmanty, Asia Natolda, Græcia Romly, Mysia Bogdan dicitur, Constantinopolis Stambol, Adrianopolis Ederne, Pera Calata. & sic non tantum res ipsas, sed earum memoriam literis traditam abolere festinant, neglectis omnino aliorum literis. Res Mamluchorum ita habent. Quum à populis septentrionibus subiectis crebræ incursiones ante ducentos annos in Asiam & Europam fierent, gens quædam ad Mæotim & Ponticum mare pertinens, olim dicta Cercetæ, & nunc Circassi, creato ex se duce, relicta domi tantum ea parte suorum, cui ager satisfaceret, petit Armenias, & uenit in fines Syriæ septentrionalis, cœpitq; esse formidabilis. Miles uero ille quum sedes fixas non haberet, cœpit apud finitimos facere stipendia. Vnde contigit, ut magna eius gentis accessio ad Sultanum Aegypti fieret, essentq; illi Circassi, ueluti serui principis, quod uocabulum innuit. Nam Mamluch regium seruum significat, uoce deducta à Melich, id est à rege, occasione accepta, quum gens illa nũquam in Aegypto à prima conductione deficeret, proprium principem conficiunt, & ex se unum eligunt, qui omnibus præsit, certisq; & inter eos probatis legibus imperet. Primus hominum memoria fuit Cahith bencus, id est dominus Cahith, qui ex Cerceticis iura Aegyptijs dixit. Ante illũ regnatũ erat à Sultanis ferè quadringentis annis, nõ sine ope Circassorũ. Nam à quo primã in Asiam incursionem fecerant, quotannis ex residuis uenũdabantur à finitimis Tartaris, & potissimum à quo sunt Muhametani. Nã qui ad Cimerios montes agunt Cercetici, nomina dedere Christo, suntq; initiati ritu græco. Post Cahiet bencũ, qui tres & triginta annos regnauit, magna factio est orta. Nã duo primates Mamluchorũ cœperunt inter se cõtendere de imperio, Campsous unus, alter Acbardinus dice- *Res Mamluchorum.*

batur. Campsous, cui erat nomẽ Campsonicã, ut facilius omniũ animos in se cõ uerteret, impetrat ægrè à moribundo Caitho, ut filiũ eius natũ annos 15. regnare pòst se iuberet. cui ideo pater uix obsecũdabat, quod gentis mores nosset, & per spectũ haberet quò res tenderet. futurũ enim uidebat, ut necato filio Campsous tyrannidẽ occuparet. Nec eum fefellit, anteq; enim biennĩ egisset iuuenis in regno, nõ sine sanguine ciuium & magnatũ, dum illos uenenato conuiuio tollere tentat, fraus aperitur, hostisq; iudicatus necatur. Apertis demum inimicitijs, Acbardinus & Campsous confligunt: uinctusq; Acbardinus, paulo pòst dies claudit. Regnat Chamsaus, & in fauoris præmium Tomumbencũ creat Emirchebir, id est magnum ducem, quasi dicas prçfectum prætorio & militi, quòd iuuenem Muhamedem obtrũcasset in gratiam magnatũ. Interea Iambellatus Syriæ Damascenæ emir, non probat electionem Chamsai, & parat bellum. Chamzaus, quamuis non sine suspicione eius quod postea euenit, sed quia aliter agere nõ poterat, curam Tomũ benco dat frangendi uires Zambellati. Proficiscitur, colloquuntur, conueniunt, proditur Chamzaus, regnoq; pellitur. fugit in Alexandriæ arcem, in qua obsidetur, capitur, & carceri mancipatur, nondum exactis mensibus uiginti in regno. Iambellatus creatur, & coronatur Sultanus: qui dum in omnium inuolat facultates, incidit in odium Cerceticorũ, captusq; strangulatur. Tomumbencus succedens non fuit humanior, sed moderatius principio sçuire cœpit: et capite censendo singulas Alcahiri domos, earum semestrem petiuit locationem, & statim tantundem, demum decem mensium locationem. proscribere, occidere, expilare alienos, Christianos, Iudæos, eorumq; facultates ita distrahere, ut nisi statim quiuis mercator quanti faceret, tantum solueret, jugularetur, bonaq; eius tyranno addicerentur. & quia in his non parcebat etiam primoribus, ideo obsidetur, fugitq; cuniculis ex regia, donec quadragesima die repertus à familiaribus Zambellati, proditusq; necatur. Is est status eorũ hominum, qui sub lege uiuunt Muhamedis. omnia sibi similia sunt, quoniã nullus eorum principũ Deum esse credit. Eligitur omnium cõsensu, inuitus admodum, & periculũ timens Chamzaus Chaurus, diutiusq; regnat, donec à Sultano Selimo Soleimani patre in media Syria conculcatus obit. Is fuit exitus. Nil est mirum, tyrannum in tyrannum sçuire. At fratrem in fratres, id uerò mirandum nobis earum pestiũ ignaris esse solet. Nullus enim regulus, ut à barbaris ipsis in Africa multis in locis accepi, sine fratrũ aut cognatorũ sanguine regnat. Maule Muhamedes, qui nunc Tunisi imperat, cuiq; imperator Carolus reddidit imperium, depulso Hairadino Aenobarbo, homine græco pirata, ille auspiciũ regni 17 fratrũ, & totidem cognatorũ sanguine fecit. Id uero in uitio haberi nõ solet: quoniã & lege, qua ridere Deũ uidentẽ, id nõ prohibeẽ. Nam Muhamedes suasit in Alcorano, in uia Dei nullã haberi debere rationem filij, aut patris, aut fratris, quãto minus cæterorũ: Vnusquisq; dũ ad imperiũ tendit, dicit se esse in uia Dei. itaq; illi licẽt omnia, quũ nil sit in uitio. Quid dicã de flagello Dei Demirly, quẽ nos Tamburlanũ dicimus? an magis ferreus homo unq; eo Muhametano fuit? ut bene uocabaẽ: quum infantiũ, uirginũ, sacerdotũ cohortes illũ post edicta eius adirent, conculcabat ueluti lutum. Non enim pluris æstimabat hominem, quàm saxum uel fungum. Res Turcharum sunt fortasse meliores: uidendum.

Turcharũ res. Primus, qui res, ut hodie habẽt, comparare incœpit, Odmanus dictus est, quiq; oppressis multis uicinis ducib. in Asiam minorẽ incursiones fecit, anno à Christo passo 1329. Ab eo Odmanni dicti sunt. Sunt itaq; paulò plures ducentis annis

nis, à quo emersit hoc imperiũ: & socordia, inuidia, factioneq; imperatorũ Græcorum, eò quo nunc est potentiæ uenit. Vndecimus eorum imperator Suleimanus nũc rerũ potitur, uir certe (ut in illa gente) summa humanitate & æquitate. Orcanes uicta tota Asia minori, etiam Bursiam regiam imperatorum in Asia, sedem cœpit. Eius filius Hamurathes, ab imperatoria factione in Europam accersitus, post datam confœderato uictoriam suos accersiuit, qui quæ parta amicis erant occuparunt. Factio ea docet, quid conferat potentiorem hostem in auxilium accersere. Is dum incautius à familiaribus cauet, à seruo pugione confici tur. Dum eius filius Bayazetes attentius cœpta patris in Europa sequitur, oboritur ira Dei in Asia Tamerlanes, cui dum impar se opponit, ab eo capitur, atq; cathenis aureis uinctus in cauea pro spectaculo circumducitur, donec in Syria labore claudit dies. Cyris celebis interim res, ut potest, in Europa confirmat, donec à Muhamede primo Asia minor recipitur in potestatem, cui subsequens Hamurathes secundus, addit imperio totã Thraciam & Peloponneson, cum multis alijs prouincijs. Mahmetes secundus, cum plurimis alijs Cõstantino polim capit, & diripit: & post multa facinora præclarissima regnum filio Baiazeto tradit. Is magis paci & literis philosophiæ quàm bello natus, à filio Selimo ueneno sublatus obit. ita res per Selimum uenere ad Suleimanum. Hęc est rerum summa, is ordo. Historia copiose est à multis scripta, ob id non immoror in ea, quoniam hoc mihi propositum nõ est, ut de origine progressu úe rerum, aut de claris facinoribus dicam. Paucis percurro, quibus artibus adepti sint imperia. Baiazetes primus, ut tutius regnaret, fratrem Solimanum confecit. Orcanes filius Cyri celeby, oppressus à Mose eius auunculo: Moses autem, à Muhamede Orcani fratre. Muhamedes alter, occiso fratre, tutius usus est imperio. Sed nil celebrius est Selimo, qui occiso patre, fratribus parentibusq; etiam (nisi mater prudentissima nunc regnantis Soleimani, præmonuisset iuuenem) sustulisset filium proprium, legitimumq;, ne sibi idem quod & patri fecerat, contingeret. Beneficia sunt legis Muhamedis. legant Mussulmani historias Christianorum, uidebunt quid inter leges Christi & diaboli intersit. Nil dico de subditorũ attritione. Orbis, memoria literarum, nunquam fuit in tanta uastitate, quanta sub Muhamedis lege est, eritq;, nisi obsistatur. Plura olim ab Aegypto uectigalia percipiebãt Romani, quę nunc ab Asia tota & toto imperio capiat rex Turcharum: & tamen erant florentissimæ res populorum, etiam post exactionem annuam quindecim milionũ, ut uocamus. Duplum certe imperatum est Asiæ, & solutũ. Hodie exigitur ab omnibus popularibus ad cutem & animam usq;, & tamen res nõ uenit ad tam magni numeri quadrantes. Ob fœdas principum nil Dei ob oculos habentium exactiones, malunt Nomades in tota Africa, prę clarissima dũ colitur orbis prouincia, pariter in Aegypto & Arabia, fieri: quàm dum rura colunt, alienæ libidini & prædæ patêre. Si quid fingam, sunt testes locupletissimi, tam qui exactionibus innumeris atteruntur, quàm qui in alienas fortunas ex professo inuolant. Ideo orbis uastitas potest dici lex Muhametana, potius quàm Dei, qui omnia uult fouere, & pacifice degere, longissimeq; se illi probando durare.

PRIMVS CVM MVSSVLMANIS CONGRESSVS IAM ab authore Arabicè uersus, cui titulus arabice est, Omnium doctrinarum quæ ad hominum excellentiam requiruntur compendium. Continet uero probationem trinitatis compendiariam, laudes Iesu Christi, & euangelij, ex Alcorano decerptas, & præcipua eius persuasionis errata.

IN nomine Dei misericordis pij. Laus Deo regi sæculorum potentissimo sapientissimo optimo, à quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia, & pax cõsortibus eius, & in ueritate quærentibus eum: & clementia Dei & pax & misericordia sit super omnes homines. Amen.

Ante rem omnem præcessit causa, uel causæ eius, quoniam nulla res seipsam creat. Quare ante res omnes est Deus summus, super omnia potens. Hunc orbem & mundum creauit Deus excelsus in laudem suam, hominum utilitatem & in utramq; simul. hæc tria sunt fines unus, seu causa finalis mundi. Homo creatus est in laudem Dei, innocentiam & mundiciem sui, & in charitatem proximi. opusq; est ut hęc tria sint in omni opere bono, in re una: quoniam non est possibile ut sit opus bonum sine his tribus.

Res omnis est aut à manu Dei, aut à sapientia & arbitrio hominum, aut fortunæ potentia.

In potentia Dei inmediatè sunt omnia, sed præcipue æternitas & essentia, cœlum, stellæ, alteratio, motus, quies, ordo naturalis, & quatuor naturæ uidelicet ignis, aër, aqua, terra, & quæ ex illis nascuntur. Homo uero cum prudentia & ratione reperit radices & principia rerum non naturalium, & inter tractandum exposuit in scientiam & artem. A' casu autē sunt ea quæ accidunt, quibus non est similitudo cum opere Dei, aut hominum: sicut sunt fortuita & accidentia non naturalia, aut diuina. & res omnis cui non est causa in natura, & in summa omnes perturbationes huius uitæ, & infœlicitatem eius, uocāt opus fortunæ. Est autem scopus & finis Dei, ut adducat hominem cum fide, & certitudine in necessitatem suam, & utilitatem rerum necessariarum, & in cognitionem sui & agnitionē Dei, ut inde detur fides hominibus, ut fiat homo sanctus cum uirtute & dilectione boni summi, & ut post hanc uitam cognoscat causam rerum omnium in Deo summo. Punctus autem ad quem collimare homo debet, est, ut soletur homines cæteros afflictos, & necessitate pressos, ut iuuet diuites & pauperes, noceat nemini, uiuat ut illum iubent præcepta legis diuinæ & humanæ: & habitet in hoc mundo, ut in diuersorio, ut cui mundus est unica ciuitas, si sapiat. Scopus fortunæ nullus est, quoniam ex arbitrio nil agit.

Cuilibet operi est similitudo cum suo authore. At quum in omni re naturali simplici, sit trinitatis imago, necesse est ut in Deo qui creauit omnia, sit trinitas. nil enim potest esse in rebus omnibus idem unà, quin sit in earū creatore. Ideo in sequentibus uidebitur, quod non est possibile, ut intelligamus Deum summū sine trinitate. Incipiemus ergo à definitione Dei. Deus est causa prima totius naturæ, mouens omnia, omnibus imperans, potentia, sapientia, charitas, quę in uniuerso agit, ueluti anima & intellectus in corpore humano, ciens omnes motus ut uult. Homo autē exequitur operas suas cum arbitrio & iudicio (nisi dum urgetur) in omnem rem penetrat intellectus eius præter Deum. & ideo Græci uocant eum μικρόκοσμον, id est paruum mundum, eo quòd in eo est exemplum Dei, & materiæ inferioris. Homo enim in materia uiuit cum plantis, sentit cum animantibus, intelligit & colligit cum angelis & substantijs spiritalibus, loquitur

tur uero peculiari munere, & nulli alij animanti permisso naturaliter.

HAEC SVNT EXCERPTA EX III. CAP. DE ORbis concordia. *Demonstratio trinitatis in natura diuina.*

Non potest fieri, ut quicquam fiat sine potentia. Quamuis autem sit Deus potens, sine sapientia nil agit. Post potentiam uero, & sapientiam, opus est ut adsit amor aut desiderium, uoluntas ue. Itaque Deus est potens, sapiens, beneuolus in omnia, antequam ipsa creet. igitur potentia, sapientia, amor, est Deus unus. potentia est persona seu subsistētia prima, & ideo est ea quam uocant patrē Deum Christiani. at quoniam à potentia illa generatur ab æterno sapientia, sine qua nil crearetur, uocant eam filium Dei, & uerbum eius: & quia ab utraq; procedit amor & uoluntas ad res creandas, eam nuncupant spiritum sanctum. Estq; proprie pater potens, filius sapiens, spiritus sanctus amans, Deus unus: & sunt res una in essentia sua. tota potentia in sapientia & amore, tota sapientia in potentia & amore, totus amor in sapientia & potentia: quemadmodum hæreditas in animo, & in libello, & in loco suo est una tantum. Nec enim dicunt tres deos, sed Deum unum, potentem, sapientem, beneuolum. Sicut in omni labore aut opere est cogitatio, locutio, & operatio, & tamen non sunt tria opera, sed opus unū: sic potentia, sapientia, & beneuolentia, quum sint res differētes, sunt Deus unus, & non tres. Quoniam potentia, uis, aut robur, sunt proprietates principij, id est patris: sapientia uerò, aut scientia, cognitioue sunt proprietates secundæ, id est filij: uolūtas autem, aut amor erga res, finis causa, est proprietas finis, id est spiritus sancti, ideo in patre & filio & spiritu sancto, sicut est diuinitas una tantum, sic potentia sapientia & amor unum sunt. Veluti in omni opere cogitatio est proprietas principij, uerbum seu explicatio est proprietas medij inter cogitationem & artem, operatio uero proprietatem habet ad finem & complementum: & tamen in omni opere est tantum cogitatio explicatio & operatio res una. Hoc modo Christiani non putant, nec adfirmant tres esse deos, sed quod Deus est unus in trinitate, & trinus in unitate, in trinitate unitas, in unitate trinitas in uno. Nec potest intellectus capere Deū, sine potētia sapiētia & amore.

Deus est intellectus & mens super omnia entia potens. & ideo quum intelligat omnia entia in sua essentia, oportet ut cognoscat & intelligat seipsum & substantiam suam in se. Nisi enim cognosceret substantiam suam in se, non esset omnipotens. Ideo oportet ut sit Deus intellectus intelligens, & mens intellecta. At propter cognitionem sui habet amorem & lætitiam, quoniam sine scientia boni sui nemo lætatur, & cum cognitione uirtutis suæ lætatur omnis homo. Deus itaq; secundum cognitionem eius, de se lætatur magis quàm cuncti homines. eam ob rem est in Deo intellectus intelligens, & mens intellecta, & amor aut lætitia res una. mens intelligens est pater, mens intellecta est filius, lætitia spiritus sanctus est. est pater in filio eius, est filius in patre suo, & spiritus seu amor est in patre & filio res una, substantia in substantia, seu res in re, persona in persona, nil prius aut posterius habens, nisi ordine appellandi & intelligendi, quibus personis non est confusio, nec separatio.

Quemadmodum in dominatione mundi est trinitas in unitate in unaquaq; uirtute, (nec enim fit quicquam sine Deo, cœlo, & materia) ita in administratione singulorum regnorū conuenit, ut sit trinitas in unitate, quum tamen principatus seu administratio sit una, quæ habet sacrifices aut pontifices, & regem

atq;

atq; iudices,& est potentia seu uis una:potentia spiritualis,corporalis,& media. sacerdotes sunt ueluti serui Dei summi in rebus spiritualibus,reges in rebus corporalibus,iudices in utroq;,ueluti utriusq; manus.hęc autem administratio una est:quoniam sine seruis Dei,seu religione nō regnant reges,nec sacerdotes sine principatu,nec ea duo sine æquitate & iudicibus quicquam proficiunt.Ideo est potestas una in trinitatē. Nec est possibile ut sit potestas tēpore multo, sine hac trinitate.Hæc sunt necessaria ad pacē seruandā,ueluti Deo necessaria est pōtentia sapientia & amor. Eapropter in omni opere bono opus est, ut adsit æquitas cordis & humana, seu ciuilis aut socialis, & iudiciaria aut coactrix. nam æquitas non est quæ cogitat malum, aut facit, aut repugnat iuri. Itaq; quum bonum in hoc mundo non possit haberi & seruari sine trinitate, necesse est fontem boni Deum, à cuius bonitate illa bona data homini sunt, perfectissime habere in se trinitatem,cuius imago nusquam abest.

Pariter in uirtute naturali est unitas in trinitate,& trinitas in unitate,ut dixi. estq; uirtus superior,uirtus inferior,& media. Virtus summa est in naturis spiritalibus, in summo Deo primō, & secundò in angelis & paradisi ciuibus.uirtus media est in cœlo & stellis. & ab utrisq; est tertia elementaris, in qua agit & patitur omne corpus.hęc autem sunt uirtus una,quoniam natura una tantum est.

Similiter in omni corpore naturali est trinitas in unitate,& è diuerso.In omni ēnim corpore est assiduitas potentiæ,& progressus à potentia,& amor aut electio inter agendum. Sicut uidemus in igne. uis aut potētia eius est in assiduitate ut comburat, & procedit ab ea potentia actio seu operatio eius, & agit potius in corpus tenue exile & siccum, quàm in densum durum & humidum: unde uidemus in eo esse rem quendam in modum electionis.Hæ uero res sunt uis una.sine potentia enim nō potest res agere,nec sine progressu actionis quicquam agit, nec nisi in corpus dispositum & delectum.Eodem modo piper urit linguam potius quàm cutem,perpetuò agendo:nec agere cessat, donec pereat, aut desit corpus aptum ad actionē sentiendam. Ita de cæteris iudicandū.Veluti in sole est corpus solare aut centrum eius,& lux eius,& uirtus eius:& hęc tria in sole sunt unum.& dum agit,hæc tria sunt unum à sole uno.

Præterea in omni corpore est materia & forma,& compositum ex utraq;.& hæc tria sunt corpus unum, nec est possibile ut fiat ulla res ex materia, sine hac trinitate in unitate.forma dat esse rei,materia eam fert & substentat,utrunq; cōpositum habet,nec unum alterum est.

In dimensione omnis corporis est in unitate trinitas, antequam cognoscatur ulla quantitas.est enim longitudo, latitudo, profunditas. sine illis enim non innotescet ulla mensura. In motu est tempus, in præterito futuro & præsenti, nec ullum absq; alijs potest cognosci.In omni operatione est agens, instrumentum,patiens.Omne opus fit ab agente, materia, & operatione.totum uero est in potestate agentis,totum in materia,totum in opere:nec tamen tres sunt opere,sed una.Hæc est imago Dei.

Similiter in natura spiritali est in trinitate unitas, seu sit spiritus sine corpore, aut eo præditus,aut media conditione. Primus est in Deo & angelis & dæmonibus,nec enim habent corpus. Secundus est in elementis, & in eo quod tantū est,aut quod est & uiuit, aut quod est uiuit & sentit. Tota enim uita prædita materia est in his tribus.Spiritus enim inferior est in omni re,& proprie in animantibus intellectu destitutis.At tertius & medius, quod quādoq; in corpore,quan

doq;

doq; extra est, anima aut intellectus hominis est, in quo est trinitas in unitate, & cõtrà. In animo enim hominis est sensus collectio, reminiscentia, nec potest fieri ut mutuo separentur. totus enim animus in sensu & apprehensione est, totus in collectione seu cogitatione, totus in reminiscentia. Hæc est Dei summi imago. Totus naturæ inferioris spiritus est in deligendi, attrahendi, cõseruandiq; facultate, unus tantum in toto, et unus in qualibet parte. ea est imago Dei. Sic in facultate naturali, uitali, animaliq;. sic in anima brutorum est apprehensio, imaginatio, memoria: quę tria sunt anima una, quæ cõcipi sine illis nequit. In omni cognitione est opinio seu imaginatio, dubium, ueritas. Primo enim de rebus incognitis opinamur, si sint in medio dubitamus, demũ per probationem ad ueritatem uenimus. mens tota in uno, & tota in singulis. uita est aut naturalis tantum seu uegetatiua, aut sensitiua, aut intellectiua cũ corpore: nec est secũda sine prima, nec tertia sine primis. est tamen uita una: procedit autem à corde, pulmonibus, cerebro, per uenas arterias & neruos, unã harmoniam mutuò cõponentes. sine primis non est locus secundo. hæc est Dei imago, in trinitate omnia seruantis. Omnis doctrinæ quæ ad operationem uenit, traditio, non est possibile ut sit sine contemplatione logica, & operatione, ut suprà docui. tota res est in cõtemplatione, tota in ratione, seu rationali expressione, tota in opere. Itaq; in tota natura uidemus exemplar & uestigium trinitatis, quæ est in Deo summo, quoniam est super omnia potens author, qui dedit nobis hũc mundum, in quo est imago eius, ut cognoscamus eum, & bonum eius in nos collatum, & ut laudemus eum in æternũ. Igitur genuit Deus de potentia sua sapientiã & scientiam omnium rerũ, per quam creauit omnia in charitate. Ideo antequam creare tur quicquã, Deus genuit filium suum, quem uocauerunt prophetæ uerbũ Dei, capta similitudine quę à nobis potest intelligi. Quemadmodũ postquã cogitauimus loquimur, ita post potentiam Dei intelligimus filiũ eius uerbũ, ueluti mentis filium. Vocarunt etiã sapientiã, quia statim post potentiã sequitur. Ab utroq; uero procedit spiritus sanctus in æternitate: qui tres sunt unus Deus, potens, sapiens, amans, glorioſus, iudex, rex regũ, qui dedit legem suã Adamo primo hominũ, & eam in corde eius scripsit: at illam nõ seruauit. Post perditam ergo gratiam per inobedientiã, lex naturalis durauit bis mille annis. demũ dedit Deus legem scriptã fermè quingentis annis post promissionẽ Abrahami, & immisit illam seruo suo Mosi, ut institueret filios Israël, duros quidẽ & ceruicosos sub semiperfecta lege. At postq; homines potuerũt cognoscere, quod nõ est salus homini perdito & peccatori nisi in Deo, & per Deum, quando placuit Deo, dedit uerbum suũ Deus per spiritum suũ, ut caperet corpus humanum, ut quia homines omnino mali diuinis inspirationibus amplius nõ credebãt, uiderent corpus unum in quo esset diuinitas. Accepit aũt carnem in uirgine Maria per spiritum sanctum, annunciante angelo, uelut quũ homo homini per uerbũ facit cognoscere notionem, & illam animo concipere. nec enim ipsum uerbũ concipit, sed notionem quam adfert. Ita uirgo non concœpit spiritum sanctum à Deo patre missum, sed medio spiritus concœpit sapientiam & uerbum Dei, quod quidem uenit ad directionem omnium hominũ. Illud uerbũ & sapientia est Iesus Christus filius Dei, ante omnia sæcula de patre natus in tempore, ex uirgine conceptus, & factus homo, ut lucem adferret cæteris hominibus, Deus unà & homo existens, qui solus potest ut instauret homines cunctos, quemadmodum in uno omnes creauit in principio: ipsi laus in cœlis et in terra, in perpetuum. Nunc uero scribemus laudes eius ex libro Alcorani.

Laudes

LAVDES IESV CHRISTI,

In Alcorano, in Sora Bacara, id est primo cap.

Dixit Deus, Et dedimus Iesu filio Mariæ sapientiam, & formauimus eum de spiritu sancto.) hæc Muhamedes. Qui habet sapientiam Dei, & est genitus seu formatus de spiritu sancto, necesse est ut sit Deus, & filius Dei. quod si eum non credamus Deum, est tamen cæteris hominibus sublimior, & omnibus prophetis maior, & magis credendus.

Et paulo pòst,

Dicit Deus, Et hos prophetas ordinauimus mutuò. quosdã enim est alloquutus Deus, & quosdam eorum gradibus extulit. & dedimus Iesu filio Mariæ sapientiam, & formauimus eum de spiritu sancto.) Licet Muhamedes scribat alibi datam sapientiam prophetis, tamen solidam nullus potuit habere, nisi qui cõceptus fuit ex spiritu sancto, quiq; Deus est, & lux de lumine. Illi participes fuere, hic solida sapientia & diuinitas est.

In sora Humram, id est Ioachimi, quæ 2. est.

Dixit Hanna uxor Ioachimi de Maria filia, ego uocaui eam Mariã, & defendo eam & prolem eius à dæmone pernicioso.) Ex hoc loco uidetur, quod non peccauerunt illi duo, nam defendi à diabolo, est non peccare.

Et postea,

O Maria (inquit angelus) ecce Deus euangelisat tibi uerbum suum ex se, cuius nomẽ est Christus Iesus, filius Mariæ, ad quem mundi præsentis & futuri facies cõuertentur, & est de proximis. & alloquetur homines in cunis & fascijs, eritq; uir optimus.) Hæc Alcoran. Verbum Dei est ipsemet Deus summus, ita uocatus, quoniam quemadmodum non intelligimus quicquam ab alio homine sine uerbo aut explicatione, ita Dei potentiam sine sui explicatione & uerbo & sapientia, quæ etiam Deus est, non concipimus. Itaq; non est Deus sine uerbo aut sapientia, nec ideo sunt duo uel tres dij, sed unus Deus, qui non est in loco, & est in omni loco. Deus enim non est corpus, sed expers est corporis & materiæ. Nec secundum corpus dicimus Deum Iesum, sed secundum diuinitatem. potentia enim Dei, & sapientia eius, res una est. Quemadmodũ uerbũ nostrũ est cogitationis filius, nec est aliud in uerbo quàm quod in cogitatione fuit, seu uera seu falsa. est enim cogitatio uerbum & res, res una tantum, quãuis tota res fuit, estq;, in cogitatione, & tota in uerbo, & tota in se.

Et paulo post,

Et docuit eum (Christum Deus) librum & sapientiam, & legem & euangelium, & prophetam statuit ad filios Israël. Iam ueni ad uos (ait ibidem Christus) cum miraculis Domini uestri. ego creo uobis ex luto figuras auium, & insufflo in eas, & fiunt aues cum permissione Dei. sano psoras & lepras, & uiuifico mortuos, cum præcepto permissionéue Dei.) Nomen creatoris & suscitatoris mortuorũ, sine precibus, est proprie Dei solius. de creatione auium, miraculum est de infantia saluatoris. Cæterum quũ Iesus suscitauit mortuos, simplici imperio, nullis precibus fusis suscitauit, ut ostenderet se esse Deum, naturæ arbitrum. apostoli autem in nomine Iesu & crucis eius innumera milia suscitarunt. At miracula in nomine Dei tantum possunt fieri. Quũ ergo in nomine Iesu omnia genera miraculorum sint facta, per signum crucis, sequitur ut sit Deus. Quum autem non reperiamus in euangelio (nisi quod infremuit super Lazarum) quod patrem suum ad suscitandum mortuos inuocauerit, non est mirandũ, quia ipse

&

& pater unus Deus sunt. Secũdum id uerò quod fuit homo, suscitauit mortuos imperio & potentia diuinitatis. secundum diuinitatem enim non essent miracula, quia omnia sunt facilima Deo. Verum iam suprà uidimus, quod patris & filij est una substantia, & præceptum Dei in Iesu est uoluntas diuina, quoniam in Iesu est uoluntas cũ Deo, & uoluntas cum homine, quæ sunt duæ uolũtates. Quum ergo edidit miracula, ut homo, fecit ea cum imperio diuino: & quando fecit ut Deus, tunc fecit imperio & uoluntate sua. Differebant enim in eo subiecto duæ uoluntates, ut in nobis uoluntas naturæ & gratiæ. una enim malũ facimus, altera bonum uolumus.

In Sora nesæ, id est mulieres. 3. uersus finem.

O prædíti líbro (modò nos & Iudæos, modò ea appellatione quod naturæ præscripto utantur, idololatras & naturales intelligit) ne extollamini uestro iudicio, & ne dicatis de Deo nisi uerum. Non est Iesus Christus filius Mariæ nisi propheta Dei, & uerbum eius, quem misit in Mariam, & spiritus ex eo. credite ergo in Deum & prophetam eius, & ne dicatis tres.) Hæc in Alcorano iam uidimus, quod non est possibile ut sit Deus sine trinitate, ideo opus est ut sit Deus trinus in unitate, & unus in trinitate: & est messias Deus & homo, & propheta & uerbum Dei, et filius eius, nõ quatenus homo, sed quatenus Deus, de Deo, & sapientia à potentia. Nec enim dicimus quod sit filius carnalis Dei per decisionem spermatis: absit. sed dicimus, quod est filius intellectualis & spiritalis, qui descendit in uterum Mariæ uirginis, & homo factus est, cum spiritu sancto adueniente super Mariam uirginem. Quod autem aliud quàm homo fuerit, patet ex his argumentis. In miraculis suo solo nomine factis hoc monstrauit. discipuli & imitatores ueri, eadem & maiora eius nomine fecere. nullo pro eo orante resurrexit, mutauit homines suos, & diuersos à mundanis fecit. Nam cæteri homines aut sunt mali, aut uolunt bonum & non faciunt, aut faciunt minus & imperfectius quàm uellent. Soli ueri Christiani operibus superauerunt ea bona quæ unquam à philosophis potuere scribi. non timebant, sed appetebãt mortem. uoluptates corporis odio habebant, contra naturam hominum cõmunẽ: unde constat uerbis & sacramentis eius cũ diuina uirtute fuisse mutatos. hoc enim non potest ab homine fieri. Solus enim Deus, qui naturam nouit, ut illam fecit, ita illã mutare & emendare potest. homines & prophetæ nil aliud possunt quàm loqui & præmonere: solus Deus dat perfectionẽ. At uos ô Mussulmani, dicitis Euangelium esse nimis perfectum, & ideo illi præficitis Alcoranum. Si summus prophetarum fuit Christus, ergo summam legem dedit, & perfectissimam, igitur & necessariam ad salutem. Propterea sunt tam pauci etiã inter nos reuera boni, quoniam pauci obediunt Euangelio.

In Sora Elmeide, id est cœnæ, seu mensæ. 4.

Dixit Deus, ô Iesu fili Mariæ, recordare beneficij erga te & erga matrem tuam, quod te formaui de spiritu sancto, alloquebaris homines in cunis & fascijs, quod docui te librum, sapientiam, legem & Euangelium, quando creabas de luto aues, & cum beneplacito meo, & insufflabas in eas, & fiebant aues cum præcepto meo, & sanabas psoras & lepras cum præcepto meo, & quando suscitabas mortuos cum præcepto meo, et quando informabas filios Israël ex te, quũ ueni ad eos cum prudentia. & dixerunt illi qui aduersantur, quod hoc erat incantatio manifesta. & quando reuelaui Apostolis, Credite in me & legatum meum: dixerũt, credimus, & ipse sis testis, quoniam sumus fideles Mussulmin.)

Non negant Christiani, quod quicquid habet Messias, habet à patre suo. Ipse enim dicit in plerisque Euangelij locis, omnia accepi à patre meo. Sed non sequitur ex hoc, quod non sit Deus: quemadmodum non sequitur, quando omnis res est in mente & in uerbo & in opere, quin sit ex æquo in omnibus tribus. à mente recipit uerbum, & res perfecta est in utroq; & tamen non sunt tres res, sed una.

Et paulo pòst de sacramento altaris, quod ideo in magno Behiram, id est Paschate legitur, quando reconciliantur.

Et quando dixerunt apostoli, ô Iesu fili Mariæ, nonne potest dominus tuus mittere nobis cœnam de cœlo? dixit, Timete Deum si estis fideles. uolumus ut comedamus de ea cœna, & confirmentur corda nostra. & scimus quod iam cõfirmasti nos, & facti sumus super ea cœna testes. Dixit Iesus filius Mariæ, domine Deus noster, mitte nobis cœnam de cœlo, quæ sit nobis robur & præcedentibus & posterioribus nostris, & sit in miraculum abs te. & dita nos, quoniam tu es ditantium optimus. Dixit Deus, mitto eam uobis, & qui post (eam assumptam) impie egerit, ego tali eam ulciscar supplicio, ut nullum in æternum sit futurum simile.) Ista monstrant, in eucharistia & sancto Iesu Christi corpore esse magnam quandam uim, quæ possit corda confirmare. Cæterum ita non est scriptum in Euangelio. Sed uoluit Muhamedes ad Deum patrem referre tantum mysterium, quod sciebat fieri in Iesu Christi mortis memoriam. Non ad id incitarunt Christum apostoli, sed ipse sua sponte seipsum sacramentali corpore exhibuit illis, dicens benedicto pane, Accipite hoc est corpus meum. Ita peruertere Euangelium uoluit, Deo solũ referendo, quod Christo homini Deo competit. Falsò etiam hoc ait, quod sequitur dixisse Iesum: Et quando dixit Deus, ô Iesu fili Mariæ, tu dixisti hominibus, recipite me & matrem meã, duos deos, prætermisso Deo: dixit, absit. Ne fiat hoc mihi, ut de me dicam quod non est in ueritate. Si dixi illud, certe id nosti.) Ista & sequentia nusquam in toto Euangelio sunt. & præterea, quare obijceret Deus quod scit non esse? Sunt mendacia manifesta, quibus scatet Alcoranum.

In Sora Meriama, id est Maria.

Dixit Maria uirgo, Quomodo alloquar eum qui est in cunis infans? Dixit Christus, ego sum seruus Dei. dedit mihi librum, & posuit me ut essem propheta & beatus.) Nullus est in hac uita beatus. quare sequitur, quũ sit Iesus hic beatus, ut sit maior & celsior omnibus hominibus. At qui est omnibus hominibus superior, est certè Deus: non quidem secundum corpus, sed unà diuinitate iuncta humanitati. Omnes prophetæ fuerunt homines nobis similes, & peccauerunt, & ideo beati esse non potuerunt. Iesus autem quoniam fuit propheta legatus, & Deus fuit in hoc mundo beatus, intelligo sine macula & peccato. Solum enim peccatum malum, miserum & infœlicem facit.

In Sora elhedid, id est ferrum.

Dicit Deus, Postea instituimus super uestigia eorum cum prophetis nostris, & instituimus cum Iesu filio Mariæ, & dedimus ei Euangelium, & posuimus in corda eorum qui sequuti sunt eum, mansuetudinem & misericordiam & religionem, quam ipsi inuenerunt. non scripsimus illis hoc Euangelium nisi ut consequantur misericordiã Dei, & non seruant eam uera cõseruatione, & dedimus illis

illis qui crediderũt ex illis prẽmium suum.) Quum à Deo uenerit Christus cum euangelio, & sit in eo directio & fides timentibus, nil habeẽ in eo uitij. & ideo non corrumpitur, licet mali & peruersi homines nõ seruent illud. Quemadmo dum aurum non corrumpitur, seu sit usus eius, seu non sit, quia perfectio rerum est in ipsa earum natura, & non aduenit eis ab accidente. Et ideo quia bonum de sua natura est euangelium, & à Deo, quamuis male & non uere seruetur, oportet ut omnis homo qui uult saluari, sciat & seruet euangelium. sine eo enim non est fides in hoc mundo. Quod est in eo scriptum, est tota ueritas. Quod illi est contrarium, non uenit de cœlo, nec à Deo summo. At scriptũ est in eo, quod sint omnes homines peccatores, nec habent misericordiam nisi in morte & sanguine Iesu filij Dei Deo uero, qui purificat omnem hominem credentem in illum. nec potest homo sanctificari, & uitam æternam cõsequi, sine hac fide. Qui igitur non credit illud quod unum uult suadere euangelium, Iesum scilicet esse supra homines omnes sanctissimos, esse Deum, Dei & uirginis filium, & quod mortuus sit ob iustitiam omnium hominum, & quod surrexit à mortuis, nõ habet à Deo misericordiam, nec uitam æternam. Qui autem nescit euangelium, & facit bonũ, potest saluari in nomine Dei patris & filij & spiritus sancti. at qui audiuit de Iesu & euangelio, & non credit in illum, habet supplicium magnũ.

Ex libro Suneli, ubi exponitur locus Sora elnesæ, in quo dicitur: Sed extulit eum ad se Deus, Christum scilicet.

Et descendet cœlitus Iesus filius Marię in terram in die resurrectionis, & iudicabit homines in ea iusto iudicio.) Certum est inter nos & Mussulmanos, quod sit futurus omnium iudex Iesus. At Deo soli pertinet iudicium omnium hominum, quoniam solus nouit omnia quæ sunt in cordibus hominum. Qui enim non nouit omnium delicta, & cogitationis & uerbi & facti, non potest uerè iudicare. & eam ob rem necesse est, ut Iesus cognoscat omnia, & ut sit Deus cognoscens omnia, quoniam non est possibile quod homo sciat omnia. Itaque est Iesus iudex iustus, Deus & homo, omnia potens & sciens.

In Tezchere elimam, seu manubriali sacerdotum. cap. ult.

Et iam præmisimus, quod Iesus occidet homines, & educet Gog & Magog, & morientur, & erit superstes Iesus, & fidei compotes. & non coletur in terra nisi Deus. & peregrinabitur Christus, & cum eo peregrinabuntur ciues constantiæ. Iam uero præmissum est quod sunt apostoli eius.) Necesse est agnoscere in Christo potentiam supremam, qui possit uno momento priuare homines uita: nam nullus homo hoc posset. est ergo homo & Deus. Prẽterea quum sit futurus superstes cum suis apostolis, sit præstantior mortalibus oportet. erit enim superstes cum omnibus pijs in cœlo, non in terra & uoluptate cum brutis communi, quam ille contempsit, & quotquot eum sequuti sunt. uoluptas enim Deo repugnat. ideo consensu omnium gentium uirginitas melior corruptione, castitas coitu, abstinentia et ieiunium cibo et ingluuie, uirtus uitio, dotes animi dotibus corporis. ideo optimi illa amplexi sunt, hæc ueluti mala & peccata uel peccato cognata fugerunt: quantominus appetent post mortem?

Ex libro Hassiar, seu historia prophetæ.

Quando angelus extulit Muhamedem in cœlum, ut peruenit ad cœlum septimum, reperit in eo Iesum ueluti in summo loco positum, & obseruauit eum ut oraret pro eo ad Deum, ut misereretur illius, quia ille super omnes prophetas est sanctus & bonus.) Ex hoc est apertũ quod, sit credendum in Iesum, quoniã

eſt cõceptus de ſpiritu ſancto & Maria uirgine, miracula edidit in infantia & uita ſua, ſuſcitauit mortuos ſola ſua potentia, non inuocato Deo. dedit potentiam ſuis, ut in ſuo nomine in ſigno crucis eius idem facerent quod ipſe, & maiora, ut mundum omnes contemnerent, & mortem pro uero appeterent: ab omnibus detrimenta accipiendo, omnes tamen amarent, & beneficio afficerent, quæ in hominibus non poſſunt niſi à Deo dari. proximus Deo per humanitatem, iudex omnium, cum bonis peragrans, omnes occidere potens in nictu oculi. Et quomodo illi præferuntur alij? quomodo ergo lex eius relinquitur pro alia, quę uoluptatem corporis cum brutis ſummum bonum putat? Qui per eum non uadit ad Deum, damnatus eſt. Quum enim Deus per ſuam ſapientiam omnia nobis conferat, ſitq; illa uia eius in homines beneficij, neceſſe eſt ut per eandem uiam ad eum redeamus. alioqui non eò perueniemus.

Euangelij laus, in Sora Bacara.

Et dixerũt, eſtote Iudæi aut Chriſtiani, dirigemini. Dic, ſed lex Abrahami eſt lenis, nec erat idololatra. dicite, credimus in Deum, & in id quod miſit ad nos, & ad Abraham & Iſmaël, Iſaac & Iacob, & ad tribus, & quod datum eſt Moſi et Ieſu & prophetis à Domino ſuo, non differamus, ſeu diſcernamus inter illos.) Cur uero non diſcernemus inter uerum & falſum, inter illud quod eſt à Deo, & quod à Deo nõ eſt? Quare Deus dedit nobis intellectũ & liberũ arbitriũ, niſi ut intelligamus quod uerũ & quod falſum eſt? qui dicit falſum, timet ut examinetur dictũ eius: ideo ſi poteſt de eo iudicari, non permittit. qui autem dicit uerũ, gaudet quod omnes illud ſciant, & de eo diſputẽt, ut magis cognoſcatur. Si ergo omnes prophetæ, Abraham, Moſes, tribus Dauid, Chriſtus, ſibi cõſentiunt, ueri ſunt: ergo ſi quis illis non cõſentit & differt, uerus eſſe non poteſt. Ita eſt diſcernendum. Bis mille trecentis annis antequã ueniret Muhamedes, lex Moſis erat ut nunc eſt, & ſexcentis ante annis euangelium & lex noua uel gratiæ erat, ut eſt in omnium gentium linguis. In nullo loco utriuſq; Teſtamenti eſt ſcriptum, quod Abraham fuerit in Mecha, quod illic ſacrificauerit, ſed cõtrarium. In nullo loco eſt ſcriptum quod aliquid de lege ſit datum Iſmaëli, præter circumciſionem. fuit enim expulſus ex domo patris, & exhæres & idololatra, qui accepit uxorem Aegyptiam idolorum cultui deditam. hoc eſt contrarium Alcorano, fundato ſuper fidelitate Iſmaël, & ſacrificio Abrahami.

Dicit Moſes in lege Dei ſummi: Homo qui coierit cum iumento, morte unà cũ iumento morietur. In contrariũ dicit Muhamedes in Sora hiſſec: Creator cœli & terrę dedit uobis ex uobis ipſis cõiuges, et ex brutis cõiuges, in quo permittit uobis. Hęc eſt lata differentia. ob id ſunt ſanctiſſimi qui ineunt iumenta, aſinas, camelas, &c. qui non poſſent ita iudicari ab omnibus, niſi lex approbaret factũ.

Dixit Deus per os Moſis: Homo qui coierit cum maſculo, uterq; eſt operatus abhominationẽ, ambo occidentur. dicit Muſtapha Muhamed in Sora neſæ: Liber Dei permittit uobis, ut ueſtris pecuniis ematis cũ ingenuis ancillas, ut paretis pecunia puellos nõ corruptos. & item eadẽ ſententia alibi habetur. Ad quid, cũ de coitu cum ancillis & uxoribus, adiunguntur puelli cõmuniter ad coitũ? An hæc eſt lex Dei, quæ cõtrauenit legi Dei? quę peccatũ, propter quod Sodomitæ perierũt, publicè ſuadet & permittit? Iſta aũt ex infinitis, ſunt cõtraria ſacræ ſcripturæ. Quod angeli ſuadent Deo, ut formet hominem corruptum & effuſorem ſanguinis: ſic enim Deus & Angeli eſſent mali.

Quod iuſſit Deus diabolum adorare Adamum, & quod ſit damnatus quòd noluerit

noluerit adorare. Quod dęmones et angeli ſunt mortales. Quod dęmones ſunt corporei, & gens una quæ credidit Alcorano. Quod Muſſulmani rapiant bona omnium hominũ, ſi nõ credant, aut tributa ſoluant. quod necent aduerſantes, quum Ieſus per patientiã doceri debere Euangeliũ ſtatuat. Quod qui furãtur & prædantur in uia Dei, nõ ſunt prędones. Quod mortui in bello nõ ſunt mortui. Quod Deus eſt ſtultus, qui quum eſſet bona lex Abrahami, poſtea dedit legem & Euangelium. Quod prophetæ, id eſt Muhamedi, quæ liberent licerent: ideo timore mortis fecit, ut ſeruus Zeid repudiaret ſuam uxorem, ut eo prætextu raperet eam, quod fecit. Quod periurium ſibi licere putauit, ut fecit cum Haſſa. Quod proprios ciues interfecit, fratres ſuſtulit. In repudijs legem nõ habuit, quã alijs dabat. Quod omnes religiones ſunt pares. Quod homines non habent amplius neceſſe teneri de religione quam ſciunt. Quod Salomon habebat exercitus dęmonum auium & formicarum. Quod Maria mater Ieſu eſt ſoror Aaron, ab eo diſtans mille & quingentis annis. Quod Ieſus nec Deus eſt, nec crucifixus, nec adhuc ſurrexerit. Et quis omnia percurrat? Sunt enim in libro ſcripto à Muhamede, qui & Alphurcan, ex duodecim milibus ſententiarum nouem millia falſarum. nõ enim unquam alium librum præter Alcoranum dictauit, quod & Alphurcan dicitur. Quum itaque cœlitus uenerit Euangelium, neceſſe eſt quicquid illi contrauenit, eſſe malum.

In Sora elneſæ.

Et certe Iudæi, & qui lege diuerſa ab Euangelio donati ſunt, modo credant in eum Ieſum, & Euangelium ante mortem eius & diem reſurrectionis, erit ſuper eos teſtis.) Si non eſt iam mortuus Chriſtus, Euangelium illum aſſerens mortuum pro ſalute mundi, non eſt à Deo. at à Deo quum ſit, uerum eſt. Ergo iam ante mille quingentos decem annos eſt crucifixus, & reſurrexit. Oportet uero ut omnes in eum credant. at poſt mortem non eſt amplius fides, nec hora merendi. Quum autem ad fidem in eum omnes teneantur, ſequitur, ut omnes ſaluare poſsit, & ſit Deus. Homo eſt perfectior, quanto magis eſt ſimilis Deo. Deus non eget, nec utitur ulla re, quoniam eſt abunde fœlix ſine rebus corruptibilibus. Ob id Ieſus nil poſsidere uoluit. Qui nil appetit pręter neceſsitatem, eſt hominum perfectiſsimus. Talis fuit Chriſtus, & ſui. Qui omnia dat, nil ſibi ſeruans, eſt Deo ſimillimus: qui quum omnia habeat, omnia dat abunde. At Ieſus dedit nobis propriam uitam, in redemptionem animarum noſtrarum. nec eſt poſsibile ut ſit in hac uita maior ipſo Ieſu. Deus igitur & homo eſt, prophetaq; perfectiſsimus, & benedictus. In Sora elneſæ.

Dixit Deus, Et inſtitimus ſuper ueſtigia eorum cum Ieſu filio Mariæ, confirmatore earum legum diuinarum, quæ antè in manibus erant Iudæorum: & dedimus illi Euangelium, in quo eſt directio & lumẽ, & certitudo legis ueteris, & directio & eruditio timentib. ut iudicent aſſertores Euangelij de eo quod Deus in eo miſit. Qui enim non iudicant ſecundũ id quod eſt in Euangelio, ſunt peruerſi.) Quia eſt Euangeliũ certitudo, directio & confirmatio timentibus, opus eſt omnes homines in illud credere. Certe non eſt illis ſalus, niſi credant & iudicent de eo. at non poſſunt Iudæi & Muſſulmani iudicare de eo, quia illud neſciunt. ſoli ergo Chriſtiani id poſſunt. ſunt alij ſine dubio neſarij. Quicunq; non credit in Deum, & trinitatem, diuinitatem & mortem Ieſu Chriſti. & quęcunq; docuit & pręcepit, erit in ſupplicio magno, nec habebit in die iudicij patronum apud Deum, præter Chriſtum filium Dei & uerbum eius, Mariæ filium, qui eſt

apud patrem ante mundum conditum,& erit in æternum cum amore,quem di cimus ſpiritum ſanctũ. Certe in uniuerſum recepiſſet Muhamedes Euangeliũ, & fuiſſet Chriſtianus,niſi maluiſſet potentiã & dominium,quàm bonum aut religionem.nec enim fuit aliud quàm miles, qui factus eſt propria authoritate dominus,poſtquam ſub prætextu pietatis innumeros homines occidit.

Apoſtrophe ad principes Muhametanos.

Agite ergo ô principes,ſeruate terrenam potentiã nunc uobis partam & cõfirmatam,& ueritatem Ieſu Chriſti recipite.Cum figmentis illam queſiuerit iuſtè,iuſtè poſsidebitis,ſi in uerba Ieſu Chriſti iuretis.omnes populi uos ſequentur.Facite ut in prouincijs ueſtris legatur Euãgelium, & diſputetur de eo,& de Alcorano cum rationibus, & uidebitis uictoriam ſine ſanguine. ueniant Soræ Alcorani cum capitibus Euangelij,ut ſæpius dicit Alphurcan, ſi uincet,omnes fient Muſſulmani.OmnesChriſtiani poſſunt legere Alcoranum,& legitur paſſim:at nullus illi poteſt credere, quoniam uidetur nobis omnino ſcriptum contra Deum & naturam.Diſceptando de utroq;,emerget ueritas.Quod autem ſit ueriſsimum Euangelium,& omni legi præferendum,his patet rationibus.Prophetæ & ſancti uiri cum Sibyllis prædixerunt unanimiter in diuerſis locis de Ieſu & Euangelio eius:nullus de Muhamede prædixit.Concordant ſemotiſsimi in toto orbe Chriſtiani, in ijs quæ de Chriſto habemus,ueluti & ante concordauerant prophetæ:quod non poſſet fieri, niſi Deus mentes ſanctorum illuminaret.Vos iam ſub Muhamede eratis futuri, ut in ſeptuaginta nationes diuideremini,quarũ una tantum ſaluari habet. Recepti ſunt libri noſtri ſacri maturè, diſcuſsi in libertate,in concilijs,in ſumma ſapientia,ſine ulla ui.Alcoranum cõtrà timore mortis,aut cõfiſcatione bonorum per uim eſt obtruſum inuitis.Manſuete docendo Apoſtoli,& patiendo omnia, docuerunt Chriſti legem.Milites, prædones,tyranni, ui ſuaſerunt imperitis & ruſticis legem ueſtram: quæ etiam multi ueſtrûm quotidie agitarent, ſi liceret. ſed periculo uitæ non licet.Veritas Euangelij non quærit angulos, de ea publicè & priuatim agere licet.noſtra lex docet in hac uita corpori nil eſſe fœlicitatis: omnia in amorem Dei, proximi charitatem,innocentiam ſui ponit.nulli nocet, & prodeſt quibus poteſt. ueſtra per uoluptates uenereas & corporeas cum brutis communes, etiam paradiſum ſibi in ijſdem pollicetur & expectat. cæterum per uim in aliena nomine religionis inuadit,& nil putat ſanctius quàm occidiſſe hominem, quum noſtra nil odibilius. Ad hæc quid fuit ſanctius Ieſu Chriſto, & eius ſectatoribus, qui nobis Euangelia tradidere:maluiſſent mori, quàm mentiri. Quid ſancti habuit Muhamedes,quindecim uxores una hora cognoſcens:ciuium occiſor,fratrum percuſſor,periurus, prædo,& cęteris iniquis iniquior:Quàm infinitis miraculis eſt confirmatum Euangelium:at nullum unquam feciſſe uiſus eſt miraculum Muhamedes:& quę dixit ſe feciſſe,ſunt ridicula.Præterea innumeri teſtes externi, uiri optimi, nomen Ieſu Chriſto & ſuis dedere:nullus unquam (præter ſectatores fabulæ conſcios,& populos nænijs captos) non uocauit tyrannum omnium crudeliſsimum Muhamedem. Ad hęc quum Deus uelit ſalutem hominum per Euangelium fieri, ſi approbaret ea quæ ſunt contra illud,& contra naturam,nõ eſſet Deus.expectat uos ad pœnitentiam, & uobis tortoribus contra ſcelera noſtra utitur. His rationibus poteſtis cognoſcere, quid uerũ à falſo diſtet.Etiam ſi non fuiſſet coactus id tribuere Chriſto & Euangelio Muhamedes, quod illi tribuit,naturale iudicium ſuadet,debere omni doctrinæ mundi præferri.

Mundi

MVNDI VNIVERSI ET RERVM HARMONIA *in quaternario posita, unde lux maxima cognoscendæ trinitatis oritur.*

Quemadmodũ in partibus materialibus mũdi cognouimus imaginẽ Dei, & sacrosanctę trinitatis causantis omnia: sic cognoscemus quatuor rerũ, quæ in Deo sunt necessariò intelligendæ, harmonia, ubiq; uideri eius imaginẽ.

1. Est, ut uidimus in principio, pater, filius, spiritus sanctus, Deus unus: pater Deus, filius Deus, spiritus sanctus Deus: nõ tres, sed unus. potentia, sapientia, beneuolentia, diuinitas: copia, progressus agendi, delectus, & perennitas, omnium finis & causa.

2. Apprehensio, cõsideratio, reminiscẽtia, mens una tota, unaq; in tribus, & una in singulis, omniũ cognitio & modus cognoscẽdæ per effecta causę primę.

3. In natura creata, spiritalis, cœlestis, infima, mundus. mundus in mente & cura angelica, ut in perfectissimo subiecto, mundus in uirtute cœli agentis, mũdus in natura inferiori: nõ tres, sed unus, in singulis & in omnibus, omnium rerum conseruatio & uegetatio manus creatoris, materiæq; fœlicitas.

4. In minori mundo, qui homo est, est ad eius perfectionem quicquid est in tota natura creatũ. esse, uiuere, sentire cum inferioribus, intelligere cũ supernis substantijs. Quãuis autẽ natura intellectus seu mentis non est implexa inferioribus corruptibilibus more harmonię, tamen sine illis hic nunquã est. seruatur uero ea perfectio in statum corporũ resurgentium. tũc uerũ erit dicere, intellectus est, intellectus uiuit, intellectus sentit: quod quidẽ uerum est nunc, sed non conuertitur. Post resurrectionẽ enim nullum erit esse, quin sit implexũ intellectui. pariter nil uita, nec sensus. erit enim esse intellectus, & intellectus esse: pariter uita intellectus, & intellectus uita, sensus intellectus, & ediuerso. Per hoc uero patet, quũ cætera uiuẽtia acceperint cõplementum, illud nũc homini deesse. Imperfectum bene esse hominis, formęq; in infima detrusę fœlicitas in hoc cõstat.

5. In omnibus animantibus sensibilibus est uitalis uis, naturalis, animalis, uita una in tribus, & una tantum in omnibus, bene esse animantium.

6. Facultates naturales in quauis uita, etiã uegetatiua, & singulis uiuentiũ partibus, constant ui attractrice, coctrice, retentrice, & expultrice. & licet nõ uideatur ultima cæteris implexa, Galenusq; id non tradat, tamen penitus cõsideranti bus illa præsens omnibus adest. Quũ enim ueluti discretione quadã animæ attrahatur alimentum in terra, aut ubiuis confusum, utile scilicet cum inutili, quũ trahitur optandum, repellitur & protruditur noxium: cocto illo utili, purgatione opus est. nam alioqui non coqueretur, si esset omnino perfectum. Dum retinetur & assimilatur, eadem lex est. nam ista separatim nõ habet locum. Hoc est uitæ conseruandæ medium, à Deo rerum principijs impactum.

7. In naturę operibus cultu emendatis, semen, planta, insitio, aut quiuis alius cultus, & fructus. Quamuis enim ista uideatur esse per se, tamen in illis est in potentia. in semine enim fructus potentialis est, in planta agresti aut insita in actu. In eo utendo, fœlicitas uitæ præsentis.

8. In participandis fructibus, ortus, progressus, perceptio, usus, ubiq; in potentia à primo secundum, ab utroq; tertium.

9. Prætæritum, præsens, futurũ tempus, totum in singulis & in omnibus. nec fuit ullum præter momentũ orbis creati, quod præterito caruit, quin potentia in se haberet reliqua. nam nullũ est præteritũ, quin fuerit præsens & futurũ, sed nõ conuertunt à posteriori. Quũ enim omne prętęritũ habuerit potẽtia in se futurũ

& præſens, nullum tamen præſens habet præteritū, nullum futurū præſens aut præteritum eſſe poteſt. Itaq; eſt illi adfutura quies, tempori dico & motui, ut harmoniæ reſpondeant duo poſteriora, quum actu erit unum & omnia.

10. In mouendi actu eſt mouens, motū, motio, motus. motus totus in agente, totus in patiente ſeu moto, totus in motione, quum unus tantum ſit.

11. In rebus omnibus copia ſeu potentia, progreſſio, agendi amor, & delectus, proprietas una tota in ſingulis, & una in omnibus.

12. In mundo generatio, duratio, corruptio, continua actio & paſſio. nam eſt materiei formæ acquieſcentis diſpoſitio.

13. In corporum dimenſione, longitudo, latitudo, profundū, menſura, tota in ſingulis, & una tantum in omnibus.

14. Certæ diſciplinæ, muſica, geometria, aſtronomia, arithmetica. ultima, quam ob harmoniam poſui in ultimo loco, eſt ita implexa cæteris, ut non poſſint ſine illa eſſe.

15. In natura, quæ adnexam materiam formæ habet, forma, materia, compoſitum & eſſentia. Hæc eſt tota in omnibus, & tota in ſingulis, una tantum.

16. In humanis operibus actio, materia, opus, uſus. hic in primis eſt in potentia tantum. antequam enim ſtet uſus, oportet præceſſiſſe illa.

17. In amandi actione eſt amans, amatū, amor, unica dilectio, tota in amante, tota in amato, tota in amore. Intelligo amorem perfectū & reciprocum, qualis eſt perfectorum & ſanctorum charitas.

18. Pax quæritur & ſeruatur à ſacerdote, principe, & iudice. Pax enim tota in ſtatu ſacro, tota in militari, & tota in iudiciario eſſe debet, quum una tantum requiratur in rep pax, animis corporibus rebusq; idonea, hæc eſt humanæ conuerſationis bonum, & ſcopus.

19. Cauſæ rerum, efficiens, formalis, materialis, finalis. iſta eſt in potentia in primis. nam ſi nō eſſet prima in mente agentis, non uellet fruſtra iungere materiam. Itaq; in omni actione quæritur, ad quid, in quem finem, in quem uſum: finis eſt totus in efficiente, in materiali & formali.

20. Innocentia, peccatum, redemptio, naturę humanę ſtatus, & perfecta cō ditio ita differens, quū in ſolidum ſub quolibet ſtatu ſit. Innocentia fuit in ſummo homine, & primo creato. nam Deus omnia perfecta creauit. Peccatum in eodem cœpit exordium. nam omnes ita infecit, ut ſuis delectentur miſerijs, ut bonum cognoſcant, non ſoleant facere niſi à Deo adiuti. quia uero omnes ſunt in peccato, quum uelit (ſaluo tamen libero arbitrio) Deus reddere beatos omnes, id per hominem non poteſt fieri. Idcirco Deus per filium Deum & hominem ſeruat credentes pios & perfectos, quales ſunt ueri Chriſti ſectatores. itaq; dicimus quod fuit humanitas innocens, Deo fulta, in Adamo: demum humanitas peccans, à Deo recedens, naturali lege cognitionem tenebroſam repreſentante uſa: quales fuere homines qui nil de Moſe nec de Euāgelio audiuere. humanitas redempta, qualis eſt quæ Ieſum Chriſtum eſt complexa.

21. Quidquid agit magnas, aut potens quidam dominus, aut per ſe aut per ſeruū amicum ue, aut per filium agit. Per ſe, quæ ſine medio. Deus naturam humanam creauit, cum ſuis dotibus animi, quum ſponte perijt homo, circiter bis mille annis pòſt miſit in quorūdam lucem, cui poſſunt cæteri accedere, Moſem cum lege, Abrahamo & eius legitimis poſteris promiſſa. qua in abuſum conuerſa poſt mille quingentos annos ſummum poſt ſe miſit remedium, Ieſum filium

lium amicum & seruum, Deum & hominẽ, ut qui fuerat naturæ creator, idem qui solus poterat, assumpto humano corpore reparator foret. stultum enim fuisset, bis eiusdem potentiæ misisse seruum. Is est sacræ administrationis tenor, hęc harmonia, sibi per omnia cõstans & similis. Ita ad ius & æquum inter homines seruandum nata est.

22 Lex naturæ scripta & gratiæ, ius. In natura corrupta imperfectum ius traditur, in scripta, quæ & Mosis est perfectius: in gratia autem perfectissimum, & cui nil addi possit. Complectuntur enim istæ omnia quæcunq; ad salutem sunt necessaria. Quicquid illis contrauenit, à Deo esse non potest: sequitur ut à diabolo sit quicquid præter eas est introductum, ut Alcoranum, & libri hæreticorum. Quemadmodum ergo qui naturaliter cognoscendo se contra conscientiã agere, non emendat aut pœnitet, seipso iudice & conscientia accusante est damnatus: ita qui audit de Euangelio, quod naturam deprauatam corrigit, nec tamẽ uult illi credere, est diris deuotus. ueluti enim qui in præterito agebat, poterat & cuiusdam præsentis & futuri recordatione uti: qui præsenti, præsenti & futuro tantum, qui futuro, futuro: ita sub lege naturæ olim poterat expectari Moses & Christus, sub Mose Christus tantum, sub Christo Christus tantũ in usu est. unde sequitur, quisquis de Euãgelio, à quo uenit Iesus, audiuit, & in illud omnino nõ credidit, eum esse extra omnem salutis expectationem, ni resipiscat.

DE ORBIS CONCORDIA
LIBER TERTIVS.

DE RELIGIONE, ET IVRE IN TOTO *orbe communi, seu Iuris Methodus.* CAP. I.

QVVM inter legendũ Pandectas iuris Romani uiderem in illis multa admodũ scripta, quorũ usus apud exteras nationes aut incognitus, aut obsoletus esset: considerarem uerò, etiam illas nationes sua pace non secus frui, atq; si iuri ciuili Romano per omnia subscripsissent: quum una sit in tota natura ueritas, opiniones innumeræ: cœpi apud me cogitare, id quod causa omnibus populis est, ut legitimè ciuiliterq; coëant, non posse esse à causa futili & leui: sed ab eo principio certissimo, quo nascuntur, progrediuntur, cõsistuntq; res humanæ, illud esse, quod omnibus omnium nationum hominibus sui probandi causa est, iudicaui. Quare ab illis iuris Romani tam confuse digestis opinionibus, quibus obrui quàm iuuari uerius solet mundus, me ad interioris philosophiæ præcepta recipiens, cœpi omnibus populis probata principia, conclusionesq; ex illis elicere, ut qua in re totus orbis cõueniat, perpenderem. Quum uerò liber à me de hac re obseruatus, sibi duces appendicesq; domi expectaret, locus illi demum usus est aptissimus, ut post ueritatem paucis cognitam, ex philosophicis probatam, atq; falsam persuasionem duce uero refutatam, sequeretur totius orbis cõmunitas. Postremo uerò qua posset arte fieri, ut quemadmodũ in his principijs consentit orbis, etiam illis ea adiungat, sine quibus absolutam consequi felicitatem non potest. Et quia ratio generationis & ortus sine consideratione corruptionis cognosci non potest, de corruptione, instauratione, & origine iuris primo in loco dicam, à totius naturæ contemplatione sumens exordiũ.

Mole

Mole laborare ſua res humanas, ubi in eum locum deuenerint, in quo augmentum ægrè accipiant, aut partam magnitudinẽ (ut quæ latius pateat, quàm uires & conſilium) retineant cum magna difficultate: imprimis fidem faciunt, quotquot ad hanc diem leges, religiones, imperia magiſtratuſq; humana excogitauit, aut diuinitus accepit, induſtria. Rebus enim aut à prudentia excogitatis, aut à natura productis, quamuis iſthæc regitur mortalitas, nec poteſt alteris carere, quin ruat, ruinamúe minetur præſentiſsimã: tamẽ ſi illæ modum exceſſerint, non ſecus illis, atq; lucernis cõtingere ſolet, quæ ipſæ ſi oleo deſtituantur, ne conſtare quidem poſſunt, lucemq; ſuppeditare: ita ubi copioſius adfluxerit, nõ aliter necat, quàm ſi defuerit. quod ipſum nec olei nec luminis uitio fieri, ſed modi parum diligenter pro utriuſq; ratione adhibiti, certum eſt. Vnde modum rerũ, diligentius per naturæ artisq; partes prudentiæ inuenta percurrendo, eſſe in uitio, nõ difficile quiuis iudicabit. Globus iſte terreſtris, quem ſol periodis fouet & recreat, hyemes implent ſeminibus, cui uernum tempus naſcẽtia ſinu cõplectendo excitat, nata educat æſtas, autumnoq; reddit iam uſui apta: ſi paulo unaquæuis harum tempeſtatum in illo modum excreuerit, non tantum non augeat, quæ ipſa benignius ſolet ſuppeditare, ſed & uitia ingentia poſt ſe relinquit. Nam maior uis frigoris, ſi diutius in utero retineat, largiusq; humectet, tanquã abortiua emittuntur: bene natis, æſtus ardentior intempeſtiuusq; ſuccum adimit, ut aut ad maturitatem nunq; ueniant, aut uana & flaccida prodeant. Quid pluuia utilius, ac neceſſarium magis? at copioſa & diuturna non alit, ſed iam putrefacit. Aeſtus, quo ſine nil ad maturitatẽ uenit, diuturnior adurit ſata, naſcentia necat. Ita uiciſsitudo modusq; in rebus iſtis corruptioni obnoxijs, ſi deſint, proculdubio quæcunq; iuuant, ſunt detrimento. Iam ad ſolem ipſum naturæ parentem ſi attendamus, quomodo ſumma ſalute & rerũ omnium conſeruatione & uiciſsitudines anniuerſarias conficiat, nil in natura naſci, augeri, uiuere ſine illius aſpectu iucũdo ſentiemus. è diuerſo, ſi aſsiduè radijs ſine tempeſtatũ uarietate illuſtret, non ſalubritatem agris, ſed peſtem adferet & incendiũ. Quibus exemplis humana inuenta eſſe affinia, inde maxime patebit, quod uirtus ſi modum exceſſerit, & uocabulum perdat, & in uitium degeneret neceſſe eſt: manſuetudo abiectionem animi, audaciam fortitudo, adulationem obſequium pariet. Parum uero, aut ſaltem longe minus moleſtum fuiſſet, naturam ipſam, cui præſcripta dare non poſſumus, ita ſui diſsimilem eſſe, uirtutes quæ ad ſingulos potius & paucos quàm ad omnes pertinent, modum excedendo, diſpendium adferre, niſi & id quod eſt in hac mortalitate præſtantiſsimum, leges tam diuinæ quàm humanæ etiam peſtem ſentirent: eamq; eo acerbiorẽ deploratio rẽq;, quo magis ſenſum morbus effugit. Statim enim in cæteris rebus ſe promit uitiũ, cui mederi remedijs aut fuga, hic quo plura pluribus adduntur, eo uulnus altius penetrat, latiusq; ſerpit morbus: quo opus ad illud Augiæ ſtabulũ repurgandum maiori conatu eſſe uidetur. Ita uero habere ſi quis dubitet, hac poterit ratione potiſsimũ cognoſcere. Lex Moſaica ſanctitatis & miraculorum opinione multo celeberrima, diuinitus data, nõne mole opinionũ tantũ nõ cõcidit, uarietateq; traditionũ, ita ei perſuaſioni addictos adfecit, ut eſſet obſeruatu longe difficillima? Eam opinionũ congeriẽ longe maxima pars ipſorũ Iudęorũ etiam florentibus apud illos rebus ſunt ita ueriti, ut ne libros quidem illos qui Moſaicos ſequuntur, uoluerint unquam probare: alij commentarios & traditiones ut peſtem exhibilauerint. Eius morbi ut medicus, ita teſtis amplíſſimus eſt Chriſtus,

ſtus, qui non ſemel magiſtratibus improperat, hac opinionum mole labefactatam legem Dei, è mentibus hominum abijſſe. Fit enim neſcio quo fato, ut quum maxime proſpectum putamus huic mortalitati, ueluti pharmaca pharmacis & latius ſerpenti & indies oborienti morbo addimus, ut longiſsime à curandi uia recedamus. Vnde pro antiquis & genuinis notha & noua ſubeunt, pro ueris cõmentitia: atq; inde leges, non ius ipſum tuentur. Sed dum ſibi quiſque quiduis de iure confingit, iure ius funditus euertitur. Non auſim ſatis aperire, quid de abſolutiſſima Chriſti religione uarijs interpretationibus humana induſtria confecerit: tamen id lippis & tonſoribus notum, nemo negauerit, in quibuſdam longe ab euangelio diſtare id iuris, quod ab eius uaria interpretatione ad noſtra uſq; tempora profluxit. atq; eo magis, quo à principio magis receſſit. Sanctiſſima Chriſti præcepta canonibus & regulis Apoſtolici uiri nulla cupiditatis humanæ opinione labefactati aut illecti, auxere atq; illuſtrarũt: ſequuta ſunt prima concilia, & ipſa, nec apparenti ambitione aut factionibus, ſed numinis afflatu coacta, quæ non pauca adnectenda iudicauerunt. Molem illam conciliorum et interpretum non ſibi per omnia conſentaneam, ſed temporum, locorum, perſonarum, & rerum rationi accomodatam, in locos communes ueluti προβληματικῶς digeſtam, in pauca congeſſit poſteritas, ut non aſſerere iam, ſed ambigere de rebus illis ueluti opinione nitentibus, ſit cœptũ. eò enim iam res uenerat, ut plura in perſonarũ quàm in muneris gratiam ſtatuerentur. Obortis uero opibus, iam cuniculis irrepere, & ſe ſenſim fraus rebus ſacris immergere cœpit: ut non uſqueadeò etiam pietatem prætexere poſſint, quæ ab hinc quingentis annis ſunt conſtituta. Factio enim illa magnarum opum, etiam ſui tutelam, eamq; longe maiorem poſcit, quàm res ipſæ ſacræ quæ illas parauerãt. At poterant adhuc eſſe tolerabilia, quæ decretis primum, epiſtolis decretalibus, paleis, extrauagantibusq;, ſunt ſtatuta: niſi longe maxima peſtis in hanc opinionis ſegetem irrepſiſſet, interpretum turba innumerabilis: quę dum ſua ſomniat, ſibi placet in opinione, alij refragatur, quoſdam probat, quoſdam improbat, opinionem quàm ueritatem tutari mauult, eò rem deduxit, ut eo iure quod humana induſtria et commentatio excogitauit, ſit certiſſimum nil eſſe certi, nullumq; eſſe ius tam iniquũ, quin æquitatem opinionibus ſibi inueniat. Ita patronorũ, iudicum, & uafrorum hominum aucupium potius quàm ius factum eſt, ubi opinionibus potius quàm æquitate nitimur, ipſosq; feculentos riuulos potius quàm fontes ſequimur. Ita ſine ſenſu huius ſtolidę mortalitatis fit, ut rerum ab arbitrio humano tractatarum, uſus & natura degeneret: atq; quod pridem iuuit multos, multis noceat: eoq; magis, quo maiori ſunt innocentia. Quid enim nõ peruertat improbitas, ubi ſemel anſam ſcelera tegendi ſpecie pietatis obtinuerit? Ita fit ſummum ius ſumma iniuria. fuiſſet id quidem tolerabilius, ſi ad publicam tantum rerũ adminiſtrationem ea opinionũ uarietas peruaſiſſet. At fundamentum etiã ipſum petiuit. In utranq; partem diſceptare de diuinis rebus cœptum, de quibus ambigere nephas, ut par occaſio cuiuis quoduis defendendi facta eſſe cernatur, ſi ſemel quis rationem humanam authoritati diuinæ præferat. quod cogitandum relinquo. Id ſatis fuerit dixiſſe, niſi exploſa ambigendi & deprauandi opinione quamuis receptiſſima, ad caput ipſum & principium recurramus, futurum ut non tantum res priuatæ, ſed & publicæ ſint periclitaturæ grauiſſimè, & propediem collapſuræ. De fortuitis rebus, & ad opes ſpectantibus exemplum proponere, quũ res ſe ſatis ipſa per ſe aperiat, ſuperfluum planè

nè iudicarem. Romana opulentia, ex spoliis & totius orbis præda comparata fidem facit, confirmant omnia rerumpub. genera, opibus nimiis & factionibus ciuium potentiorum labefactata. Fuit uero non usq; adeò mirum, opes arbitrio fortunæ sursum deorsum agi solitas, copia nocuisse: religiones ipsas, quæ authoritate & opinionibus, præter unicam ueram, potissimum nascuntur, augentur, constant, hominum artibus, aut potius supina negligentia ita excreuisse, ut arbitrandi licentia ingens opinionum cumulus cõsurrexerit, uti lux nimia aciem iudicandi hebetauerit. At in legibus ciuilibus publicis ue, quarum non authoritas, sed summa prudentia ratio & æquitas gubernatrix esse debebat, eo potissimum morbo laborari, id quidem certè summopere & admirandum, & deflendum. Verum ea est cõditio rerum humanarum, ut priuatio luminis tollit rebus ipsis aspectum, ita lux æquo clarior (si claritatem, & non potius periculosissima fulgetra uocare debeam) ubi circumfulsit, non rebus ipsis, sed oculorum aciei labem adfert, facitq; ut iam de rebus incorruptè iudicare nõ possimus, quum par aut affinis admodum earum uideatur conditio. Verum quomodo irrepserit uitium in eam ueritatis arcem, paucis etiam est tradendum. Nolo originem gemino (quod ait ille) ab ouo ordiri, sed iam iusta magnitudine adultũ ius Romanũ desumere, inq; medium protrahere, quibusq; rationibus ad hãc molem qua pridem laborare cœpit, excreuerit, aperire ut inde appareat: etiã apud cæteros populos prudentia inferiores, si diutius eodem iure scripto sint usi, idem cõtigisse. Qui enim mortaliũ Romanis usquã fuere maiori prudentia? ubi senatus augustior, iurisperitorum copia maior, omnium doctrinarum cultus insignior, ad res præclare gerendas aptior & propensior populus: nisi res ita præclaras, cædibus, rapinis, atq; demum tanta dominandi libidine contaminasset? Eorum uero ius quũ nunc sit interpretum cõmentationibus labefactatum, & assiduo trãsfundendi usu ueluti uapidũ, quid de Athenienſium Carthaginenſiumúe aut aliorum populorum iure sit iudicandũ, nemini est obscurum. Fuisse iam temporibus Ciceronis, quibus maxime res Romanę florebant, magnam opinionum in iure ciuili copiam, & quæ artem potius quàm augmentum exposceret, uel id potissimum testatur, quod qui iuri respondendo præerant, illi non uniuersum iam ueluti mole immensum, sed argumenta, in quibus excellere, & uersari toto uitæ cursu uellent, desumerent, totam illam multorum uoluminibus cõprehensam doctrinam non assequerentur, ita ut grauissimos uiros labi aliquando in minimis cernerent etiam imperiti. Licebat enim cuiuis antiquorum iurisprudentiũ integros de iuris uariis partibus libros, pro uoto loco legis proponere: quod ut fuit initio reip. necessarium, & ferè in omnibus democratijs & aristocratijs seruatum & cõstitutum, ita breui effecit ut ingens multitudo opinionum excreuerit, alijs alia tractantibus, & nõ rarò eodem argumento à diuersis authoribus tractato, atq; pro suo iudicio (ut frequenter fumus affecti) uaria non tantum alijs, sed sibijpsis contraria tradentibus. Qua omnia percurrendi molestia quum uellet iuris studiosos liberare Iustinianus, seligenda curauit ex tanto illo 60000 uoluminum numero, ea quibus respub. utebatur tunc temporis, secundum Triboniani suasionem: resecauit uero quæ aut obsoleta uidebantur, aut superflua, aut contraria, ut ait. quod utinam tam reipsa, quàm edicto & assertione fuisset factum, ut saltem uel quinquennio Iurisperitus posset instituí. Sanxit uero, ne in discrimen, iam antè cognitum, iterum respub. recideret, ut sacrosancta & inuiolabilia essent quę probasset: neue in illis aut addendo, aut diminuendo, quicquã

quisquam

quiſquam attingere auderet: quod utinam factum curaſſet poſteritas. Quamuis enim multa à ſummorum illorum philoſophorum laboribus periere, quæ utilia Reipub. erant, tamen fœliciter actum cum poſteritate erat, ſi ea tanta religione ſeruata curaſſemus, quanta uoluit ſagaciſsimus imperator. Verum ut ſingulis rebus ſua neceſſariò peſtis oboritur, ne huic Reipub. parti deeſſet, obortum eſt ab hinc ſexcentis annis nouum interpretum omni barbarie & philoſophiæ ignoratione contaminatorum genus, quod dum leges legibus componit, obſcuris tenebras fundit, opinione potius quàm ueritate nititur, incitauit tantam ſimilium turbam, ut in nulla unquam arte uel doctrina maior ſcripturientium libido fuerit, ineptiáue maior. Lex una, aſſumptū unum, uox ſimplex, quę ipſa una ueritate tantū niti poteſt, in ſexcentos intellectus traduci cœpta: quiſq; quod cogitauit, aut ſomniauit potius, pro ſenſu attulit, obtruſit, uerūq; ipſum more Leſbiæ regulæ rebus ipſis, non res uero & regulæ aptauit. Hinc opinionibus, non æquitate iudicari cœptū. hinc adulterina pro genuinis, falſa pro ueris, loco certorū ſucceſsiſſe dubia uiſa: eoq; res in arte multo pulcherrima, longe maiori ambigendi & quiduis probādi licentia, quàm ſi inter ipſos Stoicos Academicos úe incidiſſet, eſt tradi cœpta, ut etiā uir nō paruæ authoritatis Baldus de re eadem decē uarias omninoq; cōtrarias opiniones protulerit, ſcriptas reliquerit, inq; iudicatū retulerit, quum tamē unica ſubeſſet ueritas. Tanti ſcilicet eſt ab æquitate recedere, opinionib. niti, authoritates rebus, nō res ad authoritatem traducere. uſq; adeò nil eſt tam diligenter ſcriptū, quin uiolari, & in peruerſa trahi, opinioneq; & affectato iudicandi ſenſu poſsit in cōtrariū, aut ſaltē diuerſum ſenſum cōuerti. Ita fit ſummū ius, ut nil planè iuris habeat, fomentūq; litiū, nō finē adferat. Itaq; nullibi gentiū maiorē eſſe & litigatorū, & eorū qui ex iure quæſtū faciunt, turbā: nuſq; ampliorē litigatorū copiā, quàm ubi ius Romanū receptū eſt, uidemus. Ipſi uero miſeri, & uerſutia deprauati homines, aut falſis patronorū, & ſanguiſugarū pollicitationib. ad quiduis lite petendum illecti, aut quoduis execrandum facinus tegendū acti ſunt. Taceo leges iuraq; regia, edicta curiarū, iudicata ſummi ſenatus, etiā in immēſum aucta, mutuoq; pugnantia, ciuilia iura aut ſcripto aut ſine ſcripto ſeruari ſolita, quibus interim erinnybus torqueant hanc miſeram mortalitatē, ut ad necandum hodie cōficiendumq; hoc monſtri nō unus Hercules, aut quæcūq; maxima inter mortales potētia, prudentia, authoritasq;, ſed uis ſumma cœleſtisq; requiri uideat. cui paucis & unico remedio quamuis nō poſsit ſuccurri, nō omnino tamē Reip. ſanguinē, lacertos, demū etiā ſpiritū depaſta peſtis eſt negligenda. Vt corpore perperā affecto, & ea cōſtitutione ualetudinis diſpoſito, ut cōualeſcere opera medicorū aut nō poſsit, aut ęgrè queat, nō eſt tamē à medico ea negligenda opera, qua aut morbi incrementū auertat, uitā úe male affectā diutius conſeruet: etiā ea remedia adhibeat, quibus morbus in cōſimili, uel affini affectu tolli poſsit, nilq; intentatū relinquat. fit em̄ frequenter præter ſpē medici, ut quæ pharmaca minime ſalubria ſperabat, ea inopinato caſu fortuna, prouidentia úe ſalutē rebus deſperatis adferant. Quo in ordine eſt medicandi ars ipſis corporib. ut corpora in ipſa ualetudine proſpera retineat & cōſeruet, quantū artis beneficio conſequi licet, affecta reſtituat, reſtitutis proſpiciat: in eodē planè eſt philoſophia ad Reip. cōſeruationem, dū aut præſentia uitia profligat, aut imminentia cauet ac proſpicit, aut cōparatione præteritorū de futuris cogitat, ut multas uitæ huius depellat miſerias. Ita ſcribendi nullus poteſt eſſe finis, debetúe in his, non quæ res in diuerſas trahant opiniones, ſed quæ ad

præcipua elemẽta retrahãt, ut obliuioni mortaliũ penè perpetuæ succurrat. rerũ enim cõditio cõmuni quodã naturæ morbo & errore, quo magis à principio di ſtat, cultuq; negligit, ſpõte aut luxuria, aut ſoli iniquitate more arborũ muſcum colligere incipit, fitq; ut eo citius aut in exitiũ uergat, aut in adulterinum genus degeneret, quo minus redit ad principia. Ars quidẽ una eſt, cultus rebus ætatibusq; innouandus, nouisq; malis nouæ propagines cõferunt. Cõtingit enim ut dũ ea quæ frequentius & multis ante tractata fuere, innouant, & nouis morbis noua adponũtur remedia, ut longe uehemẽtius antiquis permoueant. Hinc amici epiſtola noua, aut conſolatione, magis moueri ſolemus, quàm longe ornatiore & pridẽ tractata. Conandũ enim ſemper eſt, ut res ipſæ, quæ eo longius à principijs abſunt quo magis ſeneſcũt, ad ipſa reducãtur principia, & diſpoſitionem à natura nõ abhorrentẽ: ut ualetudo nõ poteſt reſtitui corporibus, niſi ipſa primariorũ elementorũ craſsi corporis tẽperamento apta in corpus ſe recipiat, ad quem unũ finẽ tendit tota artis medendi utilitas. Verũ ut medico nõ eſt ſemper propoſitus ſcopus ipſa ſanitas, ſed quatenus arte illã cõſequi poteſt: ita nõ eſt id propoſitũ Reip. moderatori, aut ei qui ipſe ferre opẽ cupit, omnino eliminare & ueluti proſcribere omnia uitiorũ genera (nã eſſent homines tollẽdi, qui nõ urgeri uitijs nunq; poſſunt) ſed ſenſim aperienda uia principib. & illis qui rerũ moderantur habenas, qua tantæ uitiorũ turbæ etiã palàm ſerpenti occurrãt. Vt igitur qui uellet perſuaſiones ipſas à uitijs obortis purgare, non alia arte poſsit, quàm ſi neglectis & in uniuerſum abrogatis uitioſis cõſtitutionibus illis ueluti appendices adnexis, quibus uitia uirtutis prætextu tegunt, eam uiuendi normã quã legislator exhibuit, ſartã tectãq; ſeruare, & in uſum reuocare ſatagat Princeps: ita iuris emendandi nulla ratio aliunde peti poteſt, quàm profligata interpretũ in cõtrarias partes leges ipſas pertrahentiũ turba, atq; ſuperfluis abrogatis legibus, ad pauca, eaq; æquitate cõiunctiſsima elementa iuſti & æqui, ipſos iuris ſtudioſos reuocare. Quemadmodũ enim philoſophia omnibus legib. humanis dedit principiũ, atq; toto in iure uarijs in locis æquitas reſperſa, ueluti eo de fonte promanat: ita quũ uitiũ aut ambiguitas ibidẽ irrepſit, aliunde remediũ petere nõ poteſt, quàm unde profluxit principium. Audio uero multos id prouinciæ ſuſcepiſſe, ut in artem redigant ius ciuile: quorum iam partim opera prodiere, partim expectantur. Verum omnes iuris Romani methodum ſequuntur. unde fieri non poteſt, ut per omnia æquitatem ipſam ſequi poſsint, quum multa ſint admodum in quouis iure ciuili, quæ non tantum improbata cæteris, ſed etiam ridicula: alia uero noxia ſunt & pernicioſa. Eam ob rem è philoſophiæ theſauro elementa iuris colligam, et cõplectar pauciſsimis. Nec enim hoc ſermone quærendum duxi, de ſtillicidiorum aut parietum luminum ue iure, quamuis & in his uerſati ſumus, & res eſt utilis, ſed penitus ex intima philoſophia iuris diſciplinam hauriendam puto. Tractanda hic erit tota cauſa uniuerſi iuris atque legum, ut hoc ius cuius guſtum à fontibus tractum delibare decreuimus, in paruum quendam & anguſtum locum concludatur. Etenim quamuis officij ſparſam in receptis legibus cognitionem, longis & indefeſsis laboribus conſequi quidam poſsint, tamen longe fœlicius ex ipſa philoſophia patefieri poteſt, quid ſit homini tributum natura, cuius muneris efficiendi colendiq; cauſa natus ſit, quæ ſit coniunctio hominum, quæ naturalis ſocietas, quæ æquitatis, quæ nequitiæ origo, quæ demum ſit iuris ipſius fons & ſcaturigo. Ita his principijs inuitati, quibus & rerum cognitio & eloquentia maior, ueluti

cote

cote ad ſcindendū propenſiores, abſolutiora reddēt, quæ nos tenues conamur. Ita enim ut paruis principijs orta omnia, ſenſim ingenio cultum acceperunt: ſic & inſtauranda ſenſim lumine clarius rebus affulgente, debent reuiuiſcere, & ad integram reduci ualetudinem. Commune uero omnium gentium ius ex fontibus philoſophiæ peti, nunquam per omnia ciuile ciuili conuenire poteſt. Itaq; dum erroribus medemur, omnium iura attingimus, quod nobis hoc loco eſt propoſitum. Sed altiori nunc methodo omnia ſunt à capite repetenda.

ESSE QVAEDAM ARTIVM OMNIVM ELEMENTA, quibus perceptis facile quæuis diſciplina & tradi, & capi poteſt. CAP. II.

Eſſe aut in natura, aut in arte poſita quædam rerum omnium elementa, in quibus conueniant, quibusq; ad ipſarum rerum penetralia admittantur, quotquot uſquā ubiuis gentiū ſunt rebus fœliciter uſi, non omnibus patet, certe pluribus atq; ſapientibus in confeſſo eſt. Idq; ipſum ſi quis ambigat, poteſt ita demonſtrari. Artes, quas potiſſimū eo uocabulo donauit antiquitas, ob certam atq; nulli (modo ſit ſano iudicio, aut non refractario) non probatam fidem ſuis elementis principijs ue conſtant. Nam quis adeò ſtupidus, ut res ipſis corporibus ſubſtantijs ue diſtinctas, etiam numeris donari diſiungiq; inficietur? In quibus elementis, numeris ſcilicet, qui ſe exercuerit diligētius, poſſe tradere artem Arithmeticam, ex qua innumeræ utilitates uitæ humanæ oriuntur, certum eſt. Nam quum præcipua æquitatis ratio inter homines, ex arithmetica æqualitate perpendatur, nil quicquam ſine ratione numerorum poteſt tradi. quam rationem longe diligentius atq; certius tradet, qui in elementis fuerit uerſatus, quàm qui naturali diligentia tantū atq; uſu uulgari cōcepit. Rationes ſonorum, quas ab indagādo Muſicā græci uocauere, ex Arithmeticis elementis natæ ſunt, iuncta ſonorum comparatione. Habet ſua principia Geometria, aut cuiuſcūq; materiæ menſor, ex quorum mutua compoſitione atq; habitudine elicit quicquid ueri eſt in rerum continuarum atq; ſolidarū menſura. Cœli amplitudinem atq; temporis dimenſionem, uarietatesq; tempeſtatum & dierum, elementorum cognitorum & diligenter contemplatorum beneficio, adſequitur Aſtronomus. Admittit neceſſariò, niſi rationem in ſe eſſe neget, naturæ totius admirator, quē Philoſophum uocant græci, quædam omnibus & per ſe nota principia, quę admiſſa præcipuam obſcuritatis naturæ partem, in rationem poſſe cadere demonſtrant. Hinc philoſophia quum abſoluta eſt, nullius ferè artis ignara prodijt. Logico neceſſe eſt fateri, nomina rebus & actionibus in omnibus linguis indita, affirmationem & negationem, ad hęc actionum qualitatem, quę συγκαθηγορήματα nuncupant: quibus unà compoſitis, conſurgit ars multo certiſſima, rationiq; coniunctiſſima λογική. A philoſopho, qui diligenter uerborum & rerum cognitionem tradiderit, capit medicus, quibus conſeruandæ & reſtituendæ humanis corporibus ualetudinis bonæ artem & tradat & exerceat. Quod unum, quum in toto diſciplinarum orbe, quam ἐγκυκλοπαιδείαν uocant, pateat, certum eſt & Iuriſprudentiam, quę eſt ueluti totius philoſophię πραγματική, etiam habere ſua omnibus hominibus iam ratione humana excultis probata principia, à quibus Iuris fontes deſcendere certum eſt: in quibus ſequendis & tradendis quamuis multi in omnibus ferè gentibus ſapientes inſudarint, tamen omnes ſtatim ex ſapientibus (unum Platonem in imaginaria ſua politeia excipio) facti ſunt prudentes, ſeſeq; reip. in qua egere manciparunt atq; accommodarunt. Sunt enim

in singulis rebuspub. certæ occasiones atq; res, rei, loco, personæ, tempori, moribusq; accommodatæ, quarum causa à naturali, omnibusq; eruditis populis partim probato iure recedere nõ rarò prudentes solent. Eoq; factum est, ut ius Romanorum quamuis æquitatis plenũ, Gallis, Germanis, Athenienſibus aut Carthaginenſibus, aut quibuslibet alijs politijs nunquam per omnia conueniat. Tamen esse aliquid certum est, quod primum omnes gentes probent: etiam quarũ nec literæ, nec nomina, nec mores nobis innotuere olim. Nam constituendi iuris est summa illa ratio quæ sæculis omnibus antè nata est, quàm scripta lex ulla, aut ciuitas omnino cõstituta. Nostra enim tempestate apertus alter orbis, uastitas Africæ atq; Asiæ cognita, monumenta literarũ & nostrarum & Græcorum & Barbarorum ne sextæ quidem orbis partis memoriam ad amussim adhuc cõplexa monstrant. Attamen populi illi quia superstites fuere (si tamen eruditionem à prudentibus sapientibus ue recepere, aut olim acceptam non perdidere: nam & inter illos sunt qui ritu belluarum gregatim, nec certo loco uiuunt) in quædam iuris elementa cõsensisse, quibus uel mutuam propulsarent iniuriam, certum est: alioqui sibi mutuò exitio fuissent. Quotquot enim ciuitates aut quę uis certa loca ab hominibus habitata diutius durauere, iuris beneficio id eas fecisse, nemo ire inficias potest. Conabor ergo, quamuis id arduum est, partim ex philosophia, partim ex gentium historijs ea principia tradere atq; complecti, quæ nulla gens, aut quę diutius coaluerit, aut olim rationem prudentiũ audiet, non uehementer probauerit, sit ue probatura. Me uero maxime accommodabo aut iuri Romano, aut Gallico, ubi tale fuerit, quali uti omnibus totius orbis hominibus expediat, atq; ab affectibus longissime recedat. Eò autem tendit is noster labor, ut qui diligenter elementa ipsa cognoscere atq; perpendere uoluerit, id hic possit, diligenterq; faciat, antequam ingentem omnium opinionum aceruũ, qui crescentibus rebuspub. durantibusq; crescere solet, penitius introspiciat. Illi enim cõtinget, quod bene legendi peritis accidit: ut quicquid fuerit scriptum sub eo genere characterum, quod diligẽter cognouerint, statim habeant in promptu, atq; legere possint. Ita enim qui hoc fecerit, iam erit consequutus: quamuis ut nec uerba diuersę institutionis, ita nec mores aut ciuilia iura capiat: habeat tamen apertas fores, atq; longe elementorum ipsorum ignaro sit ad rem paratior. adhibitis enim & uerbis & rebus, statim sensa conficiet, atq; æquum & bonum in quauis causa iudicabit. Qua in re philosophos illos, qui ubiuis gentium peregrinarẽtur, plurimũ ualuisse, profecisseq;, atq; ubiuis in magna admiratione & usu habitos fuisse constat: quod suprema literarum memoria illis rebuspub. dederint leges, uiuendiq; præscripta. At si quis obijciat, nos habere iam diligentius tradita elementa iuris in institutionibus imperatorijs Romanorũ: id quidem non negabo, etiam diligentius quàm possim ipse tradere, iuris ciuilis Romani elementa esse tradita. Verum Ius Romanũ tantum id est, in quo multa admodum ad reipub. illius usum accõmodata, atq; opinionibus ideo iuncta uidentur, nec in ullam aliam rationem quàm eius reip. cadere posse. At quæ omnibus conueniant, traditurus sum. Imitari porrò Philosophorũ primos, eosq; qui nunquam quicquam sine methodo tradere sunt soliti, uisum est. Quid enim iuuaret uel ea quæ essent per se numeris omnibus absoluta, tradere, nisi fœlicitate summa artem, qua complecti & mente seruari possent, obserues, tradasq;? At quia nec religione, nec ratione, quicquam ternario numero communius, aut aptius ad rerum cognitionem se offert, statui illius exemplar, quoties rerum

patietur

patietur conditio, ubique ternaria diuisione, postquam rem esse constiterit, sequi. Videmus enim, ut à summo incipiam rerum omnium gradu, uim orbis summi, medij, infimi, unum eundemque effectum in his inferioribus efficere: Deum scilicet, causam ue primam, uarijs cœlorum motibus planetisq; constituisse, ut eorum apparenti opera quicquid in terra mari ue naturaliter disposita nascitur, nasceretur. Vis est occulta in causa prima, manifesta in secũda: partim latens, partim manifesta, in tertia. Omnes disciplinæ sunt in physico, ethico, logico: contemplantur, loquuntur, agunt. Res omnes constant principio, medio, fine: incremento, consistentia, decremento: materia, forma, cõposito. Corporea, lõgo, lato, profundo. Tempus, præterito, præsenti, futuro. Actiones omnes, agente, patiente, actione, utrouis participãte. Artifex fit, natura, doctrina, usu: ea ingenium, hæc scientiam, is fructum adfert. Sol corpore, radio, ui, luminosus est. In summa, ferè nihil est, quod ipsa sacrosancta trinitas nõ attingat. unde à philosophis & prudentioribus religionibus in sacrarũ rerum symbolo semper habitus est ille numerus, ut naturæ pater, aut maxime consentiens uel adnexus, aut ut cum Græcis dicam ὁμογνώς. Primum uero origo rerũ & consistentia, quam alij substantiam uocant, sit nec ne, tradetur: demum diuisio, quotuplex sit indicabit: definitione, quid quale ue sit aperietur: demũ in quem usum res sunt cõparatæ, patebit. Postremò quomodo res agant, patiantur ue, qua ue ratione cõponentur, declarabo. τὸ γὰρ ὅτι, ut partim cũ Aristotele ueritatis philosopho dicam, καὶ τὸ διὰ ὅτι πρῶτον ζητητέον. Primùm quid, secũdò quamobrẽ, est quærendũ. At quũ mihi nemo uideatur posse bene definire, unde rerũ innotescit substãtia, nisi quotuplex sit id de quo propositus est sermo, nouerit: diuisionẽ & effecta etiã tradere, rudiorũ causa, uisum est. quãuis qui τὸ διότι, id est causas nouerit, & primarias & finales, cognoscat etiã diuisionẽ. Libris uero sine capitib. inq; longum protensis disceptationib. more uirorũ in philosophia principũ, tradere hãc artẽ studuissem, nisi elementorũ & artis capitib. certis tractari solitæ rationibus adductus essem, ut crebris distinctisq; argumẽtis res ipsas proponerẽ. Nã si Pythagorici authores totius in utraq; Græcia philosophiæ celeberrimi, nolebant libros, ut lectorum & auditorum memoriæ consuleretur, excedere tres cubos sænarij numeri, qui in se uniuersi rationem compræhendit: meritò hoc nostro argumento est mihi curandum, ne unum caput sit etiam prolixiori longitudine, non tam Pythagorici dogmatis causa, quod tamen uel ob solam authoritatẽ mihi carere ratione nõ uidetur, quàm ut delicatis nostri sæculi lectoribus auditoribus ue satisfacerem. In hac enim tanta authorum & scripturientium turba, iudiciorumq; tam inconstanti alea, quæ necessariò est subeunda, nil ferè non prolixissimum, nisi iam antiquitate probatum uideas, quod palato multorum satisfaciat. Vsqueadeò iudicare de suo sæculo procliue est, antiquaq; potius inepta ea antiquitatis ratione probare, quàm neotericis ulla in re assentiri. Qua in re illi mihi uidentur de natura male meriti, qui illam in prima illa sæcula ita suas uires contulisse contendunt, ut posteritati nouerca, antiquitati mater uideatur. Qui totos libros percurrere noluerit, ille saltem caput unum aut alterũ probandi aut improbandi causa degustare, uel primoribus labris poterit, atq; de eo quod attigit sententiam ferre: quam certe probare cum illo nunquam grauabor, modo perspecto toto opere, non ex animi morbo, sed ex cãdore iudicabit. Hoc enim labore potius alios ad maiora in eodem argumento tractanda excitatos, quàm post me derelictos cupio. Qui enim posteritati studet, utilitatis, nõ item gloriæ,

nisi ultrò sequatur, rationem sequi debet. Nil itaq, ut Crassi uerbis apud Ciceronem utar, dicam recõditum, nil magnorum uirorum doctiorum ue expectatione dignum, nil aut inauditum prudentibus, aut nouum. Nam elementa quæ nunc tractare decreui, sunt uel ætate uel eruditione iuuenibus proposita, hisq; qui ad palum exercentur, nondum uero in acie aut palæstra uirtutis præmium poscunt. Opus est enim, paruis principijs uiam ad maiora sterni. Crebrò nanq; ex minima occasione, res maximæ emersere. Quis iudicet utrum noster labor, quum Reipub. iuuandæ gratia à nobis institutus sit, incitabit olim in dicendo principes uiros, qui absolutius id tradant quod sumus conati: Mihi certe author fuit Cicero, uir extra aleam iudiciorum ferè positus, qui id argumenti pollicitus est: morte uero prœuentus, aut nõ potuit, aut (quod fortasse, ut prudentiores magnaq; authoritate donatos uiros par est) coactus fuisset multa ad gratiã (ut certe crebro fecit) aut ad suę Reip. usum scribere, quæ naturali iuri parũ consentanea fuissent, præstare noluit. Hęc uero sunt illius uerba: Si enim, inquit sub nomine Scęuolę, aut mihi facere licuerit quod iamdiu cogito, aut alius quispiam, aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, ut primũ ius ciuile in genera digerat, quæ perpauca sunt, deinde eorum generũ quasi quædã membra dispartiat, tum propriã cuiusq; uim definitione declaret, perfectã artẽ iuris ciuilis habebitis, magis magnã atq; uberẽ, quàm difficilẽ & obscurã. Atq; interea tamen dũ hęc quæ dispersa sunt, coguntur, uel passim licet carpentẽ & colligentẽ undiq; repleri ista iuris ciuilis scientia. Et paulo pòst: Omnia enim sunt posita ante oculos, collocata in usu quotidiano, in cõgressione hominũ atq; in foro, neq; ita multis literis aut uoluminib. magnis continentur. Eadem enim sunt elata primũ à plurib. deinde paucis uerbis cõmutatis etiã ab ijsdem scriptorib. scripta sunt sæpius. Hactenus Cic. Ille mihi animos fecit audendi, postq; & Pandectarũ sensum utcũq; cœpissem, tresq; Respub. nostra memoria facile principes diligentius præsens introspexissem, Gallicã, Turchicã, Venetã: religionẽ etiam multarũ gentium perpendissem: ad hęc antiquorũ omniũ, quotquot ritus, memoriaq; nostris aut Gręcis, aut etiã Barbaris est tradita, Respublicas, restitutaq; ad populum in officio retinendum diligentius dispicere uolui, quod quis in meis Magistratib. Athenien sium facile uideat. Nõ neglexi præterea Aristotelis, Platonis, Xenophontis institutiones politicas: quibus omnibus, si quid erit scriptum attentius, uolo ob antiquitatẽ & authoritatẽ, acceptũ ferre. quãuis & nostra excogitatione, & cultu, quędã nõ deteriora facta esse, ausim asserere: quod ęquus lector, antiquitatis & experientiæ rerũ peritus, nõ negabit, modò res ipsas potius quàm uerba sectet.

VNDE IVS INTER HOMINES PROFLVXERIT. CAP. III.

QVum suapte natura homines soli animantium omniũ, sui & in se à prouidentia rationis ab initio insitæ obliti, ubi primum cõgredi cœpissent, à naturæ lege deflecterent, atq; in suum genus sæuirent, longe quàm ipsa iudicio atq; ratiocinatione destituta animãtia crudelius: Primũ quidẽ uires maiores cuiusdã experti, & sibi inflictã pœnã, et maiores impetentis uires ueriti, nõ pauci ab eo de quo periculum fecerant abstinebant: uerum cæteris quorum uires nõ pertimescebant, nihilominus esse molesti pergebant, genusq; labefactabant, animal illud maxime memoria præditum, rationisq; quum admonetur capax: ad hæc sæpius non sine discrimine mutua sentiens, perosusq; incommoda, eorum qui inter cæteros fuere magis acuto ingenio rationibus adductum, pa-

ruit

ruit quidem, atq; ab ea iniuria quæ in propriæ speciei ruinam dispendiumqúe, uel ferarum proprio generi parcentium atq; unà eius cõseruandi causa coëuntium exemplo, abstinuit quidem ad aliquod tempus. Verum quum sit homo ut à natura rerum omnium egenus editus, ita ob necessitatem perpetuò aut comitem aut timendam totus cõsutus calliditate, uersutia, fraude & dolis (eius enim ingenium uel ab incunabulis in malum propensum est) & periculi & utilitatis oblitus, pariter & admonitionis, redibat statim ad ingenium. Ante nata enim iura, prima atq; unica possidendi, atq; ob necessitatis timorem conseruandi ratio, in occupatione fuit. Pari enim erant ad res ipsas iure, simili omnes necessitate, unde & necessitas & libido & uindicta sæuitiam augebãt, atq; cum ætate crescebat iniuria. Quod quum miserati prudentes homines uiderent, nõ monitionibus atq; exemplis, quæ statim uanescerent, tantum huic morbo mederi uoluere, sed quodam uinculo, quo se omnes facile capi sinerent, eos esse coercendos censuerũt. Ipsa enim æquitas facile uel tenui eloquentia potuit suaderi illis, quos natura eadem corpore similes, membris correspondentes, usu illorum non dissimiles, necessitate pares atq; ueluti fratres edidisset. Suadebat aliorum animantium coitio naturaq;, suo generi, nisi libidinis aut egestatis causa, parcens, quoad fieri potest: conseruandi uero usqueadeò studiosa, ut non pauca uocibus ueluti classico in sui tutelam aliorumq; exilium incitarentur. Mutua incommoda sæpius recepta, assiduus timor, sui suorum generisq; charitas, omnium similitudo, etiam ratiocinatione destitutorum exemplum, facile in quandam legem iurare non tantum suasit, sed coëgit: cõtra quam si quis fecerit, aut à cæteris omnibus, aut ab eo cui per cæteros licet, illum coerceri, atq; ea pœna aut æquali affici, quaq; alterum impetere esset ausus. Prima itaq; legis positio hæc fuit: Quæ quis in alium contra naturæ bonum commiserit, itidem ipse perferre cogatur. Non enim homo tantum est corporei boni appetendi à natura peritus, sed eadem peritia omnia animantium genera censenda sunt. Hoc primum elementum partim à natura, partim à prudentia humana positum, primũ dedit possessionibus locum, primam inter homines securitatem & tranquillitatem. Hoc primum coitionis & confœderationis humanæ principium. Verum quum adhuc semiferi homines, inculto ingenio, maxima ferocitate, necessitate perpetua, inuidentia rerum necessariarum singulari, adde ad inferendam iniuriam procliues, legis in ratione positæ oblíti essent, redibant statim ad ingenium, nisi eorum libidini quos impetebant obsequerentur, furtis, prædis, cædibus debacchabantur, unde nascentibus & crescentibus uitijs noua remedia instituenda fuere. Vt ergo leges positæ nec ignoratione periclitarentur, aut ociosæ essent, aut uafritie quorundam dissimularentur, in literas nuper inuentis humanis ut cætera excogitatas, traducere usum est. quum dico omnia sensim ab homine excogitata, id tam certũ & omnibus probatum credo, ut non sit opus confirmandi gratia multa adferre. Suprema literarum memoria, (sine qua non cognoscitur, fuerint res gestæ, an non fuerint) omnia sunt repetenda. Scrobes, arborum tegmina, tugu ria arborum ramis confecta, fuere etiam maximorum ædificiorum rudimenta. Cultu assiduo agrestia mansuefacta, glans aluit agricolas primos. Pastoribus, prædonibus, agricolis, nati facti ue ciues, magistratus, principes, iudices, ex infimo ad summum omnia producta: quæ usqueadeò quosdam in summo rerum fastigio positos nõ puduit fateri, ut ea argumenta etiam diutius apud se seruare in honore, populi præstantissimi posuerint. Culmo tectam domũ senatoriam,

etiam in multos annos in Areopago conseruatam uoluit sanctissimus senatus Areopagitarum, ut suæ originis meminisset ea ciuitas. Idem à Romanis de Romuli domo, etiam culmo tecta, eo consilio est factum, ea enim multis annis memoriæ causa seruata est. Quid Saturni tempora, atq; aurea ætas, auri ignara, aliud indicare uoluit? Excogitatas etiam & linguas & characteres, exceptis hebraicis, simili ratione probes: quãuis ea res est aliter quibusdam persuasa. Dum enim filius patrem audit, uicinus uicinum, domesticusq; domesticum, memoria præditi exprimere cœperunt quod audierunt, inq; usum conuersationis referre. Inde etiam signis naturalibus pingere animi sensa naturales literas commenti cœpere. Inde Hieroglyphicæ Aegyptiorum Indorumq; occiduorum literæ. Paulo adultior orbis, ut multas quæ periere, ita & quæ ad nos usq; durauere excogitauit, secundum oris & linguæ partes, diductiones, semiperfectos characteres, Phœnicum, Chaldęorum, Arabum, Indorum, Affricanorum. Nullas enim uocales prolationes excogitauerãt. Græci à Phœnicibus accipientes, locupletauere ordine, formis, uocalibus, declinationibusq;, à quibus Latini desumpsere multis postea sæculis. Ita à paruis initijs progredi ad magna cœptum. Harum ergo literarum beneficio potissimum, memoria sæculorum, sapientum sententiæ, iuris principia tradi & seruari cœpta. Hinc aucta maiorum opibus posteritas, hinc excultæ artes. Visum ergo est sapientibus (ut eò unde sum digressus, redeam) illis quibus nostram aut fœlicitatem, aut ingenij & Reipub. adolescentiam atq; cultum durationemq; debemus, ea præcepta quibus humanus furor mitigari solet, in literas trãsferre, ut & memoriæ beneficio, & literarum monumento seruarentur, inq; eum locum reponerentur qui esset sacrosanctus, unde à iudicibus aut quantũcunq; alia authoritate donatis desumi possent, atq; ueluti uiuentes tam ad improborũ facinora cõpescenda, quàm ad lites terminandas traduci. Nam & frustra positæ fuissent, nisi & seruarentur diligenter, uigentęq; magistratu illarum uindice & assertore, ueluti morbo pharmacum adplicarentur. Laus inde & præmia quædã uiris bonis, supplicia atq; uituperia improbis promissa, illataq;. At hæc in uetitum semper nitens mortalitas, quũ maxima semper improborum turba scateat, uiderentq; improbi sibi per eos qui summa in coërcendis sceleribus authoritate essent, non licere tutò iniuriam inferre cuiquam, insurgebant quidem in eos ne quando coërcerentur: non rarò ultro impetebant, ut in loca eorum irrepere possent. alij uero magis uersuti, palàm quidem timore pœnæ nil committebant, clàm autem multa & dira facinora perpetrare solebant: etiam huic morbo medendum fuit. quumq; nec tantum uiribus ualerent qui rerum summę præfecti erant (utpote tenues, atq; satellitibus adhuc destituti) ut propulsare ab illis illatas iniurias possent, aut ex cæteris popularibus satellitium facile in summa rerum tenuitate comparare, occultas uero hominum cogitationes, fraudes, facinora sibi occulta cognoscerent, maiori quidem quàm humano remedio opus esse arbitrati sunt. Quum uero hominem insolitarum rerum admiratione facile capi, nõ ægrè in probabilem & ueram sententiam trahi, qui non rarò falsis fidem adhibeat: à gratia autẽ referenda, cuius imaginem & in canibus & in multis cicuratis animantibus uideret, non omnino alienum esse, perspectum esset: numen esse aliquod supra rerum uisibilium naturam, cuius obliuio iamprídem homines cœperat, cui accepto ferenda hæc tam ampla tamq; uaria beneficia, quæ nec temere neq; à seipsis orta essent, suaserũt: Deum qui cuncta uidet auditq;, etiam latentia & obscura, qui uniuersi cõditor est,

eſt, ubiuis gentium creditus, eſſe ubiq; præſentem, pœnasq; de omnibus improbis & facinoroſis ſumpturū: nec ſibi improbos & imperata facere detrectantes, id lucro debere putare futurum, quod ſtatim non ſumat pœnas: eſſe aliam animorum poſt hæc ſæcula uitam, in quam & ſupplicij & præmij uires exerceat. Ea res & bonos, qui etiam nullis egent legibus, & non paucos rudiores facile in officio retinuit. At improbitatem nullis unquam legibus ſine ui coërceri ſolitam, oportuit ſatellitio, aut iudicum, aut regum, aut ducum (quæ res olim eadem fuit) retineri. Verum quomodo hæc poteſtas compararetur, ſuo loco dicetur. Neceſsitas ergo rerum omnium primaria origo, duos iuris fontes produxit. Primus ex neceſsitate naturæ atque ſapientia ortus eſt, rationeq; atq; recto hominum iudicio comparatus, comprobatusq;: cuius ſcaturigines, ueluti elementa, in naturæ inferioris contemplatione ſtatim ſenſibus obiecta, poſita ſunt, ut poſsit uel modica ſuaſione ea ratio animis hominum à natura inſita reddi: æquitate ſcilicet, cuius percipiendæ uiuiradices uidetur omnium animis Deus admiſcuiſſe. Fons alter, ex religione Deiq; in Republica probati, quum uerus ignoratur, admiratione, timore uel amore proficiſcitur: quo aut occulta in lucem, dum homines ſacramentis adacti de ſe fatentur, prodeunt: aut errantibus incutitur timor boni eius amittendi, quo illius utantur beneficio: aut etiam fœlicitatis perdendæ, quæ uel promitti, uel dari à numine creditur. Timor etiam, ne deſtituamur aut præſenti aut futura poſt mortem fœlicitate, non rarò terret. Quum de religionibus loquor, de illis tantum intelligo, quæ iam exoleuere, aut falſæ creduntur à noſtris: non de noſtra Chriſtiana, quæ ut ipſe Chriſtus aſſeruit, non periclitabitur. Eſt autem ius humanū, ut definitione clarius pateat, æqui atque iniqui ſecundum æqualitatem arithmeticam ſeu geometricam cognitio, atque ſecundum merita iuraq; recepta unicuique diſtributio atque addictio, conſeruatioq;. Aequalitatem arithmeticam uoco, ex Ariſtotelis ſententia, quum æſtimatione pecuniæ, aut cuiuſdam rei quæ ſit pecuniæ loco, res ipſæ perpenduntur, atque addicuntur: Geometricam, quum pro re ſolida rem ſolidam, aut gratiam, aut quiduis aliud conſideramus atque addicimus. Nam fruſtra iudicaueris, niſi addixeris. Ius uero diuinum eſt, æquitatis cuilibet ſeruandæ poſitio, illic demum incipiens ubi iuris humani uires deficiunt: cuius obſeruatio timore, uel amore, aut ſummi Dei, aut deorum in Republica receptorum, fieri ſolita eſt.

DE RATIONIBVS ET FINIBVS OMNIVM *perſuaſionum.* CAP. IIII.

ANtequàm autem de iure humanis ſenſibus probato, atque in rationem cadente dico, quia ſine Dei deorum ue timore & religione nullus potuit diutius niſi uiolenter in officio retineri: præterea quum Deus atque cœleſtia omnia ſint & homine priora & digniora, de omnium gentium religionibus, ab origine diſceptare uiſum eſt. Illæ enim aut ante imperia, aut cum potentia, aut ad illam firmandam, aut etiam per ſe ſine ulla authoritatis cura ſunt introductæ. Non rarò libidinis mortalium gratia tantum eſt excogitata religio, ad diuturniorem hominum memoriam. Eſt uero finis religionis, aut in fœlicitate popularium ea utentium, aut in utilitate inſtituentis, aut in utroque: aut in memoria cuiuſdam diutius conſeruanda, qui deos

ſtatim

ſtatim poſt mortem adire, atq; in cœlum aquilarum more euolare creditur. De cauſa primaria hic dicendum uidetur, quod primum in animum irrepat, atque occaſio præcipua rerum inſtituendarum ſit. Quum enim quicquam à prudentibus præcipuè agitur, cuiuſdam neceſsitatis, uoluptatis, utilitatis, fœlicitatis aut opinionis gratia id fieri conſtat. Primæ mortalium religiones deperdita Dei cognitione utilitatis tantum ergò, ut quæ neceſsitatem ſequerentur, inſtitutæ ſunt quidem, & ab hominibus probatæ uidentur. Sequebantur enim maxime, quæ ſunt ſecundũ naturam. Etenim quum homo atq; cætera animantia naturaliter expetãt quæ ad ſui cõſeruationem, fugiant quæ ad corruptionem faciunt, & timor & cupiditas omnibus ineſt: cupido quidem bonorũ, formido autẽ malorũ, quæ alij expetenda & fugienda dixere. Colenda itaq;, ut uero eſt ſimile, prima cauſa (Deus ſummus ſcilicet) ad cuius cognitionem caligant oculi, mens labaſcit, eſt oblata: ut quæ & eſſe, & uitam, & ſenſum, & omnia neceſſaria uitæ humanæ ſuppeditaret tam abunde: mala, & rerum priuationem, malis & negligentibus cultoribus & ſui ignorantibus immitteret. & ut ſacra durare diutius poſſent, ſacrificijs, ac ſi numen illis caperetur, illa uoluere firmata: ut inde ſcilicet qui reſponſis, expiationibus, ſacrificijs, atque (ut uno uerbo) conſeruandæ perſuaſioni præeſſent, poſſent uiuere. Timor uero ille, aut cupido, quum maxime ſit ſecundum naturam, utiliter ſub numinis poteſtate retinuit populos. Hic finis fuit utiliſsimus, & primus, & maxime ſecundum neceſsitatem naturalem. Eſt hic reuera ſcopus, & prima ratio non tantum priſcarum, ſed & adultioris orbis (nondum tamen opinione deprauati) religionum, hominem in officio retineri timore mali, aut amore boni: quod ipſum utrunque beneficio numinis diuinitus in religione recepti, dari atque immitti creditur. Hebraica diuinitus Moſi reuelata, innumerisq́ue miraculis confirmata, ſatis habuit primum, rerũ copiam longæuamq; uitam cũ teſtificatione miraculorum diuinorum, populis qui per ea elementa erant ad maiorem rerum perfectionem peruenturi, polliceri. Rerum enim quæ ad huius uitæ munia faciunt, ſenſu facile omnes capimur. Perpetuò ergo præſentem eſſe Deum, qui ſuos dotaret cultores magnis præmijs, infortunijs maximis impios & nequam ulciſceretur, plurimis ſignis demonſtratum illis eſt. Verum ut ſumma eſt rerum omnium inconſtantia, hominumq; pro uoto rebus ſecundis utentium procliuis ad omnia uitia natura, ſuæ paulo pòſt perſuaſionis obliti Iudæi, ſectari diuerſas religiones cœpere. Prophetæ inde, genus hominum diuinitus inſpiratum, non tantum fœlicitatis temporariæ cupiditate, aut timore malorum, quæ maxima, per bella & captiuitates inſtabant, ſed & æterni ſupplicij, uel præmij, quod in æternos animos exerceret Deus, religionis receptæ præcepta omnia ſeruari debere adfirmarunt: infera loca impios manere, lucida & amœnitatis plena religioſos. Quum autem Græci, qui inter peregrinandum ab Indis, Perſis, Syris, Aegyptijsq; hauſerant, hos in officio populos retinendi modos, atque maxime eam de inferis & campis Eliſijs perſuaſionem probarent, & cœlum & inferos & orbem uſque adeò fabulis (quibus religionem tectam uolebant) repleuere, adeò abſurdis atque à ſenſu abhorrentibus ineptijs ſua garrulitate auxere, ut deorum timor euanuerit, inferi & Eliſij campi rideri etiam à plebeijs cœperint. Hinc labefactationis orbis fons, hinc ruinæ, non tantum quæ ſalubria erant infeciſſe, ſed etiam inſalubria orbi inieciſſe. Non fuit diſsimilis priſca Romanorum religio, ut quam inde hauſerant Aegyptij, quum uiderent iſtas

ſpes

ſpes camporum Eliſiorum & inferorum timores eſſe ludibrio, nec poſſe amplius animos multitudinis illis retineri religionibus (conſenuerant enim, ut omnia) conſtituerunt quandam pœnam, quæ & ſummos & imos terrere poſſet. Ex auita enim religione quum eſſet illis ſumma ſuorum ſepeliendorum, aut (ut melius dicam) condiendorum obſeruatio, eſſetq; probroſum admodum toti gentilitati inſepultum habuiſſe parentem, conſtitutum eſt unumquemq; ſtatim à morte (præter principem) accuſari à quouis poſſe, atq; à iudice, ſi accuſator eſſet probando, condemnari, ut inſepultus remaneret, quoad à parentibus eſſet ſatisfactum. alioqui inſepultus manebat, perpetuum generi dedecus. Hæc excogitatio ut non coërcebat tenuiores, & eos à quibus quiuis ſine accuſandi timore licebat ius ſuum conſequi: ita erat magnatibus, & his qui tyrannide ſolent tenuiores opprimere, formidabilis. Melior enim eſt canis uiuens, ut ait Sapiens, leone mortuo. Nam ut plebeij facile retinentur in officio legibus, aut religionibus: ita qui gloria & opinionibus ducuntur, adq; id aſpirare contendunt, ut ſibi & ſuis glorioſam nominis recordationem relinquant, id in primis uerentur, ne ullam infamiæ notam etiam multis poſtea ſeculis ſubeant: quamuis quicquid eſt iniuriarum popularium, ferè ſoli ipſi committant, ni coërceantur. Finis itaque huius religionis fuit, infamiæ timor. Cogebant ideo parentes & agnatos & affines, ſi ad ſe pertinerent, legum præſcripto uiuere, ne poſt mortem illorum nomine aut ſatisfacere, aut ignominia tangi contingeret. At præclara illa excogitatio parum firma fuit. Nitebatur enim ſuperſtitioſa & ridicula corporis demortui ſepultura, & cuſtodia, quæ ſtatim exploſa eſt: qua deiecta, timor ille concidit. hinc fabula inferorum à Græcis excogitata, inſepultorum corporum umbras non poſſe à Charonte tranſmitti. Quamuis primo & ſecundo libro de religione uera & falſa dictum eſt, tamen paucis hic noſtrę ſumma eſt repetenda, comparationis gratia.

Vna Chriſti religio, præter quam quod legum omnium ratione nitentium, quæ ſatis habent ita hominem in officio retinere, ut non noceat, apices comprehendit, etiam ſummi Dei exemplo, qui in omnes (etiam ingratos & perditos homines) eſt tamen ſummopere beneficus, nos beneficijs ut proſequamur non tantum amicos, ſed inimicos, atq; ut illis iniurias condonemus, ſuadet, iubetq; idq; æternæ noſtræ perditionis timore, aut fœlicitatis perpetuæ cupiditate: aut, quod eſt præſtantiſſimum, Dei ſolo exemplo, uirtutisq; amore factum cupit: quo quid ad naturæ conſeruationem maius excogitari poſſit, dari non poteſt. At obſtrepũt huic præſcripto athei, furoris opinionisq; pleni homines. aiuntq; non poſſe præſtari à quoquam, fruſtra que ideo poni, atque pro lege ſtatui. Videamus primum, ſi qui ſemel malus, ſemper ſit malus: & ſi in re unum, aut alterum, an item in alium committat: & ſi qui ſemel errauerit, ſit ſemper pœna dignus. hoc ſi uerum eſt, quum omnium gentium conſenſu nullus mortalium non peccet, idq; frequentiſſime, omnes necabit Iupiter, ſibiq; ſolius ſui habebit imperium. eſſet ſanè diuina prouidentia aut iniqua, quæ hominem ſtatim expoſuiſſet omnium rerum neceſſitati, ex qua peccandi occaſio in opinionem uſq; profluxit, pro ſingulis uero delictis ſtatim ulciſceretur: aut ſtulta, quæ hominem ad præſentem carnificinam edidiſſet, dumq; imperare uult, quibus imperaret, è medio tolleret. Itaque ſapienter improbos tolerat, ut ad frugem redeant, ſapientius quàm ſi ſtatim necaret. Non ſecus atque iuuentutis deferueſcentia uitia, facilius perferunt leges, quoad ætate maturiore reſipiſcant. Si ergo

go maxime ſummi numinis exemplo moueri debemus, nos nequam filij in fratres (qui omnes ſunt, quotquot parens natura genuit) eſſe animo tam efferato poterimus? adde, qui retorquet iniuriam, quod in altero cõdemnat, in ſe probat. Mitto quo æſtu, quo furore, quibus erinnybus, quibus facibus torqueatur. & ardeat, qui de uindicta cogitat, ut nullum ſit inferni clarius exemplum. Mitto periclitari ut minimum duos homines, ſeri diſſidia inter parentes, amicos, ciues, ſeditiones in ciuitatibus aut congreſſibus hominum, ut in nulla re ſit plus periculi, plus ærumnarum, quàm in retaliatione & uindicta. Satius ergo longe eſt, atque paci publicæ priuatæq; utilius, & remittere iniurias, & beneficijs inimicum uincere, inq; noſtram ſententiam trahere. At inſoleſcent improbi, nil non committent ſi impune ſemel læſerint. Sunt leges, ſunt iudices, qui ea flagitia uindicent. Illis permitte. At niſi uindicauero ſtatim iniuriam, nobilis non ero. O ſtultam opinionem, ô dementiam omnibus ſæculis deplorandam. Longe nobilior ergo eris, mactato homine, ſanguine exatiatus, quàm compoſita pace, ſi ſis homini utilis, conſilioq; & tempore modereris furoris impetui. Si inſoleſcat aliquis, eſt certe compeſcendus. uerum tum demum, quum locus reſipiſcentiæ & lenitati non eſt. Iſta ira, hæc ferocitas, in hoſtes reipub. non in alumnos eſt conuertenda. Hoc certe præſcriptum, inimici manſuetudine & beneficio reconciliandi, ſi exequi quiſquam conaretur, tanto cæteras leges omnes legumq; & religionum conſtitutiones ſuperat, quanto illius author θεάνθρωπος, homines. Reliquæ perſuaſiones uix leuibus argumentis atque iudicijs cauſam primam aperuerant, uixq; ſuaſerant. Chriſti religio, & Deum eſſe, & mortalia facta curare, ita ad oculum oſtendit, ut quicquid pridem natura, Dei inſtrumentum, produxerat, id idem in homine, eius ue partibus inſtaurandis fecerit præſentis diuinitatis argumento. nec tantum illam uim diuinitatis ſibi habuit: quotquot inſigni innocentia ſecundum eius præſcriptum uixere, eandem diuinitatis uim habuere comitem, quoad ſimulatio, fucus, auaricia, ſub pietatis ſpecie, opes cumulatæ ad luxum uſq; Sybariticum, exulare à conſortio humano diuina ſpectacula coëgere. Nulla gens in noſtram perſuaſionem tranſijt, ſine inſoliti facinoris miraculi ue munere: quod ubi omnibus innotuit, non opus eſt aſſiduitate. Nam & quæuis miracula crebrius facta uileſcunt, non ſecus atq; communiter nata. quæ ingenti admodum miraculo ſunt, adeò uulgaria ſunt, ut nec conſiderare dignemur. Potiſſimum uero quum res mortalium afflictæ, tantumq; non acciſæ eſſent: cumq; illæ quæ hominum iudicio præclariſſimæ putantur, in experimento dominatoribus & tyrannis, orbisq; labefactatoribus fuiſſent, uenit cõtra humanum iudicium, docturus eam eſſe ſummam uanitatem calamitatem & miſeriam, quam opinionibus illecti homines, gloriam & honores putabant. Itaque in his lubricis & in fortunæ temeritate poſitis rebus, more excellentiſſimorum Philoſophorum, nil eſſe boni, mali uero plurimum, ubi neceſſitatis & priuatæ & publicæ uſum ſuperant, adſeruit: quod ipſum ſuo periculo poſt multas ærumnas, atque ſponte adita diſcrimina quotidie diſcit experiturq; libido mortalium. Solus religionum author ſuam authoritatis atque imperij exortem eſſe uoluit. Ad animi ue ra bona omnia traduci debere ſtatuit. Quum uero adultum orbem, & in ipſo ætatis uigore poſitum nunquam principibus deſtitutum fore, qui de rerum conditione, reipub. cura, opum cumulatione, iuriſdictione agerent, cognoſceret, ſtatuit Chriſtianum hominem, ubi ratio id patitur, & poſcit authoritas, obſe-

qui

qui debere publicæ pacis gratia. Finis itaq; eius persuasionis est, non corpore aut fortunæ muneribus beatum hominem, sed animo tantum efficere, & in hac & in animorum uita æterna, olim etiã susciato corpore fœlicem. Sed hactenus de nostra. Nunc paulo altiori summa, de omnium origine est dicendum. Ita enim fiet, ut pateat omnibus qua ratione sint constitutæ, atq; popularium timore aut credulitate confirmatæ.

VNDE PERSVASIONES DE DIIS VARIÆ *profluxerint.* CAP. V.

NEcessitas utilitas ue (nam illas non admodum disiunctas puto) atque libido uariarum religionum, præcipuæ causæ prudentibus fuere. unde tertia, partim libidine instituentis, partim utilitate popularium nixa, orta est. Res omnes hoc modo à paruis initijs, & necessarijs ortæ, progressæ sunt ad utilem, & non admodum necessariam licentiam, atque inde etiam ad libidinem & luxum ludibriumq; transiuere. Satis enim fuit rudi atque adolescenti mundo, ea quæ cuti tegendæ, aluo explendæ, etiam quauis naturæ satisfaciente materia, sufficerent, habere. Paulo doctior iunxit utile, quod sanè ubi in necessarij locum successit, proculdubio pro necessario est. non secus atque ouibus aut quibus uis animantibus cicuratis, pabulum ab homine exhiberi solitum, quamuis uidetur utile tantum, non item necessarium, usqueadeò necessarium est, ut si illo destituantur, sint periclitatura: nec enim ad priscum ingenium possunt redire. ita nec homines educati quadam uictus elegantia, munditiáue, possunt ad sæcula redire Saturni, nisi sensim admodum, multisq; sæculis. Nam educationis ratio in consuetudinem uersa, pro natura est. Hinc quamuis copia glandis querneæ, faginæ, castanearum, cæterorumq; fructuum & radicum & holerum, ex quibus prisci uictitabant, sit in promptu: tamen nisi adsit utilis tritici leguminumq; atque carnium copia, quæ usui faciat satis, statim fame, peste etiam, inde laboratur. Post usum rerum necessarium, opinionis & gloriæ pestis, dum quisque non tantum utilibus atque necessarijs ponit suis rebus modum, sed ad aliorum exemplar componitur, oborta est. Hinc simiarum genus, non quod sibi conducat quærens, sed dum alium superare luxu, gloria, honoribus atque ineptijs alius contendit, se in infinitas miserias æmulationis causa conijciens. Necessitas pariter (nam omnia similia incrementa, progressus, consistentiam, finesq; habuere) religiones primarias, ut iam docuimus, ad homines ob eorum utilitatem tantum in officio retinendos excogitauit, mentibusq; prudentiorum inseruit, uerbis eorum atq; eloquentia explicauit: quod quum ubiuis gentium pateat, tum potissimum in illis ciuitatibus, quæ tyrannis nunquam obnoxiæ fuere: tamen quadam religionis opinione teneri, omnibus omnium gentium historijs patet. Vsus uero est adolescens orbis, non tyranni opera, qui sua ferocitate ex cicuratis animantibus feras faceret, compositamq; pacem immanitate euerteret, sed quadam prouidentia modestiaq;, instructorumq; hominum (prudentiæ enim tyrones inter prudentes non pono) prudentia, consilio, opera. Oportebat nanq; ferocitatem illam humanam non ferocitate, ut nec cætera animantia, domari: se enim mutuo confeciissent sæuius quàm pridem, si statim ferocitati ferocitas, atque immanis barbaries obiecta fuisset. Compositis modestiaq; temperatis hominibus, & qui inter liberos lusissent, prudentiæ tyrocinio opus fuit, crebrisq; signis, uocibus, eloquentia, quibus

ad flectendos permonendosq; rudiores animos uterentur. Molle in molle agens torpescit, flaccescitq;. Durum molle collidit. Si molle in durum agit, & sensim urgere, & formam effingere, nec perfringere, nec comminuere potest. Ea fuit Orpheo (aut quisquis Pythagoricus sub eius nomine religiones Græciæ & Thraciæ, immanitate barbaræ attulit) prudentia. Quum enim uideret eos populos, apud quos fertur diutius peregrè uersatus, religionibus ut plurimum quidem falsissimis, at prudentum opera non ægrè persuasis teneri, suis ita instillauit, ut non tantum homines, sed & animantia & uegetabilia cuncta post se lyra traxisse dicatur. Author certe persuasionum præcipuus Pythagoras inter Græcos semper est habitus: hinc religiose illius authoritas pro ratione haberi cœpta. Admissa quæuis minima à popularibus sunt, quum nec ipsi institutores, rudes adhuc, satis numinis summi naturam nossent, debiliq; ratione & exemplis ducerentur. Atque ideo ab omnibus sunt placita de religione probata, quod prudentes post usum perceptum uehementer probarent, populares facile crederent. Talibus exemplis propagari religio cœpit. Inde in totam Græciam, inde inter Romanos traductam licet cognoscere. Hinc & necessaria & falsa ubiuis gentium orta. Quum homo ad gratiam referendam sit aptus, atque insolitarum rerum admirator, nil illi suaderi facilius potest, quàm esse numen aliquod, cuius beneficentia aut aliquod munus ad uitam utile est consequutus, aut hanc tam amplam rerum omnium copiam habet: quodq; aut maioribus donare, aut paribus, aut præsentibus etiam destituere, multasq; calamitates infligere potest. Ista enim omnia quæ sunt in hoc naturæ templo posita, nec à se (quum ratione & appetentia per se careant) nec ab hominibus condita appareant, facillime habere latentem causam sunt credita, propterea quod & rerum cœlestium, & substantiarum separatarum, atque totius naturæ obscuritatis sunt ferè omnes homines sine literis & maximo rerum usu imperiti. Qui Deum non capiunt, mordicus patrum placita tutantur. Qui qua ratione res sint introductæ norunt, etiam si sapiunt, nullum non mouent lapidem, ut receptæ religionis opinio integerrime sanctissimeq; conseruetur. alioqui & se & totam Rempub. euertunt, nisi aliam introducant, antequam primam tollant. Statis uero diebus, sacris, ceremonijs, sacrificijs, ludis, res retineri cœpta, non tantopere ut populares, plebeiosq; in officio religionis continerent, quàm ut dum crebro concurrit obliuioni obnoxia multitudo, & ea quæ à sacerdotibus & religionum authoribus responsa sunt audit, & quæ ob publicam utilitatem ratione instituta sunt cognoscit, frequenter ea in memoriam reuocet, seruetq;. Nam ubi numen aliquid respondisse credebatur, longe erant obsequentiores populi, quàm si homo illis similis ipsorum author fuisset. Responsi enim uel oraculi nulla ratio perquiri debet, ab homine etiam solet. Ita utilis quidem, & parum explorata religio, nisi ab illis qui causæ primæ rationem nouerant & explicauerant, est introducta: utilis quidem illa, quandiu & imperiti & rerum periti seruare illam sategere. uerum aut consenuit, aut deprauata sensim neglectaq; exoleuit. Quum uero uersuti, ambitioneq; & rerum cumulandarū & gloriæ amore capti homines tam facile quibusuis religionibus rudem ignaramq; rerum multitudinem capi atque teneri cernerent, eorumq; persuasionibus qui aliquid non quidem humano, sed insolito maius habere uiderentur, non ægrè obstringi, non satis habuere & recepta uti persuasione, & eam introducere, quæ populis esset compendiosa: sed quæ illos ipsos

cæteris

cæteris præficeret, & popularibus posset præscribere, atque inde ab ipsis paruis quidem illis initijs ea regna auspicari, quæ postea & magna fuere, & diuturna. Numinis porro eam opinionem aut ab ipsis incunabulis, aut ex totius uitæ consuetudine persuasam uoluere. Iupiter Saturni filius (ut ab ipso capite ordiar) oraculo à patruo emendicato atque excogitato expositus, ut qui & patrem ueluti hæres regno expulsurus, tyrannidemq; Cretæ & affectaturus & consequuturus esset, nisi necaretur exponeretur'ue, tandem à capra educatus, non sine numinis cura (ut creditum est) traxit hoc infantiæ miraculo Cretensium sibi similimorum animos, patremq; & patruum Titana auita possessione expulit, regnumq; persuasioni usqueadeò coniunxit, ut non tantum inter mortales opinionem diuinitatis de se suaserit, sed & post mortem inter diuos tantumnon primum locum habuerit, seruauerítq;. Pater uero, sub quo aurea sæcula sunt credita, Creta, mendaci filio indignior, exulare coactus, Italiam petijt, quam non sine filij exemplo in officio artibus religionis usqueadeò fœliciter tenuit, ut primus, atque mortalium deorum summus facile sit habitus. Vbi illa præclara sanctaq; (si dijs placet) ἀποθέωσις locum habuit: tum à Græcorum licentia cœlum oppletum fabulis, quod credo sanè antea barbaros, aut quorum literæ ad nos non peruenere, aut quorum commentationes ipsorum Graiorum opera perijssent & essent suppressæ, factitasse. Nam sine exemplo, aut doctrina, uix unquam quicquam magnum per se excogitarunt: si tamen hoc magnum fuit, imponere orbi, religionisq; prætextu regna uenari. Hinc non tantum homines, sed capræ, arietes, leones, tauri, ursæ, hinc naues, iacula, lyræ, sagittæ, ea licentia cœlum occuparunt. Herculi spurio, dignoq; patre Ioue, miraculi præsentisq; diuinitatis loco fuit, obiectum fuisse serpenti: quem post Amphitryonis filium necatum, bimulo minor (si credere dignum est) confecerit. Hæc illi diuinitatis præsentia, serpentisq; uictoria regnum Africæ, deuictas Hispanias, Gallias, Britannias, non tantum legibus, sed religionibus obsequentes dedit. Hac numinis, etiam infantem ætatem protegentis, opinione confecisse tot monstra, uicisse tot tyrannos creditus est, nisi tamen Græcam mentiendi licentiam uni adscripsisse credimus, quæ multi gessere. Constat quidem de Aegyptio historia, de Græcis dubitari potest. Osyris etiam Aegyptius (nam inde prodijt quicquid falsæ persuasionis est) quanquam Græci ob insignem hominis prudentiam Argiuum esse contendunt, regnoq; Achaiæ præfuisse: cuias ille fuerit, nil refert: Iouis filius est creditus. (nam à dijs fatum fuisse, magnum semper fuit) eaq; diuinitatis fama Asiæ, Africæ atque Europæ celebriores partes non tantum uicit, sed legibus moribusq; formauit, agriculturam docuit, eamq; de se omnibus opinionem reliquit, ut Deus habitus sit, de quo paulo mox. Nam ad expositos redeo, qui sanè quanto maiorem ex parentum iniuria labem recepisse, tanto ardentius in ipsam uirtutem incubuisse uidentur: ut aut parentum labem eluerent, aut religiones confirmarent, aut de illis qui legitimos spoliandi causa exponendos curabant, pœnas sumerent. Fuere uero præter unum Cyrum, fortasse omnes filij populi. Semiramidi parum pudicæ procreatæ, atque ideo expositæ, educatio à columbis (quæ nomen Syrum inde illi dedere) totius Asiæ regnum clarissimum ipsi dedit: atque adeò amplas opes, uictorias, ædificia comparare atque absoluere incitauit, ut Cæsaribus & Alexandris admirationem cum inuidia reliquerit. Ita nutrices no-

mine caprarum, luparum, auium, canum, facile antiquitas credidit ea animantia fuisse, quæ nomine tantum conueniebant. Cyrus non tam facile auitum regnum uicino cumulasset, nisi expositus, opinionem comitis numinis populariibus, fortassis nimia tyrannide oppressis, persuasisset. Nolo hic Romulum cum lupa adducere, nam par erat, ex incesto natum, à meretrice lupa educari. Tali propagatore pastorum, furum, prædonumq; natum est primo regnum, demum respub. postremò imperium omnibus prudentiæ, potentiæ, atque iniuriæ superbiæq; titulis multo ornatissimum: de quo præstat aut in bonam aut in malam partem silere, quàm pauca scribere. Non adferam Aegisthum à capra, Pelian ab equa, Paridem ab ursa educatos, quum expositi dicerentur. Hoc enim exemplum à lege diuina est ab innumeris emendicatum, Mosis instar. Quotquot enim sunt imitati, etiam si quos populos potuere in suam sententiam protrahere, illis præesse conati sunt. Quis non credat, apud rudiores receptam de Ioue Ammonio patre Alexandri opinionem, ei faciliores dedisse victorias, quàm si Philippi filius statim fuisset habitus? Fac nunquam cogitasse illos de religione, postquam se expositos dijs ue genitos audiere. Ea opinio sanè & illorum attollit animos, & popularium deprimit atque deijcit. Non enim omnia falsa sunt statim iudicanda, quòd quædam in eo genere falsa uisa sunt. non rarò portenta, miracula, ostenta, facta, ab incertis causis non iniussu aut sine summi numinis uoluntate uisa sunt, quæ frequenter aut ingentium malorum, aut uicissitudinum prænuncia fuere, ut ipsa sibi caueat mortalitas. Nam quod frequenter contingit, ut medicus sapiens corporumq; temperamenti peritus, frequentius morbos prænunciet, ut præcaueri possint: itidem numen illud summè beneficum, cui acceptum ferre debemus quicquid in hac uita rerum nanciscimur, his rebuspub. hominumq; cœtibus facit significatq; non raro ea, quorum imperiti ut plurimum mortales sunt. Aetatem enim & incrementa, progressus, fines singularium, ut quæ maxime ad nos pertinent consideramus, reipub. aut rerum uniuersalium conditionem perpendere non usquadeò possumus, solemus ue. Et quia ea scire magni (quod ad humanarum rerum statum spectat) refert, ideo Deus opt. max. periclitanti tantæ multitudini frequenter opitulatur, officiumq; demum patris suscipit, ubi humana remedia desunt. Talibus miraculis scatent historiæ, ut si falsa omnia quisquam sit tam impudens ut asserat, esse in se rationem neget: tamen etiam esse multa à uersutis hominibus conficta, ubi præcipue sunt similia, nemo nisi stupidus non cognoscit. At quæ uera, quæ ue falsa sint, Deus aliquis uiderit. Res insolitæ fuere etiam regnorum & magnarum rerum augurium. Hieroni Siciliæ tyranno dormienti apes mel in os congerentes, formicæ Midæ tritici grana cumulando, magnum fuere potentiæ postea comparatæ & auctæ argumentum. Persarum rex Sophis, nunc regnantium fratrum pater, in syluis diu delitescens, absque ullo uitæ humanæ adminiculo, quamuis iam natu grandior, tamen non sine diuinitatis argumento paternum regnum recepit. Idem Habidi Tartesiorum regi, cum cerua diutius uersanti, contigisse refertur. Quid? quod quidam incuborum opera nati, magni postea fuere? Vlam in Tartaria, Hungari in Germania, Merlinus in Britannia? Quis non credat familiares illos genios Socrati, Hieronymo Sauonarolæ, Apollonio Tyaneo, & multis alijs animos fecisse ad rerum summam, nisi oppressi aut præpediti fuissent? Cum suo dæmone Pythagoras Turiorum tyran-

nidem

nidem affectare non erubuit. Satis patet eorum aſtus, qui religiones non in rem popularium, aut neceſſitatem, ſed potiſſimum in ſuum compendium intulere, non pauci etiam in opinionem. Nam & Romulus in ſanguinis præcium à Proculo deus uiſus eſt. Nec tantum ea religio dicenda eſt quæ timore aut amore numinis incutitur ab aliquo, ſed quam de ſe oblatam populariibus & perſuaſam cupit. Nunc de illis dicendum uidetur, qui in rem populorum & ſuam de dijs opiniones orbi intulere. Prudentia iuſtitiæ coniuncta in cauſa fuit, ut qui illis eſſent præditi uirtutibus, non tantum in ſumma omnium admiratione haberentur, ſed etiam de ſe facile omnibus omnia credenda ſuaderent. Nam ubi in quocunque homine uidemus ſummam probitatem æquitati connexam, nullaq; eum ambitione teneri, quæ eundem contra fidem atque animi ſenſum dicere cogat, proculdubio eius omnia uerba accipimus ueluti ab oraculo, nihiloq; ſecius quàm ab aliquo numine prolata curamus ſeruanda. Eſt enim in eo loco uir bonus & prudens inter homines cæteros, in quo Deus etiam ſupra ſapientes, eſtque ueluti diuini conſilij conſcius, quum diuinæ & humanæ rationis eſt ualde peritus. Hac iuſtitiæ & prudentiæ opinione multi ultro ad moderandas rerum habenas (iam cultu pubeſcentem orbem capio) ſunt à popularibus adſciti, delectiq;. quidam partim populorum cura, partim gloriæ & ambitionis motu ſe huic muneri obtulere. quidam imperium iam partum ſtabiliuerunt, atque religionibus legibusq; expoliuere. Non pauci, quos maior gloriæ cupido inceſſerat, ſatis habere ui ſi ſunt leges poſuiſſe. Omnes autem quum perſpectum haberent, etſi ſe gratiſſimos non ignorarent, multos qui principia & legibus & rebuſpublicis dediſſent, demum populorum iniurijs atque ſeditione perijſſe: ad hæc, quod animos hominum obnoxios mutationibus & ingratitudini ſcirent, ne in diſcrimen uenirent, ſe conſuetudinem habere cum quodam numine, ut eorum maior eſſet duplexq; authoritas ſuaſerunt, cuius numinis conſilio & opera, ſe quicquid agerent, ſtatuerent, conſulerent, facere adfirmabant. quibus eo facilius dabatur fides, quod euentus ut plurimum uidebantur conſequi reipub. uſui utiles. Numa Pompilius Pythagorici dogmatis admodum gnarus, quum ad moderandam urbem à Romulo auſpicijs fundatam aſciſceretur, eamq; uideret ideo fortaſſe authorem ſuum confeciſſe, quod aut nulla, aut non magna religione, deorum ue timore eſſent moderati animi, uoluit imprimis populo id de ſe perſuaſum, ſe numinis authoritatem quòd Aegeriam nympham uocabat, per omnia ſequi, ne ſi quid populo non placeret, aut non fœliciter, quamuis prudenter factum, ſuccederet, ipſe ueluti author pœnas lueret. Ita & populo conſuluit, & retinuit eam regno dignitatem atq; amplitudinem. Nolo hic Lycurgum, Solonem, Charondam, Zamolxim, & cæteros qui legum authores aut inſtauratores ſummo popularium commodo & communi gloria fuiſſe memorantur. Omnes enim numine authore, & oraculis conſtitutiones ſuas ſtabilitas firmasq; fecere. Primo namque loco auſpicari à religione & deorum geniorum ue, quos habere ſe familiares aſſerebant, opus fuit. Verum omnium artes & ingenium unus Arabs Muhamedes facile ſuperauit. illum in ſuperioribus pinxi. Meo ſanè iudicio, ut homines nunquam ſine religionum credulitate conſiſtere atque retineri in officio poſſunt: ita credulitas ſine armis uix poteſt augeri atque conſeruari. Antiqui ideo reges ſacrificulos, utraque coniuncta potentia, ſub nomine imperij habebant.

Rex Indorum Aphricanorum de religione reſponſitare, & ſummos pontifices deligere ſolet, quibus præſcribat. Dauid rex prophetiæ nomine plus profuit, quàm regis potentia. Temperari utrumq; ab alterutro debet. Qui rebus ſine quibus neutrum conſiſtere poteſt, potitur, debet rerum omnium arbitrium moderari, quod ad res externas attinet. Nam nemo neſcit, alterum animi locum, alterum ueluti corpus Reipublicæ eſſe: quibus diſiunctis atque diſſipatis, ſtatum collabi neceſſe eſt. Seorſim enim alterum poſitum, ocio marceſcit, niſi iuſta animaduerſione agitatur, alterius ue freno modum cupiditati ponat. Cuius rei id fidem potiſſimum facit, quod omnes religiones illic primum periere, ubi ſunt primò conſtitutæ. Atque niſi principum diligentia luxum cohercuerit, ab illis ſunt confectæ, qui illarum cuſtodes diutius ſuo arbitratu fuere. In rebus autem animi abſoluta eſſe debet ſacra potentia. Dum uero ſibi plus æquo fauent, aut conſulunt myſtæ, non ſatis omnium utilitatem perpendere, ſuam uero (cum inde ſit illis victus comparatus) naturaliter curare ſolent. Quamuis autem ſit pro ordinis, ut uidetur, diuturnitate atq; conſeruatione prouentus, nemo tamen aliò abſumi, miraculo ducat. Non enim ſibi modum ponunt, ſed æquior iudex, Reiq; publicæ optimus arbiter id facere debet. Verum dicetur poſtea, qua potiſſimum ratione omnes perſuaſiones perierint, ſint ue perituræ. Nunc quemadmodum uarius rerum cultus in orbem irrepſerit, paucis eſt tradendum.

ABSVRDAE RELIGIONIS ATQVE εἰδωλολατρείας origo. CAP. VI.

QVoniam hoc naturæ templum, & eius beneficiorum immenſitas, in ſtuporem & admirationem homines trahit, inde gratitudinem in cauſam incognitam relatam cupiunt. Ignarus uero cui referat (nam diuinitatis ſpeciem non poteſt cæca mortalitas concipere) cuilibet rei à ſacerdotibus & prudentibus illatæ & oblatæ & timoris & gratitudinis gratia refert, opinionemq; receptam ſacerdotes cõſeruationi illius prefecti, diuinationibus, ænigmatibus, ſcrupis úe & aſtu augent atq; cõfirmant. Satis itaq; fuit tyrannis & illis qui rerum olim habuere habenas, uel falſiſſimis religionum opinionibus retinere populorum animos. De placitis uero atque reſponſis, oraculisúe deorum, ſeu ſacerdotum eorũ cultum docentium, nulli rationem poſcere licitum atque ſolitum eſt. Prudentes, qui rerum uſum norunt, approbareq; ſe ſimulant, ſunt plebeculæ rerum ignaræ exemplo, autoresq; ut ſeruetur de diis recepta opinio, timore utroſq; cogit princeps, pacis publicę gratia. Illa popularium & multitudinis credulitate adducti olim, cum parum naſutus mundus erat, uafri illi principes, & nebulones, qui ſui memoriam maxime longam aut raris aut præclaris facinoribus, aut gloria aut opinione aut beneficio aut aſtu efficere ſtuduerunt, perſuaſum uoluerunt turbæ imperitæ, ſe poſt mortem deos immortales futuros, in cœlumq; emigraturos, ubi haberent rerum mortalium curam: ſi tamen mortales omnes, ſed potiſſimum illi quos aut beneficio affeciſſent, aut quibus præfuiſſent, crebris ſacrificijs illis ſacra facere ſatagerent, id eſt ut diuturnior eorum ſeruaretur memoria, eorum ſacerdotes alerent. Nam ſine anniuerſaria hominum memoria, & ſtipe in memoriam conſtituta, nihil durat diutius. Omnia enim obliterat tempus, ſed iſta tardius. Hinc apotheoſis, & aquilæ ex rogo cœlum

cœlum petentes, ueluti animos deferendo. quæ fraus usqueadeò innotuerat & Romanis & Græcis iam adultioribus, ut qui fuere inter illos potentissimi, in cœlum irrepere non potuerint, iam populis cultioribus. hinc labes & mali origo, hinc sacrificiorum & ludorum omnia genera: hinc uariæ funerum cœlos petentium species. Inde orta sacra, mendacijs aucta atque confirmata. Hinc Deus haberi cœptus, cui ne meritò quidē hominis appellatio, sed immanissimæ potius belluę cōpetebat. Hinc prędo & urbium euersor Mars, hinc pędera stes & figulus Iupiter, impostor & dicax Mercurius, Venus meretrix, Lemnius faber, pirata Neptunus, Bacchus & Ceres agricolæ, in cœlum linguis & fauoribus popularium conscenderunt. At ne parum esset, cynædi & scorta etiam Romano sacro donata sunt. Ne uero statim ex hominum perirent memoria, suoq; cœlo deciderent, præterquam quod statis certisq; ritibus & sacris colebantur, etiam animalia quædam quorum species semper esset inter homines futura, ueluti sibi sacra posteritati reliquere. Tibicen, medicus, atq; circumforaneus pharmacopola Apollo, serpentem: Iupiter aquilam, Venus columbas, Iuno pauonem, atque alius aliud reliquere. sunt & arbores & herbæ illis consecratæ, excogitatione sacerdotum, atque naturali planetarum proprietate. huius excogitationis inuentrix Aegyptus. Isis Aegypti regina, mariti Osyridis nomine, quum à fratre & uita priuatus, & in partes quinque & uiginti esset laceratus, ob nomen tyrannidis, hoc adinuenisse traditur, ne opinionē diuinitatis, quam de Osyride, quum ob rerum gestarum magnitudinem, tum ob originis diuinæ opinionem conceperant, deponerent & exuerent populares, eas uigintiquinque partes corporis mariti, quas frater in rei signum totidem prouinciarum præfectis destinauerat mittere, uicto fratre recuperatas, singulas singulis statuis humana forma maioribus includendas, easq; dicatis totidem templis in diuersis prouincijs consecrari (ueluti integrum mariti corpus in singulis lateret) curauit, constituta sacerdotibus, qui id suaderent, in annuos prouentus pecunia: sine cuius usu nec religio, nec leges, nec artes etiam utilissimæ, uel minimum in adulto orbe consistere possunt. Quamuis autem ubiuis prouinciarum uellet credi, (ut qui unus in cœlo esse diceretur) ut contentionem & longiorem memoriam inter populares, (qui apparatu pomparum & ceremoniarum mutuò seipsos superare nitantur) ingeneraret, uoluit etiam totidem animalia diuersa, quot erant partes, sacra haberi, animalq; illud semel ubiuis consecratum esse sacrosanctum, ne fortuitò quidem lædendū, sed eximiè colendū, religiose ostendi, idq; nec crebro, nec sine ceremonijs aut uoto popularium. Nam etiam sacrosancta mysteria assiduitate uilescunt, raritate commendantur. Ita ueluti Osyris esset in singulis illis animantibus rediuiuus, quotidie, recordationi Aegyptiorum se ultro offerebat. Vsqueadeò magno gloriæ sensu & cupiditate homines genuit natura, ut ab aculeo incitarentur ad præclara facinora. quam gloriæ opinionem in famam & celebritatem tantum, non item in uirtutem traducens improbitas, plures longe Parides, Cambyses, Herostratos, Dionysios, Claudios, Nerones, Heliogabalos, quàm Saturnos, Ianos, Augustos, reliquit: qui quo fuere impudentiores, eo ardentius cœlum, ad eluendam nefariæ uitæ notam, arripere sunt conati. Hic fons fuit εἰδωλολατρείας, atque falsæ persuasionis seminarium. hinc arcus, sagitta, ancyle, hinc quiduis in religionem coactum. Inde à nulla re abesse diuinitas credita. hinc orbis labes & contentio. Varietas sepulturæ, quæ ad diuinitatem ianua esse uide-

tur, inde nata. Dijs ipsis, si superstint fœlicibus, & nulla re egentibus, litatum hominibus, proprijs seruis, aut etiam liberis, equis, armis, cerarijs, ut uirtutibus sacrificatum: dijs ueluti gratissima hostia deuotus homo, sons, insons, seruus, liber, hospes, indigena, extraneus, parens. Nec satis id fuit, ut qui quædam animantia ob memoriam diuturniorem habuere sacra, Ita quædam execrata, & sacrificari solita singulis illis nebulonibus (uolui dicere dijs) sunt, sus Mineruæ, caper Baccho, asinus Priapo, &c. ut ferè uniuerso animantium generi fœdum pararit exitium Aegyptiacum commentum. Postremo excogitati Veioues, atq; ἀντιποποῖοι dij. Inferis sacra fieri cœpta. terrestres dij placitis Pythagoræ culti, ne nocerent: cœlestes, ut prodessent. deorum ex toto deuicto orbe turba à Romanis pacis humanæ euersoribus in urbem inuecta, ut undecunque confluerent homines, deos patrios Romæ reperirent, colerentq;. Vacinna dea, Pales, Rubigo, Pomona, Pylumnus, Vertūnus, Cupido, Voluptas, Lubentina, Venus, Febris, Fortuna, fortuna Romana, fuere templis dicati dij. Fidei, Mentis, Virtutis, Opis, Libertatis, Victoriæ, & tēpla & imagines erectæ. Cœlorum, planetarum, elementorum, uirtutum, uitiorum, hominum, dæmonum, immutata à prudētibus & uafris hominibus nomina in religionē tracta. Causa prima, prouidentia úe, in summa hominum omnium ignoratione haberi cœpta: antequam duce Christo rursus innotescerent. Porrò ne religionis semel probatæ minueretur authoritas, ipsis úe tyrannis nota impietatis inureretur, uictores semper templis, quoad furta tegere atque dissimulare potuere, pepercerunt. Vix enim literarum monumentis reperire ex tanto regum, tyrannorum, imperatorum úe numerolicet (præter paucos Persas, aut Romanos) qui loca religiosa, delubraq; sunt aggressi spoliare: quamuis falsa, & à prudentia humana excogitata esse scirent omnia ferè religionum genera, ea potissimum ratione, quod potissimum scirent homines & religiosos & religionum authores atque conseruatores credi plus quàm deos. Præterea si deos patrios tollas, eorum úe templa euertas aut spolies, sacris numinibus, quî conuenire unà poterunt, quos imperata facere cupis? Vnionem certe soluet, qui deorum authoritatem imminuit, nisi iam rebus omnibus compositis, & firmato imperio, atque falsitate superioris demonstrata, meliorem sufficere studeat. Nouus certe princeps id non debet aggredi, nisi longe superior. Ideo omnes principes, aut qui rebus potiebantur, ut pietatis opinionem de se plebeculæ relinquerent, aut ut religiones confirmarent, seu utraque de causa, summopere ornare & construere templa satagebant: illaq; præda ex sanguine humano aut etiam ex alijs templis rapta decorare studebant, quo fiebat ut in fide facilius longe retinerentur populares. Istæ sunt causæ atque origines falsæ religionis. nunc de illius progressu & incremento, ordinibusq; dicendum.

DE INCREMENTO ET CONSISTENTIA *Religionum.* CAP. VII.

IN rebus omnibus quæ ab humana prudentia diligentiaqúe cultum & ordinem recepere, quum omnia potentia, non item actu in se haberent, idem primum fuere & magistratus, & qui imperata facerent, ante occupatam, adeptam, datamq; authoritatem. Quemadmodum antequam ædes construantur, non est discrimen in sylua, inter postem, trabem, canterium, culmen: in lapicidina idem & similis lapis est unde fundamenta, angulos, antas, columnas, epistylia, baseſq;

baſesq; facias. Artifici manui omnia debentur. Omnia enim ueluti in quodam chao congeſta, ad diuinæ prouidentiæ huius molis mundialis exornatricis inſtar, ſenſim prudentia humana à neceſsitate, utilitate, ſpe, gloria, ſummo animi corporisq; labore ſunt expolita, in ſuosq; ordines translata. Cultum certe eruditione & ueluti exaſciatione capiunt, rudia per ſe omnium rerum principia: non aliter atque diuina prouidentia naturali potentia & diſpoſitione uſa, ex primaria & confuſa mole (quæ nec materia nec forma meritò dici poterat, ut nec animo humano, qui nondum erat, capi) & cœleſtem & elementarem ordinem diſpoſuit, grauia leuibus, ſumma imis, incorruptibilia fluxis, motum quieti, libramentis aptando. qui ordo ideo à cœleſti elemento, quod quidam quintum uocant, æternum ſeruatur, quòd à mero prouidentiæ imperio pendeat, diuerſasq; & contrario niſu repugnantes partes in ſe non habeat, quarum contagio infici poſsit. Initio ergo conuerſationis humanæ, antequam uitium & cupiditas ad ſui coërcitionem leges poſcerent, princeps, populus, ſacerdos, ijdem & pares erant. Inde patris authoritas in liberos, paterfamiliàs in domeſticos, dominus herus ue in ſeruos, iudex in prouinciam, princeps in ditionem, ſacerdos in animos ius habere, ſenſim procedente exemplo, conſenſuq; hominum, cœpere. Conſtitutus autem uterque, & princeps iudex ue, & ſacerdos, antequam res adoleſcerent, & augerentur imperia, omnium eius generis magiſtratuum uicem ſuſtinebant. Nam differenti ordine opus non eſt, ubi unus ſatis eſſe poteſt. Nata opinione, & diutius uigente, quum res innoteſcũt & expoſcunt, additur indies paruis rerum fundamentis & initijs legum ſacrarum, ex dubijs aut uitijs quotidie oborientium aliquid, præterea cultus popularium, rarius tamen (quod ad res attinet) ſine ſtipe. Quum enim naturaliter ſeipſam propagante religione increbuit ubiuis gentium quædam ſanctitatis, miraculi, inſolitæ ue & utilis rei aut numinis opinio, opes aut tenues, aut ab ipſo principio nullæ ſenſim creſcunt, atque undecunque à uotis confluunt, ita ut quæ parua à principio ſunt, adoleſcant, atque tam opinionibus quàm opibus in immenſum eant, ſerpantq;. Nam plures ſunt qui offerant, & quæ recitantur credant. Pauci qui miracula & ſacros ritus ne frequentia uileſcant, aperiant, quiq; munera tanta quæ (ut ſacerdotes aſſerunt) gratiſsima diuis plebs credit, recipiant. Hæc eſt religionis conditio, perſuaſionisq; augmentum. Hæc ars ex delubris & lucis immania templa conſtruxit, opum ſplendore in uerba perſuaſionis iurare coëgit. Hinc leges ſecundariæ ex uitijs & dubijs ortæ, primarum explicatrices confirmatoriæq;. Inde ædificiorum, cerimoniarum, pomparum, ludorum, ornamentorum, cultuum & prouentuum nomine, etiam flagitatio munerum. Populi uero rerum ſacrarum omnium ſplendore illecti, ultro etiam offerre, partim ob religionem, partim ob gloriæ participationem, nominisq; memoriam ſolent. Principes, & qui facultatibus pollent, ut glorioſam nominis recordationem poſt ſe relinquant, deosq; propitios habeant, & ut popularium ſtudium uincant, incitentq;, ad hæc ut ipſam religionem amplificent atq; augeant, propriis ſumptibus & delubra condunt, & numeroſas perſuaſionis cuſtodes inſtituere ſolent. accedit ſacerdotum eas opes augentium induſtria & œconomia, quæ longe maximam opum prolem infert. Quo fit (ut res mortalium nunquam conſiſtere poſſunt, ſuntq; in cauſa ſi quis abutatur & ruinæ & mutationis) ſtatim pro uoto & facultatibus popularium ut creſcant in immenſum ſacrę opes, atq; ſi quid ſit uſpiam luxus, quum à nemine cõ

peſcuntur,

peſcuntur, id potiſsimum in ſacerdotibus aut pontificibus uideatur. Ea ratione à primis initijs ortæ, diutiusq; conſeruatæ perſuaſiones, in immenſum creuere, opumq; ſplendore nulla ferè paulo diuturnior non facile luxu Epicureos, facultatibus fiſcum ſuperauit. Poſtremo etiam ſuo ſe confodit gladio, & uoluptatis illecebris, deprauatisq; moribus ſeipſam conficit. Nec id in noſtra tantum cõtingit. Quamuis omniũ rerum contemptum profitemur Chriſtiani, quod ſanè in adulta religione nec fieri nec obſeruari poteſt. Pauci et opinione ſancti, nec prauis opinionibus deprauati, paucis egebãt, quo tempore creſcebat naſcens perſuaſio Eccleſiæ: nunc multi multis, ſummi ſummis egent. Aequũ ſanè fuit tenuẽ eſſe, & rerum omnium nudam, adde & quæ ſuaderet opum contemptum, religionem, quum paucíſsimi & abſtinentiſsimi illius erant cultores, nõdum natis uitijs, opinionibus, dubijs, & amplo cœtu, cui eſſet præſcribendum: ut auctis ordinibus, & diſtinctis, adeſſe facultates opus eſt, quæ ad rerum neceſsitatem ſatis ſint. Vnde meo iudicio, toto cœlo nunc errant, qui facultatibus proprijs interdictum ſacrificulis Chriſtianis uolunt, quum ſi quid habeant ipſi, in luxum turpiter abliguriant. Vſus certe præpoſterus, non opes culpari debebant. Quis enim niſi mentis inops dona recuſet, præſtantiſsimum acquirendi genus? magna nomine diuino cõſtrui ædificia uetet? induſtriam damnet, præcipuè quum numinis gratia ea fiant, liceatq; ei bene & male uti cuius arbitrio cõmittuntur? Ita diteſcunt templa & ſacrifices, ita ſunt ditiores dij mortui quàm uiui. Dominio porrò rerum aucto, non potuit progreſſu temporis omnibus ſacris tractandis, emendandis, conſeruandisq; unus ſatis eſſe, plures dignitate pares abſq; dubijs, litibus, ſceleribus, non potuere conſiſtere. Primarium quondam ordinem opus fuit inſtitui, neceſſeq; fuit arbitrum primum religionis leges abſentibus dare, remotioribusq;, quorum cura illi cõmiſſa eſt præſcribere. Seu uerò ab eo qui author aut conſeruator religionis eſt, ſeu à principe, ſeu à populari conſenſu, aut magno concilio eligatur, nihil refert. Præeſſe unum pluribus opus eſt, ad quem rerum ſumma deferatur. Nam ut nemo ſibi iudex (niſi in conſcientia & occultis rebus) eſſe poteſt, ita ſine authoritate quadam ſumma inter dignitate pares ius dicere, ſcelera uindicare, de dubijs reſponſitare non poteſt. Omnium gentium religionibus quæ latius patuere, fuere ſummi pontifices, ſuntq; futuri, qui cæteris præſcribant, aut Principis, aut conſenſu Reipublicæ, aut ſummi conſilij authoritate. Alioqui non rerum ordo in rebus humanis eſſet, ſed quoddam Chaos, quum res huius mortalitatis ſint ſemper corruptioni, dubijs, litibus, uitijsq; adnexę. Veritas enim, amicitia & uirtus hic potius uocabulo quàm rebus habentur, niſi ab ijs quos omnino mutauit per Chriſtum Deus. Demum cum regiones perſuaſioni eidẽ obnoxię latius patent, quàm ut cõmode ab omnibus poſsit ſummus adiri pontifex, tertius ordo oriatur oportet. Conſtituendi ſunt pro locorum ratione mediæ authoritatis uiri, quibus & præſcribat & ſuam authoritatem in quibuſdam impartiat ſummus pontifex. quos ideo pontifices dixit antiquitas, quòd religioni quæ per illos uiget, pontem faciant, & ueluti eam cęteris tradendo tranſuehant, ſeruentq;, ne curis politicis immerſa periclitetur. Sunt ergo tres conſeruatorũ & explicatorũ perſuaſionis ordines, ſummi, medij, infimi: ſummi pontifices, pontifices, ſacrificuli, quorum & uocabula & munia nulla gens exculta diutiusq; regnans ſub eadem perſuaſione nõ habuit, quamuis uoce à nobis diuerſa nuncuparet. Res enim eaſdem eſſe, uocum diuerſitas quæ ferè in ſingulis populis differt, non uetat. Medios eſſe quandoque

uariorum

uariorum ordinum, nihil prohibet. Nam quamuis archiepiscopi prę sunt dignitate & quodam iure episcopis, conuentusq; conuentibus, medij tamen omnes sunt quod pareant pontifici summo, aut summæ potestati. Patriarchæ fuere Græcis, quibus ambigentibus, ut & ipsis Apostolis, non unus summus homo, sed sacra concilia prę erant: quod utinam fuisset in omnibus Ecclesijs seruatum. Nam ex hominis potestate non rarò affectum animi, rerumq; suarum compendium potius quàm rationẽ sectantis, non prodirent multæ leges, quæ & si quando q; fuerunt utiles, tamen pro temporum ratione non satis omnium usui & naturæ aptæ uidentur. Sed tamen adulto orbi est longe utilius expeditiusq; in rebus priuatis unum summum præfici & præscribere, quum uix possit tam frequenter cogi ea antistitum & uirorum doctorum turba, quæ non debet nisi quum de rerum summa agitur coire. Nam nec principibus, nec pontificibus (quorum interest potissimum) sumptus ille esset tolerabilis. Arbitrarius itaque mediorum usus & constitutio, pro rerũ temporũq; necessitate, etiam pro opinione poni solet. Si una in urbe, aut municipio tantum, usus persuasionis eiusdem esset, posset idem esse & summus & medius & infimus. Tales fuere priscæ & adolescentes religiones, quum quęlibet urbs, uicus aut municipium proprijs sacris uteretur, atq; ab alijs distinctis. Nomina enim dabat (ut antè est demonstratum) post deperditam caussæ primæ cognitionẽ (quæ se ultro primum productis hominibus obtulerat) cuilibet oblato numini rudis antiquitas: nec ut in uerba unius principis iurauerat, ita Deum unum tantum una prouincia nouerat. At quum religionum propagatio est subsecuta, ne potẽtissimus quidem imperator omnia munerum genera in uno homine complecti potuit. Parium cõcessus in primo & secũdo ordine capite fuere donandi. remotiores à prima origine & loco, præsente authoritate: ne aut dubia, aut uitia antequã remedia longius petita adhiberentur, latius serperent, inq; legem diuturno usu transirent. Vnde nõ immeritò dixit Paulus, summus secundũ Christũ nostræ persuasionis antistes, Ordines esse à Deo: non tantũ de principum has fluxas res moderantium authoritate, sed de religionum ordinibus locutus. Ita & opes et authoritas sim fuere in sacris dispositæ. Quo iure seruentur, est uidendum.

DE CONSISTENTIA. CAP. VIII.

NVlli præter cõmunem cõsensum, aut sacrum conuentum, Principem ue, licet summo præesse pontifici: nec res semel sacris addictas, ueluti perpetuæ religionis hæreditati ascriptas, auertere. Summus pontifex medijs (quotquot sunt) prima iura dat, pariter & infimis. Ei parent medij, infimisq; in iure sibi concredito præscribunt. Parêre tantum ultimi, non item propria authoritate sui ordinis hominibus præscribere solent. Si negligentius in officio inferior uersetur, ius emendandi ad medium: si ille desit, ad summum pertinet. Ab his potissimum populi manu ducũtur ad religionem, exponuntur sacra, mysteria delibantur. In summa quicquid ferè curæ aliorum ordinum commissum est, id in eos (nisi quæstum comitetur religio) solet reijci. Sunt enim quemadmodum uires & partes elementorũ, cœlo & primæ caussæ, uelut manus & membra cæterorum ordinum, longe sanè utrique naturali comparationi dissimillima. Is ordo maxime sequitur exemplum naturę, quamdiu suo munere nõ segniter fungitur, perpetuamq; naturæ actionẽ imitari studet. Nam prouidentiæ sacrosanctæ paret cœlũ, eiusq; uires, & infima omnia elementis cõstantia. Mundus ipse medius,

medius noſtrorum typum gerens Antiſtitum, agit tantum in inferiora, uiresq; ſibi à cauſſa prima concreditas exercet & imprimit. Inferior pars mundi partim naturæ obſequitur, partim arti, partim utrique. Hæc eſt ſacroſanctæ trinitatis imago, quæ Totam diffuſa per artus, uti mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet: qua abſcedente, omnia periclitãtur. Pertinet cœlum ad Deum, elementa & Deo & cœlo patẽt, occulta uidelicet & patenti cauſſa adminiſtrata & producta ſacroſancto myſterio. Hæc ordinũ ratio, quod ad medios attinet, poteſt eſſe diuerſa. Nam quidã ſine medio iure poſſunt ſtatim agnoſcere ſummũ legis arbitrũ, ut qui ſine naturæ mediæ cõtemplatione ſe in cauſſam primam cõuertunt: quales ſunt multi ſacri conuentus & cœnobia, quibus nunq; caruit florens perſuaſio. Porrò quum nulla ratio religionis niſi in delecto cõuentu reddi ſoleat, quotidie opiniones opinionibus ſolent adnecti, unde & priuati multi (modò ſit cauſſa perſuaſionis) etiam religioſos conceſſus creant. Verum hoc nil ad ordines, nec eſt neceſſaria ea turba ſi poſsit illis carere Reſpublica: fœliciusq; longe conſtat prouincia parens perſuaſioni, antequam tam uarij cultus & cœtus ordinum numerum perturbent atque augeant, niſi à neceſsitate introducantur. Ius rerum ſacrarum tradi primum à pontificibus ſummis, demum à medijs ſolet, dicíq; aut ab ipſis, aut ab eis quibus iuris dicendi poteſtatem fecere. Sibi uero ut habeant uicarios eſt neceſſe, qui multitudini de rebus ſacris ius dicere ſoleant. Quum ipſi etiam ſi eſſent Briarei, ſatis ſibi eſſe non ualeant. Habent itaque & iudices ſuos, qui ſibi tradita authoritate de rebus ſacris, aut ad ſacra ſpectantibus ſtatuunt, non ſine iudiciorum appendicibus. quod proxime in extremo libro patebit, ubi de Principum, aut iuris prophani iudicibus agetur.

DE TRACTATIONE, VSV, ET CORRVptione perſuaſionum. CAP. IX.

ID imprimis notandum diligenter uenit, omnia religionis placita uim legis habere, omnesq; iuriſdictioni cuiuſcunque epiſcopi obnoxios illis teneri. Multo enim minus tranquillitati Reipublicæ expedit, diuina, quàm humana infringere, niſi rara & non ſupina negligentia. Verbis quidem refragari, priuati hominis nõ eſt, niſi diuinitus, aut ab ſummo principe & potentiori id iubeatur. Summi pontificis authoritas, aut quod illius loco eſt, omnes legibus adſtringit. Epiſcoporum ueluti ius ciuile eſt, nec ad omnes pertingit. Sunt enim multa uſu aut placitis pontificum ubiuis gentium probata (quod ad ritus & ceremonias attinet) quæ nec ſummo iure pontificio cauta, nec alijs ſunt obſeruari ſolita, uim tamen legis obtinentia, modo iuri humano nõ aduerſentur. Quum etenim non modo quæuis prouincia, ſed & quiuis locus ſacer ſuos habeat uelut tutelareis deos, illos ſuo & recepto ritu coli par eſt. Huiuſmodi leges locis obnoxios, non item cæteros attingunt. Tractat ius diuinum poſt traditos mores, & perſuaſam in deos pietatem & cultum (qui primus fons eſt perſuaſionis) ciuilis iuris inſtar, de rebus & perſonis ſacris addictis tantũ, aut quæ ſacrarum opinione habẽt. Prima ratio eſt de cultu diuino, ut certis ſtatisq; diebus, precib. ceremonijsq; fiat: probitatẽ & officiũ ſuadet, legẽ rationis ſuggerit, uirtutẽ (niſi ineptijs, ut multę priſcę olim, laboret) deorũ exemplo, amore, timore ue prędicat. Prędcribit ſacris ordinib. qua ratione obſeruari omnia debeant, quę ſacrorũ loco habẽt. Secũdo in loco dignitas & officiũ perſonarũ eſt attingendũ, quo

quo quisq; uidelicet munere fungatur, initietur, quo quæstu alatur, quibus sit moribus, cultu, sacra ueste. Nã quia rudis rerũ multitudo facile admiratur & suspicit rara & personata, ad hæc ut per ornatum religionum antistites statim sine percontatione innotescant, & à profana turba ipsis ornamentis eximantur, bona pars religionum ideo est in uario cultu posita: qui etiam suis interpretationibus esse necessarius & essentialis probatur, quasi iusserit numen sua sacra tali ritu fieri debere, alioquin mortalia non exaudire uota. Ea personæ species in homine sacris addicto semper fuit maxima persuasionis pars. Si qui autem sunt mysterijs initiandi, aut religioni nomina daturi, tradi hoc in loco debet. nam quædam mysteria ad omnes, quædam ad paucos, quædam ad nullos præter summos pontifices pertinent. At quia id est opinionis, quot aut quibus debeãtur, sat fuerit nosse, hoc ius eiusq; cognitionem esse ex pontificijs sanctionibus petendã, rationemq; cõmissi, aut dubij decisionẽ esse illinc habendam unde profluxit autoritas. Proximus mysterijs esse locus debet in adultis persuasionibus, ut prospiciatur sacrificulis, ex illis opibus quæ accedunt, aut iam sunt sacris addictæ, quæ ipsæ leges statim nascẽtibus religionibus absolutę ante comparatas opes edi non possunt. Nam & res esse, & de illis ambigi opus est, anteq; de illis cõstituatur ius. Sunt ideo nascentes religiosæ leges, ut rudiores, ita æquitati propiores, quod oblatum diuinitatis scopum aut sequantur, aut ad eum collimare se simulent primum, nec statim opum factiones pietati admisceant. Quamobrem nascenti religioni obsecundant, mediocribusq; contentã fouent diutissimè principes, quoad iure sibi concesso perperam uti incipiant. Quum uero aut eorum factio mores ue, aut facultates æquo ampliores incipiunt esse principibus odio, aut inuidię, non rarò formidabiles, reiq; publicę impedimento, tunc iura dignitatum deligendarum illis adimi incipiunt, opes minui. Frangas enim quàm corrigas potius, quæ in prauum induruere. Nemo sanè nisi coactus, aut rara religionis opinione actus, uoluptates & utilitates, quarum & copiam per facultates habet, & natura expetẽdas docuit, facile relinquere potest. Irrepunt ergo in pietatis locum, & ex usu uirtutis locum occupant, inq; ἕξιν transeunt. Ita sensim ius soleta principe autoritate aut tolli, aut minui: opes pariter. alioqui progressu temporis bona fisci pars in sacrum irreperet: luxus plusquàm Sybariticus sacrum ordinẽ inficeret. Quumq; nulli usquam gentium sacerdotes à bello & reipublicæ corporea protectione (nam retinẽdis & agendis componendisq; animis sunt nati & instituti) non sint immunes ut plurimum, illiq; sint ditissimi, exhaurirent proculdubio ærarium, nunquàm nisi sacris iurando, semper accipiendo, unde fisci inuidia in illos prodit. Tenuis persuasio, sensim & legibus & opibus augetur, aucta consistit ad uirilitatem: inde ueluti opibus inhians, ipsisq; suffocata, senio perit, iure primùm imminuto, facultatibus sensim ad fiscum redactis. Quod si possent suo nomine emungere loco diuorum, principes, non esset aut tam ampla, aut tam diuturna possessio sacra. At quoniam periclitari uiderent rerum statum, quum derogatur autoritati persuasionis (nam plebs audit querimonias) quidam principes & magistratus adultioris orbis mixtum quoddam ius ex sacro & profano, iunctamq; potentiam regibus sacrificulis excogitauerunt. Deos enim reges comitari, id summum ad terrorem incutiendum inter mortales est. Si autem licet ordini sacro sine habenis & pro arbitrio in opibus crescere, proculdubio & sibi & reipublicæ & religioni parit exitium, Quumq; facultates sine uoluptatibus & scelere, quorũ sunt suppeditatrices, nusq; esse possint, & eo maioribus diffluant quod censoribus careãt:

tum demum cum sunt opulentissimi sacrifices, qui castè deos adire, sanctiusq; cæteris uiuere debent, se produnt popularibus, etiam si cesset princeps, (ut aiebat ille) contra deos testimonium ferunt: unde apertæ fraudes plebeculæ, quæ sibi impositum credit, animum non tantum non erogandi, sed erogata si fieri posset, repetendi faciunt. Ita perit ius autoritas'que sacrificum. Ita omnia persuasionum genera periere. Is est rerum omnium exitus & finis, dum res ipsæ mole laborant sua, dum nemo in se descendere uult, ad'que mediocritatem redire: In se magna ruunt, nimióque graues sub pondere lapsus. Nolo hic addere uiolentos religionum exitus, qui ab externa potentia contingunt. Nam non tantum legibus sacris, sed & profanis finem imponit aliquando sine uitio necessitas, raro tamen usquam contingens sine magno ruentium scelere, quum labefactati ordinis, & uitæ pudibundæ pœnas petit prouidentia, casus'ue nobis incognitus, illi adscribi solitus. Erant olim multi, sunt'que etiamnum alij magistratus apud quosdam barbaros, quorum responsa & placita in rerum principijs seruari superstitosè solita erant: ut Augures, Aruspices, Vates, Sibyllæ, & si quod aliud genus animos hominum aliquando imperitos coërcuit & retinuit. Verum hæc erant & cæteris gentibus ridicula, & opinione tantum nitentia. Nam præter ordines & ius ipsum, quo retineri in officio populares solent, nil planè omnium religionum placitis, atque consensu naturali probari solet. Nunc uero paucis ueluti apophthegmatis, est ipsa religio ἀφορισμοῖς concludenda, quatenus omnibus conuenit, aut usquam conueniet. Quæ enim unius tantum sunt, ideo tradere supersedeo, quod omnes etiam prę stantissimę sint mutuò (præterquam ubi in genere conueniunt) ridiculę σὺν γὰρ ὂ θαυμάζῃς, πᾶν ἐπφδοιση γέλως.

PERSVASIONVM OMNIVM COMMVNES Canones. Cap. X.

ESse Deum omnium rerum autorem, à quo dira timeamus, speremus contraria, omnibus persuasum esto.

Omnia latente causa facta à Deo esse creduntor.

Ab omnibus in Rempublicam adscriptis, aut eius loci habitatoribus, in quibus persuasio probata est, & recipi & coli patria numina debere: aut ut nullus si sua colat, uerbis receptæ religioni refragetur, sacris legibus cautum esto.

Qui initiatus est, non resilito.

Sacris receptis quisque acquiescito.

Ob pacem publicam omnia legibus sacris constituta seruato.

Nemo priuatus deos habessit.

Lararia licita sunto.

Templa publica, & loco opportuno habentor.

Numina statuis effingantor.

Omnibus diuorum sacris sacerdotes præesse, cautum esto.

Pontifices id curanto.

Priuatus profanus'ue nemo sine summo Reipublicæ consensu, mystes præesto.

Arcana persuasionis mysteria, paucis aperiunto.

Ne quis peruntator, euulgato, contemnito.

Certa anni prouentus portio sacrorum ministris dator.

Munere, & expiationibus, uotisq; utantor, distribuunto.

Absquouis oblata recipiendi, ius esto.

Sacro-

Sacroſancta religioſa patrimonia ſunto.
Hæreditatem, ſi ſit legitimus hæres, non conſecranto: ex parte, licitum eſto.
Vota niſi lege cauta, arbitraria ſunto.
Qui peccaſſit, legitimis expiato.
Numinis poteſtas æterna creditor.
Fidei ſeruandæ prima ratio in ſacris eſto.
Qui fidem uiolaſſit, diſs hoſtis, hominibus exoſus eſto.
Violatæ fidei pœnas luito, talione punitor.
Perſonæ ſacræ, aut ſacris addictæ, ſacroſanctæ ſunto.
A' nemine uiolator.
Aſylum in ſacris locis publicis, quoad de cauſa liqueat, eſto.
Cuiuis eò fugere ius eſto.
Qui abuſus fuerit, priuilegium perdito, eximitorq;.
Sacros ritus, ſaicr prælibanto.
Qui ſibi ſubſtituantur, ſacris receptis initiantor.
Qui detrimentum ſacro homini intulerit, pœna eſto.
Legis arbiter iniuriæ ſacris illatę, uindex eſto.
Gladium ne ſacerdos geſtato, ſacra myſteria pro defenſione ſunto.
Impius deos inconſulto ſacerdote ne placaſſit.
Exortem ſacrorum habeſſint, qui in deos commiſerit.
Vis à ſacris abeſto.
Magiſtratus iniuriam propulſato, ſeditiones ſedato.
A' ſacris rerum initia auſpicantor.
Stata & indictitia ſacra, pro rerum uſu ſunto.
Placitis & reſponſis nemo derogaſſit. Si quis ſecus faxit, Deus & Princeps magiſtratus uindex erit.
Si quis ſecretò peccaſſit, delicta ſacris expiato, mentem aperito, deos propitios reſipiſcentibus credito.
Quæ uerbis ſtatuta ſunt, conſilio, opera, re, fieri curanto.
Vitia adhortationibus coërcento, uirtutem laudanto.
Pœnas & præmia pro meritis imponunto ſacrifices.
Quæ docent, & ipſi factis exequuntor.
Si in Deum, aut naturam grauius peccauerint, duplex pœna eſto.
Ab ordine ſummouentor.
Execratus eſto, antequam luat pœnas, ſacerdos.
Ius de omnibus rebus ſacris à ſummo pontifice, ſummáue potentia, aut mediſs præſcribatur: qui autoritate ab illis donati ſunt, illud ſi nolint, illi dicunto.
Nil ſine autoritate in ſacris, niſi munus, aut uotum ſiet, licitum eſto.
Aperiant probata ſcelera iudici, isq; uindex eſto.
In nondum ſtatutis, ad ſacra facientibus, iura danto.
Reſponſa ſecundum potentiæ ditionem ſeruari curanto.
Iræ numinis ob ſcelera præmonento.
Acceptas ob neglectam uirtutem & pietatem clades adſerunto.
Rebus utilibus bene precantor, contrarias ritibus auerſantor.
Patrum mores ſectantor.

Qui statuta corruperit, res sacras clepserit, exors sacrorum esto, grauissimè punitor.

Mutua operarum religionis, & legum profanarum esto.

A' Reipubl. consensu Pontifices sunto.

Autoritas de religione statuendi, Pontificum, aut quibus eam dederint, esto.

In rebus quæ ad uniuersos pertinent, summum consilium illis præsto.

Profanorum sententias arcento.

Populares summouento.

Hæ sententiæ, quicquid est religionis utilioris, cõprehendunt paucis: ut nil ferè usquam gentium statui ualeat, quin in aliquod horum Aphorismorum caput referri possit. Sed ad aliam iuris partem, quæ profana tractat, transeo.

DE IVRE GENTIVM ET CIuili. CAP. XI.

IVs profanum constat, aut natura, aut omnium gentium iure, aut quorundam. Naturale ius omnia comprehendit, quæcunque expetenda, fugiendáque, natura animalia docuit. Verum cum ius dicatur æqui, iniquíq; respectu (quæ res ratione destituta minimè errare, potentia non attingit) de eo nunc non est ambigendum: sed quicquid in illo est, in usum hominum traducemus, uidelicet in ius gentium. Ius ergo hominum, seu gentium (quod idem est) est uel natura, uel ratione, uel necessitate, ab omnibus ferè mortalibus comprobatum, in'que pacis publicæ usum comparatum. Natura quidem in eo suadet bonum appetendum, malum uitandum: bonum quidem, aut corporis, aut animi, aut fortunæ, lusu sursum prorsum agi solitum, quod bonum externum uocant. Malum uero, quod aliquod horum labefactare potest. Ratio quidem multa suadere solet, quæ naturaliter homines prudentes, quamuis in primo statim naturæ obiectu non sit, tamen ratione temporis, locorum, personarum, status'ue obseruandum, mutandum'ue censent: ut sunt illa, quæ ad conseruationem rerum publicarum, urbium status, dignitatis'ue, facere nouerunt. Quamuis enim urbes & hominum cœtus non sint à natura, sed potius ab arte, & prudentia constituti, tamen etiam sui conseruationem, ueluti res naturales quærunt: quoniam omnis mutatio, naturæ & stabilitati est contraria. Atque ideo multa contra naturam, iure naturali faciunt. Fieri autem aliquid natura opinioni coniuncta duce, quòd contrauenire ipsi naturæ agenti uideatur, crebrò fanè solet. Si expeterent duæ urbes, aut quiuis hominum conuentus, aliquid quod ad utriusque conseruationem facere uideretur, proculdubio quælibet ad sui tuitionem debet eniti, uteo potiatur, eo'que desiderio, quod ad sui incolumitatem facit, potest & debet alteram destituere, nisi id quod appetitur, sit utrique satisfacturum: æquitate enim tunc utendum esset. Præstat enim alterum sua cupiditate fraudari, quàm alterum alteri seruire, atque contra naturam, libertate naturali priuari. Ius itaque illud uiolentiæ iungi solet, si par sit ius amborum, atque ex ipsa ui ortum ducit. Necessitati in Republica naturaliter locus est, quum contra aliorum naturam, ut nos, nostros'que conseruemus incolumes, armamur, illos'que captiuos & seruos, ne noceant atque ut prosint, detinemus contra naturam, quæ pars est longè sanè uiolentissima:

tíſſima íuris naturalis, quam'que neſcio ſi ſint omnes probaturi, niſi à lege ipſa natura fortiore, ortum duceret. Homo enim quum naſcatur deſtitutus à natura omnibus adminiculis, quæ parens benignior, cæteris conceſſit animantibus, totam uitam, & naturali ſollicitudini, & neceſſitati, ut ſe, ſuáque tueatur, coniunctam habet. Vnde ex illa mali (ut uulgo uocant) neceſſitate, prodijt (ne ocio torpeſceremus) quícquíd eſt artium, atque melioris eruditionis, conditionis'que. Inde uarietas alimentorum, glandis loco. Inde loco indumentorum ex corticibus, líbris'que arborum, linea, lanea, ſerica: pro tugurijs & mapalijs, domus amplæ, palatia, caſtra, urbes: pro ſponte naſcentibus, induſtria, artéque effecta: quæ neceſſitate quidem comparata, augmentum ex luxu auctum acceperunt. Poteſt itaque dici quod ſummopere exhorreſcimus, id eſſe, fuiſſéque naturæ utiliſſimum, unam ſcilicet neceſſitatem, quæ quotidiè nos ad præclara facinora impellit. Illius filia opinio eſt, quæ nos gloriæ cupíditate, ad maxíma quæque íncitare ſolet, artes ſcire cogit, quæ rem faciant, ſint'que, eſſe ue poſſint lucro, & gloriæ: præclaris facinoribus nos poſteritati commendare, atque in ſumma, mortales maxima, dijsq; proxima aggredi, & abſoluere facit. A' neceſſitate poſitæ leges, cinctæ muris urbes, uiæ ſtratæ, purgatæ'que, pontes conſtructi, aquæductus corriuati, templa in religionum obſeruationem, popularium'que admirationem erecta ſunt, & plura quoq; huiuſmodi, ſine quibus uita mortalium ægrè admodum conſiſtere ſolet. Sed de eo iure, quod paucis hominibus conuenit, quod ideo ciuile uocant, eſt aliquid dicendum. Cogitanti mihi unde hoc iuris habuerit originem, non ſatis uidetur, an in naturam, an in ſororem eius conſuetudinem, an in utramque, uel in caſum, locíque rationem referri debet. Singulos enim populos propríjs quibuſdam uti legibus, hís'que naturæ coniunctis, omnibus in confeſſo eſt. Eſt uerò illud ipſum in quo paulo antè in principíjs, atque naturæ, ſapientíæ'ue documentis, omnes gentes conuenire docuimus. At præter illud pro ratione loci, gentium, morum'que receptorum, atque conſuetudínis uſu, omnes ferè populí habent aliquíd iuris loco ſcriptum, aut tacito conſenſu moribus receptum, quod alij non tantum non obſeruent, ſed & contemnant, & rideant. Talia iura uocant uulgo Vſus, & conſuetudines, ſeu ius locale. quod exemplum non tantum patet in uarijs populis, regionibus, atque locis, in rebus prophanis, ſed potiſsimum in longo uſu receptis religionibus. Rídet enim Hebræus Chriſtianum, eius'que mores lege probatos improbat: (ut ſemper in perſuaſione eſt factitatum:) Iſte Muhamedicos, illí utroſque: atque implacabili diſſídio ſunt affecti. Demum quælibet religio etiam in uarias ſectas diſtracta, factiones longè plures ciuílibus habere cognoſcitur: quod quídem aufert conuerſandi, peregrinandi, uiſendi'que regiones plurimas facultatem. Verum ſingulis populis ex contentione cum proximo, & ex differentía, adfert non minimam retinendæ religionis contumaciam: qua re in Republica nulla maior, utilior'ue eſſe poteſt. Conſuetudo ergo aut tacito hominum iudício confirmata, aut etiam ſcripta, pro ratione loci obſeruari & ſolet, & debet. Vbi uerò aliquot annos durauerit, (quos plures, paucíores'ue eſſe, pro rerum & patriæ uſu oportet) tum demum ea uim legis accipit. Loci itaque ratione, quod à iure communi differt, conſtare par eſt. Alioquí caſu ſæpe

contingit, plurimos populos antequam ullo legum præscripto tenerentur, dum conniuentia quadam quibusdam rebus assentiuntur, sibi ius ciuile facere. Ius ergo naturale, naturam per omnia sequi debet: gentium autem, naturam quidem primùm, sed illam necessitati coniunctam, rationeq; humana dispositam, quæ ipsa non rarò usus & conseruationis Reipublicæ gratia differt ex diametro à naturali. Multum enim differre solent uir bonus, & bonus ciuis, ut prudens & sapiens. Ius ciuile quauis ratione receptos, & ab his tantum, quibus in usu est, probatos mores sequitur: potissimum tamen id facit, quum tempore aut sanctione uim legis acceperit. Nam sine consuetudine, comprobatione, aut potentia, nulla lex est unquam recepta.

DE CAVSIS IVRIS CVIVScunq;. CAP. XII.

CVm recipimus aliquid tractandum, demonstrationeq; docendum, more Philosophorum quærere solemus, an sit, quid sit, ad quos fines sit comparatum, quibusue causis oriatur. Esse aliquid iuris inter homines illos qui uita sunt compositiore, constat: quidq; sit, uidimus. superest illas causas finales & primarias perpendere. Finis, ad quem tendit iuris constitutio, pax est Reipub. totius, & partium eius, ut unusquisq; in officio retineatur, inq; reip. usum & conseruationem quicquid id est officij, quod ab eo procedat, conferatur: aut (ut Cicero) legitimæ & usitatæ in rebus causisq; æqualitatis conseruatio. Causa primaria est ipsa ratio, partim à prouidentia animis hominum insita, partim usu rerũ, ipsiusq; naturæ ordine expolita, quæ uetus homines ad ordinis conseruationẽ, Deiq; in religione probati summi, quantũ fieri potest, similitudinem inuitaret, aut scripto, aut usu siue scripto ius præscripsit, quo uteretur posteritas. Et quia nemo mortalium potuit omnibus omnium erroribus lege prospicere, ideo leges sensim ex uitijs, aut ambiguitatibus, aut litibus, occasionem habuere: atque non immeritò eas peccati aut erroris filias, atque indices quispiam uocauerit. Error sanè ut plurimum causa fuit, sed accidentaria: homines prudentes, iustiq;, causa primaria. Nisi enim præclara, iustaq; sententia dedissent illi uicijs apta remedia, & pro dubijs certa, procul dubio legis locum nunquam obtinuissent illorum sanctiones. Oportet enim aut omnium, aut maioris partis hominum usui legibus consuli, antequam recipi possint. Statuuntur uerò leges, quibus uniuersi parêre habeant, aut omnium, aut quorundam, aut unius consensu, autoritateq;: in cuius uerba iurare omnes debent. Omnium consensu leges ponuntur, quum lex trinundino die, aut quibuscunq; statis diebus, conuocato populo in quouis loco cognito, & publico, ueluti pro rostris Romæ, aut pro quibusdam alijs statuis proponi solet (ut Athenis affigi eponymis mos erat) popularesq; omnes si quid utile uel inutile sit dispiciunt: nec antè rata habetur, aut haberi debet, quàm omnes aut potior pars in eam consenserit. Ita in statu populari (quam democratiam, uel politiam Græci uocare solent) introductæ sunt leges: ita ubi quicquam libertatis sub quauis administratione fuit, sunt positæ. Verum primus ponendi modus, ex omnium usu collectus, aut ab omnibus, aut à paucis, aut ab uno primum prodijt. Seu omnes, seu pauci habuerint legem proponendam, explorandamq;, oportebat tamen nomine omnium rogante magistratu id fieri, qui & proscriberet, & sententias de lege latas colligeret. Aliquando potuerunt se ingerere priuati homines eloquentes, ut rhetores Athenis: contra quos

quos ne falsis suasionibus plebi imponerent, aut legem sine populari suffragio ferrent, erant pœnè grauissimæ constitutæ. Quid enim non peruertat eloquentia, si illi rerum habenæ permittantur? Facile esse optimo uiro coniunctam. Occasio sanè aut rei augendæ, aut gloriæ captandæ, aut quibusdam factiosè gratificandi, potest reuera ex optimo nequissimum, ex simplici uersutum, (ut semel finiam) ex priuato tyrannum generare: quę sępius in illis urbibus, aut prouincijs, quas diuturnior eloquentia circumegit, uisa sunt. Vt enim dicendi peritiæ, prudentiæ coniunctæ, debemus omnis humanioris constitutionis beneficium, meliores deliberationum partes, uicinorum ferè populorum in nostram sententiam & utilitatem traductionem: ita ubi rebus constitutis pergit esse copiosior, iustitiá que & æquitate destituta, proculdubio ipsa non salutem, sed Reipublicæ labem adferre solet. Igitur multis legem probantibus, fit ab ipsis magistratibus, aut receptis in eam rem hominibus proclamatio, quam significationem dicũt. Nec enim omnes usquã admittuntur ad eam probationẽ. plebeios & rudiores, rusticos, sellularioscp admitti iudicio cõmuni ferè destitutos, superfluum sanè esset & turbulentũ. Satis est, ex singulis uicis, uillis, mũicipijscp adesse, aut singulos argutiores, aut paucos. omniũ nomine sentẽtiã dicturos, rationescp ultro citrocp allaturos: idcp in prophanis rebus tantũ. Nam de rebus religiosis ambigere, nisi inter Pontifices, sacerdotescp, & si qui illas conseruare debent, nunquã licet. A' paucis ponuntur leges, quas uniuersi agnoscãt, quum populus uniuersus aristocratiæ uel democratiæ subest, iudiciá que sanctioris cuiusdam senatus, uel ordinis probat: aut ediuerso, quum plebs tanta est autoritate, ut illius placitis etiam magnæ potentiæ uiri & primores pareant. talia fuere plebiscita Romana, regnantibus tribunis plebis, aut in gratiam aut necessitatem plebis lata, ne à ciuibus atq; nobilibus opprimeretur. Optimatum administratio quoniam est æquitatis plena, facilè eius edicta apud omnes, ut quę sunt æquissima, probantur, nec auocata plebe. Verum ubi illi in suam rem incipiunt cõuertere rempcommode populus quidem prisco legum uinculo connectitur, tuncq; miserè spoliatur latis legibus, Respublica labefactatur, quæ conseruanda erat, sibiq; ruinam accelerat: senatusconsulta, curiarũq; sanctiones, & aresta, legem etiam ponunt illis qui eorum iudicia probant: ob insignem (quæ uel nusquam, uel apud illos esse solet) æqui boniq; obseruantiam. Vnus legum ferendarum ius habet, aut propria autoritate, aut concessa, aut mixta. aut enim instituitur, aut se instituit, aut utrunq;. Quiuis Princeps aut propria atq; mera potẽtia in suos uti potens, quum illi & pacis publicæ gratia, iureq; uel iniuria potius, uti liusq; parere, quàm detrectare imperij iugum habeant: prescribere illis solet, quam rerum conditionem uelit omnium nomine & publica utilitate haberi, atq; adeò potius quosdam imperata facere recusantes è medio tollere, aut cogere, quàm pati ne sua facile minuatur autoritas. nisi quum priuilegia cõcedit (quæ in exemplũ non trãseunt) aut in omnes sęuit. Hinc placita uocari solent Principum edicta, quod absoluto arbitrio proponi ut plurimum solent: quibus priuato nemini se opponere aut reluctari licet, ut à senatu ex consilio & prudẽtia, à plebe ex scitis, id est cognitis rebus leges habuere nomen. Propterea gubernationum rerumpublicarum præstantissima, quum benè sancteq; seruatur, est regia potestas, uel imperatoria. Nã uocabula è medio si tollas, & duces, & reges, & imperatores, & cuiusuis alterius dignitatis homines,

qui absoluta in quosdam potentia uti possunt, eodem iure sunt, nec à natura, sed à moribus populorum, aut ambitione Principum orta. Ille ergo unus qui rerum potitur, ueluti lex uiua, & iam positas seruari curat, & deficientes aut emendat, aut ex se proponit: quorum rationem nemo priuatus potest aut debet requirere, nisi ubi Princeps à senatu moderationem accipit. Simile enim uerò est, nisi Princeps sit, ut cum Græcis dicam, τυραννικώτατος, in consilio prudentum, & eorum qui rebus sub eo pro omnium salute administrandis præsunt, examinata esse quæ rata cupit. quod si factum sit, non est priuatæ conditionis ullius discutere, aut perquirere. Sacrosancta enim res est Principatus, religioníque proxima: de cuius sententia, ut de religione, rationem uelle perquirere, periculo non caret. Res enim mortalium quum consistendi opus habeant, earum que sit uita ipsa duratio, constantiáque, proculdubio quæcunque ad pacem & integritatem illius seruandam faciunt, sunt maximè conseruanda, quamuis partim iniqua. Nam capite Reipublicæ euerso (quod fieri necesse est, detrectato Principis imperio) & membra collabi, atque ab inuicem separari, & destitui mutuò, certum est. Nec enim Principe destructo (ni si alter æquior iam ferè rerum potiretur) tantum illæ leges quas ipse fert, aut ferre potest, pereũt, sed quotquot sub illius imperio ab antiquis acceptæ sunt, affligi, atque adeò accisæ esse tantum non solent, præsertim si uiolentiori quodam motu & seditione alius introducatur: alioqui quotidie mutantur. Præterea origo principum, absoluta potestate utentium, ex uirtute olim orta est: atque ideo rerum omnium habenæ à subditis meriti causa sunt illi permissæ, ut qui iam concessa olim fuit autoritate, nunc propria constet. Noui itaq; principatus concessa ut plurimum sunt autoritate, quam decursu temporis in absolutam trahunt, atque auiti proprio iam placito utuntur, utpote diuturnitate temporis confirmati. Mixti sunt, qui partim ponunt, partim accipiunt leges: ut sunt Principes aristocratijs moderati, qui electione, non generis successione fiunt: quorum omnium placitis standum. Omnino aliunde accepta potestate sunt prætores, quorum edicta autoritate Principum, potestatum ue, quibus subsunt, suffulta, in legem transeunt: quod genus Romani ius honorarium uocant. At quia oportet prudentissimum, ut diximus, esse eum qui leges ponat, ob id Principes magistratus, sapientibus & prudentibus potestatem de iure respondendi fecere, illisq; autoritatem suam impertiuere: quæ pars iuris est longè præstantissima, utpote affectibus omnino destituta. Responsis eam ob rem prudentum, bona pars iuris scripti apud omnes gentes constat. Illis enim, atque Pontificum decretis, res non tantum Romana creuit, uerum & quotquot diutius durauere. Eam ob rem eo etiã nunc utuntur iure, quotquot Latina lingua utuntur. Pandectæ enim sunt nil aliud, quàm prudentum, edicta prætorum enucleantium, aut propria adferentium, responsa. Muphtij apud Arabes id iuris habent. Olim apud Hæbreos habuere septuaginta senes, à Mose & Ietroo electi: quæ responsa nunquam fuere aperta, donec CHRISTVS religionis illius instaurator, nouaeq; institutor, in illis tectam ἀκεφαλίαν & uafriciem reuelauit, atque propalauit, improbauitque: ut omnia, quamuis optima, longo usu si non fiunt deteriora, certè ab hominibus argutis circumueniri solent. Verum non raro hæc responsa, quum sunt & opinionibus, & religionibus, & affectionibus coniuncta, habent etiam suam satis iniquam rationem.

rationem. Itaque iura illa quæ sunt religioni, aut maiori potentiæ conser uandæ coniuncta, minus equitatem & rationem perpẽdere solent, quàm ea quæ sine ullo affectu à singularibus redduntur. Qui enim rerum habenas habent, aut cuipiam ex sua autoritate gratificari studeant, ad gratiam multa accommodant. qui nihil præter æquum & bonum sibi proponunt, longè sanè æquius rebus posteritatis consulere solent, quàm Princeps, aut Magistratus: qui sæpe dum suo compendio plus æquo studeant, aut sui seculi, Rei ue publicæ moribus prospiciunt, plurima posteritati parum propensa, utiliáque statuere solent. Est & alia quædam iuris origo, causáq; quæ non ad omnes qui uni Principi subsunt, pertinet. cuius tamen utilitas in Reipublicæ bonum refertur (nam alioqui in iure non esset) sed hominum conditionibus uarijs præscribi, probariquc id iuris debet. Singuli enim conuentus mortalium, seu in rebus prophanis, seu in religiosis, habent, præter leges uel longo usu receptas, uel recenter latas, religioni que, aut naturali, aut ciuili, gentium ue iure nixas, etiam suis conditionibus, artibus ue proprias, quæ statum idum non egrediuntur. De quibus nec iudices statuere, nec cæterarum artium opifices dicere possunt, ob earum ignorantiam. Hinc nauta, iura nautica habet: latomus, faberq; sua, aurifex de aureis rebus pro usu in arte recepto: iudici, quæ artis sunt, aperit, id que non tantum ratione artis fit, aut materiæ, in illa tractare solitæ, sed locorum etiam hominumque usu. Ea uero pars est longè cognitu difficillima, quæ que iure communi tractari non possit, propterea quod maximè est opinioni uariorum hominum coniuncta. utilitas uero patriæ à iudice inde probata, dat illis legibus tacito consensu probatis robur, unde mediatè Princeps etiam probare illas tacito consensu uidetur. Nunquam uero leges de illis artibus eduntur, quod sacrosancta illa lis, & contentio, qua homo hominem sua in arte uincere studet, satis diligenter illas leges conseruare soleat, non quidem malis, sed melioribus artibus. Optimus enim in sua arte esse quisque studet. mensor, ut optimè potest, dimetitur: at si falsum modum dixerit, à peritiore mensore errorem deprehendi oportet, iudici que aperiri probatum. Ille demum dispicit, utrum error sit puniendus. Nam quamuis errantis consensus non est, tamen ubi artem profitetur aliquis quam ignorat, dispendium erroris ab eo commissi præstari debet. Sed hic locus latius patet, quàm possit paucis tradi. Referenda itaque sunt artium omnium arbitria, & cognitiones, ad artis peritos, qui receptis inter præstantissimos legibus: de peccati, erroris, uitij, uirtutis que admissæ ratione statuant, ad que iudicem referant. Possumus hoc iuris non scriptum dicere, quemadmodum & pleraque sunt in iure ciuili singulorum locorum. Vt scriptum ubiuis gentium uidemus, quod ex religione & Principis iussu prodijt, cuius ignoratio neminem excusare debet. Nam si semel ignoratio iuris admitteretur, idem esset, atque si non esset scriptum. Dissimularetur enim abs quouis litigatore pars ea iuris, quæ contra eum facere uideretur. At ius & consuetudo particularium conuentuum, abs quouis artis imperito, aut conditionis experti, ignorari potest.

QVIBVS DE REBVS TRACTETVR *in iure ciuili*, Cap. XIII.

Omne

OMne ius tractat de personis, aut rebus sacris, aut profanis, aut mixtis. De sacris, iura pontificia, religionum'que omnium primæ præscriptiones agunt. Iura quidem ciuilia de sacris præcipiunt, quatenus ad conseruationem, non item ad institutionem, instaurationem, tractationem, & usum illorum opus est. Res profanas ius ciuile tractat. Hæ uero sunt aut publicæ, aut priuatæ: id est, in rebus totius corporis Reipublicæ, aut singulorum. Mixtæ sunt res religionis, ut quicquid est soli rerum'ue mobilium, religionis usui & conseruationi attributum, atque concessum. Nam ius ipsum ad res sacrum est. Res ipsæ prophanæ sunt. At separari quum nunquam possint (nam si non esset res, ius non esset: & e diuerso) mixti iuris esse meritò dixeris. Quo de genere potissimum agit uolumen iuris nostri, quod Decretales uocant. Nam editus ille liber est, aucta iam opibus religione, & pietate afflicta: quum alioqui decreta sanctorum patrum de ipsa pietate, ceremonijs, rebus'que spiritalibus tractassent copiosè. Ita ratio temporum mutat iura. Rerum item aliæ sunt corporeæ, aliæ incorporeæ. Corporeæ sunt homines, aut illorum res sensibus obnoxiæ. Incorporeæ sunt ipsa iura ad res: ut actio, uenditio, conductio, locatio, hæreditas. Et item rerum aliæ publicæ, aliæ priuatæ. Hæ in bonis singulorum, illæ in nullius, sed omnium sunt. Verum quoniam causa hominis omnia iura sunt comparata: de eo ueluti de rerum omnium principe primùm tractabimus, primum'que de conditione illius, demum de possessione, postremò mutua hominum omnium habitudine erit agendum.

DIVISIO CONDITIONIS HOMInum. Cap. XIIII.

HOmines omnes liberi, ingenui'ue sunt, aut serui, aut mixti. Liberos intelligimus, qui planè in rebus agendis (modò nil contra æquum & bonum, aut receptas leges committant) suo arbitratu utuntur. Nam tales ut plurimum natura omnes homines productos uoluit. Seruorum conditionem necessitas contra naturam introduxit, dum seruari ab hominibus homines soliti sunt, qui fuissent aduersarij. nam olim omnes hostes in bello necare soliti erant. Demum partim utilitate, partim pietate, cœptum illos seruare in usum rerum, libertatéque naturali illos destituere, ne nocerent, & ut opera prodessent. Ius itaque naturæ omnino amiserunt dominorum consensu, nullique in Republica esse cœperunt. Nil, nisi in rem dominorum cedat, agere illis permissum. Nullæ illis actiones, nulli contractus permissi: quod nil iuris habeant, ne ad sacra quidem, quæ tamen omnium esse solent. Domino generant, adquirunt, uiuunt, non sibi. Naturali tamen iure omnes tenentur, quamdiu homines sunt. Hæc seruitus quum est in homine admodum magni ingenij, & magnarum opum, certè aduersari maximè naturæ solet, quod dignissimus aliquando indignissimo subsit. Verum si paulo stupidior, rebus'que gerendis ineptior, seruiat sapientiori domino, à quo ueluti manuducatur, illa quidem seruitus esse, & ex usu rerum, & secundum naturam, Philosophorum princeps Aristoteles in Politicis asseruit, demonstrauit'que. Fœliciter enim agitur cum illo, quum quod natura dederat mancum & ineptum, emendatur à domino, atque aptum redditur rebus in Reipublicæ usum gerendis. Mixti illi sunt, qui quamuis legum præscripto iam uti possunt pro Reipublicæ more: tamen etiam

etiam & patronos, & illos quibus sunt obnoxij agnoscunt, aut in omnibus, aut in quibusdam rebus, in quibus obnoxio sunt corpore. Personalia huiusmodi munera sunt, homines hominibus subijcientia. Libertini Romanorum erant eo mixto iure. Eapropter in patronum, atq; proximos illius parentes, infami nomine actionis agere ob reuerẽtiam (quemadmodum seruo in dominum) omnino prohibitum erat. Differt in hoc ius inter utroscq;, quod domini uitæ necisq; potestatem in seruos, quę ne paulo seuerior à priuatis exerceatur, cauet princeps: patroni in libertos non amplius id iuris habent. Redditur libertas quouis modo, uolente & cõsentiente domino, nisi id fiat aut in fraudem creditorum, aut ab imperfecti iudicij domino, quem facile seruus captare poterit: quales sunt minores, & furiosi, mẽtéue capti. Nam rectum si adsit iudicium, in fauorem libertatis omnis manumissio procedere solet. Nil facit ad rem seruus factus sit an natus, quum simili iure sint omnes, si opinio inualuerit. Rursum, liberi homines, aut suo iure tantum uiuunt, aut partim suo, partim alieno. Suo iure agit pater, dominus, tutor, curator ue, modo res pupilli furiosi ue meliores reddãt: partim suo, partim alieno: filius, & natu minor, aut furiosus. Nam quia illi sunt incauti, atq; rerum imperiti, coërcentur à parentibus aut tutoribus, ne rem domesticam deteriorem reddant, atq; imprudentia calore ue iuuentę abutantur. Itaq; meliorem quidem illis rem facere, sine tutorum patrum ue autoritate licet, deteriorem minime. Furiosi possunt, dum habent, lucida & clara interualla contrahere, & in rem, & contra: alioqui neutrum licet sine curatore. Est & quædam naturæ imitatio inter multos homines introducta, ut quum quis liberos sibi per adoptionem aliũde quærit, qua in re naturã imitari uisum est: nam minor natu maiorem non potest adoptare. & præterea affinitatis primi gradus seruari solent inter fratres, sororesq;, & gemínos, & adoptiuos: nec possunt contrahere matrimonium, nisi precedat emancipatio, idq; iure Romano. Nam ista in opiniõe sunt posita, ob idq; iuris arbitrarij. Maxime uerò sequi naturam uisum est in iure tradendo. Alia hominũ diuisio. Omnes homines aut iuri dicundo, aut explicando, aut audiendo tantum sunt. In hoc quidem omnes conueniunt, quod quum de rebus illorum agitur, audire singuli (etiamsi maximi magistratus príncipes ue sint) ius debent: dicere ius duo hominum genera, est receptum ubiuis gentium. Nam iudices sunt à principibus aut à litigatoribus constituti. Quum enim officium príncipum, recenter inter homines constitutorum esset ius dicere, maior que indies oboriretur litium copia, quàm cui terminandæ unus homo satis esset, suam autoritatem iudicibus concessere príncipes, ut æquitate inter litigatores componerent, eorum que sententiæ staretur, non secus atque príncipum placitis (tempora cautiora inuenere appellationis beneficium) quibus ob pacem Reipublicæ refragari non licet. Arbitri simplices, aut compromissarij, etiam sunt in quauis Republica iudices, in quorum sententiam, aut pacto non recedendi, aut aliter, actor & reus conuenire iurare q; solent. quod quidem in iudicum subsidium est inuentum, atque in litigatorum commodum. Sunt uerò ea iudicum genera multa admodum. Nam & quiuis Princeps quarundam rerum cognitionem sibi iuridicam seruat, & summi magistratuum de omnibus negotijs cognoscunt, aut de quibusdam tantum. Verum ista paulò pòst. Explicant ius, aut secundum ius causas exponunt iudicibus, aut aduocati, aut procuratores, quum frequenter ipsi litigatores ius ignorant. Audiunt tantum ius priuatæ conditionis homines, nisi fortasse arbitri aliquando ad dicendum constituantur. Cæteri, præter priuatos, præterquam quod dicunt, etiam audiendo & parendo

iur

iuri sunt. Postrema hominum partitio hæc est: Omnes homines, aut nobiles, aut ignobiles, aut sunt religioni adscripti. Apud omnes nationes uirtus præcipue militaris, aut reipublicæ conseruatoria, præmium suo possessori consensu illorum qui illa sensere aut cognouere attulit, quandam celebritatem scilicet, & beneficij in rempublicam aliquãdo collati memoriam, ex qua illustrium familiæ in singulis populis sunt. Non rarò opum magna uis id effecit, inde & autoritas, & uis, & potentia, ut quis uulgaribus hominibus maior crederetur, atq; ex opinione confirmationem & autoritatem, atq; adeò tyrannidem comparauerit. Itaq; quædam nationes eam magnitudinem in posteritate admiserunt. aliæ tantum in illis qui uirtutem comparauere propria industria, ne falso nomine sine uirtute paterna q; gloria tantum sibi placeat posteritas. quæ sanè opinio plures quotidie ad uirtutem incitare solet. Qui leuant Rempu. aut prudentia, aut opibus, in eodem numero meritò habendi sunt. Hæ sunt nobilitatis origines. Ignobiles sunt, qui nil prædari facinoris in repu. gessere: aut si gessere, præmio (quod frequẽtissimè fit, factũq; est) sunt ab ingrata multitudine, aut à principe (qui paulo clariora timere, aut illis inuidere solet) destituti, aut pereũte memoria auorum spoliati. Nam natura cunctos homines simili ortu, corpore, animoq; protulerat, uirtus & opinio euehunt. Religioni adscripti sunt, quibus religionis augendæ conseruandæq; cura incumbit. Atq; ista hominum genera, aut animorum aut corporum, aut rerum externarum cõditionem conseruant. Animos curat religio, & philosophia: corpora, miles, iudex, medicus. bona fortunæ, & iudex & miles: nisi inuerteretur rerum usus. Nam quis custodiet ipsos custodes? Verum hi quamuis nequam, potius tolerandi quàm tollendi.

QVID POSSIDEANT HOMINES IVRIS beneficio, quomodo ue iura amittant, conditionesq; mutent. Cap. XV.

IN singulorum hominum rebus solent esse naturæ iura, id est libertas, iura loci, in quo quis natus receptus ue est, quæ Romani uocant ciuitatem: & sanguinis, quæ familiam dicimus. Nam quiuis homo natus liber, & alicubi nasci, & à quibusdam solet. Iura itaq; utendi suo arbitrio habet à natura: sui conseruandi, atq; res ad sui tuitionem possidendi, ex beneficio iuris quo utitur populus ubi nascitur, solet consequi, & se in aliquam familiam necessariò adscribere, ex qua ueluti traduce natus est. Iura naturæ aut perduntur propria culpa, aut aliena opera. Quum quis ad participandũ precium se uendi patitur, aut ex suo facto est corpore ad seruiendum obligato, ueluti quum ex debito rei operis ue suæ, aut à se præstandæ, tunc ipse se naturali iure destituit. contrahit etiam infamiam cum damno, dum uolens perit. Aliena opera, quum quis abs quouis hoste capitur, atq; in seruitutẽ ducitur: ex quibus quum se exemerit, iure postliminij in sua redit. Nec enim infœlicitas necessitate comparata officere natalibus, iuri ue naturali solet, debet ue. In iure ciuitatis possidemus aut publica tantum, aut publica & priuata, id est nostra. Publica quamuis in nullius bonis sunt, sunt tamen in omnium usu, nec minus omnibus facultatibus destitutus potest ubiuis gentium aut sacra adire, aut uia publica incedere, aut in foro locisq; publicæ utilitati dicatis diuersari, atque usura auræ, aquæ, ignisq; uti, quàm diues. Præterea ad illius conseruationem sunt positæ leges, non secus atque diuiti. Illæ enim naturam, non fortunam sequuntur, & quicquid de rebus tractant, id ut naturæ conseruationi studeant, faciunt. Cæterum quum illarum beneficio liceat ubiuis terrarum sua possidere, etiam illis cõseruationem rerum nostrarum

debemus

debemus. Nam aut res noſtræ, opera noſtra, noſtræ factæ ſunt: aut aliena, emptione, permutatione, occupatione ue res noſtras facimus. Aliena opera accedunt donationes, hereditatesq́, quas acceptando, adeundóue noſtras facimus, quæ ipſa legibus debemus. Nam niſi leges & magiſtratus uoluntas, contractus ratos facerent, nosq́ in noſtris poſſeſſionibus retinerent, hæredeq́ ſtatim mortuo uiuum poſſeſſorem ſtatuerent, quem ideo (ſeu legitimus, ſeu ſuus, ſeu neceſſarius ſit) hæredem dicimus, uellentq́ ut res eſſet donati, proculdubio nil certi poſſideremus, iactaremur, omnia fortiori adquirerentur: fierent omnia, quæ in rerum euerſione fieri ſolent. Ciuitati itaque meritò Paulus iuriſconſultus adſcripſit omnia quæ in re noſtra ſunt, ut ciuitatem intelligamus, uim & maieſtatem legum in quouis loco probatarum. Nam coëunt legibus homines: qui coëunt, aut ciues ſunt, aut ueluti ciues. Ciues, qui magiſtratu ſub legibus fungi: tanquam ciues, qui parêre tantum neceſſe habent. Hæc in ciuitate ſunt. Familiam habemus tantum, aut habemur à familia, aut utrumque, aut neutrum. Mos erat Romanis, omnes quotquot eſſent nati à maſculini ſexus liberis, ſeu filij, ſeu nepotes ſeu pronepotes & adnepotes eſſent, quamdiu eſſet autor paterq́ illius familiæ ſuperſtes, ut in familia eius eſſent, illisq́ quicquid par eſt parentem primo in loco præſcribere, parêréque neceſſe habebat illa familia, tam maſculini quàm fœminini ſexus: recidebatq́ ſemper tota illa familia in ſenioris poteſtatem, niſi quum uirgines ducerentur. Nam tum è patria poteſtate ueluti manumiſſæ tranſibant in aliam, ubi generabant liberos: non poteſtati patris unde uenerant, ſed mariti, illius ue patris. dicebatur que hæc capite minui, & familiam perdere: niſi manumiſſio, aut in aliam poteſtatem tranſitio, ueluti eſt adoptio, eximeret maſculos: aut niſi ingratitudine priuarentur bonis paternis, nunquam à familia recedebant. Poſtremi qui nondum genuere, tantum in familia habentur: tantum habet familiam, cui maiores parentes periere, aut à quorum loco, regione, legibusq́ omnino receſſit, & in alia Republica genuit liberos. Qui ſuo iure eſt, etiam inter parentes habet, & habetur: qui medius inter extremos eſt, nec habet, nec habetur: qui eſt ubiuis gentium aduena, ubi non genuit: quo in loco ob reuerentiam, & decus matrimonij ſunt habiti ſpurij, & uulgo concepti, antequam genuerint, niſi ſuccurrat illis lex, aut Princeps, in que familiam patris cuiuſdam inſcribat. Serui tales ſunt, qui ſi generant, dominis generant. quod ſunt geniti, capitis maxima diminutione perijt. Sunt enim omnino nulli, quod ad iura Romana attinet, niſi in rem domini. Communis uſus mortalium, tantum familiam attribuit patri, quoad liberi uxores duxerint, aut ætate ad adminiſtrandam hæreditatem apta fuerint: tunc ſui iuris planè, quemadmodum & emancipati, fieri ſolent. Sed iſta ſunt opinionis. Satis eſt naturalem patrem præeſſe ſuis imperio, quoad corpore, iudicioq́ integro ualeant, & familiam ipſi regere, & rebus ſuis bene conſulere. Nam & gentium omnium, & animantium exemplo id probatur: ut ſit maior libertas. Ius Romanum parentis loco proſpexit ante ætatis uigeſimum quintum annum, quod uideatur iudicium humanum debile & parum ſubactum, ante illam ætatem neminem debere patre deſtitui. Varia alioqui de ætate iuſta ad res adminiſtrandas opinio eſt ſequenda. Oportet enim uſu rerum rationem, iudicium que perfectius, non natura tantum parari. Itaq́ ubi pater liberos ſuperſtites ante illam ætatem reliquit, iure conſtitutum eſſe debet, ut tutores & curatores uice patris fungerentur. Niſi enim pater moriens tutorem liberis inſtituerit, proximi parentes curare debent. alioqui autore præ-

tore datur tutor curatorue, & illis qui mente laborant, quoniam interest Rei publicæ, ne quis suis rebus malè utatur. ideo potissimum ijs conditionibus hominum succurri solet, si quid in detrimentum rerum suarum sit commissum, quamuis contractu actum sit. Qui extruditur à familia, aut uolens discedit, id modo possit, minima capitis minutione censetur. Si ius ciuitatis sine delicto perdimus, etiam familiam perdere necesse est: ut deportati, relegati, aduenæ. Est que media capitis minutio, quum serui simus omni iure spoliati, maxima capitis minutione affligimur. Nam & quod natura dederat, desideratur. Duplex uero seruorum genus nouerat antiquitas. Vnum uulgare sine delicto natum, ob id capi solitum, quod patriam aut factionem conseruatam uoluerit, cui postliminij iure omnia recipere licebat. Alterum ex delicto, quos seruos pœnæ dicere Romani solebant. Nam quamuis atrocia essent delicta, antiquitas quoad poterat, uitæ hominum parcebat. Qui contra Rempublicam in qua est natus, educatus, conseruatus, arma cæpit, aut latenter conspirauit: qui religionem euertere tentauit: aut qui uitæ hominis, ad cuius mutuam tuitionem nos officiosos natura creauit, insidiatus fuerit: qui hominem uolens, & ex præcogitato occiderit (nisi dum se tuetur) qui res alienas diripuerit: aut contra leges, dominiq; uoluntatem in naturæ pacis que publicæ perniciem insurrexerit, meritò & auxilio humanæ conuersationis destituetur, & uelut membrum putre resecari debet. Posse uerò ad frugem redire homines, ut peccare, nouerat antiquorum prudentia. eam ob rem loco mortis quam meruerant delinquentes, uaria supplicíorum excogitauit genera: quorum statuendorum secundum legum præscriptum, æquitate & lege uita moderatum, iudex habuit potestatem. Qui grauissimo supplicio afficiebantur, ad metalla in Reipublicæ usum fodienda, ubi uix integerrimo corpore homo ad quinquennium durat, relegari solebant. Alij in exilio aut perpetuo mulctabantur, aut temporaneo relegabantur in insulas, aut quasdam prouincias externas alij. Omnia tentabant, ut hominem in uita seruarent: quamuis meritò legibus, familia, naturáque destituẽdum. Est enim summum, uita: infimum atque utilissimum, miseris que optandum mors. pœna que diuturnior, morte grauior, apud gentes quascunque. Qui legibus contrauenit, illis priuari, aut morte, aut pœna exilij, proscriptionis, aut alio quouis supplicio solet. Sed hæc de hominum possessione, conditionisq; mutatione sint dicta.

QVID SIBI MVTVO PRAESTARE HOMINES possint, quomodo ue obesse. Cap. XVI.

IN officio (si duce natura mutuò id obseruarent homines) esse positum, quicquid iuris est, constat. Verum id officij, quod aut nobis, aut rebus nostris adfert compendium, omnes facilè recipimus, adpetimus, ambimus: rependere uero, nisi aut pudore, aut ui legum cogente, frequenter negligimus. Natura enim quum nudos ediderit, unà & desiderium quoddam non tantum in præsens rerũ cumulandarũ, sed perinde atq; si essemus in æternũ uicturi, sine ullo cupiditatis modo reliquit. accessit necessitati orbis labes, opinio, ut non tantum quæ usui, sed quæ gloriæ sint, futura cupiamus. Posteritatis cura ne in conspectas à nobis incidat miserias, auxit habendi uotum, coëgit æquitatem gratitudi nemq; inter homines exulare. Illa explosa, cœptum repensionibus agere, fide req; nec homini, nec illius fidei (quæ tamen inter bonos maximum semper fuit uinculum) sed rebus ipsis, quæ ultro citroq; tribus partibus constant, quicquid enim

enim homo homini præstare potest, aut in re exhibenda, aut in illius usu, aut in facto hominis est. Rem damus mobilem, uel se mouentem, uel immobilem, aut ad eas consequendas iura. Mobile est, quicquid extra solum uita carens est, seipsum mouens, omnia animantia. Immobile, solum, aqua, atque ædificia. Tradi uerò solent, aut simpliciter spe gratiæ habendæ, aut naturæ prorogandæ, aut proprio quodam tradentis uoto: ut sunt donationes, hæreditates, legata, cæteræq; donationis species. Nil enim recipit qui dat, præter eam quam sperat magis quàm habet beneuolentiam: contra quam, & pacta in donatione facta si quid agitur, meritò notatur ingratitudine, req; donata priuari ut ingratus potest, nisi sit simpliciter facta. Nam si dirum facinus in eum qui dedit, admittatur, meritò leges sua seueritate moderantur tales conatus. Viuunt enim leges & defunctorum, & absentium loco: & ob eam rem rata faciunt, quæ ab illis constituta sunt. Res rebus permutari possunt (nunc à rebus pauliſper subſtraho pecuniam) cum res solidæ sine externa ulla æstimatione, pro rebus dantur, quo genere rerum rudis antiquitas sua mercimonia exercere solebat. qua in re quum esset multum laboris, in agendis uehendisq; ultro citroq; rebus, aliquid excogitarunt mortales cum summo omnium bono. primum (quod tamen demum uersum est in ipsorum perniciem) quod que facile omnium rerum loco & nomine mutari posset, minima que esset mole, pecuniam scilicet, quæ à præcipua antiquorum possessione, quæ in pecudibus erat, nomen habet. Ea uero ferrea, plumbea, coriacia, lignea, aurea, argentea ue, aut ex alia quauis materia sit, fuerit ue (ut certè fuit olim) nil referebat, modo illa legum & popularium consensu, principum ue iussu tanti æstimaretur, quanti res essent. Verum quum post adolescentiam orbis, cæteræ materiæ, ueluti & signorum adulterationi, & moli maiori, & corruptioni obnoxiæ, cognitæ fuissent: omnium orbis ferè totius popularium consensu, aurum, argentum que probari cœptum: quod etiã necessitate factum constat. Nã quum multæ prouinciæ sibi nõ satis essent, & à uicinis regionibus necessaria adminicula petere cogerẽtur, ignorarẽtur uerò illa legum uis, quæ alibi pecuniæ dedisset precium, coacti sunt ferè omnes mortales, aurum, & minima mole, & minime aut ægrè corruptioni obnoxium, ponderéque ubiuis æquabile, amplecti: cuius, ueluti Dei, esset par ubique potestas. Quum ante illius tam crebrum usum, multis in regionibus negligeretur, atque non secus quàm ferrum esset in usu uinculis fontium fabricandis: bona pars nuper aperti orbis etiam usum illius ignorabat, antequam eò peruenirẽt corrupti orbis pestis auaricia. Nunc itaque in toto terrarum orbe expetitur aurum, in cuius ditione quicquid terra profert, occultat que, positum est: cuius nomine & rem, & usum, & factum, abs quouis homine cõsequi liceat. Ob id meritò antiquæ poëtarum fictiones Ditem, & Plutonem, inferorum que regem dixere: quod quicquid etiam ex intimis maris terræ que uisceribus effoderetur, ipsius iuris esset. Res aliquando una plures ue pro usu alterius, plurium ue dari solent. Quid porrò sit usus, satis patet, esse ius utendi re aliena ad aliquot tempora, quæcunque sint aut continua, aut interuallis distincta, salua rerum ipsarum substantia. quod quum latius patet, ad omnem uidelicet rerum prouentum, tunc non usus, sed usus fructus dicitur. In usu enim necessitas utentis spectatur: in usufructu, & commoditas, & quicquid est positum in rei emolumento. quamuis aut ipse usus, ususq; fructus sint res, utpote iura, tamen res magis propriè appellamus in iure, quarum causa, aut ex quibus trahi potest utilitas. Crebrò itaque contingit, ut aliquis loco rei

accipiat usum, usumue fructum, aut ediuerso. Facti ratio patet latissimè. Nam & in officio, & in obligatione, & in negligentia, infectoque esse potest. Res etiam frequentissime loco facti rependi solet: ut si agrum illum, remue illam tibi dó, ut hoc mihi facias: debes mihi factum exhibere, non secus atque rem exhibui. Innumeræ inde contractuum species oriuntur, quæ quamuis de re, usu, factoue permutatis sigillatim, aut coniunctim tantum sunt, tamen pecunia omnia metiri solent, quum quanti interfit, requiritur, arithmetica æqualitate: aut quanti res ea fuerit, estue. Nexu uerò obligationum multiplici, sibi hæc tria debent, præstareque (si iura sequantur) soliti sunt homines. Sin autem pergunt esse iniusti, & iniqui, erga illos quibus sunt obnoxij, eo quòd contra ius ipsum, actiones mortalium loco exulantis fidei conseruans in esse, faciant: dum non tantum fidem uel à se, uel ab his quorum iure utuntur obstrictam, uel ex rerum conditione natam negligunt, sed etiam ipsis contractibus, pactis, & conuentis, quæ par est apud omnes mortales seruari, contraueniunt. hinc natæ actiones ad ius consequendum. Nam Respublica, ueluti mater pientissima, quum nos sinu suo fouendos susceperit, id etiam curat, ut ex illius potestate consequamur, quicquid iuris nostri est: ne quando nos destitui contingat munijs ad uiuendum utilibus & necessarijs, neue regnet inter homines sui contemptus, iniuria uidelicet. Vnde & naturæ, & rerum humanarum labes. Itaque & si res, usus, factum, aut ius nostrum persequi aut non possimus, aut negligimus, seu in res, seu in personam nobis fiat iniuria, ipsa peculiari nomine uindicandos, aut iuuandos, ubiuis terrarum fuerint ciues, sumit. Ventrem in possessionem mittit, tutores dat pupillis, curatores adultis, & furiosis, læsos uindicat, fontes plectitur, etiam nemine id poscente: tantum naturæ, prudentiæ, rationi, bene quepositis legibus, atque inde omnium autori Deo Optimo maximo, debere nos, fateri cogimur. Lædun tur itaque homines, quum ui legum ab inuicem petere coguntur, quod ius ratioq; faciendum, dandumue, aut non faciendum, suadere debebat.

DE ORIGINE INIVRIAE.

CAP. XVII.

NEcessitatem, ambitionem, atque auariciam, esse causam iniuriæ, clarè inspicienti patère potest. Nam & qui iniuriam infert in corpus, cupiditate uindictæ, aut gloriæ, quod alteri sit, aut uideatur superior, ducitur: qui in res peccat, auaritia, aut necessitate, ambitioneue sanè torquetur. Iniuriæ porrò tres sunt species, impietas, auaricia, iniuria; contumeliaue. Impietas contemnit deos, religionem, resque religioni diuisque adscriptas, ut sacras res, personasue, atque defunctos, probrisque adficit, parentes demum atque patriam. Nam hæc non tantum legibus prophanis, sed & sacris oportet esse sacrosancta. Bis ergo, ut minimum, grauissime peccat, qui contra hæc peccat. Nam & in homines, & in utriusque iuris præscripta committit. Auaritia propriè, atque necessitas, appetentes raptoresque alieni facit. Fit enim circa res ad uitæ munia comparatas. Iniuriam alteri inferimus aut uerbis, aut calumnia, aut uerberibus. Verbis & cõtumelia in famã, uerberibus in corpora peccatur. Oritur uero in homine inferẽdæ iniuriæ causa, aut necessitate, aut opiniõe, aut uolũtate, aut peruicacia, fraudeq;. Opinio res aliter q̃ sint suadet, ad quã sequẽdã plerũq; sunt magis homines prodiues, quàm ad ueritatem.

ritatem. Hinc mundi pernicies, meum & tuum, quum permutantur, nobis lites generant. Nam dum tua mea credo, tu ediuersò, pascimus egregiè coruos, uolui dicere patronos, contendere que summo iure ex opinione malumus, quàm falsa opinione arbitris promissa, ut inde uerum cui assentiamur eliciant, pacatè degere. Voluntas mera res ipsas iure uel iniuria possidendi, etiam palàm ius perfringit, suáque libidine aliena rapit, labefactat, euertit, atque in plerisque est pro ratione. Tertium genus perditissimum est, quòd ipso iure, non ad Reipublicæ salutem, ut comparatum est, sed ad iuris euersionem utitur bona pars mortalium. Is est demum finis rerum præstantissimarum, ut quæ aliquando pro Reipublicæ incolumitate salubriter ubiuis gentium sunt constituta, ea contrectatione assidua hominum, præcipuè iniquorum, in peruersum sensum torqueri soleant, nisi singulis seculis omnino innoues: qua quidem re nulla infœlicior esse potest. Ius enim quum apparet ei, qui falsa detinebatur opinione, cædit quidem, solet que iudici non ita inuitus acquiescere. Quum uis palàm infertur, id uix fieri potest, nisi à tyranno, aut in eo loco, ubi iuris, sancti que nihil est. At quis ferat illos, qui sacrosancto legum præscripto, ne illorum uersutia pateat, primo statim obtutu, suas fraudes obtegunt, atque ex iure summam iniuriam facere student? Verum ea est conditio & infœlicitas legum, tam diuinarum, quàm humanarum, quæ pauimentorum esse solet. Ea enim si noua, æqualia, & in bene posita uia sunt, nemo facilè dixerit, quantum utilitatis inde, qui ingrediuntur, capiant: si semel euersa, cumulis que & foueis permixta fuerint, nemo tutò illac iter facit, nemo non detrimentum maximum accipit; nemini non est optabilius uia cœnosa, quàm tali pauimento incedere. Itaque quum leges nasci, poni que inter homines incipiunt, retinent, si non omnes, certè quàm plurimos, in officio. Verum ubi à uersutis hominibus earum sensus circumueniri incipit, tunc pro bona fide, dolus: pro uero, falsum: pro iustitia, iniquitas, in insontium hominum caput iuris tegumento comparatur. Religiones ex pietate aucupium opum, ex innocentia mille tutò nocendi artes generant, uersutorum hominum uaframentis. Legibus quidem prophanis non usque adeò licet, nisi potentioribus, & qui possunt patronis suppeditare. Quæ quidem eueniunt partim hominum nequitia, partim nimia opinionum iuri adsutarum mole. unde fit, ut nemo sit tam iniquo iure, quin ex congerie illa opinionum id decerpat: quo si non uincat, saltem egregiè aduersarium torqueat.

QVOT MODIS, ET A' QVIBVS, ET IN QVOS peccetur. Cap. XVIII.

PEccati uocabulum latius patet ipsa iniuria. Nam plurima peccata non sunt iniuriæ, omnes uero iniuriæ peccata sunt. Potenti enim quum non fiat iniuria, quum homo in se, aut sua peccat, quia uolens facit, & patitur, peccat quidem, at iniuriam non committit. Peccata uero omnia fiunt aut in religionem, aut in naturam, aut in homines. Contra religionem facit, qui externis signis, receptis que moribus illam obseruare negligit: id que tanto magis, quo maior est, qui uerbis conuellere priuatus nititur. qui contrà facit, atque aliter, quàm usus postulet, receperit ue. Nam hæc omnia ad eius euersionem faciunt. Pariter qui res religioni adscriptas, ueluti qui sepulcra uiolat, qui sacras uirgines incestat, qui sacris addictas personas quauis iniuria afficit, qui res

sacrosanctas furto expilat. Nec uero sunt tantum sacræ res religionis, sed & quæ ad omnium incolumitatem faciunt, ut quæcunque commoditati, uiæ, fori, murorum ue faciũt; sunt ęq; eis attributa, ea omnia tanquam in sacris rebus esse debent: quæ si quis uolens, sciens que euerterit, diiecerit, surripuerit, aut uiolauerit; uehementer peccasse constat. In his enim & similibus, præter facinus admissum, quod etiam priuato homini illatum uindicaretur, est etiam toti corpori Reipublicæ damnum perpesso faciendum satis. Nec ulla est, usquam ue fuit gens, quin hæc in grauissimis delictis posuerit. Varia quidem certè fuit de sepulchris opinio. Condiebant alij odoribus, & uitro: odoribus tantum alij: quidam corporibus parentum, ut Scythæ parentinori: quidam canibus, alij ignibus, multi humo. Verum id quidem fuit omnibus nationibus commune, eum locum in quo aut solidum corpus, aut cineres repositi essent, religiosum facere: adeò ut etiam in quibusdam regionibus moris sit, etiam qua mortuus illatus sit uiam facere, quamuis antea non fuerit, priuataq; res sit. Nec mirum omnium gentium consensu, ius etiam illos sacrosanctos esse nobis uoluisse, à quibus & esse, & iura ipsa accepimus. Religiosum locum soli Christiani, antequam mortuos inferant, faciunt: in alijs religionibus corpus religionem inducit. Quamuis ergo uicinis ridicula sint, religionibus quibuscunque recepta, quæcunque tamen illa sunt, cauendum est quicquam contra ea, quibus in locis probantur, facere. Nam id est turbare, & euertere Reipublicæ caput, religionis opinionem imminuere: nisi id tanta modestia fiat, ut meliorem inducere antequam recepta euertatur, possis: idque sis facere potens, autoritatéque potissimum ad hoc ualeas. Nam illis religionibus potissimum coalescunt populi, terroribus que sub legibus & Principibus retinentur: quæ est prima Reipublicæ utilitas. In naturam peccat, quisquis aliquid molitur, quod uni pluribus ue hominibus perniciem adferat, quod scelus est summæ inhumanitatis plenum, in priuato homine. Nam pacis retinendæ, aut comparandæ gratia, quælibet Respublica potest (postquam ad cupiditatum & opinionum miserias uentum est) aut urbes, aut regiones uicinas ad internecionem cædere, si noceant, nisi se dedant. Præstat enim, quum pacis causa omnia facta sint, paucos in quiete, quàm multos in assiduis miserijs, atque conflictu uiuere.

Præterea naturæ quodam usu, hominibus quidem occulto, ob id que religioso, quum res humanæ maximè adoleuerint, uoluptatibus defluxerint, maiore sint multitudine homines ubiuis terrarum, quàm qui possint uno in loco ali: necesse est, aut à se sibi, alijs ue, aut è diuerso parari exitium. qua in re, quum fatum plurimum possit, Principum que libido, nescio si quis uehementer peccet. Verum nulli priuato alterum lædere licet. Qui ergo hominem, cuius edendi, conseruandique Natura est studiosissima, usui cuius quicquid est & legum, & rerum aliarum, est comparatum, occiderit, occidere ue tentauerit, in naturam ideo peccasse dicitur, quod rerum naturæ summam & apicem, hominem scilicet innocuum, & fratrem, è medio sustulerit. Ob eam rem in omnibus Rebuspublicis sunt magistratus, huius iniuriæ uindices. Qui uerò pluribus aliquid molitur ruinę, ut qui aquam aerem ue quo plures utuntur, inficere curat, insidias struit, periculum quacunque ratione creat, quod in perniciem uitæ plurium tendat: longe sceleratissimus est, eq; medio tollendus. Itaque qui præsens periculum uitæ hominis cre

at, ille quidem in naturam delinquit, & hominem. Nam ideo in naturam peccat, quod illam exuit, dum se quam dederat humanitate spoliat. In hominem uerò, cuius mutuæ tutelæ, & officijs fuerat à legibus seruatus, quum non solum officio fraudat, sed uita priuat. At qui in famam hominis, hominum'ue, aut in res eiusdem quicquam admittit, in hominem quidem, non in naturam dicitur peccare: quamuis, si proximè ex admisso crimine sit ille qui passus est iniuriam periturus, uidetur etiam in naturam commissum crimen. Peccat uerò homo, aut in unum, aut in plures, aut in omnes. In unum quidem, aut seipsum, aut alium. In se quiuis negligentia, uel actione delinquere potest, id'que in rebus animi, corporis, fortunæ: quæ externa uocant bona. Negligimus, non frequenter curare animos, uirtutibus ornare, exercere magnis rerum cogitationibus: unde quicquid erroris est, serpit. Vitijs inficere satagimus, actionibus iniquis cogitationem labefactare non cessamus: quarum rerum quia periculum ad nos pertinet, nec potest ab hominibus hominum cogitatio capi, ideo non est uindex legum ulla pœna, sed delicti expiatio refertur in religionem, Deique timorem, qui ultor erit illorum quirationem sibi diuinitus in hac corporis harmonia compositam excolere & conseruare neglexere.

Si quis corporis ualetudinem negligenter curauerit, aut periculum adierit, sibique malum casu uel sponte accersiuerit, proculdubio is sibi ascribere debet: nec est ulla lex uindex illius peccati. Nam natura usqueadeò magnam uitæ conseruandæ curam, non homini tantum, sed omnibus animantibus dedit, ut nulla ad eam rem lege sit opus. Inde mors maximo timori est: uita, & quæ ad illam faciunt, summo gaudio. cui posthabenda suasit omnia, natura. Sunt quidem uitijs corporis sua remedia, sed quæ nemo inuitus adeat. Natura enim satis quæ sunt appetenda, fugienda'ue, docuit, absque eo quod quisquam hoc præscribat. Si curari (qui corpore laborat) nolit, quoniam nolenti non fit iniuria, sua debet insania frui: nisi iudicio, aut ætatis, aut morbi, aut naturæ uitio laboret. Illis enim leges, si parentes desint, patris loco esse debent, in'que bene constitutis Rebuspublicis solent. Dum quis dilapidat temere, & in usus aut sibi, aut Reipublicæ inutiles absumit, quæ habet bona externa, uitæ'que adminicula, profectò quamuis sibi peccat, si quid peccat, quoniam interest Reipublicæ, ne quis re sua male utatur, deberet legibus coërceri. Inde enim Respublica detrimentum accipit, quum coguntur qui sua abliguriere, aut quouis alio modo rem decoxerunt, mendicare, familiam destituere, atque adeò uiuentes mori. Nec tam latè patêre debet arbitrium priuato in re sua, ut illa abutatur. Reipublicæ enim, non sibi uiuere debet. Maiestas legum, ferè ubiuis gentium, ne id fieret, prospexit: & quibusdam curatores, tutores, administratores'ue dedit, quibus ipsis meliorem rerum sibi commissarum facere conditionem permissum est, deteriorem non licet: quod potissimũ etiã patet in Reipublicæ neruis. Neruos nuncupo, uires utriusq; iuris, tam prophani, quàm sacri, cui administrando, quum præsint necessariò homines, & loca, & rem partam illis esse, aut suppeditatã, necesse est: quam quidẽ augere, & meliorem reddere, cuilibet uolenti est permissum: minuere, nequaquam. Nam res paratæ sunt, ut crescant, consistant, durent'que, quantum Reipublicæ opera fieri poterit. Nemini itaque tantum licere in sua, præsertim hæreditate relicta, deberet,

censoribus'que coërceri posset. Verum malunt plerunque leges id permittere, ut serò sapiant Phryges, sintq; cęteris exemplo, quàm tot occupationibus præpediri. Innumeris enim magistratibus esset ad eam rem opus. Itaque sunt permittendi & isti, ut sua fruantur insania. Tot modis in se & sua peccant homines. In alium delinquunt superiorem, aut parem, aut inferiorem. Hominum paritas, aut imparitas, duabus in rebus consistit: autoritate, aut opibus. Nõ solet opum sine autoritate & potestate usqueadeò ratio haberi, si sint utraq; coniuncta, demum solet perpendi. Autoritas opibus destituta, sacrosancta esse & debet, & solet. Iniuria fit maiori, etiam detrectando illius imperium, si sit Princeps: iudicium, si sit iudex. nec tantopere perpendunt leges, legum'ue uindices, cui personæ, quàm cui dignitati sit refragatum. Quis enim sit iustitiæ exercendæ in illa Republica locus, si priuatus aliquis se ausit illius sanctionibus opponere Idem est, atque nullam habere. Itaque maiores sceleribus petimus, dum aut in autoritatem, aut in personam, aut res illius quæ ob dignitatem solent esse sacrosanctæ (præter ius alienum id est intelligendum) aliquid contra ius admittimus. Quum in autoritatem peccatur, & in Rempublicam peccari certum est. Itaque minimi etiam iustitiæ ministri, quoniam non abs se, sed à Republica ius habent, quum ob officij illis commissi rationem, quacunque afficiuntur iniuria, nos delinquere certissimum est, grauissime'que. Viatores itaque, apparitores, citatores, &c. id genus cum sint Reipublicæ ministri, sunt in suo munere exercendo sacrosancti, corum'que autoritas par esse debet illorum potestati à quibus delegantur: nec ratio personarum uiliorum, ut natura solent esse, nos debet ad inferendam iniuriam procliuiores facere. Nec enim à se, sed à principe magistratu potestatem habent. Cauendum itaque imprimis est, ne autoritatem legum imminuamus: si sint pares pro ratione officij, possumus quidem non iniuria afficere (quod nemini licet) sed iure cum illis, & cum quibusuis contendere, nec quicquam uiolenter committere. Contra inferiores quum plura possimus, longè minora licere debent. Nam alioqui facile esset & autoritate, & opibus potentem, uincere inferiorem. In his uero delictis admittendis, solet maximè perpendi personæ ratio, atque dignitatis. Nam si is qui delinquit, est in autoritate positus, longè grauius peccat, quamuis legibus coërceri nequit, quàm priuatus, quum eam autoritatem, quæ ad conseruationem hominum est posita, in perniciem illorum uertat. Idem planè iudicandum, si collegium, corpus, curia, aut quiuis consensus omnium partium illius consensu, aut in maioris dignitatis autoritatem, aut personam, aut rem committat: & meo iudicio, si omnes consenserint, sunt grauius puniendi qui ita peccant, quàm qui soli: atque (ut uno uerbo tradam) ut uirtutes in ipsis uires concipiunt, fiunt'que maiores, ita & uitia. Nam & peccato & exemplo nocent, qui maiores, fortiores'ue sunt: qui minores peccato tantum, & eo quidem grauissimo, si de detrectando Principis, naturæ'ue imperio agant. Peccat ergo aut priuatus, aut donatus autoritate: ille minus, iste magis. Quot modis in unum (quisquis sit) peccetur, uisum est. In plures peccat, qui contra municipium, uicum, urbem, corpus, aut collegium, aut conuentum in parte delinquit: aut qui quod pluribus noceat, etiam diuersi generis, loci, professionis, committit. ut qui partim communitatis, professionis, artis, aut corpora, aut animos, aut res inficit, occupat, perdit: qui adulterinas merces supponit, curat'que adulterari, & sexcenta huiusmodi, quorum labes non serpit in omnes, sed in earum rerum

rerum quæſtum facientes, atque opinione magis quàm neceſſitate rebus uten tes. Illis enim ſua perit atque comminuitur pecunia, aut opera. Omnes porro labefactat, qui omnium animos falſis, & in Reipublicæ euerſionem tendentibus, opinionibus inficit, atque Reipublicæ ſtudio auertit, urbes incendijs abſumit, aerem aut aquam, cuius neceſſariò eſt omnibus uſus, inficit: ut corpora pereant, quæ ipſa quamuis non omnia pereunt, tamen per eum non ſtetit, quin omnes perierint. In eodem uitio eſt, qui annonam & res, ſine quibus hæc uita non conſtat, auertit, traducit aliò, hoſtibus dat, monopolijs in immenſum cogit precium: qui canonibus, indictionibus, uectigalibus, homines torquendos præter æquum & bonum ſuadet, qui falſam atque adulterinam cudit monetam, atque ut omnia complectar, qui patriam ob ſuum compendium prodit. Iſta enim ad omnes pertinent, inq; naturæ, religionis, legum, hominum, atq; rerum illorum ruinam, diſpendium que tendunt, ob id acerrimo uindicanda ſupplicio. Pariter plures aut loci, aut profeſſionis unius, in unum, plures ue, aut omnes committere poſſunt. In unum, ut ſi qui ex municipio in Principem, aut præpotentem hominem inſurgant: ſi contra aliud municipium, urbem, locum, artem, profeſſionem delinquant: ſi in omnium perniciem ea committat, quæ paulo antè priuatum dixi: difficile quidē eſt iudicium, quum de pluribus quæritur. Nam plerunque (niſi ex eodem municipio, aut loco conſenſiſſe omnes probetur) inſontes plecti pro ſontibus poſſunt, atque triticum cum lolio defalcari. Omnium terminus latiſſimè patet. Nam omnes, & toto in orbe, & in urbe, & in regionibus, regnis, prouincijs, atque locis omnibus, æquè dicimus: ſed ita demum capiendum eſt uocabulum omnium, ut qui cōueniant legibus ijſdem, omnes dicamus. Qui certe ſi peccant contra Principem, frequentius peccant. Vix tamen fit, ut quod omnium conſenſu fit, modo ſint in rebus exequendis ſuperiores, dicatur peccatū. Nam peccatum dicitur, quicquid unitatem durationem q; rumpit, quod que contra leges omnium conſenſu probatas fit. Verum illi quum ſint integri & ſuperſtites, melius ſanè nō peius feciſſe uidentur. Idem eſt de Principe, qui eſt ueluti totius Reipublicæ corpus conciſum, atq; compendiarium, quiq; uniuerſum ſurſum prorſum arbitratu agit, eſt planè ſentiendū. Nam illū priuatum & tantum regē credere, piaculo non caret. Itaq; omnes cū aliquid quod ad omniū conſeruationem faciat, aggrediuntur & peragunt, quamuis cuidam aut homini, aut populo fieri iniuriam credimus, quæ certe fit & longe maxima, tamen quia ad ſui conſeruationem & augmentum id facere natura etiam in artificioſis docuit, peccatum non creditur ab eo qui commiſit, quoniam & lege uetante caret, & rationem prætextumq; cur id faciat, habet. Eſt itaq; illud peccatū paſſiuè tantum, quod in agente nullū dicitur: delictumq; delicto carens, in quo hæc ludit mortalitas, & ſibi omnia ſecundum nauram in naturæ diſpendium permittit, nuncupatur. Omnes itaque non peccare dicuntur, quamdiu puniri non poſſunt. referri uerò ſolent illa ſupplicia, quæ à legibus haberi non poſſunt, in religionem, ut ſibi quiſq; eſt conſcius, ita olim merita ſenſurum. quod toties fieri ſolet, quoties humanarum legum auxilia ceſſant. Atqui ceſſare certum eſt, quum qui illas in poteſtate habent, delicta committunt, & ex uoluntate rationem & neceſſitatem creant. Quum que omnia referri ad bonum, honeſtum, neceſſarium, utile debeant, ſola ab illis ſpectatur utilitas, libidini que illam frequenter euertit coniuncta. Id uero naſcitur plerunque etiam ex ipſis rebus, quum omnia quodam motu & agitatione neceſſariò agantur. Nam pax diuturnior, cuius cauſa petuntur omnia, molles &

effœminatos

effœminatos, inq; luxum & seditionem propensos reddit homines parum prudentes (ut longè maior pars est) & legibus, quàm propria ratione magis in officium regi solitos, quos feras quàm corrigas utilius. Nam qui omnes malos tollet, aut paucis, aut fortasse nullis imperabit. Hinc necessariò dum uitijs aut populi, aut nostri incitamur, in bella & mortes sponte ruimus, atque aut alios aggredimur, aut propulsamus iniurias, aut aliena appetimus, aut nostra tuemur, aut non rarò etiam labefactamus, dum compendia maioribus dispendijs quærimus. Cœlestis etiam uirtus, & occulta causa non parum ad eam rem facit. Necessitasq;, & rerum naturalium similitudo incitat. Neq; enim edere cupiet, quem fames nõ torserit: nec bibere, qui nõ sitierit: nec quiescere, qui non laborauerit. In rerum enim uicissitudine, posuit omnia Natura, necessitati coniuncta: ut dum medium inter extrema seruamus, uirtute donemur. Verum sat fuerit id nosse, omnes, aut omnium nomine Principem, dum quæ ad status conseruationem atque augmentum faciunt, etiam cum iniuria in unum plures ue, aut omnes alterius Reipublicæ homines, bellis, cædibus, rapinisque procurat: non peccare, nisi quod ad religionem. cui æquè Princeps, atque popularis, faciat satis, necesse est. Nam (ut inquit Lyricus) Dijs te minorem quod geris, imperas. Nunquam aliter à receptis inter homines legibus imperioque, fieri solitum: nec unquam in hac mortalitate fiet, quamdiu uita nostra necessitati uicissitudinum erit coniuncta, nisi alium ordinem uitæ dederit natura. Quot, quibusque modis uindicentur illæ quum iniuriæ, tum peccata, agerem, si satis hominum omnium, & præcipuè dignitate ornatorum descripta esset autoritas. Ast oportet primum diligenter de personis agere, antequam ad res atque actiones, quibus uindicantur iniuriæ, ueniamus. Antequam enim possumus agere ut res nostras aut consequamur, aut conseruemus, aut iniuriarum actione, atque ut omnia comprehendam, seu in rem, seu in personam sit agendum: opus est iudicem illi rei destinatum, de qua simus acturi, esse in Republica: remque aut mihi æstimare, aut asserere, adimereue. De magistratibus itaque, & eorum ditione est dicendum.

DE IVDICIBVS ET MAGISTRATIBVS. CAP. XIX.

QVum Rerumpublicarum quælibet species ad eosdem fines tendat, ad quietem scilicet, & durationem, consistentiamue, ijsdem rebus alatur, conseruetur, augeatur, uigeat: similibus periclitetur, mirum tamen est, ipsum administrationis modum in magistratuum constitutione usqueadeò differre, ut nisi numero & ordine, ferè nulli cum alia conueniat. Verum quum referre instituta omnium quotquot extant, aut literis memorantur, fuisse aut excogitata esse, & infinitis operis, & parum necessarij (nisi præclara sint exempla, ut in nostris Athenienſium Magistratibus monstrauimus) esse uideretur: nos ex rerum necessitate, & usu, ea magistratuum genera quæ in quacunque Republica sunt, si non peculiari officio, certè cum alio coniuncto trademus. Magistratus potissimum ex naturæ imitatione constitutos, & sensim ex rerum necessitate esse ortos, patet. Nam natura omnia animantia eò usque fœtus curam omnino habere docuit, quoad ipsa proles possit sibi prospicere, & quæcunque ad uictum faciunt per se quærere. inde in brutis animantibus affectum illum ademit, ut ad aliorum fœtuum procreationem properent. Homini perpetuã suorũ curam cognitionemq; relinqui uoluit, ut quod lõgiori usu fuerit adeptus in uitæ subsidiũ pater, illud semper liberis inculcaret, atq; sensim erudiret, inq;

inq; eam perfectionem deduceret, quæ etiam futurę familię & posteritati esset adiumento. Pater itaque primum liberis imperitare cœpit, quæ essent necessaria, aut signis (ante excogitatas linguas) aut uerbis præscribere, appetere appetenda, fugere fugienda docuit. cuius imperio quum liberi parerent, longè fœlicius destitutis omnibus illis adminiculis agere cœperunt. Atque ille primus imperandi modus fuit. Adultis uerò hominibus, in'que maiorem multitudinem crescentibus, quum præmerentur iniuria, familiæque in familias, aut libidinis, aut necessitatis gratia insurgerent, seseque mutuis iniurijs afficerent, uisum est naturam imitari, & quorundam consensu unum hominem ex toto cœtu, uirtute, opinione ue differentem eligere, cui omnium nomine scelerum uindicandorum facta potestas est: atque sanciendi, quisquis talia in posterum commiserit, talibus supplicijs aut pœnis eum affligendum esse, indeq; non tantum singulorum defensionem, sed omnium tutelam & curam, & commendatam & receptam esse constat. Itaque municipia, uici, urbes, populi, prouinciæq; creatæ, dum naturæ imitatione mortales sibi caput unum, & ueluti parentem delegere, qui expetenda expeteret, suóque nomine omnium autoritate donato fugiẽda procuraret. Nec quicquam moror, statim principes degenerasse in tyrannos: quibus sublatis, pluribus bonis uiris permissa potestas, quæ dicta aristocratia est: inq; tyrannicam oligarchiam transiens genuit democratiam, atque inde iniquam ochlocratiam, seu confusum imperium. Nam quamuis tria sunt uitiosa administrationis genera, & tria expetenda tamen uel malis & iniquis regi præstat, quàm nullis, atq; mutuis cędibus debacchari. Si Princeps, aut qui legum habeat autoritatem, desit, quemlibet obuium tyrannum sentimus, atque uindictæ, ambitionis, gloriæ natura animis nostris inditæ cupiditate, & ipsa etiam necessitate, sumus cæteris tyranni, inq; inuicẽ debacchamur atq; sæuimus. Id in populis nuper toto orbe apertis patet, qui quum sint longè plures quàm qui totam Europam inhabitant, nihilq; cultioris ingenij nouerint, nec scriptas leges, nec literas habeant, tamen Principes iniuriæ uindices, aut uindicandæ duces habent: nec ulla gens est tam barbara, quæ aliquo duce careat. quod & in minimo ferè omnium animantium patet, in apibus scilicet. Ea ergo ueluti sacrosancta potestas debet religiosè obseruari, ut sine qua, nulla hominum conuersatio tuta futura esset. Quod maximè patet, quum mutuis cædibus grassari homines uideas, atque etiam seipsos deuorare. Nec statim putandum est, omnino esse à natura eam humanitatem, quam nobis parentum, legum, Principum autoritas sensim instillat (nam id satis est, dociles, non doctos naturam edidisse) omnes enim quot quot sunt ubiuis terrarum, eadem essent peritia atque humanitate tenerentur, ueluti ab eadem natura editi. nam & multi sunt qui nec loquuntur, nec leges habent, nec ullius rei uerecundia ducuntur (quam credimus maximè esse à natura) nec leges, nec religiones norunt: non serere, non metere. unde patet, à prudentia ista inuenta, naturæq; docili infusa, atque tenellæ omnium opinionum capaci ætati oblata. quod nobis etiam, dum nostra initia diligentius introspicimus, monumentisq; tradita consideramus, innotescere potest. Nã nulla fuit unquam gens ferè, quin aut humanas carnes in delicijs habuerit, adeò ut uictimãdijs gratissimã quod habebãt charissimũ darẽt: quod hodie inter adultas resp. quis nõ exhorrescat? Nulla gẽs Scythica nõ habuit in gratissimos cibos hostiũ corpora, quod hodie etiã multis in locis patet: habuit in delicijs, & senum parentum corpora, apud quos iam matura ætate usqueadeò

mortis

mortis non erat incussus timor, ut seipsos ultrò iugulandos, & epulis deuorandos parentibus læti exhiberent. Tantum ergo debemus nõ naturę, quę rerum omnium egenos, atque omnium animantium miserrimos (nisi nos spes, religionis Dei cognitio, uitæq; & gloriæ cupiditas attolleret) creauit: sed Deo, religioni, prudentiæ, legibus, principibusq;, qui nos in humanitate retinent, adque cultum ingenij indies traducunt, inaturam'que ipsam per se mancam, emendatam in nobis facerent. Expetentibus uero necessitatibus, non tantum homines singuli in singulos sæuiebant, sed multi in multos, aut uindictæ, aut necessitatis, aut gloriæ motu, dum aut cuiusdam studio capiuntur, aut quæ uicini habent, habere student. Illius ergo multitudinis, quæ in aliam insurgit, repellendæ causa Princeps bellum paratat: que comparatas & ab omnibus collectas opes, libertatis tuendæ gratia suo arbitratu, ueluti (ut dicebam) compendiarium Reipublicæ corpus impendit, hostem prosternit. Nam de uictore populo, & Principe, mihi uolo exemplum sumere: quum uictus uictoris leges accipere soleat. Et bello oborto, & durante, & transacto, necesse est tria saltem magistratuum oboriri genera: qui domi propulsent iniuriam, qui foris, qui uires ad utrumq; ex Reipublicæ singulis hominibus colligant. Nam qui præerat, unus nomine omnium ante bellum poterat esse satis. Erant enim reges, Principes ue (nam differentia in uocabulo, non in re est) & iudices & sacerdotes numinis, cuius tutela urbes aut conuentus administrantur: si tamen erat prior ob orta & excogitata religio. Itaque quum duo loca habeat, nisi ambos populos unà in loco uno habitare compellat: quum'que in altero commode tantum principis fungi possit officio, in altero desit necesse est. Nam uolo talia loca, quę orbem iam adultum esse monstrent. Fac in altero agere, in altero esse magistratum unum qui ius dicat inter contendentes: atque eos coërceat, qui contra leges agunt: oportet alterum institui, qui potentiam Principi ex singulis membris colligat, Quæstorem scilicet, ad uectigalia colligenda, & qui fortasse delictum militum habet.

REIPVB. ADMINISTRATIONVM PARTITIO, *expositioq;*. Cap. XX.

OMnis igitur magistratus aut domesticam iniuriam, aut externam profligat: aut potentiam, qua utrumque fieri possit, colligit: aut appendix est illorum qui ista curant. Sunt itaque tria prima elementa, Iudex, quæstor, princeps: ille intestina regit, alter potentiam cogit, tertius uiolentiæ & intestinæ & externæ se obijcit. nam & iudici salaria repræsentat, ut operas Reipublicæ commodius exhibeat: ea militi sumptus suppeditat, sibi'que & statui neruos diuitiarum & opum facit. Nam quamuis autoritate omnium consensu donatus est, nisi esset priuato ditior, ut se amicis gratiosum, & inimicis & delinquentibus formidabilem reddat, proculdubio irrita esset eius autoritas. Nec enim Respublica quamuis erga illum bene affecta, potest ex tempore suppeditare, & ueluti emendicare, quæ ad emendanda delicta, aut uitanda statim requiruntur. suam autem autoritatem ipsi iudici impertitur, ut ipsa non quidem ad arbitrium, sed secundum leges æquum & bonum, atq; illius præscriptum utatur. Nam mero imperio solus esse Princeps debet, ne sibi plus licere quàm par sit, alli quis priuatus eo donatus putet. Verum augendum nostrum imperium est, perq; uictorias Princeps noster ad maxima educendus, hostri'que demum simplices magistratus multiplicandi. Demus toto in orbe, si posset fieri, Principem unum. Nam id est maximè ad instar diuinitatis unius, ex qua naturę ordo

pendet,

pendet, æternũq; durat, ut Homeri ſententia ſeruetur, οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω. Aut ſi totius orbis eſſe nõ poteſt, ut certe ne decimę quidem rex poteſt potuit ũe unquam haberi, ſit quantus ad ſuorum conſeruationem eſſe poterit. Nec enim minor eſt uirtus, quàm quærere, parta tueri: quod qui plura habet, uix facere poteſt, quum præſens deſciſcentes coërcere uix poſsit, præcipuè ſi diutius regnet. Ob eam rem nulla unquam imperia, maiora ſuis uiribus aggreſſa, durare potuere: minora, diutiſsime. Quia prima prę cipuaq; cauſa principũ inſtitutionis fuit, domeſticas iniurias & querimonias ſedare, ulciſciq;: ſecunda, propulſandi externi periculi: primũ de iudicibus dicã, quot genera eſſe debeant, ſintũe in politia bene conſtituta. Omnes iudices, ut in religione dixi, aut ſummi, aut mediį, aut infimi ſunt. Sũmus eſt ſanè in quibuſdã cauſis, quas meritò ſuę cognitioni ſeruat princeps. Secũdo loco ſummi magiſtratus poſt illũ ſunt, qui in his quæ non uult princeps ab inferioribus terminari, aut quæ perperã ſunt deciſa, aut quæ in cõtentionem ueniunt, inter medios præcipuè ius dicere ſolẽt, & ut uno uerbo dicã, omnib. prę eſſe. In Gallia noſtra quo res ſit exactior, ſunt duo eiuſmodi magiſtratus: Sacroſanctũ cõſilium, in quo nõ infrequenter princeps adeſſe ſolet, magnates uero quotquot inſigni ſunt rerũ prudẽtia & uſu, quibusq; ob merita id princeps indulſit, admitti in tam ſanctum conſeſſum ſolent. alioqui pauci & præcipui ſolum accedunt, ſi res ſit præſertim arcana, ſecretiorũe. Vocant ideo priuatum concilium, quod ueluti priuatim partim ratione, partim arbitrio res componantur, aut ſtatuantur à principe. Huic ſanctioni non obtemperare, nephas & piaculare. At quia quiuis læſus non poſſet facile eò accedere, habuere ſemper principes quoſdam inſigni rerum uſu & ſcientia homines, libellorũ ſupplicum magiſtros, qui preces principi in eo conſeſſu offerrent, ſeq; paſsim obuios omnibus remedia poſcentib. darent. Alter cõſeſſus iudicum Magnũ conſilium dicitur, ubi prę cipuè de his agit̃, aut quæ princeps priuilegio uult ab illis cognoſci, aut de iure, iuriſdictione, recuſatione, cõtentione inferiorũ diſceptat̃: & quoniã tam ea quæ in ſummo quàm quæ in magno cõſilio acta ſunt, egent ſingulari diſpunctione atq; perpẽſione, uidendũq; ubiq; eſt, ſi ſit ex ueritate et Reip. uſu. atq; ſi ueritate preces nitantur, maxima prudẽtia, ſcientia, rerũ longo uſu, atq; ſubacto in rebus omnibus ingenio homo à principe conſtituetur, qui diſpiciat an ſint rata habenda quæ ſtatuta ſunt, (nam non rarò & falſa ſuadentur principibus, & inutilia) tum demum ſigillo regiæ authoritatis confirmatorio (ſine quo nil publice uim recipit) muniat, & uirtuti legum acta coniungat, quum ſcilicet nil niſi æquum & bonũ fuerit: alioqui cancellare atq; frangere inſtrumenta ſolet. ideo gallicè Cancellarius dicitur. ambigentibus de iuriſdictione, aut cõquerentibus, quod ſtatuit etiam ratum habetur. Quamuis mihi propoſitum eſt, nõ ius ciũile Romanorum, aut alterius populi, ſed omniũ gentium cõſenſu aut probatum, aut probandum, aut probabile, tradere: uolui tamen hoc exemplè Rep. noſtra deſumere, ut quod nemo homo facile improbare poterit. Nam à prudentibus inſtituta, longo uſu probata, omniũ conſenſu confirmata, & bello & pace conſtantia, ſunt certe cuiuis mortalium expetenda. Sunt & alij ſummi magiſtratus, quotidie à quouis principe conſtitui ſoliti, uerum non ad Reipublicæ totius curam, ſed ad cuiuſdam negotij cauſæ ũe cognitionem conſtituti, qui abſoluta ſententia nõ ſecus atq; princeps in ea re decidere ſtatuereq; poſſunt. Verũ ad medios uenio, quos Greci ὑπαλλήλους, Galli ſubalternos uocant: qui certe patebũt longe clarius, ipſis extremis declaratis. Sunt

ergo infimi omnes iudices pedanei atque municipales, qui in locis à principe constitutis, atque opportunè, ut possint ab omnibus adiri, commodè dispositis, ius ciuibus aut plebi dicunt, infrà quos nullus potest ius dare. Sunt hi ueluti sex iudicum, non usqueadeò rerum periti. ob id aut causæ ad certam summam illis audiendæ permittuntur, & de causis capitalibus solis ipsis non licet statuere, nisi conuocato plurimorum iudicum consessu, aut adito: aut causæ meritis exhibitis expositisq; à quibus si quid sit in illorum sententijs erratí, adpellationis beneficio læsis succurri solet. Medij sunt, qui superiorem agnoscunt, & qui inferiores, à quibus ad eos prouocari possint, habent. Verum sunt trium generum. Nam quidam à principe pendent sine ullo alterius iure, quidam sunt consessibus religiosis adscripti, quidam sunt meriti & uirtutis atque bonæ fidei ergò nobilitate donatis uiris permissi, nec tantum medij, sed & infimi. Nam omnes Princeps conseruandæ & augendæ religionis, promouendæq; & excitandæ in hominibus uirtutis gratia, non tantum re, sed authoritate etiam rei defendendæ, atq; Reipublicæ in sua ditione opitulandi donatos uult, aut religiosos conuentus, aut uiros de Republica benemeritos. Illi enim dum beneficium ab eo acceptum cognoscunt, suisq; similes esse student, sunt ueluti manus & adminicula, quibus cæteros homines agit, atque sua potestate uti facilius potest. Talis est nobilitas, de qua iam dixeram: quam an melius sit esse diuturnam, & in liberis locum habere, an in benemeritis tantum, ægrè possis iudicare. Posteritatis causa nos longe plura quàm nostri suscipere, certius certo est: atque maiori studio teneri augendi conseruandiq; rem posteritati nostræ etiam profuturam, quàm si nostra tantum tueremur. Eam ob rem & maiori studio Rempublicã colimus, & defendimus, quàm si hic simus temporarij, nobisq; solis uirtutis gloriam habeamus, non item posteritati relinquamus. Longe ergo regnat tutius qui auitam, quamuis falso nomine paterna gloria utentem nobilitatem habet, quàm qui ex infimo loco petitam & ueram. Nam uera ista uix egit radices quum euellitur. Illa in immensum industriæ, opum propriarum atque auitarum beneficio, qui Reipublicæ neruus est, creuit & consistit. Habet ergo hæc nobilitas & iudicis ponendi licentiam, tribus generibus distinctam. Nam quidam coërcere ut alijs iudicibus reddant fontes, non punire uerberibus mulctareue possunt. alij & coërcent, & multa præfinita aut arbitraria uel uerberibus, afficiunt. alij & coërcere & morte plectere, aut proscribere loco suæ ditionis possunt, uel perpetuo exilio uel temporario multando: quibus in iudicijs, appellationibus semper succurri debet. Verum id summopere cauendum, ne suo arbitratu data à principe authoritate abutatur, dum id credit suum quod suum non est, sed à principis potestate pendet. Nam facile omnes homines & præcipuè authoritate donati, insolescunt, sibiq; multa permittunt, nisi continua uirtus & iusti amor illos retineat, aut legum metus præsensq; pœna coërceat. Inter medios nostros iudices quosdam esse oportet summos, & in summa dignitate, authoritate, societateq; constitutos, quibus præsit aliquis authoritate summa dignissimus: qui præcipuè de appellationibus, iudicumq; inferiorum erratis iudicent, statuantq;, & à quorum sententia prouocare non liceat, ne sint lites æternæ, nisi principis placito (quod ægrè & cuiusdam utilitatis publicæ gratia uix debet fieri) aliquid contrà statuatur. Nam princeps suam Rempublicam euertit, qui dignitatem & authoritatem iudiciorum imminuit, litesq; æternas creat, dum à simili sibi succurri magna-

tes

tes permittit. Quotquot sint infra illos medij, parum interest admodum, quum ab illis ad hos prouocari possit, seu primò, seu secundò, seu tertiò, nil refert. Mediorum primi, poterant summi dici, eo quod ab illis prouocari non possit, nisi aliquando illorum sententiæ retractarentur, & ius in contentione curiarum ad inuicem audirent in priuato & magno consilio: quod quidem illorum non minuit authoritatem, quum in re sua nemo possit esse iudex. Id unum notandum est, quod in rebus religionis sua etiam est prouocatio ad summos religionis antistites, dempta causa sectarum de religione recepta ambigentium: quæ quoniam ad Reipublicę perturbationem tendit, propterea ea probata, uel leuibus indicijs, & testibus etiam infamibus, iudex ciuilium causarum ius de ea dicit.

ALIA IVDICVM PARTITIO. CAP. XXI.

IVdices omnes sunt aut capitalibus iniurijs uindicandis, aut ciuilibus controuersijs, aut utrisque terminandis positi, institutiúe, incp uno loco atque negotio ius habent, aut in omnibus. Sunt ordinarij, aut subsidio missi, decp re priuata aut publica fisci úe cognoscunt. Criminis persequendi, publicæ úe iniuriæ uindicandæ, prima ratio est. nam eam ob rem primum principes sunt delecti, atque è publico substentati, ut ius, si quid iniurię fieret homini ab homine, redderetur. est enim longe leuius in rebus peccatum, quàm in corpora: nec piaculare fuit in eas deliquisse, nisi in furto & spontaneo nocumento, quod quidam morte, quidam quadrupli pœna, alij alia multa punire soliti aliquando sunt. Lacedæmonijs fuit aliquando in gloria, nisi deprehenderetur, tum cautiores ad res hostium diripiendas, tum ad domesticas conseruandas attentiores. Crimen uero capitale, non tantum in hominem cui fit fieri certum est, sed & in suos omnes. Multæ quidem iniuriæ in opinione sunt positæ uariarum gentium, quæ aliæ in nullo loco, aliæ etiam in honore ponunt. Verum ullum hominem (præter hostes, aut si quos impune recepta lege licet) interemisse aut ueneno, aut telo, aut consilio, seu quacunque fraude necasse, petijsse úe, nusquam omnium gentium licet. Porrò iudex in pœnis expetendis legum præscriptum & opinionem, pro pace publica receptam sequi debet, idcp seuere in peccare solitos, maxime superstite appellationis beneficio. Alioqui summo iu dici æquitas summo iuri præferenda est, causacp moderanda τῇ ἐπιεικίᾳ. In secundo loco sunt qui controuersias dirimunt, quæ de rebus habentur. Potest & iudex ad utranque cognitionem constitui, horis statis, quum aut causarum paucitas, aut iudicum penuria est. Ne uero sibi multa permittant iudices, aut licentia, aut negligentia munus contaminando, sunt à principe dati, aut dari debent ipsis custodes authoritate summa, ut iudices aut aduocati, aut procuratores earum rerum, quæ ad Reipublicæ conseruationem faciunt, curam habentes, atque adeò custodum custodes, sine quorum authoritate nil quod in fisci aut naturæ dispendium uergat, statui potest: quibus rogantibus aut obsistentibus, in huiusmodi rebus est parendum ut principi, alioqui ad principem possunt ipsi referre. Ad hoc munus multæ Resp. censores habuerunt. aliquæ magistratibus functos accusare, cuiuis uolenti permisere: quæ omnia ad retinendos in officio iudices inuenta sunt, ueluti summę authoritatis oculi. Vbi autem non sunt multæ lites admodum, aut rariores iniuriæ, iudex quidem potest multis in locis ius dicere: uerum si sint res compositiores, ne úe alter alterius

authoritatem impediat aut perturbet, ſtatas & fixas eſſe omnium ſedes opus eſt, iuſq; unumquenque certis in locis & temporibus præfinitis dicere, reddereq; opus eſt, alioqui res fuerit in ſumma perturbatione. Habent ergo ſuas ſedes ubiuis terrarum, quas nec egredi, niſi impetrata à uicino uenia, nec relinquere debent: in quibus etiam nullus, niſi ſummus magiſtratus aut principis authoritate, ut illic ius dicat donatus, poteſt iudicis fungi officio. At quoniam poteſt aut iudex ipſe morbo, aut rebus quibuſdam neceſſariò præpediri, ut quum non frequenter ad maiora iudicia ſatisfacturus adit, opus eſt proſpicere, ne deſtituta ſedes maneat. itaque aut à principe conſtitutus, aut ab eo ob probitatem delectus eſſe debet, qui ius abſente illo dicat. Verum peccatum eſt iam grauiter in hanc rem, à Gallica Republica. Nam qui olim muneris exercendi gratia ſtipendijs ampliſsimis erant donati, nunc quidem prætores in ſingulis prouincijs ea percipiunt iudicandi planè imperiti, munuſq; in ſuppræfectos, uiros quidem doctos & bonos, ſed tenuiores & minori ſalario, quàm ad iudicis innocentiam ſordesq; fugiendas ſit ſatis, omnino reijciunt. Quod ſanè eſſet ſummopere fugiendum. Nam inde prima mali labes, & delictorum cauſa oritur, in ipſis iudicandi arbitris. Quoniam autem in ſingulis prouincijs eſſe ſolent aliqui nebulones, prædones, latrones, qui totas regiones infeſtent, atque ſine ſedibus ut nomades, uagi, modò huc, modò illuc conuolant cum iniuria ſumma popularium, quiq; non facile à ſtatarijs iudicibus poſsint coërceri atque deprehendi: altero genere iudicum etiam errantium fuerit opus, qui errones ubiuis terrarum proſequi, apprehendere, atque in quocunque loco fuerint capti, adhibito iudice prouinciæ, aut prudentibus aliquot hominibus illis capitalem, aut quam delictis meriti ſunt pœnam ſtatuere, atque ex equi ſine prouocatione poſſent. Res uero priuatas hi non attingunt, niſi forte ne torpeſcant, lites aliquando iudicibus ſtatarijs præparant, aut rogatione partium, de quodam facto uerum eliciant, iudici exhibendum. Oborientibus porrò nouis morbis noua remedia ſunt conquirenda. Solet enim fieri ut uerſutia hominum, aut etiam iudicum negligentia, aut utraque cauſa (nam quo magis homines coërceas, eo magis anguillarum more labi ſtudent) litium tam criminalium quàm priuatarum ciuilium ùe immenſus pœnæ numerus oboriatur. Ad hæc homines nequam, quo magis perquiruntur ad rationem uitæ reddendam, eo peruicaciores eſſe ſolent, atque iudicijs, utpote conſcij ſibi, minus obedientes. cui uitio ut medeatur Princeps, ſuprema ùe iuris dicendi poteſtas, deligere ex conſeſſu maiori ordinum optimos uiros debet: aut ſi ex curijs iudicum non poſsit ob numerum, authoritate quoſdam donare, qui regiones illas eant malis hominibus purgatum, atque litium multitudini finem, ut breuiſsime fieri poterit imponant, idq; pro ratione rerum, altero tertio aut quarto quoque anno faciant in ſingulis prouincijs. Nam ita & terrore & pœnis & remedijs orbi medebuntur. Factio præterea & affectio quædam non rarò eſſe ſolet inter ipſos iudices, prouinciarum aut locorum munerumq; uariorum, qui quo plus authoritate ualent & opibus, eo magis ſolent eſſe gratioſi: quos ideo ius dicere in rem ſuam, aut ſuorum nulla ſapiens Reſpublica pati ſolet, nullum ius permittere. unde fit ut beneficio principis plures à iuriſdictione, aut cui ſubſunt, aut in qua litigant, ob aduerſam iudicum gratiam eximantur: atque delegatos, ut aiunt, iudices habeant, qui in ea tantum cauſa ius ibi dicere tantum poſſunt. Omnibus ſceleribus aut Reipublicæ perturbationibus litibusq;, quæ in homi-

num

num priuatorum aut authoritate donatorum, etiam ipſorum conuentuum rebus oboriri ſolent, iudices conſtituti aut conſtitui ita poſſunt. Illi nobis ſuperſunt, qui de rebus fiſci agant, uindicentq́. de quibus tum demum erit dicendum, quum appendices iudiciorum deſcripſerimus.

DE IVDICIORVM APPENDICIBVS. CAP. XXII.

APpendices uero intelligo eos magiſtratus, dignitates, munera úe, ſine quibus aucta & diutius durans Reſpublica ægrè poſsit conſiſtere. Nam nouæ Reſpublicæ, & nondum longo uſu auctæ formataeq́, aut antiquiores quidem, ignaræ uero ſcelerum, ipſis carere potuere, aut nondum cognitis uitijs, obortis úe, aut ignoratis remedijs. Nam maior rerum cognitio, prudentia maior, rerum copia affluentior, bona quum animi, tum corporis, tum fortunæ, quum ſint in hac uita ſecundum uirtutis opinionem, ſummum bonum, ſummopereq́ ideo ab omnibus expeti ſolitum: ſi tamen iuſticia & moderatione externarum rerum uſus deſtituetur, proculdubio uitiorum omnium ſunt fomenta. Parum itaque ab adoleſcentibus Rebuſpub. olim peccabatur, ob rerum ignorantiam & tenuitatem. Nam ſollicitudo ad neceſsitatem tantum tendebat, non item ad gloriam & opinionem: cuius exemplo carebat, ſolebat procedere. Homo enim hominis ſimia eſt. & tamen hæc moderata appetitio eſt ſummo uſui, ſi modus in rebus adſit, qui in animo, non in rerum copia poni debet. Egent uero iudices tribus hominum generibus. nam alij principijs cauſarum, alij mediis, alij finibus rerum conſtitui ſolent in his rebus exequendis, in quibus iudex operam ſuam impendere ægrè poteſt. Sunt enim, aut eſſe debent, qui homines facinoroſos, aut in ipſo facinore deprehenſos, aut quæſtione, teſtibus, iudicijs, coniecturis, confirmata in culpa eſſe notatos, apprehendere iniuſſu iudicis poſſunt, atq́ ad tribunal ſiſtere. unde eos apparitores, quod apparere reũ iudici facerent, Latini dicebant: aliàs uiatores, gallicæ curiæ ſeruientes, quod ſint iuſticiæ miniſtri, nuncupant. Eodem iure ſunt uigiles ubiuis gentiũ. Nam quia maxima nocendi poteſtas eſt in nocte, ius eſt illis quoslibet aut hora inſolita prohibitaq́ oberrantes, aut crimine admiſſo, aut ad excubias ſine teſſera accedentes, aut ſi quod habeatur in uitio facinus in quauis Republica cõmittentes, uinculis coërcere, iudicíq́ repræſentare. Sunt & quæſtores non parricidij tantum, ſed & ſceleris cuiuſcunq́ grauioris admiſsi, qui loca adeuntes quæſtionem habent, aut eo rogante qui læſus eſt, aut iudice iubente, aut etiam ex officio lites & quæſtiones iudici præparant. Ille uero cognitis cauſæ meritis, aut citari, aut præhendi reum ſtatuit, (niſi ſit graue facinus, aut ſit fugę periculum, permittitur citatio) cui ſi non paret ad diem dictam, aut tempus præſcriptum, aut pro ratione iuris & cauſæ prorogatum, aut in uinculis concludi iubetur, aut ſententia abſenti dicitur. contumaciæ enim reus eſt. Olim licuit in omnibus Rebuſp. facinoroſos in ipſo delicto deprehenſos, cuilibet arripere, adq́ tribunal ſiſtere. Ea nunc iure gallico tantum poteſtas permiſſa eſt quibuſdam, ne calumniæ mutuæ eſſet locus, atq́ iniuriæ. Verum in publica iniuria patêre latius id debet, ut quiſq́ ſit uindex. Nec etiam Romani in ſceleribus id permittebant tantum, ſed etiam in ciuilibus cuilibet fiebat poteſtas, reum ſuum in ius uocandi præſente teſte uno, quem ipſi eximere nulli licebat: ut nec ab apparitoribus, qui eam demũ Reipublicæ operam dabant, ut qui uocati in ius uenire nollent, cogerentur, ab

illisq; sisterentur. Verum ius cuiq; ferè mos est. Viatores enim possunt instituí & perpetuí & temporarij; & in rem resq; præfinitas, atq; rogatu litigantium in ius uocare, facinorososq; coërcere, seu sponte, seu præcepto iudicis parentes. Id omnibus pacis publicæ gratia debet esse commune, ne latius eorum ius pateat, siue in ius uocant, siue pignora capiant, siue facinorosos perquirant, quàm prouincia iudicum, quibus subsunt. Nec enim possunt hæc in alterius ditione exequi, uenia non impetrata, nisi ea sint authoritate, aut à principe pridem concessa, aut ad id negotij tantum permissa, ut ubiuis possint officio fungi. Libello itaque, aut actoris rogatu, aut iudicis iussu, reo oblato, uiq; eius in ius uenire iusso, iudex capita causæ ibi cognoscit, referente uiatore, atq; inde probationum adminicula sibi à litigatoribus exhiberi petit. Inde sunt in usu ob hominum imperitiam (ut aiunt) patroni & procuratores, qui iudici facta & merita causæ exponunt, suntq; in media lite in usu. idq; in iam deprauatis Rebuspub. Quum uero quicquid iuris est, prætor ipse aut per se, aut ex instrumentis actis ue, aut ex uerbis litigatorum necessariò comprehendere debeat, quæ ad causæ cognitionem faciunt, posset sanè illis adminiculis carere, atq; quemlibet per se dicentem audire: ob id plurimæ nationes carent illis hominibus, iudicioq; ea æstimanda relinquunt, quum patroni ipsi præter quendam ordinem & luccm uerborũ nil addere ad causam possint. Verumenimuero in eo iudicio, absentibus ubiq; debet per illos homines succurri, pariter & lingua captis, fœminis, pupillis, ineptis, mente captis, & qui eo uitio laborant, ut ius suum explicare, aut animi sensa, quid ue iuris habeant, nequeant: quorum causa etiam institutos aduocatos primum puto, quemadmodum sunt etiamnum in multis rebus publicis, qui ius pro reis etiam maximi criminis dicunt. Procurator itaque, quæ agenda pro usu iuris ciuilis sunt, aduocato aperit: hic scriptis uel uoce iudici exponit, rationibus additis, quæ ex gentium iure peti solent. Non infrequenter etiam iudices iudicibus lites præparant. Possunt uero omnes iure Romano admitti ad procuratoris munus, præter minores, mulieres, furiosos, infamia notatos, atq; religionibus adscriptos, qui in rebus sacris possunt esse aut procuratores, aut syndici, & si qui legum ciuilium opinionibus ubiuis eximi solent, possuntq; aut in negotium unum, aut in omnia constitui, ad quoduis tempus. Si uero aliquis gerat alicuius res sine mandato, gestor negotiorum dici solet, non procurator. Si mandato, uerbo, aut literis, aut denunciatione iniuncto, non ut procurator adiri solet à iudice, quod satis inique constitutum uidetur. Nam unumquemq; audiri aut præsentẽ par est, aut per amicum, mandato ue institutum. Verum multi corui aliorum opibus inhiantes periclitarentur. Eam ob rem præstat eos in Reipublicæ dispendium alere, quàm tollere. Supersunt nobis, qui post decisam causam iudicibus adsunt, ueluti dictata: cui rei præest scriba, primum dum interrogantur partes, aut referuntur causæ merita in criminalibus. in ciuilibus autem dum iudex dicit sententiam transcribit, & ueluti codicillos facit: quæ postea iudici commonstrans, cumq; eo conferens limat, atque inde libellum instrumentum ue iudicati edit, eiq; cui iudicatum est dat. quod instrumentum ut robur legũ habeat, oportet & sigillo principis, aut eius sub quo ministratur ea iuridictio muniri, cuius demum effectus debent consequi. Nam frustra ius diceretur, nisi & in rebus cõsequi postea effectus solerent. Nil itaq; abs quouis iu dicestatui iudicari ue, quin statim excipi à scriba, atq; in diariũ saltẽ aut instrumentũ libellũ ue, si res poscit, debeat. Quũ quis monitus iudici nõ obtemperat,

non

non poteſt dolo carere. itaque aut qui in ius uenire iubet, aut alius qui à noſtris aut hoſtiarius aut commiſſarius dicitur, cogit ut pareat reus, idq; ui aut pignoribus ad rei æſtimationem captis. Vbiuis enim gentium qui ſaltem de ſuis rebus iudicio cõtendunt, ita res componi ſolent, ut iudicatum ſolui fieri ue expediat, alioqui & principes & iudices fruſtra inſtituerentur. Verum hæc de iudicibus, eorumq; miniſtris. Cætera ſunt in opinione poſita.

DE MILITARI ORDINE ET AVCTORITATE. CAP. XXIII.

NVnc paucis illi qui ad propulſandas externas iniurias ſunt inſtituti, nobis tractandi ſunt: quoniam non ad iuris ipſius cognitionem, ſed non infrequenter ad eius euerſionem faciunt. Quamdiu res fuerunt paruæ admodum, nondum aucta opinionibus ambitione, cumq; non late patêret rerumpub. principum ue ditio, proculdubio princeps & ſacris præerat, & iuri dicendo, & externæ iniuriæ propulſandæ. Nam & raræ lites atque iniuriæ, paucæ religiones, non uſqueadeò multi hoſtium inſultus, nec formidabiles tunc oboriebantur. Verum quum ea poteſtas fuit diuidenda, religionis quidem apex potuit quod ad ſummam potentiam attinet, retineri à principe: iudicia ob crebriores lites alteri fuere permittenda, ut docuimus. Vis et armorum potentia in unum principem eſt collata. Ea poteſtas trifariam diuidi debet, in inteſtinam, externam, aut mixtam. Nam ſeditiones ciuiles motusq; popularium, ne in ius dicentes, aut principem inſurgant, ſunt compeſcendi maiore quidem quam iuris ui. Sunt & aduerſus hoſtes uires comparandæ. Sunt & in utrumque uſum conſtituendi, quum princeps ubiuis eſſe non poſſit. Veluti in limitibus regionum, ubi ob uarios rumores uicinorum principum, parum conſtanti animo & fide eſſe ſolent populares. Hunc itaque cuſtodem (nam ita Plato uocat milites reipublicæ cuſtodiendæ inſtitutos) oportet eſſe principi fideliſſimum, reipub. amantiſſimum, prudentiſſimumq;, quique animos eloquentia non ſecus atque armis poſſit agere corpora, & in ſuam trahere ſententiam, inq; principis ſui fide retinere, atque contra hoſtem quamuis uicinum & amicum pro principe potentia arma ſumere. Quod ut faciat magis ex animo, ne illecebris fortunæ (ad quam uos inclinatos & natura & neceſſitas & opinio reddidit) ab aduerſario ſollicitetur, opibus in medio regno conſtitutis eum donare debet princeps, aut diuitem mediterraneum ſtatuere, ne facile fidem hoſtium ſequatur. Nam opes & iam parta res retinent hominem in fide, ſi quid aliud: nec fides ulla ſine re uſquam fuit diuturna. Itaque fidem, alienam ſpem ſectando tantum, atq; incerta petendo, dum certa relinquat, nemo facile irritam fecerit. Qui pauper eſt, niſi amore ſuorum iuſtiq; teneatur uehementer, uenalis ſanè eſt. Id eſt commune omnibus militiæ addictis, ut ſacramento pro uſu patriæ & religionis exhibito, in principis fidem, ſalutemq; iurent reipub. contra quod ſacramentum ſi quid commiſerint, exauthorari, atque ſacramenuo eximere ut nequam probroſosq; homines decet, quum ob illorum pœnam dedecusq;, ut qui in rempublicam grauiſſime deliquerint: tum ob exemplum dedecoris, cuius natura & opinio nobis timorem incuſſit. In rebus itaque ſummis ſacramentum illud fidei exhibere debet. eſt enim ueluti utriuſque iuris matrimonium ſacroſanctum. Nam dum miles rogatur ſacramento, nu-

men aliquod, aut potestas, aut res in opinione posita (cuius authoritas sacrosancta est, atque timorem negligenti sacramenta suo nomine sumpta, incutere debet, soletq́) asseri interponiq́ debet, nostramq́ fidem ita duraturam affirmamus, ut illud uerum esse & diuturnum credimus, uolumusq́ per quod iuramus. quod si quando negligere contingat, quia testibus non tantum hominibus, sed dijs iniuria fit, & præterea scelus admissum est, merito ut fœdifragi aut pœna afficiuntur, aut notantur infamia, qui peierant. Nam nulla gens quæ cultum receperit, legesq́ probet & recipiat, non seruat fidem, quam sibi seruari credit, uultq́. Qui fidem ergo soluit, & Deum & homines ultores sentire debet. Sed ad principem redeo, qui quum unus sit non potest satis esse, ut locis omnibus (nisi tantum authoritate) adsit. Opus ergo eum magistratus, duces, tribunosq́ militum exercitibus illis præficere, & qui illos imperata facere iubeant, & curent, iusq́ inter eos reddant. Oportet enim furiosum & Marti sacrum illud hominum genus, iniuriæq́ inferendæ, nisi crebro animaduertas, natum, non legum iudicumq́ & prouincialium mansuetudine coerceri, sed à suis statim moneri, terreriq́, aut puniri, aut exauthorari. Alioqui enim omnia in licentiam uertant, nil non labefactent, nil sanctum sacrumq́ habeant. Sunt etiam præter duces, qui frequenter iusta negligunt, etiam iudices qui fontes plectant, constituendi, non tantum in exercitu, sed & in aulis. Nec enim aliter qui ualent uiribus coerceri possent, nisi à paribus dignitate, sed authoritate maiori, maioribus ue nixa uiribus. Qua in re Turchæ nunc rerum amplissimi domini, ob unam rem militarem bene constitutam, mirum est quàm sint prudentes, seueri que. Nam si decurio scelus in bello uindicare, ordinem ue aut quæ sunt officij seruare neglexerit, atque centurioni innotuerit aut neglexisse, aut uindicare noluisse, loco facinorosi statim decurio plectitur. Pariter si centurio, Chiliarchæ, (nam & singulis sunt sua iura) item si Chiliarcha suo duci, omnes pœnas luere pro usu rei militaris lege lata solent, loco sontium. nec minus miles facinorosus punitur, si postea deprehendatur. Est uero in bello pœna decuplo atrocior, quòd ubi maxima est delinquendi occasio, illic supplicium maius grauius que esse debeat. In mediterraneis, ubi statarij sunt milites, opus potius iudicibus quàm ducibus, utrisque in duobus alijs ordinibus. Omnes uero quum sint aut equites, aut pedites, pro principum arbitratu solent muneri committi. Verum id longe certissimum est. denos decurioni, denos decuriones centurioni, denos centuriones chiliarchæ, denos chiliarchas duci: duces demum omnes ei qui curam totius exercitus habeat, nihil refert si alio numero constituantur, modo possint ab uno facile tractari. Ita fit ut si quid sit faciendum, statuendum ue, statim à summo ad imum præcepta perueniunt, statim ad conciones ueniunt, imperataque faciunt. Hi ergo tam ob intractabile genus, quàm quia parum sunt militiæ munera iudicibus cognita, tum quod alterum genus alteri exosum esse solet, iudicia propria habere debent, alioqui ultio potius quàm æquitas obseruaretur. Ideo & principes solent suos familiares domesticos certis tribunalibus addicere, ne alibi præpediti (ut aiunt) à principis famulatu absint. Verum opinionis ista sunt. Nam unicus iudicum ordo, quicquid est sceleris, cognoscere sine delectu atq́ personarum ratione deberet, uiresq́ ad coercendos etiam maxima turba &

autho-

authoritate fultos, in promptu habere ubiuis terrarum. In aulis uero & exercitibus, quæ ueluti sunt ciuitates effrenes, oberrantesq́, opus est eos quos diximus esse, eiusdem generis scilicet.

DE EXPEDITIONE. CAP. XXIIII.

MIlitibus porrò ipsis est prospiciendum, ut tam quæ ad uitæ necessitatem & armorum usum habeant, quàm quæ ad uiæ & expeditionis necessitatem. In primis itaq́ opus est magistratu, ad id temporis comparato, quo potissimum durat expeditio, cui omnium aut saltem munerum potiorum cura incumbat, eaq́ authoritate esse, ne quis illius imperio impune repugnare ausit, qui primam habeat curam necessariorum, tam ad hominum quàm ad equorum uictum parandorum. Conuehenda ex proximis agris frumenta, uina, pabulum, curandumq́ ut uiliori precio distrahi possit. Nam dum miles ingenti precio comparare annonam cogitur, operas statim denegat, dum in necessarijs perquirendis occupatur, aut plura cogitur expendere quàm stipendijs accipiat. Nam id est in primis notandum, quòd hoc hominum genus lucri & fortunæ splendidioris gratia, quæstum uitæ dispendio facere studens, nisi lucrum se consequi posse putet, nunquam operas suas exercet liberali animo. Curandum itaque est, ut quàm poterit fieri sit annona uilior. Nec enim ullus princeps est, qui ea quæ uulgo extra artem militarem expendi possunt, militi in stipendijs ponat: & si ponat, nullus miles exponere totos uitæ sudores uelit. Congeruntur uerò aut in unum locum, aut in unam uiam. Si in uiam, ad transitum id fit. Si in unum locum, iam id magna diligentia eget. Si ut aggrediamur præsentibus fructibus opus est, solùm quantitas exposcitur: si oblideamur, opus est illis quæ diutissime possint asseruari: ut sunt oriza, milium, farinæ tritici, secale, hordei. Nam ubi sunt detrita, non putrefiunt facile, quoniam aërem in corpore non amplectuntur. Secundo in loco sunt salsa omnia casei, carnes, pisces. Tertio loco, triticum, ordeum, auena, in eo loco ubi frequenter moueantur, ne pereant concepto aëre. Viua animantia non sunt diutius uiua asseruanda in obsidione, ne illa absumant quibus equi & homines possint diutius uitam tolerare. Præterea sale optime possint asseruari & durari. Nisi enim pabulum affatim suppeditetur, ipsa domi necantur, & non paruo dispendio ali solent. Hæc de obsidione. De instrumentis uero ad uiam, & machinis ad expugnandum aut propugnandum, ea haberi cura debet, ne quicquam in tempore desit. Nam dum miles aut in uiæ angustijs hæret, aut machinas agere nequit, aut pontem expectat, alia ne quauis ratione moratur, & sumptum facit, & faciendum est tandem summo tumultu quod pridem prospectum oportuit & factũ. Itaq́ fit in ea re summa iactura. Vt uiq́ sint æquabiles machinis agendis, militiq́ transportando, prima cura est, ut complanatorum adsit copia. uiæ uero militares, & copijs agendis aptæ, more Romano à popularibus & delectis hominibus fieri debent pontes, si desint. est materia aliunde longe ante conuehenda, & præparanda in locis aptis: unde & peritum regionum perspectorem habere opus est. alioqui si desint ligna, corijs utres instruendi inflandiq́, quibus miles tranet. qui si satis non sunt, possunt socijs fune remitti. Trabes, dolia, asseres, &c. possunt æstate esse loco pontis, uerum in tyronibus ea ars esse debet. Quum uero nos sumus hostibus uicini, debet

bet ea esse in præfecto diligentia, ut omnia hostium consilia captet, explorato-ribusq; utatur fidelissimis, ut remedijs qui rebus prospicit succurrat. Nam facile trudimus clauum clauo, si prospicitur. Imparatum etiam festuca terret. Quũ quæuis regio sua genera habeat propulsandi & insultandi, non est per singula discurrendi opus. Vnum id primũ in quouis duce est, ut sint celerrimi consiliorum maturorũ effectus, quod si senserit sibi ab arte sua cauere aduersarium, statim ad aliam esse sibi confugiendum sciat. Proteum enim eum esse oportet. Verum ad prospectorem est redeundum, qui tres more cæterorum magistratuum hominum ordines habeat necesse est. Nam præficere quosdam debet ampliori prouincię, cui plures inferiores pareant. Primumq; curet, neruum belli ad ducem referendum. Nam & uias debet malis hominibus purgatas habere, secundò quæ ad uictum hominum, tertiò quæ ad equorum, quartò quæ ad impedimenta sunt, ut quæ ad arma tam hominum & equorum quàm totius exercitus requiruntur. Nil uero uetat esse ad uaria munera uarios magistratus. At quo ordine dixi, eos esse nemo negauerit. fit enim in rebus humanis certo quodam cõsilio, quod ab uno capite tantum pendet, inq; multas partes ordinate dispensatur. nam & singulos sibi fidos deliget, eorumq; fide iubebit principi. & si quid uitij ab illis admissum, id cõpensare debebit: unde summa in eos authoritate, quoad coërceat, esse debet. Postquã enim coërcuit, si sunt in uitio multari: si ipse malos elegit, puniri potest, aut luere. Dum enim plures in eodem munere sunt, fit quadam rerum humanarum inuidia, ut mutuo se traducant, iniurias inferant, mutuò accusent, atq; loco negotij publici seipsos curent, suasq; factiones sectentur. Verum sunt nunc comparandæ opes ad utrunq; munus, in stipendium uidelicet iudicum, & militarium munerum.

DE PRIMIS OPVM ELEMENTIS, atq; de rerum distinctione. CAP. XXV.

MAgna & ingens uarietas inter homines eius potestatis colligendæ fuit, quam concessam uult reipub. capiti consensus hominum. Nam post concessas primum opes principibus unde sibi prospicerent, dum reipub. curam habent, solebant antiqui eas tantum dare creato ad id magistratu, qui ab omnibus id poscceret quod æquum erat. Tum ipsa municipia, aut singulos aut plures homines solebant deligere ad militandum idoneos, illisq; sumptus facere ex publico consensu. Alij utramq; pecuniam colligebãt & suam & militarem, iudicibus uero domi dabatur. Quidam & iudicum, & suam, & militarem cogebant: quo semel in usum tracto, cœpere uectigalia una eademq; opera porrigi, arbitriumq; petendi penes principem esse. Itaque quidam à personis, quidam à rebus, quidam ab utrisque indictiones percipere consueuere, sensimq; quicquid est, unde aliqua possit haberi utilitas, obseruari cœptum, fiscoq; obnoxium factum. Verum quicquid moris fuerit, tria illa genera paulo ante posita omnia comprehendunt. Nam si à personis petas, omnia personæ possident: si à rebus, omnes sunt oculis & sensibus obnoxię: si ab utrisq;, idem erit iuris. Resp. primæ censebant capita, atq; pro censuum ratione fisco soluebatur, quod ex simplici sacramẽto sine ulla census descriptione multæ respub. in Germania etiamnum faciunt. Nam quæ sint in bonis singulorum ægre cognoscas, nisi sit uir aliquis tam probus, ut statim apperiat quantum possideat, quæ sanè rara auis est. Nemo

mo enim lubens quod ſibi contrauenīat dixerit. Quod ex rebus habetur, multiplex eſt. Nam in terra, aut in aqua opes ſitę ſunt. In aquis ſunt mobiles & immobiles, aut partim. In terra mobiles, immobiles, ſe mouentes. Romana reſpub. multæq; aliæ ab aquæ compendio, ut ſine cuius uſu non uiuatur, nil uectigalis captum uolebant. uolebant enim uſum & aquæ marinæ & piſcationum & littorum maris, & ferarum eſſe communem, atque occupantis omnia fieri quoad poſſideret. Ripæ fluminum ſemper fuere propriæ. A mari ueniunt mercimonia, piſcatio, ſales. Mobilis res eſt mercimonium. Ius piſcationū, ſi ſit ubiuis pariter, ſi alicubi coartetur, ut in quodam littore occupato & proprio, ſunt immobilia illa, à quibus petitur utilitas: ſi res ſine cuiuſdam certi littoris uſu fieri non poſſit, ut ſunt ſales partim arte, partim natura facti, mediam conditionem obtinent. Nam quatenus res eſt in ſolo, eſt immobilis: quatenus diſtrahitur, alioq; comportatur, mobilis. Ius fluminum ueluti uia eſt, & pari iure, niſi quod ad piſcationes attinet, quæ in propriis rebus nunc ferè in toto orbe cultiori & aſtutiori eſſe ſolent, alioqui communis iuris ſunt. Aquæ certis limitibus ſoli conc'uſæ, ut lacus, ſtagna, pro uſu regionis ſunt publicę uel priuatæ. Si quis in ſuo ſolo incluſas habeat, eius eſſe certum eſt. Ratio littorum riparum'ue, niſi aliter iure ſit receptum, iura uicinis dant. Poteſt & aqua fluens in perpetuo eſſe uectigali, ueluti ſi traducatur ex ſuo curſu alueus, inq; regionem quam longe meliorem irrigationibus reddat deducatur, tunc cuius opera factum eſt quandiu illac utiliter curret, poteſt uectigal exigere à ſingulis poſſeſſoribus, aqua per unciales menſuras in conſtitutas horas dieſq; conceſſa: qui prouentus in multis locis eſt, ſed potiſſimum in Gallia ciſalpina, quam Longobardiam dicunt, eſt multo uberrimus. Diligētiores enim reſpub. aut principes, Nilos atq; Euripos aut ex montibus corriuādos in humiliores regiones, aut dioriges ex Pado, Atheſi, alijſq; fluminibus in planas atq; æquabiles traxere. Ex rebus commoditate aquarum haberi ſolitis, quia mercimonia non minus defendit atque tutatur princeps quàm quæ ſolo naſcuntur, quamuis aut aliunde aduecta, aut quouis ſunt deportanda, tamen uectigal ex illis poteſt capere, & ex ſalibus præcipue. Verum in arbitrio principum iſta ſunt poſita. In ſolo ſunt ſata, arbores, prata, paſcua, ſyluæ. In ſatis quiduis leguminum & frumentorum, rerumq; quotannis ſeri & colligi ſolitarum, intelligimus. Arbores ſunt aliæ fructiferæ, aliæ ſteriles, aliæ in ſyluis, aliæ in cęduis ſyluis. Prata paſcuaq; quamuis induſtria iuuari poſſunt, tamen potiſſimū in naturæ beneficio ſunt poſita. Syluarum ſunt plurimi uſus. nam in uſum domeſticum ignis, inſtrumentorum, ædificandi, paſcendi, uenationis, ſeruari ſolent. Hinc mercimonia ex terrę ſuperficie nata, ligno, leguminibus, fœno, fructibus, armentis. Sunt & metalla, quæ ſine ſyluarum beneficio non poſſunt pura reddi: ob id eorum originem in terræ uiſcera, perfectionem in ligni ad decoquendum uſu ponemus. Sunt uero aurum, argentum, ſtannum, Cyprium æs, aurichalcum, plumbum, ferrum, argentū uiuum, & mineralia cætera, lapidesq;, lapilli, gemmæ, & ſi quid curioſius ſpectantibus parit nobis natura. Supereſt genus animalium ſeipſa mouentiū, quę in capita aut greges relata, mercimonijsq; ducta aliò quàm in natiuo ſolo, etiam ſunt in magnis opibus. Nos itaq; alia diuiſione facilime tam quæ terra quàm quę mari habentur, poſſumus tradere. Omnia enim ſub ſuperficie, aut in ſuperficie, aut partim intra, partim extra ſunt. In ſuperficie terræ ſunt cuncta animantia terreſtria, & aëria, partim ſupra, partim infra, quicquid terra uegetabile producit. Infrà, omnia metalla, aut medica-

men-

menta, gemmæ, & ſiquid in pręcio eſt. In mari ſunt piſcationes, nauigationes, ſales. Supereſt nobis pars ampliſſima opũ, longeq; ut opulentiſſima, ita cognitu difficilima. Nam à neceſſitate orta, ſi quæ alia in opinionem eſt omnino traducta, quod quibus potiſſimum rebus delectari poſſit aliqua regio, induſtrij homines præſentientes, nulla habita utilitatis, neceſſitatis ue cura, modo rem faciant, merces peregrinas eò ducunt, atq; ſi dicere licet, ſæpe orbem labefactant. Nam homo natura præter proprium loquendi munus, quo differt à cęteris animantibus, id etiam habet, quod peregrina omnia admiratur, ad inſolita obſtupeſcit, atq; externis inutilibus, potius quàm domeſticis probatisq; capitur. Congerun tur opes etiam alijs artibus, ſed tamen ex quibuſdam earũ rerum quas diximus. Bona pars primorum hominum uenatu uixit, alij furto terra mariue commiſſo, quidam paſcuis aut animalibus, alij agricultura, opinione alij, ut qui religiones opibus auxere: corporis alij laboribus, alij ingenij beneficio, qui ſoli mortalium ſolent eſſe in rep. chariſſimi, atq; minime fiſco obnoxij. Nam dotes animi ueram nobilitatem, modo in reipub. uſum conuertantur, ferè ubiuis gentium ſolent comparare. Ab his aut omnibus, aut pluribus rerum elementis fiſcus aliquid decerpere poteſt, in reipub. conſeruationem & protectionem. Res etiam quæ deſinunt eſſe alicuius poſſeſſoris, aut quæ ueluti poſtliminio ad fiſcum redeũt, principis eſſent: ut ſunt bona proſcriptorum, aut qui crimine capitali ſunt notati. Quidam in eodem iure bona eorum ponunt, qui aliunde nati, in alieno ſolo poſſidendo acquirendo ue moriuntur, non adepta à principe gratia, ut ciues uel populi fundi fierent: quo iure utitur Rex Galliarum. Nam alibi natorũ, atq; in ſua ditione morientiũ bona fiſco iungit, ne ſenſim plures extranei incogniti irrepant in regionem. Verum ea ſunt opum capita ſumma.

DE QVAESTORIBVS AERARII. CAP. XXVI.

QVum uectigalia porrigi inciperent, eſſentq; unius aut alterius urbis & municipiorũ tantum principes, nõ erat opus magno, nec multo admodum magiſtratu ad illa cogenda, quoniam cuiuſcunq; priuati opes facile principi æquitatis arbitro innoteſcere poterant. Verum auctis opibus, ditionibusq;, ſiue res ſigillatim eſſent ſpectandæ, ſiue ſoli æſtimatione, ſiue hominum potentia, opus fuit primum cenſus, facultatum, rerumq; arbitro, qui indicta à principe ſumma, imperataq; in quamuis prouinciam, diuidat, conſideratisq; diligenter omnium locorum opibus, partes maioris expetitæq; ſummæ diſtribuat, ſecundum urbes, uicos, hominum conuentus, pagos, in id quod facere poſſunt condemnando. qua indicta, opus eſt municipali magiſtratu, qui accerſitis rerum particularium peritioribus, ſecundum uires ab illis expoſitas, æquam ſoluendorum partem imponat. qua in re mirum quantum ſibi permittant hi, quos Galli electos uocant. Summa iniquitate alios qui muneribus corrupere eximũt, alios grauiter opprimunt, niſi ab utriſq; acceperint. Municipales quæſtores coacta à priuatis ſumma, quæſtori prouinciali accepta ferenti chirographis & teſtibus exhibet. ille ſummo quæſtori, qui in ærarium refert: aut in eos uſus quos princeps ſtatuit, impendit. Quibus in rebus ne fraus ſubſit, ægre perſpici poteſt. Tamen antigrapharius ubique eſſe debet, inq; diarium referre, quicquid eſt acceptum ab ipſis quæſtoribus. Et ne quid una & quæſtores, & antigrapharij delinquant, opus eſt magiſtris rationum (quos ubique eſſe decet) qui accepti

&

& impensi rationes discutiant, atq; in reipub. tabulas referant. At quum aliquid quod fisco erat acquisitum, Rex, Princepsúe dono dat cuiquam, ut confiscationes, aut si quid aliud est, oportet etiam id inscribi rationibus poscentibus, qui à thesauro sunt, quibus Respub. non paucæ carent. Nam satis est rationi omnes esse obnoxios qui fisco debent, aut qui ab eo accipiunt. Verum hæc res adeò lubrica est, ut uix possit ullis uinculis coërceri. Seu ergo inductiones, quas taleas uulgò nuncupant, sint personales, id est æstimationem facultatum etiam occultarum sequantur: seu sint reales, id est solum & res apparentes, is ordo seruandus, quemadmodum & in re militari. Quoniam uero is est cibus reipub. opibus ualere: & quia de principis arbitrio nemini priuato licet disquirere, ista dilationem, ueluti & uenter, non patiuntur. pignoribus enim captis statim quisque cogitur, atque corpore si de multa agatur, coartari solet, ut uel pereat, uel ab amicis solutione liberetur. Quæstores itaque isti sunt rerum statarum. Idem ordo est, si quicquam ab alijs ordinibus expetatur: quod semper est factum à religionibus, quum in immensum ditatæ sunt. Nam opes quouis modo habeantur, opes sunt, reiq; publicæ utiles, fiscoq; si egeat obnoxiæ. Alioqui omnia sacris adscribere liceret, rempublicamq; destitui. His quæ casu fisco obueniunt, oportet etiam suum quæstorem esse, ueluti quum multæ, quibus suus est quæstor, sunt recipiendæ. Ea munera quæstuosa, quæ non sunt iudicijs admixta, defuncto possessore ad reipub. fundum redeunt, rursumq; uenundari solent. Sunt & uectigalia, quum quiduis mercium agitur aut uehitur statis in locis. Inde enim rempub. quæ illas tutatur, capere potest uectigal, demptis his sine quibus commode uiuere non licet. Nam quisque soluit quod fiscus cœpit: nec mercator quæstuosus soluit, quod statim ab emptore recipiat, ob id est reipublicæ incommoda ea uectigalis pars. Ne mercatorem abigas, modo res adferat reipublicæ utiles. Liberum distrahere sinito. Si inutiles distrahit, uectigali multato. Quum abs te necessario capit quo eget, tunc multato, non adeo ut suo lucro priuetur, nam non accederet, sed ut illius fias particeps. Cæterum ex re qualibet lucri bonus odor, atque secundum opinionem tyrannidemq; principum uaria indies excogitantur exactionum genera. Nam quidam, ut Turcha, etiam corpora tenuissimorũ hominum, addictorum persuasioni Christi, & Mosis, in uectigali esse uoluit, quod quia persoluere non possunt, aut corpora detinentur, aut à communicipalibus liberantur, si sit stata annuaúe summa. Millies mille in suam sunt colligendæ pecuniæ, uiæ indicis, & militis alendi prætextu. Verum quia hæc misera uitæ conditio, quosdam indies tollit è medio, quosdam procreat, oportet ita magistratus constitutos esse, ut summi quidam, quidam medij, quidam sint infimi. Maximi à principe, medij à maximis, infimi à medijs pendent, in indicijs & milite parando, iubendóque. In quæstoribus imperata distribuendo, distributáque colligendo, referendoque. Nam nisi refers, nil rerum agis. Hæ sunt personarum rationes, ordines, atque munera, quibus in bene constitutis rebusp̃licis est opus, ex quorum authoritate pendet, tractaturúe, quicquid in iure oboriri potest causarum. Ius suum consequendi, & res sibi seruandi, lex una ubiuis gentium est. Sed quia actionum formulis solet quæuis regio uti, non tam certa methodo possent quę ad praxim attinent, quàm quæ ad theoricam spectant, tradi. ideo est ad uulgarem usum remittenda ista tractatio. Satis enim fuit istis elementis explicuis-

se, qua ratione aut noui populi possint à principe regi & informari, aut qua arte ubiuis terrarum retineantur diuturna imperia.

DE ORBIS CONCORDIA

LIBER IIII. DE FALSARVM PERSVASIONVM AD VERAM CONVERSIONE.

QVIBVS ARTIBVS SIT OPVS PRINCIPI *religionem mutaturo, & ueram fidem falsæ substituturo.*

EX omnibus notionibus, quibus animus noster mouetur, nulla aut ægrius admitti, aut cum maiori difficultate relinqui solet, quàm quæ de religione habetur opinio. Et uix unquam contingit, nisi aut summa ui, aut diuturna diuersa instillandi opera, ut sine sanguine, aut rerum mutatione possit omnino alterari. Ideo Plato suadet in Legibus, nõ esse temerè mouendam de Deo recepto in quacunq; repub. persuasionem. Contingit enim, si parum prudenter princeps, seu quiuis alius animos uetusta soluat, antequã recenti religione liget, ut popularis concordia & uinculum commune labefactetur, ægreq; aliam admittat etiam præstantissimam populus ueteri solutus. Id uero contingit multis rationibus, ad quas diligenter attendere debemus, antequam altius pergamus de adulterinis profligandis, & uera substituenda tractare. Superiori libro demonstratum est, omnibus hominibus esse cõmune, ut & si qualem Deum habere debeant, ignorent, omnes tamen habendum censent. Quod ipsum ex gratiæ cuidam referendæ occasione omnibus à natura data proficiscitur. fieri enim non potest, ut animal istud sagax, rationisq; plenum, à natura rerum omnium egenum, & ueluti expositum ad omne miseriarum genus, quum totam hanc rerum omnium machinam ad eas miserias compensandas & profligandas sibi comparatam cognoscit, non agnoscere tanti datorem muneris percupiat, colatq; quicquid à parentibus loco Dei haberi audiuerit. Ad gratiam & ueluti compensationem accedit ætas tenacissima, & quo semel, ut inquit ille, imbuta est, odorem diutissimè seruans: quæ ipsa consuetudini ueluti secundæ naturæ se tradens, falsa perinde ut uera postquam semel recepit, mordacissimè retinet, & tutatur: ut nil uerius quàm quod à parentibus accepit, credat. Quanto uerò falsior ubiuis gentium est de dijs opinio, tanto ardentius omnibus artibus (id suadente Satana, falsæ persuasionis opinionumq; malarum authore) illam sacrificuli retineri, & omnibus probari debere contendunt. Quod uel istis argumentis patet. Vir bonus & sibi bene conscius, sua contentus conscientia, nec sua uenditare, nec alienum de se iudicium magni admodum pendere solet: quòd à uerbis hominum nil in rerum natura mutari sciat, ueramq; laudem à bonis tantum expectandam & fugiendam, ut solida accedat nouerit. Facinorosus & sibi malè conscius omnia de se dici putat, seipsum effert, prædicat, ingerit, ut quam sub pectore uulpem gerit, probitatis à suffragijs emendicatæ opinione tegat. Hinc uanissimos homines sua uenditare, & aliena eleuare quotidie cernas. In religionibus falsis planè idem est. Ideo ambiguis responsis eludebant, & omnibus uidebantur satisfacere. Quod antiquitas dum uocauit Apollinem λοξίαν, & deorum parentem Saturnum ἀγκυλομήτην, innuere uoluit,

uoluit. Accedebant tripudia soliſtima, auguria, extiſpicia, diuinationes, inuolucra illa, quibus & ſapientibus & plebeis imponebatur. Si quis uerò contrà hiſcere auſus fuiſſet, morte plectebatur. Id enim habent falſæ perſuaſiones, ut quum malè ſuaſæ ſint, uelint ſe omnibus ingerere, gladio præſente ſint probandæ, de illis pœna capitis diſceptare nemo audeat, ut metu ſaltem & ſilentio probare uideatur, qui contra eas metu mortis ne hiſcere quidem audet. Qui ſunt ergo imperiti falſi à uero diſcernendi, eo uehementius falſis religantur religionibus, quo magis inſtatur à ſacrificulis & earum ſacerdotibus, ægriusq; illis medeare. Nam habent credulitatis principia cum bonis communia, ætas accedit, conſuetudo cogit, inſtat falſitas. Quo fit (nemine talia curante aut conſiderante) ut uerum parum latè pateat: falſum ſe ubiuis ingerat, uigeat, probetur. Satis enim habet quiuis princeps, retinere populos pacificè, & ea quæ ad fiſcum pertinent, in rem ſuam, iuridicam & militarem impendere. Miles uix ullis legibus profanis uel ſacris retinetur. Iudex uindicat iniurias, dubia, lites, & iurgia ſoluit. Populus myſteria non capit. Vnus ſacer magiſtratus curam religionis habet: quam uel perditiſſimam, quia ex ea quæſtum capit, nunquam mutari patitur: cõcitat plebem, adfuturam ſatis peſtem minatur, clades prænunciat, quibus rebus percellit ferè omnium animos. In conſternatione autem animi, uix ulli ſupereſt liberum de rebus iudicium. Et ſi quis etiam liberè & incorruptè de rebus iudicando tum audiri uelit, in diſcrimen ruat neceſſe eſt, atque præſentem mortem lubens ſubeat. Mortem uerò quum natura timendam docuerit, nemo ſpontè niſi diuino actus ſpiritu, & omnino immutatus, quales teſtes Ieſu Chriſti fuerũt, ſubire uult. His igitur diligenter perpenſis, reipub. moderator ſenſim & ſine magno hominum conſeſſu, proceribus primis communicare quæ mutata uelit in repub. ſuaſionibusq; & leni captatione ſuadere debet, quidq; in rebus religioſis mutandum cenſeat. Quod ubi probauerint (nam ſi omnibus diſplicet, aut expectandum ſuadendo, aut cogendum, quod poſtremũ parum tutum eſt regnanti ex alieno arbitrio) tunc & ſummi iudices ſunt etiam cogendi uarijs in prouincijs: ut, quum tale quicquam, quale uoluerit princeps, concionatores ſuadent, etiam ſuadere ſenſim uolentibus permittant. Sunt uerò tertio loco, & iam alienata utraq; & procerum & iudicum potentia, ne eorum factionibus adiuti conantibus obſiſtant, uocandi pontifices, ſummusq; cogendus uelit nolit, ut illa quæ optima probauit, & doctiſſimorum conſenſu examinauit princeps, ſuadeat, aut ſuadere permittat: nec uerbo quidem obſiſtere illis audeat, qui à principe docendi gratia ſunt miſſi. Debet autem deligere ad ſuadendã ueram fidem uiros idoneos, & omnibus artibus, quantum fieri poterit, ſed potiſſimum in ueræ religionis placitis exercitatiſſimos: ad ſoluenda autem falſæ obiecta, ex philoſophia inſtructiſſimos. Qui quum pauci haberi poſſint, totas regiones ſacroſanctiſſimi, inuiolatiq;, etiam ſi ſit opus cuſtodia peruigili ſeruati, peragrent, & uolentes ueræ religionis placita probare initient, cæterum libertatem credendi cuiuis relinquant. Nam quod ui factum eſt, uix unquam ad frugem proficiſcitur. Ideo uera religio uetat, uim cuiquam recto conſtantiq; iudicio fieri: & improbat, ſi quis ui imprudenter adactus ad ueritatem fuerit. Animos enim liberos uult Deus. Poteſt quidem, ſi qui pauci infideles ſint inter multos, & ab illis labes in multitudinem proficiſcitur, illis dies conſtitui, quo aut uolentes in perſuaſionem tranſeant, aut nolentes excedere regione cogantur: ne ex putridis membris paucis labes in totũ corpus ſerpat, perniciemq; adferat. Hæ ſunt

principis artes, quibus nullo planè dispendio, summo cõpendio & facilitate possit sine tumultu & sanguine uerum subditis suadere. Visiones uerò & somnia principum, ubi uero consentiunt, sunt ab illis loco reuelationum habendæ, falsum illis exibilandum, uerumq; confirmandum. Nam quamuis iam antè uerũ uerum fuerit, & falsum falsum, tamen dum beneficio hominis in authoritate positi illud repetitur, ueluti nouum à plebe pendente ex authoritate creditur, & facilius longè etiam falsum ab authoritate probatur, quàm uerũ ratione ab humili homine demonstratum. Quid ergo principem non suasurũ ueri putemus, quũ à sola authoritate falsum suadere possit? Debet uerò ante omnia coacto ex uera religione præstantissimorum hominum numero cõclusiones in breuia axiomata reductas habere: & si possit fieri, etiam scire, mandareq; memoriæ, ut ab eius ore etiã magna authoritate seu sacra seu prophana homines possint audire, quę docti & professores sint suasuri, persuasuri & confirmaturi. Eas cõclusiones amplissimè primo libro attuli, suasi, confirmaui, quæ de uera religione suasuro sunt necessariæ. Inde peti possunt.

QVIBVS MODIS CITRA CVIVSQVAM *offensionem sit uera fides prædicanda: deq; eius officio, qui curam emendandæ, aut omnino euertendæ falsæ persuasionis suscipit.*

OPortet eum qui à principe munus ueritatis suadendæ suscepit, non minus earum rerum quas aduersarij ueritatis probant, quàm ueri ipsius peritum esse. Nec enim tantum docendum & confirmandum uerum est, sed & obiectiones falsæ sunt soluendæ, diluendaq; argumenta. Quod nisi collisione locorum falsi fieri nequit. Adhæc uidendum, ut fiant omnibus omnia, id est ita se illis accommodent, quos edoctos cupiunt, ut à probatione eorum legum incipere uideantur, quoad attentis factis tandem, elicitisq; conclusionibus, aut nostra confirmemus, aut aliena parum firma ostendamus. Summopere uerò illud est obseruandum, ut quod exosum aut improbatum populus habet, illud ante quã eius descriptio sit diligenter tradita, non nominetur. Nam id nos suspectos à principio redderet, animumq; auditorum à beneuolentia & attentione, sine quibus (nisi miraculo spiritus sancti) nil persuadeas; auerteret. Vt ergo animi habeantur populi cuius salutis causa ista fiunt, est in principio eorum infirmitati consulendum, laudandi probandiq; sunt ueluti boni, semiimpij & semimali: ut dum partim acquiescunt, & consortia eorũ qui uera docent, factisq; probant, frequentare incipiunt, ex assiduo cõuictu sensim emendentur, & immutentur. Conuersatio enim & assiduus cultus temporis prolixitate adferet, quod prima fronte nunquã impetres. Tales suscepit filios Israël Moses. Ita omnibus omnia, quoad conuersationem, fiebat Paulus. Ob id Iesus Christus legem impleturus uoluit etiam ceremonijs legis subijci. Animũ autem ad tria semper intentum habere debet, qui docet. Id enim ob oculos semper sibi proponat necesse est, primam docendi uim à persona dicentis esse, suadendi ab auditoris animo, persuadendi à re ipsa. Sit ergo uitæ summa innocentia, & ut inter homines licet, irreprehensibili, ueritatis præco. Nouerit auditoris animũ, quidq; illi uehementer placeat, aut displiceat. Tertiò ea sit eruditione, ut de quacunq; re fuerit illi dicendum, per se etiam silentium & auscultationem mereatur. Si uero illi non sit perspectus animus populi, & quàm facilè acquiescat ueritati, cõmunia & omnibus nota principia in medium afferat, & ab his captato auditorio, quum iam est attentus

tentus populus, instillet sensim & pedetentim, quæ ad particularem ueritatis probationem faciũt. Ita fiet, ut quod princeps effectum cupit, quodq; omnium saluti expedit, facilè recipiant. Vocabulis uerò, nisi dum uidemur in laudem salsi dogmatis tendere, est abstinendum, ne rapiantur etiam bene adducta in inuidiam. Sed his adductis atq; perpensis, quibus & princeps & concionator uerbi Dei debent esse instructi, exemplis est agendum, quoq; modo est in singulis religionum persuasionibus à uera alienis horum præceptorum praxis exercenda, tractandum. Primum ergo qua arte in Muhamedicis, qui latissimè fereq; toto in orbe serpunt, sit agendum, trademus. Secundo loco, qua ethnicorũ & idololatrarum quodcunq; genus adoriri ualeamus. Postremo uidendum erit, si sua sionibus poterit fieri, ut aliquem Iudæorum ab infelicitate, qua ab occiso Christo premuntur, eximamus. Nec enim unquam tota ea gens accedet ad Deum per Messiam, priusquam post aduentum summi antichristi reliquiæ saluæ fiant, atq; cum electis adnumerentur. Vbi ergo suasiones attulerimus omnibus illis gentibus accommodas, finem huic libro & operi imponemus.

SVADENDI MVHAMEDICIS FORmula, à Deo.

LIbro secundo uisum est, quid habeamus cum Muhamedicis commune, quid differens. Fatentur enim quæcunque de diuinis tenemus, suo tamen more: præter illa quæ de diuinitate Iesu Christi, & eius morte, nobis sunt probatissima. Quia ergo offenduntur uehementer, si Deum Christum uocari audiant, quoniam contrarium uoluit toto Alcorano suadere impostor ille mendaxq; Muhamedes, ideo non est ab exordio suasionis quicquam de illo agendum. Quamuis in eo sit totius religionis ueræ scopus, pariter ut in morte & eius resurrectione. Si de Christo quicquam dicetur, non oportebit id excedere illa, quæ de eo sunt tradita in Alcorano: ne aduertentes sacrifices, populum ab audiendo clanculum, ubi palàm non licebit, auocent. Declamandum ergo de diuinis beneficijs erit, ut ornatissimè poterit fieri. Nam quamuis lingua Arabica & Turchica est suæ eloquentiæ capax, tamen nil ineptius est illis suasionibus, quæ ab illorum Alphachijs fiunt. Subiungenda erit uarietas orbis, fructuũ, animalium, regnorum, quodam ordine: ut luce ordinis capti, & nouo docendi genere illecti, attentissimi & frequentes fiant. Comparato maiori auditorio, de potentia & beneficijs creatoris est agendum, sed altiori quàm antehac methodo. Nam sacrosanctę trinitatis mysterium est attingendum facilioribus demonstrationibus. Eius enim audiendi sunt auidissimi Muhamedici, qui doctrina quacunq; pollent. Primum exemplum ab intellectu est familiarissimum, ita inducendo: Quæcunq; sunt perfecta, bona, iusta, & quacunq; perfectione absoluta, illud à Deo habent. Quod uenit à quodam principio copiosissimè in quædam effecta & particularia, necessarium est ut sit longè perfectius, copiosius, & maius in causa, quàm in effectu. ut si multæ pulcherrimæ domus sint ab excogitatione præstantissimi artificis factæ, nullus negabit in eius animo esse potentiam infinitam designandi infinitas similes, aut pulchriores domos: ita quod in nobis est præstantissimum, & in omnibus cõstitutum, etiam imaginem in Deo habere certum est. At nil in rebus aut earum actione quamuis simplicissima, trinitate caret. nil enim fieri sine ternaria potestate potest. Nam sis quantauis potentia ad quiduis agendum, nisi adsit scientia efficiendi, & earum partium quæ

ad opus requiruntur cognitio, summaq; & par potentiæ sapientia: illisq; duabus proprietatibus accedat uoluntas efficiendi, & amor conseruandi, certè nulla omnino res in effectu potest esse, fieriue. At si est illud in præstantissima nostri parte, in animo scilicet, certè Deus præstãtissimè habet eam trinitatem. Nec enim (quamuis potens sit) nisi sapientiam ab æterno habuisset, & uoluntatem, atq; amorem creandi, quum illi uisum est, potuisset quicquam in esse deducere. Est ergo Deus trinus & unus. Nam eadem diuinitas est in potẽtia, eadem in sapientia, eadem in amore: et tamen nõ sunt tres diuinitates, sed una diuinitas. Vt quũ cogito, exprimo, facio, sunt differentes actiones: et tamen non sunt tres res, sed una tantum. Cogito formã ædificij, explico eandem uerbis, aut scriptis, aut ichnographia, demũ illud fieri curo. Sunt itaq; tres ædificij considerationes, prima ut in mente, altera ut in explicatione, tertia ut in opere: & tamen non sunt tria, sed unum. Ita Deus pater est ut potentia, filius ut sapientia, spiritus sanctus ut amor & effectus. Sunt ista multis exemplis confirmanda & inculcanda, & inuectionibus agendum in eos malos Christianos, qui dicebant ante prophetã esse tres deos: quũ non sint tres dij, sed unus Deus. Dum autem crebrò ista inculcantur, uidentur pro illis facere. Confirmandũ erit illud, quod necessariũ uisum est, similitudine rerum omnium, & potissimũ præstantissimarũ. Sol nil planè potest sine ternario numero agere, constat enim corpore, luce radijsúe, & uirtute. Nec enim corpus luminosum est radius, aut ediuerso, sed radius à corpore procedens à principio differt, effectus caloris ab utroq; distinguitur. Attamen non sunt tres actiones, aut potentiæ, aut calores. Ita & in omnibus rebus. In artibus erit exemplum familiarissimũ. Nec enim figulus unquam poterit ollam unam, aut quoduis aliud fictile formare, nisi potentiæ scientia, & uoluntas ab utraque procedens adfuerit. Potest enim quoduis in sua arte positum ita demum facere, quum scientiam & uoluntatem eius formandi habuerit. Hoc uerò in homine quum sit præstantissimũ, necesse est esse etiam in archetypo præstantius longè, quanto scilicet Deus homine maior. Quemadmodũ enim in potentia artificis est tota ars, ita etiã in eius scientia est tota ars, & in eius uoluntate atq; effectu est tota ars: nec tamen sunt tres res, aut artes, sed una ars. Et item: Nil agi ab arte aut natura potest, quin sit in actione copia, processus, uoluntas: aut ut dixi, fœcunditas, partus, amor. Nam si ab ea potentia artis, quam quis habet, non posset esse progressio, & generatio procedere, nil planè ageret: Et nisi actione delectaretur, & delectum faceret corporis, in quo agat, proculdubio nil posset ab artifice fieri. In rebus naturalibus facilius adhuc est exemplum. Piper aut gingiber nisi adurendi & pungendi perpetuã & inexhaustam copiam, à qua procederet semper mordicatio & adustio haberet, & nisi natura ea delectaretur, & uellet quodam suo modo semper ita agere, proculdubio esse non posset. Quod autem etiã inanimata uideantur ueluti delectũ habere, id probat, quod actiones omnes in magis dispositio subiecto primũ dirigunt. Piper quidem urit, sed non ubiq;. Poris corporis apertis sudore aut exercitatione, agit parum, excoriata carne uehementissime, sed præstantissimo modo in lingua, quoniam membrũ illud est gustandis et sentiendis rebus aptum. Ponatur ignis iuxta sulphur, stupas, stramen, sicca uirgulta, solida ligna crassaq; demum media in sylua, nunquam in obiecto deligendo aut agendo peccabit. Ita & saxum, cuius præter occultas proprietates est tendere deorsum, supra corpus terreum mole parum subsidet, in luto magis, in aqua ualde, in aëre quoad terram attingat. Sic deligunt omnia

uege-

uegetatiua ſibi peculiare alimentum ex omnibus humoribus circunſtantibus. Amplius. Erit ad actiones ueniendum: quarum nulla fieri ſine ternario poteſt. Nemo poteſt amare, quin illi adſit amatum aliquod propoſitū: nec poteſt ſine medio amore ab utraque parte procedente ulla amicitia fieri. A' materia & forma etiam cum doctis, & rerum naturalium peritis erit agendum. Quoniam cardo rerum uertitur, ut Deum, qualis eſt, cognoſcant, erit ſummopere inſiſtendum in hoc. Eo enim demonſtrato & ſuaſo, multa præſtantiſsima conſequentur. Deum ſcilicet habere filium, & ab æterno illum de ſe generare, ſine quo nil poteſt fieri: ab utroq; procedere uoluntatem, amorem, effectum, quem nos ſpiritum ſanctum dicimus. Sequetur etiam falſum & mendacium eſſe, uel ducenties ſcriptum in Alcorano, quum toties illic repetitur, Deus nec generat, nec generatur, non habet filium, non eſt trinitas, &c. Quas ſententias ex Alcorano, ſi obijcient aliqui Imamin, & ſit illis (nondum refutato opere) ſatisfaciendum, ne turbas excitent, aut uideantur premere Euangeliſtam, quū nō reſponderet, debet ita ſatisfacere. Eſſe quidem in propheta eorum has ſententias ſcriptas, uerum illos ita debere etiam alias ſententias legis probare. Scripſit duobus in locis, interpretationem ſententiarum Alcorani neminem debere aut poſſe tradere, præter prophetam ipſum. Adhęc, eſt traditionibus ab eius ore receptis ſcriptum, ex duodecim milibus Aiet, id eſt uerborum ſeu miraculorum, tantū eſſe tria milia uera: reliqua uerò falſa. Vt autem liberè poſſent omnia aut uera, aut falſa dici, illa non diſtinxit. Dicendum itaque erit ab Euangeliſta, uerba illa quæ contraria ſunt rationi naturali, eſſe falſa, & illis non eſſe ſtandum: cætera uera.

Altera inſtantia ab homine.

Quum iam de Deo rectè ſentire incœperint, confirmata ea opinione, homō eiuſq; dotes, tam animi quàm corporis, erunt extollendæ. Ad hæc ipſa uirtus, cuius ſolus homo capax eſt, omni genere laudum eſt efferenda, pudicitia inter cætera, & humanitas, conſuetudoq; uitæ hominum ſummopere & frequenter eſt ob oculos ponenda. Ideo angelos, & Deum eſſe præſtantiſsimos, quòd nunquam Veneris labe polluantur, ſemper ad conſeruandos homines attendant: quiſquis contrà facit, eum eſſe iniquum, & contra naturam armari. Naturam enim ideo creatum uoluiſſe hominem, ut eſſet Deo, quantum fieri poſſet, ſimillimus. Et quia lubentiſsimè audiunt ſanctorum primitiuæ Eccleſiæ uitas, eſt ſumma earum peritia Euangeliſtæ habenda: ut uideatur in illis Euangelij uirtus, & uirtutum omnium ornamentum. Facilius enim exemplis, quàm uerbis ad præclara facinora incitamur. A' miraculis erit ordiendum ueteris Teſtamenti, laudandusq; erit Deus in ſanctis ſuis. Notandum uerò ſemper illud erit, nomine Dei inuocato, & precibus fuſis, aut præcepto à Deo recepto, omnia ante Chriſtum miracula edita fuiſſe. Chriſtum autem in ſuo proprio nomine, uti Deum uerum, miraculorum omnę genus edidiſſe. Adhibendum erit in his Euangelium in teſtimonium. Eius enim ſunt eò ſtudioſores Muhamedici, quo ſunt doctiores, & à nugarum captiuitate magis liberati. Quod ipſum animaduertentes Chaliphæ, quantum poſſunt, arcent à lectione philoſophiæ, & Euangelij. Quoniam quotquot ſunt eruditi, aut opinione Chriſtiani, aut omnino ſine ulla religione moriuntur. Nec enim qualem Deum ſcripſit Muhamedes, poſſunt mente concipere. Nam præter quàm quod author mali uidetur, etiam homicidij, idololatriæ, ſceleris, rapinæ, luxuriæ, uoluptatis, pæderaſtiæ,

raſtiæ, brutalis concubitus principium & præceptum in eum refertur. quod horres etiam credere in homine omni ſcelerum genere contaminatiſsimo. Curandum id in primis concionatori eſt, ut ſecum habeat innumera exempla Euangelij Arabicè excuſa, ut cuiuis uolenti communicet, det, diſtrahat. Adhibito Euangelio, & uiſa Ieſu Chriſti uita, ſunt in unum ea cogenda, quæ de Chriſto in Alcorano, eius interpretibus, & Sunch habẽtur, atq; ob oculos ponenda: efferendus eſt, quantum fieri poteſt. Addendum uerò illius laudibus eſt, quod Suneh affirmat futurum iudicem uiuorum & mortuorum Ieſum Chriſtum: unde Deum eſſe fatendum eſt. Nam Dei ſolius, qui omnia nouit, eſt iudicium. Itaque Deus pater nunquam iudicium, in quo omnia quæcunq; ab æterno & à creato mundo fuerint, cognoſcenda & perpendenda ſunt, Ieſu Chriſto permitteret, niſi ipſe eſſet Deus omnia ſciens. Ad hæc, quũ uerax fuerit, ſeipſumq; Deum, ut erat, dixerit: eſt illi credendum. nam prophetæ à Deo illuminati, nunquam potuerunt mentiri. Alioqui prophetæ non eſſent, pariter nec ſpiritu ſancti gratia donati noſtri Euangeliſtæ. Aiebat Auguſtinus, ſi unicum mendacium in toto Euangelio haberetur, nullo pacto eſſet illi credendum. Quum autem Muhamedes nouem millia mendaciorum ſcripſerit, propheta eſſe non potuit. nam Deus omniſcius non poteſt fallere. Itaque ſi à Deo & eius angelo, in quos nec obliuio nec ignorantia cadit, hæc lex fuiſſet, nec contrarium, nec ſuperfluum, nec mendacium habere potuiſſet. Sed nondum eſt contra prophetã aut legem agendum, antequam antiquis teſtimonijs, propriis uerbis & eius operibus, cõfirmatione etiam aduerſariorũ, ſuorum ſectatorum facinoribus, Deus innoteſcat, & habeatur Chriſtus. Quod ubi obtinuerimus, ſtatim ſine ulla deſignatione, aut nominis odioſa traductione, qualis ſit Muhamedes, omnibus patebit. Lux enim tenebras & fugabit, & prodet. Huiuſmodi ergo inductionibus erit agendum. Quæcunque præſtantiora ſunt, nemo magis eligenda eſſe ambiget. Vter præſtantior, qui caſte uiuit, aut qui Venereis totus diffluit? qui dat, aut qui rapit? qui ſanat, aut qui lædit, obterit, occidit? qui pacem naturæ, aut qui bellum adfert? facilis delectus. Atqui, quum multi perfecti fuerint, quatenus homini licet, nullus unquam maior, ſanctior, diuinior propheta ipſo Hiſſa, id eſt Ieſu fuit. Igitur nec eius lege, præſcriptis, & imitatione ſanctius. Eſt ergo omnibus legibus præſtantior lex Chriſti. Et item, Si quis homo detur ex ſpiritu ſancto & uirgine conceptus, miraculis ab ipſa natiuitate clarus, ſapientia diuina donatus, uita innocentiſsimus, humaniſsimus, qui multis uitam & ſanitatem reſtituerit, qui nil terrenarum rerum unquam poſsidere uoluerit, qui ita ſuos uiuere uoluerit docueritq;: & ex oppoſito detur homo more cęterorum conceptus, in idololatria educatus, mercimonijs exercitatus, miraculis nullis clarus, morbo animi & corporis laborans, qui aliena diripuerit, innumeros homines necauerit, læſerit, oppreſſerit, qui omnia ad quæſtum retulit, ſuoſq; in cæteros mortales gladium ſtringere docuerit, uter horum cenſebitur præſtantior? Quis naturæ utilior? Vtrius potius parendum legibus cenſeas? Nonne leges redolent authorum ingenia? Ille naturæ amicas, hic inimicas dictat. Ille naturam fouet, hic in eam armatur. ſalutem ille, perniciem iſte adfert. Taceo utriuſque dotes. Si enim dem diuinitatem Chriſto, & reſurrectionem, ſine ullius ſancti oratione factam: Muhamedi illos titulos, quos erubeſco cogitare: quis non uidebit, cuius exempla ſequamur? Ita multis exaggerationibus ab utriuſque uita deſumptis, nominandus erit Chriſtus, ſupprimendus Muhamedes, quoad diuinitas

in

in Christo sit persuasa, & ille omnino suis coloribus depictus pateat omnibus. Satisfaciendi uero gratia, non referemus occasionem falsitatis in uerum scopū, sed prophetæ dicemus Iudæos ob odium Christi multa suasisse ab Euangelio diuersa, ut reuera fecerunt, interq; cætera diuinitatem (quæ à iudicio uniuersali, & discipulorum Christi uita patet) constat eos adimere uoluisse. Et ideo illis credidit, quoniam primi fuerunt eius & informatores, & sectatores. Præterea ea uerba quæ in Alcorano sunt de trinitate, Christi diuinitate & morte, nō esse muhchemat, id est iudicantia & uera. Vera certè occasio ademptæ à Christo diuinitatis in Alcorano fuit, ne esset gloria cōmunis Muhamedi & Christo, aut Mosi. Nam utriuis subscripsisset, gloria in eos recidebat, & partæ peribant opes. Iam ergo de uirtute & omnibus hominibus facto sermone, inductionibusq; crebris contra ea uitia factis, quibus scatebat falsus propheta, ut iam dixi, à signis se prodet Muhamedes, & eadem opera exaltabitur Christus atque apostoli. Itaque ut sint abundè, quibus suadeamus, homines Christi sectatores diuinitatis eius quum uerbis tum factis præbuisse testimonium, compendio quodam uitas quorundam apostolorum, & aliquot aliorum sanctorum subiungere exempli causa decreui.

DISCIPVLORVM QVORVNDAM IESV CHRISTI *uitæ compendiosæ.* PETRVS.

NVllus antecedere debet eū, qui primo ad apostolicū munus est uocatus. Itaq; primo in loco Petrus, qui & Bar Iona, & Cephas, & Simhon est dictus, describendus est. Natus Betsaieda urbe ad lacum Tiberiadis (mare sacra uocant) sita, Petrus triennio sequutus est Christū: cum quo id miraculi cōmune habuit, ut dum Christus in transfiguratione suæ diuinitatis fidem faceret, maria seu lacū siccis pedibus sine nauigio calcarit, quod ante præceptor Christus fecerat. Verū quia præsens erat cū eo Iesus, in eū istud referri posset, citius quàm ea quæ à morte Iesu Christi contigerunt, quamuis eius nomine omnia facta sunt. Miraculū, 50 à resurrectione die, ab ascēsione decimo, omnibus discipulis unà cōgregatis, fuit spiritussancti specie igneæ lingulæ cōsequutio, eā gratiā omnibus cōferens, quā impositione manuū omnibus ad fidē accedentib. dare aut cū signo, aut absq; signo poterant. Eo munere omniū linguarū peritiā sunt consequuti, quo nil in tota natura mirabilius. Tā innumera uerò ubiuis terrarū, qua iter faciebant, edebant miracula, ut literis cōprehendi nō potuerint. Presente tota urbe Ieroſolymitana ad portam templi, claudus ab utero matris sanatus est à Petro in nomine Iesu Christi. Ab eo tēpore Ananias, & Saphira uxor, quod essent ante apostolū Deo mentiri ausi, sunt extincti solo uerbo & nutu Petri. Dissipato aūt in uarias partes cōsortio, Petrus diuinitus est ab angelo è carcere liberatus, & extra urbē ductus, etiā ipso non satis credente, donec extra urbē se esse agnouit. Lyddæ agens Aeneā paralyticū sanitati restituit. Ioppæ uerò puellam Thabithā nomine, ex mortuis ad uitā suscitauit. Singulis in urbib. miracula edebat. Sed nulla unq; tanta copia, quanta in Antiochia. Nā quotquot ex urbe & uicinia languidi haberi potuerunt, omnes in unum locū collectos, Petrus in nomine Iesu Christi sanauit. Fuit uerò tanta multitudo, ut dena credentium millia eo die ad ueram fidem accederent. Atque eo factum est, ut primum in Antiochia ecclesia locum, & sedem, & uocabulum Christianæ acceperit. Sedem episcopo dedit domum suam quidam Theophilus, urbis primarius. Nolo hīc adferre,

adferre, quum breuitati ſtudeam, quot fuerint conflictus Symonis Petri, & Symonis Samaritani. ſat fuerit noſſe, uno congreſſu Petrum Symoni (quamuis Sadducęorum poſt Doſitheum principi) tria hominum milia ademiſſe, & à magicis pręſtigijs ad ueram fidem traxiſſe: ipſum uerò Symonem ita refutauiſſe, ut nullus illi in tota Syria locus eſſet, populis quos iam ante luſerat eum inſectantibus. Peſtis hæc Syria decedens petit Romam, ſibi quæſitura fautores. Firmata in Antiochia ſede, ne uenenum Symonis inficeret Romanos, Petrus eum ſequitur, Romāq; etiam & ueri prædicandi, & falſi conuellendi gratia adit. Vtebatur uerò pro omni genere ciborum, pane cum oliuis, & quandoque holeribus, aquæ potu, indumentis palliolo & tunica. Hæc erant apoſtolorum principis impedimenta: hæ pompæ, triumphi, currus. At ſub ea tenuitate poteſtas erat, quæ etiam naturæ imperaret. Præſtigijs uerò ita Romæ luſit homines Symon Samaritanus, ut illi ſtatuam ponerent, Symoni Deo ſancto inſcriptā, quæ etiam iuxta Tyberim diutius fuit. Inter conflictus autem Romæ cum Symone habitos (nam multi uarijq; fuere) duos celebriores tantum in mediū adferam. Quoniā omnes eius technas eludebant apoſtoli, et quibus apud curioſiſsimū & rerum nouarum auidiſsimū monſtrum Neronem multū ualebat artibus, uanas oſtendebant, & hominibus periculoſas, atq; inutiles, ideo in magna frequentia populi inter Petrum & Symonem pactum eſt, ut qui mortuum non poſſet ſuſcitare, occideretur. Cōmodùm obijt paulo antè quidam iuuenis. Primùm Symon accedit, incantationes admurmurat: uidetur mouere caput exanime cadauer, unde furioſa plebs iam in ſanctos apoſtolos ruebat, à mago incitata, donec uix impetrato ſilentio hęc dixit Petrus: Si uiuit mortuus, ſurgat, ambulet, loquatur, ſi id non poſsit, ſciatis eſſe malorum dæmonum præſtigias. abſiſtat à lecto Symon: uidebitis nil planè moueri. Abſcedente ergo Symone, mortuoq; quieſcente, acceſsit Petrus, et ita dixit: Iuuenis in nomine Ieſu Chriſti Nazareni crucifixi ſurge, & ambula. Et ſtatim ſurgens ambulauit, locutus eſt, & poſtea diutiſſimè uixit, teſtimoniumq; apoſtolis præbuit. Alter conflictus fuit Symonis poſtremus, & eius uitæ cataſtrophe. Nam ſe offenſum à Galilæis (ita noſtros ob inuidiam uocabat) dicens, Neroni affirmauit, ſe uelle relinquere urbem, quam tutandam ſuſceperat: diemq; dicit, qua ad Capitolium coëat multitudo. Futurum enim, ut ex eo in cœlum euolaret. Dicta die adeſt populus, adeſt imperator, adſunt apoſtoli. Symon laurea corona ut victor tempora cingens, Capitolium conſcendit, atque inde in aëra ſublimis opera dæmonum ferri cœpit, donec orantibus Petro & Paulo deſtitutus à dæmonibus, cadit in terram ſemianimis, atque inde à ſuis Aritiam ob dedecus delatus, inſequenti die animam infelicem dæmoni reſignat. Is eſt finis uitæ Symonis, qui cauſa mortis apoſtolorum fuit. Nam inde captata in eos occaſione Nero non deſijt, quoad ſupplicijs ſunt deſtinati. Finit itaque Paulus uitam, gladio ceruice abſciſſa: Petrus cruce more præceptoris, ſed inuerſo ad terram capite dies clauſit. Is eſt finis eorum, qui uera docuere, innocentiſsimeq; uixere. Hoc eſt præſentiæ Ieſu Chriſti, & diuinitatis eius, mortisq; & reſurrectionis ſignum, quum in eius nomine tam inſignia fiunt miracula. Hæc & ſequentia ex Luca, Clemente, Lino, Cleto, Egeſippo, Tertuliano, Leone primo, Ianuenſi, Gennadio, &c.

ANDREAS.

Solet ſecundo loco poſt Petrum poni Paulus, ut quo nullus apoſtolorum labores magis aſsiduos, aut maiores ſubiuerit, Sed ratione cognationis & fraternitatis

nitatis Petri, Andream ſecundo in loco ponere decreuit. Miſſus à ſacro conuentu, ut Scythis euangelizaret, (non Aſiaticis, ſed Europæis) quum uerbum non acciperent, petens Græciæ partes, in Epirum & Peloponneſon deuenit. Multos itaq; in Achaiæ finibus lucrifecit Chriſto. His uerò miraculis claruit. Quũ quidam iuuenis ſe illi adiunxiſſet, eius mater furore dæmonis percita, concubitum filij appetit, cui dum non obſequitur filius, eundem accuſat attentatæ maternæ pudicitiæ; citatur iuuenis, coram iudice ſiſtitur, patronum accerſens Andream. Iudex audita fœminæ cauſa, quum puer pudore obmuteſceret, addicit eum morti, Andreã uerò carceri. Nam ad cauſæ grauitatẽ hoc addebat infelix fœmina, hoc eſſe conatũ filium, à quo ſe Andreæ iunxerat. Poſt iniquam iudicis ſententiam, & increpatã mulierem, truſus in carcerẽ Andreas, quũ pro liberatione iuuenis oraret, cœlitus fulmen, à terra ſiſmus, unà oboriendo miſeram fœminam abſumpſere, proſtraueréq; eos qui aderant, & tanto terrore omnes affecere, ut orarint apoſtolũ ne perirent. In Nicæa Aſiæ, iuuenẽ à canibus occiſum ſuſcitauit, & ſanitati reſtituit. Suſcitatus ad Chriſtum acceſsit, ut & antè iudex fœminæ cum familia. Accedebant ad eum nauigio 40 uiri, fidei & baptiſmi cauſa. Quos fracta naue merſit, occiditq; dæmon, nullo ſuperſtite. Eiecti orum ad littus cadauerum miſerabilem caſum audiens, inuocato Chriſti nomine omnes ad uitam reuocauit, & ſacris formauit inſtitutis. Demum multis alijs miraculis, uitæ innocentia & doctrina clariſsimus, cruci in decuſſem porrecta, ab Aegea procõſule Achaiæ affigitur: quam ardentiſsimo uoto ut Chriſtum ſequeretur, amplecti uiſus eſt.

PAVLVS.

Verum maiora ob uitæ integritatem, indefeſſos labores, miraculaq; Paulo debeamus, an ob ſanctiſsima ſcripta, uix poteſt iudicari. Certè maior fructus ex ſcriptis diuinum illud pectus ſpirantibus, indies Eccleſiæ accedit, quàm ex miraculis, quibus noui noſtri Chriſtiani fidẽ abrogant. Ex Actibus apoſtolicis cõſtat, eius imprecatione Bariehum magum pſeudoprophetam percuſſum fuiſſe cæcitate. hoc factum eſt in Paphio Cypri urbe. Lyſtris in Aſia minori claudus ſanatus eſt. Philippis uerò dæmonem à puella, à qua domini oſtentando magnum quæſtum faciebant, expulit. In Troade iuuenem lapſu à tecti feneſtris, dum ipſe prædicaret, occiſum, uitæ reddidit. Epheſi impetrauit, ut ſpecie uiſibili ſpiritus ſanctus in duodecim uiros illaberetur. Sed quid eius uocatione & mutatione miraculoſius? In Sicilia eiectus naufragio, ſeruatiſq; Dei gratia, qui in conſortio erant, hominibus, nil eſt à mordente uipera læſus. Oratione à dyſenteria infirmũ liberauit. quotquot adfuere ex tota inſula infirmi, ſanati ſunt. Iam ſi quis cogitet, quàm innumera Corinthi, Athenisq; ubi tamdiu egit, edidit, nemo credat, omnia morborum genera curauit, mortuos ad uitam ibi reuocauit, teſte Dionyſio eius diſcipulo, quem Græci magnum ob inſignem eruditionem, Ariopagitem ob munus uocant, nos ſecundo uocabulo tantum. Agens uerò Romæ, & cum Petro frequenter conferens, auxilio ad Symonis præſtigias detegendas fuit. E domo uerò imperatoria iuuenem Neroni familiariſsimũ Proclum nomine, ad uitam reuocauit, & Chriſto adduxit. Tandem capite plectitur iuſſu Neronis, & cum eo & Petro innumera turba martyrum.

IOANNES.

Tam ob familiaritatẽ cũ Chriſto, quàm propter inſignẽ diuinarũ rerũ cognitionẽ Ioannes inter primos ſibi locũ uẽdicat. Eius em carne nil mũdius, eius animo præter Deũ nil diuinius, eius ſcriptis nil ſublimius. Apud Domitianũ de religione

gione accusatus, inq; feruentis olei cacabū cōiectus, postq; illęsus inde euasit, relegatur in Pathmon insulam unam ex Cycladibus: ubi egit ad mortē usque Domitiani, cuius actis à senatu recisis, repetit Ephesum Ioannes. Ibi Drusianam suscitauit. Cratonis philosophi detritas ostentationis gratia gemmas cōminutas refecit, saxa & uirgulta in aurum & gemmas uertit. Iuuenem nuper uxoratum à mortuis suscitauit, oratione Dianæ statuam comminuit, uenenum illæsus ab Aristodemo oblatum bibit. Eius uestis attactu, mortui ab Aristodemo sunt suscitati. Demum miraculis clarissimus, 99 uitæ anno, ad diem constitutam in sepulchrum descendens, luce tectus cœlesti disparuit. nec quicquam in eius sepulchro præter manna repertum est. MATTHAEVS.

Matthæus in Aethiopia prædicationes cōfirmauit miraculis quàmplurimis: ex quibus insignia sunt ista. Quum Zaroes & Arphaxad magi seducerent populum, & præstigijs luderent, eorum artes ita aperiebat, ut pudore suffunderet. Solo signo crucis & Christi nomine inuocato dracones oppressit, & abegit. Filium regis Aethiopiæ uitæ reddidit. Ignem uero à furioso principe in domum sacram, uirginibusq; dicatam, immissum oratione ita extinxit, ut inde diuinitus in regiam irreperet: unde uix solus princeps euasit incolumis. Transuerberatus autem gladio uitam clausit.

PHILIPPVS.

Philippus Scythas illos qui ad Asiā pertinēt, Christo adduxit, labefactatosq; fœdo serpentis ex sacello Martis prodeuntis anhelitu sanauit, serpente profligato: tresq; primarios homines, qui etiam apostolū ad mortem raptabant, à serpente necatos uitæ reddidit. Crucifigitur demum senex, præsentibus duabus filiabus, in Hierapoli Phrygiæ. Ex actibus patet, quomodo eum spiritus rapuerit ad baptismum eunuchi Candacis. cui postea Matthæus domi confirmauit uerba Saluatoris. Fuit Philippus primus minister eius religionis, quam etiam hodie seruant in Aethiopica India, sub eo principe quem uocamus Prestoianum. Ita etiam illi referunt hodie. THOMAS.

Thomas in India prædicans, quotquot erant morbis correpti in ea regione, in qua constitit, iussit in unum locum amplissimum deduci, aut deferri: præsenteq; populi innumera turba, oratione fusa, cœlitus accedente lumine, omnes sanauit in nomine Iesu Christi. Synticæ fœminæ primariæ lumen oculorum pridem amissum reddidit. Demum quum Carisius regionis princeps eum ante idola procumbere cogeret, eo genua flectente, oranteq;, idolum ab inhabitante dæmone comminutum est. Quamobrem à summo falsorum sacrorum antistite diuerberatus ense, uitam clausit. Illi etiamnum in India citra Gangem sunt posita tēpla Paleacheti, & Tarnasseri, iuxta Narsingam. Vlteriori Indiæ uerbum Dei Bartholomæus prædicans, confirmauit signis plurimis Euangelium. Templa omnia euertit, statuas dissipauit, mortuos suscitauit, languidosq; quàm plurimos sanauit. Excoriatus autem, & capite postea abscisso obijt. Eiectum ab ethnicis in mare corpus, cum plumbea libitina littoribus Siciliæ diuinitus appulit, sesq; reuelatione manifestauit. Fuitq;, quoad Mussulmani diriperent Liparam urbem & insulam, ante noningentos annos in Ecclesia Liparitana. atque inde Beneuentum sunt, etiam reuelatione selecta, delata eius ossa ante à Mauris dispersa. Quis omnia persequat? Sunt qui ad ducenta & plura miracula ediderē. Quid Dionysio mortuo mirabilius? qui abscissum caput duc passuum millia tulit? Testis fuit tota Lutetia, testis Fescennius tyrannus, & sui

Bartholomæus.

sui. Idem Luciano Belluacensi contigit. Muhamedici etiam probant historiam septem dormientiũ. Ea est adducenda. Non est obmittenda Antiochena res gesta ab apostolis, de qua supra dixi. Septem iam annos in sepulchro agẽtem Renatum suscitauit Mauritius, atq; post eum episcopen Andium diutissimè sanctissimeq; rexit. Quanta uerò essent omnes Christi sectatores continentia, uitæq; innocentia, nemo explicare ualeat. Oblata immensa auri põdera tanquam stercora omnes sunt arbitrati. Omnibus castitas, humilitas, charitas, patientia, ieiunium, nuditas, & cæteræ uirtutes peculiares fuere: quæcũq; summa ducit mundus, ea ne aspicere quidem sunt dignati. Hæc est Iesu Christi μετεμόρφωσις sacrosancta, certaq;. Erant hi homines humanam facultatem supergressi. Potuere homines inerudíti, inopes, imbecilles in toto orbe utrãque iuris euertere potẽtiam. Nam qui religionem mouet, etiam statũ ciuilem commoueat oportet. Respub. enim nunquam patitur deorum sacra euerti, quin summa ui, diuina aut humana, potentia ciuilis cogatur in receptam religionem. Atqui quum inermes essent Christi sectatores, & diuissimas orbis persuasiones aggrederentur conuellere, soloq; uerbo crucis ue signo omnia templa, aras, & statuas deorum falsorum euerterent, quid turbæ non excitabant innumera sacrificum & pontificum multitudo, quæ habenas imperiorum se habere iactabat? Principes quamuis optimi, obsequi cogebantur illis pestib. impostorijs, ne populos ad defectionem solicitarent. Ideo innumera fuisse testium ueritatis Iesu Christi milia, nil mirum. Sed quod magis mirere, quo magis affligebanturr, eo maior ad præsentem mortem accedebat multitudo: quod cum natura aliorum hominũ pugnat. Fuit ergo Deus, est, eritq;, in cuius nomine illa fiebant. Nunc ex oppositio accedere debent sceleribus clarissimi illi Chaliphæ, qui auaritiæ, fastus, ambitionis, libidinis gratia tot hominum milia oppressere, seq; mutuò confecerunt: ut nil planè naturæ magis inimicum unquam sit natum. Sunt etiam refutanda, & in dæmonem referenda ea miracula, quæ inter Mussulmanos fiunt. Nam & inter idololatras authore dæmone fieri plurima solita erant: quum tamen uerum Deũm nullus eorum nosset, aut coleret. Immittebat morbos dæmõ, ut curare uideretur, dum idolum colebatur. Quod ipsum striges, & prestigiosi, fascinatoresq; etiam nunc faciunt, eodem authore. Diuinationes uerò, quæ sunt in sacris (nisi à Deo tibi reuelari per sanctum uirum petas) prohibitæ, crebras in falsis persuasionibus fuisse indicandum. Nam ideo non tantum Apollini & Mercurio impostoribus diuis, sed & singulis dijs atq; deabus erant uates, quæ aut somnia ambigua, aut uera impulsu dæmonis quotidie referebãt. Non tamen ob id erant bonæ illæ leges, sed longè falsissimæ. A' quibusdam exemplis sũt refutanda falsa miracula & diuinationes. Vnum uerò aut alterum uerbi gratia adferam, quæ uulgo recitantur in ditione Turcharum. Quum conspirasset aliquando natio perditorum illorum hominũ (quos religiosos & sanctos uocant) in necem principis, & facinus deprehensum eluere uellet apud eundem primarius eius factionis, diluere tamen non posset obiecta, se facturum probitatis periculum in medio igne esse paratum, nisi princeps illi credat, dixit. Incenditur rogus: in eo diutius agit illæsus (ut aiunt) & ostentant quidam parentes eius soleas ab igne non tactas, ut fidem rei faciant. Sunt nugæ: paucos parentes id nosse, quod iudicio principis media in urbe esset factum, & monumentis publicis tam celebre facinus non tradi? Non ne erat iustissima causa principi de capite sollicito, animaduertere in eos homines, qui frequen-

tissimè in eum insurgunt? Dæmonis sunt istæ technæ, ad illudendos stultorũ populorum animos excogitatæ. Quid de præstigijs Gothuel mirsini celeberrimi, & apud eos qui quippiam amisere sanctissimi, dicam? Ita luduntur illic hominum oculi, ut cẽties per locum unum transeuntes non uideãt, quod statim (nuncupato comedendi uoto cum peregrinis illis, de quibus suprà dixi) se omnium oculis offert. Si aliquid sancti indicant, non tamdiu torquent, nec uendunt suas operas comedendi causa. Non fascinant oculos. Præterea reb. fluxis & caducis, sunt parum parati sancti: nisi de uita aut salute hominis agitur, uix unquã et rarissimè adsunt uocati. Nephesoughi, id est incubi filij (si qui sint: nam fama tantum esse accepi) sunt exibilandi, & ueluti dæmonum partus putandi. Ita collisione ueri & falsi sine ulla inuidia se ueritas aperiet, suadebitq;. Ex beneficijs ergo à Deo homini collatis, & natura ipsa hominum corrupta, excellentiaq; tam Christi quàm sectatorum uero demonstrato, ad diuinitatis eius probationem est pergendum, superiora frequenter repetendo. Non posse esse hominem tantũ, qui miracula proprio nomine, non inuocato Deo ediderit: summum prophetarum mendacium dicere non potuisse: Christum se multis in locis dixisse Deum, in quo uerbo impossibile illi fuit mẽtiri. Tertiò, eum qui sua sponte nullo pro eo orante surrexit, Deũ humanitati iunctum necessariò circumtulisse. Quartò, tantum Dei esse iudicium. Et tamen fatentur etiam illi, Christum futurum iudicem omnium, æquissimo iudicio. unde Deum illum et omnia cognoscentem eos credere oportet. Quintò, qui ex spiritu sancto sit conceptus, non posse perdere seminis originem: at quum spiritus sanctus sit Deus, necesse est fateri Deum Christum. Quamuis enim non sit ex spiritu sancto ueluti ex traduce, sed ueluti ductu, tamen fieri nõ potest, quin diuinitatem semper secum habuerit. Sextò, à probitate apostolorum & sanctorum. Nam si maluere mori eius discipuli, quàm uel idolo prosterni, & magnis donari honoribus, longè magis credendum est exhorruisse mendacium. At in omnib. locis Christum Deũ dixerunt. Est ergo Deus. Septimò, eum in cuius nomine miracula omnia facta sunt, non posse non esse Deum. At inuocato nomine Christi, omnia miraculorũ genera sunt ab apostolis & sanctis edita, edũturq;. Octauò, immutatio suorum, & cũ mundanis dissimilitudo, arguit eius authorem fuisse Deum. Iam si admittant omnino euangelium, quot argumenta diuinitatis se offerent, & quæ à propheta non possint fieri? Testimonium ab euangelistis habet, quòd ab æterno sit. Docuit uox cœlitus, quum intingeretur, missa à patre, hic est filius meus dilectus. confirmauit transfiguratio, mortis & resurrectionis prædictio, ascensio, Spiritus sancti missio: quæ omnia nullius creaturæ esse possunt.

Pro colophone erit addendus (ad id quod ex Suneh fatentur futurũ iudicem uniuersorum Christum) etiam articulus fidei illorum, quem desumpsi ex Tezchere elimam, ubi ita habent. Quod in iudicio extrahet à suis locis Gog & Magog Christus, & morientur, tum superstes erit Christus & ueri fideles: nec coletur in terra nisi Deus, & peregrinabitur, & peregrinabuntur cũ eo consortes fœlicitatis: & illi sunt discipuli eius. Hæc traditio maximè (quum tamen sit falsa) confirmabit nostra, quoniam unũ ouile & unus pastor à Deo tantum & Christo fieri potest. Ponit uerò felicitatem paradisi in terra cum Nicolaitis, & alijs hæreticis. A' falso uerò sumere testimonium, quamdiu fides illi adhibetur, non secus licet, atque extorquere gladium ab hoste, quo illum conficias.

Instan-

INSTANTIA AB ORDINE *rerum, & hominis officio.*

DOcendi post Dei & hominis cognitionem erũt, de rerum ordine, & hominis officio. Quomodo uniuersum constet supercœlesti, cœlesti, & elementari mole: quæ ue res & creaturæ in illis sint. Sensibus nobis patent quatuor rerum genera in inferioribus. Nam quædam sunt, uiuũt, sentiunt, intelligunt, ut homo: bruta sunt intellectu destituta: plantis abest sensus: lapidibus metallis, & elementis, uita. Quemadmodũ ergo trib. primis, scilicet essentiæ, uitæ, sensui, ad summam perfectionem accedit intellectus, dans omnibus complementum: ita etiam ad summam hominis perfectionem, quæ iam ternario constabat, corpore, anima, & intellectu, opus fuit accedere diuinitatem, & summæ primæ intelligentiæ iungi primam creaturam. Quemadmodum enim homo quartus ab infimis est, ita & Deus quartus ab angelis est: possibilitas eius rei in Deo est, Dei uoluntas omnia optima uolentis est, ad salutẽ hominis est necessarium. Igitur Christus fuit, est, eritq; in æternum Deus. Vide primi libri rationes. Homo in hac uita trium rerũ causa natus est: causa Dei, ut eum colat, agnoscat, amet, operum bonorũ obsequio, mera beneuolentia humilitati atq; fidei permixta captet. Secundo, est causa sui, ut se patre dignissimum, puritate innocentiaq; maximè illi probare satagat. Tertio, quòd ab utroque procedit, ut beneficio, & quacunq; arte poterit, erga fratrem alterum hominem ostendat, non frustra se in hac uita natum. In eum scopum (quum omnibus sit propositus) tamen ob naturam deprauatam collimat nemo. Ideo opus fuit medico & emendatore huius uitę, qui homines ita affectos curaret, & uitæ pristinæ redderet. Inspiratione simplici Deus hoc non facit, angelus instaurare non potuit, multo minus homo. Opus ergo fuit homine Deo unà composito, qui naturam emendaret: qualem in ueris Christi sectatoribus uidit uniuersus orbis. Nam illi omnia in scopum diuini honoris, propriæ innocentiæ, & charitatis retulere: quod nemini à Christo alieno contigit. Hæc & similia diuinitatem in Christo satis aperuere. Inde uerò est paulatim ueniendũ in nefariæ legis improbationem.

QVOMODO SIT FALSA *persuasio refutanda.*

QVuum summa ueritas, & sapientia, & cæteræ animi dotes & uirtutes sint à Deo, quumq; nunquã sit mali author, non potest falsitas, ignorãtia, aut ullum uitiũ esse in eo, aut ab eo. At in Alcorano sunt nouem milia mẽdaciorum & falsitatum. unde à diabolo esse patet. Quæ lex iubet in naturam armari, quam Deus conseruatam cupit, illa non est à Deo. Tale est Alcoranum. Huc referenda sunt, quæ toto secũdo libro contra diuinam bonitatem, naturam, artem, pacemq; publicam pugnare uisa sunt. & interim dum soluitur uinculum uetus, illud in ore semper est habendum, ut principibus obediatur. Nam abrogata lege ueteri, & noua introducta, uidendum ne quid obortatur seditionis. Sunt armati patientia Christiani, donec omnino rebus compositis, & magistratu Christiano introducto, liceat iuridice ius suũ persequi. Nã in hoc maximè probamur, si patienter sufferimus. Instauratio origini similis esse debet. Adferenda sunt Christi & suorũ exempla: de rerũ fortuitarũ incertitudine sermo frequens esse debet: pari usu, origine, catastrophe esse principes & plebeios; in hoc uno posse differre, quòd prandio uel cœna absumũt

principes, quæ innumeris mediocribus satis essent, alerent infinitos tenues. serico, purpura, byssō tegātur magnates: uix tela superstit pauperi. omnium esse apud Deum felicissimum qui pauciora habeat, eo quod pauciora debeat. Plura loca sunt ex Alcorano in hanc sentētiam iam persuasa. Verum ea quia bona sunt, erunt in Euangelium traducenda: ut luculenter appareat, si quid boni in ea lege uideatur, esse longè melius & meliori ordine in ueteri & nouo Testamento traditum: ut dum relinquunt falsæ persuasionis seminarium, nullam se iacturam facere sentiant. Verum nostris persuasis, & alienis dissuasis, maxima difficultas ex uario ceremoniarum ritu oboritur. Nullo maiori odio flagrat in nos gens Muhamedica, quàm ob usum imaginum. Itaq; ad tēpus essent tollendæ sanctorum imagines, aut illis sua templa permittenda. Lō gè melius sanè abolendæ uiderentur, quàm ut uario cultu neophyti & catechumeni offendiculum accipiant. Calendario seruatæ liturgiæ possent æquè absente imagine, quę nil potest, seruari, indiesq; celebrari. Suum uerò cultum si nollent statim deponere, tolerandi quàm tollendi essent potius, quoad assiduitate euangelizandi ad synceritatem doctrinæ & cultus peruenirent. Qui plures duxerint uxores, ut illis mortuis, aut repudiaris, unam tantum habere liceret. Quæ oues in pascha mactantur, si quis statim eum ritum omittere nolit, inuocato Christi nomine cum pauperibus edi. Si nolint omnibus omnium sacramentorum & orationum cultibus adstringi, urgendi principio non sunt. Ita nec à suis inuito animo depelli debent, nisi quæ manifestè in Christū peccant. Grauiora scelera, quibus ea gens urgetur, & quibus lex nefaria fecit uiam, assensumq; præbuit, sunt diris imprecationibus agitanda, & lege proscribenda Ita fiet, ut assiduitate prædicationis & conuersationis sine tumultu ullo quiuis princeps trahat populum ad uerā pietatem. Quod ut fiat facilius, abolere omnia priuilegia falsæ legi fauētia debet, edictoq; promulgare, ut quiuis priuatim aut publicè agitare liberè illam possit, philosophiæ opiniones illi præferre liceat: & interim, ut quicunq; uolet, euangelium legat, habeant omnes Alphachi & Imami. Ita bona pars sponte ab ineptis blasphemijs resiliet. Is est cum Mussulmanis agendi modus.

ETHNICOS AD VERITATEM *trahendi modus.*

COmmunibus præceptis (ut tertio libro sunt tradita) sunt idololatræ & quibusuis falsis de Deo opinionibus imbuti, adoriendi. Nil esse Deo præstantius, illi omnia deberi. Concedere aliquid oportet infirmitati. Non statim refragandū est corū falsis de Deo opinionibus, sed cōniuentia quarundā. quoad attentus sit populus, est utendum, hisq; suadendum inductionibus. Hominem esse tanto excellentiorem, quanto maiori est obnoxius & familiaris. Et si inferiora uideantur aliquid habere uirtutis, omnia tamē subesse Deo summo, et patri omnium. Si credatur sol Deus esse, demonstrandum est eum esse seruum, & obedire Deo necessariò. quia non habet uoluntatem, nec potest quiescere: quum cogitur, non habet arbitrium. quod nō habet libertatē, seruit: quod seruit, deus esse non potest. nam deos longè liberrimos, felicissimos, intelligentesq; esse oportet. Inde sequetur, statuas, pannum, syluas, & cætera omnia in dijs habenda non esse. Demonstranda erit similis materia uulgaribus, in qua non est sanctitas. Cæterum ut res possit cum religionis arbitris transigi, erunt admonendi, ut si nolint abolere prima fronte uetustū, cul-

cultum, seruatis opibus, oblationibus, sacrisq; ritibus, sensim omnia Deo cœli summo deorum adscribant. Iustum Dei iudicium est ob oculos ponendum. Non inferiorē quandam potentiam fecisse uniuersum, sed Deum, summā: apud quem sit homini ratio de totius uitæ actione reddenda. Non enim potest esse Deus nisi iustus. Dum cōsulunt infirmitati populi, si aliter à principio fieri non potest, potentia numinis creditī est ad certas rerum conditiones arctanda: cætera omnia summo Deo tribuenda, qui etiam ea possit, quę inferiorem posse credunt. Ita introducto summo Deo, statim idoli quæcunque species explodetur. Quod ut facilius fiat, sunt de suis ritibus & dijs interrogandi, & ex eorum uerbis refutatio introducenda. Fieri enim non potest, ut indigna Deo non sint, quæ de inferiori quauis potentia creduntur, & dicūtur. Quum enim quicquid summum & Deus creditur, debeat necessariò potentissimum, sapientissimum, beneficentissimum, per se beatum, nullíq; corruptioni aut iniuriæ obnoxium esse: fieri non potest, ut quicquam illi conueniat. Inferiora itaq; seipsa prodent, quum cōferentur cum ea potentia. Ab enumeratione beneficiorum Dei, & ordine quodam, dum euangelista incipi et dicere, acquiescet facilè plebs. Rationibus uerò princeps & primaria potestas sunt persuadendi, qua arte retinēatur illis animi populariū, admissa uera persuasione fideq;. Sunt populis in memoriam reuocanda beneficia à fisco recepta, iustitiæ scilicet institutio & conseruatio, prouinciæ defensio, uiarum instauratio, urbium conditio, augmentū, conseruatio, ordines iuridici, sacri, militares, ut æquo semper animo principib. acquiescere uelint: polliceri futurum, ut postquam uerum Deum coluerint, & secundum eius præscripta uoluerint uiuere, sint felicissimi. Adferendæ sunt historiæ rerum Christianarū, ut ab his falsis opinionibus ad ueras alliciantur. Nam ita fiet, ut dum falsa opinione ducuntur, quos non trahit per se ueritas, tandem acquiescendo sint bonis similimi. Pauli enim consilium est in principijs suadendi imitandum. Ait enim, Dūmodò siue per occasionē, siue per ueritatem Christus annūcietur: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Quamuis enim uerus Christiani scopus sit nihil pendere terrena, splendores, famam, gloriam: tamen dicendū, quod sint illa maxima inter eos, & tanta copia, ut nullus non satis habeat, illisq; abundet: id uero non repugnat uoto. Plures spes felicitatis temporariæ (cuius sensu maximo omnes homines tenentur) ad ueri persuasionem trahere poterit, qui postea sancto consortio falsum & inane uotum cōtemnere cum bonis incipient. Recepta de summo Deo fide, & confirmata, etiam Trinitatis fides necessariò subsequetur. Nam nemo creatorem intelligere poterit, quin potentissimum, sapientissimum, et beneuolentissimum intelligat. Erit ergo potentia, sapientia, uoluntas in Deo admittenda. demum cæteris argumentis absoluēda demonstratio, ut statim ad Iesu Christi generationem utramq; & æternā & temporariam ueniat euangelista. In his omnibus sanctissima euangelij præcepta, & quantam pacem adferant obseruantibus, est docendum, ut inter ueros Christianos uideatur adesse paradisus. Quibus suasis euangelicæ historiæ erunt externa testimonia adferenda, quib. Christum fuisse Deū cōstat.

EXTERNA TESTIMONIA DE *Christi diuinitate & magnitudine.*

QVamuis hominibus à Deo inspiratis, et uerum statim amplectentibus, nil maiori fide posset dari, quàm euangelium, in quo animus sibi bene conscius quietem & felicitatem reperit: tamē quia sunt longè plures nequam

& perfidi, quàm boni & fideles, qui tametsi uidentur deplorati, tamen negligendi non sunt: ideo & ueritati euangelicæ, qua nil maius, dum adduntur externorum & à nobis diuersorum authorum testimonia, solent quidam ad se redire, & quam ex euangelio fidem non recipiunt, illam ex literarum humanarum authoribus petunt: atq; inde non rarò in se descendentes, errorem agnoscunt, uerumq; ex ipsis fontibus concipiunt. Signa itaq; externis cognita sunt ad sacrorum fidem adducenda. Nil prius celebrius ue se offert uisitatione illa Magorũ, qui à partibus oriẽtis, si ludæam respicias (nam omnis partis mundi positio dicitur ad aliquid) ex occidua uerò parte Persidis, contenderũt Hierosolymam, ut in urbe totius regionis primaria sciscitarentur de puero, ad quem adorandum uenerant. Tres fuere, ut ab ipsis euangelijs discimus. Primaria authoritate sapientes, quod uox Magus sonat. Qui conspecta in eorum regione stella, nõ cœlo, ut cæteræ, affixa, sed in aeris regione terrã uersus oberrante, dum attentius in eam uertunt oculos, & quid sibi uelit, ut erat gẽs in cœlistibus obseruandis attentissima, dispiciunt, in ea apparet, ut ipsi retulere, & per manus fideliter est traditum, forma pueri, igneo toto corpore: qui ait ad eos, esse in Iudæa natum puerum, qui Iudæis & orbi imperitaret. debere illos cò proficisci, & illum adorare. Fidem adhibent dictis, citi sterni sibi camelos & dromades iubent, et per desertæ Arabiæ atq; Madianitarum fines transeuntes, 13 die Hierusalem intrant, & à sapientibus de puero recens nato quærunt. Quod nostri interpretes dicũt, uiam fuisse miraculosam 13. diebus, dum ab oriente in Iudeam uenirẽt, falluntur. Nam in uocabulo Orientis hallucinantur, dum unam simplicem eius uocabuli significationem putant, quæ multiplex est. Oriens enim dicit ad aliquid. nec est ulla orientis positio, quin eadem diuersis cõparationibus sit & meridies, & occidens. In omni enim cœli puncto sol agens, orientem, meridiem, & occidentẽ semper facit. Malè ergo intelligunt ab oriente, id est à distantia 90. graduũ & quadrantis cœli. Quoniam dromades cameli, quamuis possint die naturali 60. M. passuũ perreptare, tamen non paucioribus, quàm nonaginta diebus ueniissent ab oriente Iudeæ Hierosolymam. Venerunt ergo à regione Magorum, quæ Persidi Chaldęæ & mari Persico contigua est, distatq; à media Syria Phœnicũ 13. gradibus longitudinis, eadem planè latitudine. In ea uero latitudine 30. & unius gradus, aut circiter, longitudinis gradus habent 55. milia passuũ. quod iter planè quadrat cum mediocri cursu dromadum. celerrimus enim diurnus cursus est 60. milium passuũ, ut dixi. minimus 45. mediocris 54. Si essent gradus æquatoris, die quolibet illis 60. M. passuũ fuissent peragenda. Totũ enim iter habuisset 690. M. passuum. tredecim uero diebus, permittentes aliquid curæ corporis 515. M. passuum mediocri cursu uenere. Transeundum uerò illis fuit per regionẽ Madianitarũ, ut prophetiæ implerentur. Ait enim Esaias cap. 60. Multitudo camelorũ operiet te, dromades Madian et Epha: omnes de Saba uenient, aurũ et thus deferẽtes, & laudẽ Domino annũciantes. Hęc rem acu attingunt. Nam Madian est Arabiæ desertæ pars orientalis, Epha notat eandem in felici Arabia partem: Saba regio notat Arabias omnes, & præcipuè felicẽ. Ad sinum itaq; Persicum pertinebat horum ditio. Cæterum reges eos uocat Dauid, dicens de Deo, Tibi offerent reges munera: Psalmo 68. Et item 72. Reges maris & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adferent. Erant uerò reges insularum & maris Persici, & reuera soli nomine tam sancto digni: quorum ideo imperium ueluti legitimũ solum, Christus approba-

re uo-

re uoluit. Erãt enim, quales felicíſſimæ reſp. ſenſere, quales Plato optauit ſuæ reip. quam tũc reuera futurã beatam ſcripſit: aut quũ princeps philoſophabi tur, aut rex erit philoſophus. Cęteris enim ſolet non minus orbis labefactari, quàm regi. Fuiſſe uerò Magos Perſarum inſigni ſapientia, teſtantur omnes omnium gentium literæ. Hos fuiſſe reges, & rerum ſummæ prefuiſſe, ita eſt li teris traditum. Ea regio quæ à Magis regebatur, deligebat primarios ſapien tia uiros numero duodecim, qui rerum ſummæ præeſſent. Illi ſuffragijs ex eo numero tres in ſingulos annos regni habenas tractaturos ſeligebant, qui & de cœlo ſeruarent, & ſi quid oboriretur urgens, id obire ſtatim poſſent. Tres hi electi erant eo anno ſummi philoſophi, & ueri reges, nomineq; digniſsimi. Illi ex tam longinqua regione accedentes, ubi à principibus Iudęorum locum nati pueri quęſiuere, eum ſalutãt in ciuitate Dauid, offeruntq; infantulo ſum ma omnium rerum nuditate obſeſſo, munera imperatoribus digna. Quibus peractis abiere ad magiſtratus ſui complendam adminiſtrationem. Felicesq; & Chriſtiani in eadẽ obiere. unde corpora 300. poſtea annis Helena Conſtan tini imperatoris mater, dum ſanctam crucem quæreret, curauit ad ſe adferri, & Conſtantinopolim ſunt delata. Inde per diuum Euſtorgium Mediolanen ſem epiſcopum, ſunt ad eius epiſcopen translata: indeq; ab Heinricho impe ratore Coloniã delata, ubiuis miraculis clara. Nunc ad penitiorem hiſtoriã. Quũ Herodes rex alienigena occiſis omnib. regij ſanguinis hominibus, im perij ſcelere & dominorũ morte (nam fuerat ſeruus Macchabæorum princi pũ) parti retinendi cupidiſſimus, de rege Iudæorũ à Magis audiuit, tunc ſimu lata beneuolentia rogauit illos, ut ſibi de puero referrent. Quod ubi non feciſ ſe illos, ſed abijſſe audiuit, ne elaberetur puer, omnes à bimatu in finib. ciuita tis Dauid (quę Bethlehem dicitur) tolli è medio, necariq; iuſſit. Quod facinus non tantũ in Iudeæ finibus anguſtis eſt cognitũ, ſed ſtatim ad Auguſtum Cę ſarem Romam perlatũ eſt. Teſtis nobis locuples huius rei erit Macrobius, ho mo à nobis omnino alienus. Ita enim in iocis Auguſti ſcribit: Quũ Auguſtus audiſſet inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorũ intra bimatũ iuſſit interfici, filium quoq; eius occiſum, ait: Melius eſt Herodis porcũ eſſe q̃ filiũ. Hæc Macrobius, homo alioqui impius. Audite impij, maiorem humanitatis authorib. fidem q̃ euangelio habentes. Subſcribit euãgeliſtæ Macrobius. Cõ ſtat factũ fuiſſe. Quæ uerò tanta amentia corripere hominem alioqui ſplẽdo ris & glorię cupidiſſimũ potuiſſet, ut eam ſumeret tam immanis ſceleris labẽ, notãq; in ſe reciperet? Quid in eum innocentiſſima ætas peccare adeò potuit, ut cum alijs etiam filiũ perimeret? Certè à Magis acceperat, natũ regem Iudæo rum, mundi imperatorem. alioqui nunquam id ſceleris cõmiſiſſet. Vna ne gnandi & tyrannidẽ occupandi libido ſola poteſt patrem armare in filios: iu ra omnia & diuina & humana ſoluit & peſsũdat ſplẽdor imperij. Oportebat eius occaſionis gratia eò rabiei hominem ueniſse, ut in propria conuerteret uiſcera ferrum. Ioſephus ſubſcribit, quũ ait: Quotquot nouerat regij ſangui nis, aut ex quib. ad regni ſpẽ aliquis peruenire poſset, eos omnes occidi iuſsit. Totũ ſenatum, uno qui ipſi prænũciauerat imperiũ ſeruato, ſuſtulit, & neca uit. Tanta fuit in eã partẽ hominis fæuities, ut occiſorũ numerus innumerabi lis ſit uiſus. Suffragãtur euãgelio hiſtoriæ Romanorũ. Erat perſuaſiſsimũ Iu dæis, ut ait Suetonius, tunc imperatorẽ orbis inter eos naſciturum. quod uſq; adeò erat euulgatum apud exteras nationes, ut Romanis tunc tẽporis eſset Iu dæorũ potentia formidabilis. Ideo eam prouinciam tot bellis fregerũt, ſuisq;

hominibus dato præside Romano regendos ob seditiones tradiderunt. Rumor ille non fuit falsus. Nam tunc ille natus est, qui in propria uenit, & sui eum non receperunt. Plurima monumenta literarum faciunt miraculorum quæ eo anno contigerunt fidem. Tres soles uisi diutius, demum in unum coierunt: quod aliàs factum non legitur. Nam παρήλιοι crebrò contingentes, et ueluti duos aut tres soles repræsentãtes, nunquam coeunt, sed impressione à nube euanescente disparẽt. Argumẽto certè fuere diuinitatis homines propius inuisentis, unumq; & trinum Deum significantis. Nesciunt Romani templum recens conditum augustissimum, ob diuturnam pacem, qua sub Augusto utebantur conditum, ideo de cœlo tactum fuisse, quòd uirgo perpererat. Nam eo anno qui fuit 42 Augusti, Pacis templum quod æternum & opinione credebatur, & titulo dicebatur, fulmine tactum est. Condito uerò illo templo Romani non minus egentes quàm cupidi diuturnæ pacis, consuluere oraculum Apollinis, quantũ esset tam præclarum templum Paci dicatum duraturum: responsum est à dæmone, duraturum quoad uirgo pariat. Illi æternũ opus fore arbitrati, titulum pro foribus inscripsere, Templum pacis æternũ. Tandem 12. ab eo tempore anno quum Christus nasceretur, funditus corruit immensa moles. Quod postquam audiuere multis postea annis Christiani Romæ degentes, posuere ibi diuæ uirgini templum, quod nunc Sanctæ Mariæ nouæ dicunt. Quî poterat fieri, ut opus tam recens, tam integrum, tam magnum ita corrueret, nullo terræmotu Vrbem diuexante? Certè alia pax q; humana in orbem uenerat: author pacis Deus inter homines sese demiserat: ut quam nulla arte in hac uita consequi pacem sine illo ualemus, illam omnibus orbis habitatoribus in eum credentibus conferret. Nam pax nõ est à bello requies tantum. Animis pacatis opus est (quod optimi philosophi suasere) antequam sit ulla in homine quies. Non est in arte positum humana, ut aliquis illam sine sapientiæ Dei cognitione consequatur. Quid dicam de basilica Augustana, quæ postea nomen prætorium ad sacra deduxit? Certè sine conspectu miraculi princeps à religione uera alienus non fecisset sacrum locum, & basilicam mediis in ædibus. Est tamen dicatus locus uirgini in aureo cœlo, quod q; hodie extat templum constructum. Orosius non indiligens historiographus ait, sereno cœlo hora tertia iridem aureo colore solem ambientem, Augustum uidisse: cuius rei admiratione quum teneretur, consulit Sibyllam, quid sibi hoc signi uellet. Illa ait, propediem nasciturum qui ab eo & toto orbe colendus esset. Debere itaq; summopere cauere ne diuinos honores illi à populo Romano oblatos reciperet, sed coleret illum qui nasciturus erat. Quamobrem locum in quo speciem illam uiderat ignoto numini sacrum uoluit, quoad à nostris Deum uerum cognoscentibus dicatum uirgini puerperæ templum est, & in cœlo aureo dictum. Ad imitationem eius multis in locis Italiæ eodem titulo constructæ sunt basilicæ. Quid de fonte dicam, ex quo Romæ die integra olei scaturigo ebuliuit, quum est natus Christus? In numera miracula adferrẽ ex nostris authoribus: sed nostris apostatis fidẽ non facerent. Ethnicis ethnica doctrina opus est. Malunt Luciano quàm euangelistæ credere. Si ad ea signa quæ humanitate Christi moriente cõtigere, ueniamus, quanta copia testium externorũ nostris suffragabitur Euangelistis? Eclipsis illa mirabilis, quæ ad tres horas durauit, quæq; in archiuis Romanorum est diutissimè seruata, Persarum diarijs notata, à Phlegronte scripta, à Dionysio Areopagita & Apollophane obseruata, quum contra naturam fuerit,

& tem-

& temporis ſpacio, & ſiderum oppoſitione, non potuit non ſignificare, ſuum authorem etiam corpore deliquium pati. Quod autem contra naturã fuerit, docet oppoſitio. Erat enim 14. dies lunæ, in qua ipſa lumine ſolis, interpoſita è diametro terra, deſtitui poteſt, ſol minimè. nam in ſynodo tantum poteſt fieri ſolis deliquium. Duratio uerò etiam contra naturam fuit trium horarũ, quum naturalis modus dimidiarum durationũ nunquam cum hora dextantes ſoleat excedere. Oportuit rerũ authorem ſecundũ humanitatẽ pati, quum præclariſsimæ cœli partes in eius morte defecerint. Quis neſcit ſupra omniũ literarum memoriam terræmotum fuiſſe uniuerſum? Nam & in Aſia & Romæ ea uehementia notata eſt: quum alioqui terræmotus alij nunquam ſint uniuerſales, imò uix patent ad horizontem in terra uiſilẽm, ſeu ad ducenta mi/ lia paſſuum. Quòd ſi excedunt, regiones tantũ, aut prouincias diuexãt. Oportet enim quum naturaliter fit, ſtatas & fixas eſſe cæteras terræ partes, atq; obſiſtere, quum una concutitur. Nam ſine renitentia & fixo puncto nõ poteſt fieri motus, etiam in animalibus: quãto minus in tam uaſta terræ molæ? Plinius hũc notauit temporib. Tiberij contigiſſe. Eiuſdẽ principis temporibus, quid ſibi uoluiſſent illi dæmonũ eiulatus, tam celer eiuſdem rei nũcius? eadem dæmonum agitatio etiã in orbis finibus? Moriente certè quantumuis magno homine, aut propheta, nil quicquã ſimile cõtigit unquam. Aeſtimetur ſanctiſſimorum hominũ exceſſus, perpendantur clariſſimorũ hominum exitus. Prodeat in mediũ Oſyris, Cambyſes, Xerxes, Alexãder, Auguſtus: quid illis maius orbis inter homines uidit? Quib. maiores fautores & adulatores fuere, ut etiã ex mure elephãtem facerẽt? At illis decedentib. è uita, nil planè ſimilis prodigij cõtigit. Niſi id cõtigiſſet moriente Chriſto, quî fieri potuiſſet, ut apoſtoli & euangeliſtæ hominũ genus tenuiſsimum, humano deſtitutũ præſidio, auſi fuiſſent oculatiſſimo mũdo, & rerum omnium celebrium diligentiſſimo obſeruatori iſta proponere? Si uel minima mendacij ſuſpicio in eos cecidiſſet, nunquàm habuiſſet locum euangelium. Noſtra ſunt à Porphyrio, Celſo, & Iuliano agitata. Hi omnes hæc aberrantis & laborantis naturæ facinora probarũt. quod niſi probatiſsima fuiſſent omnium gentium monumentis, non fuiſſent prætermiſsuri, quũ etiã apiculos (& ſi quid minutius) in noſtris, cõtra dicẽdi animo uellicarint. Nõ adfero Ioſephi ſententiã de Ieſu Chriſto, & eius mirabilib. operibus. Mitto Abagari epiſtolam. Pilati de eo ad Tiberiũ ſcripta non repeto. Philonis iudiciũ de noſtris Therapeutis prætermitto. Norũt omnes ex epiſtolis Plinij Secundi, noſtrorũ innocẽtiam, & quo cultu Chriſto ſacra faciebãt. Epiſtola Marci Aurelij de aquis à milite Chriſtiano diuinitus impetratis extat. Ob id noſtros maleficos uocauit Suetonius, quòd ſiniſtrè ſacerdotes idolorũ miracula in Chriſti nomine facta interpretarentur. In eadẽ culpa eſt Cornelius Tacitus. In eodẽ uitio ſũt Iudęi, qui in ſuis Thalmudicis traditionibus, nunq; non agitant Chriſtũ. Alij magũ & maleficũ: alij in nomine יהוה è tẽpli ſacro lapide deſumptũ, & per ianitores leones mille annos natos occultatũ, miracula edidiſſe aiũt. Omnes in eo conueniũt, quòd ſit humanã facultatẽ ſupergreſſus. Cõfirmat uero eius diuinitas ex prędictione/ uerſionis rerũ Iudaicarũ. Nã, ut uidimus ex Iudaicis, propter occiſum Chriſtũ ſexageſies cẽtena hominũ milia duab. Romanorũ expeditionib. cæſa ſunt: à morte Ieſu Chriſti ubiuis terrarum Iudęi ſeruitute oppreſsi, libertateq; omnino deſtituti ſeruiũt. Maximã uerò cõfirmationẽ diuinitatis Chriſti Iulianus imperator apoſtata à ueritate prębuit Hieroſolymis. Quũ em in Galilęorũ (ita nos odioſè

ſcom-

scommate perstringere & subsannare erat solitus) inuidiam & probrum gentem Iudæorũ supplicem, & mu neríb. interpellantem impiũ hominem, reducem Hierosolymis uellet facere, coegit eorũ ingentem numerũ: qui antequam aliunde cæteri accederent, templum quo in loco ter fuerat constructũ & euersum, instaurarent. Mirũ dictu, factu admirabile, contigit effossis altius fundamentis, cũ fundamenta operis essent iacturi cum artificib. eorũ magnates, erumperunt è terræ uisceribus globi flammarum, quibus semel et iterũ non paucis absumptis ab incœpto opere destitere, etiam cœlesti igne contacti: ut autem à Christi uoluntate ista esse scirẽt, in omnium Iudæorum uestibus signũ crucis apparuit. Verũq; esse uerbum ueritatis cognouerũt. Dixerat enim Christus: Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Et item: Amen dico uobis, nõ relinquetur in templo lapis super lapidem, quin euertatur. Dedit autem nefarius imperator perfidiæ pœnas. Nam dum castra haberet iuxta Ctesiphontem urbem in Assyriæ & Mediæ finibus sitam, diuinitus uibrato telo in hominis pectus, uitam finit, emittẽs hanc uocem in Christum, Vicisti Gallilee. Ita obsessum à dæmone animũ illi resignauit. Factum constat, prophani sunt authores. Quæstori uerò eius Libanio à religione tunc alieno, quiq; in literis illum formauerat, nocte eius morti proxima uisus fuit Mercurius Martyr miles Christianus in Iulianum telum contorquere, atq; Imperatorem confice re. Quod quum insequenti die uerum cognouisset, fidem adhibens somnio, relicta quæstura ad D. Basilium properat, & Christum baptismo profitetur, eo ardentius, quoniã quum cõficeretur apostata, itidem Basilio atq; Libanio in somno contigerat. Nec tantũ uiolati Christi, eiusq; neglectæ & eleuatæ religionis pœnas dedit Iulianus: impietatis pœnas dedit Arrius, effusis in latrinas uisceribus. Herodes unus ob insectatam Christi infantiã, & necatos crudelissimè innocentes: alter, ob appetitos Christo debitos honores, morbo pediculari absumpti sunt. Eadem lues Lucium Hieronymianum in Cappodocia, sæuissimum Christianorum insectatorem & persequutorem absumpsit. Non absimili fine Galerius & Maximinus, omni crudelitatis genere martyres Christi cõficientes, infelicem uitam clauserunt. Honorifico Vandalorum regi in confirmatam religionem insurgenti, idem contigit. Dedit pares pœnas Arnulphus imperator, ob spoliata Christi templa, & sacros ordines afflictos. Cõstantinus cognominatus Λοπρώνυμος ἀκονομάστος ob perfidiã lepræ dedit corporis uermiculosi reliquias. Aegeas Pelopõnesi proconsul, affecto supplicijs Andrea apostolo, repente in furorem à dæmone actus expirauit. Valenti imperatori orientali ob afflictos etiam ordines sacros, & sacris addictos homines ad militiam coactos, prẽnunciato à Paphnutio fine, miserã uitã claudit, igne palearum ab hostib. Gothis & Vandalis excoctus potius quàm exustus. Sibi partim manus intulit, partim à suis est confossus Nero. Domitianũ domesticus seruus iugulauit. Commodus omnib. incommodus, in nostros etiam sæuiens, strangulatus est. Qualem meruerat exitiũ Macrinus, habuit. Heliogobalus digno fine clausit dies, quòd non satis habuisset impotentissimè uitijs omnibus laborasse, & alios in scelus traxisse, nisi & cum multis martyribus Calyxtũ pontificem uita spoliasset. Maximinus à militib. cõfossus diuina ultione interijt, ob mortes innumeras & strages Christianorũ: alioquin militi, à quo uir ignobilis dictus erat imperator, grauissimus. Non multo felicius obijt Decius. Valerianus occisus est Mediolani. Aureliano uitam seruus ademit. Vt omnes percurram, nullus imperatorum Romanorum, aut aliorũ

Humerico

quorum

quorumcunq; principum Christianos persequentium, nō est uiolenta morte absumptus, præter Diocletianum: qui ne idem illi, quod omnib. fermè antè illum contigerat, accideret, depositis imperij insignib. priuatus consenuit, & decessit. Quamuis autem à corporis morte non sit omnino uitæ conditio æstimanda, Deo æterna impijs supplicia seruante: tamen quum uitæ usum dederit Deus, non ut uiolenter finiatur, sed ut quietis sensibus animo parato subeatur mors, argumentum quoddam est futuræ perditionis, quum ita perire Deus hominem sinit, ut omni scelerū lerna infectus, ne cogitare quidem de prima causa, nisi ad condemnationem possit. Vult Deus etiam his exemplis impios terrere, ut quamuis nil futuros animos post funera iudicent, tamen turpissimæ & infelicissimæ mortis exemplo terreantur: qui eò omnia referunt, ut longissimam honestissimamq; sui memoriā post se relinquant. Reuoluātur diligentissimè omniū gentium historiæ, & à Christo nato res gestæ perpendantur: ubi non fuit receptus Christus, uix decimus quisq; princeps sicca morte generum Cereris adijt. Apud Christianos uix decimus infausta morte perijt. Excipio quosdam regulos & principes Romani, ut aiunt, pectoris, qui Christum blasphemando semper in ore habent, Deum uerò uocabulum tantum putant. Nam quamuis agant sub Christi imperio, nil præclarius putant, quàm hominem occidere. Quibus si talio frequenter refertur, nil mirum. At Machianellus impiorū parēs dicet, homines Christianos, ad seruitutem natos, nil libertatis nosse, principes ideo non posse tollere: quæuis quantumuis iniusta imperia æquo animo suscipere, ideo non esse mirum nullos inter ipsos principes confici. Si uires naturæ perpendisset, & quæ nunc & à mille annis gesta à Christianis sunt, proculdubio nunquam animum bene sibi conscium uires corporibus imminuisse asseruisset: quum ediuerso conscius trepidatione omnia oppleta habeat. Nec est quòd nobis Romanos opponat. Si enim hodie reuiuiscerent Romani, non illis esset tam procliuis atque olim attritis aut inermibus regionibus, de omnib. populis uictoria. Nō deperdita aut oppressa à Christo libertas in causa est, quòd iniqui principes ferantur, sed prudentia & pax publica. Præstat enim rebus bene sub tyranno compositis, eius imperia quamuis iniqua ferre cum dispendio, quàm dum per seditionem tollitur, quot uicinos et magnates tot tyrannos experiri. Princeps iniquus fortunas inuadit, corporib. parcit. In rerum uerò mutatione necesse est altercationibus & factionibus omnes spoliari: multos etiam, si se opponant, necari. Omnia militi principem deligenti, & quum uult tollenti, liceant necesse est: quoniam nunquam dat pœnas, qui etiam imperatori imperat. Quāta fuit infelicitas populi Romani à Iulio Cæsare ad Constantinum imperatorem totis fermè quadringentis annis? Certè qui inter illos imperatores fuit præstantissimus felicitate, non est conferendus cum mediocribus Christianis. Nulla itaq; rerum præstantior conditio (quamuis inter Christianos non desunt fannæ & pestes, summaq; uafricies) quàm ubi Christus auditur. Vbiuis gentium sunt perditi homines: uerum ideo inter Christianos magis notantur, & quòd nequior sit qui sub optima lege sit malus, & quòd inter bonos multos nequitia se magis prodat, oppositis sese mutuò indicantibus. His suasionibus sunt ad ueri cognitionem sensim attrahendi ethnici: ut dum terrore pœnarum malis inflictarum, neidem illis contingat, resipiscunt, etiam spemelioris fortunæ & conditionis reip. ad bona inuitentur. Fient enim tandem bonorum exemplo, etiam ob ipsum bonum summum, ueri sectatores. Hac allicien-

allíciendi ad felicíorem fortunam arte Moſes erga populum peruicacem eſt uſus, quamuis finis ultimus eius religionis eſſet uita æterna, ſicut & Chriſtianæ. Dum uerò pollicetur terram lacte & melle manantem, dum longæuitatem, dũ bona terrena, ut uocat, promittit, populũ ſub lege cogit, donec ipſa ueniret ueritas felicitatis, quã bona Domini non terrena, ſed in terra uiuentiũ uocat Dauid, quum ait, Credo me uiſurum bona Domini in terra uiuentiũ. Et alibi: Satiabor, ait, quum apparuerit gloria tua. Sũt his addenda uaticinia Sibyllarum, oraculorum reſponſa, & quęcunq; Chriſto teſtimonium ferunt. Sibyllæ, fœminarum genus diuinitus inſpiratum, multis ante Chriſtum annis eadem de Chriſto & eius diuinitate, admirãdiſq; operibus ſcripta relíque re, quæ & euangelica ueritate probamus, & affirmamus. Quid diuinius illis carminibus, quæ antè mille trecentis annis quàm Chriſtus naſceretur, protulit Erythræa, in quorũ capitibus (ne de alio intelligi poſſe crederetur) nomen Ieſu Chriſti literis notaretur his uerbis: ἰησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱὸς σωτὴρ. Sunt totidẽ uerſus, quot literæ. Ne autem iſta conficta putarentur à Chriſtianis, Romanis ipſis ex eorum archiuis et libris Sibyllinis adducebantur, & omnium manibus circumferebantur. Quomodo uerò authoritate deſtitutum hominum genus, quales fuere ad 300 annos Chriſtiani, auſum fuiſſet ea eſſe impudentia, ut ſenatui imperatoribus que iſta proponeret, & ex libris Sybillinis eſſe affirmaret, niſi ſtatim prolato codice iſta ſe propalaſſent? Extant hi Græci uerſus ὧν τῷ λόγῳ βασιλικῷ apud Euſebium, adferũtur à Lod. Viue in Commẽtatijs in Auguſtinũ de Ciuitate lib. 18. ca. 23. ubi eos uerſus latinè uertit Auguſtinus. Agunt de futuro iudicio, & ſecundo Chriſti aduentu, rerũq; immutatione. Chriſtum autem fateri coactus eſt dæmon in templo Apollinis, quum conſuleretur, quis homo fuerit. Erat, inquit oraculum, mortalis ſecundum carnem, ſapiens uero & admirabilibus operib. clarus: uerũ à Chaldæis iudicibus comprẽhenſus, flagellis cæſus, crudeli morte obijt. Legatur diligenter Lactantius, Iuſtinus martyr, & Auguſtinus de Ciuitate Dei, Oroſiuſq; hiſtoria. Innumera teſtimonia de Chriſto in illis habentur, ex ethnícis contra ethnicos, quæ & idolorum cultum euertunt, & ueram religionem confirmant. Sed praxi, quomodo ſint hodierni cultus aggrediendi, uidendum.

DE VARIO CVLTV HODIERNO, *quomodo refutetur.*

PRæter Muhamedicum Moſaicumq; cultum, eſt dæmonis ampla religio. Nam ubicũq; lemures colunt, illic tetra dæmonis effigies ſe crebrò repræſentat, hominumque mentes deludit. Palàm uerò & ex profeſſo colitur ferè in tota India, & orbe nouo, cum inſulis. Sol à multis Tartarorum colitur, Vtrique polo ſubiectæ regiones nondum nobis innotuere: ideo quo cultu ſint, nõ poſſumus dicere. Quoſdam Lapponibus proximos colere rubri panni quadratum fragmentũ, tradidit Olaus Gotthus. Omnes certè poterimus, ut ſuprà notaui, ex eorum dictis refutando, falſitatem uincere. Nam in rebus omnibus, ſed potiſſimũ in diuinis, & à ſenſu ſemotis, potius & facilius arguitur falſum, quàm uerum attingitur. Fac itaque tibi offerri dæmonem teterrimum falſi cultus authorem (nam ſub eo omnes ſpecies idololatriæ fouentur) eumque haberi deum, ut apud Indos Ciſgangenſes, ſi Deum unum ſummum fatentur (quod ferè omnes faciunt) quũ ſit longè præſtantius

dare

dare nomen in exercitu principi, quàm magistro militū, & huic quàm chiliarchæ, & chiliarchæ quàm centurioni, & sic in cæteris, quî fit, ut sint ita consternato animo, quum Deum agnoscant cœli terræq; conditorem, sub quo etiam tremit satanas, ut more mancipij uelint neglecta principis persona, inferioris tantum, & perditi clientela agere? Quis ita insanus miles (fac esse bonum satanam) ut non se probare contendat principi potius, quàm inferiorum ordinum ductori? Nonne eò tendunt omnia, ut gratiam benefacti à summo duce recipiamus, eumq; agnoscamus, qui summus est? Si nobis illata iniuria est, unde uis nos uindicans, nisi à summa potentia proficiscitur? A' quo pœnas malefacti, beneficij præmium, aut timemus aut speramus? omnia certè in summum tendunt, inde procedunt, eò redeunt. Proponenda sunt multa exempla ab artibus, dignitatibus, & cæteris eiusmodi, quæ familiaria & nota sunt illis populis, apud quos agetur, ut familiari inductione persuasi fiant attentiores. Erit secūdo loco insistendum, de honore, & uiolata maiestate, tractando inductionibus, his & eiusmodi instantijs. Si quis stipendia sub quouis duce à potestate summa dependente ageret, potestatemq; illam primariam nosset, & haberet obuiam, neglecta uerò illa tantum colendum & obseruandum sibi putaret eum, in cuius phalange est conscriptus, nonne summa illa authoritas (fac esse unius, paucorum, aut omnium, sed in unum caput coaluisse) meritò succensens eum militem non tantum exauthoraret, sed etiam ut maiestatis reum, & seditionis authorem condemnaret? Nam quis ordo in Republica usquam haberi & seruari posset, nisi primariæ potentiæ omnes colla subdiderint? Non agnoscere enim ducem pro duce, perinde est atque si te pro duce haberi uelis. Reus itaque maiestatis statim habetur, qui non omnia defert primariæ potentiæ. Vos ergo ô Indi, & omnes ἀιαβολόστοι rei erga Deum maiestatis, inq; errore & perditione sepulti agitis. Quod autem uos colere hanc tetram potentiam, ne noceat, asseritis, & requiem Deo summo præstare uultis, ne uobis condemnandis & dirigendis sit intentus, & laboribus occupatus, quid aliud quàm uobis ipsis contradicendo, eum esse negatis, quem fatemini Deum? Si Deus est, ut reuera est, & uos affirmatis, omnipotens sit necesse est. Si omnipotens, semper omnipotens, nec laboribus ullis orbem administrando urgetur, ut putatis, sed omnia lustrat penetratq;. Itaque & uester dæmon, quem eius iustitiæ executorem ideo colitis, ne quum uobis erunt pœnæ dandæ iniquitatis, sæuiat, nonne si posset aliquid contra Dei præscriptum & permissionem, sibijpsi primum consuleret, & sententia summi iudicis cancellata, minus pœnæ quàm sit sibi inflictum à Deo, in se reciperet? Quî poterit fieri, ut leuius quàm uelit Deus, uos puniat, qui statim à creato orbe damnatus, à cœlo & beato consortio exulat? Falsò ista creditis, ô Indi. Qui sibi deest impotentia, cæteros iuuare non poterit. Ad hæc, quum omnis lex & religio in spem meliorem & ad fœlicitatem traducere homines debeat, soleatq;, quî fit ut sacrorum multitudine, hominum sanguine, serpentum inuiolatorum innumeris iniurijs, summo uitæ dispendio, uelitis infernum & pœnas diaboli subire, quum religione non sit opus, ut infernum adeatis? Quo quis est nequior, eò est uestræ fœlicitati & fini propior: & per tot labores discrimina hæc uobis parata uultis. Negatis Deum ô Indi, negatis Deum, quum arbitrium eius sententiæ moderandæ permissum diabolo putatis. Nil iuris habet in pœnis infligendis, aut moderandis diabolus. Rerum uestrarum status est perinde atque

si ciues unius Reipublicæ, eo quòd possent quandoque peccando supplicium mereri (ut nullus non potest) & capitalem subire sententiam, nullum alium quàm tortorem in tota Republica colerent, demererentur, captarent obsequijs, neglectis interim iudicibus, & iuris dicendi condemnandique arbitris. Quis princeps ferret in suo imperio tam imprudentes ciues? Immò quis priuatus ferret filium, uernum, seruum, si aliunde quàm ab patre aut domino agnoscere uellet imperium? Quæ domus integra esse diutius potest, nisi ad unius summi arbitrium, laudem, & gloriam omnia referantur? Summum imperatorem totius orbis, qui infœlici dæmoni imperat, agnoscatis oportet: alioqui æterno ardebitis supplicio, nec uobis erit ulla moderatio sententiæ diuinæ. Omnes ad hanc diem perijstis. Resipiscite miseri, & si uos non monent uitæ æternæ calamitates, præsentis uitæ uestra uos incitet conditio. Perpendite, quantum miseriarum uobis hactenus infanda attulit suasitq; persuasio. Quod animal magis naturæ humanæ exhorrendum, damnosum & inimicum tulit natura serpentibus? At illi sunt uobis sacrosancti, ut ne lædere illos, aut ipsis imprecari audeatis. Quid in rebus externis charius dedit Deus homini ipsis liberis? At mors illorum fœlicissima putatur, si à serpentibus deuorantur, aut necantur. Quæ maior cura data est à natura homini, quàm uitæ propriæ seruandæ? At diabolus suasit illam sponte crudelissima flammarum morte claudere. Quæ maior pestis potest homini etiam ualido, & mentis compoti terrorem incutere, quàm dæmonis tetra effigies? At quum extremum agunt uestri homines spiritum, si desit tetri spectri forma, docuit medicos, sacrifices, & hierophantas ea figura laruis ut teterrimè possunt conficta, ægros animam agentes inuisere. Certè in America cuilibet, aut obeunti, aut grauissimo morbo laboranti sine uicaria opera, tetra dæmonis effigies adest, etiam multo eiusdem generis satellitio stipata. Hi sunt uestræ religionis fructus Indi. Serpens uobis est homine sanctior, liberis uestris charior, uita propria infernus precioſior, diabolus uitæ humanæ pernicies Deo summo omnium rerum authore prior. His & similibus à falsis religionibus desumptis, diffuadenda falsa religio, offerenda uera. Nullus enim ferè est, quin & si non statim fateatur Deum unum summum (quod Cisgangetani & Transgangetani faciunt) tamen uaria esse dæmonum genera agnoscat. Inter uaria autem & diuersa necessariò dari unum summum, quo non possit dari maius, concedent omnes. Nam & ipsi insularum occidentalium Cubæ, Pariæ, & totius continentis incolæ, quosdam dæmones esse alijs præstantiores, omnes fatentur. Est uerò opus Euangelistæ, ut contra has pestes summa fide, & ut ait Iesus Christus, oratione & ieiunio armetur. Erit certa in cruce uictoria. Quod futurum sperare certo certius debemus. Nec enim euanuit summa Iesu Christi uirtus, ut putant nostri impij. Non minus audit hodie suos Christus, aut diua uirgo, eiusq; diui, quàm olim: modò inter illos potissimum, qui de eo nunquam audiuere, agatur. Quod uel his argumentis patet, Hieronymus Pragensis post exactam uitam solitariam, uiginti annis tempore factionis Husitarum, est à Polonia in Lituoniam uarijs falsisq; cultibus deditam regionem missus. Eum cum literis cõmendaticijs dimiserat Vladislaus rex Poloniæ ad Vitoldum Lituaniæ principem, ut falsa superstitione expulsa, ueram religionem substitueret. Colebant serpentes domesticos alij, alij ignem sacrum & perpetuum, alij malleum cum sole, syluas longè maxima pars. Statim explosit tres primas superstitiones. In

quarum

quarum prima id mirabile contigit: quòd quum serpentes domi ex delicatissimis epulis in molli strato nutriri solitos, in medijs foris exurendos detulissent, unus inusitata magnitudine ita à suo principe dæmone seruabatur, ut illæsus in igne maximo cæteris exustis permanserit: nec nisi signo crucis, & Christi nomine inuocato, potuit absumi, comminuente illum multitudine. Quum uerò syluas innumeris seculis intactas sacrosanctasq; multitudini, & in quibus (si quis ante uiolauisset) statim detrimentum accipiebant à dæmone, ipse Hieronymus accepta securi abscindere inciperet, tunc multitudo insequuta uirum, succidere innumeras arbores cœpit: donec uentum est ad quercum annosam insolitæ crassitudinis, & religione celeberrima. Quam quum omnes attingere uererentur, unus audacior cæteris ictum primum librando, sibi tibiam securi abscidit, & ingenti eiulatu edito, concidit. Plebs accusare Hieronymum, sanctissimum lucum, deorum domum uiolatam deplorare, terreri, seditionem concitare. Impetrato silentio Hieronymus, esse iniqui dæmonis illusiones, hominem nil mali passum esse ostendit, illumq; prehendens erexit sanum. Quare omnes attoniti, in religione sacram quercum insurgunt, totumq; lucum succidunt. Tam præsens adest Christus, ubi de eius gloria agitur. Sunt hæc ueræ fidei uires. Hæc historia latius ab Aenea Syluio in Europa eius tractatur. Sed longè celebrius & recentius miraculum est ob oculos ponendum, ut diuæ Virginis matris Iesu Christi præsentiam etiam suis adesse cultoribus ostendamus. Scribit illam Petrus Martyr, uir minimè superstitiosus, cæterum singulari in noui orbis descriptione tradenda fide. Scio risuros & irrisuros hanc meam narrationem quosdam, quod sim tanta simplicitate, ut ista credam: uerum & ista, & longè maiora de diua uirgine habeo persuasa. Sed audiant, & perpendant, si miracula omnia sint authore dæmone facta. Quum quidam nauta aduersa correptus ualetudine in Eubæ littoribus à socijs fuisset expositus, quærendo si aliquem haberet obuium, in cuius ædibus refici posset, incidit in regulum quendam, qui eius misertus, domi ad receptam usque ualetudinem illum fouit. Cuius rei memor, curare res eius principis diligenter cœpit, ita ut exercitui eius præficeretur. Conflixit uerò eius nomine sæpissime, fœliciss imeq;. Nam semper reportauit uictoriam. Linguæ autem illius regionis peritia concepta, regulus rogauit, quo numine aut potentia ita semper esset fœlix: nauta (ut simpliciores, quod ad sacra, esse solent plebeij) Mariam diuam uirginem, quam quotidie colebat, & simulachro appensam collo gestabat, eas illi largiri uictorias: Zemes, id est eos quos falsò crederent deos, esse dæmones pernicios issimos, qui hîc homines à ueri Dei cognitione distraherent, & tandem in interitum & uoraginem mergerent, & perderent. Si illã uirginem eiusq; filium uellet suscipere, atque baptisari in nomine Iesu, futurum planè, ut nullus hostis illi unquam noceat. Statim Cacicus, id est regulus credit: construit aram uirgini data nautæ imagine. illi profert Aue Maria, sequuntur subditi: & quas Zemibus ceremonias institutas habebant, easdem imagini uirginis in sublimi erectæ addicunt. Sunt uerò in ambitu simulachri uariæ ollæ, oppletæ carnibus, cum uasis aqua plenis, atque uarijs monilibus, quibus capi & uti suos Zemes, id est lemures persuasum habent. Deturbantur itaque loca Zemibus sacra: petitq; regulus, ut baptismum liceat consequi. Accersito sacerdote ex Hispaniola, Christum profitetur, Cõmendatorq; uocatur, eo quod equites quidam in Hi-

ſpaniola ita uocabantur. Illis religione formatis & inſtitutis, nauta cum ſuis ad Hiſpaniolam proficiſcitur, nil aliud illis relinquens inſtitutionis, quàm ut proferrent Aue Maria: & in periculis his uerbis erumperent uoce Hiſpana, Santa Maria auida nos. Hæc & ſequentia miracula narrauit regulus Anciſo prætori, in Cubenſia littora deſignato, & innumeris teſtibus confirmauit: retulit Anciſus Petro Martyri. Quum tam fœlix eſſet uictorijs commendator, cœpit uicinis eſſe formidabilis. Itaque attriti bellis paciſcuntur, ut liceat ſine ſanguine experiri, quinam Zemes eſſet præſtantior: ille (ita uocabant Virginem) quem nuper ſuſceperat commendator, an patrij. Conueniunt, ut ex aduerſarijs copijs ſinguli iuuenes arctiſsimis uinculis uinciantur, & qui ſoluetur primus, illius Zemi ſacra aduerſarij facient. Ligatis iuuenibus, fuſa utrinque oratione, ſtatim uocanti & dicenti, Sancta Maria adiuua me: adeſt uirgo omnium oculis patens, uirgam manu geſtans, qua tetrum dæmonem etiam ſpectro (quod eſt illis familiare) præſentem fugans, attigit iuuenis baptiſati uincula. Quæ ſtatim ante omnium oculos alium ſtringunt. Ita fit, ut non tantum is ſolutus ſit, ſed ut aduerſarius duplici nexu obſtringatur. Volebant herbam porrigere uicti ſecundum pacta: ſed ſenes quidam, id non præſtantia aduerſi numinis, ſed humanis præſtigijs factum dicentes, negarunt, niſi præſentibus illis id fieret, ſe uelle pactis ſtare. Delectis ergo octo prudentiſſ. ut apud eos licet, pacta & facta eadem, atque prius fiunt. Vocantibus his uirgo, illis teterrimus dæmon, qua forma uulgo pingitur, ante omnium obuerſatur oculos. Virgo uirga abacto ne ſuum ſolueret, dæmone, ut prius attingens commendatoriani uincula, illa in aduerſum transfert. Quo uiſo omnes & ſenes & iuuenes, ſacram religionem profiteri contendunt. Ideo quum Anciſus adijſſet eam regionem, ab eo petiuere ſacerdotes, qui illos initiarent. Sunt uerò ex hoſtibus commendatoris una die baptiſati centum & triginta, qui non tantum ſe illa duo miracula uidiſſe retulerant, ſed quoties conflixerant cum commendatore, à quo Chriſtianus erat, uiderant eandem uirginem ante aciem ſceptrum tenentem, & minaci uultu illos terrentem. Qua re compulſi ad religionem ueram tranſiuerant, magis quàm poſterioribus inducti miraculis. Ita uoluit Deus angelum præire filijs Iſraël forma uiſibili, ita angelus Ioſues ante Ierichunta adfuit: ita Senacheribus eſt confoſſus, fugatusq; Non eſt manus Domini abbreuiata, ut non poſsit ſaluare. Quum duce Gothofrido Galli ad liberandam à Muhamedicis terram ſanctam pergerent, & in Aſia minori nondum coactis copijs longo itinere deſeſsis, etiam imperatore Conſtantinopolitano proditionem in noſtros molente, factus eſt obuius Solimanus Turcharum dux, cum tercentis hominum millibus, quos ſuis in regionibus triginta Chriſtianorum millia profligarunt, necarunt, fugarunt. Id uerò maximè admirabile illic contigit, quod quum uix cedendo ad diem unam itineris hoſtem noſtri inſequuti fuiſſent, ſtrages tamen ingens facta eſt ad trium dierum ſpacium: à quibus uero, nunquam eſt aliter cognitum, niſi quod quidam Turchæ captiui retulere, fuiſſe illam ſtragem à tribus equitibus albis armis & equis factam. Dixere quidam uiri Græca religione, & inſigni ſanctitatis opinione, fuiſſe Sanctum Georgium, Theodorum, & Demetrium. Quicunque illi fuerint, non fuiſſe homines conſtat. Scribit iſta uir quidam nobilis & primarius ſuppreſſo nomine, qui ſemper Balduino comes eius expeditionis fuit, & totam illam hiſtoriam ſcripſit; quamuis ita latine,

nè, ut nec latinè, nec gallicè, nec congruè, tamen ea fide, ut ne Thucydidi quidem maiorem sim fidem habiturus. In simplicitate enim ueritas, in eloquentia amplificandi libertas, falsa multa ueris admiscens est spectanda. His exemplis, & apostolorum martyrumq; facinoribus, Euangelista in spem erectus, fide armatus, innocentia fretus, charitate ardens, amore diuino flagrans, ieiunijs & orationibus attentus, humilitate tremens, nil sibi à Deo non debet polliceri. Est illi semper adfuturus, & suos conatus confirmaturus. Nam si non tantum optimis apostolis & martyribus adfuit, sed & militi parum iusto misit angelum: si in nomine Christi etiam mali, & ab eo alieni edidere miracula: si uirgo Maria nautæ & semipaganis inuocantibus, ad religionis filij confirmationem fuit præsens: si quotidie in locis innumeris claret miraculis, precibus uiri boni, & ex animo & fide inuocanti, certè non est defutura. Scio nullum ita iustum esse, ut ob suas iustitias, quæ sunt ut pannus menstruatæ, si diuinæ bonitati comparentur, possit demereri fauorem diuinum. Beneficium hoc Dei est, impetrare miracula nemo potest. At quia nemo iustus ad Deum comparatus esse potest, non est ideo more quorundam male Euangelij libertate abutentium, pe nè dixi more Epicureorum, uiuendum: ieiunandum est, & orandum statis diebus & horis. Est aliquid prodire tenus, si non datur ultrà. At quid in genere de his attinet dicere? Optimi illorum nunquam bibunt, nisi sitiant: non edunt, nisi fame incitante: non succensent, nisi inferas iniuriam: Venereis non utuntur, nisi arrigant. Nonne est hoc secundum Euangelium uiuere? Certè quamuis ab impijs hæc Euangelij praxis non differt, esset tamen id tolerabile, nisi genti in uentrem propensissimæ lex Christi ita lata expositionibus facta fuisset, ut inter Euangelistas illos sit certissimum, nil esse certi. Nō est quidem certè, nō est Euangelistę uiuendum more Epicureo, quamuis fidem habeat liberrimam. Sed redeo ad institutum. Refellentur, ut suprà diximus, Indi fatentes & agnoscentes summum Deum, quibus dixi, rationibus. Hi quia præsentia dæmonum sæpissimè fruuntur, erunt admonendi etiam infœlicitatis, quam ab ea peste experiuntur. Demum si se opponant illæ pestes, signo crucis inuocato Christo, eiusq; sanctis, erunt profligandæ. Facilius longè hi transeunt in ueritatis præscriptum, quàm Iudęus aut Muhamedicus. Iam ferè tota Hispania noua ad ueritatem transijt. Innumera enim multitudo quotidie ad Christum accedunt. In Narsingæ regno non pauci etiam lubentissimè de Christo audiunt. De cæteris superstitionibus nil quicquam dico, quoniam seipsas confodient. Quum hi homines in ueram cognitionem Dei transierint, sunt moderatè ritibus onerandi. Suasionibus quidem ad ueritatem cultus, & instituta sancta sunt inuitandi, non cogendi. Si priscas ceremonias falsi cultus uelint seruare, uanitas illa est sensim explodenda, nisi habeat in se peccatum. Permittendum, ut cultus ille qui idolo fiebat, si possit sine naturæ dispendio ferri, Christo adscribatur, quo ad eo lacte infantiæ educati, & in uera religione confirmati, solidiq; cibi capaces, Deum è cœlo petant, atque optimis similes fiant. Ita paucis diebus adoleuerit religio. Contra nefaria eorum sacrificia, qui proprios liberos Zemibus, aut quibuscunque idolis sacrificant, est à naturæ dignitate, & sceleris immanitate incipiendum, suadendumq; primò, ne in suos ista committant, liberos, parentes, amicos, domesticos, demum omnes homines esse à nefarijs sacrificijs eximendos. Verum Hispanicæ nauigationis beneficio ferè omnes receperunt

Christum, cœlicq; & terræ conditorem agnoscunt. Mirum est totam eam nationem esse recutitam, quum tamen nulla non sit idolorum & lemurum cultui dedita. Quantum possit satanas, uel ex hoc uno possumus iudicare, quòd in toto orbe terrarum suaserit hominem pro homine, & sæpius pro libidine & opinione uanissima sacrificare. Nulla enim gens toto in orbe terrarum fuit, quin aliquando hominem idolis mactauerit. Omnium constat historijs. Nos illum ritum, lege à Claudio Cæsare lata primum in Gallijs explosimus. Nephariam religionem perditus ille Hercules ad nos, ad Britannos, ad Hispanos, ad Mauros ex Aegypto attulerat. Futurum facilè est, ut etiam ex illis regionibus explodatur. Nulla magna industria ad nefarium illum cultum eliminandũ est opus. Itaque ad res Iudaicas me confero.

IVDAEOS AD IESV CHRISTI COGNITIONEM & FIDEM ADDUCENDI MODUS.

TOt præclara ingenia, tot uiros doctos, tot omnium artium & disciplinarum genere instructos homines, ceruicosa isthæc gens frustra occupauit, tam multa in eius perfidiam sunt scripta, ut etiam ego eloquentia infantissimus & balbutiens, scientia ignarus, methodo confusus, & ut uno uerbo absoluam, uix ulla re commendabilis, me operam lusurum putem, qui qua in re sapientissimi nil profecerunt, eam me quicquam assequuturum sperem. Non puto sanè, non puto unquam futurum, ut ulla quamuis ab omni parte absoluta arte possint suaderi Iudæi, & ad ueritatem adduci, quoniam à spiritu sancto per prophetas, & à Iesu Christo homine & Deo benedicto prædictum est, genus Israëlis à captiuitate, in qua nunc est, non sensurum liberationẽ uniuersalem, priusquam ad iudicandum toti orbi terribilis ueniat secundo aduentu Iesus ipse. Quamuis autem præstantissimi uiri uix quicquam contra gentis obdurate per uicaciam scriptis perfecerint, non tamen ideo mihi ab hac prouincia desistendum esse iudico. Contigit enim sæpissimè, ut quæ urbs arte & industria ducis præstantissimi, licet sæpius impetita, capta tamen non fuerit, ea gregarij militis opera tandem deuincatur. Non rarò tyro specimen de se præbuit, quod ueteranus admirari potius quàm imitari potuit. Ante Christi terribilem aduentum gens tota non colligetur. Cæterum quæ de ipsius dispersione dicta sunt, nec ueritatis priuationem inducunt, nec arbitrium salutis tollunt, sed rerum statum & administrationem adimunt, quod iam à mille quadringentis sexaginta annis experiuntur. Quamuis enim ea gens est ad salutem & libertatẽ tutandam animatissima, & cuius prophetiæ aut ducis Israëlitici nomine parẽdi paratissima, tamen à quo egit in crucem Christum suum seruatorem, semper miserè in omnibus conatibus fuit oppressa, & quod est mirabilius, & fidei Iesu Christi maior confirmatio, deteriori Iudæus est conditione inter ethnicos, & à nostra religione omnino alienos, quàm ubi agunt Christi sectatores. Nec tamen usquam ab afflictionibus, ieiunijs, orationibus, sabbathismis, & cæteris ritibus uacant. Vnde peccatum grauius ipsis idololatris commisisse, & in Deum totius naturæ parentem incredibiliter deliquisse, palàm fit. Illi enim certò sciunt se sacra Deo omnipotenti facere, eodemq; planè cultu, atque quum præsens omnibus uotis illis adfuit Deus, illum uenerantur: & tamen non permittit, ut illi tam grata olim sacrificia, ieiunia tam accepta, preces tam gratæ, populus tam pius, ulla libertate & rerum administratione se tutetur, quum ipsi impij idololatræq; pace festa, impe

imperijs amplissimis & populi Iudaici dominatione fruantur, eumq; grauissimis tributis & diuexationibus corporum torqueant, ut uix de tam insigni & à Deo instituto cultu cogitare uel sacerdotibus liceat.

Aggressio prima.

Non agam uobiscum scripturis in principio Iudæi, quoniam earum interpretatione, à uero quidem & authorum sensu aliena, sed tamen uestrorum rabinorum authoritate probata, omnia eluditis, quæ in rem uestram & ueri confirmationem adducuntur. Ratio & nobis & uobis & cæteris hominibus communis adferetur in medium, ut si quæ illi sunt consentanea negare audebitis, saltem totius orbis consensus uestræ perfidiæ sit testis. Nec enim puto futurum, ut illi subscribatis, ita perfidia & peruicacia in uobis de magnitudine certant, ut etiam confessis ueris si non uerbis, saltem factis aut infectis refragemini. Incipiemus ergo primum à principijs & finibus huius mundi partium, ut inde ductis demonstrationibus tandem conficiamus eos syllogismos, qui à ueritate alieni non sint. Admittitis cum philosophis Deum uniuersum hoc naturæ templum causa hominis, hominem uerò causa Dei, ob ista beneficia colendi, honorandi, & super omnia diligendi condidisse. In Dei cognitione uos non hallucinari puto. Nam illud quicquid est summum, æternum, infinitum, incomprehensibile, supra omnem materiam & formam, Deum à uobis, ut à consensu sapientum omnium uocari arbitror. Omnia igitur Dei causa facta esse mediatè constat, immediatè hominis gratia. Quemadmodum autem Deus actus purus, semper est attentus circa tres mundi partes summam, mediam, infimam: ita & homo cuius causa sunt illæ, certum scopum debet habere. Nam hominem Dei cognitionis, & laudis gratia factum, non oportet esse ociosum. Homo ergo ad imaginem Dei creatus, id est ratione quæ affinis diuinitati est pollens, liberoq; arbitrio præditus, etiam circa tria semper attentus esse debet, ut omnia scilicet quæcunque agit in gloriam Dei, innocentiam sui, & utilitatem proximi referat, & quæcunq; uult agere, ea diligentissimè perpendat, ut si quid peccet in utrumuis horum trium omnino illud fugiat: si uero in quoduis horum tendere intellexerit, non dubitet tribus esse conducibile. Præcipua tamen cura esse debet, ut fratrem alterum hominem iuuando se probare Deo maximè satagat. Nam & sacra & prophana tunc negligenda sunt, quum de hominis uita conseruanda agitur. Itaque falsò prætexitur nomen religionis, quum fratris inopia, cui potest succurri, negligitur. Hæc ratio iuuandi hominis ab homine est longè probatissima philosophis, quum uestri & peruicaciæ uestræ causa Moses Dei præcepto, non statim omnes homines, sed amicos uobis in fratrum loco habendos scripserit. Ita uos ceruicosos & refractarios nouerat, ut uix semiiusta præcepta uobis daret, quod multis in locis sacræ scripturę liquet. Nam ea præcepta sunt latius & humanius postea explicata, & frequens peruicacię uestrę mentio facta est. Nónne satis patet etiã ipso Mose uiuẽte iam illa peruicacia uos usos fuisse, & circumcisione abusos? Nam Deuteronomij 10. ita scriptũ est: Circũcidite igitur præputium cordis uestri, & ceruicem uestrã ne induretis amplius. quia Deus, &c. Sed quum uestræ duræ ceruicis sint multa admodum testimonia, ex factis satis patet: Quum Moses uobis uellet esse uindex, illum profligastis, post uisa miracula in Aegypto ad mare rubrum murmurastis, mari diuinitus scisso impotentem uos in deserto alendi Deum iudicastis. Si uelim omnia sa-

cra percurrere, nil ferè frequentius, quàm ueſtra in Deum perfidia ſe offeret. Quod uerò ea præcepta quæ uobis Deus prima facie dedit, ſint ueſtræ infirmati & nequitiæ accommodata, & non abſoluta, his maximè patet, quæ de dilectione proximi ſunt uobis multis in locis tradita. Nam primo in loco ait Moſes, Diliges amicum tuum ſicut teipſum. Ita ſe uobis accommodabat Deus, ut non maius præceptum uobis daret, quàm quo gentes & lege carentes utebantur. Nam nullus eſt homo tam impius, quin aliquem amicum habeat, quem amet uehementer. Imò multa animantia ratione deſtituta, ſenſum & conſortium amicitiæ habent. quare ergo tam exile præceptum datur? Id in cauſa eſt ô Iudæi, quoniam deterrimi mortalium (quamuis legis Abrahami aliquam memoriam ceremoniasq; ſeruabatis) eratis etiam amicis infenſi. Verbo & lingua diligebatis, more aulico: cæterum amicis ueſtram fidem ſequentibus, impoſturis & perfidia ita abutebamini, ut nulla planè inter uos eſſet fides, eſſetisq; (uobis de quibuſdam ceremonijs placendo) longè etiam multis brutis, cæterum omnibus diſſimulatoribus nequiores. Nam alioqui ſi non peccabatur in eam partem, non fuiſſet uobis ea danda lex, quam in legibus ciuilibus reperire non licet ueluti ſuperfluam. Nam nemo ſponte non amat amicum. Contrariam huic legem elicere inde licet. Nam ut uos animaret Deus ad eos populos, ueluti ex profeſſo hoſtes, qui in terra ſancta ante uos egerant, necandos, & ne eorum labes in uos ſerperet (quod poſtea factum amplè eſt) omnino exterminandos, ideo uos in illos odio armare uoluit, tanquam dixiſſet: Diliges amicum tuũ, & odio habebis inimicum tuum. Nam uos noſtis melius, ferè omnia præcepta inducere contrarium. Eadem ratione ſe ueſtræ infirmitati eodem uerſu Moſes uoluit accommodare, quum ait: Non ulciſceris, nec ſumes de ciuibus tuis uindictam. Nam & in omnibus ethnicorum ciuitatibus eadem lex locum habebat. Ea lege erant ubiuis leges uiuæ iudices ipſi, qui omnium nomine pœnas ſumebant de nefarijs hominibus. A contrario ſenſu uos animatos in hoſtes ueræ religionis uoluit, non æternis odijs in naturam ſæuire. Nam in cantico ſuo, quę ueluti cataſtrophe legis totius eſt, uindictam dicit Dei eſſe, ut aliquã do funditus uos perderet, ob iniquitates ſub ſancta lege à uobis admitti ſolitas. Voluit ergo uos eatenus uindicta uti, quoad rempub. inſtituiſſetis, profligatis indignis habitatoribus, non autem in quoſuis homines prætextu religionis in poſterum armari. Vindicta enim proprie eſt eius, qui grauitatem delicti nouit, & quo animo res fiant perpenderit: quod priuato homini, aut affecto, aut ignorantia preſſo, contingere non poteſt. Ideo uera uindicta Dei ſolius eſt, alioqui ad iudicẽ remittẽda, ne quos homines et uicinos infenſos habemus, eos ſtatim iniuriæ prætextu perimamus. Nã niſi frenaret noſtra libido legibus, nullus eſt quin in ipſo affectu uelit uitã fratri pro minima iniuria adimere. Quod indies patet, quum ob minimam læſionem corporis aut famæ aut ob uaniſſimam opinionem trucidari hominem uidemus, & imprudentes, aut inſidiatores dare pœnas. De amicitia uero fratris, id eſt alterius hominis, quid poſt Moſem ſenſerint prophetæ, quum multis locis pateat, tum uno Micheæ loco. cap. 6. liquido apparet. Quid, ait, dignum offeram Domino? Curuabo genu Deo excelſo? Nónne offeram ei holocauſtomata, & uitulos anniculos? Nunquid delectatur dominus multis arietum milibus? aut multis fluminibus olei? Nóne dabo primogenitum meum pro ſcelere meo? fructum uentris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi ô homo, quid ſit bonum, & quid Dominus

minus requirat abs te. Vtique facere iudicium, diligere misericordiam, & humiliter cum Deo incedere. Is est scopus hominis in homine: iuste cum eo uersari, quæcunque scilicet ab eo tibi fieri uis, ea illi facere, peccantis misereri: famelicum saturare. Quod quamuis non dixerit de omnibus hominibus Moses, tamen satis in quo futura esset legis perfectio ostendit, quum scriptum reliquit: si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Si uideris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis quin eum ad subleuandum adiuues. Ista officia ostendunt etiam esse inimicos diligendos, aut saltem officio ueluti amicos promerendos. Nec enim potest fieri, si locus sit simultatibus & odijs fouendis, ut usquam sit felix respub. Ne uerò tantum officij ratio inter suos putaretur seruanda, addidit Moses: Peregrino molestus non eris. Nostis enim aduenarum conditionem, quoniam aduenæ fuistis in terra Aegypti. Nullam uult etiam causa falsæ religionis, iniuriam ulli inferri, aut ullum eo nomine (nisi uim inferat) pro hoste haberi, unde patet, quamuis se accommodauerit naturæ populi cui præerat Moses, tamen nullum esse inter hostes habendum, quum omnes officio promerendos senserit, & censuerit. Hæc ideo bene suasa & persuasa Iudæis uelim, quoniam uerum hominis scopum euertere suæ legis præscriptis satagunt. Est certè, est homo alterius hominis causa natus, & erga omnes (necessarijs & ueræ persuasionis hominibus primo in loco positis) ex æquo debet esse affectus: ut quemadmodum unum Deum, unam naturam, unam nascendi uiuendi & moriendi conditionem communem sortiuntur, & habent omnes, ita mutuis officijs ueluti fratres se iuuent. Est certe homo tanto perfectior, quanto Deo similior. Atqui Deus æque in omnes est beneficus: quoq; magis beneficium communicat, eo magis digna Deo facit. Fouet uero perinde hostes ut amicos, & non raro clementius, ut beneficijs onusti datorem agnoscant, aut meritò ingratitudine infames perpetuis supplicijs non agnitorum tantorum beneficiorum causa pœnas luant. Si itaque mihi conceditis Iudæi, esse illum hominem longè præstantissimum, qui sit Deo simillimus, qui beneficio in omnes collato, se probare patri Deo satagat, qui innocentia summa seipsum seruet, ut Dei filium, qui in patris Dei (ueritatis scilicet) contemplatione, eiusq; creaturæ, propter causam admiratione summũ bonum ponat, iam inter nos conuenit. Si uero id negare audetis, ad sacrosanctam maiestatis diuinæ rationem præsente totius orbis consensu referam, ut postquam eò impudentiæ uenistis, ut rationem exuere quàm uero subscribere malitis, uestram perfidiam, quæ nec lege dirigi, nec ratione se patitur uinci, meritò pertinaciæ & damnationis legibus obstringat, æternisq; supplicijs uos uolentes uidentesq; adiudicet. Sed uos acquiescere puto tam claris & omnibus notis principijs. Nam si obsisteretis, hoc uno argumento uobis cognito uinceremini. Fatemini enim, mundum uisibilem & sensibilem causa hominis, id est κόσμον μικροκόσμου gratia factum: & ipsum mundum paruum & magnum, uisibilem & inuisibilem esse causa Dei. Si ergo omnia inferiora causa hominis sunt, quum homo sit in mundo inferiori, hominis etiam causa esse necesse est. Si causa hominis, igitur sui & alterius. ergo qui causa finali Dei gratia factus erat, est & sui & alterius hominis ergò. Vnde patet assumptum uerum. Non sine causa insisto, ut huic sententiæ subscribatis. Facit enim maxime ad consequentium tractationem. Pergamus. Deus ergo quum ad se omnia ueluti in finem supremum referri uellet, & hominem omnium rerum nomi-

ne

ne illi eam uniuersi gloriam, quam ob res creatas meretur, repræsentaturum eō
stituisset, ne ullam ignorationem in rebus, quæ ad eum scopum pertinent, præ-
texere posset, ad imaginem & similitudinem suam, id est rationis ductu orna-
tum, uoluit creare, ut quoties sui exemplaris formam in memoriam reuocaret,
illi similimus (quatenus per fragilitatem nostram licet) effici satageret. unde a-
xioma iam ante assumptum liquet, Esse scilicet eo præstantiores homines, quo
sunt Deo similiores. Vt autem uideamus, diligentiusq; spectemus, quid sit in
boni uiri officio positum, qualis sit Deus, quomodo & quid agat uidendum:
Quia cum ceruicosa gente mihi res est, uolo ea quæ in primo libro, Deum esse
trinum & unum demonstrarunt, compendio quodam huc referre. Deum esse
simplicissimū, infinitum, iustissimum, potentissimum, sapientissimum, benenuo
lentissimum, & cæteris omnibus titulis bonitatis & uirtutis multo ornatissimū,
aut (si possim aliquid de illo digne exprimere) præditissimum absolutissimum
ue, fatentur nobiscum Iudæi. Quum autem ab effectibus eas illi qualitates (qua
rum tamen ut qualitatum est expers) adscribamus, quas ueluti creator habeat
proprietates, sine quibus intelligi creator nequit, est diligentissime attenden-
dum. Quamuis sit potentissimus, nisi in se rerum omnium creandarum & sa-
pientiam & absolutam etiam particularium partium cognitionem habuisset,
atque beneuolentia & amore motus fuisset: ut quæ poterat & sciebat crearet,
nunquam quicquam creare potuisset. Nam potentia quæuis nisi sciat quid sit
factura, nil agit: & si sciat, & nolit, itidem: ergo Deus est trinus & unus. Nam ut
potens pater & author est, à qua potentia generatur in æternum sapientia quæ
filius est, & ab utroque procedit agendi amor, id est spiritus sanctus: omnipo-
tens est potentia, omnipotens sapientia, omnipotens amor. nec tamen tres o-
mnipotentes, sed unus est omnipotens: nec tamē spiritus sanctus est pater aut fi-
lius, nec filius pater aut spiritus sanctus: sed personæ sunt sibi coæquales, distin-
ctæ proprietatibus, quum sint una tantum diuinitas. Exemplo familiari & no-
bis quotidiano est, istud quatenus licet cōcipiendum. Quum cogito quicquam
agendum, uerbi gratia castrum ædificandum, in mente & cognitione omni-
no habeam oportet, antequam ulla de eo firma notio constet: nil tamen ago ni-
si uoce, aut pictura quam animo concepi. formam aperiam: nec etiam quic-
quam proficio, nisi & conceptio & diagramma, explicatio, uel descriptio ad o-
pus ueniat. Itaque totum castrum fuit in mente, totum in diagrammate, to-
tum in opere. Nec tamen sunt tria castra, sed unum castrum est. Ita nec ca-
strum in opere, est castrum in diagrammate, uoce uel scripto: sic nec castrum
in uoce, est castrum in mente aut in opere: sed certis proprietatibus differunt
adinuicem, quum tamen res una sit, eaq; ut in suo genere simplicissima. Non
posset fieri ut in rebus in natura existentibus esset aliquid in quo omnes con-
uenirent, nisi à communi principio in quo esset illud perfectissimum, profici-
sceretur. Nulla res est quin ad suæ essentiæ complementum, quamuis sit sim-
plicissima, egeat ternario numero. Verbi gratia, quoduis granum seminis, nisi
à quo tempore accepit complementum (quoad desinat esse) habeat fœcundi-
tatem, seu agendi potentiam, progressum & agendi amorē seu uoluntatē, ex eo
nil produci potest. Capiamus glandem, quum in terram defossa fuerit, nisi fœ-
cunditate & potentia producendi ex se arborem sit, non producet. si desit illi ab
ea potentia progressus, nil aget: si non alere suam arborem, & in tali solo & for-
ma amauerit, arbor nunquam producetur, subsistetur, tota tamen arbos, & se-

men

men est potentia,& item processus, & amor aut naturalis delectatio: & tamen non sunt tres arbores, sed una arbos. ita in tota natura est. ergo Deus qui causa omnium est, est maximè trinus & unus. Quũ Deus sit maxime unus, est tamen in tota natura ante numerum unitas, ante differentiam et inęqualitatem rerum æterna æqualitas, ante separationem nexus. unitas pater est, æqualitas filius, nexus spiritus sanctus: & tamen non tres dij, sed unus est Deus. In animo qui unus & Dei imago est, ratiocinatio potens apprehendendo, omnia cõprehensioni seu perfectæ cognitioni & discretioni tradens, memoriæ ita mandat, ut reminiscentia repeti possit, totus intellectus comprehendit, totus cognoscit, totus reminiscitur: nec tamen sunt tres intellectus, sed unus. Brutorum animæ fantasiam, cogitationem, memoriam habent. Sensus in essentia uita & sensu constat. omnia materia, forma, composito ab utroque procedente surgunt. Artificiosa cogitatione, explicatione, arte: ars artifice, instrumento, materia, &c. ut sunt primo libro tradita. Nec tantum Deus simplex trinus et unus est, sed etiam eius actio semper triplicem mundum respicit, summum medium infimum. Quidquid autem agit, usus et finis gratia agit: unde author boni ex æquo omnibus esse uult, mali nemini. Nam authorem mali credere nefarium est. Si omnibus proponit sua in medium, uult etiam summa iustitia distribui. Quæcunque itaq; possunt ad tutandam hanc tenuem mortalitatem excogitari, & longe plura, quàm quiuis usquam animo comprehendere possit, facere in gratiam hominis uoluit, ut qui omnium pater & author habetur, etiam dignissima tanto patre in medium proponeret. unde philosophi prodijt sententia: Bonum quo cõmunius, eo diuinius. quod ipsum non tantũ uoluit Deus gentem Iudaicam auaritiæ addictissimam ex naturali rerum usũ discere, sed quadraginta annis in deserto ita confirmauit, ut nil magis persuasum ea gens deberet habere. Quum enim man illis plueret longe maiori copia, quàm pro tanto exercitu alendo satis esset, tamen qui inobediens diuinis præceptis ἀχοίνικα aut amplius unius personæ gratia collegisset, nisi pridie sabbathi, præterquam quod nil amplius cæteris habebat, etiam quod in terræ superficie incorruptum durabat, domi uermes et putredinẽ generabat. qua in re irritos mortaliũ in opibus supra necessariũ usum cumulãdis conatus arguere uoluit Deus. Nec enim uidere licet, quid aliud quàm proprias ærũnas in cõgerendis undiq; liberorũ necessariorũ propinquorũue aut etiã luxus gratia sentiat aut acquirat, qui totus habẽdi ardet desiderio. Socordiam certe, ignauiã, superbiam, luxũ, uoluptatũq; omnium instrumenta non pauci illis quos suis opibus auctos cupiunt, solent relinquere: uirtutẽ nemo parauit opibus. Quæ uirtutis pars diuitiarum adminiculis solet exerceri, nemo in uitio est qui illis destitutus, eam non exerceat: qui uero adminicula opum habet, potest esse in grauissima culpa, eaq; duplici. Nam si nõ det quantum debet, est iam reddendæ rationi obnoxius, si gloriam earum rerum quas largitur, sibi quærit & adscribit, nil dedisse præstiterit. Creator itaq; quum omnia in medium posuit, ita demum ab his qui plura sunt consequuti, uoluit distribui, ut præter necessaria nil sibi seruarent. est enim diuitibus credita dispensatio. Ad hominem nostrum nũc est ueniendum. Est Deo simillimus, qui semper tripartito scopo est attentissimus, qui ad honorem Dei, innocentiam & cultum sui, id est animi, ad proximi charitatem & usum omnia refert, qui nemini unquam iniuriam faceret, qui mori mallet quàm contra rectum animi iudicium agere: qui quæcunq; in eo sunt posita, illa omnia fratribus, id est cęteris hominibus parata cupit & habet

bet, qui nullam gloriã à ſuis facinoribus quærit. Nam gloria & honor Dei ſunt peculiaria munera. eſt ergo eo quis melior & naturæ utilior, quo magis ad hanc accedit conditionem. Sunt & præſcripta eo ſanctiora, quo magis iſta iubẽt, ſuadent & docẽt. ergo Moſe Chriſtus melior, iuſtior, ſanctior, naturæ utilior, Deo in carne ſimilior. Euangelium præſtantius lege ueteri, Chriſtiani Iudæis ſunt longe præſtantiores. Vnde ſalutem & ſalutis ueram uiam in noſtra religione eſſe certum eſt. Aut prima ſunt uobis neganda, aut ultima cõcedenda: nam nullus in hoc argumento eſt ſubterfugiendi locus. Euangelicũ pręceptum eſt, Deo & naturæ omnino conſentaneum. Quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines, eadem & uos illis faciatis. Longe iſta latius patẽt quàm quum ita ſcribitur, Non facias alijs quæ tibi fieri non uis. Nam hoc poſtremum eſt atq; ſi dicas, deſine à malo: primum eſt ut ſi addas etiã, & fac bonum. ut enim nemo ſibi inferri iniuriam uult, ita nemini debet inferre, at ut ſis Deo ſimilimus, quæcũq; tibi fieri ab alijs uelles, eadem illis facere debes. Verũ obijciet mihi quidam Rabi, Chriſti legem non uideri bonam, quoniam ſuſtulerit ceremoniarum ueteris Teſtamenti maximam partem, quum de lege unus apex obmitti non debeat. Satisfacio. Probant Iudæi prophetas & hagiographa: quamuis quod in Dauide & Daniele ſunt grauiora & urgentiora teſtimonia, ideò neoterici Thalmudiſtæ inter hagiographa, ut minori authoritate uiderentur, reiecerunt. Audite Ieſaiæ ſententiã, quid de externo cultu ſexcentis ante annis ſcripſerit: nec accuſetis Chriſtum uiolati cultus. Audite, inquit, uerbum Domini principes Sodomorũ, percipite auribus legem Dei noſtri populus Gomorræ. Quo mihi multitudinem uictimarum ueſtrarũ, dicit Dominus? Satiatus ſum, holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem uitulorum, agnorum & hircorum nolo. Quũ uenitis ante me ſacrificaturi in atrijs meis, quis petit iſta de manibus ueſtris? Ne offeratis ultra ſacrificium fruſtra, thus eſt mihi abhominatio. Neomeniam & ſabbathum & feſtiuitates alias non feram, iniquæ ſunt ſynagogæ ueſtræ. Calendas ueſtras & ſolennitates ueſtras odit anima mea. ægre iſta fero. Quum extenderitis manus ueſtras, auertam oculos meos à uobis: & quum orationem multiplicaueritis, non exaudiam. manus enim ueſtræ plenæ ſunt ſanguine. Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum ueſtrarum ab oculis meis. Deſinite peruerſè agere, diſcite benefacere. Quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite uiduam, & uenite & diſceptemus, &c. Si ſanctos feciſſet cultus legis, & ille ſacrificiorum et ceremoniarum numerus, fuiſſentq; ſemper illa duratura, quî fit ut ſanctiſſimus propheta, illis reprobatis omnino ad pietatem cordis, & interiorem bonitatem religionem totam referat? Nónne ſatis habuiſſet, aut uitia illa redarguiſſe, quæ prætextu ſacrorum cõmittebantur, aut uirtutem cõmendaſſe, non ſuggillatis ſacris: quæ quum à Moſe eſſent inſtituta, eſſe uitij cauſa non poterant? certè omnino ſciebant prophetæ futurum ut abolerentur, quòd non tantum Ieſaias, ſed Ieremias etiam eſt eas eleuare auſus. Capite ſexto ita ait: Nolite confidere in uerbis Domini, dicentes Templũ domini templum domini eſt. quoniam ſi bene direxeritis uias ueſtras, & ſtudia ueſtra, ſi feceritis iudicium, &c. Nõne templum ſanctiſsimum Solomonis erat in cauſa cõmiſſorum? minimè. & tamen improbatur, eo quòd eſſet ſpelunca latronũ. Et ideo uctat propheta orare pro populo, quoniã nõ exaudiet Dominus, quod ſanè de captiuitate Babylonica intelligi nequit, quoniã ex ea reduces, & exauditi fuiſtis. Sed adhuc ſunt addẽda teſtimonia in eandem rem, Amos quinto: Væ

deſide-

desiderantibus diem Domini, ad quid eam uobis? Dies domini ista tenebrę, & nō lux. Quomodo si fugiat aliquis à facie leonis occurrat ei ursus, et ingrediatur domū, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum serpēs. Nunquid nō tenebræ dies domini & non lux, caligo & nō splendor in ea? Odi & proieci festiuitates uestras, & nō capiam odorem cœtuum uestrorū. quod si obtuleritis mihi holocaustomata & munera uestra, non suscipiam, uota pacificorū non recipiam, auser à me multitudinem cantilenarū, &c. Hæc non tantum abrogationem sacrorū cultuum in aduentu Christi prædicunt, sed eum aduentū diei Domini uobis in ruinam tenebras et caliginem futurum asserunt. Erant omnia tollenda ueniente luce euangelij. Sed audire etiam lubet Dauidis de hac abrogatione sententiam. Cantico 50. ita scribit: Audi populus meus & loquar, Israël, et confirmabo tibi quod Deus tuus ego sim. Non de sacrificijs tuis arguam te, nec de holocaustis tuis, quæ sunt in conspectu meo semper. Non accipiam de domo tua uitulos, & de gregibus tuis hircos, &c. immola Deo laudem. Nonne ista euertunt sacrificia, & conuertunt in pium cultum? Nisi fuissent aliquando cessatura, quare prophetæ uiri sancti agitauissent? Cessare debebant externa omnia, etiā ipsa circumcisio, aduētu Iesu Christi. Moses ipse Deutorono. 30. ait: Si ad cardines cœli fueris dissipatus Israël, inde te trahet dominus Deus tuus, & assumet atq; reducet in terrā, quam possederunt patres tui, & obtinebis eam, & benedicens tibi maioris numeri esse te faciet, quàm fuerint patres tui. Circunci det dominus Deus tuus cor tuū, ut diligas dominū Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ut possis uiuere, &c. Itidem antè 10. cap. adduximus. Ieremias idem habet cap. 4. Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium uestrorum uiri Iuda, & Ierusalem. His patet, nō tantum ceremonias fuisse ueniente Christo auferendas, sed & circumcisio præputij in cordis circumcisionem mutari debebat. Verum interim sicco pede (quod aiunt) non est Mosis sententia prætermittenda: excutienda diligenter est, quoniam Iudæi sibi ex ea patrocinātur, futurū putantes ut Deus duce Messia illos reduces faciat, & in terram sanctam iterum collocet. Quod non intelligatur ea reductio de Babylone, satis patet: quoniam circumcisio postea adhuc fermè quingentis annis durauit, oportet ergo intelligi de reductione temporis Messiæ, à quo erat circūcisio tollenda. Quum de terra loquitur in qua reduces erunt, non potest intelligi de Palestina, Iudæaue. Nam maiores opes aut populum illic esse posse, quàm florentibus sub Solomone rebus, est omnino impossibile. Nec enim poterat ferre eam multitudinem hominū ea regio. Dicit terrā patrū, more Dauidis, qui quū esset ditissimus & fœliciſſimus, & ab omni parte beatus princeps, tamē bona Domini se uisurū in terra uiuentium dixit. Nam in hac uita sumus omnino, quamuis fœliciſſimi, in terra morientiū. Ita dum uobis polliceri uidetur unū, intelligit alterū. quemadmodū quum uobis polliceretur Palæstinam (preter paucas ualles fertiles) omnino sterilem regionem, ut uos in spem & rerū cœlestium argumentum traheret, dicebat terram lacte & melle manantem se uobis daturū. Nunquā enim fontes mellis aut lactis illic uisi sunt. At si Christus uenit, dicūt, quomodo non fuit rex Israël? quomodo non reduxit Iudæos, ex toto orbe collectos in aliquam regionem, quam colerent longe quàm antè fœliciores? quî fieri potuit, ut nullos satellites, nullam potentiam, summam inopiam contemptumq; habuerit, quem dicitis Christum? Multa sunt hic proposita, omnibus singillatim est satisfaciendum. Certe circa tempora aduentus Christi, Iudæi ex toto orbe terra-

rum fermè in Iudæam confluxere, erat enim à prophetis prædictũ tempus præcisum, quo esset uenturus Messias. At quia non erat tyrannus Christus, quia erat (ut dixi, & ex uita eius patet) Deo etiam secundum carnem similimus, quia nullam sibi arrogauit potentiam, omnia in afflictorum & miserorum solatium impendit, honores mundi calcauit, uitia nefariorum magistratuum & sacrificũ palàm arguit, non tantum eum ducem non sunt sequuti, sed & morte multarũt principes. Quod uero ex toto orbe confluxissent Iudæi in Syriam, in spem sanguinarij cuiusdam Messiæ, qui cæteros homines orbem euertendo conficeret, dominiumq; rerum amplum illis cõpararet, arguit ea multitudo hominum incredibilis, quæ sub Tito & Hadriano perijt. Nam paulo ante sub Machabeis qui proximè anteceſſere Herodem alienigenã, sub quo Christus uenit, uix maximæ Iudaicę uires ad 10. hominũ milia poterant peruenire, attritis frequenter rebus, ut quotidie erant in motu. intra 60. annum ad tantam multitudinem eo conuenerant, ut Ieroſolymis undecies centena milia concluderentur Tito obſidente. Cæterum referente Egeſippo Iudaici generis homine, in eo bello in uniuersum deſiderata ſunt, uiceſies centena hominum milia. quinquageſimo autem poſtea anno ſub ſecundo Barchoziba, ſunt, referentibus ueſtris authoribus, quadrageſies centena hominum milia, Betora euerſa occiſa. Addunt, in finibus Alexandriæ 70. myriadas ab eodem occiſas. quidam dicunt quater mille myriades in Bittera, aut circà fuiſſe confectas. unde tantus impetus ſanguinis à ſtrage illa defluentis fuit, ut ſaxa immania à ſanguineis torrentibus raptarentur hinc uerſus mare, inde uerſus ſtagnum Geneſareticum. Fit primi Barchoziba mentio à Rabi Moſe Aegyptio, quem Ben mannon uocant, in ſententijs regum, ubi de rabi Alziba Barcozibarum fautore & Thalmudico authore dicit. Amplius in libro συνεδρῶν, quem Sanedem dicunt, in cap. Helec, & in Echa rabati, id eſt commentarijs lamentationum Ieremiæ, ubi dicitur, Facti ſunt hoſtes eius in capite, &c. Verum in libro Megila copioſe de his. De ſecũdo autem Barcozba multis in locis, ſed potiſſimum in Bereſſit Raba. Legatur ibi Rabi Iohãnes ſuper uerſum illum: Vox quidem uox Iacobi eſt, manus autem Eſau, &c. Item in libro Echa rabati, & in Maſchet haghittim. cap. hammazichin. Sed interim non eſt illud obmittendum, quod ipſi de ſuo Barchozba ſecundo tradunt. Nam maxime confirmat ea quæ antè attuli. tantam tradunt undiq; confluxiſſe ad ſpem futuri Meſſiæ multitudinem in Iudæam, ut quater centena hominum deuotorum milia abſciſo uno digitorum, & auulſa cedro pro tyrocinio, ſe illi iunxerint. qua multitudine fretus in hæc uerba prorupit: Domine mundi ne fulcias, aut iuues nos, neque facias nobis animos. Nonne tu es, qui repuliſti nos? Non egrediaris in exercitibus noſtris. Quum autem, poſtquam tres menſes obſediſſet ciuitatem Hadrianus, illamq; cœpiſſet, miles uero quidam abſciſum caput Barcozbæ attuliſſet imperatori, illi mandat ut truncum corpus ad ſe adferri curet. Redit eueſtigio miles, inuenitq; trunco ſerpentem inuſitata magnitudine obuolutum. quod quum audiuiſſet Hadrianus, ait, Reuera niſi hũc Deus eius occidiſſet, nemo mortalium illum ſuperare poterat. Hæc in Echa rabati, & Bereſſit raba. Coacti certe fuerant ex toto orbe Iudæi, non ut regnarẽt, aut ſanguinarijs Meſſijs parẽrent, ſed ut uere tota gens admiſſi in Ieſum Chriſtum ſceleris daret pœnas, & reliquiæ cum dira eius cædis memoria perpetuam apud omnes gentes duramq; ſeruitutem ſeruirẽt. Oportebat in uobis, ô Iudæi, prophetias impleri.

De

DE REPROBATIONE IVDAEORVM.

PRimo in loco ponam ea loca quibus Israëliticæ gentis reprobatio patet, secundo soluam eorum obiectiones, demũ qualem Messiam & qualem sub eo rerum conditionem erũt habituri, postremo ex prophetis colligam euangelicam prophetiam: ut pateat an talis sit noster Christus, qualem dixere prophetæ. Non congregandã totam gentem, sed tantum reliquias, his locis patet. Iesaias 10. postquam de Assur dixit, etiam de pœna secunda subscribit. Et erit lumen Israël in ignem, & sanctus eius in flammam, & succendetur & deuorabitur spina eius, & uepres in die una. Paulo pòst: Et reliquię ligni saltus eius præ paucitate numerabuntur, ut puer scriberet eas. Ista de falso quodam principe & de internecione dicta esse oportet. Nam à captiuitate Babylonica multa milia captiuorum superfuerunt. Dicta itaque sunt non de captiuitate, sed de internecione perditorum hominum sub perdito principe, quem lucem putabant, ut fuit uterque Bachoziba. Nam qui superfuere à clade Ierosolymitana & Betherensi, potuissent à puero scribi. Sequitur, & erit in die illa, non adijciet residuum Israël, & hi qui fugerint de domo Iacob inniti super eo, qui percutit eos, sed nitetur super Dominum sanctum Israël in ueritate. Hæc omnia consentanea sunt. Nam ante factiones sub Tito & Hadriano obortas, innitebantur super Romanos, qui percusserunt eos, quousque post occisionem factam in Betora multi sunt ad fidem Christi conuersi. Reliquiæ, inquit, propheta conuertentur, reliquiæ inquam Iacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israël, quasi harena maris, reliquię cõuertentur ex eo, &c. Non dicit totam multitudinem, sed eius reliquias saluandas. saluandi enim pauci, Apostoli & discipuli Christi & magnus numerus, in primitiua nostra ecclesia. Longe itaque maior pars erat cæde peritura, minor saluanda, cætera in obstinatione ad perpetuum ludibrium omnium gentium seruanda. Verum tam paruas futuras reliquias respectu totius, dixit spiritus per Ieremiam: ut nil superst. Ait, cap. 11. Propterea hæc dixit dominus Deus exercituum, (quod scilicet Christum repulerant, & occiderant) Ecce ego uisitabo super eos, iuuenes morientur in gladio, filij eorum & filiæ eorum morientur in fame, & reliquiæ non erunt ex eis. quãuis enim Ieremias loquitur de Anathoth, tamen sub eius nomine, de toto genere Israël dicit. Nulla uero fuit diuturna obsidio ab Assyrijs, unde fame tunc in Hierusalem non est laboratum, quare ad euersiones secundas est referendum. Ezechiëlis nono, nunquid clare liquet eos qui non erant signati signo T. id est sanctę crucis, esse tollendos omnino & exterminandos? Nonne quum ueniret Titus in Ierusalem ad obsidionem, uox est audita in cœlo, sæpius hoc repetens, Migremus hinc, migremus hinc? & ita fuere obcæcati Iudæi, ut nullus exire potuerit: Christiani uero omnes exierunt, qui signo Tau erant notati, ita ait propheta: Et clamauit in auribus meis, uoce magna dicens. Accesserunt præfecti uisitationi urbis, & unusquisq; præditus erat instrumento in manu sua, & ecce sex uiri ueniebãt de uia portæ superioris, quæ respicit ad aquilonem, quisque instrumenta perditionis in manu habens. & paulò post: Et dixit Dominus ad uirum indutum uestibus albis (nam Christus instrumento Romanorũ pœnas de uobis sumpsit) quicq; in medio aliorum erat: Transi, & signa thau super frontes uirorum, quibus abhominationes displicent. Et dixit illis: Transite per ciuitatem, sequentes eum, & percutite. Non parcat oculus uester, neq; misereamini.

mini. Senem, adoleſcentulum, & uirginem, paruulum, & mulieres interficite ad internecionem. Omnem autem ſuper quem uideritis Thau, ne occidatis, & à ſanctuario meo incipite. Cœperunt ergo à uiris ſenioribus, &c. & paulo pòſt: Iniquitas domus Iſraël magna eſt, ut maior nō poſſit eſſe, & repleta eſt terra ſanguinibus, & ciuitas repleta eſt auerſione. dixerunt enim, Dereliquit Dominus terram, et Dominus nō uidet, igitur & meus nō parcet oculus, neq; miſerebor, uiam eorum ſuper caput eorum reddam. & ecce uir qui erat indutus lineis, qui habebat atramentarium in lumbis ſuis, reſpondit uerbum dicēs: Feci ſicut præcepiſti mihi. Iſta omnia uobis oſtendam ad literam planè quadrare excidioni Titinæ. Prefectus uiſitationi urbis fuit Veſpaſianus. Quinq; uiri cum eo, qui ſextus eſt: ſunt, Titus filius eius, & cū eo quatuor duces, dux Arabiæ, dux Phœnicis, dux Alexandriæ, dux Palęſtinæ (traditur in Echa rabeti.) Veniunt à uia aquilonari. nam terreſtri itinere per Aſiam minorem, & Seleuciam quæ eſt ad ſeptentriones, fecit uiam, duxitq; exercitū Veſpaſianus, Tito cogente in Aegypto copias, qui in medio eorum erat, erat Chriſtus: ad quem uindicādum, dum imperij res uidentur procurare (ſic uolente prouidentia) uenerant. Nam qui cauſa eſt cuiuſdam cœpti, quoad fiat in medio eorum qui exequuntur, eſſe intelligitur, dum res eius fit nomine. Suos ſignauit ſigno Thau, id eſt ſanctæ crucis, quos à ſceleratorū turba exemit. A' ſanctuario incœptum eſt, quoniam principes ſacerdotum & ſacerdotes, fuerant potiſſimum cauſa mortis Ieſu Chriſti, alioqui non erant cæteris nocentiores. Cauſa fuit non idololatria, ſed interfectio iuſtorum. ait enim de ſenioribus propheta, Contaminate domum, implete atria interfectis, egredimini: quod dicitur de morte Ieſu Chriſti, & Iacobi iuſti. Nam in templo grauiſſime uulnerarunt Iacobum, ac demum Ananus pontifex repugnāte ſynagoga lapidandum in atrio populo tradidit, cum alijs Chriſti ſectatoribus. quamobrem putat Ioſephus, cladem Ieroſolymitanam contigiſſe. Nam erat ſanctiſſimus Iacobus, & eius ſanctitas fuerat perſpectior, quod à Chriſto primum moderādam Ieroſolymis eccleſiam ſuſcepiſſet. Cæterum ne reliquijs quidem pepercit Veſpaſianus in Ieruſalem, effudit furorem ſuper uos tunc temporis Deus. Dixerant Iudęi, non uidet Deus, quum innocentiſſimum fratrem Chriſtum uendiderant: quamobrem & eos qui erant in Bitter, & decem uiros primarios ſynagogæ occidit Hadrianus, ut uos ieiunio annuo teſtamini. Ideo non miſerebitur ueſtri, id eſt uniuerſæ gentis Deus. Peracta cæde Hieroſolymitana dixit Chriſtus patri, Feci ſicut præcepiſti mihi. Non ſunt iſta detorta, non eſt hic Gabriel & uana Chimahi interpretatio, de Babylonijs & Aſſyrijs. Nil illius commenti planè conuenit. Nam propter idololatriam illa contigit: at iſta propter effuſum ſanguinem. Itaque uerbum de uerbo quadrat hiſtoriæ prophetia, quæ ne una quidem, uel minima coniectura cum captiuitate Babylonica conuenit. Ex hoc uno loco à ueſtris Rabinis detorto patēre lippis & tonſoribus poteſt, illos abijſſe & uos traxiſſe in reprobum ſenſum, quod etiam futurum prędixerant prophetæ. At uidendum primo eſt, quales reliquiæ conſeruandæ ex Iſraël futuræ erant. Ait, Tzephanias cap. 3. poſtquam dixit de ultimo aduentu: In illa die, poſt aduentum Chriſti ſcilicet, non confunderis ſuper cunctis adinuentionibus tuis, quibus præuaricata es in me, quia tunc auferam de medio tui exultantem ſuperbiam, & non adijcies exaltari amplius in monte ſancto meo. & derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & ſperabunt in nomine Domini. Reliquiæ Iſraël non facient iniquitatem,

tem, nec loquentur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa, quoniam ipsi pascentur & accubabunt, & non erit qui exterreat. Lauda filia Zion, iubila Israël, lætare & exulta in omni corde filia Ierusalem. Abstulit Dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos, rex Israël Dominus in medio tui, & non timebis malum ultra. Veræ reliquiæ Israël sunt, futuriq; sunt pauperes, humiles, ueritatis amatores, osores mendacij, qui, quòd cor nulli rei humanæ habeant addictum, nil planè timent, quoniam in medio illorum pauperum habitat rex eorum Christus Deus, cum suis agens usq; ad consummationem sæculi. Est uerum regnum, & uera requies, ubi nulla regnat cupiditas, nullum uitium dominatur, admit omnem prædonibus & tyrannis iniuriæ occasionem, quum nil possidet quod ponat inuitus. Ille semper securus, omnia in aliorum utilitatem non secus atque in suam facit, nil cumulat, semper pauper est, & semper abundans: ea est rerum præstantissimarum conditio, ô Iudæi. Nam iustitiæ & fœlicitatis humanæ catastrophe in hoc consistit, ut sit aliquis Deo similimus, id est omnia in hominum gratiam faciat. Si mihi obijciatur uita nefaria & ambitiosissima, auaritissimaq;, & ab omni parte penè deplorata, qua multi sub Christi lege uiuunt: uitia ista sunt hominũ & temporis, non ordinis. Nam quod ante Christum plusquam octingentis annis, erat tanta auaritia in sacerdotibus & principibus uestris, ut nulla posset esse maior, non tamen ideo mala lex Mosis erat. Nam prohibendi semper officio fungebatur, ne talia fierent: in uitio erant homines, qui non audirent. ita & nos sumus, quoad Deus nos uisitet, ut iam pridem & sæpius in ecclesijs orientis fecit. Diuturnitate & abusu aurum quoduis uertitur in scoriam. pauci boni sunt. Possunt multæ præclarissimæ demonstrationes ex hoc loco prophetæ uobis depromi, ô filij Israël. Primo, quod Iehouah habitabit in medio timentium se & uerarum reliquiarum Israël, eritq; pro rege perpetuo inter bonos. Cæterum qui reuera illam paupertatem & uitæ regulam profitebuntur, illis Deus sustulit iudicium, quoniam ita ab eo seruantur ut peccare ad mortem non possint. Quandiu enim aliquis est tam magno animo, ut ista inferiora propter Deum omnia despiciat, procul dubio rarò eueniet ut ex animo unquam peccare uelit. Meum (inquit ille) & tuum, seminarium iniquitatis inter mortales attulere. Corporis & uoluptatis cura hominem sui ipsius mancipium fecerunt. Itaque qui nil corruptibile curat, non timebit malum ultra. Nam qui summum principem familiarem habet, nullum inferiorum timere debet. Sed quum diuina prouidentia, cui præsentia perinde atque futura cognita sunt, paucos admodum ex uobis amplexuros hanc tenuitatem nouisset, ideo inspirauit prophetas, ut qua conditione maior gentis Iudaicæ pars esset futura, aperirent. Iesaias 6. ait: Et audiui uocem Domini dicentis, quem mittam, & quis ibit nobis? & dixi, Ecce ego, mitte me Domine. & dixit, Vade, & dices populo huic, Audite audientes & nolite intelligere, & uidete uisionem & nolite cognoscere. Impigua cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur & sanem eum. & dixi, usque quo Domine? & dixit, Donec desolentur ciuitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquetur deserta. & longe faciet Deus homines, & iterum reparabit dies, & augebit quæ fuerant derelicta in medio terræ, & supererit adhuc decima, & cõuertetur, sed depascetur ueluti tilia & quercus, quarum folia sunt decussa & supereſt truncus; sic semen Israël sanctum uelu-

ti truncus est. Hanc obdurationem & contradictionem duraturam dicit, quousque fiat euersio sub Tito & Hadriano, nil enim factum est uniuersalis euersionis, donec illi Iudæam adierint. Nam in captiuitate Babel, multi superfuere in terra sancta. Si autem de captiuitate Babylonica intelligatis, illa decima pars, ad quam legem est conuersa? Certe lex Mosis durauit adhuc à constructa secunda domo, fermè 500. annos. nec ad ullam aliam legem potuit conuerti decima pars, quum una tantum lex esset: supereſt ut lege Christi data, ea euersio rerum futura esset. unde quum audierint & uiderint Christum, & de eo cogitauerint, noluerunt illi acquiescere, sed eum occiderunt, ut futurum prædixerunt prophetæ: atq; inde secuta ultione, superfuit 10. pars, quæ quia conuersa est ad Christum, est more martyrum & rebus & corpore multata. Quanta uero strages ueſtrorum sit facta, paulo post Christum & circa eius mortem, nulla ullis usquam literarum monumentis lecta est. Nam si uobis, qui ob sacra omnes in diario habebatis, credatur, desiderata sunt tam in Cyrenaica regione, quàm Aegypto, Syria, Cypro & Mesopotamia, sexies decies centena octingenta & sexaginta hominum milia: quam cèdem quum ipsi imperatores uiderent, referentibus ethnicis & Iudaicis historijs, dicebant se non esse in causa tantæ stragis, sed Deum illam expetere. tanta uero fuit, ut ad septennium & suprà, ex riuis sanguinis longissime profluentibus, & putrefactis sterçorarentur agri & uites uicinæ. Decima pars eius multitudinis erant 686000. hominum paulo plures, quàm qui ex Aegypto exiuerant. Nec satis habuit misera ueſtra gens occidisse Christum, dedisse tam acerbas pœnas, elegisse Barcozbas duos, sed sub Theodosio, Alexandria nuda pulsa est magno numero, quod factionem concitaret. Secuta est Muhamedem pseudoprophetam, amentem & sonticum nefariumq; hominem, illiq; uires comparauit, demum in præmium ad centena hominum Iudæorum milia sunt ab eo & suis confecta. Falso Mosi in Creta dedere fidem, qui quum transitum maris illis pollicetur, mergit innumeros. Ob uiolatam Iesu Christi imaginem, Constantinopoli cæsi sunt. Ob affectam probris sacram Iesu Christi hostiam, Parisijs sunt pulsi. Ob nefaria scelera, & nephandas crudelitates in Christi dedecus, Britannia, Hispania & Gallijs exulant. Pulsi nuper sunt ab Archiepiscopo Colonienſi, quòd omnes singulis diebus summo mane Christo redemptori, eiusq; matri & Tito imprecentur. unde maxime patet dictum prophetæ, quod eorum obduratio sit quasi æterna. Sentiunt & agnoscunt tantam Christi potentiam, ut à quo in eum peccauerunt, nunquam potuerint aliud quicquam quàm seruire: & tamen illi quotidie imprecari non desinunt. Quis tam delirus & mente captus, si ab arbitrio cuiusdam principis aut tyranni penderet eius libertas, ut non potius captare illum muneribus, & omni officiorum genere studeret, quàm lacessere? Vltorem & ita potentem putant Iesum, ut superari non possit, & tamen irritare pergunt. Quid hoc est nisi in reprobum abire sensum? contra animi sententiam ita pugnare? Hoc debetis ueſtris Rabinis, & eorum fastui & auaritiæ. Quod enim illos Dominus libere arguisset, conceperunt tantum in eum odium, ut quum uiderent ob sanctitatem illius & suorum eum iam haberi Deum apud omnes ferè nationes, ausi sunt scripturarum interpretationes uobis inuertere, à uetustis doctoribus desciscere, & ne id parũ esset, passim in eum odiosè debacchari. Hoc uobis fascinauit oculos, fascinatq;, quod eorum sententijs & interpretationibus subscribitis, potius quàm

ulli

ulli rationi & textui apertissimo. Ita habentes clauem scientię, ut dicunt, nec intrant, nec alios intrare permittunt. Sed ad uestram reprobationem redeo. Peccatum Iuda (inquit Anathotites propheta) scriptum est stilo ferreo in ungue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum, & in cornibus ararum eorum. & paulo pòst: Et relinqueris sola ab hæreditate tua quam dedi tibi, & seruire te faciam inimicis tuis, in terra quam ignoras, quoniam ignem succendisti in furore meo, usque in æternum ardebit. Non potest ista comminatio ad Babylonicam captiuitatem referri, quò omnia contorquetis. Nam pœna illa non fuit æterna, ut quod est in adamante incisum. Ad hæc dispersio illa in terras quas ignoras, non est facta, sed in Persida, Babylonia, Assyria, & Aegypto, quoniam illas noueratis regiones: sequitur ergo, ut de captiuitate in qua nunc estis intelligatur, quæ non tantum durabit in hac uita, sed & in futura in inferno. Hoc incendium Christũ Iesum occidendo incitastis, & in uos ardebit in æternum. Vsqueadeò estis à Deo alienati, postquam confidere potius in homine rabino quàm in Deo maluistis, ut præter æternam captiuitatem, & à lege uestra alienationem nil experiamini. A uobis esse circuncisionẽ, nullus negare potest: at profligati Iudæi ad extremas usque terras, illam tantum seruantes, & uaria idolorum genera colentes, sacrificant proprios filios dæmonibus & assatim humano sanguine litãt, quod ipsi fecistis in Tophet. Vnde alioqui nefarius ille ritus inter populos innocentissimos peruenisset? & unde circuncisionẽ habuissent: utrunq; ritum uobis debent. O Israëlitæ, utinam saperetis & intelligeretis, & nouissima prouideretis. Certè Deus misereretur uestri, non omnium. nam ante diem iudicij nunq; fiet, ut uestrorũ rabinorũ peruicacia cedat ueritati. Cogantur furore domini & aduentu secũdo Christi, qui eos cõgregabit ad pœnã, oportet: uerus aũt Israël cõgregabitur Domino. Nam Iudęi soli reiecti sunt extra hæreditatẽ, quæ illis erat parata. solidæ prouinciæ gentiũ accessere domino Iesu Christo: quum tamẽ infidi Iudęi noluerint eum recipere, præter paucu las reliquias semicoactas. Prædixerat hoc Hossa prophetes. Nõ ignoratis poni in principio libri eius parabolã de Deo & populo eius. Nam populũ Israël uocari fornicariã seu fornicatricẽ mulierẽ, quæ sit fornicata in adinuentionib. eius cũ lapide & ligno, id est multis locis probatissimũ. Dicit ergo propheta tres liberos filiũ & filiã & filiũ ex fornicatione natos. prima cõditio est nomine filij primi de scelerib. quæ causa euersionis & captiuitatis Babylonicæ, cũ ipsa captiuitate fuere, cuius misertus est Deus. altera conditio nomine filiæ posita, excidio Titi & Hadriani absumptos significat: & ideo uocatur sine misericordia. tertius filius uocatur non populus meus, quo præsens Iudæorum conditio significatur. Gomer filia Deblaim scortum quoddam celebre infameq; erat eo tempore, meo iudicio, quod in typum nefarij populi assumpsit. atque si quis Romanos ob scelera aliquis Floram uocasset, Athenienses Laida aut Phrynen. ait uero: Vade sume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationis, quia fornicatur assiduè terra à Domino aliena. & abijt & accepit Gomer filiam Debelaim, & cõcepit & peperit ei filiũ, & dixit dominus ad eum (prophetam) uoca nomen eius semen Dei, seu Iezrahel, quoniam adhuc modicum & uisitabo sanguinem Iezrahel super domum Iehu, & quiescere faciam regnum domus Israël. Et in illa die conteram arcum Israël in ualle Iezrahel. Et concepit adhuc, & peperit filiam, & uocauit, & dixit ei: uoca nomen eius Sine misericordia, quia non addam ultra misereri domui Israël, sed obliuione obliuiscar eorum. Et do-

mui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in domino Deo ſuo. & non ſaluabo eos in arcu & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus. Et ablactauit eam quæ erat abſque miſericordia. Et concepit & peperit filium, & dixit: Voca nomen eius Non populus meus. quia uos non populus meus, & ego non ero ueſter. & erit numerus filiorum Iſraël, quaſi arena maris quæ ſine menſura eſt, & innumerabilis erit. & erit in loco ubi dicebatur eis, Non populus meus uos, dicetur eis filij Dei uiuentis. Et congregabuntur filij Iuda, & filij Iſraël, & ponent ſibi caput unum, & aſcendent de terra, quia magnus eſt dies ſeminis Dei. Attendite ſingulis ludæi, attendite obſecro per miſericordiam Dei, quoniam de ſalute ueſtra agitur. Excutienda diligenter ſunt ſingula, & apparebit prophetam uelut hiſtoriam futurorum contexuiſſe. Fornicaria ſynagoga nomine Gomarę ſatis patet. Nã quum omnia bona fecerit illi Deus, & expectauit ut faceret uuas, produxit illi labruſcas. coluit ut uineam, produxit fructum ut agreſtis. eam habuit loco fœminę, uix habuit Deum patrem loco adulteri & riualis: filium uero eius, quem bos & aſinus in præſepe cognouerant, populus eius non cognouit, ſed tanquam hoſtem crudeliſsimè necauit. Quod primus uocatur ſemẽ Dei, id in cauſa eſt, quod erant adhuc multi boni ante captiuitatem, & Chriſtũ. & quod ſemẽ Ieſu Chriſti ſeruatum erat in illis, ut ait Ieſaias: Niſi Dominus exercituũ reliquiſſet nobis ſemen, id eſt futurum Meſsiam, quaſi Sodoma & Gomorra eſſemus. Et propterea non exterminauit, ſed fecit Dominus quieſcere regnum Iuda 70 annis in Aſyriorum poteſtate quod paulo pòſt contigit, & fractę ſunt uires Iſraël in ualle Ieſrahel. Nã ob oſtẽſas opes domus Domini, regi alieno uenit pœna, & accelerata eſt, incœpitq; à Domini primis ſeruis. Filia uocatur exors miſericordiæ, quia interfecto Ieſu Chriſto ita ad internecionem cæſi ſunt omnes, cuiuſuis ætatis ſexus, & dignitatis ordinis ue, ut nulla planè miſericordia motus ſit Deus in gentem ſceleſtam, quum alioqui etiam barbaris mitigare furorem ſoleat, ne in innocentes ſæuiant. Ita Dominus Tito & Traiano atq; Hadriano acuere bilem uoluit, ut darent Iudæi interfecti filij ſui, uenditi iuſti & fratris, pœnas. Dominus uero quum in gentes à Deo alienas permittit bella immitti, aliqua miſericordia utitur, quum in ſeruitutẽ ſeruari, aut tenellæ ætati parci curat. ſed nil ſimile in Ieroſolymitana & Bitterenſi euerſione contigit, ad unum interiere in paſcha, numerata & inſcripta ſexageſies centena hominũ milia, quot uix Deus apud ſceleratas & idolis deditas gentes multis ſeculis necari permiſit. Peccatum certè peccauit Ieruſalem tam magnum, ut totus orbis maius cõmittere non potuiſſet: ideo conuerſa eſt retrorſum. Itaque non addet ultra miſereri ueſtri, ſed obliuione æterna ſepeliet uos. Sequitur: Domui autem Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in Domino Deo ſuo. & nõ ſaluabo eos in arcu, et gladio, &c. Dominus hic loquitur, Dominus inquã pater & Deus cœli & terræ. Et tamen ſaluabit uerum Iuda in domino Deo ſuo, id eſt in Chriſto Ieſu Meſsia, qui homo & Deus eſt. Itaq; apparet Iudam hic uocari Chriſtianos confitentes reuera Deum, qui in magnam uenere potentiam, & ſunt ſaluati ſine bello, ſine arcu, ſine gladio, ſine equis & equitibus: ſed per ſummam patientiam, innocentiam, pietatem, charitatem, humilitatem, per mortes & tormenta uenerunt ad ſummam gloriam, & rerum omnium maieſtatem. Vidit Iſraël Deum, ſed uidit tantum: Iuda uidit, & confeſſus eſt. Non ſolum autẽ hoc in loco Iſraël pro reprobatione Iudæorum ponitur, ſed & Ieſaiæ 49 eadem ſententia eſt. ait: Et nunc hæc dixit Dominus, formans me ex utero ſeruum ſibi, ut

reducam

reducam Iacob ad eum, & Iſraël non congregabitur. & glorificatus ſum in oculis domini, & Deus meus factus eſt fortitudo mea. Loquitur in hoc loco Meſsias ſecundum humanitatem ſuam de patre, qui illum glorificauit, & eius fuit fortitudo, & poſuit eum in ſalutem Iuda, & omnium gentium, & tamen Iſraël non congregabitur. eſt enim mutatio ſententiæ antecedentis. Nam dixerat Deus: Seruus meus es tu Iſraël, quia in te glorificabor. & ego, ait Meſsias, in uacuum laboraui, ſine cauſa & uanc fortitudinem meam conſumpſi, ergo iudicium meum cũ Domino, & opus meum cũ Deo meo. In propria enim uenit Chriſtus, & ſui eum nõ receperunt, & non tantum uanè inter illos laborauit, tantum enim abfuit ut in illum crederet Iſraël, ut etiam occideret crudeliſsima morte, unde dicit iudicium ſuum, & opus ſuum in Iſraël cum Deo, id eſt ante iudicium Dei patris, quo omnes iudicabit, non habiturum iudicium & opus in Iſraël. Itaque uelutí retractans propheta, quod eum ſeruum dixiſſet, qui non erat futurus, dixit quod Iſraël non cõgregabitur. quod autem in Ticcun ſophrin, id eſt ſcribarum correctionibus, aut corruptionibus deprauationibuſq; ſcribitur, core catib. catib eſſe lo per uau, & catib eſſe per aleph, ſenſui prophetæ contrauenit. Nam ante uocauerat ſeruum, & ſecundo loco mutare uoluit ſententiam. ob id inquit, & nunc. perinde atque ſi diceret, tunc quidem quum te primum uocaui, ſeruus meus eras: at nunc poſtquam inter te & tuos laborauit Meſsias, in uanum certè dico Iſraël non congregabitur, quum tamen reliquias quaſdam & feces pauperum ex illis uocauerit Chriſtus, & beatiſsimos fecerit, in hocq; Deo ſimiles, quod nullis egerẽt, prodeſſent omnibus. Sed uideamus ſi legatur לִי pro לֹא, quis ſenſus reſultabit? erit ſanè legendum, & Iſraël ſibi congregabitur. Vide quæ ſententia ex deprauata ſcriptura redundet. Si ſibi congregabitur, ergo non congregabitur Meſsiæ. Nam qui ſibi, id eſt in rem ſuam quicquam facit, non facit duci aut principi. Itaque ſcripturarum deprauatores incidunt in Scyllam, cupientes euitare Charybdim. Nam nil planè differt an ita dicas, ueniente tali principe ille populus ab ipſo non congregabitur: an dicas ſibi, non illi congregabitur, erit enim ſemper aliena ab eo eius populi ſubiectio. Dictio uero lo chinui dicitur de tertia perſona. at hoc in loco Chriſtus loquitur pro ſe: ita fuiſſet dicendum li, id eſt mihi, ut ſenſus ita quadraſſet, at Iſraël mihi congregabitur. Certè ſi fuiſſet quandoque ſcriptum lo per uau, ut uolunt, feciſſent aliud core catib, & ex לֹא lo feciſſent לִי li, quoniam lõge maior eſt affinitas iod & uau, quàm aleph & uau, quæ nil habent in figura commune. Quam meritò de perditis ſcribis dixit Ieremias: Quomodo dicitis, ſapientes nos ſumus, & lex domini nobiſcum eſt? Vere mendacium operatus eſt ſtilus mendax ſcribarum. Nam illi Sophrim, qui poſt Ieſum Chriſtum fuere, quæcunque illos manifeſtè conuincere, & poſſe inter tranſcribendum deprauari uidebantur, ea omnia inuertere conati ſunt. ex multis locis uero iſte unus eſt. Eſt & alter, clariſsimè aſtum & nequitiã ſcribarũ prodens Pſalmo 22. ubi habetur de Chriſto, quæ ita conueniunt eius affixioni pedum & manuum, ut ſi præſens propheta uidiſſet, clarius deſcribere nõ potuiſſet. Ita uero genuinè habet locus, כארו ידי ורגלי caru iadai ueraglai, id eſt Foderunt manus meas & pedes meos. Fecerunt ſcribæ ex כארי, id eſt ex foderunt, ſicut leo. Sed iuuat locum penitius intueri, & quid præcedat, aut ſequatur perpendere. Ita loquitur propheta de Chriſto. Quum eſſet à nefaria gente in crucem actus: Sicut aqua effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea: Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in

medio

medio mei. Aruit tanq̃ testa uirtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me? Quoniam circundederunt me canes, concilium malignantium obsedit me. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerarem omnia ossa mea. ipsi uero considerantes inspexerunt me, diuiserunt sibi uestimẽta mea, & super uestem meam miserũt sortẽ. Quàm quadret uerbũ de uerbo hæc prophetia morti & tormentis Iesu Christi benedicti, nunc nõ dico: suo loco patebit. Inter utroscp constat (quóuis detorqueant & deprauent) dici psalmũ de persona in magna afflictione posita, & quæ uno tenore de suis afflictionibus conqueratur. Iudicet ergo uel Iudæorum ceruicosissimus, quàm aptè ita diceretur de afflictionibus omnibus cumulato homine, sicut leo manus meas & pedes meos: aut recto casui, quæ affinitas, leoni ferocissimo cum manibus & pedibus hominis, usqp adeò plagis & tormentis attriti, ut possint ossa eius compagibus separata numerari, quæ ferocia animositas, aut quidquis aliud leoninum potest cum similibus manibus quadrare? Iudicate cæci, iudicate an ista possint cõstare. & tandem uestrorũ rabinorum nequitiam perosi, resipiscite. At est confirmandæ scribarum nequitiæ gratia, adhuc unus aut alter locus adscribendus. Quum essent in sacris offerendis nequissimi, tamen ne irritare uiderentur Deum, locum quo arguebantur à propheta, deprauauerunt. Vbi enim erat Malachiæ primo, Et uos polluistis illud, in eo quod dicitis Mensa domini contaminata est, & uile ad manducandũ, quod illi superponitur. Et dixistis, ad quid iste labor? & diuexastis, seu leuem putastis me, aut exuflauistis me, ita olim erat scriptum: quo loco quia male tractati, etiam florentibus rebus sacrificij, & derisi Dei arguebantur, posuerunt scribæ אחר pro אחי, id est illud pro me, quasi si esset uau loco iod in scripturis, nulla amplius in Deum iniuria esset. Hoc notatur à R. Salomone, dicitcp esse unam ex 15 dictionibus, à scribis correctis & mutatis. Nunc uero non sunt quindecim, sed quingentæ: quas si ausi fuissent in litera, ut in margine, notare, iampridem nil integrum in Bibliis esset. & item Oseæ quarto, quod ad reprobationem uestram facit: Succisus est populus meus, eo quod non habuit scientiam: quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: & oblita es legis Dei tui, obliuiscar filiorum tuorum & ego, secundum multitudinem eorum sic peccauerunt mihi, gloriam meam in ignominiam conuertam. Præterquam quod est mihi notandus locus deprauatus, id non est obmittendum, quod illi fuere eo nequiores quo plures. nam id dicit, Secundum multitudinem eorum peccauerunt mihi. Patuit uero sub Barcoziba, Nam in toto orbe terrarum in tam angusto loco, atque est Iudæa ante quadraginta annos excisa, nunquam quadragesies centena hominum milia sunt uisa, multo minus occisa. Paulo antè eam nequitiam temporibus Traiani in Cyrenenses exercuerant Iudæi, ut 220 milia peremisse nõ satis habuerint, sed peremptorum intestinis cingebantur, cute tegebant caput, etiam corda & carnes pro libidine comedebant, donec cæsi sunt ad 260 milia. repulerat iam Deus sacerdotium. Sed locus deprauatus ita habet. ubi olim erat בבודי, id est gloria mea, illic בבורם id est gloriam eorum reposuerunt. ut mutarent de scripto Dei sententiam, quam de facto sentiunt. Nam illic Cabod, pro populo Israëlitarum ponitur, ut in multis locis. asserebat itaque futurum propheta, ut suam gloriam mutaret, id est alium populum ad suam gloriam deligeret eo relicto. quod ne faceret Deus, cancellato eius decreto se facere posse putarunt. O sensu destitutos homines, qui etiam Deo se facere posse fucum arbitrantur. In eandem sententiam

mutaue-

mutauerunt Ieremię ſecundo, eandem dictionē eodem actu. Similiter Iechezchelis 8. ita deprauauerunt: Certe uidiſti fili hominis. Nunquid leue eſt hoc domui Iuda, ut facerent abominationes iſtas, quas fecerunt hic, quia replentes terram iniquitate, conuerſi ſunt ad irritandum me? & ecce applicant fœtorem ad nares ſuas? (erat olim ſcriptum, ut notat Bereſsit raba, ad nares meas) ergo & ego faciam in furore, non parcet oculus meus, nec miſerebor, & quum clamauerint ad aures meas uoce magna, non exaudiam eos. Locus deprauatus patet. Nam naribus domini reuera fœtorem omnium uitiorum applicabant, ſed uerbo demum ſe tollere poſſe putauerunt, & applicauerunt ſuis naribus fœtorem. Si de peccatis dicitur ille fœtor, ut reuera dicitur, non poteſt fieri quin ad nares Domini (ſi haberet membra) id eſt ante & contra eius maieſtatem inſurgat. unde idem planè ſenſus, uelitis nolitis, manet ô ſcribæ. Nam quicunq; quocunq; modo peccat, ut minimum, in ſe & Deum grauiter committit. Si fratrem lędit, & Deo probrum, & ſibi nequitiam, & homini facit iniuriam. Si dicebatur de fœtore, qui poſſet eſſe gratus homini, & ingratus Deo, aut utrique, cur tanta pœna eſt ob id uobis inflicta? à temporibus Symonis iuſti & ſancti non habuerítis ſacerdotem, à Machabeis regem, à Chriſti tempore prophetiam, & tamen nunquam ceſſaſtis ad dominum clamare, ſemper orare, ieiunare, nunquam afflígi, totis iam mille quingentis annis? certè Deus eſt uerax. Promiſit uobis nō exauditurum preces ueſtras, prædixere prophetæ prędentem rerum ueſtrarum conditionem, & interea miſere uos lactando, omnia captiuitatū genera ad Babyloniā referūt Rabini, nō aduertentes, quod ab eo loco uos exaudiuit Deus, & reduces fecit. Sed tamen eſt omnino cōplendū uerbū Dei, quo prędixit penè innumeris locis, quandoq; nō auditurū uos, nō congregaturū, repulſurū etiam, nec preces auditurū. Verbū eius manet in æternū. uerax eſt. Si eius uerbis credi tis, uera eſſe credatis oportet. Iſraēlitę erant depellendi ad extremū uſq; iudiciū, tunc enim illi cū ſingulis gentib. colligent, ut iudicent. Nam ueſter Meſsias, nō erat permiſſurus, ut illas calamitates pateremini in ęternum, in hac uita. oportet ergo ſub eo regnante apud alias nationes, ut mala illa quę uerax Deus de uobis prædicta uoluit, patiamini. Nā ſunt duo tempora uobis promiſſa, tempus legis, & tēpus Meſsiæ glorioſi. ſub lege impoſsibile erat ita uos à Deo repelli, ut nūq; uos audiret Deus. Nā alioqui lex ueſtra eſſet mala, & à malo authore, ſi eſſet uobis cauſa malorū. multo minus debebatis pati ſub lege Meſsiæ, illi credētes: quia erat futura lex Chriſti longe maiori perfectione, quàm Moſaica. alioqui fuiſſet ſuperflua. At uos legē, ut dicitis, ſeruatis: et nondū lex Meſsię uobis eſt cognita, & tamē à Deo derelinquendi eſtis. unde reſtat, ut ea mala patiamini propter occiſum Ieſum Chriſtū, & neglectā eius legē, in quam ueſter Nizahon, & quidā alij uirulentā linguā exercere auſi ſunt, quibus ꝓpter obſtinationē potius quàm ueritatem ſubſcribitis, quia uitijs ueſtris applaudūt. Nullū alium Meſsiā ô Iudęi eſtis habituri, quàm Antichriſtū: qui è diametro pugnabit, ut petitis, cōtra Ieſu Chriſti legē. Iſta ueſtra captiuitas iam durat ab occiſo Chriſto, ut dixi: unde ueſtra calamitas ortum duxit, ante diem iudicij nō finienda, niſi paucis ante diem illum annis, quibus ad filium perditionis uos iungatis. Niſi uobis fuiſſet infenſiſsimus Deus, ad eas omnes miſerias, quæ in uos undique procubuere, nō acceſsiſſet tam celebre eius iræ argumentum ſub Iuliano apoſtata. Quum enim perditum & nefarium hominem, magicis figmentis attentum, noſtræ religionis ex profeſſo hoſtem & inſectatorem acerrimum, ueſtri maiores, quibus

odio

odio noſtri placere uolebat, adijſſent: fecit illis inſtaurãdi templi Ieroſolymitani copiam, ut ueſtrã gentẽ reficerent, cementis temperatis, ſaxis cõuectis, materia omnino parata, foſsis etiam ad iacienda fundamenta excauatis, repente pridie quàm primus lapis poni deberet, tantus eſt obortus terræmotus, ut non tantum templi locum, ſed Heliæ partem longè maximã euerteret, & præcipuè porticus omnes, in quibus innumera Iudęorũ gens undecunq; profecta periit. Die autẽ inſequenti ex artificũ caſa globus igneus exijt interdiu, qui ſępius pererrans totam urbẽ, & ſubinde locũ repetens, quotquot Iudęos habuit obuios cõfecit. ſalutem fuga multi quæſiere, tantæ cladis nũcij: quibus ut appareret uolẽte Chriſto, & nõ caſu illa facta, ueſtes omnes ſigno crucis ita ſunt impreſſæ, ut nulla arte ualuerint aboleri. quæ omnia quũ cõſpicerent, ſunt facti Chriſtiani ferè quotquot erant in tota Syria Iudæi. Hoc eſt ſcriptum nõ tantum in noſtris, ſed in ethnicis hiſtorijs. Hæc uobis nollent aperire ueſtri rabini, ne reſipiſcatis. Redeo adhuc paulíſper ad quædam ticun. Quid nõ auſi fuiſſent inuertere ſcribæ? Rabi Atriba lumen Iſraël, ut putatis, maximus decem ueſtrorum maiorum, qui ab Hadriano uarijs ſupplicijs ſunt affecti, & in quorum memoriam quotannis decimo die tiſri ieiunium propitiationis celebratis, inuertens ſcripturas, ita legebat in fauorem Barcozibarum, quod Numerorum 24 ſcriptum eſt, Orietur ſtella ex Iacob: qui locus de Meſsiæ aduentu eſt. Male ſcriptum eſſe aſſerebat, & ubi erat cochab, dicebat debere reponi cozab, id eſt loco ſtellæ mendacium. Id ſcriptum habetis in libro Taamith, in capite quod incipit tria capita, & in Echa rabati. Ille Meſsias ueſtra infœlicitate dignus erat, & re & nomine, quia falſum uero ſemper prætuliſtis. Sed minus miror ſcribas & doctores ſibi id permiſiſſe in lege Dei, quum illud ipſum ſeruis licere uoluerint. Scriptum eſt in Talmud lib. Iebamoth, cap. haeret. dixiſſe Rabbi Iohanam nomine Rabbi Symeonis: Bonum eſt ut auferas literã unam de lege, & ſanctificetur nomen cœli in publico, id eſt bonum eſt euertere legem Dei, & ſenſum eius, ut placeas hominibus. Ita Hoſa 9. ubi erat ſcriptum, Et caro mea ex eis: ſcripſere, & quum receſſero ab eis, &c. innumera ſunt deprauata & immutata, ne uerum agnoſcat poſteritas. Sed redeo ad expoſitionẽ primi capitis Hoſa, unde ad ticun ſophrin erã digreſſus. Notauimus iam duo loca, ubi Iſraël non cõgregabitur. Sequebatur. Et ablactauit eam quæ eſt abſq; miſericordia. Quæ eſt iſthęc ablactatio? Internecio. Nam à naturæ beneficio, & Dei munere præſtantiſsimo, qui uita eſt, ſunt ſpoliata, ut dixi, intra 140. à Chriſti natiuitate annũ, ſexies decies centena 860000. hominum Iudæorũ, & uix decima pars fuit ſalua, quæ uitã ſanctã ſub Chriſti lege eſt amplexa, de cuius ſanctitate uidere apud Philonẽ ueſtratẽ hominẽ licet. Filius tertio loco genitus à fornicaria gẽte Iudaica uocatus eſt, nõ populus meus, quia nec Iudæi qui ab excidiorũ tẽpore nati fuerũt, nec ſunt populus Dei, nec Deus eſt Deus illorum, quamuis ſemper ſe afficiant ieiunijs, & ceremonijs. Deus nõ eſt amplius Deus illorum, quàm gentilium & idololatrarũ, quia iam quamdiu lex Ieſu Chriſti durauit, mille ſcilicet & quingentis annis, ſunt à Deo alieni, nec habent Remp. miraculũ, aut prophetam. Illis proſcriptis nunc uerũ Iſraël & ſalſõ ſubſtitutum ponit propheta, qui ſunt Chriſtiani toto in orbe innumerabiles, qui ubi ante non erat populus Dei, id eſt extra terram ſanctam, illic populus Dei dicti ſunt, uerumq; ſunt ſemen Abrahę, ſuperantes arenam maris: cum quibus in die iudicij iungentur etiam ex Iudæis & omnibus gentibus omnes electi, & aſcendent duce Chriſto in cœlũ, fietq; unũ ouile, & unus paſtor. eſt enim

ille

ille dies magnus ſeminis dei. Vidiſtis ueſtrę infelicitatis tragœdiã ad unguem depictã, & ſeriem rerum ad finem uſq; mundi. Falſus Iſrael ad finem uſq; mũdi erit à Deo alienus, uerus Iſrael & ſequens Chriſtũ, & eius præcepta ſeruãs, uiuet in æternum, ſine ulla rerum humanarum cura, niſi quatenus ad Dei gloriam, ſui innocentiam, & fratris charitatem faciũt. Illi in curribus, & alij in equis: nos autem in nomine Domini magnificabimur. Meſsias à uobis expectatus ſi Moſe maior erat, ut erat certe (alioquí tamdiu à Deo promiſsũ fuiſſe, niſi meliorem, uanum fuiſſet) ita longè perfectiorem ſtatum, quàm unquam antè habueritis, erat uobis daturus. At cœli ſoli'ue benignitate opum affluentia & omni parte felicitatis corporeæ nulla unquam gens fuit fortunatior, q̃ fuiſtis ſub iudicibus Dauide et Solomone. Nam in libris Regum dicitur, fuiſſe tantam copiam auri & argenti atq; gemmarum, quanta pulueris aut lapidum. Si hoc uobis ſummum bonum eſt, certè Solomon uobis fuit Meſsías, quia eo rege, eiusq; regno nil unquam fuit florentius aut abundantius. Tamen ille idem tam díues qui opes à toto orbe in orbem Syrum conuehi curauerat, uobis opere dicato teſtatum uoluit, in copia opum auri & argenti, prouinciarum, ditionis, & huiuſmodi, prę̃ter uſum neceſſarium, nil aliud quàm uanitatem & afflictionem ſpiritus ineſſe. Torqueri fruſtra mortales momentaneos, ut cœleſtia negligant. Quum ergo uana iſta ſint, hominemq; beatum, & qui ab omni parte ſibi ſatisfaciat, facere non poſsint, ſupereſt ut in illis beatitudo à Deo promiſſa eſſe nõ poſſit. Nam quum ſit ſumma prudentia, in reuaniſsima non poneret ſummum bonum: quare ſequitur, quæ felicitas ſub Meſsia uentura promittebatur, eam non fuiſſe huic fortunæ & rerum corruptibilium uanitati obnoxiam. Solídam quandam debet dare ſummus dator. Ergo quæ ſumma in toto orbe felicitas eſt, huiuſmodi eſt, rerum omniũ contemptus amore Dei, nil admirari earum rerum quas mundus ſummas putat: tanquam omnia habere, nil poſſidere: alijs, non ſibi natum eſſe: uoluptati imperare, uitia profligare, & quæcunq; contra hominis ſcopũ pugnant euitare, ſequi quæ cò tendũt. At iſta omnia nos docuit Chriſtus Deus noſter. Vnde patet, eum eiusq; præſcripta eſſe ſummum bonum in hac uita, & uiam ad futurã. Acceptate ergo profligatũ à uobis iam ſatis ô Iſrael, acceptate Chriſtũ, non ſuccenſet particularibus: gentem & remp. perditam uult, non hominẽ: eius ſpiritu uiuitis, quamuis ſine religione eius fuiſtis. Victores eritis, nõ ſanguinarij & naturæ euerſores, Deoq; diſsimilimi: ſed per omnia quantũ poteſt homo cum Dei beneficio conſequi, ſimiles. Alia nunc lex eſt quàm quum terram ſanctam intraſtis. gladio fuit uia aperienda religioni: nunc contemptu rerum omnium (præterquam Dei & fratris) opus eſt. Nam eſt longè perfectior qui cohibet à rebus appetentiam, quàm qui uotis omnibus, & non raro inanibus fertur in concupiſcentias, quæ nil præter tormenta & miſerias homini relinquũt. Felicior ruſticus eſt ſolo pane neceſſitatis legib. obueniẽs, quàm princeps, aut quiuis gurges, aut helluo, qui ſe et innumeros ſeruos occupatos habet unius gulæ gratia: quum naſcendi utendi & moriendi conditione ſint præter illud pares, quod plura longè dilapidet qui plura habet, quàm qui pauca. Omnia habet qui Deum patrem, qui ſeipſum nil appetentem, qui quemlibet fratrem habet. Non poſſet egere, & qui pauca abſumit, & qui nullum hominem in fratris loco non ponit. Sed uolo adhuc immorari in reprobatione ueſtra, ut falſam ſpem uenturi Meſsiæ, in qua uos falsò retinent ueſtri Rabbini, omnino deponatis, & ad Ieſum Chriſtum antequam ueniat dies

Domini magnus & terribilis recurratis, curamq; uanam maiorum opum & regnorum deponatis, nec unquam uobis possidendam Iudæam putetis. Maiora enim regna donat Deus. Sciebat futurum Moses, ut multi uestrorũ ueniente Christo illi contradicerent, ultionemq; diuina, non humana absumerentur. Deuter. 18. Eritq;, inquit, quicũq; non audiuerit uerba prophetæ (eius quem Deus authorem legis Mosiq; similem missurus erat) ultor existam, dicit Dominus. Pars minima credidit, maxima renuit. Esaiæ 9. postq; de principatu Iesu Christi dixit, & de peruicacia Iudæorum in Samaria, ait: Et dispersit Dominus ab Israel caput & caudam, fruticem & iuncum in die una. Senex uenerandus ipse est caput, propheta mendax cauda est. Sunt ista tempora Barcozbæ. Paulo pòst: Super adolescẽtulis eius Israel nõ lætabitur Dominus, & uiduarum non miserebitur, quia succensa est quasi ignis impietas. Est à tempore aduentus Messiæ ista comminatio. Hæc eadem futura prædixerat Moses Deuter. 28. Iesaias 27. Propterea non miserebitur eius qui fecit eũ Israelem, & qui formauit eum non parcet ei. Non de Babylone dicit, quia post 70. annũ pepercit illis: unde de hac captiuitate est intelligendũ. Et item idem cap. 63. Quare induraſti nos ne timeremus te? & facti sumus tanquam nunquam esses dominatus nostri? hoc est etiam de ista diuturna reiectione, quæ certe est longior ipso tempore legis. Et interim uarijs expectandi temporibus uobis Rabbini imponũt. At obijciet Iudæus, Si indurat Deus, quid faciamus? nõ possumus resistere. Nunquam tollit liberum arbitrium, aut humana præsidia, sed gratiam negat, ut uideat homo per se, se nil posse. Quotidie auditis, at obstinati permanetis, ut uix præsentibus sub Mose miraculis Deo credebatis. Ita se uobis infensum Deus uult monstrare, cap. Ierem. 15. ut nec Mosis nec Samuelis interpellationem pro uobis auditurum dicat: Quoniam anima Domini non est amplius ad populum istũ, eijci uult, & egredi. Si ergo eijci & egredi uult, & pro illis etiam sanctissimorum intercessiones non auditurus, quum post septuaginta annis à Babylone redierint, sequitur ut de hac ultima abiectione dicat. Nil non est refertum de uestra dispersione, in prophetis. Non ne testes copiosissimi calamitatis Hierosolymitanæ estis, quæ ipsa à Ieremia cap. 14. & 17. traditur, ueluti præsens fuisset: & interim Deus non uult orari pro populo illo in bonũ. De uestra etiam peruicacia & induratione meminit plurimis in locis scriptura, sed potissimum idem Ieremias ca. 7. ubi etiam æternam desolationem Hierusalem futuram prædicat, quod audire noluerint uera. Hosa cap. 9. in persona Dei: Propter malitiam eorũ expellam eos de domo mea, nec pergam diligere eos. Eratis ergo futuri sub tempore alterutrius legis, sine dilectione Dei. non sub ueteri, ut dixi, quam ita ad unguem seruatis: sed sub lege Messiæ, à uobis reprobati. Paulo pòst ibidem: Fructũ nequaquam facient. quod & si genuerint, interficiam amantissima uteri eorum. Abijciet eos Deus meus (Deus hoc de Christo dicit) quod non audiuerunt eum. & erunt uagi in nationibus. Auditis Iudæi, uos esse, fuisseq; iam 1542 annos uagos, propterea quod non audiuistis Deum uestrũ Messiam. Ea est una uestræ diuturnæ uagationis causa. Nullibi ab eo tempore potuistis ius acquirẽdi habere. Nec magistratum uobis, nec rebuspub. in quibus agitis, gerere unquã à morte Christi licuit. Vbiuis gẽtium seruitis, seruietisq; nisi resipiscatis. Rursus Hamos 5. cap. Audite uerbum istud, quoniam leuo super uos planctũ domus Israel. Cecidit, & non adijciet ut resurgat uirgo Israel, proiecta est in terrã suam, & non est qui suscitet eam. Hoc tollit spem imperij & sanguinarij Messiæ.

ſiæ. Traditionibus ueſtris in Seden holam conſtat(ex libro Iebamot,cap.fratriarum)bis eſſe ingreſſos filios Iſrael terram ſanctam,& poſſẽdiſſe, ſed tertio redire cò non licere. Verum quũ eſset opus totam ſacram ſcripturã,præcipuè propheticã excutere,ſi quis omnia reprobationis loca uellet ſeligere,ad cauſas tanti mali ſæpius declaratas eſt ueniendum. Eſaias Cap. 65. Propterea quod uocaui & non reſpondiſtis, locutus ſum & non audiſtis,& faciebatis malum in oculis meis,& quæ nolui elegiſtis:propterea hæc dicit Dominus Deus, ecce ſerui mei comedent & uos eſurietis, ſerui mei bibent & uos ſitietis, ſerui mei lætabuntur,uos confundemini: ecce ſerui mei laudabunt præ exultatione cordis,& uos clamabitis præ dolore cordis,& ob afflictionem ſpiritus ululabitis,& dimittetis nomen ueſtrum in execrationem electis meis,& interficiet uos Dominus Deus,& ſeruos ſuos uocabit nomine alio,quicunq; in ea terra ſibi benedicet,in Deo uero ſibi benedicet,&c. Hæc omnia de ſecunda uocatione quæ à Ieſu Chriſto facta eſt,dicta ſunt. Nam ſi de ea qua Moſes, aut prophetæ uocauerunt,nullus ſub ea lege alius populus Dei fuit,quàm Iſrael. Nam quamuis afflixit uarijs cladibus et captiuitatibus populum ſuum Deus,tamen nunquam loco eius ſuſcepit aliam gentem, donec ſcriba & dux de fœmore defecit. Itaq; relinquitur,ut neceſſariò intelligatur de eo quod Chriſtum non audiuerint. Nam qui conſenſerunt neci eius, dederunt pœnas acerbiſsimas. qui non audiuerunt, ſunt diſperſi. Et tunc nomen Chriſtianorum magnum & glorioſum ob inſignem innocentiam charitatem & pietatem factum eſt. Probroſum uero nomen Iudaicum aut Iſraeliticum uſqueadeò, ut uix ſine ſtomacho etiam ethnici,& à noſtra religione alieni, audire Iudæi uocabulum ſuſtineant etiam hodie. Chriſtiani uero omni copia rerũ abundant non propter opes,ſed propter ſobrietatem & charitatem(nolo mihi obijci ui tam multorum,quoniam lex in cauſa non eſt)ſi abundent, Deo abundant: ſi egent,Deo egent. Totus enim ſcopus Chriſti eſt,ut ſit nobis omnia Deus,ſit homo neceſſarijs contentus, nil ſe poſsidere putet, ſed in ſummum bonum Deum ipſum tendens,ueluti ad ſignum directa acie collimet. Iudæi cum ſuo Meſſia ambiunt imperia,multorum hominum necem, præclaras uictorias, opes ampliſſimas,honores ſummos,& cętera uana in quibus ludit cum mundo præſenti ſatanas. Illis ſuus Meſsias deus ue nõ eſt ſatis futurus. Sed hoc in loco diligenter uos notare oportet, nos uocari uerum Iſrael mutato nomine Chriſtianos,ueſtro uocabulo exploſo. Scio ego qua ſitis conditione inter Muhamedicos. certè in maiori æſtimatione eſt penè canis quàm Iudæus. omniũ uerò prædæ patet. Ita eſt nomẽ ueſtrum execrabile & odioſum. Ita Deus iam ſeſquimille annis uos docet eius uerbum eſſe ueriſsimum, quod ueritatem in mendaciũ mutaueritis: Chriſtum uerũ Deum & hominem non tantum non audieritis,ſed occideritis,& Barcozibas duos mendacij filios elegeritis, Meſſiasq; feceritis. Cauſa alia eſt,quod putabant ſolum Meſſiam futurum Iudæorum, & ab illis auſpicari ſalutem. ideo obijciunt,ſi ueniſſet Meſſias, Iſrael fuiſſet congregatus. Vident totum orbem credentem præter ſe,& tamen acquieſcere nolunt. Venit primum inter illos,ſed ibi ueri ante impios expoſiti dedit pœnas, ubi recipi debebat. Mortẽ Chriſti fuiſſe in cauſſa deſolationis, & illã præceſſiſſe,author eſt per ſpiritũ ſanctum Daniel, quem inter prophetas ponit cap. Megila nicret,in lib. Megilach,cap. 9. Scito ergo,inquit, & diligenter conſidera,ab edicto, ut ædificetur Hieruſalem,uſque ad Chriſtum ducẽ hebdomades ſeptem & hebdomades ſexaginta duæ erunt,& rurſum ædificabi-

tur platea, & muri in anguſtia temporũ: & poſt hebdomades ſexaginta duas occidetur Chriſtus, & non ſibi, id eſt nõ ſua culpa, ſed noſtra, nec pro illo, ſed pro nobis. Et ciuitatem & ſanctuarium diſſipabit populus ducis uenturi, & finis eius uaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta, ſeu perpetua deſolatio. Confirmabit autem multis pactum una hebdomada, & in dimidio eius hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium, et ob ſummas abominationes admirabitur unuſquiſque, & uſque ad conſummationem & finem durabit deſolatio. Nil his uerbis clarius poteſt adferri, quod occiſum Meſſiam antè deſolationem monſtret. A' præcepto & edicto reædificationis templi, quod publicatũ fuit 30 anno regni Artaxerxis Longimani, ad Chriſti mortem ſunt hebdomades 62. ½. Et à morte Chriſti ad euerſionem templi ſecundi ſunt 7. hebdomades, et dimidia. aut ut alij ſupputant, à 20 anno Longimani ad Alexandrum ſunt 132 anni. Inde ad Chriſtũ 322. quib. ſi addas 30. uitæ Chriſti ſurgent 484 anni, 69. hebdomades. Septuageſimæ dimidio mortuus eſt Chriſtus, tũcq; uera hoſtia ueniẽte perijt uetuſta. Vt ut res habeat 70 hebdomades annorũ ſunt anni 490 durationis ſecundæ domus, & à temporibus captiuitatis. Itaque quum Chriſtus uenit, multi ſperabant 50. circiter annis antè, ſe eum uidere poſſe. Fuit uero incognitus omnibus, quoniam nil appetiuit terrenum, nil poſſidere uoluit, nullum alium quàm animorũ felicium principatum eſt amplexus. Ideo deſpectus fuit omnibus, quod terrena non ſaperet. Malunt uerò impij & perfidi rabini uocare hic in Daniele quoſdam alios Meſſias, quàm uerum agnoſcere. Quum tamen de rerum ſumma propter iſtum occiſum agatur, & ſit æterna deſolatio rerum Iudaicarum: quod eſſe non debebat, niſi maxima, & qua maior nõ ſit, offenſione in Deum commiſſa. Si traditio capitis Helec eſt uera, de ſex milibus annorũ, quorum duo ſine lege, duo ſub lege, & duo ſub Meſſia: quî fit ut iam mille quingenti anni ipſi Meſſiæ perierint? ad hanc rationem uix illi ſupereſſent quingenti anni: quo quid abſurdius? Pereunte uero ſtatu Syriaco, lex Moſis perijt. Vt uelint exponant, certè occidendus ab eis Meſſias ante diſperſionẽ, quod in euangelica prophetia patebit. Vno eodemq; tempore rex alienigena occiſis omnib. regij ſanguinis hominibus, ſublatisq; omnibus ſacerdotibus, præter paucos qui illum ſenſerant regnaturum, oſtendit cõpletum eſſe quod dixerat de futuro Meſſia, Iacob in benedictionibus: Veniſſe ſcilicet eum qui mittendus erat. ſeu ut exponit Chimhi, filiũ eius, id eſt uirginis, quum defeciſſet ſceptrũ et legislator. Nam captiuitate Babylonica quanquam regnum ablatum eſt, tamen ſemper Mehochechim, id eſt legislatores et ſapientes legis interpres nũq; defuere, pariter nec prophetæ. Nam eo ductus eſt cum multis alijs Ieremias & Daniel. Adhæc quãuis ſceptri potentia in 70. annos eſt ſublata, non tamen ad internecionem cæſa eſt regia ptogenies, ut ſub Herode. Deſijt eo tẽpore fieri benedictio in populum nomine יהוה. Symeone, qui ipſum Ieſum Meſsiã receperat ad purificationem, ſacerdotiũ adminiſtrãte, adhuc in dextrã partẽ ferebatur. Eo mortuo, deſijt ęterna flamma, & 40 annis ante templi euerſionem erat languida. Prædixit etiã Symeon mortem ſuam, eo quòd omnibus diebus ingrediebatur cum eo in templo homo ueſtibus albis indutus, illi ſolum uiſibilis. at quo anno eſt mortuus, nigra ueſte indutus ſocius intrabat cũ eo. Hæc ſunt in Thalmud in lib. Ioma, in cap. טרת נקלש. Sunt & ſequentia ad uerbũ: Tradiderunt magiſtri noſtri, quod quadraginta annis ante deſtructionẽ domus ſecũdæ, nõ fuit ſors Domini in dextram aſcendens, nec fuit lingua ſplendoris in albedinẽ conuerſa, nec lumen

men ueſpertinum fuit ardens, erantq; portæ templi aperientes ſeipſas, donec eas increpauit Rabán Iohanan filius Zaccai, & dixit: Templum templum cur deſtruis teipſum? Scio enim de te, quod finis tuus erit deſtructio. Nam de te prophetauit Zacharias 11. cap. dicēs: Aperi Libane portas tuas, & deuoret ignis cedros tuos. Hæc ex Thalmud Hieroſolymitano. Clariſſima eſt prophetia Zachariæ. Nā portæ templi erāt ex cedris Libani cōſtructæ, & eos cedros ignis à Veſpaſiani & Titi miſſus 40 annis à morte Ieſu Chriſti deuorauit, & cæteras templi materies eodem ligno compoſitas. In locis innumeris ut in Bereſsit raba notatum eſt, quadraginta annis fuiſſe conſilium 71 iudicū extra Gazit, antequam deſtrueretur templum. Vnde iudices depulſi conſuerunt cilicium ſuper carnē, & euellebant barbam & pilum dicētes, Ve nobis, quia ſceptrum de Iuda receſſit à nobis, & nōdum uenit Meſſias filius Dauid. Expulſi itaq; illi iudices de Gazith, ubi capitalia tractabant, 40 annis ſederūt in Hamith alio loco, ubi nunquam poſtea criminalia iudicarunt. Legatur Baba bathra cap. Haſſutaphin. Illic de ſublata utraq; potentia & iudiciaria & regia reperiuntur lectu digna. quomodo necatis omnibus regij ſanguinis capitibus, ſolam Mariamen in uxorem ſeruauit, ut hæres diceretur regiæ domus Haſmonai, id eſt Machabeorum, qui et Raſſe galliot, id eſt capita captiuitatis dicebantur. Quum autem Mariame cōditionem ſerui aſpernata, iuſſu mariti ſe præcipitaſſet, illam domi 7. annos aromatis conditam & delibutam retinendæ hæreditatis regiæ cauſa ſeruari curauit. Iudicibus uero omnibus quos Rabanam honoris uocabulo dicunt, è medio ſublatis, unum tantum ſeruauit, quem Talmud Baba Ben bota nuncupat. Ioſephus qui in his referendis conuenit, uocat Babam tantū. cui quamuis illi regnum fuerat pridem auguratus, oculos tamen eruit, retentis eius in carcere liberis. Non potuit unus Babas ex tanto ſenatu ſuperſtes deligere ſibi ſocios iudices, quum legitimè electi non eſſent niſi à quinque ex conſortio uiris. Cæterum alios in ſenatum legit Herodes, à ſe quæ pendere uoluit, ſublatis etiam ſacris libris. Pontificem alienigenam Ananelum inſtituit, & ſacra & profana mutauit, ne ulla uetuſtæ conditionis rerum ueſtigia ſupereſſent. In Babylonico Talmud. cap. Sibeat lamim, id eſt ſepem dies, legitur 40. annis ante templi ſecūdi euerſionē, decē miracula in templo fieri ſolita defuiſſe, ibi poſſunt legi. Additur ad id dictum Dauidis, Signa noſtra nō uidimus, nec eſt ultra propheta. Exponit Rabi Moſes Hadarſan illud Ieſaiæ ultimo: Antequam parturiat pariet, & antequam ueniat ei partus enixa eſt maſculum. quis audiuit ſicut hoc, quis uidit ſicut iſta? Hoc modo: Antequam generaretur ſubiugans Iſrael in ſeruitutem ultimam, natus eſt redemptor. Videtis quàm omnia cōueniunt? Antequam Titus naſceretur, natus eſt Meſſias. Legite de Arabe qui Meſſiam prophetice uocans Menahem filium Chiztriæ, id eſt conſolatorem filium uirtutis Dei, dixit, natum in Bethlehem Iudæ. Hæc traditio eſt in Bereſcit rabá, & ſi ab alieno dicta, tamen uero conſona. Fit eius mentio in Eca rabeti. Si uero non uenit Chriſtus, nunquam eſt uenturus, quum eſſet naſciturus in Bethlehem, quę omnino diruta eſt. Faciat ſaltem uobis fidem Suetonius ethnicus author, à uobis æquè ut à nobis alienus, ita ſcribens: Percrebruerat, inquit, oriente toto uetus & conſtans opinio, eſſe in fatis, ut eo tempore à Iudæa profecti, rerū ſumma potirentur. Certa & conſtans erat opinio eo tempore. De tempore nobiſcum conuenit, & cum ueſtris. Cæterum utitur interpretatione inſana Iudęorum, in his corruptibilib, more pecudum felicitatē & ſummum

bonum ponentium, qui de suo ingenio æstimantes filium Dei in totius orbis ruinam, ut unà gens delicijs potiretur & imperio, esse nasciturum, eius summam humilitatem & in omnes beneficium agnoscere nunquam potuere, aut uoluere, tam'que tenuem qui agnouissent recipere. Et tamen ut à principio docui, etiam si homo tantum Iesus Christus fuisset, ex operibus eius Deo similimus uisus fuisset. Nil planè possidens, omnia largiebatur quæ in eo erant posita. Nam ut notaui in primo libro, de expulsis à templo mercatoribus, si ad opes cogendas uenisset, tantum imperij acquirere poterat, quantum peragrare: imò sine mutatione, poterat momento uniuersi orbis arbiter esse, ut erit secundò aduentu terribilis omnibus, illis qui contempserunt eum. Quum enim eum crederent præstantissimum mortalium (si nolunt credere Deum) potentia non uni aut alteri tyranno orbis ue uastatori similem iudicare debebant, sed omnibus superiorem. Quid ergo ad eius dignitatem ista fex orbis habet, in quo homo Deo non inferior occupetur? Vos perdidit auaritia, Iudæi, uos perdidit peruicacia, uos perdidit ueri odium, uos perdidit rabinorum uafricies. Vnum hoc audeo dicere, si uellet Deus, posset quidem uno ueluti nictu totum orbem sub unum adducere imperium. Cæterum non posset ad horam illud retinere, durante libertate arbitrij. Nam quum hominis cor pronum sit ad malum ab adolescentia, nullis iuris legibus potest ita, etiam præsente principe, & pœna retineri, ut per omnia iussis obtemperet. Cuius rei nullum potest, quàm in uobis, clarius dari documentum. Quum enim præsentia Dei cerneretis fulgura, fulgetra, caliginem, miracula, uoces audiretis, ducis radiantem uultum ferre non possetis, tamen uitulum etiam summo dispendio auri uestri comparatum ausi estis Deo præferre. Quid referam seditionem Core, Datani & Abirami? Terræ hiatus etiamnum est uindicati scelcris argumento. Nec fuit hoc uitij in malis tantum. Peccauit Maria, læpra que percussa est: peccarunt leuitæ. Nisi uobis Deus ueluti saxis abstulisset arbitrium, non potuisset uos arctiori imperio, quàm quum præsens cum Mose erat, ligare. Quid censetis si ad centena milia passuum abfuissetis ab eo loco, & defuisset diuinus ille mannæ cibus, quid non commisissetis? Exempla temeritatis humanæ sunt frequentia. Hannibal tot uiuens amisit, quot quæsiuit. At Africæ Hispanias, Italiam, & Galliarum partem iunxerat. Alexander Macedo ab Indo prudentissimo signis temeritatis & humanæ peruicaciæ fuit admonitus, allata ante eum pelle bubula sicca, quam quum extrema una parte premeret, consurgebant cęteræ: quum in medio premeretur, omnes extremæ partes attollebantur, docebant'que signis, ea quæ proxima sunt potentiæ, & illi proportione respondentia, esse tantum reuera subiecta, cætera in motu. Et quamuis à principe magnates non statim desciscunt, tamen ita expilationibus obterunt subditos, ut qui motus à capite non uenit, à membris expilatis suscitetur.

Quid dicam de ferreo illo Scytha, qui paucis ante nostra sæcula annis præclarissimas Asiæ partes, ferocissimas que, Scythiam, Iberiam, Armenias, Persida, Mediam, Syrias, Asiam minorem, paucis admodum annis subegit? Et eundem imperij & uitæ finem est sortitus? Videamus totius orbis potentiam celeberrimam, Romanos. Vbi statim sunt maximas long'que semotas prouincias consequuti, sua mole laborare cœperunt, incendium'que & externum & domesticum alere, parta'que ægrè admodum

dum tueri, & indies deperdere. At Messiæ imperium est æternum, & regni eius non erit finis. Quod quum sit uerissimum, & totus orbis illi submitti debeat, necessariò sequitur corporeum imperium eius non posse intelligi, sed animorum & pietatis ius toto in orbe illi deberi. Alioqui fuisset infelicissimus, qui uanis huius uitæ curis immersus, summam felicitatem habuisset, quam etiam multi ambitiosissimi principes infelicitatem iudicarunt. Ex ditissimo rege factus est rusticus Attalus. Diocletianus alioqui nequissimus, prætulit uitam priuatam imperio. Dicere de diademate solebat, si bene memini, Tiberius, quoties imperij ornamenta recipere, O infelicem magis quàm felicem tyaram, quæ tantum curarum una circumfers. Quum esse debeat ab omni parte beatus Messias, orbi'que uniuerso in æternum imperare, quoad tradat regnum Deo patri, ea beatitudine quæ infelicitatem in se habet maximam, non debuit esse felix. At mihi obijcietis probra in Iesum à uobis admissa: quibus uobis satisfaciam, postquam ueram causam uestræ præsentis reprobationis attulero, & præcedentibus iunxero.

Hamos secundo ita habet: Hæc dicit Dominus. Super tribus sceleribus Israel conuertam, & super quarto non conuertam, pro eo quod uendiderit pro argento iustum, & pauperem pro calceamentis. Causa uenditionis Christi Iesu est. Vestri rabini recentiores, ut omnia peruertunt, exponunt de acceptione personarum, & fauoribus iudicum in iudicijs, tanquam sit maximum orbis crimen. alij de uenditione Iosephi à fratribus: quæ piacula simul iuncta, non essent tamen digna æterna proscriptione, & reprobatione, quum scelus uenditi Iosephi sit expiatum afflictionibus in Aegypto receptis, ut uestri interpretes saniores conueniunt. Corruptelæ uero in iudicijs quamuis maximum scelus sunt, tamen multa grauiora committi possunt. Ideo homicidia grauius longè ubiuis gentium puniuntur, quàm furta: & furta quum prætextum habere uidentur, ut in magnatibus, quamuis sunt maiora, tamen ideo non putantur maximum scelus, quod in rem peccetur. Certè in toto terrarum orbe, etiam apud prudentes, morbus ille obcæcat iudices, nec tamen perpetuis pœnis ubi hæc fiunt, fient'que assiduè quamdiu durabit mundus, ista adiudicat Deus. Nouit Deus, rerum fluxarum splendorem inescare magnates, ut splendore atque titulis se suos'que ornent: iacturam (quamuis sit iniquissimus qui adimit) aliquando utiliter fieri, ut ad se redeant quos amor habendi occupauerat: nouit ex illis quæ detrimenta nuncupare solemus, summa non raro dare compendia, quoniam scopus hominis in rebus externis non est, necessaria usu, & princeps & rusticus, aut inops sibi satisfacere potest. Fuit longè grauius illud peccatum Israel, ut æternum exilium mereretur. Sed erit nobis interpres Hadrianus imperator, qui hoc, dialogo cum decem uiris magnis (ut uocatis) habito explicauit. Quum interfecto Barcoziba in Bittera decem uiros magnæ authoritatis in Israel conclusisset in carcere, ita ait Cæsar ad illos: Iudicate iudicium iustum in iustitia. Si quis reperiatur qui furatus fuerit animam à fratre suo qui est de filijs Israel, & prodiderit eam atque uendiderit, quid erit? Responderunt dicentes, Morietur fur ille. Subiunxit Cæsar, & ait: Et ubi sunt patres uestri, qui fratrem suum uendiderunt? Et uos ergo recipite iudicium cœli super

uos. Si autem ipsi uiuerent, ducerem eorum iudicium coram uobis. Vos igitur iniquitatem patrum uestrorum portabitis. Viuos itaque alios excoriauit, alios ferreis pectinibus lacerauit, igne aut alijs uarijs supplicijs cæteros absumi iussit. Hæc historia uobis est notissima. Nam estis tam probi, ut in memoriam perditissimorum hominum, qui fauebant impio Barcozibæ, ieiunium annuum celebretis. Et quum illi consensissent iniquis & impijs tyranni & pseudoprophetæ facinoribus, qui nolebat sibi præire Deum, uos tamen inter diuos referre audetis. O cæcam gentem. Quomodo potuisset imperator à religione uestra alienus, propter Iosephum qui antè 1800 fermè annis ductus in Aegyptũ fuerat, cuius uenditio diuino numine facta summæ etiã saluti fratribus fuit, tam inaudita tormenta uobis inferre? Non est uerisimile, quod uix peccatum, id'que multis antè sæculis expiatum dicebant uestri sapientes, tam crudeliter ut nouum uindicare uoluisset. Quis ita sibi persuadeat, sapientem & cordatum hominem scelus iam æterna penè memoria sepultum, uoluisse in innocẽtissimis ab eo crimine, & magna authoritate hominibus ulcisci? Recens erat quod ulciscebatur facinus, quod reuera commiserant patres istorũ. nam isti erant senes, & 90 antè annis ab eorum patribus fuerat uendita Christi uita, & proditorie tradita. corpus Iosephi uiuum uenditum fuit, ut uiueret in Aegypto: at Christus Iesus, ut in cruce moreretur. Hoc habet commune historia, quod utriq; à fratribus tradi contigit. Assentiebantur morti & uenditioni Iesu Christi hi decem uiri, qui persequutionibus crudelissimis Christianos persequendo, falso prophetæ & in gentis ruinam nato ferebant suppetitias, suppeditabant consilia. Quamuis non erat Christianus Aelius Hadrianus, erat tamen à Christo non alienus, cuius in lario cum Abrahamo & multis alijs imaginem uenerabatur. Certè nisi tanta fuisset sacerdotum idolorum factio, fuisset palàm baptismo professus Christianam fidem. Is igitur fuit genuinus interpres loci in Hamos scripti. Nam quamuis peccabant filij Israel uendendo Iosephum fratrem, tamen lege nondum teneri poterant, quæ post ducentos annos uix data fuit. Atqui antecta sceleralex nulla nisi à quo est promulgata, admissa punit. Non ne ex his & antè dictis uos abijsse in reprobum sensum iudicatis? Ita quatuor aut quinque nefariorum nebulonum neotericorum sententiæ mauultis stare, & uetustos uestros interpretes negligere, quàm uerum amplecti. Legite miseri legite prophetas, appendendo quę in Christum cõmisistis. perpendite cap. 7. Ezechielis. Propter peruersum in Christum iudicium ista patimini, ut ait ibi propheta: nec parcet uobis. Sed satis multis sum hoc reprobationis argumentum prosequutus. In eo enim ubiuis persistam, quum nunquam nõ fiat de ea mentio.

QVORVNDAM IVDAEORVM NEOTERICORUM *obiecta, & solutiones.*

QVid primum hoc in loco aggrediar, quibus'ue primum obiectationibus occurram, quum recentiores interpretes, nil aliud in se quàm solida errata, & scripturæ sacræ inuersiones cõtineant, nescio. Primum itaque ea quæ huic tam diuturnæ captiuitati & reprobationi uidentur occurrere, excipiam, & explodam. Vt autem omnia liqueant, sunt quibusdam summis capitibus res de quib. agitur cogendæ, ut uideatur unde hallucinatio in Israel contigit. Sunt ab orbe creato ad finem usque eius tres conditiones rerum perpendendæ:

dendæ: lex naturalis, lex instauratoria, lex gratiæ. Naturalis est omnibus data, sed in Adamo & posteritate ita corrupta, ut omnes quidē se male agere iudicent, emendare sine Dei priuilegio in salutem non possint. Secunda data Mosi, ut Israelitis explicaret. Tertia Christo Deo authore ita dari debebat, ut in ea omnib. hominib. naturæ deprauatæ remedia proposita essent. Sunt illa tempora coniuncta, ut præteritum præsens futurum. Prima & ultima quum sint omnium, nullis locis erant adstrictæ. Iudaica tātum locum habuit: quem postquam omnino perdidit, etiam uim habere desijt. Nam quamdiu Deus illam uoluit fouere, illi assidue misit prophetas, dedit doctores, rexit iudicibus, regibus, ducibus: nec misit illi ullam calamitatem, quin prænunciauerit eam cum exitu. quod in captiuitate Babylonica patuit. Sequitur ergo, quum princeps, sacerdos, propheta, regio, locus, miracula, templum, sint illi genti sine ulla libertationis spe aut prænunciatione deperdita, etiam illam legem finem suæ uirtutis accepisse. Nam est impossibile eam habere suam uim, & tamen funditus omnia eius adminicula concidisse, & iam mille quingentos annos mundum sine lege fuisse.

Quum uero non sit inter illas leges interuallum, sequitur, legem Messiæ fuisse in Mosaicæ loco institutam, quando illa perijt: & continuam fuisse in Iudæa Dei & ueri Israelis legem, cum Mosaica, quod innuit Hieremias, quum ait trigesimotertio: Non abscindetur Dauidi uir sedens super thronum domus Israel, & sacerdotibus leuiticis non abscindetur uir coram me eleuans holocaustum, & adolens & suffumigans cunctis diebus. Constat ex hoc loco, aut prophetam fuisse mentitum (quod cogitare nephas) aut nos esse uerum Israel. Nam iam mille quingentis annis à nobis sacrificatur. Illicque Simhoni, qui fuit bonorum ultimus, succesit potentia Christus, licet nullis ceremonijs. Nam illas sublaturus uenerat. Illi successit Iacobus iustus, & cæteri ex ordine: qui, quamuis nobis illic sunt res afflictæ, nihilominus habent potentiam. Nam in hoc differt noster Israel à uestro, quod nec locis nec rebus terrenis sumus addicti. Vestræ autem legis præmia erant rerum omnium corruptibilium copia, à terra Israel dependentia.

Ex hac consideratione patet, Christianos eam seruasse potentiam, quam perdidistis. Thronus autem Dauid est ecclesia Dei, & consortium fidelium: quod propheta Nathan, postquam quieuisset Dauid ab inimicis suis, ipsi aperuerat, secundo Regum septimo: Et stabilis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus iugiter. Nam ad literam de regno corruptibilibus rebus fulto, intelligi non potest. unde de fidelium fidem Dauid sequentium potestate dictum intelligendum est. Vnde Dauid in Psalmis ait. Thronus tuus Deus in sæculum sæculi, &c.

Est & alia populi sub lege agentis conditio. Nam captiuitatibus trium generum debebat premi. Paruulis, ut sub iudicibus: septuaginta annorum, in Babylone: tertia æterna, quum scilicet gratia legis in gratiam Euangelij permutanda foret. Itaq; ea omnia pro quibus Deus per prophetas dixit, se non remissurum, ad hanc captiuitatem ultimam, à qua nisi fiant Christiani non liberabūtur, sunt referenda. Sunt etiā tres acceptiones Israelis sub lege Mosis, sub euangelio (quod ex Iesaia uidimus) sub reprobatione & ira Dei. Sunt & tres

tres congregationes, una à captiuitate Babel, altera paucorum ſub Chriſto, tertia & Iſrael & omnium in die iudicij. Promiſcuè de illis loquuntur prophetæ. Sed omnes in præſentem captiuitatem trahunt nefarij interpretes, tanquã ſit aduenturus quidam tyrannus à Deo miſſus, qui illos liberet, & corporalia legis diuinæ præmia iterum illis ſtatuat. Quod autem ſecunda cõgregatione ualde pauci eſſent congregandi, patet ex libro Sanedrin in cap. Helec. Vbi ita habetur: Dicit rabbi Samai, Dictum eſt apud Ieremiam cap. 3. Et aſſumã uos unũ de ciuitate, & duos de cognatione, et introducam uos in Tzion. Cõparat egreſſus eorum ex Aegypto, ingreſſui eorum in terrã. ſicut introitus eorum fuit in terram ſanctam duorum ex ſexcentis milibus. Quem locum exponit rabi Selomon hoc modo: Reliqui inquit mortui ſunt. Et item Rabba interpres, Et ſic erit in diebus Meſſiæ ſicut dictum eſt Hoſeæ 1. cap. Et reſpondebit ibi ſicut in diebus iuuentutis tuæ, quando ipſa aſcendit de terra Aegypti. Idem oſtendit quod ſuperius. Neceſſe eſt autem de cõgregatione ad Meſſiam prima intelligi. Nam congregatio ex Babylone fuit omnium, aut ſaltem pauci ueniam ferunt. Vltima uerò colligentur omnes homines ad iudicium Dei. Confirmantur hæc per Gemara in libro Sand. cap. Dine Mamonoth. Quod, ait traditio filij rabbi Hia, quum aliquando ſederent in conuiuio coram Rabinis, nil uolebant de ſacris tractare, quæ ue à patre didicerãt explicare. itaq; ait rabbi pincernæ, Adauge illis uinum, loquẽtur. Quod quum feciſſet, unus eorum dixit: Non ueniet filius Dauid, donec defecerint duæ domus patrum de Iſrael, quæ ſunt caput captiuitatis quæ erat in Babylone, & donec deficiat princeps qui eſt in terra Iſrael, ſicut ait Eſaias cap. 8. Et erit ad ſanctificationem & ad lapidem offenſionis, & ad petram ſcandali duabus domibus, & ad laqueum & ad ruinam habitatoribus Hieruſalem. & offendent ex eis multi, & ruent, & adſtringentur, & irretientur & capientur. Liga teſtimonium & ſigilla legem in diſcipulis meis, & expectabo Deum abſcondentem facies ſuas à domo Iacob, & præſtolabor eum. Hæc traditio. Vt autem pateat locus Eſaiæ latius, altiori principio eſt repetẽdum. Dominum exercituum ipſum ſanctificate, ipſe eſt pauor ueſter, & ipſe terror ueſter, & erit uobis in ſanctificationem in lapidem offenſionis & petram ſcandali. Hoc notat maxime dici de aduentu Meſſiæ, in quo longè maxima pars perijt, ſuntq; ſaluati pauciſsimi diſcipuli & apoſtoli Ieſu Chriſti. quo ex loco & Meſſiam uenisſe ueſtris rebus euerſis, & nos in ueſtrum locum ſucceſſiſſe, palàm fit. De Meſſia uero ſunt nobis notandi duo aduentus. Primus, qui ſtatim euerſis ueſtris rebus ſucceſſit, et reliquias paruas ueſtri collegit. Secũdus, qui uos omnes cum cæteris hominibus ad iudicium colliget, poſtquam Antimeſsiam multi ex uobis ſequuti fuerint. Hoc non egere probatione puto. Sed interim aduertẽdum diligenter, quum de congregationib. dicat uniuerſaliter, aut de ultimo aduentu dici, aut de uocatione Chriſtianorum ex toto orbe, ut eos homines colligat ab hac fece ad felicitatem æternam. Neceſt obcæcatorum Rabbinorum interpretatio, quæ uos falſis temporum periodis lactat, & ex ultimo aduentu primum facit, ſuſcipienda. Omnium longiſsimus terminus fuit nugatoris & ſcripturarum deprauatoris, rabbi Selomonis, qui ait, legem nouam incepturam à deuaſtato templo, ſed non eſſe publicandam uſque ad 1335 annos, & beatus erit qui expectabit uſq; ad 1390. Hæc nugator, ut peruertat ſcripta Danielis, qui occidendum Chriſtum, et legem abrogãdam dixerat, antequam euerteretur templum. Sed heus tu ineptiſſime nugator, hoc tempus cui

legi

legi ascribetur, Mosis aut Messiæ? Visum ne unquã fuit, à Deo aut arte factã rem fuisse, ut esset 1335 annis inutilis? Se satis refutat. Et tamen iam illa periodus excessit ante ducentos & sex annos, & non dum uenit ille tamdiu sõmnolentus Messias. Quidã Zaadias dixerat anno ab euersione 1200 uẽturum. Rabi Moses Aegyptius maxima integritate (ut Iudæũ damnatũ licuit) dixit certò, anno mundi 4474 Messiã uenturũ. at ille terminus iam à mille annis, & suprà transijt. Moses Gerundensis & Leui ben gerson præfixere annum mũdi 5118. Et tamen antè quadringẽtos annos terminus ille præterijt. Videte miseri Iudæi quid infelicitatis ex derelicto fonte aquæ uiuæ, & defossis cisternis aquã non ualentib. continere, habeatis. Traditio Heliæ prophetæ quãuis est apocrypha, tamẽ debebat præferri nugis horũ nebulonũ, uerũ euertentiũ. At illa iam antè dixerat, mũdi 4000 anno uenturũ Messiã. Venit uero 3963. quod parũ abest à numero. Iesaias quũ scripsit למרבה id est ad multiplicãdũ imperiũ Messiæ, scripsit Mem Setuma inter cęteras rationes, ut sexcentis postea annis ostenderet peritis uenturũ Messiam, & ita cõtigit. Dixerat Daniel post 70 hebdomades & uenturũ Christũ, et ruiturũ incendio templum. Idipsum sine ullo errore 490 pòst annis contigit. Dixit Iesaias uenturũ Messiam antęq; nasceretur Titus, ita notant interpretes. Vidistis Christũ uenisse quando defecit sceptrum & legislator de Israel. Nam quadraginta antè annis cessauerũt templi miracula, quadragĩta antè annis lingua ignis in dextram partem ferri desijt, quadraginta annis fuit senatus extra Hagazith: & quemadmodũ Moses in deserto quadraginta annis expectauit resipiscẽtiam populi, si uellet cognoscere uias Domini, ita ab occiso Iesu Christo quadraginta duos annos uoluit uos Deus ad pœnitentiã expectare. Non ne ista omnia sunt fide digniora, quàm miseri illi rabini, qui uos perdunt? Sed adhuc una rerum conditio superest notanda antè obiectiones. Tripartita fuit multitudo populi, uenìente Messia. Nam fuit Israel minimus saluatus per Messiam, Israel mediocris perdendus per uindictam, & tertius maximus reprobandus in gentium opprobrium. De tribus illis uidimus. Sunt eò referendæ multæ prophetiæ, quas imperiti uestri neoterici euertere interpretationibus moliuntur. Sunt illi homines delusores, & dominatores populi, qui percusserunt fœdus cum morte, de quib. prophetauit Iesaias 28. cap. propter quorum impietatem & uersutiam ista omnia extrema patimini. Vos enim rident, et seriò illis creditis, quũ in captiuitate tam diuturna sitis, & perdideritis prophetas, sacerdotes, iudices, reges, & miracula. Legis uirtus uobis perijt. Nec Iudæi possunt esse aliud à mille quingentis annis, quàm impij & perfidi. Sed de uaria partitione populi post occisum Messiam est audiendus Ezechiel cap. 5. Horret animus certè filij Israel reprobi, horret animus referre quæ de uobis scripsit. Dicam tamen: Et tu fili hominis sume tibi gladium, nouaculam tonsoris, & assumes eum, & duces per caput tuum, & per barbam tuam, & assumes tibi stateram ponderis, & diuides eos. Tertiam partem igni combures in medio ciuitatis, iuxta completionem dierum obsidionis: & assumes tertiam partem, & concides in gladio in circuitu eius. Tertiam uerò aliam disperges in uentum, & gladium nudabo post eos, Et sumes inde paruũ numerum, et ligabis in summitate pallij tui: & ex eis rursum tolles, & proijcies eos in medio ignis, & combures eos igni, & ex eo egredietur ignis in omnem domum Israel. Hæc dicit Dominus Deus. ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea, ut plus esset impia quàm gentes,

tes, & præcepta mea magis quàm terræ quæ in circuitu eius sunt contemneret. Iudicia enim mea proiecerũt, & in præceptis meis non ambulauerũt. Ideo hæc dicit Dominus: Quia superastis gentes quæ in circuitu uestro sunt, & in præceptis meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, & iuxta iudicia gentium quæ in circuitu uestro sunt, non estis operati. Ideo hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, & ipse ego faciam in medio tui in oculis gentium iudicia, et faciam in te quæ non feci, et quibus similia ultra non faciam, idq; propter abominationes tuas. Ideo patres comedent filios in medio tui, et filij comedent patres suos, & faciam in te iudicia, & uentilabo uniuersas reliquias tuas in omne latus. Ideo uiuo ego, dicit Dominus Deus. Nisi pro eo quod sanctum meum uiolasti, in omnib. contaminationibus tuis, et in cunctis abominationibus tuis, eo quoque confringam, & non parcet oculus meus, & non miserebor, etc. Antequã agam in Nizahon, uolo quædam in hunc locum prophetæ notare, ut aduertatis diligentius. Mitto quod in principio uos cõparat pilis, id est recremento corporis inutilissimo, et quod solũ nullum animantium alat, præter uespertilionem, sed abrasum statim perit: ita inter homines qui à Deo pendent, eratis maximi tenebriones, & nil aliud quàm tenebras sub prætextu legis Dei circumferentes. Combusta pars fuit sub Tito. nam conflagrauit Hierusalem, in qua bello, fame, peste & igne perierunt undecies centena milia hominum, centum ferè milia sunt seruituti et spectaculis reseruata. Cæterum in toto bello uicesies centena milia hominum sunt desiderata. si eam multitudinem respiciatis, quæ est deducta ab Aegypto, tripla & amplius cæsa est. Et tamen una tertia pars est tantum. nam quadragesies centena (duo alij trientes scilicet) in Bitter, ut minimum, sunt confecta. Nolo hic adferre quæ Iosephus, homo Iudęus, magna authoritate inter uestros, retulit. Ille author extat. Credetis illi, ubi de Christo non loquitur. Tertia pars confecta gladio, tertia item profuga toti orbi est in præsentem diem ludibrium. Ex tota illa multitudine pauci sunt seruati et ligati in patio, id est facti Christiani, & tamen nõ omnes boni. Nam Symon Samaritanus baptisatus est, & uoluit spiritu sancto abuti ad magica: demum impius & perfidus factus, multos in errorem traxit: ac demum Romæ dum in cœlum se posse uolare falsò dæmonibus credit, concidit orationibus Petri & Pauli, estq; in infernum delatus, xi. anno Neronis, & eo mortuo statim est decretum excidium, & Tito commissum bellum. unde ignis in totam domum Israel. Quæ uero causa est? quia magis impia fuit, quàm gentes, Hierusalem. Nam gentes statim atque audiuerunt de Christo, & eius doctrina, sunt conuersæ, in Samaria, in Damasco, in Antiochia, in urbibus uicinis iam dicebamur Christiani, quum adhuc omnibus supplicijs Hierusalem nostros afficeret. Vobis antequam ueniret Messias, nil erat commune gentibus. Nec erat in quo ab illis sumere exemplum deberetis sub Mose, imò fuisset damnabile. Nam erant idololatræ, & perinde moribus mali ut uos. Itaque fugiendum erat uobis gentium exemplum in omnibus. Nam fuistis in captiuitatem ducti propter imitationem gentium. Nunc uero dicit Deus extrema omnia exempla in uos constituere uelle, quòd non sequamini gentes. Oportebat igitur gentes habuisse aliquid à Deo commune uobis & cæteris nationibus, quodque gentes prius quàm uos recepissent. At nil tale est præter Euangelium Iesu Christi, seminis Abrahami, in quo erant saluandæ omnes gentes. Nam parum erat, ut ait Iesaias, ut esset Messias homo Deus in salutem Israeli,

ideo

ideo eum posuerat Deus in salutem gentium. Sed impleri oportebat scripturas: ut uocaret populum, non populum Deus, & non dilectam, dilectam. Ideo dicebant piscatores hominum: Oportebat primum uobis loqui uerbum Dei, sed quia uos indignos fecistis, ecce conuertimur ad gentes. Si fuissetis secundum iudicia gentium operati, tunc temporis proculdubio Israël saluus fuisset. Ast quia euangelium respuistis, & illud blasphemare ausi estis, & Christum Iesum Messiam interficere, quem innocentissimum credidit Pilatus (licet auaritia, & Iudęorum peruicacia ductus, dederit crucifigendum) & absoluendum sæpius iudicauit, antequam uestris cæderet clamoribus: ideo tam crudele exemplum de uobis Deus constituit in conspectu gentium, ut nec ante simile, nec postea sit futurum. Ita fauit duci ethnico in uos seuienti, ut in medio uestri exercitus, Titus obsidens urbem, à nullo lædi unquam poterit. Vbi non est magna copia materiæ, triduò urbem muro latissimo & alto, longoq; undequadraginta stadijs, urbem uestram cinxerit: ubi fuerunt inclusa undecies centena hominum milia, nullus prodire in legitimum congressum ausus fuerit. ubi matres proprios liberos coxerunt, & comederunt: ubi fimus & stercus fuit in cibo gratissimo, & in precio: ubi oppletę sunt domus cadaueribus, & fame moriẽtibus: ubi tanta fuerit moriẽtium turba, ut terra urbis ad sepulturam defuerit. ubi corpora ob fœtorem muris præcipitata, oppleuerint fossas, tanta multitudine, ut ad cœlum oculos uertẽs, dum ea cerneret Titus, dixerit: testor Deũ, quia in causa huius miseriæ non sum. ubi demum nec pater filium complecti, amare, aut mortuum flere potuerit. ubi etiam (quum alioquí haberet obediẽtissimum militem Titus) non potuit prohibendo facere, quin incẽdio templum perdiderit, atq; posuerit Ierusalem in aceruum lapidum. Et tamen superstites non agnouere Christum, sed iterum aduersus sanctum & iustum ex toto terrarum orbe sunt collecti in Bitter: in qua quanta miseria fuerit, ex hac licet conijcere. Fuerunt in urbe longè maximo muris ambitu cincta, quadruplo ferè quàm Ieroſolymis numero, & trimestrem obsidionem tulere: in qua quid passi sint Iudæi, ex historia Ieroſolymitana relinquo cogitandum. Nam nullus historiographus huius excidij calamitates copioſè descripsit. Legantur ab orbe condito historiæ omnium gentium, nulla unquam clades huic similis reperietur, unde & peccatum tam immane Iudæos commisisse fatendum, ut nullum unquam ab orbe cõdito fuerit, futurum ue sit maius. Ab hoc solo facinore certè Iesu Christi diuinitatem æstimare licet. Nam pro sanctissimo mundi propheta occiso, nunquàm tam acerbas & inauditas pœnas sumpsisset Deus: quum homo sanctior Isaia dari, aut Zacharia filio Ioiadæ non possit, & tamen Deus & ista, & idololatriam post septuaginta annos remisit, & fouit adhuc populum suum fermè quingentis annis, qui iam alienatus ab eo mille quingentis annis exulat. Ideo uobis non parcit, nec unquam parcet, nisi in filiũ eius Messiam Iesum à uestris maioribus uiolatum & occisum, crediderítis. Nam ille pius est, uosq; ad misericordiam expectat: licet uos ieiunijs maceretis, preces fundatis, uos inter uos foueatis, ceremonias exequamini, uobis sperandum non est ut unquam audiat, qui uos dispersos, toti orbi exosos, & in opprobrium ludibriumq; gentium natos, clamantes mille quingentis annis non audiuit. Iam prodeat cataphractus Nizahon, cõgrediamur. Quamuis leui armatura uix pilo & parmula sum instructus, tamen duce fide Iesu Christi facile futurum spero, ut quo sum nudior, & à sacra suppellectili imparatior, eo mihi uires maiores suppeditet, ut agitatione, saltu, & animo hunc Goliatem tãta opinionum turba fultum cõficere possim. Primò obijciet nos nõ esse populũ Dei, quod legis signaculũ circũcisio-

nem nō ſeruemus, quū tamē Chriſtus ipſe illā ſeruauerit. Nos eſſe populū dei, iā docui, quod ſtatim abſciſa lege Moſis, & eius priuilegijs, ceremonijs, ſignis, magiſtratu, ſacerdotio, prophetia, imperio ceſſantibus, ſucceſſimus: q̄ nō ſimus circūciſi, id docet perfectionē. Nā Moſes in Deut. & prophetę, ut iā docui, prętulerūt cordis circūciſionē carnis circūciſioni. loca iā attuli. Quare igit̄ Chriſtus eſt circūciſus: ut faceret utraq; unū, ut ludęos gētibus cōiungeret, ut mediator duo extrema in ſe reciperet, baptiſmū & circūciſionē, legem ut à ſe datam approbaret fuiſſe bonā, ut ſe ueſtræ infirmitati accōmodaret, ut omni humilitate deus & homo oſtēderet nobis eſſe receptis legibus, quę cōtra Deū nō pugnāt, parendum. at nūc quū diſceſſit, ſi circūcidamur, Chriſtus nobis nil prodeſſet. Præcipua ratio fuit legis approbandæ, ad eius uſq; diē, & ut extrema cōnecteret, ut quēadmodū duabus naturis diuina & humana cōſtabat, ita legē prēmijſq; corporalis, & ſpiritalē cōiungeret, & utraq; unū faceret. Obijciūt idololatriā ludęi, q̄ imagines colamus ſanctorū & Chriſti. Nō adoramus, aut in illis aliquid diuinitatis credimus, ſed in memoriā Ieſu Chriſti & ſanctorū, quū pauci noſtra negligētia literas ſacras ſciāt, ſeruamus, à qua nō fuit uetuſta lex exors. Nā diuinitatē ſerpēti æneo ineſſe putarūt. Inſtituerat illū Moſes, ſuſtulit Ezechias propter popularē abuſum. erāt in tēplo duo Cherubin, qui lōgè minus corporea figura q̄ homo ſanctus poſſunt, debēt ue fingi. nec tamē populus, qui ea ſigna uidebat in tēplo, colebat. ita nec noſtri adorāt ſanctorū uiſorū imagines, ſed in memoriā eorū quos repreſentāt, aſpiciūt, & quas fundūt preces ante eas ut precibus deū cōpellant pro nobis, eas à Deo incipiūt, & per Chriſtū Deū finiūt. Rationabile uerò eſt, ſanctos qui quū in corpore mortali eſſent, exaudiebātur pro populo à dño, nūc quū illi iuncti ſunt facilè cōſequi, quę noſtris miſerijs cōpatiētes flagitāt remedia. quod quū multis alijs locis, tū ex eo loco prophetę patet, ubi ait: Si ſteterint ante me Moſes & Samuel, ut orēt pro populo hoc, nō exaudiā. quo loco patet, & poſſe ſanctos orare, & nullos etiā ſanctiſſimos à Deo quicq; ueſtro nomine obtinere poſſe, donec credatis in Ieſum crucifixū à uobis. Vtinā potius quàm ulli eſſent cauſa offenſionis, aut erroris, illas imagines tātiſper tolleret eccleſia, donec Muhametani, & ludæi Ieſum Chriſtū ex animo amplecterentur. Si per illud ſtaret, poſſetis fieri Chriſtiani, ſe in hoc uobis accōmodaret eccleſia: aut ſeorſim tēpla, ubi ueſtro arbitrio Ieſum Chriſtū coleretis. nos negligere delectū ciborū, & legē preuaricari dicitis. Si illę obſeruatiōes fuiſſent ad ſalutē neceſſariæ, nunq; tā liberè Spiritus ſanctus per os Dauidis, Ieſaię, & cęterorū prophetarū eleuare uoluiſſet. Itaq; una lex omnia illa ad duritiā cordis, & ad tempus, (donec uobis illuceſceret ſol iuſtitiæ Chriſtus) cōceſſit aut prohibuit, ut memoriā Dei frequētius haberetis, cōceſſa aut uetita uidendo. Nil uerò in illis eſſe mali poteſt, quoniā quod Deus creauit, quū bonū ſit, malū & peccatū in homine, Dei cultore, & cordis ſumma puritate generare nō poteſt. nā peccatū nō fit, niſi à uolūtate. Quod fuit in illis peccatū q̄diu lex Moſis durauit, id erat nō quia res mala erat, ſed quia legē infringere malū fuiſſet. Illas ceremōias quibus in Aegypto eratis imbuti, ut ſe uobis accōmodaret, permiſit, & quia nil arbitrariū in lege ponit, iuſſit. Ideo nō peccamus, illis utēdo, quę per ſe mala nō ſunt, & à prophetis agitata. Nā lōgè grauius fuiſſet diurnū ſacrificiū tēpli, duorū ſcilicet arietū obmittere, q̄ porcinā comediſſe. & tamen prophetę ad tempora Meſſiæ reſpiciētes dixere, Quis hęc requiſiuit de manibus ueſtris? Ergo lex uera erat facere miſericordiā & iudiciū, ſubuenire oppreſſo & uiduæ, & eſſe beneficio in oēs Deo ſimillimū. Si Chriſtus fuit Deus, ait Nizahon, & omnia ſciēs, cur diſcipulis ignorare ſe dixit diem reſurrectionis? Quod non expedit hominibus ſcire, id

ſilentio

silẽtio & obscuritate tectũ uoluit Deus. Nã periodos rerũ scire est solius dei, qui errare nõ potest: hominis uerò cui semper mors imminet, semper iudiciũ dei instat, & tamen à malo nõ abstinet, nõ est suũ finẽ nosse. Nã si cũ est in timore mortis & iudicij Dei positus homo, tantũ scelerũ cõmittit, quid nõ faceret, si sciret sibi certas inducias esse datas? ergo se accõmodare uolult deus discipulis, & auditorio adhuc malè firmo. Erãt illi multi amicissimi, precipuè inter discipulos. erant & matris eius parentes, quibus si quid se scire arduũ esset fassus, importunè institissent ut aperuisset. quod si facere renuisset, egre tulissent, & illorũ probitati illũ nõ satis fidei habere iudicassent. Nã tenellis eorũ in fide ætatibus eũ se accõmodare oportuit, quũ etiã post tot uisa miracula, eo mortuo pauci de eius resurrectione sæpius prædicta ab eo crederẽt. At mihi dicet Iudæus, Si sciuit, & cõtra animi sensum negauit, est mẽtitus, quod est à propheta alienũ. & sciuit, & dicẽdo se nescire, nõ est mẽtitus. Nã ut homo nullus mortaliũ sciuit, ut deus uero omnia nouerat. Quũ enim esset homo deusq; duas naturas extremas in se habẽs, summæ supremarũ, & summã inferiorũ, duas etiã scietias, & duas uolũtates habuit. Credo ô Iudæi cordatiores, id uos mihi nõ negaturos, quod Messiã forè excellentiorẽ hominẽ, qui unquã in mũdo esse posset, existimetis. At si homo tantũ fuisset, poterat alter à deo maior fieri, qui una & Deus & homo esset. Itaq; oportebat eũ esse Deũ, duabus naturis prẽditũ, duabus etiã uolũtatibus & scientijs, & animę qualitatibus, quæ in Deo & in animo diuersæ uidentur. At ignorauisse aliquid (dicetis) etiã uulgare, patet. Nã quũ uenisset ad ficũ sterilẽ, iussit discipulos respicere an in ea esset ficus. Heus tu bone Iudæe, nõ uides deũ etiã te ignorãtẽ facere, quũ easdẽ ueluti ignorãtias fassus est? Quare dixit deus Adamo, ubi es? an ignorabat? an reperire nõ poterat? Si reperire poterat, quare ubi esset quærebat? & itẽ: Descẽdã, inquit Deus, & uidebo an opere cõpleuerint. num ignorabat an cõstituerẽt turrim? opus ne est illi motu locali? ignorat ne aliquid? de Sodomitarũ uisitatiõe idẽ iudicandũ. Sunt phrases loquendi in sacris familiares, se nobis accõmodat deus, & effectiuè tãtũ, nõ animi affectionibus more nostro agit. Pœnitẽtia uidetur duci quod hominem fecerit, an ergo ab æterno ignorauerat peccaturũ? ista sunt sensibus nostris accõmodata, quoniã alioqui nõ caperemus. Christus nil aliud uoluit, nisi dũ omnes attentos ad ficũ habet, & potentia diuini miraculi terreat, & ad bona opera incitet. Quod autem scientiã futurorũ haberet, id satis docuit, quod prædixit certo fixoq; tempore suã resurrectionem, prædixit Spiritus sancti missionem, suorũ mortes & miracula, prædixit cladem Hierosolymitanã, prædixit omniũ resurrectionem, & futurũ iudiciũ, materiẽq; per ignem decoctionem. Sed quare nõ addidit præcisa tempora, ut precauissent? hic interrumpã, & nisi mihi similẽ quæstionẽ par pari referẽdo soluatis, nõ sum satisfacturus. Prophetæ oẽs reuelatiõe diuina utẽtes, & spiritu sancto afflati, futura prænũciare, & uera præciso in tẽpore prædicere potuere, uel nõ potuisse nõ negabitis, quia 70. anni captiuitatis præcisè sunt nũciati, nũciata est & tẽpli ruina post hebdomadas 70. Quare ergo nõ præcisè oẽs calamitates futuras tradiderũt, ut sibi precauerẽt homines, quorũ tẽporibus cõtingere debebãt? Dicetis fuisse incõueniẽs: nã nulla fuissent spei & fidei merita: impij liberè ad periodũ usq; malè egissent, timor in eã usq; horã fuisset sublatus: Arbitrio credendi defuisset locus. quod est meritũ, religionis fons, & basis. Fuisset uester & totius orbis Messias infantulus adhuc existẽs oppressus: Nã si stata fixaq; die nasciturũ sciuissetis, ex toto orbe eò cõfluxissetis, potẽtiamq; uicinis principibus & rebuspub. formidabilẽ, factiones q; de eo sublimãdo sine dubio excitassetis, uosq; ipsos & illũ antecq; euãgeliõ locus fuisset oppressissetis, Quod maximè patet: quia quãuis obscurissimè nasci

uoluit, tamē nō potuit fieri, quin Herodes totā iuuenilē à bimatu infantiā, quod de illo à Magis audijſſet, in finibus Bethlehē, & in Rama ſuſtulerit. de qua re ſi nō recipitis noſtra placita, audite ſupra à me adductū Macrobiū ita de iocis Auguſti ſcribentē: Quum audiſſet, inquit, Auguſtus, Herodem inter illos pueros, quos infra bimatū interimere in finibus Bethlehemiticis iuſſerat, eius quoq; filiū interfectū, dixit Cæſar, Mallem eſſe Herodis porcus q̄ filius. Eſt autor ille à uobis & à nobis alienus, & planè impius, tātum abeſt ut à nobis inſtructū dicatis. Cōſtat facinus. Nō ſatis habuit Herodes uobis abſtuliſſe regnū, ſacerdotiū, iudiciū, regiamq; prolē, niſi etiā leſum in innocentibus proſequeretur. Quid erat futurū, ſi cū apparatu ueniſſet? eā ob rem prophetæ noluerūt diem menſem ue attingere, ne ille qui erat ſſar ſſalō, id eſt princeps pacis, ſtatim à cunis bellū adferret. Quæ turba & orbis cōfuſio adfuiſſet uero Meſſiæ, quū poſt necata in Iudea uiceſies cētena hominū milia, & euerſis præcipuis urbibus, tñ ad falſum Barcozibā quadrageſies cētena, uel ut alij uolūt, quatuormilia myriadū cōfluxerint? Religio nō ſolet præciſa tēpora edicere, ut libertas nobis acquieſcēdi uero, aut nō acquieſcēdi relinquat. In hac re uoluit eſſe ſimilis prophetis Ieſus Chriſtus, ut ſuos ad fidē animaret, & in ſpē futurorū attolleret. Prædixit quidē & de miſſiōe ſpiritus ſancti, nec tamē præciſē: Sed nō poſt multos hos dies, dixit. die uerò quinquageſima à reſurrectione, decima ab aſcenſione miſit paracletū, cuius uocabulū impoſtor ſexcētis pòſt annis ueſtris fauoribus & ſuppetijs uoluit occupare Muhamedes. Nil ergo de ignorātia Chriſti adfertis, alioqui & Deus pater, & prophetę ſpiritus ſancti ductu ignari fuiſſent: quod eſt impiū, ut & de Chriſto, credere. Quod nos uocemur uerus Iſraël, expulſo alio, id ſatis ſuprà patuit, & uidimus Chriſtū in carne. Quod uerò obijcit nobis Nizahō, nos nō debere dici Iſraël ob interpretationē, quaſi uideamus Deū: ergo eadē ratione falſo ſunt uocati Hebręi, qui nunq̄ uiderūt. Diuinitatē ſcimus nō poſſe oculis cerni. & aſſerimus nos nūc uidere deū ueluti per ſpeculū in ęnigmate, quoad corporis uinculis abſoluti uideamus animo libero facie ad faciē. Sed ſe offert locus in quo exultat, & ſcriò triūphat Nizahō, tanq̄ uictor: Si Meſſias aut Ieſus Deus eſt, cur ingreſſus eſt in mulierē, quū ſit mulier uas immundū, à quo triduo Deus Iſraëlitas uoluit abſtinere, anteq̄ legē acciperēt? Ardua quæſtio. Fac etiā (ô peſtifer homo) fuiſſe diuā uirginē mulierē, quā ore blaſphemo etiā fœdiori uocabulo fœdare te poſſe putas. An ꝓpterea deus in ſe labē cōcipere pōt, q̄ quotidie fœdiſſima hominū peccata, quibus nil fœdius, uidet & tolerat? Num in eius mūdo, in quo uerſatur etiā ad inferos uſq;, omni infamia infamiores, penetrās, ut inquit Dauid, poteſt cōcipere labē? quodq̄ tā infamia alat, uideat, perferat ſcorta? Si potuiſſet ſcelere labe factari, iāpridē nō fuiſſet Deus. Nōne ergo ſine macula poterat intrare (fac Deū eſſe corpus) in corpus fœmineū: uide q̄ impotētē facias, & ſole inferiorē. nā cloacas, lacus putridos, ſerpētes, q̄cquid eſt ueneni putridi & fœtidi, cōtingūt in ſua ſemp integritate manētes eius radij. At ſi incorruptibilia & ſūma labē ab inferioribus cōcipere attingēdo poſſēt, iāpridē nullus eſſet ſol, fœdi eſſēt radij, pernicieq; adferrēt, nō ſalutē. Vide quò impotētię deū reducas, quóue recideris, dū tu eius potētiā uicij incapacē cōfers homini, cuius oēs iuſtitię ſunt pānus mēſtruatę, ſi ad deū cōferant. eū aūt ſua creatura & cādela igne ue domeſtico inferiorē cōſtituis. Nā pone in latrinis (honos ſit auribus) cādelā q̄ diu uolueris, pone etiā in quibuſuis tenebris, ubi exemeris, nil planè lux ipſa uitij refert. & tu perditiſſime homo, maieſtatē Dei illa inferiorē impotētioreq; aſſerere nō dubitas? Poſſet etiā uiliſsimū ſine labe ſcortū intrare ſancta eius maieſtas, & purgare, dignūq; deo facere: quod quotidie per gratiā facit, dū cōuertit peccatrices. Nā nec plus corporis

habet

habet deus dū gratiā q̄ dū potentiā exhíbet. Verū ſacroſācta mater dñi noſtri Ieſu Chriſti nō fuit ſcortū, ut audes aſſerere, & referre exhorreo: nec fuit mulier. í. quę uirū nouerit, ſed ęterna uirgo. Opus fuit dignísſimū Ieſu Chriſto, quēadmodū duas naturas in ſe habebat, ita duas creationes in ſe ſuáue carne recípere. Vt em̄ primū hominē deus ex luto ſine ſemine & uaſe ad generādū apto formauit, ęteros uero ab illo p̄ naturę inſtrumenta naſci uoluit: ſic dei filius ſapiētia patris Ieſus Chriſtus, utrūq̄ modū in ſua natiuitate cōprehēdere uoluit. Quēadmodū enim deus potētiſſimus per ſapientiā, uerbū, aut filium eius, in ſpiritu ſancto ab utroq̄ procedēte, omnia creauit, ſic naturā humanā à deo creatore procreatā uoluit in uno diuinitatis & humanitatis ſubiecto ab utroq̄ participāte uniri, & generationē talē in humanis ſortiri, ut in ſe haberet duas prędecētes, & ab illis procederet. Sūt duo in generatiōe cōſiderāda, ſemē, & uas ſemini recipiēdo & fouēdo aptū. Caruit utroq̄ primus homo, utrūq̄ habēt ęteri homines, tertius homo alterū tantū. Nā ductu ſpiritus ſancti ſine ullo ſemine cœpit in uaſe uirgineo augmētū. O miſeri & perfidi ludęi, uos ueſtri ſaltē miſereat, ſat ſit Rabbinorū ueſtrorū perfidia innumeros homines dānatos à 1500. annis ex uobis fuiſſe: uidete magnitudinē glorioſi Meſſiæ, quomodo omnia in eo ſibi cōſentiant, quomodo nullus poſſet maior dari aut cogitari homo, q̄ qui homo unà & deus eſt: quomodo dignius q̄ à ſanctiſſima uirgine naſci nō potuit, quō melius? q̄ humiliter & obſcurè mundū ingredi primo non uoluit: quō ſimilior eſſe Deo nō potuit, q̄ de omnib. bene merēdo, & innumera probra in ſe pro uero aſſerēdo, recipiendo? qui tāti fecit hominē, ut eius nomine quū eſſet perſoluēdi impotēs, patri ſatisfecerit. Si omnia ſumma de eo credetis, certè quæcunq̄ de illo credimus, ſunt uobis probāda. Cęterū nec tātū myſteriū ſilētio trāſiere prophetæ. Ait Eſaias: Audite ergo domus Dauid, Nunquid parū eſt uobis eſſe moleſtos hominibus, niſi ſitis moleſti & deo meo? propter hoc dabit dominus ipſe uobis ſignū. Ecce uirgo pręgnās pariet filiū, & uocabit nomē eius Emmanuel: butyrū & mel comedēs, ſciet reprobare malū, & eligere bonū. Hæc ſunt clariſſima: nec egerēt interpretatiōe, niſi ea eſſent auſi deprauare Rabbini, ut uobis nebulas ob oculos effunderent. Quia perditus ille, & populo perfido dignus Achaz, à Deo alienus & diffidens, noluerat cōſulere dominū in belli periculo. ídeo propheta ea à ſpiritus ſancti oraculo dixit. Atq̄ ſi diceret, O domus Dauid, & rex Iſraël Achaz, qui nō uis experiri an deus ſeruet populū ſuū, nec ſignū ab eo uis petere, tāq̄ nos deſeruerit, nō ſatis habes homines ſanctos & prophetas uilipēdere, niſi etiā deū irrites? Tamē cōtēnas licet, nō facies quin deus ſignū lōgè maximū ſit in ſuo populo editurus. Virgo em̄ pręgnās pariet filiū, & uocabit nomē eius nō hominē, ſed deū qui nobiſcū eſt. Quū uerò puer educabit more patrio melle & cremore, ſciet reprobare malos & inobedientes populos, & eligere bonos & fideles. Sequētia ſunt clara de reprobatiōe Iſraël, & terra relinquēda. uos uerò oēs fatemini Symeonē iuſtū fuiſſe, fœliciū ſacerdotū ultimū. & linguā ignis in dextrā ferri deſijſſe in morte eius, & ſequētes nō benedixiſſe populo cū nomine arba othioth, & cætera miracula ſenſim euanuiſſe. unde ueſtra reprobatio fuit manifeſta, anteq̄ puer Ieſus Emanuel ablactaret. eo enim anno quo Chriſtū in ulnis habuit, in Mariæ purificatione, mortuus eſt Symeō iuſtus. Omnia ſunt cōſentanea. Quis uerò impietatē, & ad ſcripturas deprauādas ſtudiū ueſtrorū rabbinorū nō admiret & exhorreſcat? Immanuel ſolū nomē Meſſiæ cōuenit. nā tūc erat futurus cū hominibus deus, cuius generationē nemo poſſet enarrare. Volūt illud dictum de filia prophetæ, aut quauis alia ut ſōniāt, hominēq̄ eſſe patrē Immanuelis. At quod tā magnū ſignū eſt, ſi mulier uulgari modo cōcipit & parit? ſigna ſunt rara & ſuper naturā, at fœ

minā cōcipere ex uiro, quid habet miraculi? nōne pariente filia Achaz, aut prophetæ, perdidistis terrā, & uenit ruina? O reprobi homines: & uos ista deliramē ta sectari non pudet, ô miseri. Ad hæc quis possit dicere uirginē & grauidā sine implicatiōe falsi, si de uulgari cōcipiendi usu intelligat? Si ex uiro cōcepit, uirgo non est. itaq; quum dicat uirginē & grauidā, maximū dicit signū, & miraculū. Ne uerò esset ambiguitas ulla, usus est nomine harah, id est prægnans: quod (ut dixi) si de uirgine deflorata intelligat, implicat cōtradictionem. De sola itaq; uirgine Maria, quæ sine uiro cōcepit, & uirgo permānsit, intelligit: ex ea enim assumpta carne processit Iesus Christus: quemadmodū trānsiens per medium illorum qui eū uolebāt capere, ibat: quūq; euanuit in mōte ex quo illum præcipitare uolebāt. Fuit Maria mater Christi uirgo in partu, & post partū. nō est ergo maculatus Deus in sacrā uirginem descēdens. Templum pacis Romæ corruit, quum uirgo peperit. nouū opus putabant æternum Romani, quum cœlo tacta moles cecidit, dās locum uero pacis principi. Ara in templo Isidis in Aegypto uirgini pariturę posita ante erat: pariter in Gallia tpe Druidarū Carnuti, quæ postea dicata fuit puerperæ. Manauit fonte oleum Romæ die integra, sequente Domini nat iuitatē. Iris aurea ea die uisa est, stella Magos deduxit, tres soles in unum coierūt. Sūt ista omnia annalib. uariarum gentium notata, & propheticis scriptis consona. Eiusdem miraculi alijs uerbis meminit Iere. 31. cap. Vsquequò te huc & illuc uertes, filia rebellis Ierusalē? Certè creauit Dñs nouū super terrā. Fœmina circūdabit uirū, hoc est nouū quod facit Dñs: fœmina circūdat uirum sine ulla uirili opera. Nā quid alioqui nouū esset, si more cæterarū cōciperet? Ideo paulo pòst de ueteri lege abrogāda loquitur, & de noua eius uiri quē fœmina circunda bit recipienda, quiq; in matris aluo dictus est uir ob diuinitatem perpetuò comitem, & in utero, & extrà. Ob id dicit Isaias, ubi de morte eius agit cap. 53. Generationē eius quis enarrabit? quasi dicat, nemo, nisi reuelāte Deo. Ab æterno ēm sapiētia, & uerbū, & filius Dei genita durat, semperq; est apud patrem, filius sine matre, per quem mundus est in amore & spiritu sancto creatus. Ita secūda generatione illi fuit mater absq; patre, ex qua sumpta carnem uenit redēpturus, & in uiam ueritatis, quoniā creauerat hominem, reducturus. Sed ad Nizuah redeo. ait: In uestro Ioannis euangelio scriptum est quod Christus dixerit se habuisse à patre & Deo quæcunq; habuit, ergo non erat Deus. Argumētum hoc idem est, atq; si dicas, ego feci hoc impulsu animi, ergo ego sum animo inferior. est Iesus minor patre secūdum humanitatē, secūdum diuinitatē æqualis. nam superius ui sum fuit, æqualē esse rerum omniū in uerbo explicationem, ut & in mente, & in opere. Ita sapientia patris tota est in patre, & tota in filio, ut homo enim Christus, formam serui accipit. alioqui diuinitate par, quum sit in patre, filio, & spiritu sancto una deitas, & æqualis, pſonis distinctis. Alia obiectio. Nō elegit Christia nos Deus in populū, quoniā scriptū est: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua nō manifestauit eis. De lege id intelligitur. nā alibi dicit: Omnes gentes plaudite manib. iubilate deo in uoce exultatiōis, quoniam fundatur Zion in exultatione uniuersę terræ, &c. omnes enim gētes erant uenturæ & adoraturæ te Dominum. Quum uerò æternus Israēl sit in Ierusalē, sequit (ut nos tenemus) Ierusalem fuisse, essęq; ecclesiam Dei, quam soli sub Mose habuistis. sed à 1500. annis est toti orbi aperta, & uerum Israēl patuit esse populū eius ecclesiæ. Sed lōgè maxima quæstio & dura se offert. Si fuit, ait Nizuah, Iesus Deus, cur suspensus fuit, & in se sustinuit omnia afflictionum genera? uer clamauit se derelictum à Deo, &c. Satisfaciam primo ratione, & demum autoritate. A capite repetamus. Iam sæpius dictum est, esse hominem tanto perfectiorem, quanto

similioꝝ

similior fit Deo, & e diuerso. Omnibus dat Deus, & nil accipit, hostes perinde & blasphematores ut amicos suis bonis donat, omnia propter hominem facit, maximam charitatem in omnes exercet, ueritatem in rebus perpetuam facit, per continuationem specierum in materia. unde inordinata, & mala falsaq; reprobat. Messias quum deberet esse homo perfectissimus, & quo nō potest dari maior, debuit per omnia fieri illi similis in operationibus. ergo pauperrimus, & nil possidēs, & quęcūq; in eo erāt posita elargiēs, à nemine autē accipiēs. Amauit oēs homines ex æquo, quū pro crucifigētibus se exorauit: omnia etiā pro salute hominis fecit. Nā homo sine deo, ad deperditā ab Adamo innocētiā redire non potuit: quod probatū est primo libro amplissimè. Si habere maximā erga oēs charitatē est deo simillimū, nemo maiorē habere potest, q; quū salutis plurimorū causa uitam ponit, & lubēs moritur: quod Christus diuinitate uoluit, corpore certē horruit ad sudorē usq; sanguinis. Quicunq; autē maximā charitatē uult fratri exhibere, primā curā de salute eius animæ habeat necesse est: qui animorū curā suscipit, uerū asserēdū sumit: qui uerū asserēdū sumit, magnatibus displiceat necesse est. Nā fouēt in rebus pub. ob suas utilitates & opiniones uitia: quęcū agitant, personæ uitiosę taxare uidēt. unde prouerbiū, ueritas odiū parit. odiū statim ueri assertori malū parat. At si est homo Deo simillimus, flecti nō debet, potius mori debet q; ueri dispēdiū pati. Nā quod facit Deus in perpetuitate speciei, itidē & ueri satelles de uera assertione facere debet, & uidere tā diligenter ne uitiū falsi irrepat in animū, quàm Deus seruat ne neuus aut morbus à natura in corpus serpat. Quisquis talis est, mortem subeat oportet. Verum ista prophetæ latius aperiūt, quod patebit in euangelio prophetico. Vno loco ero contentus, nunc ueluti digito indicasse. Iesaiæ 53. Posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrūm, & eius liuore sanati sumus. Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus propter scelera nostra. De Messiah illa intelligi necesse est, quicquid deprauent Rabbini. Itaq; si futurus erat uester Messias præstantissimus, lōgè debebat animi bonitate excellere, & semper uerū profiteri, nec aulicā id est apparentē habere iustitiā, quam habere oportet illum quisquis rerum splendori studet. Longè est animus corpore præstātior, ergo & uirtutes eius uirtutibus corporis. Præstantia ergo meliori erat futurus Messias. Nā qui copia rerū & imperio floret, nō potest esse bonus, & deo simillimus. Quum enim in toto orbe sint semper futuri pauperes & egeni, si contemnūtur ab eo qui aliquid possidet, nō est perfectus, quia seruat ad splēdorem & uanā opinionē, & illi nō habent ad necessitatem: moriūtur fame fratres, & unus deuorat omnia. Si dat omnibus ex æquo, statim erit similis & pauper. Si dat, & semper abundat, alios spoliat, ut alios uestiat, & fit iniquus prædo, qui alienum sanguinem largiatur. At Messias non erat in se habiturus peccatum: unde necesse fuit pauperē, humilē, abiectum, odiosum, malis, & paucis bonis probatum fuisse: qualis fuit Iesus Christus. Verum pergo ad summam uitæ Iesu Christi, ut Iudæi uideant non unū aut alterū locū detortum illi cōuenire: sed totam historiā in prophetis, non secus atq; in euangelijs haberi. quod nisi de eo omnia dicta fuissent, fieri nō posset ut ita per omnia cōuenirēt. ita fiet, ut qualis esset futurus, agnoscāt. In fine cęteras obiectiōes percurrā, & paucis soluā, quoniā Iudæi cōtra aduentū eius obijciūt. Sunt enim adeò stupidi, & suis Rabbinis addicti, ut quia duo sunt Christi aduētus, duos Messias expectēt.

QVAE DE IESV CHRISTO CREDIMVS.

CRedimus Iesum Christū filiū, uerbū & sapiētiā dei prīs ab ęterno genitū, apud patrē ante secula eadē diuinitate diuersa persona agētē, rerū distinctionē & creationē unà cū patre & spiritu sancto in tēpore fecisse, demū promissum

fuisse à Mose & ꝓphetis reuelãte spũ sancto, q̃ ante eũdẽ Abrahamo & Iacobo aperuerat. Secũda uerò natiuitate natũ in Bethlehẽ Iudę ex uirgine, ut quẽ pater ꝑ eũ hominẽ formauerat, eũdẽ oĩno deprauatũ ad uiã iustitię reduceret. Cæterũ statim ubi in mũdo nasci uoluit, paupertatẽ ipsis factis amplexũ fuisse, atq̃ tũres Israeliticas alterauisse, & in se trãstulisse. Natũ 13. die à regib. Magorũ adoratũ fuisse, & demũ in Aegyptũ ꝓfugisse. Illi Ioannẽ baptistã ueluti Eliã præijsse, & in deserto ad pœnitẽtiã nomine illius inuitasse. dein ubi adoleuisset, & uir perfectus factus fuisset, uocasse apostolos ut plurimum piscatores, ut eos faceret piscatores hominũ, quibus legẽ quę esset toti orbi utilis & salutaris exponere cœpit, atq̃ ut omnino pietatẽ in animo seruarẽt. Sũmis uerò & inauditis miraculis cõfirmata quę doceret, uoluit. ob quę miracula cõcepta inuidia incredibili in eũ principes Iudęorũ, occasionẽ quęrebãt ut illũ perderẽt. tũ Ierusalẽ ingressus est, illi clamãte populo Osanna, quũ tñ equitaret pauperrimus asellũ. Egit uerò regẽ, quũ mercatũ sacrũ ausus est deturbatis mensis trapezitarũ à sacro loco ꝓpellere. Paulopòst unius suorũ dolo 30. nũmis est uẽditus, dictaq̃ est hora, & locus, quo illũ in manus daret. noctu occasionẽ nactus, duxit cohortes ad mõtẽ oliuarũ, ubi captus est, suiq̃ dispersi. Eò adducto cõueniũt principes & pharisæi de eius morte. Fiũt ob eũ amici Herodes & Pilatus, refert preciũ pœnitẽtia ductus Iudas q̃ principes noluerũt in corbanã mittere, sed in emptionẽ agri figuli ad sepulturã peregrinorũ destinati. omni apud eos qui eũ fouere debebãt probro, cõtumelijs, & uerberibus affectus: tandẽ falsis testib. falsa de eo asseuerãtib. est morti inter duos latrões adiudicatus: effossisq̃ manib. & pedibus, clauis est cruci affixus, tota cõpage corporis tormẽtis & laniatione soluta, facieq̃ ob sputa & sanguinẽ à capite defluentẽ tã deformi, ut ueluti leprosus despectus, & abiectissimus hominũ uideret. & ne ullũ crudelitatis genus nõ sentiret, sitiẽti in cruce obtulere aceti de spõgia. Interim uerò milites cũ uellẽt eius uestes sibi diuidere, tandẽ sorte trãsegerũt, cuius essent. Demũ aperto eius latere, eũ nõ cõfregerũt. Solis autẽ & lunę defectio eo tpe decimaquarta luna impossibilis, tres horas duravit. Sepultus est, surrexit, cũ suis est uersatus, ascẽdit in cœlũ, misit spiritũ sanctũ Apostolis & discipulis, à quib. omniũ gẽtiũ linguis loquẽtib. lex sancta noui testamẽti est publicata, seruaturq̃ à nobis, donec secũdo aduẽtu redeat terribilis omnib. eius legẽ cõtẽnẽtib. tũc ubi iudicauerit uiuos & mortuos, tradet regnũ abolita corruptiõe, Deo & patri. Hæc sunt quædã capita, in quibus sũma rerũ est. Si uerò suffragabunt̃ his omnibus prophetæ, non est possibile ut de alio intelligant̃, q̃ de Iesu.

EVANGELIVM CAENOPALAEVM, SEV PROPHETICVM.

QVamuis instituì potissimũ autoritatib. ueteris Testamẽti ea quę fide tenemus adferre, tñ negligere rationẽ nõ cõstituì, quoties suffragari autoritati poterit. Fatebunt̃ mihi oẽs philosophi pariter & Iudęi, in quibus est ratio, Deũ unũ esse creatorẽ cœli & terrę, uisibiliũ & inuisibiliũ. Nõ poterũt negare, esse impossibile quicq̃ à deo creari quin à summa potẽtia, per sũmã sapiẽtiã, in uoluntate alicuius finis gratia sit factũ. Nã frustra esset potẽs, q̃ nesciret qua in arte aut quo modo res essent agẽdę: & frustra utrunq̃ adesset, nisi uolũtas & amor cuiusdã finis ad id induceret. Tota ergo rerũ creatio est in deo omnipotẽte, tota itẽ est in sapiẽtissimo, omnipotẽteq̃ filio uel uerbo, & tota in omnipotẽte uolũtate, amore, aut spiritu sancto ab utroq̃ procedẽte: & tamen non tres omnipotẽtes, sed unus omnipotẽs. Nil nos posse agere in imagine dei, animo in nobis posito scilicet cernimus, nisi totã rẽ agendã in mẽte habuerimus, totã in explicatiõe, & totã in opere & in cogitatione: nunquam potest esse uoluntas, quin eam præcedant potentia & scientia, Moses prophetarum antesignanus tria ista in duabus primis

periodis

periodis Geneſeos poſuit. In principio, inquit, deus creauit cœlũ & terram, terra aũterat inanis & uacua, & ſpũs dñi ferebat ſup aquas. Illic deũ principiũ & ſpiritũ uidetis. In principio, id eſt in filio deus creauit omnia, quę effectu ſpiritus ſãcti ut digito dei, eſſe materiale acceperũt. Dauid uerò dicit. pſal. 32. Verbo dñi cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorũ. Illic etiã deũ uerbũ, & ſpiritũ adfert. Nec em̃ quicq̃ ſine illis trib. middot, id eſt proprietatib. põt in eſſe deduci. & itẽ: Mittet uerbũ ſuũ & liquefaciet ea, flabit ſpũs eius & fluẽt aquæ. Mittit deus in omnibus rebus naturalibus, ut denẽ illis formę, uerbũ, & ſpiritũ ſanctum, ſine quibus nil fit. Eſt tamẽ una res, una actio, unus deus, omnia in omnibus faciens. Quare aũt mens illa ęterna uocet filiũ uerbũ, ſuprà crebrò docui, potiſſimũ in refutatione Muhamedica. Nullũ nomẽ habet deus, quo poſſit donari, aut quod eius naturã omnino ad obiectũ animi trahere queat: quia tũ noſter animus eſſet cauſę primę par, aut ſuperior, ſi abſolutã de ea notionẽ cõprehẽderet. In hoc em̃ noſtrũ animũ mũdo ſenſibili maiorẽ cognoſcimus, q̃ illo immẽſã cœli molẽ cõplectimur. Deus ergo miſeratus noſtrã ad eũ qui ſcopus noſter eſt cõtẽplãdũ imbecillitatẽ, reuelauit ſanctis hominibus uocabula illis familiaria, quorũ ſignificatiõe & ſimilitudine in cõiecturã tãtę maieſtatis ueniremus: uerbo uero adexplicãdã ſecũdã in diuinis perſonã, nil potuit noſtris ſenſibus dari familiarius. Vt em̃ à quo cogitauimus, nil prius habemus q̃ ut uerbo aperiamus cõceptũ mẽtis: ſic diuina prouidẽtia ęternũ de hac mole creãda cogitãs, & in ea ante materiã creatã omnia cõſpiciẽs, ſtatim diſtinxit per uerbũ & ſapiẽtiã eãdẽ molẽ, & in eſſe quũ uiſum eſt deduxit. Ideo filiũ uocauit uerbũ, quã uocẽ philoſophi Gręcorũ ſunt mutuati, λογον̃ dixere. Noſter euãgeliſta Ioannes ab ęterna generatiõe uerbi Ieſu Chriſti texẽs eius uitã in terris, dixit: In principio erat uerbũ, & uerbũ erat apud deũ, & deus erat uerbũ. omnia per ipſum facta ſunt, &c. De hoc uerbo multis in locis dicemus, pro occaſiõe. De ſapiẽtia uero dei, qui Ieſus Chriſtus eſt, ita ait Salomõ, Dñs ſapiẽtia fundauit terrã, firmauit cœlos intelligẽtia. & Dauid, Omnia in ſapiẽtia feciſti. His ſatis patet benedictę trinitatis imago, & creationis myſteriũ. Nũc poſt ea quę uoluit deus de illa fœlici ſapiẽtia dicere, ad reuelatiões pphe ticas eſtueniẽdũ, ut inde qualis eſſet futurus Meſſias diligẽtius diſpiciamus. Promiſit Deus Abrahamo reſtitutę pietatis anteſignano, ut illi naſceret filius, in cuius ſemine benedicẽdę erãt oẽs gẽtes, idq̃ nõ in uno tãtũ loco, ſed in multis. Addidit uerò deus, ſe daturũ eã terrã ſemini eius uſq̃ in ſempiternũ. Cõfirmauit aũt deus eas promiſſiões, dãs ſenib. Abrahamo & Sarę prolẽ, cũ eſſet naturali curſu rerũ impoſſibile, aut illi gñare, aut huic cõcipere. id cõtigit, quia crediderũt deo eſſe omnia poſſibilia. Sũt uerò diligẽter iſta ppẽdẽda, quia baſis rei ſacrę ſunt. Meſſias in Abrã ſemine promittit̃, ergo futurus erat homo, & in eodẽ oẽs gẽtes erãt benedicẽdę. i. ſaluãdę, & ad ueritatẽ adducẽdę. At iſtud per hominẽ fieri eſt impoſſibile. pariter & toti orbi imperare, quũ Deus hominis arbitrio durãte, ſit retinẽdę terrenę poteſtati impar. futurũ tamen erat, quia id Deus uerax dixit. Ergo Meſſias promiſſus, & homo & Deus erat futurus: homo, quia reuera de ſemine Abrahã: Deus, quia oẽs gẽtes ſaluare debebat. nã homo nõ põt id facere. Deus uerò etiã in rebus fluxis toti orbi, ut ſuprà docui, imperare nõ põt. Imperabit tamẽ & imperat: unde ſequit̃, imperiũ Meſſię & eius legẽ eſſe ſpiritalem, qm̃ alioqui nõ duraret uſq̃ in ſempiternũ, qm̃ mũdus iſte nõ eſt ęternus, ſed tẽporarius. At regnare debet ſemẽ Dauidis & Abrahami in domo Iacob in ęternũ, & regni eius nõ debet eſſe finis. Ergo meſſias ꝓmiſſus deus & homo debebat eſſe, & eius imperiũ ſpiritale tantũ, & terra fideliũ eius ſanctę eccleſiæ cõſortiũ. & uos in ueſtris gemaris multis locis tenetis tã fœlicem & magnã legem Meſſiæ, & ipſum

Meſsiam

Messiã futurũ, ut lex Mosis, & ipse Moses nil penè cõparatione eius sit. At nil maius homine Deo dari potest, is est Iesus, lex spiritalis est lex eius. In usu rerum naturalium, à quo leuiter cõsiderantibus uidetur religio differre, indies idem fieri docet Deus, singulos homines erga liberos eodẽ modo informãdo. Vt eñ uirtutis, & rerũ ubi nascunt expetẽdarũ causa, sed præcipuè in uirtute atq; pietatis opera suadẽda, pueros rerũ omniũ ob ætatẽ imperitos, ad præclara incitẽt parẽtes, illos quibus rebus maximè teneri uidẽt, donãt, & pollicitationibus rerũ similiũ indies adfuturarũ, si pergãt in incœptis demulcẽt, ueluti semper ita illis sit futurũ: interimq; silẽtio tegũt, quod aliquãdo sit futurũ, ut alia ætate succedẽte, nõ iam crustula, munuscula ue in uirtutis præmiũ petẽt, sed famã: & demũ si pergẽt esse boni, uidẽdo etiã famã fluxã, & tot laboribus indignũ præmiũ, ad laudẽ creatoris solius ita referẽt, ut nil sibi præmij petãt, omnia eius arbitrio cõmittẽtes qui illos hic posuit. Quum enim iustissimũ putent & certò credant, nõ possunt nõ iustissima cõsequi ab eo: (capio hominẽ sub uera religione institutũ) patres illi qui uno uocabulo crustulã uocitabãt, omnia uirtutis præmia & munuscula, & gloriã opinionemq;, & uitæ eternæ spẽ, nõne mẽtiebant, & falsò de industria asserebãt? minimè. Nã ut se accõmodẽt pueris, alias res nec capiẽtibus, nec ambiẽtibus, quibus capi tũc norũt, ea offerũt pollicẽturq;. Simili modo pollicitus est Deus successoribus Abrahã, pro omni præmio terrã fertilẽ, & quæcũq; illã ad fœlicitatẽ comitãt, si præcepta sua seruarent. Crustulis illis sunt deliniti & usi filij Abrahã circa 500. annos rei pastoriciæ attẽti, magistratu destituti, ambitiõe rara. Tanq; ex ephebis exeũtes suscepit Moses, sub quo cõsistentẽ cũ adnexis ætatẽ, sũmo in rerũ splẽdore, in rep. in regno, in aristocratia eò usq; egerũt, quoad tempus uana ista præmia cognoscẽdi, & in deũ omnia referẽdi fuit. Duas quidẽ partes bene egere, & cum summo dei fauore, at ubi à catastrophe errorẽ admiserũt, & pueritiæ iuuẽtutisq; præmia etiã senio apta iudicarũt, delirãtes in reprobũ sensum abiere. Quẽadmodũ autẽ in hominis ætatibus nil certius mutatiõe, sed uero puncto alteratiõis nil incertius, q; ad præfinitũ tẽpus attinet (certũ est enim ex infante puerũ, ex puero iuuenem, ex iuuene uirũ, ex uiro senẽ fieri: at quũ fit, nisi postq; iã factũ est, uix ulli nouerũt) sic in lege, quũ ad maiorẽ fortunã trãsire debebãt, tamẽ Mosem protectorẽ quadraginta annis exulare coẽgerunt, ægrè quotidianis miraculis totis quadraginta annis illi nomine Dei subscripsere. Floruerũt uerò sub Dauide, & Solomone, quũ autẽ ueniisset ille qui ad perfectũ uirtutis præmiũ ex fluxo & uano trahere debebat, postq; fermè quadraginta annis inter eos egit (numerus infra decadẽ, ad eã pertinet) crudelissimè eũ necarũt, quadragintaq; pòst annis ad internecionẽ interiere. donec eò iterũ collecti, paulopòst 40. annos iterũ cõcidere: & tamẽ, si dijs placet, hi iuuẽtutẽ & terrena præmia adhuc sunt habituri, & expectãt, nec se pestẽ in sinu fouere sentiũt, quũ tamẽ diutius sine Deo sint q; durauerit eorũ iuuẽtus, & fortis ætas. Sed hæc parerga, propter loci interpretationẽ. In quo semine Abrahami (ut dixerã) erãt benedicendæ omnes gẽtes, necessariò erat futurus Deus & homo unà, tenuissimus, lege spiritali, possessiõe cordiũ & animorũ, nõ rerũ, totius orbis rex. Quum Iacob benediceret filijs diuinitus inspiratus, dixit: Nõ auferet sceptrũ de Iuda, nec reformator de fœmore eius donec ueniat Siloh, qui erit expectatio gentiũ, ligãs ad uineã suũ pullũ, & ad uitem ô fili mi asinã suã. lauabit in uino stolã suã, & in sanguine uuæ palliũ suũ. Sũt & ista perpẽdenda. De Messia ista dici nõ est dubiũ. nã quũ absolutè dicit, erit expectatio gẽtiũ: nullus alius q; Messias id potest esse, quisq; sit homo & deus. Nã in nullũ aliũ oẽs populi debent, q; in Deũ sperare: quia nullus omnes saluos faciẽdi est potens, præter Deum. At Messias futurus erat homo, ergo & Deus. Homo, ut

corpore

corpore pro hominibus omnibus lueret: Deus, ut saluādi oēs potēs esset. Sed magnū latet mysteriū in dictione שילה uetusti interpretes uisi sunt legisse שילח pro heth, & nō pro he. & ideo uerterūt, qui mittēdus est. aut de industria uolentes tegere apud gētiles sanctū mysteriū, ita uerterūt. Significat uerò ea dictio, filius eius Expositio, inquit Dauid Chimhi שילה, id est בנו filius eius, & innuit Dauid, aut Messiā. Quod de Dauid nō intelligatur, id docet quod sceptrū reuera sub eo incepit, nō defecit. Prēterea tā diues fuit Dauid rex, & à paupertate equitādi asini alienus, ut nullus unquā rex (prēter filiū eius Solomonē) pro modo regionis ditior fuerit. Sed ad mysteriū. Relatiuū illud he, utranq; Iesu Christi generationē cōprehēdit. Nā scribitur & legitur cū he, & intelligitur cū uau. ob id de nomine utriusq; parētis tacet. cū legit he, est generis fœminini, & notat filiū eius, id est Marię uirginis. quū intelligitur cū uau, eius est masculini generis, & ęternā à patre progressionē & generationē significat, de qua primū intelligitur quū de eo dicitur. quēadmodū quū de homine dicimus, prius de ratione quàm de corpore intelligimus. Quēadmodū enim est cogitatio cognitione prior, animus corpore, generatio ęterna tēporaria, & tamē nil intelligimus, nisi à posteriori, ita propheta uoluit subijcere sensui quod uidimus, non scripsit quod necessario prius cogitamus. expressit per he, humanitatē: diuinitatē, in uau subticuit. nec est illi aliud in tota scriptura simile, ut nullus hominū est Messię in natiuitate similis. Vt prestātissima cōditione differre in infinitū debebat, etiā à perfectissimo homine, sic & nascēdi modo. Nā si extra uasa naturæ sine semine corporeus natus fuisset, Deo patre & spiritu sancto operāte, habuisset comitem Adamum. Si more nostro, cæteros homines. Itaq; nil cōmune habere nisi partim debuit, ut ab utrisq; differēs, utrosq; tamē iungeret. Pater illi fuit sine matre, mater illi fuit sine patre, ideo utranq; generationē Moses in una syllaba uoluit cōprehendere: quā Deus ut eā inspirauerat, cōseruauit etiā ab impia deprauatiōe scribarū. Verū nō satis habuit bonus senex dixisse Messiā uenturū pereūte regno & senatu, sacerdotibusq; exautoratis, nisi & qualitates duas præstātissimas in Messia notasset, paupertatē & passionē. Dum ipse idē ligat suū asinū ad uitis stipitē, penuria loci, quū nō haberet ubi caput suū reclinaret. Insignē humilitatem & paupertatē libenter se uoluisse amplecti, notat. Alioqui qui suscitauerat tot homines, centurionibus, archisynagogis, hominibusq; in summis autoritatibus cōstitutis, ditissimisq; fuerat in summo rerū discrimine opitulatus, quid diuitiarū nō poterat cōsequi, si operas uēdere uoluisset? Nullus nō libēter hominē heredē & dominū agnosceret, qui uitā reddidisset. Fuit, fuit ex professo pauperrimus Iesus Christus, noluit esse ditior q̄ erat. Ingressurus Ierusalē, asellū paupe rum usibus pietate ciuili accōmodatū, sibi à stipite solui curauit: cū eo rex mansuetus, pauperq; ingressus est Ierusalē, ingratissimā urbem, quę ob beneficia & humilitatē regē cōfecit suū, ęternùm iusti neglecti datura pœnas. Aliā qualitatē dicit dū ait: lauabit in uino stolā suā, & in sanguine uuę palliū suū. Notat enim tormentorū eius magnitudinē, & cruētā à toto corpore sanguinis effusionem. quod innuere uolēs Spiritus sanctus per os Iesaiæ 63 ita ait: Quis est iste qui uenit de rubris tinctis uestibus, &c. Respōdet Messias: Ego qui loquor iustitiam, & reduco captiuum Israel ad salutem. Quare rubrum est indumentū tuum, & uestimenta tua sicut calcātium in torculari? R. Torcular ego calcaui solus, & ex omnibus gentibus non est uir mecum, &c. Ista est intinctio uestium in eius sanguine. Illa de Messia dici, non potestis negare: quoniā ille est qui loquitur iustitiā, & qui solus captiuū Israēl potest saluare. At postquā de suo sanguine dixit, statim de uestro subiūgit: cuius, ut scitis, fuit tāta effusio, ut eius flumina hinc

in ortũ, ist hinc in occasum in mare usq; fluerẽt, & tamen nõ sapitis. Alioqui uos rogo, quid cõduceret uestes in uino lauare & intingere? Nam nec purgari uino possunt, nec ullus odor aut instrumentũ luxurię (quò trahitis omnia) ex uestę in uino mersa procedit, sed labes potius. Itaq; de sanguine Iesu Christi intelligi ea intinctio debet, ut latius de passione dicetur. Ad eas reuelationes, quas de Messia Moses habuit, & protulit, uenio. In multis locis, imò ferè ubiq; sunt figurę ad Christum spectantes. Vt repulsio Mosis à populo suo, còuenit cum Christo reprobato, & occiso: Iosephi uenditio, cum huius uenditione: transitus maris rubri, & sanguinis aspersio, cum baptismo: agni paschalis esus, cum eius corporis in salutem omnium oblatione: serpentis erectio, quem aspicientes sanabantur, ut Christo crucifixo, & in sublime erecto fidentes saluantur: Isaaci ad mortẽ ductio, quum esset innocens, &c. Verum, quum etiam ipsis expressis locis uix credatis, nolo apud uos illis agere: manifestissima proponere statui. Deuteron. 18. ait Deus Mosi: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam uerba mea in ore eius, loquetur q; ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem uerba mea quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. Vt autem cognosceretur propheta uerus à falso, addit Deus: Si euenerit quod ille prædixerit, uerus est propheta, alioqui falsus est. Sunt & ista excutienda. Nam non ægrè ideo refractarios Rabbinos admissuros ista de Messia puto, quod uideantur contra ea quæ de Iesu Christo credimus, facere. Prophetam dicit, inquient, ergo non est Deus. Opus erat hominem perfectissimum Messiam futurum, fatentur. Sed nulla in homine qualitas maior prophetia dari potest: ergo illam habuisse ita excellẽter oportebat, ut etiam maximi iuxta eum positi, nil essent. Quatuor maiores, duodecim minores: Dauid, Selomoh, Nathan, Semuel, Elias, Eliseus, & plurimi alij, ut discipuli Hillet, & usq; ad Simhonem iustum fuerunt innumeri sanctissimi, & tamen iste per antonomasiã propheta dicitur, tanquam illi nihil sint. Etiam diuinitatem in eo concedere necesse est, ex his quæ Moses scripsit. Nam dum ait, Quicunq; uerba eius nõ audiuerit: neminem à lege illius excipit. Si omnes comprehendit, ut certè comprehendit, omnes ergo eam legem seruantes, saluari per eam legem docet. At lege una corporum, seu ciuili ostendimus, non posse etiam deo orbi uniuerso imperare. Ideo loquebatur Deum futurum ex his uerbis, alioqui toti orbi legẽ salutarem dare non poterat, & animorũ ius tantũ toto in orbe habere debebat: animorum uerò motum sequuntur bona corpora, seu homines. At dices: Si erat futurus propheta & Deus, quare non dixere prophetæ? Si semel in prophetæ personã Deum habitare posse putassetis, nullus planè propheta non fuisset uobis Messias & Deus. nam deos uobis tam propinquos quærebatis, ut malletis uitulum unum, quàm Deum (cuius ob oculos ignis tã magnus uersabatur, ut ferre non possetis) populari consensu eligere. Quicunq; uobis uel minimum prophetiæ ostendisset, statim habitus fuisset Deus: quum serpens ob damna serpentum erectus in signum, Deo cœli, cuius præsens uis in sanctiore templo erat, à uobis impiè prę ferretur. Signa autem ueri prophetæ excellentissima habuit Christus. Nam tã multa prędixit, ut uix numerari possint. Euersionẽ uestræ urbis cũ lachrymis prædixit, uestram captiuitatem dixit breui futuram, futuras in Iudęa fœminas fœlices quæ non genuerant. futuram suam resurrectionem prædixit, & facto præstitit, ascẽsionem pariter, Spiritus q; sancti missionem, suorum mortes, miracula in eius nomine futura, &c. innumerabilia, quæ nil aliud nefariæ genti quàm exacerbationẽ adferebant: omnes gentes in eum crediderãt, quum uix pauci accessissent Iudæi ad ueritatem, est reuera Christus, summus homo,

summus

ſummus propheta, ſummus Deus, per omnia bonæ mentis argumenta Deo ſimillimus, ſecundū carnē patri per omnia obediens, diuinitate par. Sed ſatis nobis aperuerūt patriarchæ, qualis eſſet futurus Meſsias. Eſt ad eius natiuitatis tractationem accedendū. Rationib. multis, & ut uobis illas inculcarē crebro repetitis, Chriſtū debuiſſe naſci excellenti quodā modo à cęteris hominib. diſsimili, iā docui. Adā fuit factus extra fœminā, ꝓpagatio eius in fœmina, Chriſtus ex uirgine naſci uoluit & debuit. Iā attuli loca, quibus prophetæ prædixerant futurum, ut uirgo in utero haberet et pareret: aut ut uirū, iam in utero ita dictū, circundaret fœmina, quę maxima ſigna ſunt, nec uulgari generandi uſui accōmoda. Primū locū ſatis explicatū credo. Rationibus uero ſuprà firmaui cōtra idololatras, nil eſſe inter homines uirginitate purius, nil Deo fuiſſe dignius, ut carnē noſtræ ſimilē, ſummus prophetarū homo Deus caperet. Quāuis enim nullā labē ex ullius fœminæ electione potuiſſet cōcipere, fuit tamē Deo digniſsimū, quod diuinitati eſt proximū. quod prophetæ innuere uolētes, Synagogā Iſraëliticā ueluti Dei ſponſam, quādiu illi Deus affuit, uirginē ſemper & crebro nuncuparūt: ut è diuerſo, quoties idololatriā et ſcelera illi ob oculos ponere uoluere, meretrici & fornicatrici cōparauerunt. Verum ut appareat lucidius Ieremiam 31. cap. de Chriſto loqui, examinanda ſunt quæ præcedant & ſequantur illa uerba, Fœmina circundabit uirum. Poſtꝫ de reductione à captiuitate Babylonica proximè futura, multa dixit, & à fletu abſtinendū docuit, quod ſcilicet cōuertetur Deus modo audiant: at quia pertinaces erant, & obſtinati, Dominū hoc facturum noui ſuper terram: ſubiunxit, Vt fœmina circundet uirū. & ut reducatur captiuitas in ſuas ciuitates, credant uel non. Sed paulo pòſt ſe explicans, ait: Ecce dies uenient, dicit Dominus, quādo ſcilicet poſt reductionem fœmina circundabit uirū, & feriam domui Iſraël & domui Iuda fœdus nouū, non ſecundū pactum quod pepigi cum patribus ueſtris, quum eos eduxi de terra Aegypti, quod pactū irritum fecerunt, quamuis dominarer illis: ſed hoc erit pactū, quod feriam cum domo Iſraël. poſt dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in uiſceribus eorum, & in cordibus eorū ſcribam eam, & ero eis in Deum, &c. Hæc eſt illa lex quam docere debebat ille uir, quem circundabat fœmina uirgo Maria. Non eſt ſecundū legem quam dederat Moſes, quia multa admodū habebat quæ in corde, id eſt in æquitatis iudicio naturaliter literis inſcribi non poſſunt: ut tantus cumulus ceremoniarū & cultuum, ut multis annis ne ſufficere quidē homo laborioſiſsimus illis ediſcendis poſſet, quod ueſtrū Talmud docet. Sacroſancta lex Ieſu Chriſti habet unicum uerſum pro lege: Dilige Deum ſuper omnia, & proximum ſicut teipſum. Et quæcunꝫ uolueritis ut faciant uobis homines, eadem & uos facite illis. Finis uero Euangelij hoc uocabulo ueſtra lingua tribus ſyllabis compoſito comprehendi poteſt, אלאתאח elatah: Deus, tu, frater. hoc eſt meltheha, id eſt ſacroſanctum hominis probi armarium, ut Deum colat, ſeipſum innocentem ſeruet, fratrem charitate foueat, & ut ſeipſum amet. Seipſum ergo ut filium Dei, Deum ut patrem, hominem ut fratrem colere oportet. Hæc eſt lex à qua nullus debet excuſationem petere: ideo omnes ſciunt eam à minimo uſque ad maximum: & à Ieſu Chriſto, ut illam impleant, iuuantur. Nam eſt tanto fœcundior factis, quanto breuior præceptis. De eadem loquitur & alibi idem Proph. cap. 24. De hac intelligi lex ea debet, quam daturus erat propheta à Deo ſuſcitatus, Moſi in legis datione & humanitate, non in gratia aut prophetia ſimilis, Cui qui nō parebit, ultor erit Deus: qui, niſi eſſet in-

tellectu facilis etiam pueris ea lex, uideretur iniquus, qui ad impossibilia astringeret homines. Ideo ô Iudæi, nō debetis in nos insurgere quod ceremonias uestras nō seruemus. Qua die cōceptus à uirgine Iesus mortem obijt, eadem ceremoniarum fructus perijt. eodem tempore cœpit initium Iesus & lex eius, quod innuit spiritus per os Iesaiæ, quum ait: Antequam puer sciret reprobare malū, & elicere bonum, derelinquetur terra quam tu detestaris. Nato enim Christo, sententia de euertenda Ierusalem lata est, quum sciret Deus futurū, ut eum morte afficerent sui ciues, & lex noua ueteri succesit. Virtus tamen eius post mortem patuit, quando signa uestra non uidistis. Circa natiuitatem uero eius sublata est potestas iudiciorum, à rege Herode, qui tyrannidem occiso regio sanguine occupauerat. Locus natiuitatis est attingendus. Micheas capite 5. Nunc iungeris exercitui, exercitu perdenda ciuitas, obsidionem posuerunt super nos, in uirga percutient maxillam iudicis Israël. Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millib. Iuda. ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Propter hoc dabit eos usq; ad tempus, in quo parturiens parturiet, & reliquiæ fratrum eius conuertentur ad filios Israël, & (paulo pòst) magnificabitur usque ad extremum terræ. Et erit iste pax, &c. Ista sunt clarissimè dicta de Messiha, & locum natiuitatis, & diuinitatem, & officiū notant. Quū esset destruenda ciuitas paulo pòst occisum Messiham, incœpit à comminatione pœnarum, quæ essent obuēturæ super Israël in Ierusalem. Inde subiungit, Bethlehem non carere sua magnitudine, quoniam ex ea dux Israëli uero & post alterum destructum superstiti nasceretur, cuius origo non esset ut hominum, sed ab æterno à patre Deo procederet. Quod uero ista de Messia intelligantur, suffragatur Thargum. dicit enim, Messiam hunc futurum. ergo Messias est Deus & homo. & quia est Deus æternus, illos dabit ad tempus in suum arbitrium, donec parturiens parturiat, id est ueniat Titus ad ruinam. Nam ita intelligi debere ex loco Iesaiæ ultimo capite uidimus. Quod enim de Messia intelligatur, ita dicunt interpretes, Antequam parturiat pariet, & antequam ueniret dolor partus peperit masculum. id est, antequam nasceretur Titus, natus erat Messias filius Dei. quod propheta diuinitus intelligens & refragaturos Christo, quod se filium Dei diceret cognoscens, subiunxit: Quis audiuit unquam tale? & quis uidit simile? Miraculum sit hoc magnum oportet, & certe ad literam potest intelligi de partu uirginis, quæ sine dolore peperit masculum. quoniam de Messia & eius aduentu in carnem, dicta uidentur sequentia, quod scilicet Deus omnis generationis author etiam ab æterno generat filium. Sed malo referendo omnia ad partum illum dolorum cū Iudęis conuenire. Ergo Deus dedit, à quo natus est in Ierusalem, septuagintatres annos: quadraginta autem inducarum à morte sua, ut apostolis & uero Israëli iungerentur reliquiæ illæ, quas saluandas dixerat Iesaias, & ut ueluti ad eędem ex toto orbe Ierosolymam cæteri conuolarent. Cæterum usqueadeò pauit suos in fortitudine, ut nec ignis, nec ferrum, nec leones, nec ulla inaudita tormēta potuerint eos uincere. In sublimitate enim nominis Dei sui Iesu Christi poterant omnia. oportebat enim milites esse duci similes, animo infracto, & post beneficia etiam mala ab omnibus recipere & tolerare parato. Certe ut nullus fuit homo Iesu Christo humilior, cōditione maior, maior propheta, uirtute potētior, omni perfectione instructior, ita etiam satellites suos ijsdem armis instructos, ad extremum usque terræ oportuit illum magnificare, quoniam ille est pax, reuera pax, non tantum pacificus,

sed

ſed ipſiſsima pax. Ideo eum principem pacis ſcribit Ieſaias, ut ſtatim uidebitur. Quum ergo ô Iudei, Meſsias naſci deberet ex Bethlehem Iudæ, impoſsibile eſt illum non ueniſſe. Nam alioqui nunquam ueniret, quoniam funditus eſt euerſa Bethlehem ab exercitu Romano ante annos 1450. unde ex ea naſci non poteſt, quum non ſit amplius. Non poſſum hoc in loco de impudentia Rabi Salomonis, & ſectatorum, nõ uehementer ſtomachari, & dicere: Populo meus, qui te beatum dicunt, ipſi te decipiunt, & uiam greſſuum tuorum diſsipant. Impoſtores illi uobis tamdiu uelum ob oculos ponunt, ut de ueſtro ſanguine uiuant, ô populares Iudæi, quoniam quum ſint perditi homines, non poſſent niſi ex ueſtro ſuccо uiuere. Si fieretis Chriſtiani, perirent. Is faſcinator hoc in loco dicit, de Dauide iſta intelligi. At quare prophetę dicuntur prophetæ? Si hiſtoriam texunt, & nil prædicũt, prophetæ non ſunt. Quid diuini eſt anteacta referre? nõne hoc quiuis poteſt. Iam pridem obierat Dauid: ſcripſit temporibus Ioatham, Achaz, Ezechiæq; regũ Iuda, Micha. Ita detorquent peruertuntq; omnia prophetarum dicta, ut uideantur de præteritis dici. Quid uero hoc eſt, niſi in reprobum ſenſum uos trahere? Miſeri & infœlices, qui non ſatis ab omnibus gentibus affligi habetis, niſi & ueſtri uobis imponant, fucumq; tamdiu faciant. Verũ qualitates noſtri Ieſu audiamus, 600 annis antequam naſceretur prædictas. Ieſaias cap. 9. in principio ait: Populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnã. habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis. & paulò poſt: Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerũ eius, & uocabitur nomen eius Admirabilis cõſiliarius, Deus fortis, pater in perpetuum, princeps pacis: dum multiplicabitur eius imperium, pacis nõ erit finis. Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio, iuſtitia inde uſque in ſempiternum. zelus Domini exercituũ faciet hoc. Omnino iſta Deo ſoli competũt. & interim noſter impius Salomoh non ueretur & hiſtoricum facere diuiniſsimum prophetam, & attribuere numina Dei mortali homini, impij parentis filio, igneq; à patre luſtrato Ezechiæ: quum tamẽ Targum de Meſsia intelligat iſta omnia. Ait uero Ionathan: Dixit propheta domui Dauid, quoniam puer Dominus ũe natus eſt nobis, & filius genitus eſt nobis, & accipiet imperium ſuper humerũ ſuum, & uocabatur iam ante nomen eius admirabilis conſilio, Deus, potens, ſubſiſtens in æternũ, Meſsias pacis. multiplicetur ſuper nos in diebus eius. ualde auctũ eſt ſeruis eius imperium, & ſperantibus in eum pacis non eſt finis. Super ſolium ipſius Dauid, &c. Nonne iſta Ezechiæ conuenire poſſunt? Principũ huius mundi pendent imperia à cõſenſu popularium: at iſtius miniме, quia nil terrenum quærit. ideo ſuo arbitrio in animos fœlix regnũ exercet, et ſuper humeros tollit ueri pœnas, crucem uidelicet, qua poteſtatem ſatanæ fregit, mundũ redemit, paradiſum ere dentibus aperuit, in cuius ſigno infinita miracula facta ſunt, fiũtq; quotidie, & fient. Explicauit ea nomina quæ ſequuntur interpres. Quis enim uocari Deus fortis præter ipſum Deum poteſt? Quis princeps pacis? Cuius ita multiplicari imperium poteſt, ut pacis eius non ſit finis? Nõ eſt autem obmittendum, quod propheta in dictione למרבה, id eſt ad multiplicandum, poſuit mem ſetumah, contra ſcribendi ordinem, duabus rationibus. Prima, ut principiũ imperij Meſsiæ oſtenderet ſecundum elementorũ numerum ſexcenteſimo pòſt anno futurum: altera, ut integritatem matris eius uirginis ſignificaret. quod fuit primum diuini eius imperij argumentum. Quis uero poteſt ſedere in ſempiternum ſu-

per thronum Dauid, nisi Deus homo Iesus Christus? Iam ante docui ex uariis locis, thronum Dauid æternum, esse cõgregationem fidelium, in qua regnauit sub Mose, & nunc sub Euangelio regnat Iesus in æternum. hæc omnia meritò eum dici Emmanuel notant, id est nobiscum Deus. nam in eo fuit completa redemptio. Erat enim, ut inquit Iesaias, goel male, id est absolutus redẽptor et plenus. Natum autem fuisse ad redimendos omnes homines inde patet, quod est redemptor perfectus, quod in eo benedicantur omnes gentes. Nam omnes ab Adamo sunt peccato infecti, nec poterant reduci, nisi per eum qui formauerat primum, ut primo libro docui. Sed etiam uno loco id uolo confirmare, quod sæpius attuli, missum esse Christum omnibus gentibus. Parum est (inquit Iesaias capite quadragesimonono) ô Messia, ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & ad feces Israël congregandas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Sed ad relíqua in eius natiuitate notanda uenio. Quum esset in Bethlehem parua urbe admodum, magna hospitiorum penuria, & magna multitudo ad nominum professionem præside Cyrino in Syria eò conuenissent, Maria cum Iosepho, qui de familia Dauid, quamuis tenuissimi erant (nam uos scitis publicè seruari solita fuisse diaria omnium tribuum & generationum, donec multa absumpsit Herodes) eò uenere, coacti ad imperium uenire, & diem præscriptã. Illic quum agerent in quodam undique aperto stabulo, Maria peperit Iesum, ab angelo ita uocatum, antequam conciperetur à uirgine. Primis itaq; incunabulis, uitæ quam amplexurus erat, dedit argumentum. Nulla enim unquam maior paupertas fuit, quàm ubi natus est mundi saluator: & tamen ea humilitas incitauit à partibus orientis, ex finibus Persidis, à domínio Magorum tres reges, qui eo loci decimotertio die à natiuitate uenere, & rogare cœperũt à sapientibus & scribis, ubi esset natus rex Iudæorum. quod ubi accepissent in Bethlehem, uisunt duce stella pauperrimum regem, ornãtq; muneribus, ut impleretur dictum à propheta: Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent, & adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei. Regio ea est ad orientem diebus tredecim à Iudæa distans, est maritima habens in terra & mari dominium, pariter & in insulis maris Persici, sunt terræ Magorum in finibus Arabum & Saba, id est Arabiæ desertæ & fœlicis. Illic utuntur principes dromadibus camelis, est iter ab eo loco per fines Madian & Epha, quæ sunt in occidua parte Arabiæ desertæ, ita etiam ad unguem quadrat alia prophetia Esaiæ 60. Surge, ait, illumineris Israël, quia uenit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos, super te autẽ orietur Dominus, & gloria eius in te uidebitur, & ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. & paulo pòst: Copia camelorum operiet te, dromades Madiam & Epha, omnes de Saba uenient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes. Ista ut de nullo alio quàm de Messia homine Deo possunt intelligi, ita nascenti saluatori Iesu contigerunt. Lumen enim adferre debebat Messias suo populo: Iesus tãtam dedit suis lucem, ut minimus apostolorũ eius, omnium principum ora in se, quamuis abiectissimum, conuerteret, animi magnitudine totum orbẽ superare posset. Gloria Domini reuera orta est in Israël Iesu nato, & tunc tenebræ & caligo populos omnes operuerunt, nõ propter lucem, sed propter cõparationem. Nam ijsdem ante natũ Iesum Christũ erant in tenebris: sed quũ magnũ lumen nõ adesset, uidebantur esse luminosę tenebræ,

quas

quas magnũ lumen ſuſtulit, ut ſol ſtellas. Ortus eſt Dominus tunc ſuper Iudam, id eſt fideles & cõfitentes. Nam iſta nõ poſſunt aliter intelligi quàm de Deo nato & incarnato. Ideo uocat interpres hoc in loco ſapientiã Dei, ubi ſcriptum eſt Dominus. Sapientia uero Dei eſt Ieſus Chriſtus. Reges in ſplendore ortus eius ambulauerunt. Nam in Perſidis & Chaldææ finibus apparuit illis ſtella, præter naturã in inferiori regione aëris, cũ uoce dicente, ut ſe in Iudæam cõferrent, & adorarent regem Iudæorum recens natum. Splendor ille tuus ô Meſsia adduxit ad te reges, ſemperq; eſt comitatus, quoad curioſitate primariæ urbis uiſendæ, & primores de quo quærebant interrogandi, illam reliquerant, quæ egreſſis Ieroſolyma ſtatim denuò illis fulſit, & in Bethlehem uſque ad locum ubi erat puer, duxit, & diſparuit. Tunc ingreſsi nil cunctantes pauperrimum infantem regem adorant reges, muneribusq; donant, auro, thure, & myrrha, quibus eorum regio ſcatebat. Aurum fuit pro uiatico, dum tenuiſsimi parentes fugerent in Aegyptum, ut impij iniquiſsimiq; tyranni Herodis deuitarent furorem. Nam quum ab his Magorum regibus, qui magna admodum caterua (ut par eſt) camelorum & ſatellitij inſtructi uenerant, ut eorum ingreſſus (etiam ſi non adijſſent qua de re uenerant Ieroſolymam) latêre non potuiſſet, Herodes certior factus fuiſſet, de natiuitate pueri & regis Meſsiæ nati, & ſceleſtum in regium ſanguinem (ut iam docuerat) animum palàm illis aperire nollet, dimiſit quidem, cæterum rogatos ut ad ſe redirent, poſtquam eum reperiſſent, ut & ipſe adoraret: quod non animo adorandi, ſed occidendi dixit. Paucis pòſt menſibus ubi ſe à magis deluſum, qui ſe de puero comperta relaturos erant polliciti, ſenſit, (nam adoratione facta uetuerat angelus, ne ad Herodem redirent) ne effugere mortem iſte puer natus in finibus Bethlehemiticis poſſet, à biennio natos omnes curat interfici, etiam unum ex ſuis, ne forte eſſet Meſsias, quia erat in Bethlehem. Tanta fuit rabies hominis, tanta ferocitas, ut quicquid eſſe regij ſanguinis audiret, ſtatim morte multaret. unde non tantum regium ſanguinem omnino perimere, ſed ſenatores ad unum interimere uoluit, & ſacerdotum unipepercit. Nota eſt hiſtoria impiæ crudelitatis Herodis, in Romanorum annalibus. Macrobius ethnicus, ut iam bis attuli, refert Auguſtum, quum de eo facinore audiſſet, quod à bimatu interfici pueros omnes, & unum inter eos ex ſuis iuſsiſſet, dixiſſe: Mallem eſſe Herodis porcus, quàm filius. Nam qui filium occiderat, porcinæ uitæ parcebat. Eius crudelitatis meminit propheta Ieremias capite 31. ubi de repulſione reuocationeq; ſui populi Deus loquitur, interq; cætera dicit: Vox in Rama audita eſt lamentationis, luctus & fletus, Rachel plorantis filios ſuos, & nolentis admittere conſolationem, quia non ſunt. Filij Rachel ideo dicuntur, quod ipſa mater totius generis fuiſſe uidetur, quòd peperit Ioſepli, ex quo tota fœlicitas Iudaica proceſsit. Ramam quidem urbem, alij locum editũ qualis eſt, ubi ſita eſt Bethlehem, in tribu Beniamin in Gabaonitarum finibus eſſe ſcribunt. Mortuo autem Herode ex Aegypto redijt Ieſus, & locum natiuitatis matris ſuæ repetiuit. Quod etiam à propheta dictum eſt, dum ait, Ex Aegypto uocaui filium meum. Si nõ creditis hæc de Ieſu dicta, interrogate etiam hodie Mauros & Muhametanos, locum indicabunt ubi degit cum puero beata uirgo, & in rei miraculum oſtendunt imaginem uirginis & infantis, quo in loco aliquando balſamum eſt colligi ſolitum, ab eo tempore loco rigato ex aqua, ex qua ad ſuas & pueri Ieſu neceſsitates uirgo Maria utebatur.

tur. Durauit uero olim magno & ingenti uectigali hoc beneficium, donec nefaria quædam Iudæa, mergere sordidas filij fascias in eam aquam ausa est. Hoc in Maurorum annalibus est scriptum, in rei memoriam, Christi laudem & gloriam, ueſtræq; gentis scelus, quod etiam ipsa exhorrent elementa. Eos de hac re consulite, & quærite quare sit ingressus loci prohibitus Iudæis capitis pœna, si lex olim lata adhuc seruatur. Sed ad præcursorem Iesu Christi est ueniendum. Qualis fuerit uir Ioannes baptista, neminem Iudæum, nisi uolentem, ignorare puto. Nam apud hominem Iudæum, à nobis alienum, eius mentio fit, sententia huiuscemodi: Quibusdam uero Iudæorum (inquit Iosephus) uidebatur, ideo perijsse Herodis exercitum, quia Ioannem baptistam occidit. Ille uir ualde bonus, Iudæis præcipiebat uirtuti operam dare, iustitiam & pietatem colere, baptismo in unum coire, tum demum enim futurum salutiferum baptismum, quum maxima animi innocentia seruaretur. quibus dictis quum multos haberet sectatores, eius ueritus probitatem, ne scelera sua patefaceret Herodes, in Macherunta trusit in carcerem. suspicione itaque sola uirum optimum occidit. Addit Euangeliũ, in causa fuisse Herodiadem, quam illegitimis nuptijs sibi copulauerat, quum esset fratris uxor, eo quod libere eum de tam nefario scelere arguisset. Herodias enim, cui Herodis tetrarchæ magis placebant, quàm priuati Herodis nuptiæ, uerita ne fratri mariti propheta dissuaderet, quod factum cupiebat, fecit statim redeunte Roma Herode, cuius ambibat nuptias, & de illis iam ante pepigerat, ut è medio tolleretur propheta. eam historiam latius Iosephus persequitur capite præcedente. Præcursor ille fuit Iesu Christi, inq; eum retulit etiam sui baptismi gratiam. debuisse uero præcedere quendam prophetam, Messiæ indicem, prędixerant prophetæ. Malachias capite tertio ita habet: Ecce ego mitto nuncium meum, & expurgabit uiam ante faciem meam. Et statim ueniet ad templum suum dominator, quem uos quæritis, & angelus fœderis, quem uos uultis. Ecce uenit dicit Dominus, & quis cogitare ferre ue poterit diem aduentus eius? & quis stabit quum apparuerit? Ipse enim erit quasi ignis conflans, & quasi borith (herba) fullonum. & sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & conflabit eos quasi aurum, & quasi argentum, & erunt Domino offerentes munus in iustitia, & placebit, &c. sit hæc prophetia Malachiæ, aut Ezre, nil moror authorem, ambigant & altercentur Rabini, constat esse diuinitus inspiratam scripturam. Certe de Messia loquitur, quoniam solus ille est dominator quem quærebant Iudæi. Nam ante Deum patrem nouerant, sed ad complementum eius legis quam seruabant, accedere oportebat legem filij Dei Messiæ benedicti. Ergo ante se misit angelum, id est nuncium Ioannem baptistam, qui baptismo & pœnitentia præparauit, purgauitq; uiam ante illum. unde quia etiam ab eo missus est Ioannes, etiam Deus sit necesse est: nam solus Deus mittit prophetas. Non est autem missus multo antè, sed statim eum est secutus ille, cui parabat uiam, uenitq; ad templũ suum sexto mense à quo erat conceptus Ioannes, & intrauit in uirginis purissimæ uterum, quod primum fuit homini Deo templum. Secũdo uero, omnium bonorũ eius scita amplectentiũ, factisq; exequentiũ animos pro templo habere uoluit. Nã quod templũ posset esse dignius Deo ipsis animis, cœlũ & terrã cõprehendentibus? quod nã templũ ædificari lapidib. posset tanta maiestate dignũ, quæ cœlũ & terram implet, & in infinitũ superat? digniſsimum & maximum totius mundi

di templum debebatur Messiæ. At nullum maius, augustius, aut dignius ipso animo hominum sanctorum dari potest, uenturus ergo erat in suum templum animum, & eius ecclesiam, dominator ille quem uos quæritis, & nuncius Testamenti, quem uos expectatis. Quum uero duo essent aduentus Messiæ, propheta unum confundit cum alio, quod in multis locis fit, & de aduentu & de alijs rebus. Nam quum animus noster sit diuinarum rerum & significationum comprehensioni impar, & occupatus hac mole corporis non tam libere quàm quum est separatus iudicet, impulsum diuinum non potest tam distincte recipere, ferre & proferre, quin antequam ad corporis organa perueniat, multum à summa illa notione absit, ideo summa est in prophetijs omnibus obscuritas, & uaria interpositio etiam crebro non intellecta ad plenum ab eo qui profert. quod à diuina prouidentia fit: ut sub assiduo timore Dei, quæcunque pia sancta & iusta nouerimus, in illis diuinæ bonitatis præscriptis subscribendo pacem habeamus, & impij atque nequam homines uenenum inde hauriant, quod quidem est saluberrimum. Duos uero unà propheta Messiæ aduentus (ut dicebamus) in uno comprehendit. Prima itaque in ordine periodus est, de ultimo aduentu. Nullus enim mortalium ferre poterit diem aduentus secundi Iesu Christi, tam terribilis enim erit, ut nemo possit subsistere quum aparuerit. Sequens autem ad utrunque pertinet. est enim, inquit, quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum, & sedebit conflans & emundans argentum. quum dicitur esse sicut herba borith, qua fullones mundant, & addensant pannum crudum, ut usui aptum reddant, tunc referri hoc ad primum aduentum debet, in quo sensim homines purgat, & usui diuinæ uoluntatis aptos, quum uideatur hominum infimus, reddit. ex eius enim abiectionis uirtute, tanta uis in sordidos peccatis homines, & mundanis curis deditos manat, ut longe panno sit melior, sine quo nullus bonus usus esset. Nil uero refert, quid borith in hoc loco significet: seu sit sapo, seu herba saponaria, seu quiduis aliud ad tergendum aptum. est enim aspectu ipso (quicquid id est) panno inferius: quemadmodum Iesus Christus fuit etiam quouis homine & humilior, & abiectior in primo aduentu, sine quo tamen nullus uel maximus princeps mundi, unquam gratus Deo patri fuit, erit ue. Quum ignis conflans dicitur, de secundo & tremendo eius aduentu censendum est: de quo Dauid dixit, Ignis ante ipsum præcedet, inflammabit in circuitu inimicos eius. Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, uidit & commota est terra, &c. quæ autem sequuntur, Et sedebit conflans & emundans, &c. ad utrunque pertinent. Nam hic purgat hominem illi credentem, illic nullus erit amplius purgationi particulari locus, sed uniuersali, ut quum totus grex illius coactus unitusq; erit, malos pœnis æternis separatos & destinatos igni det, bonos gaudijs perpetuis. meminit uero potissimum filiorum Leui, à quorum exemplo pendet populus. Quum enim debeant esse sanctissimi, & alijs factis & uerbis sanctissimis præire, eorum uirtus aut uitium in inferiores serpit, & tanto sit deterius uitium quod ab eorum exemplo proficiscitur, quanto maiorem cæteris habent dignitatem. Ideo dicit Ezechiël 9. quum de magna ultione agit, à sanctuario meo incipite. Hic certe sunt primi emendandi, & in iudicio primi damnandi. Vbi uero fuit purgatus ordo, fuerunt iustissimi, qui Christum sunt sequuti, quoad opibus & superbia ordinem macularunt. Certe Iesus Chri-

ſtus nunquam eſt aſpernaturus ſacrificia eius nomine inſtituta. Nec enim ordo in cauſa peccati eſt. Ad aliud de Ioanne præcurſore teſtimonium propheticum uenio. Ait Ieſaias 40. cap. Conſolamini conſolamini populum meum, dicit Deus ueſter. Loquimini blande ad Ieruſalem, & aduocate eam: quoniam completum eſt tempus eius, dimiſſa eſt iniquitas illius. Suſcepit de manu Domini duplicia, pro omnibus peccatis ſuis. uox clamantis in deſerto, expurgate uiam Domini, rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri. Hic propheta miſcet etiam præmia pœnis: nam quando completum eſt tempus eius, id eſt quum Meſſias uenit, attulit omnibus credentibus remiſſionem peccatorum, ſed eadem opera ſupplicia impijs infidelibuſq; etiam duplicata ſignificauit. Nam & ſtrages tanta eſt edita Iudæorum, in eorum ditione, ut nunquam maior fuerit, aut ſit futura, & captiuitas inter omnes gentes tam diuturna, ut nulla memorabilior. Verum ne Chriſtum Ieſum ſe non potuiſſe agnoſcere dicerent, uenit ante eum uox clamantis in deſerto, ut purgarent uias animorum ſuorum uenienti gratiæ Dei, & rectas facerent ſemitas Dei ſui. Ioannes baptiſta in deſerto prædicauit pœnitentiam in nomine Ieſu Chriſti, illisq; qui ad eum ueniebant oſtendit, dicens: hic eſt agnus Dei, hic eſt ille qui ante me factus eſt, cuius non ſum dignus, ut ſoluam corrigiam calceamenti, quem oportet creſcere, me autem minui. In quaſdam etiam nugas impoſtor R. Selomoh prorumpit, hæc ad captiuitatem referens, ut ſtudio uera euertendi illa peſtis inſigniter flagrauerit: omniaq; ſacra à principio eſt, ut euerteret uerum ſenſum, aggredi auſus, eo quod in Gallia præclariſſimorum ingeniorum, quum coluntur, altrice, in qua egit, à Chriſtianis impetebatur, nec poterat argumentis, quæ ex prophetis adferebantur, reſpondere. Ideo ut eſſet omnibus Iudæis ueluti Theſeus, aut Achilles, omnia prophetarum oracula ad præteritum retulit, fecitq; ut ſi illi credant Iudæi (quod maxime faciunt) nullus planè in toto ueteri Teſtamento propheta ſit. Nam prophetæ ſunt dicti ἐκ τοῦ πρὸφαναι, ſeu φαῦναι, quod longe ante res præuiderint, prædixerintq;. Si allegoricis tantum, aut anagogicis ſunt prophetæ, etiam hiſtoriæ Iudicum, Regum, Geneſeos, erunt prophetiæ. At hoc non dicit: uerbo quidem non dicit, ſed ipſis factis probat. trahere enim literalem prophetæ ſenſum omnino ad literam, quid aliud rogo eſt, quàm hiſtoriographum conſtituere? Vocatus eſt etiam Ioannes baptiſta Elias, eo quod primum aduentum Ieſu præceſſerit, quemadmodum ſecundum præcedet reuera Hanoch, & Elias. Malachias de utroque etiam aduentu mixtim loquens in capite ultimo, ita uocauit interprete loci Ieſu Chriſto, & uocabulum Eliæ Ioanni baptiſtæ dante. Mutuari uero nomina in ſacris ſæpe ſolent. nam Meſſias uocabulis multorum, qui ante eum fuere, dictus eſt. Seruauit in primo loco etiam homo in corpore nomen Iehouah, ut ab æterno habuit. Quod Ieremias 23. cap. oſtendit: Ecce dies, inquit, uenient, dicit Deus, & ſuſcitabo Dauidi germen iuſtum, & regnabit Rex, & intelliget & faciet iudicium, & iuſtitiam in terra. In diebus eius ſaluabitur Iuda, & Iſraël habitabit confidenter, & hoc eſt nomen eius quod uocabunt eum, יהוה צדקנו, id eſt Dominus Deus iuſtitia noſtra. Hæc de Chriſto dici, ſi qui ambigant, Thargum Ionathan confirmat. & ſtatuam Dauidi germen iuſtum. Seipſum confirmat Ieremias cap. 33. Ecce dies uenient, dicit Dominus, &c. paulo poſt: Et hic eſt, qui uocabit eam (id eſt ſynagogam, ſeu eccleſiam) Dominus

Deus

Deus iuſtitia noſtra. Ionathan intelligit de Meſſia. Ita etiam interpretatur rabi Dauid Chimchi. Sed ait ita uocari debere, quod eius temporibus Deus iuſtificaturus ſit Iſraël. Vſqueadeò in reprobum ſenſum abierũt, ut quod eſt in Ieſu Chriſto, Meſſiæ præſtantiſſimum detractum uelint, ne illi ulla in re cum ſuo conueniat: quod illos tantopere uereri non oportebat. Nam eorum Meſſias erit antichriſtus, illi è diametro contrarius, longiſſime à diuinitate diſtans. Alij locum euertunt, & inuertere lectionem conantur. Alij ut noſtris Hebraice linguæ ignaris faciant fucum, dicunt Moſem, Iſraëlem, Ieruſalem uocari Deum, nec propterea eſſe. At mentiuntur impune. Nunquam enim in ſacris oſtendent nomen שמה attribui alij cuiquã, quam Meſſię & Deo. unde patet Deum eſſe Ieſum. Sed ſilentio non poſſum tegere impietatem nefariorum Rabinorum, & non oſtendere eorum ſtudium in ſacris deprauandis. Vt oſtendant non ideo Deum futurum Meſſiam, quod de eo dicatur Iehouah, deprauant uocem ultimam prophetiæ Iechezchelis, ut etiam ſacrum nomen urbi attribuere conentur: & ubi legitur, Et uocabitur ciuitas, ab ea die DOMINVS IBI. uolunt legi, Dominus nomen eius, ex mutato puncto & litera aucta. Nam ubi eſt יהוה, id eſt ibi, legitime ſcriptum: ponunt שמה, id eſt nomen eius. Ita R. Dauid Chimchi, & rabi Selomoh, ſequentes authorem deprauationis Ionatam, qui in libro Baua bathra. Cap. מכר חספתה, id eſt uendens nauem, cenſet eſſe ita legendum. quod etiam ſi obtineat, quum cœleſtem Ieruſalem propheta in eo capite deſcribat, nil prohibet de ea dici Iehouah, quoniam tunc Deus erit omnia in omnibus, ſecundum præſentiam & ſubſtantiam, quum in inferioribus corruptibilibuſq; ſit per potentiam & ſcientiam tantum. Si quis talia in ſacris committeret, meritò inſectari deberent. at quia nunc adulteri, à ueróque alieni ſunt, ideo in matrem fæuire illis licet. Ieſaiæ 28. & 8. capitibus idem nomen Meſſiæ datur, aſſentiente Thargum. in aliquibus locis Ieſus Meſſias eſt dictus Dauid, ut Ieremiæ 30. aſſentiente Thargum. etiã Hoſa 3. dicitur etiam Selomoh. Paralip. 17. dicitur & lapis, et petra, & innumeris nominibus ob proprietates rebus affines. Vbi uoce præconis Ioannis eſt manifeſtatus Chriſtus, tunc feces & reliquias Iſraël colligere incipiens, prætermiſſa mundi ſuperbia & faſtu, in conſortium piſcatores aſſumpſit, ita affatus: Venite faciam uos piſcatores hominum. Eius conditionis perſonas non reticuerat multis ante annis, ſpiritus ſanctus. per os enim Ieremiæ dixit: Propterea ecce dies ueniunt, dicit Dominus, & non dicetur ultra uiuit Dominus, qui eduxit filios Iſraël de terra Aegypti, ſed uiuit Dominus qui eduxit filios Iſraël de terra aquilonis, & de uniuerſis terris ad quas eieci eos, & reducam eos in terram ſuam, quam dedi patribus eorum. Ecce ego mittam piſcatores multos, dicit Dominus, & piſcabuntur eos. & poſt hæc, &c. Hæc ſunt de aduentu Meſſiæ, & congregatione Iſraëlis. At multis iam locis & argumentis uidimus, omnibus gentibus daturum ſalutem Chriſtum. Itaque quum de congregando Iſraële agit, intelligit de omnibus fidelibus & gentibus & populis: ſed de aquiloni ſubiectis, id eſt potentiæ dæmonis obnoxijs. Nam ab aquilone procedit omne malum. In libro enim Zohar, ſcribit Rabi Eleazar, partem ſeptentrionis in mundo imperfectam à Deo factam: ut quiſquis fuerit Deus, aut ſe Deum uocauerit, ueniat & illam abſoluat, & tunc ſcient illum eſſe Deum. dicit uero rabi Racanat, in eum locum qui ſumptus eſt ex Ezechiele 8. cap. ſapientiam Dei, quæ uocatur Attah, dominaturam angelo mortis, id eſt diabolo. Dictio autem attah,

eſt

est sapientia Dei, ergo Messias deuicto diabolo mali authore à septentrione incepit restituere Israël, id est ecclesiam fidelium. Id uero non regum, aut magnatum opera, non instructis aciebus, non cohortibus & phalange, sed piscatoribus Apostolis in totum orbem missis. Piscati sunt illi ecclesiam. Venatores, id est Romani milites, etiam in die uisitationis uos à cauernis traxere ad supplicium. Demũ transiere gentes relictis idolis ad Christum. hæc est capitis Hieremiæ summa, & sensus. Eorundem piscatorum, in umbratili descriptione uirtutis euangelij, & baptismi descriptione meminit Ezechiel cap. 47. Omnia enim animantia habitura uitam ex ui aquæ, est impossibile: sed ex baptismo originem, à Iesu Christo capiente omne genus hominum, sine ulla personarum acceptione uitam sumit: fit enim illi fons aquæ ducentis in uitam æternam. Clarius uero indicans, quia potentiam legis à templo procedentem in euangelium traduxit, expressius etiam originem uigoris huius aquæ demonstrat. Ex Galilea enim orientali ad lacum Genezareth sita, exituras aquas dixit, quæ sanarent cæteras. A' Galilea enim processit Christus, & ex eius finibus orientalibus desumpsit præcipuos apostolorum, Petrum, Andream, Philippum & alios, qui primi piscatores fuere. Quam uero sagenam dederit Christus suis piscatoribus, est operepreciũ audire ab Iesaia cap. 2. Et erit, inquit, in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini, in uertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos uias suas, & ambulabimus in semitis eius, quia de Sion exibit lex, & uerbum Domini de Ierusalem, & iudicabit gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios suos in ligones, & lanceas suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Iacob uenite, & ambulemus in lumine Domini. proiecisti enim populum tuum, &c. De aduentu Messiæ hæc ideo Iudæi non negabunt dicta, quod contra Christum Iesum uideantur facere, & eorum Messiæ futuro fauere. Postquam ergo inter nos conuenit, sunt singula excutienda. Erit in nouissimis diebus: Iudæi dicunt in nouissimis diebus mundi, at nos dicimus in nouissimis diebus legis Mosaicæ. uidendum uter melius dicat, rationibus ultro citróque adductis. Vox אחרית ahrith, id est nouissimum, seu postremum, non omnino extremum significat cuiusdam rei. nam Ioël 2. dicit, Eius extremum ad mare usque nouissimum. pariter Ezechiel 26. dicit, Dum collocauero in terra nouissima solitudines. At quum terræ & aquæ sit unus globus rotundus, illic simpliciter nihil est extremum. Nam in quouis puncto rotundi, est dabile principium & finis. ergo nouissimum illic ad aliquid dicitur necessariò. Ita & apud Iesaiam, nouissimum dicitur legis Mosaicæ. Nam in nouissima mundi constitutione erit finis actionis & corruptionis. Nec erit opus lege, quum tempus sistetur. Nam lex non solet dari, nisi ad diuturnam obseruationem. Frustra ergo poneretur lex tam sancta, nisi diutissimæ obseruationis gratia. ergo duobus annorum milibus ante finem mundi saltem debet dari, quum dictum Eliæ uideatis iam in duabus partibus naturæ & legis contigisse. Nam fermè utraque, bis mille annis durauit: ergo lex gratiæ multo duabus præcedentibus præstantior, deberet potius plus quàm minus durare. Nouissimi igitur dies sunt in hoc loco, finis legis Mosis. fuere nouissimi dies, quando ablatum est sceptrum de Iuda, ut prædixerat Iacob. Quum uenit Iesus, perijt uobis

bis ſceptrum de Iuda, & fuere nouiſſimi dies. Mons uero intelligitur ea potentia ſublimis, cæteris potentijs ſublimior quæ eſſet omnibus alijs præponenda: ſtatus ſcilicet religionis & eccleſiæ Ieſu Chriſti. Nam is eſt mons, qui in magnam creuit altitudinem, quum ſit lapis abſciſus de monte, ſine manibus, quique omnes alios ſuperauit, ut ait Daniël. Ad eum ergo (ſeu Chriſtum, ſeu eccleſiam ab eo dependentem intelligamus, nil refert) erant gentes omnes confluxuræ, & nomine Iacob aut Iſraël uocandæ: & ad ſummam ideo potentiam, qua non eſt maior, confluebant, quoniam uerbum Dei, id eſt euangelium Ieſu Chriſti, ex Tzion exiuit, id eſt à progenie Iudaica natus Chriſtus, docuit in Iudæa & Hieroſolymis uerbum, unde in totum orbem ſerpſit. Iudicat ideo gentes, quoniam omnibus data eſt ea lex, nec de eius difficultate poteſt queri, uel paruuli poſſunt (quod ad ſalutem attinet) fieri perfectiſſimi in eius cognitione. Sed hic mirum eſt, quàm obſtrepat gens cæca. Quomodo poteſt uenisſe Chriſtus, ut dicitis, quum bella nondum ceſſauerint? quando ex enſibus ligones ſunt facti? Leuatur gens contra gentem, ardent omnia bellis etiam inter Chriſtianos. Audite, Nonne lex à Moſe data erat, à Deo & uera? erat. At quando reperti ſunt in ea fontes lacte & melle manantes? Ergo aut Falſa dicebat, aut intelligendum eſt quod bene uiuenti ſub ea lege, omnia tam fœliciter ſuccedere debebant, ut non ſecus eſſet abundans, quàm ſi fontes lactis & mellis domi haberet. Promiſſiones ergo fiunt obſeruatoribus præcepti, non illis omnibus qui dedere nomina circumciſioni, aut baptiſmo. Nam quot fuere Iudæi, impij & nefarij? at ſub ſancta lege erant, & circumciſi. Sacerdotes qui inter cæteros erant ceremoniarum obſeruantiſſimi, quid ſceleris non commiſerunt? Contra nullos ferè alios plures comminationes dabantur. Nil auaritiæ intentatum reliquerunt, populum ad oſſa uſque corroſerunt, ingluuie & uoluptate impotentiſſime laborarunt. ab illis ultiones incœpere. Ergo lex Moſis mala? non ſequitur. Nam homines ſunt liberi arbitrij, eruntq; ad finem uſque mundi. Quum uero nil ſit libertate præclarius ſecundum animum homini, à Deo datum, licebit ſemper agere libere, uel non agere. nam qui agit bene inuitus, ille nec liber, nec uir bonus eſt. Quum autem ſint homines liberi ad finem uſque mundi futuri, & cor hominis ſit pronum ad malum ab adoleſcentia, ſitq; tam fraudulentum & peruerſum ſuper omnia, ut nemo illud cognoſcat, ad finem uſque mundi ſunt futuri plures improbi longe quàm boni. Nam alioqui fruſtra leges eſſent, ſi omnes aut boni aut mali eſſent. Iuſtis enim lege non opus eſt, mali nulla tenentur. Erant ergo etiam pauci ſub lege Meſſiæ ſaluandi fortaſſis: ut de Ioſue & Caleb. At qui reuera & ex animo profitentur, Chriſtum inter eos bellum nullum eſt, nullus gladius, nulla lancea. Cui enim uſui ſit lancea aut gladius, illi qui ex animo omnes homines amat? Contra quem moueat bellum, qui nec poſſidet quicquam, nec aliena appetit? Si qui poſſidet, ſit ueluti qui nil poſſidet, contra quem ob fluxa iſta fortunæ bona inſurget? Qui omnes homines in fratris loco habet, quî poteſt illis male uelle? Hæc ſunt ſanctiſſimæ religionis præſcripta, eſſe per omnia ſimilimum Deo. Illius more de omnibus benemereri, nil inde repenſionis expectare. Nam gloria eſt illius ſolius, & nil dat qui repetit. Alijs hominibus non ſibi natum eſſe, id in hac uita ſummum iudicarunt ſummi Philoſophi. Præſtitit nemo niſi Chriſtianus, à ſuo duce inſtructus, et adiutus. Quod autem uellet intelligi propheta hoc modo, id arguit quod eſt indefinitè locutus.

Nam

Nam si omnes qui nomina Christo erant daturi, præsciuisset usuros hoc diuino præscripto, dixisset omnes conflabunt gladios suos, &c. Sed quum sciret hominem deprauatum, ad diem usq; iudicij perperam, ut plurimum, acturum, dixit Conflabunt, &c. Scilicet qui reuera erunt ex animo Christiani, nil quicquam litis aut odij inuicem sunt unquam habituri, festa & æterna pace fruentur & in hac & in futura uita. Si enim omnes carituri sunt gladijs, magnus ille Messias à uobis expectatus, quî fiet ut sine gladio & lãceis & bello uos reducat? Certe erratis Hebræi. Nunquã carebit mundus sua peste, nunquam est defuturum in hac uita uitium uirtuti contrarium. Nulla lex sanctior aut maior in hac uita potest dari, quàm quæ à Christo data est: quia hominem eius præceptis quatenus potest parentẽ, Deo similimum reddit. Hanc legem à Iudæa originem ducentem Apostoli toto in orbe sparserunt, factisq; sanctissimis docuerunt, interuere bonos impossibile esse bellũ nasci. Patuit in Aegypto ubi aliquãdo 400. annis ad 300. hominũ milia, nulla planè distinctione fortunę, cibiúe aut potus unà ferè cõtinuis successionibus uixere, quales etiam hodie multi reperiuntur. Sed non unà congregati, ut erant. Nec iudici nec militi locus erat inter eos, sacer magistratus non ob opes, aut uestes, sed ordinis causa colebatur. De miraculis non est mihi admodum laborandum, quoniam etiam Iudæi nobis assentiuntur in illis, sed adhibito nomine Iehouah facta fuisse dicunt, non intelligentes quàm uera dicant. In nomine enim יהוה, quod patri & filio & spiritui sancto commune est, Iesus filius Dei miracula omnia edidit. De illis uero meminit Micha prophe ta cap. 7. Pasce, inquit, populum tuum in uirga tua, gregem hæreditatis tuæ, ut in sylua æque possint quiescere, atq; in medio aruorum, ut ipsi pascantur in Basan & Galaad, iuxta dies antiquos. Secundũ diem egressionis tuæ de terra Aegypti, ostendam ei mirabilia. Videbunt gentes & confundentur super omni fortitudine sua. Deus hoc in loco ore prophetico alloquitur aliquem, quem ex operibus iniunctis necesse est esse Deo similem. Nam est solius Dei omnia uidentis, & moderantis, posse æquè in sylua quauis, aut lignorum aut impiorum, suos seruare, atq; in medijs aruis. quod secundum Deum Iesus solus potuit. Ex hoc uero latentia cognoscere se docuit, quod multorũ cogitationes aperuit. De Messia ergo quum ista sint, cui Deus uti homini imperet, etiam ijsdem uerbis docuit regius propheta: Ego constitui, (inquit Dauid ex ore Dei) regem meum (contra quem insurrexerant principes mundi) super Zion montem sanctum meũ. Et mox, Dabo gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. quæ omnia de Messia intelligi, ostendit periodus, Ad terminos usque terræ. Nam nullus homo potest ita imperare, nec etiam Deus ipse in corpora liberi arbitrij. Sed mirabilia secundũ diem exitus de Aegypto sunt facta à Christo, tanto maiora quanto Deus homine maior erat. Recessit mare iussu Mosis potentia Dei: sed aquæ solidæ, ut terra tulere Christum, in eius nomine tulere & Petrum. Sol summa creaturarum sensilium, est sui factoris humanitati morienti compassus, deliquio contra naturam. Taceo innumera miracula, quæ in singulis locis edidit. At etiam hoc in loco ogganiunt Iudæi dicentes, Moses, Iosue, Ezechias, Elias, Eliseus miracula ediderunt, uerum est, sed in nomine Dei sæpius inuocato, diutiusq; fusis precibus. At Christus proprio imperio cæcis uisum, surdis auditũ, mutis loquelam, energumenis & obsessis à dæmone liberationẽ, paralyticis sanitatem, mortuis uitã, turbato mari quietem reddidit. de qua re nè dubitare liceret, eius Apostoli nomine illius, aut solius eius crucis signo tãta edi

dere,

dere, ut nullus numerare ualeat. Quod uidentes ethnici, & homines omni tormentorũ genere insuperabiles cernentes, confundebantur in fortitudine sua, quam omnibus nocendi artibus instructam contra illud genus hominum nil proficere cernebant innumeræ puellæ & pueri etiam infra decennium tortores torquendo fessos reddidere, unde à summa potentia illos fuisse cõfirmatos constat, & à Deo dependere, quum præcipuè alijs hominibus tormenta adhibita ea eliciant quæ mortem adferant. Hæc uidentes ethnici relictis idolis, ad Deum uerum per Christum accessere: quorum exemplum sequi nũquam uoluistis, quum tamen esset uobis missa salus, & fuistis gentibus deteriores, quas sub Mose fugere, sub Christo sequi debebatis. At quia non fecistis, ideo in uobis exemplum exemplo carens, semperq; carituram demonstrauit Deus, ut iam sæpius est à me notatum. Tam innumera multitudo beneficiorum uobis collata, tantam superbia & fastu diuitum & principum sacerdotũ conflauit Iesu Christo inuidiam, ut in crucem innocentissimum hominem agendũ duxerint: quod uos miseri, heu uos miseri Iudæi, in gloria ponitis, & תלוי talni, id est suspensum uocare Iesum contumelioſè soletis, cuius cruce saluatus est orbis. Iam præuiderant hęc omnia prophetæ, quæ per singula leuiter attingam, quoniam facinus horrendum agnoscitis. Sed triumphus & pompa Iesu Christi quũ primariam urbem suam regio nomine ingrederetur, est uidendus, ut à propheta sexcentis antè annis est descriptus. Exulta ualde (inquit Zacharias 9) filia Zion, lætare filia Hierusalem. Ecce rex tuus uenit tibi iustus, & saluator, ipse abiectus & pauper sedens super asinum, & super pullum asinæ. Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Hierusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus. & potestas eius à mari usq; ad mare, & à fluminibus usq; ad fines terræ. Tu quoque in sanguine testamenti tui, emisi uinctos de lacu in quo non est aqua, etc. Coactus est hoc in loco fateri R. Selomo, hæc de Messia intelligi. Fateri etiam uoluit R. Aben Ezra, esse de alterutro Messia (nam duos, ut dixi, expectant: quoniam unius sunt duo aduentus) aut filio Dauid, aut filio Ioseph. De Nehemia uero quendam R. Mosse sacerdotem intellexisse ait. sed reprobant opinionem cæteri, suffragatur Targum. In quocunq; ergo omnia ista contigerunt, fuit Messias. Iam ex interpretatione dispiciamus omnia. Valde exultare debebat filia Zion, quoniam nil maius tanto principe poterat consequi ecclesia. Rex, iustus, & saluator: sunt tres qualitates Dei. nam rex regum est. At Messias summus regum omnium esse debebat. ergo Deus. Cæterum non iustificabitur in cõspectu Dei ullus uiuens. Septies in die cadit iustus, nostræ iustitiæ sunt pannus menstruatæ: non est, ne unus quidẽ qui faciat bonum. Ergo Deus erat Messias. Saluatoris uerbum Deo soli competit. erat ergo Deus Messias. sunt illæ summæ qualitates Messiæ. Nomen Hu הוא quamuis etiã attribuitur creaturis, tamen peculiare esse Dei nomen Commentarij fidem faciunt הקבה sanctum benedictum ipsum Deum semper uocantes. Humilis abiectus & pauper quî potest dici rex? Si est mundanis regibus maior, ubi satellites, ubi σῶμα τοφυλακῶν, ubi fiscus, ubi ordines, ubi satrapæ, ubi exercitus eius? Ergo regnũ tam magnum non est de hoc mundo. Nam si ex hoc mundo fuisset regnum eius, ministri illius, ut dixit, decertassent ut non traderetur Iudæis. Regnum ergo in animos felices & quos fecit liberos exercet. Nam alioquî regnum & paupertas, non possent conuenire in uno. Sed prodeat currus triumphalis. Sedens, inquit, uel equitãs super asinum: nec asinum satis aptum laborí, sed

adhuc pullum, dorso nondum onera accipientem. Hæc sunt Messiæ ornamenta, hę põpæ. Tãta fuit Iesu Christi tenuitas, ut ne asellum quidẽ ualidum possederit, cuius minimum miraculum compensare totius mundi aurum nõ potuisset. Hoc exemplo magis quàm arcta necessitate feciſſe constat, ut superbiam, fastum, opes, gloriam, & opinionem quibus labefactatur mundus, calcaret, ut facta eius non secus quàm uerba loquerentur. Crepat interim dum illa uidet synagoga satanæ. Pueri & innocentes (patribus prohibere nõ ualentibus) clamant io triumphe, hosciana baramoth, id est salua nos in excelsis. Ex ore infantium & lactentium laus à superbia mundi negata proficiscitur, frendente interim inuidia supercilioſæ synagogæ magistratu. Ob id subiungit propheta, quid ob eam summam nequitiam sit futurum: Vt scilicet in decem tribubus Israel, quia erant copiosiores quadrigæ quibus abundabant, & in Hierusalem equi perirent. Futurum enim erat, ut qui spreta ueritate & neglecto Deo eiusq; præscriptis sperabant in multitudine & aceruo diuitiarum suarum, funditus exciderentur ob neglectam salutem. Alij uero fideles, ut diximus, nil belli suscitarent, quod nil appeterẽt præter necessaria, quæ facilime à natura suppeditari possunt. Loquetur pacem gentibus, qui erat estq; pax, princeps pacis, pacem suasit, fomenta bellorum sustulit, cupiditates omnes resecare uoluit suis sectatoribus. Nisi enim sublata omni dominandi & habendi cupiditatum libidine, esse felix & quieto animo nullus mortalium potest. & quamuis id sciant dicantq; multi, nullus tamen unquam præstitit, nisi quẽ Christus iuuit & instituit. Maximè uero patet eius potestas in eo quod dicit, dominaturum toto in orbe. Nam hoc solius, ut dixi, Dei est. Sed quomodo fiet illud imperium pauperis in toto orbe? Aperit propheta: Etiã in sanguine pacti tui emisi, ait Deus, uinctos tuos de lacu in quo non est aqua. In sanguine pacti eius paratur hoc imperium. Nec tãtum ad futuros spectat, sed & eos qui erant uincti in lacu in quo non est aqua: id est in inferis & limbis iam ab Adamo retinebãtur, iam ab Adamo redemit. Sanguis eñ Iesu Christi salutẽ toti orbi comparauit, & præteritis & futuris. Ergo Messias erat occidendus, & sanguis eius fundendus, in quo hoc Testamentũ conderet. Id etiam notauit Daniel: Et occidetur, abscindeturq; Christus nec sibi, seu sui causa. nempe in eo non erat dolus: sed pro omnium salute, & inuidiæ ministerio. Subiũgit pœnam: Occiso Christo, ciuitatem dissipabit populus ducis uẽturi. Idem facit hoc in loco Zacharias: Conuertimini, inquit (postquam occisus fuerit iustus) ad munitionem deuincti expectatione (alterius Messiæ, supple) hodie quoque annucians duplicia reddam tibi. Quæ sint illa duplicia, iam duobus in locis exposui. Excidia duo, et prẽsens exilium. Idem repetit Iesaias. nã postquam 40. cap. id dixerat de Christo, idem repetit iterum cap. 61. de Christo etiam loquens, admixtis benedictionibus fidelium dicit de pœnis perfidorum: Pro confusione uestra duplicia recipietis, inquit, & pro ignominia laudabũt in agris suis. propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, lætitiam sempiternam dedit eis. Prima pars sententiæ spectat ad perfidos, duplici pœna puniẽdos in corpore, & duplici in animo. Nam, ut dixi, pœnã ruinæ & captiuitatis in corpore sentiunt, & pœnam angoris & dubij in hac uita, & in futura damnationem æternam experientur in animis. Alij uero duplicia etiam, sed in animo recipient quietem & tranquillitatem in hac uita, æternum gaudium in futura. Hanc nepharię gentis in suum seruatorem iniuriam, plurimis in locis

ape-

aperuerãt prophetæ ô Iudęi, ne forsan putetis de alia Messia quàm de Iesu ista intelligi. Vos uidistis ad unguem, sine ulla detorsione, dici cõtextum scripturarũ de his quæ à Iesu & in Iesu gesta sunt: quod per omnia quadrare esset impossibile, nisi esset idem qui & Messias. Sed ne uos credulitate languida occupatos relinquã, addo quædã prophetarũ oracula ad confirmationem prædictorũ. Nunquam fore audituram de humili Christo synagogam prædixit Iesaias: Propter Zion, inquit, non tacebo, & propter Hierusalem non quiescã, donec egrediatur ut splendor iustitia eius, et salus eius ut lampas accendatur. Iubebat scelestissima synagoga tacere prophetas, quum palàm humilitatem Christi efferrent. De iustitia Messiæ intelligi, totum caput declarat. Vocabulo uero indicat Deum esse Messiam, quũ ecclesiã eius uocandã aserit: Voluntas mea in eis. & infrà: Populus sanctus, redempti à Domino. & itẽ: Quæsita ciuitas, et non derelicta. cap. 53. idem: Quis credidit auditui nostro, & brachiũ Domini cui reuelatum est? et ascendit sicut uirgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti, nõ est species ei, neq; decor, &c. Hæc de humilitate, mansuetudine & cæteris Messiæ uirtutibus dicuntur, ut patebit in passione. Et non putet nefarios interpretes de perditissimo populo, qui ob scelera cœlo & terræ horrenda ductus est in captiuitatem, ista interpretari. Verum in eos suo loco agam. Sub ea aũt humilitate squalidus, pannosus, abiectus, ausus est facinus aggredi insigne, & plusquã regium: quoniã de gloria Dei agebatur, illic se uirum ostendit. Fecerat auara mystarum turba domũ Dei speluncã latronum, ne ulli offerendi deesset occasio. ne quis prætexeret se ideo nõ posse offerre, quod emenda uenalia nõ reperisset, aut permutatũ aurũ non haberet, in templum usq; forum traduxerant, inexplebilis auaritiæ qua laborabant argumẽtũ: flagello, quo egerat asellum, homines & animalia, sacri loci cõfinio abegit. mensas uero colybistarũ sparsis euertit pecunijs, proferẽs uerba Ieremiæ ante sacerdotes et pharisæos: Nũquid spelunca latronũ facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meũ? Ob illum uero neglectum & uitia sacerdotũ excidium minatur, et templi euersionẽ, ut cõtigit in Silo ob uitia Ophni & Phinhas. Vt aũt primario uestrarum opum authori in aliqua re esset affinis Iesus, uestrorũ magistrorum iniquitas scelus in eum est auspicata à uẽditione. Quãuis genus ab Abrahamo ducitis, ô Hebræi, tamen & potentiam & opes beneficio Iosephi, qui à fratrib. fuerat uenditus, primũ collegistis. Nã ante eũ eratis 60 animæ tantum, & ex Aegypto exiuistis ad 600 milia hominũ arma ferre ualentium: quib. singulis saltem duo accedebãt domestici, triploq; numerus maior fiebat. Cõuenit Christus cum Iosepho in uenditione à suis, in innocentia, in repensione boni loco mali, in uirginitate & castitate. conueniunt à principio tãtum, quia temporariã Iosephus, perpetuã Christus seruauit. à domestico hoste (qua peste nil capitalius) Iuda proditore, scribis & pharisæis concilio de eo capiendo sine tumultu populari agitantibus, est triginta argenteis uẽditus, cautione de homine noctu tradendo exhibita. Ea summa ad nostrã pecuniã æstimata, fortassis faceret unã & 20 libras Turonenses. Nã argẽteus erat 14 solidis par. mancipiũ uilissimum & debile uenisset quadruplo. Sed ita statutũ erat à patre Deo. Mentionẽ facit eius uenditionis Zacharias cap. 11. ubi est locutus de portis templi, quæ se sponte aperiebãt, 40 annis ante ruinã uestrã, ut ante notaui, & nefaria sacerdotũ scelera attigit, & de reprobatiõe fœderis Mosis, deplorationeq; infelicis gentis mystarum egit, inquit: Et dixi ad eos (Deus ad sacerdotes) si bonum est in oculis uestris, afferte mercedem meam. Sin au-

tem, quiescite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Proijce illud ad figulum decorū precium, quo appreciatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci illos in domo Domini ad figulum. Hæc omnino habent contextum rei gestę. Nam æterna deliberatione diuina prouidentia constituerat, filium suum unigenitū dare in redemptionem mundi, & quæcunque circa eum gesta sunt fieri: quoniam peruersitatem gentis nouerat. Ne autem ullus posset dicere, Deum cogere hunc aut alterum ad malum, dixit: Si ita uidetur. Sin autem, quiescete. nam nulla uis libero arbitrio infertur per prædestinationem. Dederunt sacerdotes triginta argenteos Iudæ, qui eum illis tradidit. Demum quum inauditis tormentis illum affici cerneret, sera ductus pœnitētia, nummos Iudas retulit sacerdotibus. qui quū nollent eos recipere, sed dicerēt illi, Tu uideris, proiecit eos antè ipsos, & abiens miser, laqueo sibi gulam fregit. Illi adhuc existentes in ipso templo, collegerunt eam pecuniam, dixerūtq; quia esset precium sanguinis, non debere cum sacris oblationibus, quæ Curban dicūtur, reponi, sed in usum peregrinorum conuerti. Itaq; noua pietate impietatem diluere satagentes, agellum à figulo non longè ab urbe mercati sunt in sepulturam peregrinorū, uocaruntq; haceldema, id est agrū sanguinis, qui in præsentem diem manet uestræ perfidiæ testis. Hæc est historia. Cæterum ne putetis tantum hoc uestræ ruinæ & recedentis à uobis Dei argumentū in hoc capite haberi, est & aliud longè grauissimū, paulo antè: Et succidi tres pastores in uno mense. Paulo antè triplex pastor et potestas qua quāuis rēp. regi necesse est, sublata uobis ab Herode fuit. Nam paucis diebus, regiam, Leuiticam, & iudiciariam potestatem ad unum peremit, nouosq; homines in templo, tribunali & regia constituit: & tamen, si Dijs placet, tunc sceptrum de Iuda non defecit. Vsqueadeò uestra uos capit & afficit infelicitas, ut illam ne agnoscere quidem uelitis. Quid dicam de templi ualuis? Demum quod est etiam per quadraginta annos probatum, sequitur uenditionem iusti. Nam sacerdotium est à potestate Romana institutum, & magis gratioso datum, aut ditiori uenditum: ad hæc annuum factum est, quo magistratu fungentes, quia suo anno quisq; corradere omnia uolebant, non tantum tenues (ut ubiuis moris est) sed diuites etiam necabant expilationibus, quod magis regiæ & nouæ potestati conuenit. Nam nil priuatæ facultatis tutum fuit à regno Herodis usq; ad Titum. Sequens uero caput pergit infelicitatem uestram prosequi, & ex uobis quosdā respicientes dono spiritus sancti agnituros Christum à se confixum, & occisum dicit. 13 caput fontem gratiæ Dei per Iesum Christum datæ aperit. Et ab eo tempore fuere omnes falsi prophetæ uestri Rabini, qui uarijs temporum periodis aduētum Messiæ augurantes, uos in perditionem totis 1500 annis retinuere. sequuta est demum uestra infelicitas, captiuitatibus cumulata, ut uideatur ad uerbum texere futuri historiam. Nolo esse longior in reliquis tradendis. uolo esse similis in scribēdo Pharisæis, in exequendo mortis Iesu Christi cōdemnationem. Quum in liberis ciuitatibus, ubi ius locum habet, etiam de capite serui & abiectissimi hominis agitur, soleat causa inter bonos in multos dies ponderari: sex tantum lucis horas habuit Iesus Christus, à quo captus est, ad crucem. Videant uniuersi mortales quanta potuisset esse eius iudicij maturitas, etiam si de nephario homine agi debuisset. Ea ipsa die cōuenerunt principes in unū, aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Nam Pilato nomine Romani senatus Iudeæ præsidi, reconciliatus est Herodes rex alter eius nominis,

quod

quod cauſæ Ieſu cognitionem, quam inuidia Phariſęorum & ſcribarum ſuſcitatam ſciebat, ei permiſiſſet, conuenit contra innocentis caput tota ſacerdotum Phariſæorum & ſcribarũ cohors, aduerſus Dominũ & aduerſum Chriſtum eius filium. At quia urget eos is pſalmus, dicẽt refractarij, intelligi de Da uide. Sed audiant rogo, quomodo ſingula cõuenire Dauidi poſſint. De quo cunque dicatur, habeat cauſam communem cum Deo neceſſe eſt. Nam diſrumpamus uincula eorum, &c. oſtendit legem & iugum commune hominibus imponendum. At hoc non habuit Dauid. nec enim author legis fuit. At quę alia uincula poterant omnes reges terræ retinere, quàm lex aliqua? nulla. Lex Moſis unum tantum populum habere debuit. Lex Meſſiæ ad omnes pertinet. Sequitur itaq; eſſe de eo & eius lege ſcriptum, Qui habitat in cœlis: propter imperiolum reguli Dauidis non irriſiſſet omnes principes, quia ad eos ea lex ſub qua erat, nõ pertinebat. Furore in eos moueri nõ debebat, qui non peccabant non recipiendo uincula Moſis. Erat Meſſias quem conſtituit regem ſuum Deus ſuper montem Sion, ut narraret præceptum & legem nouam. Semel uerum fuit dicere de Dauide, hodie genui te. at ſemper de Chriſto & eius generatione uerum eſt. Quemadmodum enim ignis actio ſemper à potentia procedit, quãdiu eſt ignis: ita ab æterno à potẽtia Dei proficiſcitur eius ſapientia. Adhæc ſi de Dauide dicitur, quando poſſedit terræ terminos? Dei ſolius eſt. regit eos arctis animorum legibus, ferro & adamante durioribus, & cõfringit quum uult. eſt enim Deus. ab eius exemplo & lege pendere oportet reges mundi. Opus eſt omnes eum filium Dei oſculari, ne quando iraſcatur Dominus, &c. ita quum nil planè aut parum conueniat Dauidi, ſequitur ut de Meſſia filio dei intelligatur. Ita deprauant & inuertunt ſenſus omnes pſalmorum, ſed ſecundum iſtum inuertunt potiſſimum 109. quia uehementiſſimè eo urgentur agnoſcere Chriſti diuinitatem. Sed ad alia tranſeo. De Ieſu Chriſti tormentis quanta ſunt ſcripta, ſuperfluum iudico ſcribere, quum ſolida capita de hac re in prophetis habeantur. Satis habebo impietatem refutare ſceleratorum rabinorum, ubi deprauant ſuis ſomnijs cap. 53 Ieſaiæ. Ita habet: Quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui reuelatum eſt? Hæc non poſſunt intelligi de facinore corporali, aut uulgari ut bellũ. Nam ſatis habere debebant perſuaſum quid in eo poſſet Deus, ſeu affligendo, ſeu ſeruando. Declarat ergo propheta quis ſit iſte auditus tam mirabilis, ut uix ſit credibilis: Et aſcendit ſicut uirgultum coram eo, id eſt Deo patre. Diuites, magnates, mundanis rebus fulti, impijq; exaltantur ſicut cedrus Libani: at iſte qui eſt brachium & potentia Dei, exoritur ſicut uirgultum, ut nil ſit humilius & abiectius aut minus credibile, cq; quod eſt ſummũ, ut Deus, ſit ita humile ut inferius infimis uideatur. Et ſicut frutex ex arido ſolo: eò quò ſuperius tendit. Nec enim unquam res populi Hebraici fuere tam acciſæ, ut nõ aliquid ſplendoris ſeruauerint. Taceo quàm impudenter ex uiro populum faciant. Non eſt ei ſpecies, neq; decor, ait: & non erat forma, cuius cauſa deſideraremus eum, ſpretus eſt, reiectamentũ hominum, uir afflictiſſimus, & qui oſtendit langorem. & ueluti qui auertat à ſe hominum aſpectus, deſpectus, & quem non reputauimus. Si hoc dicitur de populo iudaico, quis hoc de eo dicit? Non hoſtes qui affligunt, non Deus qui punitionem immittit, ergo nemo. Nam de ſe in tertia perſona nemo loquitur. Sunt iſta omnia de afflictione Ieſu Chriſti, & eius abiectione. Nam eſt uſqueadeò ſputis, luto, & prio ſanguine labefactatus, ut leproſo abiectior uideretur. reuera eum non re

putauit gens iniqua. Vere langores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit, et nos reputauimus eũ lepra percuſsũ à Deo et humiliatũ. Iſta ſatis ſe explicãt, nec in ulla re cõueniunt populo, nec hodierno, nec in captiuitate Babylonica. Quãuis eñ languent aliqui macie, tamẽ nil ſimile lepræ. Et ſi eſſet ſimile, nullus populus poteſt dũ punitur ferre dolores alterius. Ad hæc quod tantũ & tam inauditũ miraculum eſſet, ut nemo eſſet crediturus, uidere (quod nũq; ferè nõ uides) homines bellis detritos et afflictos? Certè Chriſtus pro nobis paſſus eſt, iuſtus pro iniuſtis. Nec eñ poteſt ullus homo, ut homo, ferre lãgores & dolores alterius. Sequit: Ipſe aũt uulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra, et correctio ſuper eũ, ut nos pacẽ haberemus, & liuore eius ſanati ſumus. Quid mirabilius iſto? ex unius innocẽtis, iuſti, pauperis, abiecti, omnib. tormentis liuoribus et dolore ſanari toutm mundum? Deũ unà & hominem hæc infirmitatis ſigna geſtare? Omnes nos quaſi oues errauimus, & poſuit Dominus in eo iniquitates omniũ noſtrũm. Quid hoc ad populũ? Si de populo dicitur, aut nõ fuit captiuitas Babylonica, aut hæc præſens nõ eſt. At utraq; quũ fuerit, ſequitur nulla expiatione pro uobis omnib. unquã eſſe factũ. Deſinite delirare impij homines, miſerũq; populũ ſeducere. Omnes homines peccatores fuere præter Chriſtũ & Mariã. Chriſtus pro omniũ peccatis mortuus eſt, qui ſolus ob diuinitatẽ, fructũ ſuæ mortis qua pro peccatis noſtris perſoluit, in omnes homines illi credẽtes trãſmittere uoluit, potuitq;. nã homo purus id nõ poſſet. Liuor uero oſtẽdit ſanguinis effuſionẽ, in quo pactũ credẽtib. inſtituit. deinde: Dũ opprimit & affligit nõ aperuit os ſuũ. Sicut ouis ad occiſionẽ ducit, & quaſi agnus coram tondente ſe obmutescit, & non aperit os ſuũ. Quis iſta credat? Innocentiſſimũ ne uocẽ quidẽ emittere, ueluti agnũ duci ad ſupplicũ? O Ieſu Chriſte quãta eſt tua bonitas. Perpẽdite iſta blaſphemi, ueſtri miſerebit, uos expectat ad miſericordiam. De anguſtia & de iudicio ſublatus eſt. At populus ille, ſi Dijs placet, nõ obijt, nec ad occiſionẽ eſt ductus, ſed ad ſeruitutẽ ſeruatus. Generationẽ eius quis enarrabit? Sequit ex hoc loco, nil habere cõmune cũ cęteris hominibus, quod ad natiuitatẽ attinet. Sed omnes ſciunt unde & quomodo populus diaboli Iudaicus ſit natus, et quomodo generatus. eſt generatio Chriſti ęterna, una: tẽporaria altera. et tamẽ abſciſus eſt de terra uiuentiũ. Propter ſcelus populi mei percuſsi eũ. Hoc eſt quod ſcribit Daniel, Et occidet Chriſtus, non ſibi: id eſt nõ ſui, ſed ſalutis omniũ illi credentiũ cauſa. Cũ malis hominib. facta eſt ſepultura eius: id eſt mors. Diuites in morte eius fuere. Eo quod iniquitatẽ nõ fecit, nec dolus fuit in ore eius. Et Dominus uoluit conterere eum in infirmitate. Quum poſuerit pro peccato animam ſuam, uidebit ſemen longæuum. Videant hoc in loco Iudæi deliramenta ſua. Si de homine aut hominib. agit propheta, quomodo poteſt uidere ſemẽ longæuum quũ mortuus ſit? Non ne homo mortuus uidet longæuũ ſemẽ? nugæ. Deus ecce Deus de Deo, filius à patre, æternus ab æterno. Voluntas Domini per manum eius dirigetur. Pro eo quod laborauit anima eius in morte, uidebit & ſaturabitur. In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruus meus plurimos, et iniquitates eorũ ipſe portabit. Nemo pręter Deũ iuſtificare poteſt. Ergo de Deo loquit, & eũdẽ ſeruũ dicit. ergo etiã homo eſt, alioqui mori nõ potuiſſet. Meſſias ergo benedictus Deus paſſus eſt pro nobis, iuſtus pro iniuſtis, ut eius iuſtitia in gratiã rediremus cũ Deo. Ideo magnã multitudinẽ dabo ei pro ſpolijs, et fortes erũt ei pro præda. Omnia partim iam ei ceſſerunt, partim cedent hominũ genera, quia tradidit in mortem animã, id eſt uitam ſuam: et cum ſceleratis reputatus eſt. Inter duos latro-

latrones est crucifixus, ut quo probro ipse carebat, ex consortio accipere uideretur. Et ipse peccata multorum tulit, nō omniū, nisi in eū crediderint: & pro transgressoribus orauit. Quū esset in crucē actus, morti proximus, orauit pro impijs Iudæis dicens: Pater parce illis, quia nesciūt quid faciunt. O clementiam diuinam. A gente tua flagellis es cęsus, sputis conspurcatus, uerberibus attritus, spinis coronatus: alijs crux ferebatur, tuam baiulasti, & dignaris pro ea gente quæ in te ista commisit, orare. Sequenti capite uocat eūdem Deū orbis terræ, Dominū exercituum, redemptorem Israel. Non sunt ista clarius in euāgelijs descripta, q̄ scripsit Iesaias. Qualitatē aūt mortis aperuit Zacharias 13. cap. postquā de falsis prophetis dixit, hoc de uero et Messia dicit: Et dicetur ei (Messię, de quo paulo antè dixerat) Quid sibi uolunt plagæ istæ in medio manuū tuarū? Et dicet, His plagis cæsus sum in domo eorū qui diligebāt me, à iudicib. Hierusalem ad quā saluandā uenerā, ita sum affectus. Quod de Messia dicatur, ostendit quū Deus dicit: Heus gladius insurge in pastorē meū: percute pastorē, & dispergent oues. Et conuertā manū meā ad paruulos, & erūt in omni terra, dicit. Dominus partes duæ in ea succident et deficiēt, et tertia pars relinquetur in ea. Et ducā tertiā partem per ignē, & cōflabo eos sicut cōflatur argentū, et probabo eos sicut probatur aurū. Ipse uocabit nomen meū, & ego exaudiam eū. Dicā populus meus es, et ipse dicet Dominus Deus meus. Quę ab eo loco ad finem sunt, de Messia intelligēda sunt. Nullus enim mortaliū in supplicijs antè legit effossis manib. à plagis obijsse. Qui eū diligere debebant, hoc ei fecerūt, quos nihilominus pro amicis semper habuit. Gladio suscitato super Christū, et ueniente persequutione, omnes discipuli eius præter paucos à lōgè sequentes sunt dispersi mortis timore. Nec enim fuerūt in eū firmi, quo ad spiritus sanctus in eos descēdit, & ad mortē animauit. Cęterū Dominus interim quū affligeret Iesus, retinuit in amore eius discipulos, quoad resurgeret. Demū ex Iudęa duę partes sūt afflictę in occisionē & dispersionē, tertia apostolorū & Christianorū remānsit, sed excoquenda et purgāda igne. Populus uero ille martyrio & miraculis ad 300. annos & suprà ubiuis gentiū clarus, populus Dei reuera dictus est. Perfossiōis manuū meminit Dauid psal. 21. Foderūt manus meas & pedes meos, dinumerauerūt omnia ossa mea. aperit in cruce distē tū fuisse, cuius ob pōdus corporis cōpages ossiū separabātur. Totus ille psalmus de corporis Christi afflictionibus, & natura humana, qua quidē uehemē ter torquebatur, est conscriptus: habetq̄ quomodo irriserint eum transeūtes, quod multos saluos fecisset, se ipsum saluare nō posset, ut aiebāt. Mouebant itaq̄ caput sannæ, nasi, nebulonesq̄, ridendo afflictum. Paulo pòst meminit illorū qui uestes eius uolebāt diuidere, quas demū sorte sunt partiti. omnia facto conueniunt. Nil turpius cruce à Iudæis in Christū excogitari potuit. erat eius, ut quemadmodū omnia sūma in se habebat, etiā pro salute nostra summā subire infamiā. Nā quia in morte eius erat totius orbis fructus, preciū & redemptio, omni (quod ad impiorū opinionē attinet) infamiæ titulo cumulatam mortē illū subire oportuit. Quàm crudelis aūt fuerit, æstimandū relinquo uulgari rerum ęstimationi. Quū nemo uel fortissimus possit abrepto in sublime ab ambabus manibus clauo, uel ad paucos temporis articulos librare corpus: quid potuit tres totas horas uiuus in cruce appendens, nō arrepto clauo hęrens, sed trāsfossis manib. et pedibus, pati Christus Deus noster, totāq̄ corporis molem à fixione clauorū pendulū habens? O anima eius sanguine purgata. hæc prote passum cogita. Crucem uero etiam diuinā relatione (ut credo) Aegyptij multis antè passionem Iesu Christi annis in notis ἱερογλυφικοῖς pro

ſymbolo uitæ æternæ ſeruabant. Sitienti uero ſummo in humanitatis genere, non obtulere aut aquam, aut rem quæ poſſet bibi, ſed uinum felle mixtum in ſpongia miſcentes, obtulerunt ei de arundine. Quod etiam Dauid propheta prædixit pſalmo 68. Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Fuit uero illud non minus admirandum quàm memorabile, quàm diu in anguſtijs mortis fuit à ſexta ſeu meridiana hora uſque in nonã, id eſt tertiam promeridianam, tenebræ factæ ſunt, ſole deliquium patiente in toto orbe, quod annalibus ethnicorum eſt notatum. Sponte patuit templum Iudaicum, mortui multi uiſi ſunt ſurrexiſſe. Terræmotus uero tam magnus fuit, ut nullus unquam maior toto in orbe ulla literarum hominumue memoria ſit uiſus. Eo duodecim urbes ea hora in Bithynia ſunt dirutæ. Sed lauo laterem, qui uobis externa teſtimonia probatum iri ſperem, quũ ueſtris non credatis. Eam eclipſim ad uerbum Amos propheta 8. cap. prædixit: Et erit in die illa (patiente Chriſto ſcilicet) occidet ſol in meridie, & obtenebrabo terram in die luminis. Dies enim luminis mundi fuit dies mortis Chriſti: quoniam ad eam diem etiam ſanctiſſimi patres fuerant in lacu ſine aqua, unde illos extraxit. Eo die defecit ſol, quo tempore eſt affixus Chriſtus cruci, quum tamen decimaquarta luna eſſet, qua impoſſibile eſt pati deliquium naturale ſolem ipſum. Hoc habet commune cum ultimo aduentu primus, quod ſol lumine debeat deſtitui. Verũ ultimo fiet ad immutationẽ. nam & luna et ſtellę ſunt tũc defuturę cũ ſole. Reſurrexit tertio die à mortuis, quod notauit Dauid dicendo: Ego dormini et ſoporatus ſum, & exurrexi, quia Dominus ſuſcepit me. Et item: Quoniam nõ derelinques animã meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum uidere corruptionem. Aſcendens uero in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, id eſt patres & patriarchas ueteris teſtamenti redemptos à lymbis duxit ſecum in cœlum: & dedit dona hominibus, data ſua gratia & remiſſione peccatorum, ac demum miſſo ſpiritu ſancto in fideles 10 ab aſcenſione die. Miſſionis ſpiritus ſancti meminerunt in multis locis prophetæ, quare ea adducere ſuperſedeo. Nam ſatis aperuere gratiam Ieſu Chriſti eius apoſtoli, qui præterq; quod acceperant forma uiſibili linguarum ignearum, impoſitione manuum omnibus credentibus dabant, ita ut nullus non loqueretur uarijs linguis, quas non didiciſſent, & ſcripturarum ſacrarum inſigni cognitione. De ſecundo Chriſti aduentu ſunt plurima in prophetis, quæ ad omnes ex æquo ſpectant. Vos perpendite. Habetis Iudæi euangelij contextum ex prophetis, & libris uobis approbatis tractum, quo quæcunq; dici de Meſſia poſſent, uobis ſatis aperta ſunt de Ieſu dici. Quare unus & idem ſit Meſſias ſeu Chriſtus, in lege & prophetis uobis promiſſus, & Ieſus pro Chriſto à nobis receptus oportet: ad quem ſi redire uolueritis, Deus eſt pius & miſericors. Nunc obiectionibus contra eius aduentum fieri à uobis ſolitis, ſatisfaciam, ne qua in re uobis defuiſſe uidear.

DE IVDAEORVM OBIECTIONIbus, & ſolutione.

SEquar hoc in loco Petri Galatini maximi Franciſcanorum ornamenti ordinem. Nemo enim doctius unquam, quod legiſſe contigerit, aut Thalmudicas excuſſit uanitates, aut ex illis quæ ad perfidiam Iudæorũ reuincendam faciunt collegit: in quo ſi quantum authoritatibus, tantum rationib. ualuiſſet, aut egiſſet, erat omnis poſteritatis labor futurus ſuperfluus. Verum

quia

quia ratione ubi possum ago, & opus ut in linguam Hebraicam uertatur scribo, paucis breuibusq; capitibus colligo, quæ cæteri magnis authoritatum cumulis scripsere: quibus si mea industria aliquid lucis accesserit, id uerò posteritati æstimandum relinquo. Duodecim potissimũ argumentis nituntur probare Iudæi nondũ uenisse Messiam, & ideo Iesum Messiam nõ esse. Primo, quòd in fine dierum uenturus erat. Sed quum nondum sit finis, nondum etiam uenit. Hanc ineptiam potius quàm rationem exibilaui in superioribus, quum excuterem secundum caput Iesaiæ, hac ratione. Nullus non concedit, esse perfectionem imperfectione meliorem. Non negant Iudæi Messiam debere esse omnium hominũ præstantissimũ: similiter eius legem tam perfectã esse debere, ut nulla maior aut sanctior dari possit. Quod quũ ita sit, et diuina prouidentia res meliori modo quo esse possunt faciat, lex uero omnis ad retinendos in officio homines ponatur, iampridẽ uenisse Messiam oportuit. Nã alioqui Deus more stulti fecisset, quod deterius est magis durabile bono. Traditione enim Eliæ, & numero sex alephin in principio Geneseos & ordine rerum naturalium recipiendũ est, sex M. annorum duraturũ mundũ, quod ipsi habent persuasissimũ. Fuit bis mille annis lex naturæ & thohu, ad Abramũ usq;. debebat tamdiu durare saltẽ lex Mosis, & tãdiu lex Messiæ. Atqui si Messias nondũ uenit, tria milia quingẽtosq; annos durauit Mosis lex, penè duplo quàm par sit. Fac cum neotericis Iudæis annos 260 ab annalib. perijsse. nã totidem detrahũt, ut liberius spẽ precio suis cõtribulib. uendant, & Christo contradicãt. Tamẽ ea ratione 700 annis (licet eorũ traditionem sequi, de periodis enim temporis nõ est seriò diuinandum) abesse mus à fine mundi. Quũ itaq; Deus mundum hunc legibus (ut earũ sunt capaces homines) præstantissimis regat, & regere debeat, aut imperitiæ aut inuidiæ arguat necesse est, qui quod est ad moderandos homines summum non offerat, & interim deterioribus nos pasci permittat, ut maxime siliqua & furfuribus saturis, præstantissimas epulas pro bellarijs statim euanidas apponat. Id de Deo cogitare impiũ est. Itaq; secundum Eliæ traditionem, ueritatem Hebraicam sequendo, bis mille anni sunt ab Adamo ad Abramum, ab eo ad Christum totidem, paucis anticipatis. & iam ab eo sunt 1542 anni: quæ & rerum ueritati, quæ sex diuersis naturis constant, & sacris eloquijs, quæ quietem in septimo ponunt, & traditioni Eliæ, & Cabalistarũ sententijs respondent. Quare sequitur, esse in errore & reprobo sensu Iudæos, iam à mille & quingentis annis. Si enim esset uerũ quod asserunt, quare innumeris falsis rabinorum periodis essent ad hanc diem delusi, quum nondum uenerit finis mundi? Docui suprà, quomodo intelligantur in plerisque locis prophetarum, nouissimi dies. Nam quum de primo aduentu dicuntur, intelliguntur nouissimi dies legis Mosaicæ, cuius cultus erat sub Messia emendandus. Quum de secundo, intelliguntur reuera de fine mundi. Verum tunc non ueniet daturus legem, sed æterna de neglectoribus legis sumpturus supplicia, Iesus Christus, quem Iudæi eò usque obstinati, iudicem & uindicem, non mediatorem sentient. Paucis ante secundum aduentum annis ludentur ab Antichristo, perditionis filio, qui laxis in omnia genera uoluptatum habenis, præstigijsque & bello clarus, pronus ruet cum suis, aduenìente Christo, in exitium. Erit enim illis desideratus, qui omnia uoluptatum genera religioni iungere sataget. Quod uel facile probes, eo quod nunquam ulli uiro sancto humili & pio sub scripserint: multos uero nefarios, & ultimo Antichristo similes probauerint:

Bar-

Barchozibas duos, Symonem Samaritanum, Aegyptium quendam (cuius meminit Ioseph us, ut & multorum aliorum) Iulianũ apostatam, falsum Mosem, qui innumeros aquis in Creta lusit & mersit. demũ morib. Antichristo proximũ Muhamedem. Si enim sceleribus & crudelitati iunxisset prestigias, ipsissimus ultimusq; fuisset. Occidit uero præterquam sub Iuliano innumera multitudo Iudæorum, opera eorum Messiarum.

Alteri etiam ibidem obiecto satisfeci, in quo aiunt montem Zion fore ab aduentu Messiæ celsiorem cæteris mõtibus mũdi. Superpositio enim illi mõte Sinai & monte Carmelo, futurum ut habeat tres leucas seu miliaria altitudinis, ad cuius uerticem ascendit uolando ut nubes, ut dixit Iesaias. quæ quàm sint ridicula, & dici cogitariq; indigna, non dico. Seipsa produnt. explodũtur ista cõmenta ab alijs. sed quia qui authoritate sine ratione utuntur, cuiuis ut sunt affecti subscribũt: ideo omissis altercationib. ad rationes uenio. Si mõs ille terrestris est ita sublimis futurus, ut nullo sit inferior, magnæ cuiusdã & inauditæ utilitatis & uoluptatis gratia id fit, aut accessus ad cœlum, aut ad aerem meliorem, aut ad maiorem prospectum, & elegantiorem. Si pro accessu propiori ad cœlum, quid sunt 3. miliaria ad 255. quo spacio lunæ cœlum à terra distare autumat cum Possidonio Plinius? Cœlum uero lunæ quantum à summo cœlo distat? Frustra uero hoc fieret hac causa. Causa aeris purioris fieri nõ potest. ad 24 enim stadia quicquid est fecis nubibus colligitur. est enim mediæ regionis principiũ. Quum itaq; nõ utilitas, sed dispendium habeatur ex ea re, male fieret. Prospectus causa non fit. nam quo es sublimior, quamuis longius pateat prospectus, tamen eo minus distinguis, quod uisus officiũ est ut certas notiones repræsentet. Face etiam undiq; patêre campũ, et latissima soli æquora circumcirca adesse, ultra centum milia passuum acies humana communiter non penetrat. Do etiam ut sit sole sublimior, ut uester Messias uno obtutu uidere mundum possit: tãtum uidebit dimidium globi terreni & aquei. Omnibus ergo modis uanus esset ille attollendi mõtis labor, est ergo (ut in sacris frequenter) ob proprietates rebus affines Christus mons uocatus, ecclesia etiã & eius membra sancti, & pleraq; alia, distingant docti theologi quæ quibus in locis & rationibus.

Eo quod omnes gentes ad Iesum non confluxerint, argutantur nõ esse Iesum Messiã. Superius satis docui, nullũ hominem, imò ne Deũ quidem posse (nisi in articulo temporis tantũ) libero arbitrio in homine materiei corruptibili obnoxio durante, toti orbi imperitare. cuius rei fidem ipsi faciũt, qui nec ferre ualuerunt Deum ob terrorem, nec ei obedire ob potentiam. At præstantissimus iniquorum imperio retinendorum modus, est terror. Messias igitur qui debet esse homo, nunquam poterit toti orbi secundum corpora imperare. Imperabit tamen, ergo secundum animos. Omnes etiam gentes cõgregabit suo imperio, omnes illi credentes ex quacunq; gente. Nam si nõ essent futuri mali sub eo etiã ex ijs qui legẽ eius receperint, frustra daret legem. Nec eñ seruit, si non peccatur. Vim arbitrio non facit Deus, multo minus Christus. At si Deus nunquam potuit libere uni genti imperare, quin semper in ea fuerint plures mali quàm boni, non ne in toto orbe erit Messias maior Deo? Nil adfert istud contra Christum. Ex toto orbe terrarum habuit, habetque sectatores Iesus Christus. Moses unam gentem à Deo delectam habuit, eamq; peruicacissimam: Christus sine delectu omnes uocat ad salutem, in omnibus est positum ut sequantur. Si nolint, uitium ob id in lege, aut legisla-

tore

tore non eſt. Pauci admodum quæ bona ſunt ſequantur, multi quæ uana & inutilia. Totus orbis cogetur uclit nolit ſub imperio Chriſti in ſecundo eius terribili aduentu coire, & flecti ad iudicium, materiæq; peruicacia tunc nõ nocebit beatis, uiuentq; liberrimi, nec tamen peccare poterunt. Impij uero nocẽtes & inhumani æternas dabunt pœnas reſipiſcentia priuati. A primo itaq; aduentu Chriſti omnes gentes, id eſt qui ex omnib. gentibus uolent in eum credere, accedent: ad reſurrectionem uero & iudicium, etiam repugnantes illi parebunt.

Dicunt poſtea: Gentes nondũ hoc dicunt. Venite, aſcendamus ad mõtem Domini, &c. Ergo nondum uenit Chriſtus. Falſiſſimũ eſt. Nam in toto orbe ſunt & fuere à Chriſto nato quidam, ſed pauci admodũ, Chriſtiani ueri, qui nunquam aliud in ore habent, quàm ſacri montis (quem etiam ſuprà expoſui) laudes, & prædicationes eius, ut ad eum inuitent omnes gentes. Nam ſuprà uiſum eſt, omnes gentes, pro omnium gentium electis, in primo aduentu capi. Omnes autem pro uniuerſis, in ſecundo. Satis uero aperit propheta, de quo mõte debeat intelligi, dum iſta dicit. Nam ſi de monte quodã locali et terreno intelligitur, centies mileſimam partem hominum in toto orbe natorum non capiet, etiam ſi terræ hemiſpherium excedat. Itaq; de Chriſto & eius eccleſia intelligatur oportet, quoniã ſummus eſt mõtium, quoq; nil maius orbis totus habet. ut etiam nil maius futurum Meſſia ſperant. Itaq; quum omnia Ieſu filio Dei & Mariæ uirginis cõueniant, quæ Meſſiæ adſcribuntur, ne ceſſariò uti Meſſias à Iudæis agnoſcendus eſt.

Obijciunt quinto, nondum ueniſſe Meſſiam, quia inſtrumenta bellica nõ ſunt conuerſa in agricultoria, quod ab aduentu eius contingere debet. Huic etiã argumento iam reſpondi. Quia homines poterunt peccare, quorũ ad diẽ uſq; iudicij cor erit pronum ad malum ab adoleſcẽtia: ideo rex Meſſias dabit præſtantiſſimã legem. Nam ſi nõ peccaretur, lege tam ſancta non eſſet opus, imò nulla ualeret. Fruſtra enim res ſunt, quarum nullus finis et uſus eſt. Quũ ſit futura lex, erit et peccatũ, uirtusq; et uitium. Ergo erunt etiam puniendi mali homines, & cęteris iniurij, erunt & urbes ſeditioſæ, erunt et prouinciæ & regna iniqua mortalib. ſubigenda. Ergo falſum dixit propheta? Minime uero. Omnes igitur quotquot Chriſtũ ex animo profitentur, potius extrema patiẽtur, quàm ut uel digito proximũ hominem alterũ (niſi cauſa iniuriæ Dei, aut fratris in nefarios inſurgãt) lædere uelint, ſpolientur, lędantur, contemnãtur: ſummas iniurias in bonis ponũt, ut Chriſto quãdoq; frui liceat, facie ad faciẽ. Huius uitæ documenta innumera uiſa ſunt in primæuæ Eccleſiæ tẽporibus. Hac patientia contra totius orbis conſenſum auſpicium fecit Eccleſia Chriſti. Illi ergo mutant reuera enſes & lanceas in falces & ligones, qui ne pugnis quidem aut uerbis ulciſcuntur. Sunt fuereq; & erunt tales ex omnibus gentibus uſq; ad ſecundum aduentum, in quo non erit lex: quoniam peccatũ non commitetur amplius. Eadem ſolutio eſt de pace æterna. Nam ex animo Chriſtianus æternam pacem circumfert, ut iam dixi, nec ab ulla re externa pendet. Deus illi omnium loco eſt. Nec unquam fieri poteſt, ut qui cupiditates omnes (niſi neceſſitati iunctas) aboleuerit, in pace degat. Sub lege Meſſiæ erunt mali, alioqui illa non ſeruiret. Sed propheta ſcripſit, Non eſt pax impijs, dicit Dominus. Ergo pax eſt ſine fine electis à Chriſto omnibus, ſed non impijs. Et poſt ſecundum aduentum toti orbi erit, exulante peccato. De habitatione ferarum ſine mutua læſione, idem iuris atq; ſupra dixi, eſt. Etũt enim feræ in-

ter

ter homines, tyranni, prædones, scelesti, & quibusuis scelerib⁹ efferati, atq; ueluti in belluas cõuersi, cum pijs & bonis uiris socij, fratres, amici, socij, postquam colla iugo Christi leuissimo submiserint. Erunt munerum & officiorũ differentiæ, personæ se pares agnoscent, & quibus olim nocumento esse solebant, eos in fratrum loco deposita persona ponent. Alioqui tam sancta lex quare ligabit animantia ratione omnino destituta, quæ peccare non possunt? quare desinent id facere feræ quod ductu naturæ, non lædendi animo faciũt & in quo non peccant? Videte gens cæca quò recidistis, bruta hominibus paria facitis, ut uestra somnia sectemini. Nam si poterunt peccare, rationem habituræ sunt. Quare ergo, dicet recutitus, propheta ita uocauit, dum aliud intelligeret? Dicam. In causa erat superbus magistratus, & gloriæ inhians, apud quem si palàm dixisset propheta, nobilem & ignobilem pares futuros, regem & subditos, sacerdotem & populum, è medio sustulissent ueluti ordinum publicorum euersorem. Quamuis enim palàm id non dixerit, dedit tamen ne-
e. fario principi affirmatæ liberius ueritatis pœnas. Dum enim miraculosè se eximit Iesaias (apud quem ista sunt scripta) à conspectu Iehu, & nil in locis uicinis esset ubi posset delitescere (euanuerat enim, ut traditũ, atq; erat ingressus cedri truncum corpore diuinitus sancto cedente homini) serra truncum iubet diuidi. atq; ita sectus est propheta medio capite. Ita de eo legitur in historijs Hebræorum. Multa miracula & res clarissimas texêre de industria prophetæ ante auditores peruicacissimos, ut darent diuinis reuelationibus locum. Ideo hic mutauit nomina Iesaias. Efferati homines à primo aduẽtu, si ex animo suscipiant ueritatem, mansuetissimi & omnib. partibus absolutissimi, infimisque pares fient. A' secundo uero nullis amplius legibus aut ordinibus erit locus. Inibit cum omnibus anteactæ uitæ rationem Christus.

Quid de infelici Israelitarum adulterinorum spe dicam? Nondum uenit Messias, quia nondum terram sanctam sumus ingressi. Nos enim reduxisset, si uenisset. ut omnia hęc gens talpa cęcutientior, ad uoluptates corporis & ad terrenas delicias refert. Dicas mihi Hebræe, non ne quadraginta saltem locis prophetarum, tibi innotuit reprobandum Israelem esse? Si diffiteris, relege quæ de reprobatione uestri generis collegi superius. Credes uelis nolis. si fateris, ergo à lege utraq; eratis futuri alieni. Alioqui adhuc sub lege Mosis estis. Sumus, inquies. Credis esse Deum? Credo. Misericordem, pium, iustum, sanctum, optimum fateri etiam uis, ut opinor. Volo. Si talis est qui mille quingentis annis populum sub sua lege agentem, preces ex animo illi singulis fere momentis fundentem, ieiunijs se macerantem, eleemosynis fratres fouentem, ut nullus sit egens inter Iudæos: opus est factum esse quendam nefarium & impium Deum, qui hæc non aspiciat tamdiu, quũ quo tempore erat uobis propicius, fere ad nutum uobis esset paratus: aut, quod uerissimum est, uos à lege illius, à quo uos non audit, excidisse. Nam si in uobis probaret suam legem, uos saltem post aliquot hominum ætates audiuisset. Verum suprà ostendi, quod nam esset peccatum uestrum quo in æternam Dei indignationem incidistis. Opòrtet ergo uos non esse amplius populum Dei. Non igit̃ estis congregandi amplius, nisi qui ad Christum conuertentur, aut qui Antichristum sequentur. Nam oportet aut nullum uobis esse Deũ, qui sit iniquus, & suos nõ audiens: aut Iudæos non esse populum eius, quẽ tamdiu repulit. Sed agite uideamus uestræ terræ conditionem. Iam confessi estis, futurum esse sub Messia, ut omnes gentes ad montem Dei conueniant. Terram autem uestram

uocatis

uocatis Syriam, quàm maiores uestri coluere: in cuius medio fermè est Hierosolyma. Quî fieri poterit ut Messias ille, omnium hominum corpora toto in orbe dispersa cogat, ad sacra suscipienda in paruulo quodã loco, qui uix quadringentesimam totius globi partem capiat? impossibile sanè est. Attamen conuenient, ut scriptum est. Non loco ergo, sed animorum & mutuæ beneuolentiæ concordia. Frustra igitur expectatis, quod nunquam uobis continget. Iam à 1542. annis terra uestra possidetur à gentibus. fides enim ea est in uerum Messiam, cuius occisi à patribus uestris, petit à uobis pœnas Deus. Nam dum in crucem nollet Pilatus agere, quòd innocens esset (tanta erat maior æquitas in ethnicis, quàm in uobis) dixere, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Scelera ab illis commissa luitis, hoc uos à Deo separauit. Ne speretis igitur terram istam generationi & corruptioni obnoxiam uobis esse promissam, cuius munere fœlicissimus infœlix est, dignũ esse uirtutis summæ præmium. Vt nil maius in operibus hominis est quàm uirtus: ita pro præmio nil aliud habere potest, quàm Deũ. ubiuis ille est, ubiuis est terra sancta, ubi fides in Iesum Christũ est. Quid ad uestras ineptias dicam? quũ cogimini, dicitis natũ quidem esse Messiam: nam exciso templo natus est, ut ex ultimo cap. Isaiæ patet: Antequã parturiret, &c. sed nondum uenisse. Perpendite ut uos retinet luditq; Satanas, & instrumento Rabinorum à uero auertit. Necessarius erat aduẽtus Messiæ, an non? necessarium meo iudicio dicetis: quoniam Deus & natura, nil faciunt frustra. Si autem nil fit frustra, ubi tandiu delitescit Messias ille, afflictis & ubiuis gentium enecatis eius populis? Quis unquam natus uitam 1500. annis inutilem egit, quum præcipue tam necessaria sit eius opera? mitto spacium uitæ inauditum, & ferè Adami uitæ duplum. Vbi gentium ita in desertis natus est, quin saltem pater & mater eius de eo resciuerint? & si non dixerunt, quis scit esse natum? Sunt somnia & deliramẽta, ludificationesq; impostorum, cachinnis digniores quàm responsione. Sequens argumentum est, de tertio quodã templo à neotericis Rabinis excogitato. Nam quia de gloria ecclesiæ, & concordia animorum ioquitur Zacharias, sexto capite, ubi ait, Et ædificabit templũ Dei: illi Messiam putãt quod dam templum ex materia facturum, & reædificaturum Ierusalem. at nondum hoc factum est. ergo Messias nondum uenit. Messias à uobis expectatur, perfectior & maior cæteris mortalibus. Ergo faciet Deo templum, ex materia totius mundi nobilissima. At in tota natura nil est animo hominis & angelica natura secundum Deum nobilius. sumet ergo animorum materiam, ad eius fabricam, & ex illis faciet sibi templum ipso mundo corruptibili maius. animos enim poscit, ut illi corpora impellant in opus Dei. Constructa erit illa domus tertia ex uiuis lapidibus, qualis iam est à morte Iesu Christi. dignitatem lapidum uobis aperirem, id est miracula apostolorum & martyrum, quibus tota mundi charta oppleri posset, cuius gustum in huius libri principio tradidi: sed perinde ut Christi, rideretis. Quod attinet ad obiectum, de salute Israël, quòd non sint adhuc saluati Iudæi, & ideo non uenerit Messias, iam illi in superioribus satisfeci. Nam quum Messias missus esset, non minus in salutem gentium uenit quàm Iudæorum, & ab eo tempore nulla fuit saluandi, siue Iudæi, siue ethnici differentia. Nam quicunque accedit ad baptismum, cõsequitur salutem, non suis meritis, sed mera Iesu Christi gratia. nisi enim ab eius beneficio penderet nostra salus, frustra uenisset. Operę aut leges præcedentes nil faciunt (fortassis aliquid ad dispositionem) fide in eum & eius passionis meritum est opus,

demum operibus fidem confirmantibus, & cæteris hominibus ostendentibus, quod & nos sumus filij Dei, ut ea ratione nos patri probemus, qui reddet unicuiq; secundum opera sua. Putatis ô Iudæi uos esse, quod auditis confitentes & laudantes Deum, excidistis à gratia Dei, à quo uos nō exaudit Deus, nec ullam maiorem nunc accessionem habetis ad Deū, quàm quiuis ethnicus. Vos tamen etiā cum cæteris, ad pœnitentiam expectat Iesus, quāuis à uestris Rabinis, ut à maioribus semel, crucifigitur indies. Pro prosequutoribus orauit. uobis hoc est profuturū nō secus atq; gentibus. Miror uero quomodo uobis ita reductionē, templum, et assertionem in terrā sanctam polliceri audetis, quū in lib. Sandrin. cap. Helec sit scriptum 10, tribus nunq; esse intraturas terram sanctam, & nō habere partē in sæculo futuro. Nemo uero uestrūm posset dicere, ex qua tribu sit, nisi per opinionem. Pertinet ad aduentum futurum tantū Gog & Magog & eius occisio, eritq; uester messias ô Iudæi, quū residui ex uobis se illi coniungent aduersus Christianos & populum Dei. Quāuis enim omnes pestes contra euangelium insurgentes, & uim multitudine inferentes dicantur Gog & Magog, tamen unus erit homo & filius perditionis, rex impudēs facie, qui luxu & prodigijs atteret orbē, supplicijs inauditis bonos absumet, quē aduenies Iesus Christus spiritu oris sui conficiet, atq; pœnis destinabit æternis, statimq; finem mundo imponet. Quod uero non sit proprium nomen, sed allegoria, patet quod in cap. Helec in libro Sandrin dicit Sennacherib, Gog & Magog, eo quod cōtra populum Dei surrexerat sub Ezechia. Intelligi uero de die iudicij, arguit locus paulo ante finem capitis: Et erit in die illa, in die aduentus Gog super terram Israël, ait Dominus Deus, ascendet indignatio mea in furore meo. Et in zelo meo, in igne iræ meæ locutus sum: quia in die illa erit commotio magna super terram Israël, & commouebuntur à facie mea pisces maris, & uolucres cœli, & bestiæ agri, & omne reptile quod mouetur super humum, cunctiq; homines qui sunt super faciem terræ, & subuertentur montes, & cadent ædificia, & omnis murus corruet in terram, &c. His clarissime liquet de iudicio extremo intelligi: adhæc terram Israël totum orbem significare, in quo conculcabitur ab impietate pietas, donec aduenīat Dominus: terribilis omnibus impijs, impositurus mortalis uitæ miserijs finem.

Supereſt unicum argumentum, quod nō reliquerit Iesus semen post se, ideo non fuit Messias. Nam Iesaiæ 53. de Messia ita dicitur: Videbit semen longæuū, Messias supple: & uoluntas Dei in manu eius prosperabitur. Iam huic satisfeci dum illud caput exponerem, omnia sunt connectenda. Et Dominus uoluit cōterere eum in infirmitate, si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longæuum, &c. Videte nefariorū hominum, & mente corruptorū impietatem. quum totum caput refertur ad Christū, cui ueluti facti historia cōuenit, tunc de populi afflictione dicunt esse scriptum. Nunc ubi se unum uocabulum contorquere in eum putant, illi adscribunt, illiq; attribuūt semen. Messias occiditur ut uideat semen longæuum. at postquam est mortuus, generare non potest, aut in terris inter suos agere. ergo de semine spirituali ista debent intelligi. Nam repugnat, percutiā Deo, ponere animam suam propter scelus populi, & superstitem agere inter homines. diuturna enim uita sint oportet, qui uidēt longæuū semen corporeum. at ita scriptum est. scriptum est etiam numerorum 3. Hæ sunt generationes Mosis & Aron, quum tamen de filijs Aron tantum loquatur litera. & Rabi Atziba exponit hūc Ecclesiastis locum, Mane semina semen tuum, & ad

uespe-

uesperum non cesset manus tua: de doctrina & eruditione, à præceptore in discipulum transfusa, à qua non est desistendum. unde semen de doctrina duobus locis dici patet. Sed malo agere ratione. Rex Messias debebat esse ab omni parte beatus, Deoq; similimus, ut creditis. at nulla maior in homine similitudo cum Deo esse potest, quàm quum peccato caret. Si Messias erat prolem habiturus, erat etiam habiturus peccatum. nam nemo sine peccato, quamuis non magno, generare potest: quum Dauid dicat, & in peccatis concaluit de me in conceptione mater mea. At est impium Messiæ ascribere generationis operationẽ, quum eius generatio sit spiritualis, ut iam docuimus. Peccatum enim non fecit, nec est inuentus in ore eius dolus. Præterea qui est iustitia, & salus & liberatio, Deus sit necesse est. at talis fuit Iesus, qualis descriptus est Messias. ergo Deus & iustitia nostra, in quam peccati suspicio cadere non potest.

EPILOGVS INSTANTIAE IVDAICAE.

QVum multa uariaq; tam presse, ut paucioribus nõ possint tradi, antè scripserimus, ægreq; in Epilogum duci possint, quũ sint ueluti peroratio, & compendium, tamen quo facilius possint à uobis in memoria haberi seruariq;, rerum capita perstringam. Captiuitate mille quingentorum annorum iam uos esse reprobatos, si scripturis innumeris fidem nõ habetis, sensu ipso edocti fateri cogemini. uos uero esse extra legem Dei, & gratiam eius, patet, quod Deum iustum, bonũ, misericordem, et pium, tam diuturnis precibus & ieiunijs atq; cultibus flectere non potueritis: quũ interim omnes periodi aduentus Messiæ, tam quæ à sacris certo prædictæ, quàm quæ ab impostoribus Rabinis somniatę falso sunt, iampridem transierint. Causam uero fuisse uestræ præsentis calamitatis, & reprobationis, occisionem Messiæ Iesu filij Dei & Mariæ, his argumentis patet. Reuelatione Eliæ, quater millesimo anno uenire debebat Christus: uenit, & occidistis. Sexcẽtesimo anno à Iesaię prophetia, ubi est secretum in Mem setuma: uenit, & occidistis. 490 circiter anno à constructione domus secundæ uenit, & est occisus, ut prædixerat Daniël. 50. ante anno ab Hillellis discipulis, qui se uisuros eum sperabant, dictus est propè futurus, ut in Talmud habetis: uenit eo tempore elapso, et est occisus. Venit, quo tempore dixit Aegyptius, natum esse Messiam in Bethlehem Iudæ. Erat uenturus quando deficeret sceptrũ de Iuda, & legislatoris uestri: uenit temporibus Herodis, qui tres ordines Reip. sustulit, regiam potestatem, sacram, & iudiciariam conficiendo, & alios magistratus instituendo. Erat uenturus quãdo deficeret prophetia, & miracula templi: uenit, & est cõplexus à Simone iusto, qui fuit uestrorũ sanctorum ultimus, sub quo desijt flamma sacra in dextrũ ferri. Miracula à templo defecere 40. annis ante templi euersionem, est 40. antè annis à uobis crucifixus Iesus. 40. ante annis miracula 10. euanuerũt, tunc occisus est à uobis Messias. 40. ante annis se sponte aperuit templum, quod in Christi morte sponte apertũ est scisso eius uelo. erat uenturus Messias, anteq; nasceretur Titus: quadraginta ante eius aduentũ occisus est in cruce Christus. Sicut quadraginta annis Moses expectauit, ut populi ceruicosi animus mitigaretur: totidẽ annis fuit uobis Deus propitius in deserto, expectãs ad pœnitẽtiam, ut Niniuitis par numerus dierũ in ieiunio fletu & planctu impensus placauit iram Dei, ut Moses quadraginta diebus ieiunando uobis ueniã implorauit: sic Deus occiso eius filio Iesu Christo, uobis quadraginta annos parcere uoluit, si fortè resipiscere tis. Vendidistis iustũ pro pecunia, & fuistis gentibus deteriores, qui illũ iam in uicinis urbibus receperant. In summa, nullum sig

nũ futuri Messiæ, siue in tempore, siue in persona, siue in loco à Iesu abfuit. Ab eo tẽpore exulatis, caretis propheta, caretis miraculis, caretis misericordia Dei. Omnibus gentibus, naturæ ductu, estis odiosiores cane, ut ipsi naturæ parenti insensi. Ante Iesum nullum pro Messia recepistis, falsos plurimos ab eius morte ubiuis gentiũ pręter Barcozbas habuistis. fuit perfectissimus, et Deo similimus, ideo uobis fuit exosus. Non repeto euangeliũ propheticũ, in quo uerbũ de uerbo prophetæ cũ euangelio conueniunt. Ierusalem Ierusalem conuertere ad Dominum Deum tuũ, aspice in eum quem confixisti. dole super eum, ut in morte unigeniti. Si quædam in nostris traditionibus tibi displicent, non astringeris omnibus, Deum eundem colimus. Mosis libros præter præcepta ceremonialia, quę erant abolenda, seruamus. Non traheris ad idololatriam, sacrosanctus tuus Messias se offert: qui reuera, si non esset tuus, & in lege promissus, tamen est omnibus hominibus superior, & Deo per omnia in humano corpore similis. Nã ut unde incœpit eò redeat oratio, inimicos perinde ut amicos habuit, homines per omnia iuuare sategit, nemini unq̃ nocuit, toti profuit prodestq̃ orbi: nil in summa illi, quod in Deo iudicare possis magnũ, defuit. quare & homo & Deus est filius Dei, sapiẽtia patris, cũ eo & spiritu sctõ uiuens in sęcula sæculorũ: amẽ.

IVDAEORVM IN CHRISTVM ET EIVS EVANGELIVM *impia obiecta, & eorum dilutio.*

QVoniam fugasse profligasseq̃ hostẽ, relictis illi quibus te solitus est impetere telis, nõ est uictoriã de eo reportare, sed lacessere & irritare: ne impetrata unquã, quã diu spes ulla tergiuersandi erit, faciat: ideo ea etiam tela quibus nos adoriuntur Iudæi, euangeliumq̃ peruertere nitũtur, uolo ab eorũ manibus excutere, absolutaq̃ tractatione, quę ad eorũ refutationem faciunt exequi: quoniam hoc operis nõ ad ostentationem ingenij, aut gloriolæ cõsequendæ gratia suscepi, sed ut Hebraicæ quandoq̃ uersum, ad Iudæorũ ubiuis habitantium primores perueniat. Hoc uero potissimũ paratos nostros homines reddet, qui de repente quandoq̃ obiectionibus Iudæorũ non possunt satisfacere. Itaq̃ si mihi post uersionẽ Arabicã primi, secundi, & principij huius, licebit etiã hunc transferre, seriò congrediar. Quod si mors, aut quædam prohibuerit infœlicitas hoc exequi, per sacrosanctũ Iesu Christi nomẽ oro, & obtestor professores, linguæq̃ Hebraicæ peritos, ut si hoc operis probabunt, uertant in eam linguam, uel apposito, uel detracto meo nomine. Quũ itaq̃ uirũ facile principẽ in huius linguæ scientia, F. Vatablum, longe etiã præstãtissimis Iudæorũ superiorem (cui in eadem instituti sunt, singulari eruditione nepotes) Lutetia habeat, Paulũ Canossam, Alanum Caliginũ, plusquam pro ætate in ea ad familiare usq̃ colloquium excellentem, professores regios omnes: alios uero qui ab eorũ scholis profecti sunt innumeros: in Germania uero sint quàm plurimi, sed celeberrimi & facile primi, Vuidmestadius, Masius, Vuelteficius, Phagius, eos omnes rogatos uelim, ut si dignũ hoc sua uersione iudicabunt, ne Iudęis pereuntibus operas denegent, à Christo laboris huius præmia ampla reportaturi. Quæ Iudæorum obiecta adnexuit Munsterus editioni euangelij Mathæi, uisum est per omnia sequi: quamuis illud exemplum euangelij non putem esse uetustũ, ut quod uidi multis in locis Cõstantinopoli, & transcriptũ attuli cum ijsdẽ obiectionibus, Venetijsq̃ reliqui in manibus charissimi amici, Marci Antonij Iustiniani uiri patritij, & doctrina & uirtute ornatiss. à quo quicquid ab amico in amicum conferri

potest,

poteſt, dū una apud Turcas eſſemus recepti. Sed incipio ita omnia percurrere, ut ſecundum ea quæ iam ſcripſi agam. Nam ea attingam tantū, quę non ſe ante obtulere obiter, cætera repetendo. Nolo quæ pro ſua impietate, in Chriſtū, Mariam, et Ioſephum probra adferunt refutare, quū totus orbis contra ea reclamet: uituperari uero ab impijs, nō minus ſit laudabile, quàm ab optimis laudari. Primo capite aiunt, fruſtra deſcriptā genealogiam Chriſti, per lineam Ioſephi, quū ipſe non ſit pater Chriſti, ſed ad Mariam debuiſſe deduci. Itaque non eſſe Chriſtum filiū Dauidis, quoniam filius Ioſephi non eſt. Duabus rationibus id factū eſt, ab euangeliſtis, primo per ſcripturæ uſum, ſecundo propter legem Hebræis poſitā: de qua ſtatim dicā, poſt excellentiam Meſſiæ repetitam. Qualem Meſſiam Iudæi etiamnū expectant, debere eſſe omnium hominū pręſtantiſſimū, & Deo quātum fieri poteſt ſimilem, inter eos conuenit. Excellentius ergo cæteris hominibus, et quantū poteſt fieri differēdo debuit cōcipi, naſci, uiuere, regnare, & mori. Nā alioqui ſi cæteris hominibus erat per omnia ſimilis, futuros multos ſuæ uirtutis & excellentię comites eſſet habiturus, unde quū uirtutis apex inter mortales haberi nō poſſit ei cui multi ſunt pares, poteſt dari ſuperior. Sit ergo talis, ut cui cōparatus Moſes, eius lex & fœlicitas nil in comparatione ſit, digniſſimus, ſcilicet qui promiſſus ſit Abrahamo ut in perpetuū regnet, quē Iacob, Moſes, Dauid, Ieſaias, Ieremias, & cęteri prophetę meritò, ut quo nullū maiorē uenturū in ſalutē omniū gentiū prædixerint. Debuit ergo cōcipi & naſci more cæteris diſſimili. Nō ergo de ſemine cęteris cōmuni, nec de muliere corrupta, igit diuina inſpiratione ſeminari, & ex uirgine, quibus nil maius dari poteſt, naſci. Prędixere hoc prophetę locis à me notatis. Dabit Deus ſignū quū ſcilicet uirgo cōcipiet, faciet Dominus nouū ſuper terrā, fœmina uirum circundabit. Ad rem igitur. ex uirgine naſci debebat Meſſias, ſed fœminarū genealogiæ texi in ſacris non ſolent, niſi ad patrē uſq;. Is eſt ſacræ ſcripturę uſus, ita ſe uoluit accōmodare ſpiritus ſanctus, per euangeliſtā uſui ſcripturæ ueteris, ne texeret inſolito more genealogiā. Ad hæc quū diuinitus inſpiratæ literæ, nil ſuperfluū habere debeāt, ſatis habuere mariti adferre genealogiā. Quæ clarior fœmina quā Sara, ex qua genus ducitis? ne patris quidē eius nomen eſt proditū. Cuiàs erat Ruth, ex qua genus regiū? Olda, Debora, & innumeræ aliæ clariſſimæ, nunq; ſunt à genealogijs celebratæ. Fac fuiſſe quaſdā pro inſigni facinore. ſatis indicat ſcriptura tribū fœminæ ex tribu mariti. Quod aūt dicunt Iudæi nobis reſpondendo, quòd nō fuerint ſintúe adſtricti ut ducant ex ſuis tribubus uxores, ſi ut hodie quū à Deo receſſere, nec amplius ex qua ſint tribu per captiuitates & afflictiones oſtendere poſſunt, id ſanè facile concedā: negabo, ſi ut olim ſub lege. Seruabant enim legem Dei, uel nō. Si non ſeruabant, nefarij: ſi ſeruabant, mentiuntur, quū dicunt ſe nō fuiſſe adſtrictos. Scriptum eſt enim numerorū ultimo: Nubāt quibus uolunt, tantum ut ſuæ tribus hominibus, ne cōmiſceatur poſſeſſio filiorū Iſraēl, de tribu in tribum. Omnes enim uiri ducent uxores de tribu & cognatione ſua, & cunctæ fœminæ de eadem tribu maritos accipient, ut hæreditas permaneat in familijs. Hęc ſcripta ſunt ſeruanda, uel nō? Quāuis nefarij interpretes peruerterint iſta, principes & magnates contra fecerint, ueſtra nunc calamitas id nō probet, tamen lex diuina ſeruandaq; erat. Nam per inconueniens non debet lex aboleri. Itaq; quū eſſent iuſtiſſimi Maria, & Ioſeph, uoluere etiam legi ſubſcribere, quāuis umbratile fuit matrimonium. Ne probro uirgini uerteretur cōceptio diuina, nupſit Maria uiro neceſſitatibus ſubuenturo. Quod eleuāt Adami delictum,

ctum, extenuantq; hominũ peccata, ut liceat copiosè in spem copiosæ misericordię Dei peccare, ut uideatur non fuisse opus mediatore: ad eluendam maculam in natura admissam, quũ longe plures opinionis contrarię doctores habeant, id nolo nisi argumento naturali conuellere. Secum enim pugnãt, & mutuò iugulant uarijs authoritabus. Quũ omnia creauit Deus, ualde bona, & quibus perfectiora dari non possent, erant. Nam illud cum Mose philosophi affirmãt. Deus enim mali author non est. Ab Adamo uero nati sunt omnes homines: si paruũ fuit eius peccatum, ut dicit Nizahon, quî fieri potest ut cor hominis ex semine Adami procedentis, sit ab adolescentia pronum ad malum? sint omnes iustitiæ nostræ ut pannus menstruatæ? nullum esse qui faciat bonum? nullum in cõspectu Dei iustificari? cur pœnitet Deũ fecisse hominem? Omnes sunt peccatores, in peccato omnes cõueniunt: ueluti cõmuni & omnibus innato à primo parente principio, quod nõ tantum sacris literis est traditum: sed & authoribus humanitatis est probatum. Omnes enim ita sunt affecti, ut nullus non suis delectetur miserijs, appetunt omnes bonum, nõ exequuntur. fieri itaq; non potest, ut hoc cõueniat in omnibus nisi à prima scaturigine procedat. Nullus ab Adamo creatus est eo perfectior. est uero peccatum tanto grauius, quanto maior qui peccat habetur. Nullus itaq; eo unquam grauius peccauit, quoniã nullus nobilior fuit. Itaq; eius peccatum totam massam infecit. Nec poterat hoc in omnes homines transfusum dispendium sarciri, nisi ab authore naturæ, qui eam massam in se receptam reformaret. Itaq; Iesus Messias saluat populum suum, id est qui illi credere uult, à peccatis eorũ. Alioqui si pro uno delicto uideretur iniquus Deus, qui in æternũ sæuiret pœnam inferendo, uideant quomodo uolunt eadem ratione diabolum, qui unum cogitationis reatum admisit, à Deo saluari, & iniustè puniri. Nam diabolos esse & malos spiritus perpetuis pœnis astrictos, ex scripturis constat. Merito sanè Deus in æternum infensus est tetræ illi naturæ, quia tanto grauius peccauit, quum esset homine longe præstantior quanto maior: ideo facta est in inferiori mundo deturbata omnium pestium nocentissima. Nullum hic non mouet lapidem, ne redeat ad primam fœlicitatem homo. Ad obiectionem de uirgine & dictione עלמה nil aliud dico, nisi quod dixit ipsissimus propheta, esse signum & miraculum quod uirgo concipiet, nec esset miraculum, si esset uulgare. Præterea oportuit hominum summum, ut erat Deus & homo (nam alioqui eo maior esse posset) ita ex uirgine castitate cum angelis communi nasci.

IN CAPVT SECVNDVM.

QVod de Bethlehemitico duce obijcitur, eum non esse Messiam, quod Israël tantum saluet, nil contrà nos facit. Nam quotquot erant daturi nomina Christo ex quacunq; tribu, gente uel regione, erant futuri Israël, id est reuera in homine Deum, alioquî in essentia inuisibilem, uisuri. Nam Messias in æternum & in toto orbe, et super Israël Dei regnare debebat. Hoc uero non potest ab homine fieri. sequĩ ut ab homine Deo. Obiectio illa, quod Deus in uirgine tredecim annorum fecerit miraculum, non esse ita magnum, ut si in trima aut quadrima ostendisset suam potentiam: quid aliud quàm meram calumniandi mentem aperit? Posset facere quotidie ut formæ rerum mutarentur, Deus qui fecit ut ex nihilo essent: ergo facere debet, ut credant recutiti? Deus miracula facit, sed non absurda. poterat maiorem ostendere diuinitatis uim Deus, si

quum

quum concederet Heliseo, ut eius precibus suscitaretur infans, nõ corpus quod obierat, sed quamuis aliam materiam cœpisset, utrunque Deo fuisset possibile: ergo debuit facere?

Magiam didicisse Christum in Aegypto, quum quatuor infantiæ annos ibi egerit, quis credat? Quis est puer ea ætate, ullius disciplinę capax: ne dicam sum mæ illius, & quæ omnium scientiarum apicem & orbem in se continet? Nugæ sunt. ad tricesimum usque ætatis annum Christus nil aliud quàm fabrilem cum patre Iosepho artẽ exercuit, quod probro illi dabatur. Mirabãtur enim omnes, dicentes: unde hic literas scit, quum non didicerit? &, nonne hic est faber filius fabri? &, unde huic sapientia & uirtutes? Debuit per omnia sibi similis esse Christus. In humilitate natus omnium erat Dominus. nullis disciplinis aut literis institutus, omnium erat gnarus. In humillima cõditione agens ostendit, quum uisum est, quantus esset, cui mare, uenti, dæmones, totaq; natura parebat. Nil est autem prestantius aut rarius, quàm quum quod abiectum, ignarum, humile putatur, præter omnium expectationem apparet sublimẽ, sapientissimum, summum. Is est uitæ Christi tenor.

IN CAPVT III.

DE baptismo à Christo instituto, et paruulis etiã necessariò intingendis, nõ est quod quicq; horũ improbare possint. Vt erat futurus excellentissimus mortalium Messias, & excellentia nulli cõmuni, nõ debuit suos sibi asciscere, & regere ullo modo cæteris hominibus, aut prophetis præcedentib. cõmuni. Itaq; nec uano principum mundi strepitu, fastu, pompa, ruinis, cæde ue nobilis esse debuit, sed exercere suum ius in nobilissimã hominum possessionẽ. At nulla animo maior, ergo in animos sua imperia debuit exercere. Quum uerò esset futurus rex pacis, nõ belli, & more cæterorũ principum, nomina eorũ qui in eius uerba essent iuraturi recipere, hoc facere etiã debebat signo & sacramento à cæteris dissimili. Nouam itaq; legẽ & sacramenta etiã erat instituturus, non secundum eam legẽ quæ data est in Aegypto, sed omnino nouã & diuersam. ea uero signa, quæ pro fidei sacramento daturus erat Messias, erant futura effectibus similia. Quemadmodum ergo animos ui mortis & carnis assumptæ erat abluturus, ita in proximum signum uoluit aqua corpora perfundi in nomine Dei patris, & filij, & spiritussancti: qui ut antè uidimus, unus Deus est, cuius unam in se personam habiturus erat Messias. Nam nisi homo Deus esset, posset eo maior dari. Quum itaq; etiam pueri sint statim à cõcepta anima, peccato Adami obnoxij, sunt etiam abluendi, ut per parentum fidem in uerba ducis iurent: non secus atq; circuncisio data octauo die pueris, erat illis causa salutis. Quod uero sit circunciſus Christus, id nomine duplici factum est. ut legem probaret à Deo esse, fuisseq; bonã: fieretq; per omnia subditus ei legi, quam dederat potius corporibus quàm animis: demũ ut qui esset futurus homo Deus, etiam in uno homine utriusque legis sacramenta susciperet, quemadmodum legem suam omnino spiritualem coniungebat corporali, nouumq; Testamentum ueteri. Nolo hic adferre quomodo in baptismi rudimentis uoluit Deus Iudæos agere, dum crebris ablutionibus lustrari labefactatos uoluit. Nullum est elementum purgationi aptius ipsa aqua, nec in quo plura miracula Deus ostenderit, & in rerũ creatione ostendat: quod uidere primo libro licet. Itaque summum illud in abluendo instrumentum, uoluit summæ animorum ablutionis esse signum Messias nouam legem daturus.

IN CAPVT IIII.

QVàm uerè dictum est, homine imperito nil quicquam iniustius esse potest. Iudæi calumniandi libidine, eleuare fidem ieiunij Christi, quàm in Mose & Elia probant, non uerentur. Si ieiunauit quadraginta dies, quare postea esurijt? aiunt. Nõ enim potuit tantũ ieiunare ut homo: supereſt ergo, ut abstinuerit quatenus Deus. ô capita cerebro uacua. fuit ergo Moses quadraginta octo diebus deus, fuit totidẽ Elias, fuit Daniel uno & uiginti diebus. uidete quò recidant. Esurire uoluit Christus, & quæcunq; sunt nostri corporis imperfectiones, præter peccatum, in se experiri. Nõ est de potentia uerbi Dei ambigendũ. Poterat sanè Christus dæmoni ostendere diuinitatem (quod expiscabatur) uerum noluit. Nam quod Iudæi aiunt, sequenti obiectione dæmonem pollere intelligentia, & potuisse agnoscere Christum: id constanter negandum. Nam nulla est substantia separata, seu bona, seu mala, quæ cognoscere esse Dei, & comprehendere, sicuti est, possit. esset enim Deus finitus, si à finita potentia posset comprehendi. Itaq; dæmon non poterat nosse in Christo diuinitatem, nisi ipso permittente, noluit uero illi indicium ullum sui facere, nec ad miracula procedere, quum est locus ordini naturæ. Poterat aliunde haberi panis, quàm à miraculo: & materia in panem conuertenda, aliunde quàm à diabolo. Propterea una est obiectio. Quamuis autem doctè responderit Munsterus quæstioni, qua quærunt Iudæi, cur Deus in lege non reuelauit filium suum, si filium habet: tamen eius responsioni est quicquam addendum. Ita respondet Munsterus. Ideo manifesto noluit Deus reuelare filijs Israël, quod essent procliues ad idololatriam, sibi esse filium. Nam idololatriæ dederunt exemplum in adorando uitulo, & postea Baal phehor. Itaque dixissent duo fuisse, esseq; principia, legemq; peruertissent, modo patri, modo filio adscribendo singula præcepta pro sua libidine. Verum non amplè ista satisfaciunt quæstioni. nec enim illis est fatendum in lege de filio Dei nil esse scriptum, quum in lege multis in locis Deus Deum alloquatur, fiat mentio de sapientia Dei, & possit parere qui facit, ut animalia omnia pariant. Verũ in hoc nodus est, quare ita obscurè & latenter scriptum est de eo, ut non manifestissimè expositа sit res, quæ ad omnes pertinebat. Quod est in homine prestantissimum, est usus animi, liberum scilicet arbitrium, quo sublato frustra mundus esset creatus, nec esset Deus. Itaque sancta religio, ut fidem bonorum exerceret, malos non acquiescentes bonis & iustis rebus condemnaret, nõ planè manifestè aperit quas res promittit. Si itaq; spiritus sanctus per prophetas liquido aperire, omnes qualitates & tempora Messiæ uoluisset, sublatum credendi meritum fuisset, quum tam patens statim à natiuitate fuisset, ut nullus nisi amens refragari potuisset. Et si palàm sine tẽpore & descriptione dixissent, Deum Dei filium inter homines, in humana forma acturũ, proculdubio quisquis minimum diuinitatis in prophetis, aut magis, miraculiq; argumentum uidisset, statim tot Messias quod homines raris miraculis claros suscepissent. uoluit itaque & spei, & fidei, & peruicaciæ populi causa leuibus indicijs, de suo filio Deus orbi aperire, ut ante eius aduentum pijs cõiecturis delinearetur: postquam autem aduenerit, manifestè de eo omnia scripta apparerent.

Mirum quid tam eruditum, & in omni genere disciplinarum uersatum hominem Munsterum usqueadeò perplexum reddiderit, ut nil habeat quod Iudæis respondeat, quum nobis cultum sanctorum obijciunt, & contra nostrum etiam Euangeliũ nos facere dicunt. In eo enim scriptum est, Dominũ tuum adorabis,

& illi soli seruies. An ita arduum erat homini primaria sacrarum rerum eruditione, etiam in arctiore Euangelij professione educato, respondere Iudaicæ obiectioni: memorias quidē Martyrum & piorum hominum, in honorē eius qui sua illis dona contulit, ecclesiam celebrare, eos uero nec colere εἰς τὸ λατρεύειν, nec adorare: Fuisse uero hoc institutū iam à temporibus apostolorum, si ignorat Munsterus, crassa illa supinaq; ignorantia est. Quotquot enim intra trecentesimum à Christo nato annum scripsere, id fuisse moris in Ecclesia scribunt. Si proximi Christo homines non intellexere scripturas, & in uniuersum omnes errauere, nulla unq; fuit ecclesia Christi. Quod sancti homines precib. potius quàm qui uiui sunt, possint impetrare à Deo quicq;, dicit & innuit spiritus sanctus per prophetā, quum ait: Si steterint ante me Moses & Samuel, &c. ostendit enim illos plus quàm cæteros mortales apud Deū potuisse. Posse uero nomine sancti, per Iesum Christū qui illū beauit, ad necessitates appellari, eiusq; nomine sanitates etiā ex reliquijs, aut sola memoria operari, quid mirū? quum innumera miracula ita facta sint, & sudariola Pauli etiā sanitates operarētur? Ad hæc si laudandus es. Deus cū crebra beneficiorū memoria, quid potest illi maius aut gratius proponi & repeti, quàm quę summa in homine, quo nil maius est, fecit? Ita in omnibus sanctorū cōmemorationib. omnia Ecclesia in Christū & Deum refert, ab eo incipiens, in eū desinēs. Vellē sanè positū fuisse modū imaginib. nō temere ἀποθεώσεις multorū esse factas, nulla cōmentícia miracula legi. Verum quid facias? Nil tam bonū, quin eo homines abutant. relinquendū cum zizania triticū ad messē usq;. Nil, imò ne Deus quidē nō fit pernicioſis homínib. uenenū. Verum res ideo malę nō sunt, quod illis quidā abutant. Sunt certè uiri pij, ut res totius orbis corruptibilis maior, in primis secūdum Deum in memoria habendi. Deus in illis laudandus, per eius in eos beneficia obsecrandus: quāuis Iudeis & Muhamedicis in falsa nunc religione agentib. ex equo displiceat. Leges in re iā pridē obseruata, nō debent nobis ponere. Si per illud unū staret, quo minus uerum susciperent, ad tēpus tolli imagines, & intermitti cultus possent. uerū ista cō tradicendi, nō discendi animo proponūt. Quare homo peritissimus traditionū Talmùdicarū, cū multis alijs, nō obiecit ieiuniū 10 impiorū doctorū, qui apostatæ Barcozibæ fauerant? Quid memoria prophetarū, Mosis, Dauidis, & Machabeorum sibi uult, nisi sit cōmemoratio eorū, ut quibus Deus fuit propitius? Nō possum hoc in loco aliud iudicare, nisi quod male Munsterū habeat, quod quibus uiuentib. Christus dedit, ut in nomine suo omnia miraculorū genera, et maiora quàm ille ederēt, eadē (ut fiat certa fides illorū, beatitudinis & uitæ æternæ Deiq; miserantis) post mortē fieri. Sapiunt ista dormitionē, ex qua nostri impij mortalitatē animorū elicuere. Fit certe maior diuinæ in nos pietatis signū, dum post mortē manifestū & necessariū miraculū fit, quàm quum in uita præsenti dubiaq; fieret. Itaq; quāuis multi sint sancti, qui non sunt in diariū sanctorū relati, nunquam tamen nisi Martyres, aut claros post mortem miraculis in conspectu multorum factis, sancta cōgregatio inter diuos retulit. Fac ambitiosè quosdam irrepsisse in opinionem sanctitatis, num sunt omnes cæteri similes? Non est sanctorum hominum Iudæis permittendus cultus, quum præsente & terrente Deo uitulum ci prætulerint, nulla idola inter crebra Dei miracula non coluerint, etiam mactatis liberis. De ingressu paradisi ante mortē & redemptionem Messiæ, bene respondit Munsterus, quod nemo debebat intrare paradisum ante aduentum Messiæ. Nam quum sit in confesso Adamum per peccatum ab utroq; exulasse, quū nullū sit maius gaudium, aut fœlicitas, cuius possit particeps

homo

homo fieri, quàm Dei & cauſæ primæ contemplatio: relinquitur, ut ſummus homo Meſſias illũ ſuis aperuerit, idq; charitate, aut modo nemini ſimili, morte ſcilicet. ſeruant enim homines uita, Chriſtus morte. Si enim aliquis homo præter illum tam magnã hæreditatem ſuis ſubditis cõparare potuiſſet, illũ ſuperiorẽ aut ſociũ habuiſſet: quod eſt tanti hominis maieſtati incõueniens. Textus Euangelicus parabola eſt, nõ eſt res geſta. Erãt pij ante Chriſtũ in quodã loco mortalibus incognito, in lacu in quo nõ eſt aqua, ut ait Zacharias. Nã ille in ſanguine pacti ſui eduxit uinctos de lacu in quo nõ eſt aqua, id eſt de loco quodam extra paradiſum. Quod uero nefarij deprauatores cõmentarijs iſta referunt in egreſſum de Aegypto, nullũ ſanguinem à legislatore illic fuſum lego. Præterea promiſsio eſt adferẽs gaudiũ proximũ ob regem uenturũ. dicit enim: Ecce rex tuus uenit, ſeu ueniens eſt, &c. Aiũt uero etiã in traditionib. Cabalæ, Abrahamũ cũ ſeruo Eliezero, & animis iuſtorũ eſſe ſub ſolio maieſtatis: quod cõtrauenit neſariæ Thalmudi ſententiæ dicenti, Abrahamum ius inferni & paradiſi habere. Quod Chriſtus noluerit innoteſcere miraculis, & Euangelio, ante triceſimũ ætatis annum, id in eo poſitum fuit, quum uoluit. Matura ea eſt ętas, quam uoluit miraculis ornare. Præterea ut qui iam multo tempore exercuerat, ut dixit, fabrilem artem, nec ante in literis aut diſciplinis uerſatus erat, ſtatim latentis diuinitatis opera depromeret, quum infimus crederetur mortalium. Iam antè dixi, ſi cum potentia & gloria humana, & omnibus notus adueniſſet, proculdubio ſub peruicace natione non uixiſſet triennium, quin ſeditionibus illum efferendo bellum toti orbi indixiſſent, quum ille futurus eſſet princeps pacis.

IN CAPVT V.

IAm abunde ſatisfeci obiectioni huius capitis, quum auferendas à lege Moſis ceremonias, ut legi Meſsiæ iũgeretur, docui ex prophetis. Prętera Munſterus eadẽ fermè recitat. Videantur loca de abrogandis ceremonijs & circunciſione in Deuter. Ieſaia, Dauide, Ieremia, Ezechiele, &c. In ſextum nil adfert Munſterus, cuius ideo exemplum ſequor, quod obiectiones illæ poſsint quoſdam offendere. Nam alioqui non eſt opus iſta, niſi dum obijciuntur, ſcire, refutare, & Iudęis ſatisfacere. Capitis ſeptimi obiectiões nullæ ſunt. Sed nõ caret errore, quod attulit exemplum Munſterus ex Hebræis, quum de natura mali diſceptat. Quomodo ſcilicet ſimus mali, an corpore, an anima, an utroq;. Male affectã totã naturã ex hoc loco capio ab ipſis aduerſarijs. Parabola eſt eiuſmodi. Si, inquiũt, caro ſine ſpiritu peccat, cur ſpiritus affligitur? Quum itaq; is peccet, alter puniatur, ſequitur ut unà peccent. exemplo hoc patet. Rex quidã ortũ conſtruxerat, in quo erant fructus excellentiſſ. omniũ generũ, nõ tamẽ potuit ullos illi cuſtodes præficere, quin fructus furtim decerperent. itaq; inito cõcilio cæcũ unum qui uidere nõ poſſet, & claudũ qui aſcẽdere nequiret in ipſas arbores, cuſtodiæ horti deſtinauit: uerumetiã illi unà fraudẽ cõmiſere. nam cęcus ſuſtinens humeris claudũ eum ad fructus uſq; protendebat, ut cõmune ambobus furtum fieret. Ita uolunt innuere, in utraq; natura eſſe mali principiũ, quod temere nõ eſt aſſerendũ. Diſtinguẽdę itaq; ſunt animę, & animi partes. Nam in carne eſſe uitiũ, eſt in cõfeſſo. uitalẽ uero animã, animalẽ & ſenſitiuã habet: quæ tres una res ſunt, unà reſultans & dependens à corporis natura & temperamẽto. Si itaq; dicant cum ſpiritũ Iudæi eſſe cũ corpore deprauatum, nõ diffitemur. Si uero de ſumma illa mente, quę cœlitus aduenit in corpus humanũ, quam philoſophorũ princeps tertia parte lib. de Anima, uocat intellectũ abſtractũ & immortalẽ, intelligant,

telligant, periculum habet illa assertio. Nam si malũ proueniret etiam ab intellectu abstracto, proculdubio omnino periret in homine liberum arbitriũ. Nam si duæ illæ uolũtates, quibus agimur in diuersa, essent ambæ deprauatæ, certe nulla esset cõscientię accusatio malo repugnans. Itaq; quum quod nolumus, malũ, hoc faciamus, cõstat diuersa sentire rationem ab corporeo spiritu. Quum itaq; intellectus ille tã uiuax in corpore se patitur uinci, & ad uoluptates animæ corporeæ trahi, meritò quidẽ punitur: nõ ueluti author, sed ut socius, & qui est obsecutus. mala igitur est similitudo cæci & manci, si de animo immortaliq; parte & corpore intelligitur. In cap. 8. ita obijciunt: Cur leprosum mundatum misit ad sacerdotẽ post mundationẽ? Christus fecit utraq; unum, operasq; suæ diuinitatis obseruationi legis ideo iunxit, ut ostẽderet eius præcepta sancta fuisse, nec enim erat necesse propter sanitatẽ, sed propter probationẽ inter leprã & leprã. Legem enim ipse nunq; uiolauit, nisi necessitate cogẽte: ueluti quum probauit defricationem spicarũ in sabbato, sanauit in eodem, ablutiones traditionum neglexit, cætera indigna responsione sunt. Sequitur: Quum Iesus seipsum multis in locis dicat filium hominis, inde indicatur nobis ne colamus filium hominis, quod dixit Balaam. Non est Deus homo ut mentiatur, & ueluti homo mutẽ. Nolite sperare in munificos, in filios hominum, in quibus non est salus, ait Dauid. & adhuc amplius: Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Seipsum uocat frequẽter filium hominis Christus. fatemur. Ergo nõ est in illo sperandum, negamus. Si Messias fuisset purus homo, colendus nõ erat. At quia summus omnium hominũ, id est homo Deus, colendus erat. Nec est malũ in eum sperare. Nam scriptura dicit, in eum gentes sperabũt, quum de Messia agit. ergo etiã si tantũ fuisset homo, erat in eo sperandũ: quod fecere patres uestri. Nã quum cõfidatis in homine Iudæi, & expectetis carnificẽ, Deoq; dissimillimũ tyrannũ pro Messia, estis omnes maledicti. uosipsos iugulatis recutiti. Nos summũ hominũ Deum & hominẽ unà amplectendo, uerũ sequimur. uester carnifex Messias, aut potius Antimessias, erit orbis labes & ruina. quũq; Deus sit naturæ conseruandę studiosus, uester Messias uoluptatis aliquot hominum gratia orbem est euersurus.

IN CAPVT IX.

VEllem sanè mihi nõ oblatã fuisse occasionẽ huius perplexitatis: quoniã nõ satis noui an Iudęorũ sententiam, an interpretis refutem. magis itaq; quũ lędat Munsterus receptã de bonis operib. fidẽ, quàm Iudęi, utriq; perstringendi sunt. Improbant Iudęi nostra ieiunia, quod interdiu comedamus, illi nõ soleant ante uesperã cibũ sumere, quod prisca solebat Ecclesia facere. Prętera quod nõ bene incipiamus diẽ ieiunij, quod nocte antecedente diẽ ieiunij uescamur carnibus. Verũ nõ rem, sed agendi modũ eleuãt. incipit illis dies à uespere in uesperam, nobis à mesonyctio in mesonyction, aliis ab ortu in ortũ, quibusdã à meridie in meridiẽ. Quoniã aũt priuatio est rebus, prior uidetur æterna nox lucẽ antecessisse, uerũ si noctem pro habitu capimus, dignitate dies prędit. Verũ hęc nil ad rem. Parũ enim refert quo principio incipias bene agere, modo agas bene. Quod aũt addũt ironicè, sexto die nos immeritò ieiunare, ob passionis Christi memoriã, quum potius ob nostrã liberationẽ deberemus hilares esse: res est responsione indigna. Nã ob eius dolores, & nostrã miseriã, quæ illũ Iudæorum tortorũ opera crucifixit, flendũ et ieiunandũ est, quũ quotidie, tum ea potissimũ die: & ob certam spem salutis gaudendum est: quod unà pijs & sanctis facere

est

est possibile. semper enim flendum uero Christiano, & semper gaudendum est. Cognitione miseriæ deprimitur caro & uetus homo, moriturq; spe salutis certa ad iuge inuitatur gaudium. Itaq; uera in Deum spes humilitate sui primo nititur. Cæterum miror uehementer, quî uenerit in mentem Munstero, homini alioquí prudenti & cordato, ut ieiunium esse bonum opus nos & Iudæos falsò credidisse affirmaret. Si ieiunium non est bonum opus, Munstere, imprudens et inanis Deus, qui id iussit probauitq; in locis innumeris. Certè nulla maior de bonis operibus impietas proferri poterat. At prætexit, semper deberi ieiunare: quasi uero apostoli & eorũ successores, qui certos dies maiori abstinentiæ præfixere, non intellexissent in hoc sæculo esse sobriè, iustè, & piè uiuendum. Christus uero qui ait, Quum ieiunatis, &c. non intelligens semper æquè ieiunandũ, non intellexit eo modo Euangelium. est quidem, certè est sobriè semper uiuendum, & quibusdam diebus plus quàm sobriè, ut uix etiam necessitatis legibus subuenias. Nolo ieiunij præconia hic referre, & quoties auerterit Dominus irã ob ieiuniũ, quomodo uincantur eo dæmones, feræ, &c. esset enim alterũ opus. Male itaq; scribunt Iudæi, quum ieiunium diei Veneris agitant: tu uero impiè, quod nil prescriptum hominibus cupis, præter eorum libidinem. si enim melius sine præscripto, quàm cũ prescripto ageretur, stultus esset Deus, qui leges hominibus dedisset. Certè factio hodierna tibi plausibilior uita apostolica uidet, mendacemq; Christũ quàm quemuis aliũ tui similẽ mauis appellare. In responsione sequentis obiectionis rem acu tetigit, contra Iudæos affirmantes, quicquid miraculorum edidit Christus, fuisse ab antiquis edita. In hoc enim differt, quod unus Christus fecit, quod sancti omnes: suo nomine iste, illi inuocato Deo. Quamuis sunt ab eo edita multa, ante eum non facta: Transfiguratio, resurrectio, conuersatio post resurrectionem, missio spiritussancti, concessio similium miraculorum sectatoribus ueris, in qua re uidetur potissimum eius diuinitas. Iam ante respondi obiectioni, de pace inter ueros Christianos æterna, cui etiã probe satisfacit Munsterus in cap. 10 annotationibus. fieri non potest, ut durante humano arbitrio unquam in mundo mali desint, quorum occasione bellum indies oboritur. Si enim nulli essent futuri mali sub Messia, frustra legem daret, at quum esset legem daturus, eamq; longe perfectissimam, opus est fore sub ipsa malos & improbos, quibus præscribat. itaq; pax ea intelligitur non corporum, sed animorum, eaq; tantum inter bonos. Itaq; Euangelium non pugnat cum lege, dum ait se missurum gladium in mundũ Christus. Quotquot enim sunt boni, quo sunt meliores, eo magis ab impijs affligũtur: & quo magis uexantur, eo maiori pace erga omnes homines utuntur. uirtus enim, quo magis exercetur, quum tamen quietis causa suscipiatur, eo minus scopo fruitur. Nam si uellet in hac uita quietè frui, desineret esse uirtus. Vita enim præsens in actione boni, futura in præmij perceptione consistit. Quis impudentem calumniam Iudæorum in caput 12. ubi de sabbato agitur, non uidet? Aiunt enim quod dicatur in nostra expositione de sabbato, quod potissimum à peccatis sit cessandum: suadeamus uero cæteris diebus esse peccato insistendum. Quis ita impius, ut unq; uel hoc cogitarit? Semper quidem à peccatis omnibus plusquam à morte cauendum est Christiano, sed attentissimè die festo aut dominica, ita ut & admissa cæteris diebus delicta lachrymis, confessione, bonis operibus, & quouis expiationum genere diluere ante Deum satagamus. Non potest esse uitæ humanæ cõmunis tenor, & eodem ordine, nec tamen unquam male agendum est uiro bono.

bonō. Itaq; quū toto uitę cursu studeat bonis operib. tamē quibusdā diebus prę-
scriptis attentissime debet aut peccatis obniti, aut bonis operib. insistere. Ad
obiectū eorū cōtra Christi responsum ad phariseos, quod soleant periclitantib.
uita tā hominib. quàm brutis sabbato succurrere, nil aliud est adferendū, quàm
si actio corporalis uiolat sabbatū, ergo maximè ab eius cōseruatorib. Leuiticis,
qui ea die maxime operātur manib. unde relinquitur, ut uiolatio sabbati nō sit
in necessario opere, sed in præcepti neglectu: Nā alioqui nō habuisset odio sab
bata uestra Deus, ô recutiti, si in illis omnia misericordiæ opera, quolibet corpo
ris officio fuissetis exequuti. Quod adfert Mūsterus historiā de Saxone Iudæo,
quāuis ea uideatur innuere mores omniū, quod in latrinis diē sabbati cū domi-
nica egerit, tamē ijdē mores obseruationis sabbati nō sunt in Africa, & in Asia
potissimū inter Carainos, qui traditiones & Talmud improbant. Semper og
ganniendo id in ore habent, quod nos nō obseruemus legē, quum Christus ad
eā implendā uenerit, & dixerit unū apicē de ea nō periturū, donec omnia fiant.
Iam abūde satisfactū est huic parti. Nec em̄ erat futura lex noua similis uetustæ,
nisi in illis quæ ad mores pertinent. Verū difficilis quæstio sequit. Si est Deus
(aiūt) quare occultauit seipsum in carne? & quare nō uenit cū audacia ad eden-
dum legē suā, & ad eam exponendā in publico, ut nō seducerētur homines eius
ætatis, nec in eum offenderent mortales? debebat facere opera sua in aperto, no
tis & ignotis, ut oēs crederent in eum. Maior em̄ est iactura, quæ perijt ob dissi-
mulationē istā, quàm redēptio: quoniā in eum occultū cunctantur, ne credant.
Sūt ista ad uerbū uersa, ut intelligant. Illis aūt iam multis in locis à me satisfactū.
repetā tamē etiā paucis. Omnib. in rebus uult arbitriū nostrū exercere Deus, ut
quemadmodū ab eo miracula omnia, quibus excitamur ad obedientiā & uirtu
tē facit, ita & nobis res exequendi facultatē & arbitriū permittit, ut manifesten-
tur qui probati probiq; sunt. Quum em̄ posset Deus sub Mose nō difficilius uos
oēs in nictu oculi ex Aegypto, cōfossis Cananeis trāsferre sine ulla illi fidendi
diligentia in terrā sanctā, quàm miracula ante Pharaonē, in mari, in deserto, in
flumine, in sole, in Philisteis, in Senacheribo, in Abacuc, in Daniele, & pueris
uirtutē super naturā ostendit, tamē uoluit ut fideles exploraret labore humano
eò peruenirī. ita quū uenit Messias, cuius lex erat excellētissima, ut relinqueret
credendi arbitriū, noluit naturæ cōseruator more tyrannorū suā cum sanguine
iungere potentiā, ne illa cogeret oēs uel inuitos in eius uerba iurare. fuisset em̄
Deo dissimillimus, si ita egisset. Omnib. facta est per libertatē fidei credendi po
testas, quæ sublata cū meritò fuisset, si manifestior in initio fuisset. Adhęc, si à na
tiuitate statim innotuisset Christus, statim etiā in bella & orbis ruinā uel inuitū
adegisset. Certè si uenturus cū potestate corporea fuisset, aut cladē uniuerso or
bi, ad quē saluandū uenerat, attulisset, aut pares multos habuisset. Nino, q̄ qnde-
cies hoīum millia in bellū egit, innumera cōfecit: Semiramidi, quę decies octies
centena: Xerxi, qui decies: par esse uix potuisset: ditior aut splendidior Salomo
ne esse nō poterat. Itaq; non est in causa quod multi perierint & offenderint, ut
nec aqua quod multi siti pereant nolentes ad fontē accedere. Quod plures sint
perditi q̄ saluati, nil mirū. pauci enim boni sunt: & ut habetis in Talmud, quod
erit in aduentu Messiæ, sicut in ingressu terræ sanctæ. duo em̄ ex decies quin-
quies saltē cētenis hominū milib. ingressi sunt terrā sanctā, Iosue & Caleb, quod
nō stetit per Deū, nec per Mosem, nec per terrā sanctā, ita ueniēte Christo pau-
cissimi erant saluandi, ut cōtigit. Erat missus ad salutē Israēlis in toto orbe, ita ta

mẽ,ut arbitriũ credendi ſine ulla ui ubiuis gentiũ relinqueret. Facit etiã ad rem quod exemplũ dedit,ne nos ipſos ob diuina beneficia uenditemus. In cap.13. agitant parabolas Chriſti ex ſimilitudine uirgæ Aaron, quam aptamus uirgini matri,tanꝯ omne ſimile per omnia cũ altero ſimili cõueniat:quod nunꝯ etiam prophani authores cõcedunt. Illos rogauerim,ſi per omnia parabolæ ſint ſimilibus aptandę,quum Ozeas uxorẽ fornicariã cõparet ſynagogæ,oportet ut omnes totius orbis deos coluiſſet ſynagoga, quemadmodũ ſcortũ omnes homines admittit. Oportet radi pilorũ more,& implantari corpori,quoniã Iudęi ab Ezechiele cõparantur pilis: & ſexcenta eiuſmodi. Omnia eñ ſunt plena parabolis: in prophetis tamẽ nulla eſt,quæ cõparatione per omnia quadret. Futilitatem Iudæorũ de igne inferni nõ redarguo, quum ſeipſam refutet. aiunt eñ corpora impiorũ abſumenda ab igne ueluti paleã,ne ulla ſuperſit memoria nominis eorum. Sed ad quid futura eſt reſurrectio, ſi corruptio reſurgentiũ fieri poterit? ad quid omnino peribunt, quorũ ad uituperiũ nomẽ & corpus æternũ durare debet,ut actio diuinæ iuſtitiæ innoteſcat? Nulla erit in futuro ſæculo corporũ abſumptio. Materia corporis humani ſola poterit pati,nõ corrumpi, uinculo æterno ipſa corpora cõtinente: ut quemadmodũ obſtinata peccandi libidine Deum nullũ eſſe,aut non curare res humanas,iuſtitiã ue habere putarunt, ita in perpetuum eſſe uindicẽ ſentiant,quẽ nullũ credebãt. Falſa eſt obiectio Iudæorum, quũ ideo dicunt habuiſſe Chriſtũ fratres & ſorores, quod ſui tẽporis Iudæi dixerint,nõne hic eſt faber filius fabri? Nõne mater eius uocaĩ Maria,& fratres eius Iacobus,& Ioſeph,Simon,& Iudah? Partim eñ uera dicunt,quod eſſet faber fabri filius creditus, Maria natus: cæterũ quod reuera patrẽ, aut fratres ſorores ue habuerit,id falſum dicebant. Nec eñ in Euãgelio id ſcribitur,uti uerũ & probatum,ſed ut obiectũ. Sed fac eos ex animo dixiſſe: eſt ille mos ſcripturæ,ut cognatus in loco fratris ipſo nomine ponaĩ. Id etiã amicitię gratia extra cognationem in omnib.linguis dici de cõiunctiſsimis ſolet,eſſe fratres huiuſcemodi. Quod ſi ita uim rebus ex uerbis faciẽt,ſi credunt neoterici priſcis Iudęis,ignotũ ante miracula Chriſtũ uix cognoſcentib. multo magis crederent ipſi Chriſto,dicẽti matrem ſuã ſibi eſſe fratrẽ ſororẽꝯ: & nõ tantũ illã,ſed quotquot faciunt uoluntatẽ patris,ita ſibi affines aſſeruit. Factus eſt omnib.bonis omnia Chriſtus,ut oẽs lucrifaceret: ideo omni affinitatis genere felices animas ſibi obnoxias affirmauit. duplici itaꝯ nomine fratres hos uocauit, & ratione cognationis,& ratione bonitatis. Vocat uero fratres ſuos diſcipulos,et pauperes,nõ ratione carnis,ad quã miſeri Iudæi oĩa referũt. ſunt itaꝯ eam obrẽ in peruerſum ſenſum acti, q̃d uim uerborũ ad literã etiã in prophetis detorqueant,quod uerũ euertit. Quãuis aũt iam de Meſsiæ excellẽtia ſit à me dictũ, tamẽ huius obiectionis gratia ſunt etiã referenda paucis, & locupletãda quæ dicta ſunt. Diximus in principio ſumma oĩa,& nulli niſi humano corpore cõmunia debere Meſsiæ. ea uero oĩa Chriſto Ieſu cõtigerunt. ut eñ fuit Deus, & hõ quo nil maius dari poteſt, ita etiã cõcipi & naſci,& cognationẽ habere differẽter à cęteris totius mũdi hominib. debuit. Nil ſeiunctius eſt hoĩe & Deo, utrũꝯ habet in ſe uno. Nil differentius ſemine & illius priuatione,in eius cõceptione utrũꝯ fuit. Virgo & mater in natura nõ eſt,ſupra naturã Maria uirgo perpetua,& mater eſt. Nupſit, & nõ nupſit,ut ciuili cõſtitutioni ſatisfaceret,tam magnũꝯ tegeret ad præfinitũ uſq; tẽpus myſterium. Ioſephus dictus eſt eius maritus,& Chriſti pater, cæterũ nec pater nec maritus unꝯ fuit. Cæteri hoĩes fratres habere ſolent & poſſunt,nõ debuit ulla in re cũ illis cõuenire Chriſtus; itaꝯ perpetua fuit uirgo, quæ mater eius eſt. Eſt ſignũ admi-

admirandū quod dedit Deus, quādo uirgo cōcepit. Est nouū quod fecit Deus super terrā, quia fœmina circūdedit insolito modo uirū. Est porta orientalis tēpli mystici (quod natura humana est) ab Ezechiele descripta, quæ nō aperietur, nec intrabit per eā ullus mortaliū, sed solus Deus, qui pōt cōtra corporū dimensiones transire per loca clausa, nō secus q̄ per aperta. Si em̄ Deus illic intelligitur in sua natura, sine corpore, quid opus est illi apertione portæ? Si corpus habet, & per portā clausam, quæ nunq̄ aperietur, intrat, porta illa qua primū inter hoīes uenit redemptor, est orientalis, & princeps uirgo Maria. Nā alioq̄ ppheta esset mētitus, quod nephas est dicere, si de alia porta, uel primi uel secūdi tēpli intellexisset. Nulla em̄ fuit quin sit aperta. Tertiū uero templū materiale nullū est. Tēpli itaq̄ huius humanitatis porta orientalis est, Maria uirgo & mater Dei una, & hoīs filia & soror, genitrix & genita, ab omni labe immunis. Si ergo q̄d habere debebat Messias præstantissimū, Iesus habuit, nō est dubiū quin sit ipse in lege ꝓmissus, quoniā eo maior dari nequit. Nullos igitur fratres, nullū patrē habuit secundū carnē Christus. Mitto insanā opinionē de dæmonib. & traditiones: & te paucis amice cōuenio Mūstere. Te per sanctū Iesu Christi nomē obtestor, putas ne ullū mortaliū ad hāc diē intellexisse sacras literas, & quis uerus eorū esset sensus scriptū reliquisse? Si nullū dicis, tecū nō ago: si quosdā, ubi oēs cōuenere, certū est & prescripti euāgelici & pij instituti habuisse rationē. Delectus ciborū igitur à te agitatus cap. 15. quū fuit introductus (fuit aūt statim à tēpore apostolorū) nōne ita intellexere patres, ut quicq̄ mali in cibis esse putarent: ut essent, ueluti Iudæi in suilla sanguine & suffocato, esse uitiū inficiēs animos credētes? Absit ut hoc de illorū pietate uel suspicemur. Nō est igitur delectus ꝓbatus ab ecclesia, certisq̄ diebus prescriptus ea ratione qua Iudeis. Sed ne lasciuiens caro cōsuetis cibis uti solita, obsisteret spiritui. Non cōcidunt ergo loco illo Matthei, Populus iste, &c. sacra instituta. Age pie ne est introducta dominica dies: at ubi eā in sacris habes? Nōne credes Ioannem baptistā, & apostolos discipulosq̄ Christi baptisatos? at in sacris hoc nō est. Quàm multa uariaq̄ sunt pro sanctissimis habenda & tenenda, quę traditionib. cōstant: Quæ est ista dementia & puerilis de sua sapientia assertio, suū iudiciū toto orbi præferre? Nō ruunt ergo sacra statuta ab Euāgelij obseruatorib. introducta. Sint sub ipsis hypocritę: qd ad rē? essent etiā, si nullæ essent traditiones. Statuta pia quæ sanctis adferūt ꝓfectionē, in causa nō sunt. Alioqui Euangeliū, q̄d pręposteram interpretatione genuit tot Epicureos et impios, quot habet fermè sectatores, malū esset. Bonū est euāgeliū, mala & impia quorundā interpretatio, pessimi impij in uentrē, penē, & gloriā illud cōtorquētes. Satis habere debebas, obiectiones Iudæorū, quibus uideris sępe affinis, in mediū attulisse. Nūq̄ nouę opinioni & φιλαυτίᾳ Christū & eius ecclesiā iam 1540 annis in his cōfirmatā postposuisse debueras. De reprobatione Iudæorū, & quod sint ueri Israël quotquot in Christum credunt, satis suprà scripsi. Nō itaq̄ fecit ut peccarent & offenderēt in eum Christus, qui illū crucifixerunt & reprobarunt, sed eorū mens perfida, quæ uero à se cognito nō acquieuit. reliquit enim hominē Deus in manu cōcilij sui. Ita decretū erat à Deo, ut quidā dū essent authores mortis eius, sibijpsis mortē, alijs uitæ fortuitā causam adferrent. Ita in morte Iesu erāt omnia dissimilia cæterorū hominū mortibus. Homines benefici recipiunt à suis, ille cōfectus est. Morte eorū detrimentū accedit Reip. salus ab eius morte pendet. Generatio mortuorum est omnino excisa, quia Iesus posuit animā suā pro fratribus suis, uidet semen longæuū. Qui uirū bonū necat, & sibi & cæteris damnū dat. Qui Christū sustulere, sibi tantū nocuere, cæteris causa accidentarię salutis fuere. Vellicant locū capitis

pitis 16. de cõparatione Ionæ, & resurrectionis Christi, quod nõ per omnia quadrent, quum Ionas fuerit in uentre piscis tribus diebus & tribus noctibus, Christus autem in corde terræ tantum tribus diebus & duabus noctibus. Certe uno loco omnino monstrauit Mũsterus, falsò illos ista calumniari, quum sint similia multa, quæ fermè nil conueniunt cum cõparato. Vt quum dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Nil planè prçter inuisibilem spiritum cum Deo simile habet homo, nisi sint Iudæi anthropomorphitæ, & ita omnino quadrare parabolam putent. Scripturæ sunt similibus plenæ. triduũ resurrectionis Christi, durans solida die & duarum parte cũ duabus noctibus, supputatur in modum febrium tertianarũ, quas nulla lingua non uocat tertias, quæ scilicet à flaua bile in uenis accensa fiunt. satis enim est ut integrã diem intermittant, ab accessione cessante in proximũ paroxysmum, ut tertia die recurrere dicantur. Quod aũt ad ueritatem literæ attinet, qua dicitur futurum in corde terræ Christum tribus diebus et tribus noctibus, intelligendũ uenit per anticipationẽ, statim scilicet à decreto mortis eius facto à scribis & pharisæis, anteq; caperetur in die cœnæ. Ita enim uulgò dicitur, Mortuus est ille, à quo tempore in eum lata est sententia. quãuis enim Pilatus decretum edidit, tamẽ instruxerant ad mortẽ calumnias die Iouis. itaq; nox Iouis, nox Veneris, nox sabbati fuit mortuus, aut ueluti mortuus, et uulgari mortis appellatione mortuus. De diebus nõ est cõtrouersia. nam nec integri dies nec noctes requiruntur, sed certæ horæ ipsarum. Si aũt dixerint Iudæi esse inusitatũ hoc genus scribendi in sacris, ut aliquod spacium tẽporis per anticipationem dicatur, adferã locũ unum ubi est maior longe præoccupatio. Scribitur Exodi 12. Habitatio autem filiorum Israël, qua mãserunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum. & tamen clare liquet per patrum ætates fuisse in terra Aegypti Israëlitas tantum ducentis triginta annis: unde necessario sunt ducẽti anni in tempora usq; Abrahami referendi, ut numerus constet. Capiemus itaq; Aegyptum in eo loco pro regione & afflictione. Nam à quo tempore est electus Abrahamus, & omnes facultates propter Deũ reliquit, fuit certè afflictus ben mezarim inter angustias, nõ in Aegypto. Ea enim uox, si demas puncta, utrunq; significabit ex æquo. unũ enim dicitur mezzarim, aliud mizraim. Castigat uero oẽm filiũ Deus quem diligit. Respectu relictæ felicitatis Abrahamus nunq; fuit ita diues, quin fuerit in angustijs, in Aegypto cũ Pharaone, in Geraris cũ Abimelech, cũq; seruis fratris Loth. tota enim uita iusti esse continua afflictio, aut uoluntaria, aut in patientia debet, ut semper meminerit Dei, cuius res secundæ obliuionem inducunt. Sunt itaq; ab exitu Israël ad generationem Isaac 400 anni. 30 autem ab eo ad uocationem Abrahami. Quod autẽ debeat intelligi pro afflictione piorum statim à uocatione Abrahami, significauit illud Stephanus protomartyr in Actis apost. cap. 7. ita enim refert Lucas concionem eius: Locutus est autem ipsi Abrahamo Deus, quia erit semen eius inquilinum in terra aliena, & seruituti eos subijcient, & affligent annis quadringentis, &c. credo id erroris in interpretando uenisse, à quo Cuncta sacris accessere, paulo pòst Ezram. itaque est præoccupatio à uirtute & effectu mortis Christi, ueluti hic à uocatione Abraham. Eiusmodi numeros multos colligit in hoc loco R. Aben Ezra, ne dicant Iudæi hoc meum esse commentum sine ratione.

Non possum sicco pede transire insaniã, ne dicã impietatẽ interpretis nostri. Quis eñ calumnias tam insignes dissimulet? Quasi uero in sacris constitutionib. usq; ecclesia (eam eñ homines uocat) suaserit legẽ & opera sine fide & Christo pdesse. Profer unũ scriptorẽ qualẽ uolueris, in quo illa habeatur impietas, cædã.

Nouit

Nouit ecclesia nos nil sine fide, sine Christo, spe, & charitate posse boni agere. Verũ ita, tam ob beneficia recepta, quàm ob peccata cõmissa, obligatũ Deo hominẽ nouit, ut nil planè operũ bonorũ nõ debeat cõtinuo nõ agere, totaq; uita pœnitere. Qui uero sint illi, qui uendere alijs sua bona opera, quibus abundãt, solent? nullus planè. Certè id est iam à temporibus apostolorũ receptũ, ut sancti alicuius oratio prosit, ut ecclesiæ mutuis se precibus iuuent, ut quòd non potest unus, possint plures: alioqui nisi mutuò iuuari precib. licet, quid prodest cœtus? Sint quidã tenuissimi quales erant apostoli, nõne magnũ est, si pro cõmunib. & sibi & alijs precibus & operibus bonis carnalia metant? Sũt ubiuis improbi, & parũ suo ordine digni: an ideo omnes perinde habendi sint? Si hęc ratio locum habet, sunt omnes ἄθεοι cæneuangelistæ. Maxima enim eorũ pars sub Euangelicæ libertatis prætextu, Epicurũ & Lucretiũ prętulit Christo. Nõ debebas infamare uniuersum ordinẽ, quod quidã improbi uideant, magna illa libertas est, te unum bonũ tuosq; prædicare, quũ cęteros omnes uis deprimere. Nulli sunt amplius pharisæi, res Iudaicæ pridẽ sunt accisę. Zizania & loliũ cum segete crescat oportet, eliget Deus ex sagena, quos pisces ipse est probaturus, unde istud supercilium? ut in rebus quę potius in bonã quàm in malã partẽ interpretari possunt, tu unus Deo iudiciũ ueluti Aristarchus præripias? Quid alienũ iudicas seruũ? dño suo stat aut cadit. Si displicuit tibi tua cuculla, cœlibatus, ieiunia, & pia opera quæ nobis præparauit Deus, ut in illis ambulemus, usq; adeò ut omnibus illis ualefeceris, ne iniuriã merito Christi faceres: nõ omnes sunt codẽ ingenio. & si nil dignũ Deo se posse credũt, & si sunt serui inutiles Christiani, tamẽ se probare Deo in ijs quæ possunt, studẽt. Sibi similis est in interpretatiõe clauiũ. Nil aliud esse ligare & soluere dicit, quàm credere uel nõ credere remissionẽ peccatorũ. Quomodo est abusus hac potestate Petrus, qui Hananiã & Saphiram bene credẽtes ligauit? quomodo Paulus, qui Corinthiũ fidelẽ satanæ tradidit? Cæterum quũ sint oẽs Christiani authoritate pares per Munsterũ, quis in cõsilijs erit præses? ad quẽ de rebus dubijs quotidie oborientib. inter duo cõcilia referetur? Qui sunt pari authoritate, nõ debẽt sibi mutuò cedere. Sentiendũ ergo erit ut lubet. eò emtendũt ista. Sub interpretatione Euãgelij arbitraria, uiue ut uelis. omnia libera sunt. Ad Iudęos redeo. Aiũt in expositione loci Geneseos in hũc modũ. Scriptũ est, Ecce Adã factus est sicut unus nostrũ, &c. ut uiuat in æternũ. Sic interrogabis hęreticũ, Nõne curat Deus, si uiuat homo in æternũ? Nonne cõsuetum est, ut uelit quilibet author rem à se editã maxime durare? Verũ quia uidebat Deus futurũ, ut Iesus seduceret orbẽ, & diceret se esse Deũ, sanxit ut melius, quod homines morianẽ, & Iesus suspendatur in ligno uno, ut nõ comedat de ligno uitæ, unde patet omnib. quod nõ est Deus. Hęc impij Iudæi: egregij theologi, qui adscribunt Deo suo timorẽ. ideo mortẽ inductã esse omnibus, & ipsi Christo, ne uiuant in ęternũ. Iam erat irrogata mors à cõmissõ delicto, sed expulit Deus ne persisterent male agere. Mors itaq; à Deo nõ est, sed à peccato. seduxisse uero orbẽ ipsum Iesum, nullo uerbo iniquo possunt probare. Capiãt quicquid est in Euãgelio præceptorũ aut exemplorũ, si quid erit quod iustissimũ nõ sit, herbã porrigemus. Fecit certè errare multos Christus, non ut scribunt Iudęi, sed more legis positæ: ante legẽ enim peccatũ nõ est. Itaq; ante Christũ incorporatum nõ errabat, qui in eum ignotũ non crederet: postq; aduenit, quotquot de eo audiere, & non crediderunt, sunt in errore, & in longè maximo infidelitatis peccato: præcipuè Iudæi, ad quos missus erat. Credant Iesum Iudęi qualẽ uolẽt,

omnes certe qualitates perfectiſsimo hominũ Meſsiæ debitas, & à prophetis attributas habuit. Nec quicq̃ in eum probri ſuis cõuicijs intentare poſſunt. Cõtigit Iudæis in Ieſu, quod nyctilopibus cõſpecto maximo lumine. quod em̃ alijs ita ſeruit, ut ſine eo nil uideat, alios lumine priuat. Nõ eſt opus ſatisfactiõe quũ obijciũt Deũ uideri nõ poſſe, & ideo nos falſò dicere Chriſtũ Deũ uidiſſe. Nullus Chriſtianus unq̃ aſſeruit ſe diuinitatẽ uidiſſe, aut Chriſti aut Dei. eſt em̃ uſqueadeò inuiſibilis, ut etiã glorificati admirari potius quàm cõprehendere illã ualeãt. Quatenus poteſt eius ſpectrum cõcipi, uidit eum Moſes, Ieſaia, Micha. uerũ nullus Deum uidit, & uiuet. Diuinitas animo tantũ quæri, uix cõcipi niſi à perfectiſsimis, etiã tenui imagine poteſt. Quod obijciunt ſanctos nõ tranſtu liſſe montes: nõ ſunt Chriſtiani circulatores, funãbuli, aut petauriſtæ, qui miraculis ora omniũ in ſe, niſi agatur de hominũ ſalute, cõuertant. Innumeri mortui ſunt ab eis ſuſcitati in nomine Ieſu, quod quidem maius eſt quàm montem mouere loco. Opus eſt fidem eſſe maximã, & ex corde innocẽtiſsimo & deſecatiſſimo procedere. Suas uero imperfectiones apoſtoli uiuente Chriſto habuere.

Pudet certè Iudæum in multis opinionibus Munſterum dicere, quum res ipſa cogat. Quũ uita monaſtica & heremitica ſit, fueritq̃ ſemper iam à temporibus apoſtolorum, ſanctiſsimum inſtitutum, unde maxima mundi lumina prodierint, uiri & mulieres ſanctitate præcipua, tamen ueluti omnes ſint ſceleratiſſimi, & nil ſanctitatis non admittant, omnes uno uerbo taxantur à Iudæis, ſuffragante Munſtero. Deflendum certè erat, quod indigniſsimi prole & opibus parentes non pauci, adigant iuuenes ad id genus uitæ ſuſcipiendum, antequam periculum uanitatis (unde certa conſtantia oriri ſolet) fecerint, ut incolume ſeruetur patrimonium. ueniunt tamen non pauci ex illis principijs coactis ad frugem. Nam & Chriſtus à uia compellit accedere ad eius conuiuium iam paratum cunctantes. Nulla uitę forma ſuis caret peſtibus, & eo grauioribus, quo maiorem uel animo uel corpore profitentur dignitatem. Verum longe ſanè plus boni quàm mali in illis monachorum ordinibus orbis habuit, alioqui non ſola Germania ſenſum huius mali haberet. Templarij docuere Chriſtianos ſuperſtitionibus nõ teneri, quoties plus ab uno ordine damni q̃ cõpendij Reſp. accipit. Itidem in cæteris faceret, ſi res eſſent ut Iudæi, uolui dicere cæneuangeliſtæ ogganniunt. Scimus omnes caſtitatem eſſe donum Dei, at quia Deo eſt illa gratiſsima, ueroſimile eſt eam ipſum non paucis concedere, quum poſsit in nobis omnia. Mos eſt nefariorum hominum, à uitijs hominum, ordinum agitationem incipere, & ita ſuadere rudi plebeculæ, ut inſurgat in ſacros ordines. Si res diligentius expendatur, uix uigeſimus quiſq̃ indignus ordine uidebitur. Si improbitas quorundam totum gregem inficit, ſunt omnes angeli perfidi, à quorum conſortio κακοδαίμονες ſpiritus decidere: nefaria fuit lex Iudęorum, ſub qua tot mali homines ob ſcelera ſua perierint: ſunt dicendi nequam apoſtoli, inter quos unus perfidus Domini proditor erat: ſunt impij Chriſtiani, qui multos impios inter ſuos habeant. Quæ ad boni uiri officiũ pertinent, & non ad ueteſtos ritus, ea omnia diligẽtius ſeruant Chriſtiani quàm Iudęi: nec eſt quod nobis neglectũ circũciſionis opponant, quũ ad legẽ uſq̃ nouã locũ habuerit, cum cęteris cultib. externis. Cap. 21. aiũt Meſsiã noſtrũ, ſi Deus eſt, nõ debuiſſe cõſcendere aſinũ, quoniã immundũ animal eſt. Omnia mũdare poterat. prędixerat ꝓpheta futurũ, ut qui rex eſſet futurus, aſinũ equitaret ob humilitatẽ, qua nemo illi par eſſe poteſt. Iã ſuprà ſatisfeci in euãgelio prophetico. De tẽplis etiã quod nullũ ſit

tertium,

tertiũ, iam ſuprà oſtendi. poſt primũ enim & ſecundũ, nullum legitur, præterq́ quod ſcribit Ioſephus, templũ pulcherrimũ, ut populi Iudaici fauorem captaret, Herodem Aſcalonitam cõſtruxiſſe: ſed non durauit niſi ad excidiũ uſq́ à Tito factum. Quod aũt tertiam domum æternam à Deo conſtitutã incorruptibilem addũt, id uerius eſt quàm dicant. Nã animus & eccleſia fideliũ eſt uere æterna domus, in qua habitat Deus, ſuperioriſq́ imago eſt, in qua macula & ruga non erit. Non erit in monte nec in agro, nec Abrahami, nec Iſaaci, ſed omnium uerè Iſraẽlitarum. Verum quia æterna futura eſt, nulla erit lege opus. itaque nec erit amplius differentia nationum. Id enim erit poſt reſurrectionem. Ezechiel uidit in ſpiritu typum eius, & ſcripſit: ſcripſit etiam Ioannes Euangeliſta in Apocalypſi. In hac autem corruptione nil unquam erit æternum. Argumentum de fame Chriſti iam eſt à me ſolutum. Ita enim habuit utranq́ naturam Ieſus, diuinam uidelicet & humanã, ut quamuis in illo unum cõpoſitum feciſſet, & unum ſubiectũ, tamen unaquæq́ natura ſuam aptitudinẽ ſine alterius impedimento, quum uellet, haberet. Nõ impediebat diuinitas imperfectiones corporis, ut nec iſtæ diuinitatẽ. Ieiunauit quadraginta dies, medio illo cõpoſito ſuffragante corpori diuinitate: demum corpus ueluti ad propria munera ſeorſim rediens eſuriit. Non adfuit illi externè gloria Dei, quæ illũ roboraret, ueluti Moſi Dei ſpectrum, Heliæ angelicum: quorum uirtute quum ſeptimus inediæ dies ſit homini mortifer, quadraginta dies ieiunauit uterq́. Qui ergo fecerat ſua potentia, ut uterq́ ieiunaret in ſe, docuit & ſe dediſſe eam poteſtatem quam per ſe exercuit, & humanitatem in ſe ita oſtendit, ut eius neceſsitatibus actus faceret utriuſque naturæ fidem, ne ſi non egeret, ſpectrum, non homo crederetur. De ficu quam inuiſam maledicto perſtrinxit, quod eſſet ſterilis, poterat idem abſens facere. nã eius acceſsio non fuit maior conſideratio. ut Dei ad Adamum poſt peccatum acceſſus & uocatio, deſcenſus ad turrim Babel, uiſitatio Sodomæ & Hamorrę, & innumera alia, non ſunt ſigna ignorationis Dei: ita nec hic Chriſti. ut Deus in illis ſe noſtri intellectus imbecillitati accommodat, ita Chriſtus in hoc facto diſcipulis conſulebat, ut oſtenderet & ſuam omnipotentiam, & ſterilia omnia facta, aut infecta hominum exterminãda, pœnisq́ æternis uindicanda. Quod egerit contra dilectionis præceptum, ſuccenſendo inſenſibili arbori, quis tam demẽs ut credat? Dilectio & odium, iraq́ ab homine in hominẽ tendit. Cætera enim quæ & arbitrio & iudicio carent, nec odium, nec inuidiã aut iram merentur. Alia obiectio. Aiunt Chriſtiani, nos Iudæos eſſe in captiuitate ob mortẽ, ſeu occiſionẽ Chriſti, ſed ante eum fuimus in captiuitate. Reſpondeo: Ante Ieſum nulla captiuitas uobis rerũ dominiũ à Syria abſtulit, præter Babylonicã à prophetis, anteq́ accideret, prædictã & limitatã. in ea uero nõ defuere mehoccecim ſeu legislatores. Fuit emm uobiſcũ Ieremias, Daniel, & plurimi alij uiri ſanctiſsimi, qui uos certiſsimos faciebant poſt 70 annos, ut liberaremini. in hac cũ ſumma cultus obſeruatione, ut iam dixi: iã 1500 annis agitis, magis exoſi ethnicis quàm Chriſtianis. uidi rerũ ueſtrarũ conditionẽ in Africa, in Aſia, & celeberrimis Europæ urbib. Quare nõ exeritis caput? cur tantopere ſua præſentia uos fraudat ueſter Meſsias? quamobrẽ à 1500 annis natus dormit? Quod uero uos uultis ironicè Chriſti oratiõe in cruce pro uobis acta tutari, certè Chriſtus filius Dei, Deus de Deo, ſapientia patris ſerió patrẽ pro uobis orauit, & pro bonis obtinuit. Verũ quicquid ſit diuinarũ precationũ, niſi per liberũ arbitriũ acquieſcat homo, nõ ſaluat, Deus emm uim nõ infert arbitrio noſtro, per hominẽ ſtat, quo

minus saluetur. Ideo ait Christus: Quoties uolui te cõgregare sicut gallina congregat pullos suos, et noluisti? Eius est uelle, cuius est nolle. Vocat deus omnes sitientes ad aquas, & ultro inuitat: & quũ omnes mortales sitiant, tamen paucissimi saluifiunt. populũ eductum ex Aegypto uolebat Deus incolumẽ in terrã sanctã introducere: et quia non acquieuit Deo, ex innumeris milib. duo tantũ seruati sunt. Coactus seruus nõ est malo melior, quãuis bene agere uideat. ideo quod Deus dedit homini summũ, uult in eius potestate esse, neq; uim inferre solet. Quod ridẽdo concedunt in cap. 22. serio amplector & probo, quod sit filius Deo, ipsa scilicet eius sapiẽtia & uerbũ, cui dixit Deus, uti domino suo & æquali, sede à dextris meis. Quæ aũt sequunt, hæc dicta esse ꝓpter Iudæos qui essent filium odiose necaturi, id uerũ nõ est, licet nulla gens unquã fuit Deo infensior. Illa dicendi phrasis à ꝓpheta expressa est diuinę naturę explicatio, & cõditio, ut probetur personarũ æqualitas, & similis deitas loco non indiga: quæ licet, ut in principio ostendi, sit tota in filio, & tota in patre, & tota in spiritu sancto, ut tota res in cogitatione, tota in uerbo, tota in effectu: tamen nec confundi, nec separari debet. nec igitur dextram patris reliquit filius quum uenit in carne. est etiam totius orbis arbiter: nec fuit inobediens et rebellis patri, cuius uoluntatem fecit, quũ sine eius mortenõ posset homo redimi. Nõ potest dictum illud, Sede à dextris meis, intelligi de Dauide & Abrahamo: quoniam Dauid non habet in sua potestate regnum cœlorum, ut det Abrahamo, qui erat secundum uestras traditiones in porta inferi repugnans Deo, & prohibens ne mali Iudæi quos Deus mittebat in gehennã, in eam intrarent. Saniores interpretationes eius loci sunt adferendæ, de quibus certe habenda gratia Munstero est. Ita uertit paraphrastes Ionathan Vzielis filius: Dixit Iehoua domino suo, sede à dextris meis. In libro Kibuzin scriptũ est: Venturus est Deus Opt. Max. cõstituens regem Messiam ad dextrã suam. Quoniã dictũ est, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Rabi Isaac super Genesim ita scribit: Ante solis creationẽ erat uigẽs et subsistẽs nomen Messię nostri, et sedebat ad dextrã Dei. & hoc est quod ait propheta, Sede à dextris meis. ita solet exponi locus ille, ita intellexere prisci doctores. Iam in primis Iudæorũ refutationib. docui, quomodo dixerit Christus se ignorare diẽ iudicij. Dixit eñ, quod filius nõ nouit. certe qualẽ uidebãt Iesum, reuera nesciebat de die illa, quia nulli mortaliũ expedit de futuris cognoscere. Vult nos Deus sub timore in officio retinere. Quid oblatrẽt Iudęi de imperfectione naturę quę fuit in Christo, in matris uiscerib. natiuitate & infantia, nõ est curãdum. Quod eñ sine uitio agẽtis aut patientis fit, nil mali habet. Quod uero male aptari uersum psal. 19. in quo scribitur, In sole posuit tabernaculum sicut sponsus, etc. ipsi Christo contendunt, tanquam parum conueniat: nulli sanè magis conuenire potest. Sit fœdum, sordidum, aut quouis modo maculatum quod Deus contingit, illud mundat & sanctificat, nunquam labem attingens, ut lumẽ omnia tenebrosa illustrat, nullas concipit tenebras. Tabernaculum fuit Messię cœlum, & totũ istud naturæ templum, postquam creatus est mundus. Quum uoluit homo fieri, fuit tabernaculum uirgo, sunt nunc fideles animi. Itaque Iudæi, quum Christum uos putatis fœdare uerbis à necessitate naturę comparatis, uos ipsos in cœnum inmergitis: non secus quàm qui officere luminibus contendit, sibi quidem lumen adimere, lucis naturã inficere non potest. Non ausim amplius immiscere Munsterum Iudaicis impietatibus, nisi tam impie arbitrium homini adimeret, ut infra cætera animantia habendum iudicet, tanquam enim nil

arbitrij

arbitrij habeat homo, omnia bona & mala opera ex prædestinatione facit necessariò. ergo iniquus est Deus: igitur nullus, qui iubet quod infectum uult. O blaphemiam. Vnũ affirmare nõ dubitabo, fœdius in hoc labi quosdam quàm Arrium, quàm Eunomium, quàm Nestorem, & quotquot unquam impij hæretici fuere. Negat enim esse Deum, quisquis homini præcipue sacris Iesu Christi initiato, negat libertatem arbitrij inesse, & opera bona nil ad salutẽ facere. Non mirum est si ad impietatem quotidie transeant ita formati, quoniam nil ad eos pertinet quales sint futuri. Itaq; illud habent in ore impij, Non possum aliter agere, cogit me Deus.

Locus à Iudæis adduci solitus ex Deutero. cap. 13. quàm sit uiolenter contortus in Christũ, nullus non uidet. ita habet: Si te incitauerit frater tuus, filius matris tuæ, aut filius tuus uel filia tua, aut uxor quæ in tuo amplexu est, aut socius tuus uelut anima charus, in occultò dicẽs, eamus & seruiamus dijs alienis, quos nec tu nosti, nec patres tui, &c. in fine sentẽtiæ, Non acquiescès illi, interficietur & manus tua erit ad eum occidendũ prima. Is est uersus. Duas uero dictiones tantum capientes aiunt, de Christo intelligi. & exponunt filium matris tuæ, id est, qui sine semine patris dicatur natus: quum tota periodus nil aliud indicare uoluerit, quàm etiam proximis non esse parcendum in tali scelere. Cæterum, nunquam clàm de Deo docuit Christus, nec de Deo alieno, sed de creatore uniuersi quem coluere patres uestri, ô Iudæi. Miseret certe me huius tam inauditæ cæcitatis, aut peruicacis obstinationis dicam nescio. Nil enim minus conuenit quàm eiuscemodi, Christo Iesu. Pari impudentia affirmant Christũ nescisse suũ proditorem, quẽ tamẽ toties in hoc esse destinatũ dixit. & rursum: si Deus erat, quare se uinciri permisit: interrogent Esaiam 53. quis ille est in quo posuit Deus iniquitates omnium nostrũm? qui sicut ouis ad occisionem ducetur. & quasi agnus corã tondente se obmutescet, & nõ aperiet os suũ? Nónne illi grata mors est? est certe. Horrebat mortẽ et refugiebat suo more humanitas, adpetebat non ultro, sed perfidorum instrumento diuinitas, ea morte in salutem orbis litari. Et male ergo fecit Iudas prodendo, & Iudæi perdendo, quoniam non salutis orbis gratia, sed is auaritia & inuidia, illi inuidia & ira acti hoc perpetrarunt. Si se manifestius orbi aperuisset, ut certe poterat Christus, nunquã potuisset redemptio, quæ per uiolentissimã mortẽ fieri debebat, consummari. Quãuis enim fuisse necesse, ut cõficeretur homo Deus, dixisset omnibus, alioqui nunquam futurũ ut rediret in gratiã homo cũ Deo: nullus certe tam pij & sancti hominis tortor esse uoluisset. Dubij certe erant etiã quidã eius apostoli de eius diuinitate, quoad resurrexit, & dedit illis spiritum sanctum. De agno paschali aiunt, quemadmodũ erant plures agni offerẽdi, ita oporteret si innuebant Christũ, eum sæpius generari & suspendi, ut figuræ figuratum responderet. Dixi ab exordio Messiam ita excellentem futurũ, ut omnes hominum excellentias excederet, et cum nemine in suis constituẽdis conueniret. erat enim futura lex eius noua, non secundum eam quam Deus dedit in Aegypto, aut Mosi, sed quæ in corde scriberetur. Itaq; ut per externũ multorũ animalium innocentiũ sanguinem fiebãt in lege expiationes, ita omniũ credentiũ peccata uirtute sanguinis unius semel occisi agni dimittuntur. & agnus erat, & semel offerebatur pro omnibus, & faciebat sui corporis partes, quum daret discipulis: quam rem non ita agitant Iudæi, ut nostri cæneuangelistæ. quoniam impotentem Christum iudicant, suum ubiuis terrarũ distribuendi corpus, tantumq; fide sumi affirmant: quum tamen uideamus

in natura res etiam corporeas innumeras, quæ uno eodemq; temporis articulo possunt esse totæ in uno loco, & totæ in alijs, atq; tantũ una in toto. Quis nescit in qualibet arbore ad transplantandũ, ex palo uel surculo apta, esse tantum unã naturam & corpore & animã? Fiãt quot uolueris taleæ, & plantę salicis, singulę tantundem habẽt quantum prima. Adferam ne de rebus spiritalibus exemplũ? rei unius imago tota est in omniũ oculis in innumeris speculis, in omniq; uisus potentia, odores toti omnium ex æquo nares feriunt. lux par est in parua & magna quantitate, quod ad rei naturam spectat. Natura corporis Christi glorificati, ubiq; non secus atq; diuinitas esse potest. erat in suis manibus, nõ secus quàm si salix loqui posset, & ramum ramo amplectens diceret, hoc est corpus meum. Impietas cęneuangelistarũ ista non capit, quod creatorẽ impotentiorem creatura credat. Quam nõ audet Latine impietatem euomere Munsterus, illam docet Iudæos, nil aliud esse sacramentũ, quàm mortis Christi memoriã. Illa scribit Hebraicè. Quasi uero cũ prędentia corporis Iesu, neget ecclesia memoriã passionis. Falsum est obiectũ de hora occisionis agni, quũ dicunt Iudæi agnum ad uesperam edi solitum, Christũ uero mane crucifixũ. donec ederetur agnus, nullus uirtutem paschę recipiebat: ita quãuis ad meridiem sit crucifixus Iesus, non expirauit tamen ante nonã, quæ est tertia uespertina. Ita qua die agnus figuratus à Iudæis edi solebat ad uesperam, eadem seipsum Christus dedit. eo enim emittente spiritum, salus est orbi uniuerso reddita. Ideo uoluerat die Iouis contra cõsuetudinem Iudæorũ typicum agnum comedere, illiq; sacrosanctum corpus suum substituerat, quod qui indigne sumpserit (ne putemus tantum fide, & non re capi) iudicium sibi manducat & bibit. Ob id multi in primæua ecclesia morieban tur, alij grauissimè ægrotabant, quod non dijudicarent corpus Domini, id est à cæteris differre cibis nõ crederent. De modo differenti occisionis Iesu, & agni, quid attinet dicere? non enim idem homo est & agnus. In innocentia cõuenire satis est. Vt quid, ait recutitus Nizahon, erat anima eius tristis usq; ad mortem? Si dices quod loquitur secundũ carnem, quæ timet, & nónne dicit: Tristis est anima mea? in omni loco hoc dicis secundum carnem, quũ nemo nesciat carnem nec loqui, nec cognoscere, ueluti saxũ. Vide perfide Iudęe, quò te abducat tua obstinatio, & in Christum blasphemandi uotum? Quod potes concedere, et quotidie uides in omnibus hominibus, tu illud uni Christo detractum cupis. fal tem erat homo Christus: at nemo homo est, quin in re eadem possit unà & uelle & nolle, & tristari & gaudere. Quid facit ut ficus, fistulas, carcinomata, calculos, sanitatis cõparandæ gratia medico durissimis ferri remedijs curãdos quiuis permittat? Nónne aliud censet ratio, aliud uult naturæ sensus? ratio ducit ad carnificinam libentissimè, corporis natura refugit, non sanitatem, sed tam magno emptã. uult itaq; scindi, & nõ scindi, idem homo. interim implorat medicũ, quem scit nõ parciturum: & si parcere uellet, ratio nollet. Ita multi uolẽtes in mortem ruunt, quũ natura non est tormentis par, eodem animo patriæ gratia, aut cõpendij ergò, dux miles q; pericula subeunt, uolentes per tormenta quietem comparare. ita uirtus laborioſe cõtra animã corpoream, id est uitalem, naturalem, animalem partem obnititur. Luxum enim & uoluptatem ista petit, illa ratione duce discrimina summa appetit. nec sunt Christiani tam inepti, ut carnẽ inanimatam sentire, aut pro se loqui putẽt. poterat igitur Christus etiam si fuisset homo purus, anima corpori adnexa, & morti obnoxia obnitti animo & rationi. differunt enim illa latissimè. At quantomagis quũ in eo esset cum ratione nobis cõ-

muni

muni diuinitas, mortem omnium salutis gratia toto uoto appetere, & toto uoto refugere poterat? Noluit per diuinitatis cum humanitate cõiunctionem, ullam labefactatæ naturæ imperfectionem corpoream adimere, ne pœnas amplas illi debitas minueret. Tristis igitur erat eius anima usq; ad mortem, cuius acerbitatem diuinitas illi ob oculos iam ante posuerat. Verũ ardor ille hominis saluandi uicit. eódem itaq; pertinet oratio ad patrem facta. Nam homo diuinitatem sua fragilitate implorat, quãuis ratio corpori parci nolit: nõ secus atq; secandus, aut urendus, rogat & obtestatur medicũ, si potest aliter fieri, & tamen non suam uoluntatem, sed medici & rationis fieri cupit. Nec propterea sunt inæquales duæ rationes, patientis scilicet, & χαρόγος. Vterq; enim decreuit sectionem, aut cauterium. Itaq; quod impius ille Iudæus ait, non esse Christũ Deum, nec habere uoluntatẽ cum Deo patre parem, falsum est. Nam & patris potentia, & filij sapientia, & amor spiritus sancti, quæ est unica diuinitas ante conditũ orbem, id reme dij homini sua sponte perdito constituerat, ut corpus diuinitati connexum lueret labefactatæ humanæ naturæ pœnas. facta itaque illa uoluntas est, ipsa fragili natura hominis refugiente, & ad sanguinis usq; sudorẽ tristitia acta. Docui copiosè humanis rationibus libro primo, naturam nullo alio modo potuisse reparari, quàm morte hominis iuncti Deo. Cætera omnia obiecta à triumphatore nostro sunt prædictis confossa rationibus. Quod addit, carnem nõ potuisse 40. diebus ieiunare, nisi cum gratia spiritus sancti: certum est non esse in carne eam facultatem, qua tandiu ieiuna permaneat: sed quam Mosi, ut dixi, diuinitatis spectrum, & Eliæ angelica confortatio dedit, itidem quandiu uoluit diuinitas contulit Christo Iesu, plenitudinem eius in se habenti. At si diuinitas id in eo operata est, quare non fecit ut non paueret? Respondeo, ut nil planè imperfectionũ & passionum illarum (præter peccatum) quæ in omnium natura positæ sunt, deesset carni pro omnibus pœnas danti. Poterat sanè Christus suæ carni sensum & affectiones ante mortem adimere, morteq; imaginaria mori, uerũ & reuera pati, et reuera dare omnium passionũ indicia uoluit. Fuisset enim actus personatus & illo indignus, si quũ ad patiendũ uenisset, imaginariè fuisset passus. Perfidi & perditi Iudæi, quî fieri potuit, nisi fuisset Christus Deus dans suam gratiam cui uult, ut infinita milia sanctorum eius nomine sint inter diuos repositi, quod uos nobis obijcitis? Homo certe homini sanctitatem, & miraculorũ gratiam dare nõ potest. Oblatus est ergo Iesus, quia uoluit. Concidit ijsdem rationibus obiectum Iudæorum de tribus pueris, qui non leguntur tristitia fuisse uexati, ob fornacem ignis quam subibant. Sunt innumeri etiam Martyres (ut plura Iudæis quàm uelint concedam) qui nõ mœsti, sed alacres in omnia tormentorum inauditorum genera ruebant. Verum, ut iam dixi, alia fuit in Christo passuro ratio. Nam confortati à Deo, per angelum eius, tres pueri fuerunt ad tormenta animati: & quod natura corporis non ferebat, dabat diuina consolatio, ut pœnæ minuerentur in illis tormentis, quibus ferendis natura fragilis impar est. At in Christo quicquid simpliciter potest sine ullo supernaturali auxilio triste & molestum contingere, ideo contigit quòd omnium in se delicta eluebat. Minus uero id fecisset, si eodem priuilegio atq; cæteri animatus fuisset. Vt uero etiam fides diuinitatis in eo, & eius amicitiæ cum Deo fieret, accepit natura humana ab angelo consolationem uerbo. fieri enim non potuisset, ut ita derelicta in sua passibili conditione durasset natura, quam sua infinita perfectione diuinitas ante mortem leuare non uolebat, nisi quadam respiratione adiuta fuisset. Mi-

nistri

niſtri itaquè potius miniſterio, quàm diuinitatis adminiculo conſolari uoluit filium ſuum Deus, ne diuinitatis, quæ mortem inſtituerat in eo acerbiſſimam futuram, ſolatio pœnæ minuerentur. Mors Meſſiæ ut omnium hominum cauſa comparata erat, ita ab uſu communi moriendi remota eſſe debebat. Vt enim uidimus omnes qualitates eius excellentiſſimas fuiſſe, ita & morte à cæteris eum differre iuſtiſſimum fuit. Virorum optimorum præſtantiſſimus tulit uiriutis acerbiſſimum præmium mortem in corpore calamitatum omnium genereuexato, ſine ullo priuilegio moderatæ penæ, quod uel in crucifixione eius patet. Nam, ut ſuprà docui, uiuũ corpus fixuris manuũ ad tres horas fuiſſe appenſum, ſuperat quicquid poteſt tormentorũ excogitari. Verum hic Iudæi ogganniunt, quũ tamen Chriſtum cõtumeliæ cauſa talui, id eſt ſuſpenſum, & eius crucem rectum et tranſuerſum lignũ uocent, aiunt uero nõ fuiſſe crucifixũ, ſed ſimpliciter occiſum: quod eſſet inuſitatũ apud Iudæos illud pœnæ genus. Solebat enim ſummus ſenatus lapidare, cõburere, cædere, ſtrangulare. Quaſi uero tũc rẽporis res iuſticiariæ eſſent ex priſca conſtitutione (fac eos uera obijcere) apud illos, quũ iam ante ſexaginta, aut circiter, annos eſſet ab Herode ſublatus Senatus Synedrin: occidiſſetq; ut prius docui, tres paſtores in menſe uno, ſacrum ſcilicet, prophanũ & mixtum ordinem cõficiendo, & pro arbitrio leges cõſtitutiones magiſtratusq; inſtituendo. Vobis ideo non licebat interficere quẽquã, ô Iudæi, quũ captus eſt Chriſtus, quod certe licebat ſub Ducibus regibus & capitibus captiuitatis, quũ eſſetis liberi. Crux erat redemptionis myſteriũ, & uitæ æternę in notis Hieroglyphicis ſignũ. In ea diductis ad amplexũ brachijs occidit, qui omnes in eum credere uolentes amplexurus erat. Verũ nunc ſe offert conuiciorum & calumniarum cumulus. Ex uerſione 72. interpretũ, & latina ex ea deducta, uolũt inferre, etiã peccatorem fuiſſe Ieſum, quod pſalmo 22. ita clamauerit: Eli eli lama azabtani, rahoc miſuathi dibre hatáti: id eſt, Deus mi, Deus mi, ut quid reliquiſti me, longe à ſalute mea uerba delictorũ meorũ. ita habent græca. ſed Hebræa habent dibre ſaagati, id eſt uerba rugitus mei. Malunt ſua peruertere ſcripta, ut cõuicientur ueritati, quàm uerũ ſuſcipiendo & tutando illam amplecti. Verum ne uideamur noſtrã refugere uerſionem, quũ pſalmus ille de Meſſia dicatur, admitto etiam illic legi hatati, id eſt peccatũ meum, & Chriſtũ habuiſſe peccatum. Sed uidendũ quomodo habuerit. habemus enim, et noſtrũ dicimus, aut propriũ noſtrũ: ut corpus, animũ, fundum, delictũ. eo modo nunq; habuit Chriſtus peccatũ. aut dicimus noſtrũ, fidei noſtrę cõmiſſum, alieno nomine receptũ: ita Chriſtus non habuit unũ peccatũ, ſed totius mundi peccata in potentia in ſe recepit. Illud eſt quod dixit propheta, Propter ſcelus populi mei percuſſi eum. & alibi, Poſuit in eo Dominus iniquitates omniũ noſtrũm. &, Vulneratus eſt ꝓpter iniquitates noſtras, attritus ꝓpter ſcelera noſtra. &, Si poſuerit pro peccato animã ſuam, uidebit ſemen longæuũ. &, In ſcientia iuſtificabit ipſe ſeruus meus iuſtus quàm plurimos, & iniquitates eorũ ipſe portabit. Hęc dici de ſummo quodã homine, cui iuncta ſit diuinitas, non poteſtis negare. Nam homo iuſtificare homines nõ poteſt. Eo ergo modo habuit peccata omnium, per eum in Deũ credentiũ: & ueſtra etiã, ô Iudęi, ſi uelitis credere in illũ, & de ueſtris blaſphemijs pœnitere. Nam uult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Quod aſſuunt ſuo more blaſphemias in aceruũ, dicendo, non fuiſſe iuſtũ, quem Deus relictum uoluit, quũ dicat, non Salomoh eccleſiaſtes, ut male citãt, ſed Da. uid 36. non uidi iuſtum derelictũ, &c. Cauſam ſuperius attuli, cur ab ea triſtitia

non

non sit exemptus, quia & ratio & diuinitas repugnabant humanę petitioni: uel uti ratio secandi aut urendi ægroti cum chirurgo appetitui sensitiuo dolorem fugienti refragatur, licet eius fidem imploret, ut si potest aliter fieri per ualetudinem liceat. In salutem itaq; ipsa Iesu Christi humanitas, non tantopere sui causa clamabat, quàm quodam uoto ucluti iam diuinitati obsequenti omnium salutis gratia rogabat. Nam quũ antedicta uerba protulit, erat morti proximus Iesus. Quod tam crebro triumphator noster apella inculcat, Si fuit Deus, & sua uoluntate & amore uoluit pati, cur tristis orabat? Iam respondi plus satis, ut ostẽderet humanam naturam quamuis esset iuncta diuinitati, tamen nec fictè nec imaginariè pati: sed sine ullo præsidio à natura diuina accedẽte. Nam ut dixi, sine pœna poterat omnia Iudæorum tormenta eludere, si uoluisset, quod non semel ante eius passionem ostendit, quũ uellent illum præcipitare & apprehendere. Sanna demum & pestis ridet sacra mysteria & interpretationem. Aiunt, inquit, hamimin, id est hæretici Christiani, quod quũ dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem nostram: hoc dicebat pater filio, Iuua me ad faciendum hominem, et noluit obedire filius, fecitq; solus pater Adamum. demũ dixit filio, noluisti modo me iuuare, aliquando te non iuuabo quũ me rogabis, & ideo noluisse exaudire filiũ in morte. Sunt anilia deliramẽta. Diuina bonitas unitissima in trinitate, ut ante diximus, nõ potest habere repugnantiã in uoluntate, nec potest quicquam fieri, quin potentia, sapientia & amor unà concurrant. Pereant male pestes huiusmodi, tam crassi & supini homines, ut diuinarũ rerum nil cõcipere possint. Quis uero ferat impia uerba, quibus omnia sacra euertũt? Si fuit, aiunt, unitus spiritus cum corpore, & etiã diuinitas unita in unũ ergo obijt diuinitas. Nõ te pudet bellua? etiã si purus homo Christus fuisset, nónne illius animus superfuisset? ad quid leges & iura, pietas & uirtus, si animus cum corpore perit? Si est animus morti superstes (ut certe est) quomodo audet infœlix apella diuinitatẽ illi postponere, & mortalẽ dicere? Pereat miser. Impugnare etiã nituntur diuinitatẽ Iesu Christi, ex eo quod scriptũ est Matthei ultimo, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Quid hoc sibi uult, ait Nizahon? quis dedit illi, si est filius Dei? quid opus fuit dono? Nónne totus mundus illius est? Si dices, quod pater eius dedit illi, & quod ipse & pater sunt duo, & nonne utriq; est pars una? Non est alter altero maior, nec dominatione, nec uirtute, nec intelligentia. Audi recutite, nonne à singulari potentia Dei semper procedit sapientia, & abutriq; amor? si sapientia, quę filius per similitudinẽ inferiorũ dicitur, dicat, omnia habeo à patre meo: nonne uerũ dicet, quũ potentia & sapientia unum sint? Omnia itaq;, ait Christus, mihi sunt tradita à patre meo. Si tradita, si cõmunis potestas utriq; est, quid ergo datũ est potestatis, ait Mosaicus? Non idem est esse Deũ per se, & Deum naturę humanę iunctũ? Itaq; post deuictã mortem per gloriosam resurrectionem, quũ sit nouum cõpositum Christus, utraq; natura cõstans, dat illi pater quam ab æterno in diuinitate potestatẽ habebat. Mutata enim conditione afferere denuo hęreditatem oportuit. Data est itaq; homini deo potestas in cœlo & in terra, ut eò trahat quos redemit, quũ ante eum in cœlo nil haberẽt. Nil ad nænias nebulonis respondeo, quibus ait, Christũ futurũ cum suis ad finẽ usq; sæculi, sed non futurũ in seculo futuro. sentiunt ad hanc diem esse in cœlo, quoniam ubiubi agat Iudæus semotissimè à Christiano imperio, facit Christus ut sit in durissima seruitute, & saltẽ aut est Deus aut potest obstare Deo Israël ne possit aut uelit totis iam mille quingentis annis exaudire Iudęos omni cultus & afflictio-

afflictionũ genere illum adorantes. Præcluſit eis Deus aures ſuas. Nil adfero de cõparatione perdicis, quoniam arbitraria calumnia eſt. Quod nullũ ſuorũ relinquat Ieſus, ſatis patet ex cataſtrophe uitæ martyrum. nam nõ eſt in homine poſitum ut tot tantaq; tormenta nõ tantũ ferat, ſed ultro appetat: adhæc ut poſt mortem miraculis reliquiæ fulgeant. Quod nos de paucitate iudicent errare, carent iudicio. Nam ſi paucitas facit legem nullam, ergo Moſes falſam legem dedit, quia ex decies ſaltem & quinquies centenis milibus hominum duo tantum leguntur ueniſſe ad id, ad quod uocauerat Deus. Olim totum occupauit orbem Chriſtianiſmus, nunc noſtro ſcelere minutus eſt. Quid autem adimit Chriſto, quod Iudæi illum non fateantur eſſe Deum? Quid adferunt Muhametanos in idem teſtimonium, quum ſexcentis poſt mortem Chriſti annis exorta illa ſit peſtis, ex Iudæorum inſtitutione? An ideo quod rarum eſt, bonum nõ eſt quod ſit rarũ? Rara ſunt pulchra, honeſta, bona. teſtamur quidẽ nos legem Moſis fuiſſe bonam, & omnino ſeruandam ante Chriſtũ. nunc abrogatã dicimus, niſi quod ad mores attinet. Duo itaq; falſi teſtes non ſunt teſtes, & præcipue contra ueritatem, quàm in mendacio retinent. Hęc habui quæ noſtris hominibus rerũ Iudaicarum imperitis proponerem, ut Iudæos adorientes conficiant, & illis reſpondeant.

FINIS.

CAPITVM AC RERVM QVAE IN SINGVLIS *Gul. Poſtelli de Orbis concordia tractantur libris, Index.*

Veræ religionis, id eſt Chriſtianæ probatio, ex philoſophia deſumpta Pag. 1
De mundo & Deo 3
De Dei qualitatibus 12
De ſancta trinitate, & trino Deo demonſtrationes diuerſæ 16. inde
Teſtimonium & authoritas philoſophorum de trinitate 22
Probatio ex ueteri Teſtamento, & Cabala, & Thalmud 23
Muhamedicorum placita de Dei natura 27
De creatione mundi, & an mundus ſit ab æterno. 29.
Quod Deus curet etiam particularia. 43 (& inde
De ſubſtãtijs ſeparatis, ſiue dæmonibus, Genijsúe. 47
De dæmonum & angelorum natura, & de magis & prophetis, eorumq; differentia 58
De hominis natura 65
De hominis ſcopo in hac uita, & quantum ab officij ratione diſtet 69
De neceſſitate præſtantiæ Dei incorporati inter homines 73
De morte Ieſu Chriſti filij Dei & Mariæ, externa teſtimonia 87
Quid Chriſtus homo Deus humanitate noſtra Deo iuncta paſſus ſit, & quàm neceſſariò 89
De probatione & confirmatione diuinitatis Chriſti, ex operibus & morte diſcipulorũ & martyrũ. 95
De fide certa, & authoritate Euangelij 97
De difficilioribus Euangelij præceptis 101
De differentia originis perſuaſionis Chriſti, & falſarum religionum 105
De excellentia myſteriorum à Ieſu Chriſto inſtitutorum, quibus etiã maximè patet eius diuinitas. 108
Neminem eſſe conſequutũ, poſſéue cõſequi felicitatẽ, niſi ſeruato Euangelij præſcripto. 109
De animorũ immortalitate, probationes diuerſæ. 111
De reſurrectione 119
De immutatione materiæ neceſſariò futura 123
Religionis Chriſtianæ placita eſſe præcedentibus demonſtrationibus conſimilia 124

CAPITVM LIBRI II. *catalogus.*

Præfatio, & adhortatio ad uerè pios homines, ut ſe ad congrediendum literis & rationibus cum fœda Muhamedicorũ colluuie parent, principumq; occupationibus ſuccurrant 125
Muhamedicæ perſuaſionis expoſitio & refutatio. Vita Muhamedis legislatoris Arabum 137
Quibus parentibus ortus ſit Muhamedes ead.
De Mechæ habitatoribus, & quas occaſiones factionis habuerit Muhamedes 138
De adoleſcentia Muhamedis ead.

Quo principio ad fortunã ſplendidiorẽ trãſierit. 139
Quibus fautoribus potentiam collegit 141
Quibus cum affinitatem iunxerit 145
De miraculis Muhamedis 147
De ceremonijs à Muhamede inſtitutis 151
De Alcorano, Suneh, & cæteris libris Muhamedicorum, eorumq; approbatione 152
Quis ſit ſcopus & ſumma Alcorani 155
Quæ ex ueteri nouoq; teſtamento habeat 156
Alcorani per capita ſingula, ſeu Aſuar, excuſsio . 157
& pluribus deinceps ordine ſequentibus paginis.
De Deo & fine ultimo, Alcorani errata 229
De angelica natura 230
De dæmonibus 231
Quæ in naturam admiſerit Muhamedes 232
Quantum infelicitatis ſub hac lege patiantur Reſpublicæ 233 (238
Res eorum populorũ, qui nomina dedere Muhamedi.
Primus cũ Muſſulmanis congreſſus iam ab autore arabicè uerſus, Omnium doctrinarum quæ ad hominũ excellentiam requiruntur, compendium 248
Mundi uniuerſi & rerum harmonia in quaternario poſita, unde lux maxima cognoſcendæ trinitatis oritur 259

CAPITVM LIBRI III.

Catalogus.

De religione, & iure in toto orbe communi, ſeu Iuris Methodus. 261
Eſſe quædam artium omnium elementa, quibus perceptis facile quæuis diſciplina & tradi & capi poteſt 267
Vnde ius inter homines profluxerit 270
De rationibus & finibus omnium perſuaſionum. 273
Vnde perſuaſiones de dijs uariæ profluxerint 277
Abſurdæ religionis atq; idololatriæ origo 281
De incremento & conſiſtentia religionum 284
De conſiſtentia 287
De tractatione, uſu, & corruptione perſuaſionũ . 288
Perſuaſionum omnium communes Canones 290
De iure gentium & ciuili 292
De cauſis iuris cuiuſcunq; 294
Quibus de rebus tractetur in iure ciuili 297
Diuiſio conditionis hominum 298
Quid poſſideãt homines iuris beneficio, quomodóue iura amittant, conditionesq; mutent 200
Quid ſibi mutuò præſtare homines poſſint, quomodóue obeſſe 302
De origine iniuriæ 304
Quot modis, & à quibus, & in quos peccetur 305
De iudicibus & magiſtratibus 311
Reipub. adminiſtrationum partitio, expoſitioq; 312
Alia iudicum partitio 515
De iudiciorum appendicibus 317
De militari ordine & autoritate 319
De expeditione 321
De primis opũ elemẽtis, atq; de rerũ diſtinctione . 322
De quæſtoribus ærarij 324

CAPITVM LIBRI IIII.

Catalogus.

Quibus artibus ſit opus principi religionem mutaturo, & ueram fidem falſæ ſubſtituturo 326
Quibus modis citra cuiuſquam offenſionem ſit uera fides prædicanda: deq; eius officio qui curã emendandæ, aut omnia euertendæ falſæ perſuaſionis ſuſcipit 328
Suadendi Muhamedicis formulæ aliquot. 329. et inde
Diſcipulorum quorundam Ieſu Chriſti uitæ compendioſæ 333
Inſtantia ab ordine rerum, & hominis officio 339
Quomodo ſit falſa perſuaſio refutanda 339
Ethnicos ad ueritatem trahendi modus 340
Externa teſtimonia de Chriſti diuinitate & magnitudine 341
De uario cultu hodierno, quomodo refutetur 349
Iudæos ad Ieſu Chriſti cognitionem & fidẽ adducendi modus 354 inde
De reprobatione Iudæorum 363
Quorundam Iudæorum neotericorum obiecta & ſolutiones 380
Quæ de Ieſu Chriſto credimus 391
Euangelium cænopalæum 392
De Iudæorum obiectionibus, & ſolutione 416
Epilogus inſtantiæ Iudaicæ 423
Iudæorum in Chriſtũ, & eius Euangelium impia obiecta, & eorum diluti 424

FINIS.